PSALTERIVM

1544

BIBLIOTEKA UNIW. POZNAŃSKIEJ
234149

PSALTERIVM
1544

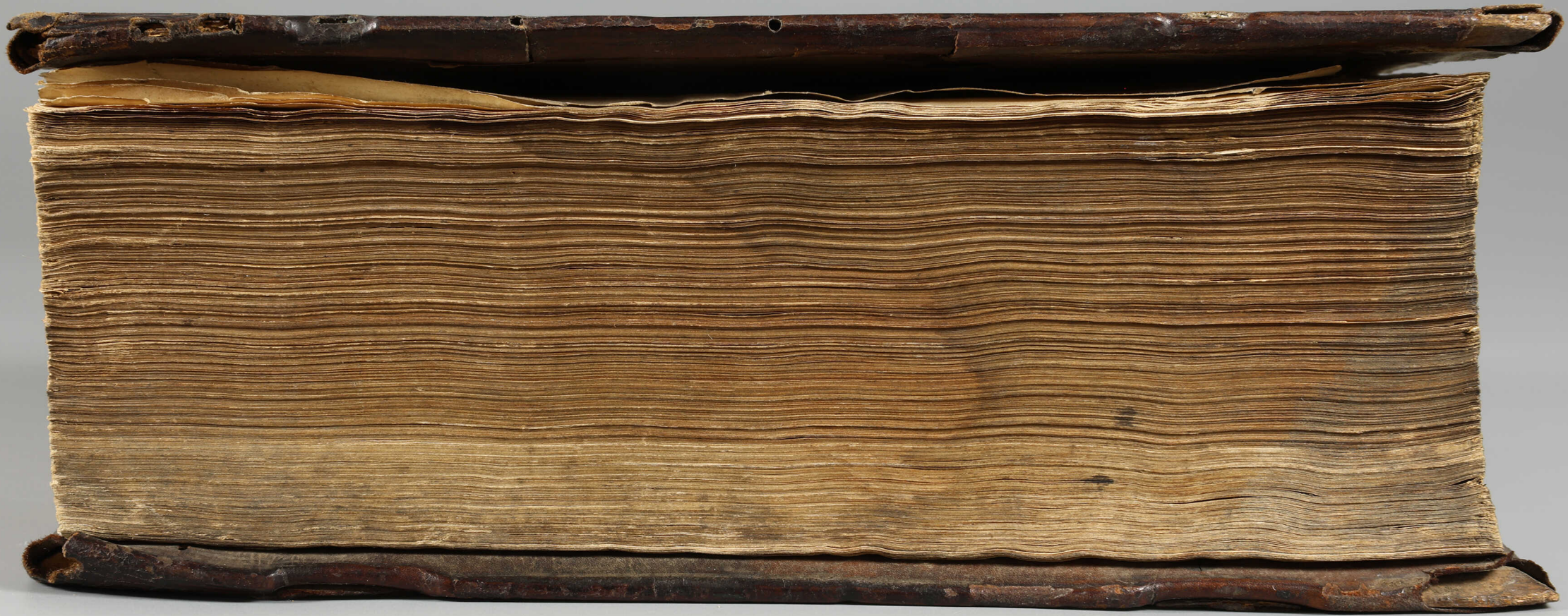

1544

1540

1 5 4 4

II. 381. b.

IOANNIS BV

GENHAGII POMERANI IN PSAL

terium Dauidicum Auctarium, ultimaq; manus meditationum seu commentariorum. Quod nõ hoc consilio ut liber creſceret acceſſit, ſed potius prioribus, quæ autor in hoc argumenti genere ſcripſit, neceſſario ſuperaddendũ uiſum fuit. Cæterum quibus hæc non ſunt, hi non exiſtiment ſe iuſta & integra Pomeranii in Pſalmos habere commentaria.

II. 381. b.

ACCESSIT ET COMMENDATIO
inſignis Pſalterij Dauidis D. Martini Lutheri.

Collegii Posnanien. Societ. Jesu.

BASILEAE, MENSE AVGVSTO,
ANNO M. D. XXXV.

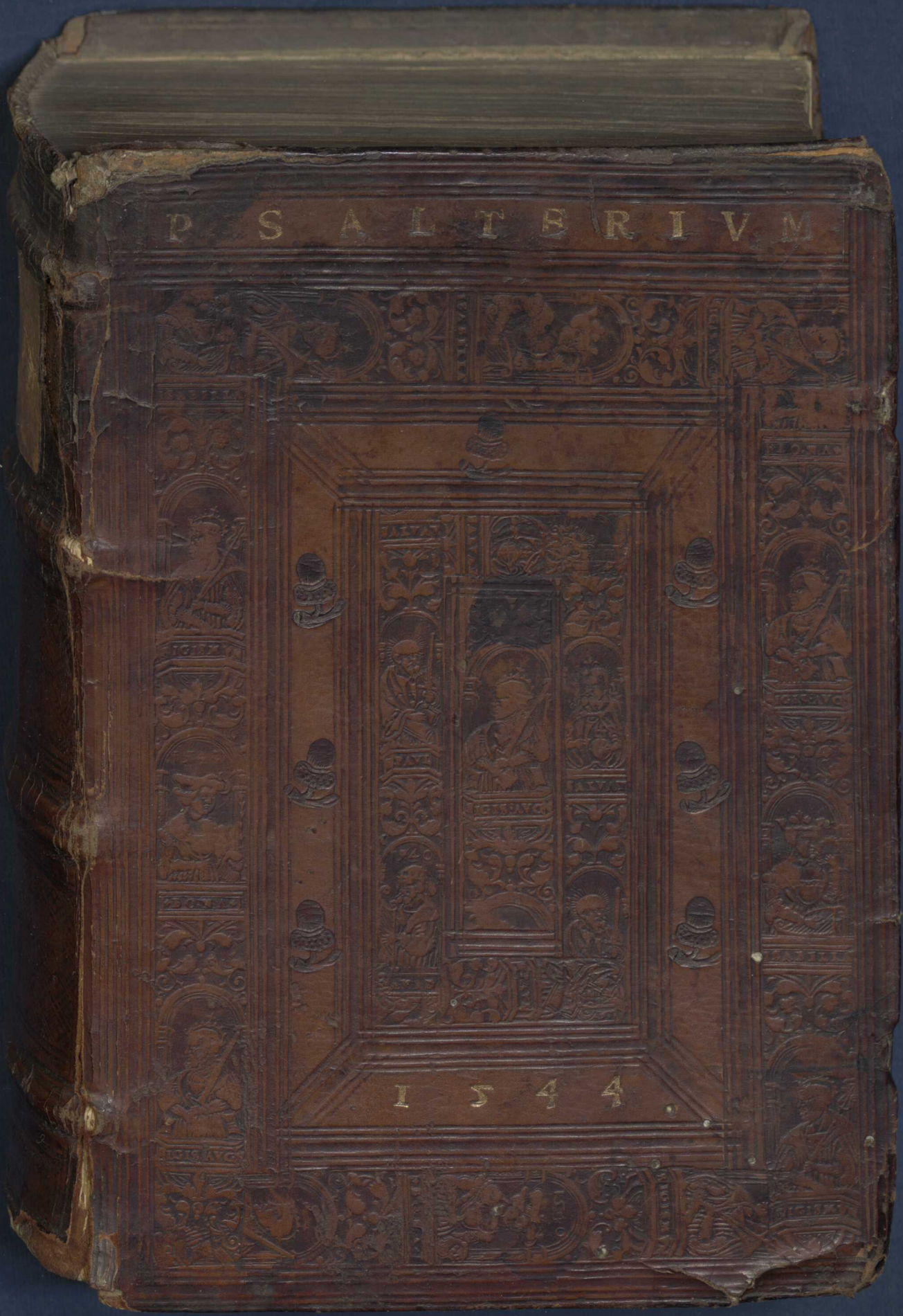
PSALTERIVM
1544

1011089 N. 332 0579

Dar Kuratorjum Okr. Szk. Poznańskiego.
Z księgozbioru Gimn. im. Marji Magdaleny w Poznaniu.
1930.

II y 6

VB16 3156

II. 381. b.

IOANNIS BV

GENHAGII POMERANI IN PSAL

terium Dauidicum Auctarium, ultimaq; manus meditationum seu commentariorum. Quod nō hoc consilio ut liber creſceret acceſſit, ſed potius prioribus, quæ autor in hoc argumenti genere ſcripſit, neceſſario ſuperaddendū uiſum fuit. Cæterum quibus hæc non ſunt, hi non existiment ſe iuſta & integra Pomerani in Pſalmos habere commentaria.

II. 381. b.

ACCESSIT ET COMMENDATIO
inſignis Pſalterij Dauidis D. Martini Lutheri.

Collegii Posnanien. Societ. Jesu.

BASILEAE, MENSE AVGVSTO,
ANNO M. D. XXXV.

~~2341.79.II~~
SI) 10798 II
1011088
BIBLIOT. UNIWERSYT. W POZNANIU
1934.1353

Vod quandoq; publico scripto promisi, nempe Auctariũ aliq̃d in Psalteriũ meũ, id iam post decem annos ubi illud Psalteriũ inuulgatũ est, p̃stare p̃ Christũ uolo, ut in usum eorũ q̃ hæc desiderãt conferã, q̃d me posterior dies de Psalmorũ interpretatiõe docuit. Reddidi aũt latine totius Psalterij sentẽtiã ex Hebræo, ut sit cõmentarij uice, id q̃d potui per alios interpretes, maxime per translationẽ Germanicã D. Lutheri, qui nisi hic præcessisset, nõ licuerat mihi hac uia incedere, cuius uiri hic etiã sæpe addo interpretationẽ ab ipso uel auditã, uel sacro furto ablatã, cur enim istud nõ fatear aut glorier? Cũ uero nõnunq̃ aliã à priore indico interp̃tationẽ (uarie em̃ licebit uti quibusdã Psalmis, p̃ uarietate uel tentationũ, uel gratiarũactionũ,) absit calũniator, qui dicat me recãtasse doctrinã Christianã, q̃ p̃ totũ illud meũ Psalteriũ sparsa legit. Nã hæc integra manebit, nec p̃ualebũt aduersus eã portæ inferorũ. Non em̃ mea est, sed dei. Nihil moror, q̃d qdã nebulones potius q̃ Theologi calumniati sunt me in Psalterio Christũ fecisse peccatorẽ. Lege illos locos unde illi hoc citatũ uoluerũt, & uidebis me cõfessum nihil aliud q̃ certã illã liberationẽ & gratiã dei p̃ Christũ, q̃ est agnus dei tollẽs peccata mũdi. Hãc gratiam isti nõ intelligũt, sed blaterãt multa de uirtutib. moralib. et iustitia, qñ interim ipsi, uel mũdo teste, sunt peccatorũ serui. Ne uero auctario nimis aucto cresceret prior Psalterij liber in immẽsum, cõsulto cõtraxi manũ, & studui breuis esse. Priores uero cõmẽtarij abũde p̃stabũt, ne hæc breuitas sit obscuritas, unde fit, ut hoc Auctariũ à priori Psalterio separari non possit. Aliter q̃dẽ, p̃ miserã, sed nũc multo plus p̃sto, atq̃ ita melius et Lectori et priori meo Psalterio cõsultũ uidet. At tu q̃sq̃s hæc legis, boni cõsule, et orato ut papistarũ blasphemia & omnis insana doctrina cõfundat et pereat, q̃ primũ ad gloriã Euangelij Christi, et liberent dilecti dei, q̃ sub eius iugo Babyl. erroris præmunt. Amẽ.

MARTINVS LVTHERVS,

Pio Lectori gratia & pax.

Enedictus deus, & pater domini nostri Iesu Christi, qui nos hoc seculo rursum benedixit omni benedictione spirituali cœlestium rerum, & abundantia frumenti & uini electorum suorum nos satiat, missoque uerbo suo liquefacit Crystallum, pruinam, & nebulam, ante quorũ frigus hactenus nemo potuit subsistere. Ex eorũ numero est & hic Ioannes Pomeranus, Episcopus ecclesiæ Vuittenbergensis, uoluntate dei, & patris nostri, per cuius ministeriũ tibi, charissime lector, donatur hoc Psalteriũ spiritu Christi, qui est clauis Dauid, resignatum. Quod ut multis uerbis ornem, non est operæpreciũ, quod abunde satis tibi (scio) cõmendatũ erit, nõ meo testimonio, sed suoipsius argumento, quo te coget (si legeris) testificari, spiritum esse, qui loquitur mysteria hæc à tot seculis abscõdita. Nam ut cõferri possit tam priscorũ q̃ recentiorum cõmentarijs, & si odiosum est statuere, audeo tamen dicere, A nemine (cuius extent libri) esse Psalterium Dauid explicatum, essecq; hũc Pomeranum primum in orbe, qui Psalterij interpres dici mereatur. Adeo cæteri ferè omnes tantũ opinionem quisq; suã, eamq; incertã in hũc pulcherrimũ librum congessit, hic uero iudicium spiritus certum tradocebit mirabilia. Porrò & ego aliquando in hoc libro cœpi operam impendere, sed papistarum tyrannis suspendere me coëgit organum meũ in salicibus Babyloniæ istius. Verum Christus meam sortem uindicauit gloriose, nam loco mei unius, cuius stillas noluit ferre Satan, cogit plurium & maiorũ sustinere tonitrua & cataractas. Ita me oportet minui, illos uero crescere. Quare non est, optime lector, ut meum expectes Psalterion amplius, sed mecũ gaude, gratulare, et gratias age Christo saluatori

nostro,

nostro, qui pro uno Luthero paupere & tenui, iam ipsius met Dauid, Isaiæ, Pauli, Ioannis, atque adeò suũpsius tibi spem, imò rem & copiam fecit clare & palàm uidendi, audiendi, & palpandi, non unius tantum calamo aut lingua, sed exercitu multo, ut Psalmus sexagesimus septimus ait. Gratia tecum,

Amen.

PHILIPPVS MELANCHTHON LECTORIBVS S.

Ametsi compertũ habeam, qua fide huius operis autor, in enarrandis Psalmis uersatus sit, tamen cum Paulus nobis piorum hominum tum scripta, tum sententias religiose commẽdet, ubi prophetias uetat contemnere, non erat cur libri huius præconium faceremus ipsi. Optarim autem ad eius lectionem Paulina uoce, quàm plurimos inuitari, quod Psalmis non mediocrem lucem hic commentarius adferat. Porrò quis nescit in Dauidis carminibus uim pietatis graphice depictam esse? cuius si quem tenet studium, is opinor neminem sibi magis familiarem congerronem, quàm hunc uatem esse uolet, qui diuina uoce omnibus animorum motibus medetur, adflictos erigit, somnolentis ueternũ excutit. O miram Dauidicæ citharæ uim, quæ uerbum dei nobis adeo multipliciter decantat. Pietatem alij ponunt in baptismatibus carnis, ut uocant, alij in communium morum cõtemptu, denicq; uarie nobis ferè deos somniamus, à quibus erroribus uindicari mentes humanæ, nisi Germani uerbi dei cognitione non possunt. Quare studiosos rerum Christianarum adhortor, ut quando uix usquam pietas clarius descripta est quàm in Psalmis, hos diligenter cognoscant, adiuuabit id studium sedulo interpres, qui in locis obscuris erranti, perinde ac Mercuriales statuæ uias indicant, iter candide simpliciterque monstrabit.

Valete.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI ET DOMI
no domino Fridericho, sacri Romani imperij Archimar-
schalco, Electori, Saxoniæ duci, Marchioni Misnæ, Lant-
grauio Turingæ, domino suo clementissimo, Io
annes Bugenhagius Pomeranus
felicitatem per Chri
stum optat.

QVum in hanc tuam scholam, illustrissi- *Occasio ante-*
me Princeps, peruenissem, nõ aliud in *toris.*
animo erat, quàm audire alios, quos
certe doctissimos hic fouet locus, & di
gnos qui nõ modo à me, sed etiam ab
ijs, quibus par esse nõ possum, audian
tur. Atque huius instituti mei testes
sunt, quotquot hic me tunc nouerunt, ut nõ dicam, quan-
ta cum uoluptate etiam nũc audiam, plusquàm doceam.
Verum non oblitus mei, qui pascit Israël, qui deducit ue-
lut ouem Ioseph, me ignorante, quæsiuit, ut semper in alijs
rebus, occasionẽ, per quam detruderer ad Psalterium pu-
blice interpretandũ. Bis ante in Pomerania mea in ista are
na sudaueram, nescio quàm feliciter, certe paucis spectato
ribus. Etiam quidam ex Pomeranis meis erant hic, cũ qui
bus cœpi in habitaculo meo conferre quotidie ex psalmis,
ut uel sic ad pietatem prouocarem adolescentes, alioqui si
non uerbo dei erudiantur ad mala procliues, propterea q̃d
quamuis non ignorem deum nullam despicere ætatem, ta
men mihi uel ex dei operibus docto semper uberioris fru-
gis spes fuit de pueris & adolescentibus, qui nõdum sunt
humanis opinionibus absorpti, in quibus (ut maxime ni-
hil boni sit in homine ex Adam) nondum tamen prodidit
suas uires, ambitio, auaritia, sapientiæ & iustitiæ opinio, q̃
pestes hodie non solum non suscipiunt sacratissimum dei
uerbum, sed etiam irrident, blasphemant, persequuntur,
donec spiritus domini sufflare cœperit in fœnum, ut are-

fiat, & cadat flos eius. Hic illustrissime Princeps cœperunt & alij rogare, quo ad meam interpretationem adiuuarentur, permisi non grauatim, quid enim pluribus inuiderem uerbum dei, quod iam coram paucis tractabam? Verum non ad psalmum decimumsextum perueneram, quando ita me ex tua schola numerus obruit auditorum, ut habitatio mea eos non caperet, & ut ego legere iam nõ possem. Rogabar igitur passim à multis, ut publice legerem. Videbantur & hoc uelle penes quos rerum summa, quod ad lectiones attinet, erat. Accessit his omnibus Philippus Melanchthon noster, cuius autoritas quantum apud me ualeat, non opus fuerit nunc recensere, is coram multis, planè non ineruditis, iubet ut publice legam. Lego igitur, deo uolente, non in uacuo auditorio, rursum à primo psalmo incipiens. Atq; ut ad finem usq; persisterẽ, me pertinacia auditorum, quorũ multos par fuisset à me audiri, animabat, qui & præterea non contemnendis muneribus, ne quid deesset, liberaliter me donauerunt. Quin & Philippus noster subinde me sua præsentia, honoris gratia, & simul ut sciret quid efficerem, dignabatur, ut uel sic & me & meos auditores (quæ sua est in hanc scholam beneuolentia) in officio contineret. Habes itaque, illustrissime princeps, rationem, qua me deus uocauit, ut hic publice docerem, in quo negocio adhuc utcũq; persisto.

Deinde sæpe admonebar à multis, ut meo labore publicæ consulerem utilitati, reddendo meas annotationes in publicum. Præcepit hoc ipsum D. Martinus, qui si perrexisset in reliquos scribere Psalmos, quemadmodum cœperat, nemo cuperet meam interpretationem ne uidere quidem. Scribo igitur, Verum in medijs conatibus sentio onus quod susceperam, non tamen in animo erat unquã desistere. Ad lucernam sæpe scribebam, quãdo in die propter publicas quas legebam lectiones non licebat. Ad plures cogebar dies quandoq; à scribendo cessare, & per partes Basileam auferebatur quod scripseram, ut etiam in

posterio-

posteriorib⁹ psalmis uidere non liceret, quid in prioribus tractassem, nisi ea quæ pauca mihi annotaueram. Quæ omnia quid impedimenti præstiterint, expertus nō ignorat. Multum me hic solabatur, quod singuli Psalmi singulos requirunt tractatus, nec sibi cohærent: unde semper uidebar meo functus officio, quoties Psalmum finieram. Quàm uero nihil aliud quæsierim, quàm simplicissime interpretari, quod ego ex Psalmis & scripturis sacris per Christum intelligo, testabitur uel totus liber, in q̄ si quis erudite scripta requirat, fallitur. Eruditio enim illa, quam uocant, à me nūquam est expectata. Veritatem dei per Christum scripsi, alius addat, si uelit, eruditionē. Non grauatim ergo audiam dicentes, dum mea legunt, Hæc potuissent breuius dici, illa alio ordine, alicubi interpretatio nobis non placet, &c. Permittam enim illis, ut commodius omnia dicant, & melius interpretentur, modo ex scripturis sacris, & seruato cōtextus ordine, id quod ego feci. Nam eos qui ex suo sensu interpretantur, aut ex commentarijs aliorum, & quiduis penè in singulis quandoq; uersibus dicūt, siue cohæreat cum præcedentibus, siue nō cohæreat, nihil moror. Habeat eos quisq; quo loco uelit. Nos uel occasionem ad meliora dando cōsuluimus illis, qui genuinam requirunt Psalmorum interpretationem, secundum interpretationem prophetarum, Christi, & Apostolorum, quemadmodum suis locis indicabimus.

Possemus excusare, quod ferè interpretationem quam ante conceptā animo habebamus effuderimus in hisce cōmentarijs, ut in buccā ueniebat, dum non aliter licebat, id quod ub q; ferè liber meus testat̄, uel me tacente, sed quid attine? Quod uolui, præstiti, nempe, ut dixi, nihil aliud q̄ sentētiam meam indicare in Psalmis, & obiter quandoq; ostendere, quid quędā in scripturis sibi uelint, atq; hęc nō meo, sed scripturarū sensu. Hoc ipsum enim quis nō uidet; modo mea legat, uel ex summis illis siue argumentis Psalmorum; ubi dum summam Psalmi promitto, incido

Inscriptio summæ in hoc libro.

sæpe in totius ferè Psalmi interpretationē. Quod animad uerti quidē (quid enī istud non uiderē?) sed placuit sic istā temeritatē semel cœptā, ad finē usq; persequi, nihil referre putās, modo lector inueniret quid sentirē de Psalmo siue ante Psalmū, siue post Psalmū. Quod si accusabor, habeo q̄ me uel sophistica distinctione defendam (cur enim in re mea, nō in re sacra nō iocer?) Nam summa illa aut est breuior, & est summa siue argumētū Psalmi, aut est plixior, & est summa siue argumentū cōmētarij uel interpretationis in Psalmū. Quæ distinctio, si nō satis esse uisa fuerit, q̄ rei huic fauent lectores meā corā alijs deprecentē culpā, ut liceat mihi hic interim esse securo in re quam contemno.

Ad tuā igit maiestatē illustrissimū Saxoniæ caput, mitto lucubrationē hāc meā, iam ante, & propter huius schol legem, & propter imperiale edictū doctissimo uiro Philippo Melanchthoni rectori, pro magna parte oblatam, ut sub tuo nomine quod sacrum scribimus exeat in publicū, & quod multi auditores iamdudum probauerunt, tuo auspicio multoplurium lectorum iudicio committatur. Ego scripsi spiritualia, cæteri probent num hic spiritus à deo sit, probent autem ex uerbo dei, animale enim iudicium nihil moramur, cum constet animalem hominem non percipere ea quæ dei sunt, stultitia enim sunt ei, & intelligere nō potest. Ego hic pro concione asto, cæterum, ut Paulus ait, iudicium est apud sedentes, id est, apud ecclesiam dei, quæ uerbum ex me hic audit, uel, si malis, legit. Iustitiam & gloriam dei per Christum prædicaui, in salutem omnium etiā illorum, qui nos oderūt, & scripturis apertis dixi uerbisq;, ni fallor, non obscuris. Quibus ista displicent, fingant sibi aliam iustitiam & gloriā, faciant sibi alium Christum, aliā salutis uiam, aliud cœlū, aut ficta ab alijs suscipiant, quandiu licuerit. Erit quando homo proijciet idola argenti & auri sui, opus manum suarum, quod sibi fecit ad adorandum, tunc inuenientur istarum adeo iam pulchrarum uirginum, sed fatuarum lampades sine oleo, & extinctis lampadibus

dicium apud lentes.

pedibus fœtor ille in lucis regnum ingredi non poterit.

Necq uero Dauidem regem uereor ad te regem mittere in aulam tantam, qui non dedignatus est mecum humiles habitare casas. Nō enim suo comitatu res absumit, sed ditare solet hospitem deo credentem à quo susceptus fuerit. Necq uerebitur aulam ipse iam assuetus, licet aulæ periculum expertus dixerit, Aduena apud te sum, & peregrinus sicut omnes patres mei. Sed neq; tu uereberis propter eius sanctitatem, quādoquidem & ipse peccator est, & peccatum suum ubiq; agnoscit, nō solum illud crassum propter quod etiam mūdus eum damnare potuit, sed etiā illud à conceptione & ab utero matris. Quoniam, inquit, in iniquitatibus conceptus sum, &c. Quanta uero infirmitate & quanta cruce sæpe prematur, dum uult uiuere pie, quis non uidet ex Psalmis? Summa desperatione sæpe laborat, ut nō solum creaturam omnem, uerū etiam ipsum deum sentiat sibi aduersari, & se præcipitem agi in mortē & in infidelitatem, dicentibus interim aduersarijs, Vbi est deus tuus? Non est salus ipsi in deo suo. Liberet eum nūc, si uult. Sperauit in dominum, eripiat ipsum, quæ est horrenda tentatio qua deus erudit suos, ut discant (quemadmodum Paulus ait 2. Corinth. 1.) non confidere in se & suis iustitijs, ut istis malis subinde defuncti (ut enim sæpe incidunt, ita & sæpe defunguntur) agnoscant & intelligant, quàm suauis sit dominus, qui etiam in desperatione seruare potuit ne desperaretur, ita liberare ut nos tentationem tam horrendam tibi non accidisse, ut cogaris fateri crucem esse gloriam, id quod mundo stultitia, ignominia & miseria iudicat. Atq; hic exempla nobis depicta sunt (non enim sentimus Dauidem se suaq; tantum canere uoluisse) ut ex Psalmis, ubi in talia incidemus, agnoscamus qua sit euadendum. Nam clamor & oratio fidei, quod est desiderium pauperum, id est, adflictorū hic unicū asylum est, quemadmodū & ille rex Iuda Iosaphat dixit 2. Paral. 20. Cū ignoremus quid agere debeamus, hoc

Dauid, rex, peccator, tentatus.

Desiderium pauperum in Psalmis.

ſolũ nobis reſidui eſt, ut dirigamus oculos noſtros ad te domine. Quod ſi etiam abſorptus tentatione clamare nõ potes, tamen deus non deſeret te in iſtis inferis & morte, faciet enim cum tentatione prouentum, ut poſſis & ſuſtinere & ſperare quandoq; meliora, ut annuncies mane miſericordiã eius, & ueritatem eius per noctem. Idcirco Pſalmi non diſcuntur quid uelint, niſi poſtquàm credis uerbo dei, exerciteris cruce, hinc tam horrendæ querelæ in Pſalmis dum crux premit, & anguſtia ſpiritus laborat, & tam ſuaues gratiarũactiones & dei laudes, dum beneficia dei ſentiuntur & agnoſcũtur. Sæpe iſta ſimul in uno Pſalmo deſcribuntur, ut agnoſcamus quàm paterna ſit dei conſolatio & glorificatio erga nos poſt tam triſtem iudicij eius terrorem. Simul enim fieri non poſſunt, quæ ſimul ſcripta ſunt ad noſtri eruditionem. Maxima uero neceſſitas (ut omittam nunc damna rerum, corporis, famæ, &c.) incumbit piis mentibus, ut ſeruent per deum uerbũ fidei, quod diligunt ſuper aurum & topazion, ſuper mel & fauum, q̃ ſaluo integra ſunt nobis omnia, utcunq; omnibus premi malis uideamur, filij dei ſumus & hæredes, atq; adeo deus ipſe noſter eſt quantus quantus eſt, quid ergo deeſſe poterit? Quia uero in hoc uerbo ſumma noſtræ ſalutis eſt, atq; adeo ipſa ſalus hoc uerbum eſt, Satanæ regnum, & quicquid mundi eſt non ceſſat impugnare, ut auferat à nobis, ſolicitat autem ad ſpirituale ſtuprum meretricem illam rationis noſtræ ſapientiam ſiue carnis prudentiam, ut ſe ſequatur, & quod ſibi rectum uidetur, non ſequatur uerbũ dei, ut, quemadmodum Eua, uideamus arborem prohibitam, quod ſit bona ad eſcendum, & pulchra oculis delectabiliſq; aſpectu, & ſentiamus ſecundum id quod nobis uidetur cõtra id quod dei uerbo uidetur. Hic impij illi traditores, id eſt, traditionum humanarum autores & defenſores anteſignani ſunt, qui conſcientias ſeductas obſtringunt ad ſuas adinuentiones, quaſi ad ſalutem neceſſarias, ut diſcant homines confidere in alio, q̃ in ſolo deo, qui ex ſola

Verbũ fidei in nobis oppugnatur.

Traditiones humanæ.

sola gratia & mera misericordia saluat quotquot saluantur. Atq; ita efficiunt, ut uera idololatria committatur. Neque recipimus, quod dicunt per talia homines seruari in timore dei. Nam talem timorem deus ipse condemnat & iudicat impiũ, dicens Esa. 29. (Vnde repetit Christus Matth. 15.) Eò quod appropinquat populus iste ore suo, & labijs suis glorificat me, cor aũt eius longe est à me, & timuerũt me mandato hominũ & doctrinis, ideo ecce ego addã ut ammirationem faciã populo huic miraculo grandi & stupendo. Peribit enim sapientia à sapientib. eius, & intellectus prudentium eius abscondetur, id est, excæcabuntur rectores, & populus errores eorum secutus simul peribit, id quod nostris accidisse uidemus. De quibus traditionibus humanis post hanc dei sententiã, possem & ego dicere istis sapientib. & iustitias suas defendentib. per sufficiẽtem hãc, ut uocant, sufficientiã. Omnis humana traditio, quæ uult ligare cõscientias, nam de ea solum loquimur & loquunt scripturæ, aut est secundum uerbum dei, aut cõtra uerbum dei, aut neq; secundũ uerbum dei, neq; cõtra uerbum dei, si fieri possit. Si primum, superuacua est, nam uerbũ dei sibi sufficit, & suscipio quidem, sed propter uerbum dei, nõ propter humanã traditionem, si secundum, diabolus eam suscipiat, nõ ego. Si tertium, habebo eam ut est, id est, indifferentem, ut quæ nec saluare seruata, nec damnare nõ seruata possit. Tertium aũt hoc membrum addidi propter aduersarios, qui hic medium quærunt, cũ nõ sit. Nã ego loquor de traditione humana, quæ tentat meã ligare cõscientiã, & articulum fidei facere ex uerbo quod non est dei, quæ seruata promittit salutem, nõ seruata cõminatur damnationem, quã cõminationem & promissionem, cũ non sit ex uerbo dei, necesse est fictã esse ex humano corde, & idcirco mendacium & impietatẽ, quẽadmodum Paulus has traditiones uocat spiritus erroris, doctrinas dæmoniorum, in hypocrisi, id est, specie sanctitatis, loquentium mendacium, cauterio notatam habentium cõ-

scientiam, id est, timentium deum, ut Esaias dicit, mandato hominum & doctrinis, non mandato dei, cui soli debetur conscientia nostra, quã liberam reddit per gratiã Christi spiritus in nobis, is enim captiuã duxit captiuitatẽ. Hic impius latrator mordeat ut uelit, omnia dixi. Si uerbum dei habet traditio humana, uerbum dei suscipio, non propter ipsam traditionem, sed propter dei uerbũ. Si non habet uerbum dei, ex quo solo salus æterna & damnatio cognoscit, iam necesse est, mentiatur siue promittat remissionem peccatorum ũel uitam, siue cõminet damnationem. Cui ergo mendacia placent, placeant. Deus me ab illis cõseruet, per Iesum Christum dominũ nostrum, Amen. Ex his infero, quod nulla cõstitutio mere humana potest me am ligare conscientiã. Deinde quod qui suis traditionib. nitunt hominũ ligare & regere cõscientias, sunt ueri Antichristi, sedere enim uolũt in templo dei, id est, in cõscientijs & animabus nostris, ubi solũ oportet sedere & regnare deum per Christum. Tamen istæ additiones ad uerbũ dei, quas cõdemnat lex & omnis scriptura, dementãt speNemo tutus sine uerbo dei à doco docto.
cie pietatis totũ mundum, ut nemo hic possit esse securus, quin seducatur, & ad istum deum alienum siue recentem deficiat, nisi munitus sit intus uerbo dei. At ubi mendacia ista, quæ se sub hypocrisi pro ueritate uenditant, nihil proficiunt, statim sanctissimi hypocritæ, qui maxime cauent irregularitatem, dicẽtes: Nobis non licet interficere quenquam, produnt sese esse uiros sanguinum, clamãtes, blasphemantes in uerbum dei propter suas traditiones, & desiderant una hora simul perditos omnes dei ueritatis cultores & professores. Hic brachium seculare inuocant, qui brachium dei perdiderunt, qui potentiam & gloriam dei non agnoscunt. Hic cades territus infamia, damnis, morte, quæ tibi intentantur, nisi deus te cõseruet inuocantem brachium suum. Istis duabus tentationibus omnes impugnamur, quæ sæpe tantæ sunt, ut in illas, quas supra dixímus, nos adigãt, id quod ferè ubiq; Psalmi describunt, dũ

abomi-

abominantur hominũ doctrinas, & precantur à deo doceri, & in uerbo dei custodiri. Hinc sunt illæ uoces, Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, uel foderũt mihi iniqui foueas, sed nõ ut lex tua. Errauerunt ab utero, locuti sunt falsa, furor illis secundum similitudinem serpentis, &c. Non est in ore eorum ueritas, cor eorũ uanum est. Sepulchrũ patens est guttur eorum, linguis suis per hypocrisim agebãt, iudica illos deus. Verba oris eius iniquitas & dolus, noluit intelligere, ut bene ageret. Insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi. Acuerunt linguas suas sicut serpentes, uenenum aspidum sub labijs eorum. Qui cogitauerũt supplantare gressus meos, &c. Exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcũ, rem amaram, ut sagittẽt in occultis immaculatum. Dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Tota die uerba mea execrabant, aduersum me oẽs cogitationes eorum in malum. Iudica domine nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende arma & scutũ, & exurge in adiutoriũ mihi, Effunde frameã, & armare aduersus eos q̃ persequunt̃ me, dic animæ meæ, salus tua ego sum. Surgentes testes iniqui, quæ ignorabã interrogabãt me, &c. Vias tuas domine demõstra mihi, & semitas tuas edoce me. Deduc me domine in semita mandatorum tuorum, docẽ me iustificationes tuas. Notã fac mihi domine uiã in qua ambulem, &c. Quærunt iugiter aduersarij animã meã, nisi iugiter dux sis & doctor, actum est de me. Sed quid ego, clementissime Princeps, Dauidem solum regem facio, & tentationibus probatum, oblitus esse & dei propheta? Verba dei habet, quẽ dum excipis, quicquid usq; in sacris scripturis est, excipis. Nihil in lege, nihil in pphetis, nihil in Christi & Apostolorũ prædicatione est, quod nõ apertis uerbis atq; rotundis decãtet hic regius propheta egregius Psaltes in Israël. Iudicium & dei misericordiã siue iustitiã, & humanarũ uirium iniustitiã, atq; adeo uanitatẽ, non alibi copiosius legeris; ita ut hic uel solus liber ad re-

Dauid prophet.

ctè instituendum in iustitia dei hominem sat fuisset, nisi di uina bonitas nostræ fragilitati & ignorantiæ pluribus scri pturis consultum uoluisset, ut interim non dica m, quod p Psalmos longe iucundius fuerit sucipere quicquid sacrũ est. Quis enim ignorat carminib. plus affici nostras men tes, cũ simplici oratione, ut maxime eadem dicantur. Hic canuntur omnia dei opera à conditione mundi & guber natione siue prouidentia usq; ad generis humani redem ptionem per Christum, ut uideas deum ut omnipotentẽ, ita & omnia facientem, & uanam esse salutem, quæ sit ab homine, & deo nõ esse beneplacitum in fortitudine equi, aut in tibijs uiri, id est, uiribus carnis. Hinc & Christum ipsum (qui ex carne Dauidis natus est, ut confirmaret re gnum eius in æternum in iudicio & iustitia, quemadmo dum canit Esaias) in Dauide suscipis. Spiritus enim Chri sti in Dauide subinde canit sua de se mysteria, incarnatio nem, prædicationem, crucem, mortem, gloriã, benedictio nem omnium gentium, quæ sunt nostræ mysteria salutis, si nul & exempla nostræ per crucem quã deus nobis im ponit glorificationis. Sic enim Dauid dicit 2. Reg. 23. Di xit uir cui constitutum est de Christo dei Iacob, egregius Psaltes Israël, Spiritus domini locutus est per me, & ser mo eius per linguam meam. Et Christus dicit Lucæ ulti mo, Necesse est impleri omnia q̃ scripta sunt in lege Mo si, & Prophetis, & Psalmis de me. Atq; hæc declarat scri ptura noui Testamenti, quæ subinde citãs ex Psalmis, in dicat Christum siue Christi spiritũ in Psalmis loqui, qui in scripturis non solum filius Dauid, sed & Dauid rex ap pellatur, ut uides Psal. 88. Oseæ 3. Ezech. 4. Quàm uero Christi uerba etiã nostra sint, suis locis indicabimus. Ipse enim ait: Si me persecuti sunt, & uos persequentur: si ser monem meum seruauerunt, & uestrum seruabunt, &c.

Neq; uero, clarissime Princeps, dum Dauidem tibi cõ mendo, eò impudentiæ processerim, ut existimem te iam primũ suscepturũ eum, quasi ante hac nõ habueris. Neq;

enim

enim Christianum puto, qui Psalmis non sese cõsoletur, aut certe qui non in Psalmis suam ipsius uideat historiam descriptã, modo legere possit, & sacra quid uelint uidere uerba. Sed hoc ago, ut me cum eo, quẽ semper non solum admiseris, sed etiam utltro quæsieris, admittas, non æqualiter quidem psallentem (non enim sum neq; propheta neque filius prophetæ) sed tamen non inutilem per deũ Dauidis seruulum, recondita huius prophetæ mysteria, subinde dum ipse psallit, indicantẽ, ut suauior sit tibi prophetæ modulatio, dum ego ut possum concentus huius rationem & nonnunquam aliarum scripturarum indicauero. Et licet quædã frustra indicauero, nempè iam ante cognita & intellecta, tamen alicubi gratiã inueniet apud te mea interpretatio, & occasionem dabit meliora cogitandi. Atque hæc est utilitas, quam solam spero ad lectores rediturã, dum mea legunt, nec aliud mihi sumo, quod si non assequor, consultum uolui utcunque per Christum psalmorum lectoribus, ijs qui dei eruditionem & consolationem, non sua lucra, aut superstitiosos dei cultus, id est, idololatriam, quærunt ex Psalmis.

Porrõ sententiam Psalmorum (si quis & hoc requirat) ex Heb. diximus secundum Felicis Hebræi translationẽ, qua hodie nulla est melior. Necessarium enim erat, ut ad Hebræũ respiceremus, ne interpretaremur quod prophetа Hebræus non dixisset, id quod sæpe uidemus quibusdam accidisse, licet & multa sint, quæ ego non sum assecutus. Quis enim hoc gloriabitur? Cæterum ueterem uulgatamq; apud Latinos translationem posuimus, & cum Hebræo conciliauimus, in gratiam illorum, qui uetera magis amant, id est, illa quibus assueti sunt, sed eam ipsam translationem ad Græcã, unde desumpta est, exegimus, ne sequeremur librariorum uel istorum choralium corruptiones & mendas, quas emendationes uideri uolunt, aut etiã nonnunquam interpretis Latini oscitantiam. Id quod libenter uidebunt, qui sententiam Psalmi requirunt. Cæte

Tunc ita mihi uidebatur, sed nunc in Auctario certiora præsto.

rum qui adeò rudes sunt, ut indignentur mihi quòd transtulerim, expectant, ubi ipsi legunt, sustinent, uel. Cum conuerteret dominus captiuitatem Sion, ubi ipsi. In conuertendo dominus captiuitatem Sion &c. abeant ad suas horas canonicas permurmurandas, ad hortulum animæ, ad speculum exemplorum, & qui doctissimi inter eos uidentur ad Schotisticos sermones, & Dauidi sua carmina sinãt integra, & mea contemnant, ut uelint.

Quod igitur, Illustrissime princeps, à me in tuis scholis lectum est, & doctiorum iudicio comprobatum, tuæ maiestati offero, ut non ignores quid egerim, utq; tuo nomine omniũ hic liber iudicijs offeratur, & faciat fructum, quem deus uoluerit. Ego quod per Christum potui præstiti, ut eruditio, iustitia, confessio, crux, consolatio, & gloria regni Dauidici, quod in Christo Iesu domino nostro æternum est, ab illis qui nondum satis assueti sunt sacris in Dauide propheta egregio, & legerentur & cantarentur, quæ nemo intelliget, utcunq; legat, & interpretationem audiat, nisi fides eius tentationibus exerceatur. Tuæ benignitatis & gratiæ fuerit benigne suscipere, quo ego melius nunc offerre non possum. Quod superest, gratiam & pacem à deo patre & domino nostro Iesu Christo, tibi tuoq; regno cum omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi precamur, ut illuminatis mentibus per dei uerbum & sacrum Christi Euangelium, confiteamur coram mundo & Sathana, quod credimus, & abundemus ad omne opus bonum, per Iesum Christum dominum nostrum, Amen. Ex tua VVittemberga. Anno Christi Millesimo quingentesimo uigesimo quarto. Feria quarta ante Circumcisionis Dominicæ diem.

PSalterium est instrumentum musicum, quod decachordum in Psalmo dicitur, id est, decem chordarum, nablum uocant Græci ex Hebræo Nebal. Felix, Iudæus natione, putat esse id qđ uulgo uiolam uocant. Cymbalis, nablis, citharis, & alijs quæ fecerat Dauid ad suos Psalmos in eis canendos tunc usos legis, 1. Paralip. 15. 2. Paralipomenon, 7. & 29. & 1. Esdræ 3. Neque uero ista Dauid instituerat, quod quidam putant, sine iussione aut reuelatione siue uerbo dei, quandoquidem sic dicit, 1. Para. 28. Omnia uenerũt scripta manu domini ad me, ut intelligerem uniuersa opera exemplaris, & 2. Para. 29. sic dicitur: Constituit Leuitas in domo domini, cum cymbalis & Psalterijs & citharis, secundum dispositionem Dauid regis & Gad uidentis, et Nathan prophetæ. Siquidem domini præceptum fuit per manum prophetarum eius. Quid ergo ista instrumẽta musica nobis significant, nisi quod Psalmi subinde indicant, canendum scilicet & cõfitendum domino in lætitia spiritus, id est, fide beneficia dei agnoscente, ut quandoque suis locis dicemus? quemadmodum & Paulus monet, Ephe. 5. Loquentes, inquit, uobismetipsis per Psalmos & hymnos, & cantiones spirituales, canentes & psallentes in corde uestro domino, gratias agentes semper de omnibus, in nomine domini nostri Iesu Christi, deo & patri.

Sic etiam inuenies me tunc scripsisse in Psalmũ tertiũ, sed non obstat articulus Hebræus, quo minus nomina propria in titulis sint genitiui casus, ut uides in Austario meo infra.

Psalmus est canticum, sicut & hymnus. Quod alij prophetæ inscribunt uerbum domini, uisionem, prophetiam, hic propheta Dauid Psalmum, hymnum, canticum, enigma, eruditionem uocat. Sic enim illi, Factum est uerbum dñi ad Hieremiã. Visio Esaiæ filij Amos, &c. Hic uero, Psalmus Dauid uel ad Dauid, id est, prophetia, uel carmen propheticum Dauidi reuelatum. Est enim in istis inscriptionibus Dauid apud Hebræos datiuus, non genitiuus. Præterea si quos alios in titulis legeris illis ipsis psalmos reuelatos intelligimus, et ab eis conscriptos. Inuenies enim quandoq; Asaph, Idithun, filijs Chore, Salomoni, Mosi.

Porrò quid coram deo ualeat Dauidis Psalterium & cithara indicat uel historia fugati spiritus immundi, 1. Regum 16. egitur & ad psalterium prophetasse Helisæus, 4. eg. 3. Cur non dæmonium fugabant aliæ citharæ siue psalteria, tunc in Israël? Non erat eadem fides. Ides psallit domino, fide propellitur Satan: alioqui nihil est externa psalmodia. Quandoquidē ad impios hypocritas, qui cantu & externo opere omnia metiuntur, dicit Amos 6. Qui separati estis ad diem malum, &c. Qui canitis ad uocem Psalterij. Sicut Dauid, putauerunt se habere uasa cantici, bibentes uinum in phialis & optimo unguento delibuti, & nihil patiebantur super contritione Ioseph.

Sed in Auctario omnia hæc commodius transtulimus.

In Psalmis neq; modos, neq; tempora uerborum exacte seruant interpretes. Intelligentia tamen certa est, modo tropum noueris scripturæ. Hinc sæpe inuenitur in præterito dici, quod erat futurum, ut foderūt manus meas, &c. Et in futuro indicatiui, quod imperatiuum uel deprecatiuum est, ut, Diliges dominum deum tuum, &c. Domine labia mea aperies, &c. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, &c. Vtrunq; facile est obseruatu, sed illud propheticum est, hoc autem Hebraicum. Personæ quoq; Grammaticæ subita sæpe fit mutatio, ut, Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua. Item & numeri, ut, Eripe me dñe ab homine malo, à uiro iniquo eripe me. Qui cogitauerunt, &c. Et si quid aliud est, suis locis indicabimus.

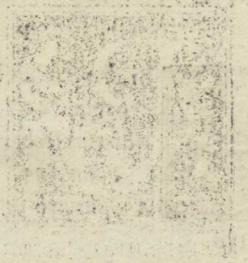

b 3 i

INDEX COMMENTARIORVM POMERANI IN PSALTERIVM.

Abrahæ seminis benedictio pagina 407.
Abimemelechi reges Philistini 185.
Abyssus pro inferis ponitur 136.
Adæ filius Christus est, & dicitur 45.
Adipem concludere impios quid sit 89.
Adorare in spiritu & ueritate 130.
Adorationis uocabulum in scriptura 547.
Aduena pius est 228.
Agricola deus 356.
Aduersitates nostræ à domino 243.
Adulterium spirituale 416.
Altare tẽplum et oblationes in spiritu 146
Altare, id est, locus habitatiõis diuinæ ibid.
Altaria inuisibilia & uera sacrificia 475.
Allegoriæ postponẽdæ literali sensui 465.
Aliena peccata unde habeantur 113.
Amici aduersantur pijs 220. & 213.
Angeli quando lapsi 567.
Angelorum custodia 519.
Anni nostri nihil reputantur 510.
Animam ad deum leuare 139.
Animam effundere 247.
Animam in uano accipere 136.
Animalia dei 369.
Annus benignitatis 353.
Antichristi regnum ubi inueniatur 53.
Antichristi regnum occiditur 14.
Antichristianorum cogitationes 56.
Antichristum flatu prosternit 57.
Antichristus sedet cum diuitibus 58.
Antichristus interficit pauperes 58.
Antichristus qui sit et quando cœperit, pagina 47. & 48.
Aquæ signãt persecutiones et angustias 99.
Aquæ suffocationis & refectionis, ibidem.
Aquæ spiritus sancti fœcundæ 6.
Aquas stare super montes 69.
Aquilæ iuueneſcunt 561.
Araneus & tinea uanitas 228.
Arboris mali fructus 70.
Arbor ex fructibus agnoscitur 345.
Arca propiciatorij est Christus dom. 18.
Arca noui testamenti Christus 356.
Arca ueteris testamenti elcuata ibidem.
Arcus insidiæ sunt 351.
Argentum eloquentiæ, Aurum charitas 66.
Arietes prædicatores 357.
Arma sine fide nihil proficiunt 255.
Ascensiones piorum 476.
Ascensio Christi 374.
Ascensio Christi quomodo capienda 42.
Atria domini plena bonis 478.
Aurum & thus 405.
Aurum hodie adoratur 588.
Auroram excitare 325.
Autoris confessio de sua cathedra 4.
ἀποσιώπησις reticentia 503.
Aegyptiorum infidelitas post fidem edoctam 579.

Baal per priapi Idolum 589.
Baalpeor colunt matrimoniũ prohibentes 590.

Baalpeor iunguntur impij 589.
Babylonicam deserere nolentes 418.
Babylonica captiuitas soluitur 697.
Baptismus spiritus 299.
Baptisatus est Christus dupliciter 633.
Barbara sacerdos sola inter fœminas 238.
Beatitudo sine dei spiritu ignoratur 2.
Beatitudo uera quæ sit 2.
Beatus uir Christus dicitur, & qui in Christo. Ibidem.
Beati uiri uoluntas opera & doctrina 3.
Beatitudo & infelicitas quid sint 1.
Beatus quis uere dicatur 355.
Beatitudo scripturæ singularis 623.
Benedictio dei & iusti 213.
Benedictio pastoralis qua grex pascitur 57.
Benedictio dei quæ dicatur 20.
Benedictio Abrahæ 275.
Benedictio per christum habetur 117.
Benedicere Christo 406.
Benedictio Melchizedec ad Abraham 615
Benedictio saluat non opera 646.
Benedictio omnium à Christo est 623.
Beneficia dei 561.
Beniamitica tribus nobilior 378.
Blasphemia quæ sit in spiritum sanctum, pagina 604. & 389.
Blasphemantes in filium hominis 390.
Bona terrena dicuntur abscondita dei 90.
Bona nostra nihil sunt apud dominum 78.
Bonum non differendum 665.

Calix in scripturis 81.
Calix alicubi baptismus dicitur 82.
Calix ebrietas spiritus 133.
Calix mundanorum 428.
Calcaneum christi 281.
Calcaneum obseruare 320. & 321.
Calamus uelox spiritus Christi 261.
Calumniam patientis oratio 36.
Calumnia aliquando cum timore discutienda, pag. 37.
Cantica Iudæorum & gentium 537.
Cherub & Cherubim quid sit 96.
Consilium malignantium 532.
Consilium amicorum iuxta carnem 60.
Consilium malorũ in ipsos conuertitur 40.
consilium inopis cõfunditur ab impijs 72.
Consilium impiorum hypocritis propriũ 3.
Consolatio spiritus 252.
Contradictio est inter impios 713.
Cœlũ cœli domino, spiritualiũ regimen 630
Cœli sunt eruditi uerbi dei prædicatores, Cœli noui qui dicantur. Ibidem. (44.
Cœlos nouos quomodo deus inhabitet Ibid.
Cœli spirituales noui 496.
Cor profundum 351.
Corde duplici qui sint 64.
Corda deo effundere 344.
Cor maris 270.
Cordis munditia quærenda 300.
Cordis pij respiratio 347.
Corda & renes quid significent 39.
Corpus ueritas, umbra figura 233.
Cornu quid in scripturis 94.
Creaturæ mundi ad quid factæ 106.
Creationis fides & prouidentiæ dei, pagina 548. & 566.
Creatura omnis Christo & Christiano subiecta 46.
Credenti non opus legibus, quia sponte bene agit. 6

Credẽtes appellãtur ſancti cũ Chriſto 85.
Credere uolo ut patres mei, tractatur 585.
Credentes ſuſpirant ad tabernácula æterna 474. & 475.
Credentium dona & regnum 13.
Credentiũ unus populus ante & poſt Chriſtum 252.
Credentium paucitas 64.
Crux omnibus ferenda 35.
Crux ſequitur confeſſionem fidei 238.
Crux populi dei & ad quid 256.
Cuſtodiæ in noctibus 510.
Cultus abſolutus & uera pietas 75.
Cultus dei uerus 572.
Cura noſtri deo committenda 316.
Chriſtus ſolus mediator 588.
Chriſtus reſurgendo glorificatus & mundo genitus 14.
Chriſtus ſcopus uniuerſæ ſcripturæ 2.
Chriſtus filius Dauid & dominus 611.
Chriſti regnum æternum eodem.
Chriſtus iudex omnium 616.
Chriſtus rex & ſacerdos 635.
Chriſtus infra angelos pauliſper deiectus
In Chriſto nobis omnia ſubiecta 46. (45.
In Chriſto reges facti ſumus Ibidem.
Chriſti regnum ſuſtiſtit dupliciter Ibidem.
Chriſtus filius hominis dicitur 45.
Chriſti principatus 631.
Chriſtus pro nobis deſcẽdit ad tartara 84.
Chriſtus genitus ex utero ante luciferũ 639
Chriſti triplex natiuitas Ibidem.
Chriſtus in æternum benedicit 613.
Chriſtus diuerſis diuerſus eſt 102.
Chriſti fratres nominamur 119.
Chriſtus loquitur in prophetis 78.
Chriſtus nobis ſimilis & ſimiliter tentatus, pagina 78.
Chriſtus in carne eruditus & ſpiritu 83.
Chriſtus in membris dominum precibus cogit 497.
Chriſti tentationes quales fuerint 34.
Chriſtus quare uenerit & occiſus ſit 532.
Chriſtus ut ad nos redeat precandum 457
Chriſtos non tangendos, exponitur 577.
Chriſtus glorificatus à patre non à ſe 612.
Chriſtus rex omnis terræ 404.
Chriſtus exaltatur in gentibus 273.
Chriſtus ſpiritu prædicat in prædicatoribus 399.
Chriſtus prodigium mundo cum ſuis 395.
Chriſti fides & regnũ in omnes gentes 9.
Chriſtus regnat & prædicat 12.
Chriſtus ſenex uidetur 506.
Chriſtus in prophetis loquitur 17.
Chriſtus quare paſſus 384.
Chriſtus rex Iudæorum & gentium 13.
Chriſtus rex ſpiritualis futurus prædicitur,
Chriſtus rex et eius regnum 262. (13.
Chriſti iudicium & iuſtitia 403.
Chriſtus rex in æternum 162.
Chriſti mortis horror 95.
Chriſti triumphus per quos 373.
Chriſtus an poſt mortẽ p nobis paſſus 164.
Chriſti uera aſcenſio 137.
Chriſti ſunt qui ante & poſt Chriſtum uixerunt 2.
Chriſtus deus in Sinai 373.
Chriſtiani quomodo in Chriſto reſurgãt 17.
Chriſtiani ſacerdotes & uncti ſunt 264.
Chriſtianos eſſe reges quõ accipiendum 13.
Chriſtiani ueri & eorum oratio 364.

Christianus deo soli notus. 489.
Christianorum accusationes. 349.

DAuid Christus consortabitur, proficiet. 502.
Dauidici regni uastatio. 506.
Dauid Christus dicitur & Dauidis filius. 451.
Dauid Christus nominatur. 106.
Dauidis solium æternum. 497.
Dauid aliquando hypocrita. 296.
Dandum cui sit & quando. 213.
Deus alienus. 259.
Deo quomodo seruiendum. 16.
Deum non esse, qui dicant. 69.
Deos multos colunt quidã Christiani. 69.
Deum requirere quid sit. eodem.
Deum credere esse, quid sit. eodem.
Dei eloquia & magniloquentia impiorum. 65.
Dei dextera & sinistra. 85.
A deo docti sumus. 529.
Deus suos liberat suo tempore. 49.
Deus bonis est omnia bona. 101.
Deus in nobis coronat sua dona. 100.
A deo oĩa donantur quibus egemus. 571.
Deũ requirẽtes & timentes qui sint. 141.
Ad deum fiducialiter accedendũ. 230.
Deo omnia nostra cõmittenda. 206.
Deum negant impij. 589.
Dei uerbũ damnare summa impietas. 73.
Dij iudices & doctores. 468.
Dij falsi qui sint. 484.
Deus est qualis habetur 511.
Deus potest præstare promissa. 497.
Deus animã & mẽbra habere dicitur. 62.
Deus habitat ĩ occulto multipliciter. 154.
Dij alieni Iudæis. 462.
Deum esse regem quomodo intelligendum. 28.
Deum laudant humiles peccatores. 626.
Deo se totum cõmittere. 208.
Deus obliuiscitur peccatoris. 300.
Deus sit dominus noster et deus noster. 78.
Dei dicitur Hebræis quicquid egregium. 203.
Dei ueritas & opera sine nobis. 441.
Deus rebus assimilatur. 452.
Deum uidere & uideri. 27.
Dealbari in salmon. 372.
Dedicatio uera templi. 163.
Declinantes qui sint à uia dei. 70.
Derelictus à deo in tentatione pius. 492.
Deserta dupliciter. 367.
Desperationes in bonis cum consolationibus. 436.
Desperatio grauissima tentatio. 120. 121.
Deserti cõmotio multiplex. 161.
Descendit ad inferos articulus fidei. 84.
Delicta iuuentutis quæ sint. 140.
Detractor cauendus. 551.
Deuotionis uocabulũ unde natum. 127.
Deuotio uera quæ sit. 322.
Dies resurrectionis perpetua. 648.
Dies & nox. 2[illegible].
Dies duo legis & Euangelij. 535.
Dies non sunt mali pijs. 530.
Dies piorum plurimi sunt. 317.
Dies dimidij piorum & impiorum. 317.
Die tota, id est iugiter. 221.

Dies domini magnus quis sit. 97.
Dilectio dei & proximi uera pietas. 75.
Diligere dominum. 171.
Diuturnitas cultus idolorum. 318.
Diuitiæ obueniunt benedictione dei. 552.
Diuitijs affluentibus non fidere. 345.
Diuitum qualis saturitas. 189.
Docendi à deo sumus. 529.
Doctrina impia affligit conscientias. 57.
Doctor Christus benedictionibus indutus. 476.
Doctor noster & iudex Christus. 469.
Doctor Euangelicus qualis. 300.
Doctores boni sunt qui fide tentati. 51.
Doctrinæ uanæ taxantur. 31.
Dolum in lingua agere. 46.
Dolus in spiritu & ore nostro. 172.
Dormitio sanctorum quo accipienda. 25.
Dorsum dare peruersos. 104.

Ecclesia sit quælibet domus. 703.
Ecclesia magna quæ dicatur. 126.
Ecclesiæ gratia inuisibilis est. 490.
Ecclesiæ modernæ cõditio & defect. 505.
Ecclesia captiuata. 418.
Ecclesiæ desideria. 41[illegible]
Ecclesiæ uastatores. 419.
Ecclesia fundata. 276.
Aedificare, destruere quid sint. 61.
Aedificantes sunt doctores. 646.
Aegyptiaca historia quare notanda. 439.
Emanuel Christus. 271.
Emendatio uitæ fit lege dei. 654.
Ephraim dupliciter. 338.
Ephraim filij qui dicãtur & quare. 442.
Episcopum habeat quælibet familia. 703.
Error longi temporis in fide. 557.
Errores inducit uerbũ dei semel abiectũ. 592.
Error diuturnus à deo permittitur. 588.
Eructuare uerbum quid sit. 110.
Erudit dñs suos, & ipsum Christũ. 82.
Erudiri à deo debemus. 529.
Eruditio uera quæ sit. 172. & 173.
Esurientes quomodo saturandi. 129.
Esca nostra uerbum est caro factum. 620.
Euangelij persequutores. 367.
Euangelium redditum germanis. 507.
Euangelij persecutorum iudicium. 103.
Euangeliũ quare oditur, & præco eius. 59
Euangeliũ iactantes aliqui contra Euangelium scandalizant. 672.
Euãgelij aduersarij frustra deũ inuocant. 104
Euangelium persequẽtes promouẽt. 498.
Euangelij aduersarij irridentur. 10. & 11.
Euãgelij uerbũ transformat ĩ Christũ. 129
Euangelica prædicatio. 180.
Euangelica prædicatio clara. 498.
Euangelium uere prædicare quid sit. 125.
Euangelium pacis audiendum. 478.
Euangelium gratiæ prædicatur. 479.
Euangelica gratia desideratur. 456.
Euangeliũ reuelatũ cordi post legẽ. 438.
Euangelium non litera, sed spũs est. 398.
Euangelium à seculo reuelatum. 377.
Euangelistæ reges sunt. 402.
Euangelij impedimenta. 280.
Euangelij prædicati natura. 277.
Euangelij persecutores quid quærãt. 380.
Eucharistiam edere, quid sit. 620.

Eucharistiæ sacramentum ad quid. 613.
Exaltatur deus ab inimicis. 351.
Exaudito nostri à deo unde habeatur. 18. & 19.
Exauditionis fiducia orando crescit. 22.
Exaudire & respondere idem. 18.
Excõmunicatio in pfessores euãgelij. 610.
Excõmunicati à pijs. 552.
Excõicatores aliorũ sese excõicãt. 607.
Exempla sanctorũ in tentationibus. 249.
Exemplum pœnitentiæ. 232.
Exercitus dei prædicatores sancti. 370.
Exitus matutinus & uespertinus. 353.
Exquisitores diuinorũ testimoniorũ q sint
Exilium facile sustinendũ. 108. (141.
Explicanda quædã sunt in scripturis. 75.
Exitus de Egypto inculcatur sæpe. 626.

FAbulæ de lapide & ligno. 646.
Facere bonitatem. 208.
Facies pro præsentia accipitur. 49. et. 221.
Facies dei conuersa & auersa. 156.
Fame patrũ fides tentata. 578.
Fames à deo emittitur. 332.
Falsarij sacrarum literarum. 519.
Falsitas caput humanæ traditionis. 682.
Fera arundinis. 380.
Festa dei & hominum. 421.
Fides facit immaculatum. 74.
Fides Israëlitarũ in Aegypto tentat 581.
Fides uerbi dei confirmatur signis. 613.
Fides & timor bonus intellectus. 622.
Fides est iustitia & opus dei. 74.
Fides prodit fõris in opera. 74.
Fides imperfectum in pijs qualis sit. 70.
Fide Christum hic cernimus. 631.
Fides diuinæ prouidentiæ. 122.
Fides nõ est res facilis nec tã cõis. 122. 634.
Fideles non sine bonis operibus sunt. 63.
Fidei generatio contra impios. 251.
Fidei oppugnatio grauissima. 86.
Fides iugiter tẽtatiõibus exercetur. 51. 576
Fides iustificat, sacramenta certificãt. 236.
Fide sola iustificari. 180.
Fidei fructus & uera bona opera. 550.
Fidei uerbo pascimur. 620.
Fides creationis. 534.
Fides probatur ut fiat fortior. 577.
Fide agenda omnia. 184.
Fides non finit peccatorẽ damnari. 566.
Fides fragilis etiam piorum. Ibidem.
Fides uera & falsa. 420.
Fide Christi futuri orabant ueteres. 354.
Fides in deum uerum sacrificium. 289.
Fidelium occulta. 269.
Fidei opera nostra non sunt. 255.
Fides tentatur à multis. 245.
Fidelis indifferens ad oĩa bona opera. 6.
Fideles nihil ꝓprij habẽt, oĩa eorũ dei. 167
Fides & opera pariter. 208.
Fides credentiũ exercetur grauissimis tentationibus ostenditur multis. 505.
Fide omnia fieri debere. 433.
Fidem ignorant multi temerarij. 434.
Fides præcepit opera. 381.
Fidei ueræ uerba. 395.
Fideles quare hic premantur. 360.
Fidelis omnia prospere agit. 7.
Infidelitas proprie peccatũ dicitur in scriptura. 3.

Fides uera quid operetur. 132.
Fides pascit 207.
Nostra nõ sunt quæ fidem sequũtur. 255.
Fiducia iustorum qualis. 315.
Filios & filias dæmonijs offerunt. 592.
Filia Sion dupliciter accipitur. 52.
Filij alieni qui dicantur. 105.
Filius dei iustus & insipiens quis sit. 47.
Filius hominis quis dicatur passim. 45.
Filij dei generamur & erimus dum resurgemus. 15.
Filij deum timentium quales. 624.
Filij dei per fidem generamur. 15.
Filij hominũ qui in scripturis dicantur. 23.
Filij dei qui dicantur. 23.
Flatu Christi Antichristus prosternitur. 57.
Flumen ciuitatis dei 2-1.
Floris instar sunt hypocritæ. 208.
Folium uerbi dei non cadit. 6.
Fons Israël gratia Christi. 378.
Fons in ualle fletus. 476.
Fortitudo plebis dominus. 157.
Framea dicitur impius, est & diabolus. 90
Frater in scripturis. 2«2.
Fratres Christi nominamur. 125. & quære. 126.
Fructus credentis spontanei. 6.
Fumus sunt impij. 212.
Fugere quando liceat. 30[illegible].
Funes & hæreditas idem. 82.

Galaad terra galileæ. 338.
Gallinæ affectus deum nobis profert. 88.
Gaudium ex deo quomodo habendũ. 84.
Gaudium duplex de bonis carnalibus, & de spiritu dei. 25.
Gedeonis miraculum duplex. 404.
Germanis Euangelium redditum. 507.
Gentes & populi qui dicantur in scripturis. 10.
Generatio spiritualis. 63.
Gentes peccatores Iudæi pharisæos signant. 538.
Gentes deo credunt per Christum. 273.
De gentibus bene sperandũ. 354.
Gentes qui dicantur. 52. & 105.
Gladius & arcus impiorum. 210.
Gloria dei quæ sit. 108.
Gloriari de bonis domini. 550.
Gloriantur pij coram deo solum 655.
Gloriari in quo possit Christianus. 146.
Gratiæ comes est opus bonum. 480.
Gratia credentium. 236.
Gratiæ dei opera. 184.

Habundantia & defectus sanctorũ. (156.
Hæretici moderni temporis qui dicantur. 55.
Hæreditas dei Iudæi & gentes. 26.
Hæreditas gentium est benedictio. 621.
Hæreditare terram. 142.
Hæreditas nostra dominus est. 81.
Hypocritarum confessio crassa. 584.
Hypocritarum studium. 466. 115. 198.
Hypocrisim scriptura insectatur maxime 190. & 108.
Hypocrisis in dei cultu. 447.
Hypocritæ laudare deũ nõ possunt. 626.
Hypocritis euãgelium nõ affert salutẽ. 481.

Hypocritarum iudicium.305.330.&.462.
Hypocrita & iustitiarus qui dicatur.29.
Hypocritæ nostri peiores prioribus.289.
Hypocrisis in uerbo & opere.199.
Hypocritæ quomodo doceant.326.
Hypocritarum malicia desperata.304.
Hypocrisis impia, indicatur uerbo dei.3.
Hypocritarum semper noua studia, sine lege dei.ibidem.
Hypocritarum bona opera 1<5.
Hermon mons multis nominibus.160.
Hierusalem & Sion noua.487.
Hierusalem ciuitatis prærogatiua.12.
Hierusalem Salem dicitur.429.
Hierusalem quæ & quō ædificatur.690.
Hierusalem duplex.ibidem.
Hismaëlis filij.688.
Hyssopi mysterium.299.
Hodie aduerbium quō exponendum.14.
Homo natus est in ea.488.
Homo iniquus quid suadeat.251.
Homicidæ aperti & occulti.528.
Historiarū scripturæ fructus.439.254.
Horas legere canonicas.301.&.683.
Hostes dei maxime & deū colentium.31.
Humilitas & labor quid significent.143.

Iacob ubiq;, ubi credentes.333.
Iacob luctatur cum deo.497.
Idola iustitiariorum.627.
Ignis accensus in ecclesia.479.
Ignis est ira dei.329.
Ignis & aqua in scripturis.361.
Ignis aget dupliciter.288.
Ignominia dei non credere.420.
Imago impiorum in ciuitate.414.
Impiorum gladius & arcus.210.
Impij & stulti uolunt sibi credi.671.
Impij pace carent.209.
Impij qui uere dicantur & uiri sanguinum.210.
Deum impij in oībus impium iudicāt.102.
Impius quomodo exaltetur.55.
Impius, id est impietatis regnum.ibidem.
Impiorum omnis uita peccatum est.46.
Impy mensuram implent.142.
Impij quomodo comprehendantur.55.
Impiorum cogitationes quæ sint.56.
Impij cum sonitu pereunt.50.
Impij uiri descriptio.7.147.200.
Impij paleæ & pulueri comparantur.7.
Impij recto iudicio carebunt semper.8.
Impij resurgent in iudicio.8.
Impiorum omnes conatus peribunt.625.
Impij inexcusabiles.203.
Impij deum odiunt.216.
Impietas describitur per negationem.1.
Impœnitentiæ periculum quibus incumbat.391.
Impius quis sit, & quot modis dicitur.3.7.
Impiorum affectus qui & q̄ sibi placeant.
Impij & pctōris discrimē notatur.3.(108.
Impiorum destructio duplex.4.3.
Impietas persecutrix pietatis.304.
Impietatis humanæ magnitudo.446.
Impiorum lapsu pij erudiuntur.305.
Impiorum multiplices iniustitiæ.312.
Impiorum studijs abutitur deus in gloriā suam.430.
Impijs ablata excusatio.427.

Infantiũ ore cõfundũtur inimici christi.43
Infantium prædicatio quid operetur.43.
Infamiam quomodo sancti fugiant.38.
Infantes prædicatores qui sint.44.
Inferi qualiter intelligendi.84.
In inferno uiuentes 31.
Infernus piorum.485.
Infidelium qualis conditio.420.
Infidelitatis tentatio non cessat.139.
Inimici dei increduli.358.
Inimici quõ persequuntur pios.213.
In inimico uidere.309.
Inimicus maximus,fictus amicus.315.
Contra inimicos quõ & qñ orandũ.144.
Immaculati q & quæ eorũ hæreditas.212
Immaculatus qui credit.74.
Innocentia nostra qualis sit.145.
Innocentia piorum cum peccatis. Ibidem.
Inuocatio uera dei quæ sit.72.
Inuocare potenti deum omnia salua.579.
Inuocandus est solus deus.458.
Inuocatio dei ultimũ intentationibus remedium.19.
Inueterati,id est,in malis obstinati.105.
Insaniæ falsæ quæ. 232.
Insidiæ piorum.243.
Insipientes qui dicantur.29.
Iniquitatem operãtium qui fructus.eodẽ.
Intellectus bonus,id est [illegible]es qd agat.618
Intellectus bonus à deo da[illegible]r.174.
Intelligentia uerbi dei oranda à deo.55.
Interficere in occultis,dupliciter.58.
Inutiles qui uere dicantur.70.
Ioseph quæ docuerit Aegyptios.579.
Ioseph deijcitur ut exaltetur.579.
Ioseph fide seruatus.579.
Israël infidelis permansit.449.
Israël filij totam terram possident.576.
Israëlitarũ psequutores numerãtur.471.
Irasci quomodo iuste debeamus.21.
Ira & furor dei quid significent.33.
Ira dei qualis in reprobos sit. 40.
Iubilare quid sit.469.
Iubilatio sanctorum.499.
Iudas & Iudæi iudicati à deo.607.
Iudæi & gentes in Christo uniti.647.
Iudæi à nobis non sunt persequẽdi.607.
Iudæi sunt omnes iustitiarij operum.105.
Iudæis risui sumus,cum falso textu cõtra eos nitimur.489.
Iudæi beneficiorum ingrati.443.
Iudicium dei sentitur dupliciter.31.
Iudices mundi approbantur.469.
Iudex noster & doctor Christus.Ibidem.
Iudiciũ rectũ datur uere Christianis.403.
Iudicium rectum per Christi uerbũ.692.
Iudicia iustitiæ dei 643.
Iudicia dei uisibilia & inuisibilia.473.
Iudicium & iustitiam facere.676.
Iudicia domini quæ dicantur.112.et.655.
Iudicium extremum timendum.539.
Iudicium dei pijs lætitia.541.
Iudicium generale etiam nunc fit.542.
Iudicia dei timenda non disputanda.512.
Iudex iustus deus non uane dicitur.40.
Iudicium iustum uult deus.468.
Iudices deus intuetur & iudicat.Ibidem.
Iudicium dei in contemptores.eodem.
Iudicium iusti rectum.208.
Iudica me deus,quõ exponendũ 144.

Iudicia dei à nobis nõ dijudicanda. 413.
Iudicium extremum. 288.
Iudicia dei tremenda omnibus. 202.
Iudicia dei incõprehensibilia oĩbus. Ibidẽ.
Iudicia hominum deo cõmendanda. 39.
Iustus lumen est proximo. 624.
Iustus fructuosa loquitur. 624.
Iustorum uia approbatur à domino. 9.
Iustitia potest in persecutione allegari. 86.
Iniustitia est infidelitas ipsa. Ibidem.
Inter iustos ucl gentes dominũ essc. 51.
Iustus dupliciter acꝯpitur. 63.
Iustus multis indicatur nominibus. 63.
Iustitiæ dei osores notantur. 527.
Iustificationes dei prædicationes fidei. 112.
Iustitiam in iudicium uerti. 530.
Iustitiam mutam loqui. 326.
Iustificatio nostra ex deo. 489.
Iustitiæ regnum aperitur. 645.
Iusti fiunt Christiani à Christo. 403.
Iustitia non ex operibus. 162.
Iustorum multæ appellationes. 188.
Iustus ne cadens quidẽ perit. 214.
Iustus non eget. 214.
Iustus commodat & ditatur. Ibidem.
Iustus non derelinquitur. 216.
Iustitia spiritus non ex carne. 328.
Iustificationes uerba promissionum. 652.
Iustificari sola fide in Christum. 532.
Iustitia nostra iudicari oratur. 39.
Iustus dupliciter sumitur. Ibidem.
Iusti semper duites. 213.
Iustitiam primũ diligere. 264.
Iustitia dei nos saluandos, nõ nostra. 167.
Iustus non audit & tacet impijs. 224.
Iustus non cõmouetur. 625.
Iurare Christiano nõ licet, probatur. 706.
Iuramenta cathedras obsidentium. 4.
Iuratio apud Hebræos, uiuit dominus. 106
Iura pontificalia quid habeãt utilitatis. 5.
Iurare traditiones humanas. 673.
Iurare in nomine domini. 349.

Laquei sanctis positi. 143.
Latitudo cordis quõ intelligẽda. 22
Latitudo libertas ex angustijs. 100.
Lactantes qui sint. 44.
Laus dei quæ uera dicatur. 41. & 673.
Leonum catuli. 188.
Leuiathan additamentum. 423.
Lex reuelata cordi. 436.
Legis dei mirabilia. 657.
Legis prædicatio qualis, & qbus util. 112.
Leges dat dominus sanctis. 142.
Legis abrogandæ locus insignis. 234.
Lex domini quæ sit. 5.
Legem domini meditari quid sit. 5. & 6.
Legis dei meditationẽ spiritus suggerit. 2.
Legem uiribus exprimere. 935.
Lector scripturæ, de toto iudicet non de
Liber uitæ quos cõtineat. 391. (parte. 100
Libertas spiritus in sanctis. 235.
Libertas Christiana qualis sit. 672.
Liberatio pij pl[illegible]a. 322.
Liberum arbitrium statuentes. Ibidem.
Liberãtur hodie à captiuitate multi. 73.
Liberationũ dei beneficia in fide. 47.
Libera sunt externa oĩa et quomodo. 135.
Liber inter mortuos. 492.
Lilia testimonij. 456.

Lilia ſponſus & ſponſa.260.
Limbus patrũ ignorata appellatio.485.
Linguarũ peritia ad intelligendas ſcriptu
Linguarũ peritia neceſſaria ad (ras.121.
ſcripturas.614.
Lingua magniloqua quæ dicatur.64.
Linguæ iniquæ aduerſitas.687.
Lingua gladius impiorum.211.
Sub lingua dolus.58.
Lingua non offendere contra deum.67.
Lignum pro arbore more hebraico 6.
Non derelinquere in lingua.226.
Literas dediſcit hũanas q̃ diuina diſcit.39.
Loquẽdi poteſtas in ſanctis & impijs.64.
Lumen dei & naturæ.203.
Lumen uultus dei non eſt ratio.25.
Lucifer quid ſit.532.
Luto inſiſtere & pœnæ.231.
Lunæ Chriſtus confertur.501.
Lux & ueritas ex ſpiritu.251.

Maledictio dei & iuſti.212.
Maledictio quicquid contra uer
bum dei.57.
Mane aptum orationi tempus.28.
Mane tempus gratiæ.28.
Mane ſuum habent pij & noctem.29.
Mane & nox.521.
Manus impiorum.204.
Manna uerbum dei.446.
Mannæ tedium grauis tentatio.597.
Manducare Chriſtum quid ſit.129.&.13.
Mali quomodo tractandi.612.
Matutinum exortus futuri ſeculi.552.
Mater fidelium quæ ſit.486.
Martino certamen cum monſtris.53.
Matrimonia inſtituenda clericis.420.
Memoriale dei in euchariſtia.619.
Memorialia liberationis de ægypto.619.
Memoriale triplex bonitatis diuinæ.557.
Melchizedech benedixit Abraham & fi-
lios fidei.615.
Melchizedech ſacerdos primus & ulti-
mus.637.
Melchizedech hiſtoria.638.
Melchizedech & Chriſti cõparatio.638.
Melchizedec nõ obtulit ſed protulit.614
Mendaciũ in ſcripturis quid dicatur.29.
Mẽſa uerbi domini in cõſpectu noſtro.133.
Memoria impiorum perditur.190.
Meritum piorum quomodo aſſeritur.100.
Meritorũ opinio, blaſphemia eſt in domi-
num.644.
Merita ſanctorum antiquitus.421.
Merita noſtra quæ ſint apud deum.78.
Milia in ſcripturis.336.
Militaribus uocabulũ ſcriptura utitur.104
Mirabilia dei in hominibus.232.
Miracula nihil ſunt ſine ſpũ docẽte.449.
Miracula paciente Chriſto.97.
Miracula Aegypti exponuntur.449.
Miſſa non eſt ſacrificium.637.
Miſſarum ualor.238.
Miſericordia dei ubiq; lucet.201.
Miſericordia dei cum ſentitur.171.
Miſericordiæ affectũ nõ habet impius.215.
Miſericordia & ueritas quid ſint.140.
Mortis timor utilis.128.
Mors & infernus non laudant deũ.493.
Moſes & Chriſtus, lex & Euangeliũ.262.

Moabitæ arabes.339.
Mons Christus & montes contrarij.372.
Montes exultare dicuntur.498.
Montes cœli dicuntur.429.
Mosi peccatum terret & solatur.590.
Mons Sion ecclesia credentium.451.
Musica instrumenta quid signent.179.
Mundus totus credentium tantũ est.46.
Mundus nouus futurus aliquando.107.
Munera super innocentes accipere.77.
Murum transcendere euadere est.102.
Mutatio personæ frequens.80.
Mutatio temporum frequens.96.

NArrare oĩa mirabilia dei qd sit.49
Natura & gratia in nobis.207.
Negationis natura apud Heb.258.
Nomen domini quõ accipiendum.43.
Nomen domini qui cognoscant.43. 114.
Nox,tenebræ & persecutio.664.
Nox nocti,dies diei quid sit.109.
Noctem suam habent pij.29.
Nox natiuitatis Christi præludium Euangelij.108.
Vsq; ad noctem,id est,tota die.83.
Numeri mutatio Hebraicus tropus.41.191.282.
Nuptias prohibent principes sodomorũ.410.

OBedientia deo uouetur, diabolo redditur.433.
Obseruatores uanitatis.168.
Non occidere aliquoties peccatum.592.
Occisio quorundam dupliciter.14.
Oculus in terram statuunt impij.89.
Oculos leuare ad dominum 143.
Occulta nostra peccata semper manẽt.113.
Ogdochordum quid sit.32.
Opera bona non prohibentur, sed sola exiguntur.700.
Opera probata deo.345.
Opera manuum dei quæ sint.108.
Opera fidelium omnia bona.190.
Opera dei non nostra.521.
Opera externa quõ mandarit deus.236.
Operibus peccata non remittuntur.236.
Opera hominũ comenda.87.&.155.
Operum bonorum & adulterinorum differentia.74.
Opera uere bona quæ sint.74.154.
Opera sine fide qualia.155.
Opus dei sola fide nobis notum.18.
Operibus iustificari uelle tentatio est.595.
Operarij iniquitatis qui sint.29.
Oratio uera quæ sit.128.&.302.
Oratio fit in peccatum.607.
Oratio est ardens desiderium.478.
Orare qui norint.483.
Oratio pro principe psal 19.114.
Oratio piorũ ad quẽ & pro quo.384.
Orationes ex fide audiuntur.562.
Cõtra aduersarios qua rõne sancti orãt.38
Os aperiri.302.
Orabant Iudæi ad templum.19.
Oratio non exaudita confundit.139.
Oratio efficax sanctorum.422.
Orare sine cessatione.145.
Orare semper quõ oporteat.27.
Oratio charitatis cõmunis est.143.
Orabit sanctus pro se.173.
Orare pro Christo.406.
Orandum tentantionis tempore.387.

Oratio est animæ languētis desideriū.34.
Oratio iugis coram deo quæ sit.22.
Ordo in oratione habendus.229.

PAtientia regnum pijs paratur.318.
Patiētia sanctorū in tentatiōe.384.
Patiendum & abstinendū.208.
Pharao & aquæ Aegyptiorum.694.
Patres quando imitandi.183.
Pastor deus est, nos oues.131.
Parentum iniquitas in filios.608.
Pacem suis loquitur in Euangelio 481.
Parabolæ in scripturis facta dei sunt.441
Paulus præcedit in Christi triumpho.378.
Pauperum dominus non obliuiscitur.51.
Pauperes uere & in Christo & in spiritu. 51.& 55.
Pauperes Christus liberat.405.
Pauperes precioſi Christo.406.
Pauperes Christi omnium ditiores.406.
Pauper, id est ecclesia pauperum.55.
Pauperum oppreßio dupliciter intelligenda.65.
Paupertas diabolo redditur.433.
Pauperes Christi & Antichristi.58.
Paupertas & diuitiæ impiorum.211.
Pauper qui dicatur.241.
Panem angelorum uel [illegible]ubum.443.
Patres doceant filios.2[illegible]4.
Pax Christianorum.272.
Pax Christi temporibus & per Christum. 402.
Peccatores & publicani laudant dei misericordiam.594.
Peccatis etiā glorificatur deus.579.
Peccatum habemus omnes.197.
Peccator & impius quō differant.3.
Peccantes quoq; deus suos nō deserit.503.
Peccata infirmorum portanda.386.
Peccatum in spiritum sanctum.389.
Peccatoris consolatio.297.
Peccati reuelatio ad pœnitentiam.296.
Peccatorum remißio unde capiatur.172.
Peccata uera fiunt ex fictis.155.
Pœnitentia impiorum.447.
Pœnitentia ex corde.295.
Pœnitere deum in scriptura.636.
Pennæ columbæ prædicationes.372.
Persecutionē si semper pati debeamus.37.
Perseuerāter dei auxiliū expectādū.306.
Persecutoribus martyrum meliores non sumus.585.
Pestes sunt hominū, qui impia docent.4.
Pharisaismi doctrina qualis.5.
Philosophiæ admixtio uerbum dei præfocaut.601.
Philosophis multa incognita.135.
Phineis opus ex zelo fidei.590.
Petenda à dei quæ sint.363.
Petra uarie accipitur.150.
Piorū impugnatores ipij & malignus.29.
pij quales sint in tentatione. 63.
Piorum quæ sint pericula.654.
Pijs nulli sunt dies mali.530.
Pietas describitur per assertionem.1.
Piorum querela.454.
Pij silent & loquuntur contra aduersarios.230.
Pius homo suis uiribus ubi & quomodo utatur cum fide.255.
Pia non intereunt.243.
Pij & impij differunt infidelitate.70.

Pijs etiam peccata cedunt in bonum.199.
Pij hominis affectio inter impios.88.
Placere deo & hominibus.307.
Pluuia uoluntaria.369.
Pomeranus scandalum hoïbus,non deo.5.
Populus nouus & uetus.699.
Populus dei qualis per uerbũ dei.157.
Populi dei multa nomina.278.
Populi duo pij & impij.685.
Populi & gentes qui in scripturis dican-
Pollutiones in ecclesia.420. (tur.10.
Portæ quõ in scripturis accipiantur.51.
Portæ mortis & portæ filiæ Sion.52.
Potentia Christi nostra est.138.
Portio mea domine.152.
Prædestinationis tentatio quõ medẽda.61.
Prædicatio operum dei quæ sit.108.
Prædicatio fit spũs uehementia.370.382.
Prædicatores non uocati & de corde suo
Prædicatorũ uerbi dei tentatio.598. (12.
Prædicantes ad tumultum.109.
Prædicatores in messem mittendi.303.
Præteritũ p futuro legitur in prophetis.
Præteritũ pro præsenti crebro.69. (43.
Præoccupare est uenire ĩ conspectũ.534.
Precibus mutuum iuuare.692.
Præparatio cordis ad orãdũ à domino.59
Principes qui dicantur.658.
In principes contemptus effusus.601.
Principes audiant uerbum dei.158.
Principes arietibus comparantur.158.
Principes quõ deo seruire debeant.16.
Principes dei filium osculantur.16.
Principes uerbo dei erudiendi.Ibidem.
Principes consentiunt contra Christũ.11.
Proïjci à deo.300.
Primogenitus sit Christus.502.
Promißionibus duinis saluamur.75.
Promißiones dei,nõ nostræ,audiũtur.362
Promißionum dei ueritas.575.
Promißio dei præceptum dicitur.576.
Promißiones dei mandata sunt & testa-
mentum.619.
Prouidentia dei in sanctos.458.
Prouidet deus suis per scelera.579.
Prouidentiæ dei detrahimus.446.
Prouidentiæ dei nitendum.445 458.
Prosperitas impiorum tentat pios.410.
Psalmus Dauid exponitur.17.
Psalmi glorificationẽ Christi describũt.17
Psalmi scripti post liberationes.32.
Psalmi habẽt cõsolationes præter unũ.37
Psalmus quid intelligatur.464.
Psalmorum omnium fructus.383.
Psalmi post tribulationes euictas descri-
Psalmos nõ intelligunt qui nõ (pti.64.
sunt unum cum Christo.3.
Psalmorũ intellectus ex uerbis aplorũ.10.
Psalmi tentationibus discuntur.35.
Psalmi de Christo sunt de omnibus Christi
Psallendum sapienter.273. (anis.393.
Pseudaplī maledictionibus utũtur.477.
προσκέλευσις quõ interpretetur in psal
mis.20.
Psalmi post tentationes scripti.68.
Puritas Christi quãta,& qa nostra sit.100.
Pupilli dei & uiduæ.364. 367.

¶ Quis dabit, modus optantis est.75.

Ratio nostra meretrix dicitur in Pro
uerbijs.25.
Ratio non deprecatur ad optima.26.
Ratio non est intellectus.174.

Ratio cæca quantũ & quæ ignoret.441.
Radice uolũtatis quõ procedant bona & mala.3.
Receſſus dei ueritate tacita.55.
Recti corde qui dicantur.39.
Regnum Chriſti ſpũale ex Sion prodijt.13.
Regnum dei in quibus conſiſtat.23.
Romanorũ mores & doctrina.53.
Regnant ſoli credentes.136.
Regnum dei duplex pœnitentiæ & miſericordiæ.134.
Regni dextra & ſiniſtra.612.
Regnũ Chriſti & fidelium in Chriſto.612.
Regum filiæ.266.
Regnum cœlorum in uerbo dei.107.
Regna duo Ephraim & Iuda.442.
Reges ſpiritualiter in ſcripturis.402.
Regnum ueritatis & mendaciorum.65.
Regeneratio noſtra quãdo perficietur.15.
Religio carnalis Iudæorũ & Chriſtianorum.79.
Reliquiæ uetuſtatis noſtræ manent.113.
Renes ſignificant affectus.83.
Reſiſtentes deo declinandi.88.
Reſurgere impios in iudicio & in iudicium.8.
Reſurgente domino terra mouetur.369.
Reticentia figura ἀποσιώπησις.503.
Reddi nobis ſecundũ opera.345.
Retribuere eſt beneficia præſtare.656.
Retributio quõ accipienda.674.
Reuelare ſyluas.162.
Ruditas à deo fertur, ſed nõ obſtinatia.29.

Sabbatum ſpirituale.699.
Sabbatum plenum operibus.700.
Sabbatum Chriſtianũ & uerum quod ſit.534.&.341.
Sabbatũ uerum qua rõne excluſum.421.
Sabbata dei in nobis.421.
Sabbatum domini per fidem.132.
Sabbatum ſanctum Chriſtianis.272.
Saccus pro luctu.166.
Salem Hieroſolyma eſt.429.
Salomones duo.401.
Salomone maior Chriſtus.402.
Sacramenta ſancta nundinatio.614.
Sacrificiũ Chriſti non repetendum.615.
Sacrificium panis & uini ueteres ignorabant.615.
Sacrificiũ Chriſti quod ſit & noſtrũ.114.
Sacrificia legis quare oblata uel omiſſa.46
Sacrificia pro mortuis.590.
Sacrificiũ, oblatio, holocauſtũ, p pctõ.234
Sacrificia & uota Chriſtianorũ quæ ſint.127.635.
Sacrificium iuſtitiæ quod ſit.21.
Sacrificiũ laudis deus exigit.290.&.302
Sacrificium cordis contriti.302.
Sacerdotium Chriſtianorum omnium.635.
Sacerdotium Chriſti iuramento firmatur.
Sagittæ in ſcripturis.221. (636.
Sagittæ ignitæ, id eſt diaboli.221.
Saluati ne ſint maiores noſtri.601.
Salus à ſolo deo.531.
Salutare dei uerum.364.
Saluationes Chriſti quæ ſint.157.
Salus in manu dei, non noſtra.535.
Salus eſt credentium.184.
Sanctorũ inuocatio q̃ bona.637.
Sancti bene agentes orant ut bene proficiant.672.

In ſancto habitare deum quid ſit.111.
Sanctus Iſraël.399.
Sanctorum aduerſarij perſecutores.470.
Sanctos mali pariter perſequuntur.471.
Sancti ſacrificãt in nouo & ueteri.288.
Sanctorũ paßio in Chriſtũ redundat.507.
Sancti quõ dura operentur.195.
Sancti ſe ſentiunt peccatores.235.
Sancti non inuocandi.458.
Sanctis nihil deeſt.188.
Sanctorũ cõmemoratio,nõ inuocatio.458
Sanctis peccatoribus non parcit.547.
Sancti quare aliquãdo corruãt in pctã.4
Sancti quõ non peccent.6.
Sancti orant pro delictis.141.
Sancti nõ doctore,ſed monitore indigẽt.6
Sancti qui dicantur.23.
Sanctificare idem quod ſegregare.24.
Sanctificare nomen domini.561 &.106.
Sanctificare ſemper quid ſit.190.
Sapiẽtia humana ſtulticia in dei rebus.25.
Saturari pauperes quid ſit.129.
Scandalum ſancti timent in proprijs perſecutionibus.38.
Scrutatores deficiũt.351.
Scriptura menſa dicitur &c.390.
Scriptura uiſibilibus exẽplis monet.359.
Scripturæ ſcopus,deo fidere,proximũ curare.442.
Scripturas infideliter legentes.389.
Scire noſtrum ſtulticia ſine uerbo dei.139.
Sedes iniquitatis quid fingat.532.
Selmon mons umbroſus.372.
Sela quid accipiendum.474.
Semen mulieris & Abrahæ Chriſtus eſt.2.
Semen Chriſti ſunt filij dei.130.
Semen Iacob & Iſraël qui dicantur.126.
Semen dei docti à deo.142.
Senectus Chriſti.394.
Senectus & iuuentus ſpiritualiter.396.
Septẽnarius hebræis pfectus habetur.66.
Septem,id eſt plura.683.
Serpentes incantandi an non.328.
Seruitium dei quale ſit.16.
Seruire Chriſto eſt credere ſeruari à Chriſto.105.
Sichem uel Sichima.338.
Signum præcipuum.353.
Signa in eccleſia eriguntur.419.
Signa noſtri temporis.422.
Silere in ſcripturis quõ accipiendum.24.
Silo locus inſignior terræ ſanctæ.442.
Sinus Abrahæ locus fidelium dicitur.84.
Similitudo dei in nobis ſurgit,creſcit,perficitur.91.
Ex Sion expectabatur ſalus.73.
Ex Sion ſceptrum Chriſti Euangeliũ.631.
Sion non carnaliter ſed ſpiritualiter Chriſti ſolium dicitur.13.
Sion peperit filios fidei.487. 488.
Sion ædificari & Iudæam.393.
Sitis in auxilium dei.347.
A ſimplicitate excidere.266.
Sodomorũ principes cõtra matrimonium ſunt.420.
Solis tabernaculũ,curſus & lumẽ & calor.111.
Sol,Chriſtus & claritas dei.110.&.111.
Sperat fortius ſemel liberatus.20.
Sperandum in ſolo deo.Ibidem.
Sperare tãtũ poſſunt in deũ credẽtes.20.
Spes in dominum.246.
Spiritus,procellarũ,ignis & ſulphur.62.

Spãs in prophetis monet & terret. 10.
Spiritu dei ungũtur Euangeliſtæ. 10.
Spiritus atteſtatur ueritati. 21.
Spũs Chriſti loquitur in prophetis. 98.
Spiritualis Hieruſalem & omnia Iudaica bona illis promiſſa. 403.
Spiritus principalis & ſeruilis. 300.
Spoliabant Egyptios iuſte. 581.
Sponſus quõ Chriſtus dicatur. 110.
Sponſus exigit fidem in ſponſa. 267.
Spiritum quærere ex litera. 703.
Suſpitiones ſunt extra fidẽ uerbi dei. 371.
Submerſio Sodomorum & ſpiritus. 62.
Suſcipere in ſcripturis quid ſignet. 18.

TAbernaculũ dei quod ſit & quæ inhabitet. 74.
Tabernacula ſpũalia ſanctorũ. 474. 25.
Tabernaculorũ feſtũ inſtitutũ 462. 465.
Tabernaculum dei admirabile. 247.
Tacere domino. 207.
Tacendũ aduerſarijs aliqũ nõ ſemp. 225.
Tautologia in ſacris literis neceſſaria. 27.
Tempus miſerendi pauperũ. 65.
Templum uerum Chriſti. 453.
Templa dei deſtructa. 422.
Templi dei pollutiones. 920.
Tentatio à lingua iniqua. 587.
Tentationibus confortamur. 88.
Tentatio ad quid nobis proficiat. 103.
Tentatores dei. 335.
Tentatio horrenda piorum. 412.
Tentationes piorũ & hypocritarũ differunt. 472.
Tentatio fidei poſt promiſſiones dei. 505.
Tentatio ſancta ſanctis. 232.
Tentationum remedia pro ſanctis. 248.
Tentationes bonæ. 228.
Tentationẽ ſuam pij deo tribuunt, & ſua bona ſilent. 230.
Tentatio grauiſſima fidelium. 18. 246. 311.
Tentationes remediũ in craſſis pctis. 60.
Tentationem pijs infert deus. 316.
Tentandus non eſt deus. 255.
Tentationes hominum grauiſſime. 34.
Tentationes non immittuntur omnibus fidelibus. 34.
Terra ſanctorum eſt domini. 79.
Terra promiſſionis quæ ſit. 533.
Terra ſanctorum eſt in æternum. 153.
Terra quid in ſcripturis ſignificet. 153.
Terræ columnæ. 427.
Terra an infimum elementorum. 136.
Terra ſuper aquas fundata. 135.
Terra uiuentium quõ accipienda 152.
Teſtimonium legis promiſſiones dei. 112.
Teſtamentum gentilium contra deũ. 471.
Teſtamentorum dei contaminatio. 315.
Teſtis fidelis Chriſtus. 503.
Teſtimonia dei quæ dicantur. 652.
Textus ſcripturæ nõ relinquendus ꝓpter ſententiam magis arridentem. 649.
Timpanum quid ſignet. 464.
Timor domini uerus & caſtus. 112. 365.
Timor carnalis & ſimulatus. 112.
Timor nocturnus tentatorum. 516.
Timent ubi non timendum. 72.
Timẽtibus deum nihil deerit. 702.
Tonitrua & coruſcationes miracula dei.
Traditiones humanæ in re ſalutis (569. ſemper ſuſpectæ habeantur. 650.
Traditiones humanæ deprecandæ. 650.

Traditiones humanæ uindicantur. 419.
Traditiones humanæ quæ dãnentur. 655.
Trepidatio sanctorum. 311.
Triumphi Christi species. 378.
Trinitatis mysterium. 365.
Turpiloquium uitandum. 226.
Tuba nouissima 288.

VBera duo testamenta sunt. 44.
Vallis fletus pro sanctis. 476.
Vanitas uanitatum hæc uita. 227.
Vanitatem suam sancti agnoscunt. 23.
Vasa quid Hæbræis dicãtur. 40.
Verbum dei maius sacramẽtali signo. 613.
Verba spiritus sancti non mutanda. 650.
Verbum dei deus est. 158.
Verbo dei pugnandum. 370.
Verbo dei cadunt regna. 271.
Verbum dei durum resistentibus. 159.
Verbo domini super aquas. 159.
Verbũ ex patre, & spũs utriusq; 181.
Verbo omnia facta sunt. 181.
Verbi dei & hominũ discrimen. 182.
Verbi dei potentia qualis. 157.
Verbũ dei in diuersis diuersum. 157.
Veritas caput uerborum dei. 682.
Veritatis hostes duplices. 682.
Veritatem in corde loqui. 746.
Veritas & iustitia dei unde oriantur. 482.
Contra ueritatem agnitam pugnare. 389.
Veritas dei in omni creatura apparet. 201.
Veritatis aduersarij qua orõe uincẽdi. 192.
Veritas psequutionẽ patitur à multis. 10.
Veritas nõ opprimitur, sed eius oppressores. 11.
Vesperi & mane. 103.
Vespera desperationis. 332.
Vestis nuptialis. 267.
Viæ duræ dupliciter dicuntur. 83.
Via in scripturis quid significet. 4.
Via bona est solum dei uerbum. 200.
Vinea dei populus fidelis. 461.
Vindemiæ Christianorũ quõ celebrandæ.
Vir sanguinum quis dicatur. 30. (42.
Via dei nobis placeat. 30.
Victus quibus debeatur. 72.
Victori uel ad uictoriam quõ exponetur in titulis. 20.
Virgines stultæ & sapientes. 318.
Virginitas è paradiso eiecta. 266.
Virginitas mens incorrupta. 266.
Virga dei & baculus cõsolantur ouẽ. 133.
Virga ferrea incredulis quæ sit. 13.
Virtutes quõ & quibus nuncientur. 611.
Vires hominũ nullæ sine gratia. 499.
Vires nostræ non saluant. 184.
Vir beatus qui sit. 175. &. 183.
Vitulum aureum adorant. 587.
Vitulorum aureorum cultus. 318.
Vitæ finem scire uelle. 227.
Vitæ nostræ quanta miseria. 511. 508.
Viuit dominus, dupliciter in usu. 106.
Vnicornis & filius eius. 160.
Vmbra mortis peccatoribus. 133.
Vnctio spiritus quæ sit. 133.
Vnctio regum & spiritus. 264.
Vnum est necessarium. 149.
Voratores hominum qui sint. 71.
Votum qua ratione seruandũ. 434.
Vota ĩ ueteri testamẽto an sint et quæ. 127
Votum nec faciendum nec ut nunc fit implendum. 433.

Vota, deuotio, fides idem. 641.
Vota melioris uitæ non seruamus. 432.
Votorum ratio deo displicet. 432.
Vota expienda dolore. 432.
Vota nõ prohibeant ab Euangelio. Ibidẽ.
Vota facta abijcienda. Ibidem.
Vouendũ non est aliquid, quia bonũ. 432.
Vouere spiritualia non possumus. Ibidem.
Vouere humanas traditiones non possumus. 433.
Vouemus deo & reddimus diabolo. 433.
Virginitas diabolo redditur. 43.
Vouete & reddite exponitur. 127.
Vouere nullo loco præceptum. 128.
Vota perpetua debebant redimi. 128.
Vota in psalmis quid significent. 127. 128.
Vota impossibilium. 361.
Vota quædam non perpetuo seruanda. 32.
Votum aliquando habetur pro facto. 35.
Vota sunt orationes. 340.
Vsus creaturarum qualis Christiano datus. 134.
Vsura prohibita à Christianis. 76.
Vultus capitur in bonũ & malũ. 117. 118.
Ex utero ante luciferum genui te. 635.
Vrere dupliciter. 147.
Vxor species domus dicitur. 370.
Vxor sine timore ducenda. 702.

ZElum suum Christus non dum deposuit 386.
Zelus Christi pro ecclesia. Ibidem.
Zelus sanctorum contra uanos. 168.

FINIS.

COMMENTARII IO. POMERANI IN LIBRVM PSALMORVM.

PSALMVS PRIMVS.

SVMMA, *Primo uersu uniuersam describit impietatem per negationem: hoc est, dum eam palàm ostendens negat esse in beato uiro. Secundo uersu, tertio & quarto uniuersam pietatem per assertionem: hoc est, dum eam nobis declarans, asserit esse in beato uiro. Per sequentia separat horrende impios ab huius beati uiri consortio.* Duo itaq; uides, beatitudinẽ & infelicitatem, quia altera sine altera plene describi non potest: *Illa pietas est, hæc impietas, illa fides, hæc infidelitas, illa fidit deo soli, hæc deo neglecto fidit sibi &c.*

BEATVS VIR QVI NON AMbulauit in consilio impiorũ, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Sed in lege domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tanq̃ lignum quod plantatum est secus decursus aquarũ, quod fructũ suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet, & omnia quæcũq; faciet prosperabuntur.

Beatitudo. Omnes beatitudinẽ quærunt, sed quæ sit ignorare necesse est omnes quotquot spiritu dei nõ eruditur, ut uel in hac una de beatitudine quæstione appareat rationem ad ea quæ dei sunt esse cæcum. Siquidem uulgus Philosophorum, qui se aliorum magistros iactitabant, quàm fœde hallucinatum sit quis ignorat? Beatitudinem huius uitæ cõmodis metiebãtur, & qui cordatiores uidebantur uirtutem nostris uiribus paratam beatitudinem fecerunt: cum tamẽ omnino diuersum ostendat nobis omnis beatitudinis autor spiritus ille dei: nempe beatitudinem esse resignare omnibus quæ sunt huius impij mundi & habere uoluntatem siue desiderium in lege domini, meditariq; in ea die ac nocte, Id est, omnibus neglectis siue dulcibus siue amaris, in solo dei uerbo hærere: Id quod amarissimũ fuerit carni, sed spiritui dulcissimum. Christus uocat abnegationem nostri, Paulus mortificationem. Sic & Christus describit beatitudinem, Matth. 5. Beati pauperes spiritu. Beati mites. Beati qui persecutionem patiũtur propter iustitiam. Beati estis cum maledixerint &c. Et Hiere. 17. Maledictus homo qui confidit in hoïe &c. Benedictus uir qui confidit in domino &c.

Quod nos ex Græco recte legimus, Beatus uir, in Hebræo est, Beatitudines uiri, scilicet sunt: quod latine legere posses, Beatitudines uiro sunt, qui non ambulauit &c. Quod uero posui, Ambulauit, quod uulgo legimus, Abijt, non solum & Græcum & Hebræum postulabat, sed etiam grammatica necessitas: Quis enim unq; dixit latine, Abijt in consilio impiorum?

Beatus uir. Beatus uir, qui hic describitur, primũ est, Christus dominus propter nos homo factus. Deinde quilibet homo qui est in Christo. Neq; uero cum hoc dicimus putes excludi credentes, qui ante Christum incarnatũ defuncti sunt, nam & hi quoq; erant in Christo qui omnes expectabant illud mulieris semen, quod contriturũ erat caput serpentis, Gen. 3. & semen Abrahæ in quo benedicendæ erant cũctæ cognationes terræ, Gen. 22. Christus tibi scopus propositus est, ut dicitur Lucæ. 2. Vide ne huic signo contradicas. Hic uoluntatem in lege domini die ac nocte, id est assidue, habuit quod & te oportet si uelis esse uir beatus. Hanc uoluntatem & iugem in uerbo dei meditationem & delectationem (quia in solo spirituali homine est) Christi solum spiritus tibi donat, quæ donec hic uiues semper augescit, ut nunq; in hac uita desinas sitire & esurire iustitiam, alioqui omnis beatitudinis eris expers: secundũ illud, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. & illud, Esurientes implenit bonis, & diuites dimisit inanes. In Christo perfectio est, in te imperfectio, atq; hoc ipsum quod habes dei est, & per Christum habes. Disce per

Christum esurire iustitiam, & tunc uidebis quantū adhuc ab ista absis beatitudine. Animalis interim homo non percipit ea quæ sunt dei, nō enim potest, stulticia nāq; sunt illi & intelligere non potest. 1. Cor. 2. Nam qui se non credit unum esse cum Christo, is psalmos nequaquam intelliget.

Sicut primum damnat consilium impiorum, id est, studia cordis eorū, & deinde externa opera, quæ sunt uia peccatorum, tertio uero pestilentes doctrinas: Ita primum commendat uoluntatem beati uiri in lege domini, & deinde fructum, id est, opera, quæ efficit amata lex siue uerbū domini, sunt autem charitas in proximū, tertio uero, folia, id est, uerba & doctrinam. Siquidem ex radice uoluntatis siue cordis omnia proueniunt, siue bona, siue mala: Illa ex fide, hæc ex infidelitate, sicut Christus docet de arbore bona & arbore mala. Radix cordis.

Impius proprie est ignorans dei & non requirens deum. Iam alius est manifeste impius, qui & contemnit deum, & talis uideri ab hominibus non erubescit. Alius uero impius quidem est, sed hypocrisi hanc ipsam impietatem non solum hominibus sed etiā sibi ipsi, occultat, ut sanctitas & iustitia uideatur, id quod mera hypocrisis est & impietas: Illū etiam mundus iudicat, Hunc uero uerbum domni siue scriptura sacra, quæ spiritu dei nobis prodita est. Idcirco hypocritæ, quibus placent sua consilia & studia, & qui sequūtur quod ipsis bonū uidetur, contra legem, Deut. 12. uerbum dei audire non possunt, siue Euangelium dómini nostri Iesu Christi, quod damnat omnia hominum studia, ut maneat gloria soli deo, id quod ipsi ferre non possunt, sua saturi iustitia, & operibus suis confisi, Propter quod Christus dixit, Meretrices & publicani præcedunt hos in regnum cœlorum. Occulta est ista pestis, & consiliū dicitur. Hoc consilium molitur semper nouas adinuentiones & sanctitatis, ut putatur, statuta, adaugens traditiones humanas ad illaqueandas cōscientias, uerbo dei siue (ut hic uocat) lege dei neglecta. Beatus uir qui nō ambulauit in hoc consilio istorum impiorū. Impius.

Peccator autem est exterior homo impij, non solum secundū facta externa, de quibus tantum iudicat mundus, sed etiam secundū cor, ubi radix est. Ego propterea exteriorem uoco hominem impij, peccatorem, q̄ in peccatis illis crassis non potest latere homo, quin uideatur uel à se, nimirum arguente conscientia: sicut Dauid non potuit nescire, adulterium esse malum, homicidium esse malū, licet interim & ipse cotemnebat deū, id quod infidelitatis esse nemo negat. Quapropter infidelitatem scriptura proprie peccatum appellat: Manent enim qui non credunt in perditione in qua nati sunt. Et quem nunc exteriorem impij hominē uoco, scriptura fructus pec- Peccator.

cati appellat & fructus carnis. Incidunt ergo & sancti in uiam peccatorũ nonnunq̃, ut agnoscant qui sint, ut discant nõ in se confidere, sed cautiores fieri per legem domini, dum sic neglecto uerbo dei se uident corruisse. Non igitur à beatitudine cecidit, qui licet in uia peccatorũ fuerit, tamen non stetit, id est, non permansit, sed agnito peccato fide regressus est. Septies enim cadit iustus & resurgit. Consolatio itaq; est nostri, q̃ prædicatur beatus, nõ qui non peccauit, quis enim est hic? sed qui in uia peccatorũ non stetit.

Via. Via uero in scripturis, est quicquid agimus, quicquid conuersamur & uiuimus, & omnia quibus studemus, siue bona, siue mala, sicut in fine huius psalmi, Quoniam nouit dominus uiam iustorum, & uia impiorum peribit:

Cathedra pestilentiæ. Porrò cathedra pestilentiæ est, ubi cœperis consilium impiorũ, id est, quicquid illis bonum uidetur & sanctum, docere & defendere, & nolueris uiã peccatorum damnari, id est, audire legem, siue uerbum dei, quod omnia nostra damnat: Sicut Dauid audiuit à Nathan Propheta, Sicut gentes audierunt ab Apostolis. Hæc extrema impietas est. Et in Hebræo hic uocatur cathedra siue consessus irrisorum, id est, blasphemantium legem siue uerbum domini: Id quod faciunt dũ uolunt, ut humanas adinuentiones pro dei uerbo suscipiamus. Et ex Græco recte quoq; legeris, In cathedra pestium. Pestes enim sunt & infectores hominum, qui nobis humana pro diuinis obtrudũt; Paulus. 1. Timot. 4. uocat spiritus erroris & doctrinas dæmoniorũ in hypocrisi loquentiũ mendaciũ &c. Alias scriptura pseudoprophetas & pseudapostolos, & fermentum phariſæorum nominat. In hac cathedra hodie nõ solum sedent, sed etiam iuramentis se adstringunt, ne aliud nisi suam pestilentiam emittant: non mirum ergo, si excæcati ad legem domini redire non possint. Quid quæso miseri iurant? quasi stercus, ut maxime nõ iurarit, aliud posit quàm fœtere & inficere. Beatus quem dominus ab ista cathedra tam noxia seruauerit immaculatum, aut saltem non sedere fecerit obstinatum.

Confessio autoris. Ego primum huius psalmi uersiculum mea infelicitate quidem, sed per Christũ satis feliciter didici. Extractus nãq; adolescens è mundana cõuersatione & operibus, quæ etiam mundus damnat, mundo adhuc deterior factus sum, dũ emendationem uitæ prioris cupiens misere incido in iura pontificia & doctrinas humanas, & præterea quicquid sanctũ prædicabatur, quicquid indulgentijs, ut uocant, plenum, amplexabar, ita ut longe ac late rumor sanctitatis istius maledictæ hominũ aures percelleret. Hic, ut eruditet me, dominus sæpe per fructus ostendit mihi peccatum meum, sed frustra pro tempore, nam confessionibus, satisfactionibus & operibus hærebam

plusquàm uerbo dei. Hanc uiam peccatorum & consiliũ, quod sequebar, impiorum, si quis in me condemnasset, non æquo tulissem animo. Postremo, ne quid deesset impietati meæ, cœpi sedere in cathedra pestilentiæ, confisus mea sapientia. Illic ut maxime docere uolui, quæ Christi sunt (de quo mihi bene sum conscius, ut scias nostram bonam intentionem esse nihil) tamẽ simul confirmaui quæ hominũ sunt. Quæ maxima est pharisæorum impietas, humana scilicet diuinis æquiparare, ut non dicam, q; illa etiam his præferunt dum sua quærunt. Sed neq; hic, neq; in prioribus erroribus deseruit me manus benigni patris, quæ me stultum puerulũ duxit, & ego ignorabã, ut tandem me sibi magis faceret obnoxium. Hanc enim ab initio doctrinæ meæ mihi mentem dedit, ut docendo hoc quæsierim, ut quos docebam rederem sacris literis instructos contra crassa uitia, fœnora & usuras & externã idololatriam, qua nostri nõ abstinent &c. ut uerbo dei instructi à peccato abstinerent, & puras animas seruarent creatori. Verum hoc quid aliud erat, quàm pharisaismum quendam docere? dum interim fidei rationem, per quam illa omnia præstanda sunt, ignorabã, donec ex alto miseratus hominũ errores deus apostolica tempora & prædicationem sui Euangelij secundũ spiritum Christi, nobis reuocarit. Vnde ego olim scandalũ deo, nunc scandalum factus sum hominibus, sed solum illis quibus maiori scandalo est Euangelium Christi, quàm ego. Pro hac ergo commutata mea sorte, gratias ago, & gloriam prædico deo patri & domino nostro Iesu Christo inæternum, obsecrans ut suum donet mihi spiritũ quo uoluntatem habeam in lege eius, & in ea mediter die ac nocte, ut confortatus spiritu non feram scandalum Antichristianæ doctrinæ, feram uero per charitatẽ infirmorum fratrũ peccata & mores, qui & ipse multa nimiáq; circumdatus sum infirmitate.

Legem domini uocat uerbum dei, quod nobis diuino spiritu proditũ est, & quicquid spiritu agnoscimus placere deo. Hanc opponit consilio impiorum, & uiæ peccatorũ, & cathedræ irrisorum, ut uel ex hoc discas, hos omnes moliri, quacũq; id tandem pietatis specie faciant, contra legem domini siue dei uerbum. Verum ne hic secundum pharisaicam iustitiam interpreteris legem domini, de simulato externo opere, & non de mentis siue cordis affectu, sic dicit, In lege domini uoluntas eius, siue desiderium eius, sine quo externum opus est mera hypocrisis. Vides ergo q; fidem requirit dominus per hæc uerba, nec minus per illud quod sequitur, Et in lege eius meditabitur die ac nocte, id est, iugiter & sine cessatione: quod non significat, sicut ridicule quidam interpretantur, statutis temporibus assidere ad librũ, sed

Lex domini.

Voluntas.

uelle semper & desiderare ea quæ dei sunt, & odisse diuersa, non solum in alijs, sed multo amplius in seipso, nam & in sanctis peccatũ est reliquum, quod tamen propter fidem non imputatur, quia oderunt hoc ipsum, & spiritu contra pugnant, quod est habere quidem in carne peccatũ, non tamen secundũ carnem ambulare. Hæc uides Rom. 7. & 8. Atq; huc optime quadrat uocabulum meditari, quod non solum cogitare significat, sed potius cogitando loqui uel exercere aliquid: Exemplum accipiamus illud poëtæ, Syluestrem tenui musam meditaris auena. Qui fistula modulatur carmen, pectore, ore, flatu, oculis, auribus, brachijs & manibus in ho incumbit, non audit alia, nõ respicit obiecta oculis, delectatur in carmine, placet, canitq; sibi, ut maxime solus sit, ut maxime ab alijs contemnatur, & dum digitorũ articulis discurrentibus uoces temperat toto animo totúsq; est in fistula. Sic uir beatus meditatur in lege domini, nimirum sic eum ducente spiritu dei, ut non opus habeas huic multas præscribere leges, quamuis moneri indigeat ne ab hoc uerbo siue lege domini deficiat, sicut Christus sæpe & Apostoli nos monent quid agamus, quid due caueamus &c.

Meditari.

Et erit tanquã lignum, id est, arbor, lignum enim pro arbore dixit more Hebræo. Hic uides quod diximus, Credenti non opus esse legibus, ut faciat bona opera: Nam erit, inquit, tanq̃ lignum &c. id est, sua sponte producet fructum bonorum operum, non secundũ præscriptum hominum aut secundũ arbitrium humanũ (sicut ferè omnia hodie fiunt, quæ falso uocantur opera bona) sed in tempore suo, id est, quando deus dederit occasionem ut fratri seruiat siue in temporalibus, siue in spiritualibus, indifferens erit ad omnia opera, ad omnia tempora, loca, personas, modo sciat se in hoc deo placere. Tunc semper tempus suum esse iudicat, quando oblata fuerit occasio. Præterea, ut doceat, ut pro Christo patiatur, suam expectat uocationẽ. Hic fructum suum, quem natura spiritus in eo producit, dabit, id est, ad gloriam dei expendet in salutem aliorum, non sua quærens. Hic uero non uerendum ne præ ariditate spiritus ferre fructum nõ possit. Nam fluentis spiritussancti aluntur & fœcundatur, de quibus Ioh. 7. Qui in me credit, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. & cap. 4. Qui biberit ex aqua quam ego do &c. lege quoq; si uis Apoc. 22. Neq; uero negligendum quod arbor plantata dicitur, non quæ se plantauit, contra illos qui stulte suis operibus tribuunt iustitiam & salutem.

Sponte fructus.

Aquæ.

Plantatũ.

Et folium eius non defluet. Si fructus sunt opera fidei in beato hoc uiro, non dubium quin folium sit uerbum & doctrina, quæ non defluet, quia cũ

Folium.

nil aliud doceat quàm dei uerbum, & abhorreat ab omni alia doctrina, in terram cadere & perire non potest, Verbum enim domini manet in æternum. Et licet uerbum huius uiri à multis damnetur, inuictum tamẽ manet, quia dei est. Semper ergo hæc arbor uirebit, quæ nunq̃ sine lege domini est.

Et omnia quæcunq; faciet, id est, producet illa arbor, prosperabuntur, Rom. 8. Diligentibus deum, omnia cooperantur in bonũ, Etiam si quãdoq; arbor bona pomum aliquod uerminosum produxerit, ut supra diximus de uia peccatorũ, omnia pijs cedunt in salutem. Omnia prosperata.

Non sic impij, non sic, sed tanq̃ puluis quem proijcit uentus a facie terræ. Ideo non resurgent impij in iudicio, neq; peccatores in consilio iustorum. Quoniam nouit dominus uiam iustorum, & uia impiorum peribit.

In Heb. non repetitur, Non sic, neq; in Heb. est quod additur, A facie terræ, sed à Græcis additũ est explicandæ sentẽtiæ gratia. Quod uero, In consilio, legimus, ex Heb. est in congregatione, Iccirco ego scripsissem, Concilio, per c. nisi in græcis, ex quibus nostra est translatio, esset ἐν βουλῇ, sicut & in primo uersu. Sentẽtia tamẽ propter hoc non erit diuersa: βουλὴ enim consilium est, & locus ubi consilij gratia homines congregantur.

Iam à contrario describit uirum impium longe à uiro beato diuersum. Impius sua consilia & iniquitatis studia sequitur, uiam suam approbat, & praua docet, non in lege domini uoluntatem habet, sed traditiones humanas, contempto dei uerbo, magnificat. Idcirco hæc arbor mala non poterit nisi fructus malos producere, & eius fõlium, id est, doctrina uerbo dei dijudicata cadet, sicut Paulus dicit. 2. Timot. 3. Non proficient amplius, insipientia enim illorum manifesta erit omnibus. Non durabit quicquid ipsorum est, quia falsitas est & mendacium, sed proijcietur & agitabitur uelut puluis siue palea leuissima, ut est in Hebræo, quæ uento agitata consistere nequit: dum interim arbor beati uiri, fixis in terra radicibus ad fluenta aquarum, fructum profert in tempore suo. Impios & impiorũ studia omnia utcũq; hypocrisi sanctitatem simulent paleis comparari uel Ioannis testimonio discę, dum dicit Matth. 3. Paleas comburendas igni inextinguibili. Atq; Impietas.

Resurgent. hoc est quod protinus additur, Ideo non resurgent impij in iudicio, id est, per iudicium, ut agnoscamus hic Hebraismũ: non enim de resurrectione nouissima hoc dicitur, Nam aliud est surgere siue resurgere in iudicio, aliud resurgere siue surgere in iudicium: illam orationem hic habes, hanc uero in psalmo, qui incipit, Notus in Iudæa &c. ubi dicitur, Cum resurgeret in iudicium deus, tam in Hebræo quàm in Græco. Et idem uerbum quod hic legimus, resurgent uel surgent ex græco & Hebræo de impijs dictum, illic legis æque ex græco & hebræo de deo dictum, ut certus sis nõ semper de resurrectione mortuorum dici. Sententia ergo est, Impij non resurgẽt iudicio uel per iudicium, id est, ab impietate ad uerum iudicium, siue ueram iustitiam non respiscent, semper recto iudicio carebunt, quia sua consilia sequũtur non domini legem: Non resurgent, inquam, per iudiciũ neq; suum quo carebunt, neq; aliorum, id est, iustorũ quod ferre non possunt. Cadũt enim uel maxime, quando cœperint à iustis per uerbum dei iudicari, tunc enim detegitur omnis eorum impietas, sicut hodie uidemus, Iam in iudicio non possunt erigere caput, qui Cedris Libani sibi uidebantur altiores, dum uerbo dei siue lege domini non iudicabãtur. Detecta est larua, non amplius fallent, occidũtur spiritu oris Christi. Quapropter maxime mihi placet quod Philippus noster hic interpretatur, Ideo non consistent impij in iudicio, id est, non stare poterunt sua impietate, cum cœperint uerbo dei iudicari. Id quod maxime huc cõuenit, nam supra paleæ leuissimæ cõparantur. & illa uia impiorum peribit. Idem est quod additur, Neq; peccatores resurgẽt in consilio iustorum, id est, per consilium iustorum, quia eorum salutarem admonitionem per uerbum dei, sicut & iudicium, id est increpationem, contemnent. Idem significat quod ex Heb. legitur, In congregatione iustorũ, quia credentes in uerbo dei, & ad uerbum dei congregãtur, quam congregationem peccatores non audiunt. Vt scias hæc intelligi de obstinatis impijs & peccatoribus, ne quis putet hic nos negare pœnitentiã illam Christianã, quã expressam uides in hoc psalmo, quando dicit, In uia peccatorũ non stetit. Summa, Impij iudicari, id est, sua damnari nolũt, Peccatores, ut maxime norint se errare, & sua esse damnata, tamẽ recta monentẽ contemnunt.

Superstitiosis quæstionarijs & qui ubiq; uerẽtur, ne alicubi sibi scriptura contradicat, quasi non meminerit aliquando deus quid alicubi dixerit, etiam hic seruio. Aiunt, Videtur hic psalmus negare resurrectionẽ impiorum & peccatorum contra scripturam. Respondeo si eò trahis quæ hic dicuntur, non negat psalmus eos resurrecturos, sed non resurrecturos dicit

in iudicio

in iudicio siue iustitia, imò in iniquitate sua, neq; resurrecturos in congregatione iustorum, sed potius in congregatione dæmonum &c.

Quoniã nouit dominus &c. Vetus interpres uiam & iter dixit, cum tamen idem sit uocabulum in Græcis & Hebræis, qua intempestiua copia dat occasionem quibusdam distinguendi.

Hæc est caussa prædictorum, *Quoniã, inquit, dominus nouit uiam iustorum, id est, credentium, quorũ omnia approbat, quia ex fide fiunt ipsi legẽ eius sequuntur, ipsorum uia domini est, nouit præterea eorum & casum & resurrectionem, sicut dicitur Psal. 138. Via uero impiorum peribit, utcunq; iam magno æstimetur, quia etiam dum optime uidentur facere, non secundũ uerbũ dei faciunt, & quicquid non est ex fide, peccatũ est. His ergo, qui deũ uerbũ contẽpserũt sua consilia secuti, dicetur, Amẽ dico uobis, Nescio uos.*

Habes itaq; in hoc Psalmo scopum totius sacræ scripturæ.

PSALMVS SECVNDVS.

Titulus nullus.

SVMMA. *Post passionẽ & persecutionem Christi, secutam glorificationẽ & regnũ Christi nõ solum in Iudæos, sed & in gentes usq; ad extremum orbis. Hic est enim nobilis homo, qui abijt in regionẽ longinquã &c. Lucæ. 19. De fide gentium lege Ro. 9. & 10. Act. 13. Audientes gentes &c. Esa. 49. Parũ est ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & ad conuertendas feces Israël: Dedi te in lucem gentium ut sis salus mea usq; ad extremum terræ. Interim in hoc psalmo irridentur aduersarij Christi, & monentur intelligere ueritatem, ni malint tandem irato Christo iudice perire.* Fides gentiũ.

QVARE fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerũt simul, aduersus dominũ & aduersus Christum eius? Dirumpamus uincula eorum, & proijciamus a nobis iugum eorum. Qui habitat in cœlis irridebit eos & dñs subsannabit eos

רגשו. Fremuerunt. Heb. Tumultuatæ sunt. Conuenerunt. Heb. Consilium inierunt. Cum ex Hebræo interpretor, Felicis interpretationem cito, quem potißimum sequor, nisi forte ubi ipse nõ potuit, actus loci difficultate, assequi sententiam.

Hic Psalmus exponitur Act. 4. non recipio aliã interpretationẽ, quàm illic interpretatus est spiritussanctus in discipulis, spiritus, inquã, idem qui psalmi autor est. Ita quoq; sentio de omnibus alijs psalmis, ex quibus testimonia Christus & Apostoli produxerũt. Sic dicitur in Act. Domine tu qui feciſti cœlum & terrã, mare, & omnia quæ in eis sunt, qui spiritusancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti, Quare fremuerunt &c. Vbi simul & usum huius psalmi uides: Nam quam discipuli in Christo persecutionem uiderant ad se quoq; non dubitant pertinere.

Psalmus est admonitio piorũ ne cõsentiant, & regũ & iudicũ ne sæuiant in Christi doctrinam.

Admiratur in Propheta spiritus dementiã tumultuantium contra Christum, & irridẽtur hic irrita aduersariorũ ueritatis studia, sublimato Christo in regnum. Sic & hodie uidemus, q. deus irridet Euangelij Christi aduersarios, magis irrisurus cum exarserit in breui ira eius. Non possunt optimates mundi, pharisaicus populus & pseudapostoli non odisse, non persequi ueritatem, quod nisi facerent non possemus credere Euangelium esse uerũ, quod talia prædicit: Sunt ergo adiutores fidei credentium uelint, nolint. Verũ spiritus ille dei benignus in propheta monet simul & terret, primũ suos, id est, fideles, ne consentiant consilio impiorum, dicens, Dirumpamus uincula eorum, id est, fœdera impietatis, quibus congregantur, imò coniurant aduersus Christi doctrinam, & proijciamus à nobis iugum eorũ, id est grauia conscientiarum onera & damnationem, quã inducere nituntur super nos, ablato Christo. Quare dirumpamus &c. Quia, inquit, qui habitat in cœlis irridebit &c. Deinde monet & reges, & quicunq; præsunt populis, & iudices uideri uolunt aliorum, ne persequantur dominũ & Christos siue unctos eius, dicens, Et nunc reges intelligite &c. Vncti autẽ sunt sine dubio spiritu dei, qui palàm audent profiteri ueritatem pro ea mori parati. Da mihi aliquem carnalem qui hoc audeat.

Gentes. Populi. Gentes milites Romani, & postea gentes per totũ orbem. Populi Iudæi sic enim tunc appellabãtur, qui debebant esse populus dei, ut & hodie qui uolunt esse Christiani sine Christi uerbo. Gentium & populi appellatio frequens est in scripturis, ut in psalmo, Laudate dominũ omnes gentes, laudate eum omnes populi. Et quod citat Paulus Rom. 15. Laudate gentes cũ plebe eius quod desumptum est ex cantico Moysi in Deuteronomio. Et præ-

dictum erat ab Osea futurum, ut qui nondum populus dei, diceretur dei populus &c. Reges terræ, Herodes, Pilatus, & deinde imperatores & alij reges per orbẽ. Principes sunt principes sacerdotũ, Annas, Caiphas & Pontifices & Episcopi. Hi omnes quãuis diuersis studijs sint, & quisq; sua quærat, atq; idcirco nunquã conueniat inter eos, inter quos enim sunt maiora odia, simultates, dissidia, bella, lites & contentiones quàm inter istos? tamẽ in his quæ sunt contra deum & contra sanctũ Christi Euangelium consentiunt, fremunt & meditantur inania, id quod apertius dicitur Psal. 20. Cogitauerunt, inquit, consilia quæ non potuerunt stabilire. Non potest opprimi ueritas, opprimuntur uero & pereunt oppressores, sicut dicit, Qui habitat in cœlis, irridebit eos &c. Irrideant nunc ut uelint, & sexcentis blasphemiarum nominibus & excõmunicationibus fremant & meditentur, id est, omni studio laborent aduersus Euangelium Christi, erit quãdo rursum irridebantur ab illo, cuius uultum & increpationem ferre non poterunt: Tunc enim loquetur ad eos in ira sua &c. Et Prouer. 1. dicit sapientia dei, Quia uocaui & renuistis, extendi manum &c. Irridet eos & nunc dũ irritos facit omnes conatus eorũ. Senserunt impij Iudæi manum dei per Romanos, sed grauior plaga, si quis uidere posset, eos ante occupauerat, nempe mentis cæcitas, secundũ prophetiam Esa. 6.

Reges. Principes. Inania. Irrisores.

Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo cõturbabit eos. Ego aũt constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptũ domini. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuã terminos terræ. Reges eos in uirga ferrea, tanq; ua sa figuli confringes eos.

Hic nonnihil aliter habent Hebræa, ex quibus quod legimus, Ego autẽ constitutus &c. sic legitur, Ego autẽ constitui regem meum super Sion montem sanctitatis meæ. Narrabo statutũ, dominus dixit ad me &c. In quo mi-

rabilem duarum personarum uides unitatem, domini & Christi eius. Nam quis dubitat dominum loqui, Ego autẽ constitui regem meum &c? aut quis rursum non uidet Christum domini loqui, Narrabo statutũ, Dominus dixit ad me &c? Id est, prædicabo quod ille mihi statuit & præcepit, qui me constituit suum Christum, suum unctum, suum Meßiam, suum regem. Quod uero legimus, Reges eos, Felix ex Heb. legit, Conteres eos. Id quod Maxime conuenire indicat quod sequitur, Confringes eos. Idcirco intelligo, Reges eos, id est, durus eris aduersarijs rex: nam uirga ferrea additur ad quã uas figuli consistere non potest. In ira, in furore, in uirga ferrea, Hebraismi sunt frequentes in sacris literis.

Tunc, id est, quando irridebit eos, quãdo uiderint irrita sua studia, confirmato Christi regno, quãdo cœperit eos iudicare. Ego autẽ, Emphasim habet, hoc est, Ego ipse quem contempsistis & persecuti estis, contra quem dixistis, Lucæ. 19. Nolumus hunc regnare super nos, Constitutus sum rex ab eo, id est, domino patre: Non arrogaui mihi regnum, nõ ueni prædicare regnum dei non iussus aut missus ab eo, non quæsiui gloriam meam, non aliud docui quàm quod cõmiserat mihi is qui misit me. Hoc est quod dicit, Prædicans præceptum eius. sicut ipse ait Io. 12. Qui credit in me non credit in me, sed in eum qui misit me &c. Sic & Paulus. 1. Cor. 4. Sic, inquit, nos æstimet homo &c. Hæc sunt contra illos, qui non uocati docere præsumunt, aut qui docent alia quàm quæ à deo illis cõmissa sunt, contra illud Matth. ult. Docentes seruare eos quæcũq; præcepi uobis. & Marci ult. Prædicate Euãgelium. Pseudapostoli sunt & Antichristi qui aliud prædicant, nam sua quærunt, non quæ dei sunt.

Vocati ad prædicandum.

Sion.

Super Sion montem sanctum eius, Id est, super Hierusalem ciuitatẽ sanctam, ubi erat sacerdotium & regnum à deo constitutum, ubi erat templũ & omnia dei sacra, quæ olim erãt in terris, ubi erat doctrina legis & prophetarũ, ubi expectabatur Christus sessurus super solium Dauid patris sui, ut corroboraret & cõfirmaret illud in iudicio & iustitia, non armis carnalibus, nec ad tẽpus, sed in sempiternũ, sicut prædixerat Esaias, ca. 9. Quod repetijt angelus, dicens ad Mariam, Dabit illi dominus deus sedem Dauid patris eius &c. Vide Hiere. 23. & Ezech. 34. Vnde ex Sion expectabatur lex alia quàm ex Sina prodierat, & uerbum domini uenturum ex Hierusalem, Esa. 2. & Micheæ. 4. Quod est Euangelium gloriæ magni dei, quod in Iudæa à Christo cœptum prædicari, exiuit per Apostolos in omnem terrã, & in fines orbis terræ: ut sicut carnaliter sibi subdiderat Dauid pater eius

A Iudæa Christi regnũ usq; ad fines terræ

gentes.2.Reg.8.& 10. Ita & hic filius eius non solum Iudæorũ esset rex, sed & gentium quotquot suo uerbo sibi subacturus esset, Nam per uerbum regnare Christum supra ipse testatus est, dicens, Prædicans præceptũ eius. Vides itaq; regnum Christi in Iudæa cœptum, dilatatum usq; ad extrema terræ, secundũ uisionem Danielis.2. de lapide abscisso, de monte sine manibus, qui contritis regnis mundi factus est mons magnus & impleuit totam terram. Quãuis ergo Christus in Hierusalem prædicarit, quãuis illic Apostoli acceperint spiritum sanctum, quãuis illic omnia cœpta sint, & regnum Christi illic in cordibus credentium cœperit, ut ueritas figuræ responderet de solio Dauidis, útq; promißio Iudæis facta compleretur, tamen tu cauc ne in has angustias rem deducas, ut cum Sion audis, externum illum locum tantũ cum Iudæis excæcatis cogites, qui hic audis à deo Christo omnia regna donari, Postula, inquit, à me & dabo &c. Nam quãuis ex carne Dauidis natus sit Christus, tamen non carnalis rex futurus prædictus est, sicut supra diximus, sed spiritualis & æternus cuius regnum non sit de hoc mũdo, sed regnum spiritus in cordibus credentium, qui sunt iam, Sion, Hierusalẽ, templũ, sacerdotium, regnũ, sacrificia, lex uiua, semen Abrahæ & Israëlis, Iudæi in spiritu, gens sancta, populus dei. Suscitauit enim iam deus de lapidibus filios Abrahæ, hæreditatẽ & possessionem sibi. Sic in spiritu hæc uocabula accipi sæpe uidebis in psalmis & in prophetis. Vide Esa.43.& 49. Præter ea quæ Paulus sæpe scribit. Id quod & hic notat, dum Sion uocat montem sanctum domini, sicut in Psalmo, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiesceret in monte sancto tuo? Et Esa.11. Nõ occident & nõ nocebũt ultra in uniuerso mõte sancto meo, id est, in eo regno in quo ego ipse habito, per regem meum Christum ex radice & stirpe Iesse ortum, sicut illic dicitur. Est igitur Sion iam ecclesia dei uiuentis, regnum cœlorũ, regnum dei, tabernacula in quibus sancti habitant fiducialiter, ut sæpe uidebis uel in psalmis. Nã Christum esse regem & nos in Christo reges, summa securitas est contra mundum, peccatum, mortem & regnũ inferorum, modo hoc ipsum credamus: Possessio eius sumus & hæreditas, è cuius manu nemo rapere potest. Aduersarij eius & nostri uasa figuli sunt qui consistere non poterunt, ubi cœperint uerbo Christi dijudicari. Nam quod credentibus est uita & consolatio, incredulis & aduersarijs est uirga ferrea. Rom.1. Euangelium est dei uirtus in salutem omni credenti, Iudæo & Gentili. Reuelatur autẽ ira de cœlo &c. Euangelium omnia nostra dãnat, id quod nõ sustinent impij hypocritæ cũ suo brachio seculari, ideóq; uerbo Euangelico

Spiritualia iam omnia.

Virga ferrea.

percutiuntur & occiduntur, id est, excæcati pereunt, & amittunt regnum suũ, id est, animas quas hypocritica doctrina, suæ gloriæ & lucro cõsulentes, seduccbãt, Sic prædixit Esaias de Christo ca. 11. Et percutiet terrã uirga oris sui, & spiritu labiorũ suorũ interficiet impiũ. Sicut occisi sunt pharisæi, ut per uerbũ Christi amitterent regnũ suum, sic hodie occiditur regnũ AntiChristi, id quod prædixit Paulus Thessalonicensibus. quem, inquit, dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. sed huius regni reliquiæ in quibusdã erunt usq; ad consummationẽ mundi. Idco addit Paulus, Et abolebit eũ illustratione aduentus sui. Hæc uirga ferrea, est gladius ex utraq; parte acutus procedẽs ex ore Christi, Apoc. 1. & 19. gladius spũs Ephe. 6. Virga siue sceptrum iustitiæ Psal. 44. Verbũ scilicet Euangelicũ per quod ipse regnat, de quo dixit, Ego constitutus sum rex ut prædicem præceptũ uel statutũ eius. Felices qui in salutẽ occiduntur. Alij occiduntur ad æternum interitum.

Hodie genui te. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Sic solemus post Augustinum interpretari, ut intelligatur hoc de Christi diuinitate & æterna à patre generatione, dicẽtes, Hodie semper esse apud deũ, non præteritum neq; futurum. Sed non uideo qui conueniat quod sic præmittitur, Dominus dixit ad me. periculũ hic fuerit, ne uerbo genitũ patris filium sic interpretãdo dicamus, Deinde q, hodie aduerbiũ sic exponimus est præter consuetudinem scripturæ, & argutũ magis uidetur quã theologicum, licet sententia uera sit. In psalmo legimus, Hodie si uocem eius audieritis. quod hodie Epistola ad Hebræos interpretatur de tempore Christiano. Item alibi, Hæc est dies quã fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. quam diem Paulus. 2. Cor. 6. ex Esaia interpretatur diem salutis & tempus acceptum in quo exaudiamur à deo per Christũ. Ad illud hodie, quod est tẽpus reuelatæ salutis post Christi glorificationẽ, hic totus psalmus respicit, sicut uides. Et Paulus hæc interpretatur de Christi resurrectione, Act. 13. dicens, Deponentes eũ de ligno, posuerũt eum in monumentũ, deus autẽ suscitauit eũ à mortuis &c. sicut in psalmo scriptum est, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Tũc confirmatũ est Christi regnũ, & uidit pater filiũ in suo residere solio, quãdo iam ad immortalitatẽ deo per uerbũ dei regeneratus est, acepta potestate in cœlo & in terra, sicut ipse ait, Matth. ult. Ad hanc sententiã quid aliud est quod dicitur, Dominus dixit ad me, quàm q, Christus est uerbo & potentia patris resuscitatus, & immortalis iam uereq; dei filius (acepto spirituali corpore quod ceciderat animale) factus? Vt hæc non intelligas de Christi diuinitate, sed de Christi secũdũ hominẽ glorificatiõe, & de eius in-

regnũ constitutione, de qua hic dicitur. Sicut enim nos in baptismo regeneramur, ut simus filij dei, tamẽ ea regeneratio primũ perficietur quãdo baptismus perficietur in resurrectiõe nouissima, sicut Paulus dicit Ro. 8. Expectatio creaturæ reuelationẽ filiorũ dei expectat. Itẽ, Gemimus adoptionẽ filiorũ dei, expectantes redemptionẽ corporis nostri. Et. 1. Ioã. 3. Scimus q; sumus filij dei, sed nondũ apparuit &c. In hac enim uita propter fidẽ pro filijs acceptamur à deo. Io. 1. dedit eis potestatẽ filios dei fieri &c. Sed dum adhuc sumus in carne repugnante cõtra spiritũ plene filij dei esse non possumus, sed in utero gestamur donec natiuitate perfecta perficiamur: Ita quo q; & Christus quãuis peccatũ non fecerit, tamen per omnia similis nobis pro nobis factus est, & baptizatus ipse quoq; est in mortẽ, sicut dicit Lucæ. 12. Baptismo habeo baptizari, & quõ coarctor donec perficiatur? Ad hãc interpretationẽ pertinet, q; Christus dicitur primogenitus in multis fratribus Ro. 8. Et clarius Col. 1. & Apo. 1. primogenitus ex mortuis &c. Sed quid dicimus ad Epistolam ad Hebræos, quæ ca. 1. uidetur hoc citare de Christi diuinitate? Respondeo, Illa Epistola duobus primis capitibus hoc agit, ut ostendat Christũ angelis superiorẽ, non solum secundũ diuinitatem sed etiam secundũ humanitatẽ, cui omnia subiecta sunt sub pedes. Intuere Epistolã, & ita inuenies. Et de humanitate uidetur sentire cum rursum hoc citat cap. 5. dicens, Christus non semetipsum clarificauit &c.

Et nũc reges intellígite: erudímini omnes qui iudícatis terram. Seruite domíno in tímore, & exultate ei in tremore. Apprehendíte disciplínã, ne quando irascatur dominus, & pereatis e uia iusta, Cũ exarserit in breui iracúndia eius. Beati oẽs qui confidunt in eũ.

Apprehendite disciplinã. Felix & Hieronymus, Osculamini filium, Id est, fide & amore complectimini eũ quando prædicat præceptũ patris. Id quod huc uel maxime cõuenit, nam de filio supra dictum est, filius meus es tu. Quod legimus, Et pereatis è uia iusta. Felix sic, Et amittatis uiam. In breui. Felix, Modicum. quis enim ad iram domini subsistit uel minimam?

Vide bonitatẽ spũs dei in scriptura, sicut supra nos monuit, ne cõsentiamus consilio impiorũ, dicens, Dirũpamus uincula &c. ita nunc quos antea dãnauerat, ut Christi persecutores, monet ut intelligãt, id est, sint recti iudi

Ad præsides terræ.

cij,id quod proprie est intelligentia in scripturis,& erudiantur siue sustinẽ ant castigationẽ per uerbum dei &c. Quod dicitur,Qui iudicatis terram, Perinde est acsi dicat,Qui iudices siue præsides estis in terra. Felices principes & præsides, quibus deus dederit hanc suscipere admonitionem.

Seruite. Exultate.

Seruite domino,nõ hypocrisi externi cultus dei,qui hodie uel solus appellatur sanctitas,sed in timore,id est,ut trepidetis ad uerbũ eius. Sic estote reges & præsides,ut agnoscatis uos esse seruos dei. Tunc seruitis domino,non quando expenditis pecuniã uestram in pompas ceremoniarũ & in luxum clericorũ & monachorũ,sed quando diligenter exequimini ea quæ sunt uestri officij in timore dei,cogitantes & ipsi uos habere iudicẽ in cœlis. Rursum ne coacta sit seruitus,Exultate ei uel de eo,ut benigno patre, qui nullũ reijcit quantacũq; dignitate secundũ seculum fulgeat,modo is ministerium à deo approbatũ agnoscat,non dignitatem,uerum ne hæc exultatio pariat neglectum,addit iterũ,In tremore. Multũ enim uidetur spiritus (ut ita dicam) timere principibus & reliquis qui præsunt. Atq; hic uides timorem cũ exultatione mixtum,quæ est uere fides, timere ad uerbũ dei & increpationem,& rursus gaudere ad promissiones dei & securum esse de salute propter dei uerbum. Quæ fides hic exigitur à iudicibus. Non enim possunt recte suum exequi officium,ut maxime prudentissimi sibi uideantur, nisi omnia faciant in fide dei per Iesum Christum dominum nostrum: Quandoquidem quicquid non est ex fide,peccatum est.

Apprehendite disciplinam,id est,suscipite increpationem uerbi dei,ut postis intelligere & erudiri. Vel ex Heb. Osculamini filium,id est, fide suscipite,non persequimini,non fremite, non conuenite simul aduersus eum, ne irascente domino amittatis uiam,id est, excæcati deinceps non uideatis quo pergendũ sit & pereatis in peccato uestro: Quod fiet, cũ exarserit ira eius in breui,id est, subito & in die qua non speratur, ut dicitur Matth. 24: & Prouer. 1. Cum uenerit repentina calamitas &c. Vel ex Heb. Modicum, quia minimã iram eius non feretis,qui estis uasa figuli &c.

Beati omnes qui confidũt in eum. Epiphonema dignius ut mediteris,q̃ ut à me tractetur.

PSALMVS TERTIVS.

Titulus Psalmus Dauid cum fugeret a facie Absolon filij sui. Lege historiam. 2. Reg. 15.

Cum nostra interpretatio sit ex Græcis,nõ tamen erit mihi curæ ponere titulos Psalmorum aut interpretari ex Græcis, q̃ uideam fere nulli esse usui

ubi cum Hebræis non conueniunt. Titulos uero ex Hebraico ferè secundũ translationem Felicis psalmis adiungam, & interpretabor quã breuissime. Aduerte cum in titulis inuenis, Psalmus Dauid, Dauid secundũ articulum Hebraicum esse datiui casus, ut intelligas psalmũ Dauidi reuelatũ, q. dicas, Psalmus ad Dauid cũ fugeret &c. Nam sicut in alijs prophetis legis, Factũ est uerbũ domini ad Hieremiã &c. Et in Euangelio, Factum est uerbum domini super Ioan. &c. Sic hic, Psalmus ad Dauid, Hic enim Psalmus & canticũ dicitur, quod alibi uerbũ, uisio, prophetia. Aduerte Dauidi in persecutionibus suis quas legis in libro regum, reuelata esse multa de persecutione seminis sui, id est, Christi, & item de glorificatione eiusdẽ: Hinc psalmi facti sunt, ut non opus tibi sit solum in illas respicere historias, nisi forte ut in figuram. Sicut Dauid multa passus est à suo populo, Iudæis & à proprio filio, ne esset rex, sic & Christus &c. Psalmi enim ferè semper glorificationem describunt, sed per crucem & ignominiam: Christum uero in multis psalmis per prophetã loqui, luce clarius in psalmis uidebitur. Dum uero Christus loquitur, loquuntur omnes quotquot ab initio pij in deũ crediderunt, unum enim corpus sunt omnes, quorũ caput Christus. Loquũtur, inquam, maxime ubi de persecutione & glorificatione agitur.

Tituli.

Dauid figura.

Christus cum pijs unum.

SVMMA. Supra in propheta spiritus admirabatur, Hic ipse Christus ad patrẽ loquens peruersitatẽ admiratur aduersariorũ, & gloriatur, gratias agens de sui exaltatione & illorũ depressione. Sic & Christianus hæc dicit ad deũ, cũ gratias agit, q. aduersarijs ueritatis, tentationibus, peccatis, horrore mortis & inferni circũdatus, quãdo etiã de se desperabat & sibi uidebatur mortuus, nõ perierit, sed forti animo per fidẽ purgata cõscientia resurrexerit, domino suscipiente. Sic de filio prodigo legis, Hic filius meus mortuus fuerat & reuixit &c. Vt interim nõ dicam, q. fidelis tantũ fiduciæ habet ex Christi resurrectione, ut & se nõ dubitet cũ corpore in gloria resuscitandum, qui dicit psal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua.

DOmine quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt aduersum me. Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in deo eius. Tu aũt domine susceptor meus es, gloria mea et exaltans caput meum.

Quid multiplicati. Felix, Quã multiplicati. Susceptor meus es. Felix, Scutum pro me.

Tentatio grauissima.

Hæc est tentatio à dextris & sinistris, de qua forte dicemus psal. 90. sed grauissima est quãdo hoc nostræ animæ, id est, nobis ingeritur, nõ est salus ipsi in deo eius, dũ deus non solũ putatur deseruisse, sed etiam aduersari. Id quod audit Christus in cruce, Confidit in deo, liberet eum nunc, si uult. Sed hic contra surgit fides, dicens, Tu autẽ domine, ut etiã impetat totus exercitus infrorum, susceptor meus es, id est, protector. Licet uerbum suscipere plus significet quàm protegere, quo toties scriptura utitur, ut, Suscipiens mansuetos dominus &c. Et gloria mea, id est, de quo gloriari possum protectore & exaltatore siue glorificatore, nam non opus fuerit mihi deprimere caput, id est, erubescere & mœrere te exaltatore.

Suspicere.

Voce mea ad dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo. Ego dormiui & soporatus sum: exurrexi quia dominus suscipiet me. Non timebo milia populi circumirruẽtia in me, Exurge domine, saluũ me fac deus. Quoniã tu percussisti omnes aduersantes mihi sine caussa, dentes peccatorum contriuisti

Exaudiuit.

Felix ferè semper uerbũ, Exaudire, solet transferre, respondere, ut hoc loco, Exaudiuit me, Respondit mihi. Sed idem ualere quis non uidet? Non respondet qui auerso uultu dedignatur exaudire, quemadmodũ sæpe orat psalmus, Ne auertas faciẽ tuam à me, ne declines in ira à seruo tuo. Itẽ, Nõ auertit faciem suam à me. &, cum clamarem ad eum, exaudiuit me &c.

De monte.

De monte sancto suo. Fe, de monte sanctitatis suæ. In monte Sion olim adorabatur ubi erat tẽplũ, quia dominus promiserat sese habitaturũ in medio populi sui & sese exauditurũ inuocantes sup arce propiciatorij, quod nũc est Christus dominus, Ro. 3. Et Heb. 4. lege Exo. 25. &. 29. Et. 3. Reg. 6. &. 9. Hinc factũ ut se exauditos dicerẽt de monte sancto dei, cũ tamẽ significarent & scirent se exauditos è cœlis, siue ex ecclesia sanctorũ, id est, credentiũ, in quibus uere habitat deus, & ubi uere est ipsius regnũ, de quo mõte alibi interrogat, Quis requiescet in monte sancto tuo? Id quod Solomon

intellexit in orõne.3.Reg.8.Si quis,inquit,orauerit in hoc loco tu exaudies in cœlo.Et certe montes pro cœlis accipi in psalmis quandoq;, notum est. Quod enim alibi dicit,Leuaui oculos meos in montes,Alibi sic dicit,Ad te leuaui oculos meos,qui habitas in cœlis. Similiter mos erat illius populi nõ solũ in templo orare,sed etiã ad templũ siue uersus templũ,hoc est,uersis ad templũ & ad Hierosolymã multibus,si alibi essent. sicut Daniel orauit Dan.6.Et Psal.5.dicitur,Adorabo ad templũ sanctum tuum, De quo lege 3.Reg.8.Quod si peccauerint tibi,non est enim homo qui nõ peccet &c.exaudies in cœlo in firmamento solij tui &c.Templũ ergo & Hierusalẽ sancta est nunc ubi in spiritu colitur deus,in ecclesia scilicet sanctorum,id est, credentiũ,qui norunt se patrẽ habere in cœlis,id quod nunq; ignoratum est ab illis qui crediderunt.Adorabat & Christus sæpe ad templũ,id est,eleuatis oculis in cœlos ad patrem.

Suscipiet.Fe.sustentabit,scilicet ut post hac non amplius moriar aut cadã.Ego dormiui & soporatus sum,id est,in somnũ inductus suauiter quieui.Felix,Ego iacui & dormiui:exurrexi quoniã dominus sustentabit me. Milia.Fe.prælia.Saluũ me fac deus,in Heb.additur meus. Quod legimus, sine caussa uel frustra,relatum ad aduersantes,hoc est, qui non habuerunt iustam persequẽdi caussam,sed solo ueritatis odio persecuti sunt,ex Heb. Felix legit,In maxillã,ut referatur ad uerbum,percussisti,id quod multum conuenit cum eo quod additur,Dentes impiorum confregisti.

Gloriabatur de liberatore deo,hic quo modo liberatus sit, declarat,ut gratus inueniatur liberatori.Voce,inquit,mea ad dominũ clamaui,id quod est unicũ remediũ in oĩ tentatione,etiã si tẽtemur de fide ut desperemus.sicut dixit Iosaphat.2.Reg.20.In nobis quidẽ non est tãta fortitudo,ut possimus huic multitudini resistere quæ irruit sup nos,sed cũ ignoremus qd agere debeamus,hoc solũ habemus residui,ut oculos nostros dirigamus ad te. Inuocatio in tentatione.

Ego dormiui &c.Verba esse Christi recte dixeris.Ridiculum fuerit si de somno naturali intelligas.Dormitio significat hic corporis mortem, sicut Paulus loquitur,Nolite contristari de dormientibus. Et in Gen.Dormiuit Abraham cũ patribus suis. Et de Stephano in Act.Obdormiuit in domino. Deniq; uerbum Hebræum quod legimus,Exurrexi,significat,feci exurgere, quod Christo soli conuenit, quia uirtute diuinitatis seipsum excitauit. Non tamen per hoc Iudæos urgere possumus,sed nec indigemus cum clarioribus uti possimus aduersus eos de Christo testimonijs.Vt uero nobis quoq; hæc uerba conueniant supra diximus. Dormiui.

Semel liberatus. Non timebo milia &c. Ex his duobus uersibus uides, q. semel liberatus & benignum patrem in tentatione expertus, fortus deinde sperat.

Dentes conterere. Percussisti in maxillam & dentes contriuisti, id est, fortiter comminuisti blasphemiam eorum qui obtrectabant ueritati, qui clamabant contra me ut seductum & seductorem, qui me condemnabant, dicentes, Non est salus ipsi in deo eius &c.

Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.

Generali sententia & epiphonemate insigni cõcludit, ut Psalmus præcedens. Hic uides in uno uersu mutationem esse personæ grammaticæ, id quod frequentissimum est in prophetis.

Duo. Duo dicit, Alterum q. à solo deo speranda est salus & liberatio, sicut Psal. 145. dicitur, Nolite confidere in principibus, in filijs hominum &c. Beatus cuius deus Iacob adiutor eius, spes eius &c. Is liberat etiam ubi omnia desperata uidentur. Alterũ q. ista salus pertinet tantũ ad populum dei, id est credentes, hoc est, qui nullis meritis & nullo operũ suorum respectu neq; malorũ neq; bonorum se sola misericordia dei sciunt liberandos & confidunt etiã in media morte. Reliqui in tentatione desperantes pereunt.

Benedictio. Benedictio dei est dei beneficentia. Nam cum dicere sit deo idem quod facere, sicut scriptum est, Ipse dixit & facta sunt, sequitur benedicere esse benefacere. Sic legis deum benedixisse Ioseph in omnibus &c. Et alibi, Benedicens benedicam tibi & multiplicabo te. Hinc translatum puto etiam ad homines in sacris literis ut benedictio pro bona imprecatione, pro beneficio & elemosyna accipiatur.

PSALMVS QVARTVS.

προσκέλευσις Titulus: προσκέλευσις in organis Psalmus Dauid.

Varie ex Heb. titulũ interpretantur. Alij, ad uictoriam, alij Victori uel uincenti, alij ad inuitatorium, alij in finẽ. Quæ sic possunt concinnari, ut dicas, Psalmũ esse inuitationem uel exhortationem ut confidamus deo certi de uictoria, Atq; idẽ esse quod legunt In finẽ, Propterea enim deo fidimus ut ad finem uictoriæ perueniamus. Vt uero una dictione istã aduersitatem exprimeremus & indicaremus sententiam, maluimus uti græca dictione προσκέλευσις, quã nobis noster Philippus præscripsit, ut scires significari indesinentem spiritus adhortationem ad aggrediendũ aduersarias potesta

tes & fortiter perſiſtendũ in bello, quia certa promittitur victoria & triũphus: id quod initium pſalmi indicat, Cum inuocarem, inquit, exaudiuit me deus iuſtitiæ meæ &c. Cuius uocabuli rationẽ ita reddimus κελεύω eſt adhortor, προσκελεύω frequenter adhortor, προσκέλευσις frequens ac uehemens adhortatio. Súntq; uſi hoc uocabulo in deſignando claſsico quãdo acies committebantur. Claſſicum non inepte hic reddi poßet, maxime cum & Hebræis victoriale quiddam ſignificet למנצח.

Eſt ergo Pſalmus læta exaltatæ uocis exhortatio ad fidendum deo in quo uincimus, atq; hic eſt finis noſter: Illi in organis, id eſt, citharis ſiue inſtrumẽtis muſicis, nos in cordis lætitia canimus victoriam deo.

SVMMA. Propheta & quiſq; fidelis gloriatur ad deum uel de deo, quaſi in conſpectu carnalium hominum qui uiam crucis irrident, quia gloriosam eſſe coram mundo ignorant, de qua ſic Paulus, Mihi autẽ abſit gloriari &c. Quibus increpando dicit, Filij hominũ uſq; quo graui corde &c. Erratis ueſtrã uanitatem cum ſtudio uſq; ſecuti, deus ſanctos ſuos quos inſanos & ſtultos putatis mirificat, id eſt, mirabiliter exaltat & ſemper exaudit inuocantes. Scio quidem nõ poſſe fieri quin iraſcamini nobis cum ob uitæ diſsimilitudinem tum ob ueritatem qua uos obiurgamus, ſed humanũ hoc interim eſt, nolite in ira pergere, nolite porrò peccare aduerſus ueritatem, & ea comperta, nolite obſequi ueſtris concupiſcentijs aduerſus iuſtitiam. Id quod ſic interpretatur Paulus Ephe. 4. Potius offerte domino ſacrificium iuſtitiæ, id eſt, deum in omnibus iuſtum prædicate & credite, illi ſoli iuſtitiam & iuſtificationem adſcribite, uobis nihil niſi peccatũ, omnia ueſtra damnate, ut illi ſoli maneat gloria, alioqui mendacium & fucus eſt ſi dixeritis, uos ſperare in domino. Nemo poteſt ſperare in domino & fidere ſoli deo, niſi ſacrificauerit deo ſacrificium iuſtitiæ, id eſt, ipſam iuſtitiam, ut diximus. Sed aiunt, unde ſciamus? te uilem hominẽ uidemus qui noſtra dãnas, quod ſignum oſtendis nobis q; tu ueritatem ſequeris, nos uanitatem & mendacium? Reſpondeo, Domine præſentia luminis ſiue illuminationis tuæ confirmata eſt ſuper nos per ſpiritum tuum, per Chriſtum tuum in cordibus noſtris, ubi nos ſemper intueris, ſemper arrides tui cognitione per intellectum uerbi tui. Spiritualis enim homo diiudicat omnia. Hoc teſtimoniũ ſpiritus habeo, hæc eſt mea certitudo, de qua tibi gratias ago: carnalibus hominibus hæc fruſtra dixero, ſtulticia eſt ipſis tua iuſtitia & illuminatio, donec & ipſi uideant, ſed per lumen uultus tui. Quia uero hæc agnoſco, dediſti lætitiam in corde meo, quid enim lætitiæ non habeat iſta fides? Gaudeãt

Iraſcimini.

Sacrificium iuſtitiæ.

Multi dicunt.

Signatũ &c.

A fructu &c.

alij rebus externis ditati, ego in hac pace cordis & gaudio spiritus tui moriar & requiescã, nihil aliud in hac uita requiram, cætera secundũ Euangelium adijcientur mihi: Quoniã tu domine (ut nihil hic mihi arrogem) specialiter uel solus hanc mihi spem dedisti perpetuam.

CVm inuocarem exaudiuit me deus iustitiæ meæ: in tribulatione dilatasti me. Miserere mei, & exaudi orationem meam.

Felix. Cum clamo, responde mihi &c. Deus iustitiæ meæ, id est, à quo est omnis iustitia mea, q dicas, deus iustificator meus.

Semp orare. *Fides uera semper se scit exaudiẽdam, & exaudita ingrata esse non potest, se fortior facta tentationibus fortius confidit sese posthac superaturã: Iccirco etiam iamante exaudita orat ne deseratur in tentationibus, quæ adhuc restant, dicens, Miserere &c. Pugna carnis aduersus spiritum nunquã cessat in hac uita, Iccirco nunquã cessandum à desiderio liberationis, sicut Paulus dicit, Ingemiscimus expectantes adoptionem filiorum dei, redemptionem corporis nostri. Hoc iuge desiderium iugis est coram deo oratio.*

Dilatasti me. *Dilatasti me, id est, gaudio consolationis tui spiritus me affecisti. Sicut enim mœrore cor constringitur, ut totus hic mũdus (sicut uulgo dicimus) nõ sit tibi satis amplus, ita rursum gaudio dilatatur. Vnde Prouer. 15. Cor gaudens exhilarat faciem, in mœrore animi deijcitur spiritus. Et. 17. Animus gaudẽs ætatem floridam facit, spiritus tristis exiccat ossa. Animus gaudere non potest nisi pacificata per fidem uerbi dei conscientia. Mala conscientia perdit & uastat omnia.*

Filij hominũ usquequo graui corde? quare diligitis uanitatem & quæritis mendacium? Et scitote q̃ mirificauit dominus sanctũ suum, dominus exaudiet me cũ clamauero ad deum. Irascimini & nolite peccare, quæ dicitis in cordibus uestris & in cubilibꝰ uestris cõpungimini. Sacrificate sacrificium iustitiæ & sperate in dominum.

Filij hominũ. Felix, Filij uiri Quod Iudæi interpretantur filij Israëlis, uel filij Abrahæ. Cur non & filij Adæ? Ego nõ magni refert puto, quãdoquidem & carnalis generatio Ioan. 1. significatur, ubi dicitur, Neq; ex uoluntate uiri. Siue ergo ex carne Adam, siue ex uiro Abrahamo sint, nihil refert ad eam generatioẽ quæ ex deo est, Ioã. 1. Alioqui hic apte esset exprobratio, Non pudet uos esse filios Abrahæ & non imitari fidem? sicut iam, Nõ pudet uos dici Christianos & Christi uerbum ignorare nihilq; cum Christo habere commune? Hoc interim certus esto in scripturis, filios hominum filijs dei opponi, in illis natura dominatur, in his gratia &c. Totũ uersum ex Heb. Felix sic legit, Filij uiri, usq; quo gloria mea opprobrio? diligetis uanitatem, inquiretis mendacium? scilicet usq; quo. Gloria mea deus est, ut supra Psal. 3. Gloria mea est ignominia quam firo, gloria crucis est fiducia cõscientiæ, gloria mea est q; in tribulatione me dilatat deus & semper exaudit, quousq; contemnetis & despectam habebitis hanc gloriam quã oculis carnis uidere non potestis? Gloriamur & in tribulationibus, Ro. 5. Filij hominũ. Gloria nostra.

Aduerte in Psal. 38. scriptũ, Verumtamen uniuersa uanitas omnis homo uiuens, & Psal. 115. Omnis homo mendax. Hæc sancti agnoscũt, ex sese scilicet nihil se esse nisi uanitatem, nisi peccatum & mendacium, quapropter humiles incedunt in conspectu dei & semper precantur, Miserere mei & exaudi orationem meã. Dimitte nobis debita nostra &c. Non enim, inquit, Paulus, inuenio in me, hoc est, in carne mea, bonum. Carnales uero & qui ignorant quæ dei sunt, gloriam huius mundi secuti, tantũ abest ut hæc agnoscant, ut etiam diligant & quærant, non solum in crassa illa mundi uanitate & gloria, quam facile possent uidere, sed multo amplius in iustitijs carnis & hypocritica sanctitate & cultu illo dei carnali, quasi regnum dei sit regnum huius mundi aut cõsistat in huius mundi elementis, & non potius sit spirituale in quo cultus uerus dei est, fides, spes, charitas, pax & gaudium in spiritu sancto. Atq; hanc uanitatem, & hæc sua mendacia, quibus, mendaciter doctrinis dæmoniorũ seducti, adscribunt iustitiam & sanctitatem & remissionem peccatorum, adeò diligunt & inquirunt, ut argui non patiantur, imò damnatos, insanos & hæreticos iudicãt & exturbant quot quot talia spiritu docti damnarint: usq; adeo sunt graui & excæcato corde, & gloriam spiritus uere glorioſam contemnunt. Sed hic monentur, Et scitote &c Reliqua supra diximus. Vanitas, mendacium.

Et scitote &c. Felix, Et scitote q; segregauit dominus sanctum sibi. Sanctum, id est credentẽ, sicut omnis scriptura sanctos uocat quorum Christus est. Sancti segregati.

caput est, hunc, inquam, sanctum quem uos despicitis, & non solum mundo sed etiam deo abiectum putatis, deus segregauit sibi. Sicut Christus dicit Ioã. 15. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret, Quia uero de mundo non estis &c. In hoc uero significato in scripturis segregare & sanctificare idem sunt, quod enim segregatur domino, nõ amplius propha num manet, sed sanctum fit. Sic enim legis, Sabbatum esse sanctificatum, id est, segregatũ domino. Sic & sanctificata domino omnia primogenita. Sic illud quoq; intelligitur Hieremiæ. 1. priusq; exires è uulua sanctificaui te & prophetã in gentibus dedi te, id est, antequã nascereris ego te segregauerã in futurum mihi prophetam. ut non opus sit illic multa scribere de alia sanctificatione. Ita & Paulus dicit se segregatum in Euangelium dei, Rom. 1. & segregatum ab utero matris, Gal. 1.

Sanctificare. Segregare.

Irascimini. Felix, Contremiscite, sed propter citationẽ Pauli malo Irascimini. Quæ dicitis &c. Compungimini quæ dicitis in cordibus uestris & in cubilibus uestris, non est latina oratio, nisi accipias pro cõpungite, id est, mortificate quam iram in corde concepistis, & cuius uobis conscij estis in cubilibus, id est, latebris cordis uestri. Felix sic, Cogitate in corde uestro super cubili uestro, & silete, id est, redite ad cor præuaricatores, & in quiete mentis uestræ, ubi cessaueritis à tumultu persequendæ ueritatis, cognoscite quæ dicimus, & silete, Id est, cessate ab ira. Vel si mauis ut conueniat cum nostro, Cogitate &c. id est, irasci & cogitare malum in secreto cordis sic permitto (quandoquidẽ non aliter fieri potest) ut sileatis, id est, cessetis, & non sequamini desideria cordis uestri. Est autẽ silere pulchrum uerbum in scripturis, sicut & tacere, quod germanice dicimus, Still halten. sicut forte alibi dicemus.

Silere.

Multi dicunt, quis ostendet nobis bona? Signatũ est super nos lumen uultus tui domine, dedisti lætitiam in corde meo. A fructu frumenti, uini & olei sui, multiplicati sunt. In pace pariter dormiã & requiescam. Quoniam tu domine singulariter in spe constituisti me.

Signatum est &c. Felix, *Exalta super nos lumen uultus tui domine.*

Olei

Olei,non est in Hebræo,uerum non officit sententiæ, quia de abundantia bonorum corporis quæ possident carnales,intelligitur uersus,non de sacramento panis & uini,ut quidam hoc loco audent. Nam sententia est,Donasti nos lumine uultus tui,id est,cognitione tui per spiritum tuum, unde non gaudere non possumus dum interim alij bonis corporis ditati gaudēt, sicut Paulus dixit gentibus,Act.14 Qui in præteritis generationibus &c. Felix uersum integrum sic legit,Dedisti læticiam in corde meo, cū frumentum eorū & mustum eorum multiplicata sunt.Hodie qui seruiunt deo uentri,bona spiritus contemnunt, licet spiritualissimi uideri uelint. In pace &c.Fe.In pace simul iacebo & dormiam, quoniam tu domine solus in spe locabis me,uel ut alij,Quoniā tu domine securū in spe locabis me,uel,Quoniam tu domine securum habitare facies me.Quod dicitur,Iacebo & dormiam,eadem uerba sunt & Græcis & Hebræis quæ supra Psal.3. Ego dormiui & requieui uel soporatus sum,quæ non intelligūtur simul,nisi de morte sanctorum qui spe securi moriuntur & expectant illum diem extremum & aduentum Christi.Hanc securitatem spiritu fidei in hac uita consequuntur,ut dicant cum Paulo,Spe salui facti sumus,Et rursum,spes,inquit,non cōfundit.Id quod est habitare in paradiso dei,in regno cœlorū, in ecclesia dei uiuentis,& sicut in Mose dominus dicit Leuit.26.dormire sine terrore, q; ipse sit in medio populi sui protector & custos,& Esa.32.sedere in pulchritudinne pacis & in tabernaculis fiduciæ,& in requie opulenta. De his tabernaculis dei in quibus tuti sunt sancti etiam in hoc mundo,sub umbra alarū dei,sæpe dicetur in psalmis.ut Psal.30.83.90.&c. Neq; uero hoc negligendum,q; dicit,Tu domine singulariter uel solus,ut scias nullis operibus iustitiæ nostræ hanc gratiam deberi &c.

Bona carnalium.

Habitare confidenter.

Tabernacula dei.

Multi dicunt,Quis ostendet nobis bonum? Hæc quæstio indicat carnem non sapere ea quæ dei sunt,& rationem,id est,sapientiam humanam siue, ut Paulus uocat,animalem hominem esse cæcū in re salutis.Sapientia enim huius mundi stulticia est apud deum.1.Cor.3 Intellectum non habes nisi spiritus intelligentiæ tibi à deo datus fuerit,ut instruaris ad ambulandum in uia recta. sicut forte diccmus in psal.31. Cauc ergo ut pestem qui hic lumen uultus domini,interpretantur rationē,cum prudētia carnis mors sit,Ro.8. & nihil adeo uerbo dei obsistat,ut illa meretrix in Prouerbijs Solomonis speciosa,sapientia scilicet humana,quæ nisi mortificata fuerit spiritu,semp disceptabit aduersus dei uerbum & iustitiam.Suam enim semper cupit statuere iustitiam;& quæ uere dei sunt non potest non stulta iudicare,quæ est

Lumen uultus dei non est rō.

ferè omniũ dãnatio, qui sibi sanctuli uidẽtur, Nã publicanorũ & meretrĩ cũ, ut uides in Euangelio, melior est cõditio. Ne dixeris ergo, Ratio semper deprecatur ad optima, nisi tu, adhuc sine spũ dei, dixeris esse optima, quæ rere uoluptates, gloriã ab hoĩbus, speciosam illã hypocrisim, suã quietẽ & tranquillitatẽ, odisse crucẽ, increpationes per uerbũ dei, hãc uitã præferre futuræ &c. Itaq; cũ dicitur, Signatum est &c. sentẽtia est, quã supra diximus, de qua Paulus Ephe. 4. Ne contristetis spiritũ sanctũ dei, per quẽ obsignati estis in diẽ redẽptionis, Et. 2 Cor. 1. Porrò qui cõfirmat nos unà uobiscum in Christũ, & qui unxit nos deus est, qui etiã obsignauit nos, deditq; arram spũs in cordibus nostris. Hinc toties in psalmis, Dominus illumĩatio mea. Illustra faciẽ tuam super seruũ tuũ. Illuminet uultũ suum super nos. In lumine uultus tui ambulabunt. Firmabo super te oculos meos &c. Quod autẽ ex Heb. Felix legit, Exalta super nos lumẽ uultus tui domine, uel, Extolle uexillum luminis uultus tui domine, quid aliud est quã q, oramus illam spiritus dei illuminationẽ uenire nobis, & augescere in nobis &c?

PSALMVS QVINTVS.

Hæreditates. Titulus. προσπέλευσις ad hæreditates psalmus Dauid. Hæreditates dei sunt duo populi, Iudæi sc3 & gẽtes, sicut uides psalmo secũdo. Hæreditates aũt & Iudæorũ & gẽtiũ credentiũ sunt, pmißtões dei, de quibus hæreditatibus titulũ intelligo. Has oẽs insidiæ inferorũ, & doctrinæ mẽdaces petũt ne eis credamus, sed hic psalmus uictoriã, pmittit ad eas accipiendas.

SVMMA. Propheta & quisq; fidelis anxie precatur dicens, Precor domine & precabor, ut exaudias me, propter illos, quos ego à te doctus scio q, oderis, ne peream cũ eis, quoniam non deus uolens iniquitatẽ tu es &c. qui nituntur omnibus modis pios seducere à uia ueritatis, quoniam non est in ore eorum ueritas &c. pereant illi, gaudeant uero in te confidẽtes, quos diligis, & æterna circũdas protectione.

VErba mea auribꝰ percipe dñe, intellige clamorẽ meũ. Intẽde uoci orationis meæ, rex meus & deus meus. Quoniã ad te orabo dñe, mane exaudies uocẽ meã, mane astabo tibi et uidebis me, qm̃ non deus uolẽs iniquitatẽ tu es. Nõ habita

bit iuxta te malignus, neq; pmanebũt iniusti ante oculos tuos. Odisti oẽs qui operãtur iniquitatem, perdes oẽs qui loquũtur mendaciũ. Virũ sanguinũ & dolosum abominatur dñs. Ego autẽ in multitudine misericordiæ tuæ, Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tui.

Clamorem, ex Hebr. quoq; potest transferri, meditationem. Hic clamor non est boatus ille templorum, sed desideria afflictorum cordium clamant ad deum, eáq; exaudiuntur, Sicut alibi dicitur, desiderium pauperum exaudiuit dominus &c. Pauperum dicit, id est, afflictorum, qui necessitatem suã & tentationes sentiunt, qui ueritatẽ dolent conculcari &c. Non orant coram deo, qui non sic desiderant, Qui autem sic desiderant, non cessant desiderare, donec exaudiantur. Hoc est quod Christus dicit, Oportet semper orare, & non deficere. & Paulus dicit sæpe, se sine intermissione orare pro alijs &c. Sicut qui in carcere est, desiderat sine intermissione liberari, etiã quando edit, imò & quando dormit. In quo uides quàm non intellexerint qui dixerunt, Oportet orare semper, id est, horis competentibus & statutis, nihil enim nisi suas horas canonicas somniarunt, & similia, uirtutem ueræ & Christianæ orationis ignorantes. Et uidebis me. Felix, Et respiciam. Quare recte legitur secundũ Hebræum, sicut uulgo legimus, Mane astabo tibi & uidebo. Sententia tamen non erit diuersa, Cum enim me intuetur diuinus ille fauor uultus dei, tunc ego quoq; uideo, sicut psalmo dicitur, Illuminet uultũ super nos, & misereatur nostri, ut cognoscamus &c. Item, Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me tustificationes tuas. Videre, est agnoscere nostram impietatem, & dei patris bonitatẽ, id quod nemo potest, nisi per deum illuminantem mane &c. Clamor ad deum.

Iniquitatem. Felix, Impietatem. Neq; permanebunt iniusti. Felix, Neq; astabunt insipientes. Ad templum sanctum tuum. Felix, Ad templum sanctitatis tuæ.

Verba mea &c. Tautologiam prophanæ literæ dãnant, in sacris aũt ut frequẽs ita quoq; necessaria est. Nã si deprecatio describitur, pius cũ desiderio orationis affectus notatur, quẽ solũ deus attendit. Prætera aut mala & Orare semper Tautologia.

cõminationes sunt in scripturis, & nõ satis potest terreri impius, dum fiet fit ut contra se talia dicta intelligere nolit, nouit enim spiritus dei pertinaciam eius, Aut bona & promissiones, & non satis possunt cõsolatione erigi piorum afflictæ cõscientiæ. Nouit enim deus infirmitatem fidei nostræ. Adde, quæ maxima repetendi necessitas est, q̃ in sacris literis repetitæ sententiæ seipsas mutuo interpretantur, & quod alibi obscurius, alibi clarius dicitur, ut non alia indigeamus interpretatione.

Quoniã ad te orabo domine. Idcirco exaudi q̃ in nullo alio confido, nõ aliũde spero auxiliũ, nisi à te solo. sicut infra, Ego autẽ in multitudine &c.

Rex deus meus. Rex meus & deus meus. Alibi, Domine deus meus, dominus deus noster &c. Fidei uerba sunt quæ increduli ignorant, etiam si dixerint, deum esse regem. Fatemur enim his uerbis deum esse nobis deum & esse nobis regem siue dominum, & sicut non nobis sumus dij, ita non esse nos nobis reges: Sicut enim ipse fecit nos & non ipsi nos, ita quoq; ipse regit nos & dominatur nobis, non ipsi nos regimus aut dominamur nobis. Quæ uerba nõ possunt dicere, qui suis studijs, operibus & libero arbitrio tribuunt rationem salutis.

Mane. Mane, tempus matutinum est aptum orationi & doctrinæ, quãdo conueniebant ad orationem, & ad audiendum uerbum dei ad tabernaculum, siue ad templum dei. De orando ad templum supra diximus, Psalmo. 3. Si sic acceperis mane, non uideo qui conueniat hic. Cur enim nõ exaudiret etiam deus uesperi aut media nocte? maxime cum impiorũ sit in crapula abijcere deum, & dum iram dei sentiunt, mane deo adulari, ut est in Psal. 77. Cum occideret eos, quærebant eum & reuertebantur & diluculo ueniebant ad eum &c. Et præterea non solum hic dicit se mane exaudiendum, sed etiam intellecturũ, q̃ deus non sit talis qui uelit iniquitatẽ &c. Nisi hoc, Quoniã non deus uolens iniquitatem tu es, accipias esse rationẽ, quare mane cupiat astare & non in tenebris. Vtrũq; enim non male cõuenit. Ideóq; ex scripturis hoc manifestum uideamus. Mane est tempus gratiæ illucescentis in cordibus credentium, Rom. 13. Nox processit, dies autẽ appropinquauit. 2. Corint. 4. Deus est qui iussit è tenebris lucem illucescere, qui luxit in cordibus nostris ad illuminationẽ cognitionis gloriæ dei in facie Christi Iesu. 2. Pet. 1. Donec dies illucescat & lucifer exoriatur in cordibus uestris. In Canticis, Donec aspiret dies & inclinentur umbræ. Non mireris ergo si mane se exaudiendum dicit, in quo certe se esse sentit quisquis confidit deo in omni tentatione. Nã uane orant quibus adhuc in cordibus lux ueritatis per Christũ non

lucet, sed sunt in nocte erroris, nescientes quò uadant, & offendẽtes pedẽ, ut est in Euangelio, irruẽtes in lapidẽ offensionis & petrã scandali sine matutina luce, at legis Esaiæ. 8. Dubitant enim de exaudiẽdo quotquot nõ credũt, ergo nihil accipiũt. Adde q, & pijs sua nox est & suũ mane, ut Psal. 91. Ad annunciandũ mane misericordiam tuã, & ueritatem tuã per diem. In mane, id est, consolatione à deo acepta, debemus annunciare dei misericordiam. Omnia enim beneficia, non ex nostris meritis, qui nihil nisi peccata habemus, sed ex sua misericordia impertit deus. Per noctẽ uero, id est, in tribulatione & tentatione quando nobis quasi in inferno esse uidemur & à deo derelicti, debemus annunciare ueritatem dei, id est, dei promissiones, ut certi de uerbo eius non desperemus meliora. Nox. Mane.

Quoniã non deus &c. Propterea mane astabo tibi, quia tenebrarum negocia odisti qualia me ab omni parte impugnant, ut à luce, id est, fide discedam. ut est primum iniquitas siue impietas, de qua Psalmo 1. Beatus utr qui non ambulauit in consilio impiorũ. Deinde, Malignus, qui sua cõsilia suáq; studia secutus impietatem, id est, dei ignorantiã pro dei ueritate defendit. Inde & iniusti, & proprie ex Heb. insipientes, id est, fatui & præfracti nõ audiẽtes uerbo dei, qui stulta superstitione sinunt se seduci, cum si audirent uerbo dei, deprehendere tandem possent per Christum ueritatem. Hi non stabunt uel permanebũt ante oculos dei, etsi sua stultitia & ruditate prius potuissent excusari. Ruditatẽ ad tempus libenter fert deus, obstinatiã ferre nõ potest. Prouer. 5. Iniquitates suæ capient impium, & funibus peccati sui suspendetur. Ipse morietur, quia non habuit disciplinã & in multitudine stulticiæ suæ peribit. Habes itaq; hic impietatem, id est, dei ignorantiã, malignitatem, id est, consilium impiorũ, & insipientes qui consilium impiorũ sequũtur. Iam & fructus adduntur eorũ, operantur iniquitatẽ loquuntur mendacium, omnia odijs & dolis, id est, simulata amicitia & hypocrisi miscent, audent enim etiam eò progredi, ut sanguinẽ ueritatem dei profitentium non timeant appetere, non tamen sine iustitiæ & sanctitatis specie, omnia dolis & insidijs agentes. Vt tibi aduertendum, ut hæc uocabula recte intelligas secundũ scripturã. Operarij iniquitatis non solum sunt crassi illi peccatores, sed etiam quorũ species coram mundo est optima, cum interim ipsi sint nulla fiducia in deum præditi, sed sua consilia sequãtur non uerbũ dei, id quod clare uides, Matth. 7. Non omnis qui dicit mihi, domine domine &c. Nunq; noui uos, discedite à me omnes operarij iniquitatis. Mendacium uero scriptura non crassa illa solum, quæ iudicio humano patent, uocat, Impietas. Malignus. Insipientes. Operarij iniquitatis. Mendaces. Viri sanguinum.

ſed multo magis & proprie quo ſeducuntur hoïes à dei ueritate. Nam cum deus ſit ipſa ueritas, quicquid contra eius doctrinã dictũ fuerit uel ſe eius doctrinæ æquare uoluerit, ut ſunt traditiões humanæ, mendaciũ ſit neceſſe eſt. De hoc quoq; mẽdacio Sapiẽ. 1. dicitur, Os quod mentitur, occidit animam. Hoc mendacium ut ſic intelligas, ipſe pſalmus poſtea aperit, dicens, Quoniã non eſt in ore eorum ueritas &c. Vir autẽ ſanguinum non ſolum eſt qui manu occidit, ſed etiã qui iraſcitur, qui odit, Matth. 5. Et in epiſtola Ioan. Qui odit fratrẽ, homicida eſt &c. Iccirco doloſum addidit, ut nõ iudicares omnia ſecundũ faciem. Ego autẽ &c. *Emphatica antitheſis eſt: Non ero particeps illorũ, nõ hoc tamen potero meis uiribus, ſed obſecrabo te, ut me ab eis ſerues, non ſecundũ iuſtitiã meã, quia peccator ſum, ſed ſecũdũ multitudinẽ miſericordiæ tuæ &c. Introibo in domũ tuã, id eſt, ueniã ad te. Alludit uero ad ueterem orandi modum in templo ſiue tabernaculo, ſiue ad tabernaculũ, ut ſupra diximus. Et addit, In timore tui, id eſt, non in præſumptione mea, ego corã te fatebor indignitatẽ & peccatum meũ &c.*

Domine deduc me in iuſtitia tua propter inimícos meos, dirige in cõſpectu tuo uiam meam. Quoniã non eſt in ore eorũ ueritas, cor eorũ uanum eſt. Sepulchrum patens eſt guttur eorũ, línguis ſuis dolo ſe agebant, iudica eos deus. Decídant a cogitatiónibus ſuis, ſecundũ multitudinẽ impietatũ ipſorum expelle eos, quoniã irritauerũt te domine. Et lætentur omnes qui ſperant in te, in æternũ exultabunt, & habitabis in eis. Et gloriabũtur in te qui díligũt nomen tuum, quoniã tu benedices iuſto domine, ut ſcuto beneplaciti coronaſti nos.

Via dei placeat nobis.

Dirige &c. Fe. Rectam fac corã me uiam tuam. Quæ ſanctiſſima eſt ſpiritus ſententia. Id eſt, Domine deus conſiliũ impiorum ſua ſequitur ſtudia, nihil probat, niſi quod ipſis placet à ſe inuentum & corã mundo ſanctum, & has impietates humani cordis nobis ſuis mendacijs obtrudunt, hunc da-

mihi affectum, ut nihil mihi probetur, nihil rectũ & sanctum à me iudicetur, nisi quod tuum esse in tuo uerbo cognouero, ut mihi placeat quicquid tu feceris aut statueris, quantũcunq; carni displiceat, quantũcunq; mundo non placeat. Augustinus dixit, Ille placet deo cui placet deus. Quod uero nos legimus, Dirige in conspectu tuo uiam meam, significat, rectam fac in oculis tuis uiam meam, utcũq; displiceat operarijs iniquitatis &c.

Cor eorum uanum est. Felix, Intimum eorum prauitates. Linguis &c. Fe. Lingua sua blandiuntur. Iudica. Fe. Destrue. Cogitationibus. Fe. studijs. Et habitabis in eis. Felix, proteges eos. Vt scuto. Fe. Sicut scuto beneuola uoluntate coronabis eum, scilicet iustum. Et certe in ablatiuo reddendum erat, beneplacito uel bona uoluntate.

Domine uel propter aduersarios meos quorũ scis esse iniustã caussam, adiuua me, deduc me in iustitia tua, nõ in iustitia hominũ, ne consentiã mendacijs doctrinarũ dæmoniorum, sicut Paulus uocat traditiones humanas, ne sequar praua consilia cordis eorũ, ex quibus exhalant impiam, sed tamẽ blandam, doctrinã, speciosam hoĩbus, fœtentẽ corã te, ut sepulchrũ patẽs ex cadaueribus fœtet mortuorũ. Destrue illos spũ oris tui, sicut Paulus scribit Thessalonicensibus, & Esa. c. 11. Id est, deijce corũ uanam superbiã & arrogatã sanctitatẽ & hypocrisim prædicatione tui uerbi. Decidant à cogitationibus siue consilijs suis. i. non cõsequãtur in nobis quod quærũt, scz ut abducãt nos à iustitia tua, à uia tua, In multa ipsorũ impietate, qua nituntur contra tuã ueritatẽ, expelle eos à nobis, ne nostri suis mẽdacijs dominẽtur. Id quod debes non solũ propter misericordiã tuã in nos, sed etiã propter iustitiã tuã contra ipsos, quoniã irritauerũt te domine. Atq; hic uides qui sint maximi dei & deũ colentiũ hostes, qui scz suis mẽdacijs & adimuẽtionibus humanis à ueritate dei & diuino uerbo nos abducere nituntur. Rursum uides consolationẽ maximam, q; non tam nostros, quã dei aduersarios pronunciat spũs dei in propheta, quoniã, inquit, irritauerunt te domine. Maximi hostes dei.

Illi pereant uerbo dei iudicati, Qui uero sperãt in te, credũt & fidunt te solo, lætentur, tuo uerbo certificati tuóq; spiritu cõfortati in æternũ, & dum alij gloriãtur de suis uiribus & meritis, hi glorientur in te, qui hoc de fiderant, ut semper sanctificetur nomen tuum. Quoniã certum est ex tuis promissionibus, q; omni gratia & gloria tua ditabis iustum, id est, credentem. Sequitur uerbũ gratiarũactionis, quod fides dicit certa de protectiõe dei cõtra oẽs insidias erroris & seductionis tenebrarũ, alioqui quis posset esse tutus & pstare in uerbo dei? Vt scuto, inqt, bona uolũtate tua circũdasti Verbũ fidei.

Rel circũdabis nos, Tua bona uoluntate non nostro studio securi sumus & perfistimus in tot fidei nostræ impugnationibus.

Digniores sunt istæ sententiæ, quã ut à me amplius tractentur, experientia tentationũ multa docebit, alioqui litera manebit litera.

PSALMVS SEXTVS.

Titulus. προσκέλευσις *in organis super ogdochordo Psalmus Dauid.*

OGDOCHORDVM *est cithara octo chordarum. Quod si tanta lætitia cantati sunt Psalmi, ut uides. 1. Para. 15. & 16. constat hunc psalmũ & similes, gratiarũactionem esse hominis è tantis horroribus liberati. id quod & ipse psalmus indicat in fine. Quare iudico tales psalmos non factos in tribulatione, sed post, ut ex ipsis disceremus, quid nobis sperandum esset similiter tribulatis. Sic & psalmi qui describũt nobis Christi passionem, describunt simul & resurrectionem, ut psalmi maneant psalmi, siue cantica laudis & gratiarũactionis. Vnum tantũ psalmũ scio, qui absq; omni consolatione uidetur scriptus, cuius initium est. Domine deus salutis meæ, in die &c.*

Psalmi sunt scripti post liberationẽ &c.

Sensus iudicij dei.

SVMMA. *Furorem dei deprecatur, misericordiam uero precatur, q infirmior sit, quàm qui manum dei posit sustinere in tanto quem sentit iudicij horrore, qui etiam ipsum corpus siue ossa tremefacit & labefacit, q q; in hoc horrore nemo posit laudare deum, dum nihil ob oculos uidet, nisi desperationem, cum tamen adhuc coram deo desperatum non sit, nimirum in his tremendis horroribus seruante & tenente manu benigni patris, qui hoc flagello conscientiarum erudit suos dum ignorant: Impij uero si quando in talia inciderint omnino pereunt, ut Cain, Saul, Iudas &c. quia iudicium dei uident, misericordiam implorare non possunt. Præterea impostibili modo se precaturum pro exauditione dicit, Lauabo, inquit, per singulas &c. quid enim non promitteret sic territa conscientia, si deus promissis caperetur, si deus nostris bonis indigeret, ut ipsa posset liberari ab hac angustia? Cæue ergo ne hunc locũ pro stultis uotis approbandis citare uolueris, non mentitur qui hæc dicit, sic sentit se facturum dum adhuc in tenebris uolutatur tentationũ, & sicut Christus dicit, dũ adhuc est potestas tenebrarũ, ut sæuiat hic occulte diabolus, uerũ appropinquante cõsolationis die, dum redit illud felix mane, de quo diximus psalmo superiore, non seruat quod sic promiserat, quia scit, neq; se posse neq; hoc deum uelle. Si quæris exemplum, habes parabolam de filio prodigo, qui in angustia sic promi*

Lauabo &c.

sit,

fit, Dicam patri meo, fac me ſicut unum ex mercenarijs tuis. uerum pater accurrit uenienti, oſculatur, ſuſcipit &c. quis hic uellet eſſe mercenarius? Rurſum, caue ne hinc diſcas in tali horrore, ſi forte acciderit, aut in alia tentatione, in opera tua reſpiciendũ eſſe, Nam his uerbis, Laborauí in gemitu &c. nihil aliud ſignificatur, quã inſtantia gemebũdæ orationis, donec deus quaſi cogatur exaudire & liberare ex anguſtia, ſecundũ parabolam Lucæ. 18. Hanc uero tribulationem tam horrendam augent impij crucis irriſores auerſantes ueritatem & ab ea alios ſi poſſunt auertentes, qui dicunt, Non eſt ſalus ipſi in deo eius. imò ipſi forte ctiã ſunt ex quibus nobis tentatio tam grauis quandoq; oritur, ut habes Pſal. 72. Et de Chriſto, Marci. 3. dicitur, Circũſpiciens eos cum ira contriſtatus eſt ſuper cæcitate cordis eorum. Hic autem ait, Inueteraui inter omnes inimicos meos. Quos ſiue dæmones, ſiue homines meliori ſpe per deum reddita cũ fiducia à ſe repellit & lætus de liberatione gratias agit. Affectum huius Pſalmi uide quoq; in Cantico Ezechiæ regis Iuda. Eſa. 38. Lege & Pſalmum. 29.

Inueteraui.

Diſcedite.

DOmine ne furore tuo arguas me, neq; ira tua corripias me. Miſerere mei domine quoniã infirmus ſum, ſana me domine quoniã conturbata ſunt oſſa mea. Et anima mea turbata eſt ualde, & tu domine uſquequo? Conuerte domine, eripe animam meam, ſaluum me fac propter miſericordiam tuam. Quoniam non eſt in morte qui memor ſit tui, in inferno autẽ quis confitebitur tibi? Laboraui in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum meum, in lachrymis meis ſtratum meum rigabo. Turbatus eſt a furore oculus meus, inueteraui inter omnes inimicos meos.

Ira & furor dei, iudicium dei ſignificant horrendũ, quod nemo euadit niſi qui hic precatur miſericordiam. Et cũ deus cum tranquillitate iudicet,

Ira & furor dei.

neq; furor & ira sint in eo, tamẽ scriptura nõ potest nobis ostendere qualis deus appareat ijs, qui sentiunt iudicium eius, nisi loquatur more nostro de deo, ut de homine, sicut & supra, Cum exarserit in breui ira eius.

Vsquequo? scilicet turbata fuerit anima mea, quousq; hæc durabunt, ut uideam tandem tuam consolationem? hoc languentis animæ desiderũ fortis oratio est in conspectu domini.

Cõuerte. Fe. Conuertere domine, id est, qui iam es auersus à me, ita ut nihil uideam nisi furorẽ & iram tuam, reuertere ad me &c & erige animã meã ab hac inferorũ angustia. Salua me, id est, libera me &c. propter misericordiam tuã, non propter merita mea, ut uel hinc uideas, q; non respexit in opera sua, quando dixit, Lauabo per singulas &c. non enim propter lachrymas suas se precatur exaudiendum, sed propter misericordiam dei.

Propter misericordiam.

In morte. In inferno. Quoniã non est in morte &c. In tali horrore mortis & inferorũ, ubi nihil uidetur nisi desperatio, nihil uides in deo nisi horrendũ iudicem, quem necessario cogaris fugere, ut Adam, ut Cain &c. quis potest laudare deum? Imò hic impie uelles nõ esse eum quem tantũ metuis. Et nisi ipse te retrahat, qui ducit ad inferos & reducit, mortificat & uiuificat, actum est de te, perijsti, in morte manebis & inferis æternis. Vnde alibi, Nõ mortui laudabũt te domine, neq; omnes qui descendunt in infernum, sed nos &c.

Lauabo per singulas noctes lectũ meũ. Fe. Natabilẽ reddam per singulas noctes lectũ meũ, id est, efficiã ut natet lectus meus in lachrymis meis, quod omnino est impossibile. Turbatus est à furore oculus meus. furorẽ dicit, horrorẽ, quẽ ipse patitur, nã de furore dei nõ dici, Hebræum indicat, quod Felix sic reddit, Caligauit præ amaritudine uel præ dolore oculus meus, id est, externa mea facies etiam decolorata est & speciem amisit, Sicut & supra de corpore dixit, Conturbata sunt ossa mea.

Hunc psalmũ uolunt esse uerba Christi, propterea q; ipse dicit Matt. 7. Discedite à me oẽs qui operamini iniquitatẽ, quæ uerba in hoc psalmo sunt, quãq; illic nõ citat testimonium ex scriptura. Hic proculdubio hos terrores animæ expertus est ad desperationẽ usq;, ut per oĩa tentatus, absq; peccato, similis nobis fieret, sicut dicitur Heb. 4. Quod si dubitas, uide quid egerit si ue passus sit in horto post cœnã illam nouissimam, quid in cruce clamauerit &c. Verũ etiã cõuenit quod diximus, cuicũq; fideli horrorẽ mortis & inferni atq; adeo ipsam mortẽ & infernum patienti, quæ est tentatio grauissima, ita ut omnino sit homo in desperatione propter manũ & iudicium dei, quod sentit supra se, quando non solum quicquid in mundo est aduersum

Christus tentatus.

Nos tentati.

uidetur, sed & deus ipse. In media uero angustia & hoc inferno impossibile est, ut cõsolationẽ non immittat pius pater, qui proculdubio hanc tẽpestatem excitauit, quos enim diligit, corripit. Consolationẽ ergo in sequẽtibus uides. Discenda sunt hæc, ut si forte accidat talis horror, quẽ mortẽ & infernum appellamus, sciamus quò sit confugiendũ. Omnibus autẽ fidelibus non accidunt talia, parcit enim quibusdã infirmis pius pater, quosdam, qui sunt magna fide, percutit, ut probati fiant, alios ut cõuertãtur. Qui aũt sine cruce uiuit, nõ bene uiuit. Crucẽ uoco nõ quã tua præsumptione tibi uis imponere, sed quã illatam patienter fers. Porrò horrorẽ, de quo iã dicimus, nemo nouit nisi expertus, Idcirco à uerbis tẽperabo, spiritui suũ magisterium relicturus, qui orat pro sanctis gemitibus inenarrabilibus, Nónne inenarrabile & impossibile est, quod ait, Lauabo per singulas &c. quæ est hyperbole qui dem secundũ literã, non tamẽ secundũ spiritũ, nam uotũ deus pro facto habet, sicut Matt. 18. legis de seruo, qui dixit, Patientiã habe in me, & oĩa reddam tibi, qui tamen reddere non potuit, & misertus est eius dominus &c. Crux. Hyperbole.

Discedite a me oẽs qui operamini iniquitatẽ, quoniã exaudiuit dominus uocẽ fletus mei. Exaudiuit dominus deprecationẽ meam, dominus orationẽ meã suscepit. Erubescãt & perturbentur oẽs inimici mei, conuertantur & erubescant ualde uelociter.

Suscepit. Felix, suscipiet, ut sit oratio cõfidentis, q̃ exauditurus sit deus, qui nunc exaudiuit. Tentationibus fortiorem fieri fidem ferè omnes psalmi declarant, Imò psalmi solis tentationibus discuntur.

Erubescant, sc̃z uidẽtes iã me sperare in deũ, qui ad desperationẽ me adigere nitebantur, & qui in alia sperare mihi persuadere uolebãt, nempe spũa les nequitiæ principis tenebrarũ, & mẽdacia operãtiũ iniquitatẽ, de quibus supra dictũ psal. 5. Nota q̃ ex Heb. uerba quoq; possunt legi in futuro indicatiui, Erubescẽt, perturbabũtur siue ualde turbabũtur, cõuertẽtur & erubescẽt. que uerba sunt fiduciæ in deũ, quæ talia nõ dubitat futura, ut maxime nũc oĩa uideãtur diuersa. Item nota uerbũ, Cõuertãtur, nõ significare cõuersionẽ ad deũ, id q̃ oratio hic nõ postulat, sed cõuertãtur. i. in fugam uertantur cũ confusione, qui iã ad me cõuersi impugnatores sunt &c. Porrò p̃ tautologian, quæ uidetur, gloriatur feruẽti spũ in domino liberatore. Cõuertantur.

PSALMVS SEPTIMVS.

Titulus. Exercitatio *(uel ignorantia)* Dauid, quã cecinit domino super uerbis Cus filij Iemini *(uel Stirpis Beniamin.)*

Lege historiam lectu dignissimam. 2. Reg. 16. de exprobatione impia Semei contra Dauidem innocentẽ. Exercitatio illa erat Dauidis, id est, grauis tentatio, uel, ut alij legunt, Ignorantia, quia crimen obiectum non agnoscebat, de quo gratias hic agit, & quisq; fidelis de falso intentata calumnia. Cus autem hic uocatur, id est, Aethiops, propter teterrimos mores, quem historia Semei uocat, nisi forte binomios fuerit, filius autem Iemini, uel ex stirpe Beniamin scribitur, quia erat ex cognatione Saulis regis à deo reprobati, ut cognosces ex ipsa historia.

SVMMA. Si generaliter intelligis illud, Si est iniquitas in manibus meis &c. Iudica me domine secundũ iustitiam meã &c. nemo cum tanta fiducia unq̃ orare potuit corã deo nisi Christus. Si uero de crimine falso intentato, id est calumnia, accipis, ut certe tales locos accipere debes, cõueniet psalmus Calumnia. *cuicunq; fideli calumniam passo. Id quod & psalmus declarat, cum dicit, Si feci illud, de quo scilicet falso accusor, & iam male audio, licet aliâs persecutionem meruerim. Coram deo peccatores sumus, sed tamen propter hoc non debeo iustificare illos, qui sine caussa mihi aduersarij sunt, imò potius uitam amittere, quã eorum factum approbare. Exemplũ hoc loco accipiamus ipsum Dauidem in persecutione Absalonis filij sui, quã se quidem meruisse peccatis suis coram deo agnoscebat, interim filio inique persequẽte, tamen maledictionem Semei agnoscere non potuit, de qua ei cum fiducia licuit dicere, Domine deus meus, si feci illud, si hæc iniquitas est in manibus meis, si non Sauli persequenti (cuius iam interfector & regni inuasor falso dicor) reddidi bonũ pro malo, nunc decidam in opprobrium, & nunquã in regnũ restituar &c. In fine terret aduersarios, ut resipiscãt, Nisi, inquit, conuersi fueritis &c. Atq; per hæc habes psalmi argumentum.*

DOmine deus meus in te speraui saluum me fac ex omnibus persequentibus me & libera me. Nequãdo rapiat ut leo animã meã, dũ nõ est qui redimat neq; qui saluũ faciat. Dñe deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis,

Si reddidi retribuẽtibus mihi mala, decidam certe ab inimicis meis inanis. Et persequatur uticꝫ inimicus animam meam, & comprehendat & conculcet in terra uitam meam, & gloriam meam in puluerem deducat.

Dum non est qui redimat, neq; qui saluum faciat. Fe. *Lacerans, & non sit liberans.* *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* Felix, *Si reddidi habenti pacem mecum malum. sed hæc translatio Felicis non conuenit, quæ enim esset hæc gratia, non reddere malum habenti tecũ pacem? & præterea oratio est inepta, in qua si non aliud obesset diceretur rectius, feci q̃ reddidi.*

Decidam certe ab inimicis meis inanis. Fe. *Et si oppressi tribulantes me sine caussa,* Persequatur *&c. Vbi illud, Sine caussa, construendum est cum, Tribulantes me, significat enim q̃ priuatam iniuriam non uindicarit.*

In te solo speraui, qui nisi adsis perij, nemo liberabit. Sequitur imprecatio, Si feci istud, si uerũ est quod obijcit aduersarius, Persequatur *&c. id est, fiat id quod fit.* Persequatur *& persequendo comprehendat, ut nõ effugiam, & ubi cõprehenderit, conculcet & omnem gloriã meam & quicquid sum in puluerem deducat, id est, ad nihilum redigat, ut peream. Hic uides fiduciam innocentiæ in calumnia intentata. Hic tamen cum tremore agamus. Nos quidem dignos esse qui talia patiamur, aduersarijs tamen nunq̃ cedere oportet quasi iuste faciant. Atq; ita in caussam respicere oportet, nõ in nostrã personam. Aduerte ita fieri in persecutione spirituali sicut in persecutione externa, si hostis uictor euaserit, persequitur, comprehendit, conculcat, occidit. Id quod eleganter descriptum est Psal. 142. Quia persecutus est inimicus animam meam &c.*

Calumnia.

Persecutio.

Exurge domine in ira tua, & exaltare in finib⁹ inimicorum meorũ. Et exurge domine deus in præcepto quo mandasti, & congregatio populorum circũdabit te. Et propter hanc in altum reuertere. Dominus iudicabit populos. Iudica me domine secun

dũ iuſtitiam meam, & ſecundũ innocentiam meam ſuper me. Conſummetur utiq; nequitia peccatorũ, & dirīges iuſtũ, ſcrutans corda & renes deus iuſte. Auxilium meũ a deo, qui ſaluos facit rectos corde.

In finibus inimicorum meorum, id eſt, inter inimicos meos, ubi ipſi congregati ſunt aduerſum me. Felix, Inter iracundias tribulantium me. Et exurge &c. Felix, Et exurge ad me, iudicium præcepiſti. Conſummetur, id eſt, finiatur & à te deſtruatur, ut ceſſet & pereat. Felix, Conſumet nũc malũ impios, id eſt, malicia ipſos abſumet, &, quod dicitur, Suo ſe gladio iugulabunt. Indicat quoq; Felix & ſic poſſe legi, Conſummetur obſecro malum impiorum, id quod conuenit cum noſtro. Scrutans corda & renes deus iuſte. In exẽplari Græco quod ego habui, ſic eſt, ὁ θεὸς δικαίως. ut ſit deus nominatiuus, & iuſte aduerbium, unius uero literæ mutatione fieret iuſtus δίκαιος. Felix, Quoniã probans corda & renes deus iuſtus. Vbi quis non uidet translatores ponere participium pro uerbo, ſcrutans pro ſcrutatur, & probans pro probat.

Auxilium meum à deo. Felix, Scutum meum ſuper deum. Quod æque legere potes, Scutum meum in deo.

Exurge domine in ira tua &c. Cur quieſcis domine? cur diſſimulas? iuſtitiam tuam hic inuoco contra calumniatores & aduerſarios. Veni in auxilium ſecundũ præceptum tuũ. Præcepiſti rectum iudicium, id eſt, ut recte iudicemus & uindictam ſumamus de oppreſſoribus miſerorũ, tu iam præſta quod præcepiſti. Et tunc congregatio populorum circũdabit te, id eſt, ad te reuertetur, quæ iam ſcandalizata in me calumniam ſuſtinente à tua uoluntate diſcedit. Ex quo notum eſt ſanctos non tam dolere infamiam, quàm ſcandalum inde ſecutum. Dum ueritatis profeſſores & quorum uita probatã oportet eſſe hominibus, calumniam patiuntur, multi ſcandalizantur, uerum credentes quod de ſanctis dicitur, & ideo recedunt à ueritate à ſanctis prædicata atq; adeo à deo. Dum ergo hoc ſcandalum dolet ſanctis neceſſario orant contra calumniatores & aduerſarios, quibus interim quaſi iuſtis adhæretur ab ignorantibus. Id quod & hic precatur, dum dicit, Et propter hanc congregationem populorũ in altum regredere, qui iam uideris diſſimulare, qui iam non putaris ab aduerſarijs meis ſedere in ſolio tuo, uideris abeſſe, ita ſine pudore mentiuntur, & ſine tui timore me

Sancti qua ratione petãt cõtra aduerſarios.

perſequũtur, dum non crederis eſſe iudex, regredere, reuertere in altum, in ſolum tuum, ad iudicium, qui es iudex uiduarum & pater pupillorum notam fac inſipientiam eorũ omnibus hominibus & innocentia mea palàm fiat. Hoc fac ſi non propter me, tamen propter hanc, id eſt, congregationem in me ſcandalizatam, ut non pereat multitudo populi propter iactata in me mendacia & perſecutionem ſine cauſſa mihi intentatam.

Dominus iudicabit populos. Verbum fidei eſt, quo nõ deſperat de protectione, quia dominus erit iudex omnium. Iccirco addit, Iudica me ſecundum iuſtitiam meam, non ſecundũ iuſtitiam quaſi nihil habens iniuſtitiæ in conſpectu tuo, non enim iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens, ſed ſecundum iuſtitiam meam in hac cauſſa, & ſecundũ innocentiam meam, quæ eſt ſuper me in hac cauſſa, Nam hic certus ſum aduerſarios meos malam habere cauſſam. Quod autem additur, Diriges iuſtum, rurſum eſt uerbum fidei bene ſperantis de deo. Iuſtum autem dicit, qui nihil peccauit in aduerſarios. Vel iuſtum, id eſt, credentem & confidentem deo, ſicut ſcriptura ubiq; iuſtum accipit. Paulo poſt uocat, Rectos corde, id eſt, bene ſentientes de deo, non curui, non nunc huc nunc illuc incertis opinionibus uacillantes.

Secundũ iuſtitiam meam.

Iuſtus.

Recti corde.

Scrutans corda, id eſt, quæ cogitamus. Et renes, id eſt, illa quibus delectamur & quæ placent nobis. Corda cogitationes ſunt. Renes carnalia deſideria, quibus caro & uetus ille Adam quærit ſua, id eſt, lucra, gloriam uoluptates, tranquillitatem &c. Hinc odia, inuidiæ, homicidia &c. ubi illa non ſuccedunt ad uota. Iccirco alibi oratur, Vre renes meos & cor meum. Hæc ſcrutatur deus, & ideo tuto illi committitur iudicium contra iudicia hominum, qui ferè iudicant ex aduerſo caſu contra rectos corde. Exemplum, Abſalon bonus iudicabatur, alioqui tam multi eum ſecuti non fuiſſent, Dauid uero peruerſus, Amici Iob iuſti ſibi uidebantur, Iob peruerſum iudicabant. Sed homo iudicat ſecundũ faciem, deus autem intuetur corda. Similiter Chriſtus in paßione ſeductor eſt habitus, & phariſæi iuſtißimi. Id quod fit etiam omnibus Chriſtum ſyncere prædicantibus. Sed deus ſuo tempore declarat longe aliter ſe iudicare, quàm homines &c.

Corda.

Renes.

Iudicia hominũ falluntur.

Deus iudex iuſtus & fortis & longanimis, & non iraſcetur per ſingulos dies. Niſi cõuerſi fueritis gladium ſuũ uibrabit, arcũ ſuum intẽdit & parauit eũ.

Et in eo parauit uasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.

Deus iudex. Felix tantũ sic, Deus iudex iustus, & deus irascitur per singulos dies, id est, quia iustus est, ira eius non cessat iugiter ardere in aduersarios: sed q; interim non uidetur irasci, uidetur dissimulare, facit ut aduersarij conuersi resipiscant, quos non resipiscẽtes suo gladio suóq; arcu, id est iudicio suo ineuitabili quod iam in eos parauit, feriet. Quod autẽ nos legimus, Et non irascetur per singulos dies, potes intelligere ut sit uerbum se cõsolantis. Qui tam iratus uidetur derelinquens me in afflictione, non semper irascetur, quã doq; misericordiæ memor erit, & mutabit sortẽ. Si uero hoc ipsum legeris per interrogationẽ, melius cohærebit in contextu & erit idẽ cum Hebræo, sic, Deus est iudex iustus & fortis, & tamen expectans ad pœnitentiam, & non irascetur per singulos dies? id est, putatis quasi uane iustus iudex dicatur, non quotidie iram eius in uos accendi, dum interim cõtemnitis dissimulantem? Nisi conuersi &c. Vibrabit. Felix, Acuet. Parauit. Fe. direxit, scilicet in uos. Sagittas suas ardentibus effecit, id est, parauit eas illis qui iam ira sua ardent contra me in seipsis, uel quos iam ira dei incendit. Nam Felix sic legit, Sagittas suas in persecutores fabricatus est.

Nisi conuersi.

Vas. Vasa more Hebræo significant omnia instrumẽta. Ezech. 9. Vnusquisq; uas interfectionis habet in manu sua. Vasa ergo mortis sunt hic spicula in arcu ad occidendum parata. Nec hoc negligendum, q; Felix sic transfert, Nisi conuersus fuerit, scilicet dominus, id est, nisi ab ira concepta in aduersarios cessauerit, ut per misericordiam reddat illis meliorem mentem, actum est de eis. Sed hæc sententia cum nostra translatione conuenit. Tunc enim cõuertimur, quando ipse conuersus fuerit &c.

Conuersio.

Ecce peperit iniustitiam, cõcepit dolorem, & peperit iniquitatẽ. Lacum aperuit & effodit eum, & incidet in foueam quã fecit. Reuertetur dolor eius in caput eius, & in uerticẽ eius iniquitas eius descendet.

Mutatio sortis per deum. Felix, Eæ cnixus est iniquitatẽ, postq; concepit afflictionem & peperit falsitatem. Hic uides mali corui malum ouum, & consilium malum consultori pessimum. Suo enim se gladio iugulant. Nemo potest nocere alteri, nisi

prius grauius in conscientia noceat sibi, Imò fit, deo iudice, ut soli pereant, qui alijs interitum moliuntur. Absalon à crine pependit, Iudas proditor à collo, similiter & Achitophel, Iudæi Christi persecutores de terra ablati sunt. Sic fiet & omnibus dei uoluntatem & ueritatem persequentibus, nisi fuerint conuersi, ut hic dicitur. Reuertetur dolor. Fe. reuertetur labor, id est, studium eius, & quicquid molitur. Si cohærent cum præcedentibus, Dixi, Nisi conuersi &c. sed hic nulla est conuersio. Ecce peperit &c. ergo iudicio dei peribit. Vide ut tu lector Prophetarum assuescas huic hebraico tropo, quo subito à plurali transitur ad singularem numerum, & contra, sicut hic, cũ supra dixisset de inimicis, & nequitia peccatorũ, dicit, Ecce peperit, scilicet aduersarius. *Mutatio numeri.*

Confitebor domino secundũ iustitiã eius, & psallam nomini domini altissimi.

Quia omnia prædicta fide credit, laudat dei iustitiam, qua confundit noxios, defendit innocentes.

Confiteri domino, in scripturis significat laudare dominum, & gratias agere domino. Hinc & confessio pro laude ponitur, sicut alibi, Confessio & pulchritudo in conspectu eius &c. Iubemur in scripturis semper laudare deum, ut illic, Benedicam dominũ in omni tempore &c. Sed ex hac appellatione, q̃ confessio uocatur, discе laudẽ dei non esse boatum illum in tẽplis, ne excludas etiam rusticos laudantes deum in agris. Est itaq; confiteri domino, idem quod psallere nomini domini, &, quod in oratione dominica est, sanctificare nomen dei patris nostri, id quod est corde credere, alioqui quid confiteretur? totam fiduciã tuam in deũ reijcere, & confiteri uerbis, profiteri uita & cõuersatione, quæ dei sunt, etiã in conspectu regum & mundi aduersantis &c. sicut est in psalmo, Et loquar de testimonijs tuis in conspectu regum, & non confundar. Hæc nõ est Papistica laus & pecuniaria, quã te tentatio, nõ pompa illa ecclesiastica docebit, sicut in hoc psalmo uides. *Confessio.*

PSALMVS OCTAVVS.

Titulus προσκέλευσις super torcularia Psalmus Dauid.

Dicunt hunc psalmum cantatũ collectis frugibus & uindemijs factis in festo tabernaculorum, Leuit. 23. & hoc esse quod dicitur in Titulo, Super

torcularia. Nos uero cantamus hunc psalmum omnibus iam per Christum
Oia parata. paratis, quæ ad almoniam uitæ pertinent, postq̃ Christus resurrexit à mortuis, cũ quo habitamus in tabernaculis, donec & ipsi resurgamus, Id quod sic describitur, Prouer. 9. Sapientia ædificauit sibi domum &c. Venite, comedite panem meum, & bibite uinum, quod miscui uobis. Et in Euangelio, Omnia iam parata sunt, uenite ad nuptias &c. Alij Githith uolunt instrumentum musicum fuisse apud Hebræos, sic dictum, ut sit, Super Githith, id est, qui psalmus cantatus sit in illo instrumento musico.

SVMMA. Dei gloria per totum mundũ & usq; super cœlos per Christum ex ore infantium magnificata & manifestata hic describitur. Est uero manifestata hæc gloria in confusionem infidelium, & Christi aduersariorũ, ut destruas, inquit, inimicum & ultorem, & in gloriam credentium, qui di
Filius hoïs. cunt, Quoniã uidebo cœlos tuos &c. Verum admiratio subit, unde tam incomprehensibilis gloria filio hominis (quæ est uilissima sine ullis titulis appellatio) acciderit, ut omnia ei præter deum subiecta sint.

DOmine dominus noster, q̃ admirabile est nomen tuum in uniuersa terra. Quoniam eleuata est magnidecentia tua super cœlos. Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum & ultorem. Quoniam uidebo cœlos opera digitorum tuorum, lunam & stellas quæ tu fundasti.

Quoniam eleuata &c. uel secundũ Felicem, Qui eleuasti laudem tuam super cœlos. Perfeciſti laudem. Fe. fundasti uirtutem uel fortitudinem. Prædicato enim Euangelio per paruulos, factum est robur spiritussancti in cordibus credentium. Videbo cœlos, In Heb. additur, Tuos.

Admiramur in hoc psalmo, q̃ post Christi resurrectionem glorificatum sit nomen dei in omni terra supérq; cœlos, sed quomodo hoc factum sit, subditur, Ex ore, inquit, infantium &c. Solent autem psalmum interpretari de Christi ascensione, & recte, modo Christi ascensionem intelligant

eius glorificationem, & in cœlis, & in terris. quando ei dictum est, Sede à dextris meis.

Ordo istorum uersuum pendet ex illa admiratione, Quàm admirabile est nomen tuum in uniuersa terra. unde admirabile? quia, inquit, Eleuata est &c. quia ex ore infantium &c. quia uidi cœlos tuos, uel uidebo cœlos tuos. In Propheta nihil refert per præteritum legas, siue per futurum, tam certa enim prædicũtur futura, quàm certa sunt quæ facta iam sunt, & pro fecto apud Prophetas in spiritu facta uidentur, quæ adhuc mundo futura sunt. Id quod & hic aperte uides, dum dicitur, Eleuata est, Perfeciſti, & statim, uidebo, cum tamen in omnibus ad eadem Christi tempora respexerit. Præteritũ pro futuro in Prophetis.

Nomen domini est gloria dei, & fama eius, id est, cognitio, qua cognoscitur deus, quod nomen iam innotuit, & glorificatum siue sanctificatum est in omni terra, prædicato Christi Euangelio, cui qui non credunt opinionem quandam tantum de deo habent, & idolum in corde sibi fingunt, nam deo uero fidere non possunt, fidunt autem, qui nouerunt nomen dei, sicut alibi, Sperent in te, qui nouerunt nomen tuum. His enim solis hoc nomen admirabile est, qui suum nomen sciunt contemnere, id est, omnẽ gloriam, iustitiam, opera &c. solius esse dei agnoscere. Similia his habes psalmo. 148. Exaltatum est nomen eius solius, Confessio eius super cœlum & terram, & exaltauit cornu populi sui &c. Et psalmo. 112. A solis ortu usq; ad occasum laudabile nomen domini. Excelsus super omnes gentes dominus, & super cœlos gloria eius. Nomẽ domini.

Ex ore infantium, siue paruulorum perfeciſti laudem, uel fundasti fortitudinem, id est, stabiliſti corda per uerbum eorum, qui prædicauerunt nomen tuũ. Hoc Christus interpretatur Matth. 21. unde & quod hic additur, Vt destruas &c. tunc factum legitur, sicut & poëta dixit, Rumpantur ilia Codro. Inimici Euãgelij Christi, & ultores læsæ suæ dignitatis & lucri, nõ libenter audiunt magnificari à paruulis nomen dei, sed irritantur magis, ut pereant, quia suum nomen perire nolunt. Significabat ergo illic Christus per illas paruulorum primitias, humiles, & sibi mundóq; abiectos, laudem dei intellecturos, & uirtutem siue efficaciam nominis eius, & in omnem terram prædicaturos, alios uero excæcandos, sicut ipse dixit Matthæi. 11. Abscondisti hæc à sapiẽtibus, & reuelasti ea paruulis. Destruẽdos autem dicit, uel ut impij esse cessent, & impietas eorum cadat in nihilũ, quæ est felix destructio, uel ut magis excæcati claro solis lumine penitus pereant. Porrò paruuli & infantes sunt mundo, qui non uenunt in suasorijs Ex ore infantium. Destructio per deum. Infantes.

humanæ ſapientiæ uerbis.1.Cor.2.ſed ſtulticiam crucis prædicant,quæ tamen eſt dei ſapientia,gloria & potẽtia.1.Cor.1. Lactantes uero ſunt ijdem qui nihil cibi præter dei uerbum norunt,de quo in Canticis,Mel & lac ſub lingua tua.Sugunt enim duo ubera,id eſt,teſtamenta dei,de quibus rurſum in Canticis,Meliora ſunt ubera tua uino.Idcirco docti non ad mũdum ſed ad regnum cœlorum proferunt de theſauro ſuo noua & uetera.

Lactantes.

Cœli noui. Quoniam uidebo uel uidi cœlos tuos &c.Quos ante infantes dixerat, iam cœlos uocat, infantes mundo, cœlos & glorioſos deo, de quibus dicitur,Cœli enarrant gloriam dei,& c. In omnem terram &c.Alioqui quid magni quæſo hic diceretur,ſi de cœlis iſtis uiſibilibus,& luna,& ſtellis intelligeres? Ridiculum eſſet promittere,uelut magnum,quod ſemper adeſt, ſemper enim tibi datur iſtos uidere cœlos.Quotquot igitur eruditi uerbo dei,ut erant Apoſtoli,& quotquot uerbo credentes uſq; in finem mundi, magnificant & ſanctificant nomen domini, ſunt cœli, de quibus hic prophetatur,& in Euangelio regnum cœlorum uocantur, Id quod ſic dicitur Eſa.51.Poſui uerba mea in ore tuo,& in umbra manus meæ protexi te,ut plantes cœlos,& fundes terrã,& dicas ad Sion,Populus meus es tu.Et.65. Quia ecce ego creo cœlos nouos,& terram nouam,& nõ erunt in memoria priora,id eſt,relinquetur,& obliuioni tradetur hic mundus ab ijs qui cœlos nouos,& terrã nouã acceperint, In his cœlis præſidet deus, Idcirco quicquid agunt,prædicãt,uiuunt,dei eſt,Hic fulgurat miraculis,& ſancta conuerſatione,tonat minis,pluit aũt & rorat dulciſſimis promiſſionibus, quin & ſol ille iuſtitiæ in eis,& per eos illuminat omnẽ hominẽ uenientem in hunc mundũ,ſine quo omnes ſunt in tenebris,& nocte perpetua.Porrò quos cœlos dixit,eoſdem & lunam & ſtellas dicit,ſicut & pſal.18. Et opera manuũ eius annunciat firmamentũ.Lucent enim in nocte,id eſt,in medio nationis prauæ & peruerſæ,ſicut luminaria in mundo,uerbum uitæ continentes,Philip.2.Et Danielis.12.de reſurrectione dicitur, Qui autẽ docti fuerint,fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti,& qui ad iuſtitiam eruditunt multos,quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.Sunt autẽ hi cœli opera digitorum dei,Digitus dei eſt uirtus ſpiritus ſancti,quo digito,ut eſt in Euãgelio, Chriſtus eijciebat dæmonia. Digitos uero dixit,propter uaria dona.1.Corint.12.his fundati ſunt,& firmati in fide & gratia,ſicut alibi dicitur,Verbo domini cœli firmati ſunt,& ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum.

Quid eſt homo q̃ memor es eius? aut filius hoĩs

q̃ uisitas eũ? Minuisti eũ paulisper ab angelis, gloria & honore coronasti eũ, & constituisti eũ super opera manuũ tuarum. Omnia subiecisti sub pedes eius, oues & boues uniuersas, insup & pecora campi. Volucres cœli & pisces maris, perambulantia semitas maris. Domine dominus noster, q̃ admirabile est nomen tuum in uniuersa terra?

Ab angelis. Fe. A deo. Idem tamen Felix indicat Chaldaicam expositionem habere, Ab angelis. Et cum utrũq; possit legi ex Hebræo, tamẽ sententia & locus tantũ postulat, ut legas Ab angelis, non, A deo. Nam de filio hominis loquitur qui semper manet minor deo. Nisi intelligas, Minuisti, id est, de relictum feciſti à deo, ab angelis & ab uniuersis creaturis, paulisper, id est, donec erat, potestate tenebrarum regnante, in manibus crucifigentiũ. Quæ sententia uerissima est, & ipso etiam clamore Christi in cruce confirmata, quo tempore, cessante Christo à miraculis diuinis, nemo non scandalizabatur. Constituisti eum super opera manuum tuarum. Fe. Constituisti eum dominatorem in operibus manuum tuarum. Ab angelis.

Quis sit iste homo & filius hoĩs siue filius Adam, ut est in Heb. nõ ignoramus, non solũ q̃ epistola ad Hebræos hæc dignissime interpretetur ca. 2. sed etiam q̃ præterea sæpe alibi in nouo testamẽto de Christo hinc citetur, Omnia subiecisti sub pedes eius. Ephe. 1. Supra omnẽ principatũ &c 1. Cor. 15. Omnia subiecit pater sub pedes eius præter se. Ioã. 13. Oĩa dedit ei pater in manus. Matth. ult. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Sed tu interim uide, ne sequaris quorũdã distinctionẽ, qua dicũt, nos esse filios hominũ, Christum autẽ filium hoĩs, cum & filius hoĩs in scripturis etiã de quolibet homine dicatur, ut Psal. 143. Domine quid est homo, quia innotuisti ei? aut filius hoĩs, quia reputas eum? Et psal 145. ex Heb. Nolite confidere in principibus, in filio hominis, in quo nõ est salus. In quo uides gratiã hoĩbus exhibitã, q̃ Christus per oĩa similis nobis fieri uoluit, licet absq; peccato. Hinc illa admiratio, q̃ hic homo & filius hoĩs mũdo despectissimus, & ad breue tẽpus uel suæ mortalitatis, uel nouissimæ illius passionis infra angelos deiectus, quando semetipsum exmaniuit, factus patri obediens &c. Filius Adæ Christus. Filius hoĩs. Paulisper.

mox in resurrectione sua sit coronatus, id est, rex constitutus, ut Psal. 2. dictum est, & glorificatus, accepto imperio & regno super omnes creaturas in cœlo & in terra. Ita & nobis qui sumus in Christo, quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ supra modum & excellentissime operatur æternum gloriæ pondus. 2. Corinth. 4. Sicut enim Christum oportuit pati & ita intrare in gloriam suam, ita & nos oportet per crucem transire ad gloriam, per mortem ad uitam: sed nostra crux nostráq; mors nihil sunt, si non sumus in Christo, cuius cruce mortéq; gloria nobis parta est & uita æterna. Adde q. & in Christo reges facti sumus omnium creaturarum, quæ omnes cogũtur nobis seruire ad salutem, etiã aduersarij Euangelij, diabolus, & præterea etiam peccatum & mors, Rom. 8. Lege Euangelium & uidebis omnia Christo subiecta, etiam serpentes, morbos, mortem, dæmones. sed q. hodie in regnum Christi uidemus multa insurgere, & nondum omnia Christo & nobis in Christo esse subiecta, quæ tamẽ uere subiecta sunt, in deuenient, quia Christi regnum nũc est in spiritu, id est, fide & spe, sed expecta donec pater ponat inimicos Christi scabellum pedum eius, tunc uidebis. 1. Cor. 15.

Oia subiecta.

Hunc mũdum etiã esse Christi & Christianorum.

Oues & boues &c. Postquã omnia subiecta dixerat Christo, ne quis illa crassiora, ut oues, boues, pecora, uolucres, pisces, & alia marina, ad Christum non pertinere putaret, quia regnum, inquit, meum non est de hoc mũdo, addidit, Oues & boues &c. Legimus quidem Gen. 1. Hæc homini subiecta, sed quod dominium in Adam perdidimus, in Christo recepimus, ut si opus fuerit omnis creatura uel inuita nostræ seruiat fidei per Christum. Quia ergo dei sunt omnia, & deus omnia subiecit sub pedes Christi sequitur, externa sacrificia, & quæ extra nos sunt, iam non esse deo immolãda, quid enim immolabimus ei cuius omnia sunt? id quod aperte legis Psalmo 49. Immolabantur hæc olim, sed secundũ uerbum dei, donec palàm fieret mũdo deum talia nunquã quæsiuisse, sed aliud in hominibus, id est fidem.

Sacrificia.

Cibi.

Sequitur item, q. omnia sunt munda mundis & non esse delectum ciborũ. Si enim Christi sunt omnia, sunt & nostra in Christo. Ede ergo quodlibet, sed in Christo. Hoc uult Paulus, dum. 1 Cor. 10. citat ex Psalmo, Domini est terra & plenitudo eius. Sequitur & tertio, q. tota impiorum uita & quicquid agunt, quicquid edunt, bibunt &c. peccatũ est. Abutuntur enim omni creatura etiam ubi optime agere uidentur, non suo enim utuntur, ergo & contra deum. Solorum credentium est hic mundus, qui in Christo omnia receperunt, quomodo enim pater non cum illo nobis omnia donauit? Desi-

nant ergo nobis, contra libertatem à deo in Christo datam, præscribere delectum ciborum & iustitiam in elementis huius mundi. Omnia sunt nostra, nihil illorum qui non credunt, qui de terra perdentur, ut dicitur Prouer. 1. Hæc aperte dicit Paul 1 Tim. 4. Cibos, inquit, creauit deus ad percipiendũ cum gratiarũactione fidelibus & ijs qui cognouerunt ueritatẽ hanc, q̃ omnis creatura dei bona est & nihil reijciendum quod cum gratiarumactione suscipitur. Sanctificatur enim, scilicet ad usum mundũ, per uerbum dei, id est fidem, & orationem, id est, gratiarũactionem. Quid ergo libertas mea iudicatur ab aliena cõscientia? Si ego cũ gratiarumactione participo quid blasphemor quasi hæreticus pro eo quod Christiane gratias agoꝰ Siue ergo manducatis, siue bibitis, uel aliud quid facitis, omnia in gloriam dei facite. Verũ sine offensione estote Iudæis & gẽtibus & ecclesiæ dei &c. 1. Cor. 10.

In fine psalmus in admiratione desinit, qui ab ea incœpit.

PSALMVS NONVS.

Titulus. προσκέλευσις super morte (uel occultis) insipientis (uel filij) Psalmus Dauid.

Filius est iustus & credens deo, qui per fidem est filius dei, & idem insipiens dicitur mũdo, quia iugiter est in morte & occultis, est enim eius uita abscondita in Christo, donec occulta reuelẽtur in iudicio dei, tunc, apparebit mortem huius mundi esse gloriam, de qua hic canit deo. Interim filij huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in generatione sua, & filij Belial exaltantur gloriosi, & mysterium operatur iniquitatis in filijs Antichristii Felix Titulum sic habet. Vincenti super morte insipientis Psalmus Dauid. id quod aptissime intelligas licet de morte insipiẽtis Antichristi, id est, interitu regni eius, de quo secundũ omnes interpretes in hoc psalmo aperte scribitur. nisi q̃ Hebræi eam partẽ faciunt esse psalmũ seorsum, sicut dicemus.

SVMMA. Propheta siue populus fidelis cantat laudem deo & sanctificat nomen eius pro omni misericordia mirabiliter in omnibus tentationibus & aduersis exhibita, próq; aduersariorum mirabili & auersione & destructione. Hic psalmus tibi sæpe canendus si noris illud Pauli, Omnes qui pie uolunt uiuere in Christo persecutionẽ patientur. Oportet enim (ut maxime alij aduersarij desint) ut cum cordis tui impietate manum pro fide Christi conseras, donec omnibus exutus quæ aliquid esse putabas, soli Christo confidas &c. Intendit autem psalmus in omnes dei liberationes ab exordio mundi populo credenti exhibitas, Narrabo, inquit, omnia mirabilia

Vsus psalmi.

Quo respiciat Psal.

tua, quousq; uideat Christi regno parato Antichristū ſedere in templo dei, Quod & Paulus uidit. 2. Theſſ. 2. Et Christus prædixit, pſeudo Christus mul
Antichriſtus. *tos nomine unius ueri Christi ſeſe uenditaturos mūdo & ſeducturos mul-tos, ſed hactenus, quia excæcari debebamus, fruſtra monuit Christus, dicēs, Ex fructibus eorum cognoſcetis eos. Myſterium hoc iniquitatis cœpit tem-pore Apoſtolorum per pſeudapoſtolos, qui ſua lucra ſuámq; gloriā ſectan-tes à fide domini noſtri Ieſu Chriſti in opera humana multos auertebant, quos canes appellat Paulus, & malos operarios Philipp. 3. Lupos rapaces. Act. 20. quos Chriſtus dicit uenire in ueſtimentis ouium, id eſt, ſanctiſſima ſpecie tegere omnia. Iā uero detecta perſona aperte regnat hæc iniquitas, & hic manifeſte deſcribitur, ut uel ex fructibus cognoſcas arborē. Vt quid, inquit, domine receſiſti longe &c. Vere longe, ſed uideamus Pſalmum.*

CONfitebor tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. Lætabor & exultabo in te, pſallam nomíni tuo altiſſime. Dum conuertetur inimicus meus retrorſum, infirmabuntur & peribunt a facie tua. Quoniā feciſti iudicium meum & cauſſam meam, ſediſti ſuper ſolium qui iudicas iuſtitiam. Increpaſti gentes & periit impius, nomen eius deleſti in ſeculum & in ſeculum ſeculi. Frameæ inimici defecerunt in finem, & ciuitates deſtruxiſti. Periit memoria eius cum ſonitu, & dominus in æternum manet. Parauit in iudicio ſolium ſuum, & ipſe iudicabit orbem in iuſtitia, iudicabit populos in æquitate. Et fuit dominus refugiū pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulationibus. Et ſperent in te

qui

qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te domine.

Confiteri quid sit, supra diximus Psal. 7. Narrare omnia mirabilia dei, est gratias agere de omnibus beneficijs & liberationibus, in quibus expertum est genus humanum misericordiam & benignitatem patris dei, ut ex præteritis uel ex nostris tentationibus superatis discamus fortius confidere. id quod in hoc psalmo agitur, & præterea nihil. Lætabor non in adiutorio humano aut rebus huius mundi, aut in uiribus & iustitia mea, sed in te, & psallam nomini tuo, id est, omnia tibi referam acepta. Dum inimicus meus fugabitur à te, id est, cũ amplius nolueris dissimulare & me in tentatione derelinquere, tu enim nosti liberationis tempus, ego interim bene spero te facturũ quemadmodum semper facis, tunc aduersarij mei nihil amplius ualebũt, & peribunt à facie tua, id est, propter præsentiam adiutorij tui. Sic enim facies pro præsentia accipitur in scripturis, ut & alibi, Fugiãt qui oderunt eum à facie eius. Item, Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie dei. In nostra translatiõe est mutatio numeri, de qua dixi Psal. 7. Felix uero sic habet, Dum conuertentur inimici mei retrorsum.

Narrare omnia mirabilia.

Suo tẽpore liberat.

Facies.

Quoniam feciſti &c. Id est, pro me iudicasti cõtra aduersarios & gentes persequentes, qui putabaris ab impijs non iudicaturus, quasi dereliquisses tuos, qui tamen iudicas iustitiã, id est, iuste. Increpasti gentes, id est, incredulos. Hoc est, deterruisti eos tuo iudicio quod ferre non possunt, & perijt impius, qui me persequebatur & à tua fide abducere moliebatur. Vbi enim nunc sunt, qui populum dei persecuti sunt? ubi sunt qui me paulo ante tentabant, quando ego uidebar desperatus? ne nomen quidem eorum & memoria superest, frameæ eorum perierunt in finem, id est, in æternum. Ciuitates destructæ sunt, id est, munitiones, auxilia, arma, res mundi & uersuta doctrina & simulata iustitia, & omnia in quibus confidebant cõtra me. Omnia, inquam, ablata sunt, reddita mihi spiritus consolatione, tam nõ memini tentationis. Et dominus, inquit, in æternum permanet, quem interim ipsi quasi non esset non timebant, de quo ipse quoq; uerebar ne me deseruisset, sed quãdo ei placuit, declarauit mihi se talẽ esse qualis semper est, nempe qui mundum iudicet in iudicio & æquitate, & refugium sit pauperi, sed in tribulatione & tempore opportuno quod ipse nouit. Sperent igitur ô pater, id est, confidant in omni necessitate in te, nõ in alio auxilio, qui nouerunt nomen tuum, id est, credunt tibi tũq; gloriæ. Sperent, inquam,

Ciuitates aduersariorum.

In opportunitatibus.

Sperent.

nullo reſpectu uel peccatorũ uel iuſtitiarum, ſed ſolum hac fide, quoniã non dereliquiſti unquã quærentes te. Impij uero nõ requirunt te, ut eſt pſal. 13. Quis uero non uidet hæc omnia uerba eſſe fide & fiducia in deum plena?

Cum ſonitu. *Nomen eius, id eſt impij. Fe. Nomen eorum, ſed idem eſt. Perijt memoria eius. Fe. eorum. Cum ſonitu, id eſt, ſicut ſonitus perit, qui tã diu ſonitus eſt, q̃ diu auditur, mox non eſt, ita impij ſæuiunt, q̃ diu permittuntur, mox non ſunt. uel cũ ſonitu, id eſt, cum ſtrepitu eorũ, ſed in idem redit. Fe. Perijt memoria eorũ cum ipſis, id eſt, ne memoria quidẽ eorũ ſupereſt, poſtq̃ ipſi perierunt. Permanet. Fe. ſedebit. Et fuit dominus &c. Fe. Et erit dominus munimentum inopi, protectio in tempore in tribulatione. Vbi legimus, Parauit in iudicio &c. exemplaria Græca non conſentiunt. Alia enim habent ἡτοίμασας, id eſt, paraſti. alia δ ἡτοίμασεν, id eſt, parauit, uerum quis nõ uidet illud male legi? Felix habet, direxit in iudicio ſedem ſuam.*

Pſallite dño qui habitat in Sion, annũciate inter gẽtes ſtudia eius. Quoniã requirẽs ſanguinẽ eorũ recordatus eſt, non eſt oblitus clamoris pauperum. Miſerere mei domine: uide humilitatẽ meã ex inimicis meis. Qui exaltas me de portis mortis: ut annunciem oẽs laudationes tuas in portis filiæ Sion. Exultabimus in ſalutari tuo: infixæ ſunt gentes in interitu quem fecerunt. In laqueo hoc quẽ abſcõderũt, cõprehenſus eſt pes eorũ. Cognoſcitur dñs iudicia faciẽs: in operibus manuũ ſuarum cõprehenſus eſt peccator. Conuertantur peccatores in infernum: oẽs gẽtes quæ obliuiſcuntur dei. Quoniã nõ in finẽ obliuio erit pauperis: patiẽtia pauperum nõ peribit in finẽ. Exurge dñe non confortetur homo: iudicentur gẽtes in cõſpectu tuo. Conſtitue domi-

ne legislatorẽ ſuper eos, ſciant gẽtes ꝙ hoiẽs ſunt.

Qui habitat in Sion, id eſt, in eccleſia ſanctorum, ſicut & alibi dicitur, Quoniã dominus in generatione iuſta eſt, id eſt inter iuſtos. & Nu. 14. Dominus nobiſcũ eſt, nolite timere ſecundũ promiſſionẽ, Leuit. 26. Ambulabo inter uos, eróꝙ ueſter deus, & uos eritis mihi populus. Sic & in Euangelio, Matth. 18. promiſit Chriſtus, Vbi duo uel tres congregati &c. Inter gentes, id eſt, ubiꝙ. Fe. In populis opera eius, ſicut ſupra dixit, Narrabo oĩa mirabilia tua. Quoniã requirens ſanguines, ſcilicet ex manibus perſecutorũ, ſicut Ezech. 3. Sanguinẽ eius de manu tua requirã. Eorũ, id eſt, pauperũ recordatus eſt. Videbatur dominus pauperũ oblitus, dũ diſſimulabat in tẽtatione, dũ nõ requirebat, ut uidebatur, ſanguinẽ ex manibus perſequẽtiũ. Vbi uero cœpit requirere & ulciſci, detecta nequitia &c. palàm factũ eſt nõdũ eſſe oblitũ clamoris, &, ut in fine pſalmi dicitur, deſiderij pauperũ, de quo deſiderio diximus, Pſal. 5. Pauperes in ſcripturis nõ ſecundũ pecuniã iudicãtur, ſed ſunt quos Chriſtus uocat pauperes ſpũ, qui, prſus in nulla re huius uitæ, & huius mũdi cõfidũt, à mũdo deſpecti & derelicti, hærẽt uero in ſolo deo, ſicut alibi Dauid dicit, Aduena ego ſum apud te & peregrinus, ſicut oẽs patres mei &c. Tentatio hanc paupertatẽ pijs declarabit.

Miſerere &c. In hoc uerſu uides pium animũ non ſic gratias agere, quaſi iam omni tentatione defunctus ſit, ſed certum eſſe de ſuperãdo, qui iam per deum ſuperarit. Hæc eſt continua fidei in hac uita exercitatio, gratias agere de uictoria, & miſericordiam implorare, ut uincas.

Vide humilitatẽ &c. Fe. Reſpice afflictionẽ meam ex proſequẽtibus me odio, ſcilicet quã patior. Qui exaltas me, quia humiliatus ſum & deiectus per inimicos meos uſqꝙ ad portas mortis, & actũ eſſet de me, niſi tu me exaltares, id eſt, à portis mortis reduceres ad uitam, ad hoc, ut & ego prædicem beneficia tua, & ſanctificẽ nomen ſanctum tuũ in congregatione ſanctorũ, ſiue, ut dicit, In portis filiæ Sion. Parũ abfuit, ut deſperarẽ, ueneram uſqꝙ ad portas mortis, conſilio impiorum adactus, ſed tales reuocas, & facis aliorũ doctores, tantũ abeſt, ut deſeras. Nulli enim melius docent, nulli melius beneficia dei prædicant, q̃ qui tentationibus probati fidei efficaciam experti ſunt. ſicut pſal. 50. uides. Docebo, inquit, iniquos uias tuas &c. 2. Cor. 1. Vt poſſimus & ipſi conſolari &c. Aduerte, ꝙ portæ in ſcripturis dicũtur loca publica, cõuẽtus popularis, ubi uel iudicia, uel aliæ cõciones agebãtur, ꝙ ad hoc ferè ciuitatũ portæ deputabantur. hinc & porta pro ciuitate

Dominus in Sion.

Pauperũ non oblitus.

Pauperes.

Exercitatio fidei.

Tentati doctores.

Portæ.

nonnunq̃ ponitur. Vide hæc Deut. 16. 17. 21. 22. 25. Vnde & in Prouer. Nobilis in portis uir eius, quando sederit cũ senatoribus terræ. Et in Psal. Non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta. Duplices itaq; hic portas legis, mortis scilicet & filiæ Sion. Portæ mortis sunt, iudicia mortis intentata pijs, consilia impiorum, cõuenticula Satanæ, doctrinæ falsitatis, & quicquid ducit ad mortem, Matth. 16. Et portæ inferi non prævalebunt ad uersus eam. Portæ uero filij Sion sunt congregationes piorum qui congregantur in uerbo dei, ubi sunt conciones & doctrinæ ueritatis dei, sacramẽta iustitiæ Euangelicæ, & quicquid ducit ad uitam, portæ filiæ Sion dicuntur, quæ sunt angustæ secundũ Euangelium, latæ uero quæ ad mortem ducunt. Quod aũt dicit, Filiæ Sion, uel appositio est, id est, illius filiæ dei, quæ dicitur Sion, uel Hebraismus, id est, illius filiæ siue populi dei, qui habitat in Sion, id est, Hierusalem. Vide supra psal. 2. In portis igitur filiæ Sion, id est in auribus & multitudine credentium. sicut alibi, Confitebor tibi domine in toto corde meo in consilio iustorum & congregatione.

Portæ mortis.

Portæ filiæ Sion.

Filiæ Sion.

Exultabimus. Felix, Exultabo in salute tua, id est, saluatione & liberatione tua. Infixæ &c. Felix, Immersæ sunt gentes in fouea, quã fecerũt, id est, malum quod alijs parauerunt uenit super ipsos. Psal. 7. Lacum aperuit &c. Gentes uocat quotquot non credunt deo, uerbi dei persecutores.

Gentes.

Cognoscitur dominus iudicia faciens, quem alioqui impij cognoscere nolunt. In operibus manuũ suarum comprehensus est impius, qui antea se esse nolebat impium, hoc est, negabat, Deprehensus à deo ubi uenerit iudicium dei super ipsum, dum interim machinatur malum ipso opere à quo abstinere impietas cordis non potest, non poterit negare. sicut, Senserunt Aegyptij manum dei quando dixerũt, Fugiamus Israëlem, dominus pugnat pro eis, sed tunc frustra quando deprehendebantur &c. Cognoscitur & tunc dominus à pijs, nempe, q. non spernit clamores pauperum.

Iudicans deus cognoscitur.

Conuertantur peccatores. Felix, Conuertantur peccatores in infernum, id est, mittantur in tribulationem maximam ut resipiscant, uel uiui absorbeantur à terra, sicut illi, Numeri. 16. Sicut Psal. 54. Veniat mors super illos & descendant in infernum uiuentes. Indigni sunt hac uita, qui uitæ autorẽ non agnoscunt.

Patientia pauperum. Felix, Spes mansuetorum. Ad tempus patiuntur, in æternum uero non deseruntur. Exurge, id est, ueni in auxilium. Non prævaleat homo, ubi deus est adiutor. Iudicentur, id est, reprimantur & arguantur coram te, qui coram hominibus & coram mundo uolunt uide-

ri quasi iuste opprimant pauperes, id est, nullum aliunde quã à te habentes auxilium. Constitue domine legislatorem, id est, da eis aliquem qui reprimat eos. sicut semper facit deus dum superbiam hominum opprimit suscitato aliquo impio longe ipsis potentiore: sic regna mundi ab alijs uastata sunt, quos deus ad hoc suscitauerat, ut legis in Daniele: sic suscitauit deus Babylonijs Mœdos & Persas, & ipsis Alexandrum &c. Felix, Pone domine iugum ipsis. Potentes se faciunt, sed tacti à deo fortiori potentia uident se nihil aliud esse quã homines &c.

Psalmus apud Hebræos à præcedenti separatus, tamen sine titulo. Ipse tamen sese prodit quàm recte cum præcedenti coniungatur. Nam hic multum oratur pro pauperibus nouissima uexatione Antichristiani regni oppressis, sicut antea orabatur pro ijsdem & gratiæ agebantur ob persecutiones præcedentes & alias tentationes &c. Psalmum uero esse de Antichristo interpretes non negant, imò de eo exponunt. Vbi ergo hos fructus, qui hic describuntur, inueneris, non dubita esse Antichristi siue Antithei regnum, secundũ uerbum Christi, Ex fructibus eorum cognoscetis eos, ne uestimentis ouium, id est, specie & sexcentis nominibus sanctitatis uos decipiant. Romanam impietatem tam tandem nouimus per Christi gratiam, non solum in moribus, qui sunt toti orbi notissimi, sed etiam in doctrina. Diu expectatum est, ut illa arbor proferret fructus bonos, sed frustra, quæ optima uidebantur iam tandem cæteris omnibus peiora fuisse agnoscimus, nempe meram hypocrisim & mundi deceptionem. Reliqua omnia fuerunt regnis mundi & pompis principum multo mundaniora. De doctrina si non esset mundus testimonijs plenus, satis esset nosse q; nuper per bullas Romanas & clamores monachorum damnati sunt articuli Christianissimi, atq; adeo totũ Euangelium gloriæ magni dei. Testes sunt mihi omnes quotquot in pectore senserunt iam bonum dei uerbum, testimonium habentes spiritus dei, Cum alijs quid contendimus frustra? qui sordet, sordescat adhuc. Tempus breue est. Iam tandem respexit nos miseratio diuina, ut non amplius adflictæ pauperum conscientiæ pereant, sed credentes in filium dei habeant uitam æternam. Sed cum his monstris doctori Martino certamen est uel inuito diabolo felicissimum. Tu uero interim uide, quid Psalmus habeat. Sed ais, Mahumetus cum sua secta regnum habet Antichristianũ. Nihil moror, inquam, Vbicũq; enim hos fructus inueneris, illic arborem esse ne dubitato. Rata est sententia saluatoris, Qui non est mecum, con

Psalmus de Antichristo.

Anti christi regnum.

trà me est. Confer Christum & Apostolos cum secta Papistarum, Primum secundũ doctrinam, deinde secundũ mores, & hæc omnia non secundũ speciem, & mira uidebis, non opus erit tibi meo iudicio. De Machumeto iudicent si qui per eius sectam oppressi iam quoq; incipiunt agnoscere Euangelium. In summa. Antichristi, pseudoChristi, pseudoprophetæ, pseudapostoli sunt quicũq; ex sola in Christũ fide nos negant à deo iustificari. Lege scripta beati Pauli, ut interim alia taceam, & ita inuenies. quãuis hic non tam opus est lectione quàm testimonio spiritus dei testificantis in nobis, q; per fidem sumus filij dei. Hoc testimonio concepto, somnia sunt omnia propter quæ contra nos contendunt.

QVare domine recessisti a longe? despicis in opportunitatibus in tribulationibus? Dum superbit impius, incenditur pauper: comprehenduntur in consilijs quæ cogitant. Quoniã laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur. Irritauit dominũ peccator, secundũ multitudinem iræ suæ nõ requiret. Nõ est deus in cõspectu eius, inquinãtur uiæ eius in omni tẽpore. Auferũtur iudicia tua a facie eius, omnium inimicorũ suorum dominabitur. Dixit enim in corde suo, nõ mouebor a generatione in generationẽ, sine malo. Cuius os maledictione plenũ est & amaritudine & dolo, sub lingua eius labor & dolor. Sedet in insidijs cum diuitibus in occultis, ut interficiat innocentẽ. Oculi eius in pauperem respiciunt, insidiatur in abscondito ut leo in mandra sua. Insi-

diatur ut rapiat pauperẽ, ut rapiat dũ trahit eũ. In laqueo suo humiliabit eũ, inclinabit & cadet, qñ dominatur pauperũ. Dixit enim in corde suo, oblitus est deus, auertit faciem suam ut non uideat in finẽ.

Assuesce scripturis. Cũ impium audis caue ne unum hominẽ cogites, sed potius impietatis regnũ, id quod uersus indicat, cõprehendũtur in consilijs excogitatis. Itẽ, Laudatur peccator &c. Item, Sedet in insidijs cũ diuitibus &c. ut non erres cũ illis qui dum hæc contra unũ hominẽ dicta putant, ad se non pertinere securi arbitrantur. Similiter cũ pauperẽ audis, non unum hominẽ cogitato, sed ecclesiam pauperũ, id est, mundo despectorũ, qui nullo fidunt nisi solo deo, ut supra diximus, contra quos mentitur impietatis regnũ omne malũ propter ueritatẽ dei quã profitentur, id quod uides dũ dicit, Cadet dũ dominatur pauperũ, ut non de uno paupere intelligas. Duo sunt regna. Regnũ mundi, & regnũ Christi, illud contra hoc mentitur, hoc uero contra illud dicit ueritatem. Illud ne ueritati credatur, hoc ut desinat impietas agit. Illic ergo odium, hic amor est, quãdoquidem Ismaël Isaacum persequitur, non contra, sicut indicauit Paulus, Gal. 4. Regnũ mũdi: Regnũ Christi

Quare domine recessisti à lõge? Vere à lõge, dũ enim abesse putaris, impij gloriantur sese habere longã præscriptionẽ. Recessisti p tuũ uerbũ, quia tua ueritas inter hoies iã non auditur, sed traditiones hũanæ & somnia iustitiarũ humanarũ, quæ tua scriptura non solũ ignorat, sed etiã condẽnat. Despicis &c. Vel hinc disce quo affectu sit pius animus in tentatione. Se enim derelictũ putat & despectũ à deo, cũ tamen uere & ex fide supra dixerit, Et fuit dominus refugiũ pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulationibus. Versum hũc sic legit Felix, Vt quid domine permanebis à longe? occultaberis in tpe in tribulatione? Incẽditur. Fe. persecutionẽ patietur. Sẽtẽtia est, Dũ extollitur impius & uidet se dañri nemine resistẽte, imò cæteris etiã applaudẽtibus & approbãtibus oĩa, quasi sĉĩtas sit ista dñatio & maledictũ sit quicqd huic dñationi cõtradicit & resistit, sicut sequitur, quoniã laudatur pctõr in desiderijs aĩæ suæ &c. Tũc, inquã, incẽditur pauper, Ferè tetigit trãslator noster cõbustionẽ hæreticorũ, quo noĩe hodie appellãtur soli q Romanã ĩpietatẽ detestãtur licet oĩa suscipiãt quæ Christi sunt, Pius in tentatione. Recessisti. Incenditur. Hæretici.

Cõprehendũtur impij in consilijs quæ cogitãt. i. iusto dei iudicio seducti amplius seducũtur ut à suis cõsilijs resipiscere nequeãt, sed cõprehẽdũtur, Adulatores antichristiani.

id est, tenẽtur in eis quando inueniunt similes labra lactucas, ut non modo non reprehẽdantur, sed etiam laudẽtur, & titulis sanctitatis uehantur in omnibus quæ excogitauerunt, Id quod ad traditiones humanas pertinere, quibus uolũt ligare hominũ conscientias, quis non uidet? Stultus fueris si hæc de apertis flagitijs raptorũ, homicidarũ, adulterorũ &c. intellexeris, licet hi fructus abesse quoq; non possint, sed occultantur q̃diu licet, nã omnia hic laudari & benedici audis, non opera sed desideria animæ & iniquitatẽ, & in sequentibus ferè omnia de insidijs dicũtur. Aduerte quod hic bis translatum est peccator. Felix transfert Impius. Et quod legimus, Comprehenduntur &c. Felix legit, Comprehendantur in scelcribus quæ cogitauerũt. quod imprecantis est. D. Martinus sic, Apprehendũt beneplacita quæ excogitauerunt. quo significatur eos nullo discrimine, siue uerbo dei cõueniat siue non cõueniat, sequi & statuere quicq̃d eis uisum fuerit, Hinc fit ut alius refigat, quod alij finxerũt, sicut fit in his humanis adinuẽtionibus. Iniquus benedicitur, Irritauit dominũ. Fe. Iniquus benedicit blasphemanti dominũ. Iniquus qui cõsentit impio iustificat causſam blasphemantis dominũ, id est, illius qui contra deum erigitur suis doctrinis, & uerbis mendacibus, ut nos sequamur non quæ deus præcepit, sed quæ impietas excogitauit secundũ desideria animæ suæ. Peccator secundũ multitudinem. Felix, Impius secundũ altitudinem, id est, profunditatem iræ, id est, superbiæ suæ, quæ fertur contra pauperes spiritu. Non requiret, id est, non curabit de deo, sequetur tantũ sua consilia sine dei uerbo. Id quod sequitur, Non est deus in conspectu eius. Verũ hoc Felix sic, Non est deus omnes cogitationes eius, Id est, quicquid cogitat non est deus, sed est gloria, ficta religio, pecunia, furor in professores ueritatis &c. Audiant hæc & desinant, qui hodie nihil quærunt in biblijs, postq̃ solum dei uerbum quærimus & defendimus, quàm ut inueniant, quo nobis contradicant, & non tam nobis quã Euangelio Christi nuper reuelato. Quod si facerent deprehendendæ ueritatis gratia, quis non laudaret? Inquinantur &c. ut non speres ex eo meliora. Durũ uerbum, sed spiritus loquitur. Fe. Prosperabuntur uiæ eius in omni tempore, id est, prospere succedet ad desideriũ animæ eius, quicquid tentauerit, omni tempore quo durauerit regnum eius. Auferuntur &c. id est, iudicia tua, & quicquid tibi placet ô deus, non uidebit, putabit se iustissime superbire &c. Fe. Excelsa iudicia tua à conspectu eius, id est, ardua erunt ei & apprehendere non poterit tua iudicia & tua beneplacita. Martinus, Excelsa, cum præcedentibus sic coniungit, Parturiunt uiæ illius in omni tempore excelsa

Excogitata.

Adulatores & seducti.

Cogitationes Antichristi.

Obstinatio cõsiliorũ impij.

Cæcitas.

excelsa,id est, semper aspirat ad altitudinem, ut super omnes extollatur, & non sit ei in mundo potentia similis. Omnium inimicorum suorũ dominabitur,id est,quotquot eius tyrannidi resistunt,ab eo opprimẽtur,stante adhuc regno eius. Felix, Omnes inimicos suos flatu prosternet,uel uelut flatum uenti iudicabit, id est,nõ ui aut armis superabit resistentes,sed flatu solo,id est,uerbis,sicut sequitur, Cuius os maledictione &c. Sunt ergo hæc uerba,& hic flatus,maledictiones,execrationes,excommunicationes horrendæ,quibus prosternit sibi aduersantes,ita ad hunc flatum inanem trepidant miseri.Sed uide rursum gratiam dei,quam prædixit Paulus,Dominus Iesus flatu & spiritu oris sui,id est, Euangelio à se prædicato interficit hoc regnum in cordibus multorum, & quod reliquum in obstinatis manebit, abolebit illustratione aduentus sui. Iamdudum ubi senserunt hunc spiritũ, uidentes se suo spiritu & flatu stare non posse,cœperunt inuocare brachium seculare.cur non brachium domini?

Superbia instaurata.

Flatu prosternere.

Spiritu oris Christi.

Brachium seculare.

Dixit enim in corde suo,id est,sic credit,sic sentit, non aliud sibi persuaderi sinit.Non mouebor.Fe.Non elabar.Id est,Regnum meum stabit in æternum.Vide,quæso,lector,quid hoc sit.Nónne qui sic sentit,putat suũ regnũ esse dei & diuinum? & tamẽ hic spiritus summã iudicat hoc esse impietatẽ.

Non mouebor in æternum.

Sine malo.seorsum legendum est,Sine malo,scilicet ero,id est,nihil mihi mali cõtinget,regnũ meũ stabit,nemo feliciter resistet, diuinũ est quod ago.

Sine malo.

Cuius os maledictione &c. Hic impia doctrina notatur, quæ est & in deum & in homines blasphema,utcunq; falso hominum iudicio sancta appareat,estq; conscientiarum afflictio,Verbis enim mentes solæ affliguntur. Nã ad adflictionem corporis alia requiruntur, ut manus,arma,ignis &c. de qua doctrina supra Psalmo.5. Quoniam non est in ore eorum ueritas, &c.Contra,ubi Euangelium prædicatur,benedictio domini est,Ro.1.Euangelium dei uirtus est in salutem omni credenti. Maledictione,Maledictio est quicquid docetur & defenditur contra dei uerbum. Et præterea qui hodie gloriãtur se esse pastores,potius appellẽtur ex suo officio, quod agunt,maledictores & excommunicatores. Quid quæso,ut maxime indignentur mihi,aliud sunt? Comminationes & maledictiones excommunicationum omnes habent, quo se declarant maledictionis esse filios, nemo benedictionem habet,nisi illam qua illudunt & deo & hominibus,dum manibus quasi benedicentes ludunt.Quasi uero manibus uel bene uel male dicere possis.Benedictio pastoralis,qua pascitur grex domini,est prædicatio uerbi Euangelij,per quã creditã benedicuntur omnes per semen Abrahæ,

Impia doctrina.

Maledictio.

Benedictio.

Christum. Vide igitur insignem peruersitatẽ, ad maledictionem aperiunt ora, scribunt, sigillant, omnia agunt: ad benedictionẽ omnino muti sunt sancti Christi uicarij, cum tamẽ sit Christus omnis benedictionis autor. Fe. Indicat ex Heb. quoq; posse legi, Iuramento pro maledictione. Quid attinet de nostris dicere, q; iuramentis omnia repleuerint pro suo cõfirmando regno, & stabilienda doctrina: testes sunt iuramẽta clericorum, uniuersitatũ &c. in quibus constat, gloriam dei non quæri, aut fratris necessitatem. Amaritudine. Fe. fraude, scilicet, dum sanctitatis specie, & indulgentiarũ nomine, quæ docent, uenditant. Dolo. Fe. Prauitate. Alij auaricia uel usura, Hoc est, q; in omnibus quæ docent, sua quærunt, bona tamen specie & hypocrisi Sub lingua eius labor & dolor. Fe. Sub lingua eius afflictio & iniquitas. Id est, afflictiones conscientiarũ sunt quicquid docet. Eleganter uero dictum est, Sub lingua, Nam supra linguam omnia sancta simulantur: sicut fit ubi purum Christi Euangelium non prædicatur, sed fices illæ humanæ permiscentur. Contra de Christo in Canticis dicitur, Mel & lac sub lingua eius, cum tamen supra linguam uideatur mordere.

Sub lingua.

Cũ diuitibus. Sedet in insidijs &c. Num sint hodie reges, qui possint inter pauperes spiritu cõputari uiderit deus. Antichristũ hic uides sedere cũ diuitibus & oppressoribus, quorũ potẽtia & diuitijs fidit, sed in occultis & insidijs, ne deprehendatur eius actus & malignitas, Nã mysteriũ iniquitatis cœpit efficax esse, à tẽpore apl'orum, quod nouissimis tẽporibus reuelandũ prædixit Paulus Thessalon. Fe. Scaebit uel habitabit in insidijs pagorum. alij Atriorũ, id est, possessionũ diuitũ. Omnia hæc, inquit, aget, *ut interficiat* innocentem, id est, dei ueritatis q; cultorẽ, nihil male meritũ, nisi q; tyrãnidi eius cõtradixerit. Vt rapiat pauperẽ donec attrahat eũ in laqueũ suum, uel secundũ corpus, si non ei cõsenserit, uel secundũ animã, si ei crediderit. Fe. legit. In occultis occident innocentẽ. Nõ intellige à cõspectu hominũ remotũ, sed in occultis, id est, quasi hæreticũ & pessimũ, ut interim nemo uideat eos esse homicidas, & innoxij sanguinis effusores, sed potius tales qui obsequiũ præstent deo, sicut prædixerat Christus. In laqueo suo. Ex Heb. connectitur fini præcedẽtis uersus, Dũ trahit eũ in laqueũ suũ. Humiliabit eũ, id est, deijciet pauperẽ, inclinabit, sc3 pauperẽ. Et cadet, sc3 pauper, quãdo impius manũ erexerit sup pauperes nõ cõsentiẽtes regno diuitiarũ, plusq̃ mundano. Nã quos illud regnũ pauperes uocat, fucus sunt paupertatis, & ditiores principibus mũdi, magisq; trãquillatores, & à mundo glorificati. Quãuero hæc exponũt de casu Anti Christi, nõ conuenit cũ Hebræo, ex quo sic

In occultis.

Vt interficiat.

Rapiat.
Attrahat.

Pauperes Christi.

Pauperes Antichristi.

legit Felix, *Subsidebit, humiliabitur, & cadet in fortitudine eius exercitus contritorũ. Quæ pulchra metaphora est à leone subsidente & inclinante se in spelunca, donec opprimat infirma & incauta animãtia. Dixit enim &c. Hic est ipsissimus impiorum affectus, & hæc est caussa, quare oĩa prædicta sequantur, Deus non uidebit ista, ut iudicet in finem, id est, in æternum: quid essent illi pauperes & despecti homunciones curæ deo, qui nostræ potestati & tantæ resistere audent?* Affectus impiorũ.

Exurge dñe deus meus, exaltetur manꝰ tua, ne obliuiscaris pauperũ tuorũ in finẽ. Propter quid irritauit impius deũ? dixit enim in corde suo, non requiret. Aspicis, quoniã tu laborẽ & furorẽ considerας, ut tradas eũ in manus tuas. Tibi derelictus est pauper, pupillo tu fuisti adiutor. Contere brachiũ peccatoris & maligni, quæretur peccatũ illius, & nõ inuenietur. Dñs regnabit in æternũ, & in seculũ seculi, peribitis gentes e terra eius. Desiderium pauperum exaudisti domine, præparationẽ cordis eorũ attendit auris tua. Vt iudices pupillo & humili, ut non pergat ultra gloriari homo super terram.

Felix, Non requires, id est, q. tu deus nõ requires. Laborẽ & furorẽ. Fe. Afflictionẽ & dolorẽ. scilicet quæ impius intentat tuis. Contere brachiũ, id est, potẽtiã in qua cõfidit &c. Fe. Contere brachiũ impij & malũ requires, impietatẽ eius nõ inuenies. i. ubi cœperis malũ siue malignũ requirere, qui interim dicit in corde q. nõ requires. i. ubi cœperis iniquitatẽ eius denudare & iudicare per uerbũ tuũ, sicut dixit Daniel, Sine manu cõteretur, tũc, in quã, impietas eius amplius nõ erit, non decipiet, non poterit aliquid &c.

Præparationẽ &c. Fe. Diriges cor eorũ, auscultabit auris tua. Diriges scilicet ad te orandũ. De hac oratione supra quãdoq; diximus. Hic ex Heb. uides præparationẽ esse, qua præparat nos dominus ad inuocãdũ se, Ro. 8. Præparatio cordis.

Nã quid oremus sicut opus nescimus, sed spiritus adiuuat imbecillitatẽ nostram, & postulat pro sanctis gemitibus inenarrabilibus. Gloriari, Felix, conterere, scilicet pauperes. Hic certe efficaciter postulat spiritus contra regnum Antichristi pro pauperibus, quorum conscientiæ afflictæ sunt, & ferè perierunt. Exurge, inquit, noli amplius dissimulare, ne obliuiscaris pauperũ, sicut dixit impius, Oblitus est deus, auertit &c. & sicut hic dicit, Non requiret. En certe aspicis, id est, uides, ut maxime ipse dicat te non uidere, sic enim agit quasi non uideas, quasi non sis iudex pauperũ, qui tibi soli adiutori derelicti sunt. Quæratur à te peccatum illius, quod interim æstimat te non uidere, dum omnia suas anctißima esse iudicat: & nõ nocebit ultra. Dominus regnabit, uos impij & gentes, hoc est, increduli uerbo dei nõ regnabitis. Prouer. 2. Impij de terra perdentur: quia desideria pauperrum exaudita sunt, ut nõ regnaretis amplius in conscientijs hominũ. Sicut olim exauditus est clamor filiorum Israël, qui opprimebantur dura Pharaonis seruitute.

PSALMVS DECIMVS.

Titulus. προσκέλευσις Dauidi.

Amici secundũ mundum.

SVMMA. Quidã quasi amici & quasi consulturi nobis, nostrisq; rebus, cũ uident nos à ueritate stare, dicũt, Desine à talibus, quia illi (ut nosti) qui nolunt audire, qui nolũt dici ueritatẽ, machinantur malũ contra amantes pietatis, id est, ut hic dicitur, cõtra rectos corde. Nã & quicquid tu ædificasti docẽdo, illi destruxerunt dãnando, quare perstas in sententia cõtra tantos, contra tã multos? Respõdeo. Iustus aũt quid fecit? Verũ nihil refert utcũq; acciderit, Dominus iudex in cœlo, inter me & illos iuste iudicabit. Hæc est summa psalmi, atq; hæc est iusti fiducia. Exẽplũ huius egregium habes in Christo, Lucæ. 13. In ipsa die accesserunt quidam pharisæorum, dicentes Iesu, Exi & uade hinc, quia Herodes uult te occidere &c.

Remediũ tentationum.

Quin & usum aliũ huius psalmi nunq; nõ necessariũ tibi ostẽdo. Cũ subit tibi tẽtatio illa crassorũ pctõrũ, ne cede tẽtatori, quasi dulcia cõsulenti, ne cede carni prouocãti, sed sit ex toto corde fiducia tua in domino, & dic, In domino cõfido, quare dicitis uos cogitationes meæ, q. pietas sit miseria, & impietas deliciæ, ut Psal. habet. 72. Sed hæc interim crassiora, iter quæ etiã cõputa solicitudinẽ huius uitæ & tẽporis, quod forte nõ uiues, aut si uiues tamẽ solicitudo sit apud deũ, non apud te, tu tantũ cõfide in domino, sicut

Nota.

docetur Matt. 6. Sed stultus nõ intelliget hæc. Cum autẽ subdole tibi inci-

dũt cogitationes, ut blasphemes uiã domini, ut desperes, ut cogites an prædestinatus sis necne, tales cogitationes proculdubio nõ à deo, sed à diabolo sunt. Hic tota fiducia quasi in faciẽ diaboli expuens (ut docent quidã sanctorũ) dic, In domino confido &c. Deus non præcepit mihi ut solicitus sim de prædestinatione mei, qui ne corporis quidẽ & uentris mihi solicitudinẽ permisit, sed tantũ ut credam ei fiduciam omnẽ in eũ habeam, sicut Petrus docet, Omnẽ solicitudinem proijcientes in eũ, quoniam ipsi est cura de uobis. Hanc doctrinã habes Eccle. 3. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcipit tibi deus illa cogita semper.

IN domino confido.

Quomodo dicitis animæ meæ, transmigra ad mõtes sicut passer. Quoniã ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas in pharetram, ut sagittent in obscura luna rectos corde. Quoniã quæ perfecisti ipsi destruxerunt.

Trasmigra ad montes, id est, fuge in solitudinem, hoc est, desere uiam rectam quã tibi sequi uideris, desere sicut passer timidum animal, quod fugit etiam nemine persequente. Felix, Trasmigra ex monte uestro, id est, desere arduum ueritatis negocium, quod tu cum tuis agis & sequeris.

Quoniã eæ &c. Fe. Quoniã ecce impij intendunt arcum, præparauerunt sagittã suam super neruum, ut sagittent in obscuro rectos corde, quoniam fundamẽta destruentur, id est, omnia uastabũtur quibus nititur mons uester, non permanebunt uestra, licet uera, propter potentiã aduersariorũ.

Aedificare. *Destruere.*

In scriptura ædificare est docere, destruere est contra docere, Gal. 2. Si enim quæ destruxi, iterum hæc reædifico &c. Ephe. 4. Sermo ad ædificationem. Sic Christus ex psal. Lapidem quẽ reprobauerunt ædificantes, id est plebis doctores, qui iudicabant hunc lapidem ad ædificium inutilem, sicut & hodie Episcopi nostri cum theologistis, quibus, uerbo dei contẽpto, sufficiunt humanæ traditiones, nimirũ multũ eis utiles, sicut & tunc &c.

In domino confido.

Dominus, in cuius manu sumus nos & nostra, est fiducia mea. Quare uane nitimini mihi persuadere ut deseram ueritatis uiã, & additis putidas rationes, dicentes, propterea desere, quia ecce impij machinantur contra te

In obscuro. malũ in obscura luna, uel in obscuro, id est, ita callide, ut nolint uideri quasi agant contra ueritatem, & contra rectos corde, sed quasi contra falsitatẽ, & contra hæreticos, Hoc est sub hypocrisi, & sub titulo defendendæ ueritatis. sicut supra dictũ, q. Antichristus sedet in insidijs, in occultis &c. Quoniã omnia quæ tu uelut firmissima perfecisti docẽdo, ipsi destruxerũt, id est, dãnauerũt & dãnanda iudicãt, & multi sentiunt cũ eis, ut non speres tua mãsura. Hæc est impia, quasi amicorum persuasio, quã etiam impiæ nostræ cogitationes suggerere possunt. Respondet uero qui confidit in domino.

Iustus autem quid fecit?

Dominus in templo sancto suo, dñs, in cœlo sedes eius. Oculi eius in pauperẽ respiciũt, palpebrę eius interrogãt filios hominũ. Dñs interrogat iustũ & impiũ, qui autẽ diligit iniquitatẽ odit animã suam. Pluet sup peccatores laqueos, ignis & sulphur, & spiritus procellæ, pars calicis eorũ. Quoniã iustus dñs & iustitias dilexit, æquitates uidit uultus eius.

In tẽplo sancto suo. Fe. In tẽplo sanctitatis suæ. In pauperẽ, non est in Heb. Quod legimus, Interrogãt & interrogat. Fe. probãt & probat, legit. Qui aũt diligit &c. Id est, cui quæso nocet q̃ ꝓpriæ saluti, qui non solũ iniquus est, sed etiã diligit & defendit iniquitatẽ? Fe. Impiũ & diligẽtẽ iniquitatẽ odio habuit aĩa eius. i. dei. Deus nõ põt non aduersari suis aduersarijs,

Anima dei. hoc est, qui studio agũt, ut ueritatẽ dei extinguãt. Neq; offendat te, q. deus dicitur animã habere. i. uiuere, quẽ etiã legis oculos & palpebras habere, Scriptura aliter non põt nobis de incõprehẽsibili deo loqui, nisi uelut de ho

Allusio. mine. Sic & Esa. 1. Calẽdas uestras odiuit anima mea. Pluet &c. Fe. Pluet sup impios laqueos, ignẽ & sulphur: & spũs cõbustionũ, pars calicis eorũ. Vbi alluditur ad ea quæ Gen. 19. dicũtur de subuersiõe Sodomorũ, & Exo. 9. de subuersione agrorum in Aegypto: quæ certe iudicio carnis fuerũt horrẽda, sed magis horrẽda sunt iudicia dei in spũ, quæ pluit dominus sup impios. Sũt aũt laquei cæcitatis & desperationis, ignis concupiscẽtiæ & iræ atq; furoris, ad scelera carnis augẽda, & ad ueritatẽ frustra extinguendã. Sulphur. i. fœtor famæ. fulgur & spũs turbinis. i. tẽpestas & horror consci-

entiæ inæternum. Pars.i.participatio calicis eorum.q.d.Talia bibent.Sic pars Esa.13.Hæc est pars eorum qui uastauerunt nos & sors diripientium nos.Habẽt & pij & impij suũ calicẽ,sed de hoc forte dicemus,psal.15.

Hæc illi, ego autẽ qui cõfido in domino,dico,Iustus quid fecit? Dominus in tẽplo sancto suo,sicut & Abacuc.2. dicitur, in sanctis suis habitat,& in cœlis præsidet,& omnia æquus iudex uidet,& iudicat.nõ erũt sine malo q malũ pijs intẽtãt.Nõ erũt pij sine gratia,nã sine deo aut eius uolũtate nihil in ipsos poterũt aduersarij,& si prævaluerint ad tẽpus,certe fiet benigna patris erga pios uolũtate.Siue aũt hoc siue illud uoluerit deus,ego in domino cõfido. Iustũ autẽ se uocat nõ iustitia sua,qđ est hypocritarũ,sed iustitia dei,quasi dicas,piũ & iustitiæ amãtẽ,fidentẽ deo,& trementẽ ad uerba eius.Hæc est iustitia quæ est ex fide. Vnde iustus ex fide uiuet.Taliũ plena est epistola ad Ro.Scriptura nũc iustũ,nũc sanctũ,nũc sapientẽ,nũc rectũ corde,uocat.Pulchre uero dicit,Iustus quid fecit?Cõtra nostri tẽporis plus ꝙ hypocritas,ꝙ ferè semp quãdo audiũt ex sola nos fide iustificari,ut impietati suæ fucũ faciãt,disputãt de bonis operibus,quasi nos mala opera docea mus,& quæ sint bona opa nõ intelligũt. Interim ipsi omni iniustitia exundant,dũ pius,seruante eũ fide,nihil facit,quod hoĩes digne dãnare poßint.

Tentatio bona pijs.

Iustus.

Sanctus.

Sapiens.

Rectus corde.

Quid fecit.

PSALMVS VNDECIMVS.

Titulus. προσκέλευσις super ogdochordo Psalmus Dauid.

SVMMA. Semp fuit natio hoĩm puersa,uerũ nũc multo ãplius insanit. quãdo(ut Christus prædixit)abũdat iniqtas, refrigescit charitas multorũ, & sunt illa tẽpora periculosa,quæ ab Apostolis prædicta sunt, ita ut nulla sit iniquitas,quæ pios etiã nõ tentet,Ex corde ergo orandũ,Salua domine. quoniã non solũ impietas regnat in mendacio cõtra deũ,sed ne fides quidẽ siue fidelitas seruatur inter ipsos homines,Hinc & conãtur suã glorã mendacijs suis asserere hoĩm superbißimi,nullũ agnoscẽtes dominũ.Sed in hac impiorũ tẽpestate,dominus promittit suis sese adfuturũ uerbo suo quod argento probato purgatius est,idq; oppositurũ se cõtra linguã magniloquã.

Paucitas credentium.

Consolatio.

SAlua me dñe,quoniã defecit sanctus,quoniã diminutæ sunt ueritates a filijs hominũ. Vana locuti sunt,unusquisq; ad proximũ suum,labia dolosa in corde & in corde locuta sunt mala. Dis-

perdat dñs omnia labia dolosa, linguam magniloquã, Eos qui dicũt, linguã nostrã magnificabimus, labia nostra a nobis sunt, quis noster dñs est?

Paucitas credentium.

Salua me domine. Ex Heb. tantũ, Salua domine, id est, tu sis salus & protectio nostra, in hac tam periculosa tẽpestate, ubi defecit sanctus, id est, credentiũ numerus est ualde paucus, regnante impia doctrina, & longe misso uerbo dei ab hoĩbus. Id quod additur, Diminutæ sunt ueritates à filijs hominũ. Fe. Defecerũt fideles à filijs hoĩs, id est, credẽtes iã non sunt inter homines, qui sunt filij hoĩs, id est, Adæ, sicut supra diximus psal. 8. Sequitur

Pestis hodie.

caussa, q; pauci sunt credẽtes. Vana, inqt, locuti sunt &c. Inutilia docẽtur, ubiq; audiuntur, ueritas tacetur, non audet prodire in publicũ. In hac peste hodie laboratur, nimirum deserente nos deo, & nõ excitante uerbũ suum.

Adulatores.

Labia dolosa &c. meras deceptiões per adulationẽ loquũtur cõtra suã etiã ipsorũ consctentiã, quos hoĩes libenter audiunt, qui nõ uolunt dãnari

Lingua magniloqua.

sua, & fauẽt dolosis labijs & linguæ magniloquæ, id est, se magnificãti & prædicãti illa tãtũ, unde ipsi prædicatores magni, docti, iusti, sancti uideantur, ut qui pastores & episcopos se gloriantur, potẽtes sint, & magnificentur doctrinis hominũ exaltati, & uerbo dei carẽtes. Vnde sic sentiũt, Cur nõ sic doceremus, statuercmus, præciperemus, cũ habeamus labia nostra nobiscũ & à nobis, ut loquamur quiduis nullo prohibente? talis potestas data

Diuersa gloriatio.

est nobis: quis noster dominus est? nemo est superior nobis. Vide itaq; q, quã potestatẽ sancti habẽt in uerbo dei, quorũ arma nõ sunt carnalia, sed potẽtia per deũ &c. 2. Cor. 10. eam potestatẽ impij præsumũt se habere in uanis doctrinis, mẽdacijs & lingua magniloqua: & hi se suis linguis magnificãt, illi autẽ non sua quærunt. sed omnia deo ferunt acepta. Quod ergo dicit, In

Duplici corde.

corde & corde, significat quod alibi scriptura dicit, Duplici corde, & duplices animo. qui aliud loquũtur, aliud sentiũt, aut ea affirmant, quæ non credũt, & de quibus dubitãt. Mala, quod ex Græcis legitur, in Heb. nõ est. Fe. hæc sic legit, Labium adulationũ in corde & corde loquentur. Perimat dominus oĩa labia adulationũ, linguam loquentem magna. Qui dixerunt, linguis nostris magnificabimur, labia nostra nobiscũ, quis dominus nobis?

Propter miseriã inopũ & gemitũ pauperũ, nũc exurgã, dicit dñs. Ponã in salutari, fiducialiter agã in

eo. Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum probatũ terra, purgatum septuplũ.

Hæc est promissio spũs, q̃ non derelicturus sit inopũ uastationẽ & gemitum pauperum, ubi opprimũtur uanis doctrinis & lingua magniloqua hominũ mẽte corruptorũ, qui seducti sunt & seducunt, sicut & in fine uides noni psalmi, Tibi derelictus est pauper &c. Desideriũ pauperũ exaudiuit dominus &c. Omnis consolationis pater tẽpus nouit miserendi, postq̃ diu traditi sumus impijs doctrinis, neglecto dei uerbo & Christi sacro Euangelio. Nunc sc3 quãdo sentiunt suam miseriã afflictæ conscientiæ, & gemunt pro liberatione, dũ nesciunt uiã qua euadant, exurgã, id est, ueniã in auxilium & liberabo. Ponã in salutari uel in salute, uel ponã salutẽ. i. firmam stabilẽmq; erigam salutẽ, stabilitatẽ faciam in salute siue liberatione, quasi fixũ fundamentũ & immobile faciã salutẽ, cui nõ prævalebunt aduersarij, fiducialiter agam in eo, id est, per illud salutare, per illam meã salutem, quã ego erigam, siue locabo, fiducialiter agam, pro pauperibus uexatis cõtra uaniloquos & magniloquos. Fiducialiter, inquit, agã, id est, facta pauperes fiducialiter agere, ut nihil trepidẽt resistere illorũ impietati & superbiæ. Feq̃ legimus, fiducialiter agã in eo, sic transfert, Loquetur pro ipso. Loquetur sc3 dominus, uel salus quam eriget dominus, pro ipso sc3 paupere. Vt sit mutatio numeri. uel pro ipso sc3 salutari aut pro ipsa salute. Hoc est, dominus respõdebit pro illa salute, quã eriget, & eã dẽ defendet, ut nemo aduersariorũ prævaleat. Alij adhuc aliter ex Heb. Sententiã Chaldaica trãslatio sic reddit, Ponã redẽptionẽ pplo meo, & impijs testificabor malũ pro ipsis.

Tempus miserendi psal. 101.

Ponam in salutari.

Aduerte diligentissime quisquis es qui psalmos legis, ne ubi legis oppressionẽ pauperũ, cogites solũ illos, qui aperte res perdũt aliorũ, & corpa affligũt crudeles, sed potius intuere quid spũs uelit ĩ ipsis psalmis. Hic audis miseriã inopũ & gemitũ pauperũ, & tamẽ hic nihil aliud legis, q̃ q̃ defecerũt ueritates, q̃ uanæ linguæ & magniloquæ sine pudore regnãt in tantũ, ut nullũ remedium sit, nisi exurgat dominus &c. Rursum aduerte, q̃ regno mẽdaciorũ opponit dominus regnum ueritatis, & magniloquis uerbis suũ uerbũ. Eloquia, inqt, domini &c. Hoc auxiliũ hodie feliciter satis uidemus.

Persecutio uera.

Eloquia domini eloquia casta, id est, pura sunt, nulla falsa opinione permista, Quæ gloria nulli doctrinæ humanæ debetur: In humanis doctrinis sunt opiniones, errores, mẽdacia, in eloquijs dei certa cognitio, rectitudo uiæ & ueritas, sunt enim argentum purificatum à terra in igne septuplum

Eloquia domini.

id est, multipliciter & perfecte, secundū idioma Hebræorū, qui septenariū numerū pro perfecto habēt. Argentū significat eloquētiā, sicut aurū charitatē, sicut forte dicemus Psal. 67. Quod legimus, probatū terræ, græcissimus est, pro purgatum à terra, ut omnino purū sit argentū. Ex Heb. intelligunt, In uasis testaceis, in quibus igne examinatur argentum. Et nos, inquit Paulus, portamus istum thezaurū in uasis testaceis in quibus igne tentationis probatur dei uerbū, num purum & pura fide sit in nobis, quod in se purum est, & fallere nō potest. Hūc autē uersum cū præcedēti sic cōiunge, Dominus dicit, Exurgā &c. Ergo impossibile est, ut non fiat, quia eloquia domini, eloquia casta &c. Dominus mētiri non pōt. Et ita hæc intelligūtur de dei promissionibus. Aut certe sic, Ponā salutē, fiducialiter agam per eā. quā salutē siue liberationē? Eloquia domini &c. ut hæc salus sit eloquia domini, sicut hodie experimur & credimus nos liberari. Et ita hæc intelligūtur de oībus dei uerbis.

Argentum.

Aurum.

Tu domine seruabis nos & custodies nos a generatione hac & in æternū. In circuitu impij ambulant, secundū altitudinē tuā multiplicasti filios hominū.

Fe. Tu domine custodies eos, custodies eū à generatione hac in æternum. Eos. i. pauperes gemētes, Eū. i. pauperē. Cui uariationi nūerorū necesse est ut assuescas, sicut & alijs tropis Hebraicis. A generatione hac, ne sc3 contaminemur ab hac impia generatione p uanas magniloquásq; doctrinas, quæ per hypocrisim loquūtur mendacia, & specie sanctitatis multi seducūtur, qui nō postulant à te salutē siue liberationē, sicut Dauid semp postulat, Doce me iustificationes tuas. Viam iustificationū tuarū instrue me &c. Hoc ipsum Petrus monuit, Act. 2. Saluamini, inquit, à generatiōe hac praua. Potes quoq; intelligere, A generatione hac in æternū, ut sit periphrasis Hebraica, quæ aliás sic redditur, A generatiōe in generationē. i. perpetuo & in æternū. Iterū in hoc uersu uideto magnā fiduciā iusti, qui iam acepto uerbo & promissione dei, Nunc exurgam &c. certo credit se seruandū in æternum.

A generatione hac.

Fiducia.

In circuitu.

In circuitu īpij ambulāt. i. multiplicātur increduli, & ubiq; uidētur uerbi tui peruersores, circūdant nos undiq;: sicut alibi, Audiui utuperationē multorū cōmorantiū in circuitu. Secūdū altitudinē tuā, Id est, sicut tu altus es, exaltasti eos & multiplicasti. i. fecisti eos quasi deos in terra, secundū iudicium hoīm, qui tamē nihil aliud sunt q̄ filij hominū, non filij dei, qui despiciūtur in terris & pauperes uocātur. Felix, Cū exaltabuntur oppro-

Secundū altitudinē tuam.

Vilissimi.

bria filijs Adam, uel uiliſsimi filiorũ Adam, id eſt, Tũc in circuitu impij ambulánt, tunc multiplicantur, tũc undiq; uidemus miſeriam noſtrã & uanã loquentiã & magniloquẽtiam, cũ exaltati fuerint & regnauerint uiliſsimi quos etiã mundus & ſapientia humana deſpicere poſſet: Animalia uentris, uoragines pecuniarũ, ſcortatores, nebulones, principũ adulatores, in rebus ſacris bis pueri: ſicut hodie eos quoq; mũdus ridet, nemini utiles, huic etiam terræ graues ut ferantur. Sed iudicia dei ſunt hæc, Nobis rogandũ id quod in hoc pſalmo rogatur, Salua domine &c.

PSALMVS DVODECIMVS.

Titulus προσκέλευσις Pſalmus Dauid.

SVMMA. Ex anguſtia maxima, & quaſi ex inferno & poteſtate diaboli ad deſperationem adigentis (ſicut diximus Pſal. 6.) cupit uehementi affectu liberari, ne inuoluatur cæcitate impiorum, & in æternum pereat.

VSquequo dñe obliuiſceris mei in finem? uſquequo auertis faciem tuã a me? Vſqquo ponam cõſilia in anima mea, dolores in corde meo die ac nocte? Vſqquo exaltabitur inimicus meus ſuper me? Reſpice & exaudi me dñe deus meus. Illumina oculos meos, nequãdo obdormiã in mortem, nequando dicat inimicus meus, prævalui adverſus eum. Qui tribulant me, exultabũt ſi motus fuero. Ego autẽ in miſericordia tua ſperaui. Exultabit cor meũ in ſalutari tuo, cantabo domino qui benefacit mihi, & pſallã nomini domini altiſſimi.

Dolores. Felix, Anxietatem. die ac nocte. Fe. per diem. Sicut alibi, Tota die contriſtatus ingrediebar, id eſt, iugiter. Obdormiam in mortem. Fe. obdormiam mortem, id eſt, moriar æterna morte. Motus. Fe. lapſus. Pſallam nomini domini altiſſimi, non eſt in Heb. ſed ex alio pſalmo huc adiectum.

Affectus tentati.

Anxie laborantis affectus & illius qui sibi uidetur à deo derelictus in tentatione exprimitur, huic omnis mora longa est. Obliuisceris quasi non sim tibi curæ. Auertis faciem, quasi nolens audire inuocantem & uidere tribulationem mei. Vsq; quo ponam &c. id est, quousq; mecũ ipse consultabo anxius? Vsq; quo exaltabitur &c. quousq; durabit hæc tentatio tenebrarũ in qua diabolus prope regnat, ut excæcatum ad desperationem adigat? Respice & exaudi qui iam auertis faciem tuam à me. Illumina &c. ut cognoscam ueritatem, & lumen uultus tui uideam. Hæc est enim liberatio in hac tentatione, uidere consolationem dei in uerbo & promissione eius. Ne obdormiam in mortem, ne moriar in infidelitate quæ me tentat. Prævalui, id est, iam habeo quod quæsiui, uerbum aduersariæ potestatis, quod precamur ne unq̃ possit gloriari de nobis. Ego autẽ &c. Vides tales psalmos non esse scriptos in tentatione, sed esse gratiarũactionem de superata tentatione, scriptos uero propter nos, ut in tentatione uideamus qua sit euadendũ, Ego, inquit, in misericordia tua speraui, non in iustitia aut uiribus meis. In tentationibus facile cadit omnis disputatio de operibus & fiducia meritorum nostrorum: Qui tunc & præcipue in morte in misericordia dei didicit hærere saluus est, qui uero operibus fidẽs incipit dicere, Si uiuerem multa bona facerem, actum est de eo. Idem est quod sequitur, Exultabit cor meũ in saluatione tua. Cantabo, id est, gratias agam &c.

Psalmi nõ scripti sunt in tentatione.

PSALMVS XIII.

Titulus προσκέλευσις Dauid.

SVMMA. Omnes homines hic describuntur, qui extra fidem in deum sunt siue extra gratiam, ut interpretatur Paulus, Rom. 3. Detorserunt talia Iudæi in gentes idololatras, sed Paulus ijs qui in lege erant scripta probat. Ita & nos talia de nobis dicta per cæcitatem non putamus, sed reijcimus nescio in quos. Hoc enim habet omnis impietas, ut minime omniũ de se & contra se dictum putet, quod maxime est: Dicit enim, Non sum sicut cæteri hominum. Summa ergo est, q̃ omnes deo & in deum nõ credentes sunt tales quales hic describuntur. A qua impietate liberet nos salutem ex Sion adducens dominus noster Iesus Christus.

DIxit insipiens in corde suo, non est deus, Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studijs, nõ est qui faciat bonitatẽ, Dominus de

cœlo respexit super filios hominũ, ut uideat num sit intelligens aut requirens deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, nõ est qui faciat bonitatem, non est ne unus quidem.

Felix, Corruperũt & abominabile fecerũt studium, sicut & Gen. 6. legis terrã corruptam &c. Insipiens est iniustus, hoc est, qui fide à deo non est iustificatus, qui non sapit ea quæ dei sunt, ut maxime secundũ prudentiã carnis, quæ est inimica deo, sit sapientissimus. Hic dixit uel dicit, secundũ Hebraismũ quo præteritũ sæpe usurpatur pro præsenti, ut, Magnificat anima mea dominũ, & exultauit, pro exultat. Dicit, inquam, in corde suo, Id est, sic sentit, si quis posset scrutari cor eius ut deus, ut spiritus qui hic loquitur: ut maxime ille insipiens siue impius aliud dicat ore, & sanctissima de deo loquatur, ut maxime gestibus & externis ceremonijs ostẽdat, se religiosum dei cultorem, ut Cain, disputẽtue stultissimum esse, qui neget esse deũ tam cognitum ex mirabili cœli terræq; dispositione, ut negari nequeat, quæ omnia speciem habent sapientiæ. Cæterũ quia intus insipiẽs est, Dicit in corde suo, Non est deus, Inuisibilia quidem dei, ut sunt sempiterna eius potentia & diuinitas, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur. sicut dicitur, Ro 1. Sed sine fide quõ intelligentur? Fide enim credimus aptata esse secula &c. Heb. 11. Nam ad cogitationes uanas desciuerunt qui multa de deo deiq; creatura disputarunt, & obscuratũ est insipiens cor eorũ, Dicentes enim se esse sapientes, stulti intus sunt in corde, ubi deũ non glorificant, aut gratias agunt. Id quod est negare deum in corde & deum non agnoscere, & sicut hic dicitur, non intelligere aut requirere deum. Et sicut crassi illi idololatræ fecerunt ex creaturis deos, ita & hi, dum alius opibus fidit, alius gloria sua, alius amicis, & hi crassiores. Alij autem qui nihil minus quàm insipientes uidentur suis operibus bonis & meritis fidunt. Cum enim in solo deo confidendum sit, id necessario deus tuus est in quo tu confidis. Quod si in alio confidis quàm in deo uero iam deum negasti. Deum credere est intelligere & requirere: Intelligere in uerbo, ut trepides ad cõminationes eius & gaudeas ad promissiones eius, Requirere in spiritu, ut timeas amẽsq; ut patrem, & in omni necessitate corporis ac spiritus inuoces certa fiducia liberatorem. Impius ut contemnit comminationes dei, ita & se promissionibus committere non potest, imò si quandoq; in horrorem

Præteritum p præsenti.

Non est deus.

Dij.

Deum esse.

iudicij dei inciderit nihil aliud potest q̃ amota omni spe in æternũ desperare. Et tu si huius cor uidere posses, quod interim ne ipse quidem uidet, dum deum fatetur ore, & non male se de deo sentire putat, iudicares ne esse dei ignorantem? Quid fideret deo qui ne uentrem quidem illi uel ad modicum tempus committere potest? Porrò ne hic phariſaico ſupercilio tumcamus, quicquid adhuc infidelitatis adhuc ſancti & credentes habent ad hanc impietatẽ pertinet, qui in hoc pſalmo ſe contemplentur, quantũ adhuc à plena in deum fiducia abſint. Sed hoc intereſt inter pios & impios, q̃ hi ſuam non agnoſcunt infidelitatem, illi nihil aliud queruntur & dolent quàm ſe non ſatis fidere deo, & propterea quia ſic contra ſuam pugnant infidelitatem intelligentes & requirentes deum ut augeat fidem, quod reliquũ eſt impietatis non imputatur: hoc ipſum nã q̃ ita damnant ut deus, & icãrco ne hic quidem à deo diuerſi ſunt: & audiunt conſolationis uerbũ, Non ueni uocare iuſtos, ſed peccatores, id eſt, qui ſe peccatores agnoſcũt. Tales uocat in hoc pſalmo deus plebem ſuam, inopem, generationem iuſtam, ut ſcias pſalmum, qui nullũ excipit, de omnibus hominibus intelligi, qui per gratiã non eripiuntur. Nam filios hominũ uocat qui per fidem non ſunt facti filij dei. Erepti autẽ ſunt quos uocat generationẽ iuſtam, hoc eſt, qui iuſtificati ſunt per iuſtitiam dei, quæ eſt in fide. Igitur qui non credit deum eſſe ueracem, iuſtum, miſericordem, dicit in corde ſuo, Non eſt deus. Atq̃ hæc arbor mala & radix uenenata, quos quæſo bonos fructus pariet? Corrupti, inquit, ſunt & abominabiles facti ſunt, ſicut carnes putridæ, in ſtudijs ſuis, in radice mala & affectibus cordis, nihil moror ſpeciem foris bonam. ſtudia cordis intueor, quomodo producerent bonum opus? cum quicquid non eſt ex fide, ut dicitur Ro. 14. etiamſi in ſpeciem ſit ſanctiſſimũ, tamen peccatum eſt. Non enim poteſt arbor mala fructus bonos facere. Omnes declinauerunt, ſcilicet à uia dei ad ſua ſtudia & conſilia & prouidentias. Vt faciunt omnes mundi ſapientes & prudentes ſecundũ carnem. Hypocritæ quoq̃ præcæteris obſtinatioribus animis ſequũtur non dei uerbum, ſed, ut ſcriptura dicit, quod ipſis bonũ uidetur. Ita & in Eſa. ca. 53. dicitur, Omnes nos quaſi oues erraumus, unuſquiſq̃ declinauit in uiam ſuam, Simul inutiles facti ſunt, abominabiles facti ſunt, fœtuerũt ut carnes corruptæ, fidei in deũ & charitatis in proximũ neſcij, Inutiles ergo & deo & hominibus. Sic ita q̃ iudicat dominus è cœlis proſpiciens. Iudicia noſtra & fallunt & fallũtur, dum corda & ſtudia cordium hoĩes uidere non poſſunt. Prauum enim eſt cor hominis & inſcrutabile, dixit Hieremias.

Fides adhuc imperfecta.

Generatio iuſta.

Fructus malus

Declinauerũt

Inutiles

Iudicium cordis.

In uulgatis libris hi tres uersus adduntur hoc loco ex Rom. 3. qui non sunt in hoc psalmo neq; in Græco, neq; in Hebræo, sed in alijs scripturæ locis. Nã Paulus ex diuersis locis citauit, quod de hac impietate cordis humani scribitur. Sunt autẽ hi uersus. Psal. 5. Sepulchrũ patens est guttur eorũ, linguis suis dolose agebant. Psal. 139. Venenum aspidum sub labijs eorum. Psal. 9. Quorũ os maledictione & amaritudine plenũ est. Esa. 59. Veloces pedes eorũ ad effundendũ sanguinem. Contritio & infelicitas in uijs eorũ, & uiam pacis nõ cognouerũt. Psal. 35. Non est timor dei ante oculos eorũ: Tres uersus additi.

Contritio &c. Infelix conscientia notatur, quam sentient quandoq; qui iam non sentiunt. Tales quoq; uel inprimis sunt, qui ignorant ex fide esse iustitiam, diuertentes ad uexationes miseras operum & religionis superstitiosæ, quã ignorat deus &c. Viam pacis nõ cognouerunt, quæ est fides, in deum qua iustificati pacem habemus, Ro. 5. Hæc pax est secura conscientia in omnibus quæ agimus certi q; placeant deo. Non est timor &c. satis exprimit, qui sint, qui dicunt in corde, Non est deus. Infelicitas. Via pacis.

Nonne scient omnes qui operantur iniquitatẽ, qui uorãt plebem meã in cibo panis? Dominũ non inuocauerunt, illic trepidauerũt timore ubi non erat timor. Quoniã dñs in generatione iustorũ est, consilium inopis cõfudistis, sed dominus spes eius est.

Vbi non erat timor nõ est in Heb. sed adiectũ est explicãdæ rei gratia. Nónne scient &c. scilicet quando tandem iudicantur. Fc. Nónne cognouerunt? Iacirco, Nónne scient, quod nos legimus sic intelligendũ, & ipse textus monet, Habent ne excusationem, quia nesciunt? certe non, Nam ut maxime impietatem cordis uidere non possent tam profunde absconditam, tamen ex fructibus malis deprehendere possent, qui fructus certe accusant ipsos in cõscientia ipsorũ aut certe quandoq; accusabunt. Operantur enim iniquitatem uelint nolint istæ arbores malæ (de operarijs iniquitatis diximus psalmo. 5.) Vorant plebem dei quãdo comedunt panem, adeo infelices ut ne uictus quidẽ sit sine peccato, ut etiã hoc quod edunt & bibũt & quod uiuunt sit peccatũ, dum ex rapina, ex usura & fraude proximorũ quærunt sibi uictum, sicut uidemus in oĩbus filijs huius seculi, qui prudentiores sunt Voratores hominum.

filijs lucis in generatione sua. Durũ hoc certe pro nostris clericis & monachis, qui non solum parta aliorũ & labores deuorant, sed etiã conscientias hominũ occidũt & animas, dum aliorũ uoratores, fingunt se esse illorũ salQuibus uictus debeatur. uatores, id quod est esse pseudoChristos. Solis ijs debetur uictus ex aliorũ laboribus qui sibi parare nõ possunt & nõ habent qui eos alant: Inter quos sunt etiã qui laborant in uerbo, quibus duplici iure debetur, Primum, quia nõ habent unde uiuant, nec parare possunt. Deinde quia laborãt & multo minus accipiũt q̃ expendũt. Dignus est operarius mercede uel cibo suo. Sequitur, Dominũ non inuocauerũt. In tentatiõe & pctis suis & quibuscũq; Inuocare. aduersis nõ fidunt se per deũ liberandos, ergo nõ inuocãt, ut maxime uidentur multis uerbis more ethnicorum uerba quædã non intellecta quasi ad deũ effundere. Desiderium est inuocatio, sicut supra, desiderium pauperũ exaudiuit dominus &c. Quõ inuocabunt, in quẽ non crediderunt? Ro. 10. Quæ quæso est inuocatio illorũ, qui dicũt in corde suo, Nõ est deus? Et pro Trepidauerunt. pterea illic trepidarũt timore ubi nõ erat timendũ, si crederẽt deo. Amissionem bonorũ, honoris, uitæ, timent, quæ omnia abunde ueréq; posset suppeditare & suppeditat deus suis, ita ut ne capillus quidẽ pereat sine uolũtate patris. Deum, uero qui solus timẽdus est, nõ timent, sed ad sua cõsilia & huFides secura est. mana auxilia, si fieri potest, cõfugunt, ideo pereũt. Sola fides nouit se suáq; esse in manu dei, ergo secura est in tentatione, peccatis, & morte. Igitur qui experiuntur talia in sese scilicet q̃ operantur iniquitatem & incidunt in crassa etiã quædã uitia, q̃ uiuunt ex iniustis bonis, q̃ in tentatione & peccatis de deo diffidũt, qui putabãt se aliquid esse in suis bonis operibus, q̃ trepidant ad omnem uentũ, deum non timentes, nónne ex his cor infidele esse discere possunt? ut nullam habeant excusationem ignoratæ impietatis.

Dominus inter iustos. Quoniã dominus in generatione iustorum est. Felix, iusti. Sententia est. Hæc omnis impietas regnat in illis, quia dominus non est inter eos, quẽ ipsa mentis sententia negant, qui potius est inter iustos, quorum generationem nouit, quia ab ipso hæc est generatio: Icirco ipsi seruantur à malo & liberConsilium inopis habetur hæreticum. rantur si quod acciderit. Deinde addit per Apostrophen. Vos insipientes & impij qui non timetis deum, timetis uero alia: consilium inopis, despecti hominis, iusti, credentis & fidentis deo, quod consilium est uerbum dei, uerbum Euangelicũ uobis prædicatũ, hoc, inquam, consilium confudistis, id est, spreuistis, blasphemastis, hæreticum declarastis & traduxistis mundo. dum impietatem cordis uestri arguebat, & uiam salutis ostẽdebat: Sed dominus est spes eius, id est, pro nihilo ducit uestram damnationem, qui certus est se

domini

domini agere negotiũ, qui respondebit pro eo. Felix, Quoniã dominus spes eius est, id est, nulla alia causſa damnastis eius consilium, quàm q̃ in solo deo confidit, & non uult confidere in rebus nihili, in quibus uos confiditis, in rebus mundi & iustitijs humanis. Atq; hoc hic additum est in fine, ut scias, hanc esse summã impietatem & diabolicam superbiam, etiam uerbum dei damnare ad te missum, licet per despectum hominẽ, ut tuam impietatẽ confirmes, exemplo uudæorum, qui potius maluerunt innocentem Christũ occidere, q̃ audire sua damnari. Et quid hodie uulgo iactant impij de doctore Martino q̃ hoc, Totus ne mundus audiet unum despectum monachum? *Summa impietas.*

Quis dabit ex Sion salutare Israel? cũ conuerterit dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob & lætabitur Israel.

Similiter cõcludit Esa. ca. 59. Hic spiritus postulat pro sanctis. Vtinam, quia sic regnat impietas & populus dei tenetur captiuus ne pergat, secundũ uerbum dei, secundũ Euangelium Christi, ueniat ex Sion, ex habitaculo sancto suo uel ex populo dei salutare uel salus Israëlis, id est, credentium, ut liberati ex captiuitate conscientiarum gaudeamus in deo liberatore. Tunc quando Psalmus scribebatur ex Sion, expectabatur salus, ut dicitur Rom. 11. Id est, Christus ex populo dei nasciturus, qui semper expectatur uenturus per uerbum suum ex Sion, id est, ex populo suo, ut aliquem suscitet ex credentibus qui uerbò Euangelico nunciet salutem, & liberationẽ faciat per deum. Quis quæso hodie non gaudet liberatus uerbò Euangelico ab hac nouissima Antichristi captiuitate? Postquam misit dominus nobis salutem ex Sion, ut audiamus consilium inopis, id est, prædicatoris sese omnibus mundi periculis exponentis, ut liberi euadamus cum gaudio & gratiarumactione. Erit quãdo perfecta erit solutio captiuitatis in resurrectione nouissima, tunc & perfecte exultabimus & lætabimur. Aduerte modum esse optantis in scripturis, Quis dabit, Quis det &c. pro, utinam ueniat. Vtinam fiat &c. Sic Numeri. 11. Quis tribuat, ut omnis populus prophetet & det eis dominus spiritum suum. Rursum aduerte, Sic hoc à domino optandum ut mittatur salus, non esse in manu nostra erigere salutem & prædicationem libertatis Christi. Ergo & Christus dicit Matth 9. Rogate dominũ messis &c. Nam cũ ipse dominus cõuerterit captiuitatẽ, tunc gaudebũt cõscietiæ etiã ipsæ cõuersæ, sicut & alibi, In cõuertẽdo dominus cap. &c. *Ex Sion salus à deo.* *Quis dabit.*

PSALMVS XIIII.

Titulus. Psalmus Dauid.

Tabernaculũ. SVMMA. In spiritu quæstio proponitur, quis ex dignatione dei dignus sit habitare in tabernaculo dei, id est, in ecclesia dei recenseri ab ipso deo inter electos, ubi adhuc pugnatur & in militaribus tentorijs agitur, & quis dignus sit tandem triumphato mundo requiescere in monte sanctitatis dei. Respondetur, Qui conuersatur & uiuit sine macula, Ecce habes fidem quæ purificat corda, sicut dicit Petrus in Act. Apostol. quæ absorbet omnia delicta nostra in Christo. Vnde est illud, Beati immaculati in uia. Alioqui da mihi alium qui sit immaculatus. Audi Paulum qui cum ad Rom. ca. 7. descripsisset nostram naturam peccato corruptam, & credentes adhuc habere reliquum in carne peccatum, addidit ca. 8. Nihil nunc damnationis ijs qui sunt in Christo Iesu, qui non secundũ carnem ambulant &c. Hic audis certe ingredientem sine macula, non sua uirtute, sed Christi gratia. Sequitur, Et operatur iustitiam. Primum ipsa fides est iustitia dei & opus dei: Iustus enim ex fide uiuet. & Ioan. 6. Hoc est opus dei ut credatis in eũ quẽ ille misit. Deinde hæc fides foris prodit & proximo impendit opera charitatis, Non enim potest arbor in se bona non producere in tempore oportuno & fructum & folia. At quæ sunt illa opera charitatis. Audi dominum, Matth. 7. Omnia quæcunq; uultis ut faciant uobis homines, hæc & facite illis. Hæc est enim lex & prophetæ. Hæc egregie contemnunt, qui multa dicunt de operibus bonis, interim suppositis illis adulterinis operibus, quæ spiritus fidei non postulat, imò quæ contra fidem sunt dum in illis iustitiã accipi uolunt, de quibus ne iota quidem in sacris est literis, quæ neq; Christus agniturus est in extremo illo iudicio, ut non dicam q. eorum quædam opera non solum non subueniunt, sed & deuorant pauperem in abscondito, id est, sub specie pietatis. Væ nostris operibus, si opera etiam sunt tam pinguis inertia & impia sanctitas. sed sic meretur nostra cæcitas. Lege totum nouum testamentũ, ubi dicitur de operibus bonis, & non inuenies alia quàm quæ propter deum, id est, ex fide proximo impenduntur, quæcunq; tandem illa sint, & quandocũq; fiant uel uerbo uel opere. Imò & Christus sic interpretatur addens Matth. 7. Hæc enim est lex & prophetæ, id est, tota scriptura. Vbi ergo manent alia opera? Non q. damnem, si quid aliud fiat ex fide quod non pugnet contra rationem Euangelicæ iustitiæ: Sed cur interim relinquimus Euangelica præcepta? modo præcepta sint quæ libere

Mons. Immaculatus qui credit.

Opera charitatis.

Opera adulterina.

spiritus exequitur, mordicus incerta tenentes atq; adeo impia si non fiant ex fide. Ratum est enim illud Pauli, Quicquid non est ex fide, peccatum est. Itaq; in hoc uno uersu, Qui ingreditur siue ambulat sine macula & operatur iustitiam, comprehensa est iustificatio interior, id est, fides, & opus exterius siue fructus fidei, id est, charitas, Vel, ut alijs uerbis dicã, dilectio dei & dilectio proximi, in quibus pendet lex & prophetæ, Matth. 22. Hæc est (ut semel noris) absoluta pietas & uerus dei cultus: Nihil opus est his addere, imò nihil addi potest. Verum uitijs nostris nostra natura in nobis blanditur, & sub generalibus uerbis quædam intelligere uel non possumus uel negligimus aut etiã nolumus, iccirco explicandæ rei gratia cætera adduntur, Qui loquitur ueritatẽ in corde &c. Interim uero memineris semper, quid debeas, dũ his duobus præceptis nemo satisfacit ne secundũ corticem quidem, ut uocant, ut taceamus de spiritu secundũ quem interpretatur Christus præcepta, Matth. 5. 6. & 7. Hic promissiones dei tibi fide arripiendæ sunt, quibus solis saluamur & nullis præceptis uel operibus. Hæc est ratio totius Euangelij, per Iesum Christum dominum nostrum.

Absolutus dei cultus.

Explicatio necessaria est.

Promissionibus saluamur.

DOmine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ambulat sine macula, & operatur iustitiam. Qui loquitur ueritatẽ in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua. Nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit aduersus proximos suos. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timentes autẽ dominum glorificat. Qui iurat proximo suo & non fallit, qui pecuniam suam non dedit ad usuram, & munera super innocentes non accepit. Qui facit hæc, nõ mouebitur in æternum.

Tabernaculum & montem si pro eodem acceperis, ut sit repetita sen-

tentia nihil refert, quandoquidem unum idémq; regnum dei est, & qui hic non ingreditur in regnum cœlorum, uane sibi illic promittit. Vide quæ diximus de monte & tabernaculo dei, Psal. 3. & psal. 4. Veritatē quidam loquuntur, sed non in corde, ut hypocritæ & falsarij doctores, qui habent uenenum aspidum & laborem & dolorem sub lingua sua, licet supra linguam uideantur omnia sancta, sicut diximus psal. 9. & 13. Item & Caiphas loquebatur ueritatem, sed non in corde. Qui non egit dolum in lingua sua, id est, neminem fictis uerbis decepit, cuius deceptionis plenus est mundus. Felix, Non detraxit lingua sua. uitium hodie plusquā uulgare.

Loqui ueritatem in corde.

Dolus.

Detractio.

Non acæpit. Felix, Non tulit uelnō leuauit, uel non acæpit, id est, qui nō solum ignominiam & irrisionem nō intulit fratri, sed etiam non passus est inferri. Ad nihilum &c. quod est, contempsit iniquum, non adulatus est ei, quāuis potenti & diuiti, non timuit, non apud eum sua quæsiuit, ueritati adhæsit, licet resistente maligno quantumcunq; honorato apud homines in mundo. Timentes uero dominum, etiam mundo despectißimos, etiam habitos ut hæreticos, glorificat, magnificat, eis adhæret, etiam si odium & persecutionem omnium uideat sibi ob hoc intentari.

Irrisio.

Ad nihilū &c.

Qui iurat &c. Vides omnia opera quæ hic scribuntur nihil aliud uelle quàm ut non noceas, sed commodus sis fratri. Aliter hic legunt ex Hebræo. Felix sic. Iurauit ut affligeret & non mutat. Vbi nisi illud, Vt afflige-ret, intelligas afflictionem, laborem, humiliationem pro proximo, non conuenit cum nostro, neq; cum sententia quā contextus requirit. Doctori Martino quod nos legimus placet. De iuramento sic sentire solet idem doctor ex scripturis, Christianus non debet iurare, Matth. 5. sed eius uerbum sit, est est, non non. Hoc est pro se ipso & sua sponte non ei fas est ut iuret. Ob necessitatem uero proximi, utilitatem & salutem, itémq; ob dei gloriam iurandum est, tunc enim iuramento prohibito seruimus alijs, sicut gladio & homicidio prohibito seruiunt iudices alijs non sibi suóq; cōmodo. Atq; ita Christus & Paulus sæpe iurant ut doctrinam suam & uerbi testimonium alijs utiliter confirment: quemadmodum & fit & fieri potest in pactis & fœderibus. Iurauit quoq; olim patribus deus, sed per seipsum, cum homines per maiorem se iurent, ut est in epist. ad Heb. Vnde in psalmo dicitur, Laudabuntur omnes qui iurant in eo.

Iurare.

An liceat iurare.

Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, id est, nullo iniusto lucro suo abstulit aliquid proximo. Si dare non uis, quia forte reddere potest frater post aliquantū temporis, qui iam eget tua ope, tamen cōmodandū est absq;

Vsura prohibita.

ſpe fœnoris. Lege ergo de uſura prohibita, Leui. 25. & Deu. 23. ubi permittitur ut extraneo non fratri Iudæus det ad uſuram. Extraneus intelligitur gẽtilis, frater Iudæus. Iam omnis homo eſt frater noſter & proximus. ſicut interpretatur Chriſtus in parabola de Samaritano. Igitur in totũ iam uſura à Chriſtianis ſublata eſt. Id quod durum eſt pro uentre noſtrorum, ut uocamus, clericorum. Quod ſi dixerint, ut quandoq; audimus, Vſuram eſſe illicitam, niſi ſit ſigillis Epiſcoporum confirmata ad cultũ dei, quis non horrebit ad hanc blaſphemiam Antichriſti?

Munera ſuper innocentes accipiunt non ſolum iniqui iudices, ſed etiã qui mentiuntur, falſum teſtimonium dicunt, iniuſtas fouent & protrahunt lites compendij ſui gratia, & quicquid hic aliud intelligi poteſt, in uerſu ſupra dicto comprehenditur, Nec fecit proximo ſuo malum &c.

Qui facit hæc non commouebitur. Felix, Non elabetur, id eſt, in æternũ manebit in tabernaculo dei & mõte ſancto eius. Sic & Chriſtus, Hoc fac & uiues. Id quod ſine ſpiritu non poteris &c.

PSALMVS XV.

Titulus. Inſignia Dauid. *Inſignia hic uides & triumphum reſurrectionis Chriſti qui dicitur Dauid, Ezech. 34.*

SVMMA. *Chriſtus loquitur, Conſerua me deus ne morte quæ me appetit inteream, ſed potius per eam glorificer (lege Ioan. 17.) Sancti dei mihi placent, de carne autẽ gloriantes Abrahæ aut ſacrificijs legis & ceremonijs externis, ne pili quidem æſtimabo: Non egeo illis, quoniã dominus eſt hæreditas mea, qui dedit mihi gentes hæreditatem (ut pſal. 2.) Huic benedicam & gratias agam, qui me ſanctum non ſolum ſpiritu, ſed & carne fecit, licet non ſine tentatione, & utrunq; ſeruabit à corruptione illæſum. Hæc ſumma eſt. Hic uides abiectionem carnalis ſynagogæ & electionẽ credentium quorũcunq;: ſecundũ prophetiam Ioëlis, Et erit, inquit, omnis quicũq; inuocauerit nomen domini, ſaluus erit. Præterea animam Chriſti in inferno non derelictam: Impoßibile enim erat Chriſtum teneri à morte, ut ait Petrus in Act. Deniq; ne carnem quidem eius poſt mortem corruptã.*

CVſtodi me domine, quoniã in te ſperaui, dixi domino, dominus meus es tu, quoniam bonorum meorũ non opus habes.

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA W POZNANIU

Christũ loqui in psalmis sæpe.

Hunc psalmũ de Dauide non posse intelligi, sed uerba esse Christi, probat Petrus Act. 2. & Paulus Act. 13. ostendentes Christi resurrectionẽ paulo post mortem secutam, ex uersu, Quoniam non derelinques &c. ut non dubites alibi si audias Christum in propheta loquentem.

Christus tentatus est ut nos, & in tentatione inuocauit deum ut nos, ut per omnia similis nobis fieret, sicut uides Heb. 2. Nostra ergo uerba audis resonantem. Itaq; primũ hunc uersum (ut de alijs taceam) non satis tibi commendare possum. Custodi, inquit, uel, conserua me domine in corpore & anima. Hoc orare summe nobis est necessarium. Verũ quæso quod meritũ prætendit deo, ut dignus sit audiri? nullum profecto, quoniam, inquit, speraui in te. Spes enim, fides & fiducia (quæ idem sunt) impetrant à deo, & præterea nihil. Sequitur, Dixi domino, dominus meus es tu. Quæ est hæc gloriatio? certe maxima & quæ sola Christiana est. Hoc enim est in Exodo primum præceptũ, Ego sum dominus deus tuus. Disce ergo, non modo dominum esse & deum esse, quod & impij in plagis, ut Pharao, discũt & dæmones non ignorant, sed etiam esse dominum tuum & deum tuum, id quod est uere credere esse dominũ, credere esse deum: cum contra insipiens in corde suo dicat, non est deus. Vt audeas ei dicere, Dominus meus es tu. Id quod sæpe in psalmis occurret, Modo interim quod diximus, scias, hoc dicere non oris esse sed cordis. Verũ diligentißime attende quare dixerit domino, Tu es dominus meus: quoniã, inquit, bonorum meorum non opus habes. Hic cadunt omnia nostra. Lege Esa. 1. Audite uerbum domini principes Sodomorum &c. Coniunge itaq; omnia, Custodi me domine. quare? quoniã speraui in te. Dixi domino, dominus meus es tu. quare? quoniam bonorum meorum non opus habes. quod Felix sic dicit, Bonitas mea non confert tibi. Quod si bonorum meorum opus haberes & à me exigeres, non esses dominus meus, Id est, in quo solo mihi sperandum est, ego enim præstare non possem quod certe debeo, & iuste exigeretur, nisi esses noster dominus, ignoscens famulis sperantibus in te, Perirem enim à deo & desperarem, dicerémq; in corde, Non est deus. Beata ergo gens (ut est in alio psalmo) cuius est dominus deus, populus quem elegit in hæreditatem sibi. Hic uides quàm diabolice erratum sit in satisfactionibus & canonibus pœnitentialibus, quibus postea medicatum est fatuis illis indulgentijs, sed in commodum illusorum qui sedent in cathedra pestilentiæ &c. Porrò Hieronymus hoc loco transfert, Bene mihi non est sine te. Digna quidem sententia, sed non satis probatur ab Hebræis translatio.

Custodi.

Quoniam speraui.

Dominus meus.

Quoniam me non eges.

Sanctis qui sunt in terra eius, mirificauit dominus omnes uoluntates suas in eis. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Non congregabo conuentus eorũ ex sanguinibus, nec memor ero nominũ eorum per labia mea.

Sanctis qui sunt in terra eius, id est, domini. Nã domini est terra & plenitudo eius. Et alibi, Peribitis gentes de terra illius. Terra domini est & sanctorum qui in æternum & cœlum & terrã hæreditabunt, nam in Christo data sunt nobis omnia, impij nostra adhuc iniuste occupant donec de terra perdantur. Et quis piorum ignorat regnum dei licet non terrenum, tamen esse in terris in cordibus credentium? Sicut Christus dixit, Hi in mundo sunt, sed de mundo non sunt. Felix, Sanctis qui in terra sunt & admirabilibus, omnis uoluntas mea in eis. Admirabiles dicit sanctos, quia mirificauit dominus sanctum suum. Esa. 8. Ecce ego & pueri mei quos dedit dominus mihi in signum & portentum Israëli. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum. Sic coniungitur in translationibus quasi de sanctis dicatur, cum tamen sit de reprobis dictum, de quibus & subditur, Non congregabo &c, Nam quod legimus, Postea abcelerauerunt, id est, multiplicatis peccatis fugerunt à deo, secundũ illud, Peccator cum in profundum uenerit, contemnit. Felix legit, Post alterum accelerauerunt, id est, relicto deo uero, Idolũ cordis sui sibi erexerunt. Iccirco idem Felix, transfert dolores uel idola, q̃ nos legimus infirmitates. Quid aliud inueniunt, qui suis se iustificare operibus quærunt, quàm dolores & uexationes conscientiarum & idola cordis? Deum enim uerum cuius solus iustitia est, relinquunt, facientes sibi tot saluatores quot operibus iustitiam quærunt. Verum Hieronymus multo clarius sic legit, Post tergum sequentium. In quo uides clare uersum ad impios pertinere. Multiplicabuntur dolores uel idola eorum, post tergum sequentium, id est, illorum qui me persequuntur, Non congregabo &c. id est, non erit mea ecclesia ille cœtus & illa ecclesia malignãtium qui sunt ex sanguinibus, nõ ex deo nati, Io. 1. Hoc est, qui gloriantur se filios esse Abrahæ secundũ carnem, qui gloriãtur de noïe Iudaico: sicut qui hodie gloriantur de noïe Christiano, qui gloriãtur de externis sacrificijs & ceremonijs, quæ oïa sunt carnis. Nã in spiritu sola fide & spe adoratur deus. Felix sic,

Regnum dei in terra.

Idola cordis.

Carnalis religio.

Non libabo libamina eorum de sanguine, id est, sacrificia eorum carnalia non respiciam. Iam enim uenit hora, ut in spiritu adoretur deus, Io. 4.

Mutatio personæ.

Sanctis qui sunt &c. Non opus est semper monere de mutatione personæ grammaticæ tam frequenti. Christus hic orat ad patrem & nos in Christo, ut diximus, & iam in secunda persona loquitur, Custodi &c. iam in tertia, Dixi domino. Sanctis qui sunt. Dominus pars &c. Omnino hæc conueniunt cum. 17. ca. Ioannis, ubi rogat pro se glorificando, pro sanctis, id est, credentibus discipulis, non pro mundo, id est, Christi persecutoribus & blasphematoribus Euangelij. Sententia ergo est, Gratias ago domino, qui mirabiliter & mirabili gratia per suum spiritum compleuit omnes uoluntates suas uel meas (eadem enim est Christi & patris de sanctis uoluntas) sanctis & in ipsis sanctis, hoc est in cordibus & intus in spiritu sanctificatorum. Euangeliũ suum iam Christus reuersurus ad patrem prædicauerat & creditum erat, credendúmq; sciebat à posteris qui futuri erãt in terra eius, id est, in regno cœlorum & ecclesia sanctorum: hæc erat omnis Christi patrisq; uoluntas. sicut in Ioanne dicit, Hæc est uoluntas patris, ut credatis in eum quem ille misit. Sic credendo omnis uoluntas dei in sanctis mirabiliter & cum gloria cœlesti impletur, dum interim impij & hypocritæ suis uoluntatibus, adinuentionibus & studijs à se repertis & operibus plurimis, quorum deus non opus habet, neq; proximo utilia sunt, sese deo seruire putant & iustificari quærunt. Deus in sanctis suam operatur uoluntatẽ, quia ipsi suæ uoluntati resignant, dicẽtes, Fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra. Hypocritæ autem faciunt quod ipsis bonum & rectum uidetur, non quod dei uerbo. De impijs ergo Iudæis Christi persecutoribus & qui oderunt Euangelium Christi sequitur, Multiplicatæ &c. Sicut fideles semper pergunt ex fide in fidem & crescunt in domino, sic osores Euangelij semper augentur impietate & cæcitate: quorum externam laruam adeo non respicit deus, ut etiam nomina eorum non agniturum aut nominaturũ se dicat, quemadmodũ de impijs Christianæ rei persecutoribus dictum est, Psal. 68. Deleantur de libro uiuentium, & cum iustis non scribantur, quibus & dicet, Nescio uos, discedite à me operarij iniquitatis. Aut ita accipe, Nec memor &c. id est, non orabo ultra pro eis in eis spiritu meo, hoc est derelicti nunquã resipiscent ut suspirent ad deum, Io. 17. Non rogo. Abiectionem Iudæorum uidimus satis horrendam propter infidelitatem illorum. Vide ne & tu excidas, Ro. 11. Dum non inuocas deum conseruatorem & custodem, qui nisi custodierit frustra laboramus & uigilamus.

Voluntas dei in sanctis.

Voluntas propria in hypocritis.

Noĩa impiorũ nõ nouit Christus.

Dominus

Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei. Tu es qui restituis hæreditatem meam mihi. Funes ceciderunt mihi in optimis meis, etenim hæreditas mea optima est mihi. Benedicam dominũ qui erudit me, insuper & usq; ad noctem erudierunt me renes mei. Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris meis est, ut non mouear. Propterea lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neq; dabis sanctum tuum uidere corruptionẽ. Notificasti mihi uias uitæ, implebis me lætitia cũ uultu tuo, iucunditas in dextera tua in finem.

Pars hæreditatis, est portio tota quæ ad me pertinet, quando diuiditur hæreditas, ne hic cogites dominum non esse totam hæreditatem cũ partem audis. Alij gaudent alijs rebus, pars mea hæreditaria est dominus. Olim leuitarum & sacerdotum legalium pars & hæreditas non erat cum cæteris terram possidentibus, ut legis. Num. 18. & Deut. 18. quoniam dominus deus pars illorum erat: Nunc uero qui non est ex tribu Leui, ut dicitur Hebr. 7. Christus hic dicit dominum esse hæreditatem, & partem suam & calicem suum, omnésq; hoc Christiani in Christo dicunt, Vt nihil agant nostri clerici, qui hoc ad se solos trahunt. Vnde dicimus ex alio loco, Portio mea domine. & Threno 2. Pars mea dominus &c. Hæreditas dominus.

Calix in scripturis est id quod nobis obuenit & offertur nobis à deo. Ita impiorum calix est laquei, ignis, sulphur, spiritus procellarum, psal. 10. Hæc est fex in calice domini, de qua bibent omnes peccatores terræ, ut est psal. 74. & Hiere. 25. & Esa. 51. quia calicem Babylonis biberũt, Hiere. 51. Apoc. 14. & 18. Calix autem Christi, ut hic dicitur, est ipse dominus deus. Hic calix est, ut non nostram, sed dei se

Calix in scripturis.

quamur uoluntatẽ,calici Babylonis omnino contrarius.Hic calix nimium amarus quãdoq; ei pro nobis factus est,ut restitueretur ei hæreditas omniũ gentiũ,pctõ Adæ amissa.Vnde dixit,Pater si fieri potest,transfer à me calicem istum.Hunc & baptismum uocat Mar.10.dicẽs,Calicem quidẽ quẽ ego bibo,bibetis, & baptismo quo ego baptizor, baptizabimini &c. & Lucæ 12.Baptismo habeo baptizari,et quomodo coarctor,donec perficiatur.Etiã nobis esset amarum nimis & intolerabile hunc bibere calicem,nisi Christus præbibisset & sanctificasset,qui scimus hunc calicem non aliud nisi dominum deũ esse,quod scire supergreditur omnẽ consolationẽ. Potat quidem dominus suos amaritudine & absynthio,ut est Thren.3.sed hoc nobis quasi desolatis uidetur,Nam,ut est in alio psalmo,Ira in indignatione eius,& uita in uoluntate eius.Hinc de calice consolationis & inebriationis spiritus sancti loquitur alibi,Et calix meus inebrians q̃ præclarus est.2.Cor.1.Bene dictus deus &c. Tu es &c.id est,reddes teipsum mihi, qui es hæreditas mea,qui iam me paulisper derelinques in potestate tenebrarũ,psal.8. Aut reddes mihi hæreditatem meam qui filius sum,quam peccato Adæ amisi,ut sim rex Iudæorũ & gentium, & detur mihi omnis potestas in cœlo & in terra,psal.2.Felix sic,Tu sustentabis sortẽ meam,id est,illæsam immotámq; & stantem seruabis hæreditatem meam. Funes &c.Metaphora est à re corporea ad spiritum qua dicit Christus sibi præclaram contigisse hæreditatem.Funibus olim metiebantur agros,ut quisq; suam acciperet partem,sicut psal.77.Sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.

Hæreditas Christi.

Funes.

Itaq;,ut uides,his omnibus uersibus insigniter gloriatur in deo patre, hæreditate optima,eruditore,auxiliatore & glorificatore.q.d. Nunc clarificatus est filius hominis,& deus clarificatus est in eo. Si deus clarificatus est in eo,& deus clarificabit eum in semetipso,& continuo clarificabit eum &c. Erudit me,id est,dat mihi spiritum,ut eligam omne quod ipsi placet, Ioannis. 8. Sicut docuit me pater, hæc loquor,& qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum,quia,quæ placita sunt ei,facio semper.Præterea ut per omnia similis nobis fieret, eruditur etiam eum pater tentationibus & passionibus:in quibus nos maxime discimus benignitatem dei erga nos. Heb.2.Debuit per omnia fratribus similari,ut misericors fieret, & fidelis pontifex &c.Et cap.5.Quamuis esset filius tamen didicit ex ijs quæ passus est obedientiam &c.Atq; hic docet nos Christus,ut benedicamus domino, id est,gratias agamus de omnibus quibus nos, ut filios,erudit tentationibus.Felix sic,Benedicam domino qui consuluit mihi, quod ex Hebræo sig-

Erudit deus.

Consilium in aduersis.

nificat, Consilium dedit mihi. Sed cum nostro in idem redit: Magnum enim donum dei est in aduersis consilium non ignorare, Consilium autẽ tunc uni cum est inuocare dominũ, Conserua me domine, quoniã speraui in te.

Insuper & usq; ad noctem erudierunt me renes mei, Id est, non solũ in spiritu, ut dixi, eruditus sum à deo, sed etiã in carne mea, usq; ad noctem, id est, iugiter & sine cessatione. quid enim aliud est, usq; ad noctem, quã tota die? Id quod in psalmis significare iugiter, admonui psalmo. 12. Hoc scilicet est, quod ante diximus, Christum in carne sua propter nos mortali & infirma ac trepidante tentationibus eruditũ: Illa tamẽ caro sancta, & absq; omni pctõ nulla tentatione, neq; dulci, neq; amara potuit, ut nostra peccatrix, prouocari ad aliquid eligendum contra deum. Grauissima quidẽ tentatio erat, Pater transfer à me calicẽ istum, sed quid illic elegerit nõ ignoramus. Felix sic habet, Etiã per noctes castigauerũt me renes mei. Dictũ est psal. 7. Renes significare affectus & delectationes siue concupiscentias carnis. Nostra caro trahit nos ad iniquitatem, cum semper tum uel maxime noctibus: Ego, ait Apostolus, non inuenio in carne mea bonũ. felix ergo Christi caro, quæ eruditi eum, id est bonũ uoluit, & tum quoq; quãdo alij in carne magis tentantur. Hæc est illa caro Adæ ante peccatũ, sed in Christo infirma & mortalis propter nostra peccata, quæ illa caro portabat. Potes & allegorice noctem accipere uel noctes. Caro mea noctu, id est, in tribulatione ostendit mihi infirmitatem meam. Sicut & ipse dixit, Spiritus quidẽ promptus est, caro autẽ infirma, Caro certe horret crucem. Sic & nos castigamur & docemur, q̃ nihil simus in tribulatione & tentatione. Exemplum esto Petrus. Quin & de Christo supra diximus ex Heb. 5. q̃ didicit ex ijs quæ passus est obedientiam. Vel etiã proprie noctu, quando magis horret animus, & solet uigere tentatio. Exemplũ sit precatio Christi in horto. Aduerte & sanctorum carnẽ, dum iugiter spiritu mortificatur, paulatim, ut ita dicam, spiritescere, sed non perficietur in hac uita, Ro. 7.

Christi caro infirma, sed sancta.

Prouidebam dominum &c. Non respexi quid mihi conduceret, non respexi ad multitudinẽ tentationum & persecutorum, sed dominum semper habui ante oculos, is est mihi omne bonũ, is omnia amara, uertit mihi in salutem, per quẽ certus sum, q̃ nulla tentatio, nulla aduersitas me separabit ab eo, quoniã, inquit, à dextris est mihi, ne cadam. A dextris, id est, auxiliator meus est. psal. 108. Qui astitit à dextris pauperis, ut saluam faceret à persequentibus animam meam. Item diabolus stet à dextris eius, id est, astet ei ne sit illic locus deo.

Deus præ oculis.

A dextris.

Lætitia ex deo. Propter hoc lætatum &c. Qui semper deum habet ante oculos & certa fide scit se deum habere protectorem, quomodo non gauderet corde, quæ est fides & gaudium in spiritu sancto? & quomodo etiã non exultaret lingua, id est, gratias ageret, quæ est fidei cõfessio & sanctificatio nominis illius quem semper uidet? Hoc gaudium omnis tribulatio mundi aufferre non potest, modo sit deus ante oculos, certo semper creditus adiutor. Quin & ipsa caro requiescet, habitabit in spe, id est, dormiet certa de futura resurrectione: sed nostra uidet corruptionem, Christi non uidit corruptionem.

Articulus fidei. Quare caro mea requiescet in spe? Quoniã, inquit, non derelinques animam meam, id est, uitam meam, in inferno, id est, in morte. Christus non solum pro nobis mortuus est, sed etiam uoluit pro nobis aliquantisper, id est,

Descendit ad inferos. usq; in tertium diem descendere ad tenebras tartareas, ubi est imago mortis, & sicut Iob dicit, sempiternus horror absq; ullo ordine. Hoc est, uoluit tam diu teneri in morte, ad quam nos eramus in Adam damnati. Sic & Iacob de morte sua loquitur Gen. 37. Descendam ad filium meum lugens in

Inferi. infernum. Atq; hic habes illum articulũ fidei, Descendit ad inferos. Si quæris quid illic fecerit, Respondeo, Nihil moror quæ sine scriptura dicunt de limbo patrũ, cũ alibi etiã legas, Eruisti animam meam ex inferno inferiori. Non illos patres solum, sed omnes credentes à constitutione mundi usq; ad consummationem, tunc liberauit non ex limbo, sed inferno inferiori & nouissimo, ad quem omnes eramus damnati, in qua tũc omnes, sicut & in morte eramus per sententiam diuinam. Illuc ignis æternus omnis manebat, ut morti per Adæ peccatum traditi, in extremo illo iudicio traderemur etiam pœnæ igniq; æterno, & nulla fuisset redemptionis spes, sicut nulla spes est diabolo & angelis eius, cui ille ignis paratus est ab exordio mũdi, & quot quot ex eius regno per Christum nõ liberantur. Ad hoc ergo illuc Christus descendit in mortem & inferos, ne tu illuc descenderes, ut sicut à morte redemit, ita & ab inferis redimeret, ut totam tuam mortem sua morte abole-

Sinus Abrahæ ret, ut & tibi liceret requiescere in spe gloriosæ resurrectionis, sicut & omnes patres defuncti requiescebant, qui expectauerant benedictionem in semine Abrahæ, qui est Christus. In qua fide qui defuncti sunt in sinum Abrahæ recepti scribuntur, Nam in fide Abrahæ & benedictionis per Christum futuræ quiescebant & quiescunt nobiscum resurrecturi. Reliqui omnes in desperatione moriebantur, & hodie moriuntur, detenti in horrenda morte, quoad ignis ille æternus per sententiam nouissimam ueniat super eos. Porrò ea quæ diximus de Christo Petrus Act. 2. sic dicit, Quem deus suscitã

uit ſolutis doloribus mortis, quatenus impoſsibile erat teneri illũ ab ea ſcili cet morte. Sequitur, Nec dabis ſanctum tuum uidere corruptionem, id eſt, quem ſanctificaſti, quem unxiſti tibi, non ſines tam diu manere in morte, ut corpus corrumpatur. Eſt autem hebraiſmus, Videre corruptionem, id eſt, corrumpi, ſicut uidere mortem, id eſt mori. Magna uero gratia credentium eſt, & eodẽ nomine cũ Chriſto appellantur ſancti, id eſt, ſegregati deo, ſicut ſupra, Sãctis qui ſunt in terra eius, ſed Chriſtus eſt ſanctus ſanctorũ, primo genitus in multis fratribus. Hic uides præſtari, quod deus in lege exigebat, dicens, Sancti eſtote, quoniã ego ſanctus ſum dominus deus ueſter. Notas mihi feciſti uias uitæ, id eſt reduxiſti me in uitã, quod inſtabat, factũ dicit, more prophetico, ſicut in Ioanne, Nunc clarificatus eſt filius hominis. Fe. Notã mihi facies ſenitã uitæ, id eſt, oſtendes qua euadam ex morte. *Sanctũ tuum.* *Sancti.*

Adimplebis me lætitia cũ uultu tuo, id eſt, cũ rurſum aſpexeris me, qui ad modicũ es quaſi deſerturus. Poſt reſurrectionẽ uultũ dei & nos uidebimus lætitia ſempiterna. Fe. Sacietas lætitiarũ cum uultu tuo, id eſt, ubi uultus tuus eſt, & aſpectus, ibi eſt abũdantia lætitiarũ. In dextera dei erimus poſt reſurrectionẽ, ſicut & Chriſtus in dextera patris eſt, ibi delectati ones æternũ. Dextera dei eſt æterna uita, ſicut ſiniſtra eius, propter crucem, id eſt, tentationes & tribulationes, eſt uita præſens. Sic in Canticis, Leua eſt ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Aliãs ſiniſtra eius eſt damnatio æterna, Matth. 25. *Poſt reſurrectionem.* *Dextera dei.* *Siniſtra.*

PSALMVS XVI.

Titulus. Oratio Dauid.

SVMMA. *Chriſtus orat cũ fidelibus, ne pater cœleſtis permittat ſe ſuccumbere tam potentibus aduerſarijs, támq; ferociter perſequẽtibus, qui omnibus mundi rebus & uoluptatibus abundant. Ego autẽ, inquit, in iuſtitia apparebo conſpectui tuo, abundabo cum apparuerit gloria tua.*

EXaudi domine iuſtitiã meã, íntende depre/cationi meæ. Audi orationẽ meam, nõ ín la/biis doloſis. De uultu tuo iudicium meum prode at, oculi tui uideãt æquitates. Probaſti cor meum, uiſitaſti nocte, igne me examinaſti, & nõ eſt inuen

ta in me iniuſtitia. Vt non loquat̃ os meum opera hominũ, propter uerba labiorũ tuorũ ego cuſtodi ui uias duras. Perfice greſſus meos in ſemitis meis, ut nõ moueãtur ueſtigia mea. Ego clamaui quoniã exaudiſti me deus, inclina aurẽ tuã mihi, & exaudi uerba mea. Mirifica miſericordias tuas, qui ſaluos facis ſperantes in te. A reſiſtẽtibus dexteræ tuæ cuſtodi me dñe ut pupillam oculi. Sub tegmine alarũ tuarũ ꝓtege me a facie impiorũ qui me adflixerũt.

Fidei oppugnatio.

Aduerte ſemper (quod ſæpe monco) q̃ licet horrẽda in hoc pſalmo tibi uideatur perſecutio ſi corpus ſpectes, nulla tamen comparatione maior eſt quæ intus fidẽ oppugnat. Aduerte quoq; quid in tantis periculis ſpiritus immiſceat conſolationis: Saluos, inquit, facis ſperantes in te. Vt interim taceam ipſam quoq; orationẽ conſolationis plenam inter horrores, ſecundũ illud pſal. 93 Secundũ multitudinẽ dolorum meorũ in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animã meam. Præterea aduerte fideles nunq̃ coram deo ſuam allegare iuſtitiam (alioqui hypocritæ eſſent) niſi in perſecutione: Hic enim certi ſunt ſe propter iuſtitiam pati, & aduerſarios iniuſtam habere cauſſam. Non ergo tunc ſibi arrogant iuſtitiam, ſed ſententiam amplectuntur Chriſti eos beatus pronunciantis. Vide ſupra pſal. 7.

Conſolatio in tentatione.

Iuſta cauſſa.

Labijs doloſis orare.

Exaudi domine iuſtitiã meã, id eſt, iuſtam cauſſam meam. In Heb. non eſt Meam. Non in labijs doloſis, id eſt, tu ſcis q̃ ex corde loquor. Hypocritæ labijs doloſis orant. De quibus dicitur, Non omnis qui dicit mihi, domine, domine &c. de uultu &c. tu iudicato cauſſam meã, qui probas renes & corda, & uideto iniuſtitiã aduerſariorũ: Tui oculi nõ fallũtur, hominũ iudiciũ & oculi tantũ ſecũdũ externa iudicãt, & aduerſarios meos iuſtificãt in ſeductionẽ multorũ. Probaſti cor meũ, & uiſitaſti nocte. i. tentatione infidelitatis & perſecutiõe, qua tẽtaſti utrũ uellẽ perſiſtere, igne tẽtatiõis me examinaſti, ſicut argentũ in igne examinatur, & nõ inueniſti in me iniuſtitiam, Id eſt, per infidelitatẽ non ceſſi tẽtationi: Nã ſi fides eſt iuſtitia, cõſequitur infi-

Iniuſtitia.

delitatẽ esse iniustitiã. Vt non loquatur &c. Id est, usq; adeo nõ est inuenta in me iniustitia, ut ne uerbo quidẽ uoluerim approbare opera hominũ, quod tamẽ ipsi imprimis urgebãt, hoc est, ut noluerim etiã iustificare causſam eorum. Propter uerba labiorũ tuorum, id est, quia uerbum & mandatũ tuum nolo præuaricari. ego custodiui, Ad sententiã potius referret, Ego obseruaui, id est, diligenter attendi uias duras, id est, damnationis, ne scilicet eas sequerer, seductus bona specie, aut territus intentata persecutione. Nam ut hic interpreteris, Vias duras, uias dei carni duras, Hebræum ut audeas non permittit. Felix hæc sic legit, Probasti cor meum, uisitasti nocte, examinasti me, non inuenies: cogitaui, non pertranſibit os meum. In operibus hominis, in uerbo labij tui ego custodiui uias diſsipatoris. Non inuenies, id est, quia fidem meam probas tentationibus, certus ſum de tua misericordia q; perſtabo, & non inuenies ſcilicet ſcoriam infidelitatis in argento meo. Cogitaui id est, ſic apud me ſtatui. Non pertranſibit os meum, id est, usq; adeo non cedam aduerſarijs ueritatis, ut etiam non præuaricetur os meum uel lingua mea, ne uerbo quidem cedam illis, quaſi pro eorum iniuſta cauſſa loquẽs aliquid, quod tamen urgent. Id quod & alibi ſic dicitur, Dixi custodiam uias meas, ut non delinquam in lingua mea, Poſui ori meo custodiam, cum conſiſteret peccator aduerſum me &c. Sic & de Iob dicitur, In omnibus his nõ peccauit Iob labijs ſuis, neq; ſtultum quid contra deum locutus est. In operibus hominis, id est, quando homo operatur, ego obſeruaui uias diſsipatoris, id est, ſemper metui ne ſeducerer, ne illic inuenirem uias iniuſtitiæ ſub ſpecie bona, quas qui ſequitur, non errare non poteſt. Et hoc feci in uerbo labij tui, id est, ſecundũ uerbum quod tu dixiſti: Vis enim ut ſequamur uerbum tuum, & admones cauere traditiones humanas. Multa uero opera hominum in ſpeciem quidem habent rationem ſapientiæ & ſanctitatis, cæterum non ſunt ſecundũ uerbum tuum, & dijudicata ſæpe ſunt contra uerbum tuum, & tamen impij homines urgent, ut ſequamur opera hominum. Semper enim opera foris ſplendentia, ſiue ſit ſancta hypocriſis, ſiue mundi gloria & ſapientia, nobis imponunt, & auertunt à ueritate tua, niſi uerbum tuum cordi noſtro ſit inſcriptum, quo docti diligenter caueamus has uias diſsipatoris uel corruptoris uel latronis. Hieronymus uerſum ſic legit, In opere hominum, propter uerbum labiorum tuorum ego obſeruaui uias latronis. Hæc ſententia non obſeruata, quia ſpiritus fidei defuit nobis, cauſſa fuit errorum noſtrorum & ſectarum, quæ hodie rurſum miſerante deo agnoſcimus per uerbum eius.

Vias duras.

Ne lingua quidem.

Cauenda opera hominũ.

Dei initiũ est & finis in re nostræ salutis.

Perfice &c. Dignus uersus qui semper oretur, Dominus deus in suas uias nos ducit orantes, uerũ nisi tũc quoq; gressus nostros in semitis nostris, in quas nos ipse duxit, perficiat, recidũt omnia. Omnia quæ salutis nostræ sunt dei sunt, initium & finis, nihil nobis arrogandũ, pereunt qui hoc non credũt: Itaq; perstare non poteris in tantis periculis & tentationibus, à dextris & à sinistris, nisi ipse perficiat gressus tuos in semitis tuis, in quibus ipse iam te ambulare fecit, ut iam non tam tuæ, quã dei sint. Fe. Sustine gressus meos in semitis tuis, ne labantur uestigia mea.

Tẽtationibus fortificamur.

Ego clamaui, quoniam exaudisti &c. Ergóne frustra clamauit, qui erat exaudiens? Respondeo, ad diuersa referendum esse. Ego clamaui, ut exaudias in hac tentatione, quoniam exaudisti scilicet in alijs: qui hactenus non fefelliſti, iam non falles. Tentationes superatæ confortant fidem nostram, ut amplius fidamus liberatori. Felix sic, Ego uocaui te quoniam respondebis mihi deus. Id quod æque est uerbum fidei, quia certo scio me exaudiendum, ideo uocaui te.

Inclina aurẽ.

Inclina, ut diligenter attendas, etiam si minus fortiter clamauero. Mirifica, id est, mirabiliter exhibe, ubi omnia desperata uidentur: ut uideamus esse manum tuam, quæ liberat, non fauorem hominum, aut fortunam. Qui saluos facis sperantes in te, uerbum fidei, Psal. 9. Sperent in te &c.

Resistentes dexteræ dei.

A resistentibus dexteræ tuæ, id est, ab illis qui resistunt saluti tuæ, auxilio tuo, quo nobis subuenis, ueritati tuæ, & uerbo Euangelico, ut suam dexteram, id est, potentiam, diuitias, & fictam sanctitatem hominibus confirment, ab illis, inquam, custodi me, non solum ut non ueniam in manus eorum, sed multo amplius, ut nunq; consentiam consilio eorum, & ita custodi me purum & intactum ab illis, sicut homo solet custodire pupillam oculi sui, id est, diligentißime: quandoquidem hic est præsentißimũ periculũ, si uel paululum eis adulati fuerimus, aut in modico cesserimus. Felix autẽ ex Hebræo coniungit sic, Saluans confidentes ab insurgentibus in dextera tua, id est, qui liberas per dexteram tuam ab aduersarijs eos qui confidunt in te.

Sub umbra alarum. Gallina.

Sub tegmine. Fe. In umbra. Quis nõ uidet esse translatum à gallinis, & alijs auiculis? Alibi, Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Et Christus, sicut gallina congregat pullos suos sub alas &c. Gallina oblita sui protegit pullos, fouet, infirmatur pro eis, id quod & uocc prodit, pugnat pro eis, & uitam suam contemnit. Tales affectus, quia in deo uidere non potuimus, misit nobis filium in quo uideremus. Quis hic non speraret? sed fides deest nobis. A facie, id est, à præsentia, uel, ne me uideant,

qui me affixerunt, non manibus solum, sed & multo amplius, impijs uer- Afflictio pij.
bis & cõuersatione, siaut &.2.Pet.2.dicitur, Loth qui opprimebatur à ne-
farijs, per libidinosam cõuersationẽ eripuit: Is enĩ oculis & auribus, iustus
cũ habitaret iter illos, quotidie aĩam iustã iniquis illorũ factis excruciabat.

Inimici mei animam meam obsiderunt, adipem su
um concluserunt, os eorum locutũ est superbiam.
Proijcientes me nũc circũdederũt me, oculos suos
posuerunt declinare in terram. Susceperũt me sicut
leo paratus in prædam, & sicut catulus leonis habi
tans in absconditis.

Animã esse uitam quis ignorat? Fe. Inimici mei in animam uel propter animam circũdederũt me, id est, ut me occidãt & tradãt morti corporis & animæ. Adipem suum cõcluserunt, id est, iam pinguem, ut opinantur, Adipem con-
prædam, scilicet me quẽ tantopere quæsierunt, ut uastatorẽ regni eorum, cluserunt.
comprehenderunt illi leones, & catuli leonũ insidiantes, id est, omnia insi-
dijs agentes, quasi nihil iniustitiæ meditentur, sed ubi potestas tenebrarum
eis à deo data fuerit, tunc ungulas habẽt & ora leonũ. Vide eadem psal. 9.
Tunc os eorũ locutum est uel loquitur superbiã, dicens, Cõprehendimus,
uicimus, &, ut alibi dicitur, deuorauimus eũ. Hæ insidiæ, & consilium im-
piorum eleganter descripta sunt, Sap. 2. Felix sic, Adipe suo clauserunt os
suũ, locuti sunt cũ superbia, quo significat prædã teneri inter dentes &c.
Proijcientes me, id est, ut proiectamentũ me æstimantes & pessimum ho
minem, qui indignus sit ipsa uita & terra. Circũdederunt uel obsederunt
me. Fe. In gressibus nostris, uel iuxta uestigia nostra nunc circũdederũt nos,
id est, quo cũq; ambulabamus, omnes uias euadendi præmunierũt, ne susci
perentur nostræ excusationes, ne audiretur nostra iusta caussa, sed ut oẽs
cũ eis damnarent nos, curabant &c. Oculos suos posuerũt, ut nõ suspi Oculi in terrã
cerent in cœlũ, sicut & de senibus legitur in historia Susannæ. Quibus uer
bis elegantissime describitur affectus impiorũ, cum cõtra ueritatẽ agũt, &
cõtra conscientiã machinãtur malũ in proximũ, obliti enim rectorũ iudici
orum dei, in suas cupiditates tantũ respiciunt miseri & excæcati, non in id
quod rectũ est, quod dei est: sic sentiunt, Vtcũq; ista deo uel placeant uel di

ſpliceant, oportet nunc ſic fieri, alioqui non eſt conſultum rebus noſtris, ſi in ueritatẽ reſpicimus, actum eſt de rebus noſtris. Hoc ſcilicet eſt oculos ponere, ut tantũ reſpiciant in terram. Væ illis.

Exurge dñe, præueni eos & ſupplãta eos, eripe animam meã ab impio framea tua, ab inimicis manus tuæ. Dñe a paucis, a terra diuide eos in uita eorum, & abſconditis tuis impletus eſt uenter eorum. Saturati ſunt filijs, & dimiſerũt reliquias paruulis ſuis. Ego autem in iuſtitia apparebo conſpectui tuo, ſatiabor quando uidebitur mihi gloria tua.

Exurge domine, ueni in auxiliũ, qui uideris iã diſſimulare. Præueni eos, anteq̃ perficiant quod machinantur. Fe. Præueni faciem eius, id eſt, impij.

Impius uirga dei.

Ab impio framea tua, Appoſitio eſt. Hoc eſt, qui impius eſt gladius tuus, dũ per eũ punis quos uis, ſicut de Aſſyrio legis, Eſa. 10. Quo nomine etiã diabolus eſt framea dei. ſicut in Iob legis. Ab inimicis manus tuæ, id eſt, ab ijs qui reſiſtunt dexteræ tuæ, ut ſupra. Domine à paucis à terra diuide eos in uita eorum. Ipſi multi ſunt & fortes ſunt, nos autem pauci, deſpecti, imbecilles. Tu diuide eos, id eſt, ſepara eos à paucis à terra, ut nõ ãplius regnẽt ſuper nos in terra, & hoc in uita eorũ, ut uideant & cõfundãtur, uel, ſicut alibi dicitur, ut ueniat mors ſuper ipſos, & deſcendãt in infernũ uiuentes.

Abſcõdita dei in impijs.

Verũ alia ſentẽtia eſt in Heb. ut dicam. Et abſconditis tuis, id eſt, bonis terrenis impletus eſt uenter eorũ. Sed nunquid bona terrena ſunt abſconditæ? Stultus ego ſi hoc dixero, quid enim magis apparet, ſpecioſum eſt &c. Sed abſcondita dei ſunt illa ipſa bona terrena, dũ per talia excæcatur iudiciũ humanũ, ut putetur illic deus eſſe propicius, ubi talia dederit, ubi omnia uidentur abundare, cum ſæpe diuerſum ſit. Sicut dicitur diuiti, Recepiſti bona in uita tua, & Lazarus mala. De illis ergo abſconditis dei ſagnãtur animalia uentris in interitum, quæ ob ipſa bona audent reſiſtere ueritati illius qui bona dedit. Vnde addit, Abũdant filijs & amicis, & tantũ abeſt, ut aliquid deſit eis, ut etiam abunde diuitiarũ ſuis filijs & amicis & hæredibus morientes relinquant.

Felix ſic hæc legit, Eripe animã meam ab impio framea tua (id eſt, qui eſt framea tua) A uiris manu tua domine (id eſt, qui ſunt manus tua, ſicut Iob dixit, Manus domini tetigit me, cũ tamen diabolus eũ tetigiſſet) à uiris ex tpe (id eſt, qui ad hoc tantũ tẽpus ptinẽt nõ ad æternã uitã) quorũ pars in uita (id eſt, qui hic partẽ ſuã acãpiũt, poſt hãc uitã pauperes futuri) & abditũ tuũ impleas uẽtrẽ eorũ (id eſt, occultũ cõſiliũ tuũ eſt, in quo fallitur iudiciũ mũdi &c.) ſaturẽtur filijs, & dimittãt reliquias paruulis ſuis. Id eſt, abundent pluſquã ſatis ſit &c. Ego aũt, Emphatica antitheſis eſt. Illi ſic abundent, nõ inuideo eis hanc tã apertã gloriã & occultã damnationẽ. Ego aũt iſta reſpuẽs, in iuſtitia, quæ eſt per fidẽ corã te apparebo, nõ in diuitijs imuſtis coram mũdo apparebo. Abundent alij alijs rebus, ego iuſtitia diues ero, illas non reſpicit deus, hanc aũt, quia ſua eſt nõ reſpicere nõ poteſt. Et ſi paper iudicer & deſpectus, nõ tamen quæram cũ illis uiris hic ſaturari, qui iã in æternis bonis ſpe ipſa ſaturitatẽ mihi promitto, certus q; ſatiabor cũ apparuerit gloria tua. Tunc & nos, inquit, Ioannes, ſimiles ei erimus, & uidebimus eum ſicuti eſt. Fe. Satiabor dum ſurrexerit ſimilitudo tua. Similitudo dei eſt homo, Gen. 1. ſed in peccato Adam perdita eſt. quæ ſurgit hic quidẽ reddita per iuſtitiam fidei, & creſcit dum pergimus ex fide in fidẽ, ſed perficietur cum Chriſto in reſurrectione nouiſſima.

Iuſtitia diuites

Cum apparuerit &c.

Similitudo dei

PSALMVS XVII.

Titulus προσκέλευσις ſeruo domini Dauid, qui locutus eſt uerba cantici huius, in die qua liberauit eũ dñs de manu omnium inimicorum ſuorum, & de manu Saul, & dixit, Diligam te &c.

Chriſtũ hic loqui finis pſalmi oſtendit. Eripies, inquit, me de contradictionibus populi, conſtitues me in caput gentiũ. Populus quẽ nõ cognoui &c. Et Paulus Ro. 15. miſericordiã gẽtibus exhibitã probat ex uerſu huius pſalmi, Propterea cõfitebor tibi in gẽtibus domine, & nomini tuo cantabo. Vt nihil hic agãt, qui propter titulũ Hebraicũ diſtorquẽtur de Dauide, ignorãtes, q; Dauid in ſuis tribulationibus & liberationibus uiderit in ſpũ hæc de Chriſto tribulando & liberando, qui erat ex lumbis eius egreſſurus, & ſeſſurus ſuper ſedem eius, ut dicit Petrus Act. 2. Id quod & ipſe Dauid poſt hoc canticũ. 2. Reg. 23. in nouiſſimis ſuis uerbis dicit, Spiritus, inquit, domini locutus eſt per me, & ſermo eius per linguam meam.

Verba Chriſti eſſe pſalmum.

SVMMA. Chriſtus gratias agit deo patri, q; tã horrẽdis p ſe factis mira

culis,in tribulatione maxima exauditus sit, & cũ gaudio æterno liberatus de inimicis fortißimis,ipsáq; morte & inferis,eo q; pater dilexerit eũ immaculatũ quidẽ,sed humiliatũ propter nos.Et eduxit,inquit,me in latitudinẽ, saluũ me fecit,quoniã uoluit me &c.Deinde reijcit carnẽ infidelem Iudæorum,& elegit credentes sibi gentes,Dilatasti,inquit,gressus meos &c.

IN hoc psalmo à uersu,Cõmota est &c.usq; ad uersum,Misit de summo &c.quædã obscuriora apparẽt,quæ hic absoluã secũdũ sententiã aliorũ, ut mihi deinde liberius in psalmo liceat pro mea sentẽtia loqui.Nã cõmodũ hic erit,ut etiã noua cũ ueteribus cõparemus.Augustini aũt,& qui eum sequũtur,obscuras allegorias,& impertinentes nihil moror: fingere enim ex tuo sensu nõ est interpretari scripturas.Igitur qui de Dauide exponũt psalmũ,& nõ inueniũt hæc miracula pro Dauidis persona facta,sic dicũt,Verba quidẽ esse Dauidis,sed in psona populi Iudaici gratias agẽtis,de liberatione ppli,olim ex Aegyptia seruitute & tribulatione graui,p horrẽda miracula facta,prætrea de uisis miraculis & terroribus Iudæorũ,iuxta montem Sina,quãdo dabatur lex Mosaica.Per miracula cõtra Aegyptios facta significatur æterna excæcatio & dãnatio illorũ,qui nõ solũ non recipiunt uerbũ dei,sed etiã oĩbus modis ei resistũt,ut certe legis de Aegyptijs,quorũ caput Pharao.i.princeps huius mundi.Per miracula uero,quibus territi sunt Hebræi ad montẽ Sina,significatur terror legis & iudicij dei,qui est horror mortis & inferorũ.Sed hic audiũt,Nolite timere,ut enim probaret uos uenit deus,& ut terror illius esset in uobis,& nõ peccaretis.Lege historiam Exo.7.usq; ad caput.13.Et Exo.19.&.20.& Deu.4.Verũ si hæc placent,cũ hic certo sciamus Christũ loqui,cur nõ potius,neglecto Dauide,accipimus Christũ loquentẽ,& gratias agentẽ in persona suorũ.i.omniũ credentiũ ab initio mũdi,quorũ caput ipse est,& primogenitus in multis fratribus? qui clamat ad deũ, dũ nos clamamus,persecutionẽ patitur,dũ nos patimur,exauditur & liberatur,dũ nos exaudimur & liberamur.Hic clamat è cœlis,Saule,Saule quid me persequeris?Et in ultimo iudicio dicturus est,Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Ipse est caput credentis populi,nõ Dauid.Atq; ita Christũ in illo ueteri populo exauditũ potes intelligere,è quorũ carne & sanguine ipse erat nasciturus.Videamus itaq; singula.Primũ in Aegypto cõmota est & cõtremuit terra,id est,hoĩes in terra Aegypti perturbati sunt.Fundamẽta montium cõturbata sunt & cõmota sunt.i ipsi principes Aegyptiorum perturbati sunt horrẽdis illis miraculis. Ita tropo scripturæ,terra & mõtes frequẽtißime accipiũtur,ut obscurã

Miracula in Aegypto.

Miracula in Sina.

Sancti in Christo sunt.

Cõmota est.

non putes allegoriam. Sic dicitur Sapien.9. Intrauit sapientia in animam
serui dei,id est,Mosi, & stetit contra reges horrendos in portentis & sig=
nis.Et de perturbatione regum aliorum dicitur in Cantico Mosi,Tunc con
turbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor &c. Ascen= Ascẽdit fumus
dit fumus in ira eius, Potest intelligi de deo uehementer irato, sicut illud,
Saulus adhuc spirans minarum & cædis in discipulos domini. Et de deo
Ezech.21. Effundam super te indignationem meam, & in igne furoris mei
sufflabo in te &c. Atq; ita certe hic paulo post dicitur,Ab increpatione tua
domine,ab inspiratione spiritus iræ tuæ.Et uidetur loqui de deo,ut de ho=
mine,flatu excitante flammas,& carbones siue ignem quem statim sit iacu
laturus in hostes. Scriptura enim sic de deo loquitur sæpe quasi humanum
quid agat,ut & psal.7.Nisi conuersi fueritis &c.Parato uero igne per irã Volauit &c.
eius,uolauit in aëre per mirabilem scilicet effectum in tetra illa caligine
& tenebris palpabilibus, & pluit grandinẽ cum igne, misitq; tonitrua &
discurrentia fulgura super terram, Exo.9. Multa hic poëticis imò prophe
ticis exornãtur tropis,& gestorum ordo non seruatur,nec oportet,modo
gesta narrentur in gratiarumactione.Sequitur,Et apparuerunt inundatio Et apparue
nes aquarum,quando stetit aqua maris rubri quasi murus à dextris & à si= runt &c.
nistris,Et reuelata sunt fundamenta orbis terrarum,id est, profunditates
terræ,& abyssi in maris parte sicata,Exo.14.Et hoc factum est ab incre=
patione tua domine,ut psal.105. Et increpuit mare rubrum, & exiccatum
est &c.ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Sic enim dicitur in historia,Abstu=
lit mare dominus flante uento uehementi & urenti tota nocte,& uertit in
siccum, fuit autem is flatus spiritus iræ dei, quia statuit per ista submer=
gere aduersarios.Sic Moses in Cantico, Flauit spiritus tuus & operuit eos
mare &c. Deinde in monte quoq; Sina,quando danda erat lex,legis appa In Sina.
ruisse caliginem nubis,ignem maximum,tonitrua,fulgura,fumum quasi ex
fornace ignis & sonitum buccinæ.Multũ hic terra mota est & montes su=
perbiæ territi,id est,qui erecto collo incedentes, & adhuc non timentes de
um non requirunt. Id quod pulchræ legis Deut.5.quin & terram motam
& cœlos distillasse à facie dei Sinai legis psal.67.Eœ habes historiam,ad= Allegoriæ.
de si uis allegorias. Nam sine historia,& præter scripturæ consuetudinem
allegorijs ludere nihil aliud quàm fingere est.Christus itaq;, si hæc tibi hoc Christi expe=
loco placent,hic propter se facta dicit,quæ certe pro populo ipsius facta rientia.
erant.Quin & ipse quæ populo suo contigerunt,in se ipso expertus est,
tentatus per omnia similiter nobis,sed absq; peccato,Heb.4. Hic nõ solum

afflictionẽ corporis pro nobis sustinuit in Aegypto nostra, sed & terrorem mortis & inferorũ, horrorem conscientiæ: fideiussor enim pro nobis, cum non essemus soluendo, factus est omnium peccatorũ, etiam coram deo reus, quod qui nõ capiunt, Euangeliũ ignorant, deus enim, ut dicit Esa. ca. 53. posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Et secundũ Paulum, factus est pro nobis maledictum & peccatũ, &, ut semel dicam, Verbum caro factum est. Hæc si intelligeremus, mirum si non accenderemur ad deum redamandum, cui tantũ debemus &c.

Dilígam te dñe fortitudo mea, dñs firmamẽtũ meũ & refugíũ meũ & líberator meus. Deus meus adiutor meus, & sperabo ín eũ, protector meus, & cornu salutis meæ & susceptor meus. Laudãs ĩuocauí dñm, & ab ínimícis meis salu⁹ero.

His appellationibus non potest uere deum inuocare, nisi qui ex solo deo pendet, & certus est nihil sibi præualiturum contra hunc protectorem.

Firmamentum. Fe. rupes. Refugium. Fe. propugnaculum. Deus meus adiutor meus, & sperabo in eum. Fe. Lapis meus confidam in ipso, Nam hic non est in Heb. Deus meus. Inuocaui, Fe. Inuocabo.

Cornu. *Cornu, quo animãtia pugnãt & superbiũt, in sacris literis, potẽtiã, gloriã, regnũ, significat. Vnde in psal. impijs dicitur, Nolite exaltare cornu, nolite extollere in altum cornu uestrũ. Et de Christo Lucæ. 1. Et erexit cornu salutis nobis &c. Et in psal. Et exaltauit cornu populi sui.* *Remediũ tentationis.* *Laudãs inuocabo &c. hoc præsentissimũ est remediũ in tentatione, ut laudãs, id est, gratias agens de gratia data & de superioribus liberationibus, inuoces dominũ, ut libereris à præsenti tentatione. Id quod sæpe uides in psalmis ag.*

Obsederũt me dolores mortis, & torrẽtes íniquitatis conturbauerunt me. Dolores ínferni circũdederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis.

Et torrentes &c. Fe. Congregationes Belial perterruerunt me.

Psalmi gratiarumactiones. *His duobus uersibus summam angustiæ & passionis suæ expressit Christus, ut ex magnitudine periculi ostendat grãde beneficiũ liberatoris. q. d.*

In hæc incidera, ſed inuocatus pater ſtupendis etiã pro me editis miraculis me liberauit, ſicut ſequẽtia habẽt. In gratiarũ igitur actionẽ hæc narrantur, ſicut ferè ubiq; in pſalmis, id quod & ante quandoq; monuimus. Vide igitur quid debeamus Chriſto, aut certe deo patri, qui pro nobis tradidit unigenitũ, quẽ mors ſuis doloribus obſedit, ut fugere nõ licuerit, quẽ inundationes iniquitatũ, & congregationes Belial, id eſt, iniquorum & Satanæ non ſolũ perſecutæ ſunt, ſed etiã conturbauerũt, & in horrorẽ mortis induxerunt, & inferorũ. Nam quos dolores mortis dixerat, eoſdem & dolores inferni dicit, præuenerũt, inquit, me laquei mortis, id eſt, uenerũt ſuper me abſq; ulla euadendi ſpe. Atq; hic certe uides Chriſtum à deo derelictum: Erat enim, ſicut ipſe dixit, poteſtas tenebrarum. Mortis horror.

Et in tribulatione mea inuocaui dominũ, & ad deum meum clamaui. Audiuit ex templo ſancto ſuo uocem meam, & clamor meus in cõſpectu eius introibit in aures eius. Et cõmota eſt, & tremuit terra, & fundamenta montium turbata ſunt, & cõmota ſunt, quoniã iratus eſt eis deus. Aſcendit fumus in ira eius, & ignis a facie eius ardeſcet, carbones ſuccenſi ſunt ab eo. Et inclinauit cœlos & deſcẽdit, & caligo ſub pedibus eius. Et aſcendit ſuper cherubim & uolauit, uolauit ſuper pennas uentorum. Et poſuit tenebras latibulum ſuum, in circuitu eius tabernaculum eius tenebroſa aqua in nubibus aeris. A fulgore in cõſpectu eius nubes tranſierũt, grando & carbones ignis. Et intonuit de cœlo dñs, & altiſſimus dedit uocẽ ſuam. Miſit ſagittas & diſſipa-

uit eos, & fulgura multiplicauit & cõturbauit eos. Et apparuerunt fontes aquarũ, & reuelata sunt fundamẽta orbis. Ab increpatione tua domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

Mutatio temporũ. Mutatio ista temporum ubi legis, Introibit, Ardescet, nõ te turbet. Christus semper exaudiẽdus est, & ira dei semper sæuit in aduersarios. Vt interim non dicam tropum esse propheticum, qui dum de futuris loquuntur, iam per futura loquuntur, iam per præterita, certus est enim spiritus, qui in prophetis loquitur de ijs quæ prædicit adeo ac si iam facta essent.

Ignis à facie eius ardescet. Fe. Ignis ex ore eius deuorabit, id est, ignis qui ex ore eius procedit, deuorabit aduersarios. Posuit tenebras latibulum suum, id est, in tenebris latuit. Tabernaculum eius quod fuit in circuitu eius, id est, latibulum quod circundedit eum, fuit tenebrosa aqua in nubibus aëris, id est, densus & madidus tempestuosusq; aër, quo significat easdem tenebras in quibus latuit, ut sit tantũ repetita sententia. Felix sic, Posuit tenebras latibulum suum in circuitu tugurij eius, obscuritatem aquarum, densitates nubium. Post uersum, Et intonuit de cœlo dominus, & altissimus dedit uocem suam, In Heb. rursum additur, Grando & carbones ignis, sicut & in uulgatis codicibus, quibus uulgo utimur, adiectum est hoc ipsum ex Hebræo. Fontes. Fe. Inundationes. Hieronymus, Effusiones, sed quid significetur, satis constat ex eo quod additur, Et reuelata sunt fundamenta orbis terrarũ, significat enim terram perfractam usq; ad infimas aquas: nam aquas esse sub terris, & terram fundatã super aquas, scriptura clare dicit, id quod dicemus psal. 23.

Cherub. Cherub auem significat Hebræis, cherubim aues. Super arcam in tabernaculo Mosi erant Cherubim id est animalium imagines alatæ, forte ut nũc fingunt imagines angelorum, ubi dabat dominus responsa, & exaudiebat inuocantes super propiciatorium, quod erat super arcam, Exo. 25. Vnde psalmo. 79. Qui sedes super cherubim &c. Hic tamen simpliciter puto intelligẽdum, Ascendit siue, ut est in Hebræo equitauit super cherub, id est, auem uel super cherubim, id est, aues. Nam sequitur, Et uolauit, uolauit super pennas uentorum. Vides q; uento siue uentis affigit alas, ut non dubites, de qua aue dicat. Vt figurate nihil aliud significetur, quàm q; deus sub cœlo

cœlo in ære, presente effectu & miraculo, quasi suspensus hæc omnia fecerit. Id quod apertius psal. 103. sic dicitur, Qui ponis nubem ascensum tuũ, qui ambulas super pennas uentorũ.

Cum luce clarius sit Christũ hic loqui, sicut ante indicauimus, quid longus petita quærimus, cum dicat ipse hæc miracula facta non in Aegypto aut in Sina, sed quando ipse ad patrem clamauit desiderio cordis in tribulatione sui maxima, quando uidebatur derelictus à deo & omnibus creaturis in doloribus mortis & inferorum, in conturbatione iniquitatis & laqueis mortis? Num adhuc ignoramus ad mortem filij dei omnem dei creaturam turbatã, & horrendo tetróq; spectaculo declaratã iram dei patris spectantis necem filij sui? Quis dubitat, si unquã per miraculum fuit horrenda aëris tempestas & cœli terreq; commotio, hic omnia fuisse horrendissima? quando quidẽ legis in Matthæo, terram motam, petras scissas, monumenta aperta, inferos patuisse, ut redderent mortuos qui cũ Christo surrexerunt & usi sunt in Hierusalem, tenebras quoq; per tres horas & ipsum solem obscuratum, in tribus Euangelistis. Insuper Petrus Act. 2. ex Ioë le addit lunam sanguineam, signa in cœlo sursum & signa in terra deorsum, sanguinem & ignem & uaporem fumi, antequam ueniat dies domini magnus & manifestus. Indicauit hæc quoq; Iacobus Faber Stapulensis, quẽ præter reliquam eruditionem ego uirum bonũ non iudicare non possum. Diem domini magnum & manifestum intelligo diem resurrectionis Christi & tempus testamenti noui confirmati & publicati: magnũ in se, id est, glorioſum, manifestatum autem posteaquã missus est spiritus sanctus. Horribilis hic erat Iudæis quibus Ioël id scripserat. quia propter infidelitatem abiiciendi erant, Nobis autẽ est dies lætitiæ, de qua scriptum est, Hæc est dies quã fecit dominus, exultemus & lætemur in ea, &, Nox processit, dies aũt appropinquauit. Hæc apud me uult Petri citatio & contextus in Ioële, ut non intelligam de die illa iudicij extrema. sic enim statim sequitur, Et erit, scilicet postquã illa miracula facta sunt, omnis quicũq; inuocauerit nomen domini, saluus erit. Porrò ad hæc tam tristia spectacula, signa profecto iræ dei in morte filij sui, turbatos animos legis, imprimis gentilũ, id est, Centurionis & qui cum eo erant, scribuntur enim timuisse ualde & deum glorificasse: deinde & de alijs legis quotquot aderant ad spectaculum istud, & percutientes pectora sua reuersi sunt. Quid si & hic horrorem legis in gentibus & iudæis interpretemur, ubi lex noua & testamentũ nouum, id est, Euangelium confirmabatur in morte & sanguine Christi? Si diligenter

Miracula Christo patiente.

Misit sagittas.

itaq; intuearis uides ſpiritũ Chriſti cum in hoc Pſalmo demiraculis in paſſione Chriſti factis loqueretur, ad illa quæ ſupra ex hiſtoria ueteri citauimus reſpexiſſe & alluſiſſe. Sic enim ſolẽt prophetæ in alijs factis alia uidere. Et certe iſta ex illis quæ ueteri populo facta ſunt æſtimare debemus, ſatis ſilicet nimiúmq; horrenda fuiſſe, id quod & hic uerba ipſa declarant.

Audiuit ex templo, id eſt, è loco habitationis ſuæ, è cœlis. Quoniã iratus eſt eis, ſcilicet aduerſarijs, Eis, non eſt in Heb. Sed, Quoniã iratus eſt ipſe. Aſcendit fumus &c. De uehementer irato deo intelligitur, & de igni aduerſarijs parato, ſicut ſupra oſtendimus. Et inclinauit &c. Id eſt, tanta maieſtas deſcendit ne talia non uidere crederetur ab impijs. Et caligo ſub pedibus eius, id eſt quicquid ſub eo fuit tetra caligine inhorruit. Et poſuit tenebras &c. id eſt, adfuit quidẽ deus, ſed in illa caligine latuit, imò in illa caligine uidebatur adeſſe. A fulgore &c. Fulgura ſignificat per illas tenebras & nubem opacam ſubinde permicuiſſe & quaſi igneos carbones iaculatos fuiſſe, mixta grandine. Nam ignem & uaporem fumi legis in Ioële. Et intonuit, &c. Tonitrua ſignificãtur & fulmina illa cœleſtia ad quæ tremit terra & conturbatur. Et apparuerunt &c. Petras ſciſſas legis & monumenta aperta, Hic autem ſciſſos petreos montes & terram ſciſſam uſq; ad aquas, ut ſupra diximus, ita ut infera loca patuerint. Non opus eſt aliunde hæc cõfirmare, Propheta imò Chriſtus in propheta hæc dicit facta. Et hæc omnia facta ſunt ab increpatione tua domine, quia per hæc increpaſti aduerſarios. Ab inſpiratione ſpiritus iræ tuæ, id eſt, quia flatu tuo ſic iram contra eos incendiſti, ut ſupra, Aſcendit fumus &c.

Miſit de alto & accepit me, & aſſumpſit me ex aquis multis. Eripiet me de inimicis meis potentibus & ab ijs qui oderunt me, quoniam confortati ſunt ſuper me. Præuenerunt me in die afflictionis meæ, & eſt dominus firmamentum meum. Et eduxit me in latitudinem: liberabit me, quoniã uoluit me. Et reddet mihi dominus ſecundũ iuſtitiam meam, & ſecundũ puritatem manuum mearum retri-

buet mihi. Quoniã custodiui uias domini, nec impie gessi a deo meo. Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo, & iustificationes eius non auerti a me. Et ero immaculatus cum ipso, & cauebo ab iniquitate mea. Et retribuet mihi dominus secundũ iustitiam meam, & secundũ puritatem manuũ mearum in conspectu eius.

Misit de cœlis scilicet adiutorium, & accepit me contra sententiã illorũ qui clamauerũt aduersum me, Sperauit in domino liberet eum nũc si uult eum. id quod post addit, liberabit me quoniã uoluit me. uel, ut Felix habet, Eripuit me, quoniã dilexit me, id est, fui ei curæ ut filius. Ex aquis multis. Alludit ad historiã maris rubri, sicut sæpe inuenis in Prophetis, Atq; eodem respicit quãdo dicit, Et eduxit me in latitudinẽ. Propter illã historiã & angustiam mortis in mari rubro factũ est, ut aquæ in scripturis & inundationes aquarũ significẽt persecutiones & angustias mortis, quanq; & metaphora etiã ab alijs aquis satis nota sit, cũ enim in aquas ceciderit aut deturbatus fueris necesse est ut pereas, nisi libereris. Vnde est ille psalmus, Saluũ me fac deus quoniã intrauerunt aquæ usq; ad animam meam, Infixus sum &c. ubi clare uides aquarũ interpretationẽ, sicut & hic: Nam se exponẽdo hic addit, Eripuit me de inimicis &c. Atq; hæ sunt aquæ suffocatiõis. sunt & aliæ refectionis unde sitim leues ne pereas, ut psal 22. Super aquam refectionis &c. De quibus diximus Psal. 1. Hinc & in scripturis quoq; aquæ significãt populos siue bonos siue malos, hoc est credentes & persecutores, Esa. 8. Pro eo q; abiecit populus iste aquas Siloe &c.

Vult eum. Aquæ.

Potentes dicit aduersarios & cõfortatos sup se, quia iã Christus traditus erat illis, iam permittebantur ut facerent quod manus dei decreuerat, sicut dicunt discipuli, Act. 4. Id quod Christus captus dixit, Iam est potestas tenebrarum & hora uestra. Et ad Pilatum, Non haberes potestatem &c.

Potẽtes super Christum.

Oderũt, Nullã aliã causam habẽt persecutores Euãgelij q̃ q; uidẽtes oĩa sua dãnari nõ possunt nõ odisse Euãgelij preconẽ, Lu. 19. Cues aũt oderũt eũ &c. Præuenerũt. i. uenerũt sup me repẽte, ut aqua maris, ne esset mihi euadẽdi uia. In die afflictiõis meæ. i. qñ cõstitutũ erat à deo ut affligerer. Nã

Oderũt Euangelium. Ante tẽpus nemo nob nocet.

Ante tẽpus nemo nobis nocet &c.

ante illud tempus aduersarij non possunt aliquid in nos, etiamsi totus mundus sæuiat simul cum toto regno tenebrarum, quid ergo interim timemus? Cum uero illud tempus uenerit iam placet deo ut pattamur in nostrã multorúmq; salutem, atq; ipsius gloriam, quid hic recusamus? Hic benigna manus optimi patris ut induxit in aquas, ita rursum extrahit, & siue per uitã siue per mortem filios sibi dilectos glorificat. Quemadmodum & hic additur, Et est dominus firmamentum meum, ut non uerear ne mihi sit hærendum in luto aquarum multarum. Et eduxit me in latitudinem, id est, in latũ campum & liberum ex angustijs & manibus aduersariorum, sicut latitudine campi gaudent cerui ex angustis locis, ubi impetebantur liberati & fugiũt ad altiora loca ubi circũspicere possunt & cauere insidias. Id quod infra dicit sic, Qui posuit pedes meos tanquã ceruorum & super excelsa statuens me. Et reddet &c. Omnia hæc uidentur asserere meritum humanum. Respondeo, Non asserunt. Deus dat nobis iustitiam nostram, puritatem manuum nostrarum, ut non faciamus iniquitatem, sed iustitiam, & pro eisdem nobis reddit præmium. sicut Augustinus dixit, Deus in nobis coronat sua dona. Quid enim habes, ait Paulus, quod non accepisti? Indigne legunt scripturas qui de parte iudicant, non uso toto contextu, id quod ne cuiles quidem leges patiuntur. Oportet ergo uidere & quod in sequentibus dicitur, Deus qui præcinxit me uirtute & posuit immaculatam uiam meam &c. Vbi confitetur se habere à deo ea pro quibus hic sibi promittit præmium. Hoc uero exemplum puritatis in Christo hic nobis proponitur, ut uideamus quantũ adhuc nobis desit, & quã longe absimus à iustitia, nisi fides in Christum nobis pro iustitia imputaretur, ut sit omnis Christi puritas etiam nostra per fidem, qua cum eo unum sumus.

Latitudo.

Meritũ piorũ

Puritas Christi nostra.

Iudicia eius, id est, quicquid ipse iudicat bonum, uel quicquid illi placet, non sequor iudicia mea, aut iudicia hominum, sed dei. In conspectu eius, scilicet quæ est, uel quam habeo coram eo, qui in conspectu hominum damnor, ut immundus.

Cum sancto sanctus eris, & cum uiro innocente innocens eris. Et cum electo electus eris, & cum peruerso †peruersus eris. Quoniã tu populum humilẽ saluabis, & oculos superborũ humiliabis. Quoniã

†Vel peruertes.

tu illuminabis lucernam meã domine, deus meus illuminabis tenebras meas. Quoniã in te eripiar a tentatione, & in deo meo transcẽdam murũ. Deus meus, immaculata uia eius, eloquia domini igne examinata. Protector est omnium sperantiũ in se.

Cum uiro innocẽte &c. Felix, *Cum uiro immaculato immaculatus eris. Humilem.* Felix, *Pauperem, ut intelligas humilem, id est, dciectum & afflictum. Quoniã in te eripiar à tentatione.* Fe. *Quoniam in te conteram uel perrumpam militum cuneum, id est, per te omnibus aduersarijs meis ero superior. Deus meus, absolute præmittitur, ut hoc ipsum referas in relatiuo eius, qui* Hebraismus *nihil aliud est quàm hæc oratio, Immaculata est uia dei mei. q. d. Talis est deus meus cuius uia sit immaculata, qui iniustitiam nõ ferat: Ergo non potest non me iuuare fidentem in ipso, & non potest non aduersari persecutoribus iniquis: Etsi suos permittat ad tempus opprimi & uideatur caussam iuuare iniquorum, tamen iustus & immaculatus manet, & ego iustum & immaculatum credam etiã in medijs aduersitatibus. Talis mihi erit qualem credidero. Habeo uerbũ & promißiones eius, quæ mundißima sunt, fallere nõ possunt, sunt enim igne ut argentum examinata, Psal. 11. Eloquia domini eloquia casta &c.*

Relatio Hebraismus.

Immaculata uia dei.

Verba per totum psalmum fieri ad deum quis non uidet? Iccirco nõ est hic illa sententia moralis quã hinc citare solent, bona, quidem sed quam ex alijs locis petas. Præterea & se exponit, dicens, Quoniã tu populum humilem &c. Videamus & præcedentia cum sequentibus, Sic dicit, Ipse deus est immaculatus & ego ero immaculatus cum eo. Alioqui quid luci ad tenebras? secundũ illud Leuit. 11. & 19. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum dominus deus uester. lege 1. Petri. 1. Vt æstimas deum ita habes eum. Deus fic poßidet corda piorum ut quicquid facit non poßint non sanctum, non innocens, non electum iudicare, id quod ipsis à deo reputatur ad iustitiam: Et sic ipse cum sancto sancte, cum innocente innocenter, cum electo electe agit. atq; hoc nos sumus deo quod ipse est nobis. 2. Corin. 3. Nos omnes retecta facie gloriam domini speculantes in eandem imaginẽ transformamur à gloria in gloriam tanquã à domini spiritu. Et Christus dicit, Quod natũ est ex spiritu spiritus est. Contra sic derelinquit peruersorũ & infidelium

Cum sancto sanctus.

corda,ut quicquid uel facit uel omittit deus non poßint non peruerſum & iniuſtum iudicare,quos ipſe tradit in reprobum ſenſum &c.Et ſic apud eos peruerſus eſt & peruertit.Id quod act in pſalmo, Et dimiſi eos ſecundū deſideria cordis eorum,ibunt in adinuentionibus ſuis.Hæc ſententia expreſſa quoq; eſt.1.Regū.2.Quicunq; honorificauerit me illum honorificabo,qui autem contemnūt me,erunt ignobiles.Et Titum.1.Omnia munda mundis, inquinatis autē &c.Et Apoc.ult.Qui ſordet,ſordeſcat adhuc, & qui ſanctus eſt ſanctificetur adhuc.Et Ioan.15.Omnem palmitem in me non ferentem fructum,tollet,& omnem qui fert fructum, purgabit,ut fructum plus afferat. Sic & Chriſtus in Euangelio diuerſus diuerſis eſt, alijs lumen,alijs excæcatio.1.Cor.1.Nos prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis ſcandalum,gentibus ſtulticiam,credentibus dei uirtutem &c.

Tenebrarū illuminatio.

Quoniam tu illuminabis &c.Id eſt,omne lumen quod eſt in me à te eſt, ſine te nuſquā eſt lumen.q.d. Lucernam iam habeo, quia uidere mihi licet q; tu deus meus es,liberator,firmamentum,refugium,uerum hanc ipſam lucernam facies clariorem(id quod eſt uerbū ſpei)ut adhuc amplius hæc uidere liceat,uideo iam qua euadendum ſit,amplius uero uidebo lumen cum eduxeris me ex his tenebris mortis & anguſtiæ inferorum, & ab onere graui peccatorum totius mūdi,quod mihi impoſuiſti,liberaueris. Quoniam in te,id eſt,per te liberabor ab omni malo,& in deo meo, id eſt, per deū meū (Hebraiſmi enim ſunt) tranſcendam murum uel carceris uel ciuitatis aduerſariorum,ut effugiam & liber euadam. Nota eſt hæc translatio.q.d.te adiutore nulla anguſtia me tenere poterit.

Tranſcendā murum.

Quis deus præter deū noſtrum? deus qui præcinxit me uirtute, & poſuit immaculatā uiam meam. Qui perfecit pedes meos uelut cerui, & ſuper alta ſtatuit me. Qui doces manus meas in bellū, & poſuiſti arcū æreum brachia mea. Et dediſti mihi protectionem ſalutis,& dextera tua ſuſcepit me. Et diſciplina tua correxit me in finem, & diſciplina tua ipſa me docebit. Dilataſti greſſus meos ſubtus me.

& non sunt infirmata uestigia mea. Persequar inimicos meos & comprehendam eos & non conuertar donec deficiant. Elidam eos. & non poterũt stare, cadent sub pedes meos. Et præcinxisti me uirtute in bellum, compediuisti subtus me omnes insurgentes contra me. Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odio habentes me disperdidisti. Clamauerunt & non erat qui saluaret, ad dominũ, & non exaudiuit eos. Et cõminuam eos ut puluerem ante faciem uenti, ut lutum platearum delebo eos.

Hoc scilicet est gloriari in deo & uersa per deum sorte omnibus inimicis esse superiorem. Vides itaq; hic horrendã Iudæorũ abiectionẽ glorificato Christo, quod iudicium manet omnes Euangelij Christi aduersarios. Non cessat enim eos Christus persequi & excæcare & tradere in reprobũ sensum, donec sine omni spe ueniæ pereant, utcũq; interim floreãt & nihil minus timeant q̃ hoc iudicium. Horrendũ est incidere in manus dei uiuentis. Iudicium in Euangelij hostes.

Præcinxit me uirtute, id est, fortẽ & armatũ me fecit, & seruauit me ab omni peccato. Perfecit, id est, perfectos fecit & celeres sicut pedes ceruorũ, qui ad excelsa festinãt, ut supra dictum. Qui doces &c. Id est, fortẽ me reddis ad expugnandos inimicos Et posuisti arcũ æneum brachia mea, id est, robur inuictum mihi dedisti, ut est infrangibilis arcus Aeneus, & idem fortẽ ter iaculatur in hostes spicula. Felix, Et contritus est arcus æneus brachijs meis, id est, fortitudine mea fracta est potentia illorum, qui ut arcus æneus uidebantur inuicti, de quibus supra, Eripuit me de inimicis meis potentibus &c. Et dedisti mihi protectionem salutis. Fe. Dedisti mihi scutum salutis tuæ, id est, tuæ liberationis & protectionis. Et dextra tua suscepit me. Fe. Et dextera tua confortasti me. Et disciplina tua correxit me in finem. id est, castigatio tua paterna erudiuit me & erudiet in æternum. Ad hæc enim proficit nobis tentatio ut magis confidere discamus in deo & cõpati alijs tentatis. Sicut & de Christo dicitur Heb. 2. Debuit per omnia fratri- Tentatio erudit.

bus similari,ut misericors fieret &c.Felix,Et mansuetudine tua multiplicasti me,id est,ex paterna gratia iam addidisti mihi multam fortitudinem, uel auxisti me copijs auxiliaribus.In Heb.pro toto uersu nostro non est aliud quàm,Et mansuetudine tua multiplicasti me.

Dilatasti gressus &c.Perstat in metaphora de cerui pedibus,& supra dixerat,Et eduxit me in latitudinem &c.Stare.Fe.surgere.Compediuisti, quo significat eos non surrecturos ad penitentiam.Fe.Prosternes subtus me insurgentes in me, Et inimicos meos dedisti mihi dorsum,id est,uertisti eos in fugam.ut nihil uiderem ex eis nisi dorsum,nemo ex eis,uersa facie ad me,rogauit delicti ueniam.Sic oportet Christum regnare donec pater ponat omnes inimicos eius sub pedes eius.

Dedisti dorsum.

Clamauerunt &c.Hæc est nouissima persecutorum Christi & Euangelij plaga,q clamantes ad deum non exaudiuntur,nolunt enim agnoscere culpam persecuti Euangelij,sed obsequium se præstitisse putant deo.An non putas Iudæos sub nouissima captiuitate quando obsessi erant,stante adhuc templo,sæpius inuocasse deum Abraham,deum Iacob & deum Isaac? aut non iam inuocare? Sed in Daniele prædictum erat,non fore Christi populũ qui eum esset negaturus:si non Christi,ergo etiam non dei,quid igitur frustra inuocant qui deum non habent? Comminuam &c.notæ sunt metaphoræ.quod delebo legimus,Felix legit,Auferam,hoc est,ut rem utilissimã eos auferam de terra.

Clamant frustra inimici Christi.

Scriptura libẽter utitur uerbis militaribus ubi pugna spiritualis describitur,sic uides Ephe.6.Hinc uides hic præcinctum armorũ, agilẽ cursum, expeditas manus,fortia brachia,scutum,campũ latum,persecutionẽ,comprehensionem,conculcationem,interemptionem &c.

Vocabula militaria.

Eripies me ex contradictione populi,cõstitues me in caput gentium.Populus quem non cognoui seruiuit mihi,in auditionem auris obediuit mihi.Filij alieni mentiti sunt mihi,filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt a semitis suis.

Felix,Eripies me de contentionibus populi.Populum uocat more scripturæ Iudæos.qui populus dei esse debebant,ut diximus,Psal.2.Constitues &c.Id est,facies me regem gentium.Claudicauerũt à semitis suis,id est, praue

praue incedentes deseruerunt uias, quas eis deus monstrauerat. Felix, Timebunt ex penetralibus suis, id est, nusquā securi erunt, ne in abscondtis quidem, quandoquidem & è terra sua ejcientur, & inter gentes pauebūt afflicti, & in conscientijs pauebūt misere, secundū commonitionē legis, Deut. 28. Dabit tibi dominus deus tuus cor pauidum &c. Pauor impiorum.

Hic manifestè, de qua hactenus dixit, uides abiectionem Iudæorū & electionem gentium. Contradictionem uide in historia Euangelica, de qua & sequitur, Filij alieni, id est, qui filij esse debebant habētes promißiones dei & testamentū, filij, inquam, debebant esse per fidem, sed mentiti sunt mihi, id est, negauerūt ueritatem, ergo sunt alieni, id est, spurij. Lege Esa. 1. Filios enutriui &c. quibus dicit Christus, Vos ex patre diabolo estis. Inueterati sunt, id est, in uetustate carnis manserunt, & noluerunt spiritu innouari: Significat autem proprie, In malis obstinati sunt. Populus quem non cognoui, id est, iam populus quē antea populum non habebam, dum non agnoscebat me, seruiuit mihi. Hæc seruitus est credere p Christū nos saluādos, quæ fides facit deo acceptos & coram mundo etiā inculpatos, id quod declarando sequitur, Ad auditionem auris obediuit mihi, id est, etiam nō uiso me, non uisis miraculis susceperunt Euangelium meum, quemadmodū dictum est Thomæ, Beati qui non uiderunt & crediderunt. Filij alieni. Inueterati. Gentes conuersæ.

Iudæi hodie quoq; sunt omnes iustitiarij operum, qui deum non habent iustificatorem, sed iugiter contradicunt huic sacro Euangelio, q. ex sola in Christum fide iustificamur, quandoquidem & nunc Christus positus est in signū cui contradicitur ab illis qui se populū dei gloriantur. Gentes uero sunt publicani, peccatores & meretrices ad Christum conuersi, qui nulla habentes merita gaudent sibi gratis omnia à deo per Christum donari. Iudæi nostri.

Víuit dominus, & benedictus deus, & exaltetur deus salutis meæ. Deus qui das uindictas mihi, & subijcis populos sub me, liberator meus de inimícis meis íracundis. Ab insurgẽtibus in me exaltabis me, a uiro iníquo eripies me. Propterea confitebor tibi ín gentibus domine, & nomini tuo psallam. Magnificans salutẽ regis, & faciens misericor

diã Christo suo Dauid & semini eiꝰ usq; in seculũ.

Iracundi. Subijcis. Felix, Interimit uel interimis. Iracundis non est in Hebræo: sed affectum certe exprimit aduersariorum, qui insaniunt præ furore ne nihil agant, dum non aliud possunt.

Viuit dominus. Viuit dominus. Iurantis erat apud Hebræos, quasi dicas, Per deũ uiuentem. Et sic iurabatur in gloriã dei cũ gentiles iurarent per deos qui certe non uiuebant. Hiere. 16. & .23. Propterea cæ dies uenient &c. Hic tamẽ ipse contextus indicat nõ iurantis esse, sed gratias agentis. Viuit dominus sicut nos dicimus, Deus adhuc uiuit, cũ uidemus deijci impios & caussam iustorum apparere iustam, id quod curante deo fieri non dubitamus.

Laus dei inter gentes. Propterea, id est, quia ero caput gentium, abiectis aduersarijs, cõfitebor tibi, id est, laudabo te. Hoc est, faciã ut prædicato ubiq; Euãgelio qui in me crediderint, sanctificent nomen sanctũ tuum. Sanctificare nomen dei quid sit uide in expositione orationis dominicæ per D. Martinum. Sanctificatur autẽ dum omnis laus, omnis iustitia & quicquid est salutis ad eũ redit, dum omnia eius esse & omnia nos ab eo accipere agnoscimus per Iesum Christũ dominum nostrum, ut omnes, inquit, honorificent filium sicut honorificant & patrem. Hoc habet Euangeliũ Christi in gentibus prædicatũ. Dum uero sic sanctificas eum, & ipse uicissim sanctificat te in ueritate, id est, sermone suo, Ioan. 17. & sic ipse cum sancto sanctus erit &c.

Sanctificare nomen dei.

Regnum misericordiæ. Magnificãs, id est, qui glorificat. Mutatio est personæ, pro, Qui magnificas &c. Salutem, id est, liberationẽ siue resurrectionẽ regis illius qui constitutus est caput gentium. Et faciens misericordiã &c. Christum uocat Dauidem, quia ex lumbis Dauidis super solium Dauidis sessurus erat, Esa. 9. Et Dauid quoq; clare uocatur, Ezech. 34. &. Oseæ. 3. Christum uero, id est, unctum siue regem siue Hebraice Messiam uidebis psal. 44. Vides aũt hic regnum Christi esse regnum misericordiæ, quã ipse accepit à patre, & nulli contingit nisi semini Christi, id est, regeneratis per semen Euangelicũ, quod est uerbum dei. Et hæc misericordia æterna est, Amen,

PSALMVS XVIII.

Titulus. προσκέλευσις Psalmus Dauid.

Creatio. SVMMA. Cœli isti uisibiles, stellæ, dies, nox, sol, diuina sunt spectacula, in quibus gloriam creatoris & admirabilia opera intuemur. Ro. 1. Inuisibilia dei (æterna eius potentia ac diuinitas) conspiciuntur à creatura mũdi, dum considerantur in ijs quæ fiunt, id est, operibus. Sed cur non addit hic terrã, mare & oĩa quæ in eis sunt, ut solet? cur tãtũ de cœlis fit hic mẽtio?

Ludit ergo & hic diuinus ſpūs ſuis figuris, quis etiā quādoq; creauit oīa ab æterno uidit nouum mūdum qñq; futurū & regnū cœlorū in terris. de quo Eſa. 65. & 66. lege & gaudebis. Vnde dicit æterna ſapientia Prouer. 8. Cū eo eram cūcta cōponēs, & delectabar per ſingulos dies, ludens corā eo oī tpe, ludēs in orbe terrarū, & deliciæ meæ eſſe cū filijs hoīm. Nūc ergo filij audite me &c. Sic ſapiētia dei habitat cū hoībus ſi audiant uocē eius. Vnde hic regnū hoc cœlorū uerbo regi declaratur, dum de enarrāda gloria dei, de annūciandis opibus dei, de eructatiōe uerbi, de annūciāda ſciētia, de audiendis uocibus in oībus linguis & in oībus terris dicitur, ut interim non dicā quæ adduntur de lege domini immaculata &c. Et Paulus aperuit nobis ſententiā huius pſalmi, Ro. 10. ubi citat de Chriſti prædicatoribus uerſum, In oēm terrā exiuit &c. Igitur hic nouū mundū in ſpū uides poſt Penteco ſten, quā uocant, quādo per ſpiritū ſanctum è cœlis miſſum declarat gloria reſurrectionis Ieſu Chriſti domini noſtri, gloria & mirabilia dei, uerbū ſpiritus & ſcientia ſcripturarū omnibus gentibus & linguis prædicata ſunt, ubiq; affulgente, illuminātē & accendente per ſpiritū ſole iuſtitiæ Chriſto, quando impletū eſt quod ſuperiori Pſalmo promiſit, Propterea confitebor tibi in nationibus domine &c. Tūc lex domini, hactenus importabilis, facta eſt iugum Chriſti ſuaue & onus leue, deſiderabilis ſuper omnes & diuitias & delicias, nēpe donato ſpiritu Chriſti à patre in cordibus credentiū: Qui, quia adhuc in eis aliquid ſupereſt carnis, atq; adeo in carne peccatū, neceſſe habent poſt ſuſceptā etiā gratiā ſemper clamare, Delicta quis intelligit?

Nouus mūdus

Regnū uerbi dei.

Sūma pſalmi.

Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamentū. Dies diei eructat uerbum, & nox nocti annūciat ſcientiam. Non ſunt loquelæ, neq; ſermones, quorū non audiuntur uoces eorū. In omnē terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. In ſole poſuit tabernaculū ſuum, & ipſe ut ſponſus egrediēs ex thalamo ſuo. Exultauit ut gigas ad currendam uiā, a ſummo cœlo egreſſio eius. Et occurſus uſq; ad

ſummũ cœli, & nõ eſt qui abſcondet a calore eius.

De cœlis iſtis & firmamento, id eſt, luna & ſtellis lucẽtibus in medio nationis prauæ, & ſole iuſtitiæ, diximus pſal. 8.

Gloria dei. Gloria dei eſt gratuita omnium peccatorum remiſsio, unde glorificatur ſolus deus & nihil tribuitur noſtris uiribus, ſtudio, aut iuſtitiæ. atq; hæc eſt gratia Euãgelica per Chriſtum. Vnde Paulus, Omnes peccauerũt & egent gloria dei. Lege. 2. Cor. 3. & .4. Hæc gloria non poteſt enarrari niſi à cœlis, id eſt, ſpiritu dei plenis, in quibus deus ipſe inhabitat. Terra uero non niſi terram ſapit & gloriã prædicat humanã, in humanis iuſtitijs ſua quærens. Gloria autẽ dei ut prædicata & enarrata fuerit, deijcit omnẽ gloriam humanã, ſapientiam, arbitrium, ſtudium, ſanctitatem, meritũ, & quicquid eſt de quo caro per errorẽ ſub ſpecie cultus dei gloriari ſolet. Alioqui gloria dei non habebit locum, id eſt, non erit homini remiſsio peccatorũ. Sequitur eadem ſententia repetita alijs uerbis, Et opera, inquit, manuum eius annunciat firmamentũ. Opera manuũ dei ſunt quicquid ipſe in ſalutem noſtram operatus eſt per Chriſtum per quem & omnia condidit nobiſq; ſubiecit, ut Pſal. 8. dictum, quicquid quoq; ſemper in nobis operatur per ſpiritũ ſuum. Hæc annunciant ſtellæ in tenebris huius ignorantis mundi conſpicuæ. Sabbatum enim prædicant deo ſanctificandũ, ut noſtris operibus per gratiam ceſſantibus, ipſe operetur in nobis omne bonũ. Heb. 4. Eſa. 58. ut ſolus dei maneat gloria, noſtra nulla ſit. Vnde & Eſa. 12. Notas facite in populis adinuentiones dei, non adinuentiones & traditiones ſomniaq; & delyramẽta humana. Hæc prædicatio operum manuũ dei adeo eſt hodie incognita ut ſtultam iudicent & hæreticam qui ſibi Chriſtianiſsimi uidentur. Non ſic, impij, quoniã qui ſpiritu dei non aguntur, hi non ſunt filij dei, Spiritu dei nõ agimini dũ ueſtrum ſequimini. Veſtras bonas intentiones nihil moror, oportet ſequi intentiones dei, non humanas, Secundũ uerbũ dei comparate omnia & non errabitis. Hoc aũt poteritis ſi ipſe dederit & illuminauerit, uſq; adeo nihil manet nobis in quo gloriemur. Tenebræ hodie, id eſt, excæcatæ mentes humana opera & ſtudia prædicant nõ dei, ut ſeducti in ſeipſis glorientur non in deo: quando ergo tandẽ diſcemus uere dicere, Fiat uoluntas tua ſicut in cœlo & in terra? His omnibus præluſum eſt, quando in nocte natiuitatis Chriſti angeli è cœlis cantauerunt gloriam deo in excelſis & pacẽ bonámq; uolũtatem hoĩbus in terris. Et prouocati paſtores Iudæi, dixerunt, Eamus & uideamus hoc uerbum, quod dominus fecit & oſtendit nobis, quãdo & ſtella prouocauit magos gentiles ad adorandum qui natus

In nocte natiuitatis Chriſti.

erat regem Iudæorũ. Vides & tum quoq; uocationis & gentium & Iudæorum primitias, sed adhuc nox ubiq; erat, nondum reuelato Euangelio.

Dies diei &c. Ro. 13. Nox processit, dies autẽ appropinquauit. Nox lex est. Dies aũt Euangeliũ. Nox ignorãtia gẽtilis, dies illuminatio Christiana. Nox prædicatio ꝓphetarũ, dies exhibitio Christi. Qui aliqñ erant tenebræ, nunc, ut ait Paulus, lux sunt in domino. Nũc ergo & dies prædicat & nox nõ tacet. Habet enim & nox suã gloriã, sed nihil ad diẽ. Illa enim quãdoq; stellis & luna decora uidetur, in die aũt semp lux est, semp in die uidere licet etiam si sol se nubibus obduxerit atris. Sed dies diei & nox nocti prædicat. Nox aut potius stellæ noctis, sunt Apli & doctores aplici quando legẽ prædicãt, quãdo & Iudæos & gẽtes sub pctõ. i. incredulitate & ignorantia dei cõclusos docẽt, quãdo supstitionẽ Iudæorũ, idololatriã gentiũ, impietatẽ utrorũq; arguũt: Nónne hic nox. i. lex & dãnatio prædicata annũciat nocti, huc indicat nocti. i. illis qui adhuc sunt sub lege & ignorantiæ tenebris, scientiã? Per legẽ enim scitur quid debeas, nõ tamen per eã præstare potes, indicat enim solũ scientiã. Et peccatũ, inquit Paulus, nõ cognoui nisi per legẽ. Item, nox annũciat nocti scientiã, quãdo ex scripturis disputãt de Christo uẽturo cũ Iudæis & gentibus & interpretantur scripturas. In lite ra enim uersantur ut inducant mẽtes in cognitionẽ sui, quo sese agnoscant esse noctẽ. i. tenebras. Item, quãdo infirmis adhuc multa permittũt, & sese illis attẽperãt ad tẽpus donec crescãt in uirũ pfectũ. Ita Paulus. 1. Co. 9. Nã cũ liber essem ab oĩbus omnium me seruũ feci & factus sum Iudæis Iudæus, gentibus gentilis, oĩbus oĩa &c. Itẽ, nox iudicabãtur. i. stulti propter prædicationẽ crucis, à nocte. i. stultis Iudæis & gentibus incredulis. 1. Cor. 1. & tamen nõ tacebãt ista noctis luminaria, sed, quantũ in ipsis erat, annũciabant scientiã. i. quid nosse oporteret ad salutẽ. Annũciabãt, inquã, uel indicabãt, quia cordi infundere irrisoribus nõ potuerũt, id qd' solius est opus spũs. Sic & nũc incredulis annunciari & indicari põt scientia, sed ut suscipiatur solius est efficacia spũs. Itaq; & tu nũc esto nox nocti, ut indices scientiã uerbi dei, nõ agas tumultuosa prædicatione ad subuersionẽ audientiũ, sed cõsule infirmis donec cõualescãt: ita egit Christus, ut uides in historia Euangelica, egerũt & apli. Ne quære tumultũ, sat negocij, si pugnare libet, præbebunt pharisæi. Sed ne illud neglexisse uideamur, quid est qd' dicit, Dies diei eructat uerbũ? Miror hic sapientiã spũs. Dies diei nõ annũciat uel indicat, sed eructat, nõ scientiã, sed uerbũ. Dies. i. luce Euangelica perfusi & illuminati eructãt. i. ex abũdantia cordis spũsctõ ebrij, ex ore uere aplico ꝓfrũt non

Dies diei. Nox nocti. Ad tumultum prædicantes. Dies diei.

doctrinã humanã, sed ipsum uerbũ qđ ꝓpriæ in scripturis uerbũ dicitur, in quo uiuit hõ. i. uerbũ ſpũs quod uiuificat, dũ interim litera & ſcientia occidit de quo Ro. 10. ex Deut. prope eſt uerbum in ore tuo & in corde tuo, qđ eſt uerbũ fidei, inquit, quod prædicamus. Hoc uerbũ eructãt diei, id eſt illũinatis p fidẽ ſiue credẽtibus. Sic Paulus, Ipſis aũt uocatis, inquit, gẽtibus & Iudæis Chriſtũ dei ſapientiã, iuſtitiã, ſanctificationẽ. Et rurſum, Sapientiã aũt loquimur inter pfectos, quã nemo ex ſapiẽtibus mũdi cognouit. Hæc oĩa quæ diximus, ſunt miniſteriũ literæ & ſpũs. Habes quid prædicatũ ſit, & quid hodie prædicatum. Sequitur, Non ſunt loquelæ &c. In omnẽ terram &c. Ideſt, oĩbus linguis prædicatũ eſt & in toto orbe terrarũ. Prophetia adhuc impletur uſq; ad finẽ mũdi. Fe. In oẽm terrã exiuit curſus eorũ.

Non ſunt loquelæ.

In ſole.

In ſole poſuit &c. Id eſt, in ſumma claritate habitat nũc per Chriſtũ nobis cognitus deus, qui antea non ſic erat ubiq; cognitus, quando adhuc erat nox. Vel, In ſole iuſtitiæ Chriſto deus poſuit habitaculũ ſuũ. Nã in Chriſto, ut ait Paulus, habitat oĩs plenitudo diuinitatis corporaliter. Et ipſe deus in hoc ſole iuſtitiæ Chriſto tanq̃ ſponſus, pulcher aſpectu nõ iam terribilis iudex, amabilis ſpõſæ, & oĩ gratia iã unũ cũ fidelibus factus, ꝓcedẽs de thalamo ſuo. i. egrediẽs p uerbũ ſuũ ex cœlorũ habitaculo, ex cordibus & ore illorũ qui iam cœli facti erãt & regnũ cœlorum, exultauit ut fortis athleta certus de uictoria regni tenebrarũ, ad currẽdã uiã, ſcz p totũ orbẽ, p Euangeliũ Apl'orũ. Hic Chriſtus in ſpũ per uerbũ ſuũ & gratiã iuit ad gẽtes, ut adduceret alias oues quæ nõ fuerũt ex ouili Iudaico. Iuit uero cũ gaudio, ſiue exultauit hic ſponſus ut curreret uiã. Nam iã recõciliato mundo lætũ nunciũ ubiq; prædicabatur, & deus nõ iã iratus, ſed propitius & pater nũciabatur toti mũdo. Curſum uocat, ſicut ſupra, In oẽm terrã exiuit curſus eorũ. Nã uelociter currit ſermo eius, & Chriſti prædicatio breui mũdũ peruaſit, quin & adhuc dies eſt & qđ nondũ cœli ſpaciũ permẽſus eſt ille ſol, breui pmettetur, ut ſit deinde finis huius mũdi. ſicut prædixit Chriſtus, Prædicabitur hoc Euangeliũ regni in toto orbe terrarũ, & tunc ueniet cõſummatio. Vnde additur, A ſummo cœlo egreſſio eius & occurſus uſq; ad ſummum cœli. Nõ ignoro hoc loco uulgo intelligi Chriſtũ proceſſiſſe ex thalamo. i. utero uirginis, & exultaſſe, ut curreret uiã ſalutis noſtræ, ut pro nobis pateretur, ſicut dixit, Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare uobiſcũ anteq̃ patiar, & eundẽ è cœlis ueniſſe ad nos & ad cœlos per gloriſicationẽ eſſe regreſſum. Sed totus pſalmus eſt de prædicatiõe & inſtitutiõe regni cœlorũ per orbẽ, quæ in ſpũ non minus gloriosa eſt, q̃ illa fuerint, atq̃

Tanq̃ ſpõſus.

A ſummo cœlo &c.

Ideo propter hãc illa facta sunt, & illa nihil nobis profuissent nisi hæc secuta fuisset. Icirco etiã ex Græco hũc uersum clarius retuli ssem sic, Ab extremo cœli egressio eius, & occursus usq; ad extremũ cœli, nisi ueritus fuissem illos qui uctere saliuã malũt. quis negat sententiã esse bonã quã dicũt, sed hic eã haberi unde probabũt? Nos uero dicimus hic alludi ad uisibilẽ ĩstum solẽ qui egreditur ab oriente, & uadit in occidentẽ usq;, donec dies est, & totũ orbẽ illustrat & calore suo fouet, Et idẽ significari qd' supra dixit, In oẽm terrã exiuit &c. Simlis oratio est in Matthæo, ca. 24. Congregabunt electos eius ab extremis cœlorũ usq; ad extrema eorũ à quatuor uentis cœli, id est, ex oĩbus mũdi partibus, etiã nouissimis. Et Felix sic uersum reddit, Ab extremo cœlorũ egressus eius, & circulatio eius super extrema eorũ.

Qd' legimus, In sole posuit tabernaculũ suũ. Fe. multo clarius ex Heb. sic, Soli posuit tabernaculũ in ipsis. Cœlũ & firmamentũ, diem & noctem supra audisti, Hic solẽ uides in cœlis & firmamento. Deus itaq; fecit habitationẽ soli. i. Christo, in ipsis. i. cœlis & firmamento prædictis. Nã sol ille iustitiæ oĩa prædicta in eis agebat, qui & præsentia diẽ & absentia sua noctẽ fecit, Hic ut spõsus lætus fortis, decorus, pauloante tristis usq; ad mortẽ, infirmus, despectus et quasi leprosus & pcussus à deo, secundũ Esaiã, cũ gaudio apt̃is. i. filijs sponsi cõiunctus cucurrit p orbẽ, nuptias illas spũssancti ubiq; celebraturus, donec perficiat cursum suũ usq; ad diẽ nouissimũ. Et non est aliquis qui se abscondat à calore eius. Hic calor est feruor spũssancti à Christo donati in cordibus credentiũ. Io. 1. Illuminat omnem hoĩem uenientẽ in hũc mũdũ. Non poterũt conqueri gentes solus Iudæis gratiã esse datã: sed sine acceptione personarum omnis quicũq; inuocauerit nomen domini, saluus erit.

Lex dñi immaculata cõuertens aĩas, testimonium dñi fidele sapientiã præstans paruulis. Iustificationes dñi rectæ lætificantes corda, præceptũ domini lucidũ illuminãs oculos. Timor domini castus permanens in seculũ seculi, iudicia dñi uera iustificata simul, Desiderabilia sup aurũ & lapidẽ præciosum multũ, & dulciora sup mel & fauũ. Etem̃ seruꝰ tuus

custodit ea, in custodiendis illis retributio multa.

Iustificationes Fe. Mandata. Lucidũ. Fe. Mundum. Castus. Fe. mundus, quod idem est. Vera. Fe. ueritas.

Lex spũalis. Quãdo sic, ut dictũ est, prædicatione uerbi sui sol ille iustitiæ illuxit toti orbi, primũ apparuit, legẽ domini esse bonã & sanctã, esse spiritualẽ, ubi spũs uitæ donatus erat fidelibus. Vnde hic audis legis prædicationẽ antea nõ auditã. Lex, inquit, domini ĩmaculata. i. immaculatos faciẽs, quæ est lex spũs uitæ in Christo. Cõuertens ãias nõ auertens & fugere faciẽs à cõspectu dei, ut ante. Testimoniũ uel testamentũ domini siue, pmissiões eius, fidele. i. fidem promissorũ seruãs, & solã fidẽ requirẽs. Atq; hoc est Euangeliũ. Sapientiã præstans paruulis, nõ solũ indicat scientiã, ut nox illa nocti, sed præstat etiã spiritũ sapientiæ, nõ contẽptoribus, nõ qui iã sibi sapientes & iusti sunt, sed paruulis, de quibus Matt. 11. Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus & reuelasti ea paruulis. Iustificatiões siue mãdata. i. prædicatiões Euãgelicæ & Apostolicæ, quas iã mãdauit ad nos p filiũ deus, rectæ. i. iustificãtes. Lætificãtes corda, nõ terrẽtes ut olim, pacẽ enim cõscientiarũ faciunt & gaudiũ in spũsctõ. Præceptũ domini lucidũ illuminãs oculos. i. mẽtes hoĩm, detecta iã facie Moysi. Timor domini castus & sctus. i. nõ permixtus pctõ, ut olim, quãdo non tã dominũ uerebãtur q̃ pœnã & iudiciũ, timor, inquã, timẽs deũ nõ propter aliud, sed ꝓpter ipsum deũ: quẽ esse timorem ex amore nemo dubitat, Hic pmanet in seculũ seculi, quia facit nos æternos deo, nõ transit ut ille timor carnalis, qui sub lege olim premebat, &, ut timor hypocriticus & simulatus, q̃ in periculis & peccatis metuit, extra pericula & pctã, ut æstimat, dei est securus, quẽ negat Ioãnes esse in perfecta charitate. Iudicia domini i. qcqd ipsius iudicio placet, hoc est uniuersa eius lex & oĩa p quæ iudicat. i. mortificat carnẽ nostrã et ueterẽ Adã, uera sunt & ueritas & iustificata siue iusta simul. i. oĩa, utcũq; iudicio rationis & sapientiæ humanæ uideatur diuersum. Desiderabilia &c. Vides hic oĩa nouaquæ deus per spiritũ suũ efficit in nobis, & posteaq̃ effecerit sua, ut supra dictum, in nobis dona coronat, ut nihil agant qui de meritis humanis ex his et similibus locis disputãt. Seruus, inquit, tuus, nõ legis seruus, custodit ea, quia ei dulcia sunt p spiritũ facta sup oẽs diuitias & huius tẽporis uoluptates: et dũ custodit illa, est ei retributio multa, Nõ enĩ oculus uidit nec auris audiuit nec in cor hois ascẽdit, quod præparauit deus diligẽtibus se, sicut citat Paulus ex Esa. Et Christus ait, Centuplũ accipiet & uitam æternam possidebit.

Iudicia domini

Suaue iugum.

Delicta quis intelliget? Ab occultis meis munda me dñe, & ab alienis parce seruo tuo. Si mei non fuerint dominati tunc immaculatus ero, & mũdabor a pcto magno. Et erunt ut cõplaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Domine adiutor meus & redemptor meus.

Fe. Errores uel ignorantias quis intelliget? Ab occultis &c. quæ ego non intelligo. & ab alienis &c. Fe. Etiã à superbis contine seruũ tuum ne dominentur in me, tunc immaculatus ero & mundabor à transgressione maxima. Sint in uoluntate eloquia oris mei. Semper non est in Heb.

Regnũ cœlorũ & omnia noua audisti, sed uide reliquias uetustatis in sanctis & reliquias Cananæorũ in terra sancta, ut & hic opus sit rogare, Delicta quis intelliget? Ab occultis &c. Beati ergo qui nunquã desinunt esurire & sitire iustitiã. Ab occultis, inquit, peccatis, quæ per hypocrisim, carne impediente, non cognosco. Prauũ enim est cor hominis & inscrutabile. Non possumus tuto fidere nobis utcunq; candide in omnibus agere & nobis & alijs uideamur. Vnde & alibi, Delicta iuuẽtutis meæ & ignorantias meas ne memineris domine. Ab ijs, inquam, occultis munda me, & ab alienis parce seruo tuo, id est, non permitte, ut ego seruus tuus ueniam in manus alienorũ, id est, illorũ qui nõ sunt de sorte tua, ut nõ consentiam cõsilio impiorũ.

Reliquiæ uetustatis.

Occulta.

Alieni.

Alienis in masculino genere legendũ est, ideo recte sequitur, Si mei non fuerint dominati, id qd & Hebræo cõuenit, sicut & alibi legis, Alieni insurrexerũt aduersum me &c. Hoc dico ppter illos qui ex hoc loco fecerũt peccata aliena. Non nego rem de qua loquũtur, sed hinc nolo eos acipere testimoniũ. Atq; hic uide diligenter, q, cũ legẽ descripsisset spiritualẽ. i. illuminationẽ mentis per fidẽ, occulta adhuc ueretur, & prædicatoribus Euangelicæ gloriæ, quos multis noĩbus decãtauerat, solũ opponit alienos. i. Euãgelicæ ueritatis aduersarios & mentium seductores, qui, inquit, si mei nõ fuerint dominati (nihil enim obfuerit si impugnẽt) tũc immaculatus ero, id est persistam in tua fide & lege spũs per totũ mundũ prædicata, & emũdabor à pcto magno uel transgressione maxima. i. ab infidelitate quæ sola dãnat. Tũc non solum opera mea (quæ sola respiciunt alieni) tibi placebũt, sed & iugiter ore cõfitebor te in salutẽ & corde credã ad iustitiã, te in bonis adiu-

uante, & à malis liberante, Amen. Et erunt scilicet talia, ut complaceãt, scilicet in conspectu tuo, uerba oris mei, & erit talis meditatio cordis mei ut complaceat in conspectu tuo semper. Hoc est te donante loquar & meditabor in lege tua, quæ tibi displicere non potest, die ac nocte, Psal. 1.

PSALMVS XIX.

Titulus προσκέλευσις Psalmus Dauid.

SVMMA. *Imprecãtur fideles suo Messiæ oĩa, pspera, in quo se sperant p deũ saluãdos. Quicqd bene precamur Christo nobis qui sumus in Christo qui sumus corpus eius, precamur. Possumus & hoc psalmo uti, sicut placet doctori Martino, qñ oramus, p pio principe, ut cõfirmetur prosperẽq; agat, ut sub eo quietã trãquillámq; uitã, sicut Paulus scribit. p deũ & scd'm deũ, agamus, de quo certi sumus q, deus eũ iuuabit, ut liceat nobis dicere, Nũc cognoui. i. p fidẽ credo q, dñs auxilio est suo Christo. i. regi quẽ ipse cõstituit.*

EXaudiat te dñs in die tribulatiõis, protegat te nomẽ dei Iacob. Emittat tibi auxilium ex sancto, & ex Sion suscipiat te. Memor sit oĩs sacrificij tui, & holocaustũ tuũ pingue fiat. Det tibi dñs secundũ cor tuũ, & omne cõsiliũ tuũ impleat. Lætabimur in salutari tuo, & in noĩe dñi dei nostri magnificabimur. Impleat dñs omnes petitiones tuas.

Nomen dei. *De noĩe domini dixi, psal. 8. Illi agnoscunt nomẽ domini qui in oĩ tentatione sciunt eũ inuocare. Igitur nomẽ dei quẽ coluit Iacob, cuius promissiones habebat Iacob, qui se deũ Abraham, deũ Isaac & deũ Iacob. i. credentium uocat, Illius, inquã, nomẽ. i. inuocatio noĩs eius, ptegat te. ut & alibi, Deus in noĩe tuo saluũ me fac &c. Ex sancto. i. ex sanctitate sua uel ex loco sancto suo. sicut sequtur, Et ex Sion sit susceptor tuus, uide psal. 3. Fe. Et de Sion fulciat te.* *Memor sit oĩs sacrificij tui. i. oĩs orõnis tuæ & piorũ desideriorũ, ut in alio psalmo, Dirigatur domine oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuũ mearũ sacrificium uespertinũ. De sacrificio & holocausto Christi semel per ipsum oblato, lege epistolã ad Heb. Sacrificium Christi est quicquid patri obtulit pro nobis orõne & ope in nostri salutis*

Sacrificium.

onem: Ipsius enim nō nostra satisfactiōe saluamur. Pingue fiat. i. gratū & acceptū sit deo. Alludit ad pinguia animātia quæ offerebantur olim, sed ex se non erant acepta, ut uides in sacrificijs Cain & Abel. Rogatur ergo hic, ut fiat sacrificiū pingue. i. acceptū sit deo. Felix habet, Et holocaustum tuū incinerem conuertat. i. acceptet. In quo alluditur ad id q̄ acceptū holocaustum, ut uides in Moyse, deus ipse occulto igni incendit & absumpsit.

Det tibi &c. Id est, quicquid boni statueris in salutē tuorū perficiat. Lætabimur &c. id est, gaudebimus sub tua & de tua protectione, Et inuocatione dei nostri sub te principe non solū tuti, sed etiā gloriosi erimus. Fe. Eri gemus uexillū, id est, triūphabimus, Id quod nos legimus magnificabimur.

Nunc cognoui q̄ saluū fecit dñs Christū suū. Exaudiet eū e cœlo sancto suo, In potentatib⁹ salus dextræ eius. Hi in curribus & hi in equis, nos autē in noīe domini dei nostri inuocabimus. Ipsi cōpediti sunt & ceciderunt, nos autē surreximus et erecti sumus. Domine saluum fac regem, et exaudi nos in quacūq̄ die inuocauerimus te.

Sancto suo. Fe. Sanctitatis suæ, id est, in quo cœlo sanctitas eius habitat. Atq; hic uersus est expositio præcedentis, Emittat tibi auxiliū ex sctō &c.

In potētatibus, scilicet est salus & liberatio quæ fit per dexterā dei, id est fortis est protectio dei, cui omnes aduersariæ potestates resistere nequeunt aut prævalere. Ita fides gloriatur in adiutorio altissimi. *Forte auxilium dei.*

Inuocabimus uel inclamabimus. Fe. Memores erimus, id est, ut ipse audit, clamabimus ut faciunt qui sunt in bello. q. d. Alij qui aduersarij sunt & ad mundi regnum attinent, clament & sese mutuo cohortentur in pugnā cōfidentes in utribus suis, armis, exercitu: Nos clamabimus in noīe domini qui est deus noster. Hic erit nostra spes, refugium & asylū. Prouer. 18. Turris fortissima nomen domini, ad ipsam currit iustus & exaltabitur. *Hi in curribus.*

Ipsi cōpediti sunt. i. traditi à deo ne possint effugere quia nō habent adiutorē deū. Fe. Ipsi incuruati sunt. i. depressi siue facti inferiores aduersarijs.

Nos autē surreximus qui antea uidebamur inferiores. Hæc est mutatio dextræ excelsi dei in omni tētatiōe. Erecti sumus, Felix, Exaltati sumus uel *Sors mutata.*

Corroborati sumus. Domine saluũ fac regem &c. In Heb. sic nunc distinguunt, Domine salua: rex exaudiet nos in die qua clamabimus. Felix quod supra monuimus, illud, Exaudiet nos, perpetuo uertit, Respõdebit nobis, sed idem est. Sententia est, Domine si tu saluaueris, si tu propitius nobis fueris, nõ frustra clamabimus ad regẽ nostrum quoties insurrexerint aduersarij.

Potẽtia fidei.

Nunc cognoui. uerba sunt prophetæ & orantis in spiritu. Et nos cognouimus, quia Christum resurrexisse scimus. Hæc est potentia & fiducia fidei in Christum. Veniat omnis potestas inferorum contra nos, in curribus etiã confidens & in equis, ut Pharao, tamẽ sola inuocatione nominis dei nostri uincemus, Christo duce.

PSALMVS XX.

Titulus προσκλεύσις Psalmus Dauid.

SVMMA. Gloria triumphantis regis nostri Christi describitur & uindicta in eos qui eum odientes persecuti sunt.

DOmine in uirtute tua lætabitur rex, & in salutari tuo exultabit uehemẽter. Desiderium cordis eius dedisti ei, & uoluntate labiorum eius non priuasti eum. Quoniã præueneisti eum in benedictionibus iucunditatis, posuisti super caput eius coronã ex lapide precioso. Vitam petijt a te, & dedisti ei longitudinẽ dierum in seculum seculi. Magna est gloria eius in salutari tuo, gloriã & magnidecentiam impones super eum. Quoniã dabis ei benedictionẽ in seculũ seculi, lætificabis eum in gaudio cum uultu tuo. Quoniã rex sperat in dominum, & misericordia altissimi ne cõmoueatur.

Virtutẽ & potentiã aduersariorũ cõtẽnet rex, In uirtute aũt tua gloriabitur, exaltabitur, glorificabitur. In salutari. i. salute tua siue saluatiõe et liberatione ab inimicis & morte. Desiderũ &c. i. quicqd desiderauit & petijt, dedisti

Quoniã præueniſti eũ in benedictionibus iucunditatis. Fe. bonitatis, Id est, cauſſa, quare lætabitur in te & quare deſiderauit & petijt, eſt, quia tu ante eum repleſti muneribus ſpiritus ſancti, unde eſt illud gaudium, illúdq; cordis deſiderium. Vides hic gratiã prædicari & omnia eſſe dei, ſine quo ne deſiderare quidem poſſumus, niſi ipſe ſua gratia nos præuenerit. Præuẽtio dei.

Poſuiſti ſuper &c. id eſt, regem conſtituiſti eũ data omni poteſtate in cœlo & in terra, Pſal. 2. Ex lapide precioſo. Fe. Poſuiſti in capite eius coronã obrizi, id eſt, auri optimi, quale uocant aurum arabicũ. Spiritualia hic carnali uocabulo deſcribũtur, ut ſæpe. Vitã petijt &c. q. Chriſtus glorificatione petierit per mortẽ, ſatis notũ ex ſermone eius in cœna ultima, quanq; hoc ſemp deſiderarit in mortali uita. Et ſancti deſiderant, Ro. 8. Ingemiſcimus &c. Et dediſti ei quod petijt, nẽpe longitudinẽ dierũ in æternũ, id eſt, æternũ regẽ feciſti nunq; moriturũ. Magna eſt &c. id eſt, multũ ille gloriari habet in uirtute tua, Tradita enim ei ſunt oĩa, ut ſicut oẽs honorificãt patrẽ, ita & oẽs honorificent filiũ. Gloriã &c. Pſal. 8. Gloria & honore. Vitam petijt.

Quoniã dabis ei benedictionem æternam. Ergo & totum regnum eius habet in rege ſuo hanc dei benedictionem. Et nemo iam benedictionem dei accipit niſi per Chriſtum, cui illa data eſt à deo, ſicut & in alio pſal. Hic accipiet benedictionem à domino. Nam Chriſtus eſt ſemen illud Abrahæ, in quo benedicendæ erant omnes gentes. Quotquot igtur extra huius regnum ſunt in maledictione Adæ manent. Felix clarius, Quoniam pones eum benedictiones in æternum, quo ſignificatur Chriſtum non ſolum habere benedictiones, ſed eſſe etiam benedictiones dei, ipſe eſt enim ſalus & benedictio omnium. In Chriſto benedictio.

Lætificabis, ſupra, In ſalutari tuo exultabit uehementer. Et alibi, Adimplebis me lætitia cum uultu tuo. Quod uero dicitur, Cũ uultu tuo, licet intelligere, Lætificabis eum gaudio, & lætificabis uultum tuũ gaudio, Id eſt, hoc erit ei gaudium q; cum gaudio aſpicies eum, q; beneplacebis tibijpſi in tali rege, Non enim non poteſt eſſe dilectus qui filius eſt, & nõ poſſunt nõ diligi à deo qui in filio ſunt ſiue in regno huius regis, Ephe. 1. Dilectos nos reddidit in dilecto filio ſuo. Cũ uultu tuo.

Quoniã rex ſperat in dominũ, & ſperat in miſericordia altiſſimi. Vtraq; conſtructio uulgaris eſt Eccleſiaſticis. Et ſperat ne cõmoueatur, ne cadat, ne regnum nõ conſequatur. Sic Chriſtus per omnia ſimilis nobis factus eſt, ut & ſperarit, ſicut & nos Heb. 2. Felix, Quoniam rex ſperat in domino, & in miſericordia altiſſimi non cõmouebitur, Id eſt miſericordia dei faciet ut perſiſtat, qui enim non ſperat non perſiſtet. Spes non confundit, Rom. 5. Spes.

Atq; in hoc uersu proprie habes ſpei deſcriptionem. Omnia hæc de Chriſto propter nos ſcribuntur, ut certi ſimus nos in eius regno perire non poſſe.

Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. Quoniã pones eos ut clibanũ ignis in tempore uultus tui, dominus in ira ſua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. Fructum eorum a terra perdes, & ſemen eorum a filijs hominum. Quoniam declinauerunt in te mala, cogitauerũt conſilia quæ non potuerũt ſtabilire. Quoniam pones eos dorſum, in reliquijs tuis præparabis uultum eorum.

Perſecutores Chriſti.

In tempore uultus.

Fructum.

Inueniatur &c. Id eſt, ueniat manus tua cõtra eos. Vide ſupra pſal. 17. Hoc iudicium Iudæorũ ueniet quoq; ſuper omnes qui oderunt Euangeliũ Chriſti, quo ſolo regnat hic rex inter homines. *In tempore uultus tui,* id eſt, quando cœperis eos dijudicare, & irato uultu inſpicere, qui iam te non uidere credunt dum interim diſſimulas. Tunc incendes eos, & nemo extinguet, ſicut dicitur Eſa. 1. Felix, *In tẽpore iræ tuæ.* Phene Hebræis uultum & iram ſignificat, ut in alio quoq; pſal. Vultus autẽ domini ſuper facientes mala. Dominus in ira ſua &c. Pſal. 2. Tunc loquetur &c. Conturbabit. Felix, opprimet. *Fructum eorum,* id eſt, quicquid faciunt, docent, machinantur, dolis & hypocriſi ſimulant ut ſua ſtatuant. De terra perdes, id eſt, proijcies ut nihil efficiant, irridebis omnia eorum ſtudia & conſilia. Et ſemen &c. Id eſt, ipſos cũ progenie ipſorum abijcies ne ſint amplius inter homines, ne regnent amplius aut ipſi aut filij eorũ & qui eis ſuccedere ſolent. Hoc eſt ut pereat regnum illorum qui contra regnum Chriſti nituntur, Amen. Quoniam declinauerũt in te mala. Felix, Quoniam proiecerunt ſuper te malum. Pſal. 2. Aduerſus dominũ & aduerſus Chriſtum eius. Cogitauerunt &c. Fe. Cogitauerunt conſilium quod nõ potuerunt, ſcilicet perficere. Pſal. 2. Meditati ſunt inania. Quoniam pones eos dorſum, id eſt, in fugam eos conuertes pſal. 9. Et inimicos meos dediſti mihi dorſum.

Fe. Quoniã sepones eos, id est, segregabis eos à me, à pijs, à terra, facies eos profugos, sicut Cain. In reliquijs tuis præparabis uultum eorũ, id est, faci es eos uidere quod iam uidere nolunt, inter reliquias tuas, id est, inter dam natos quos tu reliquisti & penitus à te proiecisti. Tunc enim uidebunt in quem transfixerunt, Iam non habent uultus præparatos, excæcati enim sunt, tunc tu aperies oculos eorum. sicut in Euangelio de diuite epulone le gitur. Felix autẽ sic, Cum neruis tuis diriges in uultus eorum, id est, sagitta bis in eos. Et totius uersus simplex sententia est, fugient & non effugient, à tergo habentes persecutorẽ & ante oculos sagittantem in ipsos. Etiam si ad corpora respicias, talia uidebis in Iosephi historia de iudæorũ interitu, quorũ hic horrenda mentis excæcatio & æterna damnatio describitur. Videbunt quãdoq;

Exaltare domine in uirtute tua, cantabimus et psallemus uirtutes tuas.

Nota fiat tua potẽtia mũdo, exaltando Christi regnũ & deprimẽdo aduersarios, tũc magnificabimus uires tuas, gratias agentes, q; nulla potestas, nulla aduersitas, nullũ peccatũ, sed ne totus quidem inferorum exercitus potuit nos separare à te, qui uiribus nostris scimus nihil esse tribuendum. In uirtute dei fortes.

PSALMVS XXI.

Titulus. προσκέλευσις super ceruam matutinã. (uel auroræ) Psalmus Dauid.

Victoriale carmen de cerua matutina. 1. Christo mane agitato à canibus festinãtibus in die parasceues, ut crucifigeretur. Vnde hic ait, Quoniã circũdederunt me canes multi. Verum hæc cerua mane quoq; surrexit, ut & hic canitur, & facta est omnibus canibus & uenatoribus superior, sicut in alio psal. dicit, Qui perfecit pedes meos tanq̃ cerui, & super alta statuit me &c. Cerua auroræ

Hunc psalmũ uerba esse Christi, Euangelistæ nobis prodiderũt scribentes Christum hebraice clamasse in cruce huius psalmi initium, & præterea citant uersum, Diuiserunt sibi uestimenta &c. Epistola quoq; Heb. 2. ex uersu, Narrabo nomen tuum fratribus meis, Probat Christum non pudefieri q; fratres nos appellat, id quod habes & Ioã. 20. Vade ad fratres meos & dic eis, Ascendo ad patrẽ meum & patrẽ uestrum, deum meũ & deum uestrũ.

SVMMA. Christus se derelictum clamat in cruce. Hic circũdederunt eum dolores mortis & pericula inferni inuenerunt eum, clamantibus interea impijs, Non est salus ipsi in deo eius. Quid potest esse grauius ea ten- Derelictus à deo sanctus.

tatione quando non solum desperatio uitæ est, sed etiam impugnat desperatio salutis, & nihil nisi separatio à deo uersatur ob oculis, id est, æterna damnatio, ut dixi aliâs. Ne quære confictas glossas. Non fabulam, sed rem seriam hic agit Christus. Hoc & tu quandoq; experieris, & si nõ aliâs tamẽ uel in agone mortis. Ingratus es si hæc eleuare cõtẽdis. Maior hic erat Christi infirmitas quã comprehẽdere nobis liceat. Siquidẽ hic peccata totius mũdi luebat & illorum reus agebatur, quia fideiussor erat pro nobis, qui non eramus soluendo, ut certe nec esse possumus. Interim tamen uide q. non desperauerit. Quoniam, inquit, tu es qui extraxisti &c. Tu autẽ domine &c. Mox uero prædicit de laude dei futura per se post resurrectionẽ suam inter fratres sibi ex omnibus gentibus congregandos & deo per fidem uerbi uniendos. Narrabo, inquit, nomem tuum &c.

Nõ desperãs.

Liberatus.

DEus deus meus intende in me, quare me dereliquisti? longe a salute mea uerba delictorum meorum. Deus meus clamabo in die & non exaudies, & nocte, & non ad insipientiã mihi. Tu autẽ in sancto habitas laus Israel. In te speraue runt patres nostri, sperauerunt & liberasti eos. Ad te clamauerunt & salui facti sunt, in te sperauerunt & non sunt confusi. Ego autẽ sum uermis & nõ homo, opprobrium hominũ & abiectio plebis. Omnes uidentes me subsannauerunt me, locuti sunt labijs & mouerunt caput. Sperauit in dominum, liberet eum, saluum faciat eum quoniã uult eum. Quoniam tu es qui extraxisti me ex uentre, spes mea ab uberibus matris meæ. In te abiectus sum ex uulua, a uentre matris meæ deus meus es tu, ne discesseris

seris a me. Quoniam tribulatio prope est, quoniam non est qui adiuuet me.

In Hebræo est sicut Christus clamauit, Eli, Eli, lamma asabtani. Deus meus, deus deus quare dereliquisti me? ubi uides quod nos legimus, Intende mihi uel respice in me, non esse in Heb. Sequitur, longe à salute mea uerba delictorum meorum, id est, numerationes uel facta delictorum meorum, quorum iam sum pro aliis reus factus, longe sunt à liberatione mea, id est, non sinunt iam me liberari. Fe. Longe à salute mea uerba rugitus mei, id est, clamores mei tam magni iam non exaudiuntur, ut saluer siue liberer. Id quod & sequẽtibus conuenit. In quo tibi uidere licet, uel in hoc uno uersu quantum nobis desit ad intelligentiam scripturarum, nisi eas reuocemus ad linguas in quibus scriptæ sunt. Eli, Eli. Linguæ.

In die & nocte, id est, iugiter clamabo desiderio cordis, sicut diximus psal. 5. Et non ad insipientiam mihi, scilicet coram te hoc erit, q̃ clamabo, te non exaudiente quod alioqui stultũ carni uidetur, quæ sic sentit, si deus nõ exaudiet, quare clamabis? sed hoc ipsum suo tempore apparebit stultitiam non fuisse, ut maxime nunc deus deseruerit in manibus aduersariorũ, quando interim est potestas tenebrarum. Verum ex Heb. sic legitur, Et non est silentium mihi, id est, non cesso clamare. Suo tẽpore exaudit deus.

Tu autem in sancto habitas, id est, in sanctitate permanes, sanctus usq; manes, nemo unq̃ à te derelictus est qui te inuocauit, nemo unq̃ te huius iniustitiæ notare potuit, q̃ desereres tuos, & adiuuares impios, qui es laus Israëlis, id est, ille quem canit, quẽ laudat, cui gratias agit populus credentium, q̃ semper liberaris eum, sicut sequentia habent. In Hebræo tria dicuntur sic, Et tu sanctus, inhabitator laudes Israëlis. Singulis adde genitiuum Israëlis. Sanctus Israëlis, id est, qui sanctificas Israëlem, Esa. 10. psal. 70. ubi quoq; sanctus Israelis deus appellatur. Inhabitator Israelis, Leuit. 26. Ambulabo inter uos &c. Laudes, Israelis, cui semper gratiæ aguntur à tuo populo, q̃ semper eum liberas. In sancto habitas.

In te sperauerunt &c. Nullus unq̃ derelictus est, ego autem uermis, uilissima res & proiectamentum sum factus, non solum nouissimus uirorum, ut Esaias prædixit, sed & ne uir quidem aut homo. Et cum sim ab omnibus proiectus, hoc quoq; mihi horrende ingeritur, q̃ à te quoq; proiectus sim, Nam mouentes præ contemptu & indignatione capita, dicunt, Sperauit &c. Vide supra psal. 3. Hæc uides in historia Euangelica, sed & in nostris tentationibus semper completur. Proprie diabolus regnare uult & uictor

euadere, ubi ingerit nobis nos propter peccata nostra deo non esse curæ, deum nos abiecisse &c. Huic tentationi impietas hominum mente corruptorum multum cooperatur, dum non solũ infideles sunt, sed etiam omnibus artibus tentant fidem populi dei, ut expugnent: Quoniam tu es qui extraxisti &c. Vides q; qui sic desperationi proximus est, & qui se clamat derelictum à deo, non tamen desperat, sed eum quem scit ab inferis & à morte (sicut dictũ psal. 6) liberare posse, non cessat inuocare, sicut supra dixit, In die clamabo, & nocte. Ne discesseris, inquit, à me, quoniam tu es qui extraxisti me ex uentre &c. Hæc sunt uerba fidei, q; non deserturus sit deus, qui nos creauit, qui per totam uitam nostram non deseruit nos, sed ut pater prouidet nobis etiam secundũ corpus, imò qui nos sine nobis, atq; adeo nobis ignorantibus, extraxit ex latebris uteri materni, & statim in ipso uitæ exordio mamillarũ lacte donauit. In te, inquit, abiectus sum ex uulua, nudus, pauper, infirmus, miser, abiectus sum ex uulua, sed in te uel ad te proiectus sum, tuæ solius prouidẽtiæ, curæ, consilio & auxilio derelictus sum, id quod & per omnem uitam expertus sum. Iam ne discedas à me, quoniã omne malum ad est, & nullus auxiliator. Quotus quisq; est, qui hanc creationis & prouidentiæ diuinæ fidem recte intuetur? Qui nos uiginti annis nutriuit, illi non audemus committere uentrem, uix duos dies uicturi? quando illi nos committeremus in tentatione mortis & inferorum? quando confideremus æterna daturum, qui de hodiernis diffidimus? Vbi ergo sunt qui rem facilem fidem iactant homines absq; fide, cum sit merum dei opus in nobis.

Circundederunt me uituli multi, tauri pingues obsederunt me. Aperuerũt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens. Sicut aqua effusus sum, & dissipata sunt ossa mea, factum est cor meũ tanq̃ cæra liquescens in medio uentris mei. Aruit tanq̃ testa uirtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me. Quoniam circundederunt me canes multi, concilium malignantiũ

obſederunt me. Foderũt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea. Ipſi autẽ conſiderauerunt & inſpexerunt me, diuiſerunt ſibi ueſtimenta mea, & ſuper ueſtem meã miſerunt ſortẽ.

Vituli, iuuenes petulantes, qui certant illudere capto. Tauri pingues, ſenes, potentes, doctores, pontifices, honorati. Felix, Circundederunt me tauri multi, tauri baſan circundederunt me. Baſan, id eſt, pingues. Vel tales tauri, quales nutriuntur in regione Baſan, quæ abundat paſcuis uberrimis, ut ſacra habet hiſtoria, id eſt, pingues & ferocientes. Aperuerunt &c. Clamauerunt, ut crucifigerer, ſicut leo qui rapit prædam, & rugit nõ ſaturatus adhuc. Sicut aqua &c. Quemadmodum & Ioſue. 7. dicitur, Pertimuit cor populi, & ad inſtar aquæ liquefactum eſt. ut & hic intelligas quod additur, Diſſipata, uel, ut Felix, diſperſa ſunt omnia oſſa mea, ſic perturbatum fuiſſe Chriſtum, ut nullum membrorum ſuum faceret officium, id eſt, totum elangueſceret corpus. Vinum oleúmq; ſeruatur, ego, inquit, ut contempta aqua effuſus ſum opprobrium hominum &c. Sed cur hic non reſpicimus in corporis plagas, cum manifeſtè poſt dicat, Foderunt manus &c? Chriſtus ergo in cruce loquitur de effuſione omnis ſanguinis, ut & infra, Aruit tanquàm teſta, in qua non poteſt eſſe humor, uirtus mea, & de diſperſione ſiue diſtractione oſſium, ut infra, Dinumerauerunt omnia oſſa mea, & de corde per lanceã uulnerato (quod hic uidetur, ut maxime Euangeliſta tantũ dicat de apertione lateris) ita ut uulnerati cordis liquor in uentrem & inteſtina effluxerit, ſicut cæra liqueſcens ad ignem, & de lingua, quæ uel ſiti aruit, uel in mortuo ore in faucibus iacuit, unde & additur, Et in puluerem mortis deduxiſti me, id eſt mori me feciſti, & morti, quæ ad nihilum omnia redigit, me tradidiſti, corpus exanime feciſti. Quoniam, inquit, circundederunt me inſaturati canes, laceratores mei. congregatio malignæ agentium, & ſola inuidia me perſequentium. Foderunt &c. Dinumerauerunt. Felix, Numerabo, ita ſcilicet diſperſa ſunt. Ipſi autem &c. Fe. Ipſi conſiderabunt, toruum reſpicient in me. Hæc ex Euangelica hiſtoria nota ſunt. Tauri Baſan.

Tu uero uide ne ſolum hiſtoriam cogites, ſed etiam hæc omnia prophetiam intelligas de corpore Chriſti quod eſt eccleſia. Quod enim Chriſto fi- Prophetia hiſtoriæ.

ctum est & nobis fit in tētationibus & persecutionibus, id quod nobis tūc utcūq; in memoriam reuocatum solacij uice esse & potest & debet. Cogita singula diligenter, à principio psalmi, usq; adeo proficit tentatio ut omne fidei robur penitus extinguere pergat, & quicquid est pinguedinis spiritualis aresc ere faciat, atq; adeo in desperationem, & in mortem inducat. Id quod etiam periculosius multo factum est, dum nos qui dicimur Christiani nihil sentientes tentationem pessimam, sub specie pietatis doctrinis hominum & Antichristianis seducti sumus, ut ne guttula quidem in nobis diuinæ unctionis remāserit, ut & Antichristus quasi confirmato regno quietus sedeat in conscientijs nostris, quietus quidem ipse tyrannus, sed non quietæ conscientiæ, in quibus solum deum, ut in templo suo sedere oportebat. Id quod nunc tandem miserente deo, agnoscentes utinam digne ingemiscamus, quoad Christi resurgentis laus (de qua iam audiemus) iterum in magna gentium ecclesia audiatur.

Tu autem domine ne elongaueris auxilium tuum a me, ad defensionē mei intende. Erue a framea animam meam, & ex manu canum unicam meam. Salua me ex ore leonis, & a cornibus unicornium humilitatem meam. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te.

Felix, Tu autem domine ne elongeris: fortitudo mea in auxiliū meū festina.

Humilitatem meam: Fe. Respondisti mihi, id est, exaudisti me. Id quod est uerbum gratiarum actionis, & apte coniungetur cū uersu sequenti, Narrabo &c. ne scilicet sim ingratus, sicut infra, A te laus mea &c.

Oratio uera. Hæc scilicet est uera oratio coram deo, sentire periculum (de quo hactenus dixit) & clamare desiderio cordis, ut libereris, & ut patiēter feras manum dei, & expectes eum liberatorem, sicut alibi, Expecta dominum, uiriliter age &c. Hoc est quod hic dicit, Ne elongeris. Tametsi uidearis derelinqui sse, ne elongeris, tu tempus nosti liberationis. Erue à framea, id est, gladio siue potestate inimici, psal. 16. animam meam, id est, uitam meam, hoc est meipsum, & ex potestate canum (de quibus supra) unicam meam, id est, solitariam, derelictam, omni auxilio destitutam illam ipsam animam meam.

Libera me ex ore leonis. supra Aparuerunt super &c. & psal. 16. Suscepe
runt me &c. Et à cornibus unicornium, id est, indomitorum. Monocerota Vnicornis.
animal est indomitum & ferum, lege Iob. 39. Indomiti erant aduersarij Monoceros.
Christi, sicut & hodie, qui nulla lege, nullis prophetis, nullo uerbo dei doma
ri poterant, ut non sequerentur sensum suum: Obstinati enim permanēt qui
uerbo dei non obediunt, & tamen gloriantur se esse populū dei. A cor=
nibus, inquit, talium, id est, ab impugnationibus illorum, qui iam me uiden=
tur multo potentiores, salua humilitatem meam, id est, hanc deiectionē &
infirmitatem meam, in quā iam traditus sum.

Narrabo nomen tuum, id est, Cum liberaueris me non ero ingratus, sed Fratres
prædicabo gloriam nominis tui, psal. 8. & 18. fratribus meis, id est, omni= Christi.
bus qui erunt filij tui per fidem, hæredes tui, cohæredes mei. In medio ec=
clesiæ, id est, congregationis populorum laudabo te, faciam prædicari &
sanctificari nomen tuum, prædicari in gentibus Euangelium regni cœlorū.
psal. 17. Propterea cōfitebor tibi &c. Deniq; qui sint illi fratres Christi, &
quæ sit hæc ecclesia, sequentia indicant clare, dum timentes deum nominat
& ecclesiam magnam. Magna uero dignitas, q; Christus non erubescit nos
fratres appellare, ut supra indicauimus.

Qui timetis dominum, laudate eum, uniuersum se/
men Iacob glorificate eum. Timeat eū uniuersum
semen Israel, quoniā non spreuit neq; despexit de/
precationem pauperis. Neq; auertit faciem suam a
me, & cum clamarem ad eum exaudiuit me.

Promiserat, Narrabo nomen tuū &c. Id quod hic reddit, & incipit nar Narrare no=
rare nomē domini, id est, gloriā eius, q; sc3 liberat, & nunquā derelinquit men domini.
suos, ubi etiam omnia desperata uidētur, & liberat absq; omni nostro me=
rito gratis, ne postea habeamus de quo gloriemur in conspectu dei, quasi
aliquid nostro studio nobis contigerit salutis, & aliquid tribuendum sit no
mini nostro. At sic narrare nomen domini, est uere prædicare Euangeliū,
id est remissionem peccatorum, & liberationem à morte & inferis, donati=
onémq; uitæ æternæ gratis per Iesum Christum dominum nostrum, Amē.
Necesse ergo omnem gloriam manere deo, nobis nihil. Nam in tribulatio=

ne clamare quidem potuimus, liberare uero non potuimus. Clamor nihil fuisset, nisi adfuisset qui audiret auxiliator, ut interim non dicam, q. ne clamare quidem possumus, nisi deus det pauperi, id est, afflicto, & cum desperatione pugnanti. Porrò quos fratres dixerat iam declarando uocat timentes deum, id est credentes & fidentes deo, qui nihil sibi arrogant, sed ex solo deo pendent, qui semper uerentur uenerandam patris dei præsentiam, qui ut maxime trepident nonnunquã timore humano, tamẽ non deficunt à deo, quem plus timent dicentes, Oportet obedire deo plusquàm hominibus. Eosdem præterea uocat semen Iacob & Israël, id est, qui sequuntur fidem Iacob, qui & Israël dictus est, de quo supra quandoq; monui, nam carnem nihil moratur deus, sed fidem respicit, timorem & reuerentiam cordis, lege Rom. 9. & Gal. 3. In fine huius psalmi dicuntur semen Christi, & populus regenitus.

Timẽtes deũ.

Semen Iacob.

A te laus mea, in ecclesia magna confitebor tibi, uota mea reddam in conspectu timentium eum.

A te laus mea. A te scilicet est laus mea, id est, à te uenit, q. ego laudo te. Nam primum non possum laudare, nisi tu dederis, deinde non inuenio aliam laudem quã quæ à te uenit in nos, id est, qua magnificamus tuam misericordiam nobis præstitam. Et Felix quoq; legit ex Hebræo, Ex te laus mea in ecclesia magna. Nam quod ex Græcis additum est, Confitebor tibi, non est in Hebræo.

Ecclesia magna. Ecclesia autem magna est ecclesia gentium, id est, omnium timentium deum ex gentibus per totum orbem, secundũ illud Ioëlis, Et erit, Omnis quicunq; inuocauerit nomen domini, saluus erit. Nam parua erat ecclesia, quãdo uerbum dei tantum erat inter Iudæos. Vnde exponit se dicens, Vota mea, id est, laudem meam quam tibi debeo, hoc est prædicationem nominis tui, reddam & implebo in conspectu timentium te, ut uideant, & agnoscant, me per meos prædicante tui uerbi uirtutẽ. Atq; hic uides, cũ scriptura loquitur de ecclesia magna, non intelligi de omnibus qui nomen habent Christianum, sed de timentibus deum, & qui ad auditum auris obediunt ei, sicut dictum est psal. 17. Porrò hoc unũ erat Christi uotum, hoc unum egit, ut laus dei propagaretur in omnes gentes, sicut hic dicit, Narrabo nomen tuum &c. & alibi, Propterea confitebor tibi in nationibus domine.

Vota. Sacrificia. Aduerte diligenter in psalmis, ut intelligas uocabulum uotum, ne putes incauta & stulta quæ hodie fiunt uota significari. Vota quidem sunt

in ueteri testamento, sed non perpetuo hominẽ obligantia, ut dicam. In nouo uero testamento uotum non est, quia pugnat cum libertate Euangelica, qua nos Christus donauit. Et quid uoueas, cum non sis tui iuris? qui quotidie oras, Fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra? Vota tamen & sacrificia sunt omnia quæ Christianismus secum adfert, quæ spiritu libero facis, non coactus tua aut hominũ præscriptione. Primum, spiritus contribulatus & humiliatus, psal. 50. Mortificatio carnis, id est, uolũtatis nostræ, & oblatio corporis proprij. Ro. 12. Deinde laus dei, & gratiarũ actio, id quod sæpe in psalmis dicitur Sacrificiũ laudis. Postremo beneficentia in proximum, de qua Christus, Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Vnde Heb. 13. Per Christũ offeramus hostiã laudis semper deo, id est, fructũ labiorũ confitentiũ nomini eius. beneficentiæ aũt & cõmunionis nolite obliuiſci, Talibus enim hostijs cõciliatur deus. Summa. Christianũ sacrificiũ in scripturis est, ut teipsum siue exultantẽ siue tribulatũ deo offeras, & beneficentiæ in proximũ non obliuiſcaris, modo semper cogites illud, Bonorũ meorum non indiges domine. Vota in psalmis ferè semper sacrificio laudis adduntur, ut non dubites eandem esse id est laudem dei. Vnde ego significationẽ uocabuli deuotio, qua significatione uulgo utuntur, natam credo. psal. 55. In me sunt deus uota tua, reddam laudationes tibi. cur non dixit, Reddam uota, si non idem sunt? psal. 115. Dirupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiã laudis, & nomen domini inuocabo, Vota mea domino reddã &c. psal. 60. Sic, Psalmum dicam nomini tuo in seculum seculi, ut reddam uota mea de die in diem. Nónne hoc dicit, Si non iugiter tibi psallerem, non iugiter tibi uota mea tibi redderem? psalmo. 64. Te decet hymnus deus in Sion, & tibi reddetur uotum. & in fine, clamabunt & hymnum dicent. Et hoc loco, A te laus mea (dicit Christus) in ecclesia magna, uota mea reddam in conſpectu timentium eum, id quod supra dixit, Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ, id est, in medio timentium te, laudabo te. Et ne tergiuerſeris, habes hoc ipsum apertißime psalmo. 49. ubi postquàm reiecerat deus sacrificia illa externa, dicens, Audi populus meus &c. addidit, Immola deo sacrificium laudis, & redde altißimo uota tua, & in fine, Sacrificium laudis honorificabit me &c. Cur ergo nobis perpetuo obijcitur ex psal. 75. Vouete & reddite? cum uel idem significet cum prædictis, Hoc est, uota reddite, id est, laudem & gratiarum actionem domino deo uestro, qui pugnauit pro nobis, uel de ueteribus illis uotis & muneribus dicit, quæ tunc offerebantur in templo Hieroſolimorum, quando adhuc

ſolum erat deus in Iudæa notus, & in Iſrael magnum nomen eius, ubi deus ſæpe pro illo populo confregit arma aduerſariorũ, ſicut manifeſte pſalmus habet, de quo illic fortè plura dicemus. Interim omnes dabunt mihi quando dicetur, Vouete & reddite, non eſſe præceptũ de uouendo, ſed de reddendo: quandoquidem nulla ſcriptura præceptũ habet, de uouendo, id eſt, ut uoueamus, ſed permiſerat olim deus uota illa, conſulens infirmitati humanæ, quæ ſemper & præcipue in aduerſis aliquid nouũ molitur, ſi non per fidem nouit in ſolo uerbo hærere, ne tamen ſic perirent, addidit legem de uotis uel ſoluendis uel redimendis, fuerunt enim tantũ temporalia uota, non perpetua, quin & ſi quis temere uouiſſet uotum perpetuũ, iubebatur ſe redimere præcio, ut legis Leuit. 27. Nouit enim deus uota perpetua quantumcunq; facilia, in hominum non eſſe poteſtate. Idcirco mauult eos liberari, quã manere in periculo. Itaq; Vouete & reddite, id eſt, ſi quid uoueritis, reddite, uel quicquid uoueritis, reddite, ſed domino deo ueſtro. Tu ergo ne contendas mecũ, redde domino deo tuo omnia quæ uouiſti in babtiſmo, & poſtquàm reddideris, ſi libido uouendi tanta eſt, uoue plura, & illa quoq; redde, quod fiet ad Calendas græcas. Crede ſi uis, tuum uotum perpetuum (nam de illo ſolũ iam loquor) à te temere ac humano errore ſuſceptũ, cum diuino illo uoto, quo totam tuam uitam deo ſecundum Euangelium uouiſti, non ſtabit. Hoc uero dico, ubi aliud non licet, præſtiterit te fieri mendacem & periurum quàm deum, Si uideris tua uota pugnare cum dei uerbo, da gloriam deo. Hic appello multorum conſcientiam. Ingredere ad cor tuum, & proba teipſum deligenter, & liberabor contentione, illic omnia impietatis argumenta, quæ fucum faciunt hominibus, nihil ualebunt. Hæc occaſione accepta dixi, ut habeas quid uota in pſalmis ſignificent, nempe quam uulgo uocant deuotionem, id eſt, dei laudem & gratiarum actionem, ne cæcos ex pſalmis pro tuis uotis producas teſtes. Chriſtus hic uota ſua dicit, laudem dei & prædicatum uerbum per totum orbem terrarum.

Edent pauperes & ſaturabuntur, & laudabunt dominum qui requirunt eum, uiuent corda eorum in ſeculum ſeculi. Reminiſcentur & conuertentur ad dominum omnes fines terræ. Et adorabunt in conſpectu eius omnes patriæ gentium. Quoniam domini eſt regnũ

mini est regnum, et ipse dominatur gentium. Manducauerunt et adorauerunt omnes pingues terræ, coram eo procident omnes descendentes in terrã. Et anima mea ei uiuit, et semen meũ seruiet ei. Annunciabitur domino generatio ueniens, et annunciabunt iustitiam eius populo qui nascetur, quem fecit dominus.

Hic uides fructum laudationis & prædicationis Christi per totum mundum de qua dixerat. Edent, inquit, id est, pascentur ex laude, quam tibi canam, id est, uerbo pascentur Euangelico, quo transformabuntur in ipsum uerbum, hoc est, fient unum cum Christo incarnato, passo, resuscitato, atq; adeo unum cum deo, ut legis Ioã. 17. quod est uere & efficaciter edere carnem Christi, & bibere eius sanguinem, id quod indigni, id est, increduli nõ possunt, licet sacramenta externa indigne manducent secundũ Paulum. Edent, inquit, pauperes, id est, afflicti, miseri, onus sui peccati sentientes, omnibus desperatis ex solo deo pendẽtes, timore mortis correpti &c. Isti sunt publicani & peccatores in Euangelio. Quibus hic magnæ consolationis uerbum additur. Non solum edent, sed etiam saturabuntur, id est, gratiam dei & pacem consequuntur in æternum. Beati ergo qui esuriunt & sitiunt iustitiam, id est, qui quærunt iustitiam, quam apud se non inueniunt. Iustitiam, inquam, fidei, uel quæ est per fidem, quoniam ipsi saturabuntur. Cum contra scriptum sit, Diuites dimisit inanes, id est præsumentes de sua iustitia iustitiarios & hypocritas, dereliquit omni gratia uacuos. quemadmodũ Esa. 65. legis, Ecce serui mei comedent, & uos esurietis &c. Et tales pauperes saturati uerbo Euangelico, non fastidient uerbum, sed laudabunt dominum, uiuent in gratiarum actione, sanctificabunt nomen eius, omnia deo referent acepta, totã uitã domino consecrabunt, non solũ ipsi laudabũt, sed & alijs occasio & exemplũ sua doctrina & uita erũt laudandi & magnificandi clementiã dei in Christo. Non sic hypocritæ, qui suã gloriã, suáq; merita in suis operibus quærũt, non requirũt dominũ, id est, dei uolũtatẽ, sed quod sibi præscribunt, quod sibi rectum uidetur, hoc magnificiunt. Vnde addit, Qui requirunt eum, id est, fidunt eo, timent eum, credunt ei, sese to-

Edent pauperes.

Saturabũtur.

Laudabunt dominum.

Requirentes deum.

tos ei cõmittunt, per quod exponit qui sint pauperes, de quibus dixit, De impijs & hypocritis dicitur psal.13 Non est aliquis requirẽs deũ. Sequitur,

Viuent in æternum. Viuent corda eorũ in seculum seculi, id est, nõ morientur in æternũ. nónne hoc est saturari, sic edere semel, ut uita maneat æterna? nónne hoc est cum Christo immortali unũ fieri, id est, immortalem? Vides quò ducat pauperes manducatio prædicationis Christi in ecclesia magna, id est, fides uerbi dei prædicata & Iudæis & gentibus. De hac manducatione proprie loquitur

Ioan.6. Christus Ioan.6. ubi sic incipit, Hoc est opus dei, ut credatis in eum quẽ ille misit. Hic est panis qui descendit de cœlo, non mortalem uitam sustentans, ut illud manna, sed donans uitam immortalem. Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, id est, qui credit me carnem & sanguinem pro se factum, & utrunq; pro salute sua expensum, in me manet & ego in eo, atq; adeo habet uitam æternam. Verba quæ ego loquor, spiritus & uita

Reminiscẽtur. sunt. Sequitur, Reminiscentur &c. id est, qui per orbẽ terrarũ erãt dei oblati, prouocabuntur uerbo fidei ad deũ agnoscendũ & adorandũ, quia iam ejecto principe mũdi, ad dominũ pertinet regnũ gentiũ. supra psal.17. Constitues me in caput gentium. Manducauerũt & adorauerũt. Hic est fructus manducationis, adorare sc; in spũ & ueritate, Hoc est, in corde magnificare deũ, id est, fide & spe colere & timere ubiq; præsentẽ, Io.4. cuius adorationis externũ tantũ signũ est quo procumbimus in terrã poplite flexo, de quo hic additur, Corã eo omnes procidẽt cadentes ad terrã, sicut & alibi, Coram illo procident Aetiopes, & inimici eius terrã lingent, Et adorabunt eum omnes reges &c. Et hic, Omnes pingues in terra, id est, reges & principes & regna mundi, quos deus sublimauit in spiritu, ne hic respicias externã laruam potẽtiæ mũdi. nam supra pauperes dicuntur, & hic proprie pingues uocat qui saturati sunt, ut supra dictũ uerbo Euangelij, At nõ sic saturati ut fastidiant, sed potius ut laudẽt dominũ, & adorẽt in spiritu. Externa adoratio, ut olim exhibita est hominibus, ita & hodie quoq; exhibetur non contra deum, qui aliam requirit adorationem.

Semen Christi filij sunt dei. Et anima mea ei uiuit, id est, Ego Christus uiuo deo patri, non prævalue runt qui uolebant me occidere, ut perirem, & semen meum, id est, filij mei semine Euangelico concepti, nati, enutriti, seruient ei in spiritu, ut dictum. Annunciabitur domino generatio ueniens, id est, generatio gentium, aqua & spiritu sancto semen meum facta, annunciabitur domino, numerabitur in populo dei, secundum Oseæ prophetiam. Et erit in loco ubi dictum est, non populus meus uos &c. Et annũciabunt Euangelici prædicatores iusti

tiam non humanam, sed dei, psal.18. populo non carnali, sed qui nascetur ex semine meo, id est, uerbo meo, quem populum fecit dominus. Ioan.1. Ex deo nati sunt, id est, filij facti sunt dei uiuentis, sicut dixit Oseas.

Felix hæc sic legit, Quoniã animã suã nõ uiuificauit. Semẽ seruiet ipsi, narrabitur uel numerabitur domino in generatione. Venient & manifestabunt iustitiã eius populo genito, quoniã fecit. Quoniã animã suã &c. de se loquitur Christus, ut de alio, aut de deo loquitur, q̃ sibi deus nõ pepercerit, dũ nõ pepercit unigenito suo ꝓpter nos. Suã uitã posuit, propterea semen habebit, qd̃ seruiet domino, & qd̃ semẽ numerabitur deo in generatiõe, id est, inter filios. quæ sentẽtia significat Christũ post mortẽ habiturum filios dei, sicut Isaac imolatus habuit semẽ benedictiõis & ꝓmissionis dei, qd̃ ita dicitur Esa.53. Si posuerit pro pcõ animã suã, uidebit semen lõgæuũ &c. Venient & manifestabũt iustitiã eius ppl'o per uerbũ genito, quæ est iustitia eius? q̃ fec3 fecit. hoc annũciabũt, q̃ ipse fecit oĩa, quæ sunt salutis hoĩm. Hæc est prædicatio Euangelica, quæ operibus humanis oẽm adimit iustitiã, quoniã dominus facit, nõ nos. psal.18. Opera manuũ eius annũciat firmamẽtũ.

PSALMVS XXII.

Titulus. Psalmus Dauid.

SVMMA. Psalmũ tũc exacte intellexeris, si diligenter meditatus fueris deũ esse pastorem, te uero ouem, quo pascẽte & reficiẽte perire nõ poteris, etiam si quandoq; nihil nisi mors ob oculos uersetur &c. Vnde Esa.40. Sicut pastor gregem suum pascet &c. lege quoq; Hiere.23. & Ezech.34. Et Ioan.10. Hinc Pet.epist.1.ca.2. Eratis sicut oues errantes, sed conuersi nunc estis ad pastorem & Episcopum animarum uestrarum. Pastor ouis.

DOminus pascit me, & nihil mihi deerit, in locũ pascuæ ibi me collocauit. Super aquã requiei educauit me, animam meam conuertit. Deduxit me super semitas iustitiæ propter nomen suum. Si enim ambulauero in medio umbræ mortis, nõ timebo mala quoniam tu mecum es. Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Parasti in

conſpectu meo menſam, aduerſus eos qui tribulãt me. Impinguaſti in oleo caput meum, & calix tuus inebrians me quam præclarus eſt. Et miſericordia tua ſubſequetur me omnibus diebus uitæ meæ. Et ut inhabitem in domo domini in lõgitudinẽ dierũ.

Omnia uerba quæ legimus in præterito, Felix legit ex Heb. in futuro, ſed idem eſt. Verba enim ſunt fidei & ſpei gloriantis & gratias agentis. In locum &c. Fe. In habitaculis germinis accũbere me faciet: iuxta aquas placidas uel requiei, deducet uel nutriet me. Animam meam reſtituet ſiue refocillabit, laborantem ſcilicet & deficientem præſiti. In medio umbræ mortis. Fe. Per uallem tenebroſam, uel per uallem umbræ mortis. Et calix tuus inebrians quàm præclarus eſt. Fe. Calix meus abundans, id eſt, quod poculum dediſti mihi adeo plenum eſt, ut quiſq; poſſit inde extinguere ſitim.

Fides uera.

Et miſericordia &c. Fe. Certe bonitas & miſericordia ſequentur me omnibus diebus uitæ meæ, & quieſcam in domo &c.

Hæc uerba ſunt plenæ in deũ fiduciæ gloriantis in deo, & gratias agentis. Et certe deſcriptam inuenis fidem ueram, qua quid ditius eſſe poſſet, ſi uere regnaret in nobis? ſed nos diffidimus deo, ut dixi pſalmo ſuperiori, ut maxime fruſtra dicamus, Credo in deum patrem omnipotentem &c. Si deum noſti cur non credis omnia, & te & tua eſſe in manu eius? ſi patrẽ, quid metuis in eo? ſi omnipotentẽ cur alia metuis? ſed uideamus pſalmum. Sic gloriatur ouis dei, Dominus eſt paſtor meus, & nihil mihi deerit, ne ſecundum corpus quidem. Matth. 6. fecit me habitare in paſcuis uberrimis uerbi dei, ſupra, Edent pauperes &c. Iuxta fluenta ameniſſima ſpiritus ſancti, Io. 4. Qui biberit &c. Et Ioan. 7. Si quis ſitit &c. Hic ſpiritus facit accubare & requieſcere inebriatas oues, ut ſui curam neſciant. Hic enim requieſcimus à laboribus noſtris, ut felici ſabbato deus operetur in nobis omnia opera ſua, ut in ſola fiducia paſtoris quieſcamus. Ouis enim ſub paſtore nihil operatur, tantũ abſq; ullo luporum timore paſcitur ſecura, paſtor omnia agit. Animam meam, inquit, conuertit ſcilicet ad ſe, alioqui ego quod in me erat aberraſſem. uel, animam meam, id eſt, utam meam deficientem & laborantem in ſiti reſocillaut ſpiritus conſolatione. Deduxit me in ſemitis iuſtitiæ non humanæ ſed ſuæ. homines per humanam iuſtitiam abducunt à iuſtitia

dei, & nos ipsi ducere nō possumus, qui sumus ouiculæ stultæ, ipse ergo deduxit nullo meo studio, nullo meo merito, sed tantū propter nomen suum, ut solius maneat gloria dei.

Si enim ambulauero &c. Vmbra mortis est species & imago mortis ubi nihil nisi mors adesse uidetur, sicut experiūtur qui tenētur uincti propter capitalia flagitia qui etiā ante mortē iugiter in morte uersantur & moriūtur. Quemadmodū de inferis loquitur Iob ca. 10. Et Paulus de sua tribulatione in Asia. 2. Cor. 1. Sic & Esa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris &c. Ergo si, inquit, etiā fuero in tenebris in medio luporū, in morte, pctō & inferis, adhuc bene sperabo in eo, nō timebo mala te præsente. Bone deus quādo hæc fides dabitur nobis? Nos in iustitijs nostris fidimus, in peccatis desperamus, in utroq; egregie stulti & absq; fide. Vmbra mortis

Virga tua & baculus tuus &c. Vtroq; utitur pastor noster cōtra lupos. 1. Cor. 4. Quid uultis in uirga ueniam ad uos &c. Quid ni consolatio sit uidere quidem arma, sed pro te non cōtra te? Sic Hiere. ca. 17. Et ego non sum turbatus te pastorem sequēs. Præterea pastor ouibus minatur quidē baculo & uirga eas nōnunq; percutit, sed per hoc non aliud uult, quàm ut recta eant, quàm ut errabundæ in uiam redeant. quod scire mirum quantum inducat nobis consolationis. id quod legis Heb. 12. ex prouerbiorū. 3. Virga tua &c.

Parasti &c. Mensam uerbi domini corā me parasti, ut uideā & intelligā uerbū tuū. alioqui quid prodesset habere panē nisi esset in conspectu meo, nisi intelligerem uerbum quo prædicatur remissio peccatorum & uita æterna? per hūc panē fortificatur cor, ut portæ inferi non possint præualere & separari à deo. Remissionis uero peccatorum nos nūc certa signa habemus baptismū & eucharistiæ sacramentū. Alia signa habebant olim, sed tunc ut nunc non signa sed fides signorū à deo institutorum iustificabat. Impinguasti tu deus oleo tuo quod tu habes, Spiritus es, spiritualiter ungis & oleo spiritus sancti, quod psalmo. 44. dicitur oleum lætitiæ. Hæc est unctio pinguis quæ docet omnē ueritatē, Ioā. 16. & 1. Io. 2. Impinguasti, inquit, caput, id est, mentē meā siue spiritū meū. Hic proprie spūs dei regnat. Et calix &c. Hæc est ebrietas spūs, qua caro tandem sui cogitur obliuiſci, regnante spiritu, ita ut hic irrideat mūdus dicens, hi musto pleni sunt Act. 2. De calice supra diximus psal. 15. Vides itaq; hic quædā alijs uerbis repeti. Nam quod supra pascua dixit, hic mensam dicit, quod supra aquā requiei, hic calicem inebriantem, quod supra semitas iustitiæ, securitatem & consolationem, hic oleum pinguc, id quod & statim misericordiam uocat. Mensa in cōspectu. Vnctio. Calix.

Et misericordia &c. Qui tali fiducia in deum præditus est, certus est q; ipsum misericordia dei in hac uita nunq̃ deseret, & q; habitaturus sit in sancto ouili pastoris summi in æternum.

PSALMVS XXIII.

Titulus Psalmus Dauid.

Domini est terra.

SVMMA. *Domini sunt & terra & omnia terrena, quin & omnes homines in terra, quippe qui terram creauit, Sed cum sint iure creationis omnes homines domini, hic quæstio fit in spiritu, num omnes homines in regnum dei, quod regnum cœlorum appellatur, ingressuri, & in æternum habituri sint cũ deo. Eadẽ est quæstio psal. 14. Respondet spiritus, Non, sed solũ innocens manibus &c. Hic est Christus, & deinde oẽs quotquot sunt in Christo, mundi per fidem. De quibus additur, Hæc est generatio &c. Videns itaq; hic duplex regnum dei, alterum potentiæ in omnibus, alterum benedictionis & misericordiæ in solis electis. Et quia glorificati Christi triumphus in hoc psalmo canitur, in fine spiritus mandat cũ admiratione omnium creaturarum & angelorum & hominum, ut omnia huic regi gloriæ pateant, quo peruadat uerbi Euangelici maiestas, & cuncti principatus in cœlo, terra & inferis, huius fortitudini cedant, quia domini sunt omnia, supra. Domini est regnum, & ipse dominatur gentium.*

Quis ascẽdet.

Duplex regnum dei.

Attollite.

DOmini est terra & plenitudo eius, orbis terrarũ & omnes qui habitant in eo. Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina parauit eum.

Repete hic quæ dicta sunt psal. 8. Omnia subiecisti sub pedes eius &c. Omnia sunt dei quorum Christus hæres est, & quæ dei sunt iam per Christum nostra sunt, qui credimus. Ergo, ut concludit Paulus. 1. Cor. 10. eis utilicet, sed sic ut non contra deum & ad tuas libidines, crapulam & ebrietatem, & nullo habito infirmi fratris respectu. Sic enim addit, Siue manducatis &c. Et. 1. Timot. 4. Cibos creauit deus ad percipiendum &c. Et quod de cibis dicitur, intellige æque de usu aliarum creaturarũ, quia domini est terra &c. ne stulte, quemadmodũ mentiũ seductores docẽt, in creatura & elemẽtis huius mũdi facias tibi uel peccatũ uel iustitiam. Libera sunt omnia

Domini sumus omniũ.

Libertas conscientiæ.

externa,dum nõ fit aliquid cõtra dei præceptũ,Sed hodie excæcati didici mus præcepta hominũ magnificare & dei præcepta cõtemnere·Hinc deus cũ peruersis peruertitur,ut in omnibus ferè creaturis inueniamus peccatũ, qui alioqui libera conscientia per Christũ essemus domini omnium. Vnde Paulus.1. Cor.3.Nemo glorietur in hoĩbus,Oĩa enim uestra sunt siue Paulus siue Apollo siue Cephas siue mundus siue uita siue mors siue præsentia siue futura,Omnia enim uestra sunt,nos autẽ Christi,Christus autẽ dei. Vtinam hæc scirent homines absq; fide, qui nos uolunt à libertate Christi redigere in seruitutem mundi. Quia ipse &c.Quomodo enim,inquit,omnis terra non esset eius,quæ ab ipso creata estꝫsic & de Christo dicitur Heb.1.Quem cõstituit deus hæredẽ uniuersorũ,per quẽ fecit et secula.Sed quid est quod terra super maria scribitur fundata & super flumina stabilitaꝫRespondeo. Simpliciter intelligo quod tam sæpe in scripturis dicitur. Nihil moror philosophicas contradictiones, Affirmant enim sæpe quæ nesciunt, Nondum enim perscrutati sunt profunditatem abyßi,ut dicitur Eccle.1. & psal.32. Deus congregat sicut in utrem aquas maris, & ponit in thesauro abyssos. Similiter necdũ satis perspectam habent uentorum originem,licet profitentur se scire,Nam psal.134.dicitur,Qui producit uẽtos de thesauris suis. Et Christus dicit,Nescis unde ueniat aut quò uadat. Quid uero commorem nostrorum theologorũ Aristotelicas nugas de Iride,contra manifestam in scriptura dei ueritatem? In summa Ecclesiastes ca.8. sic dicit, Intellexi q, omnium operum dei nullam posit homo inuenire rationem eorum quæ fiunt sub sole,& quanto plus laborauerit ad quærendum,tanto minus inueniet,Etiam si dixerit sapiens se nosse,non poterit reperire.Omnia hæc tractaui in corde meo ut curiose intelligerem. Idcirco optimo consilio dictum est Ecclesiastici.3. Altiora te ne quæsieris & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcipit tibi deus,illa cogita semper,& in pluribus operibus eius ne fueris curiosus,Non enim est tibi necessariũ ea quæ abscondita sunt uidere oculis tuis &c.Cur ergo non omnia cæcæ carnis nugamenta contemnentes soli uerbo diuino quod manet in æternum adhæremus? Id quod clamat illa uox clamãtis in deserto,Esa.40.Omnis caro fœnũ &c. Do igitur hic gloriã uerbo dei,et dico deũ firmasse terrã super aquas,ut & psal.135. dicitur.Firmasse,inquam,non q, aquæ (ut ego puto)sustineant illam terræ immobilis molem,cum natura sint fluidæ & instabiles,sed q, ipsa terra propria stabilitate,quã accepit uerbo creantis,modo nobis incomprehensibili,à deo in sese fundata sit,& habeat sub se aquas,id quod non abhorret à Terra super aquas.

Gen.1. Congregentur, inquit, aquæ quæ sub cœlo sunt in locum unum &c. Porrò dum hæc dico non ignoro quod hic dicunt de partibus terræ extantibus super aquas, sed nõ satisfaciunt scripturæ uerbis. fauet nobis quoq; ille uersus psal.17. Et apparuerũt fontes aquarũ, & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum. Hinc & abyssus pro inferis poni solet, ut est Ro.10. Et Ionæ.2. sic legis, Ad extrema montiũ descendi, terræ uectes concluserunt me in æternum. Nihil uereor illos qui dicũt terram infimum elementorum, illi loquũtur quæ uolunt, ego respicio in uerba illius, qui terram & omnia creauit. Quod uero terra sit stabilis in seipsa, legis psal.103. Qui fundasti terrã super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum seculi. Abyssus sicut uestimentum amictus eius. Et Iob.26. Qui extendit aquilonem super uacuum, & appendit terram super nihilu. Habes sententiam ex sacris literis. Potuissem equidem hæc breui allegoria transisse, ut ferè hoc loco faciunt, sed psalmi pulchra iucundáq; sententia figmento humano occidisset.

Quis ascendet in montem domini? aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus & mundus corde, qui non accepit in uano animam suam, nec iurauit in dolo próximo suo. Hic accipiet benedictionem a domino, & misericordiã a deo salutari suo. Hæc est generatio quærentium dominũ, quærentium faciem dei Iacob.

Credentes regnant. Omnia quidem sunt dei, sed soli credentes regnant, regnabúntq; cum eo. Reliqui omnes ita sunt in regno dei, sicut fures & latrones sunt in regno principis Saxoniæ, non ut pro ciuibus habeantur, sed ut deprehensi pereant. Vide quæ dicuntur psal.14. Manus, os & cor mundum requirit spiritus, id quod sola fides præstat. Necesse est enim esse arborem bonam, quæ tales profert fructus. *Accipere in uano ãiam.* Non accepit. Doctor Martinus alicubi censet legendum, non exaltauit uel non iactauit. Accipere animam in uano, id est uanitate, est apud semetipsum gloriari & fidere sua iustitia, suis uiribus & meritis, & se putare aliquid esse cum nihil sit. Tales hypocritas & iustitiarios non fert deus, qui dicit in Esaia, Gloriam meam alteri non dabo.

Iurauit in dolo, qui decipit fratrem iurando, psal. 14. Proximo suo, hic additũ est explicandæ rei gratia, sed nõ est in Heb. Benedictionẽ psal. 3. & 20. Misericordiã uero addit, sed idẽ est cũ benedictione. Hoc est beneficium dei gratis datũ. Fe. habet Iustitiam. sed & hoc quoq; idem est. Est enim iustitia illa fidei, qua iustus uiuit. Versus uero, Hic accipiet &c. additus est, ne quis suo marte parare se iustitiã putauerit. Omnia sancti à deo accipiũt, & omnia deo refundũt. sicut additur, Hæc est generatio noua quærentium dominũ, sicut diximus psal. 11. non ex illis quorũ nullus requirit deũ, sed fugunt à facie dei Iacob, non in deũ, sed in se suáq; respicientes psal. 13. Felix legit, Faciẽ tuam Iacob, id est, qui quærũt eam faciem. quã tu ô Iacob, qui es populus dei quæris, nempe dei. Aduerte nos omnes accipere ea à domino. Christus aũt sic ea accepit à domino ut refundat in nos, Nam ipse est dei benedictio psal. 20. dei misericordia & dei iustitia &c. nobis factus.

Benedictio. Misericordia. Iustitia.

Tollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternæ, & introibit rex gloriæ. Quis est hic rex gloriæ? Dominus fortis & potens, dominus potẽs in prælio. Tollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternæ, & introibit rex gloriæ. Quis est hic rex gloriæ? dñs uirtutũ ipse est rex gloriæ.

Felix, Attollite portæ capita uestra, id est, ô portæ reserate claustra uestra. Vos principes, id est, quicquid ubiq; est potentiæ, huic potentiæ subdatur, nec portæ inferorum prævalcant, nec portæ regni cœlorũ claudantur, ut omnia pateant huic regi triumphanti, & mortis victori, qui rex gloriæ dicitur, quia gloriam suam nobis dedit, qui sumus regnum eius, de qua gloria psal. 18. sicut alibi dicitur, rex iustitiæ, id est, Melchisedec. Atq; hæc est gloria Christi resurgentis, & uera Christi ascensio magis quàm illa quam uiderunt oculis carnis discipuli quadragesimo à resurrectione die, sicut dicit, Mulieri, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem, id est, credis me nondum glorificatum, sed uade dic fratribus meis, Ascendo &c. id est, q̃ sum glorificatus, & q̃ ipsi sunt regnum dei facti per me. Isto ascensu de quo psalmus loquitur non solum ascendit in cœlos, sed etiam in terris regnum cœlorum occupat ubiq; prædicato Euangelio & electo

Tollite. Glorificatio Christi.

principe huius mũdi Ioã.12. Hæc potẽtia regis nostri nostra est, si recte credimus, quibus nulla potestas resistere poterit, quo minus perueniamus, quo dux noster præcessit. Sed admirãda sunt hæc in oculis & angelorũ & hominũ. Hinc est illa admirantiũ interrogatio, Quis est hic rex gloriæ? Respõdet spiritus, qui est doctor omniũ, Dominus fortis &c. Hic est dominus triũphator peccati, mortis, inferorũ, & omnis aduersariæ potestatis, sub quo tutos licebit agere in omni tentatione, quãdoquidẽ & dominus Sabaoth, id est, uirtutũ siue potentiarũ & exercituum in cœlis, terris & inferis est hic rex, cui oĩs gloria debetur, qui suos glorificat in æternũ. Spiritum horum uersuum hodie rursum uidemus, quãdo portæ inferorũ nolũt ut Euangeliũ Christi uictor peruadat, & impietatis ciuitates nituntur obfirmare: Ipsum tamen ingreditur, & portas illic constituit æternitatis, quas rursum expugnare nulla potentia potest. Tu quoq; in tentationibus tuis clamare potes contra aduersarios spiritus, ut cedant Christo uictori, Amen.

Quis est hic.

PSALMVS XXIIII.

Titulus. Dauid.

SVMMA. Hæc est cum multa ad deum fiducia cordis oratio, quã non possibile est ut deus non exaudiat, secundũ Christi in Euangelio promissionem, Per totum uero psalmum oratio hæc interspergitur spiritussancti doctrinis, ut ferè fit in talibus psalmis. Tibi uero hoc uno suboleat, quæ sit pia oratio, nempe interim subinde audire quid spiritus dicat, qui postulat pro sanctis gemitibus inenarrabilibus. Igitur non tam uerbis quã ardenti desiderio & meditatione sancta commendatur apud deum oratio.

AD te domine leuaui animam meam, deus meus in te confido non erubescam in æternum. Neq; irrideant me inimici mei, & non cõfundantur omnes qui te expectant. Confundantur inique agẽtes superuacue. Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas tuas doce me. Deduc me in ueritatem tuã, & doce me, quia tu es deus saluator

meus, & te expectaui tota die. Recordare miserati-
onũ tuarũ dñe & misericordiarũ tuarũ, quoniã a se-
culo sunt. Delicta iuuẽtutis meæ & ignorãtias me-
as ne memineris. Secundũ misericordiam tuã me-
mento mei tu, propter bonitatem tuam domine.

Leuaui, pro leuo, more Hebraico, ut alibi dixi, Id est, Cor meũ ad te diri go, ut orem in mea tribulatione. Vides itaq; orationẽ esse desiderium ani- mæ siue cordis, ut sæpe dixi. Felix, Leuabo. Deus meus cui me totum per mitto, non erubescam, non patiar quæso repulsam. Erubescit qui petit & non exauditur, non solum coram iudice, sed multo magis etiam coram ad- uersarijs, contra quos iudex inuocatur, qui interim gloriantur quasi iu- stam habeant causſam, dum iudex uidetur ab illis stare, ergo addit, Neq; ir- rideant &c. In æternum, non est hic in Hebræo, sed ex alio psalmo huc adiectũ in Græcis quæ ego uiderim. In alio psalmo est, In te domine spera- ui non confundar in æternum. Neq; irrideant. Fe. Ne lætentur inimici mei super me, Etiam om nes expectantes te non erubescent. Erubescent præua ricantes frustra, id est, qui persecutionem intentant tuis sine causſa, cũ nos illis nihil mali faciamus.

Animã leuare ad deum.

Non cõfundar

Vias tuas &c. Vide hoc loco unde angustia sit, & qui sint hostes, ut & psalmo. 5. admonui, In periculo salutis est, ut urgentibus aduersarijs à uia ueritatis discedat. Hæc tentatio infidelitatis nunquã cessat, iugiter ergo orandũ ne cedamus impijs doctrinis, impijs suasionibus, impiæ speciei san- ctitatis, impiæ potentiæ. Præterea uide nostram stulticiam. Nos putamus nos multa scire in rebus sacris inuenies quid dicãt, Egóne ignorẽ quid mi- hi faciendũ, & quid non? Sancti autem orant iugiter deũ, ut doceat ipsos &c. scientes q̃ nihil sint ubi spiritu dominus cessauerit docere, Hinc est ille totus psal. 118. Sentẽtia est, Tu domine doce me ne aberrẽ, quia tu es deus sal uator meus, id est, nõ aliũ de spero salutẽ & liberationem q̃ à te, qui es deus, & te expectaui iugiter. Expectant qui tempus miserendi deo non prescri- bunt, sed patienter ferunt moram, certi de auxilio quandoq; futuro, quo uerbo sæpe utitur scriptura, interpretes sæpe sustineo uerbo malunt uti, ut in alio psalmo. Expecta dominũ, uiriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine dominum. Et alibi, Eruis sustinentes te domine. Doce, inquit, me ui-

Hostes ueritatis.

Stulticia nostra.

Expectant. Sustinent.

as tuas ut non seducar uijs & beneplacitis hominum & doctrinis humanis aut sequar uias meas, & quod mihi bonum uidetur, sed quod tibi, id quod non potero, nisi te & docente & ducente. Doce me nõ recordatus delictorum meorũ & ignorantiarũ mearũ, sed misericordiæ & bonitatis tuæ: quoniã ab æterno sunt, id est, delictis iuuẽtutis & ignorãtijs nostris & quibuscũq; peccatis tuæ miseratiões quæ æternæ sunt aboleri nõ possunt, sed nõ solũ tibi, uerumetiã nobis manent integræ, modo fide reuertamur ad te.

A seculo sunt misericordiæ tuæ.

Delicta iuuentutis.

Delicta &c. De hoc loco diximus psalmo. 18. Significat uero totam ante actam uitã, quã in infidelitate uiximus ignorantes ueritatis, dum non solũ crassa uitia admisimus, sed etiam in iustitijs nostris ambulauimus, nõ in uijs dei secundũ uerbum eius. Profunda enim inhærent uana gloria, hypocrisis & stulta sanctitas &c. Delicta enim quis intelligit? Qui hãc orationẽ orat omnem profecto ante actam uitam condemnat, Non est hoc hypocritarũ.

Suauis & rectus dominus, propterea legem dabit peccantibus in uia. Deducet mansuetos in iudicio, & docebit mansuetos uias suas. Omnes uiæ domini misericordia & ueritas exquirentibus testamentum eius & testimonia eius.

Is digne põt inuocare qui sic sentit de deo, Benignus est deus & misericors, ergo nõ põt nõ docere peccantes & aberrãtes à uia, ut docti spũ eant in recto iudicio, nõ sequãtur errores. Spũalis homo dijudicat oĩa. Docebit mansuetos, Fe. humiles. i. ut Matth. 11. dicitur, paruulos. Vias suas, ut scz fide agnoscant misericordiã & ueritatẽ eius, quibus agit cum hominibus, quos ipse docet. Propter misericordiã dicitur suauis, propter ueritatẽ rectus: Misericordiã exhibet, quia suauis, siue, ut Fe. habet, bonus est, hoc est, gratis exhibet. Veritatem autem, quia rectus est, nam promisit & seipsum negare nõ potest. Misericordia est beneficiũ gratis exhibitũ, nullo respectu meritorũ. Veritas est exhibitio promissionũ, quæ ex debito fit, quia deus se nobis obstrinxit. Misericordia gratis promittit, ueritas promissionem implet. Veritate fortiter urget Iacob deum Genesis. 32. Ita misericordiam & ueritatem interpretatur Paulus Ro. 15. ex psalmo, Laudate dominum omnes gentes &c. Quid igitur dulcius quàm audire quod spiritus dicit, Oẽs

In iudicio.

Viæ domini cũ sanctis.

Misericordia.

Veritas.

uiæ domini misericordia & ueritas? sed quibus? Exquirẽtibus, inquit, testa mentum eius & testimonia eius. Sic in Rom. 2. His quidem qui secundũ per seuerantiam boni operis, gloriam & honorem & immortalitatem quæ runt, uitam æternam. Sunt autem (ut ibidem patet) qui non sunt exconten tione, & acquiescũt ueritati, & nõ credunt iniquitati, quos hic uocat man suetos, humiles, requirentes testamentum dei & præcepta eius, timentes do minum, quos docet ipse dominus, & demonstrat eis iustitiam suam, qua eos iustificat, quibus dulcis est dominus, id est misericors condonator peccato rum, & rectus, id est iustificator secundũ promissiones, quas credũt ueras, dum interim impijs amarus & peruersus iudicatur. Exquirẽtibus.

Propter nomen tuum domine propiciare peccato meo, multum enim est.

In alio loco dicitur. Pro hac impietate orabit ad te omnis sanctus in tem pore opportuno. Sancti orant pro delictis, non solum præteritis, ut supra, Delicta uuentutis meæ &c. sed etiam pro præsentibus, & nõ leuia ducũt sua peccata, ut hypocritæ, sed aiunt, Multum est peccatum meum. Sciunt enim se non posse esse saluos, & per nullam iustitiam, nisi dei. Ergo & hic additur, Propter nomen tuum, sicut supra, propter bonitatem tuam domi ne. Non sunt hi iustitiariorum affectus, qui suis meritis fidunt &c. Sancti peccatores.

Quis est homo timens dominum, legem ponet ei in uia quam elegit. Anima eius in bonis demorabitur, & semen eius hæreditabit terram. Firmamentum est dominus timentium eum, & testamentum suum declarabit eis.

Quos supra dixit mansuetos, humiles, exquirentes testamentum dei & testimonia eius, iam dicit timentes dominum, tales docet in uia, uel docet eos uiam quam elegit, quæ ipsi placet, ut non sequantur suum sensum sed dei. Felix, Docebit illum uiam quam eliget. In uerbo, Eliget uel elegit subaudi dominus, non, timens deũ homo. Nam præter hoc q̃ sententia hoc requirit, etiam supra manifeste uides, Docebit mites uias suas. Porrò q̃ legem Via dei.

Legẽ ponere. *ponet legem dabit ex Græco legimus pro docebit positũ est, secundũ illud Hiere. Et dabo leges meas in corda eorum, & cognoscent me &c. Sic & alibi, Legem pone mihi domine uiam iustificationum tuarum &c.*

Anima eius &c. Hic est fructus cognitionis dei quam ipse dat, q̃ scilicet qui cognoscit deum, id est, credit & fidit eo, habitat in tabernaculis fiduciæ, sicut dictum psal. 4. & semen eius, id est, filij docti ab eo semine uerbi dei, Hoc est qui imitati fuerint eius fidem, hæreditabunt terram, id est, hæredes dei erunt, cuius est terra & plenitudo eius &c. Sicut & psal. 8. & 15. diximus, & alibi de terra sorte latius dicemus. Firmamentum est dominus talibus, ne cadant à deo per infidelitatem: Hypocritæ aliud fundamentum habent. Et timentibus nomen suum declarabit testamentum suum, ut intelligant dei uoluntatem, & legem esse spiritualem. quemadmodum & alibi, Declaratio sermonũ tuorum illuminat & intellectum dat paruulis. Felix, Secretum domini timentibus eum: & fœdus eius ut faciat illos cognoscere. Secretum domini est fides & cognitio eius, quam nemo scit nisi qui accipit, mundus gloriam fidei intelligere non potest.

Hæreditas terræ.

Secretum domini.

Oculi mei semper ad dominũ, quoniam ipse euellet ex laqueo pedes meos. Respice in me & miserere mei, quoniam unicus & pauper sum ego. Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt, ex necessitatibus meis educ me. Vide humilitatẽ meam & laborẽ meũ, & dimitte oĩa pc̃tã mea. Vide inimicos meos quoniã multiplicati sunt, & odio iniusto oderunt me. Custodi animã meã & libera me, nõ confundar quoniã sperauí in te. Innocentes & recti adhærebant mihi, quoniã expectaui te domine. Libera deus Israel ex omnibus tribulationibus suis.

Necessitatibus. Fe. Angustijs. Humilitatem. Fe. Afflictionẽ. Innocẽtes & recti adhærebãt mihi. Fe. Innocẽtia uel simplicitas & rectitudo custodient

me. Libera.Fe.Redimet.Illud est bene precantis,hoc uero bene sperantis.

Quod dicit,Oculi mei ad dominũ,supra dixit,Ad te leuaui animã meã, sicut alibi,Ad te leuaui oculos meos &c.Mos est orantiũ respicere sursum, illuc oculos dirigere quo dirigũt mẽtẽ,qđ & Christus legitur feciſſe.Vnde in Threnis,Leuemus corda noſtra cũ manibus ad dominũ in cœlos. Quod uero addit,semp,deſideriũ iuge ſignificat,donec eripiatur ex laqueo iniqtatis,ignorãtiæ & erroris,quo iugiter circũdamur,& niſi deus doceat & ducat uincimur.Qui ſentiũt ſuã neceſsitatẽ,& cupiũt à deo liberari, illi ſolũ nouerũt,quid ſit iugiter & ſine ceſſatiõe orare,ſicut dixi pſal.5.& alibi forte.Neceſſitatẽ hic uides,Quoniã,inqt,unicus.i.ſolitarius,& ab oĩbus derelictus,& pauper.i.non habẽs in quo cõfidã,tribulationes internæ,quia impugnatur fides tui uerbi,multæ ſunt.Vide humilitatem.i.deiectionẽ,& laborẽ meũ.i.anguſtiã animi mei,attende qđ patior,ut liberes alioqui peritu rũ,uide miſeriã meã qua tenetor,nõ merita mea quæ nõ habeo,nõ pcta mea quæ merẽtur damnationẽ,& dimitte oĩa pcta mea, & emũdabor à delicto maximo,ut nõ tradas me in reprobũ ſenſum cũ reprobis,qui non probaue runt deũ habere in noticia.Vide præterea inimicos meos,q multi ſunt,& q ſolo odio me pſequũtur,non uolũt ut ſequar uias tuas,quas tu doces timẽtes te,ſed ut ſequar uias eorũ.In hac neceſsitate & anguſtia,deiectiõe & labore animi quõ ſubſiſtere potero,niſi tu deus meus cuſtodias? Cuſtodi ergo animã meam &c Caue ne quid erres in uocabulis,Humilitas & labor, ne ſic interpreteris cũ phariſæo,Domine uide,quia ego ſum humilis corde, & laboro,id eſt,facio multa bona opera,ergo dimitte oĩa pcta mea. Miſeria ſignificatur nõ uirtus,ſicut & præter uocabula ipſe contextus oſtendit.

Innocentes &c.id eſt,optimi quiq; & pij hoĩes hoc ipſum uolũt,quod ego uolo,hoc ipſum orant quod ego oro,nempe ut liberentur à te qui ũq; ſunt in anguſtia,Adhærebant mihi ut ſuo membro,ut ſuo fratri,non cecidi à cœtu & eccleſia ſanctorũ,id quod aduerſarij,uel ſolum quærebãt,ut ad ſe deficerem,& hoc non meo merito,quia multa peccata habeo,ſed te ſeruante,quia expectaui auxilium tuum in tempore opportuno,non defeci,q mox nõ uidebaris adeſſe &c.Quod autẽ Felix legit Innocentia & rectitudo cuſtodient me,ſignificat,Innocens & rectus permanebo,nõ cadam à tua iuſtitia,ut maxime eam impugnent aduerſarij,te cuſtodiente animã meam, ut non pereat uita mea coram te.

Libera deus Iſraẽlẽ .i. populũ tibi credentẽ & fidentem.Cũ per totum pſalmũ una perſona uiſa ſit orare pro ſeipſa tantũ, tamen hic unus uerſus

Oculi ſemper ad dominũ.

Neceſsitas.

Vide humilitatẽ &c.

Adhærebant mihi pij.

Oratio charitatis.

declarat, tales orationes non solum dici à nobis pro nobis ipsis, sed & pro fratribus & ecclesia sanctorum, peccatis & infidelitate oppugnata. Tales orationes ipsa postulat charitas, quia supra dixit, Innocentes & recti &c. quemadmodum & alibi, Qui timent te uidebunt me & lætabuntur &c.

PSALMVS XXV.

Titulus. Dauid.

Hæc Christus potuit integerrime dicere, & præterea quisquis patitur persecutionem propter iustitiam, hic enim certus est suam causſam esse iustam, ut diximus psal. 7. & 16. Id quod statim in psalmi principio apparet.

Iudica me. Iudica, inquit, me domine, id est, iudicium pro me fac. Hæc oratio in psalmis nihil aliud significat quàm si dicas, Vindica me uel defende me ab iniuria aduersariorum. Sic alibi, Iudica me deus, & discerne causſam meam de gente non sancta &c. Et psal. 71. Iudicare populũ tuũ in iustitia, & pauperes tuos in iudicio. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperũ &c. In quibus orationibus clarius erat construere uerbũ Iudico cum datiuo. Nam aliâs ubi petitur contra aduersarios, tales orationes illorum condemnationẽ significant, ut psal. 7. Iudica illos deus. Si uero innocẽtiæ, quã hic audis, exemplũ quæris, lege uerba Dauidis. 1. Reg. 24. Dominus, inquit, retribuet unicuiq; secundũ iustitiam suam & fidem.

SVMMA. Defende me domine, neminẽ læsi, certus sum q; dum in tẽptatione non cadam. Verũ nihil mihi præsumo, tu scrutare diligenter affectus & cogitationes meas. Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non iustificatus sum.

Vre.

Quoniã misericordia &c. Ego nihil respicio nisi misericordiam tuam, & ambulaui in ueritate tua, id est fide tua. Nolui consentire consilio impiorum, nec consentiam. Abstinebo ab omni iniuria aliorũ, ut mundæ sint manus meæ, dum etiam mihi iniuria fit, ut laus tua audiatur, & prædicare possim, quã mirabiliter tuos liberes.

Lauabo manus.

In quorũ manibus &c. dum interim uirorum sanguinum, qui innocentium & ueritatem dei profitentium sitiunt necem, manus sunt iniquitate & corruptione munerũ plenæ, suo commodo consulunt contra dei ueritatem.

IVdica me domine, quoniam ego in innocentia mea ambulaui, & in domino sperans nõ infirmabor. Proba me & tenta me, ure renes meos & cor meum. Quoniam mise

ricordía tua coram oculís meís eſt, et complacuí in ueritate tua. Non ſedí cum concílio uanitatís, & cũ impíjs non íntroíbo. Odíuí eccleſíam malígnantiũ et cum ímpíjs non ſedebo. Lauabo ínter ínnocentes manus meas, círcumdabo altare tuum domíne. Vt audíam uocem laudatíonís tuæ, et narrem omnía mírabília tua. Domíne dílexí decorem domus tuæ, et locum tabernaculí gloríæ tuæ.

Infirmabor. Felix, Elabar. Vre. Fe. examina. Ergo hic uſtionem intellige in igne ſicut aurum & argentum probatur et examinatur in igne. eſt autẽ ignis dei probatio qua probat nos tentatione & afflictione. Verum hic fides dicit, Vtcunq; probet deus per aduerſarios, tamen in domino ſperans non infirmabor, non cadam, Quoniã ſolam miſericordiam dei hic intueor ut non diffidam de adiutorio propter peccata mea. & ueritas dei, id eſt, fides in deum & dei promiſſiones manſit apud me, & in hac placui tibi, uel, ut Felix habet, ambulaui. Sola ueritas dei, fides ſiue fiducia in deum, ſpes & reſpectus miſericordiæ nos ſeruant innocentes ad homines, & immaculatos ad deum. Alioqui ne aſtra quidem munda ſunt in conſpectu dei, ut dicitur in Iob. Vnde Petrus in Act. Fide, inquit, purificans corda eorum. De renibus & corde diximus, Pſal. 7. Vre. Innocentia per deum.

Non ſedi cũ concilio uanitatis. Fe. cum uiris uanitatis. De quibus pſal 5. Cor eorũ uanum eſt, quia meditantur conſilia impia aduerſus dei ueritatem, Pſal. 1. Non ſedi, inquit, cum eis, id eſt, non conſenſi eorum conſilio. Et cum impijs non introibo, id eſt, ingrediar in domum. Hoc eſt, cum eis non ero particeps, ſicut alibi, Non cõmunicabo cũ electis eorum. Felix, Et cum uerſutis non ingrediar. Sunt autẽ qui Pſal. 5. dicuntur, Viri ſanguinum & doloſi, linguis ſuis doloſe agentes. Idem repetit ſic, Odiui eccleſiam &c. Non ſedi &c.

Lauabo &c. Non ero inter impios immundus, ſed innocẽs manibus inter innocentes. Non ero in eccleſia malignantium, ſed in eccleſia innocentium. Inter fideles ero fidelis, & credam deo cum ſanctis, cum impijs non agam, in quorũ manibus iniquitates ſunt, ut infra. Fe. Lauabo in innocẽtia, id eſt, ubi innocentes ſunt, uel in innocentia de qua ſupra dictum. Lauabo.

Et circumdabo &c.

Et circũdabo altare tuum domine, id est, circumibo locum habitationis tuæ ubi te adesse sciero, te inuocabo protectorem, tibi gratias agam liberatori, te agnoscam in omnibus benefactorem. Non sic glorior de lauandis, id est, puris seruandis manibus meis ne cũ impijs eas extendam ad iniquitatẽ: Non inquam, sic glorior ut aliquid mihi arrogem, quasi hoc ex me sit, cum antea dixerim, Ambulaui in ueritate tua, & item, In domino sperans non infirmabor. sed circumdabo &c. Id est, te inuocabo, tibi astabo, ut dicitur Psal. 5 Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tui. Vide quæ dixi Psal. 3. & mox addam. Ad hoc uero, inquit, circũdabo altare tuum, id est, ueniam ad te, non ut uictimas & carnes pecudum tibi offeram, sed ut audiã uocem laudationis tuæ, id est, uerbũ prædicationis tuæ, unde tu magnificeris, non ueniã ut aliquid offeram, sed ut à te accipiam ut à te docear, sicut Psal. superiori dictum est. Propterea à consilio impiorũ abstinebo & mundas seruabo manus & te inuocabo, ut aptus sim tuo uerbo à te suscipiendo, & postq̃ audiero possim & ego enarrare omnia mirabilia tua, id est, magnificare nomen tuum, cæteròsq; docere ueritatem, quã aduersarij opprimere nituntur. Psal. 9. Narrabo omnia mirabilia tua. Deniq; se exponit, dicens, Domine dilexi &c. ut sit simplex sentẽtia per contentiosam antithesim. Non introibo cum impijs in domũ eorum ut impietatem secter, sed potius mundis manibus & innocentia introibo tecum in domum tuam ubi est altare tuũ, id est, inuocatio tui nominis, ubi tu inuocaris & gratæ tibi præces offeruntur in ecclesia sanctorum, illic est decor tuus, illic habitat gloria nominis tui. talia dilexi, ecclesiam uero malignantium odiui &c. Felix, Domine dilexi habitaculum refugij domus tuæ.

Vt audiam. Et enarrẽ.

Domine dilexi.

Altare. Templũ.

Non dubito quin alludat ad altare, ad domũ & tabernaculum siue templum dei quæ erant tunc in populo Iudaico, ut diximus Psal. 3. quanq̃ templũ sub Dauid non fuerit, nisi tabernaculũ illud pro templo accipias, quia dicebatur locus dei secundũ dei promissionẽ, sed q, talia in spiritu intelligat sequentia indicant. Non enim sacrificia alia audis, q̃ laudem dei, & hanc se auditurũ dicit & deinde alijs prædicaturũ. Sic & Psal. 42. Et introibo ad altare dei, num offeram oues, hircos, uitulos &c? Non. sed, Confitebor tibi, inquit, in cithara &c. Altare ergo inuisibile est ubi sacrificatur deo & adoratur deus in spiritu & ueritate, & offertur deo oblatio mũda in cordibus credentiũ in odorẽ suauitatis deo, qui illic in uero suo templo inhabitat, cuius decorẽ & ornatũ se dilexisse dicit. Non enim potest diligere iniquitatẽ pius hõ unde tẽplũ illud uioletur, id qd & præcẽtia et sequẽtia indicãt.

Ne perdas cum impijs animã meam, & cum uiris sanguinũ uitam meam. In quorum manibus iniqui tates sunt, dextera eorũ plena est muneribus. Ego autẽ in innocẽtia mea ambulaui, redime me domine & miserere mei. Pes meus stetit in rectitudine, in congregationibus benedicam te domine.

Vides q̃ innocentiæ suæ nõ confidit, Nã non iustificabitur in conspectu dei oĩs uiuẽs. Nisi enim misericordia dei nos eximeret codẽ iudicio cum impijs & ignorantibus deũ damnaremur. & nisi misericordia dei nos custodiret sic impugnantibus undiq; impijs & uiris sanguinũ, Psal. 5. Quis posset manere & persistere in ueritate dei? In quorũ &c. Breuis descriptio impiorum & utrorũ sanguinũ. In quorũ manibus iniquitates sunt, id est, semper iniquе agunt, semper fructificant morti. si uero dexterũ quid quã doq; facere uidentur, ut iudicare pro iusta caussa, orare, laudare deum, docere, prædicare &c. Hoc nõ agunt nisi pro suo lucro, pro sua gloria, alioqui nõ facturi. Præterea impij iustitiarij pro meritis cumulandis seruiunt deo: Iustus uero misericordiã tantũ precatur. Pes meus &c. Ego neminẽ læsi, nec lædere uolui ut maxime læserim. Hoc est, Pes animæ, id est affectus, stetit in uia recta. Hoc est uerbũ tuum & tuam ueritatem secutus est, fuit pes rectus, non male uolui ut uiri sanguinum. Tuã laudem & prædicationem, quã illi impugnant, in conuentibus hominũ non tacebo, ne qui in persecutione & tentatione nõ negaui nomen tuũ liberatus tacendo peccem.

Misericordia dei.

Descriptio impiorũ.

Pes animæ.

PSALMVS XXVI.

Titulus. Dauid.

SVMMA. Psalmus est plenus fiduciæ spiritus in deum. Dominus, inquit, est illuminator cordis mei & protector corporis mei, etiamsi aduersum me surrexerit totus mũdus & omnis potestas tenebrarũ. Vnum hoc & optaui & solũ requiram ut neglectis oĩbus poßim per fidem semper cũ deo habitare & eius uerbi frui solatio, qui me magnifice sæpe sua misericordia et diuina prouidẽtia liberauit. Icirco ne sim ingratus laudes eius cãtabo & beneficia eius prædicabo. Deinde ab eo loco, Exaudi domine &c. plena fidu

cia implorat misericordiam dei, ne se iam ab omnibus etiam propinquissimis derelictum derelinquat in manibus aduersariorum & eorum qui mentiuntur omne malũ contra se. In fine Paræneſis ſpiritusſancti adiecta comprehendit ſummam totius pſalmi, imò ſummam omnis conſolationis in omni aduerſitate, Expecta, inquit, dominum, uiriliter age &c.

DOminus illuminatio mea & ſaluator meus, quẽ timebo? Dominus protector uitæ meæ, a quo trepidabo? Dũ appropinquant aduerſum me affligentes, ut edant carnes meas. Tribulãtes me & inimici mei, ipſi infirmati ſunt & ceciderunt. Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum. Si exurgat aduerſum me bellum, in hoc ego ſpero.

Dum appropinquant &c. Fe. Dũ præliabuntur aduerſum me malignãtes. In hoc, id eſt, in hac re, ſcilicet q. dominus eſt illuminatio mea &c. ſicut & ſequitur, Vnam petij, pro unam rem, quod latinis clarius erit, Vnum petij à domino, hoc requiram.

Illuminatio. Prima ſalus eſt mentis illuminatio per deum, ut non cõprehendant nos tenebræ errorum, Id quod in primis uolunt uerbi dei contemptores & aduerſarij, ſicut ſæpe diximus. Deinde & uita per cum tuta eſt, dum nihil in nos poſſunt quod & quando deus non uult &c. ergo hic ſolus timendus eſt, Lucæ. 12. Vt edant &c. Id eſt, ut deuorent me ſicut leo paratus ad prædam, ut alibi dicitur. Ipſi infirmati ſunt &c. uel de experientia præcedentis liberationis intelligit, ex qua fortificamur ad bene ſperandum in alijs, Vel de futuro loquitur certus de uictoria, acſi iam uicti iacerẽt aduerſarij. Spes enim non confundit. Fe. Ipſi corruent & cadent.

Vnum petij a domino hoc requiram, ut inhabitẽ in domo domini omnib⁹ diebus uitæ meæ. Vt uideam uoluptatẽ domini, & uiſitem templũ ſanctũ

eius. Quoniã abscondit me in tabernaculo suo in die malorum meorum, protexit me in abscondito tabernaculi sui. In petra exaltauit me, & nunc ecce exaltauit caput meũ super inimicos meos. Circũiui & immolaui in tabernaculo eius hostiam laudis & iubilationis, cantabo & psallam domino.

Voluptatem. Fe. Iocunditatem ne quis prauator rursum hoc loco faciat uoluntatẽ, sicut in uulgatis codicibus legitur. In petra. Fe. In rupe. Circumiui. sicut psal. superiore, Circũdabo altare tuum domine. Verũ in Hebræo coniungitur cũ præcedẽti uersu sic, Exaltauit caput meum super inimicos meos, qui in circuitu meo sunt. Laudis, non est in Heb. sed tantũ Sacrificia iubilationis, de quibus diximus, Psal. 21. & psalmo superiori.

Potest uideri Dauid alludere ad grauem illam Absalonis persecutionem quando imprimis optauit ut reductus uideret tabernaculũ domini. 2. Reg. 15. Dixit rex ad Sadoch, Reporta arcam &c. Et quare tantopere desiderauerit rursum uidere tabernaculũ, uidetur hic subdere causſam, q olim seruatus sit in tabernaculo domini in Nobe. 1. Reg. 21. Id quod hic quasi gratias agens uidetur referre in sui cõsolationẽ, adiuncta & alia liberatione olim facta in loco qui ab euentu dictus est Petra diuidens. 1. Reg. 23. In petra, inquit, exaltauit me &c. Si cui hæc placẽt, accipiat ut allusionem. Nam nolim in has Dauidicæ historiæ angustias deduci psalmũ, à Dauide quidem conscriptum, sed omnibus fidelibus cõmunẽ. Quin & ipsa uerba protinus nos ab historia auocant. Quãdo enim habitauit Dauid in tabernaculo domini, ut non dicam q hoc non licuit? Nisi idem sit habitare in tabernaculo & habitare circa tabernaculum, quemadmodum putat Lyranus. Cur non potius exigimus hæc ad locos similes? Vnum petijt, ut scilicet habitet iugiter in domo uel templo uel tabernaculo domini. De quo alibi interrogatio fit, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Item alibi dicitur, Beati qui habitant in domo tua domine &c. Itẽ, Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus uitæ meæ, & ut inhabitem &c. Quid quæso hoc aliud est quã q dominus dicit Lucæ. 10. Vnum est necessarium, Maria bonam partem elegit quæ non auferetur ab ea? Maria delectabatur ad pedes domini auditu uerbi domini. Et hic dicit, Vt uideam, id est, per fidem cognoscam & corde

Vnũ est necessarium.

ſentiã uoluptatẽ domini quod eſt gaudium in ſpũſancto de remiſſo peccato & donata hæreditate æterna. Quã uoluptatem cognitionis dei hypocritæ & iuſtitiarij nõ nouerũt. Seruus enim nõ manebit in domo in æternũ, ſed filius. Et addit, Et uiſitem tẽplũ eius ubi ipſe habitat ĩ electis, ubi ipſe doctor eſt & illuminatio. Atq; hæc eſt ſummæ neceſſaria petitio. Hoc enim unum agunt aduerſarij ut me è domo dei expellãt trahántq; in cõſiliũ impiorũ, in eccleſiam malignantium, in hypocriſim & iuſtitias hominũ, in quibus mors
In abſcõdito: eſt & uexatio conſcientiarũ. Ego uero hoc unũ oro, ne fiat &c. Quim illic ſemp tutus fui & tutus ero in abſcondito alarũ tuarũ, ubi mundus nõ uidet unctionẽ, id eſt, uoluptatẽ ſanctorũ in domino, ſicut pſal. 30. dicitur, Quã magna multitudo &c. Icarco deus ipſe ſæpe refugiũ noſtrũ in pſalmis dicitur, lege totũ pſalmũ, Qui habitat &c. Et addit, In Petra exaltauit me &c.
Petra. Si Petrã uis accipere Chriſtũ, quẽ ſcriptura uocat petrã ſcandali, lapidem angularem, fundamentũ eccleſiæ, per me licebit, ſententia uerißima eſt, In Chriſto certe exaltauit me. ſed ego ſimpliciter accipio, ut in pſalmis accipi ſolet, pro firmitate & cõſtanti robore. & idẽ hic ſignificatur quod pſal. 39. Eduxit, inquit, de lacu miſeriæ & de luto fecis et ſtatuit ſupra petrã pedes meos. Vnde alibi quæritur, Infixus ſum in limo profundi & non eſt ſtabile, pſal. 68. Præterea interpretes ex Hebræo hic malunt futura uerba legere, Abſcõdet, proteget, exaltabit, id quod nõ conuenit hiſtoriæ Dauidis ſupra dictæ. Exaltauit caput meũ. Pſal. 3. Circũiui &c. Id eſt, gratus de beneficijs in eccleſia ſanctorũ prædicabo & ſanctificabo nomẽ eius cum gaudio.

Exaudí dñe uocem meã qua clamaui, míſerere mei & exaudí me. Tibí díxit cor meum, dominũ quæram, quæſiuit te facies mea, faciẽ tuã domine quæram. Ne auertas faciem tuam a me, & ne declines ín íra a ſeruo tuo. Adiutor meus eſto, ne proiícias me, & ne derelínquas me domine deus ſaluator meus. Quoníam pater meus & mater mea dereliquit me, ſed dominus aſſumpſit me. Legem pone mihí domine ín uía tua, & deduc me ín ſemita recta, pro

pter inimicos meos. Ne tradas me in animas tribulantium me, quoniã insurrexerunt in me testes iniqui & mentita est iniquitas sibi. Credo q̃ uideam bona domini in terra uiuentium.

Tibi dixit cor meum, id est, in conspectu tuo sic apud me statui, sic meipsum propter te exhortatus sum. Facies mea quæsiuit te, id est, desideraui te uidere, tuam uoluptatem, ut supra, tua bona, ut infra, & amplius quæram faciem tuam, ut possim crescere ex fide in fidem, à gloria in gloriam in facie tua & illuminatione uultus tui super nos. Ne ergo auertas faciem &c. Nota q̃ ex Græco legitur, Dominũ quæram, non est in Heb. Felix uersum sic legit, Tibi dixit cor meum, requirite faciem meam, faciem tuam domine requiram. sed Hæbræis facies est plurale. Sic ergo legendũ, requirite ô facies meæ, uel require ô facies mea, scilicet dominum. Quid sit requirere deum diximus Psal. 13. & 21. Sed hic dicitur, Requirere faciem domini, sicut & Psal. 23. id quod supra dixerat, Vt uideam uoluptatem domini. & infra, Credo q̃ uideam bona domini. Facies mea. Faães domini.

Adiutor meus esto &c. Ne desere aut abijce me ab omnibus desertũ & abiectum creaturis etiam patre & matre & amicissimis secundũ carnem. Hæc est Christianorum uita in cruce. Caro & mundus non potest probare quæ dei sunt. stultitia enim sunt illi & non potest cognoscere, ergo etiã non potest non odisse. Inter inimicos ergo deserimur & inimici hominis domestici illius, sicut est in Euangelio. Sed hic fides dicit, Dominus autẽ assumpsit me, sub umbra alarũ eius dego, uoluptatem eius uideo. faciem eius facie mea fide intueor, gaudeo, dum interim mundus me ridet despectum, dum hypocritæ & pharisæi me condemnant hæreticum. Assumptus sum à domino, iudicent alij ut uelint. Quoniã pater &c. Dominus assumpsit me.

Legem pone mihi domine in uia tua. Felix, Doce me domine uiam tuam. Omnes sentiunt cõtra me q̃ non sequor sensum eorũ, sed tuum uerbũ quod illuminat & intellectum dat paruulis, uerũ tu hic doce me & dirige me ne unq̃ consentiam consilio eorũ qui sentiunt contra uerbũ tuum, sine te non potero stare impugnatus ab illis qui uolunt me abducere à uia tua & à semita recta, ne quæso tradas me in animas, id est, uoluntates eorũ, quoniam testificati sunt aduersum me omne malũ mentientes & docẽtes falsa, sub specie tamen ueritatis, ut uel me abducant à uero, uel, si non possunt, persuade Hostes ueri.

ant alijs me ueritatis non esse cultorem, sed conculcatorẽ. Sed mentita est iniquitas sibi non mihi, in sui perditionẽ mentiuntur, ego talibus non seduCredo me uidere. cor. Nam credo q̃ uideam bona domini, id est, uoluptatẽ domini, ut supra, Testimonium habeo spiritus cõtra omnes seductiones & errores sapientiæ mundi & iustitiæ carnis, Nam dexter ubiq; in hac terra uiuentium adest Experientia. mihi dominus, licet undiq; mala premere uideãtur. Deus beneficijs multis, & præsenti à grauibus & animæ & corporis periculis liberatione, cogit nos nõ solũ prouocat, ut tandẽ cum benignũ patrẽ agnoscamus, Amen. Fe. Quoniã insurrexerũt in me testes falsitatis & loquẽs mẽdaciũ. uide psal. 5.

Terra uiuentium. Terrã uiuentium interpretantur futuram uitam, q̃ illic sit uera uita, hic tantũ uita morti obnoxia, hinc & nos mortales dici. Ego autẽ interpretor terram hanc in qua nunc uiuimus, atq; hoc ipsum ex scriptura, licet & ipsa oratio, Credo q̃ uideam. satis indicet de fide dici quæ est in hac uita in sanctis. Primũ nusquã in scriptura, quod sciam, cœlum terra appellata est, sed hæc duo ut maxime distantia poni solent, ut psal. 102. Quoniã secundũ altitudinem cœli à terra &c. Imò in his totum uniuersum, quod uocant, comprehenditur, Gen. 1. In principio creauit deus cœlũ & terram. Deinde terra alia uiuorum, alia mortuorũ dicitur, Mortuorũ est infernus, qui dicitur lacus mortis, puteus interitus. psal. 54. terra obliuionis, Psal. 87. Vnde Iob 10. Numquid non paucitas dierũ meorum finietur breui &c. Viuorum autẽ terram uel uiuentium esse hanc apertißime patet in cantico Ezechiæ. Ezechias cum timebat se moriturũ, dixit, Vadam ad portas inferi: Non uidebo deum in terra uiuentium, non aspiciam hominem ultra &. Et promißione accepta, Tu autẽ, inquit, eruisti animam meam ne periret &c. Non expectabunt qui descendunt in lacum ueritatem tuam. Viuens uiuens ipse confitebitur tibi, sicut & ego hodie. Et psal. 114. Dicit se in angustia mortis fuisse & horrore inferorum, sed liberatũ ne moreretur, & dominũ non esse sibi iratum, quemadmodũ in illa tentatione usum erat. Placebo, inquit, domino in regione uiuorũ: Crede, si hic non placueris illic non placebis. sicut psal. 15. dicitur, Sanctis qui in terra sunt eius mirificauit omnes uoluntates meas in eis. Quod autẽ citant uulgo ex Psal. 141. Portio mea domine sit in terra uiuentiũ, male legunt, sit, cũ uersus sic habeat, Clamaui ad te domine, dixi, tu es spes mea, portio mea (scilicet tu es) in terra uiuentiũ, Id est, in hac uita nihil aliud hæreditatis uolo præter te. quẽadmodũ Leuitarũ in terra pars & portio erat dominus, ut dictũ Psal. 15. Et nos omnes sumus genus sacerdotale in Christo qui dicimus, Portio mea domine, dixi custodire legem tuã,

Quia

Quin & non solum cœlum sed & terra nostra est in æternum, ut diximus psal.8. & uiuemus post resurrectionẽ ubiq;, & ubiq; fruemur gloria uultus dei. Nouos enim cœlos & terram nouam uidebimus. 2. Petri.3. Et expectatio creaturæ reuelationem filiorum dei expectat. Ro.8. Cur enim talia non dicam cũ scriptura sit aperta & sæpe idem inculcet? Sic Prouer.2. Qui recti sunt, habitabunt in terra, & innocẽtes permanebũt in ea. Impij uero de terra perdentur, & qui inique agunt auferentur ex ea. Et psalmus.36. ferè continue talia dicit. Et Christus, Beati mites, quoniã ipsi possidebũt terram. Non sum nescius quàm illic uarient interpretes. Ego uocabulum terræ uolo in suo significato accipi, nisi ipsa oratio metaphoram habeat apertam, ut si dicas, Terra nihil nisi terram sapit, ubi tamen grammatica huius uocabuli ratio non perit, non minus quã ubi Christus dicit terram optimã quæ seminata reddit centuplũ, esse cor optimũ &c. Esaias quoq; dicit, ca. 57. Qui fiduciam habent mei hæreditabunt terram, & possidebunt montẽ sanctũ meum. Verum ne longius euager, quid attinet hic multis agere, cum non ignotum sit uiuentes dici illos qui hic uiuunt, & mortuos defunctos? Hinc psal.113. Non mortui laudabunt te domine neq; omnes qui descendũt in infernum, sed nos qui uiuimus &c. Hinc tam sæpe in scripturis apostolicis Christus dicitur resurrexisse à mortuis, q amplius inter mortuos nõ sit futurus inter quos erat. Contentiosis & qui pluris faciunt patrũ dicta, quã dei in scripturis sanctis, obijcio, quod Esa. ca. 53. de Christo dicitur, Abscissus est à terra uiuentium.

Terra sanctorũ est in æternum.

Expecta dominum, uiriliter age, confortetur cor tuum, & expecta dominum.

Sanctissima spiritus doctrina, si quẽ dominus docuerit ut intelligere possit.

PSALMVS XXVII.

Titulus. Dauid.

SVMMA. Hæc est fortis precatio, ne pereat cum impijs, quorum uerba, corda, opera impia sunt, quia opera sua non opera manuum domini respexerunt & magnificerunt ad sui non ædificationẽ, quod tamen putauerũt, sed potius destructionem. Inde ubi dicit, Benedictus &c. Gratias agit pro accepta consolatione salutis certæ, & magnificat gloriã operis dei in sanctis per Christum. Hoc opus est fides, Io. 6. quæ mira operatur agente spiritu dei. Aliorum opus est mera hypocrisis &c.

AD te domine clamabo, deus meus ne ſileas a me, ne quando taceas a me, & aſſimilabor deſcendentibus in lacum. Exaudi domine uocem deprecationis meæ dũ oro ad te, dũ leuabo manus meas ad templum ſanctum tuum. Ne ſimul trahas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniuſtitiam ne ſimul perdas me. Qui loquũtur pacẽ cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum. Da illis domine ſecundũ opera eorum, & ſecundũ nequitiam adinuentionũ eorum. Secundũ opera manuum eorum da illis, redde retributionem eorum eis. Quoniã non intellexerunt in opera domini & in opera manuum eius, deſtrues eos & non ædificabis eos.

Ad templum ſanctũ tuum. ſupra pſal. 3. & 4. Leuare manus ad deũ, eſt geſtus orantium. Fe. Ad abditum ſanctitatis tuæ, id eſt, ad locũ ſecretũ ubi ſanctitas tua habitat, quæ nihilominus alluſio eſt ad ſancta ſanctorum in tabernaculo Moſis. Deus habitat in occulto, quis enĩ uias eius cognouerit niſi ipſe doceat? qui præterea mirabiliter cum ſanctis ſuis agit, ita ut ipſi ammirari poſſint, ſcire nequeant, quid, quomodo agat pro eis, dum interim cõtra eos agere uidetur. Ne ſimul perdas me, non eſt in Heb. Cum peccatoribus. Felix, cum impijs. Adinuentionum. Fe. ſtudiorum. Quoniã non &c. Felix, Quoniã non intelligent opera domini & opus manuũ eius, deſtruet illos & non ædificabit illos, ſcilicet deus.

Deus in occulto.

Vide quæſo ex uerſu, Quoniam non intellexerunt &c. qui ſint contra quos orat, nempe qui non intelligunt, non reſpiciunt fide in opera domini & in opera manuum eius. Cum bonorũ operum fit mentio non intelligunt ea quæ deus operatur in ſanctis, qui ſancti ſpiritu dei non ſuo agũtur, Ro.

Bona opera.

8. in quibus fides in deum per charitatem operatur, Gal. 5. in quibus spiritus docet omnem ueritatem ut faciant uoluntatem patris qui in cœlis est. Pater in me manens, ait Christus, ipse facit opera, non solum miracula quæ uidetis, sed etiam omnia opera & uerba, ut liceat mihi in faciem aduersarijs dicere, Quis ex uobis arguet me de peccato? Hoc felix sabbatum nostrum quo deo permittimus nos, nostra & omnia, hæc felicia & uere bona opera, quæ dei sunt, non intelligunt impij, imó irrident, dicentes, Ergo ne nihil boni faciemus? ecce isti iactant se spiritum dei habere. Adeo nihil intelligunt homines absq; spiritu quæ sint spiritualia. stulticia sunt illis & non possunt intelligere. Respiciunt uero ad opera illa speciosa, opera hominum, traditiones humanas, arbitria & studia inuentionum suarum, in quibus seruatis ponunt iustitiam, iniustitiam uero in non seruatis, absq; omni uerbo dei sola opinione & cogitatione humana. Hæc magnificiũt, hæc nobis obtrudunt quasi sanctißima & urgent ut cum eis discamus confidere in brachio carnis, in uiribus nostris, hisce totum dementant orbem mente corrupti & mentium seductores, attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentes conscientiam. Cur non respiciunt in opera dei cœlum, terram, mare & omnia quæ in eis sunt, quæ felicißime à deo ad dei uoluntatem gubernantur? quare ipsi soli à deo nolunt gubernari? quare suas prouidentias, suáq; studia & consilia ut cunq; in speciem sanctißima dei uerbo præferunt? Sed sublimia sunt hæc in oculis eorum. Cum quibus peruersis ita deus peruertitur, ut gaudentes gaudeant non in domino, sed in suis meritis, timentes uero trepident timore ubi non est timor. Fictas iustitias habẽt, unde necesse est ut ex fictis peccatis propter cauteriatam conscientiam, quæ non nouit purum uerbum dei, uera faciant peccata. Et fit excæcante corda hypocritarum deo, ut dum respiciunt in opera illa quasi bona quibus sanctitatem & iustitiam tribuunt, non solum non uideant quæ sint opera bona, sed etiam non agnoscant sua ipsorum opera, quibus infidele cor in quo non est spiritus dei agitatur, nempe iram, odium, inuidiam, uanam gloriam, auariciam, hypocrisim, infidelitatem & dei ignorationem. Qui dum, ut dictum est, absq; spiritu sunt necesse est etiam esse absq; fide (ut crasse loquar cum crassis) Quod si absq; fide sunt, necesse est omnia opera eorum, utcunq; in speciem sanctißima, esse opera infidelium, id est, peccata. Quicquid enim est absq; fide peccatũ est, Ro. 14. & impoßibile est, secũdũ uerbũ Christi, ut arbor mala, id est homo infidelis, proferat bonos fructus. Vocat ergo eos

Psalmus peccatores qui nihil aliud possunt quàm peccare etiam dum oblectare me facere uidentur, Impios ex Hebræo dixeris, Item, operantes iniustitiã, quia iustitia fidei illic non est, ut diximus psal. 5. Qui loquuntur, inquit, pacem cũproximo suo. uidentur enim docere, q; deus sit colendus, timendus, deo credendum, fidendum, obediendum, sed mala in cordibus eorum, nihil enim aliud quærunt his speciosis uerbis quàm traditiones humanas confirmare & suam tyrannidẽ statuere, gloriámq; suam & lucra sectari. negant hæc sic habere, sed uidemus, deprehẽdũtur hypocritæ, erit quãdo non negabunt. Contra quos orat spiritus, da illis quod meriti sunt, confundantur in suis studijs, operibus & adinuentionibus, qui tua opera tuásq; adinuentiones contẽpserunt. Igitur sic oratur, Domine sine te non manebo innocens, tanta est astutia & dolus circũueniẽtium me, ut deficiam à fide tui uerbi in opera humana, tu audi inuocantem, ne, te tacente, nõ respondente, non exaudiente, sed dissimulante uel contemnẽte audire me, similis fiam illis qui non intelligentes ad tua opera, descendunt in lacum perditionis æternæ.

Benedictus dominus, quoniam exaudiuit uocem deprecatiõis meæ. Dominus adiutor meus & protector meus, in ipso sperauit cor meum & adiutus sum. Et refloruit caro mea, & ex uoluntate mea confitebor ei. Dominus fortitudo plebis suæ, & protector saluationũ Christi sui est. Saluum fac populũ tuum domine, & benedic hæreditati tuæ.

Hic est finis psalmi in quibusdam exemplaribus Græcis, In quibusdam uero additum est, Et pasce eos usq; in æternum. *In Hebræo uero sic est,* Et pasce eos & extolle eos usq; in æternum.

Refloruit caro.

Protector. Felix, scutum. Et refloruit caro mea, id est, rursum exhilarata est, reddita consolatione. Caro enim perit quoq; ubi in angustia & afflictione mens est, Prouer. 17. Spiritus tristis exiccat ossa. Et in uoluntate mea, hoc est in corde & animi affectu gratias agam. Integrum uersum sic legit

felix, Et exultabit cor meum, & in cantico meo celebrabo eum.

Dominus fortitudo plebis suæ. glorientur alij de suis uiribus & iustitijs & operibus bonis sine fiducia in deum. Plebs domini nouit uerũ esse quod Christus dicit, Sine me nihil potestis facere, Et dominus est protector, uel, ut Felix habet fortitudo saluationum Christi sui, id est, quæ fiunt per Christum suum. Christi saluationes quibus saluamur sunt fortitudo, uirtus & potentia dei, nihil hic nobis relinquitur, omnia sunt dei per Christum. Nisi sic intelligas, Dominus est fortitudo saluationum quibus saluator Christus eius, id est, messias eius, unctus eius, rex quem ipse constituit. De una tamen persona non intelligi, sed de toto regno sequentia indicant, Saluum fac, inquit, populũ tuum domine: dum enim Christi salutem legimus, nostram legimus qui sumus in Christo, ut dictum Psal. 19.

Saluum fac &c. Populum quem tuum agnoscis, quem æterna hæreditate possidebis, populum tibi fidentem salua, ne erroribus impietatis pereat & opprimatur uiolentia uirorum sanguinum, & benedic ei contra maledictiones & blasphemias impiorum. Et pasce eos tuo uerbo ne seducantur doctrinis & traditionibus humanis, & extolle eos semper ex fide in fidem erigendo, donec crescant in uirum perfectum maneántq; in gloria tua in æternum qui gloriam carnis contemnunt.

PSALMVS XXVIII.

Titulus. Palmus Dauid.

SVMMA. Prouocatur in hoc Psalmo omnis potestas ut subdatur uerbo domini & gloriam det deo, qui suo uerbo potentissimo & efficacissimo, quippe quo omnia creauit, superbos qui deo deiq; populo resistunt, terret, punit, absorbet, occidit, igne consumit, demergit ad inferos etiam uiuentes, quosdam etiam trementes fugere facit à conspectu & suo & sanctorũ, qui tremor est Cain. Contra facit ut sanctis nihil non sit peruium, quin peruadant potentia uerbi dei freti, resistentibus etiam portis inferorum. Itaq; efficax illud dei uerbum siue illa uox domini, in diuersis diuersum est. Superbi & contemptores per hoc pereunt. Populus autem dei prouocatur per uerbum, & confortatur ad adorandum deum & gloriam ei decantandam. Hic populus ne in aquis quidem ualidis & umbra mortis perire potest: Huius est rex & gubernator dominus in æternũ, Hunc confortat contra omnem & mundi & inferorum potentiam, addo etiam cœlorũ, ut accipiat dei promissa: Huic denique benedictionem, id est, gratiam suam & pacem largitur

Potentia uerbi dei.

ſempiternam. Hæc omnia agit Pſalmus iucundiſſimis alluſionibus ueterum hiſtoriarum, ut dicemus. Quaſi dicat, Talia quæ cano, ſuo uerbo ſolet efficere dominus, quare tremiſcite perſecutores, confortamini fideles. ſicut in Pſalmo. 75. uides. Idem dicit Epiſtola ad Heb. ca. 4. ubi poſtquam declaratum eſt illud ex Pſalmo, Hodie ſi uocem eius audieritis &c. Additur, Feſtinemus ergo ingredi in illam requiem, ut ne in idem quis incidat incredulitatis exemplum. Viuus eſt enim ſermo dei & efficax & penetrantior omni gladio ancipiti &c. Habes ergo hic illud uerbum quo fiunt omnia, quod deſcribitur Ioan. 1. Habes quoq; illud ipſum uerbum eſſe ipſum deum, quemadmodum Ioannes dicit, Et deus erat uerbum. Nam hic dicitur, Vox domini confringens cedros, & confringet dominus cedros libani. Nunc uox domini, nunc dominus dicitur talia facere. Hoc ſi diligenter intuearis, quid aliud eſt quàm patrem, qui dominus eſt, & filium, qui uerbum eſt, eſſe unum deum omnia potentem.

Verbum dei deus eſt.

AFFerte domino filij dei, afferte domino filios arietum. Afferte domino gloriam & honorem, afferte domino gloriam nomini eius, adorate dominum in atrio ſancto eius.

Hæc Felix ſic, Afferte domino filij principum uel fortium, afferte domino gloriam & fortitudinem. Afferte domino gloriam nominis eius: adorate dominum in magnificentia ſanctitatis. Vides itaq; in primo noſtro uerſu alteram partem eſſe ſuperuacuam. Filij principum ſiue potentium ſunt generatio & populus nobilium, ut hodie uocantur, quos coactius potes ex græco interpretari filios dei, id eſt, à deo ſublimatos, cũ rectius legerentur etiã ex Heb. filij deorum, id eſt, iudicum, regum & potentum. Exo. 22. Applicabitur ad deos. Item, ad deos utriuſq; cauſſa perueniet &c. Iſta inuitatione aduocantur regna mundi. reges & principes terræ, qui ex natura non poſſunt non perſequi uerbũ domini, quod condemnat omnia noſtra, ut depoſita gloria ſua uere glorioſum deũ glorificent. ſicut & monentur Pſal. 2. ne quãdo, inquit, iraſcatur dominus &c. id quod prædicitur futurũ ſub Chriſto Pſal. 71. ubi dicitur, Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes ſeruient ei. qui enim ſpiritũ Chriſti acceperint ſuam gloriam ſcient eſſe nihil, omnem gloriã & honorẽ afferent domino & nomini ſancto eius, et adorabũt

Principes uocantur ut obediãt uerbo dei

dominũ non gestibus solum externis quod hypocritarũ est, sed in spiritu & ueritate, in atrio sancto eius ubi ipse habitat, quo hypocritæ accedere non possunt, uide Psal. 3 Hieronymus legit, Afferte domino filios arietũ. Filij arietum sunt oues & agni. quo Hieronymo uisum est sacrificium esse offerendũ, ut tum res erant, aut saltem alludsum esse ad id, cũ tamen psalmus nõ habeat nisi sacrificium laudis, de quo alibi diximus, Afferte, inquit, domino gloriã & honorẽ &c. Et postea, In templo eius omnes dicũt gloriam. quis non ignorẽ sic multos interpretari, Afferte domino filios arietũ, id est, uos ipsos qui estis filij patriarcharũ & prophetarũ & apostolorũ qui sunt arietes gregis dominici. Septuaginta interpretes, quia uisum est eis posse reddi & dei & arietũ, duas sentẽtias reddiderũt ex una Hebraica, Afferte domino filij dei, afferte domino filios arietũ. Quos si imitari cupis, sic legere potes, Afferte domino filij principũ: afferte domino filij arietũ. Principes enim arietibus comparantur, ut Threnorũ. 1. Facti sunt principes eius uelut arietes non inuenientes pascua, & abierunt absq; fortitudine ante faciẽ subsequentis. Arietes tamẽ ut hic legamus, non satis probatur Hebræis. Filij Arietum.

Vox domini sup aquas, deus gloriæ intonuit, dominus super aquas multas. Vox domini in uirtute, uox domini in magnidecentia.

Date, inquit, gloriã deo ad uestri salutẽ. Ne contẽnite uerbũ eius quod uos monet dicẽs, Afferte domino &c. Nã uerbũ siue uox domini quis salus sit credẽtibus ut olim credẽtibus Hebræis, tamẽ dura sentẽtia est & horrẽda uastatio incredulis, ut olim experti sunt Aegyptij, Cananæi & aliæ gentes & impij Hebræi, Hic si nõ dictis, tamẽ uel gestis credite toti orbi notis. Vox domini dura resistentibus.

Vox domini super aquas. Non repeto iam quod dicitur Gen. 1. Spũs domini ferebatur super aquas, dixitq; deus &c. Vnde alibi, Ipse dixit & facta sunt &c. Neq; q̃ super aquas Iordanis baptizato Christo uox domini audita est. Nam confractionem inimicorũ hic legis per uocem domini fieri. Sed uox domini super aquas, quando locutus est deus super flumina Aegyptiorum omnia, & uersa sunt in sanguinem dederúntq; ranas, Exo. 7. & 8. Item, quãdo pluit grandinẽ igni mixtũ & horrenda tempestate intonuit. Exo. 9. Rursum quãdo iussu domini mare rubrũ fit peruũ populo dei, inimicos obruit stupẽdo miraculo. Exo. 14. ut interim taceã de aquis Marath. Exo. 15. & de aquis bis ex petra excussis. Exo. 17. & Nu. 20. quando incre- Super aquas.

duli tentati sunt non sine indignatione domini. Iam postq̃ talia scieris non recuso ut aquas multas uoces, populos multos & inundationes persecutorum, ut alibi diximus, certe in hanc rem sat habes exemplorũ in ijs quæ hic sequuntur. Hic certe erat uox domini in uirtute efficiens quod uoluit, erat ita in magnidecentia & gloria sua ut ab inimicis contemni non posset, sentientibus uerbi uirtutem cui resistebant. Ita rursum in magnidecentia, ut à fidelibus non glorificari non posset &c.

Vox domini confringentis cedros, & confringet dominus cedros libani. Et comminuet eas ut uitulum libani, & dilectus quemadmodum filius unicornium.

Confringentis. Felix, Confringens, id quod melius est, ut referatur ad uox, ut supra dictum. Confringens uero subaudi est uel erit, ut sit participium pro uerbo confringit uel cõfringet. Vox domini non solet parcere &c. Et comminuet &c. Felix, Et exilire ficit eas uelut uitulum: libanũ & Sirion uelut filium unicornium. Eas scilicet cedros, Ad euulsionem alludit & fugam. Cedros libani dicit reges illos trigintaunum qui circa libanum montem Syriæ habitabant, quos Iosue percussit trans Iordanem ad occidentem Abaalgad in campo libaniusq; ad montem libani. cuius pars ascendit in Seir, ut legis Iosuæ. 12. Cedri altæ arbores sunt, sed in libano altissimæ. Vnde ecclesiastici. 24. Sicut cedrus exaltata sum in libano &c. Hinc & superbos & qui maxime potentes uidentur cedri significant, id quod uides Esa. 2. Dies, inquit, domini exercituum super omnem superbum &c.

Cedri libani.

Sarion est Hermon.

De libano sæpe legitur, de Sirio uero uel Sario Deut. 3. sic dicitur, Sarion ut Sydonij dicunt, siue Sanir, ut Amorræi, est Hermon mons. Porrò hos reges, ut trepidationem & fugam imbecillitatémq; eorum exprimat, comparat uitulo & filio unicornium siue pullo. Nam unicornis grandior indomabile animal est, sicut indicaui ex Iob, Psal. 21. & Plinius ex aliorum sententia dicit, q; uiuum sese capi non sinit. Quod autem ex græco cohæret, Vt uitulum libani. potes si uis interpretari, uitulum qui in libano pascitur. Et quod sequitur male translatum, Dilectus quemadmodum filius unicornium, non intellige dilectum illum à deo & hominibus Moysen quemadmodum Lyranus putat, sed ut posit utcunq; respondere ad Hebraicam intel-

Vnicornis.

ligentiam sic accipe. Dilectus, id est, potens, qui scilicet magnifit inter suos (ut erant illi reges) scilicet erit uel fuit, quemadmodum pullus unicornium fugiens.

Vox domini intercidentis flammã ignis, uox domini concutientis desertum, & concutiet dominus desertum Caddes.

Felix, Vox domini intercidens flammas ignis. Vox domini contremiscere fecit desertum, contremiscere fecit dominus desertum Caddes. Intercidens ergo & concutiens nobis legendum esset. Pro intercidens uero excutiens alij malunt ex Hebræo, ut alludatur ad excußionem ignis è silice. Miraculo enim uenit ille ignis, de quo dicemus.

Hoc factum est quando igni cœlitus missο occisi sunt quatuordecim milia hominum & septingenti, quando Aaron occurrit igni & stetit in medio uiuorũ & mortuorum, quo referre potes quod legimus, Intercidẽs. Quin & in seditione Chore absorpti cum suis, igni consumpti sunt ducenti quinquaginta uiri qui offerebant incensum. Omnis hæc commotio & horrenda turbatio facta est in deserto Caddes, quod lege Num. 16. Facta est præterea & alia cõmotio ignitorum serpentium, sed in alio deserto, Nu. 21. ut non dicam de tota historia quadraginta annorum, in quibus increduli Iudæi sæpe senserũt damna suæ incredulitatis, ut nec Aaron & Moyses fideles inuenti sint coram deo. Vnde impij Iudæi audiunt horrendam damnationẽ post agnitam ueritatem, Nu. 14. Commotio deserti.

Vox domini præparãs ceruos, & reuelabit syluas.

Præparans, scilicet ad fugam. Felix, Vox domini contremiscere fecit ceruas. Vel dolere fecit, ut parturientem. ceruas. 1. Tessa. 5. Sicut dolor in utero habentis & non effugient.

Ceruus si cornua inspicias pugnax animal uidetur, ubi uero impetitur, tremiscens fuga quærit salutem. Significantur ergo hic reges & populi Cananeorum, de quibus Raab ad exploratores dicit Iosue. 2. Noui q̃ dominus tradiderit uobis terram. Etenim irruit in nos terror uester, & elanguerũt omnes habitatores terræ &c. Et hæc audientes pertimuimus & elanguit cor nostrum nec remansit in nobis spiritus ad introitum uestrum. Ex Hebræo uero ceruas legunt, ut maior imbecillitas significetur. Ceruus.

Reuelare uiã. Et reuelabit syluas. Fe. Detexit uel denudauit, uel decorticauit syluas. Nec hoc sine historia est, quã lege Iosue. 17. Locuti sunt filij Ioseph ad Iosue &c. ut nõ dicam q; per syluas & nemora deduxit dominus suos in terram promissam contra aduersarios. Et hodie reuelat inuia dum carnis obstacula spiritu repurgans, iter per fidem monstrat salutis, ut intelligamus sequamúrq; uerbum eius, sicut Dauid dicit, Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Et Christus post resurrectionẽ aperuit discipulis sensum ut intelligerent scripturas. Et in summa, Nihil obstat pijs quo minus ad promissam pergant hæreditatem.

Et in templo eius unusquisq; dicit gloriam.

Templum. Id est, Quotquot sunt in templo eius gloriam omnem de talibus factis deo adscribunt, scientes pro se omnia contra impios facta, de quo gratias agũt in templo siue tabernaculo domini. Imò ipsi potius fideles tunc ut & nũc erant templum dei, quibus promisit deus, Inhabitabo in illis &c. ut citatur 2. Cor. 6. ex Leuitici. 26. sicut & Psalmista dicit, Confitebor tibi domine in toto corde meo, in consilio iustorum & congregatione.

Dominus diluuium inhabitare faciet.

Diluuium. Fe. Inhabitauit. Quod significat, Dominus etiã suis aderat in diluuio aquarum, ut in diluuio Noe, in transitu maris rubri, in transitu Iordanis. Ad quæ etiam alibi pulchre alludit, dicens, Verumtamen in diluuio aquarũ multarum ad eum non approximabũt. Aiunt quoq; ex Hebræo legi, Dominus ad

Ad flumina. flumina sedebit, id quod optime sequitur ad historias prædictas: Dominus enim tunc sedit ad flumina quando populum suum quiescere fecit in terra promissionis, de qua Deut. 11. A deserto, inquit, & libano & flumine magno Eufrate usq; ad mare occidentale erunt termini uestri &c. Item, Deut. 8. Dominus deus tuus introducet te in terrã bonam &c. Item, alij sic legunt,

Ad laudandũ Dominus ad laudandũ sedit, id est habitauit cũ populo suo in eadem terra ubi tunc uel solum erat magnũ & laudabatur nomen eius.

Et sedebit dominus rex in æternum. Dominus uirtutem populo suo dabit, dominus benedicet populo suo in pace.

Rex æternus. Dicant Iudæi, quõ uerũ sit q; dominus sedebit cũ eis ipsorũ rex in æternum qui perdiderunt & locũ & gentem, regnũ & sacerdotium, nisi fatea

tentur dominum Iesum, de quo legunt Esa.9. Multiplicabitur eius imperium &c. ubi non audiunt regnum carnale aut temporale quod sibi futurum fingunt. Id quod & angelus ad Mariam dixit, Dabit illi dominus deus sedem Dauid &c. Et hic audis spirituale regnum, Dominus, inquit, fortitudinem &c. Id est, suos spiritu confortat qui impios territos fugat & comprehensos supplantat: suos benedictione gratiæ & pace donat æterna, impios æterna maledictione confundit &c.

PSALMVS XXIX.

Titulus Psalmus Cantici dedicationis Dauid.

Si nos sumus templum dei, tunc dedicamur & canimus canticum dedicationis quando cœperit in nobis deus habitare uel primum per fidem uel sæpe per consolationem quasi reuertens post afflictionis derelictionem. Aliam dedicationem Dauidis non lego. Atq; hoc ipsum habet Psalmi exordium. Exaltabo, inquit, te domine quoniam susceptisti me &c. Et in fine, In æternum confitebor tibi. secundum illud, Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Dedicatio.

SVMMA. Verba sunt Christi ex oĩbus tribulationibus etiam inferis & morte liberati, Verba quoq; sunt omniũ per Christũ liberatorũ, Nam dum Christus eductus est ab inferis nos educti sumus, dum Christus incorrupta carne (ut dictũ Psal.15.) resurrexit, nos resurreximus. qui hisce uerbis prouocamur ad canẽdũ deo. Psallite domino &c. Præterea uerba sunt cuiusq; ex terrore mortis & inferorũ, quẽ rea cõscientia sustinuit, reducti. Ista cordis iubilatio est uera templi dei dedicatio. Primũ gratias agit de liberatiõe & prouocat alios quoq; ad laudandũ deũ, qui q̃uis castiget tamẽ nõ morti tradit, imò quãuis etiã occidat tamẽ rursus uiuificat, iratus quidẽ apparet quẽadmodũ pater corripiens filium, sed tamẽ nihil aliud interim cogitat q̃ uitam nostrã, q̃ bonũ nostrũ, id qd' sic dicit, Quoniã ira in indignatione eius & uita in uoluntate eius. Est quidẽ tristitia dũ tentatio durat, sed ubi cœperit illucescere consolatio tũc redit lætitia & gratiarũactiõis canticũ. id qd' sic dicit, Vesperi demorabitur fletus & ad mane lætitia. Heb.12. Oĩs disciplina in præsenti quidẽ nõ uidetur esse gaudij sed mœroris. postea aũt fructũ pacatissimũ exercitatis per eam reddit iustitiæ. Hoc uesperũ & matutinũ etiã interpretati sumus Psal.5. Hac uicissitudine tentatiõis & cõsolationis suos filios exercet cœlestis pater, ut nõ simus fidẽtes in nobis, sed in deo qui suscitat mortuos qui de tantis periculis eripuit & eripit, in quem speramus

Quoniã ira in indignatione.

Vesperi.

Mane.

Vicissitudo tẽtationis & cõsolationis

In abundantia mea.

Auertisti faciē.

Psalmi sunt gratiarum actiones.

Verba Christi in psalmis.

De Psalmo trigesimo.

q adhuc eripiet dum nos mutuis iuuamus orationibus. 2. Cor. 1. Dum enim consolatione accepta respiramus, confidimus multum, dicentes, Quis nos separabit à charitate dei? Rom. 8. Redeunte autem tentatione illa graui, in qua nobis à deo quoq; derelicti uidemur tunc turbamur, quod & capiti nostro Christo qui per omnia similis nobis factus est, accidit, cuius anima tristis fuit usq; ad mortem, deinde redyt ei lætitia sempiterna. Hæc piorum exercitatio hic ita describitur, Ego autē dixi in abundantia mea &c. Et uel hinc accipe (quod alibi quoq; monuimus) Psalmos tales qui simul & periculum describunt maximum & consolationem maximam, ut uides Psal. 6. & fere in omnibus talibus, præcipue etiam Psalmo sequenti, id est trigesimo, non esse scriptos in tribulatione sed post, in gratiarūactionem pro liberatione, illic etiam ubi in persona Christi uerba describuntur spiritus prophetæ in utrūq; simul respexit, id est, in persecutionem siue tentationem & liberationem, ut non opus sit tibi cogitare, dicendo, quando Christus talia dixit? Nam spiritus loquitur in persona Christi, sicut & in persona dei & aliorū, id quod uulgatissimum est in prophetis, quemadmodum Psalmo sequenti Christus loquitur, In manus tuas cōmendo spiritum meum. id quod legitur corporali uoce dixisse, reliqua quæ sequūtur non legitur dixisse, imò protinus post illa uerba emisisse spiritum, & tamen omnia spiritus prophetæ loquitur in persona Christi non mortui, sed adhuc in mortali corpore agentis, id quod ipsa uerba luce clarius indicant. Nam dicit illic Christus uitam suam in maximis defecisse doloribus, ut nihil ex eo psalmo agant qui Christum post mortem siue post expirationem aliquid pro nobis passum apud inferos asserunt, nisi hoc ostenderint ex alijs locis.

EXaltabo te domine quoniā suscepisti me, & non lætificasti inimicos meos super me. Domine deus meus clamaui ad te, & sanasti me. Domine eduxisti ex inferno animā meam, saluasti me a descendentibus in lacum.

Suscepisti. Fe. Exaltasti, q.d. Exaltabo glorificando & laudem eius prædicdão, qui me exaltauit liberando. Saluasti me &c. Felix. Viuificasti me ne descenderem in puteum, id est, in uitā reduxisti me ne detinerer in morte æterna cum impijs.

Psallite domino sancti eius, & confitemini memoriæ sanctitatis eius. Quoniã ira in indignatiõe eius, & uita in uoluntate eius. Vesperi demorabitur fletus, & ad mane lætitia.

Psallite domino qui creditis in eum & fiditis eo, sanctificate nomẽ eius, id quod est uere psallere ei. Et confitemini &c. Id est, Laudate eum quãdo recordamini q̃ ita sanctus est, id est, suos sanctificat. Vel celebrate memoriam sanctificationis eius, recordamini cum gratiarum actione beneficientiæ eius. Quoniã ira &c. Felix, Quoniã instans in ira eius, id est, ira eius est uelut instans, id est, breuissima, tametsi hoc nobis in tribulatione non uidetur. Reliqua supra diximus.

Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebor in æternũ. Domine in uoluntate tua præbuisti decori meo uirtutem. Auertisti autem faciem tuam a me, & factus sum conturbatus. Ad te domine clamabo, & ad deum meũ deprecabor. Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendero in corruptionẽ? Nunquid confitebitur tibi puluis? aut annũciabit ueritatem tuam?

Ego sic sensi in abundantia mea, id est, quãdo bene mihi fuit per te, quãdo deuicta nõ nunquã tentatione redijt consolatio, nõ moubeor in æternũ, id est, quia tam præsentem sensi deum, non cõmittam rursus ut perturbato sim animo utcũq; sæuiat rursum tentatio mundi & inferorum. Sed tu domine interim me non meo studio, sed tua uoluntate benigna sic fecisti affectum, ut sic sentirem porrò me infracto staturum animo, præbuisti interim uirtutem, id est, fortitudinem & constantiam animi decori meo, id est, huic meæ perfectioni, ut uidebatur. Felix, Monti meo, id est, illi perfectioni & fiduciæ qua firmiter steti & immobilem me iudicaui. Verũ tentatio rursum declarauit mihi infirmitatem meam. Auertisti faciem &c. Id est, dereliquisti

Vicissitudo ut supra.

Facies domini me mihi in tentatione. Sicut non potest non lætificare facies domini dũ respicit in nos, Psal. 4. Signatum est &c. Et alibi, Illuminet uultum suum super nos &c. Ita rursum non potest non conturbare auersa à nobis. Hic iacent omnia, Hic clamatur, Ad quid domine utilis uita mea si permittis me descendere in corruptionem & in mortẽ æternam? Qui detinẽtur in morte non laudabunt te neq; prædicabunt ueritatem tuam, sicut ego faciam à morte liberatus. Psal. 6. In inferno autẽ quis confitebitur tibi? Et alibi, Non mortui laudabunt te domine &c. Hæc proprie & primũ conueniunt Christo, sicut diximus psal. 15. Quoniã non derelinques animã meam in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem.

Puluis.

Audiuit dominus & misertus est mei, dominꝰ fuit adiutor meus. Conuertisti planctum meũ in gaudium mihi, dirupisti saccum meũ & circũcinxisti me lætícia. Vt cantet tibi gloria mea & non cõpungar. Dñe deus meus in æternũ confitebor tibi.

Felix, Exaudi domine & miserere mei: Domine esto adiutor meus.

Saccum abstuliſti.

Conuertisti &c. Hæc est lætitia resurrectionis à morte & inferis grauiq; tentationis periculo. Dirupisti saccum meum &c. Saccus erat uestis lugentium, ut uides Ionæ. 3. Ait ergo, Abstulisti uestem luctus & induisti me uestimento lætitiæ sempiternæ, pro mortalitate immortalitatis gloria me donasti, pro luctu, gaudio &c. Vt cantet, id est, gratias agat & prædicet ueritatem tuam gloria mea, id est, gloriatio mea qua glorior de te liberatore. Psal. 3. Tu autem domine susceptor meus es, gloria mea & exaltans caput meũ. Et non compungar, id est, nunquã pœnitebit me laudis tuæ & gloriationis de te. Fe. Et non sileat, scilicet gloria mea.

Nõ cõpungar.

Domine deus meus in æternum laudabo te. Hæc est prædicatio Euangelij æterni per Christum & per eos qui sunt in Christo.

PSALMVS XXX.

Titulus προσκέλευσις Psalmus Dauid.

SVMMA. Vox est Christi & piorũ in passione & afflictione & spiritus & carnis. Inde ubi dicitur, Quã multa multitudo &c. commendat dulce

dinem diuinæ misericordiæ quæ semper adest timentibus deũ, licet usque adeo quãdoq; abscondita ut nihil minus adesse uideatur. In fine addit Præneſim pulcherrimã, Diligite dominũ &c. ut & in fine psal. 26.

IN te domine speraui non confundar in æternũ, in iustitia tua libera me & eripe me. Inclina ad me aurem tuam, accelera ut eripias me. Esto mihi in deum protectorẽ, & in domum refugij, ut saluũ me facias. Quoniã firmamentũ meũ & refugiũ meũ es tu, & propter nomen tuum deduces me & enutries me. Educes me exlaqueo hoc quẽ abscõderũt mihi, quoniã tu es protector meus. In manus tuas cõmendabo spiritum meũ, redemisti me domine deus ueritatis.

Esto mihi &c. Fe. Esto mihi in lapidem fortitudinis & in domum propugnaculi. Quoniã rupes mea & turris mea tu.

Hæc sunt uerba magno affectu laborantis ut liberetur. Hic nulla merita sunt humana, fidele cor omnia nouit esse dei, nihil sibi arrogat, ut hypocritæ in bonis operibus confidentes, quæ ex hoc ipso bona non sunt q; in eis confidũt. non enim fiunt ex fide, ut alibi diximus. In te, inquit, domine speraui non in meis meritis, quæ ueniente tentatione mortis facile cadũt, si per hypocrisim ante falso adfuerint. Non confundar in æternum & si ad tempus confusus sum & à te derelictus. In iustitia tua, non mea quæ nulla est, libera me & quàm primũ: quandoquidẽ non noui aliam spem, aliam iustitiam quàm te qui es salus mea, protector, refugium, firmitas. Et propter nomen tuum, id est, propter gloriam tuam & propter teipsum, ut agnoscaris talis esse qualis prædicaris, ut glorificetur nomen tuũ, non propter me aut iustitias meas. Dux mihi eris contra omnẽ seductionis errorẽ & ut reducar à morte, & enutries me, id est, sustentabis uitam meam, nam hic quoq; non parua tentatio est si infirmam fidem nostrã deserat deus. Psalmo. 21. In te

Omnia dei.

In te.

In iustitia tua.

Propter nomen tuum.

Enutries.

proiectus sum ex utero. Educes ex hoc laquco erroris & mortis quo per
In manus tuas insidias uenantur me. Ego, utcunq; sæuiant omnes, in manus tuas commen-
dabo spiritum meum, illuc tutus erit sub umbra alarum tuarum, seruabis illæ-
Redemisti. sum, etiã ablatum restitues. Certus sum de tua redemptione domine qui es
deus ueritatis, tua promissio cui credo mentiri nõ potest. Qui uero tendunt
mihi laqueum nihil aliud agunt quã ut à tua ueritate abducant, ne credam
tuis promissionibus & peream. Deum profecto non habent qui ueritatem
uerbi dei nõ amplectuntur, quia tu es deus ueritatis. Vide quæ dixi in sum-
ma psalmi superioris.

Odisti obseruãtes uanitates superuacue. Ego autẽ in domino speraui, exultabo & lætabor in miseri-cordia tua. Quoniã respexisti in humilitatẽ meam, saluasti ex necessitatibus animã meam. Et non con clusisti me in manus inimicorum, statuisti in spaci oso pedes meos.

Obseruantes uanitatum. Felix, Odi obseruantes uanitates uanitatis. sicut Ecclesiastes dixit, Vani tas uanitatum & omnia uanitas, præter dei timorem & mandatorum eius obseruationem, ut idem in fine libri ducit. Sunt aũt in primis obseruatores uanitatũ superuacue, id est, frustra, qui suis iustitijs & operibus confidunt, sequentes traditiones humanas, alioqui hic per emphaticam antithesim nõ adderetur, Ego autem, non sicut illi quos odisti & quos ego odi, in domino speraui, gaudebo non in meritis ullis, sed in tua misericordia, quoniã respe-xisti afflictionẽ meam (ut habet Felix) cognouisti in tribulationibus animam meam. Et non concluisti &c. Non deseruisti me in manibus aduersariorũ, sed eduxisti me in latitudinem, psal. 17.

Miserere mei domine quoniam tribulor, turbatus est in furore oculus meus, anima mea & uenter me us. Quoniã defecit in dolore uita mea, & anni mei in gemitibus. Infirmata est in pauptate uirtus mea, & ossa mea turbata sunt. Apud oẽs inimicos meos

factus

factus sum opprobrium,& uicinis meis ualde,& ti mor notis meis. Qui uidebant me foras fugerunt a me,obliuioni fui tanq̃ mortuus a corde. Fui tanq̃ uas perditum, quoniam audiui uituperationẽ mul torum circumhabitantium. Dum cõgregantur si/ mul aduersum me,accipere aĩam meã cogitauerũt.

Supra cecinit tribulationẽ & liberationẽ,hic eadẽ repetit alijs uerbis. Quæ sit tribulatio exprimit cũ dicit. Turbatus est in furore facies mea, aspectus meus,indignatio mihi multa est contra persecutores ueritatis,si= cut de Christo legis Marci.3. Circumspiciens eos in ira, contristatus est su= per cæcitate cordis eorum,& supra ex Heb. Odi obseruantes uanitates ua nitatis. Fe. Caligauit uel corrosus est præ ira uel dolore oculus meus &c. Dum ego indignor, dum ego doleo & gemo pro eis, ipsis sum ludibrio,& ad hoc quoq; congregantur, id est,ut Felix legit, Consilium ineunt. ut acci piant siue perdant uitam meam. Oculus meus, uultus,anima, uita, uen= ter,corpus, hæc omnia pereunt mœrore, sicut sequitur. Quoniam deficit &c. Infirmata est &c. Felix, Corruit in delicto meo uirtus mea, id est, ro= bur meum debilitatum est in delicto meo,quod nunc pro alijs porto,si ucr ba accipis esse Christi,qui peccatum non fecit, Sub pondere peccatorum mũ di coactus sum cadere. Qua propter quod legimus paupertatem, interpre tare animi corporisq; languentis defectionem. Apud omnes &c. Hæc omnia non solum Christo facta sunt, sed & fiunt omnibus amantibus ueri= tatis, Tanquã mortuus à corde, id est, sicut qui mortuus est, obliuioni datur & perit à corde & memoria hominum. Vas perditum. Pulchra compara tio, uas fictile aut aliud instrumentum fractum, quotquot adeunt, uitupe= rant, abijciunt, nemo emit &c.

Delicta.

Mortuus à corde.

Vas perditũ.

Ego autem in te domine speraui, dixi, tu es deus meus, in manibus tuis sortes meæ. Libera me ex manu inimicorũ meorũ,& ex persequentibus me. Illustra faciem tuã super seruũ tuũ, saluũ me fac in

misericordia tua, domine non confundar quoniam inuocaui te. Erubescant impij & deducãtur in infernum, muta fiant labia dolosa. Quæ loquuntur aduersus iustũ iniquitatẽ, in superbia & despectione.

In manu dei sortes nostræ. Ego autem. Psal. 15. Conserua me &c. *In manibus tuis sortes meæ, id est, quicquid mihi acciderit siue iucundum siue triste, atq; adeo hæc quam patior tribulatio, & quam certo secuturam scio liberatio, in manibus tuis est, non in potestate aduersariorum, ut mala inferant, & bona mihi prohibeãt, utrũq; in manu tua est tempus & tribulationis & consolationis, sicut dixi mus psalmo. 17.* Felix, *In manu tua tempora mea. Illustra faciem &c. id est, me intuere iucunditate vultus tui, ut videam adhuc te mihi bene fauentem. Vide psalmo. 4. Non confundar, id est, non patiar repulsam, non relinquar à te, ut rideant inimici mei, Confundantur potius impij, dum non consequuntur in me quod uolunt, dum turpiter abijciuntur, qui se mundi columnas putant, Et deducantur in infernum, id est, in mortem æternam.* Felix, *Sileant in inferno, id est, in interitu sileant, qui nunc clamant & dominantur. Et apud Poëtas quoq; umbræ inferorum silentes uocantur. Vnde additur, Muta fiant labia falsitatis, quæ mentiuntur omne malum aduersum professores ueritatis & iustitiæ dei in mera superbia & contemptu, sicut uidemus.*

Muti futuri.

Quã multa multitudo dulcedinis tuæ dñe, quã abscondisti timẽtibus te. Perfecisti sperantib⁹ in te, in cõspectu filiorũ hominũ. Abscondes eos in abscondito faciei tuæ, a cõturbatione hominũ. Proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarũ. Benedictus dñs, quoniã mirificauit misericordiam suã in ciuitate munitionis. Ego aũt dixi in stupore meo, ꝓiectus sum a facie oculorũ tuorũ. Propterea

exaudisti uocẽ deprecatiõis meæ, dũ clamarẽ ad te.

Fe. Quàm magna bonitas tua quam abscondisti timentibus te, operatus es proconfitẽtibus in te in conspectu filiorũ hoïs. Occultabis eos in secreto uultus tui à superbia uiri. Abscõdes eos in tugurio à contẽtione linguarũ.

Hic experto crede magistro, sed credere nõ poteris, nisi & tu experia- In occulto
ris. A tentatione graui liberatus, nouit prædicare dulcedinẽ misericordiæ deus.
diuinæ, quæ quanq̃ semper adsit timentibus deum plusq̃ homines, tamen in ipsa afflictione se abscondit, & uidetur abesse, suo uero tempore palàm fit etiam uidentibus hominibus, & hic & in futuro iudicio, dum piorum iustitia, & impiorũ reuelatur iniquitas. Interim tu deus abscondes eos, ut nulla In abscondito
eis dominetur iniquitas, nulla prævaleat aduersaria uirtus. Abscondes, in- faciei.
quam, in abscondito faciei tuæ, id est, in occulto, ubi tu semper in eos respicis, licet non uidearis, licet impij te negent adesse pijs, licet & pij quandoq; te timeant abesse &c. Hic uides quod psal. 4. & alibi de templo, de tabernaculo, de domo dei diximus, id quod & hic insuper metaphorice uocat ciuitatem munitam. In Heb. additur Mihi, Mirificauit mihi &c.

Ego autem dixi in stupore meo, id est, quando feruebat tentatio, quando In ecstasi.
nihil fidei putabam me habere, quando clamaui, Deus meus, deus meus quare me dereliquisti? Adeo deus in occulto habitat, ut etiam adesse non uideatur, quando maxime adest, ut non simus sine fiducia in deum, quando meranos angit desperatio. Hic mulier cum parit, tristitiam habet &c. Fe. Ego autem dixi in præcipitatione mea &c.

Diligite dominũ oẽs sancti eius, quoniã ueritatem requirit dominus, & retribuit abundanter facientibus superbiã. Viriliter agite & confortetur cor uestrum omnes qui speratis in dominum.

Misericordiã dei expertus alios docet, & cõfortat fideles, ut perstent. Diligite, inqt, dominũ. i. placeãt uobis oĩa quæ facit, siue dulcia sint, siue ama- Diligere do-
ra carni, certi q; oĩa in uestri facit salutẽ. Nõ permittit ueritatẽ, ut iã apparet minum.
opprimi, sed requirit eã, amat, defendit, & pseudoribus abunde reddet in Veritatem re-
caput ipsorũ, q; nũc loquũtur aduersũ iustũ in superbia & cõtemptu. Viri quirit.
liter agite &c. Supra psal. 26. Robur spũs uobis quærite à deo, ut persistatis. Qd legimus, Veritatẽ requirit dominus. Fe. legit, Fideles custodit dominus.

PSALMVS XXXI.

Prima eruditio. Remißio pctõrum quia nõ imputatur à deo.

Titulus. Dauid prudens. *uel.* Eruditio Dauid.

SVMMA & interpretatio totus psalmi ex titulo. Recte eruditio dicitur. Hic enim erudimur, unde remißionem accipiamus peccatorum, nempe non operibus nostris, aut ulla (ut impijßime uocant) satisfactione, sed ex non imputatione dei, id est, quia deus credenti in eum qui iustificat impium per fidem, secundum propositum gratiæ suæ non imputat peccatũ, ut hæc exponit Paulus Ro. 4. Hæc spiritus sancti eruditio adeo magna est & abscondita hypocritis & iustitiarijs, ut ferè totus mundus (quia non intelligit) hodie pugnet contra eam, quam nemo ueram esse scire poterit, nißi docente deo, qui hic dicit, Intellectum tibi dabo &c. qui uarie affligit conscientias nostras uarijs peccati casibus & uarijs tentationibus, ut tandem nos penitus coram ipso agnoscamus peccatores. Idcirco hic mox sequitur alia eruditio, nempe quæ sit uera peccati coram deo confeßio. Quoniã, inquit, tacui &c. Hanc confeßionem exigit à nobis deus, quæ est perfecta sui cognitio, scientia non tam facilis, ut putatur. Nam potest fieri, & ferè fit, ut in spiritu hominis sit dolus, id est, ut putet se purum, dum respicit solũ crassa illa in uerbis & operibus, & interim tamen decipit eum cor suũ, specie operum bona & opinione sanctitatis, dum ignorat q. nemo iustus sit nisi ignoscente & non imputante peccatũ deo, Quisquis autem sese illuminante deo penitius intueri poterit, inuenit non solum illa, quæ etiam mundus iudicat peccata, quæ uel sola iustitiarios terrent, modo uere terreant, quibus uel solis si licet depositis mundiciem sibi arrogant hypocritæ. sed etiam se totũ in corpore & anima, non dico peccatorem, sed ipsum esse peccatũ, imò inscrutabile peruersi cordis pelagus ingreditur, & clamare cogitur, Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me. Et delicta iuuentutis meæ &c. Hic primum perfecte suspiratur ad deum, dum perfecte (quantum licet) cognoscitur peccatum. Hic primum diuina misericordia gratis dimittit peccatum & iniquitates, quia tu non remittis tibi, id est non ignoscis, sed ex corde confiteris te nihil esse nisi iniquitatem. Tegit peccata, quia tu non tegis, Non imputat tibi peccatum, quia tu tibi imputas. Hic detectus est qui latebat in spiritu dolus. Putabas enim si illa uel illa faceres, alia omitteres, salua esse omuia. & satis te tuum cognouisse peccatum, dum interea dolum illum in spiritu tuo non uidebas, amabas te quærebas tua, timebas aduersa, non amabas deum, non quærebas quæ dei sunt, non timebas deum, non fidebas

Secunda eruditio. Confeßio.

Dolus in spũ.

Remittit.

Tegit.

Non imputat.

eo, ne secundum uentrem quidem, nunc longe secus iudicas, & damnationem tui agnoscis. Talis qui iam deprehenderit humani cordis malitiam, nõ alios, sed se iudicat, non alijs, sed sibi indignatur. Igitur, quod diximus, ut ille dolus & hypocrisis (à qua nullus homo immunis est) prodatur deus electorum conscientias uexare & misere affligere non cessat, donec impietatem agnoscant & confiteantur coram domino. Hi sunt esurientes & sitientes iustitiæ, nec frustrantur suo uoto, additur enim hic, & tu remisisti impietatem peccati mei. Vt uero hunc locum intelligas accipe similitudinem à malefactore, qui in quæstione tortus, & clamat & tacet. Clamat quidem dolore pœnæ, sed non fatetur delictum, & ut maxime aliquid fateatur se deliquisse, & aliquo modo se esse reum criminis, tamen ipsam rei summam, de qua interrogatur adhuc tacet, donec cõuincatur pœnis, ubi incipit maxime fateri, quod antea tacebat. Cui, per deum, quãtum beneficij præstiteris, si fideliter promittas, dicens. Tantum confitere & liber esto. Sed ferè fit ut in iudicio humano hæc confessio operetur corporis mortem, in iudicio uero dei semper ex misericordia operatur salutem. Vnde ait, Quoniam tacui, id est, non agnoui, non confessus sum coram deo peccatum & iniquitatem, remisi mihi, texi, non imputaui, dolum in spiritu meo non attendi, sed deus in conscientia terroribus & minis (Inueterauerunt, inquit, ossa mea, dum clamarem, pœnam sentiens iugiter) tandem coëgit fateri, id quod sequitur, Delictum meum cognitum &c Item ut maxime fatebar illa crassiora quæ uel sola fatentur, qui hodie sibi boni uidentur, tamen illud adhuc agnoscere nolui aut potui, quod unũ deus agnoscere me uoluit, nempe me nihil esse nisi peccatum per omnem uitam meam, ubi etiam sancte conuersari uidebar. Bone deus quàm in ista penitissima sui agnitione cadunt omnia nostra cum omni illo quod ipsi sumus. Disputent alij interim de libero arbitrio, & de bonis operibus ut uelint. Ex ista eruditione sequitur tertia eruditio in hoc Psalmo, Pro hac, inquit, orabit &c. Nullam hic audis securam oscitantiam, postquàm remissa est iniquitas peccati, sed audis q̃ omnis sanctus, id est qui, quia non imputauit ei dominus peccatum, iustus factus est, orabit pro hac, id est, impietate peccati sui, ad deum uel in conspectu dei in tempore opportuno, id est, quando agnoscit delictum, Tunc enim est tempus miserendi, tunc tempus est gratiæ, de quo Paulus ex Esa. Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Si orat iustus, & hinc iustus est siue sanctus, quia orat pro iniquitate, obmutesce impietas, da gloriam deo hypocrisis &c. Huc pertinet quod prouerb. 24. dicitur, Septies cadit

Tacui dum clamarem.

Iustus pctõr.

iustus & resurgit. Quarta eruditio est, q; hic sanctus qui orat pro iniquitate, quem grauat semper id quod ipse est, sicut Paulus quoq; cõqueritur Ro. 7. solus persistere poterit, ubi illud diluuium tribulationum & tentationum rursum super eum imundare cœperit, Edificauit enim domum suam supra firmam petram, ut est in parabola Matthæi. 7. Alij uero qui securi sunt ad tempus crẽdunt, & in tempore tentationis recedunt. Lucæ. 8. Hæc eruditio hic ita exprimitur. Verumtamen in diluuio &c. Talis etiam in hoc diluuio cum fiducia magna dicit deo, Tu es refugium meum à tribulatione circumdante me &c. Et respondet ei deus uerbum maxime consolationis, Intellectum tibi dabo & instruam &c. Vides hic deum doctorem & eruditorem. Hic cadit omnis intellectus & sapientia humana, q.d. Iam tandem uides te intellectum non habere, qui nisi à me coactus intelligere cæcitatem tuam & dolum illum in spiritu non potuisses, sicut illi Pharisæi qui dixerunt Ioan. 9. Nunquid & nos cæci sumus? Cognoscis te iam toto errare cœlo. Confide solum in me, ego tibi aperiam oculos, ut etiam postquã cœperis uidere tenebras lucem uideas, ego ducam te in uiam rectam, & ne rursum aberres, si tibi relinquaris. in ea quoq; te instruam, & non deseram, sed iugiter ne quid desit oculi mei in te erunt intenti, qui oculis tuis solitus eras aberrare, & ad deuia imò præcipitia transire. Non doce neq; me neq; te, non elige uel hoc uel illud, mihi te totum permitte, abnega temetipsum, & sic sequere me quò ego uolo, non quò tu, esto paruulus, insipiens tibi, & sine intellectu tuo, ut sis sapiens coram me, ego intellectum tibi dabo. Tantum nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Erubescant hic qui intellectum interpretantur rationem, quod uocabulum scriptura non nouit, imò qui rationem sequitur illam humanam (quæ est sapientia mundi & sensus carnis, quæ sua quærit) suum sensum tantum sequitur, sicut suum equus & mulus. Est enim tantum rationalis siue animalis homo, qui non percipit ea, quæ sunt spiritus dei, stulticia enim sunt illi, & intellige re non potest, quia spiritualiter dijudicantur. Si quæ salutis sunt & fideire spicias, homo omnino est absq; omni intellectu, quare necesse est, ut intellectum à deo accipiat, qui est spiritus sapientiæ, spiritus scientiæ, spiritus intelligentiæ, spiritus consilij &c. Tunc spiritualis homo dijudicat omnia à deo illuminatus. Igitur si quis uidetur esse sapiens in hoc seculo stultus fiat, ut sit sapiens, Postremo in hoc diuino dialogo prosequitur, siue peccator siue propheta, dicens, In camo & freno &c. quasi dicat, Scio domine iam à te doctus & eruditus, uiam hominis non esse in manu eius. Propterea

Quarta eruditio. Perseuerantia.

Diluuium.

Eruditio dei. Intellectũ tibi dabo &c.

Ratio.

In camo & freno.

trahe nos post te, si qui uero suo impetu feruntur, ut equus & mulus compelle intrare, sicut me compulisti, ut discant agnoscere dolum in spiritu, discant uere sapere non secundũ suum sensum, non secundũ suam bonam intentionem & rationem, sed secundũ tuum uerbum, quod intellectum dat parvulis. Vide quæ diximus psal. 4.

BEati quorũ remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus uir cui non imputabit dñs peccatũ, nec est in ore eius dolus.

Præter cætera quæ diximus de gratia ex hoc loco, hoc quoq; consolationi est, q beatus uir nõ dicitur, qui nõ peccauit, sed cui deus remisit, texit, non imputabit quod peccauit. Quod autẽ sequitur, Nec est in ore eius dolus, significat q confitetur, & uere ex penetralibus cordis agnoscit, peccatum & hypocrisim non defendit, id quod solum uult deus, ubi remisit nobis, imò ubi non est ista confessio, non est peccatorũ remissio. In Hebræo est, Nec est in spiritu eius dolus, sed in idem redit, Dolus enim non nisi spiritu & corde committitur, & de confessione peccati iam sequitur.

Dolus in ore, dolus in spiritu idem sunt.

Quoniam tacui inueterauerunt ossa mea dum clamarem tota die. Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua, conuersus sum in ærumnam, dum infigitur mihi spina. Iniquitatem meam notificaui, & peccatum meum non texi. Dixi, confitebor aduersum me iniquitatem meam domino, & tu remisisti impietatem cordis mei. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Verũ tamen in diluuio aquarum multarũ ad ipsum non appropinquabunt.

Conuersus sum in ærumnam, totus in miseria sum dum infigitur mihi spina terroris iudicij tui. Felix, Immutatus est humor meus in siccitates æstatis, id est, terrore tui iudicij contabuit etiã humor & succus corporis mei & perierunt uires meæ, aridæ factæ, ut ficca æstas, quemadmodũ supra dixit, Inueterauerunt ossa mea. Dixi &c. Fe. Dixi confitebor super transgressionibus meis domino, & tu remisisti iniquitatem peccati mei. In tempore opportuno. Fe. In tempore inueniendi, secundũ illud Esa. 55. Quærite dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est.

Confessio uera coram deo.

Quia tacui confessionem peccati, ut supra dixi, ossa mea cõtabuerunt, dum clamarem iugiter dolere & angustia cordis, iudicium tuum ferre non potens. Itaq; clamaui dolore & angustia animi, & tacui, quod unũ à me requirebat deus, nempe confessionem peccati, & agnitionem doli in spiritu, sed supra hæc satis. Compulit itaq; me. Quoniã die ac nocte sentio, inquit, manum iudicij tui super me grauiter, conlectus sum in ærumnam, quemadmodum qui uolutatur in spina. Hic tandem iniquitatem meã agnoui, & cõfessus sum tibi. Dixi, id est, in animo statui, Hoc est quod psalmo. 9. dicitur, Desiderium pauperum exaudiuit dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua. Hæc est larga dei benignitas.

Verumtamen. Felix, Quippe. Id est ut maxime uenerint rursum uno impetu aquæ multæ tribulationum & tentationum, tamen non appropinquabunt, scilicet aquæ multæ ad ipsum sanctum, qui sic orat pro impetate cordis sui uel peccati sui, ut Felix legit. Et ut sic intelligam, facit uersus qui sequitur, Tu es &c.

Tu es refugium meum a tribulatione circundante me, exultatio mea erue me a circũdantibus me.

Tu spes unica & læta liberatio es, quando inundauerit diluuium aquarum multarum, de quibus sæpe supra diximus. Fe. Tu secretũ mihi, à tribulatione custodies me, canticis liberati circũdabis me. Quod deus sit absconditum quo proteguntur pij, dictum est psalmo superiori, q; uero dicit, Canticis liberati circũdabis me, significat, facies undiquaq; me resonare tibi cantica gratiarũactionis, qualia solet cantare liberatus ex periculo &c.

Intellectũ tibi dabo & instruam te in uia hac qua gradieris, firmabo super te oculos meos. Ne sitis

ut equus

ut equus & mulus, quibus non est intellectus. In camo & freno maxillas eorum constringe, qui nõ appropinquant ad te.

Felix paulo aliter sic, In camo & freno maxillam eius (scilicet qui est sicut equus & mulus) ut constringas, ne appropinquet ad te, id est, ne ferociat contra te aut tuos, ut discat recta incedere.

Multa flagella peccatoris, sperantem autem in dominum misericordia circũdabit.

Hic uersus est summa totius psalmi. Peccatorem & impium suo iudicio deus flagellat, & terrore manus suæ. ut supra dictum, ut agnoscat peccatũ & dolum in spiritu, & misericordiam consequatur, si non agnoscit, perit ipso flagello.

Lætamini in domino & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde.

Iustos dicit, quos supra beatos, & rectos corde, in quorũ spiritu non est dolus, Hos iubet lætari & gloriari, sed in domino qui remisit, texit, nõ imputauit peccatũ, qui est refugium &c. qui dat intellectum &c. Hoc gaudiũ & gloriam hanc siue gloriationem iustitiarij operum non nouerunt. Non uult de meritis nostris nos gloriari deus, cuius solius est gloria. Amen.

PSALMVS XXXII.

Titulus nullus in Hebræo.

SVMMA. Qui imputatione dei iusti sunt, ut supra dictũ, hic prouocantur ad laudandum deum, q. eius misericordia plena est terra, qui uerbo suo potentißimo omnia operatus est in fide, cuius uerbum rectum est, hominũ mendax, cuius opera fidelia sunt, quia nihil sunt nisi iustitia & misericordia, hominũ autẽ fragilia sunt, quia nihil sunt nisi uanitas, Cõsilium domini & cogitationes eius æternæ sunt, quas nemo impedire potest, hominũ autem dißipantur & reprobantur à deo, id quod uidemus. Beatus solum ille populus qui dominum habet deum suum, quem deus elegit in hæreditatem sibi, cuius populi ipse est fortitudo & salus, hominum autem fortitudo se-

Omnis gloria nostra hic perit.

cundũ uanas cogitationes, & uana opera eorum, nihil est ad salutem. Atq; hic rursum uides omnia iacere humana & consilia & opera, & quicquid homines possunt & sunt, prædicari autẽ diuina. Hinc est ista exultatio & collaudatio rectorũ, id est, timentium deum & sperantium in misericordia eius, quos psalmo superiore & septimo rectos corde diximus.

Recti corde.

EXultate iusti in domino, rectos decet laudatio. Confitemini domino in cithara, in psalterio decachordo psallite ei. Cantate ei canticũ nouum, bene psallite ei in iubilatione. Quia rectum est uerbũ domini, et omnia opera eius in fide. Diligit misericordiam et iudiciũ dominus, misericordia domini plena est terra. Verbo dñi cœli firmati sunt, et spiritu oris eius oĩs uirtus eorum. Congregans sicut in utrem aquas maris, ponẽs in thezauro abyssos. Timeat dñm omnis terra, ab eo autem cõmoueantur oẽs habitantes terrã. Quia ipse dixit et facta sunt, ipse mãdauit et creata sunt. Dominus dissipat consilia gentiũ, reprobat autẽ cogitationes populorũ, et reprobat cõsilia principũ. Sed consilium domini in æternũ manet, cogitationes cordis eius in generationem et generationem.

Instrumenta musica.

In psalterio decachordo. i. quod habet decẽ chordas. In Heb. sunt duo. In nablo & decachordo psallite ei. Nablũ esse psalteriũ alibi diximus. Og dochordũ psalmo. 6. legis. Hic uero decachordũ, id est, citharam decẽ chordarum. Non libet iam philosophari quid psalterium, quid cithara, aut quid numerus chordarum significet, maxime cum sciam deum in spiritu & ue-

ritate adorari, & istis instrumentis musicis significari mentis lætitiã, qua gratus animus deo in spiritu afficitur, & prædicat alijs quoq;, iam expertus dei benignitatem. quemadmodum improperat Iudæis Christus, Tibia, inquit, cecinimus uobis, & non saltastis. Alioqui impijs dicit deus, Amos. 5. Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam. Et hic solum iusti prouocantur ad canendũ domino cithara & psalterio. Canebant quidem olim his instrumentis domino, ut uides. 1. Para. 15. & 16. quando in elementis huius mũdi adhuc populus legis seruiebat deo, sed tamen secundũ uerbũ dei, uerum nihil aliud significabatur, quàm quod diximus. id quod uel psalmus. 97. indicat, ubi prædicato Euangelio totus mũdus iubetur laudare & sanctificare nomen domini his uerbis, Viderũt omnes termini terræ salutare dei nostri. Iubilate deo omnis terra, cantate & exultate & psallite. Psallite domino in cithara, in cithara & uoce psalmi, in tubis ductilibus, & uoce tubæ corneæ &c. Vnde Ephe. 5. In psalmis, hymnis & canticis, spiritualibus cantantes & psallentes in cordibus uestris domino, gratias agentes semper &c. Præterea si mysterijs delectaris, accipe quod tibi manifeste ipsa uerba offerunt. Exultate, inquit, ô iusti in domino. Exultate.
quis hic non uidet fide cordis gratias agendas deo? Rectos decet laudatio. Laudte.
quis non uidet hoc esse oris confessionem & prædicationem benignitatis dei? Atq; hanc confessionem in cithara & psalterio, id est, mentis lætitia & In organis.
sancta conuersatione oportere fieri, sequentia declarant, quemadmodum psalmo primo de meditatione diximus. Siquidem illa instrumenta musica totum sibi uolunt hominem qui in eis cecinerit &c. Cantico nouo
Quid uero canendum sit deo à iustis & rectis, id est, corde per spiritum innouatis, subdit, Cantate, inquit, canticum nouum, id est, noui noua canite, sanctificate nomen domini in nouitate uitæ, id est, in iustitia & sanctitate, ad hoc enim uos fecit iustos, ut in iustitia post hac illi seruiatis non in fermento ueteri malitiæ & nequitiæ. Porrò hoc canticum nouum non canatur in torpore spiritus aut fa- In iubilo.
stidio rerum spiritualium, ob quod fastidium increpat Paulus suos Corinthios, dicens, Iam saturi estis, iam sine nobis regnatis &c. de quo in psalmo 106. Omnem escam abominata est anima eorũ &c. Sed bene psallite, inquit, & in iubilatione, id est, magno cordis affectu, qui se continere nequit, quin in uocem erumpat. Iubilum enim uocant uocem, quæ testetur quidem mentis exultationem, sed præ gaudij abundantia sese uerbis non satis exprimere possit.

Quia rectum &c. Hic psalmus eo nomine sit tibi commendatus q, hic ui-

Prædicatio Euangelica.

des apertam Euangelij prædicationem, nimirum nos sola fide uerbi dei & misericordia saluari, nullis nostris uiribus aut meritis. Sic enim incipit, Exultate, laudate, canite, iubilate, Hæc omnis uestra lætitia sit, quia rectum est

Rectũ uerbũ domini.

uerbum domini, in se rectum, quia mentiri nõ potest, præstat quod promittit, & uobis rectum quia uos iustos & rectos facit, qui illi creditis. Non est alia rectitudo & iustitia coram deo quàm fides in uerbum eius. Sicut deus est iustus & iustificans, ita & uerbum eius (quod ipse est) est rectum & rectificans. Et omnia opera eius in fide scilicet sunt, Potuisset & ijsdem uerbis dixisse, Et omnia opera eius recta, id est, rectificantia per fidem. Quicquid deus facit à condito mundo siue in cœlo siue in terra, in omnibus creaturis & in nobis, sola fide intelligitur esse dei opus, quod ipse facit suo uerbo omnipotente, sola fide capitur esse opus rectum & iustum & sanctum, & hac fide in omnibus dei operibus iustificamur singulis momentis, tantæ sunt rectorum & iustorum, id est credentium, diuitiæ, qui non ignorant illud, Pater meus usq; modo operatur, & ego operor. Vnde Heb. 11. Fide credimus aptata esse secula uerbo dei, ut ex ijs quæ non apparebant ea quæ uidentur, fierent. Contra de incredulis dicitur Psal. 13. Dixit insipiens in corde suo non est deus, & psalmo. 27. Quoniã non intellexerunt in opera domini, & in opera manuum eius, Destrues eos domine, & non ædificabis eos, fideles in omnibus operibus dei, etiam in cruce ædificantur, infideles uero destruuntur, qui non considerant opera dei, aut infideliter de eis disputant, cum quibus peruersis deus ipse peruertitur, ita ut ipsis quicquid deus facit, placere non possit. Cum sancto enim sanctus est, cum peruerso peruertitur. Fidelium uerbum est in omnibus quæ fiunt, Iustus es domine, & rectum iudicium tuum. Item, Fidelis est dominus in omnibus uerbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Item, Tu es qui extraxisti me de uentre, in te proiectus sum ex utero &c. Item, Ego autem in te speraui domine, dixi, tu es deus meus, in manibus tuis sortes meæ. Omnino hanc fidem creationis & prouidentiæ diuinæ ignorant impij, qui ad sua studia & consilia deflectunt, ipso corde negantes omnia esse in manu dei. Ad eandẽ quoq; exultationem quæ in hoc psalmo est, alibi prouocamur, Venite exultemus domino &c. Quoniam deus magnus dominus &c. quia in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt, quoniam ipsius est mare &c. Quid igitur hodie impij & homines absq; spiritu fidei, contendunt non sola fide nos iustificari, cũ fides sit credere uerbo & promissioni dei, & talem habeam deum, qualis est mihi deus? Cur negant nos

Omnia opera dei in fide.

solo uerbo recreari cũ solo uerbo creata sint omnia? sed neq; hoc neq; illud absq; fide capitur &c. Pij in omni creatura sanctificantur, incredu li in usu omnium creaturarum peccant, & cooperantur eis omnia in malũ, sicut di ximus psal. 8. Sequitur, Diligit misericordiam & iudicium. Felix, non mise ricordiam sed iustitiam legit, sed idem est modo iustitiam fidei intellexeris, sicut & psal. 23. diximus. Sic connectitur hoc cum præcedentibus, Exultate in domino &c. quia diligit misericordiam & iudicium, Misericordiam quia non imputat peccata, & prouidet ut pater omnibus creaturis, etiã secundũ corpus. Iudicium quo non solum iudicantur & damnantur omnia nostra, uerumetiam defendimur contra omnem iniuriam aduersariæ potestatis, quemadmodũ psal. 102. dicitur, Faciẽs misericordias dominus, & iudicium oĩbus iniuriam patientibus, Sed unde ista gratia? & unde cognoscemus, ut liceat nobis exultare? Respondeo. ex uerbo eius & operibus, Quo cũq; enim te uerteris, deprehẽdes in uerbo dei, quo oĩa creauit, quo omnia gubernat, quo omnia saluat, quo credẽtes iustificat, quo oĩa iudicat, meram dei bonitatẽ & misericordiã, ita ut etiam fide uidere liceat, q; ipse gaudeat suos suámq; creaturã, misericordia iuuare & protegere iudicio. Atq; hoc est quod dicit, Diligit misericordiã uel iustitiã & iudiciũ. Misericordia domini plena est terra, nõ solũ per uerbũ prædicationis, sed etiam per uerbũ illud dei inuisibile & æternum, quo intus prædicatio creditur & discitur, quo oĩa & uisibilia & inuisibilia condita sunt, & agũtur mirabili prouidẽtia, quẽadmodũ in alio psalmo dicitur, Homines & iumenta saluabis domine, quemadmodũ multiplicasti misericordiã tuam deus. Lege totũ psalmũ 103. & 138. Verũ cum omnes creaturæ sint huius bonitatis & misericordiæ participes soli increduli, ut nõ agnoscunt, ita exultare de hac gratia non possunt. Sunt enim in regno mortis & principis tenebrarum, sua sapientia & prouidentia excæcati, cæci & duces cæcorum &c.

Diligit misericordiã & iudicium.

Misericordia domini plena est terra.

Verbo domini cœli &c. Dominus habet uerbũ, quod, ceu l dubio procedit ab ore eius (nõ possumus aliter loqui de diuinis) & spirutũ habet, qui & hic ab ore eius procedere scribitur, ut uideas hic filiũ, & spũm sanctũ à patre procedere, & spũm sanctũ à patre & filio, & trinitatẽ quæ unus deus est oĩa & cõdidisse & gubernare et seruare. Verbo oĩa condũtur, Spũs est uirtus omniũ. Atq; hoc loco uides, quæ supra diximus. Verbo, inquit, domini cœli facti sunt, & quicquid cœlorũ ambitu continetur & oĩs uirtus, effigiatio, uis, potestas cœlorũ facta est spũ oris eius, ut diximus, uel eodẽ uerbo, quia uerbũ non est sine spũ, nec spũs sine uerbo, nec utrũq; sine domino, nec

Dominus. Verbum. Spiritus.

Verbo domini cœli &c.

dominus sine illis, Hæc legis Gen. 1. ubi & hoc uides quod sequitur, Congre
Congregans &c. gans &c. ego legerem, Congregantis & ponentis. Id est, Qui dominus cõ
gregat aquas maris, suo uerbo sicut in utrem, id est in unum locum, ut ap
pareat arida. Felix, Congregans sicut cumulum aquas maris &c. Et idem
dominus suo uerbo ponit abyssos, id est, profunditates aquarũ, in thezau
ris, id est, in absconditis & occultis, ipsi enim hi thezauri noti sunt, non est
sap. entiæ humanæ istam scire profunditatem, sicut dixit ille Eccleſiastici 1.
Altitudinem terræ & profundum abyssi quis dimensus est? Vide quæ dixi
mus psal. 23. Iam uero si etiam respicias in cœlos illos nouos, de quibus psal
mo. 8. & 18. diximus, quis non uidet eos uerbo domini firmatos, & spiritu
dei fortificatos? aut quis ignorat aquas persecutionum à deo cõtineri ne ob
ruant terram néue effluant sine eius uoluntate? nec ignotum est q. abyssos
inscrutabiles secretorum suorum sibi seruat.

Ipse dixit. Timeat dominum omnis terra. Felix, Timeat dominum omnis terra, pa
ueant ab eo omnes habitatores orbis terrarum. Quoniã ipse dixit & fuit,
ipse præcepit & stetit. Fuit scilicet statim illud quod dixit. Stetit scilicet sta
tim illud quod præcipit, id est, statim corã apparuit, quasi dicẽs, Adsum do
mine, quia me uocasti, sicut dicitur Baruch. 5 Qui emittit lumẽ, & uadit, &
uocauit illud, & obedit ei in tremore. Vocatæ sunt stellæ & dixerunt, Adsu
mus, & luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit ipsas. Rom. 4. Deus uocat ea
quæ nõ sunt, tanq̃ ea quæ sunt. Nihil itaq; nobis desperandũ. Nã qui ex ni
hilo suo uerbo uocauit omnia, potest & de lapidibus suscitare filios Abra
hæ. Sententia ergo est, Illi soli reuerentia, metus & tremor debetur ab om
Vana hũana, nibus, hic solum præ oculis habendus, cuius solius uerbo, sapiẽtia, prouiden
diuina perma tia, consilio omnia subsistunt, aguntur & seruantur, cuius uerbum, consiliũ
nent. & cogitatiões, siue creationis siue recreationis opus respicias, æterna sunt,
& non potest immutari uerbũ & consilium diuinum. Hominum autẽ uera
ba, consilium, sapientia, prouidentia, traditiones à deo reprobantur, quia
sunt mendacium, tenebræ, insipientia & infidelitas & doctrinæ dæmonio
rum. Quicquid enim uel non fit, uel non regitur secundũ dei uerbum, ad re
gnum pertinet principis tenebrarum, & nunquã consequitur quod excogi
tauit. Irridet enim deus omnes conatus impiorum, & omnem sapientiam
& sanctitatem, quæ sese suis consilijs mundo uenditat. Id quod sic iubetur
Verbũ domini prædicare illa uox clamãtis in deserto, Esa. 40. Omnis caro fœnũ &c. Exic
manet in æter catum est fœnum, & cecidit flos, uerbum autẽ domini manet in æternum.
num. qua de re lege ueram sententiã Iob. 20. per totum caput. Impium ergo fuerit

imitari uelle etiam ſanctos patres, ubi uel egerunt uel docuerũt non ſecundũ uerbum dei. Verbo dei eccleſia generatur & regitur non uerbo humano. Illud æternum eſt, hoc perire & errorem eſſe neceſſe eſt. Nota q̃ in Hebræo non eſt, Et reprobat conſilia principum, ſed additum eſt explicandæ rei gratia. Principes in ſcripturis magni, potentes, ſapientes uocantur, ſicut Paulus dicit. 1. Corinth. 2. q̃ ſapiẽtiam dei nemo principum huius mundi cognouit &c.

Beata gens cuius eſt dominus deus eius, populus quem elegit in hæreditatem ſibi. Ex cœlo reſpexit dominus, uidit omnes filios hominum. Ex parato habitaculo ſuo reſpexit ſuper omnes habitantes terram. Fingens ſingillatim corda eorum, intelligens in omnia opera eorum. Non ſaluatur rex per multam uirtutem, & gigas non ſaluabitur in multitudine uirtutis ſuæ. Fallax equus ad ſalutẽ, in multitudine uirtutis ſuæ non ſaluabitur. Ecce oculi domini ſuper timẽtes eum, ſuper eos qui ſperãt in miſericordiam eius. Vt eruat ex morte animas eorũ, & alat eos in fame. Anima noſtra expectat dominum, quoniã adiutor & protector noſter eſt. Quoniã in eo lætabitur cor noſtrũ, & in nomine ſancto eius ſperauimus. Fiat domine miſericordia tua ſup nos, quemadmodũ ſperauimus in te.

Beatitudo nũc dicitur, habere dominũ, ut ſit tibi deus, ut dictũ pſal. 15. eſſe electũ peculiũ ab ipſo. Is habet dominũ, quẽ dominus ſuo æterno uerbo elegit, & docet ut poſſideat, Sicut Chriſtus dicit, Non uos me elegiſtis, Beatus qui habet dominũ.

sed ego elegi uos. Nõ enim est hoc uolẽtis aut currẽtis, sed miserẽtis dei, id circo gens sancta dicimur & populus acquisitionis. Vt maxime habeas oĩa alia, tamẽ beatus nõ es, beatus autẽ, si fide agnoscas dominũ esse deum tuũ qui è cœlis penitißima quæq; intuetur, nam corda singulorũ ipse formauit & nouit, & oĩa opera hominũ penitißime rimatur, nõ externã hypocrisim considerat, sed quid qua fide fiat, non potest ille oculus falli. Humanæ uires ad hanc beatitudinẽ nihil sunt. Vt rex per magnũ exercitum, ut gigas siue fortis athleta per suam fortitudinem, ut equus per robur corporis, non est tutus deserente deo, ita nemo suis uiribus, suo studio, suis operibus & meritis speret salutem. Nam ecce, inquit, illi oculi domini qui intuentur omnia corda, & intelligunt in omnia opera hominũ, ut nihil ipsos latere possit, respiciunt super timentes & sperantes, quæ est uera fides, Respiciunt, inquã, ut eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame corporis & spiritus, sicut psalmo sequenti dicitur, Nihil deest timentibus eum, & alibi, Dominus pascit me, & nihil mihi deerit. Hæc est illa fides creationis, recreationis & prouidẽtiæ diuinæ, de qua supra diximus. Vnde alibi dicit, Firmabo super te oculos meos. Iam uero dic quid apertius potuisset de gratia dici, quàm in hoc psalmo legis? Dominus suo uerbo omnia creat, suo uerbo omnia sua opera declarat, ut nihil in eis uideamus, nisi misericordiam & iudicium, dominus elegit in hæreditatem, dominus diligenter curat & respicit, ut saluet, ut eruat, ut alat, non confidentes suis uiribus, meritis, iustitijs, sed timentes & trepidantes ad uerbum eius, & bene sperantes secũdũ uerbum eius, de misericordia eius, & expectantes (ut alibi dicimus) ab ipso auxilium in tempore opportuno, ut maxime ad tempus uideatur deseruisse. Hoc est, nihil omnino deo præstantes, sed omnia è manu eius expectantes, qui hic dicunt, Anima nostra expectat &c.

Electio dei.

Oculi domini respiciũt fidẽ, Hiere. 5.

Epilogos de gratia in hoc psalmo.

Ex parato &c. repetitio est sententiæ uersus præcedentis. Felix, de habitaculo sessionis suæ. Non saluatur &c. Felix. Non saluatur rex in multitudine exercitus. Fallax equus, uel falsitas est equus ad salutem, id est, nihil est ad protectionem siue liberationem. In multitudine fortitudinis suæ non saluabitur. Satis crassum exemplum obiectum hic est humanæ stultitiæ. Si uires possent saluare, quid aptius esset saluti, quàm equus qui abundat uiribus? Ex Hebræo legunt, Non saluabit uel liberabit scilicet equus, id est, nihil est ut quis confidat in exercitu & quadrigis & equis, aut quibuscũq; humanis uiribus uel præsidijs, ut alibi, Hi in curribus & hi in equis &c. Item, Non in fortitudine equi uoluntatem habebit, neq; in tibijs uiri

beneplacitum erit ei. Beneplacitum est domino super timentes eum, & in eis qui sperãt super misericordia eius. Quia in ipso &c. secundũ illud quo cœpit psalmus, Exultate iusti in domino &c.

PSALMVS XXXIII.

Titulus. Dauid, quando commutauit os suũ coram Abimelech, & eiecit eum, & abijt.

Lege historiam. 1. Reg. 21. Vbi rex, coram quo mutauit Dauid os suum & simulauit se furere, dicitur Achis, hoc erat regis nomen proprium, illud uero generale regum illic alienigenarum. Nam & sub Abraham illic erat Abimelech, & sub Isaac & sub Dauid, dignissimum scilicet nomen illorum qui bene præsunt. Nam Abimelech interpretatur Pater meus rex. sed ferè fit, ut res nõ adsit, ubi egregia sunt nomina & tituli. Sic apud Romanos Augusti & Cæsares sunt regum generales appellationes, & apud Aegyptios Pharaones. Sub Ioseph enim Pharao fuit, & quarta generatione sub Mose alius, & sub Salomone alius &c. Abimelechi. Augusti. Cæsares. Pharaones.

SVMMA. Gratias agit quisq; fidelis q; liberatus sit ex omnibus tribulationibus, prouocans alios quoq;, ut suo exemplo fidant deo, ut gustent suauitatem misericordiæ eius, ut timeant illum solum, qui suis ita paterna solicitudine prouidet, ut nihil desit, siue ad corporis siue ad animæ salutem, impios uero à se reijcit. Si recte introspicias, nõ parum hic psalmus fidem nostram confirmat.

BEnedicam dominum in omni tempore, semper laudatio eius ĩ ore meo. In domino laudabitur anima mea, audiant mansueti & lætentur. Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomẽ eius simul. Exquisiui dominũ & exaudiuit me, & ex omnibus tribulationib⁹ meis eripuit me. Accedite ad eum & illuminamini, & facies uestræ nõ cõfundẽtur. Hic pauper clamauit & dñs exaudiuit eum, & ex oĩbus tribulationibus eius saluauit eũ.

Castrametabitur angelus domini in circuitu timẽtium eũ, & eripiet eos. Gustate & uidete q̃ suauis dominus, beatus uir qui sperat in eum.

Gloriatio in deo.

Verba quidẽ plana sunt, sed nunquã intelliges psalmum nisi graui tribulatione per deum liberatus, tũc laudabis dei benignitatẽ & dulcedinem misericordiæ eius. Benedicã, inquit, dominũ, laudabo & gratias agã in omni tẽpore & tentationis & consolationis, utcũq; mihi post hac acciderit, cũ sciam bonam esse uoluntatẽ dei patris, quodcũq; mihi euenerit, In domino laudabitur anima mea, nõ quæram meã gloriã ex deuicta tentatiõe, si quid laudis mihi uenerit ei referam acceptum, ut posßim non in me sed in domino gaudere. Ex Hebræo recte legeris, In domino gloriabitur anima mea. Audiant hæc mansueti siue humiles quos infra uocat humiles spiritu, & lætẽtur, secundũ illud, Qui timẽt te, uidebũt me & lætabũtur &c. Magnificate uos mãsueti dominũ, ut ego magnifico. Sic enim decet prædicare beneficentiã dei, ne simus ingrati. Neminẽ ipse deserit inuocantẽ, quia ego (ut exemplũ habeatis, & experto credatis magistro) exquisiui dominũ in tribulatione, inuocaui, me tota illi fiducia cõmisi, ut dictũ psal. 21. & cõsolationẽ pro tribulatione & mortis horrore mihi reddidit. Sic & uos accedite fide ad eũ, & illuminabit uos, non sinet uos in tenebris erroris, & horrendæ tentationis, horrendas tenebras noctis uertet uobis in diem cognitionis & consolationis. Et facies uestræ non confundentur, id est, non patiemini repulsam, quia & hic pauper qui loquitur hæc, clamauit, suam paupertatem, id est miseriam, sentiens, alioqui nemo fideliter clamat ad dominum, & dominus exaudiuit eum secundũ omnia desideria eius, Non dubitate, Angelus domini castra cœlestia ponet, circumquaq; ne aduersaria potestas noceat timentibus deum, etiamsi ad tempus prævalere uideatur. Plures enim sunt nobiscum quàm cum illis, ut dixit Helizeus. 4. Regum. 6. Et in psalmo scriptum est, Angelis suis deus mandauit de te &c. Gustate tantum & uidete, q̃ suauis est dominus omnibus sperantibus in ipsum. Nisi enim gustaueritis, id est, experientia didiceritis in tribulationibus uestris, non uidebitis, id est, non intelligetis. Tribulatio enim patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes non confundit. Rom. 5. Beatus uir qui sperat in eum, non in sua opera, merita, iustitias, aut quicquid est hominum & uirium nostrarum.

Accedite &c. Felix, Respexerunt ad ipsum & cucurrerunt, & uultus eorum non confundentur. Respexerunt & cucurrerunt ad ipsum, scilicet quicũq; fideles, nullius enim preces auersatur.

Timete dominum omnes sancti eius, quoniã non est inopia timẽtibus eum. Diuites eguerunt & esu rierunt, exquirentes autem dominũ non minuentur omni bono. Venite filij audite me, timorẽ domini docebo uos. Quis est homo qui uult uitam, qui diligit dies uidere bonos? Cohibe linguã tuã a malo, & labia tua ne loquãtur dolum. Declina a malo & fac bonum, quære pacem & sequere eam. Oculi domini super iustos, & aures eius in precem eorum. Vultus autem domini super faciẽtes mala, ut perdat ex terra memoriale eorum. Clamauerũt iusti & dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorũ liberauit eos. Prope est dominus ijs qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit. Multæ tribulationes iustorum, et ex his omnibus liberabit eos dominus. Custodit dominus omnia ossa eorũ, unum ex eis nõ conteretur. Mors peccatorũ mala, et qui oderũt iustum delinquent. Redimet dominus animas seruorũ suorum, & non delinquent omnes qui sperant in eum.

Diuites. Felix, Catuli leonũ, quo significantur diuites, feroces, potẽtes, Diuites.

rapientes, usurarij, iniusta lucra quærentes, ex aliorum sudore uiuẽtes, & eorum filij, præterea (de quibus proprie loquitur, alioqui nõ opponeret timentibus & exquirentibus deum) sua merita iactantes, & suis utribus confidentes, & se aliquid putantes, cũ nihil sint, quos scriptura diuites uocat, sicut Maria canit, Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Humiles spiritu. Felix, Contritos spiritu. quo uides repetitam esse sententiã, & significari illos, qui sua mala & tentationes sentiunt.

Mors peccatorũ mala, Contra alibi, Preciosa in cõspectu domini mors sanctorum eius. Felix, Occidet impium malicia, & odio habẽtes iustum desolabuntur uel destruentur, id est, suo se gladio iugulabunt. Et non delinquent omnes qui sperant in eum. Felix, Et non desolabuntur omnes confidentes in eo. uel, non pœnitebit omnes confidentes in eo.

Sanctos, id est, credentes & fideles admonet, ut timeant deum. Ergo hic timor sanctus est, & mundus qui exigitur primo dei præcepto, id quod diximus psalmo. 18. quos quoq; uocat exquirentes dominum, cum contra impius non requirat, psalmo. 13. Item filios uocat spiritus dei, sicut Ioan. 1. uides. Item, uolentes uitam, quia regnum mortis, quo premuntur, oderunt, Item, cupientes uidere dies bonos, id est, liberari à cõscientia peccati, ut habeant gaudium in spiritu sancto, pacẽ illam quæ supergreditur omnẽ mentem, quẽadmodum in Prouerbijs dicitur, Secura mens quasi iuge conuiuiũ. Quos monet, si uelint uitam assequi, id est, uere liberari è regno mortis, & gaudere in domino, ut cohibeant linguam à malo, id est, maledictione, detractione, iniustitiæ approbatione, & cohibeãt labia ne loquantur dolum, id est, mendaciũ, malã doctrinã, hypocrisim. Diuertãt à malo opere, quod uetus ille homo requirit, & faciant bonũ opus, quod nouus homo postulat. Quærant, id est, cordis desiderio requirant à deo pacem, quam suprà diximus, & assecutã adhuc amplius sequãtur, quoniã in hac uita perfecta esse nõ potest, ut illud semper maneat, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiã &c. His legibus & admonitionibus uia salutis indicatur quidẽ, sed præstari nõ possunt, nisi à nouo hoĩe, qui hic uarijs appellatiõibus describitur, qui quia spiritum dei habet, & iam assecutus est uitam, & cœpit dies uidere bonos, sua sponte & uolũtate illos fructus producit, & abominatur quicquid diuersum est. Talibus sanctis, timentibus deũ, exquirentibus &c. id est, iustis iustitia fidei, nihil decrit, ne secũdũ corpus quidẽ & uentrẽ, ut supra psal. superiore, secundũ illud, Primũ quærite regnũ dei, & iustitiã eius, & hæc omnia adijcientur uobis. In quos iugiter defigit oculos illa paterna dei

Appellationes iustorum.

Admonitiões & leges iustitiæ.

Deus diuersus diuersis.

benignitas, ne quid eis desit, ne quis noceat in re salutis, ut semper audiat in uocantes, & se exquirentes tribulari quidem sinit, & spiritu conteri sed in salutem, quandoquidem hac uia itur ad gloriam. Quos ita conseruat, ut non solum salus æterna sit integra, sed etiam ne unum quidem frangatur ex corporis ossibus sine eius bona uoluntate, ut non dicam, q; in resurrectione nulla fraude omnia reddentur, quandoquidem & Christus dicit, Omnes capilli capitis uestri numerati sunt. Magna consolatio credẽtibus. Contra, inquit, diuites qui rebus & diuitijs suis, & potentia fidunt, qui sua iustitia, ut hypocritæ, saturi sunt, qui inueniũt in se multa bona opera & merita, quia hoc & illud fecerunt, qui non exquirunt gratiam dei, sed mercenarij emere se æstimant pro merito congrui, ut uocant, qui solum timere uolunt in peccatis, in iustitijs autem securi esse, qui proprie est timor hypocritarum. Iob ait, Verebar omnia opera mea. Quos hic spiritus ob nullam aliam caussam accusat, quàm q; oderunt iustum. Hæc est radix illorum crassorum diuitum, Hæc quoq; est radix iustitiariorum, id est, hypocritarum, qui non fidunt deo, sed in omnibus sua quærunt, suam gloriam suámq; tranquillitatem & commoda sectantes. Oderunt iustum, quia nolunt sua damnari, quæ iustus & uita & doctrina damnat, Ex hac mala radice sequuntur mali fructus, ut contra iustum loquantur malum, detrahant, mentiantur, male doceant, omnia dolis agant uiri illi sanguinum, quos oportet implere mensuram patrũ suorum, dum obsequium se putant uel fingunt præstare deo curando, ut iustitiæ præcones pereant, uel secundũ animam, uel secundũ corpus, Quando hi quæso cum sint malæ arbores, facient bonum fructum, & declinabunt à malo, ut possint assequi pacem illam cõscientiarum à deo, cum inquinatis & immundis in mente & conscientia nihil sit mundum, quanq; etiam in speciem mundissimũ? Hi, inquã, diuites eguerunt & esurierunt. Nam secundũ corpus, dũ suam prouidentiam sequũtur, dum metuũt ne non satis habeãt, ne sua perdãt uentris cultores, tam deest quod habent quàm quod non habent, dum interim suos deus in paupertate, quæ uidetur, etiã diuiter pascit gaudentes & gratias agentes. Secundũ animã uero, quàm inanes dimittantur, uel tunc apparebit, quando uiderint lampades suas extingui, qui hic se aliorum lucem gloriabantur, & sua merita (ut hodie cerici & monachi) alijs uendebant quasi ditissimi & supereffluentes, ubi nihil proderit, quo se iam uenditant, hoc uerbum, Domine nónne in nomine tuo prædicauimus, & signa magna fecimus &c. quin audiẽt, Discedite à me operarij iniquitatis, qui uos gloriamini operarios sanctita

Diuites.

Oderũt iustũ.

Eguerunt.

Scriptura contra hypocrisim.

tis. Nunq̃ noui uos, ne tunc quidem, quando sanctitas uestra mundo stulto fiat conspicua, ex illis estis qui oderũt iustũ &c. Tale iudiciũ spiritus uides in scriptura. Nam quod ante quandoq; monui, non opus est, ut crassos illos adulteros, raptores, usurarios, homicidas &c. scriptura damnet, quos etiã mundus damnat, & rea conscientia conuincit, Cum hypocrisi in scriptura res est spiritui, qui arguit mũdũ de pctõ, & de iustitia, & de iudicio. Super quos, inquit, est uultus domini, ne putẽt impietatẽ cordis sui nõ uideri, uel ira domini (ut æque ex Hebræo legere potes) quia per iustitiã dei nolũt ab ira liberari, Ioã. 5 Vt perdat ex terra memoriã eorũ, qui suis operibus, suis traditiõibus, suis institutiõibus, dũ instituerũt multa per alios fieri cãtu, orationibus, lectiõibus, ieiunijs, festis et reliquis operibus, quæ neq; deo probantur, neq; hoĩbus utilia sunt, sibi memoriã & nomẽ facere uoluerunt: Nã tandem insipientia eorũ, qui speciem habent pietatis, uim eius abnegantes, nota fiet omnibus hominibus. 2. Timot. 3. & mors eorum erit mala, & delinquent, id est, ut Christus dicit, in peccato suo morientur. quorũ (inquit Paulus Philipp. 3.) finis interitus, quorũ deus uenter est, & gloria in cõfusione ipsorum, qui terrena sentiunt, suum sensum non uerbum dei secuti.

Perditur memoria impiorum.

Qui natus est ex deo non peccat.

Non delinquent omnes qui sperant in eum. Sic & 1. Ioan. 3. Omnis qui spem habet hanc in eum sanctificat se, sicut & ille sanctus est. Item, Omnis qui natus est ex deo, peccatum nõ facit, quoniã semen dei in ipso manet, & non põt peccare, quoniã ex deo natus est &c. Eæ quid noua natiuitas, id est fides operetur. Sic & Paulus Ro. 8. Nihil ergo nunc dãnationis &c. Vnde sequitur, oĩa opa fideliũ esse bona, & si quid deliquerint statim ignosci, illa ĩputãte & aæptãte deo, p bonis opibus, alioqui bona esse nequeũt, hoc uero nõ imputãte deo, sicut supra, Beatus uir cui nõ imputauit dominus peccatũ, utrũq; aũt propter fidẽ, quã deus in eis excitauit. sine qua est impossibile placere ei. Et ita diligentibus deũ oĩa cooperãtur in bonũ, sicut reprobis oĩa in malũ, ut diximus psal. 8. Alioqui nemo est qui nõ peccet, Id qd' ibidẽ Ioã. ca. 1. dicit, Si dixerimus q; peccatũ nõ habemus &c. et. c. 2. Filioli mei hæc scribo &c. Et Ro. 8. Qui etiã interpellat p nobis. Heb. 4. Nõ habemus &c.

PSALMVS XXXIIII.

Titulus. Dauid.

SVMMA. Hæc Christus & quisq; fidelis in tribulatione fortiter precatur contra ueritatis aduersarios. In fine autem iustitiæ fauentibus lætitiam imprecatur.

IVdica domine nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutoriũ mihi. Effunde frameam & conclude aduersus persequẽtes me, dic animæ meæ, salus tua sum ego. Confundantur & reuereantur quærẽtes animã meam. Auertantur retrorsum & erubescãt cogitãtes mihi mala. Fiant tanq̃ puluis ante faciẽ uenti, & angelus domini eli dens eos. Fiat uia eorũ tenebræ & lubricũ, & angelus dñi persequẽs eos. Quoniã gratis absconderũt mihi interitũ laquei sui, frustra exprobrauerũt animæ meæ. Veniat ei laqueus quẽ non cognoscit, & captio quã abscondit cõprehendat eum, et in ipso cadet laqueo. Aĩa autẽ mea exultabit in dño, delectabitur in salutari eius. Oĩa ossa mea dicent, dñe quis similis tibi? Qui eripis inopem ex manu fortiorum eo, et inopem et pauperẽ a diripiẽtibus eũ.

Iudica domine &c. Fe. Cõtende cũ contẽdẽtibus mecũ, præliare cũ præliãtibus mecũ. Frameã. Fe. lanceã. Elidẽs. Fe. expellẽs uel euertẽs. Interitũ. Fe. foueã. Frustra exprobrauerũt aniæ meæ. i. sine causa irridẽtes dixerunt omne malũ aduersum me. Fe. Frustra fecerũt foueã animæ meæ. Veniat &c. Fe. Veniat illi strepitus uel tumultus, quẽ nõ cognoscet, & rete eius qd' absondit, apprehẽdat illũ, cũ strepitu cadat in illud. i. repẽtina calamitas & uastatio, quã minime sperauit, irruat sup cũ, ut pereat suo ipsius dolo, quẽ alijs struxit. Hoc uero loco satis clarũ est subito numerũ esse mutatũ, sicut & alibi monui, Veniat ei p cis &c. quin & qd' sequitur, Fe. legit in singula

ri,Eripiens pauperē à fortiori illo,& pauperē & inopē à depredante illū.

Contra ueritatis aduersarios precatur ſpūs pro ſanctis,Ro.8.

Caueant ſibi,modo poſſint,Euangelij hoſtes,ſi quando ſpūs dei inſtigauerit ſuos,qui humanis traditionibus opprimūtur,& mendacia pro ueritate doceri grauiter ferunt,ut orent talia contra ipſos. Deterreat eos uel exemplum Iudæorum,qui non minori ſpecie ſanctitatis dolo uſi ſunt,& uiolentia in prophetas & Chriſtum. Manus domini nondū eſt abbreuiata,deſiderium pauperū exaudiuit dominus,præparationē cordis eorū audiuit auris tua &c.Fides hic inuocat in tribulatione arma dei & dei iudiciū,nō ſolum contra apertam uim in corpora,ſed etiam & multo amplius contra inſidias,quibus aduerſarij moliuntur capere & perdere animas,aut ſaltē declarare mundo quaſi iuſte faciant,dum conſulentes ſuæ cupiditati,perſequuntur ueritatem,Nam hic dolos legis & abſconditū laqueum.Caueant, nam horrendū eſt incidere in manus dei uiuentis.Quin & quid quæſo fortius poſtulaueris contra omnia,quæ impugnant fidē noſtram q̄ hæc? Exurge domine tua potētia pro me cōtra aduerſarios,fac me audire in corde perſpiritū tuum,hoc uerbum quod ſemel fugat omnem inferorum exercitum, SALVS TVA SVM EGO. qui iudicaris nō agere curā noſtri,qui uideris nos deſeruiſſe,cū tamē ſis adiutor in opportunitate,in tribulatiōe. Cōfundātur qui quærūt uitā meā,ut perdant dū non aſſequūtur quod uolūt, dū ipſi pereūt,qui perdere tentāt. Reuertātur,& in fugā cōuertātur,qui malignis conſilijs nos inſequūtur,fiant ſicut palea leuiſſima uento agitata, qui ſe iactitant colūnas eſſe cœli, & angelus domini qui caſtrametatur in circuitu timentiū deū,ut ſupra dictū,ſit elidēs & uaſtans eos,& ita perſequēs,ut olim in caſtra Aſſiriorū.4.Reg.19.& Eſa.37. ut fugientes nō effugiant impediti tenebris,& lubrica uia,ut in omnibus,per quæ tentauerint fugere dei,quod uident,iudicium,plus inueniant erroris,& in omnibus cadant,ut implcant peccata ſua ſemper.1.Theſſalon.2. donec compleantur iniquitates Amorræorum. Vos,inquit Chriſtus,implete menſuram patrum ueſtrorum,Non fruſtra ſpiritus Chriſti in Eſaia loquitur. Excæcat cor populi huius,& auribus aggraua,ut uidentes non uideant,& audientes non intelligant,ne conuertantur,& ſanem eos.Non enim ſolum ueritatem reſpuunt,ſed etiam omnibus eam inſidijs petunt,ut perimāt in profſoribus.Quoniā gratis,inquit,& fruſtra.i.ſine cauſa tantū odio & inuidia mihi dolos tendūt,pereant ſuo laqueo,dum imprudētes cadunt in foueam (ut ferē fit)alijs paratam,tunc cadet aduerſarius in ipſo ſuo laqueo. anima aūt mea quæ ſola in laqueo peritura ſperabatur,nō cadet,ſed exultabit in

domino

domino liberatore, & gratias aget de saluatione eius, nec solum anima, sed & totum corpus meum & omnia ossa mea, quæ antea erant conturbata, præ gaudio spiritus in corpus redundante, dicent, Domine quis similis tibi, qui ubi omnia desperata uidentur tam facile confundis & repentino iudicio conteris omnem aduersariam potestatem, quæ ad tempus ut nos probares uidebatur præualuisse?

Exurgentes mihi testes iniqui, quæ non cognoscebam interrogabant me. Retribuebant mihi mala pro bonis, & sterilitatem animæ meæ. Ego autem dum mihi molesti erant induebar cilicium. Et humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinum meum conuertetur. Quasi proximo quasi fratri nostro sic complacebam, quasi lugens & contristatus sic humiliabar. Et aduersum me lætati sunt & congregati sunt, congregata sunt super me flagella & non cognoui. Discissi sunt & non compuncti sunt, tentauerũt me, subsannauerunt subsannatione, fremuerũt super me dentibus suis.

In quo periculo fuerit, enarrat in gratiarũactionem & cõmendationẽ paternæ dei prouidentiæ erga suos, ut ferè fit in talibus psalmis. Odio, iniquit, ueritatis producti sunt cõtra me falsi testes mentiẽtes multa quæ ignorabam, id est, quorũ non eram mihi conscius. Matth. 5. Beati estis cũ maledixerint &c. Retribuebant mihi mala pro bonis, ego salutem illorum docendo quæsieram, illi contra, ut me perderent. Et retribuebant sterilitatem animæ meæ, id est, mihi siue uitæ meæ, ego tota uita mea nihil aliud quæsierã quã fructum deo ex eis, sed sterilitatem accepi non fructum, inutiliter exercui uitam meã propter eos, quicquid sum pro eis exposui, sed frustra, quæsiui fructum in ficu & nõ inueni. Matt. 21. Ego autẽ cũ mihi molesti erant. Mala pro bonis.

Felix, Cũ ipſi infirmarentur, id eſt, ſic perirent ſua contra me impietate, Ind
duebar ciliciũ, affligebam ieiunio & inedia uitam meã, id eſt, abieci me pro
pter illos, contemnebã uitam meã, ita ut non liberet ueſte ornari, nõ liberet
edere, quicquid aliâs libet non libuit, dolebã, contriſtabar & mœſtus eram
pro eis, tantũ aberat ut uindictam quærerem & male uellem male uolenti
bus. Orabam pro perſecutoribus, ſed fruſtra, non tamen fruſtra pro me, ne
ſim & hic ſterilis, nam quod oraui pro eis inutiliter ad me utiliter reuerte
tur, & mihi alijſq; proderit quod illi non merẽtur accipere. Felix legit, Con
uertatur. Id eſt, adeo mihi non ſum conſcius male oraſſe pro eis, ut hoc ip
ſum quod oraui cupiam ad me reuerti, ſi male precatus ſum ueniat ſuper
me. Ego quidem non complacebam eis, ut maxime omnia facerem pro eis,
ſed complacere ſtudui quaſi amico, quaſi fratri noſtro, ut lugens mortuum
& contriſtatus affligebar animo meo & languebam corpore. Felix, Sicut ſo
cius, ſicut frater mihi ambulaui, ſicut lugens matrem nigerrimus humiliatus
ſum. Sequitur, & aduerſum me lætati ſunt, dicentes, Iam dolet, iam pœni
tet eum, q; contra nos dixerit & docuerit, iam non inuehitur contra nos ut
ante, nunc tandem ſentiet quos cotempſerit. Congregata ſunt ſuper me fla
gella & pœnæ & non cognoui cauſſam, non eram mihi malũ alicuius con
ſcius quod ipſi plecterent. Diſciſſi ſunt cordibus inuidia, furore & amentia,
& non ſunt compuncti, Id eſt, non redierunt ad cor, tentauerunt me ut ha
berent uel ueriſimilem mortis cauſſam contra me. blaſphemias iecerunt in
me, furore perciti dentibus ſuis me laccrare & deuorare catuli illi leonum
& leones ſatagebant, quemadmodum & de aduerſarijs Stephani dicitur
Act. 7. Audientes hæc diſſecabantur cordibus ſuis & ſtridebant dentibus
ſuis in eum. Felix ab eo loco, Et aduerſum me lætati &c. ſic legit, Cum ego
autẽ confractus eſſem lætati ſunt & congregati ſunt, cõgregati ſunt aduer
ſum me claudi (id eſt, hoïes abiecti) & nõ cognoui, aperuerunt (ſcilicet os)
& non ſiluerunt. Cum ſimulatoribus uel hypocritis deriſionum eſculento
rum, frendere aduerſum me dentibus ſuis. Cõiunge ſic, Non ſiluerunt uel nõ
ceſſauerunt frendere aduerſum me dentibus ſuis cũ hypocritis qui deridẽt
& ſubſannant dei ueritatem, ut cibũ habeant, quorũ deus uenter eſt.

Pro inimicis & contra inimicos orare.

Quæſtio. Quare dicit ſe pro inimicis oraſſe cũ tamẽ totus pſalmus oret
contra inimicos. Reſpondeo. Hoc ſcilicet eſt periculum aduerſariorũ ueri
tatis do quo diximus, Orant ſancti pro impijs & pro perſecutoribus & ex
animo orant, non enim aliter poſſunt, orant ut nõ opprimatur ueritas, do
nec cognouerint obſtinatã eſſe aduerſariorũ maliciam. Hic ne repugnare

amplius uideantur iudicijs dei, orant ut saltem defendatur ueritas, & per dantur potius ueritatis oppugnatores quàm ueritas, dum ipsi seruari non possunt cæci & duces cæcorũ. Sic Moyses pro alijs se murum opponit cõtra dominum, alios uiuos in tartara mittit.

Quæstio alia. Quãdo Christus usus legitur cilicio? Respondeo. In historia Euangelica non legitur hoc, ne hypocritæ inde confirmarẽt suas regulas, qui ex gestis sanctorum, & ex liberis actibus, imò ad quæ urgebat sanctos ipsa sæpe tentatio, facere nituntur regulas & uiuẽdi necessitates. Legitur tamẽ hic & in psalmo. 68. quẽ psalmũ esse Christi uerba Euangelica prodidit historia, ut illic dicemus. ubi quoq; & de ieiunio & de oratione Christi dicitur, sicut & hic, Et quanquã sciam per tales figuras simpliciter intelligi luctum, sicut dixi psalmo. 29. Tamen rursum non ignoro Christum non usum purpura & byſſo. nam qui mollibus uestiuntur in domibus regũ sunt. Viuebat quidem in cruce propter nos sed occultißime. nam conuersabatur & edebat cum peccatoribus, propter quod sæpe male audiebat. Sancti ieiunãt, orant, aspere uestiuntur, sed in occulto & libere aut urgẽte tentatione siue persecutione, sicut hic uides, Ego autẽ cum mihi molesti essent &c. Matth. 6. Attendite ne iustitiam uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis &c. Hypocritæ autẽ faciunt statuta & regulas & curant ut talia confirmentur ne totus orbis nesciat eos esse tam sanctos uiros. qui præterea in his seruatis, quæ neq; deus approbat neq; hominibus prosunt, ponunt iustitiam & salutẽ, in non seruatis peccatũ. Primũ in ignominiã dei cuius præceptis sua uolunt esse æqualia, quod ut efficiant iuramentis & uotis rem tentant, deinde in contemptũ Christi, quod tamen minime omnium putant, qui factus est nobis à deo iustitia &c.

Cilicium.

Opera iustorũ

Opera hypocritarum.

Domine quando respicies? restitue animã meam a malignitate eorum, a leonibus unicam meã. Confitebor tibi in ecclesia multa, in populo graui laudabo te. Non insultẽt mihi qui aduersantur mihi iniuste, qui oderũt me gratis & annuunt oculo. Quoniã mihi quidẽ pacifica loquebãtur, & ad iracũdiã dolos cogitabãt. Et dilatauerũt super me os suum,

dixerunt, euge euge uiderunt oculi nostri. Vidisti domine, ne sileas, domine ne discedas a me.

Affectus cupientis liberari.

Domine quãdo respicies, qui iam uideris dissimulare quasi non uideas malignitatem eorum? Felix, Domine usq; quo respicies? eripe animã meam à tumultibus eorũ, à catulis leonũ unicam meam, id est, animã meam iam ab omnibus derelictam. Vsq; quo respicies? id est, quousq; dissimulabis diũ interim uides? siat infra, Vidisti domine &c. Liberatus uero confitebor tibi in ecclesia gentium & in populo multo ne sim ingratus tibi. Hæc confessio est laus & prædicatio & sanctificatio nominis dei coram mundo. Non amplius irridentes gaudeant contra me, qui ueritatem à me prædicatã oderunt & opprobrio dignam iudicant. Annuunt oculo sibi, quasi aliquid deprehensuri in me dum incauto dolos struunt, in quo me possint irridere & condemnare, Pacifica loquuntur mihi, sed insidias meditatur cor eorũ, ut iram suam prodant & euomant cũ aliquid uel uerisimiliter deprehenderint, sicut sequitur, Et dilatauerunt cũ gaudio os suum super me, id est, magna locuti sunt & superba uerba cõtra me dicentes, Euge euge, bene bene nobis, satis iucundo spectaculo uidimus errorem, insipientiam, & blasphemiam eius qui nos ante quasi uerbis dei dãnabat. Hic loquitur cõtra Moysen, sabbatum non custodit, filium dei se facit, docet contra statuta seniorũ & traditiones patrũ, blasphemus est, hæreticus est, crucifigatur, comburatur. Vidisti domine talẽ aduersariorũ nequitiam, noli dissimulare, noli me deserere. Vides itaq; lector quã suis coloribus hic depinxerit Euangelij hostes spiritus ille qui nouit corda hominũ. Versum uero, Quoniam mihi quidem &c. Felix sic legit, Quoniã non pacẽ loquentur, & super mansuetos terræ uerba fraudum cogitabunt. Id est, Non erunt uerba pacis eorũ uerba: & contra mansuetos qui sunt in terra meditabuntur uerba deceptionum ut uerbis eos decipiant in speciem bonis.

Impiæ insidiæ

Exurge domine & intẽde iudicio meo, deus meus & dominus meus in causam meam. Iudica me domine secundũ iustitiam tuã domine deus meus, & non insultent mihi. Non dicant in cordibus suis, euge euge animæ nostræ, neq; dicãt deuorabimus

eum. Erubescant & reuereantur simul gaudentes malis meis. Induātur cōfusione & pudore qui ma/ligna loquūtur super me. Exultent & lætentur uo/lentes iustitiam meā, & dicāt semper, magnificetur dominus, qui uolunt pacē serui eius. Et lingua mea meditabitur iustitiam tuā, tota die laudem tuam.

Fe. *Excitare & exurge in iudicium meū deus meus & dominus meus ad contentionem meam, ut scilicet iudices & contendas pro me & pro caussa mea. Iudicium fac pro me qui iustus es iudex, non assequātur quod uolunt, ferant potius confusionem. Gaudeant uero pij qui cupiunt ut perstem in ue ritate tua, in fide tua quæ est iustitia mea, & benedicant nomini sancto tuo iugiter qui cupiunt pacem meam, liberationem mei: Neq; ego ingratus ero, prædicabo enim in ecclesia magna tuam iustitiam, q. ita uindicas in maleuo los & defendis oppressos seruásq; tuos ne pereant in tentatione.*

PSALMVS XXXV.

Titulus. προσκέλευσις *serui domini Dauid.*

SVMMA. *Admiratur propheta profundissimam impiorum cæcitatem qua digni sunt odio dei, & rursum exuberantem dei misericordiam in eos qui timent ipsum, qua etiā ne ipsis quidem iumentis deest. Quæris quid hoc discrimine sibi uelit deus. Respondet, Iudicia tua domine abyssus multa. lege Ro. 9. & 11. ubi ità concluditur, O profunditas diuitiarū sapientiæ &c.*

DIxit iniustus ut delinquat in semetipso, nō est timor dei ante oculos eius. Quoniā do lose egit in cōspectu eius, ut inueniat iniquitatem eius & odio habeat. Verba oris eius iniquitas & dolus, noluit intelligere ut bene ageret. Iniquitatē cogitauit in cubili suo, astitit omni uiæ non bonæ, maliciam autem non odiuit.

Dixit,id est,sic apud se statuit in corde,ut maxime omnia foris aliter uideantur. Iniustus,id est,qui est sine iustitia fidei,qui non ex animo fidit deo.

Vt delinquat. Quid dixit? ut,inquit,delinquat intra semetipsum,ut maneat in infidelitate cordis & sequatur quæ sibi placent & bona uidentur,ut non sequatur uerbum dei,ut moriatur,sicut Christus dicit,in peccato suo,id est, infidelitate. Hæc sententia hic clarissime reddita est,uerum in Hebræo uerba uidentur obscuriora. Felix legit sic,Dictū transgressionis impio,intra cor meū.

In medio cordis mei. Impio scilicet est uel impius habet dictū transgressionis,id est, sic dicit de sua transgressione,Intra cor meum uel in medio cordis mei. Affectus impius abrumpit uerba cordis. In medio cordis mei scilicet est quod ago & agā, sic mihi placet. Atq; hic est ipsissimus impiorum affectus. Impio,si dixeris,

Affectus impiorum. omnia tua corā deo damnata sunt, tua sapientia est stulticia corā deo, tua iustitia non potest iustitiæ dei subijci,tua merita sunt iniuria in deū,tua operā non te iustificant,quicquid boni uideris facere sine fide peccatū est, merá q; hypocrisis &c. etiā si non contenderit contra,etiāsi per iram stulticiam suam uerbis non effuderit,tamen manet in sua sententia,ut maxime omnibus dei uerbis conuictus fuerit, dicens apud semetipsum, In medio cordis mei,mihi mea placent,cur non essent hæc sancta & iusta? nemo mihi aliud persuadebit,Gratias tibi ago domine q; non sum sicut cæteri hominum &c. Ideóq; stultus & insipiens uocatur Psal.13. Quapropter clarius alij ex Hebræo legunt sic,Dixit iniquitas ad impium,in medio cordis mei. Vides cū quibus scripturæ sacræ & spiritui res sit,non cum crassis illis peccatoribus,

Nō timēt deū. qui iustitiam sibi non arrogant,sed cum hypocritis,Vnde sequitur, Non est timor dei ante oculos eius,timent tantū hominum traditiunculas cauteriatæ illæ conscientiæ,quibus seruatis omnia tuta putant,item,timent sibi suo q; uentri & gloriæ,ad dei uerbum non timent,& tamen æstimant se cœlo proximos,contra uerbum domini,Esa.ult. Ad quem respiciam nisi ad pauperculū & contritum spiritu & trementē sermones meos? Apertius uero

Dolosè agit coram deo. sequitur,Quoniā dolosè egit,omnia eius sunt fucus,& hypocrisis quicquid agit,& si non talia iudicantur coram hominibus,tamen talia sunt in conspectu dei. Felix,Quoniā adulatus est sibi,uel persuasit sibi in cōspectu domini. Quomodo quæso apertius describeretur hypocrisis & iustitiariorū iustitia? Adulatus est,placet ipse sibi in omnibus quæ sentit & agit & persuadet sibi sic habere quemadmodū sentit, non dico iam q; uult uideri hominibus,sed sentit quoq; se esse aliquem in conspectu dei. Vt inueniat scili

Iniquitas impij odio deo. cet deus quando iudicare cœperit, iniquitatem eius ut odio habeat, non ut

dimittat quemadmodum iniquitatem peccatorum & publicanorum se agnoscentium, non ut non imputet quemadmodũ peccata fidelium & electorum. Pijs namq; etiam peccatum cedit ad gloriam dei & ipsorum salutem æternã, mirabili dei artificio, ut legis Ro.3. sicut & turpissima Christi mors Christo cessit in gloriam. Oportuit enim Christum pati & ita intrare in gloriam suam. Audax addo, Mirabili & ineffabili dei prouidentia oportet quosdam in peccatum labi, ut glorificentur. Norunt hanc sententiam dei multorum corda fidelium, Impij uero ubi talia audiunt, aut ad contentionem se uertũt, aut in excusationem suæ impietatis prætexunt, id quod ibidem in Paulo legis.

Etiam peccatũ pijs cedit in bonum.

Verba oris eius iniquitas est, id est, cum dei iustitia non conuenit, mendacium est, de quo diximus, Psal.5. & dolus, id est, mera simulatio & hypocrisis. Sanctissime uidetur dicere & docere, sed fiducia in deum non est in corde. Noluit intelligere, id est, credere uerbo dei, ut bene ageret, id est, frustificaret deo per cordis iustitiam. Nemo bene agit nisi intelligat iustitiã dei quæ est per fidem. Siquidem mala arbor non potest fructus bonos producere. Intellectus quem deus dat, ut diximus Psal.31. est radix & fundamentum & fons bonorum operum. Desperatæ uero stultitiæ est quod dicit, Noluit intelligere, id est, sapiens fieri secundum deum, hoc est instrui uerbo dei &c. Fe. Cessauit intelligere, quo significatur excæcatio infidelitũ qua traditi in reprobum sensum resipiscere non possunt.

Hypocrisis in uerbo & ope.

Noluit intelligere.

Iniquitatẽ cogitauit in cubili suo, id est, in secreto cordis sui uel in abscondito loco, sicut qui noctu insomnes uarijs in silentio agitantur cogitationibus, alius cogitat libidines & adulteria, alius lucra & gloriam &c. Sed qui agunt dolose in conspectu dei, qui nolunt intelligere & credere uerbo dei, qui traditiones humanas & cõtra uerbum dei docere solent, qui ut maxime sancta diuináq; uerba loqui uideantur, tamẽ dolus est & hypocrisis. Ibi, inquã, de quibus Psalmus loquitur in abscondito, ubi non adest conspectus hominũ, id est, ubi non deprehẽdi possunt ab hoĩbus & dijudicari, ubi solus deus uidet, in cuius conspectu agunt, cogitant & meditantur iniquitatem & iniustitiam, qui dei iustitiæ non sunt subiecti. Nã si fides est dei iustitia consequitur infidelitatẽ esse iniquitatem & iniustitiã. Cogitant, inquã, quõ statuant & stabiliant suas traditiones, suas de se opiniones bonas, suã cõmoda & tranquillitatem, quõ resistant prædicatoribus uerbi dei, prædicatoribus crucis, quõ faciãt fucũ stulto populo ne uideantur iniuste facere. Satexẽplorũ, præter Euangelicã historiã, habet nostra ætas & hoc seculũ, quo

In cubili.

Via bona. Euangelium gloriæ dei, quod confundit omnem gloriã, sapientiam & iustitiam humanã, cœpit rursum illucessere mundo. Vnde addit, Astitit omni uiæ non bonæ. Solum uerbũ dei est uia bona, Sicut Christus dicit, Oues meæ uocem meã audiunt. &, Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen uitæ. Et in Psalmo, Lucerna pedibus meis uerbũ tuũ & lumen semitis meis. Insipientia phariſæorum hodie nota facta est mundo, q̃ uerbo dei non astant, qui iudicio dei quiescere non possunt donec se prodant uiri sanguinum qui sint, ut detecta persona spiritu oris Christi intereant. Sequitur, Maliciam autem non odiuit. Malicia est impietas cordis, externa illa

Malicia. praue facta opera sunt tantũ fructus internæ maliciæ. Est autem q̃ non fidis deo, non times, non amas deum, quæris quæ tua sunt non quæ aliorum. Profundissima est ista radix & non satis ne à pijs quidẽ intellecta. Delicta enim quis intelligit? Sentiunt sancti istam maliciam & oderunt, clamantes cum Paulo, Infelix ego homo quis me liberabit à corpore mortis huius? Et propterea non imputatur eis, quia oderunt, hoc est spiritu cõtra pugnant, In quibus spiritus pugnat aduersus carnem, id est, cordis maliciã & ea quæ inde nascuntur, quæ sunt ira, inuidia, auaritia, uana gloria &c. Hypocritæ autem dũ abstinent ad tempus ab externis maliciæ fructibus, dúmq̃ hoc aut

Maliciam nõ odisse. illud faciunt, putant omnia sana, iccirco cordis maliciã odisse non possunt, qui nihil in se uident nisi bonas intentiones & merita sanctitatis, & dũ cadunt in externa & crassa uitia, simulata quærunt, non dei remedia, nam satisfactionem Christi per fidem ignorant.

Impius describitur. Nota q̃ ubi impium describit psalmus aut sacra scriptura, nihil omittit eorum quæ sunt impij, describit cor, opera, uerba, cubile, & omnia iniquitatis plena. Si foris intuearis secundũ opera & uerba, speciẽ ad tempus prætendit pietatis. uerum in conspectu dei omnia & agit & loquitur dolose & hypocritice. quid enim aliud esset in conspectu dei qui maliciam summo studio amplectens non habet timorem dei ante oculos suos? Quem & propterea Psalmus grauissime accusat q̃ noluit intelligere, ut bene ageret &c. Hi tandem latere non possunt propterea in fine appellat operarios iniquitatis. Sic enim scriptura ex operibus describit nobis impios, alioqui quis corda dijudicaret ut cauerentur? Ex fructibus eorum, inquit, Christus cognoscetis eos. quanquã & coram deo sine operarij iniquitatis, etiam si quidã

Pius describitur. eorum ante generale iudicium à nobis non cognoscantur, quemadmodum habes Matth. 7. Vbi uero pios describit, ut infra uides, nihil nisi cor & fidem describit, & q̃ omnia de manu dei suscipiant, cum impij omnia in semetipsos

metipſis ſibi habeant & multa ſeſe deo præſtare putent.

Domíne ín cœlo miſericordía tua, & ueritas tua uſ & ad nubes. Iuſtítia tua ſícut montes dei, iudícia tua abyſſus multa. Homines & iumenta ſaluabís domine, ſícut multiplicaſtí miſericordiã tuã deus. Filíj autẽ hominum ín uelamento alarum tuarum ſperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente deliciarum tuarum potabís eos. Quoníam apud te eſt fons uitæ, ín lumíne tuo uídebímus lumen. Prætende miſericordíam tuam ſcientíbus te, et iuſtitíam tuam íjs quí recto ſunt corde. Non ueníat mihí pes ſuperbiæ, et manus peccatoris non moueat me. Ibí ceciderunt omnes quí operantur iníquitatẽ, expulſí ſunt et nõ potuerũt ſtare.

Domine in cœlo. Vel æque ex Hebræo, Domine uſq; ad cœlos, ut ſit idem VſQ; ad cœlos & uſq; ad nubes, Id eſt, Non eſt locus ſub cœlo ubi nõ uidea tur miſericordia tua erga omnes creaturas, ut nihil deſit ad uitam quã deſti, ita ut omnibus pius pater uidearis & hominibus & iumentis quæ ſaluas ſiue ſeruas dum in omnibus eis prouides. Rurſum non eſt locus ſub cælo ubi non uideatur ueritas tua (ut interim taceam de Euangelio Chriſti ubi Q; prædicato) Omnis creatura monet, ut agnoſcamus creatorem & fidamus ei à quo omnia creata ſunt omniáq; gubernãtur & ex cuius manu omnia ſuſcipimus. Ro. 1. Inuiſibilia dei &c. Et Paulus, Act. 14. Non ſine teſtimonio reliquit ſeipſum, benefaciens de cœlo, dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda eorũ. lege Sapiæ. 13. Fides nutritur credentium in omni creatura, cũ contra in omni creatura peccent increduli, ut diximus pſalmo. 8. Iam uero uideamus & reliqua, Miſericordia dei, de qua diximus, quæ eſt in omnes creaturas, eſt iuſtitia dei in homines, id eſt,

Miſericordia in omni creatura eſt.

Veritas in omni creatura uidetur.

Iuſtitia dei ut ſterent hoïes.

qua homines iustificantur in spiritu qui filij hominum sunt, id est, ex carne & sanguine nati, ut tuti sint sub umbra alarum dei, quemadmodũ alibi diximus, ubi inebriabuntur ex abundantia spiritus quæ est in domo dei, in ecclesia dei uiuentis. Felix, Saturabũtur pinguedine domus tuæ. unde psalmũ 22. Et potabis, inquit, eos ex effluenti abundantia deliciarum spiritus, quas debunt enim de remisso peccato pacem consecuti quæ excedit omnẽ mentem, certi q; sunt filij dei, hæredes dei, cohæredes Christi, omnium domini &c. Porrò ueritas dei quam diximus in omni creatura uideri & agnosci (sicut tractauimus de uerbo domini, psal. 32.) continet iudicia dei (sicut de uerbo domini diximus psal. 28.) quibus hos illũinat, illos excæcat, hos suscipit, illos abijcit, alijs omnia in bonum, alijs omnia in malum cooperantur. Nam sunt qui ueritatem dei commutant in mendacium, Rom. 1. Iccirco traduntur in reprobam mentem. Veritas dei & uerbum eius iudicat & damnat omnia quæ sunt carnis, quia uidemus ne istam quidem uitam constare per nos, aut huius temporis lucem & rerum prouentum, ut erubescamus in conspectu dei de uiribus nostris in re salutis & æterna. Hoc uero iudicium & ista damnatio credentibus salus est, incredulis qui id ferre non possunt interitus. Contra iudicia enim dei incredituli pugnant dum nolunt suas damnari, suam gloriã, uoluptates, iustitiam &c. Pijs omnia dei iudicia placent qui sciunt utcunq; res cadat se nullam prorsus habere iustitiam quàm dei. Iccirco trepidant ad uerba dei, dicentes, Iustus es domine & rectum tu dicium tuum, dum interim impij omnia egregie contemnunt, tam dei iustitiam, quàm dei iudicia, id est, & misericordiam & ueritatem. Nulla beneficentia nullóq; dei uerbo siue promissionis siue comminationis commouentur, sed sua studia suáq; sequuntur consilia & prouidentias, deo contempto, ut maxime quidam in speciem dei gloriam quærere uideantur. Verum hæc misericordia & iustitia, hæc ueritas & iudicia sunt inæstimabilia & longe maiora quàm ut à nobis comprehendi possint. Agnoscunt qui dẽ hæc & complectuntur amore qui credunt, sciẽtes hac misericordia & iustitia, hac ueritate & iudicijs se seruandos & iam iustificatos, sed quia dei sunt incomprehensa etiam ipsis pijs manent, non minus quàm & deus ipse manet incomprehensus posteaquã etiam agnoscitur. Impius uero qui dicit in corde suo, non est deus, quomodo hæc agnoscere poterit, quæ sunt dei? quãdo comprehẽderet quæ ne uidet quidem? Hoc est quod dicitur, Iustitia tua est sicut montes dei, id est altissima est, & iudicia tua abyssus multa sunt, id est profundissima, ut nõ quæras quare Iacob dilexerit & Esau odio habuerit.

Iudicia dei ut timeãt homes.

Iustitia & iudicia incomprehensa.

Hæc autem sic cõiunge cum superioribus, Iniustus dixit ut delinquat in semetipso &c. cui præterea accedit ad damnationẽ q; nulla ratione potest excusari fulgente ubiq; misericordia & ppalata dei ueritate iustitiáq; eius & iudicijs, ita ut latere nõ possint nisi quis sit excæcatus. Non est solis culpa si cæcus non uideat, quem uel ipso calore coactus præsentem quandoq; fateri cogitur, ut psal. 18. Non est qui se abscondat à calore eius. Hic calor tamen non illuminat excæcatos, id est, non feruet in cordibus impiorum, licet adesse quandoq; sentiant & inuideant hoc calore & inflammatis & illuminatis. Inexcusabiles.

Sicut multiplicasti misericordiam tuam deus. Felix, Quã præciosa misericordia tua deus, & filij Adam in umbra alarum tuarum confident.

Sicut montes dei. Hebræi quod egregium est, uocant esse dei, & merito sic uocant, ut nihil hic aliud intelligas montes dei quàm montes altißimos, Sic & psalmo. 79. dixit Cedros dei. Et paral. 12. Grandis numerus quasi exercitus dei. Montes dei.

Quoniã apud te &c. Hæc ratio præcedentis uersus. Inebriabuntur, & tu potabis eos. quia apud te est fons & origo uitæ, sine te non est uita, quã qui alibi quæsierit nunquã inueniet, non est ergo in omni eo quod uiribus nostris possumus. Item, inebriabuntur & potabis eos tua dulcedine, quia per lumen tuum, id est te illuminante, uidebimus lumen, id est, cognoscemus dei ueritatem. Mentiuntur ergo qui multa de naturæ lumine disputant, sicut diximus psalmo. 4. & 31. Sine deo deiq; uerbo nulla neq; peccatorum neq; iustitiæ cognitio. Iam uero quis non gaudeat fonte uitæ potatus, quemadmodũ dicitur Ioannis. 4. Fiet in eo fons aquæ uiuæ salientis in uitam æternam? aut quid tristitiæ esse poterit è regno tenebrarum translatis in regnum lucis? sicut in psalmo dicitur, Signatum est super nos lumen uultus tui domine, dedisti læticiam in corde meo. Hoc scilicet est gaudium in spiritu sancto. Fons uitæ. Lumen dei.

Prætende &c. Ita sancti orant & necessario orant per omnem uitam, non ignorantes q; ex sola gratia dei sunt id quod sunt, & in omnibus operibus suis inueniri damnationem, nisi misericordia prætendatur quasi uelum, ut tegatur peccatũ miserente benigno patre, sicut est psal. 31. quorum tecta sunt peccata. Hæc misericordia exhibetur scientibus deum, id est credẽtibus, & iustitia qua iustificat deus impium ijs qui recto sunt corde, id est, credentibus, qui recte sentiunt de deo & rebus uerbiq; dei. Non ueniat mihi quæso pes supbiæ, id est, affectus & cogitatio superbiæ, ne scilicet su- Misericordia & iustitia credentibus. Pes superbus.

perbe de me sentiam, de mea sapientia, iustitia, uiribus, arbitrio præsumam, ne me aliquid esse putem cum nihil sim, cum omnia sint dei, quid enim habeo quod non acceperim? qui præterea non inuenio in carne mea bonum. De hoc pede superbiæ alibi dicit, Neq; ambulaui in magnis neq; in mirabilibus super me. Si non humiliter sentiebam &c. Rom. 12. Non plus sapere

Manus peccatoris. quã oportet, sed sapere ad sobrietatem &c. Et manus peccatoris non moueat me, scilicet à uia recta. Felix, Et manus impiorũ ne amoueat me. Quæ sunt quæso istæ manus? num adulterorum, latronum &c. Profecto non, Nemo enim illis seducitur, nemo iudicat eos bene agere aut recte sentire: Sed manus impiorum, scilicet opera speciosa sine fide, quibus seducuntur qui relicta fide per talia quærunt iustificari & sancti fieri. Christus ut sæpe diximus uocat operarios iniquitatis, sicut & sæpe scriptura. Et Paulus Philip. 3. dicit de pseudapostolis qui magna pietatis specie in opera legis confidere docebant, Cauete canes, cauete malos operarios, cauete cõscisionem. Nos enim sumus circũcisio qui spiritu seruimus deo & gloriamur in Christo Iesu non in carne fiduciam habentes &c. Diligenter uide quæ hic spiritus orat pro sanctis. Hypocritæ & iustitiarij offendunt & cadunt pede superbiæ, qui uero opera eorum opinione iustitiæ imitantur amouentur à uia

Ibi ceciderũt. dei manu impietatis. De utriſq; sequitur. Ibi, id est, in pede superbiæ & manu peccatoris ceciderunt operarij iniquitatis, qui operantur multa absq; fide, quomodo fides illic esset ubi est fiducia meritorum humanorũ actuum? Expulsi sunt è regno cœlorum qui se putabant deo proximos, nec potuerunt stare suo pede aut suis manibus. Felix habet, Nec potuerunt surgere, id est, resipiscere. quo grande periculum notatur hypocritarũ, q; non possunt surgere, quia errorem non possunt aut uolunt agnoscere, cum interim se publicani & meretrices agnoscant.

PSALMVS XXXVI.

Titulus. Dauid.

Christiani mores. SVMMA. Non Philosophicos sed Christianos hic audis mores qui ex syncera fide manant, id quod totus psalmus ubiq; prodit. Cuius argumentum cum aliâs sæpe in scripturis, tum uel maxime habes Prouerbiorum. 4. ubi dicitur, Ne delecteris in semita impiorũ, nec tibi placeat malorum uia, fuge ab ea, nec transeas per illam, declina ab ea & prætergredere illam. Nõ enim dormient nisi cum male fecerint, & non rapitur somnus ab eis nisi ali

quid offendiculi posuerint, Nam comedent cibum impietatis & uinum iniquitatum bibent. Iustorum autem semita quasi lux splendens procedit & fulget siue crescit usq; ad perfectum diem, Via impiorum sicut caligo, nesciunt quorsum corruant. Et paulo post, Ne declines ad dexteram neq; ad sinistram. Auerte pedem tuum à malo.

ADVERTE maximum esse fidei opus & uel solum q; nos nostráq; omnia deo cõmittimus, ut disponat secundũ beneplacitum suæ bonitatis siue dulcibus siue amaris nobiscum agere uelit, nihil moti interim prosperitate, uoluptate & gloria impiorum & hypocritarum. Nam ex prosperitate impiorum & aduersitate piorum etiam sanctos tentatos prophetas legimus, ut uides psal. 72. Hiere. 12. Abac. 1. Hoc fidei opus, hanc abnegationem & mortificationem nostri docet hic Psalmus, ut scilicet omnia relinquamus deo, omnia placeant quæ ipse facit siue cum fidelibus siue cum infidelibus, qui nouit tempus utrorumq;, ut dicere liceat, In manibus tuis domine sortes meæ. Et iterum, Dic animæ meæ, Salus tua sum ego. Item, Propter nomen tuum deduces me & enutries me. Tali homini quia ubiq; timet deum nihil deerit ne secundũ corpus quidem. Diuites autem eguerunt & esurierũt &c. Vide hic ergo quanta diligentia, quantis exemplis, quã multis uerbis spiritus sanctus nitatur à nobis propulsare infidelitatis affectum, quem robore contendit huius mundi uanissima species. Quid enim aliud est inuidere fortunatis peccatoribus, quã inclinari ad illa quæ eis inuidemus? Multa autem pace fruimur si cogitamus deo, ita placere, ut sic disponat &c. Hic Psalmus dignissime est expositus à D. Martino, ideóq; abstinerem nisi ordo ipse aliud postularet.

Maximũ fidei opus oĩa deo cõmittere.

NE æmulare malignantes, neq; æmulare facientes iniquitatem. Quoniam tanq; fœnũ cito arescent, & tanq; holera herbæ cito decident. Spera in dominum & fac bonitatem, & inhabita terram, & pasceris in diuitijs eius. Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Reuela domino uiam tuam & spera in eũ.

& ipse faciet. Et educet tanquam lumen iustitiam tuam & iudicium tuum tanquam meridiem, subditus esto domino & ora eum. Ne æmulare prosperantem in uia sua, hominem facientem iniquitatē. Desine ab ira & derelinque furorem, ne æmulare ut malignēris. Quoniam malignantes exterminabuntur, expectantes autem dominum ipsi hæreditabunt terram. Adhuc modicum & non erit peccator, & quæres locum eius & non inuenies. Mansueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.

Felix, Noli contendere cum malignantibus. Arescent. Fe. Succidentur. Pasceris in diuitijs eius, scilicet domini, nisi etiam terræ putaris referendū, sed illud conuenit magis sequenti, Delectare in domino. Felix, Pasce ueritatem, id est, cura ut augeatur in te ueritas, id est, fides. ut maxime omnia deesse uideātur tamen nihil deerit credenti. Hieronymus, Pascere fide, id est, nutri te ad hanc uitam necessarijs, sed in fide. dignissima sententia. Reuela domino, uel, Circūuolue secus dominū uiam tuā, id quod Petrus dicit, Omnem solicitudinem uestrā proijcientes in eū, quoniā ipsi est cura de uobis. Subditus esto domino & ora eū. Felix, Expecta dominū & expecta ipsum, id est, noli deficere ueniens ueniet & non tardabit, suo tēpore faciet quod
Tacere. sperās, etiam si sæpe diūq; expectandū sit. Hiero. Tace domino & expecta
Silere. eum, id est sile, esto quietus, permitte domino omnia. Sic Exo. 14. Dominus pugnabit pro uobis & uos tacebitis. Esa. 30. Si reuertamini & quiescatis salui eritis. In silentio & spe erit fortitudo uestra. Doctor Martinus sic, Sile domino & formare ei, id est, permitte omnia domino & adapta te ut formeris ab eo secundū omnē eius uoluntatē, uelut fœtus in utero. Quid quæso hæc aliud uolunt q̄ mortificationem omniū quæ nostra sunt & summā in deum fiduciam? Ne æmulare &c. Felix, Ne contendas cum perducente ad prosperitatem uiam suam, cū uiro faciente scelera, Ne æmulare ut malig-

ris. Felix, Ne contendas certe ut maligneris. Peccator. Felix, impius.

Omnia quæ hic describuntur non sunt naturæ humanæ, quæ indignatur, inuidet, ulciscí se uult aduersus malignantes, id est, maligne agẽtes & solo odio & inuidia persequentes, quorũ opera omnia etiã in specie optima cum non ex fide fieri posint sunt mera iniquitas. Hanc naturam omnes in nobis sentimus & fallimur, q̃ hic iustissimã indignandi uideamur habere caussam, qua certi sumus q̃ illi malignantur & inique in nos atq; alios agunt. Liberari uero ab hoc æmulationis siue indignationis onere non possumus nisi per gratiam. Si ergo inuocaueris spiritum rectũ, habebis hæc omnia quæ hic describuntur, id est, iustitiam, pacem & gaudium in spiritu sancto, utcũq; dominus uel tibi uel alijs fecerit. Natura. Gratia.

Dicit itaq;, Non hoc te male habeat q̃ multi malignantur aduersum te & alios, & contempta dei iustitia sunt operarij iniquitatis, & tamen florent coram mundo diuitijs, honoribus, fauoribus, uocantur iusti, reputantur sancti. Expecta paulisper & quos florere uides, arere uidebis & decidere uelut fœnum & herbas, quæ sua sponte tandem arent, ut maxime desit qui demetat. Recte dixit Sophar, Iob. 20. Hoc scio à principio ex quo homo positus est super terram, q̃ laus impiorum breuis sit & gaudium hypocritæ instar puncti. Si ascenderit usq; ad cœlum superbia & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur, & qui eum uiderant, dicent, ubi est? Velut somnium auolans non inuenietur, transiet sicut uisio nocturna &c. Flos iniquorũ & hypocritarum.

Spera in dominum, committe sortem tuam deo, reijce humanas cogitationes. Non male te habeat q̃ deus bene facit malignis & hypocritis (qui sunt operarij iniquitatis, ut sæpe diximus, non solum crassi illi peccatores) sic cogita, Si deus illos pascit ad interitũ ut pecora pinguia, nõ me deseret, dabit & mihi quod edam. Si sic pascit contemptores, quomodo non pasceret inquirentes se? Quid si ego cũ pace & bona conscientia fruar mea paupertate, dum ipsi sua cupiditate & conscientia torquentur? Spera, inquit, hoc est, crede & fiduciam tuam omnem proijce in deum, & fac bonitatem, id est, facito ex eadem fiducia quicquid facis, nam hoc solum est facere bonum seu bonitatẽ, quicquid enim non est ex fide, peccatum est. Vide quæso, mi lector, quid doceat spiritus in scripturis, nempe nihil aliud nisi fidem & fidei opera siue fructus, quæ sola sunt opera bona & fructus iustitiæ. Vbi enim dictum erat, Ne æmulare &c. addit quid facias, & duobus uerbis comprehendit summã totius sacræ scripturæ & Euangelij. Spera, inquit, Fides & opa.

dominũ & fac bonitatem. Hæc est fides & bona opera, Hypocritæ quia fiduciam non habent in deum, sed in sua opera & merita, facere bona opera non possunt, maxime cum Christus dicat, Hoc est opus dei ut credatis in eũ quem ille misit.

Inhabita terram. Inhabita terram, id est, non sit tibi molestũ in quacũq; regione fueris, noli distorquere te, iam illic iam alibi esse cupiens, sicut illi quibus cum magna huius uitæ molestia & tedio semper sua displicet sors. Mane ubi es, nihil deerit ad uictum, si alio migrandum est tamen nutrieris ut Abraham, Isaac & Iacob. si ad exiliũ missus fueris deus tibi aderit ut Ioseph. Domini enim est terra & plenitudo eius. Nec ad te pertineat etiã si damna sustinueris, nihil decrit, etiam si omnia amiseris, ut Iob. Non peribis etiam in medijs Sodomis ut Loth. Si quid defuerit infidelitati adscribito, pete panẽ quotidianũ, nõ denegabit credenti pater ille cœlestis. Huc pertinet quod additur, Et pasceris in diuitijs eius, de quo supra diximus.

Delectare in domino. Delectare in domino, id est, placeat tibi quicquid facit deus, & dabit tibi quicquid desiderauerit cor tuum. Nónne hæc est magna spiritus dei promissio? quid amplius requiris? Reuela domino uiam tuam, id est, quicquid tuum est, quicquid agis & acturus es apertũ sit & manifestum coram domino, illi committe disponendum &c. Et spera in eum, id est, crede ipsum omnia bene curaturum, & ipse faciet quicquid sibi bonum uidetur, non tu facies, ut illi qui sua se prouidentia & consilio gubernare uolũt ignorantes omnia esse in manu dei.

Iustitia fidei Rectũ iudiciũ Et educet &c. Non indignare fili q; tua damnentur & obscurentur, illorum fulgeant ut sol. Tantũ cõmitte deo, Erit quando omnibus patebit illorum peruersitas & tua iustitia. Præterea & hoc dicimus, Si speraueris in deum nõ solum curabit ad hanc uitam tibi necessaria, sed etiã ad salutem, faciet fulgere iustitiam tuam sicut lumen, & iudicium tuum sicut meridiem. Id est, iustus eris & recti iudicij, ut erroribus non seducaris. Iustus enim ex fide uiuit & spiritualis homo dijudicat omnia. talia dat deus, ipse faciet, natura nostra non habet. Tu uero tantũ fac quod sequitur, Subditus esto domino, id est, in omnibus obtempera te eius uoluntati & ora eum ut hoc ipsum possis, caue ne ex te præsumas sequi dei uoluntatem, ora deum, ipse dabit spiritum bonum petentibus se. Aliter ex Hebræo legitur id quod supra diximus.

Patere & abstine. Ne æmulare prosperantem in uia sua, id est, cui omnia prospere succedere uidentur & tamẽ non credit siue fiduciã habet in deũ. Hæc est expo-

ſitio primi uerſus. Deſine ab ira &c. non quære uindictã, non redde malum pro malo, ne perdas dei gratiã & ſimilis uel uindictam cupiendo uel uindicando fias illi qui malignatur. Malignus eſt uide ne uindicando & tu ſis malignus, deus utrũq; reſpicit &c. Prouer. 20. Ne cogites, reddam malum pro malo, ſpera in dominũ & dabit ſalutẽ tibi. Quoniã, inquit, malignantes, id eſt, maligne agentes ſiue irritati ſiue nõ irritati, nihil intereſt. Exterminabuntur, id eſt, de terra perdentur, ſicut dicitur Prouer. 2. non regnabunt ſemper ſuper terram. Expectantes autẽ dominũ, qui ſuo tẽpore omnia faciet & pro iuſtis & contra impios, ipſi hæreditabunt terrã, id eſt omniũ creaturarũ erunt in æternũ domini. quid enim nunc habent impij, qui etiam quæ habent nulla cordis quiete & pace poſſident? imò hæc ipſa quæ habent & habere contendunt non ſinunt ipſos pacem, quæ omnem exuperat mentem, habere. alius enim pro diuitijs, honoribus, uoluptatibus certat, alius pro iuſtitia ſua non dei miſere diſtorquetur, & ut ille damno accepto dolet, ita hic non dolere nõ poteſt dum ſua damnantur. quæ eſt miſeria miſeriarum. Contra ait, Manſueti delectabuntur in multitudine pacis, ut maxime omnia ſibi uideant intentari quæ hic ſequuntur. gaudent enim certi de remiſſo peccato & q, hæredes iam facti ſunt dei in regno æterno. Eadem ſententia eſt in Euangelio, Beati mites, quoniam ipſi hæreditabunt terram. Vide quæ dixi pſal. 15. &. 26.

Hæreditabũt terram.

Obſeruabit peccator iuſtum, & ſtridebit ſuper eũ dentibus ſuis. Dominus autẽ irridebit eũ, quoniã proſpicit q̃ ueniat dies eius. Gladium eduxerunt peccatores, intenderunt arcũ ſuum, ut deiiciant inopem & pauperem, ut iugulent rectos corde. Gladius eorum intret in cor ipſorum, & arcus eorum confringantur. Melius eſt modicũ iuſto ſuper diuitias peccatorũ multas. Quoniã brachia peccatorũ confringentur, confirmat autem iuſtos dñs. Nouit dominus uias immaculatorũ, & hæreditas eorum

in æternũ erit. Non confundentur in tẽpore malo, & in diebus famis saturabũtur, quia peccatores pe ribunt. Inimici autẽ domini mox ut glorificati fue rint & exaltati deficientes quemadmodum fumus deficient. Mutuatur peccator & non soluet, iustus autem miseretur et tribuit. Quoniã benedicentes ei hæreditabunt terram, maledicentes autem ei ex terminabuntur.

viri sanguinũ & dolosi.

Obseruabit peccator iustũ, scz ut inueniat occasionẽ calũniãdi, dãnandi, occidẽdi, ut auferatur de terra uiuentiũ ut hæreticus, ut seductor populi, ut male sentiens de statutis seniorũ, id quod Christo factum est ab hypocritis, phariſæis & scribis & ab ijs qui optimi uidebantur in populo, ne hic cogi tes publicos latrones & adulteros, quos quid attineret sic describere, cum etiã & à mundo & à seipsis iudicentur? Eò scilicet procedũt illi in specie pij & sancti ac religiosi dei cultores, ut tandem uiri sanguinum esse sese prodant, & tamen uel sic se fingunt obsequium præstare deo, ut alibi dixi mus. Tales erant qui dissecabantur cordibus & stridebãt dentibus in Ste phanum quasi lupi ouem laceraturi, Act. 7. Felix, Cogitat impius aduersus iustum. Verũ caue ne hoc tua referre putes, nihil fiet quod deus nõ uult tibi in salutẽ, ut maxime ille sæuiat impie qui frendet dentibus in te, Nam domi nus irridebit, inquit, omnia quæ ille machinatur. Videt enim q. tempus iudi cij eius ueniet super eum, tunc uel sero pœnitebit eum stulticiæ suæ, quã sa pientiam & iustitiam uoluit uidere.

Gladius. Arcus.

Gladium eduxerũt ex uagina impij &c. Gladio, id est, aperto marte, & arcu, id est, insidijs impetunt pauperem & inopem, id est, ab omni humano præsidio derelictum & in solo deo fidentem, qui omnibus bene, nemim ma le uult, nisi q. uerbo dei adhæret quo omnia humana damnantur in re salu tis. Vt iugulent rectos corde, id est, bene de deo & de omnibus rebus senti entes, id quod animales homines sua sapientia excæcati ferre non possunt. Sed (quod dicitur) suo se gladio iugulant, & cadunt in laqueum quem sibi parauerunt, dum persequẽdo ueritatẽ promouent, quæ alioqui apud pau tissimos pios latuisset, dúmq; in iudicium dei incidunt qui alios damnare

propter dei uerbum nituntur. Quid lætius audiri potuit contra Euangelij persecutores, quàm q̃ dominus irridebit eos, sicut & in Psal. 2. dictum est? Ride ergo cum deo & expecta finem. Tu uerbum dei habes, illi traditiones humanas, quibus nihil aliud quærunt quã sua, non deseret uerbum suũ qui seipsum negare non potest. Aduerte non frustra me interpretatum gladium apertam inuasionem, arcum, insidias. Nam qui gladio pugnat ui inuadit & aperte, sagitta uero prius uulnerat quã præuideatur. Vnde Psal. 10. Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetram ut sagittent in obscuro rectos corde. & Psal. 63. Qui exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcũ rem amaram ut sagittent in occultis immaculatum. Vbi præterea uides linguas eorũ esse gladium. Clamant enim inuocantes brachium seculare qui brachiũ domini perdiderunt. Tolle tolle crucifige eum, nobis non licet interficere quemquã ne fiamus irregulares, sed ne præsentes quidem esse licet, ut non contaminemur manducaturi pascha, uolumus tamen ut occidatur ne perdamus locum nostrum & gentem: Si non esset hic hæreticus non tibi tradidissemus eũ, nos ante morti eum adiudicauimus, non opus est ut examines caussam, tantum tu esto lictor noster ut occidas, non iudex ut caussam audias. Hoc de corporibus, ut interim non dicamus q̃ isto gladio linguæ multa milia animarũ occidunt, qui gladium spiritus, quod est uerbum dei, non habent, dum tamen docere uolunt quæ dei non sunt. Lingua gladius.

Melius est modicũ iusto &c. Hoc est quod ante diximus, deum suos etiã in paupertate bene nutrire & eis se præstare benignum patrem. Diuitiæ uero peccatorum siue potius impiorum sunt omnia in quibus ipsi confidũt, pecuniæ, honores, sanctitatis fama & opinio probitatis. Et certe hodie qui sanctitatis nomen obtinuerunt quasi à mundo separati spirituales non seculares, hoc nomine obtinuerunt mundi diuitias, & inter hos imprimis illi qui paupertatis sese iactant professores. Sed sequitur, Quoniã brachia impiorum, id est, omnia in quibus confidunt & nituntur confringentur: sicut cõfracta est Damascus in qua sperabat Ephraim, sicut confracta est Aegyptus in qua sperabat Iudas, ut hæc uidere licet in Esaia, Hieremia & Ezechiele, sicut confractæ sunt traditiones humanæ, in quibus sperabãt pharisæi. Nihil prodest ubi iudiciũ uenerit & interitus super Babylona, Esa. 13. Confirmat autem iustos dominus, id est, cæteris cadẽtibus stabilit, confortat & saluat, qui ante debiles & iacere uidebantur. His magnus quæstus est pietas cum sufficientia, uide cætera. 1. Tim. 6. Melius modicum iusto.

Immaculatus. Nouit dominus uias immaculatorum. Quis quæso est immaculatus nisi cui non imputat dominus peccatum? Psal.31. quem tam sæpe hic iustum legis, id est, iustificatum iustitia dei per fidem. uide Psal.14. Hic scit omnes iustitias nostras esse uelut pannum menstrua patientis fœminæ, Esa.64. & non iustificari in conspectu dei omnem uiuentem, gratia uero dei sola esse id quod est. Horum immaculatorũ uias dominus nouit, ut est in Psal.1. Ex Heb. uero legitur, Nouit dominus dies immaculatorũ, id est, tempora auxilij eorum, quapropter illi omnia cõmittant, qui, ut supra dicitur, prospicit etiam q̃ ueniet dies impij. Psal.9. Adiutor in opportunitatibus in tribulatione. Psal.30. In manibus tuis sortes meæ uel tempora mea. Et hæreditas, inquit, eorum in æternũ erit. nam & hic quoq; sat habebunt, qui dicere possunt, Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei, Psal.15. Sic infra, Iusti hæreditabunt terram & inhabitabũt in sæculũ sæculi super eam. Vnde sequitur, Non confundentur, id est, non patientur repulsam à deo in tempore malo, scilicet belli & famis & tentationis, Et in diebus famis saturabuntur curante deo, quando impij pereunt omni spe destituti, non enim credũt deum esse prouisorem, liberatorem, patrem.

Inimici uero domini &c. Magna consolatio q̃ hactenus inimici tui iam domini inimici dicuntur, nihil metuito satis fortis & potens est tua pars, tua causa non cadet. Vide hic eorum finem, ut supra, Quoniam tanq̃ fœnũ uelociter arescent &c. Illorum gloria, quia non est dei, manere non potest. Caro enim & fœnum est Esa.40. Verbum autem domini stabit in æternũ. Vel hac comparatione disce quam turpiter pereant qui sibi aliquid coram hominibus esse uidentur, Fumus subito euanescit in auras, & dum interim durat nitentia offuscat, oculos lædit, uisum impedit & diem, si fieri possit, nititur obscurare. Vide quid ista uelint. Fe. sic legit, Et inimici domini uelut adeps agnorum (scilicet qui sunt, id est, pingues) defecerunt, in fumo defecerunt, id est, cum fumo euanuerunt.

Fumus.

Impius non soluit. Mutuatur peccator uel potius impius, & non soluet. Impius licet abundet multis diuitijs tamen etiã non reddit id quod debet, aut non libẽter reddit, dũ potius retineret si posset aliquo colore, ut non diceretur uir infidelis, adeo perdit hæc misera cupiditas rerũ. Dabant quidẽ nostri antea clericis & monachis, sed sua dando p errorẽ quærebant maiora, emebant enim missas, uigilias, merita, fraternitates, participationes omniũ bonorum quæ sunt in cappis, id est, pediculorũ, ut interim impietates nõ moueã amplius. Num hodie postq̃ didicerũt propter talia nõ esse dandũ, dant pauperibus,

ut consulant suorum ciuium paupertati, quod negant monachis? Nequaq̃, non enim nouit impietas pietatem. Contaminant potius omnia iniustis lucris & usuris & mendacijs, ut nusquàm fides sit, ut nescias cui credas.

Contra, Iustus miseretur & tribuit. Vides longe diuersum de utroq; iudicium: Impius etiam non dat quod debet amico, Iustus dat etiam quod non debet illi à quo non accepit siue amico siue inimico modo egeat, nulla ratione nisi q̃ misericordia mouetur, quo uerbo affectum dantis notauit spiritus, quem affectum impij non habent, ut maxime per hypocrisim uideãtur quã doq; pauperibus dare, Matth. 6. Vides præterea impios in diuitijs esse pauperes, Iustos uero in paupertate adeo esse diuites ut suis diuitijs effluant quoq; in egenos & altos sibi beneficijs deuinciant, secundũ Tobiæ sanctissimam admonitionem.

Iustus dat.

Miseretur.

Quia benedicentes ei, id est, dominno, nam præcessit, Inimici autẽ domini &c. Id est, qui inuocant eum in necessitate, qui semper sanctificãt nomen eius, qui semper gratias agunt de beneficijs acceptis & gratia dei, erũt eius hæredes, quia domini est terra. Maledicentes aũt ei, id est, inimici eius & blasphematores uerbi & ueritatis eius qui sua magnificiunt & merita uiresq; humanas, disperdentur & eijcientur. Si autem intellexeris, benedicentes iusto & maledicentes iusto, in idem redit, nempe propter iustitiam iusto à iustis benedicitur, & propter eandem eidem ab impijs maledicitur. Et Christus dicit, Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Felix sic, Quia benedicti ab eo hæreditate acꝑipient terram, & maledicti ab eo exterminabũtur. Si de deo intelligis clara sentẽtia est, Ipse benedicit suis etiã temporaliter, sicut benedixit Ioseph in omnibus, et maledicit impijs ut uel turpi egestate cum peccato & iniusto lucro uictum quærant contra deũ uel abundantia sua misere intus torqueantur, ut supra diximus. Si de iusto intelligis, certum est q̃ spiritualis homo dijudicat omnia, iccirco ego ut benedictionem dei accipio iusti benedictionem, & maledictionem eius uereor, ut dei maledictionem, quia non maledicit & tradit Satanæ nisi certus spiritu q̃ mihi maledictio debeatur.

Benedictio & maledictio dei & iusti.

A domino gressus hominis dirigetur, et uiam eius uolet nimis. Cum ceciderit non collidetur, quia dominus confirmat manũ eius. Iunior fui etenim se/

nui & non uidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panes. Tota die miseretur & cõmodat iustus, & semen eius in benedictionem erit.

Dominus dux

Hæc est prouidentia dei patris erga filios, dirigit omnes gressus ne labantur, & uiam eorũ diliget nimis, id est, maxime curabit, ut omnia eis bene succædant, ut uia eorum sit recta, ne errent, omnia in eis ipse per gratiã cum iucunditate operabitur. Alioqui si nostra studia & consilia secuti fuerimus errabimus. Prouer. 20. A domino diriguntur gressus uiri, & quis hominũ intelligere potest uiam suam? Cũ ceciderit non collidetur, id est, si etiã

Iustus ne cadens quidem perit.

damna passus fuerit, si etiã uenerit in manus inimicorũ, si etiã sic cũ eo agatur ut totus mundus de eo desperet, addo si etiã errare cœperit, si etiã peccauerit, ut discat cognoscere quid ex se & quid ex gratia sit, tamen nõ collidetur, nõ frangetur, non peribit, quia dominus tenet manũ eius, sicut paruuli manũ tenet pater ut cadens non cadat. Iccirco dicitur, inuidis & qui libenter quærũt occasionẽ infamiæ aduersus pios. Prouer. 24. Ne insidieris & quæras impietatẽ in domo iusti, neq; uastes requiem uel cubiculum eius. Septies enim cadet iustus & resurget. Impij autẽ corruent in malum.

Experientia fidei.

Iunior fui &c. Ex experientia sua loquitur. quis enim unquàm inuocauit dominum & derelictus est? Dominus prouidet iusto, id est, credenti & fidenti deo (nam de illo solum hic fit mentio) etiam in infirmitatibus, damnis, carceribus, dans talem mentem ut dum omnia abesse uidentur tamen nullo indigeat. Exemplum esto Ioseph. Quomodo igitur non prouideret nobis in communi ista uita? Felices profecto nimúmq; beati si crederemus. Nec uidi, inquit, semen eius, id est, filios paternæ fidei imitatores, quærens panem, id est, mendicans. Tantum abest ut aliquid iusto desit ut etiam filijs relinquat unde uiuant, modo & ipsi credant deo. uide Psal. 33. & 22. Recte monuit Tobias filium, Fili mi pauperem quidem utam gerimus, sed habebis multa bona, si timueris deum. Sequitur uero quod mireris, id quod &

Dat.
Commodat.
Nihil deest.

Tobias fecit. Tota die, id est, iugiter & quàmdiu uuit, quàm diu durat iusto huius uitæ dies, miseretur egentis, & commodat ubi non uidet necessarium ut det, quemadmodum supra dixit, Miseretur & dat. Et hic tantum abest ut metuat sibi egestatem iugiter dando & commodando, ut etiã filij eius sint in benedictione, id est, multiplicentur, augeantur, ditentur, sat habeant à domino: Id quod & Prouer. 11. ex Heb. sic legitur, Est qui diui-

dit & augetur ultra, & qui abstinet à recto certe deficiet. Vulgo sic legimus, Alij diuidunt propria & ditiores fiunt, alij rapiunt non sua & semper in egestate sunt.

Declina a malo & fac bonum, & habita in seculum seculi. Quoniã dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos, in æternũ conseruabuntur. Iniusti autem punientur, & semen impiorum peribit. Iusti autẽ hæreditabũt terram, & inhabitabũt in seculum seculi in ea.

Iniusti autẽ punientur, nõ est in Hæbræo, quanq; sententiæ nihil obsit. Declina &c. psal. 33. Curet omnia deus, ut cũq; omnia accidant, tu tantũ ora ut possis ambulare in nouitate uitæ abiecta ueteris hominis uetustate. & habitabis in æternum, id est, eris æternus hæres omnium bonorũ domini tui cuius iam per fidem es filius. nam seruus nõ manet in domo in æternũ, sed filius Ioan. 8. Apertius hoc dicitur in sequentibus, Iusti autẽ hæreditabunt.

Quoniã dominus amat iudicium & id quod rectum est, ergo aduersariorum caussa damnabitur & tua perire tandem non potest &c. Impij autem exterminabũtur, extra domum quã iam iniuste occupant, ut dixi psalmo. 8. eijcientur cum semine ipsorum, id est, cum filijs et quotquot paternæ impietatis sunt imitatores.

Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium. Lex dei sui in corde eius, & non supplantabitur gressus eius. Considerat peccator iustum, & quærit mortificare eum. Sed dominus nõ derelinquet eum in manus eius, neq; damnabit eum cum iudicabit eum.

Non supplantabitur. Felix, Non cõmouebũtur, id est, nõ labẽtur. Peccator. Fe. Impius. In manus eius, id est nõ sinet ut ueniat iustus in manus impij, quis hoc impius moliatur. Fe. In manu eius, id est, ut maxime sit in manu im-

pij ne sic quidem derelinquet eum dominus. Si enim nondum hora eius est feliciter cuadet, si hora eius est feliciter patietur & morietur cõmẽdans spiritum in manus patris, qui spiritus manu hostili nec premi ut cõsentiat, nec teneri potest. Neq; damnabit eum cum iudicabit eum, id est, ut maxime suo iudicio deus quãdoq; terruerit & presserit iustum, sicut sæpe uides in psalmis, uel psalmo sequẽti, tamen non damnabit eum. Impij uero ubi iudicari cœperint desperãtes pereunt. Vt uero ad Hebræũ aptes sic interpretare. Neq; damnabit dominus iustum cum impius iudicabit eum scilicet iustum. Fe. Neq; condemnabit eum dum iudicabitur ipse, scilicet ab impijs.

Sapientia prædicata declarat q sint uiri sanguinũ.

Hic uides, quod sæpe monui, odij causſam, unde ueniat ut impij qui sanctis fulgent & florent nominibus, concepto odio tandem seſe prodant esſe uiros sanguinum. Os iusti meditabitur, loquetur, prædicabit sapientiã quã deus sapientiam iudicat, nõ mundi sapientiam & adinuentiones humanas fictáſq; religiones & excogitatos dei cultus, quæ sapientia dei ut stulticiã & impietatem damnat, uult enim ut non sequamur quod nobis rectum uidetur, sed quod ipse iudicat rectum secundũ suam sapientiam, id est, secundũ suum uerbum, ut recte oremus, Fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra. Et lingua eius loquetur iudicium, id est, illud quod iustum est, quo iudicat & damnat inutiliáq; & nociua ostendit & ex uerbo dei declarat ad salutem, omnia nostra, ut cũq; optima iudicẽtur ab animali homine qui spiritum dei non habet. Sed unde uenit q, iustus loquitur sapientiã dei & iustiam? Respondet, ex radice cordis hoc uenit, ex abũdantia cordis os loquitur, non potest non fateri ueritatem, quia lex dei, uerbum uitæ est in corde ipsius, unde Psalmo. 1. quam legem nemo potest intelligere, nemo potest recte prædicare nisi eã habeat in corde, id est, diligat & secundũ eam uiuat, id quod sola fides in deum efficit. Hæc est lex spiritus uitæ scripta in cordibus à deo secundũ prophetiam Hieremiæ ca. 31. Impij & hypocritæ in libris tantũ eam habent, modo habeant, & non ex corde eam loquũtur nescientes de quibus affirmant. Iccirco, inquit, nõ supplãtabitur gressus eius, id est, nõ errabit, nõ cadet à uia iustitiæ. Hic hic obseruat impius iustum, sicut supra dictum est, & quærit studio cordis mortificare eum, ut maxime non mortificet, uellet illum iustum nõ esſe, uellet illam ueritatem quã audit non esſe ueritatem, uellet non ita haberi in sacris literis. nónne hunc uideri licet, quare supra appellauerit inimicos domini, odit deum talis impius & hypocrita qui talem mũdo prodidit ueritatem, quã optime sentit cum suis cupiditatibus non conuenire. Sed licet iustus iudicetur ab impio, proclame

Viri sanguinum.

tur

tur blasphemus & hæreticus, damnetur sexcentis excommunicationibus, & præterea licet occidatur, uolente benigno patre, tamen dominus non damnabit eum. Gloriantur quidem illi quasi spiritu sancto congregati, omnia faciant in nomine domini, sed dominus non damnabit eum: Non spiritus sanctus sed spiritus diaboli & regnum Satanæ illic est, ubi quærunt iustum mortificare, Ezechielis. 13. Mortificant animas quæ non moriuntur, & contristant & mœrere faciunt cor iusti mendaciter, quem dominus non contristauit &c.

Expecta dominum & custodi uiam eius, & exaltabit te ut hæreditate capias terram, cum exterminabuntur peccatores uidebis. Vidi impium elatum & eleuatum sicut cedros libani. Et transiui & ecce non erat, & exquisiui eum, & non est inuentus locus eius. Custodi innocentiam & uide æquitatem, quoniam reliquiæ sunt homini pacifico. Iniqui autem exterminabuntur pariter, reliquiæ impiorum exterminatæ erunt. Salus autem iustorum a domino, & protector eorum in tempore tribulationis. Et adiuuabit eos dominus, & liberabit eos, & eripiet eos a peccatoribus, & saluabit eos, quoniam sperauerunt in eum.

Peccatores. Fe. Impij. Vide impium &c. Fe. Vidi impium robustum & integrum, sicut laurus uiridis, uel sicut arbor uegeta. Locus eius, non est in Hebræo. Quoniam reliquiæ sunt, uel residuum est homini pacifico, id est, quando iniqui cum suis reliquijs ejcientur, iusto erit residua sua iustitia & suum semen, id est, filij imitatores iustitiæ paternæ. Vocatur uero hic pacificus, qui omnibus bene uult, benefacit, dat, commodat, conciliat discordes, uerbū prædicat, quo pacatæ redduntur conscientiæ credentium. Non sic

uiri sanguinum. Fe. Quoniam nouissimum uiro pax, id est, tandem fructus eius erit æterna pax, qui infelicitate uidebatur agitari per impios. A peccatoribus. Felix. Ab impijs.

Expecta dominũ, noli festinare, ueniet suo tempore, tu custodi uiam eius ut non deflectas, uel ob tuam crucem, uel ob impiorũ, gloriam, te glorificabit æterna hæreditate, licet nunc uidearis deiectus & despectus: Noli uelle uidere ante tempus, quando ex terra eijcientur impij, tunc uidebis, id quod consummabitur in extremo iudicio. Particularia tamen iudicia iam uidimus, Vidi, inquit, impium elatum eleuatum, sicut cedros libani, ut Goliam, Saulem, Achitophelem, Absalonem, Et transiui, id est, paululũ deinde uixi, postq; uidi elatam gloriam impij, & ecce ne apparebat quidem, & ad nihilum redactus erat, qui se putabat cedris altiorem. Confidamus & nos, qui nunc insaniunt contra nos post paululum cum toto suo regno non erunt, satis regnarũt hypocritæ, cœperunt iam occidi spiritu oris Christi, id quod optamus eis fieri in salutem.

Vidi impium &c.

Custodi innocentiam, tu nemini noce, obserua quod rectum, hæreditas sequetur, qua impij carebunt. Ista ad te pertinent, reliqua non curato, comite deo. Vt maxime paupertate premi uidearis, ditissimus es qui has dei promissiones habes quæ hic sequũtur. Salus autem iustorum &c. Omnium autem bonorum causa subditur, Quia sperauerunt in eum, non dicit, quia hoc & illud fecerunt, sic ederunt, sic uestiti fuerunt &c. quæ est egregia fiducia dei commendatio, Atq; hinc uides, q. omnem salutem psalmus refert in fiduciam dei, Nam ab ea cœpit, dicens, Spera in dominum, & fac bonitatem, in eadem finit, Salus iustorum à domino &c. quia sperauerunt in eum. Beati ergo omnes, qui sperant in eum, maledicti omnes qui sperant in alium quemcunq; aut quantumcunq; sanctum, aut in aliud quodcunq; sit, & quantumcunq; sanctum.

Omnia fidei siue fiduciæ sunt.

PSALMVS XXXVII.

Titulus. Psalmus Dauid ad reminiscendũ.

SVMMA. Psalmus est ad reminiscendũ, id est, ad agnoscendam corruptionem & fragilitatem nostrã, quam Christus pro nobis portauit, absq; suo peccato, peccatorũ nostrorum factus reus, ut diximus psal. 17. qui hoc dicit & quisq; fidelis in ipso, Non est sanitas in carne mea &c. Quoniã iniquitatem meam annunciabo &c. Quod enim nos sumus in culpa, Christus factus est in pœna. Heb. 4. Tentatum per omnia pro similitudine absq; peccato.

Itaq; istam uere pœnitentis uocem, & pro se & pro nobis orauit, ut & nos ex ipso orare discamus. Confitetur ergo hic conscientiæ terrorẽ, animi angustiam, peccatum, infirmitatem, lapsum, tentationes in carne, desperationis impetum, derelictionem ab omnibus, uolentiam, & dolos aduersariorum. Horum si nondum reminiscimur, saltem ex domini passione discamus agnoscere in nobis, quæ tamen si uere etiã peccata nostra, & id quod sumus iudicare cœperimus: ignorare non licet, certe tentatio docebit. Inde ubi dicit, Ego autẽ tanq; surdus &c. dicit se inimicis tacuisse, & soli domino locutum esse in omni & mentis & corporis afflictione, quod & nobis summopere notandum est, atq; hoc agit usq; in psalmi finem.

DOmine ne in furore tuo arguas me, neq; ira tua corripias me. Quoniã sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam. Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ, non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, sicut onus graue grauatæ sunt super me. Fœtuerũt & putruerunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ. Miser factus sum & curuatus sum usq; in finẽ, tota die contristatus incedebam. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea. Afflictus sum & humiliatus sum nimis, rugiebam præ gemitu cordis mei. Domine ante te omne desiderium meum, & gemitus meus a te non est absconditus. Cor meum conturbatum est, dereliquit me uirtus mea, & lumen

oculorum meorum, & ipsum non est mecum.

Iudicium sentire.

Confirmasti super me manum tuam, id est, non cessas tuo tremendo iudicio me persequi, & tentationes carnis & spiritus mihi suscitare. Foris caro pugnat contra me, quærens dulcia, tranquilla, sua, & sua sapientia animali disputans semper contra me, ut quicquid in me est fidei, auferat. Intus uero sunt tremores & angustiæ in spiritu, ut adigar ad desperationē propter peccata mea & impietatem totius uitæ meæ, propterea q; nihil sentio fidei & consolationis in hoc tentationis tumultu. Accedunt aduersarij, & qui etiam amici erant, & dicunt, Non est salus ipsi in deo suo, qui obconfessam ueritatem irridēt, obloquuntur, blasphemant, argumentis omnibus utūtur, ut me abducant à ueritate, omnes assentiuntur eis, nemo sentit pro me, & tu ipse ô deus meus aduersaris mihi, dū sic intus & extra impetor & labor, nemine iuuāte, necesse est in his inferis, & hac morte in æternum manere & blasphemum esse cum blasphemis contra te, nisi, quam ad te oro, iam audias orationem meam. Talia habet psalmus, quæ ex litera nō disces, tentatus quando q; scies. Vide quæ dixi psalmo. 6. Porrò hæc sententia, psal. 31. sic dicitur, Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua. Felix, Et depressa est super me manus tua, id est, non extenta est ad percutiendum, ut Esaias dicit, sed depressa est super me, hoc est, iam iam percutit & sentio eam.

Non bonum in carne.

Vsq; in finē, id est in æternū, scilicet nisi tu liberes ex hoc iudicio, quod sentio. Verū ex Hebræo legitur, Incuruatus sum, humiliatus sum uehementer. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, id est, carnem meam ex Adam inuenio abominationibus & immundicijs plenam & stultā, male patitur & uoluptatem iudicat, male sentit & sapientiam uult haberi, & sua infirmitate & stulticia fortificatur contra me, & cōcupiscentia sua me nititur superare, ita ut non inueniam in carne mea bonum, Ro. 7. Interior macula se sæpe per membra externa ostentat, ut non liceat mihi ignorare qui sim. Felix, Quoniam ilia mea repleta sunt combustione, id est, ignis tentationis meam carnem examinat &c. A gemitu. Fe. præ palpitatione, id est, trepidatione adeo anxiæ laborau terrore tui iudicij. Conturbatum est. Fe. Circumiuit, scilicet, præ timoris & horroris magnitudine.

Quicquid sapimus nūc, nihil est tunc.

Dereliquit me uirtus mea, id est, robur & animi & corporis, tremunt omnia, langucnt omnia, caro, ossa, spiritus, & lumen oculorum meorū, scilicet dereliquit me, non uideo quomodo euadam, non uideo auxilium, in-

tellectus & sapientia mea perijt. Sileat hic stulta philosophia, cum sacra theologia hic nihil sit, unicũ restat remediũ deus, sed hic quoq; uidetur aduersari. Quod ad sententiam uerborum attinet, non multum attinet uti laboremus. Non ignotum est quod sæpe monui, faciem præsentiam significare ut significet, A facie iræ tuæ, à præsentia iræ tuæ quã sentio. A facie peccatorum meorum, id est, à præsentia peccatorum meorum, quæ quãuis & antea præsentia erant, non tamen agnoscebam, nũc reuelata lege iudicium dei sentio. Idem est quod infra dicit, A facie insipiẽttæ meæ. Cicatrices uero sunt eadem peccata & concupiscentia & infidelitas, quæ putamus abesse, & omnia sanata esse, sed suo tempore se produnt, fœtent & putrent, ut uideamus quàm nihil simus absq; gratia dei. Neq; hoc non sæpe monui quod dicit, Tota die, significare, iugiter. Porrò quod dicit. Domine ante te, uel coram te omne desiderium meum &c. significat, Maior est omnino angustia mea & liberationis desiderium, quã ut exprimere ualeam, domine tu nosti melius me. Quæ uerba non sunt desperantis, licet sibi in angustia desperare, & derelictus à deo uideatur. Hæc, inquam, notissima puto quod ad literam attinet. Verum de sagittis altius repetamus. Facies. Cicatrix. Tota die.

Sagittis uulnera infligi quis ignorat? Sagittæ ergo domini sunt, quibus ipse uulnerat & sagittat, quosdam ut inexcusabiliter pereant, quosdam uero ne pereant. Fulmina autem dicuntur sagittæ, ut psal. 17. Et misit sagittas suas, & dissipauit eos, fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Item, psal. 76. Vocem dederunt nubes. Etenim sagittæ tuæ transeunt. Vox tonitrui tui in rota. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ &c. Item Psalmo 143. Tange montes & fumigabunt, fulgura coruscationem, & dissipabis eos, emitte sagittas tuas, & conturbabis eos. Significant ergo non obscure uulnera conscientiarum, & terrorem iusti iudicij dei & iræ comminationis diuinæ contra nos, quibus certe tonitruis magis horrenda, ad quæ naturam, quia ualde impar est, necesse est perire. De quibus Iob. 6. Verba, inquit, mea dolore sunt plena, quia sagittæ domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum, & terrores domini militant contra me. Et psal. 44. Sagittæ tuæ acutæ in cordibus inimicorum regis. Hæ sagittæ domini infliguntur etiam ministerio impiorum hominum, psalmo. 10. Quoniã ecce peccatores intenderunt arcum &c. psal. 36. Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcũ suum, ut decipiant &c. psal. 63. Intenderunt arcũ rem amaram &c. Infliguntur & ministerio diaboli, & tũc proprie in scripturis solent ignitæ appellari. Inflammant enim ad concupiscentiam, Sagittæ in scripturis.

ad iram, ad impatientiam, ad blasphemias & desperationem, & incendunt ignem illum æternum, nisi rursum extinguantur aqua sapientiæ salutaris, id est, fide promissionum diuinarum, sicut in Dauide fuerunt extinctæ acceptæ remissione peccatorũ post homicidiũ & adulteriũ. De quibus psal. 7. Nisi conuersi fueritis &c. Et psal. 119. Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs, id est, oĩa uastantibus. Vnde & Paulus Ephe. 6. In omnibus sumẽtes scutum fidei, in quo possitis oĩa ignea tela nequissimi extinguere. Nõ mireris, si dico domini quoq; hæc esse tela, cũ legas Ro. 1. propter quod tradidit illos deus &c. qui & per diabolũ percussit Iob uirũ pium. Cũ autẽ impios sic tradit deus, & percutit, non queritur in scripturis, q̃ peccauerũt, sed q̃ non agnoscunt manum percutientis, sicut Iob agnouit, qui dixit, Manus domini tetigit me. Et hic in psalmo, Confirmasti super me manum tuã. Id quod uides Esaiæ. 9. In omnibus, inquit, his nõ est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta, & populus nõ est reuersus ad percutientem se, & dominum exercituum non exquisierunt. Hæ omnes sagittæ, terrores, & pœnæ fuerunt infixæ Christo. Et licet concupiscentia uulneratus non fuerit, quippe qui peccatum non fecit, tamen propter hanc uel solam, quæ est in nobis, damnatus à patre propter nos fuit.

Amici mei et proximi mei aduersum me appropin
quauerunt et steterũt. Et qui iuxta me fuerãt a lon
ge steterũt, et uim inferebãt quærẽtes animã meã.
Et quærẽtes mala mihi locuti sunt uanitates, et do/
los tota die meditati sunt. Ego aũt tanq̃ surdus nõ
audiebam, et tanq̃ mutus non aperiens os suũ. Et
fui sicut homo nõ audiens, et non habẽs in ore suo
redargutiões. Quoniã in te domine speraui, tu exaudies me dñe deus meus. Quoniã dixi, ne quãdo
insultent mihi inimici mei, et dũ cõmouebãtur pedes mei super me magna locuti sunt. Quoniã ego

in flagella paratus sum, & dolor meus corã me est semper. Qnoniã iniquitatem meã ego annunciabo, & anxius ero de peccato meo. Inimici autẽ mei uiuũt, & confortati sunt super me, & multiplicati sunt qui oderunt me inique. Qui retribuunt mihi mala pro bonis calũniabantur me, quoniã sequebar bonitatẽ. Nõ derelinquas me dñe deus meus, ne discedas a me. Intẽde in adiutoriũ meũ dñe salutis meæ.

Aduersum me appropinquauerunt & steterunt Fe. Ex aduerso plagæ meæ stabunt, id est, tantum abest, ut consolentur, ut etiã augeant dolorem. Et uim &c. Fe. Et posuerunt tendiculã quærentes animã meam, & perscrutantes malũ meum, locuti sunt prauitates, & fraudes tota die meditabuntur. In flagella. Fe. ad interitũ. Annunciabo. Fe. Indicabo. Qui retribuũt mihi, in Hebræo non est Mihi. ut sit sententia, qui non norunt pro bonis retribuere, nisi malum, fecerunt mihi talia. Intende Fe. Festina.

Amici & inimici appetũt.

Hactenus dixit de iudicio dei qd' intus sensit, iam uero de illo ipso per illos, qui extra nos sunt, & amicos & inimicos aucto, ita ut desperare necesse esset, nisi benigni patris manus teneret iustum, ne cadens, collidatur, ut dictum psalmo superiore. Hæc Christo contigisse quis nescit? Amici sic oppugnant. Tu uideris tibi ueritatem amplecti, solus tibi sapis, tam multi docti & sapientes uiri & boni uellent æque saluari, ut tu, cur concilias tibi odia omnium, dolemus uicem tuam, Hæccine pietas est sentire contra omnes? non est hoc Christianæ modestiæ &c. Vbi uero uiderint & audierint te omnibus esse odio, à potentibus, sapientibus, sanctulis contemni, damnari, malis affici, stant à longe, dicentes, Diximus ei, nemini mult audire, utinam adhuc saperet, contra omnes sentit, habeat sibi nunc quod habet. Alij uellent quidem quem iustum sciunt non pati talia, sed non audent ne hiscere quidem contra, plus timentes hominis quàm deum, plus timentes suis rebus & honori, quàm ueritati. Tales sunt amici, dum interim inimici qui male uolunt uerbo dei uim inferunt, quærentes animam, id est, uitam ad interitum. Vitam dico

Amici.

Inimici.

non solum carnis sed etiam spiritus: nam hanc potius quærunt, ut insanis & uiolentis doctrinis, quæ non sunt secundum uerbum dei auersi à uera re-cta, cum eis sentiamus. Hic omnibus dolis & persuasionibus agunt. Putas sanctos patres non intellexisse scripturam, ut maxime uerba aliter uideantur sonare, quàm ipsi interpretati sunt? longa temporis præscriptio, multitudo sapientum sic sentientium, tam religiosus dei ubiq; cultus &c. apud te nihil sunt? Nónne obediendũ est maioribus, apud quos est loco dei mandandi autoritas? Vide has & illas scripturas, quæ sunt contra te. secundũ interpretationem doctorum, qui scripturas interpretati sunt mystice secundum spiritum, nam litera secundum Paulum occidit, quam tu tamen sequeris &c. Quid animus adflictus hic faciat? certe sine gratia dei persistere non poterit. Quod si steterit, iam alias prauitates loquentur, damnantes uera, maledicentes, blasphemantes, mentientes omne malum, ut uulgo uerisimilibus aduersus iustum criminibus imponant, dum ueris nõ possunt, quæ omnia hic ita dicuntur, Vim inferebant quærentes animam meam, & quærentes &c. Hic iustus tacet, se enim uindicare non nouit, & præterea nemo uult audire, non sunt margaritæ proiciendæ ad porcos, sed ne audit quidem, tum q; grauiora intus patitur coram deo, quàm ut foris illata magnificaret, tum q; impietatem nemo pius libenter audit. Ioh. 10. Non audierunt eos oues. Sequitur. Quoniam in te domine speraui, non in amicis meis, non in sapientia mea, iustitia mea, ueritate & confidentia mea, ut aduersarij impij & hypocritæ: tu exaudies me dominator & creator meus, qui ut omnia creasti, ita omnia quoq; habes in manu tua, nihil habent in manu mei aduersarij. Beatus qui hoc potest in tanto tentatioĩs tumultu, Quia dixi, inquit, id est, in oratione precatus sum, ne fiat, ut aliquando insultent mihi aduersarij, dicentes, Iam palàm factum est, quàm non à ueritate steterit ille, sed potius domine, insipientia eorum nota fiat toti mundo. Erubescant & conturbentur &c. psal. 6. nunquàm obtineant, ut iure fecisse uideantur, qui iam quia lapsus sum, id est, omnibus iniurijs & tentationibus intutus & extra expositus sum, magna loquuntur contra me, quasi iam præualuerint contra me, gaudentes q; cruci & morti destinatus sum, semper uidens coram me blasphemiam eorum, & peccatum meum, unde doleam, gaudentes q; iniquitatem meam fateor, & nunq; me iustum facere audeo, q; anxius de peccato meo, quod semper in me agnosco, tota die contristatus ingredior, dum interim illi bene uiuunt, confortati contra me, & multiplicati honoribus, diuitijs, opinione sanctitatis & sapientiæ, nam multi eis adhærent

Tacet iustus, Non audit.

Dum cõmouebantur &.

hæret, & nihil nisi merita, iustitias, indulgentias, & dei cultum iactant, me uero dicunt prophanatorem templi, seductorem populi, habentem dæmonium, blasphemum in deum, indignum quem ferat terra: & præterea meo iudicio esse damnatum, q̃ taceam, q̃ humiliatus incedam, q̃ nihil boni de me pronunciem, cum tamen nullam aduersum me iustam caussam habeant, nisi q̃ oderunt inique, & reddentes malum pro bono, pro ueritatis admonitiõe, qua eis uolui uitam, pro oratione, qua pro eis deprecatus sum, uolentes mihi omnia mala & mortem, obsistebant & calumniabantur nulla caussa nisi q̃ sequebar bonitatem, sequebar quæ dei sunt, illis longe dissimilis: Non potest Caino cum Abelo conuenire, se enim solum uult esse dei cultorem, quanquàm deo reprobante, & hunc ferre non potest, quem deus uerum cultorem agnoscit. Tu ergo domine ne derelinquas me, derelictũ ab omnibus &c. Cain. Abel.

PSALMVS XXXVIII.

Titulus. προσκέλευσις ipsi Idithun, Psalmus Dauid.

Vt uaria omittam, potest simpliciter intelligi hic psalmus à Dauide traditus ad cantandum Idithun cantori, id est, qui psalmus solitus fuerit cantari, quãdo Idithun & posteri eius incantando uice sua fungebantur, de quo habes. 1. Para. 25. ubi etiã sic dicitur, Idithun in cithara prophetabat super confitentes & laudantes dominum.

SVMMA. Magnũ est dei donum, sic obfirmare animum, ut non pecces in lingua, quando calumniantẽ audis, sicut Dauid, quando audiebat Semei, 2. Reg. 16. sicut Christus, quando sustinebat calumniam à Iudæis. Hæc omnino exempla sequamur, ubi excæcata corda uiderimus. Primum, ne contendendo similes eis efficiamur, deinde ne etiã margaritas ad porcos proiicia mus. Facile est mitem sese ostendere cum nemo obsistit, cum omnes nostra laudant, sed ubi constiterit peccator siue impius aduersum nos, tunc silere uirtutis est plane diuinæ. Tamen interim cor dolore turbatur & exæstuat, partim q̃ naturam uincere difficile est. Reliquit enim in nobis infirmitatem peccati deus, ut sciamus qui simus, ut patientiam exerceamus, partim q̃ audire impietatem, & innocentiæ condemnationem non potest cor pium. Hic homo uidens omnia, & nos & nostra esse uanitatem ad deum conuersus, quem solum in tribulatione nouit adiutorem, à corpore mortis huius sese petit absolui. Quãdo tacendum aduersarijs.

ADDE extra psalmum. Quod & tunc stat peccator aduersum te quan-

Peccator stat aduersum nos

do coram te obloquitur alijs, adulatur tibi, loquitur impias doctrinas, blasphemat uerba sacra: uult enim ut approbes, ut dicas similia. Hic non secundum præceptum, sed secundū indulgentiam dico, si non es tantæ constantiæ & animi, ut possis contradicere, tace. Erit (crede) uel tuum silentium, confusio impij. Vnde alibi, Pone domine custodiam ori meo &c. Non declines &c. Cum hominibus &c. Corripiet &c. Hic interim nihil de turpiloquis illis & immundis porcis, quibus nihil in ore nisi spurca uenus & gloriatio iniquitatis contra proximum factæ, quæ prohibet Paulus cum omni auaricia, uel ne nominentur quidem in nobis. Non enim dignos iudico, de quibus admonendi sint homines, ne per eos contaminentur, nam & iudicio carnis damnantur, etiamsi sibi sapientissimi uideantur. Contra quos dicere potes, Quid gloriaris in malicia? At aiunt, Nos quidem talia dicimus, sed deus nouit corda. Respondet Christus, Ex abundantia cordis os loquitur. Hæc tametsi huic psalmo non multum conueniant, occasione tamen accepta duxi addenda, ut scires quid sit non delinquere in lingua, utq; non sit opus repetere psalmo. 140.

Turpiloqui.

DIxi custodiã uias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me. Obmutui & humiliatus sum & silui de bonis, & dolor meus innouatus est. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. Locutus sum in lingua mea, notum fac mihi finem meum, & numerum dierum meorum, quis sit, ut sciam quid desit mihi. Ecce mensurabiles posuisti dies meos, & substantia mea tanquam nihilum coram te. Verumtamen omnia uanitas, omnis homo uiuens. Verumtamen in imagine pertransit homo, uerum

tamẽ frustra turbatur. Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea.

Posui ori &c. Felix, Custodiam ori meo capistrum, dum consistit impius aduersum me. Obmutui & humiliatus sum. Felix, Obmutui silentio. Innouatus Felix, conturbatus. Vt sciam quid desit mihi. Felix, Cognoscam quàm breuis temporis ego. Ecce &c. Felix, Ecce ad mensuram pugillorum posuisti dies meos, & tempus meum, ac si non esset coram te. Ad mensuram pugillorum, id est, quantũ pugillus potest capere, hoc est, breuissimos fecisti dies meos. Omnia uanitas. Felix, Omnis uanitas. Turbatur. Felix, Tumultuati sunt. Cui. Fe. quis, sed in eandem sententiam recidit:

Dixi, id est, sic in animo statui, sic mihi persuasit spiritus meus, ut obseruarem omnem conuersationem meam, & quicquid dicerem & agerem, ita ut ne uerbo quidem peccarem obloquendo, adulando, non recta dicendo aut docendo, imò ne respondendo quidem calumniantibus & mentientibus contra me, quibus obmutui & depressi me, & silui de bonis, id est, nõ opposui respondendo mea bona, meam iustitiam illorum mendacijs, sed cõmisi rem deo, tamen interim turbabatur cor dolore, concaluit, & uelut ignis exæstuabat cogitatione, ut supra dictũ. Hic quia loqui non potui hominibus, erupit cor meum suo æstu in uerba ad deum, cœpi huius uitæ tedio affici, cœpi agnoscere miseriam & uanitatem humanam. Nam si mundum sequimur, coram deo damnati sumus, si deum, quicquid mundi est, nos persequitur, quocũq; ergo nos uertimus, siue ad dulcia siue ad amara, uita hæc uanitas est uanitatũ, & afflictio spiritus, sicut dixit Ecclesiastes. Breuissima domine est uita mea, & incolatus quidam, tu tantũ fac, & doce me, ut hanc breuitatem agnoscam, ut sciam quàm nihil sit tempus meum, quàm nihil quicquid ego possum & sum, quàm sit tantũ uanitas & imago siue umbra super terram homo, qui hic in multis turbatur inhærendo rebus huius temporis, & thesaurizando, quasi diu, uel semper hic uicturus, ad quid mihi ultra mundus, qui me sic persequitur? Hic uidere licet, quàm sancta sit sanctis persecutio, dum & ipse mundus urget nos ad deum, id quod clare habet hic totus psalmus. *Tentatio docet omnia esse uanitatem.*

Quod dicit, Notum fac mihi finem uitæ meæ & numerum &c. non fauet fictis illis reuelationibus & mendacibus Anti Christianisq; miraculis, Sed sic accipe, Natura semper sperat longam uitam, cum reuera sit breuis *Finem uitæ scire.*

si etiam Nestoris uixeris annos. Hinc immergit sese bonis huius temporis, e quibus rursum emergere non potest. Donum ergo dei est, si quis se semper cogitat moriturum, & breui moriturum, Id quod non intelligo de illis, qui timore mortis stulte docentur facere bona, sed de illis, qui ex dono dei sese agnoscunt, dicentes, Aduena ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei, id quod tentatio, & huius uitæ malicia, pios imprimis docebit. Hoc scilicet est scire numerum siue mensuram dierum, id est, breuitatem, quam licet etiam caro fateatur experientia aliorum docta, tamen in sese ignorat, ut ille diues Lucæ. 12. Hos licet centum annos natos, tamẽ mors subito occupat, quam non præuiderunt, psal. 72. Subito defecerunt. Contra de pijs Sapien. 4. Iustus autem si morte &c. Hæc intelligens uidet omnia esse uanitatem &c.

Et nunc quæ est expectatio mea? nonne dominus? & substantia mea apud te est. Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me, opprobrium insipienti dedisti me. Obmutui & non aperui os meum, quoniã tu fecisti, amoue a me plagas tuas. Quia a fortitudine manus tuæ ego defeci, in increpatiõibus pro iniquitate castigasti hominẽ. Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius, uerũtamen frustra turbatur omnis homo. Exaudi orationem meam domine, & precem meam percipe, lachrymas meas ne sileas. Quoniam aduena ego sum apud te et peregrinus sicut omẽs patres mei. Remitte ut respirem, priusq̃ abeam et amplius non subsistam.

Tentationes bonæ sunt.

Et nunc &c. Quis non dignas omni laude ducat tentationes, quæ hoc docent, imò efficiunt, ut omnibus cõtemptis in solo deo hæreamus. Expe-

ctent,inquit,alij quæ huius mundi sunt,dum uane distorquentur thesauri-
zando,ego expecto dominũ,& quicquid habeo,quicqd quoq; sum in ma-
nu tua est domine.Fe.Et nunc quid expecto domine? spes mea in te est.

Ab omnibus &c.Rectus est hic orandi ordo,ut primũ quæramus hono
rem dei,deinde liberationem nostri,sicut in oratione dominica.Ita hic pri
mum orat,ut auferatur,quo in deum peccauit,deinde ut liberetur à calum
nia & persecutione Satanæ & hominum,quam deus ipsi suscitauit.Tu,in- Manus domi-
quit,posuisti me opprobrium impio,cui non respondi,sciens q; tu feciſti hoc, ni,non aduer-
obsecro amoue à me plagas,non tam aduersarij quàm tuas, Manus enim sariorum.
tua est,qua me intus terres,& foris persequitur hostis,quam ferre non pos
sum. Sic homo meruit castigari propter transgressiones mandatorum tu-
orum tuis increpationibus,ut reus factus non haberet quietem in consci-
entia,nec foris careret oppugnatoribus, non tam uitam quàm fidem ex-
pugnare uolentibus,si qua fides adhuc supersit,& præterea huic uanita- Araneus.
ti traditus est,ut seipsum uelut araneus siue tinea inutili studio,cura,& Tinea.
prouidentia perturbet,& absumat,quemadmodum supra dixit, Thesau-
rizat &c.Sicut enim araneus uanissimo labore sui corporis exhaurit sub-
stantiam,facit enim nulli usui aptum opus. Et tinea ubi perederit lignum Vanitas.
moritur.Sic & homo se uarijs implicat curis,& æstu cordis sui perit,dum
non deo relinquit solicitudinem tam in aduersis quàm in prosperis,tam
in spiritualibus quàm in corporalibus. Idcirco domine à me fugio ad te,
exaudi lachrymas meas in hac cruce. Nihil hic amici, nihil regia mea po-
testas, & quicquid meum est, nihil iustitia huius mundi, nihil hic totus
mundus potest,totus mundus me reliquit,atq; adeo aduersus est,ut eru- Aduena ego.
ditus tentatione fatear quod res est,aduena ego sum,& extrarius hospes
huic mundo,sicut omnes patres mei ante me,ut Abraham,Isaac,Iacob,
ut omnes qui futuram expectabant ciuitatem,Heb.11.Tu tantum remitte
paululum manum,qua percutis,ut respirem antequàm ex hac mortali ui-
ta decedam,id est,ut consolatione spiritus accepta,agnoscam te benefi-
cum patrem,quem iam sentio terribilem iudicem,& certa in te fiducia po-
nam spiritum meum &c.

Opprobrium insipienti dedisti me.Fe.Opprobrium insipientis ne ponas
me,id est,libera me ex opprobrio impij. A fortitudine.Felix. A uulnere.
Sicut araneam animam eius. Felix. uelut tineam preciosum eius, id est,
illud quod in eo preciosum est,hoc est animam siue cor. Verumtamen fru-
stra turbatur omnis homo.Felix. Verumtamen uanitas omnis homo. La-

chrymas meas ne sileas. Felix. ad lachrymam meam ne sileas. Remitte mihi ut respirem. Felix. Declina à me & corroborabor. Declina, scilicet, qualis iam uideris mihi &c.

Duo hic in sanctis tentatis non obscure uides, Alterum q. quamuis Satan flagellet, & homines calumnijs intentent malis, tamen hanc gloriam non dant Satanæ & hominibus, q. hic aliquid possint, quandoquidem sciunt hæc omnia à deo sibi fieri, licet per malos. Sic Iob, Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est &c. Item, Manus domini tetigit me, cum tamen diabolus tetigisset eum. Alterum q. sancti silent etiam sua bona, ubi accusantur ut impij, cum q. commendant causam deo, tum q. nulla merita norunt, & suam iustitiam non agnoscunt, scientes, q. non iustificabitur in conspectu dei omnis uiuens. Hypocritæ longe diuersa uia incedunt. Imò sancti ut patientius taceant opponunt sibi iniquitates suas, quæ licet iudicio hominum non sunt obnoxiæ, tamen deo manifestas confitentur, dicentes, Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me. Iniquitatibus quidem suis adscribunt, q. calumniam sustinent, uerum hoc interim consolationis uice est, q. non propter iniquitatem, sed propter iustitiam persecutionem patiuntur. Si tamen inde scandalum infirmorum exurgere uiderimus, non debemus nostra taciturnitate committere, ut iuste agere in nos nostri calumniatores uideantur, sed dicere fortiter cum Iob, Absit à me, ut uos iustos esse iudicem. Iob. 27.

Manus domini, non aduersarorum.

Silere sua bona.

PSALMVS XXXIX.

Titulus. προσκέλευσις Psalmus Dauid.

SVMMA. Hæc esse uerba Christi, docet Epistola ad Hebræos. cap. 10. probans nunc non esse sacrificium externum, nisi ut exemplo Christi faciat uoluntatem dei, & legem, non fuco externo, sed in medio cordis tui. Hæc est lex spiritus, id est, fides in corde, quæ non male operatur, quæ & efficit, ut non taceas in ecclesia magna, siue populo multo dei iustitiam, ueritatem, salutem, & misericordiam, secundum illud, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Hæc agit psalmus ab illo uersu, Sacrificium & oblationem &c. Inde à uersu, Tu autem domine &c. usq; in finem precatur contra aduersarios pro credentibus, Principium uero psalmi gratiarum actio est pro admiranda dei liberatione.

Lex spiritus.

EXpectans expectaui dominum, & attendit mihi. Et exaudiuit preces meas, & eduxit me ex lacu miseriæ & ex luto limi. Et statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos. Et immisit in os meum canticum nouum, hymnum deo nostro. Videbunt multi & timebunt & sperabunt in dominum. Beatus uir cuius est nomen domini spes eius, et non respexit in uanitates et insanias falsas. Multa fecisti tu domine deus meus mirabilia tua, & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi. Annunciaui et locutus sum, multiplicata sunt super numerum.

Ex lacu miseriæ, id est, in quo non erat nisi miseria, significat autem tentationes graues, & horrorem mortis & inferorum, in quibus desperandum esset, nisi benigni patris manus reduceret, Ipse enim est, qui deducit ad inferos & reducit. Felix, De puteo strepitus, id est, tumultus & procellarum tentationis, ubi nõ dabatur quies cordi meo. Ex luto limi siue cœni. Nota est metaphora ab ijs, qui luto quod est sub aquis, ita inhærent pedibus, ut submersioni proximi sint, dum emergere non possunt, de qua, & in alio psalmo, Saluum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ &c. Vnde statim perstans in metaphora addit, Et statuit supra petram pedes meos. petram, id est solidam stationem, opponit luto limi, quasi dicat, qui eram in desperatione, iam certa spe, & solido fundamento sum erectus in deũ. In luto aquarum stare non potui nedum transire, nunc per deum sto firmus & recta uia incedo, id est, solida fiducia pergo per deum in deum, ut iam gratus per deum habeam canticum nouum, & gratiarum actionem deo nostro. De cantico nouo diximus psalmo. 52. Porrò, inquit, meam liberationẽ, gratiarum actionem siue sanctificationem nominis domini post tantam tentationem

Ex luto.

Exemplū pœnitentiæ.

uidebūt multi, & discent exemplo meo prouocati rationem totius iustitiæ, id est, discent timere deum & sperare in eum, quæ est summa salutis. Videsquã sancta sit tentatio sanctis, etiamsi quãdoq; ut sese agnoscant, qui absq; gratia sint, ceciderint: fortiores enim erunt fide, & magnificabunt nomen domini, & præterea multi eorũ exemplo cõuertentur, uidentes dei pãtris benignitatẽ in peccatores, in abiectos & despectos, & stabunt eorũ exẽplo, qui uidebãtur casuri &c. Beatus est ergo uir qui sperat in domino, nam ut maxime uideatur omnibus premi malis, tamẽ suo tempore liberatur cũ sua: aliorúmq; salute, & æterno cõmodo, & cedunt ei omnia in bonũ. Beatus, inquã, qui solum respexit tribulatus in dominũ, & inuocauit nomen eius, & non respexit in uanitates & insanias falsas, Sunt autẽ insaniæ falsæ omnia huius mundi uana, de quibus psalmo superiore. psal. 4. & psal. 5. & 36. Et quicquid extra fidem illam iustificantem, siue fiduciã in deum hodie de fuco externo docẽt, insaniæ sunt falsissimæ & uanitates impijssimæ. Beatus qui in solum deum respicit in tentationibus & in persecutionibus, nam si respicere incipit in prosperitates & gloriam impiorũ, & in sanctam speciem hypocritarũ, persistere non poterit. Quem enim non deceperunt meretricia illa lenocinia, qui relicto dei uerbo, rationem suam male in re diuina ratiocinantẽ sequutus fuit? Felix sic, Beatus uir qui posuit dominũ spem suam, & non respexit ad superbos siue arrogantes, & diuertentes mendacio, siue circumeuntes mendacio. Id quod clare exprimit sententiam, quam dixi, imò quæ potest esse alia sententia contra beatitudinẽ sperantis in solo deo? Non puto opus monere, q. dictio Eius, quam nos ex Græco legimus per hebraismum abundat, sicut & sæpe aliãs.

Beatus.

Insaniæ falsæ.

Mirabilia dei in hominibus.

Multa feci sti &c. Nemo istas dei laudes nouit, nisi grauibus periculis cẽ corporis, tum animæ liberatus, quam experientiam plenius Christus expertus est. Sic ergo cognoscimus omnia mirabilia dei liberati, quemadmodum dicitur, psalmo. 9. ut dicamus, Multa feci sti domine deus ab initio mundi mirabilia, non solum uindicando in impios, sed & multo amplius beneficia præstando in te confidentibus, quæ sunt mirabilia secundũ cogitationes tuas, quibus nemo potest esse tibi similis, Mirabilia, inquam, ita ut ne ipsi quidem comprehendere possint, pro quibus fiunt. Experiuntur quidem te ipsis bene fauentem, sed tu ducis per ignominiam ad gloriam, per turbationem ad pacem, per mortem ad uitam, per peccata ad iustitiam, mirro modo, etiam ubi omnia desperata uidentur, quis hæc comprehendere posset? Ego annunciaui, & gratus de beneficijs tuis prædicaui alijs mira-

bilia tua,& beneficia tua,ut & ipsi timerent te,& sperarent in te,sed multiplicata sunt super numerũ,infinita sunt,ego omnia enarrare nõ possum, Sicut enim cogitationes tuas nemo capit,ita quæ tuis cogitationibus efficis, nemo comprehendit. Quis enim tuus consiliarius fuit? Felix,Prævaluerũt, ut enar.&c. ut uideas eam sententiam esse, quam dixi. Qui hic legerunt, Multiplicati sunt,mirum,quàm alienam sententiam adduxerint.

Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem coaptasti mihi. Holocausta & ꝑ peccato nõ quæsiuisti, tunc dixi, ecce uenio. In capite libri scriptũ est de me, ut faciam uoluntatem tuam, deus meus uolui, & legem tuam in medio uentris mei. Annũciaui iustitiã in ecclesia magna, ecce labia mea non prohibebo, domine tu scisti. Iustitiam tuã non abscondi in corde meo, ueritatem tuam & salutare tuum dixi. Non abscondi misericordiam tuam et ueritatem tuam a concilio multo.

Corpus autẽ coaptasti mihi. Sic in Græco legitur,& ita quoq; citat epistola ad Hebræos. Oportet uero, ut corpus opponas umbræ. quemadmodũ & Paulus loquitur, Col. 2. ꝙ in Christo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, id est uere, non per umbram & figuram, aut solũ gratiæ præsentiam, ut olim in multis signis ueteris testamenti, in templo, super arcæ propiciatorium, in rubo ardenti &c. Et infra, Quæ sunt umbra futurorum, corpus autem, id est, ueritas est Christi. Ita hic, Sacrificium & oblationem noluisti, sed corpus, id est, ueritatẽ, & illud, cuius illa sacrificia tantũ umbra erant, coaptasti mihi. Figuram amplius noluisti, ueniente tempore, in quo corpus, id est res ipsa & ueritas propalanda erat. In uulgatis autem codicibus recte legitur ex Hebræo. Aures, non corpus. Felix sic legit, Aures per foraſti mihi. In quo notatur fides, quæ est ex auditu, quã opponit iustitijs legis. Vnum est enim necessarium, scilicet, ut cum Maria sedentes ad pedes

Corpus. Vmbra. Aures.

Iesu audiamus uerbum eius, quæ pars manebit nobiscum in æternum. Videtis itaq; hoc cũ superiori expositione conuenire, ne facias hoc loco corpus ecclesiæ. Nam sacrificia externa umbra erãt, corpus autem siue ueritas, fides, quam solam requirebat dominus, ut & nunc. Hiere. 5. Domine, oculi tui respiciunt fidem. Holocausta & pro peccato non quæsiuisti. Fe. Holocaustum & sacrificium expiationis non postulasti.

Sacrificium. Aduerte nomina ista, Sacrificium generale nomen est omnium, quæ inferebantur altari, secundũ legem, ut erat sacrificium matutinum & uespertinum, Item alia secundũ tempora & personas. Oblatio uero etiam extendit se ad illa, quæ ultro offerebantur, nõ mandante lege. Holocaustũ erat illud solum sacrificium, quod totum incendebatur domino, unde sacerdotes non accipiebant partem, sicut ex alijs sacrificijs. Sacrificium autẽ siue holocaustum pro peccato, dicitur sacrificium expiationis, quod fiebat semel in anno per summum pontificem ingressum, non sine sanguine, in sancta sanctorum, Leuitici. 16. de quo lege Epistolam ad Hebræos, quia expiatio pro peccatis totius populi, ut dicitur illic in lege Moysi, debebatur tantum summo pontifici Christo, semel unica & perfectißima oblatione & in æternum consummata. Erant & alia sacrificia pro peccato ignorantiæ, & pro peccatis singulorum, Leuit. 4. & 5.

Oblatio.

Holocaustum.

Pro peccato.

In capite libri, Intelligunt in principio libri psalmorum. q illic scriptum est de beato uiro, qui in primis Christus est. Sed in lege domini uoluntas eius &c. sed in tales angustias non est hic locus arcendus. Felix sic legit, & Hieronymus, In uolumine libri, id est, in sacra scriptura, hoc est, in lege & prophetis, ut liceat quod legimus sic interpretari, In capite, id est, in summa libri. quasi dicat, ut maxime multa uideatur scriptura & lex dei præscribere, tamen istud caput rerum & summa est, ut faciam ô deus uoluntatem tuam &c.

In medio uentris mei. Felix, Intra intestina mea. Quod uero uulgo legimus, In medio cordis mei, sententia recte reddita est, non ipsa uerba.

Non abscondi misericordiam &c. Fe. Non negaui misericordiam tuam, & ueritatem tuam in ecclesia multa siue magna.

Abrogatio legis. Hic est insignis locus abrogationis legis, quem locum tractat Epistola ad Hebræos, cap. 10. Est autem abrogata lex in illis, qui habent uoluntatem in lege domini, ut dicitur psalmo 1. Hoc est qui spiritu concepto uoluntatem, quicquid lex præcipit. quid quæso talibus lex præscriberet? Lex iusto non est posita. 1. Timoth. 1. & Galatas. 5. Vbi enim spiritus domini, ibi

libertas.2.Corinth.3.hac libertate nos Christus donauit,qui emeruit nobis spiritum, Nisi, inquit, abiero paracletus non ueniet &c. per sanguinem enim suum euacuauit legem mandatorum in decretis, siue chirographon decreti, quod erat contrarium nobis, Ephesios.2. Colloss.2. At dicis, quomodo sum liberatus à lege, quam adhuc sentio, quia sentio peccatum & mortem? Respondeo, Sancti qui spiritum Christi habent, sentiunt peccatum, sentiunt legem, semper inueniunt se peccatores, semper agnoscunt quod ex se sunt, qui etiam in bonis operibus inueniunt peccata, scientes q; non iustificabitur in conspectu dei omnis uiuens, quia adhuc in carne sunt. Ro.7. quæ pugnat contra legem dei, contra spiritum, ut dicitur ibidem, & Galatas.5. nondum toti in spiritum abierunt, nondum plene spiritu baptizati sunt, sed baptizantur usq; in mortem, quoad in nouissimo die toti in corpore & anima spirituales resurgamus. Verum non sunt sub lege, Lex enim autoritatem & ius eos damnandi non habet, nam quod in carne reliquum est peccatum, propter repugnantem spiritum non imputatur, Atq; hæc est gratia, quam sciunt se habere credentes. Qui uero ex ista libertate fingunt sibi carnis libertatem, nunquàm intelligent quæ sit conscientiarum per dei spiritum libertas. Lex enim non sic abrogata est, ut non fiat, sed ut fiat lex sine lege, id est, sine legis præcepto, hoc est, spiritu ducente, Romanos.8. non lege cogente. Id quod hic dicit, ut faciam uoluntatem tuam & legem tuam in medio cordis mei, & Hieremiæ.31 Dabo legem meam in mentem eorum & in corda eorum scribam eam. Totam enim legem & omnes prophetas requirere cor & uoluntatem, is solum ignorat, qui nescit legem & prophetas in his duobus præceptis consistere, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut teipsum. quæ dum ego præstare non possum, lex me damnat, à qua damnatione me solus Christus liberat, dato spiritu suo, ut porrò sequar dei uoluntatem. Itaq; uides quoq; in hoc loco insignem illorum stulticiam, qui suis uiribus legem exprimere nituntur, cum quicquid feceris, cor impurum manet, si spiritus non adsit, uelles enim talia non esse mandata, id quod nihil aliud est, quàm uelle, quod deus non uult, Vides, inquam, illorum stulticiam. Nam si non uult eius sacrificia, oblationes & holocausta, & quicquid pro peccato secundum legem offerebatur, ut hic scribitur, & psalmo .50. psalmo .49. Esaiæ.1. Amos.5. Hieremiæ. 6. quæ tamen ipse deus excogitaucrat quid quæso hypocrita tuæ ualebunt satisfactiones & opera humana cogitatione adinuenta? Non uoluit

Lex nostris uiribus non impletur.

deus, quæ ipse iusserat sibi hac opinione offerri, quasi auferrent peccata, ut sola gratia tunc, ut nunc, constaret remissio peccatorum, & tu tua somnia diuinis scrijs præferes? Ah tace impietas, da gloriam uerbo dei. Nostra hodie cæcitas quiduis potius amplectitur, quàm dei uerbum. At ais, Miramur, quare Prophetæ dicant talia deum non mandasse, non quæsiuisse, non uoluisse, cum tamen mandarit, quæsierit, uolucrit. Respondeo, Tibi quidem uidetur talia mandasse deus, & quæsiuisse, dum non intelligis. at prophetæ sunt legis interpretes, qui dicunt fidem quæsijsse deum in hominibus. Non habeto, inquit, coram me deos alienos, Diliges dominum deum tuum ex toto corde &c. cuius fidei signa & testimonia uoluit esse illa omnia externa sacrificia & opera, usq; ad tempus impletionis prophetiarum & legis. Lex enim & prophetæ usq; ad Ioannem, & ex eo regnum dei, quod non est in elementis huius mundi, Euangelizatur. Atq; hoc sic dicit lex, Deuteronomij. 6. Cum interrogauerit te filius tuus cras dicens, quid sibi uolunt testimonia hæc, & cerimoniæ atq; iudicia &c. Et Ezechiel. cap. 20. Insuper ait, & sabbata mea dedi eis, ut esset signum inter me & eos. Igitur pij tunc talia fecerunt, non cogente lege, id enim fuisset deo ingratum, sed libero spiritu, respicientes non in opera sed in uerbum dei, certi q; talia placerent deo, de quibus habebant uerbum dei, non quærentes ex his operibus iustificari, qui iam fide iustificati erant, quia credebant uerbo dei, quos si interrogasses, quare talia facerent, quorum multa erant talia ut sapientia carnis non irridere non posset, nihil aliud respondissent quàm hoc, Nos facimus talia, quia deo sic placet, ut ostendamus his signis nos timere deum, & credere uerbo eius. Contemptores autem dei faciebant talia, lege cogente, alioqui non facturi, quid hoc aliud est quàm uelle, ut uerbum dei non sit id quod est. Et præterea hypocritæ non tam in uerbum dei, quàm in opera illa respexerunt, & magna impietate, quæ hodie apud nostros regnat, addiderunt uerbo dei, sentientes talia opera iustificare coram deo, & his remitti peccata, id quod est mendacium quod omnis scriptura detestatur, & blasphemia horrenda, dicere scilicet, q. deus & dei uerbum talia dicat, quæ non dicit, Nulla enim scriptura operibus tribuit remissionem peccatorum, sed multiplicia opera in scriptura præscripta, signa sunt, q. non remissum est peccatum, nam hoc facimus quod deus uult nos facere, quod non faceremus, nisi crederemus, Sicut hodie certificant nos Christi sacramenta non iustificant, nam hoc solius fidei est, imò etiam nostra bona opera, quæ sunt opera charitatis, nosip-

Externa opa.

sos certos faciunt, q̃ credimus deo, Heb. 6. 2. Petri. 1. De his qui abiecto dei uerbo, ut hodie, confidunt in operibus, dicitur Hiere. 6. Verba mea non audierunt, & legem proiecerunt. Vt quid mihi thus de Saba offertis &c. Gratia.

Igitur, ut ad psalmum reuertamur, Christus hic dicit se uenturum in tempore, quo deus non amplius uolet sacrificia, & quicquid pro peccato uidebatur offerri, quando illa iustitia uera, olim paucis cognita, fuerit mũdo reuelanda, quæ est corde credere, & ore confiteri. Illud sic expreßit, ut faciam uoluntatem tuam, deus meus, uolui, & legem tuam faciam nõ fuco operum, & externa hypocrisi, sed in medio uentris mei. Iohannis. 6. Hoc est opus dei, ut credatis in eum, quem ille misit. Item, Hæc est uoluntas patris mei, qui misit me, ut omnis qui uidet filium, & credit in eum, habeat uitam æternam. Hoc autem, scilicet ore confiteri, sic dicit, Annunciaui iustitiam quam in corde habui in ecclesia magna, iustitiam tuam non hominum prædicaui, non in occulto, sed publice, ueritatem tuam, id est, promißiones tuas, & quicquid tuum uerbum est, & salutare tuum, siue misericordiam tuam, magnis etiam congregationibus patefeci. Verum quia Christus nostris uerbis loquitur, etiam hæc uerba nostra sunt. Dum nostris operibus hæremus incognita uia salutis, semper dubij manemus, an ista deo placeant, quia de talibus uerbum dei non habemus, & ut maxime uideamur nobis habere uerbum dei, quod interim male intelligimus, tamẽ nunquã nobisipsis satisfacimus, ut impoßibile sit iustificari per opera, semper enim dubia manet mens, sic sentiens, Ego quidem saluarer, indulgentiam peccatorum lucrarer, satisfacerem pro peccatis meis, quemadmodum in illa summula, in illo tractatu, in illo libro sermonum legi, quemadmodũ sæpe audiui prædicari, per illa opera, per illas peregrinationes, per illa ieiunia, per illas elemoßynas, per illas lectiones & orationes, per illas indulgentias, sed ego non feci, ut debui, ego sæpe omisi, non fui debite contritus & confeßus, interim aliquid egi, aut dixi contra fratrem, non fui satis attentus in oratione, illic aliquid oblitus sum &c. Inde fit, ut misere nos torqueamus, dũ nostro more cupimus esse pij. Inde fit, ut minorita cupiat esse Carthusianus, & legat etiam horas de domina, cui non sufficiunt horæ de domino. Alius cogitat, quandoq; sum absolutus plenaria potestate, sed eam gratiam rursum perdidi, q̃ si contingeret rursum sic absolui, aliter uiuerem. Alius, ego ieiunaui sanctam Barbaram (libet enim nunc de barbaris rebus barbare loqui) & ieiunaui singulis annis, ut mihi daretur sacramentum corporis Christi ante mortem, quia ipsa secundum pictores tenet in manu calicem cum corpore

Christi, id quod nulli laico conceditur, nedum fœminæ secundū ius canonicum, nulla enim fœmina est sacerdos præter sanctam Barbaram, sed ego in uno anno ieiunare omisi, propterea totū perditum est quod ieiunaui totis annis, quemadmodum & Gregorius in Dialogo scribit de triginta missis continuis diebus celebratis, quas omnes irritas facit unius diei intermissio, & necesse est manere animam tam diu in purgatorio, quoad continuæ missæ ueniāt. Ergóne tam impie sentiunt de suis missis, ut una intermissa plus destruat, quàm omnes reliquæ ædificauerint? Sed quid attinet reliquas nugas excæcationis sequi & describere? Dum, inquam, nostris operibus hæremus, nemo nostrum ex corde coram deo potest dicere, Ecce uenio, sed dū per dei gratiam mittitur nobis uerbum salutis, ut intelligamus nostras satisfactiones & opera esse nihil ad iustificationem, deum nihil uelle aut requirere pro peccato, ne opera quidem legis diuinæ, sed quemadmodum scriptū est in omnibus scripturis, fidem requirere ad iustitiam, ipsum gratis donare peccata per Christum. Hic dicimus, Ecce uenio, hic publicani & meretrices regno cœlorum uim faciunt. Hic uidebis populum acceptū domino laudantem & sanctificantem nomen eius. Hic non opus erit legibus ad facienda bona opera, sed tantū admonitione, ut pergant, ne ad carnalem securitatem deflectant, omnia bona uidebis. Quis igitur non uidet iustitiam operū cum gratia dei non conuenire?.

Tu autem domine ne elonges miserationes tuas a me, misericordia tua & ueritas tua semper suscepit me. Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus, comprehenderunt me iniquitates meæ & non potui uidere. Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me. Complaceat tibi domine ut eruas me, domine ad adiuuandum me festina. Confundantur & reuereantur simul quærentes animam meam ut auferant eam. Auertantur retrorsum & erubescant

qui uolunt mihi mala. Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi euge euge. Exultent et lætentur in te omnes qui quærũt te domine. Et dicant semper magnificetur dominus qui diligũt salutare tuum. Ego autem inops sum et pauper, dominus solicitus est mei. Adiutor meus et protector meus es tu, deus meus ne tardaueris.

Semper suscepit me, uerbum est fidei exercitatæ, semper in omni tribulatione inueni te beneficum patrem & ueracem in tuis promißionibus. Felix, Semper custodiant me, quod est precantis. Ferant confiſtim confusionem suam, id est, statim manifesta fiat impietas illorum, ne seducantur multi, in malis meis iam scandalizati. Felix sic, Desolentur iuxta premiũ ignominiæ illorum, id est, confusione quam meruerunt, id quod cum nostro conuenit. Dominus solicitus est mei. Iterum uerbum fidei est Felix, Domine aßignetur mihi, id est, istud q̃ sum inops & pauper, id est, in nullo confidens, & omnibus destitutus, moueat te pro mea cauſſa. id quod & sic legere licet, Dominus aßignabit mihi, id est, dominũ mouebit hoc ipsum, q̃ omnibus destitutus in ipsum confido. Græci bene uerterunt & sententiã apertius expreſſerunt, quemadmodũ nos legimus.

Hic uides crucem post fidei confeßionem, ut habeas in hoc psalmo summam Christianæ rei. Semper uerum manebit, Omnes qui uolunt pie uiuere in Christo, persecutionem patientur, Christum comprehenderunt iniquitates suæ, non quas fecerat, sed quas pro nobis susceperat diluendas. Hic nõ potuit uidere, in tantam enim angustiam deuenit ut clamarit se à deo suo derelictum, ita & nos absorpti tentatione & mortis horrore non uidemus liberatorem, sed putamus deum nos deseruisse, imò & pugnare contra nos, ob nostras iniquitates, dum sumus in manibus aduersariorum. Nam, inquit, multiplicatæ sunt iniquitates meæ & præualuerunt siue aſcenderunt super caput meum, obruerunt me, quo alluſum esse ad illos, qui submerguntur in aquis, nemo non uidet. Nam Felix legit, Præualuerunt super capillos capitis mei, ut non intelligas, quod legimus, Multiplicatæ &c. plures factæ sunt iniquitates meæ, quàm capilli capitis mei, quã Crux.

comparatione nos Germani uulgo uti ſolemus, cæterum neſcio an alicubi in ſcripturis reperiatur, de aquis uero in ſcripturis uulgatiſſima eſt. Porro in hac cruce & tentatione oratio fidei te ſaluabit in confuſionem illorũ, qui dicunt nunc, euge, euge, & in gaudium illorum, qui nũc dolent de blaſphemia, & uerbi dei perſecutione.

PSALMVS XL.

Titulus. προσκέλευσις Dauid Pſalmus.

ET HVNC PSALMVM *eſſe uerba Chriſti, teſtatur ipſe Chriſtus,* Io. 13. *Sed, inquit, ut adimpleatur ſcriptura. Qui manducat mecum panem, leuauit cõtra me calcaneum ſuum, id quod nos legimus, Qui manducat panes meos, magnificauit contra me ſupplantationẽ. Per quod Iudam ſignificabat domeſticum proditorem.*

Miſericordes SVMMA. *Chriſtus in hoc pſalmo deteſtatus aduerſariorum inſidias & Iudæ perfidiam, in principio bene precatur illis, qui longe ab aduerſarijs ipſius diſſimiles agnoſcunt miſeriam pauperis ab omnibus derelicti, quem omnes inferorum petunt inſidiæ, hoc eſt, qui ſciunt cõdolere neceſſitatibus infirmorũ & afflictorũ, è quorũ numero iã unus erat ipſe Chriſtus. Itaq; hic miſericordes illis, qui abſq; miſericordia Chriſtũ perſecuti ſunt, opponit.*

BEatus qui intelligit erga egenum & pauperem, in die mala liberabit eũ dominus. Dominus conſeruet eum & uiuificet eum & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in manus inimicorum eius. Dominus opem ferat illi in lecto doloris eius, uniuerſum ſtratum eius uerſaſti in infirmitate eius.

Egenum & pauperem, eadem ſunt uocabula in Græco, quæ ſuperiori pſalmo legimus, Inops & pauper. Verum hic in Hebræo tantũ unum eſt uocabulũ. Aduerte quoq; q, ſicut legimus, Liberabit, ita & omnia uerba quæ legimus deprecatiue, poſſunt ex Hebræo legi prædictiue in futuro, ut ſint uerba

uerba promißionis & fidei. Non tradat. Felix, Nõ trades, ſcilicet ô deus. Hæc ſubita Anaſtrophe frequẽs eſt in prophetis, ſicut & infra. Verſaſti, ſcilicet ô deus. In manus, id eſt, poteſtatẽ. Fe. In animã, id eſt, uoluntatem.

Hic pauper quemadmodũ ſæpe monuimus non ſolum eſt qui indiget ui ctu & amictu, ſed uel maxime is qui in tentatiõe & perſecutione impiorũ, peccati, mortis & inferorũ deſtitutus eſt omni auxilio humano. Beatus prædicatur & multis dei promißionibus dicitur qui intelligens corde huius pauperis miſeriam, ſubuenit indigẽtiæ, bene uult ut maxime nihil aliud poßit, condolet, conſolatur, tegit ignominiam & peccata, orat pro eo, nihil nõ facit, ut ille erigatur. Proinde quis non beatũ iudicat ſecundũ hanc ſententiã qui hodie omnibus ſeſe exponit periculis prædicando Euangelium Chriſti, ut miſeræ & adflictæ conſcientiæ & illi quoq; qui adhuc ſuam non ſentiunt miſeriam ab errore liberentur? Hic, inquit, intelligit (quo uerbo omnis hypocriſis miſericordiæ excluditur) erga egenum & pauperem, qui pauper Chriſtus eſt in ſuis membris. quod uni, inquit, ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Et propterea ſequuntur eum dei promißiones ſiue ſpirituſſancti bonæ imprecationes quæ hic deſcribuntur, ſecundũ dictum Chriſti, Beati miſericordes quoniã miſericordiam conſequẽtur. In die, inquit, mala, id eſt, in tempore aduerſitatis, penuriæ, famis, belli, peccati, mortis & aliarum tenebrarũ liberabit eum dominus qui omnia habet in manu ſua, Dominus conſeruet eum ſtantem, & uiuificet eum lapſum peccato etiã negationis, ſi forte timore ſuperatus negauerit, ut Petrus, & beatum faciat eum in terra, ut porrò non cadat ſed hæreditate incipiat hic poßidere dei bona. Et non tradat eum in manus inimicorũ eius, id eſt, non permittat eum uenire in manus aduerſariorum, & ut maxime ueniat, tamen non tradat eum uoluntati ipſorum, ſed & illic adſit benigna patris manus, ut in maxima coram mundo infelicitate ſuam felicitatem & hanc beatitudinem non ſibi amiſerit, intelligens crucem eſſe gloriam & mortem eſſe uitam. q. d. Non obtineant inimici quod machinantur, ut maxime ſibi uideantur facere quæ uolunt. Hoc enim agunt ut iuſti hominis moriatur & pereat nomen, ſicut infra dicitur, ſed Chriſtus dicit cum ſuis, Reſuſcita me & retribuam eis. Dominus opem ferat illi in lecto doloris eius, non ſolum quando decubuerit corpore languẽs, id quod ſæpe eſt medicina ſalutis, ſed multo amplius (quia de ſpiritualibus rebus libenter ſcriptura loquitur quaſi de corporalibus) quãdo inciderit in anguſtiam animi, in tremorem iudicij dei & dolorem conſcientiæ, ut quocunq; ſe uerterit nihil niſi anguſtiam uideat & fugiat dei patris

Pauper.

Promißio misericordibus.

conſpectum, tunc, inquit, ô deus uerſaſti uniuerſum cubile eius in hac infirmitate, ut hic filius tuus qui iam uidetur ſibi perditus, qui uolutatur in ſpinis, qui nihil quietis habet, poſſit molliter quieſcere, dormire & melius habere, qui enim ſemper pater es hic plane matrem agis, ut filius, qui alijs ſolet eſſe miſericors, iam, quia indiget, miſericordiam conſequatur. Vides pie lector quo te ducam ut in pſalmũ ingrediaris, ultra mihi ſcribere nõ licet, obruor enim hic patris noſtri beneficijs.

Ego dixi domine miſerere mei, ſana animã meam quia peccaui tibi. Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur & peribit nomen eius? Et ingrediebatur ut uideret, uane loquebatur, cor eius congregabat iniquitatem ſibi. Egrediebatur foras, & loquebatur ſimul. Aduerſum me ſuſurrabant omnes inimici mei, aduerſum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum conſtituerunt aduerſum me, nonne qui dormit non adijciet ut reſurgat? Etiam homo pacis meæ in quo ſperaui, qui manducat panes meos magnificauit contra me ſupplantationẽ. Tu autem domine miſerere mei & reſuſcita me, & retribuam eis.

Simul, in Heb. pertinet ad uerſum ſequentem. Simul aduerſum me ſuſurrabant &c. Verbum iniquum &c. Felix, Verbum Belihal effuſum eſt in ipſo. Verbum Belihal plane idem eſt cum eo quod nos legimus, Verbũ iniquum, ſed quod nos in plurali legimus, Conſtituerunt aduerſarij cõtra me, in ſingulari legit Felix, Effuſum eſt in ipſo, ſcilicet aduerſario, quæ numeri mutatio frequens eſt, ut ſæpe antea monuimus.

Nónne qui dormit non adijciet ut reſurgat? Felix, Et qui iacuit non ſur

get amplius. Vtrũq; idem significat, scilicet qui semel moritur non amplius resurrecturum, sed illud cum interrogatione, hoc sine interrogatione, Verbum est impiorum. Panes meos. Fe. Panem meum.

Christus hic loquens uerbis nostris se planè fatetur pauperem, de quo dixerat & fatetur se peccasse qui tamen peccatum non fecit, sed nostra peccata portauit & omnium eorum reus coram deo factus est, ut alibi dixi-mus. Et præterea ipse semper apud patrem intercedit pro peccatis nostris quasi suis, nostra enim peccata suscipit per gratiã dum nos suscipimus eius iustitiam per fidem. Ego hic disco dum omnes insidiæ me appetunt precari misericordiam, quia manus domini tetigit me, non manus aduersariorum, qui sine deo nihil possent. Christi peccata.

Quæ eius paupertas & miseria sit declarat. Inimici, inquit, mei dixerũt apud se consultantes, quando morietur & peribit memoria nominis eius? Adeo auide expectant ut omnia pietatis studia et sancta doctrina cum pio homine intereant, Id quod expectabant in Christo Iudæi, sed frustra, id quod expectant omnes impij & uiri sanguinum de sanctis prædicatoribus. sed clamat de terra sanguis Abel, & uerbum dei quod ipsi prædicarũt perire non potest. Non intereunt pia.

Et ingrediebatur &c. Elegantißime describit insidias aduersariorum. Aliquis, inquit, ex aduersarijs quasi amicus ingrediebatur in ædes meas, in hospitium meum, ut uideret, ut scrutaretur res meas, num essem talis qualis apparebam, qualis dicebar &c. Vane loquebatur, uidebatur mea commendare, sed cor eius augebat sibi iniquitatem, omnia mea displicuerunt, dum udit me loqui ut hominem, agere ut hominem, edere cum peccatoribus, bibere uinum &c. Ita diligenter obseruatum esse Christum quis ignorat? Et Gal. 2. Paulus scribit falsos fratres subintroijsse ut explorarẽt libertatem quam habemus in Christo, ut, inquit, nos in seruitutem adigerent. Additur ergo, Et egrediebatur rursum ex ædibus meis, ex hospicio meo, ex consortio meo & loquebatur cũ omnibus aduersarijs meis. Quia, inquiunt, homo est ut alij unde patimur tantam contradictionem? si moreretur, si posset occidi non resurgeret. Mortuus manet mortuus, mortuus non cacat. Ita impij sentiunt mortuo homine, etiam mori dei uerbum quod prædicauit. sed ut tunc ita & nunc falluntur & frustrantur sua spe: Resurgit dei uerbum dum non speratur & percunt qui illud perire uolebant. Insidiæ.

Etiam homo &c. Auget miseriam dum & de domestico proditore conqueritur cũ quo pacem uidebatur habere & cui multa cõmiserat, pecuniã Domesticus hostis.

rei familiaris, dispensationem mensæ, apostolatum, ministerium uerbi, efficaciam miraculorum, qui Petro non uidebatur inferior, qui conuersabatur & edebat cũ eo simul, non solum singulis diebus cõmunem cibum sed etiã uenerabile eius corporis & sanguinis sacramentũ. Hic, inquit, magnam fecit contra me supplantationẽ, plus alijs me supplantauit erecta contra me calce. Hoc est, prodidit me & tradidit in manus quærentium animam meam. Satis dura hæc est Christi querela contra illos qui persequuntur Euangeliũ Christi, qui tamen sibi commissum uideri uolunt ut ueritatem Euangelicam quasi Christi uicarij tueantur. Iudas sane multos habet filios. Huc pertinet quod dicitur Hiere. 5. Ego autẽ dixi, Forsitan pauperes sunt & stulti, ignorantes uiam domini & iudicium dei sui. Ibo ergo ad optimates & loquar eis, ipsi enim cognouerunt uiam domini & iudicium dei sui, & ecce magis hi simul confregerũt iugum, ruperunt uincula. Iccirco percussit eos leo de sylua &c. Hos terreat quod sequitur, Tu autẽ domine miserere mei & resuscita me ex hac angustia, ex hac potestate tenebrarũ, ex hac morte in qua putant periturũ etiam nomen meum. & retribuam eis, sentient quem persecuti sint. Iudæis retributum est. Et Christus sedet à dextris dei donec ponat pater inimicos & supplantatores eius scabellum pedum eius.

In hoc cognoui q̃ uoluisti me, quoniã non gaudebit inimicus meus super me. Me autẽ propter innocentiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo in æternum. Benedictus dominus deus Israel, a seculo & in seculũ, fiat fiat. Heb. Amen & Amen.

Voluisti. Fe. Dilexisti. Me autem &c. Felix, Me autẽ in simplicitate uel innocentia mea sustentasti, id est, feci sti & dedisti gratiam ut perstarem in innocentia.

In hoc cognoui & certus sum q̃ uoluisti me, quia scio q̃ non gaudebit inimicus meus super me, erit quando tacebit, quando cõfundetur qui nũc clamat, Saluũ faciat eum quoniã uult eum. Me autẽ propter innocentiam suscepisti quam deserere non potes utcunq; ad tempus dissimules, & in æternum perstabo in conspectu tuo, nõ moriar amplius, non illi obtinebũt quod uoluerunt. Sit nomen domini benedictum in æternum, Amen Amen.

Quæris quare hic innocentiã iactet qui supra confessus est peccata. Respondeo, siue Christum siue alios pios esse innocẽtes in persecutione, nihil enim nocuerunt aduersarijs, sed certi sunt q; aduersarij solo ueritatis odio ipsos persequantur &c. Vide quæ dixi psal. 7.

Summa psalmi, Benedictus qui miserorũ tentationes agnoscit. maledictus qui persecutorum ueritatis iniquitati consentit.

PSALMVS XLI.

Titulus προσκλεύσεως eruditiuũ filiorum Chore. Chorite, id est filij Chore scribuntur Ianitores tabernaculi siue templi domini, quos puto hunc psalmũ fecisse, sicut in titulo apparet. Est autẽ eruditiuum siue eruditio qua erudimur, q; si etiam omnia uideantur desperatissima tamen in domino sperandum, Non est hoc uirtutis humanæ.

SVMMA. Tribulatũ cor ad dominũ suspirat quãdo impij oppugnatores fidei dicũt, Vbi est deus tuus? nec cessant quotidie fidem tentare, & ut maxime externi desint, tamen oppugnamur impijs & carnalibus cogitationibus, ut fides pereat & fiducia in deum. Hic se consolatur primũ q; ingressus nũc in tabernacula dei, id est, cõmunionem fidelium siue ecclesiam sanctorum, ingredietur quãdoq; ubi uidere liceat facie ad faciem cum lætitia deũ de quo nunc impij exprobrant quasi nõ adsit. Hæc recordatus sum, inquit, &c. Deinde q; pro suis deus solet mirabiliter pugnare, ut olim in terra Iordanis & Hermon. Iosue. 12. ubi & Christus illuminare cœpit & consolari adflictorũ conscientias potenti uerbo & miraculis, Matth. 4. ex Esaiæ. 9. Præterea ut maxime omnes fluctus terrorũ dei inundent, omnia impietatis argumenta inuadant, tamen ex solo dei uerbo pendet, recordatus dominum mandasse in omnibus suis scripturis ut laudemus misericordiam ipsius in die, id est, in tempore consolationis, & cantemus ei in nocte, id est, in tribulatione, Quid autẽ cantemus psalmus. 91. apertius dicit. ueritatem, inquit, tuam per noctem, ut hæc diximus psal. 5.

Vbi est deus tuus?

QVemadmodum desiderat cerua ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te deus. Sitiuit anima mea ad deum fortẽ

uiuentem, quando ueniam & uidebor coram facie dei? Fuerunt mihi lachrymæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi est deus tuus?

Felix, Quemadmodũ ceruus uociferat uel præ desiderio clamat super inundationibus aquarũ (scilicet ut inueniat eas) sic anima mea uociferat ad te deus. Sitiuit anima mea ad deum, ad deum uiuum. Vel, sitiuit anima mea ad deum fortem uiuum, quando ueniam & apparebo ante faciem dei? Vbi quis non uidet, quod uulgo legitur, Fontem uiuũ, neq; Græco neq; Hebræo respõdere, & mutatione unius literæ corruptum à sciolis quibus uisum est hoc esse melius?

Fortem Viuum.

Tentatio grauissima.

Hoc est desiderium piæ animæ languentis & ad deum suspirantis dum est in agone siue certamine cũ desperatione, ubi nihil aliud uidet, nihil aliud audit, quàm ubi est deus tuus? Frustra tu sapis contra tot sapientes, sanctos, atq; adeo contra totum mundũ, omnia diuersa apparent & tu manes in tua stultitia? Communem deum tibi soli arrogabis? an non & alij habẽt uerbum dei? Vide multitudinem aliter sentientium, uide longam consuetudinem &c. non est hæc uia salutis, uideris omnia sancta contemnere. Deum esse deum scimus, sed tuum esse negamus, ubi sunt illa gloriosa quæ tibi de deo tuo promittis? Hæc est grauissima piorũ tentatio, de qua diximus psalmo tertio, ubi dicit impietas, Non est salus ipsi in deo eius. Hæc dum nõ cessant in mundo, pius animus sentiẽs his blasphemijs suam impugnari fidem & salutẽ suspirat, flet, dolet, clamat, quare deus dereliquisti me? quando rursum respicies me ut exhilarer spiritus tui consolatione qui in hac tentatione uideris auertisse faciem tuam à me? in hoc æstu pereo, ad te deũ sitio ut refrigerer tuo spiritu, qui es deus fortis ne præualeat mihi tentator, es uiuus ne absorbeat me mors. Respice in me & miserere mei quia unicus & pauper sum ego.

Cerum.

Ceruum esse æstus impatientẽ imprimis fugatum à canibus & uenatoribus & aquas petere ipsa experientia docet. Et poëta. 7. Aene. de ceruo cicurato dicit, Fluuio cum forte secundo Defluere, ripáq; æstus uiridante leuaret.

Hæc recordatus sum & effudi in me animã meam q; transibo in loco tabernaculi admirabilis usq; in

domũ dei, In uoce exultationis & confessionis soni festum celebrantis. Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in deum, quoniam confitebor ei, salutare uultus mei & deus meus.

Consolatio. In hoc æstu hæc quæ sequũtur recordatus sum & effudi in me animam meam, dilataui intus cor meum, angustiam animi depulsi, cœpi consolationem sentire, quemadmodũ diximus de cordis dilatatione, Psal. 4. Gauisus, inquam, sum hac recordatione, q; qui etiam iudicio meo in hac mentis turbatione usus sum abiectus à consortio electorũ, transibo & conuersabor corã deo & sanctis eius in loco tabernaculi admirabilis in ecclesia sanctorum ubi deus habitat, ubi deus mirabiliter operatur quæ carnales oculi uidere non possunt, atq; iccirco contemnunt & deridẽt. 1. Corin. 2. Nihil enim mundanæ lucis est in sanctis sanctorum, sed deus illic inhabitat lux & gloria Hierusalem Esa. 60. Sinam mundum & regnum illud tenebrarum cum sua sapientia carnali insanire, ut uoluerit, Habeo uerbum dei quo hoc tabernaculum admirabile & cõditur & conseruatur, in quo uerbo certo possideo deum meum, dum ipsi dicunt, Vbi est deus tuus? De tabernaculo isto diximus in alijs locis. Transibo autem, inquit, in uoce exultationis & confessionis, id est, laudis & gratiarum actionis, In uoce soni festum celebrantis & quasi conuiuium agentis propter gratiam dei & pacem quæ est in ecclesia sanctorum. Felix sic legit, Hæc recordabor & effundam super me animam meam, quoniam transibam cum numero, deducebam cum illis usq; in domum dei, in uoce exultationis & confessionis, copia magna populi tripudiantis uel festiuitatẽ agentis. Quis per hæc non uidet aludi ad uetus illud templum, siue potius tabernaculum? Hoc uero significatur, præsens esse remedium ubi cum desperatione nobis pugnandum est, recordari (modo hoc detur in tanta turbatione) prioris gratiæ & consolationis quando gaudebamus nos à peccatis liberos introduci in communionem sanctorum & erui à præsenti seculo nequam. Id quod monet etiam epistola ad Hebræos, ca. 10. Rememoramini pristinos dies &c. Itaq; ait ô anima mea quid me conturbas quasi res sit desperata. bene spera de deo, ista tentatio quandoq; transibit & cantabo & glorificabo deum ut ante, quandoquidem per fidem scio quod ipse est salutare uultus mei, id est, is

Effudi animã.

Tabernaculũ admirabile.

Spera &c.

qui dilectum meum uultum rursum erigat in salutem, qui cum salute ut pater solet mihi suo spiritu arridere, ut meum uultum exhilaret, scio quoq; q ipse est deus meus, ut maxime portæ inferorum iugiter clamẽt, Vbi est deus tuus? Felix, Quoniã adhuc celebrabo illi salutem uultus sui, id est, laudabo & gratias agam q; saluando me respicit, nec abijcit, ut clamant aduersariæ potestates.

Ad meipsum anima mea turbata est, propterea recordabor tui de terra Iordanis & Hermonijm a monte modico. Abyssus abyssum inuocat in uocẽ cataractarum tuarũ. Omnia excelsa tua & fluctus tui super me transierunt.

De terra Iordanis &c. Turbata est. Fe. depressa est. A monte modico. Fe. A monte Mizhar. Qui sit mons modicus uel mons Mizhar in scripturis nõ est expressum. Licet intelligere scopulos torrentis Arnon uel locũ illic uicinum, ubi primũ incœperunt possidere filij Israël terram suam percusso Seon rege Amorræorũ & Og rege Basan, quod repetitur ex historia Deut. 2. & 3. Surgite & transite torrentem Arnon &c. Reliqua lege Iosue. 12. De mirabilibus enim, ut sentio, loquitur, quæ deus operatus est pugnando pro populo suo in terra Iordanis, in terra Hermonijm, id est, Hermoniorum qui dominati sunt in monte Hermon, sunt autẽ in terra Basan, & de mirabilibus in terra montis modici uel montis Mizhar quã intelligo terrã Seon regis Amorræorum. Translatores transtulerunt ut ipsis uisum est. Ex Hebræo sic apte legere poteris, Propterea memor ero tui propter terram Iordanis & Hermoniorum & montis modici.

In uocem, legitur ex græco, Commodius tamen fuerit ut legas, In uoce. quemadmodũ legit Felix. Omnia excelsa tua. Fe. Omnes undæ tuæ.

Remedia tentationum. Vide q̃ uaria meditetur animus adflictus qui iugiter audit, Vbi est deus tuus? Et uere non derelictus est qui talia potest meditari, quæ in hoc ipsum nobis præscripta sunt, ut tentati refugium non ignoremus. Primũ suspirat ad deum, Quemadmodũ desiderat &c. Deinde recordatur communionis sanctorũ, se scilicet unũ esse ex illis qui suscepti sunt à deo utcũq; tam omnia diuersa appareant. Hæc recordatus sum &c. Tertio recordatur exempli sanctorum, iste & ille sanctus sic quoq; tentabatur & grauius, ut diffide

ret,

ret,& adiuuit eum dominus mirabiliter,non me quoq; deseret,sed liberabit.quis enim unquã inuocauit dominũ & derelictus est? Ad meipsum anima &c. Quarto simpliciter hæret in uerbo dei, & orat ut hærere possit, hic tutus est dum etiã cætera cadunt. In die mandabit &c. & Psal.sequẽti, Emitte lucem tuam &c.ut infra dicemus.

Anima,inquit,mea ad me depressa est & in me conturbata,ad me conturbata est,quæ ad deum,id est,dei recordata melius habet. Omnia iam uidentur desperationis plena,propterea recordabor tui,quid egeris pro sanctis tuis manu fortissima & stupendo totius orbis miraculo in terra Iordanis siue Cananæorũ & in terra Basan & Amorræorũ. Impias gentes expulisti & occidisti,ut infra Psal.43. & dedisti terram ipsorum Israëlitis populo tibi fidenti,postquã omnia erant desperatissima,postquã increduli Iudæi perierũt in deserto,Tu promiseras,totus mundus contra sentiebat, desperabant & ipsi quibus promissum erat,& tamen factum est,ego cur desperem? cur non sperem similia,cum & mihi promissum sit &c? Sed tentatio grauis qua interim premor nõ permittit talia in consolationem mei meditari,alia enim tentatio aliã trahit,abyssus abyssum ad se uocat dum strepunt & horrende super me ô deus pluunt de excelso cataractæ tuæ,& inferne obruunt fontes abyssi magnæ,non est aufugium. Iudicia tua sentio, manus domini tetigit me. Nemo ista nouit nisi expertus,sed nouit dominus pios de tentatione eripere,sicut eripuit Noë & Loth. Certe magna tentatio fit necesse est quæ his uerbis describitur,per quæ manifeste alluditur ad diluuium Noë & subuersionem Sodomorum.sicut & Psal.31. Verũtamen in diluuio &c. Psal.11. Pluet super peccatores &c. Et eleganter Esa.24. Formido & fouea & laqueus &c. quia cataractæ de excelsis apertæ sunt & concutientur fundamenta terræ. Eadem penè quæ in hoc uersu sunt,dixit Ionas,ut legis Ionæ.2.

Exempla sanctorũ.

Abyssus &c.

In die mandabit dominus misericordiam suam, & nocte canticũ eius apud me. Oratio deo uitæ meæ, Dicã deo,susceptor meus es,quare oblitus es mei & quare contristatus incedo dũ adfligit me inimicus. Dum confringuntur ossa mea, exprobrabant mihi inimici mei. Dum dicunt mihi quotidie,ubi

est deus tuus? Quare tristis es anima mea & quare conturbas me? Spera in deum quoniam confitebor ei, salutare uultus mei & deus meus.

Dum confringuntur &c. Felix, *Cum gladio in ossibus meis opprobrio affecerunt me tribulantes me, dum dicerent ipsi mihi quotidie, ubi est deus tuus? Cur deprimeris anima mea, & cur tumultuaberis super me? Spera in deo quoniã adhuc celebrabo illum salutem uultus mei & deum meũ. Cum gladio &c.* potest *omitti præpositio, & est elegans appositio, ut sit gladius in ossibus, in medullis, in intimis cordis, illud opprobriũ & illa blasphemia impiorum dicentium, Vbi est deus tuus? Quod autem nunc transfert Felix, Celebrabo illum salutem, rursum appositio est.*

Die misericordia. Nocte ueritas.

Dum dies consolationis & gaudij est in spiritu sancto dominus mandabit siue mandat, id est, eius uoluntas est, ut eius misericordiã, quæ operatur in nobis, magnificemus, & dum nox est tentationis interim solum remediũ est ut canticum eius habeam apud me & orationem ad deum uitæ meæ, ut non obliuiscatur mei, dum & spiritus & ossa tremunt & confringuntur ad ipsius horrenda iudicia, quem horrorem augent impij, dicentes, Non est salus ipsi in deo eius. Porrò quod canticum sit, Psal. 17. *apertius dicitur, Laudans inuocabo dominũ, & ab inimicis meis saluus ero, Et apertissime Psal. 91. Veritatem tuam per noctem. Sed hæc alibi.*

PSALMVS XLII.

Titulus nullus in Hebræo. Cohæret autem sententia huius Psalmi cum Psalmo præcedenti, licet etiam Hebræi diu idem hunc ab illo, & uides hic orationem de qua supra dixit, Oratio deo uitæ meæ, dicam deo &c.

IVdica mihi deus, & iudica causſam meam ex gente non sancta, ab homine iniquo & doloso erue me. Quia tu es deus fortitudo mea, quare me repulisti? & quare tristis incedo dũ afflígit me inimicus? Emitte lucem tuã & ueritatem tuam, ipsa me deduxerunt & adduxe

runt in montem sanctum tuũ & in tabernacula tua. Et introibo ad altare dei, ad deũ lætificantẽ iuuentutem meam. Confitebor tibi in cithara deus deus meus, quare tristis es anima mea & quare conturbas me? Spera in deum quoniã confitebor ei, salutare uultus mei & deus meus.

Iudica causſam meã ex gente non sancta, id est, incredula & impia, quæ dicit, Vbi est deus tuus? Fe. Contende contentionẽ meam de gente non sancta, id est, tu age pro me, ego contendere & uindicare ut nõ possum, ita nõ debeo, Et exponit dicens, Ab homine iniquo & doloso erue me, qui sequitur iniustitiam, nam fidei iustitiam non nouit, & præterea mihi nititur persuadere ut non agnoscam deum meũ dum in alia me confidere uult quæ non sunt deus, ut sunt mea opera, iustitiæ & uires humanæ &c. Hic omnibus dolis agit, ut hoc accipiam pro uita ueritatis & sanctitatis quod sancta specie ipse mihi ostentat & probat. Vide psal. 5. & alibi, Vides itaq; in psalmis & in prophetis q̃ despecta & damnata sit aquis impios gloria fidei, Non enim sustinent iustitiarij hypocritæ ut de deo solo gloriemur, sed iudicãt hoc esse hæresim & nihil minus nos habere q̃ quod gloriamur, dicunt enim, Vbi est deus tuus qui omnia tibi facit sine tuo arbitrio & conatu? Iniquus. Dolosus. Gloria fidei sit ue gloriatio.

Quia tu es deus fortitudo mea per quẽ inuictus ero contra omnes portas inferorum, clament interim ad rauim etiam, Vbi est deus tuus? Vel hinc uide quod supra emendauimus, Sitiuit anima mea ad deum fortem &c.

Quare me repulisti? id est, quare non adiuuas, sed tu quoq; uideris adiuuare consilium impiorum contra me, Iob. 10? Quare lugeo non accepta spiritus tui consolatione? Emitte è cœlis domine lucem tuam & ueritatem tuam, id est, per spiritum sanctum illumina cor meum uerbo tuo & promissionibus tuis. Spiritus lux est, uerbum ueritas: sine quibus omnia sunt meræ tenebræ & mendaciũ. Spiritus docet omnẽ ueritatẽ ut confundãtur omnes spiritus mẽdaces, Verbũ dei est quidẽ ueritas, quæ sola saluat, sed sine luce non est tibi ueritas, non enim credis. Ministerium quidẽ uerbi per hominẽ siue per literam uenit ad te, sed non intelliges nisi intus luce dei illustreris ut sis θεοδίδακτος. Ne quærito ergo inter homines aut in tuo ingenio, ratione & sapientia siue uiribus, quod hic petitur ut à deo emittatur, quandoquidẽ Lux. Veritas.

dei est, necesse est ergo ut ex illo fonte fluat. Emitte, inquit, lucem & ueritatem tuam plane non aliam quã tuam ô deus. Ipsa me deduxerunt in uia recta, & adduxerunt ad te deum uitæ meæ in montẽ & in tabernacula tua, ubi tua sanctitas inhabitat, id est, per lucem tuam & ueritatem tuam introductus sum in consortium electorũ, in regnum lucis & hæreditatẽ dei æternam. Supra sic dixit, Hæc recordatus sum & effudi &c. Præsentanea est cõsolatio recordari se adscriptum numero electorũ. quemadmodum Christus ait, Gaudete q̃ nomina uestra scripta sunt in cœlis. Fugabuntur tenebræ ubi sic cogitaueris. Ego à deo uocatus sum, uerbum suum misit mihi, signum accepi baptismum, pignus dedit Christum & spiritu suo me subarrauit &c. quid alienam uocem audio? quid me turbant peccata mea? quid uane suadẽt uiri sanguinum & dolosi? nunquid deus mẽtiri potest aut fallere? nunquid frustra omnia ista egit pro me? &c. Felix legit in futuro, Ipsa me deducẽt & adducent, id est, ubi tu me illuminaueris, gaudebo rursum de consortio sanctorum, ex quo, tentatione urgente, cogor uereri ne me abieceris. tunc liberatus ex gente non sancta sinam furere qui furunt, in congregatione credẽtium adibo ad altare tuum non manufactum, id est ad te deum qui lætificas iuuentutẽ meam, qui postquã penè inueteraui inter omnes inimicos meos Psal. 6. consolatione & innouatione tui spiritus exhilaras me rursum nouũ hominẽ factum, qui reparas animæ meæ iuuentutẽ, ut aquilæ, psal. 102. Illic non offeram sacrificium taurorum aut uitulorum, sed sacrificium laudis quo omnia tibi feram acepta, Confitebor, inquit, tibi in cithara, id est, laudabo te & sanctificabo nomẽ tuum gaudio spiritus. Alluditur quidem per hæc ad illud tabernaculum uetus & altare & cantica citharæ, sed illa non significantur, ut alibi diximus, uel psalmo. 25. Cũ igitur ista lætitia per deũ mihi restet & non sint omnia perdita, ut cogebar in tentatione uereri, quare tristis es anima mea? &c.

PSALMVS XLIII.

Titulus: προσκέλευσις filiorum Chore eruditiuũ.

Ante Christũ & post Christum credẽtes unus sunt populus.

Credentes siue Iudæi siue gentes, unus in Christo populus sunt, sed ex Iudæis salus est, ut ait Christus Io. 4. quoniã ex eis Christum secundũ carnẽ & apostolos primósq; uerbi Euangelici prædicatores accepimus. Quia ergo unus populus sunt, Paulus Rom. 8. citat ex hoc psalmo testimonium de persecutione Christianorũ, dicens, Sicut scriptum est, Propter te mortificamur tota die &c. Sicut enim populus dei dispersus inter gentes in captiui

tate olim male audiebat & propter deum adfligebatur, Ita & nunc.

SVMMA. Credentes dicunt, Deus tu mirabiliter exaltasti nos data terra promissionis, ex qua eiecisti gentes tuo opere tuáq; potentia, ut hic beneficium agnoscamus & nihil gloriemur de nostris uiribus. At nunc tradidisti nos in manus aduersariorũ omnibus expositos malis & opprobrijs, nõ tamen negauimus nomen sanctum tuum, quin & tu ipse nõ ignoras q; propter te mortificamur tota die &c. Noli ergo semper dissimulare, libera nos non merito nostro, sed propter tuam misericordiam.

IN HOC Psalmo omnino reijcitur opus nostrum, uires nostræ, sapientia & iustitia nostra, & omnia quæ saluationis nostræ sunt tribuuntur dei operationi, dei uiribus, dei illuminationi & misericordiæ, quæ exhibet nobis dominus non ob aliam caussam quàm q; diligit nos & misericors est, ut qui gloriatur in domino glorietur.

DEus auribus nostris audiuimus, patres nostri annũciauerũt nobis. Opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis. Manus tua gentes dísperdidit & plantasti eos, adflixisti populos quos & eiecisti. Nõ enim in gladio suo hæreditauerunt terram, & brachium eorum non saluauit ipsos. Sed dextera tua & brachium tuum et illuminatio uultus tui, quoniã dilexisti eos. Tu es ipse rex meus et deus meus, qui mandas saluationes Iacob. In te inimicos nostros uentilabimus cornu, et in nomine tuo contemnemus insurgentes nobis. Non enim in arcu meo sperabo, et gladius meus non saluabit me. Saluasti enim nos exafflígẽtibus nos, et odientes nos confudisti. In deo lauda

bimus tota die,& in nomine tuo confitebimur in seculum.

Ventilare cornu.

Qui mandas.Felix,Manda. Ventilabimus cornu,id est, per te inimicos nostros frangemus & fugabimus solo buccinarum strepitu etiam sine armis. Sic.1.Macha.7.Ventilabant eos cornibus. Videtur tamen à cornibus animantium pugnatium hoc translatum,quæ iactant ut feriant impetu suo.Felix sic,In te inimicos nostros percutiemus,in nomine tuo conculcabimus insurgentes in nos.

Laudabimur.

In deo laudabimus.Qui legunt,laudabimur, intelligunt quod populus dei magnificatur à gentibus iugiter propter mirabilia quæ deus illi fecit.Verum non conuenit in hoc psalmo,mũdus enim videt & contemnit quæ dei sunt.& hic uersus seipsum exponit,dicens,Et in nomine tuo confitebimur in seculum,quod planè est idem cũ præcedenti oratione.Et Felix sic habet,In deo laudabimus tota die,& nomen tuum in æternum celebrabimus.

Patres doceãt filios.

A patribus,inquiunt,audiuimus,quia præceptũ est, Deut.6.& alibi ut patres narrent filijs suis præcepta dei & mirabilia quæ fecit pro ipsis,ut non obliuiscantur dei &c. In quo commissum est patribus,ut in domibus suis sint Episcopi & doctores,id quod & diuus Augustinus solebat monere patres.Quod nos,inquit,sumus docẽtes in ecclesia,hoc uos singuli estis in domibus uestris.Sic uero doceant,ut omnis iustitia,omnis gloria tribuatur deo non nostris operibus: quemadmodum hic clare uides.Id quod est

Sola bonitas.

uere fidem & fiduciam in deum docere.Dextera,inquit,tua non hominum manus,& brachium tuum non ipsorum potentia,& illuminatio uultus tui, non ipsorum sapientia & prudentia,fecit hæc omnia,nulla alia causſa quã q dilexisti eos,quã q quasi pater tibi cõplacuisti in eis,sola bonitas & misericordia tua illic produxit pro populo tuo potentiam & brachium tuum & illuminationem uultus tui,Rom.5. Dilexit nos cum adhuc essemus inimici.Ephe.1.Dilexit nos in Christo ante mundi constitutionem.Non attinet hic admonere de historijs quæ notißimæ sunt ex sacris libris.Et profecto in hoc Psalmo ostenditur nobis quid ex historia discamus,nempe primo

Vsus historiæ.

fidem,deinde spem,quæ duo separare non licet.Ad hoc enim præteritorũ dei beneficiorum recordamur,ut porrò speremus adfuturum qui antea nõ defuit uel nobis uel alijs.Vnde ait,Tu es ipse &c. Manus tua nondum est abbreuiata tu es qui mittis liberationes & uictorias & triumphos populo tibi fidenti,Per te ridebimus insultus aduersariæ potestatis & quicquid

regno tenebrarum tuæ ueritatis lucem non sustinet. Nostræ uires, nostra opera hic nihil sunt. arma nostra, inquit, Paulus sunt potentia per deum. Tu saluasti nos, tu confudisti magna molientes & insano furore in populũ tuum correptos. Iccirco dignum est & salutare nobis ut beneficia cõ referamus unde ad nos uenerunt, ne quid nobis arrogemus, aut ingrati inueniamur. Laudabimus, laudes cantabimus & gratias per deum, & per nomen tuum ô deus laudes promemus tota die, id est, iugiter & in æternum. Habeto gloriam qui fecisti rem, nõ hic nomen & fama nostra glorificetur, sed nomen tuum sit benedictum in æternum, Amen.

Tentare deũ.

Quæris quare in bellis usi sint armis, consilio, insidijs &c. si nihil illic fuerunt arma & quicquid est humanarum uirium? Respondeo, omnia illa illic nihil fuissent etiam iudicio carnis, ut uides Deut. 1. & Numerorũ. 13. & 14. aduersarij gigantes appellantur & urbes usq; ad cœlum munitæ dicuntur, Nihil, inquam, fuissent nisi adfuisset uerbum dei quod creditum efficit omnia, Tamen iussit deus adhiberi quæ humana uidentur, ut doceret nos non tentare deum. Tentatio dei fuisset si sic argumentati fuissent, Deus promisit nobis istas ciuitates ut ingressi possideamus, ergo hic expectemus donec ciues exeant. Imò impietas fuisset dicere, Deus tradidit armis nostris suscipiendas ciuitates, nos tamen sine armis uolumus habere eas. Sicut & hoc est, Dominus deus conseruat mihi uitam, & conseruabit etiam si non edero & bibero &c. Itaq; sic accipe, Pius homo nihil agit nisi certus sit deo placere quod agit, Certus autem est per uerbum dei. Vbi uero sic certus est, utitur in rebus huius mundi sua ratione, suis uiribus, suo ingenio à deo concesso, ne creatura dei sit ociosa ad id quod scit deo placere. Hic uerbum dei præcedit, omnia alia nostra sequuntur, ita ut iam nõ sint sua suiq; iuris, sed uerbi dei, per quod omnia creata sunt, per quod tuum ingenium, tuæ uires tibi datæ sunt. Nam in talibus non confidis, sed sic sentis, Ego quidem ista facio certus q; deo placeant, uerum in his non confido, dei est uel promouere, quod facio, uel amouere, Ago quod deus dedit, expecto quod deus uult &c. quemadmodum edo, bibo, ad uitæ conseruationem, sic enim ordinauit deus, uerũtamen in edendo & bibendo non confido, Nam ut edam, ut bibam tamen ad unam horam non sum uitæ meæ securus &c.

Nunc autẽ repulisti & confudisti nos, & nõ egre-

dieris deus in uirtutibus nostris. Conuertisti nos retrorsum prope inimicos nostros, & qui oderunt nos diripiebāt sibi. Dedisti nos sicut oues escæ & inter gentes dispersisti nos. Vendidisti populū tuū sine precio, & non fuit multitudo in commutationibus nostris. Posuisti nos opprobriū uicinis nostris, subsannationem et derisum ijs qui in circuitu nostro sunt. Posuisti nos in prouerbiū in gentibus, commotionem capitis in populis. Tota die uerecūdia mea cōtra me est, et confusio faciei meæ cooperuit me. A uoce exprobrantis et obloquentis, a facie inimici et persequentis.

Nunc autē. Felix, Verūtamen oblitus es, & confudisti nos & non egredieris cum exercitibus nostris uel non es egressus &c. Obloquētis. Felix, blasphemantis. Persequentis. Felix, Vltoris, id est qui se cōtra nos ulciscitur offensus ueritate, ut psal. 8. Destruas inimicū & ultorem.

Crux. Hic uides crucem populi dei, cuius quidem gloria & gloriatio & potentia atq; uictoria deus est, ut supra dictum, sed tamen expositus est omnibus mundi mālis (ut olim populus Iudæorum in Aegypto, deinde & in captiuitate Babylonica) ut diuina uirtus paternáq; clementia mirabiliter in tentatione & persecutione seruando & ab ea liberando magis innotescat, & ut ipsi discamus ipsa experientia utrum diligamus deū an non, id quod extra tentationem fieri non potest. Sic enim ait dominus, Iudicū. 2. Experiar in gentibus relictis Israēlem utrum custodiat uiam domini &c.

Vendidisti. Propter uersum, Vendidisti populum tuum &c. æstimant quidam hic dict de nouissima captiuitate Iudæorum sub Romanis, quādo quidam occidebantur, alij portentosa fame moriebantur, alij ad feras cū ludibrio proij-

ciebantur, alij in seruitutem perpetuam uendebantur. ut testatur Ioſephi
historia. id quod sic permittimus ut reliquiæ Israëlis per Christum saluatæ
hoc ipsum opprobrium populi sui coram deo conquerantur, & orent ut
hoc opprobrium auertat quibusdam conuersis & illuminatis qui cæcitate
tenentur, Nam ut hæc dicant impij qui Romanis traditi sunt psalmus non
permittit. Fidelium uox hic auditur qui deo per fidem semper adhærēt &
in persecutione à deo non defecerūt, & qui hoc ipsum quod patiuntur pro
pter deum deiq; ueritatem & iustitiam patiuntur, id quod sequentia luce
clarius ostendunt. Non, inquit, obliti sumus te &c. Quoniã propter te mor
tificamur tota die &c. Nihil aliud ergo significat uersus, Vendidisti &c.
quam, Tradidisti nos in manus alienorum gratis, id est, qui nullam habent
causſam nos possidendi & persequendi, & nõ fuit multitudo, scilicet pre-
cij in cõmutationibus nostris uel eorũ scilicet populi tui, id est, uili uendi-
disti, & quasi proiectamenta abieciſti nos in manus impiorum, qui uiolentis
& humanis doctrinis nos premunt & fratres nostros in errore tenent &
ignem gladiumq; adhibent ne liberemur ex misera seruitute & scandalis
Euãgelij, nec aliud patimur inter gentiles Christianos quã olim prophetæ
& ueritatis amantes, & deinde Apostoli inter gentiles Iudæos. Nã primo-
rum martyrũ inter gentes uidetur tolerabilior fuisse conditio, ubi errore
mentes seduci non potuerunt. Hic nobis solatio sit quod dominus promit- Redẽptio per
tit post captiuitatem, Esa. 52. Excutere de puluere, consurge, sede Hieruſa- Euangelium.
lem, solue uincula colli tui captiua filias Sion, quia hæc dicit dominus, Gra
tis uenundati estis & sine argento redimemini. Ablatus est populus meus
gratis. Dominatores eius inique agũt, dicit dominus, & iugiter tota die no
men meum blaſphematur. Quã pulchri super montes pedes &c. ubi pro-
mittitur liberatio per Euangelium prædicatum. Et ca. 26. cantant ab erro
re ueteri liberati. Domine deus noster possederunt nos domini absq; te, tan
tũ per te recordemur nominis tui.

Igitur sic dicit populus dei, Tu domine deus qui soles pro populo tuo
pugnare & uictoriam tribuere. Nunc in his malis abieciſti nos & feciſti nos
opprobrium aduersarijs, non ades prælijs nostris ut olim, uideris nos dere
liquisse, uertimur in fugam & diripiuntur spolia nostra. Impugnamur un
diq; & mente & corpore, & multi ex nobis in errorẽ cadunt, omnes uero
confusione tenemur dum impij in gloria suæ iustitiæ regnant, quasi oues pa
ratæ ad mactandum estimati sumus, quasi indigni quos sustineat terra, pu-

tant etiam se isti gentiles, qui in circuitu nostro sunt, id est, inter quos agimus, qui uerbũ tuum oderunt, obsequium præstare deo dum dicteria in nos iactant & prouerbia irrisionis de nobis faciunt, cõmouentes præ indignatione & irrisione capita & blasphemantes, ut & psal. 21. scriptum est.

Hæc omnia uenerũt super nos, & non obliti sumus tui, & non iniuste egimus in testamẽto tuo. Et non retrocessit cor nostrum, & declinasti semitas nostras a uia tua. Quoniã, humiliasti nos in loco afflictionis & cooperuit nos umbra mortis. Si obliti sumus nominis dei nostri, & si expandimꝰ manus nostras ad deum alienum. Nonne deus requiret ista? ipse enim nouit abscondita cordis. Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Exurge quare obdormis domine, exurge ne repellas in finem. Quare faciem tuam auertis, obliuisceris inopiæ nostræ & tribulationis nostræ? Quoniã humiliata est ad puluerem anima nostra, adhæsit ad terram uenter noster. Exurge domine adiuua nos, & libera nos propter nomen tuum.

Et non declinasti.

Et declinasti &c. Sic est in Græco & in Hebræo, uerum Hebræis mos est in coniunctis orationibus nõ repetere negationem quæ mox præcessit, sed subaudire. Intellige ergo, Non declinasti, quemadmodum præcedit, Non retrocessit. alioqui uidebis orationes sibi pugnare. Iccirco ut error uitaretur nobis omnino legendum esset, Et non declinasti. uel, Nec declinasti, id quod

sententia ex Hebræo postulat. Et Hieronymus hoc intellexit, qui paululum immutauit Hebræum sic. Nec declinauerunt gressus nostri à semita tua.

Afflictionis. Felix, Draconis, id est, inter infideles & blasphemos uerbi tui, ubi locus & regnum est Satanæ.

Nonne deus requiret ista? Felix, Certe deus requirat hoc, id est, deus ultor existat in nos. sicut in Ezechiele, Sanguinem eius de manu tua requirã. Requirit deus.

Repellas. Felix, obliuiscaris. Auertis. Felix, Abscondes. Nomen tuum. Felix, Misericordiam tuam.

Hoc scilicet est quod supra monuimus, q uerba hæc sunt illorũ qui persecutionem & tentationem sustinent propter deum nec deficiunt, sed perstant in fide dicentes, Propter ista non negauimus nomen sanctũ tuum, nec decessimus à fiducia tui, non egimus iniuste in pacto uerbi tui, id est, ad iustitiã infidelitatis non declinauimus à iustitia fidei, & non declinasti &c. Id est, tu gratiam præstitisti ut stare potuerimus in uia tua, ne quid hic nobis arrogemus. Et hoc ipsum loquimur coram te teste qui nosti corda. Quoniã detecisti nos in loco tentationis & nihil uidimus nisi speciem mortis & desperationem utæ (sicut Psal. 22. de umbra mortis dictum est) si propterea obliti sumus ne inuocaremus nomen tuum, & deficeremus adorando idola gentium uel confidendo in iustitijs hypocritarum, quæ est uera idololatria, Id quod aduersarij urgebant ut considerem in aliud quàm in dcũ uerum, ut facerem mihi deum alienum, ut iustitiam inuisibilem adscriberem rebus uisibilibus & elementis huius mundi, & regnum Christi quod nõ est de hoc mundo facerem regnum huius mundi & pompam quandam gloriámq; humanam. Si, inquam, propter tentationem nobis à te missam hoc fecimus, nonne tu uindicabis qui nosti occulta cordiũ? Nam ut maxime foris non extendantur inuocando manus ad deum alienum, ut gentes faciunt, tamen in corde extenduntur manus ad deum alienũ quando in aliud fiditur quã in deum uerũ, ut hypocritæ iustitiarij faciunt, qui suis operibus & iustitijs fiduntdeo diffidunt, uerbi dei egregij contemptores. Quia uero propter te iugiter sumus in morte, quia tuum uerbũ nolumus deserere, & æstimamur sicut oues quæ seruantur macello, ut occidamur, ut edamur, ut pereamus. (Rom. 8. & 2. Corinth. 4.) exurge, quare dissimulas (ut in naucula Christus, Matth. 8.) Videris nobis dormire dum non adiuuas, cum tamen scriptum sit, Ecce non dormitabit neq; dormiet qui custodit Israël. Ne abijcias quæso nos in æternum, qui ad tempus nos uis mala pati. Quare

Perseuerantia uel patientia.

Deus alienus.

auertis faciem quasi dedigneris audire? id qrod grauius nobis est omnium tentationē, uideris ab inimicis stare, qui tamen non ignorat quid quare patiamur, quia deiecta est penitus anima, id est, uita nostra & uenter, id est, corpus nostrum in terram, conculcatio hominum facti sumus. Adiuua nos propter nomen tuum, siue misericordiam tuam, non propter iustitiam nostram, non quia in tentatione non te negauimus, nihil habemus in quo fidamus. Tua causſa agitur, tu libera &c.

PSALMVS XLIIII.

Titulus. προσκέλευσις *ſnper lilia filiorum Chore eruditiuum canticum.*

Lilia. *Lilia ſunt ſponſus & ſponſa. id est, Christus & eccleſia, quibus hoc canitur epithalamiū. Vnde Ephe. 5. Viri diligite uxores ſicut & Christus dilexit Eccleſiam &c. Canticorum. 2. ſponſus dicit, Ego flos campi & lilium conuallium. Et de ſponſa, Sicut lilium inter ſpinas ſic amica mea inter filias. Hæc ſponſa est ex multis congregata, ideo in hoc Pſalmo poſtquàm de deſponſatione dictum eſt, additur, Virgines poſt eam, proximæ eius afferentur tibi. De quibus ſponſa dicit, Canticorum. 6. Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum ad areolam aromatum, ut tibi paſcatur in hortis & lilia colligat. Ego dilecto meo & dilectus meus mihi qui paſcitur inter lilia, id est, inter caſtas per fidem mentes. quemadmodum Paulus dicit, Deſpondi uos uni uiro uirginē caſtam exhibere Chriſto. Hæ ſunt nuptiæ quas rex fecit regi filio ſuo, Matth. 22. qui dicit Pſalmo. 2. Ego autem conſtitui regem meum ſuper Sion montem ſanctitatis meæ. Et hic propheta ad Chriſtum, quemadmodum & epiſtola ad Hebræos interpretatur, ca. 1. Vnxit, inquit, te deus deus tuus &c.*

SVMMA. *Chriſtus deus & homo hic canitur atq; adeo regnum eius & nuptiæ ſpiritu dei fœcundæ, id quod in Pſalmo ipſo uidebimus.*

ERuctauit cor meum uerbum bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus ſcribæ uelociter ſcribentis.

Præfatio epithalamij.

Hic est unus uersus in Hebræo, de quo autore Augustino multa cõmenti sunt. Tu uero sic accipe, Propheta exorsurus nuptiale carmen his uerbis præfatur, ut deinde canere incipiat. Cor, inquit, meũ musto & crapula spiritus dei plenum, eructauit, id est ad auditũ fidelium produxit uerbum bonum, id est carmen suaue. Ego dico, hoc est, ego iam canto regi siue ad honorem regis opera mea, id est, canticũ quod feci. Lingua mea qua profero uerbum, qua dico opera mea regi, est calamus scriptoris uelociter scribentis, id est, spiritus sancti, qui nescit tarda molimina ad componendũ diúq; meditandũ hoc carmen, quemadmodũ humana carmina non subito scribuntur, sed mox illuminat & dat intelligentiam, mox scribit in corde & lingua canit, quemadmodũ & Mariam uides prompsisse canticum, Magnificat. q. d. Verbum quod eructo & opera quæ dico uel cano non sunt litera, sed spiritus. Lingua est hic calamus spiritus, scribentis subito in corda auditorum, uerbum uiuum est, non mortua litera. Vide quã breuibus uerbis prouocet nos propheta ad audiendũ epithalamium. Qui non atramẽto, sed uerbo & lingua scribit uelociter, in corda scribit non in librũ, quod est ministerium spiritus, nõ literæ secundũ Paulũ. Sic & Esaias, ca. 5. cantaturus præfatur, dicens, Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei de uinea sua. Sequitur ergo nunc carmen quod canit regi Christo, Speciosus forma &c.

Speciosus forma præ filijs hominũ, diffusa est gratia in labijs tuis, Propterea benedixit te deus in æternũ. Accingere gladio tuo super fœmur tuum potentissime. Specie tua & pulchritudine tua, & intende & prosperare & regna. Propter ueritatem & mansuetudinem & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittæ tuæ acutæ (populi sub te cadent) in corde inimicorũ regis. Sedes tua deus in seculum seculi, uirga directionis uirga regni tui. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatẽ, Propterea unxit te deus tus oleo lætitiæ præ participibus tuis.

Et intende & prosperare & regna propter ueritatem &c. Fe. Et dece
re tuo prosperare, equita super uerbũ ueritatis & mansuetudinis & iusti
Euangelio re- tiæ, & docebit te terribilia dextera tua. Quo significatur regnum Christi
gnat Christus. esse per Euangeliũ quod est gladius spiritus, uerbũ ueritatis nullã hypocri-
sim docens nihilq; falsi admittẽs, seruans fideliter quod promittit, uerbum
mansuetudinis, nõ uerbũ austeritatis, ut legis erat, uerbũ iustitiæ quod cre
ditũ iustificat. Et docebit &c. Id est, terribilia & mirabilia experieris per
tuam ipsius potentiam in hoc uerbo, si quidẽ potentia dei est in salutem om
ni credenti, Ro. 1. Populi enim sub te cadent, & inimici tui sentient sese cõ-
sistere non posse, id quod illic quoq; additur, Reuelatur enim, ait, ira de cœ-
lo super omnem impietatem &c. Iniquitatem. Fe. Impietatem.

Christus rex, Qui homo describitur cæteris speciosior & à deo maiori gratia dona-
deus & hõ. tus rẽxq; constitutus & in sequẽtibus deus appellatur, certe deus & homo
est, ut non dubites hic Christum describi, de quo & psal. 20. & 71. &c.
Sed aduerte in psalmis scriptores græcos penè ubiq; abusos articulo nomi
natiui ὁ pro aduerbio uocandi ὦ ubi uocatiuus occurrerit. ut uidere licet
in his & similibus, Miserere mei deus, Deus in nomine tuo saluum me fac.
Confiteantur tibi populi deus. Ita & hoc loco, Sedes tua deus in seculũ se-
culi, & ubi hoc citatur in epist. ad Hebræos, cap. 1. Quod admoneo ne quid
hoc loco hæreas, nam & in sequentibus dicitur de hoc ipso rege, Quoniam
ipse est dominus tuus uel deus tuus & adorabis eum. Et Esa. 9. Parulus na-
tus uocatur deus & pater futuri seculi cuius regni non sit finis. Id quod re
petijt angelus Lucæ. 1. ut taceam quæ dicuntur psal. 71.

Regnũ Christi Regnum Christi describitur hic regnum gratiæ & misericordiæ, sed po
tens in uerbo salutis, quod quidẽ omnia nostra damnat, sed tamẽ in salutẽ
credentibus. Creditũ enim uerbũ pro mortificata carne donat spiritum san
ctum, quẽ primũ accepit Christus homo non ad mensurã. Atq; hæc est huius
Moyses. loci summa. Lex erat terribilis, minabatur, occidebat, deus illic erat ignis de-
Lex. uorans, loquebatur de medio ignis, ut habet historia, cogebatur fugere con
scientia rea, & mediator ille Moyses intelligi non potuit, non enim potue-
runt intendere filij Israël in factem Moysi præ splendore uultus eius, maie
stas diuina hic omnia terruit, quia spiritus non dabatur lege, sed fide, sicut
ait Deut. 5. Quis det eos talem habere mentem ut timeãt me & custodiant
omnia mandata mea in omni tẽpore &c. Hic autẽ ubi placuit deo perstul-
Christus Euan ticiam prædicationis saluos facere credentes, uerbum caro factũ est, & ap-
gelium. paruit deus iam homo nobis similis speciosus iucundúsq; aspectu & dulcis

affatu,cui nunc canit propheta,dicens,Tu qui ſpecioſus es forma præ filijs hominũ,qui ſuper omnes homines iam homo factus mitis es & nihil ſæueri in te habes,ut allicias non terreas peccatores & publicanos,gratiã,non ſcientiam,non cognitionẽ,ut lex,habes diffuſam in labijs tuis,ut doceas Euangeliũ quo credito per gratiam donantur omnia peccata & hæredes æterni regni conſtituimur.Quid quæſo uiſu iucundius,quid auditu ſuauius? quis non cuperet adeſſe & ſpectator & auditor? Propterea,inquit,benedixit tibi deus in æternũ,quia,inquit,ſpecioſus es præ oĩbus & gratiã prædicas,benedictionem æternã à deo patre accepiſti.Pſal.20 Tu es enim ſemen illud Abrahæ per quod benedicendæ erant cunctæ cognationes terræ,per quod qui non benedicuntur,manent in maledictione æterna.Accingere ô rex noſter gladio tuo,id eſt,Euangelio,uerbo ſpiritus,Ephe.6.ſuper fœmur tuũ, id eſt,in aſſumpta humanitate tua,Hoc eſt,appareat hũanitas tua quæ prædicatura eſt uerbum ſalutis,ô potentiſſime ad ſaluandum etiam ad infima tartara detectos & deſperatos peccatores modo te audiant,& rurſum potentiſſime ad damnandum omnes aduerſarius poteſtates & quotquot reſtiunt Euangelio.Blandicie iſta tua & decore aſpice nos & proſpere age in omnibus & regna,ut à terrifico mortis regno & errore tenebrarũ aſpectu tuo,gratia labiorum tuorum & tua benedictione æterna liberemur.Et hoc fiat,nempe ut regnes.quia uerax es,neminem fallit tuum uerbũ,quia manſuetus es,neminem terret tuum uerbum,quia iuſtus es,omnes iuſtificat & abſoluit à peccato tuum uerbum,modo ei credatur.Talem enim decet eſſe regem qui uerax ſit,manſuetus & iuſtus.Et deducet te mirabiliter dextera tua,id eſt,mirabilia efficies per tuam ipſius potentiam dum potenti uerbo per efficatiam ſpiritus tui conuertes corda impiorum.Nam populi tuo regno per ſagittas tuas,per gladium ſpiritus ſubijcientur.Erunt enim hæ ſagitte labiorum tuorum acutæ in corde inimicorum regis,id eſt,tuorum inimicorum qui es rex.ut aliorum occidatur in corde impietas & credant fideli deo animas ſuas,alij uero qui non crediderint inuidia uerbi tui contabeſcant,excæcentur,occidantur in æternum. Alij enim inimici Chriſti ex uerbo Euangelij fiunt amici,alij plus inimici.utrunq; mirabilis efficit dextera dei & Chriſti eius,Roma.1. Eſa. 6.Sequitur,Thronus tuus & regnum tuum eſt æternum,ne quis uereatur iſtam gratiam & manſuetudinem tuam quandoq; defituram.Sceptrum regni tui quo moderaris omnes quotquot in tuo regno ſunt,ſceptrum eſt directionis non erroris,ſceptrum iuſtitiæ æternæ quo omnes iuſtificantur,eſt autem tuum uerbum quod

gladium,quod ſagittas ante diximus,ſed gladius & ſagittæ ſunt dum ad-
huc uerbo pugnat Chriſtus ut impietatem cordis noſtri extrudat & ſibi
credentes faciat,ſceptrum uero dum tam expulſo errore regnat, hic iuſti-
tia eſt,illic ingredi cupit.Hæc eſt uirga qua Chriſtus occidit Anti Chriſti re-
gnum.Eſa.11.Et percutiet terram uirga oris ſui & ſpiritu labiorum ſuorũ
occidet impium.quod & Paulus repetijt.2.Teſſa 2.Sequitur, Dilexiſti iu-
ſtitiam,ſcilicet fidei Ro.3.& odiſti iniquitatẽ uel impietatem,id eſt incredu-
litatem cui nihil cum deo cõmertij.Atq; hoc docet tuum uerbum creditum
Diligere pri- quo donatur ſpiritus,Gal.3.ut tui ſimiles in regno cœlorum,in eccleſia tua
mũ iuſtitiam. efficiamur,ut primũ diligamus iuſtitiam,deinde odio habeamus iniquitatẽ
ſiue iniuſtitiam,niſi enim illud præceſſerit,hoc non ſequetur. Quapropter
errãt qui recordatione peccatorũ & amiſſi regni & accepti damni & per
ditionis docent formare ueram contritionem,quaſi talia in noſtra ſint pote-
ſtate,ſed orandus eſt deus,quemadmodũ Chriſtus dicit,ut è cœlis det ſpiri-
tum bonum quem non negabit petentibus ſe,hic ubi incipis diligere iuſtitiã,
neceſſe eſt ut odio habeas iniuſtitiam.Dilectio iuſtitiæ mortificat tuam car-
Vnxit. nem & quicquid eſt iniquitatis.Propterea,inquit,quia talis es,nempe ſpe-
cioſus,comis,fortis,æternæ iuſtitiæ,unxit te deus deus iam tuus quia homo
Vnctio ſpũs. factus es,id eſt,te meſſiam & regem conſtituit (reges enim iniungũtur,ut
uides in Saule,Dauide,Salomone & alijs,& ſacerdotes,ut uides ĩ Aaron)
Verum non regem externum conſtituit,Non enim eſt regnum tuum ex hoc
mundo,iccirco non externo oleo te unxit,id enim nihil efficit in tuo regno,
nihil pertinet ad deum,ſed unxit te oleo interno,oleo læticiæ ſiue exulta-
tionis,quod neceſſe eſt ut ſit in corde,eſt autem hoc oleum ſpiritus ſanctus,
de quo & Eſa.61.dicit Chriſtus,ut uides Lucæ.4. Spiritus domini ſuper
me,eo q; unxerit me &c.Et diſcipuli,Act.4. Ieſum quem unxiſti &c.Hoc
oleo inunguntur.id eſt,fiunt reges & ſacerdotes omnes uere Chriſtiani,id
eſt,quotquot credunt Euangelio gloriæ magni dei qui baptizantur per to-
tam uitã ſpiritu ſancto & igni,qui hic dicuntur participes ſiue conſortes
Chriſti,ſed Chriſtus præ oĩbus plus unctus eſt,qui accipiunt ſpiritũ ad men-
ſuram,alijs enim datur ſermo ſapientiæ,alijs ſermo ſcientiæ &c. Præterea
etiã menſura fidei datur ſingulis.Chriſti autẽ datus eſt ſpiritus nõ ad men-
ſuram,Io.3.Nos enim ſancti ſumus qui unctionẽ habemus à ſancto.1.Ioã.2.
Chriſtus autẽ unctus eſt ſanctus ſanctorũ,Danielis.9.is enim eſt qui emer-
ruit nobis ſpiritum & per quem ſpiritum accipimus.ſicut Io.1.dicitur,Nos
de plenitudine eius omnes accepimus,ita ut hoc ungentum Aaron (de quo

Exo.

Exo.30.secundū figuram) descendat à capite Christo, in barbam, id est, illos qui propius ex ore eius uerbum susceperunt, ut olim prophetæ, ita nūc Apostoli, & utri spiritu pleni, à quibus fluxit hoc unguētum acceptum, usq; in fimbriam uestimenti huius summi sacerdotis & regis, id est, usq; in infima membra Christi, usq; ad consummationem mundi, ut hæc legis psal.132. Sic & hic Myrrha & gutta &c.

Myrrha & gutta & casía a uestímentís tuís e domi bus eburneís, ex quíbus lætíficauerunt te fílíæ re/ gum ín honore tuo. Astítit regína a dextrís tuís ín uestímento deaurato, círcumamícta uarietate. Au di fília & uíde, & ínclína aurem tuam, & obliuíscere populum tuum & domum patrís tuí. Et concupíscet rex decorem tuum, quoníam ípse est domínus deus tuus & adorabís eum. Et fília Tyrí, cum muneríbus uultum tuum deprecabuntur omnes dí uítes plebís. Omnís gloría fílíæ regís ab íntus, ín fímbrijs aureís círcumamícta uarietate. Adducentur regi uírgínes post eā, proxímæ eíus afferentur tibí. Afferentur ín lætícía & exultatíone, adducentur ín templum regís.

In uestitu deaurato. Felix, Cū massa auri ophir, de quo.3.Reg.10. Quod autem hic sequitur, Circūamicta uarietate, nō est hoc loco in Heb. sed post.

Omnis gloria &c. Fe. Tota glorioſa filia regis interior, interſertionibus deauratis indumentum eius (id eſt, quæ ſunt uarijs coloribus elaboratæ) ueſtibus Phrygianis (id eſt, ueſtibus acu auro pictis) deducetur ad regē, uirgines poſt eam, proximæ eius adducentur tibi &c.

Guttā ſtacten uocāt Græci, & caſia alio nomine dicitur fiſtula, id quod

dico propter eos, qui ex historia naturali cupiũt hoc loco in hisce rebus philosophari, mihi non est propositum, qui scio per hæc odorata bonum Christi odorem significari in Christianis &c.

Regina à dextris.

Hactenus sponsum descripsit & regem, nunc autẽ sponsam & reginam quæ à dextris regnat cum Christo, id quod nunc quidẽ uerum est. 1. Io. 3. sed in fine mundi palàm uidebitur, quando statuet oues à dextris, Matthæi. 25. id quod & Paulus dicit Ephe. 2. Conuiuificauit nos, & consedere fecit nos cum Christo in cœlestibus &c. Sumus ergo cum Christo unum, quia sponsa

Virgines.

sumus, ergo & reges & sacerdotes. sed hæc sponsa, & hæc regina casta, uirgo ex multis membris constat, id est, multis uirginibus, quæ dicuntur hic filiæ regum, & proximæ sponsæ. Virgines cum hic audis, ne somnies hic dici de corporis uirginitate, quæ eiecta est è paradiso, quia perdiderat fidem castitatem, & crediderat mœcho serpenti, ut hic nihil sit quod iactane, uirginitas replet paradisum, quam tamen interim laudo, sed sic ut Paulus. 1. Corinth. 7. Verum potius, id quod res est, accipias de incorrupta mente, quæ seruat uerbum dei purum & impermixtum, quam solam respicit deus uirginitatem, sicut Hieremias dicit, Domine, oculi tui respiciunt fidem. Atq; sic interpretatur Paulus, dum Corinthijs scribit, Despondi uos omnes uni uiro uirginem castam exhibere Christo, timeo autem, ne sicut serpens seduxit Euam astutia sua, ita corrumpantur sensus uestri, & excidant à simplicitate, quæ est in Christo Iesu. A simplicitate excidimus, dum à fide & simplici doctrina Christi ad fiduciam operum, & traditiones humanas deficimus, nam Paulus eo loco cõtra pseudapostolos agit, qui docebãt in opera legis confidere. Hæ filiæ regum, & hæ uirgines, quæ pertinent ad sponsam ad Christum, trahuntur bono odore, qui undiquaq; effluit à uestimentis eius, quod est uerbum gratiæ, & plenitudo, ex qua omnes accepimus, ut supra dictum, id quod & uersus dixit, Diffusa est gratia in labijs tuis. Ait igitur sic, Myrrha & gutta, & casia fluunt à uestimentis tuis, è domibus eburneis, id est, è palatijs regum, quasi dicat, regium unguentum est non uulgare, id quod rursum refluit à credentibus in te Christum, dum nihil sibi, sed omnia tibi ferunt accepta, hoc scilicet est quod subditur, Ex quibus delectauerunt uel lætificauerunt te filiæ regum in honore tuo. Filiæ regum, id est, animæ Apostolorum, doctrinis & prædicatione Christo genitæ, quemadmodum Paulus dicit Galatis, Per Christum ego genui uos, de quibus regibus infra dicitur, Constitues eos principes super omnẽ terram. Hæ, inquam, Christum honorantes, lætificauerunt unguento regio. Siqui-

Vnguenta.

Myrrha & gutta &c.

Vestimẽta sponsi & sponsæ.

dem Christi bonus odor sumus deo, qui odorem suæ noticiæ manifestat per nos in omni loco. 2. Corinth. 2. Vnde ait sponsa, Cant. 1. Oleum effusum nomen tuum. Ideo adolescentulæ dilexerũt te, Trahe me post te, curremus in odore unguentorum tuorum. Et sponsus, Cant. 4. Odor ungentorum tuorum super omnia aromata. Fauus distilans labia tua, mel & lac sub lingua tua, & odor uestimẽtorum tuorum sicut odor thuris, Cypri cũ nardo &c. Non est autem negligendum, q̃ in Euangelio eijcitur, qui non habebat uestem nuptialem. Hæc uestis hic describitur. Primũ in Christo fluens aromatibus, deinde in sponsa foris deaurata, aureis fimbrijs, & uarijs intexta coloribus. Lucet enim in ea sapientia spiritus, & uariarum fulgor gratiarum, usq; ad nouissima membra, ut non dicam, q̃ etiam ex uarijs est congregata nationibus. Intus uero omnis gloria filiæ regis, in corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Nisi enim hæc gloria intus fuerit tuo periculo uestem nuptialem. Porrò unam esse uestem Christi & ecclesiæ (sunt enim una caro, & unus spiritus) habes Esaiæ. 61. ubi Christus dicit, Gaudens gaudebo in domino, & exultabit anima mea in deo meo, quia induit me uestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus suis &c. Sed uide, quæso, quid spiritus requirat à sponsa, ut placeat regi, Nihil aliud requirit quàm fidem, ut scilicet cognita dilectione & bonitate sponsi, perpetua ipsi fide adhæreat. Audi filia.

Hæc planè fides etiam in coniugio requiritur carnali, quæ coniugium conciliat, quæ uiolata idem dirumpit, quemadmodum Christus nullam diuortij causam admittit quàm fornicationem, quæ sola uiolat matrimonij fidẽ. Filia, inquit, quæ planè est fidei appellatio, per quam sumus filij dei, nunc enim filiam uocat, quam sponsam dixerat. Audi, quia fides est ex auditu uerbi dei. Et uide, id est, intellige spiritu, quæ audis, Et inclina aurem tuam, id est, consenti. Et obliuiscere mundum, & carnem Adam patris tui, ut possis adhærere, & placere sponso tuo domino deo tuo, & adorare eum in spiritu & ueritate. Vides mortificationem carnis requiri, ubi in scripturis scribuntur dulces in spiritu sponsi amplexus, ut scilicet omnia relinquamus, & abnegemus nosmetipsos. Ita inuenies significare etiam illa Cantica Canticorum, non sunt hic carnales uoluptates. Hæc autem obliuio sequitur ad consensum huius copulæ, id est, fidei per uerbum. Et alludit planè ad id quod est in Genesi. Propter hoc relinquet homo patrem, matrem &c. Tunc ô filia Tyri, quæ gentilis eras & damnata

Munera ad nuptias.

cum populo tuo,& domo patris tui (erat enim Tyrus gentium ciuitas negociatione maris opulenta,& luxu perdita,Esa.23.) Tunc,inquam,munerib⁹ uultum tuũ honorabũt omnes diuites plebis.Munera sunt,q̃ se suáq; obtulerunt,quibus dicet Christus,Esuriui,& dedistis mihi manducare.His muneribus honoratur uultus ecclesiæ,& adoratur Christus.2.Corinth.8.& 9.de quo dicitur alibi,Reges Tharsis,& insulæ munera offerent,reges Arabum & Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges,omnes gentes seruient ei.Quia liberauit pauperem à potente &c.De fide Tyriorum,quibus reliquæ gentes significantur,solet meminisse scriptura,ut in psalmo.86.Eæ alienigenæ,& Tyrus,& populus Aethiopum,hi nati sunt illic.Multos ad Christum ueniſſe,ut audirent eum,testatur Marcus ca.3.& Lucas ca.6.Tyriorum autem munera prædixit quoq; Esa.cap.23.Et erunt negociationes eius,& merces eius sanctificatæ domino &c. Quod autem hic additur de reliquis uirginibus,sed proximis,id est credentibus,in domum Christi adducendis cum lætitia & exultatione,significat omnes eundem habere spiritum,quo Christus unctus est,quod est oleum exultationis,& gaudium in spiritusancto. Habes itaq; hic dona ad nuptias regales,oblata cum pompa sponsi & sponsæ,& exultantium chorósq; ducentium uirginum.

Pro patribus tuis nati sunt tibi filij,constitues eos principes super omnem terram. Memor ero nominis tui in omni generatiõe & generatiõe. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum,& in seculum seculi.

Castum coniugium & fœcũdum.

Sed nunquid hoc coniugium,quia castum,sterile putas futurum? Nequaquàm. Pro patribus enim,inquit,tuis ô rex,id est,patriarchis,quos habes patres secundũ carnem,Rom.9.nati sunt tibi filij,id est,primogeniti illi,duces & principes fratrum Apostoli,doctores,& patres fidei,secundũ ministerium ipsis ad omnes totius orbis partes commissum.Hi licet plures,tamen sacrato numero duodecim sunt in Euãgelio,secũdũ numerũ duodecim Patriarcharũ.sed si carnem respicis,ex his carnalis,ex illis spiritualis populus deo prognatus est. Et sunt hi simul uigintiquatuor seniores,de quibus

24.seniores.

sæpe Apoc.meminit,ut clare uides Apoc.21. In fine uero huius epithalamij

propheta in persona omnium credentium dicit regi Christo, ut concludat, & offerat suum carmen, Memor ero &c. Quia omnis gratia, & prædicta benignitas in tuo regno sic habet, & ego, & quotquot credituri sunt, nomẽ tuum magnificabimus, & sanctificabimus in æternum.

PSALMVS XLV.

Titulus. προσκλευσις filiorum Chore, super occultis canticum.

Totus mundus, quia uidet fidelium aduersa, negat deum eis præsentem, Vnde clamauerunt Iudæi, Liberet eum nunc, si uult. Timent & ipsi quandoq; fideles se à deo derelictos, adeo obruuntur tentatione, sed ipse uere est adiutor eorum fortis, id quod sensu bonitatis eius exhilarati cõfitentur, dicentes, Deus nostrũ refugium &c. Sunt ergo hæc occulta, id est, solo spiritu metiẽda, & solis spiritualibus per tentationum exercitia cognita, dum interim uidet mundus. Vide præterea quæ diximus de occultis psal. 9. Occulta fideliũ.

SVMMA. Deus suo spiritu, & tuba uocis siue uerbi sui conturbat & deijcit fidelium aduersarios. fideles autem erigit, consolatur, confortat, & in perpetua pace conseruat. quia nobiscum deus, & dominus uirtutum, qui est emanuel, dominus noster Iesus Christus, Amen.

DEus nostrum refugium & uirtus, adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis. Propterea nõ timebimus dum turbabitur terra, & tranferentur montes in corda marium. Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorũ, turbati sunt montes in fortitudine eius. Fluminis impetus lætificant ciuitatem dei, sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Deus in medio eius, & non commouebitur, adiuuabit eam deus mane diluculo. Conturbatæ sunt gentes, inclinauerũt regna, dedit uocem su

am altissimus, mota est terra. Dominus uirtutum nobiscum, susceptor noster deus Iacob.

Adiutor &c. Felix, *Auxilium in tribulationibus inuentus est ualde, quæ sunt uerba fidei tentationibus exercitatæ. In corda, latinæ aures postulauerunt, in Græcis tamen legitur, In cordibus. Quod autem ex Græco quoq; posui Marium, postulabat uersus sequens, Sonuerũt & turbatæ sunt aquæ eorum, scilicet marium. Alioqui hæc omnia ex Hebræo leguntur in singulari, cor, maris, eius.*

Turbatæ sunt. Felix, *cumulabũtur. Fortitudine.* Fe *Superbia uel magnificentia. quod de mari uidetur dici, non de deo, ut intelligantur montes turbati in fortitudine maris, id est, tanta turbatio & sonitus maris, id est, mundi æstus, ut trepident, & dissoluantur etiam montes, id est, magni mundi amatores, diuites, potentes, sanctuli, hypocritæ, quia unà cum mundo pereunt, uelint nolint, & transferuntur in profundum maris, dum illi qui habent deum potentiam & refugium & adiutorem, tuti sunt & securi.*

Impetus. Fe. *Riuuli. Susceptor.* Fe. *protectio.*

Tribulatio omnium est, nõ liberatio.

Tribulatio communis est omnium, & piorum & impiorum, sed à domo dei incipitur. 1. Petri. 4. *Verum solos pios nouit deus de tentatione liberare, ut ait Paulus. Id quod deus, ut pater percussurus filios præmonet in Esaia, cap.* 26. *Vade populus meus intra in cubicula tua &c. Dicit ergo fidelis populus, Deus est nostrum refugium, & nostra fortitudo, nihil est quod*

Fiducia ĩ deũ.

confugiamus ad auxilia humana, ad nostra opera & uires, sicut & historiæ sacræ testantur deum pugnasse pro populo suo, & subegisse aduersarias potestates, ubi omnia uidebãtur desperata. Ipse est auxiliũ in tribulationibus, quæ multæ uenerunt super nos, ut nostra nobis manifestetur infirmitas & dei liberantis misericordia & potestas. Propterea, quia tale refugium & adiutorium habemus, non timebimus, sed securi erimus, dum furore concitatum contra dei ueritatem regnum terrenum iudicio dei perit & pro-

Cor maris.

icitur in cor maris, id est, more Hebraico, in medium maris, Hoc est, in profundum damnationis & inferni. Sic cor maris, & in Iona legis, cap. 2. *ubi Ionas orat in uentre cœti, De uentre inferi clamaui, & exaudisti uocẽ meam, Et proiecisti me in profundum in cor maris, & flumen circumdedit me.*

Marc.

Sequitur, Sonuerunt, & turbatæ sunt aquæ maris, id est, regnum mundi siue regnum inferorum suos fluctus erigit, sed in sui perniciem, tandem enim apparebit, q; ipsum se conturbauerit, & suo se gladio iugulauerit,

turbatis aquis & montibus illis qui in cor maris proijciuntur. Interim uero, dum mare sic æstuat, sic turbat & frangit montes, in ipsum proiectos, & iudicio dei excæcatos, ut ruant de scelere in scelus, donec consumantur. Interim, inquam, fluminis riuuli lætificant ciuitatem dei, id est, pax, silentium, securitas, gaudium per spiritum sanctum (qui affluit & inebriat credentes) est in ecclesia sanctorum, quæ est ciuitas, in qua deus ipse inhabitat. quia, inquit, sanctificauit tabernaculum & habitationem hanc suam altissimus, non ipsum tabernaculum se suis meritis, & studio sanctificauit. Deus est in medio eius tabernaculi, idcirco ipsum stabit immobile, non proijcietur in cor maris, non turbabitur, reliquis proiectis & turbatis. Deus adiuuabit eam summo mane statim, ubi sua gratia cœperit ei adfulgere, non expectabit ad usq; uesperam. Conturbatæ sunt gentes, id est, qui resistunt uerbo dei, & ceciderunt regna ad præsentiam dei, qui adest nobis, ut olim conturbatio & casus facta sunt in Aegypto, in terra Amorræorum & Cananaan. Altissimus dedit uocem suam, id est, audita est prædicatio uerbi eius, quæ damnat omnia humana, & conturbatum est regnum terrenum, & cecidit. Non potest non commoueri mundus audito uerbo dei, tunc bene speremus de uerbo dei, quando mundus resistit & conturbatur. Felices hic, qui ita cadunt, ut resurgant, nam cæteri excæcantur, ut pereant. Nos interim quid timebimus? Si deus pro nobis, quis contra nos? Dominus, inquit, uirtutum, id est, omnis potestatis, & qui habet omnes exercitus sub manu sua, etiam angelicos, dominus in cœlo, terra & inferis est nobiscum, & stat à nobis, susceptor & protector noster est deus Iacob, quem inuocauit Iacob, qui protexit Iacob, & semen eius in æternum. Hic uide quàm liceat Christianis hunc uersum dicere, post quã deus per Christum, ut infra dicitur, exaltatus est in gentibus. Hic dominus uirtutum est Christus dominus, iam nobiscum non solum ut deus, sed etiam ut homo, qui dictus est ab Esaia Emanuel, id est, nobiscum deus. Paruulus enim natus est nobis &c.

Flumen.

Verbo dei cadunt regna.

Emanuel.

Ad impios pertinet in scripturis mare turbidum, & aquæ procellis agitatæ, ut Esaiæ. 57. Impij quasi mare feruens &c. Ad pios uero flumina illa spiritus sancti, Ioannis. 7. quæ uadunt cum silentio, Esaiæ. 8.

Turbidum mare.

Aquæ silentes.

Venite & uidete opera domini quæ posuit prodigia super terram, auferens bella usq; ad fines terræ.

Arcum conteret et confringet arma, et scuta comburet igni. Vacate et cognoscite q̃ ego sum deus, exaltabor in gentibus, exaltabor in terra. Dominus uirtutũ nobiscũ, susceptor noster deus Iacob.

Pax Christianorum.

Scuta. Fe. Plaustra, id est, currus bellicos, & reliquos apparatus. Carnalibus uocabulis, ut solet scriptura, describit pacem spiritualem, id est, cordis, quæ producit fructum, pacem externam cum proximo. Hæc pax certe prodigium & miraculum dei est, quam mundus ignorat, nam non est pax impijs, dicit dominus, Tunc enim hanc pacem habemus, non quando tentamus nostro studio eam nobis parare, sed quando dominus posuerit eam super terram, id est, suo spiritu donauerit nobis è cœlis, quo igni comburuntur omnes aduersariæ potestates. Hæc pax primum, ut Paulus dicit, exultat in cordibus propter donatum peccatum, & datum nobis Christum, in quo sumus hæredes dei &c. deinde facit, ut nos mutuo amemus, & inter Christianos non sint dissentiones, contentiones, lites in iudicio, bella &c. imò etiam, ut diligamus inimicos, Iustificati enim ex fide, pacem habemus, Ro. 5. Facile est ista ex scripturis ostendere, Vide Esa. 2. Micheæ. 4. Esa. 11. & 32. &c. quam pacem ueram significabat illa umbratilis pax & quies bellorum sub Augusto, & deinceps, dum interim Christi caro manebat in terris &c.

Vacate &c.

Vacate &c. Iste uersus ostendit nobis huius, quam mundus non habet, pacis fontem, nempe fidem in deum, quæ requiritur in primo dei præcepto, quod dicit, Ego sum dominus deus tuus. Vacate, inquit, id est, sabbatum sanctum ingredimini, cessate ab omni opere uestro, hoc est à prudentia & sapientia carnis, siue rationis uestræ, ab omni iustitia uestra, à uindicando in aduersarios, quãdo dominus pugnat pro uobis, quæ est uera mortificatio, & sui abnegatio, & ita uacantes & mortificantes uestra, cognoscite fide cordis, q̃ ego sum deus qui uobiscum sum, ut nihil trepidetis, dum trepidat & turbatur omnis terra, etiamsi cœlum mundúsq; ruat. Tempus erit quãdo, qui à Iudæis & meis iustitiarijs nunc contemnor in uerbo meo, & blasphemor, glorificabor in gentibus, peccatoribus & publicanis, ad me per

In terra.

Christum, & in Christo cõuersis, & glorificabor in terra, id est, Iudea, per reliquias Israëlis saluatas, de quibus sæpe Esaias, Cum enim dixerat, In gen

tibus, quid aliud significabat In terra, quàm in terra reliqua, id est, in Iudæa. Tamen simpliciter accipias licet, Exaltabor in terra, scilicet quacunq; uel omni, qui iam sum in Iudæa solum notus.

PSALMVS XLVI.

Titulus. προσκέλευσις Filiorum Chore Psalmus.

SVMMA. Populus credentium prouocat omnes gentes ad laudandum deum, iam ubiq; regnantem per Christum, non ut antea in Iudæa solum, quia subiecit nobis omnia, ut & Christo, psal. 8. in quo & nos reges sumus, Danielis. 7. Regnum autem & potestas &c. Quia nos hæredes eius sumus qui accepimus pulchritudinem fidei & promissionis Iacob factæ, quem dilexit, Mala. 1. Exaltatus iam prædicatur deus in Christo, gaudentibus omnibus quotquot credunt in terris, & angelicis potestatibus in cœlis. atq; hoc est quod dicit, In iubilo, de quo diximus psal. 32. Et ascendit siue magnificatus est in toto orbe terrarum, in uoce tubæ euangelicæ, quas ubiq; insonuit &c. Ergo uos gentes iam psallite deo, quæ hactenus blasphemastis, sed psallite sapienter, id est, ex fide uerbi dei, ne dicatur uobis, Hic populus labijs me honorat &c. Iam enim super gentes deus regnum accepit, non iam solum rex Iudæorum. Iam regnat Christus super solium Dauid patris sui in æternum, Esa. 9. Lucæ. 1 Iam principes populorũ, de quibus supra psal. 44. congregati sunt in unitate fidei & charitatis, cum omnibus populis suis, quos Christo per Euangelium lucrifecerunt, omnes enim unum sentiunt, nõ est secta inter eos, & sunt populus dei Abraham, id est, dei ueri, cui credidit Abraham, quemadmodũ & supra uides speciem siue pulchritudinem Iacob. Quoniam dei sunt, uel ad deũ pertinent hi protectores terræ, sine quorum prædicatione euangelica, terra non est tuta à morsibus luporum infernalium, & traditionibus pseudapostolorum sua quærentium. Qui protectores terræ, uehementer à deo eleuati sunt. psal. 139. Mihi autem nimis &c. Non itaq; uides hic fidem nouam in Christianis, sed fidem Abrahæ, & populi Israel, qui & Iacob &c.

Credũt gẽtes.

Ascensio Christi in gentibus.

Principes populorum.

OMnes gentes plaudite manibus, iubilate deo in uoce exultationis. Quoniam dominus altissimus terribilis, rex magnus super omnem terram. Subiecit populos nobis, & gentes sub pe-

des nostros. Elegit nobis hæreditatem suã, pulchri tudinẽ Iacob quã dilexit. Ascendit deus in iubilatiõe, dominꝰ in uoce tubæ. Psallite deo nostro psallite, psallite, regi nostro psallite. Quoniã rex omnis terræ deus, psallite sapienter. Regnauit dominus super gẽtes, deus sedet super sedẽ sanctã suam. Principes populorũ congregati sunt cum deo Abraham, quoniã dei fortes terræ, uehementer eleuati sunt.

Subiecit &c. Felix. Comprimet populos sub nobis, & regna sub pedibus nostris. Seliget nobis hæreditatẽ nostrã (quæ nostra & dei est, quia non ex nobis, sed ex deo eligente, eã habeamus) magnificentiã Iacob, quẽ dilexit.

Principes &c. Fe. principes populorũ congregati sunt, populus dei Abraham, quoniã dei protectores terræ, nimis exaltatus est. Principes, inquit, populorũ, id est, doctores & Apostolici uiri, qui principes sunt ministerio uerbi, à deo comissi, cõgregati sunt, qui sunt populus dei ueri credentes, ut Abrahã, & iustificati ut Abrahã. quoniã dei sunt. i. ad deũ pertinẽt. Nã dei in Græco est genitiuus singularis, recte uersus ex Heb. tametsi enim in Heb. Eloim plurale est, in singulari tamẽ exponitur, & articulus tamẽ appositus nominatiuũ esse nõ sinit. Quod aũt additur, Nimis exaltatus est, epiphonema est respiciẽs in prædicta, ubi de exaltatione dei siue ascensione dicitur.

Ascensio Christi.

Ascensionẽ Christi esse eius glorificationẽ post resurrectionem, quãdo iã omniũ acccpta potestate uenit ad gẽtes spũ prædicans in discipulis regnum dei, diximus psal. 23. illic ascendit siue glorificatus est in cordibus credentiũ. Vnde hic iubentur gaudere & gestire lætitia, plausu manuũ, id est, digna conuersatione, uoce exultationis, non hypocritica laude & confessione. quoniã, inquit, dominus qui est super omnia terribilis, id est, cui nullæ potentiæ, ne inferorũ quidem possunt obsistere, & qui iam dilatatis pomerijs, regnat per Christum ubiq;, subiecit nobis populos & regna, qui nobis ante aduersabãtur impij, facti iam sunt per Euangeliũ fratres charitate obsequentes, reliqui cũ toto regno inferorũ, atq; adeo in peccato & morte uelint nolint nobis subiecti sunt, qui etiam angelos iudicabimus. 1. Corint. 6.

quos nihil pōt neq; gladius neq; ulla creatura separare à charitate dei quæ est in Christo Iesu. Ro. 8. &c. Elegit nobis &c. id est, nos nō meritis nostris, sed eius electione facti sumus hæredes eius & filij, accepimus gratiā Iacob, id est, populi Israelitici, quæ est benedictio omniū gentiū in Christo promissa Abrahæ & semini eius, id est, oībus siue Iudæis siue gentibus crediturīs. quā, inquit gratiā siue pulchritudinē Iacob dilexit, id est uoluit, deus, siue quē Iacob dilexit deus, ut gratiā non meritū Iacob hic uideas. Ascēdit deus, id est, in Christo exaltatus est, & glorificatus est ab angelicis potestatibus, et gentibus per totū orbem terrarū, nempe cognito deo per Christi Euangelium. Icirco quod cœpi, gaudete, iubilate, psallite, sed sapienter, id est, secundū eius uerbū, non secundū humanas adinuentiones sanctificate nomē eius. Reliqua supra diximus.

Elegit &c.

Ascendit &c.

Psallite sapienter.

PSALMVS XLVII.

Titulus. Canticum psalmi filiorū Chore.

SVMMA. Sub typo ciuitatis Hierusalem (ut dictum psalmo. 2.) quæ erat ædificata ad latus aquilonare montis Sion, aperte describit initium nascentis ecclesiæ Christi, quæ illic cœpit (ut dictum psalmo. 9. &. 2.) & per totū orbem dilatata est, ita ut etiam Paulus scribat se replesse omnia Euangelio ab Hierosolymis ad Illiricum usq;. Atq; hoc factū est exultatione uniuersæ terræ, non solum aquilonis. Nam & hic audies, Circumdate Sion & complectimini eam, id est undiq; confluite ad eā, Esa. 2. sicut Christus dicit Matth. 8. Multi ab oriente & occidēte &c. Narrate, id est prædicate in turribus, id est, munitionibus eius, cui portæ inferorum præualere nō possunt, uel ex Hebræo, Edificate, sc. prædicatione Euangelij turres, mœnia & domos eius. i. particulares ecclesias, in unitate tamen unius ciuitatis. i. ecclesiæ Christi, ne sint schismata, ut liceat etiā prædicare populo nouissimi temporis (in quo nunc sumus) q. hic est deus deus noster in æternum &c. Sed diligenter attende, quæ in medio psalmi reliquimus. Deus, inquit, in medio eius cognoscetur. Ecce fidem qua cognoscitur deus secundū primū præceptum. Ego sum dominus deus tuus. Sed quando? Cum, inquit, susciperet eam. Nō est ergo hæc dei cognitio nostri studij, sed dei bonitatis & misericordiæ. Crescente uero ecclesia, principes mūdi & potestates (ut & hodie) cōuenerunt in unū, ut psal. 2. stupētes ad miracula & potentē prædicationē, conturbati, irati, tremētes, dolētes, et angustia mœrētes, ut fœminæ parturiētes. Sed tu domine deus inflatu uehemēti spiritus sancti (ut & legis Act. 2. conteres naues Tharsis, id est, superbias & potētias huius mūdi, quēadmodū naues

Mons Sion, latera aquilonis

Circūdate Sion &c.

Cum suscipiet eam.

Quoniā ecce reges &c.

Naues Tharsis.

Tharsis uides quoq; poni Esa. 2. accepta specie pro genere, Erant enim re-
giæ naues, afferentes ex Tharsis aurum & argentum &c. 3. Reg. 10. Con-
teres autem in quibusdam ad uitam, in quibusdam uero ad damnationem,
Sicut audiui- mus &c. sunt enim omnia subiecta Christo & spiritui dei. Idcirco nunc gaudendum
de iustitia, id est, iustificatione, & de dei iudicijs. Nam quæ olim audiuimus
per prophetas, & in lege, nunc uidimus per fidem, completa in ciuitate do-
mini uirtutum &c. quæ est æterna quippe à deo fundata, in qua suscepimus
Secũdũ nomẽ tuum. dei misericordiam, extra quam sola damnatio est. Vnde nunc sicut nomen
dei in se gloriosum est & sanctum, ita etiam homines sanctificat, & in ho-
minibus sanctificatur & glorificatur usq; ad fines terræ.

MAgnus dominus & laudabilis nimis, in
ciuitate dei nostri, in monte sancto eius.
Bene radicato exultatione uniuersæ terræ, mons
Sion, latera aquilonis, ciuitas regis magni. Deus
in domibus eius cognoscit̃, quoniã suscipiet eam.

Ecclesia. De hoc monte Sion, & ciuitate sancta, in qua deus habitat, sæpe dixi-
mus, uide & Esa. 2. In qua sola deus laudatur & sanctificatur uere, nõ per
hypocrisim, est enim mons sanctus eius, id est, ubi ipse sanctificat & iustifi-
cat, & præterea nihil. Hic mons est bene radicatus, nam secundũ parabo-
lam Euangelicam est ædificatus non super harenam traditionum humano-
rum, sed super firmam petram Christum, & hoc cum exultatione omnium
quotquot in hanc ciuitatem ingrediũtur, ubi cognoscitur deus, est enim hic
uera peccatorum remissio per fidem solam gratis, Vnde non possunt non
gaudere conscientiæ, & mentes spiritu perfusæ, quam exultationem hypo
crisis & iustitia humana nunq̃ assequetur.

Secundum uersum Felix sic legit. Formosa nympha uel sponsa, lætitia
totius terræ, mons Sion &c. Scilicet, quæ ciuitas uel qui mons est formosa
sponsa, psal. 44. & est lætitia totius terræ, ut supra dictum est &c.

Latera Aqui- lonis. Aduerte hanc exultationem mentis, id est, gaudium spiritus sancti, om-
nibus insidijs peti, uana gloria, iustitia humana, peruersa suasione, externa
persecutione, ut infra uides. Quoniã ecce reges &c. Non frustra ergo dicta
sunt latera aquilonis iugi tempestate impulsa, in quibus uult sedere & re-
gnare impius Antichristus, cum sua doctrina & potestate, cuius figuram

gesſit rex Babylonius, Esa.14. Sed non est impotens rex noster, qui in domibus huius ciuitatis cognoscitur, qui susciepiet, id est, proteget eam &c.

Quoniam ecce reges terræ congregati sunt, conuenerunt in unum. Ipsi uidentes sic admirati sunt, turbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos. Ibi dolores ut parientis, in spiritu uehementi conteres naues Tharsis.

Commoti sunt. Fe. præcipitati sunt. Ista est natura prædicati Euangelij quando ædificatur per uerbum dei ista ciuitas, ut prouocet contra se Satanam, & mũdi potentiam, sed præcipitantur, offendunt enim ad lapidem offensionis, & petram scandali, Esa.8. Imprimis uero qui iustitiæ zelo sibi duci uidentur, sine omni spiritus iudicio, ut Iudæi &c. Quod autem legis, In spiritu uehemẽti, uel intellige, in spiritu sancto, qui ignis est, & uehemẽs subuersor impietatis & incredulitatis. Vel intellige, In tempestate, uel uento ualido, id est, subita tempestate iræ tuæ. Prouerb 1. Cum irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit &c. Natura prædicati Euãgelij. Spũ uehemẽti.

Sicut audiuim⁹ sic uidimus in ciuitate domini uirtutum, in ciuitate dei nostri, deus fundauit eam in æternum. Suscepimus deus misericordiam tuã in medio templi tui. Secundũ nomen tuum deus ita & laudatio tui in fines terræ, iustitia plena est dextera tua.

Fundauit, id est. stabiluit. Fe. Diriget. Atq; habes hoc loco, q portæ inferi non prævalebunt aduersus eam, & q deus nunq̃ deseret eam, ut deseruit synagogam, ueterem Sion & Hierusalem.

Sicut audiuimus &c. Nihil ante ꝓmissum est à deo per prophetas quod non sit exhibitum, ut fidamus dei uerbo, q porrò non fallet, qui hactenus non fefellit. Suscepimus enim misericordiam dei in templo, & ciuitate sanOmnia impleta.

cta eius, iustitia humana & uires nostræ siue merita hic nõ sunt, sed sola dei benignitas & misericordia. Extra hoc regnũ sunt, qui Christum nõ agnoscunt, suam iustitiã & satisfactionẽ, & omnia quæ salutis sunt. 1. Cor. 1. Est enim Christus hæc misericordia dei, imò ipse dominus uirtutũ, & rex magnus, & deus noster, quẽ suscepimus, & per quẽ deus suscepit nos.

Secũdũ nomẽ tuum.

Secundũ nomen, id est, sicut nomẽ tuum sanctum est, & sicut nulla gens est, quæ non nominet deum, ita nunc reuelata gratia, nulla gens est, quæ nõ sanctificet, & ueneretur hoc nomẽ, iam ucre in Christo cognitum, postquã

Dextera dei plena est iustitia.

dextera tua cognita est, esse plena iustitia, id est, q̃ tu solus es, qui iustitiam habes, & liberaliter eam effundis in omnes, quotquot credunt sese nulla q̃ tua iustitia saluandos.

Lætetur mons Sion, & exultẽt filiæ Iudæ, propter iudicia tua domine. Circumdate Sion & complectimini eam, narrate in turribus eius. Ponite corda uestra ad uirtutem eius, & distribuite domos eius, ut enarretis in progeniem alterã. Quod hic est deus noster in seculum & in seculũ seculi, ipse reget nos in secula.

Filiæ Iudæ.

Filiæ Iudæ sic dicuntur sicut filiæ Sion, de quo alibi diximus, & sicut populus Iuda, progenies Iacob, filij Israël, stirps Abrahæ. Nam hæc omnia olim significabant populum dei, id est, credentes in Iudæa, nam increduIos Iudæos nunq̃ agnouit deus pro populo suo, populus uero credentium qui tũc in uno orbis latitabat angulo. postq̃ Christus glorificatus est, dilatatus & propagatus est in uniuersam terram, per reliquias Israëlis saluatas. Nomina ergo nõ negabis, ubi rem inueneris, id quod in prophetis haud obscure uidere licet. Græci hic legũt καὶ θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας, id est, filiæ Iudææ. sed nihil aliud significatur q̃ quod diximus, Sicut enim Hierusalẽ, ita & Iudæa, quia habitatio erat credentium, ecclesiam dei significabat.

Iudicia dei.

Gaudeamus ergo propter iudicia tua domine, id est, quia iustus es, & iuste iudicas, primum præstando quod promisisti & saluando, quotquot credunt tuis promissionibus, deinde excæcando & damnando, quotquot contemnunt, resistunt, blasphemant, & dei ueritatem cõmutant in mendaciũ.

Circumdate ô filiæ Iudæ hanc Sion, id est, ex omni orbis parte ad eam Fides.
consilute, & fide studióq; spiritus complectimini eã, Narrate, id est, prædi Confessio.
cate, & confitemini gratiam, quã accepistis in hac urbe sorti. siquidẽ corde
creditur ad iustitiam, ore autẽ fit confessio ad salutem, & qui negauerit me
corã hominibus &c. Felix legit, Numerate turres eius, id est, uidete quàm
multa sit munitio eius, Est enim hic potentia & dei uirtus in salutem omni
credenti &c. Ponite corda uestra, id est, fide cordis intendite ad uirtutem
siue fortitudinem eius. Fe. Ad murum eius. Et distribute uel exaltate siue
ædificate domos uel palatia uel turres eius, ut posßitis etiã prædicare per
posteros uestros in generationem alteram. Fe. In generatione nouissima, id Primũ præ-
est, usq; ad finem mundi. In quo uides non aliam prædicationem, & aliud ceptum.
uerbũ nobis uenturũ, quàm quod missum est, nempe hoc, quod hic est deus
noster iam per Christum æternum, cuius uerbo & ductu spiritus regemur
in æternum, non indigemus humanis somnijs, quæ non dirigunt, sed in erro
rem necessario ducunt. Hic uides fidem, quæ primo præcepto exigitur, Ego
sum dominus deus tuus, per Christũ in nobis impleri, & nobis dari, in quo
præcepto implentur omnia alia &c.

Ipse reget nos in secula. Felix, Ipse diriget nos per iuuentutem, id est, à
pueris, uel ab ineunte ætate, Hoc est totius uitæ nostræ rationem habebit,
& ducet mirabiliter &c.

PSALMVS XLVIII.

Titulus προσηλύτις filiorum Chore Psalmus.

SVMMA. Vel ex hoc psalmo intelligamus horrendum esse confidere Confidere in
& gloriari in rebus, honore, fauore, & diuitijs huius mundi, id quod est in rebus mũdi.
æternum esse damnatum, ut hic dicitur. Non enim prodest eis mors Chri=
sti, & salus facta per eum, imò ipsi sunt qui Euangelicam non possunt non
impugnare iustitiam, & sunt de quibus dicitur Esaiæ. 53. Dabit impios pro
sepultura & diuites pro morte sua. ut non frustra dixerit Ioannes in epistó
la, Nolite diligere mundum, neq; ea, quæ in mundo sunt, Si quis diligit mũ
dum, non est charitas patris in eo, Quoniã omne quod est in mundo, concu
piscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia uitæ. quæ nõ
est ex patre, sed ex mũdo, & mũdus transit, & cõcupiscentia eius, qui autẽ
facit uoluntatẽ dei, manet in æternũ. Exemplo sint Iudæi, qui etiam in tem
plo tũc dei turpissime sua lucra sectabantur, quod quàm grauatim tulerit
Christus nouimus, quin & de nece Christi consultantes dixerũt, Ne forte ue

niant Romani &c. Præterea gloriam à seſe mutuo accipientes gloriam dei intelligere in Chriſto non potuerũt, licet Chriſtus tanta miracula feciſſet coram eis. Excæcati enim erant, ſicut prædixerat Eſaias, ut hæc legis Ioã. 12. Et quid aliud hodie detinet, ne ſuſcipiatur Euangelium ineffabilis gloriæ dei, niſi lucra templorum & timor perditionis ditionum & honoris? Sed homo cum in honore eſſet, id eſt, gloriam dei præſto haberet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.

AVdite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem. Et terrigenæ & filij hominum, ſimul diues & pauper. Os meũ loquetur ſapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam. Inclinabo in parabolam aurem meã, aperiam in pſalterio propoſitionem meam.

Et terrigenæ &c. Fe. Etiam filij Adam, etiam filij uiri, id eſt, Abrahæ.

Sapientia ſpũs eſt parabola & problema mundo:

Prudentiam. Fe. intelligentiam.

Inclinabo &c. id eſt, audiam à deo parabolam, id eſt, rem carni non intellectam, & propoſitionem ſiue enigma meum manifeſtabo in pſalterio uel cithara, id eſt, in hoc carmine uel pſalmo dicam, quod ſpiritu à deo didici, Intelligat qui poterit. Mundus ridebit quaſi ſtulticiam, ſed tamen dicam id quod res eſt &c.

Pſalmum eſſe uerba Chriſti.

Quod hunc pſalmum facio eſſe uerba Chriſti, quæ in propheta loquitur ipſe Chriſti ſpiritus, ipſe me cogit pſalmus, & præterea nõ uanis ducor argumentis, imò Euangelicis teſtimonijs. Primũ, q. totum orbem terrarum uocat ad concionẽ, tam filios Adam quàm filios Abrahæ, tam diuitem quã pauperem. Deinde q. dicit, Os meũ loquetur ſapientiam, & meditatio cordis mei intelligentiam, inclinabo ad parabolam aurem meam, aperiam in cithara enigma meũ. Nónne Chriſtus hic eſt, qui ſic præfatur, qui loqui ſolet in pſalterio ſiue cithara Dauidica, teſtante uel ipſo, ut diximus aliâs? Nónne ſimilia ferè habes pſal. 77. ubi dicitur, Attendite populе meus &c. Aperiam in parabolis os meum, loquar propoſitiones ab initio? Vbi cum tantũ uideatur ſequi ueteris hiſtoriæ recitatio ad inſtructionem populi credentis, tamen Mattheus cap. 13. citat ceu uerba Chriſti. Hæc omnia, inquit, locu-

tus est Iesus &c. Accedit & quod sequitur, Cur timebo in die mala &c. ubi post præfationem incipit narrare suam parabolam. Reliqua argumenta & testimonia dicemus suis locis.

Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circũdabit me. Qui cõfidunt in uirtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.

Calcaneum Christi.

Cur timebo in die mala, id est, persecutionis & intentatæ mortis? Respõdet: Iniquitas calcanei mei circũdabit me. Non hic de calcaneo Iudæ proditoris loquitur, de quo diximus psal. 40. sed de calcaneo suo, quem appetet iniquitas Satanæ, ut cadat. de quo Gen. 3. ad serpentem dicitur, Ipsum semen mulieris, id est Christus, conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Ecce habes iniquitatem calcanei Christi, quæ circumdedit eum, ut uel ipsa morte caderet, qui sæpe tentatus cadere nõ potuit. Venit, inquit, princeps huius mundi, & in me non habet quicquàm. Hæc calcanei iniquitas, id est, quæ mordet calcaneum, omne semen appetit Christianum, reliquos sine lucta secure possidet diabolus, Diabolo uero cooperati sunt, & cooperantur ad necem Christi & Christianorum, de quibus sequitur, Qui confidunt in uiribus suis, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur, scilicet, circumdabunt me in die mala, ubi fuerit potestas illa tenebrarũ, de qua & ipse comprehensus dixit, quando licebit eis sæuire.

Frater non redimit, redimet homo? non dabit deo placationem eius. Et precium redemptionis animæ eius, & cessauit in æternum, & uiuet in finem. Non uidebit interitũ, quando uiderit sapientes morientes, simul insipiens & stultus peribunt. Et relinquẽt alienis diuitias suas, & sepulchra eorũ domus illorum in æternũ. Tabernacula eorũ in generationem & generationẽ, uocauerunt nomina sua in terris.

Sententia huius loci est (ne quid hæreas propter uarias translationes) q; illi qui confidunt in diuitijs suis, & gloriantur in sua uirtute, non liberabũtur à morte æterna, & is, quem occidere uolebãt, uiuet in æternum, & non redimet eos. Nec te turbet mutatio numeri, quæ Hebræis peculiaris est, q; nũc dicit, Non dabit deo placationẽ eius, scilicet, uiri confidẽtis &c. cum supra dixerit in plurali, Qui confidunt &c. Nam & in sequenti uersu, Et precium redemptionis animæ eius, Felix legit Eorum, ubi tamen & eius & eorum ex Hebræo potest legi &c.

Frater. Argumento à maiori ex Græco sic orditur, Frater non redimit eum, qui confidit in uirtute sua, & gloriatur in diuitijs suis, redimẽt ne ergo homo alius? profecto si qui frater est, non redimit, alius non redimet. Hic frater est Christus, qui est Iudæis factus frater secundũ carnem, ad Romanos 9. Et Iudæi omnem Iudæum uocant fratrem, secundum uerba legis Mosi. Prædictum uero erat eis, ut ex fratribus eorum suscitaretur quando; eis saluator, sicut de propheta uenturo loquitur Moses Deuteronomij decimo octauo, & de emanuele ex domo Dauid Esaias c. 7. & 9. Hic frater, inquit, non dabit deo placationem eius, id est, pro eo qui confidit &c. & non dabit deo precium pro redemptione animæ siue uitæ eius, qui confidit &c. & cessauit, scilicet à redimendo eo qui confidit &c. in æternum, id est, nunquàm liberabit eum, quæ liberatio non pertinet ad confidentes in suis uiribus & iustitijs, & gloriantes in alio, quàm in deo, sed potius ad publicanos & peccatores, qui se uident in conspectu dei & hominum confundi, agnoscúnt q; se tales &c. Et uiuet in finem, id est, in æternum, non uidebit interitum, id est non morietur, quem tamen in die mala, quando erat potestas tenebrarum ad mordendum calcaneum, circumdantes extinguere conati sunt, sic q; occidere, ut amplius non uiueret, dicentes, psalmo. 40. Nónne qui dormit, non adijciet, ut resurgat? Non uidebit, inquam, interitum, cum uiderit sapientes morientes, id est, ipse potius uidebit suos persecutores mori æterna morte, qui secundũ mundum sapientes sunt, ut defendant suam potentiam, iustitiam &c. ne perdant sua, in quibus gloriantur. Perspicuum nam q; est, hic non dici de uere sapientibus, cum dit, Sapientes morientes. de quibus addit, Simul insipiens & stultus (ut uere sunt coram deo) peribunt. Et relinquent alienis diuitias suas, in quibus gloriati sunt, tolerandum uero, si relinquerentur diuitiæ filijs. Et quid aliud quæso fiet illis, qui hodie pro uentre & honoribus, contra Euangelium, contendunt? Iudicium hoc uidimus in Iudæis, qui præter excæcationem, qua aba-

Qui non redimantur.

iecti sunt à deo, eiecti quoq; sunt è terris suis. Et sepulchra eorum erũt domus illorum in æternum, quæ sepulchra erunt tabernacula eorum in æternum, id est, in æternum in morte habitabunt, qui uocauerunt nomina sua in terris, id est, nomen uoluerunt habere, & famam inter homines de sua uirtute & diutijs, gloriam quæsierunt in terris, contempta gloria dei. Vides igitur Christum hic de se loqui, qui & in sequẽtibus dicit, Verũtamen deus redimet animam meam de manu inferi, quando acceperit me.

Hactenus librariorum Græcorum culpa legimus, Et laborauit in æternum, uel, ut uulgo legunt, & laborabit in æternum. Et nemo immutare ausus fuit, propter uulgo receptam interpretationem, quasi hoc dicatur de damnato apud inferos, qui laborat in æternum, id est, affligitur in pœnis, et tamen uiuet in æternum, id est, ne in ipsis quidem pœnis ei mori licebit, cũ tamen longe aliud sit in Hebræo, & scriptura nunquã impijs & damnatis tribuat has orationes, Viuet in æternum. Non uidebit interitum. Felix legit, Et cessabit in æternum. Hieronymus, Sed quiesset in secula. quæ longe absunt, & ex diametro pugnant cum eo, quod uulgo legitur, Et laborabit in æternum. Quis igitur non uidet corrupte in Græcis legi, ἐκοπίασεν, id est, laborauit, pro ἐκόπασεν, id est, cessauit uel quieuit? Laborabit in æternum.

Felix, Frater non redimens redimet uirum, scilicet cõfidentem &c. Non redimens redimet, id est, nequaquã redimet, qui est hebraismus uulgaris in scripturis, ut illud, Castigans castigauit me dominus.

Et precium redemptionis animæ eius, bene uersum est ex Hebræo, Felix tamen sic legit, Et erit preciosa redemptio animæ eorum, quod poteris interpretari, q; nullo precio redimentur, ut conueniat præcedenti, alioqui non uideo quo respexerit. Aurogallus noster sic uertit, Frater non redimẽs redimet uirum, nec dabit deo redemptionem eius, Et precium redemptionis animæ eius, uel eorum, contemnet uel negliget perpetuo. Et uiuet ultra ad uictoriam (uel uiuet adhuc in seculum) nec uidebit interitum. Si uiderit sapientes morientes &c. Contemnet, scilicet contemptores, uel negliget, id est, non liberabit &c. Et uiuet ultra ad uictoriam, manifeste pertinet ad hoc quod Matthæus cap. 12. ex Esa. citat, Ecce puer meus &c. donec eijciat ad uictoriam iudicium.

Sepulchra eorum. Fe. Intimum eorum, id est, in impietate cordis sui manebunt in æternum, quemadmodum Christus dixit Iudæis, Nisi credideritis q; ego sum, in peccato uestro moriemini.

Et homo cũ in honore esset non intellexit, compa-
ratus est iumẽtis insipientibus, & similis factus est
eis. Hæc uia eorũ scandalum eis, & post hæc in ore
eorum complacebunt. Sicut oues in inferno positi
sunt, mors depascet eos. Et dominabũtur eorũ iusti
in mane, & auxilium eorum ueteraſcet in inferno,
a gloria illorũ expulsi sunt. Verũtamen deus redi-
met animã meam de manu inferi cũ acceperit me.

In honore nõ intellexit. Non intelligunt stulti gloriam, diuitias, sapientiam esse à deo, & solam gloriam esse æternam, quã offert nobis deus in suo uerbo, idcirco pereunt, quia non intelligunt, id est non credunt facti sicut equus & mulus, psal. 31. Vide quæ illic diximus. Hos supra uocauit sapientes, sed tamen morientes. Quæ maior dignitas potuit contigisse Iudæis, quàm q. Euangelium offerebatur eis per filium dei? quid quæso nobis minus offertur? sed non intelligimus &c. Felix sic legit, Et homo in magnificentia non dormiet, similis factus est iumentis, quæ exterminata fuerunt. In fine autem psalmi sic, Homo in magnificentia & non intelliget, id quod conuenit cum nostro. Quid est non dormiet, nisi, Non morietur in cõfidentia & gloriatione uirtutis suæ, sed infirmus & pauper & desperatus morietur, cuius nomen non plus supererit apud deum, quàm iumentorum apud homines, postquã occisa sunt, aut interierunt.

Imitatores impietatis. Hæc uia &c Id est q. sic sequuntur suam uiam & sapientiam & gloriationem & confidentiam, est scandalum eis, id est, in hoc impingunt & cadunt & damnantur, & post hæc imitatores eorum complacebunt sibi in ore præcessorum, id est, eadem laudabunt & magnificabunt & ita gloriabuntur, ut illi ante, & ita stulticiæ non erit finis, quàm diu manet mundus, & quàm diu manet ueritas, contemptus & persecutio erit ueritatis. Stultitia enim per manus traditur posteris. Id quod apertius ex Hebræo Felix sic reddit, Et posteri ipsorum ore eorum current.

Sicut oues in inferno positi sunt, scilicet ad occidendum, uel ad mortem æternam. Mors comedet eos. Et iusti, id est, credentes, qui hic uidebantur

cis despectissimi, dominabuntur eis, id est, habebunt eos scabellum pedum suorum, ut & Christus, In mane, id est, quando transacta nocte, & tenebris huius seculi, in quo peruerso iudicio omnia apparent aliter quàm sunt, cœperint reuelari abscondita in extremo die, de quo Paulus, Nolite iudicare ante tẽpus, donec ueniat dominus, & illuminet abscondita tenebrarũ &c. Et Ioannes, Nondum apparuit quid erimus, scimus autẽ cum apparuerit illi, & similes ei erimus &c. Et auxilium eorũ ueterascet, id est, peribit infirmo, qui hic gloriabantur & confidebant in uirtute sua. A gloria illorum, id est, iustorum abiecti sunt. sic enim nunc legitur ex Græcis. Fe. autẽ hoc totum, Et auxilium &c. sic reddit, Et fortitudinem eorum cõsumet fouea pro habitaculo suo, id est, fouea siue infernus, qui erit eis uice habitaculi æterni, absumet omnem confidentiam eorum &c. Mane reuelationis.

Verumtamen &c. Vides qui antea dixerat, Iniquitas calcanei mei circumdabit me &c. in potestatem quidem inferorum uenisse, sed non illic derelictum, ut dictum psalmo 15. derelictos uero & derelinquendos Euangelij hostes. Redimet, inquit, animam meam de potestate inferorum & tenebrarum, cum acceperit me, id est, resuscitauerit me à morte, qui ad tẽpus me uidebatur dereliquisse, Ex omnibus prædictis iam uidere licet, quã non temere psalmum de Christo interpretatus sim. Resurrectio Christi.

Ne timueris cũ díues factus fuerit homo, aut cum multiplicata fuerit gloria domus eius. Quoniã cũ morietur non accipiet omnia, neq; descendet cũ eo gloria eius. Quoniã anima eius in uita sua benedicetur, confitebitur tibi cũ benefeceris ei. Introibit usq; ad generationes patrum suorum, usq; in æternum non uidebit lumen. Et homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & símilís factus est eis.

Hæc est parænesis spiritus Christi in fine psalmi, ne pereamus cum illis, qui confidunt in uirtute sua, & gloriantur in multitudine diuitiarũ suarũ.

In morte omnia cadunt nostra.

Ne, inquit, timueris, ne te male habeat, ne uacillato fide cum omnia suppetunt, ut uult, impio, in fine enim omnibus carebit. uide psalmũ. 36. Quia, inquit, anima eius, dum interim hic uiuit, benedicetur, id est abundabit, hic, ut Iob ait, ducet in bonis dies suos, & gloriã ab hominibus accipiet & quæret, sed in morte aliud erit. Felix, Quin potius animæ suæ in uita sua benedicet, sicut ille Lucæ. 12. qui dixit, Anima habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare. Tales sunt & illi, qui applaudũt suis iustitijs & meritis, qui dicũt, Nõ sum sicut cæteri hominũ &c. qui animæ suæ in uita benedicunt, sed in morte hæc oĩa cadent. Sequitur, Confitebitur tibi cũ benefeceris ei, id quod non ad deum dicitur, ut quidam interpretantur, in hoc psalmo ad deũ sermo nusquã dirigitur, sed dicitur ad hominẽ ad quem ante dictum est, Ne timueris &c. Sententia est, Qui cõfidit in sua uirtute, & gloriatur in diuitijs suis, ab omnibus ferè honoratur & laudatur, etiam à seipso, ipse uero neminem laudat, nisi qui ei benefacit, hoc est quod dicit, Confitebitur tibi, id est, laudabit te cũ benefeceris ei, seruiendo eius cupiditatibus, applaudendo, comprobando, magnificãdo, quæ ipse facit & sentit, alioqui aduersabitur tibi, inuidebit tibi &c. quo significatur eos charitatem non habere, qui fidem non habent, nemini enim fauẽt nisi propter se. Felix, Et celebrabunt te, cum benefeceris tibi, id est, qui confidunt &c. (ut mutatio sit numeri) laudabunt te, cum non dißimilis eis fueris, cum auxeris diuitias, cum multiplicaueris gloriam domus tuæ. Potest uideri & mimesis, ut sint uerba impij apud se ad se dicentis, Eris aliquid apud homines, cum ostentaueris magnificentiam tuam.

Inutilis omnino impius.

Patres impietatis.

Introibit &c. Veniet quo patres eius uenerunt, qui simili erant impietate, illic in sempiternis erit tenebris à deo & regno lucis exclusus. Felix, Venies usq; in generationem patrum eius, usq; in æternum non uidebũt lumẽ. Venies, scilicet tu quem moneo, id est, fide intendes & meditaberis in longam seriem præcedentium patrum eius, & nihil boni inuenies, inuenies omnes perpetuæ excæcationi & tenebris traditos, uel inuenies, id est, aspicies in nouißimo iudicio in illam generationem peßimã &c. Sic Iudæi in Euangelio uocantur genimina uiperarum, generatio praua & adultera, quibus & dicitur, Vos implete mensuram patrum uestrorum. Et Stephanus, Quem, inquit, prophetarũ non occiderunt patres uestri? Vnde constat hæc non tam de patribus carnis dici, quã de patribus impietatis. Nam filios Abrahæ negat esse Christus impios Iudæos, Iohan. 8.

PSALMVS XLIX.

Titulus. Psalmus Asaph.

Dauid fecit principem ad confitendum domino Asaph & fratres eius 1. Paralipomenon. 16. non mirum ergo, si quidam psalmi Asaph inscribantur ut autori.

SVMMA. Iudicium extremum illud minatur propheta, ut ab hypocrisi & fuco cultus dei resipiscentes, discamus quod sit sacrificiū acceptum deo, ut sit nobis pater in omni tentatione, Nullos enim sic odit deus ut iustitiarios, qui cum uelint esse sancti, nulla sunt in deū fide, & neq; uerba neq; opera spirant proximi charitatem, Oderunt enim disciplinam & proiecerunt uerba dei retrorsum, secuti suam iustitiam, sua somnia & adinuentiones, quæ fructum bonum producere non possunt. Hypocrisis. Iustitiarij.

DEus deorū dominus locutus est, & uocauit terrā. A solis ortu usq; ad occasum, ex Sion decor pulchritudinis eius. Deus manifeste ueniet, deus noster, & nō silebit. Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tēpestas ualida. Aduocauit cœlū desursum & terrā, ut discernat populū suum. Congregate ei sanctos eius, disponentes testamentum eius super sacrificia. Et annunciabunt cœli iustitiā eius, quoniam deus iudex est.

Deus deorū dominus. sicut alibi, Et rex magnus super oēs gētes, id est, super quoscūq; quātæcūq; potētiæ sint siue in cœlo siue in terra. Sūt enim dij & filij dei, quibus dictū est, Ego dixi dij estis & filij excelsi oēs. Et iudices dij nominātur, Exo. 22. Terret uero hoc principio, quasi dicat, Ille deus omniū dominator locutus est &c. Fe. Deus deus dominus locutus est &c. Dij.

Congregate illi &c. pro congregentur ei sancti eius. sicut, Aperite mihi portas iustitiæ, pro, Aperiantur mihi portæ iustitiæ. Fe. Congregate mihi sanctos meos, percutientes fœdus meum super sacrificium. quæ sunt uerba dei, sicut & infra uerba dei sunt, Audi populus meus &c.

Iudiciũ extremum.

Deus omnipotens loquetur,& ſua uoce conuocabit homines,qui ſunt in terra,à ſolis ortu & occaſu,id eſt,ex oĩbus partibus orbis.Ex Sion,id eſt, ex populo dei,ſiue iudaico decor pulchritudinis eius,id eſt,humanitas eius aſſumpta,pſal.44.Specioſus &c.in qua deus manifeſte ad iudicium ueniet, deus inquã,qui proprie noſter eſt,pſal.45.Et non ſilebit,non diſſimulabit, ſicut antea,quando ſicut ouis ad occiſionem ductus eſt,quando non clamabat in plateis &c.Matth.12.Hic ergo deus deorũ,& rex magnus ſuper omnes deos,eſt Chriſtus dominus,qui dicit Ioh.5.Venit hora,in qua omnes qui in monumentis ſunt,audient uocem filij dei &c.Alibi uocat hac uocem filij dei tubam angelicam,ut Matth.24.Videbunt filiũ hominis uenientem in nubibus cœli,cum uirtute multa & maieſtate.Et mittet angelos ſuos cũ tuba & uoce magna.& congregabũt electos eius,à quatuor uentis,ab extremis cœlorum,uſq; ad terminos eorum.ſimilia habes.1.Theſ.4.Vnde hic quoq; dicitur, Aduocauit cœlum,id eſt,angelos è cœlis,& terram,id eſt, hoĩes è terra &c.Cõgregate &c. Et annũciabũt cœli iuſtitiã eius,id eſt,ut præcones proclamabunt,uel ut præſentes approbabunt iuſtitiam eius,qua ſaluat credentes,& abijcit incredulos,Quoniã deus iudex eſt,qui non poteſt niſi iuſte iudicare.quem nihil latet occultorũ &c.Sed tunc ignis & tempeſtas ualida & horrenda ſpecies irati iudicis erit in circuitu eius.qui non nocebit ſanctis,qui rapientur obuiam Chriſto in aëra,quibus apparebit decor pulchritudinis ex Sion,ut ſupra dictũ,ſed inflammabit in circuitu eius inimicos eius,ut eſt pſal.96. Sic & Petrus loquitur, Epiſtola.2. Cœli qui nũc ſunt,& terra,eodem uerbo repoſiti ſunt,igni reſeruati in diem iudicij & perditionis impiorum hominum &c.

Tuba nouiſſima.

Ignis.

Sancti congregandi.

Cõgregate &c.hoc eſt quod in Euãgelio electi Chriſto cõgregandi præ dicũtur,qui ſancti inierũt fœdus cũ deo,ut ſacrificarẽt ſecũdũ eius uerbũ, id eſt,qui fideles inuenti ſunt in teſtamẽto dei,in ueteri faciẽtes ſecundũ fidem in uerbũ dei,qđ mãdatũ erat,etiã in ſacrificijs externis,Id quod erat ex fide facere,alioqui externa nihil ſunt,& pctã ſunt,In nouo faciẽtes ſimiliter ſecundũ uerbũ Euangelij,& ſacrificãtes ſua corpora & uoluntatem, deo & Chriſto dantes neceſſaria in proximo indigente &c.Vide quæ dixi pſal.11.quæ ſunt ſacrificia laudis,& uota accepta deo.i.per quæ ſanctificatur nomẽ domini,& in nobis & in proximo,in odorẽ ſuauitatis,ut dicit lex.

Audi populus meus & loquar tibi Iſrael,& teſtificabor tibi,deus deus tuus ſum ego. Non in ſacrifi-

cijs tuis

cijs tuis arguam te, holocausta autẽ tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua uitulos, neq; ex gregibus tuis hircos. Quoniam meæ sunt omnes bestiæ agri, iumẽta in montibus & boues. Cognoui oĩa uolatilia cœli, & pulchritudo agri mecum est. Si esuriero non dicam tibi, meus est enim orbis & plenitudo eius. An manducabo carnes taurorũ, aut sanguinem hircorũ bibam? Immola deo sacrificium laudis, & redde altissimo uota tua. Et inuoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te & glorificabis me.

Pulchritudo agri mecum est. Felix, ſi ræ campi mecum ſunt.

Docet hic deus populũ ſuum qualem cupiat in iudicio inuenire. Audi, inquit, populus meus, id est, crede uerbis meis, hic primum fides exigitur in uerbum dei, & loquar tibi Israël, qui cupis censeri populus meus, & testificabor tibi, id est, uerba hæc mea erunt tibi testimonium ueritatis & testamentũ siue pactum uerum inter me & te, Deus deus tuus sum ego, Id quod est primũ præceptũ in lege, nulla opera requirens, nihil exigens nisi fidẽ, id est, ut credas deum esse deum tuũ quãtus quãtus est, Deut. 5. & Exo. 20. In quo mandato pendẽt omnia mãdata sine quo reliqua sunt nihil, & quicquid reliquis obsequi uolueris sine hoc, fucus erit, hypocrisis & impietas, non potest arbor mala fructus bonos facere, ut uideas quid sit quod Paulus dicit, Quicquid non est ex fide, peccatum est. Verum ſacrificium.

Non contendam hoc loco cum hypocritis nostris & iustitiarijs, quãuis oportunum hic esset, tamen uideant ista & confundãtur, qui digladiantur pro humanis traditionibus, quibus & ipse deus infensissimus est, si credas Christo Matth. 15. & præterea nouas semper adinueniunt adinuentiones quibus deo seruiant & præferant se alijs magno coram deo merito, quibus alibi, horrendo dei iudicio, modo uidere possent, dicitur, Ibunt in adinuentionibus suis, dimisi eos secundũ desideria cordis eorum. Quid præfers hu-

mana cum deus reijciat hic quæ ipse per Moysen instituerat? Impij externis operibus legis adhærebant, quasi iusti essent modo ea facerent, & iustiores si adhuc plura sacrificia adderent non præcepta, & interim relinquebant quod solum & unum lex in omnibus externis quærebat, scilicet ut à deo audirent, Ego sum dominus deus tuus, ut externis illis uelut signis declararent fidem cordis. Sicut hodie nostri pugnant contra Euangelium, & sese suis opusculis & ceremonijs iustos esse confidunt & bonos Christianos: sed longe indignius quã illi, qui uidebantur pro se dei uerbum habere quod iubebat illa externa, nostri uero somnia humana sequuntur & propter hæc abijciunt diuina. Iccirco omnes prophetæ clamarunt contra impios, Quis hæc quæsiuit de manibus uestris &c. Vide Esa. 1. ut alia taceã. Hic certe oportuit prophetas esse hæreticos & mori, quia iudicabantur contra legem prædicare, qui tamen erant legis clarißimi interpretes.

Deus igitur ait, Non in sacrificijs tuis arguam te, bonorum enim tuorum non indigeo, Psal. 15. Arguam autem si non audieris meum uerbum, si non agnoueris me deum & deum tuum. Holocausta tua sunt in conspectu meo semper, id est, quicquid mihi offerre poteris iam coram me est, iam habeo, iam iam meum est, nullius egeo, omnia sunt mea. Immola deo sacrificium laudis, id est, agnosce deum esse deum tuum & sanctifica eius nomen in omnibus, secundũ duo prima præcepta, quibus corde creditur ad iustitiam, ore autem confeßio fit ad salutem. Habeto uerbũ eius & gratias age omni tempore & pro consolatione & pro cruce. Et redde altißimo uota tua, id est, quod uulgo uocant, deuotionem tuam, id est, gratum beneficijs dei affectũ, Nihil enim est ut externa uota tibi fingas quæ deus hic reijcit si non libera sunt, id est, quibus nullam iustitiæ opinionem affigas, ut alibi diximus. Et inuoca me. uoca me in die tribulationis. ecce habes qua fiducia ad deum accedas, nam deus iubet. Et eripiam te. ecce habes promißionem, Hic non solum libenter subuenret deus sed etiam necessario, quia promisit & seipsum negare non potest, modo tu inuoces. Et glorificabis me. ecce q, tua opera non requirit, sed sacrificium laudis, ut sanctifices nomen eius coram mundo & principibus & portis inferorum. Vtinã uidere possent quantũ hoc sacrificium laudis negocij habeat, non magnificarent sua opera & clamarent nos uelle bona opera prohibere. sed sinamus eos, cæci sunt & duces cæcorũ.

Peccatori autem dixit deus, quare tu enarras iustificationes meas, & assumis testamentum meum

per os tuum? Tu uero odisti disciplinam & eiecisti sermones meos retrorsum. Si uidebas furem curre bas cum eo, et cum adultero partem tuã ponebas. Os tuum abundauit malicia, et lingua tua concinnabat dolos. Sedens aduersus fratrem tuum detrahebas, et aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum, hæc feciſti et tacui. Exiſtimaſti iniquitatẽ q̃ ero tui ſimilis, arguam et ſtatuam contra faciem tuam peccata tua. Intellígite hæc qui obliuiſcímini dei, nequando rapiat, et non ſit qui líberet. Sacrificium laudis glorificabit me, et illic uia qua oſtendam ei ſalutare meum.

Peccatori Felix, Impio. Currebas cum eo, uel, ut Felix habet, Complacuiſti cum eo. Cum adultero. Felix, Cum fornicatoribus. Scandalum. Fe. Calumniam uel opprobrium. Exiſtimaſti iniquitatẽ q̃ ero tui ſimilis. Felix, Exiſtimaſti me futurũ fore ſimilẽ tui. Rapiat. Felix, Rapiã ſcilicet ego deus, uerba enim hic dei ſunt. Sacrificium laudis &c. Felix, Sacrificans laudem honorificabit me, & qui poſuerit iter, oſtendam ei ſalutẽ dei. poſuerit pro fecerit, id quod uulgare eſt Hebræo. Id eſt, qui hac uia tranſierit, oſtendam ei ſalutem dei, quã iuſtitiæ humanæ non aſſequuntur.

Vide nunc, quicunq; potes, quem hic uocet diuinus ſpiritus peccatorem ſiue potius impium, poſtquã etiam pietatem & cultum dei ſiue iuſtitiam indicauit ſe nolle æſtimari in rebus externis, nempe non illum qui coram mundo ſcortatur, furatur &c. talis enim non exiſtimat quod deus erit ei ſimilis, quod deus approbabit talia, ſed ſcit ſe inique agere, ſed illum uocat impium, qui enarrat iuſtificationes dei & aſſumit uerba teſtamenti dei per os ſuum, id eſt, prædicat uerbum dei unde iuſtificemur, hoc ipſum cantat, legit, de hoc colloquitur, ut uideatur nihil tam amare quàm uerbum dei, & tamen non dei honorem, non dei ueritatem quærit, ſed ſuo- Hypocrita & iuſtitiarius.

rem ab hominibus, honorem, lucra sua, ueretur ne quid mali patiatur, nec quid sibi decedat & denegetur. hinc turpiter adulatur, dissimulat ad nitia & cupiditates aliorum, quædam etiam excusat, quibusdam arridet, seepe contra conscientiam quædam & laudat, aut sophistica distinctione in omnes formas uertit, ut inueniat hoc aut illud non esse contra dei uoluntatem, quædam præterea defendit esse cultum dei, modo lucrum oleant. Et præterea specie bona quia uidetur habere uerbum dei, esse dei cultor, esse bonus homo, decipiendi & seducendi habet autoritatem, Excæcatur uero ut & suo sibi iudicio uideatur esse bonus & pius homo, cui deus pro meritis, quas sibi quotidie cumulat, debeat cœlum. Ego, inquit, non sum sicut cæteri homines iniusti, raptores, adulteri &c. Atq; ita putat deum sibi fore similem & approbaturum tam pij hominis sanctitatem, ut hic dicitur. Sed tu, inquit, qui iactitabas te de uerbo dei abiecisti disciplinam, id est, noluisti uerbo dei increpari, tua damnari & mortificari, & proiecisti sermones meos, quos in ore uidebaris habere, retrorsum, id est, apud te contempsisti, in te non fecerunt fructum, quemadmodũ & Paulus dicit ad hypocritam, Qui alium doces, teipsum non doces. Qui prædicas nõ furandũ furaris, qui dicis non mœchandũ mœcharis, qui abominaris idola sacrilegium facis, qui in lege gloriaris per præuaricationem legis deũ inhonoras. Id quod & hic dicitur, Si uidebas furem, currebas cum eo, hoc est ut maxime opere externo non eras fur, tamen te furti participem fecisti, quia uidebas iniusta lucra, iniustas negociationes, usuras, fraudem in artificibus, iniuriam & damnũ proximi, calumniam in pauperẽ, aderas ubi talia fiebant, ubi talia laudabantur, & dissimulabas, ridebas, excusabas, ut fauorem nõ perderes, uentri aliquid accederet, ex usuris tibi uiuere liceret. Taceo nũc quid faciant quidam in confessione auriculari, item q; alij ettam accipiunt ex usuris & rapina pro indulgentijs illis &c. ne uidear ad quosdam solum torquere psalmũ qui taxat hypocrisim omnem. Et cũ adulteris portionẽ tuam ponebas, ut maxime externo opere non scortabaris, tamen scortationis reus es, quia dissimulas ad talia, rides, applaudis nõnunq; &c. ut hominibus non displiceas &c. An ignoras scriptum in Ezechiele, Sanguinẽ eius de manu tua requiram? si prædicator es tibi tacere non licet, si solum frater es ad fratris uitia conniuere non debes. Nam gentiles illos qui fratres non sunt, prohibere non possumus, quid enim ad nos de ijs qui fõris sunt attinet iudicare? Nolito gloriari q; opere externo talia non facias, q; alijs facientibus nõ fauceas. si cupijsti aliena, si cupijsti uxorẽ alterius, iam reus es, Matt. 5.

Hic uide quæso an non hic damnẽtur impijßimi illi hypocritæ qui ſub ſpe-
cie pietatis prohibẽt, quæ ſecundũ deum ſunt, cõiugia ſacerdotibus, quos
uocant, & clericis, & potius admittunt ſexcentas ſcortationes & adulte-
ria, ut nunc turpiora taceam, q̃ unum pium caſtúmq; coniugium & thorũ
immaculatum. Hoccine eſt cum adulteris & ſcortatoribus partem habere?
Interim tamen hoc appellatur caſtitas. Ita ita abiecimus diſciplinã & pro-
iecimus ſermones dei retrorſum. Sequũtur iam à quibus ipſi iuſtitiarij hypo
critæ non abſtinent, ſed interim omnia excuſant, quaſi iuſte talia faciant &
dicant & non fratris odio ſed iuſtitiæ zelo. Os, inquit, tuum abundauit ma
licia, primũ, quia hypocriſis erat quando uerbũ dei uidebaris dicere, dem-
de quia peruertebas dei uerbum & dixiſti quæ populo placerẽt, præterea
damnaſti contra hypocriſim tuam docentes. Iccirco ne dei quidem ueritas
fuit uerbum quod docuiſti. Et lingua tua concinnabat dolos, ut tua confir-
mares, ut humanas traditiones defenderes, ut ueritatem quæ cõtra te erat
non admitteres, hic meditatus es, hic quæſiuiſti quaſi ex ipſa ſcriptura pa-
trociniũ, hic omnes neruos intendiſti. Quæ ſi quis noſſe uelit, audiat (ſi tan
tam impietatem ferre poteſt) quid clament rabulæ, quid ſcribant excæca-
ti hodie contra Euangelium & uerbum gloriæ magni dei. Sedens quaſi iu-
dex in collatione & conuerſatione aliorum aduerſus fratrem abſentem de
trahebas, uidebas feſtucam in oculo fratris, interim non uidebas te eſſe de-
tractorem, quod certe eſt habere trabem in oculo, interim non uidebas te
eſſe hypocritam & damnatum, dum alios omnes iudicare uolebas. Et po-
nebas ſcandalum ſiue calumniam aduerſus filium matris tuæ, id eſt, aduer-
ſus fratrem tuum, ut etiam infirmis fratribus non parceres, qui tua oblocu
tione, tua conuerſatione, quã tu ut ſanctam præſumebas te poſſe excuſare,
ſcandalizabantur, ut etiam non parceres ſanctis fratribus Euangelicæ ue-
ritatis amatoribus quibus immeritis intentaſti calumniam, uocans hæreti-
cos, impios &c. ſolum propter obſeruatum & prædicatũ contra traditio
nes humanas Euangelium, ut non dicam q, etiã tu ſancte hypocrita ur ſan
guinum & doloſe optaſti in corde tuo omnes ueritatis Euangelicæ promo
tores eſſe occiſos. Vides itaq; in hoc pſalmo populum dei moneri ne ſit ſimi
lis illis qui externis ſacrificijs & operibus iuſtitiam tribuunt & omnia qua
ſi uerbis dei colorant, qui iugiter uidentur deum laudare, ſed uerbum eius
contemnunt. In ſumma, Deus prohibet illos ab opere ſecũdi præcepti, qui
primũ præceptũ non habent, non enim uult laudari ab impijs, id eſt, incre
dulis & non ſuſcipientibus corde uerbum eius. Sic Chriſtus prohibuit dæ-

mones, Lucæ. 4. Marci. 3. Et Paulus Phitonem, Act. 16. Neq; uero excipiendos duco qui hodie gloriantur de Euangelio, & tamẽ cor de non credunt, sed præcipiti iudicio feruntur contra omnes & scandalo sunt dum nõ uident quã longe adhuc ad Euangelio absunt. Hi cacant in castra Israëlitica.

Scandala Euãgelij.

Hæc feci ſti & tacui, non ostendi tibi in conscientia tua peccata tua, dissimulaui ad pœnitentiam si quando q; resipisceres. Existimasti q; approbaturus sim tua, arguam, non silebo ubi uenerit tempus, & statuam peccata tua quæ nunc nõ uides, sed sanctitatem mentitur iniquitas sibi, statuam, inquã, cõtra faciem tuam ut uideas lampadem tuam extingui & sentias pro luce & sapientia fœtorem & excæcationem. Dura profecto hæc dei sententia. Inde admonet, Intelligite hæc qui obliuiscimini dei, id est, qui abijcitis sermones eius retrorsum. In nullo possumus dei recordari deumq; tenere quã in uerbo eius, sicut habet lex Moysi, Ne fiat ut quandoq; suo iudicio rapiat uos &c. Horrendum est incidere in manus dei uiuẽtis. Sacrificium laudis, quo ego sanctificor confessione fidei & me digna conuersatione coram hominibus & portis inferorum, honorificabit me, non externus ille fucus &c. Illic est recta uia qua ego ducam ad salutem meam &c.

PSALMVS L.

Titulus. προσκέλευσις Psalmus Dauid, cũ ueniret ad ipsum Nathan propheta quãdo ingressus fuerat ad Bethsabee. 2. Reg. 12.

Cõcupiscẽtia. SVMMA. Hæc est sortis precatio ut remittatur peccatum quo pleni sumus. Est enim in nobis illa concupiscentia, de qua Rom. 7. quam ferè non agnoscimus nisi egregio aliquo peccato & nobis manifesto erũpat. quales fructus solet edere illa radix in infidelibus semper, in fidelibus autem dum à deo deserũtur ad tempus, ut sese agnoscant quales sint sibi relicti, dum interim pharisæus dicit, Gratias tibi ago deus, q; non sum sicut cæteri hominum &c. Dauid alioqui sanctus uir commisit adulterium & ob hoc homicidium quoq;. Tales quia agnoscunt, dolent, confitentur domino, ueniam petunt semper, ut dixi psal. 31. Hinc est q; publicani & meretrices præcedunt pharisæos in regnum cœlorum, ut est Matth. 21. Nam talium sacrificium, cũ nihil aliud sit quã cor contritũ & humiliatũ, deus non despicit &c. Hi & exemplo suo & uerbo agunt, ut alios quoq; peccatores deo lucrifaciãt. Docebo, inquit, iniquos &c. Sic Apoc. ult. Et spiritus & sponsa dicũt, Veni. & qui audit, dicat, Veni, Et qui sitit &c.

Miserere mei deus, secundū magnā misericordiam tuā. Et secundū multitudinē miserationū tuarum, dele iniquitatē meam. Amplius laua me ab iniquitate mea, & a peccato meo mūda me. Quoniā iniquitatē meam ego cognosco, & peccatum meū coram me est semper. Tibi soli peccaui & malum corā te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis & uincas cū iudicaris. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Ecce enim ueritatē dilexisti, incerta & occulta sapiētiæ tuæ manifestasti mihi. Asperges me hyssopo & mundabor, lauabis me & super niuem dealbabor. Audire me facies exultationem & lætitiam, & exultabunt ossa humiliata.

Amplius. Fe. Plurimū uel multum, id est, etiā atq; etiam. Et uincas cum iudicaris. Iudicaris ex græco est passiuum uerbū. Fe. Appareas mūdus cum iudicabis. Verum ego passiuum malo, propter Paulicitationem, Ro. 3. Ecce enim in iniquitatibus &c Fe. Ecce in iniquitate genitus sum, & in peccato cōcepit me mater mea. Ecce ueritatem dilexisti in intentionibus (uel rebus uel cogitationibus) & in occulto sapientiā notā mihi facies, id est, uis ut nulla hypocrisi & ex corde agnoscamus peccatū, & ueritatē coram te cōfitemur. & in spiritu quod adhuc nō uideo mihi reuelabis, ne sit in spiritu meo amplius dolus, Psal. 31. Asperges Fe. Expiabis. Humiliata. Fe. quæ cōtriuisti.

Omni cōsilio derelictus, & reuelata lege in corde confusus, & in peccato apud deū comprehensus, nulla creatura iuuari potest, sed solo deo. Hūc si ex corde inuocare potes quantūcūq; peccaueris salua adhuc sunt omnia. Ait ergo, Miserere mei deus, tua misericordia saluet me, tuū iudicium ferre nō possum secundū non paruā misericordiā tuā, ego enim ille sum qui de- Pœnitentia.

beo centũ milia talẽta, nõ sum soluẽdo, mea satisfactio nihil est. Multũ laua me, id est, nõ solũ à peccato præsenti, id quod tantũ initiũ lauandi siue iustificationis est, sed per omnem uitam meam baptiza me baptismo spiritus in igne tuæ illuminationis, donec per mortem meam tollatur omne quod in Adam seminatum est. Quia iam iniquitatem meã ego cognosco, scilicet reuelato per legem tuã mihi in corde meo peccato, & peccatum meũ coram me, id est, in oculis meis & conscientia arguente, est semper, chirographum mortis quod est in decretis & mandatis tuis scriptum, est in cõscientia mea, non potest deleri nisi per meram misericordiam tuam, mea opera hic nihil sunt, ut sexcenties fiam carthusianus, nihil est, sententiã mortis fero, nemo me liberabit, nisi cui peccaui qui est uitæ autor. Qui sic agnoscit suum peccatum nõ iudicat alios, ut illi qui sedentes aduersus fratrem detrahunt, ut dictum Psalmo superiori. Vbi talis reuelatio peccati tibi uenerit necesse est ut omnia cadant in quibus hypocrisis ante confidebat. Dauid postquã cecidit aduterio & homicidio, non statim redijt ad dominum, sed permansit in illa impietate cordis sui usq; post natum ex illo adulterio puerum, ut habet sacra hystoria. Quod exemplũ est adeo crassum ut non potuerit nobis crassius depingi. Sed nónne interim agnouit suum peccatũ? qui potuit tantus uir ignorare se tam crassa admisisse uitia, & eadem coram deo damnare? Verum sic agnouit, ut nostri, qui in pascha confitentur omnia quæ fecerunt, & confidunt sua confeßione & operibus quæ uocant satisfactionem, deinde manent ijdem qui fuerunt. Dauid interim iuit ad tabernaculũ domini, cogitauit, deus est misericors, celebrauit sabbata & festa cum alijs, obtulit holocausta & sacrificia pro peccato, uidebatur uir bonus & pius rex, ut ante: sed omnia hypocrisis & impietas erant. Post uero reuelato peccato ad increpationem Nathan prophetæ, nulla opera nouit, sed dixit, Miserere, misericordiam exhibe. Sacrificium deo spiritus contribulatus &c.

Falsa pœnitentia.

Tibi soli peccaui & malum coram te feci, ut iustificeris &c. Mira sentẽtia quã caro indignam iudicat deo & uertit ad argumẽta impietatis, quod lege Ro. 3. Non potest mihi dei misericordia & bonitas commendari nisi in meo peccato. Necesse est ut ego sim peccator, ut dei ueritas mihi cognita fiat, sicut & hic dicit, Domine tu ueritatem dilexisti, impoßibile est ut nõ uerũ fiat quod dixisti. uel dilexisti ueritatẽ in nobis, ut abiecta hypocrisi uere in intimis cordis nos agnoscamus qui simus, ut agnito peccato misericordia tua nobis nota fiat. Incerta, id est, de quibus alij dubitant & occulta, id est, quæ alij ignorant, sapientiæ tuæ nõ humanæ & carnalis quæ stulticia est apud deum

In nostro peccato dei misericordia commendatur.

deũ, & semper sibi quærit aliam iustificationis uiam quã deum, illa, inquã, manifestasti mihi. Siquidẽ carnalis homo hæc non intelligit, sed stulticia sunt illi. Sic enim opponit, Si pro gloria dei est peccatũ nostrum, faciamus mala, ut ueniant bona. Horũ, inquit Paulus, damnatio iusta est. Se enim suo ore cõdemnant, claris uerbis ostendentes se esse ex illis damnatis, non coram mundo sed corã deo, qui dicunt, Non sum sicut cæteri hominũ, iniusti, raptores, adulteri, non ieiunantes, non dantes decimas, non dantes deo quod debẽt. Quid enim est quod inferunt, si gloria dei manifestatur ex nostro peccato, ergo peccemus, quã, quid prodest nobis si sic uiuamus absq; peccato qui nõ scortamur, qui non occidimus, qui multa bona facimus? cur non potius mala facimus in gloriã dei? Ita & Paulus irridebatur. Tace quæso impietas, satis peccatorũ habemus qui toti peccatum sumus. Ecce, inquit, in iniquitate genitus sum & in peccato cõcepit me mater mea. Omnes nascimur filij iræ, ut taceam de reliqua uita, ut non opus sit peccatũ addere quasi iam non habeas, pro amplitudine gratiæ dei cognoscenda, sed potius opus sit clamare, Infelix ego homo, quis me liberabit ab hoc corpore mortis? Dic quæso, quomodo potes intelligere de manifesto peccato. Tibi soli peccaui &c. Nónne etiam Dauid peccauerat hominibus saltem Vriæ & uxori eius & Ioab? nisi id satis esse putes quod dicit historia, Tu feciſti hanc rem absc̃ondite. quid ergo opus erat etiã conceptionis immũdæ mentionẽ facere? Nónne non imputatum erat peccatũ originis Dauidi, sicut & nobis in baptismo? Sed hoc omnibus ferè imponit qui se putant aliquid esse, q̃ scire nolunt concupiscentiam esse peccatũ, sed fructum eius tantũ, qui ex ista radice prodit, id est, quando se manifestat per iram, amorem, odium, blasphemiam, mendacia, detractionem, adulationem, fraudem &c. Beatus qui uel sic suo peccato læsus cæcũ illũ cœperit uidere Adam, qui est in carne nostra, id est, in toto illo quod nos sumus à planta pedis usq; ad uerticẽ intus & extra. Non enim est in me, hoc est, in carne mea bonũ. I nũc & obloquere gratiæ dei, faciamus mala ut ueniant bona, quasi iam non sis malus nisi facias plura addendo mala. Non potest mihi efficacior consolatio dari, quã ut ubi desperatio impugnat cogitẽ, Non est manus domini abbreuiata ut saluare nõ possit, Ipsius misericordiæ non est numerus, qui etiam peccata hominũ sibi uertere solet in gloriã. Dili- Consolatio peccatoris.
gentibus enim deum omnia cooperantur in bonũ ijs qui secundũ propositum dei uocati sunt sancti, Sit illi gloria, mihi autẽ confusio, qui antea illius gloriam agnoscere nolebam quasi innocens & absq; peccato, nunc ostendit me mihi, ego in priori illa fiducia damnatus fuissem. Bonum mihi domine q̃

humiliasti me, ut discam iustificationes tuas. Cognoui domine q̃ æquitas iudicia tua, & in ueritate tua humiliasti me. Verũ domine utcũq; ista & quocunq; uertere uelis, certus sum q̃ mentiri non potes, qui credenti in te per fidem promisisti omniũ remissionem peccatorum, non ut non maneat peccatum, sed ut per diuinam misericordiam nõ imputetur, sicut dictum Psal.

Tibi soli &c. Vt iustificeris. 31. Sic ergo intellige quod hic dicitur, Sermones dei sunt eius promissiones siue, ut Paulus uocat, Oracula dei, quæ promissiones omnes complectuntur Christum, in quo est nobis promissa omnium peccatorum remissio siue benedictio omnium gentium. His sermonibus multi contradicunt, non credunt, ut olim Nouatiani hæretici, & ante Christum impij iudæi, hodie quoq; totus ferè mundus iustitiam operibus tribuens, negat nos ex sola in Christum fide iustificari, præterea diabolus negat toties lapsis pœnitentiam, negat cæca caro & infidelis mea conscientia, sed deus iustificatur in sermonibus suis, quem omnis illa pestis uult facere mendacem. Dimittit enim uere peccatum per fidem in Christum siue in deum sicut ubiq; promittit, & uincit, id est, superior euadit & mendaces ostendit illos cum iudicatur ab eis, iudicatur quasi non sic dimittat peccatum aut non tam magnum dimittat peccatum aut non tam facile, hoc est, iudicatur quasi sit mendax. Quæ maior impietas quàm sic resistere & opinari contra sermones dei? Ad hoc igitur, inquit, peccaui & malum coram te feci ut iustificeris &c. Promisisti remissionem, quid mihi remitteres nisi essem peccator? Vana ergo esset promissio. Rursum nisi remitteres peccatori, mendax esset promissio. Vide in quæ pericula incidant increduli & desperantes. Sequitur ergo, q̃ qui peccatores non sunt (ut ille phariſæus) remissionem peccatorũ non consequentur, sine qua nemo saluatur quantũcunq; sanctus, ut Psal. 31. Pro hac orabit ad te omnis sanctus. Et Ioannes in Epist. Si dixerimus, inquit, q̃ peccatum non habemus mendacem facimus eum & ueritas eius in nobis non est, Etiam si quidam non credant oraculis dei, tamen deus manet uerax, ut ait Paulus, Rom. 3. Porrò si uis potes omnia præcedentia in psalmo coniungere cũ hac particula, Vt iustificeris &c. sic, Miserere, dele, laua, munda, quoniã peccatum agnosco, quoniã tibi soli peccaui, hæc oĩa, inquam, fac ut iustificeris &c. Et in idem redit. Quod enim miseretur, q̃ delet &c. hoc cedit ei in gloriã, nisi enim peccator essem gloria tali non indigerem. Nunc autem omnes peccauerunt & egent gloria dei. Hæc est gloria dei, q̃ gratis dimittit peccata

Gloria dei.

sine nostra satisfactione ne quid nos gloriemur quasi cooperati ad hanc peccati uictoriam, hæc est gloria dei in me, ut credam potius cœlum terrámq;

tu'tura quã non esse remissionem peccatorũ quã ipse promisit. Si non credis, facis eum cum summa & horrenda ignominia & blasphemia mendacẽ. Beatus qui intelligit.

Quod de lauando, mundando, & aspergendo siue expiando dicit, baptismum spiritus significat, de quo in Euangelio, & Esa. 4. Si ablucrit dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalẽ lauerit de medio eius in spiritu iudicij & spiritu ardoris. Porrò q. dicit, Asperges me domine hyssopo &c. manifeste respicit in figuram, quæ scribitur in Exodi. 12. q. hyssopo intincto in sanguine agni aspergebantur postes Hebræorum ne illuc percuteret angelus percutiens. Item in figuram Leuitici. 14. ubi hyssopo intincto sanguine passeris aspergitur & expiatur leprosus. Exponendo igitur hic figuram dicit, Non metuo in Aegypto mortem primogenitorũ meorum nec habeo lepram hominibus conspicuam, sed ipse in morte detineor & lepra coram te, Iccirco non quæro hic Moysi officium, non quæro sacerdotis hominis opem, sed tu domine cui soli peccaui, asperge me sanguine Christi & mundabor, tu laua me & ero niue candidior & purior, Tunc audire me facies uerbum exultationis in corde, Dimissa sunt tibi peccata, & præspiritus lætitia exultabit quoq; corpus meum quod ante ad tua iudicia tremuit & contabuit, quia spiritus tristis erat. Spiritus tristis exiccat ossa &c. Istam lætitiam nunquàm consequentur nostra opera, sed gratia dat. Hinc Paulus semper ista duo coniungit, Gratiam & pacem.

Asperges hyssopo.

Ossa hũiliata.

Auerte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Cor mũda crea in me deus, & spiritum rectũ innoua in uisceribus meis. Ne proijcias me a facie tua, & spiritum tuũ sanctum ne auferas a me. Redde mihi exultationem salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Docebo iniquos uias tuas, & impij ad te cõuertentur. Libera me de sanguinibus deus deus salutis meæ, & exultabit lingua mea iustitiam tuam.

Principali, hæc dictio est à nomine princeps. ἡγεμόνικῶ, id est, princi-

pali,ducali,imperiali,regali.Felix,Munifico,id est,liberali.Hieronymus,o Potenti.

Deus obliuiscitur.

Auerte &c.Id est,uelis peccatorũ meorũ obliuiſci,& non eſſe ſæuerum inſpector meorũ operũ quæ reuera ſunt peccata ſi imputare uolueris. Gratiam peto quã promiſisti.Amplius peccatorũ eorum non recordabor, Hiere.31.Obliuiſcitur deus peccatorũ noſtrorum dum dat nobis gratiã ut amplius peccati nõ habeamus cõſcientiã, id eſt,ut ſciamus ita dimiſſum ut nos damnare non poſsit.

Cor mũdum. Spiritũ rectũ.

Cor mundũ & ſpiritũ rectum nõ habes,niſi deus creet in te & innouet intus.Alioqui cor impurũ manet & ſpiritus tuus à deo auerſus.Iccirco omnia opera tua quacũq; ſanctitate fulgeant, erunt abominabilia deo. Quicquid enim non eſt ex fide,peccatum eſt.In Act.Apoſtolicis dicitur, Fide purificans corda eorũ.Et deus uult ut ipſius non noſtro ducamur ſpiritu,Ro.8.Vt in noſtro ſpiritu non ſit dolus & hypocriſis,Pſal.31. Hinc in pſalmis iuſti uocantur,Recti corde.Externa profecto opera ſunt facilia, ſed cor habere mundum,id eſt,ab omniũ amore mundatũ & ſine concupiſcentia,ſolius eſt opus dei & creatio.Id quod nemo in hac uita plene conſequitur,tamen ſemper quæritur,& hoc ipſum à deo nobis pro perfectione imputatur & pro mũdicia cordis q̃ quærimus eam, ſecundũ illud, Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam,Beati mundo corde &c.Eſt ergo cordis puritas & ſpiritus rectus nihil aliud quã fides.

Proïci à deo.

Ne proïcias me à facie tua,ut Cain.Id eſt,ne permittas me excæcari ut deſperem de tua benignitate.Proïciũtur illi qui in ſecuritate carnis(qua nihil indignius fert ſpiritus dei)nõ timent ſe proïciendos . Et ſpiritũ ſanctum tuum ſine quo ſum caro quãtus quantus ſum & damnatus,ne auferas à me, id eſt,ne deneges mihi & datum conſerua mihi.

Lætitia de ſalute dei.

Redde mihi exultationem ſalutis tuæ.Fac ut conſcientia mea certificata de remiſsione peccatorũ(quæ eſt ſalus per Chriſtum)gaudeam rurſus in ſpiritu ſancto,ut læter in tuo ſalutari,in tua ſaluatiõe,non in iuſtitijs meis quas nunc in peccato deprehenſus uideo eſſe nihil . Et ſpiritu libero non coacto, non ſuperſtitioſo,non timido ad tuam uoluntatẽ & uerbum,qui nec timore pœnæ nec cupiditate mercedis ducatur ad tibi ſeruiendum, alioqui non regalis eſſet ſed ſeruilis,tali,inquam,ſpiritu cõfirma me,ſine quo ne ad momentum quidẽ in gratia tua perſiſtere queo,quo dæpto fortis ero ad confitendum nomen & uerbum tuum coram regibus & portis inferorum.

Doctor Euangelicus.

Sic igtur fide in corde & ſpiritu mundus & ſpiritu ſancto tuo confir-

matus, docebo transgressores uias tuas, nõ uias & iustitias humanas quæ separant à deo, & peccatores ex mea doctrina & exẽplo ad te conuertẽtur. Nõ ero ingratus, gratiã quã accepi alijs quoq; prædicabo. Hic uide q̃ instructus cupiat uenire ad docẽdi mun⁹, & nisi sic ueneris, docebis quæ ignoras.

Libera me de sanguinibus, id est, à peccato concupiscentiæ, quod habeo ex carne & sanguine. Io. 1. Qui non ex sanguinibus &c. Vbi Ioãnes opponit nasci ex sanguinibus illi quod est nasci ex deo. Hoc ergo orat quod sequitur, Cor mundũ &c. Innoua me spiritu sancto qui sum natus & conceptus in peccatis deus qui es deus à quo est salus mea & iustitia mea. Qui enim nõdum ex gratia renati sunt, quid aliud sunt quã caro & sanguis, persequentes (id quod hodie uidemus) gratiæ doctrinam, & sua iustitia sapientiáq; sauri uerbum dei quod omnia ipsorum damnat non admittunt? Sic uero liberatione facta lingua mea exultabit, id est, cum gaudio spiritus omni sepositio timore humano prædicabit, docebit, confitebitur iustitiam tuam, nõ iustitiam nostri operis, sed illam qua tu iustificas impium, quæ est fides in deũ. Sanguines.

Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Quoniã si uoluisses sacrificium dedissem utiq;, holocausta nõ amabis. Sacrificium deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non despiciet. Benefac domine in bona uoluntate tua Sion, & ædificentur muri Hierusalem. Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ oblationem & holocaustum, tunc offerent super altare tuum uitulos.

Domine aperi labia mea & fac ut os meum annunciet laudem tuam. Sic præsantur lecturi horas canonicas, nec displicet, si hoc esset annũciare laudem dei, sic legere & murmurare ut perdas bonas horas, & si non esset cõtra deum & impietas hisce rebus uel seruatis tribuere iustitiam uel non seruatis peccatum, præterea si qui talia magnificant non essent in primis qui ueram dei laudem, hoc est ueritatis doctrinam & prædicationem non ad- Legere horas.

Orare. mittunt. Quid prodest tibi q̃ ad orandũ precaris tibi os aperiri qui omnibus uotis cupis ora omniũ recte Euangelizantiũ obturata? Hoc dico q̃ nemo uere orat qui secundũ aliorum præscriptũ orat, sed is quem sua necessitas aut aliorũ ad orandũ impellit, & nemo uere laudat & gratias agit siue hymnum siue psalmũ canit in corde deo, nisi qui sentit beneficia dei sibi adfuisse & adesse. Tamen hoc scito, uersum non precari ut aperiãtur labia ad orandum aut ad canèndum psalmos, alioqui sic precatus fuisset in principio psalmi anteq̃ orauit Dauid, & postulasset sibi desiderium orandi dari quod exaudit dominus, Psal. 9. non os aperiri. quãdoquidẽ & Moyses clamat ad dominũ quando nihil uidetur dicere, dicente domino, quid clamas ad me? Et psal. dicit, Clamaui in toto corde meo. Et Christus, Non omnis qui dicit mihi, domine domine intrabit in regnum cœlorum. Ex quorum numero sunt qui per unum aut tria Miserere, pro suis impuritatibus satisfaciũt, ignorantes dei iustitiam & suam uolentes statuere, ignorantes Christum à deo nobis factum dei iustitiam, potentiam, sanctificationem, redemptionẽ, satisfactionem & omnia. Sed precari hic scito ut aperiantur labia ad annũciandam, id est, prædicandã laudem & gloriã, siue, ut supra dixit, iustitiã siue uias dei, de quo dubitare non potes si uideas uersum, Docebo iniquos uias tuas &c. Quomodo enim docebimus contra portas inferorũ, nisi ipse det os & sapientiã, cui non possint resistere omnes aduersarij? Hoc scilicet

Gratias agere.

Sacrificium laudis. est sacrificium laudis & sacrificium iustitiæ quo omnẽ gloriam, omnẽ iustitiam deo per uerbũ eius tribuimus, nobis nihil nisi confusionẽ & iniquitatem, quo sanctificamus & confitemur nomen eius & Euangelium sanctum per omnem uitam nostram. Sed ante hoc sacrificium laudis præcedit sacrificium cordis contriti & confusi & spiritus contribulati, quæ est mortificatio nostri, ut sentiamus omnia nostra esse damnata, esse stulticiam, esse impietatẽ, esse hypocrisim. Hæc est reuelatio legis quàm egregie sensit Dauid quando hæc orauit. Ait igitur sic, Sacrificium laudis dona deus ut posit à me tibi offerri, Nam si uoluisses sacrificium & opera externa, facile mihi fuisset uel hircũ uel bouem offerre aut aliud, iam uero nec holocaustum quidem uis, quod tamẽ est maximũ sacrificiorũ. Sacrificium autẽ contribulati spiritus & mortificationis nostræ, dum tu omnẽ paulatim nostram uoluntatẽ & ueterem Adam mortificas, interim nõ despicis, donec liceat linguæ meæ sacrificare laudem, & exultare, id est, gaudenti per spiritum corde annunciare iustitiam tuam mihi reuelatam in remissione peccatorũ meorũ & donata æterna hæreditate, id quod erit sacrificium laudis & sacrificium

Sacrificiũ cordis contriti.

perfectæ iustitiæ. Quapropter, quia nihil ex nobis possumus aut nostra uoluntate, tu benefac Sion, id est, populo tuo siue ecclesiæ tuæ in bona tua uoluntate, secundū meram & gratuitā paternæ tuæ pietatis misericordiā. Tu agito ut ædificētur muri Hierusalem, ut dentur nobis boni doctores qui ædificent ecclesiam tuā tuo uerbo, ut des nobis spiritū rectū, cor mundū, lætitiā salutis tuæ, spiritū principalem & fortitudinis ad docendū iniquos & peccatores uias tuas, ad annūciandā iustitiam tuā, laudem tuā. Tu pater familias es, te oramus, mitte operarios in messem tuā, imò extrude. Alioqui frustra gloriabimur q̄ docti sumus, q̄ habemus doctos uiros, quō enim prædicabūt nisi mittātur? Ex prædictis & ex sequētibus notū est Dauidē hæc pro terrena sua Hierusalē nō orare. Nā additur post abiecta externa sacrificia, Tunc ubi benefeceris secūdū tuā bonā uolūtatē nobis, ubi tu ædificaueris muros Hierusalē, Acceptabis sacrificiū iustitiæ, oblationē iustitiæ, et holocausta iustitiæ, tūc offerent hoies (quasi nō ante oblati sint uituli) sup altare tuū spūale & inuisibile, unde ueniat ad te odor suauitatis, quē admodū lex dicit, offerēt, inquā, uitulos iustitiæ & laudis. Oseæ. 14. Oēm aufer domine iniquitatē, & accipe bonū (qd' des nobis) & reddemus uitulos labiorū nostrorū.

Benefac &c.

Operarij in messem.

PSALMVS LI.

Titulus. προσκέλευσις eruditiuū Dauid cum ueniret Doech Idumæus, & indicauit Sauli & dixit, uenit Dauid ad domum Achimelech. Lege. 1. Reg. 21. & 22.

SVMMA. Si quæris exemplū ego hic non tam Doēch quā ipsum Saul regem cū Dauide compono. Est autē hic psalmus generalis antithesis impiorum qui omnia dolis & malicia agunt confidentes in mendacijs, diuitijs, & uanitate, & piorum qui in sola dei misericordia confidunt. Ex illis erat Saul persecutor innocentis Dauidis, ex his uero Dauid &c.

QVid gloriaris in malicia, qui potens es iniquitate? Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua, sicut nouacula acuta fecisti dolum, dilexisti maliciam super bonitatē, iniustitiam magis loqui q̄ iustitiā. Dilexisti oīa uerba præcipitationis, linguā dolosam. Propterea deus subuer

tet te in finẽ, euellet te & relegabit te a tabernaculo tuo, & radicẽ tuã ex terra uiuentiũ. Videbunt iusti & timebunt & super eum ridebunt, & dicent, ecce homo qui non posuit deum adiutorem suum. Sed sperauit multitudine diuitiarum suarum, & potens factus est in uanitate sua.

Felix, Quid gloriaris in malicia potens, misericordia dei tota die, scilicet est. q.d. Frustra agis, frustra confidis maliciæ tuæ potentia te fore me superiorem, misericordia dei quæ hactenus mihi adfuit non me deseret, sed ter aderit, ut infra, Ego autem sicut oliua &c. Nos autẽ legimus, Qui potes es iniquitate, quod cõuenit cũ eo quod infra dicitur, Potens factus est in nanitate sua. Ita irridet scriptura gloriã & potentiã impiorũ, quã dum persequũtur pios & ueritatis amantes, dum magna moliuntur cõtra conscientiam, contra rectum, confisi fauore hominũ, multitudine, potentia sua, diuitijs, nihil aliud possunt quã iniquitatẽ, quã uanitatem, hoc est nihil, & tantũ suo se gladio iugulant. Gloriantur apud se quasi aliquid sint suis utribus, sud sanctitate & iustitia, sed malicia est, uerbũ dei nõ habẽt, imò hoc nituntur in pijs opprimere, sed misericordia dei seruat electos, dum frustra illi furunt, & seruat tota die, id est, iugiter. Hic intẽtant omnes insidias ut perdant innocentẽ. Iniustitiam, inquit, cogitauit lingua tua. quod eleganter dictum quis nõ uidet? id est, ex malicia & præmeditate & conscientia malata est lingua tua iniustitiam, id est, contra dei ueritatem, sicut nouacula acuta feci sti tua lingua dolum, id est, hypocrisim præmeditate in uerbis tuis texisti, ut quasi sanctis rationibus & quasi pro iustitia & dei gloria uideres persequi innocentem & ueritatis amantem, & sic imponeres alijs dum cupiditati tuæ seruis. feci sti dolũ sicut nouacula acuta quæ uulnerat antequam uulnus uel uidetur uel sentitur. Dilexisti &c. Vide impium cor & desperatam maliciam illorum qui ueritatem oderunt & tamen dolum lingua tegunt uenenata. Dilexisti, inquit, maliciam plus quã bonitatem, & dilexisti loqui magis iniustitiam, id est, mendacia & figmẽta humana quã iustitiam, id est, uerbum ueritatis & fidei in deũ, Dilexisti omnia uerba quæ præcipitarent innocentẽ, quæ præcipitarent à te seductos in baratrum damnationis, & quicquid præcipitaret effudisti, suasisti, docuisti, quod autẽ erigeret

Impietas persecutrix pietatis.

Sicut nouacula acuta.

Desperata malicia hypocritarum.

afflictas conscientias, quod subueniret oppressis, hoc abiecisti, odisti, persecutus es, Dilexisti linguã dolosam, ut sub hypocrisi uerborum satisfaceres tuæ malitiæ in qua gloriaris superbis & regnas.

Propterea &c. Contẽptores dei qui sic agunt cõtra dei ueritatẽ & contra conscientiã, sentient quãdoq; suum iudicium. Reuelabitur quãdoq; totimũdo ipsorũ insipientia & non proficient amplius, qui nullũ habentes dei uerbũ hactenus impune occiderunt & persecuti sunt dei uerbũ habentes, sicut Saul Dauidẽ, & qui dolũ in lingua egregie exercuerũt dũ mera somnia & traditiones humanas nobis pro uerbo obtruserũt, quẽadmodũ prophetauit Paulus. 2. Tim. 3. Non possunt hodie Euangelium nõ persequi qui hactenus pastores se mentiebantur. Propterea, inquit, subuertet te deus in æternũ, quẽadmodũ Esa. 28. de talibus dicitur, Subuertet grando spem mẽdacij. Euellet te ne ultra maneat radix tua, & ejciet te, ex tabernaculo tuo ne sis ultra princeps & rector & episcopus populi mei, sicut ejecit Sobnã, Esa. 22. Vide Ezech. 15. Et radicem tuam euellet de terra uiuentium, ne regnes ubi regnare uolebas, dolum quem lingua meditaberis, non potuit ultra sustinere dominus. Prouer. 2. Impij de terra perdentur, & regnabũt in ea pij in æternum. psal. 36. Iudicium.

Videbunt iusti hoc iudicium in impium & contemptorẽ dei, & timebũt deum. Vides impios & uasa impietatis & iræ dei condemnari & abijci in cõmodum & salutẽ uasis misericordiæ. Et super eum ridebunt nimirũ iudicio dei consentientes, ridebũt qui ante opprimebantur, hoc est, gaudebũt, Iam notum fieri, adhuc dei uerbũ manere uerax, quod impius contẽnebat. Ecce homo qui non sperauit in deo, sed in diuitijs suis & potentia uana. Ad hoc enim tales persequuntur uerbum, aut contẽnunt ne quid decidat eorũ lucro & gloriæ. Impiorũ lapsus, eruditio est pijs.

Ego autẽ sicut oliua fructifera in domo dei, speraui in misericordiam dei in æternũ & in seculum seculi. Confitebor tibi in seculũ quoniã fecisti, & expectabo nomen tuum quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.

Fructifera. Fe. Viridis. Oleæ nõ decidere folia testis est Plinius, qui & ait in lib. 15. Oleã alternare fructus, leui harundinis ictu, sine ramorũ læsione, decussis germinibus.

Perſeuerãtia. Ego autem. Emphatica Antitheſis eſt. Is qui gloriatur in malicia, mollitatur ut loquatur mendaciũ doloſum ſiue hypocriticum, ſubuertendus eſt à deo & ridendus à ſanctis quos premebat, quia non in deo ſed in ſuo uentre & quæ erant eius uanitati (in qua magnificatus eſt) commoda ſperauit. Ego autẽ qui eius dolis & hypocriſi impetebar, dum ſicut oleaſter & arbor mala malos fructus peperit & ſcandalo fuit in domo dei, id eſt, eccleſia in qua locum tenere uoluit & tabernaculum ſuum collocauerat, interim ſicut oliua ſemper uiridis & fructifera in domo dei ſperaui in miſericordiã dei in æternum, non ceſſi propter tentationem & crucem, ſciebam miſericordiam dei non abeſſe, neq; me deſerturã. Non cecidi à fiducia in deum, ideo nõ fui ſcandalo eccleſiæ dei, nec fructus potui producere malos. Gratias ergo agam tibi deus & prædicabo & ſanctificabo te in ſeculũ, quia non meis uiribus perſtiti, ſed tu feciſti ut ſperarem in tuam miſericordiã perpetuo. Et

Nõ feſtinãdũ. utcũq; acciderit mihi in alijs tentationibus nõ cadam à tui fiducia, ſed expectabo nomen tuũ quod inuocaui, tuũ nomen me liberabit ſuo tempore, non deficiã ut nunc non deficiam, ſi ſtatim non acæpero liberationẽ, ſecundũ illud Eſa. 28. Qui crediderit non feſtinet. Quòniã bonũ eſt nomen tuũ, nõ poteſt deſerere inuocãtes, ſecundũ illud, Omnis qui inuocauerit nomẽ domini ſaluus erit. Vel, Quoniam bonum eſt, ſcilicet expectare nomen tuum. Bonum, inquam, non coram impijs, hypocritis iuſtitiarijs & mundo, qui talia irridẽt, contemnunt, blaſphemant. ſed in conſpectu ſanctorũ tuorum, id eſt, fidelium quos tu ſanctificaſti & iuſtificaſti &c.

PSALMVS LII.

Titulus. προσκέλευσις. Ad hæreditatem eruditiuum Dauid.

SVMMA. Nihil aliud hic eſt quã quod pſal. 13. præter uerſum, Quoniã deus diſſipauit &c. In quo oſtendit planè ubi trepidẽt impij, ſed timore uano, ne ſcilicet nõ ſolũ perdant quæ poſſident, ſed etiã gratiã hominũ &c.

DIxit inſipiens in corde ſuo, non eſt deus. Corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt in iniquitatibus, non eſt qui faciat bonũ. Deus de cœlo proſpexit ſup filios hominũ, ut uideat an ſit intelligens aut requirens deum. Omnes declinaue

runt,simul inutiles facti sunt,non est qui faciat bonum non est ne unus quidem. Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatẽ,qui deuorant plebem meam in esca panis? Deum non inuocarunt, illic trepidauerũt timore ubi non erat timor. Quoniam deus dissipauit ossa eorũ qui hominibus placent,confusi sunt qm̃ deus spreuit eos. Quis dabit ex Sion salutare Israel? cũ cõuerterit deus captiuitatem plebis suæ exultabit Iacob & lætabitur Israel.

Quoniã deus dissipauit ossa,id est,uires,robur,hypocrisim,uanam fiduciam eorũ qui gloriam hominũ gloriæ dei præferunt,& traditiones humanas sapientiámq; rationis quæ hominibus speciosa apparent & arridẽt ueritati dei anteponũt,imò per illa contra hanc pugnant. Confusi sunt reuelata ueritate uerbi dei,reuelato iudicio dei cõtra ipsos, quoniã deus spreuit eos, Quid ergo profuit illis, q̃ ab hominibus magnificati sunt? Sic Paulus dixit,Si hoĩbus placerem,Christi seruus non essem. Et Christus Iohan. 5. Quõ uos potestis credere(id est,ex nũero estis illorũ insipientũ qui dicunt, Nõ est deus) qui gloriã ab inuicem accipitis,& gloriam quæ à solo deo est non quæritis? Quid ergo est quod Paulus dicit 1. Cor. 10. Ego per omnia omnibus placeo? Respondeo,Aliud est placere hominibus cõtra deũ & aliud pro deo. Alterũ seductio est ubi places & adularis fauendo mendacio contra dei uerbũ. Alterum fraterna charitas est,ut nõ sis scandalo propter dei uerbum promouendũ. Sic enim ait Paulus,Sine offensione estote Iudæis & gentibus & ecclesiæ dei,sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est,sed quod multis ut salui fiant. Placere hominibus.

PSALMVS LIII.

Titulus. προσκέλευσις In canticis eruditiuum Dauid, dum uenirent Ziphæi & dicerent Sauli, nõne Dauid absconditus est apud nos. Lege 1. Reg. 23.

SVMMA. *Hæc est pia inuocatio contra alienos, de quibus diximus psalmo.18.*

DEus ín nomíne tuo ſaluum me fac, & ín ue ritate tua íudíca me. Deus exaudí oratío nem meã, auríbus percípe uerba oris mei. Quoníã alieni ínſurrexerunt aduerſum me & fortes quæſie runt animã meam, & non propoſuerunt deum ante conſpectum ſuum. Ecce enim deus adíuuat me, & domínus ſuſceptor eſt animæ meæ. Auertet mala ad ínimícos meos, ín ueritate tua díſperde íllos.

Dominus ſuſceptor eſt animæ meæ. Fe. *Dominus cum ſuſtinentibus uel ſuſtentantibus animam meã, id eſt, dominus eſt cum illis uel inter illos, dominus fauet illis & adiuuat illos qui mihi fauent & auxilio ſunt. Id quod conuenit cũ eo quod ſequitur, Auertet mala, ſcilicet à me, ad inimicos meos ſic enim clarius reſolui datiuũ qui legitur ex Græco, Inimicis meis, Non enim hic pro inimicis oratur, ſed contra inimicos, quod qua ratione fiat alibi dixi, ſtatim enim additur, In ueritate tua diſperde illos. Et Felix ſic reddit ex Hebræo, Reddat malum tribulantibus me. Hieronymus, Redde malum inſidiatoribus meis.*

Ad inimicos meos.

Deus omnipotens, in cuius manu ſunt omnia, libera me per gloriam nominis tui, per inuocationem nominis tui, ſecundũ tuam promiſſionẽ, Omnis qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit, & iudicium fac pro me contra aduerſarios per uirtutem tuam, quia mea nulla eſt, non habeo aliud in quo confidam, omnia mea ſunt deſperata. Quia alieni qui nõ ſunt de ſorte tua, impij, contemptores tui, non habentes uerbũ tuum, miniſtri Satanæ & regni tenebrarum inſurrexerunt contra me, Et fortes: qui enim alioqui nihil poſſent iam poſſunt, iam ſæuiũt, quia eſt poteſtas tenebrarũ, iam illis licet te diſſimulante, ut alibi dictum, hi, inquam, fortes gigantes quæſierunt animam meam, id eſt, uitã meam, ut me perderent, qui ſoleo tuam confiteri ueritatem, ut me à te ſepararent. Et certe egerunt contra conſcientiã non timẽtes deũ, dũ nitebãtur condẽnare qui nihil dignũ condẽnatione egiſſet,

Alieni.

Fortes

Et non propoſuerunt &c.

Ecce deus adiuuat me. Verba sunt fidei sentientis uirtutem dei. Nam, ut alibi diximus, tales psalmi sunt gratiarum actiones post deuictam tentationem, Dominus pugnat, inquit, pro me & defendit animam meam quã illi quærunt, Quod in me machinantur reddet in capita ipsorum, Psal. 7. Conuertetur dolor eius &c. Et tu deus disperde illos, destrue illorum tyrannidem & impietatẽ per ueritatem tuam, per reuelatũ tuum uerbũ, quod est tua ueritas, ut ipsorũ insipientia nota fiat omnibus hominibus, ut uideatur tua ueritas, ut uideatur tua promissio in te sperantibus, ut uideatur tuum uerum iudicium aduersus uerbi & ueritatis tuæ contemptores & blasphematores & persecutores. In ueritate tua.

Voluntarie sacrificabo tibi, confitebor nomini tuo domine quoniã bonum est. Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & in inimicis meis despexit oculus meus.

Voluntarie &c. Fe. Cum munificentia sacrificabo tibi. uel, Cum animæ quadã liberalitate offerã. Et significat oblationẽ spõtaneæ mẽtis, Hæc Fe. Quia liberasti me & uidi confusionem alienorum, non ero ingratus sed spontaneæ mentis sacrificium tibi offeram quæ est tui nominis iugis sanctificatio, de quo alibi diximus. Quoniã bonum est. Vide psalmum. 51.

Quod legis, In inimicis meis despexit uel uidit oculus meus, significat ultionem uidisse in inimicos, sic etiam indicante Felice. Est enim Hebraica phrasis, ut psal. iii. Donec despiciat super inimicos suos. Psal. 90. Verumtamen oculis tuis considerabis & retributionem peccatorũ uidebis. Psal. 34. Euge euge uiderunt oculi nostri. Micheæ. 7. Oculi mei uidebunt in eam. Videre in inimico, uel inimicum.

PSALMVS LIIII.

Titulus. προσκλευσις In canticis eruditiuũ Dauid.

SVMMA. Christus (cuius spiritus in propheta loquitur) contristatus super cæcitate Iudaica, quia in ciuitate non uidet nisi contentionem litium, iniustitiam, usuram, & dolum (qualia & hodie uidemus utinam cũ Christia no dolore) secedit in desertũ, ut hæc legis aperte Marci. 3. Dans exemplũ, ut ubi desperata omnia uidemus, postquã satis monuerimus, relinquamus ueritatis oppugnatores manui dei. Exaudiet, inquit, deus & humiliabit il- Fugere quãdo liceat.

los qui est ante secula. Non enim est illis cõmutatio, & nõ timuerũt deum. Cur enim non relinquamus, & abstineamus ab illorum quibuscũq; etiam sanctis quorum oratio sit in peccatum, ut est psalmo. 108. cum etiam iubeamur fratrem scandalizantem nec resipiscentem habere sicut ethnicum & publicanum, secundũ Christum, & uitare ut ne cibum quidẽ unà cum eo sumamus secundũ Paulum? Præterea & Apostolis dictũ est, Si uos persecuti fuerint in una ciuitate, fugite in aliam. Et ut maxime pastori fugere non liceat, tamen ouis lupum expectare non debet. Hic semper excipiendum, ne fuga fiat cum scandalo Euangelij, id est, ne posit uideri fidei negatio, sed potius fidei confessio, q. scilicet libenter ubi res postulat relinquimus omnia propter Euangelium. Sed hæc deus curabit. Non potest præscribi regula. Attende uero q. in hoc psalmo plus quã de alijs aduersarijs quæritur de domestico proditore, ut & psal. 40.

EXaudi deus orationem meam, & ne despexeris deprecationẽ meam, intende mihi & exaudi me. Contristatus sum in exercitatiõe mea, & turbatus a uoce inimici, & a tribulatione peccatoris. Quoniã declinauerunt in me iniquitates, & in ira irascebantur mihi. Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me. Timor & tremor uenerunt super me, & cooperuerunt me tenebræ.

Et ne despexeris deprecationẽ meã. Fe. & ne abscondaris à tribulatione mea, id est, ne mihi desis in tentatione. Contristatus sum in exercitatione mea, uel potius mei. & turbatus sum, id est, grauat & in angustiam me detrudit hæc mei exercitatio, id est, tentatio. Felix, Lamentabor in deprecatione mea & strepitũ faciam, id est, non cessabo à deprecãdo & clamãdo.

A uoce &c. Fe. A uoce inimici, à conspectu coartatiõis impij, id est, quia clamat contra me inimicus & in præsenti sum periculo.

Quoniã declinauerunt in me iniquitates. Fe. Quoniã dimittent uel ca-

dere facient super me iniquitatem, & cum ira odio habebunt me. Tenebræ. Felix, horror.

Hæc omnia Christus expertus est, tentatus per omnia pro similitudine absq; peccato, ut alibi diximus. Hæc certe est grauissima tẽtatio quãdo uox immici clamat cõtra nos, damnãs quæ sunt dei & quæ nostræ sunt salutis. Non est salus, inquit, ipsi in deo eius, is sentit cõtra omnes &c. Hic declinãt & super nos cadere faciũt iniquitatem, mentientes omne malũ contra nos, & fingentes quasi iustas persecutionis & odij causſas. Hic surgit horror mortis, timor & tremor & tenebræ quæ sunt horror mẽtis, sicut propheta istum horrorem describere solent tam in impijs quàm in pijs, sed hos nouit deus de tentatione eripere. Sic Esa. 5. Aspiciemus in terrã, & ecce tenebræ tribulationis, & lux obtenebrata est in caligine eius. Grauissima tentatio.

Et dixi, quis dabit mihi pennas ut columbæ, & uolabo & requiescam. Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Expectabam deum qui saluat me, a pusillanimitate spiritus & tempestate.

Quis dabit &c. Optantis est in scripturis, ut dixi Psal. 13. Pro, Vtinam haberẽ pennas ut colũba, ut liceret mihi fugere ex ista aduersariorũ turbatione & blasphemia, & paululũ recreare spiritũ meum qui contumelia dei quã uideo in ciuitate quotidie affligitur. Sed ecce iam fugiens elongaui me ab eis & mansi solitarius, ut quiescerem, ut separatus à turba, in qua nihil proficiebam per uerbũ prædicationis & confessionis, deprecarer dominũ, qui solus me potest liberare ab hoc pusillo meo animo, ab hac mẽtis tempesta te & mortis horrore, & dare spiritũ fortitudinis quãdo uoluerit, ut posſim tandem, mortificatis omnibus quæ mea sunt, dicere, Verũtamẽ non mea pater, sed tua uoluntas fiat. Hæc de trepidatione sanctorũ nobis scripta sunt, ne nostra præsumptione cum Petro cadamus, ne simus confidentes in nobis &c. 2. Cor. 1. Felix sic reddit, Ecce elongabo transmigrationẽ, dormiam in deserto. Accelerabo fugam mihi à spiritu uehementi, à tempestate, id est, à turbine & procella tempestatis iam appetentis & ingruentis. Trepidatio sanctorum.

Præcipita dñe & diuide linguas eorũ, quoniã uidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Die ac

nocte circũdabit eam super muros eius, & iniquitas & labor in medio eius & iniustitia. Et non defecit de plateis eius usura & dolus.

Labor. Fe. Afflictio. Iniustitia. Fe. Prauitates. Vsura & dolus. Fe. Iniquitas & fraus. Separaui quidẽ me corpore, sed dolet adhuc animus propter dei blasphemiam quã & audiui & uidi in ciuitate, sicut de Loth scribit Petrus, epist. 2. ca. 2. Vrgeor ergo, ut orem pro regno iniquitatis ipsorũ ustando (utinam hunc sanctorũ spiritum uidere possent impij, mirum si non trepidarent) Præcipita & deijce & diuide linguas eorum, omnia quæ loquũtur contra tuã ueritatem, omnia consilia quæ ineunt ad tuũ uerbũ conculcandum, ad sua confirmanda, cõfunde ut sint schismata & dissensiones inter ipsos, irrita ut nihil efficiant, & quicquid consultauerint cõtra te, fac uenire super eos, ut nihil nisi contra se consultasse sua sapientia uideantur. Quoniã uidi in ciuitate iniquitatem, id est, quicquid est contra dei iustitiã quæ in uerbo eius cognoscitur, & contradictionem uel contentionem ubi quisq; quærit sua, ubi nulla charitas est. Nam ubi est iniquitas in corde quæ est radix impietatis, illic etiã foris est contradictio. Hoc est ubi non est fides, ibi non potest esse confessio & charitas. Ista, inquit, iniquitas & cõtradictio circũuallauit totam ciuitatem & congregationem impiorum quã coactus sum fugere, circũuallauit, inquã, die ac nocte. Tota enim impiorum uita impietas est & impietatis fructus. Iniquitas infidelitatis illic est, & labor siue afflictio conscientiæ seducentium & seductorum, & iniustitia externa siue iniuria quam prauitates Felix dixit, & nunq; illic cessat usura, iniustum lucrũ, impius uictus, & dolus, id est, deceptio in rebus, deceptio in fraude & adulteratione uerbi dei, quæ est hypocrisis & fermẽtum pharisæorum. Ob talia Christus cũ uidebat excæcatorũ obstinatas mentes nõnunq; secedebat, tandem in æternũ ab illo populo recessurus, & nos tandẽ feret eadem malicia obstinatos, qui pro uerbo dei abiecto, non solum illa habemus, sed etiam ut diuina defendimus, & iniquitatẽ foucemus traditionibus humanis? Hanc uero reliquos fructus sequi non solum scimus, sed etiam uidemus.

Præcipita &c.

Iniquitas. Contradictio.

Iniquitas. Labor. Iniustitia. Vsura. Dolus.

Iniquitas radix.

Si enim inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utiq;. Et si is qui oderat me super me magna locutus fuisset, abscondissem me utiq; ab eo. Sed tu homo

homo unanimis, dux meus & notus meus. Qui simul dulcorabas mihi cibos, in domo dei ambulauimus in concordia.

Fe. Quoniã non inimicus exprobrabit mihi & sustinebo, & nõ odio habens me super me magnificauit & abscondar ab illo. Recte quidem, sed clarius Hieronymus sic, Non enim inimicus exprobrauit mihi ut sustineã, neq; is qui oderat super me magnificatus est ut abscondar ab eo. Sed tu homo unanimis meus, dux meus, & notus meus. Qui simul habuimus dulce secretum, in domo dei ambulauimus in terrore. Felix, Tu autem utr secundũ ordinem meum (uel secundũ dignitatem meam, id est, habitus honore ut ego) ductor meus & notus meus. Qui simul suaue inibamus consilium, in domum dei ambulabamus cateruatim, id est, cum maximo populi strepitu & turba ibamus simul in domum dei, id est, ecclesiam quæ expectabat uerbum dei. His diligenter collatis, uides hic grauem querimoniã, q; is maledixerit, blasphemauerit & magna iactauerit aduersum ueritatis professorem, qui nihil minus uidebatur quã inimicus, nihil minus quã odisse Christum, atq; adeo qui uidebatur homo eadem sentiens, eiusdem ordinis, dux & fautor & eadem docens & in omnibus familiaris, qui inibat unà secretum consilium & fauere rei uidebatur, & conuictu mensæ iucundus apparebat socius. In ecclesia uero dei ubi cõgregabatur populus nemo aliud iudicare potuit quã summam concordiam. Quod autẽ Hieronymus dixit, In terrore, nescio an recte uersum sit, quod liceret eo referre, q; talis concordia & mutua necessitas (quæ putabatur) fuerit hominibus admirationi & stupori. Igitur quod nos legimus sic habet, Si inimicus meus, hoc est qui palàm aduersabatur & de quo nemo dubitabat quin esset aduersarius, quin non faueret caussæ, & is qui sciebatur odisse me, intentasset mihi malum & maledixisset & magna dixisset contra me, sustinuissem certe, cessissem ei, dimisissem aperta malicia furere & insanire eum, res non fuisset in magno periculo nisi forte corporis, omnes intellexissent uim inferri & iniuria agi. Sed tu homo unanimis &c. subaudi maledixisti & super me uel contra me magna locutus es, Tu sub specie quasi tibi optime mecum conueniebat, qui uidebaris esse dux & doctor & princeps negocij mei, id est, uerbi quod prædicabam, ob quod sustinebam contradictionem in ciuitate, qui uidebaris omnia secreta mea scire & intelligere uerbum dei, scripturam sacram, edere mihi oblata,

Non inimicus maximus inimicus.

ueſci eiſdem ſacramentis, & nulli ſic in domo dei uidebatur conuenire mecum ac tibi, Tu, inquam, blaſphemaſti meam doctrinam, docuiſti contra me ubi tibi commodum uidebatur, ubi lucrum tibi ſubolebat. Hoc iam fuit grauiſſimum periculum ubi ſub ſpecie religionis, ſub nomine meo ſeducebantur corda hominum. Non ita nocent qui occidunt corpora, & poſt hoc non habent quid faciant. Iudas Apoſtolus cenſebatur qui tamen erat diabolus, Ioan. 6. Paſtores hodie dicuntur, qui tamen lupi intus ſunt rapaces. Verbi promotores dicuntur & animarum curatores, qui uerbum perſequuntur & animas occidunt. Id quod non eis permitteretur niſi omnia ſancta tegerent ſpecie, ut Iudas, ut Iudaicus populus, qui Chriſtũ exſpectabant & occidebant. Quid enim efficeret publicus latro, publicus ſcortator &c. ſi diceret, Viue ut ego, mea eſt recta uia? Sed illi ſeducunt quos uulgus iudicat Chriſto proximos. Attendite igitur à falſis prophetis, qui uenitũt &c. Quorum iudicium in hoc pſalmo ſequitur.

Veniat mors ſuper eos, & deſcendant in infernum uiuentes. Quoniã nequitia in habitaculis eorum, in medio eorum.

In infernum uiuentes.

Vides pſalmum non de uno proditore eſſe, ſed totum de omnibus illis qui ſub ſpecie Chriſtiana à Chriſti ueritate abducũt, ut tunc phariſæi & ſcribæ, hypocritæ, qui fõris nitent, in medio autẽ & in interiori habitaculo eorum nequitia eſt fraus, uſura, dolus & hypocriſis, quibus hoc iudicium imprecatur uel prædicit, ut deſcendant in infernũ uiuentes, ut manifeſte uideatur eorũ perditio, ne amplius miſeras animas ſeducant, ut habeant iudicium quod illis uenit, qui contra dei uerbum Moyſi commiſſum ſuſcitabant ſeditionem, ut ipſos populus non dei uerbum audiret, Numeri. 16.

Ego ad deum clamaui, & dominus exaudiuit me. Veſpere & mane & meridie narrabo & annunciabo, & exaudiet uocem meam. Redimet in pace animam meam ab iis qui appropinquãt mihi, quoniã inter multos erant mecum. Exaudiet deus & humi

liabit eos qui est ante secula. Nõ enim est eis commutatio, quoniã non timuerũt deum, extendit manum suã ut retribuat. Contaminauerunt testamentum eius, diuisi sunt ab ira uultus eius, & appropinquauerunt corda eorum. Molliti sunt sermones eorum super oleum, & ipsi sunt iacula.

Hæc est fiducia iusti uespere & mane & meridie narrantis & annunciantis suam miseriam & adflictionem coram domino, id est, sine cessatione in tentatione obsecrantis & ad deum sancto desiderio suspirantis, ut pace reddita liberetur ab ijs qui ei specie bona in malũ appropinquant, qui inter multos cum eo sunt ut obseruent quõ capiant eum in uerbo, quibus nõ est commutatio, id est, excæcati sunt & in malicia indurati ut resipiscere nequeant, quia timorem domini abiecerunt sine ulla spe salutis. Et dominus extendit manum suam ut retribuat, quandoquidẽ qui non credit, iam iudicatus est. Et in Esaia dicitur, In omnibus his nõ est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta & populus non est reuersus ad percutientem se. Sequitur, Maculauerunt testamẽtum dei, ut illi uetus ita nostri nouum, imò uerius utriq; nouum. Iustificationem enim dei fœdis traditionibus & humanis adinuẽtionibus adscripserunt, quæ est idololatria uera & cõtaminatio testamenti & promissionis dei. Diuisi sunt, dissecati sunt in uarias sectas et separati à deo traditi in reprobum sensum, ab ira uultus & sæueritatis iudicij dei quæ uenit super eos. Et appropinquauerũt corda eorum, certe ut agerent contra ueritatem dei id quod aperte additur, Molliti sunt sermones eorum plus quã oleum, adeo omnia sancta, amica, uenerãda apparent, & ipsi sermones qui molliorẽs oleo per hypocrisim apparẽt, sunt iacula & gladij, quibus occãduntur & inficiuntur animæ seductorum, & crucem sustinent qui fraudem intellectam detegere uolunt.

Fiducia iusti et perditio impi orum.

Felix qd' legimus, Redimet &c. sic transfert, Redemit in pace animã meã à prælio qd' erat mihi, quoniã cũ multis fuerũt aduersũ me. Exaudiet deus & hũiliabit illos, habitãs ab initio (id est q est æternus) quomã nõ uariationes sunt ipsis, & nõ timuerũt deũ. Misit (sc; aduersarius, est enĩ subita nũeri mutatio uulgaris hebræis) manus suas ĩ pacificos suos (potius eius. i. dei)

maculauit fœdus suum (potius, eius, id est, dei) Molle fuit supra butyrum os eius, & intimum cordis eius uel bellum cor eius, leniora fuerunt uerba eius supra oleum, & ipsi sunt gladij.

Iacta in dominum curam tuam, & ipse te enutriet, & non dabit in æternum fluctuationem iusto. Tu autem deus deduces eos in puteum interitus. Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos, ego autem domine in te sperabo.

Curam tuam. Felix, Onus tuum. Enutriet, id est, omnia dabit quorum indiges, & uitam tuã seruabit. Felix, Sustentabit, id est, in omni tentatione, in omni onere tuo quodcũq; te pressserit, tenebit te ne cadas. Fluctuationẽ. Felix, lapsum.

Ipse te sustentabit.

Vides auream sententiam, sed non discetur nisi spiritu magistro. Simito furere impios hypocritas qui uidentur in domo dei cum Christo ambulare unanimes, ductores gregis, noti familiares, conuiuantes, concordantes, cum reuera sint blasphemi & magna loquentes contra Christum, cuius uerbum abijciunt & suum seductis seductores obtrudunt, Simito illos cæci sunt & duces cæcorum, Dolet quidem q̃ multos seducunt, q̃ uerbum dei non auditur, sed blasphematur, persecutionem patitur, unde tibi uariæ tentationes accidunt, ita ut etiam incidas à deo derelictus in mortis horrorem, sed contra scito hæc esse dei iudicia ut illi pereant, tu tenteris. Iacta omnem curam tuam, omnem solicitudinẽ tuam, omne onus tuum quo premeris, omne quod te angit secundũ corpus & secundũ spiritum, iacta, inquam, in dominum, committe illi totum negocium, frustra doles, frustra times homines, Satanam, paupertatem, & ipse te enutriet, secundũ corpus & secundũ animam, ipse sustentabit ut non cadas utcunq; sæuiat uel simul totum inferorum regnum cũ omnibus Satanæ angelis, qui se transfigurant in angelos lucis & meridiana uidentur foris, quæ intus dæmonia sunt. Et non dabit iusto, id est, credenti homini fluctuationem uel lapsum in æternum, quem uult benigna patris uoluntas ad tempus horrorẽ sustinere mortis, premi angustijs, ferre crucẽ & ignominiã, sed nouit pios de tentatione eripere, dum impij blasphematores cadunt in puteum interitus, dum mors

uenit super ipsos, & descendunt in infernum uiuentes, ut non possint exple
re uiri illi sanguinum & dolosi (de quibus psal. 5.) dimidium dierum suorũ,
sicut liberauit Loth reliquis igni cœlitus misso pereuntibus. Hoc est quod
& Petrus monet, Omnem solicitudinem proiicientes in eum, quoniam ipsi
est cura de uobis. Et Paulus, Dominus prope est, nihil soliciti sitis. unde Esa.
51. Ego ego ipse cõsolabor uos, Quis tu ut timeas ab hoĩe mortali &c.

Quid est q̃ dicit Illos qui dolis & hypocrisi agunt, quos nominat dolo Impij nõ dimi
sos, & qui uiri sanguinum sunt, id est, qui oderunt & uindictam quærunt diãt dies suos.
in eos, qui dolos ipsorũ ueritate uerbi dei detegunt, ne amplius animas oc
cidant, quid est, inquam, q̃ dicit illos non dimidiare dies suos? quis ignorat
etiam pios multos in adolescentia ab hac uita deficere? Respondeo. Ideirco
oportet nos hic habere spirituales oculos ut uideamus hoc uerbum dei esse
uerax. Pij orant, Ne reuoces me in dimidio dierum meorum, id est, ne spem
habeant huius uitæ, & occupentur subito à morte, dũ falsa spe tenentur di
utius uiuendi. Et psalmo 38. Notum fac mihi domine finem meum &c. Vt
de quæ illic diximus. Sunt ergo semper parati, uigilantes, quando dominus
uenerit, siue in prima uigilia, siue in quarta. Ipsi interim uocationem suam
sequuntur, quã diu dominus uoluerit, nihil præscribentes sibi, nihil solici
ti de uita, siue eras eius finis sit, siue post decem annos, ideóq; uixerunt om
nia tempora sua, etiam si iuuenes moriantur, quemadmodum ille dixit Sa
pien. 4. Iustus si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit, Senectus enim
uenerabilis est &c. Consummatus in breui, expleuit tẽpora multa &c. Im
pij autem præscribunt sibi longa tempora, quemadmodum ille in Luca, qui
dixit, Anima mea habes multa bona in plurimos annos, sic agunt, sic uiuũt
quasi diu uicturi. Vnde & nouas adinuentiones non cessant adinuenire, no
uas sectas, noua lucra, nouos dei cultus, de quibus ne unam quidem literã
habent, ut possent coram deo defendere hanc esse dei uoluntatem, sed an
teq̃ illa magna, quæ uelut æterna moliuntur, perficiant, anteq̃ supprimant
ueritatis professores, ut maxime occidant, nihil refert, ipsi in medijs conati
bus, fide uacui auferuntur, in die (ut ait dominus) qua non sperant, & hora
qua ignorant, tunc diuidet eos dominus, & ponet partem illorum cum hy
pocritis, ibi erit fletus & stridor dentium. Nónne ante tempus, & in dimi
dio dierum suorum uocantur uirgines illæ stultæ & imparatæ, quarũ lam
pades ornatæ quidem sunt, hypocrisi, ut sepulchra foris dealbata, sed tamẽ
intus oleo fidei & misericordiæ diuinæ uacua? Idcirco lampades illæ fru
stra ornatæ extinguuntur & fœtorem excæcationisq; tenebras in illa no

cte pro luce referunt. Nónne necdum incœpisse uidentur, qui adhuc eunt, ut emant oleum? Tales describũtur Esaiæ. 28. si recte intuearis. Nec de personis solum loquimur impiorum, sed etiam de regnis & sectis illorum, quæ perpetua fore crediderũt, & posteri corum in longa præscriptione gloriãti sunt, quasi non posset cadere, quod tamdiu stetisset, quasi non posset esse error, quod tam multi amplexi fuissent, sed uide omnia regna q perierint in medijs conatibus, sectas omnes q perierint, ubi maxime florere uidebantur. Diu durauit, & ultra ducentos quinquaginta annos in Israël, & deinde in Iuda ferè centum quinquaginta annos, cultus uitulorum aureorum, inuentum Hieroboam, & durasset diutius, nisi deus omnes ex illis terris abstuliisset, ettamen ille populus habebat legem, uolebat dei populus haberi æque ac nos. Sed inuenta humana præscriptionem deo non faciunt. Omnis enim caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Exiuitum est fœnũ & cecidit flos, quia spiritus domini sufflauit in eum. Vere fœnum est populus. Exiuitum est fœnum, & cecidit flos, uerbum autem domini manet in æternum Esa. 40.

PSALMVS LV.

Titulus. προσκλευσις super columbam mutam inter longinqs, Dauid insigne, dũ caperent ipsum Philistæi in Gath.

Lege. 1. Reg. 21. ubi Dauid fuit columba muta in manibus seruorum regis Geth Palestini, quando simulabat se furere &c. longinquos, id est, alienos eos uocat siue alienigenas. Dauid insigne hoc erat, dignitas enim eius siue corona siue titulus regius ista furiæ simulatione & eiectione, deo sic uolente, ipsi seruabatur. Sic & Christo parabatur regia dignitas, dum ut lesprosus & percussus à deo, tenebatur mutus siue columba muta inter aduersarios. Sicut præterea & omnibus electis paratur regnum per patientiam, quorum uerba nemo audit, sed ut furiosi eijciuntur, cum tamen ipsi coram deo sint reges in Christo. Et de his proprie psalmum esse luce clarius est.

Per stulticiam ad sapientiã.

SVMMA. Psalmum, primum dicit Christus ut caput, quemadmodum dicemus psalmo sequenti, ubi ait, Dedit in opprobrium conculcantes me, Et post eum omnes pij, qui ob confessam ueritatem, persecutionem patiuntur. Est autem proprie psalmus scriptus contra illos, qui cum furiosi nesciant in tenebris, quo cadant, tamen alios in lumine uitæ ambulantes, & lucernam uerbi ueritatis in manibus habentes, despiciunt, furiosos iudicãt, hæreticos clamant, blasphemant, dei ueritatem mendacium pronunciant, & deniq;

Stulti iudicãt dei sapientiã.

ipſo dei lumine, quod uiſibili iſto ſole ſepties clarius in mentibus credentiũ refulget, excæcantur. Vnde ait, Ego nõ mea uerba loquor, nec ut mea (utrũ q̃ enim impium eſſet, ubi fides docẽda eſt) ſecundũ illud. 1. Petri. 4. Si quis loquitur, quaſi ſermões dei &c. Idcirco, In deo laudabo ſermões meos &c. Ob hoc uero homo & caro me iugiter perſequũtur ad mortẽ etiã uſq; &c.

MIſerere mei deus quoniam cõculcauit me homo, tota die impugnãs tribulauit me. Conculcauerũt me inimici mei tota die, quoniam multi impugnantes me ab excelſo. Per diem nõ timebo, ego autem in te ſperabo. In deo laudabo ſermones meos, in deo ſperaui, nõ timebo quid faciat mihi caro. Tota die ſermones meos execrabãtur, aduerſum me oẽs cogitatiões eorũ in malũ. Inhabitabũt & abſcondẽt, ipſi calcaneũ meũ obſeruabũt. Sicut expectauerũt aïam meã, ꝓ nihilo eĳcies eos in ira populos cõfringes. Deus uitã meã annũciaui tibi, poſuiſti lachrymas meas in cõſpectu tuo. Sicut & in ꝓmiſſiõe tua, cõuertẽtur inimici mei retrorſũ. In quacũq; die inuocabo te, ecce cognoui q̃ deꝰ me us es tu. In deo laudabo uerbũ, in dño laudabo ſermonẽ, nõ timebo qd faciat mihi hõ. In me ſunt deꝰ uota quæ reddã laudis tuæ. Quoniã eripuiſti aïam meã de morte, oculos meos a lachrymis, pedes meos a lapſu. Placebo corã dño, in lumine uiuentium.

Ab excelso, nõ pertinet ad uersum sequentẽ, id quod uidere licet in græcis biblijs Aldi, licet alia græca exẽplaria aliud habeant, tum & in hebræo finis est uersus, & præterea sententia hoc requirit. Quod enim dicit, Multi impugnantes me ab excelso, id est, ab alio loco, significat inimicos superiores esse, se autem subiacere & conculcari. Per diem non timebo. Fe. Per diem timebo, quod nisi per interrogationem legas, nõ conuenit cũ eo quod additur, Ego in te sperabo. Interrogatio uero efficit, ut sit idem cũ nostro.

In deo laudabo sermones meos. Fe. In deo laudabo uerbum eius. Sed in idem recidit, Sermones enim quos iustus loquitur, & ob quos persecutionẽ patitur, uerbum dei sunt. Inhabitabunt & abscondent, id est, cõuenient in unam domum, & absconditè consultabunt aduersum me. Fe. Congregabuntur & abscondentur. Sicut expectauerunt animam meam, scilicet, ad perdendum id quod pertinet aduersum præcedentem ex Hebræo. Sicut semper me uoluerunt perditum, ita etiam obseruabunt calcaneum meum, id est, re ipsa tentabunt, ut cadam morsu eorum.

Pro nihilo eijcies eos, id est, ut rem uanam, & tanq̃ nihilum abijcies eos, ut alibi, Vt lutum platearum delebis eos. Fe. Propter iniquitatem liberatio illis. Id quod non conuenit huic loco. Rectius ergo sic ex Hebræo, propter iniquitatem uel propter uanitatem eiectio illis. Vitam meam annunciauit tibi, id est, quæ patior tota die, tibi conquestus sum. Felix, Discursus meos numerasti tu, id est, tu scis omnem uitam meã, & quid patiar hinc inde uagando, & inimicis cedendo.

Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, id est, nouisti tribulationem & preces meas. Fe. Pone lachrymam meã in utre tuo, id est, abscõde apud te ne obliuiscaris, quasi in reseruaculo siue repositorio tuo, ut quando tibi placuerit exaudias.

Sicut & in promissione tua, subaudi est, id est, quemadmodum & promisisti, tuum uerbum manet uerum. Fe. Nunquid nõ in numero tuo? scilicet sunt, ea quæ mea sunt, ut discursus mei & lachryma mea. Id est, certe in numero tuo sunt, tu ea numeras, non sunt in obliuione coram te.

In me &c. sic construe clarius, In me sunt, deus, uota laudis tuæ, quæ reddam tibi. Fe. Super me deus uota tua, reddam laudem tibi. Vt placeam. Fe. ut ambulem. Ne quid uerearis, & hæreas, mi lector, in quibusdam psalmis, de nostra interpretatione, ubi interpretamur de uerbi dei persecutoribus, ecce habes hic apertum psalmum. Quid enim aliud persequerentur impij & hypocritarum cohors in sanctis, quã q̃ non sustinent uerbi dei & prædica-

Admonitio lectoris.

prædicationẽ & confessionem? Ait ergo, Succurre mihi domine qui à mul- Miserere &c.
tis tota die, id est iugiter, conculcor. Ego in te sperabo, non timebo per diẽ,
id est, per omne tempus uitæ meæ, Non tacebo timore hominũ, sed magnifi
cabo sermones meos, qui sunt uerbum tuũ, sed magnificabo in deo, non quæ In deo.
ram gloriam meã ex uerbo dei, gloriabor, sed in domino, non sinam uerbũ
conculcari quãdo ego conculcor. Non timebo quid faciat mihi caro & ho= Caro. Homo.
mo, quæ idem sunt, ut uides 1. Cor. 3. Sicut enim caro male audit in scriptu
ris, ita & homo, Omnis enim homo mendax. Tota die blasphemabant præ=
dicationẽ meam & confessionem siue sanctificationẽ nominis tui, cogitant
quicquid mali possunt consultantes aduersum me, ut expectantes uitam
meam ad interitum me morsu calcanei mei cadere faciant, adeo intentant
uenenum suum mihi capita illa serpentina.

Atq; hic uides insidias quæ intentabãtur à serpente illo antiquo in Chri Obseruabunt
sti calcaneum, ut dixi Psal. 48. quæ & intentantur omni semini Christi ab calcaneũ meũ.
eodẽ serpente & semine eius, id est, ab impijs, qui Christi semen, id est, uer=
bum dei & eos qui hoc habent omnibus petunt insidijs, ut uel sua zizania
interseminent uel ueritatis professorem occidant. In hac grauissima profe=
cto tentatione uerendum ne specie ueritatis à dei ueritate nos abducant.
Deinde etiam fit, ut permittente deo plus homines & carnem incipiamus
timere quã deum. Hic uero constanter dicendũ contra quoscũq; aduersa=
rios & cõtra impias mentis nostræ cogitationes & disputatiões. Ego uero
domine in te sperabo. Item, In quacũq; die inuocabo te &c.

Pro nihilo eijcies eos &c. Recipient domine suam mercedem, de quo fi Fidei uerba.
des mea non dubitat, ut proiectamentũ abijcies qui astra uideri iam uolũt,
quando ira tua sæuerit in aduersarios populos, quæ iam interim diss̃imu=
lat. Tu omnem uitam meã, tu nosti omnem necessitatem meam, de quo rur=
sum non dubitat fides mea, tametsi ad tempus in tentatione derelinquis, Si
cut & est in promissione tua, id est, sicut & promisisti, non dubito inimicos
meos conuertendos retrorsum. Psal. 90. Clamauit ad me & ego exaudiam
eum, cũ ipso sum in tribulatione &c. Esa. 65. Erit, antequã clament ego ex=
audiam, adhuc illis loquentibus audiã. Esa. 43. Cũ transieris per aquas &c.
Ideirco additur, In quacũq; die clamabo, scilicet cõuertentur illi retrorsum,
quia ea cognoui non solum fide sed etiã ipsa fidei experientia & multis
ante beneficijs tuis & liberationibus, q. deus meus es, qui totus mihi seruis
& mei curam habes creator meus, q. tu es meus qui condidisti omnia, in cu
ius manu sunt omnia, cuius sunt cœlum & terra & omnia quæ in eis sunt.

Qui hoc nouit satis nouit. uide Psal. 21. In deo ergo magnificabo & extollã uerbum & sermonem dei uel inuitis portis inferorum. Ad hoc enim me seruasti, ut est Psal. 9. Qui exaltas me de portis mortis, ut annunciẽ omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion.

In me uota laudis.

In me sunt deus uota laudis tuæ quæ reddã tibi. Sic uideo quosdã interpretari q̃ non opus sit externa quærere quæ deo offeramus cũ omnia habeamus in nobis quæ deo placeant & quæ ipse requirat. Non enim nostra sed nos uult. Bona quidẽ uerba, sed uideo non intelligere eos quid dicant, dum gratiam dei nostræ uolũtati adscribunt suúmq; liberũ arbitrium statuunt, & inueniunt in se multa bona. Ego autẽ, ait Paulus, non inuenio in me, hoc est in carne mea, bonũ. Sciant ergo solũ spiritualem hominẽ hoc dicere, qui ante dixit, In deo speraui &c. qui ut sequentia habent liberatum se uidet a morte & à lapsu & iam ambulat in lumine uiuentium siue in lumine uitæ, ut est in hebræo. Talis uere dicit, In me sunt deus uota laudis tuæ, id est, grates tibi ero pro beneficijs, sanctificabo nomen tuũ in spiritu meo non hypocrisi externa. Est autẽ hæc oratio, In me sunt deus uota uel super me sunt uota, quasi dicas id quod uulgo dicunt, Deuotio ad te est in me, ucrũ ne aliam deuotionẽ fingas, gratũ cor significatur quod per omnẽ uitam uult coram mundo sanctificare nomen domini & confiteri uerbũ eius utcũq; sæuiat in unũ omnis impietas, Hæc nõ est deuotio monachalis. Et ne hic mihi obijciat chaos illud uotorũ, uides uota laudis dici, & adhuc clarius ex Heb. Supra me deus uota tua, reddã laudẽ tibi. cur non dicit, Reddã uota? sed idẽ esse uota & laudẽ, hac oratiõe significauit. de qua re dixi Psal. 21. & infra 60.

Liberatio plena.

Quoniã cripuisti &c. Omnia hic comprehendit uersus quæ nostræ salutis sunt. Laudes, inquit, siue gratiarũ actiones reddam tibi, quia liberasti animam meã à morte, id quod opponit illi, quod supra dixit, Expectauerunt animã meam, Et oculos meos à lachrymis, quas flebam quãdo eas posuisti in conspectu tuo, ut supra dictũ. Et pedes meos à lapsu, id quod opponit illi quod supra dixit. Ipsi calcaneum meũ obseruabunt. Sic liberat dominus à morte & peccatis animã nostrã, ut simus iusti & sancti, & oculos nostros à lachrymis, ut amplius non doleat conscientia, & pedes à lapsu ut spiritu confirmati stemus in æternum, & placeamus & ambulemus coram deo (ut cunq; sentiat de nobis mundus) in lumine uiuentium, id est, iustorum qui ex fide uiuunt & seruantur in conspectu dei, In lumine uiuentium uel in lumine uitæ, non in tenebris mortuorũ, id est, impiorum errore, nõ in lumine scientiæ, gloriæ & iustitiæ humanæ, sed in lumine quod uita est omnium iustorum.

Lumen uiuentiũ siue uitæ.

ferum, quod est uerbum dei in cordibus &c. Hic tamen aduerte quod legimus, Oculos meos à lachrymis, in Heb. non haberi.

PSALMVS LVI.

Titulus. προσκέλευσις Ne dissipes (ô deus) Dauid insigne, dū fugeret ipse a cōspectu Saulis, in spelunca, Reg. 22. et. 24.

SVMMA. Christus hæc dicit, hinc citante Paulo, Ro 15. propterea confitebor &c. Id quod est quoq; in psalmo. 17. ut illic diximus. Est ergo uox perfectæ fidei & gratiarūactionis, in qua Christus gloriatur ab omnibus secrutū malis, ut post resurrectionē eius magnificetur deus sub omni cœlo in omnibus gentibus, nempe misericordia & ueritate eius ubiq; prædicata.

Miserere mei deus miserere mei, quoniā in te confidit anima mea. Et in umbra alarū tuarū sperabo, donec transeat iniquitas. Clamabo ad deū altissimum, deum qui benefacit mihi. Misit de cœlo & liberauit me, dedit in opprobrium conculcantes me. Misit deus misericordiā suam & ueritatem suam, & eripuit animā meam ex medio catulorū leonū, dormiui conturbatus. Filij hominū, dentes eorū arma & sagittæ, & lingua eorū gladius acutus. Exaltare super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua. Laqueum parauerūt pedibus meis, & incuruauerūt animā meam. Foderunt ante faciem meam foueam & inciderunt in eam.

Iniquitas. Fe. prauitas uel cōfractiones, ex quo clarū est hoc dici de iniquitate aduersariorū, Id est, donec trāseat hæc tentatio quā mihi per inimicos suscitasti. Dedit in opprobriū conculcātes me, id est, confisi sunt qui me conculcabāt. Fe. Ex opprobrio absorbētis me, scilicet liberauit me, Id est ex ore leonis, ut alibi &c.

Misit deus misericordiã &c. Fe. Mittet deus misericordiã suam & ueritatem suam. Anima mea in medio leonũ (scilicet est) iacebo in medio inflammantiũ (id est ira ardescentium in me) in medio filiorũ hominis (id est carnalium) quorũ dentes lancea & sagittæ & lingua eorum framea acuta. Incuruauerunt. Fe. Incuruauit, scilicet laqueus uel rete.

Succurre pater filio, qui ad mortem petitur, quoniã in te solo confido, & confidam sub uelamento & protectione alarum tuarũ, donec finiatur iniquitas, quæ me persequitur. Clamabo ad te qui oĩbus es superior, qui me liberasti (sic enim Christus dixit ante mortẽ, Nunc glorificatus est filius hominis &c. quod iã instare uidit cõsummatũ dixit, quæ uerba sunt fidei) Tu misisti misericordiã tuã qua gratis subuenis, & ueritatẽ tuã qua ex pacto promissionis ades, & eripuisti uitã meã ex medio catulorũ leonũ, id est, regni tenebrarũ & ministrorum eius, quorũ caput est Satan, leo ille rugiens quærens quẽ deuoret, sub quo sunt & leones capita illorũ qui seducũtur, ut sæuiant eodẽ furore in ueritatis professorẽ. Catuli leonũ. Dormiui, id est quieui, conturbatus, id est, in furore illorũ, id est, permisi eos furere & insperaui, dormiẽs & quiescens, dũ illi leones adhuc non erãt satiati ex persecutione mea & morte mea, sed adhuc me cogitabant conturbare, custodientes in sepulchro, tenentes in morte, quasi amplius non uicturum. Hi sunt filij hominũ nihil nisi humana sentientes, propterea stulticia sunt illis quæ dei sunt, quorũ dentes sunt arma & sagittæ & lingua gladius acutus, Suis enim falsis constitutionibus & doctrinis occidunt animas seductorum, suis mendacijs impetunt sacrũ dei uerbũ & uerbi dei professorẽ, & dum leum culi illi prædam quã concluserũt uorare tentant, tamẽ audent dicere egregia hypocrisi, nobis non licet interficere quenquã. Dentes & lingua aduersari orũ ueritatis. Quos uides hic descriptos non manibus, sed dentibus & lingua instructis ad occidendum, sed tu deus dentes impiorũ contriuisti, Psal. 3. Exaltare deus super cœlos qui uideris impijs non regnare in cœlis. Exaltare qui iam uideris in Christo tuo deiectus, magnificentia tua Christo resurgente & Euangelio eius rursum prodeunte in lucẽ illucescat & super omnẽ terrã omni creaturæ. Psal. 8. Quoniã eleuata est &c. Exaltare &c. Hæc magnificentia & gloria tua est qua gratis donas in Christo tuo oĩa hoĩbus peccata & facis eos hæredes tuos, cohæredes Christi. Oẽs enim peccauerũt & egent gloria dei. Hac gloria sup omnẽ terrã manifestata, ut est in Psal. 18. frangũtur dentes & lingua cõfunditur istorũ catulorũ leonũ & istorũ inflammantiũ, qui cõtra dei iustificationem suis somnijs & traditionibus cõtenderũt. Incidẽrũt enim in laqueũ & foueam suam &c.

Paratum cor meũ deus, paratum cor meum cantabo & psallam ín gloría mea. Exurge gloría mea, exurge psalterium & cithara exurgam díluculo. Confitebor tibí ín populís domíne, psallam tibí ín gentibus. Quoníam magnificata est usq; ad cœlos misericordía tua, & usq; ad nubes ueritas tua. Exaltare super cœlos deus, & super omnẽ terram gloria tua.

In gloria mea, non est in Heb.

Glorificatio dei in Christo per orbem.

Iam hostibus confusis restat ô deus ut glorificetur nomen tuum per totum orbem terrarum, ut agnoscatur me glorificato lux tua, misericordia, & ueritas per tuum Euangelium, per tuum sanctum uerbum ab omnibus. Paratum ô deus iam cor meum, paratum est ut cantem & psallam tibi glorificatus, misso spiritu sancto super omnem carnem secundũ Ioëlis prophetiam. Exurge, excitare iam qui hactenus dereliquisti omnes gentes ingredi uias suas & non audierunt laudem tuam, exurge, inquam, ô deus pater qui es gloria mea, id est, gloriatio mea, hoc est de quo solo glorior. Exurge psalterium meum & cithara, id est, tu qui es exultatio, laus, canticum meum, ut & Psal. 21. De te laus mea in ecclesia magna &c. Et Psal. 70. In te cantatio mea semper &c. Nihil ergo hic opus est, ut mutes personam loquentis, id quod quidam faciunt inducentes loquentem patrem & respondentem filium. Quod uero sequitur, Exurgam diluculo, In Heb. est, Excitabo auoram, id est, præueniam auroram, ut non ipsa me, sed ego eam uidear excitare surgens ante auroram ut cantem, quemadmodũ gallus suo cantu dicitur excitare auroram. Id quod aptissime quadrat ut de resurrectione Christi intelligas. Surrexit enim ad laudandum deum patrem in Iudæis & in gentibus, proclamata cum gloria fideliũ eius misericordia & ueritate per Euangelium gloriæ magni dei, usq; ad cœlos & usq; ad nubes, id est, per totum orbem terrarum, ut non sit qui se abscondat à calore eius &c.

PSALMVS LVII.

Titulus. προσκέλευσις Ne dissipes Dauid insigne.

SVMMA. Increpat spiritus dei genimina uiperarũ, quæ etsi recte uideantur loqui de dei ueritate, recte docere, recte arguere alios, ut de hypocritis Iudæis Paulus dicit, Rom. 2. & de pharisæis Christus in Euangelio, tamen corã deo impij sunt, non sentientes corde secundũ ea quæ docẽt. uerũ impoßibile est ut non foris quoq; prodat se quãdoq; impietas in uerbis & operibus, non dico illis craßis quæ etiam mundus iudicat, sed illis quæ mala mũdus deprehendere nõ potest deceptus specie sanctitatis, incipiunt enim tandẽ docere contra dei iustitiam & probare opera in quibus cõfidant homines, id quod est contra omnẽ scripturã & uerbum dei. Ex talibus fructibus, ait Christus, cognoscetis uos mei discipuli q uerbo docti estis illos pseudoprophetas, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium &c. Sunt enim omnia ipsorũ studia & consilia ad malũ & ad erroris cõfirmationẽ intenta, qui cum semper audiri uolunt, neminẽ ipsi audiunt recta monentẽ. Icirco eos deus destruet anteq̃ crescendo fortiores aduersus ueritatem ueritatisq; professores euadant. Id quod intelligens iustus in sua fide firmabitur, & cognoscet fructũ iustitiæ, etsi ad tempus occultũ, non tamẽ iusto periturũ.

Deus conteret &c.

SI uere utiq; iustitiã loquimini, recta iudicate filij hominũ. Etenim in corde iniquitatẽ operamini in terra, iniustitiã manus uestræ concinnãt. Alienati sunt peccatores a uulua, errauerunt ab utero, locuti sunt falsa. Furor illis secundũ similitudinẽ serpentis, sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas. Quæ non exaudiet uocem incantantium & uenefici, incantata a sapiente.

Mutam iustitiam loqui.

Si uere &c. Fe. An certe mutam iustitiam loquimini, recta iudicatis filij Adam? Elegantißime hoc dictum est. Quid est mutam loqui iustitiam, nisi loqui iustitiam & audire iustitiam, iustitia tamen tacente, id est, non esse iustitiam quæ sese iustitiæ specie uẽditat? uana uerba sunt, impium cor est, & quasi uerbis iustitiæ docetur impietas, ut discas alio fidere quã deo. Item, ut maxime nihil dicat doctor contra ueritatem; tamen iustitiam mutam pro-

fert dum suæ cupiditati seruiens non audet rea tangere impiorũ corda. Hic iustitia quæ prædicatur muta est, Hoc enim tacet quod uel solũ dicendum erat. Id quod non est recta iudicare, recto esse spiritualiq; iudicio, nam id facunt filij Adam. Animalis enim homo non percipit quæ dei sunt, sed sua quærit etiã specie rectæ doctrinæ. Id autẽ quod nos legimus idem est. Vos filij hominũ, id est, carnales, si iustitiam quã loquimini, uere, id est, uero fideliq; corde secundũ deum loquimini, iudicate recta, id est, estote recto spiritualiq; iudicio, ut discernatis ueritatẽ dei à mendacijs humanis. Sed quando quæso iustitiã uere loquemini & recto essetis iudicio, qui quantũcũq; foris speciosi uidemini per uerba quasi iustitiæ, intus tamen in corde operamini iniquitatẽ? illic iniustitia & incredulitas regnat, nõ timetis deum, non fiditis deo, non creditis. Hæc natiua uis in corde uelut natura in arbore mala, producit malum fructum, quem tamẽ speciosis uerbis & apparenti iustitia pro pietate & cultu dei uenditare uultis. Iniustitias manus uestræ connectunt, id est, apte studioseq; cõponunt, sed tamen iniustitias coram deo. Docetis enim hæc esse opera bona quæ à fiducia in deum auertunt. Vides quã aptis uerbis norit spiritus hypocrisim describere. Aduerte uero radicem malorũ operum. In corde, inquit, operamini iniustitiam super terram qui nihil nisi terrena sapitis, quandoquidẽ filij estis hominũ non spiritu renati per fidem. Sicut contra de radice bonorũ operum dixit Christus, Hoc est opus dei, ut credatis in eum quem ille miserit.

Si uere utiq; &c.

In corde &c.

Manus.

Radix malorũ & bonorum operum.

Alienati sunt peccatores, uel potius impij ex Heb. à uulua, id est, à conceptione. Alienati, inquã, à deo. Errauerunt ab utero, id est, à natiuitate. Et ubi didicerunt loqui testati sunt se uerbo dei in corde non credere, nã locuti sunt falsa, siue, ut Felix habet, mendacium, id est illud quod ueritas dei & uerbũ eius non habebat, traditiones humanas & adinuenta ab hominibus somnia pro iustitia locuti sunt, nescientes (ut Paulus ait) neq; quid dicãt neq; de quibus affirment. Et adhuc furorẽ mordendi & uenena per suam mentitam mutámq; iustitiam infundendi habẽt ut serpens ille antiquus, ut serpens calce pressus & irritatus, obturantes aures suas, ut aspis surda quæ non potest audire & cõtemnit incantantẽ & magum etiam doctissimũ, ne resipiscant ad uerbum dei auditum, ne ab errore in quo nati sunt redeant ad deum & loquãtur ueritatem, id est, iustitiã uere, non hypocritice, quos ut etiã sapientissime incantes uerbo dei, claris rationibus &c. tamẽ non audiunt, sed contra parant ut mordeant gladijs dentiũ & molariũ, sed deus talia arma quandoq; conteret, ut sequentia habent.

Abalienati à uulua.

Iustitia spūs. Hæc omnia, Abalienati sunt &c. significant illos ad sapientiam spiritus nunquã peruenisse, sed permansisse in suo peccato, ut illum seruum cui dimissum erat debitum centum milium talentorũ. Ideóq; nihil est quod hic dicunt, Nos sumus circũcisi, nos sumus baptizati. Circumcisio carnis absq; circumcisione cordis nihil est. Baptismus aquæ sine baptismo spiritus sancti nihil est. Quæ quæso sanctificatio illic fuerit spiritus ubi contemnitur & blasphematur spiritus sancti uerbũ quo solo sanctificamur. Hoc est quod Christus dixit, Nisi credideritis in peccato uestro moriemini. Item, Si filius uos liberauerit uere liberi eritis.

Aspis surda. Aduerte q; Hiere. 8. de regulis serpentibus dicitur q; non admittunt incantationem. Quia, inquit, eæ ego mittam uobis serpentes regulos quibus non est incantatio & mordebunt uos, ait dominus. De nostris uero serpentibus constat q; maxime incantationibus obnoxij sunt, instrumentum adhuc diabolicæ artis, ut olim in paradiso. Dicerem hic dici de surda aspide, id est quæ perdidit auditum, nisi adderetur, Et obturantis aures suas, id quod nõ potest dici nisi de ea quæ audire non uult &c. Relinquo hoc alijs. Nã quod fabulantur non constat mihi esse uerũ. Sunt ergo alij serpentes quos in nostra regione non nouimus, de quibus hoc dictum est.

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, mo
las leonum confregit dominus. Ad nihilum deue
nient tanquã aqua præteriens, intendit arcum su
um donec infirmentur. Sicut cæra liquefacta aufe
rentur, decidit ignis super eos & non uiderunt so
lem. Antequã intelligerent spinæ uestræ rhamnũ,
sicut uiuentes sicut in ira absorbebit eos. Lætabi
tur iustus cum uiderit uindictam, manus suas laua
bit in sanguine peccatoris. Et dicet homo, utiq; est
fructus iusto, utiq; est deus iudicans eos in terra.

Intendit, scilicet dominus, arcũ suũ donec infirmentur, scilicet aduersa.

rij, id est paulatim suo iudicio excæcabit & auferet eos donec nihil amplius possint. Felix autẽ sic, Dirigent sagittas suas, sint acsi confringerẽtur, id est aduersarij insidijs suis petent increpantẽ & doctũ uerbi dei incantatorem, sed quæso domine irriti sint conatus corũ, sicut & psal. 36. Arcus corũ confringatur. Sicut cæra. Ita & psal. 67. Sicut fluit cæra à facie ignis, sic pereant peccatores à facie dei. Decidit uel incidit ignis iudicij dei super eos, sicut ignis immissus spinis spinam deuorat, ita absorbebũtur ab ira dei. quemadmodũ sequentia dicũt. Ignem autẽ pro ira dei, & plaga sine iudicio accipi, testãtur multi loci in psalmis, ut psal. 88. Vsq; quo domine auertis in finem, exardescet sicut ignis ira tua? & psal. 82. Sicut ignis comburit syluam, & sicut flamma comburit montes, ita persequeris illos in tẽpestate tua, & in ira tua turbabis illos &c. Et nõ uiderunt solem, id est nihil lucis uiderunt dei iudicio siue igne excæcati, solem iusticiæ uidere non potuerũt, qui iusticiã noluerũt audire. Deinde ita horrende quoq; solet suo iudicio uenire dominus, ut ne iste quidẽ uisibilis sol uideatur, sed omnia sint tenebræ subito confusis mentibus. Ita Esaias ait c. 5. Aspiciemus in terrã & ecce tenebræ tribulatiõis, & lux obtenebrata est in caligine eius. Etc. 13. de tribulatiõe & uastatione Babilonici regni. Quãdo stellæ cæli & splendor earum nõ expandent lumen suum. Obtenebratus est sol in ortu suo, & luna nõ splendebit in lumine suo. Verũ hunc uersum aliter ex heb. legit Felix sic, Velut cochlea quæ liquefit, purget (id est peribit & diffluet aduersarius) uelut abortiuũ, uelut talpa, quæ non uiderunt solem, Id est diffluet & irritus fiet omnis conatus eius, uelut talpa, uelut abortiuũ, non ueniat in lucem, pereat ante maturitatẽ, cadat in medijs conatibus, pdatur cæcitas eius mundo, & auferatur dei iudicio. Hæc cõueniunt cum eo quod statim addi tur. Antequã intelligerẽt, uel anteq̃ crescerent spinæ uestræ recentiores in rhamnũ, id est spinam robustiorẽ & lædentẽ, Hoc est anteq̃ uos filij hominum qui, nõ uere loquimini iustitiã puenitis ad id impiæ potestatis cõtra dei ueritatẽ quo tenditis, absorbebit uos deus sicut in ira sua, qui apud se tamen tranquillus est, absorbebit & sicut uiuentes, ut psal. 54. Veniat mors super illos descendãnt q; in infernum uiuentes.

Ignis est ira.

Solem.

Irriti conatus impij.

Vides in hoc psalmo, nisi adhuc non habeas oculos quàm horrẽda hypocritarum describatur excæcatio & dãnatio. Stultus es si ista legens, respicias in crassos peccatores, publicanos & meretrices, qui se tales esse ignorare non possunt, quos & ipse mundus iudicat. Sed ne interpretari quidem hæc licet de illis qui manifesta ui & gladio persequuntur euangelij ueritatisq;

Hypocritæ.

dei professores. Nam hic tantum legis illos, qui iustitiam loquuntur, sed in hypocrisi, et iniustitiam incredulitatis fouent in corde, & non fidunt deo, sed suis iustitijs, & speciosa opera iniustitiæ concinnant, ostentant enim talia, & docent in eis confidere homines, qui uiuunt in errore semper, & loquuntur mendacium, id est, suam fictam iustitiam, qui obturant aures, & nolunt audire dei ueritatem contra suam hypocrisim, qui dentibus & molaribus appetunt, ut lacerent sapientem spiritúq; doctum incantatorem, ut supra, filij hominum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua corũ gladius acutus, sic acuunt suam mutam iustitiam, ut nihil audias, nisi meram uerbi dei blasphemiam. Hæc omnia egregie exequuntur, dum eis iudicio dei sic permittente licet, qua ut indicat psalmi finis, non credunt fructum esse iusto, nec deum iudicẽ futurũ in terra. Omnia impudentes tentant, dũ sallũt iudicia hominũ, quasi deo nõ uidente, ut uides Esa. 29. Eo q; appropinquat &c. Vnde dicitur Sapien. 2. Hæc cogitauerunt & errauerunt, excæcauit enim illos malicia eorũ. Et nescierunt sacramenta dei, neq; mercedem speraueruntiustitiæ, nec æstimauerunt honorẽ animarũ sanctarũ. Sed uide iudi-

Iudiciũ in hypocritas.

cium. Deus conteret blasphemiam illorum, etiã in ore ipsorũ, ut quicquid locuti fuerint contra se suúmq; regnũ dictũ sit, ut ipsimet suam prodãt impietatẽ. quod iudiciũ hodie ostendit nobis, benignus nobis deus, & iustus illis iudex, ualde insigniter. Sit deo gratia, Irritus fiet omnis conatus eorũ, Et iustus qui confidit solo deo, uidebit cum gaudio uindictam impietatis,

Lauabit in sanguine &c.

& lauabit manus suas, id est, abstinebit ab ipsorum iustitiarijs operibus, ne simili iudicio pereat, uel ut Felix habet, Lauabit plantas suas, id est, abstinebit à uijs eorũ prauis, quibus seducunt à dei iustitia in hypocriticam iustitiam, Lauabit, inquam, in sanguine impij, id est, dum uindictam uiderit in impium. Hoc, scilicet, est alieno periculo fieri cautum, ut Prouerb. 21. Multato pestilente, sapientior erit paruulus. Ita impij pereunt ad piorum salutem, quibus oĩa cooperãtur in bonũ Et nõ solũ qui iusti sunt, fide confirmantur, sed etiam alij ad ueritatem dei suscipiendam prouocantur. Tunc, inquit, dicet homo, Iam uidemus ex impiorum historijs, q; utiq; iustitia est accepta deo, & iniustitia effugere iudicium non potest.

PSALMVS LVIII.

Titulus. προσκέλευσις, Ne disperdas Dauid insigne, dũ mitteret Saul, & custodirẽt domũ, ut occiderẽt eũ. 1. Reg. 19.

SVMMA. Christus & quisquis ob confessam ueritatem impetitur, petit contra aduersarios, qui ad uesperam. i. ubi omnia uiderint desperata,

reuertuntur, ut audiant ueritatem, sed non satisfit eis, & non possunt credere, semper enim inueniunt in uerbo & uerbi præconibus unde offendantur, ut à blasphemia & contradictione non desistant, hos oportet manere donec à deo eorum blasphemia, contemptus & mendacium prodatur & cõdemnetur. Ego aũt, inquit, non expectabo ad uesperam, sed mane cantabo fortitudinem tuam &c. Ad uesperã redeũt tentãtes.

ERipe me de inimicis meis deꝰ, & ab insurgẽtibus in me libera me. Eripe me de operantibus iniquitatem, & de uiris sanguinum salua me. Quoniam ecce cœperunt animam meam, irruerunt in me fortes. Neq; iniquitas mea neq; peccatũ meum domine, sine iniquitate cucurri & direxi. Exurge in occursum meum & uide, & tu domine deus uirtutum deus Israel. Intende ut uisites omnes gentes, ne miserearis omnibus operantibus iniquitatẽ.

Cœperunt animã meã. Fe. Insidias parauerunt animæ meæ. Sine iniquitate cucurri & direxi. Fe. Sine iniquitate (scilicet mea) currẽt & præparabũtur, scilicet aduersum me. Qui sint operarij iniquitatis & uiri sanguinũ, diximus psal. 5. Qui fortes psal. 17. Neq; iniquitas &c. i. nihil mali feci, ut me persequerẽtur (uide psal. 7.) sed potius sine iniquitate cucurri, conuersatus sum cũ eis, & recte prædicaui, & nomẽ tuũ confessus sum, nõ sum mihi conscius, q; aliud inter eos tentarim, q̃ qd' habet tua ueritas, Occurre tu deus mihi, & uide, num ita sit, Age igitur tu domine potentiarum deus, qui oĩa potes, qui es deus Israël. i. illorũ, qui te tuámq; ueritatẽ cõfitẽtur, Intende, noli dissimulare, ut hactenus, ut uisites uisitatione tua dura, ut percutias omnes gentes, & qui sunt operarij iniquitatis. Fiducia iusti.

Visitatio impiorũ in scripturis est eorũ iudiciũ, Esa. 13. Visitabo super orbis mala. Et in psal. Visitabo in uirga iniquitates eorũ. Gentes uero uocat more scripturæ, qui sunt alieni à deo, siue Iudæi nomine sint, siue gentiles, id est, ut hic dicitur, oẽs qui operãtur iniquitatẽ, arbores ꝓfecto nõ bonæ. Visitatio. Gentes.

Conuertentur ad ueſperã & eſuriẽt ut canis, circũ
ibũt ciuitatẽ. Ecce ipſi loquent in ore ſuo, et gladi⁹
in labijs eorũ, quoniã quis audiuit? Et tu dñe irride
bis eos, ad nihilũ deduces omnes gentes.

Quoniã quis audiuit. Fe. Quoniam quis audit? Ad nihilũ deduces. Fe. Subſannabis. Ad ueſperã, inquit, uidelicet deſperatiõis uel huius mũdi, poſtq̃ diu pſecuti ſunt ueritatẽ ſiue oderũt, ubi oĩa deſperata uidẽt. i. nõ poſſe ſe ſubſiſtere, neq; ſua iuſtitia neq; ſua ſapiẽtia, ut ſunt inſtabilia impiorum corda, nũc hoc, nunc illud credẽtia. Tũc, inquã, ubi uiderint imminere nouiſſimum, & cœperit de ſuis rebus dubitare, ſecũdũ illud Eſa. 29. Obſtupeſcite & admiramini, fluctuate & uacillate &c. Reuertẽtur tumultuãtes, ut fame laborantes canes & circũibunt ciuitatẽ dei ſi forte inueniãt aliqd certi unde ſaturẽtur, unde infidelitati ipſorũ ſatiſfiat, in ciuitate dei. i. apud credẽtes, quos habere ueritatẽ, ut hactenus credere nõ potuerũt, ita nũc nõ dubitare non poſſunt. Verũ ut cœperint audire ueritatẽ & iuſtitiã fidei, & uiderint formas crucis, Iudæi. i. iuſticiarij hypocritæ ſcandalo offendũtur, & gẽtes. i. ſapiẽtes ſecundũ carnis prudẽtiã uocãt ſtulticiã. 1. Cor. 1. & incipiũt ruminare ſum blaſphemare & gladium habere in ore & labijs, ut impijs blaſphemijs & cõſilijs ſanguinũ, bi canes lacerẽt & occidãt quod quæſierũt, ut uerũ ſit quod Chriſtus dixit, Matt. 7. Nolite ſanctũ dare canibus, neq; mittatis margaritas ueſtras ad porcos, ne forte cõculcẽt eas pedibus ſuis, & canes conuerſi lacerent uos. Atq; hæc oĩa ſic agũt, quaſi etiã ne deus quidẽ uideat, id quod ſic dicũt, Quis audit? Et Eſa. 29. Quis uidet nos, & qs nouit nos? Legge hæc clarius Amos. 8. Ecce dies ueniunt, dicit dominus, & emittã famem in terrã, nõ famẽ panis neq; ſitim aquæ, ſed audiẽdi uerbũ domini. Et cõmouebuntur à mari uſq; ad mare, & ab aquilone uſq; ad orientẽ circũibunt quærẽtes uerbũ domini & nõ inueniẽt. Itaq; iſta nõ intelligi poſſe derelictis quibus Iudæorũ ſaluandis, quãdo dicitur, Cõuertentur ad ueſperã &c. ipſe cõtextus cõuincit, nam de illis fit ſermo qui manebũt in blaſphemia. De quibus & additur, Et tu domine deridebis &c. pſal. 2. Id eſt irritos facies omnes illorum conatus cũ ſempiterna ipſorum ignominia.

Ad ueſperam.

Quis audit?

Fames.

Fortitudinem meam ad te cuſtodiam, quia tu deus
ſuſceptor me⁹ es, deus meus, miſericordia eius præ

uenietme. Deus meus ostẽdet mihi in inimicis meis, ne occidas eos, nequãdo obliuiscãtur legis tuæ. Disperge eos in uirtute tua, & depone eos protector meus dñe. Peccatum oris eorũ, sermo labiorũ eorũ, & comprehendantur insuperbia sua. Et de execratione & mendacio annunciabũtur in consumatione, in ira consumatioĩs, & nõ subsistent Et scient q̃ deus dominabitur Iacob & finiũ terræ. Reuertentur ad uesperam & esurient ut canis & circũibunt ciuitatem. Ipsi uero dispergentur ad manducandum, si autem non fuerint saturati & murmurabunt.

Fortitudinẽ meã. Fe. *fortitudinẽ eius, scilicet animæ meæ, de qua supra dixit. Quia ecce cœperunt animã meam.* Alioqui non uideo quo pertineat.

Ne quando obliuiscantur legis tuæ. Obliuiscantur ex heb. non de inimicis dicitur, sed de alijs, Ne occidas, inquit, inimicos, Ita mihi reuelauit deus scilicet ne penitus deleam & conteram eos. Hoc tu deus mihi reuelasti, ne alij obliuiscantur legis tuæ, id est mandatorum & uoluntatis tuæ, ut scilicet maneant aduersarij & tentatores ne populi dei securitate pereant, ut de gentibus Cananæis relictis in terra promissionis dicitur, Iudicũ 2. & 3. Felix, Ne occidas illos, ne forte obliuiscatur populus meus. Et de execratione &c. Fe. Et de maledictione & de mendacio narrabunt (nihil enim aliud norunt dicere quã blasphemare ueritatem & docere mendacium) Consume in furore, consume & non sint, & cognoscent quoniã deus dominatur in Iacob in finibus terræ. Vbi nota q̃ Iacob est ubiq; terrarum, id est ubi cũq; sunt credentes. Relicte gẽtes. Iacob ubi credentes.

Et murmurabunt. Fe. Et dormient, id est in peccato suo morientur. Post uesperam enim sequitur somnus & nox. Clarius ex heb. sic, Ipsi dispergentur ad manducandũ, sed non saturabuntur, & pernoctabunt, id est, in nocte infidelitatis & mortis manebunt fide siue iustitia dei nacti.

Fortitudo nostra, misericordia dei.

Ego, inquit, certus q; deus irridebit eos & subsannabit gentes, non uindicabo, nec quæram uindictam, sed fortitudinem meam o deus ad te custodiam, tibi cõmittam, ut pro me agas cõtra aduersarias potestates, qui es fortitudo, sapientia & iustitia mea. Misericordia dei præueniet me, id est me opportune liberabit antequam sperem, confundet aduersarios quãprimum etiam me uindictam non quærente, antequam admoliatur uis humana quæ nihil est, misericordia dei omnia faciet pro me. Deus mihi reuelabit uel reuelauit inter inimicos meos, uel in persecutione inimicorum meorum, ne quæram uindictam in eos, dicens, Ne occidas eos, Oportet tales esse, alioqui per quos probarentur pijs sine tentatione securitate perirẽt, non uideretur ueritas uerbi dei, neq; misericordia dei, neq; iudicium dei innotesceret mundo. Oportet hæreses esse, necesse est ut scandala fiant, ut omnia diligentibus deum cooperentur in bonum.

Mihi uindictã.

Oportet malos esse.

Non uindicandum.

Videamus caput nostrum Christum. Potuisset Christus & potest uel nutu occidere aduersarios, possent & pij in Christo unica oratione, qui sciunt omnia esse possibilia credenti, sed ut Christus in hoc uoluntatem patris secutus est, ita & hi qui sunt in Christo, sciunt enim scriptum, Mihi uindictam, & ego retribuam. Et, sinite zizania crescere usq; ad messem &c. Non nobis ui congrediendum est hostibus, sed tamen deprecandus deus, ut sua uirtute siue potentia non nostra dispergat eos & deijciat & supplantet peccatũ oris eorum, sermonem labiorum ipsorum, superbiam, maledictionem, blasphemiã & mendacium, ut confundantur & pereant. Et ut sciãt, qui dixerunt, quis audit? q. dominus dominatur in Iacob, id est populo credente usq; ad fines terræ. Id quod primum dicitur contra Iudæos Christi persecutores qui gentes propter impietatem hic dicti sunt, qui gloriabantur se semen esse Iacob, sed audiunt, Potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.

Dispergе illos &c.

Quod legimus, Peccatũ oris eorum, sermo labiorum eorũ, potes subaudire, est, ut intelligas ex mero contemptu contra conscientiam eos blasphemare contra manifestam ueritatem, unde additur, Et comprehendantur in superbia sua. Verum clarius esset, si in accusatiuo legeretur, Peccatum oris eorum, sermonem labiorũ eorum, quemadmodum uulgo legere solent, ut referres ad uerbum Depone, uel potius in ablatiuo, Depone eos protector meus domine peccato oris sui, sermone labiorum suorum, ut quicquid contra tuam ueritatem dicere uoluerint, contra se dicant pro sui destructione, qua insigni uindicta solet deus irridere ueritatis oppugnatores.

Et de execratione &c Quid hic uersus ex Heb. uelit diximus supra, Nostrũ sic exponas licet, Annunciabũtur, id est iudicabuntur & sententia contra eos profertur de execratione & mẽdacio ipsorũ, in consũmatione, id est, ubi finis eorũ uenerit & iudiciũ dei super eos, id quod addit in ira cõsummationis, Tunc, inquit, Nõ subsistent, qui nũc se putant esse potẽtes.

Ego autẽ cantabo fortitudinem tuam, & exultabo mane misericordiam tuã. Quia factus es susceptor meus, & refugiũ meum in die tribulationis meæ. Adiutor meus es, tibi psallam, quoniã deus susceptor meus es, deus meus, misericordia mea.

Vel hinc intellige quid sit quod supra dixit, Fortitudinẽ meã ad te custodiã, Sed uide in hoc psalmo egregiã antithesim. Impij ad uesperam uenient, canes non saturati, blasphemi, & pernoctabũt siue, ut alij transferũt, dormient, id est morientur in tenebris suis, qui uiribus suis cõfisi ueritatis se fore sperabant expugnatores, Ego autẽ, ait iustus, cantabo non meã domine fortitudinẽ, sed tuam, & cantabo mane incipientis gratiæ & illucescentis mihi, non expectabo cum impijs usq; ad uesperam qui non uoluut susciperе ueritatẽ nisi omnes susceperint, nisi mundus approbauerit, quod fiet ad Calendas græcas. Cantabo, inquã, mane misericordiã tuã, non uel iusticiã uel sapientiã meam. Tua gratia refectus tibi psallam, dum interim illi ieiuni blasphemant. Illi à uespera incipere uolentes ingrediũtur in noctẽ, ego à mane incipiens ingredior in diem, quẽ efficit sol ille iusticiæ deus in cordibus credentiũ. Et hoc incipere non est ex me, nam supra dixi, deus meus, misericordia eius præueniet me, & hic confiteor deũ esse fortitudinẽ, protectorẽ, refugiũ, deum meũ & misericordiã meã. Illi ubi uiderint deficere lampadariũ oleum, incipere frustra circumire ciuitatem dei & mendicare, & dum uadunt sero emere, secludũtur à luce, Ego autẽ ingressus gaudebo in æternum in lumine uiuentium. Exultabo &c. sic dicitur quemadmodum psal. 50. Exultabit lingua mea iusticiam tuam.

Ad uesperam. Manc.

PSALMVS LIX.

Titulus. προσκέλευσις super liliũ testimonij insigne Dauid ad docẽdum, dũ præliaretur contra Syriã Mesopotamiæ & contra Syriam Soba, Et reuersus est Ioab & percussit Edom in ualle salis duodecim milia.

Deus locutus in sancto suo.

lege.2.Reg.8.&.10.&.1.Para.18. Deus promiserat in sancto suo Mose uel in sanctitate sua, qui mentiri non potest, in seipso loquitur, per seipsum promittit & iurat, qui æternus uerbũ æternũ habet in se, sicut & Gen.22. Per memetipsum, inquit, iuraui, id quod exponitur Heb.6. Promiserat, inquã, in sanctitate sua q; cũ gaudio partiturus esset populo suo terram promissam, à deserto & libano, ab Euphrate & mari mediterraneo, Deut.11. Iosue.1. Verũ usq; ad Dauid non uidebatur huius promißionis ueritas, sub quo primũ omnes illas terras acceperunt, & sub Salomone quiete possederunt, non ultra, ut ueritas dei uideretur. Interim non uidebatur liliũ, id est puritas testimonij uerbi dei, ut exerceretur fides credentiũ & blasphemarent increduli. Sed nũc sub Dauide erat liliũ testimonij insigne & corona ueregnũ Dauid, ad docendũ, id est, ut crederetur deus uerax in promissis, quãdo tot hostiũ milia cæsa sunt, & facta est seruiens Dauidi Arabia, Idumea, phœnicia & Mesopotamia. Aduerte Syriam Hebræis uocari Aram, & eam duplicem, alterã remotiorem ab eis Aram Naharaim, id est, Syriã Mesopotamiæ. alterã prope terrã Israel, imo quæ & pars est terræ Israel, Arã Soba, quã palestinã dicunt alij, Hebræi uicinas gẽtes Philistijm siue Philistæos dicũt qui græce quãdoq; noïantur Allophyli, id est alienigenæ, ut & in hoc psalmo. Edom uero sunt Idumæi, ab Edom qui est Esau descendentes Gen.15. Quod aũt in titulo dicitur, duodecim milia, more Hebræo, ingentẽ numerũ significat, dicũt enim decẽ milia uel duodecim milia, sicut latini sexcentos & sexcẽta dicũt. Hinc & Paulus dixit, Decẽ milia pedagogorũ. Et in Apoc. dicitur duodecim milia signati. Nam historia uictoriæ Dauid plura milia habet.

Syria.

Philistijm.

Idumæi.

Duodecim milia..

SVMMA. Iratus quidẽ nobis es doïc, quos, quia nobis confisi sumus tenere electo & contẽpto, tradidisti in manus aduersariorũ, Iudi ũ.2.&.3. sed dedisti credẽtibus signũ. i. uerbũ tuæ promißioïs, cui credẽtes liberabimur & gẽtes aduersariæ subijcientur nobis in tua nõ nostra uirtute. Vana enĩ est salus (lus hoïs.

Promissio dei seruat nos.

Per hæc significatũ est regnũ Dauidis, id est Christi Esa.9. Eze.34. tribulandum quidem ab aduersarijs quod & hodie uidemus, ut discamus non in nobis confidere, Verũ non solum liberandũ sed etiam dilatandum in gentes, ut liceat psallere, Subiecit populos nobis & gentes sub pedes nostros, Idq; nulla ui aut potentia siue iustitia humana. hunc sensum ostendit psalmus.107. ex isto & quinquagesimosexto compositus, quẽ de confessione laudis dei in toto orbe terrarum esse, citatio Pauli & ipse contextus illic declarat. Vide Esa.11. Adijciet dominus secundo, &c.

Deus

DEus repulisti nos et destruxisti nos, iratus es & misertus es nobis. Concussisti terrã & conturbasti eam, sana contritiones eius quia cõmota est. Ostendisti populo tuo dura, potasti nos uino compunctionis. Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus. Vt liberentur dilecti tui, salua dextera tua & exaudi me. Deus locut⁹ est ĩ sancto suo, exultabo et partiabor Sicimã, et conuallem tabernaculorũ dimetiar. Meus est Galaad et meus est Manasses, et Ephraim fortitudo capitis mei. Iudas rex meus, Moab lebes spei meæ. In Idumæam extendam calciamentum meum, mihi alienigenæ subditi sunt. Quis abducet me in ciuitatem munitam? aut quis deducet me usq; in Idumæam? Nonne tu deus repulisti nos? et non egredieris deus in uirtutibus nostris. Da nobis auxilium ex tribulatione, et uana salus hominis. In deo faciem⁹ uirtutem, et ipse ad nihilũ deducet tribulãtes nos.

Felix, deus dereliquisti nos, destruxisti nos, iratus es, deficies à nobis. Id quod sententiæ magis conuenit, quàm ut misericordiam exhibitam uersus primus exprimat, quemadmodum nos ex Græco legimus.

Vt fugiant à facie arcus, id est, ut huic signo, quod est tuum uerbum, credentes tuti sint ab hostium ui & insidijs. Fe. Vt exaltarentur propter ueritatem, id est, ut glorioſe triumpharent de hostibus, propter ueritatem tuæ promissionis. In sancto suo. Fe. In sanctitate sua, id est, per seipsum pro-

misit. Moab lebes spei meæ, id est, instrumentũ est quod spero mihi seruaturũ. Tunc deus sperat quando suos facit per uerbũ suum sperare. Fe. Moab olla absolutionis meæ. i. Moab lauabit mihi pedes, id est, sub pedibus meis ipse seruet, hoc est, populo meo erit subditus. Mihi alienigenæ. i. Palestini subditi sunt. Fe. Super me Philistæa iubila. i. cane mihi uictoriã.

In uirtutibus nostris. Fe. Cum exercitibus nostris. Et uana salus hoïs, Fe. Quia uanitas est salus ab homine.

Sichem. Sichimam siue Sichem lege Gen. 34. Hæc in monte Ephraim cũ suburbanis suis facta est una ciuitatum refugij, Iosue. 20. & .21. & ultimo, ubi & ossa Ioseph quiescunt. Conuallis tabernaculorũ est Hebraice Zuccoth, Gen. 33. Hæc est iuxta Sichem, ut legis ibidẽ. Galaad terra est Galileæ, ultra Iordanem, Gen. 31. ubi & dimidia tribus Manasses accepit possessionem cum duabus tribubus Ruben & Gad, Num. 32. Deut. 3. Iosue. 13. Ephraim licet terra unius tribus sit, Iosue. 13. tamen decem tribus ita appellari ex Osee. 5. & deinceps notissimum est, uel q. ibi diuisor terræ, & dux post Mosen Iosue habitauerit in mõte Ephraim, ut legis Iosue. 19. Vel q. diuiso regno post mortem Salomonis, decem tribus contra deum susceperint regem Hieroboam, qui peccare fecit populum in uitulis aureis usq; ad captiuitatem Israelis, atq; hic erat ex tribu Ephraim. Vnde alibi in psalmo per opprobrium omnes Iudæi audiunt, Filij Ephraim intendentes, & mittentes arcum &c. Et rursum, Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim nõ elegit. Vbi tamen agitur de eo, q. sanctificatio, quæ antea fuerat in Silo in tribu Ephraim, ultra trecentos annos, & regnum quod illic fuerat in Saul, sine ablata data tribui Iudæ, & monti Sion. Hi etiam dicebantur regnum Israel, licet omnes Iudæi essent ex Israël siue Iacob. Reliquæ autem duæ tribus uocatæ sunt regnum Iuda, & terra eorum proprie Iudæa. Vnde Iohan. 7. Post hæc ambulabat Iesus in Galilæam, non enim uolebat in Iudæam ambulare, quia quærebãt eum Iudæi interficere. Et ut semel dicam, dicebantur Ephraim, licet nõ omnes essent ex Ephraim, sicut Iudæi oẽs dicuntur, licet non omnes sint ex tribu Iuda. Illi propter sanctificationem & cultũ dei & regnũ, quæ prius habebãt, Hi propter eundẽ cultũ & sanctificationẽ, & regnũ illic à deo electũ, erat enim in Hierusalẽ locus electus à deo, de quo deut. 12. Erãt aũt decẽ tribus fortis populus & multus. Idcirco hic dicitur Ephraim fortitudo capitis mei. i. regni mei, sicut & alibi in psalmo, Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius. De Iuda hic dicitur,

Conuallis tabernaculorum.

Galaad.

Ephraim.

Iudas rex. Iudas rex meus, hoc est qd supra ex psal. diximus, Sed elegit tribũ Iuda, mũ

et Sion quę dilexit. Vnde est prophetia Iacob, Gen. 49. Nō auferetur sceptrū &c. Porrò Moabitæ sunt quidā Arabes sic dicti ex Moab filio Loth ex filia, Gen. 19. Moab.

Deus tu tradidisti nos in manus aduersariorū, qui olim misertus es nobis, fecisti nostrā terrā trepidare à facie inimici, te precamur (quandoquidē hoc solum nobis restat) sana uulnera terræ nostræ, quia trepidat, confortā corda nostra, ut in te confidentes perstemus. Omnibus malis exposuisti populum tuum, potasti nos uino anxietatis & doloris ex calice iræ tuæ, Esa. 51. Sed tibi gratia, Tu dedisti illis qui timent te pluſq̄ homines aduersarios, illis qui credunt tibi, signum, id est, uerbum tuum & promissionē tuā, quo signo exaltētur & triumphent de hostibus, propter ueritatem tuā, nō propter utres suas. Idcirco secundū illud signū, salua nos per dexterā. i. potentiā tuā, dū nostra nulla est. Signum uero tuū ô deus est, q̄ locutus es in sanctitate tua, id est, in teipso qui mentiri nō potes aut te ipsum negare, sic, inquā, locutus es, Cū lætitia populi mei distribuā ipsi Sichem & Zuccoth, Iā mea est terra Galaad, & terra Manasses, & terra Ephraim, ubi est fortis populus regni mei, & Iudas rex est, & gubernator populi mei. Hæc, inquā, iā mea sunt, quæ in populo meo, cui ista tradidi possideo, sed adhuc adijciā regno meo superbissimos Moabitas, q̄ lætātur super muros latericios, Esa. 16. & ingrediar ad Idumæos, & subijciā Palestinos oēs. Ita est ô deus tua promissio, q̄ gētes, quæ psequūtur nos, subijciētur nobis, & ueniēt sub pedes nostros. Istud est signū, cui credētes saluamur ab omnibus malis. Promissio dei saluat nō nostra uirtus.

Vides hic præmiū fidei. Deus promittit, & tanta eius promissionē credi tam sequūtur, id qđ sic dicitur Heb. 11. Sancti p fidē uicerūt regna, operati sunt iustitiā, adepti sunt repromissiones &c. Quid enim talia tētassent, nisi deus in sanctitate sua eis locutus fuisset, ipse locutus est, illi crediderūt, atq; hæc est gloria dei in hoībus. Igitur ô deus, postq̄ tu repulisti nos, & non uis exire in præliū cū exercitibus nostris, uel fortitudinibus nostris, qs deducet me, ut possim uictor ingredi in ciuitatē munitā. i. in ciuitates aduersariorum munitas (ut sit singulare pro plurali) aut quis deducet me usq; in Idumæam resistentem nobis? Certe nulla potentia neq; in cœlo neq; in terra, si tu deus non ades. Tu ergo da nobis auxilium ex tribulatione, quia uana est auxilium humanum, psal. 145. Nolite confidere in principibus &c. Per deum exercebimus robur & fortitudinem, ipsius uiribus non nostris, nihil erunt omnes aduersarij nostri.

Hic psalmus ut dei promissionē cōmēdat, ita quoq; necessario reijcit omnē

ſtudium, & omnes uires humanas. ut neq; noſtris uiribus, neq; noſtræ iuſtitiæ aliquid tribuamus. Deut. 8. Ne diceres in corde tuo, fortitudo mea &c. & ca. 9. Ne dicas in corde tuo, propter iuſtitiam meam &c.

PSALMVS LX.

Titulus, προσκέλευσις ſuper canticum Dauid.

SVMMA. *Clamat eccleſia dei ab omnibus finibus terræ, ut ſaluetur ab anguſtia, quia ſpe firma ſcit ſe æternam poſſidere dei hæreditatẽ per Chriſtum regem æternum, de quo & in alijs pſalmis ſupra dictum.*

Exaudi deus deprecationem meam, intende orationi meæ. A finibus terræ ad te clamaui, dum anxiaretur cor meũ in petra exaltaſti me. Deduxiſti me quia factus es ſpes mea, turris fortitudinis a facie inimici. Inhabitabo in tabernaculo tuo in ſecula, protegar in tegmine alarum tuarũ. Quoniam tu deus exaudiſti orationes meas, dediſti hæreditatem timentibus nomen tuum. Dies ſuper dies regis adijcies, annos eius uſq; in diem generationis & generationis. Permanebit in æternum in cõſpectu dei, miſericordiam & ueritatẽ eius quis exquiret? Sic pſalmum dicam nomini tuo in ſecula, ut reddam uota mea de die in diem.

Deduxiſti me, in Heb. pertinet ad uerſum præcedentem. Felix ſic, Dũ angetur cor meũ, in petram altiorem me deduces me, id eſt, ad quã ego in luto ſubmerſus (pſalmo. 39.) non poſſum meis uiribus aſcendere.

Vota. *Orationes meas. Fe. Vota mea, Et planeſic debebam transferre ex græco quoq;, niſi clarius eſſet latinis auribus, Exaudiſti orationes meas, quàm exaudiſti uota mea, in fine tamen pſalmi uota reliquimus. Vt uideas hoc*

psalmo, quod alibi de uotis diximus, scilicet uota esse quam uulgo deuotionem uocant, quis enim dubitat præces significari, quãdo dicitur, Exaudisti uota? aut quid aliud est in ultimo uersu, Sic psallam in æternum, ut quotidie reddam uota mea, quàm q̃ iugis laus mea non erit hypocritica laus, sed perpetuum grati cordis officium?

Misericordiam & ueritatem eius quis exquiret? significat non omnibus dari, ut intelligant misericordiã & ueritatẽ dei, quæ per hunc regem æternum præstantur, Aut certe nemo exquiret talia suo ingenio, & accipiet suis uiribus, Ioh. 3. Non potest homo accipere quicq̃, nisi fuerit ei datum de cœlo. Fe. Misericordiam & ueritatem præpara, custodient illum, id quod dicitur ad deum, cuius est misericordiam præstare & ueritatem, id est, illud qđ promisit, hæc, inquit, custodient illum, scilicet regem, hoc est, regnum eius, & quotquot in eo fuerint: quo significatur regnum Christi, regnum esse misericordiæ & ueritatis dei, quæ sola custodiunt & seruant nos deo in æternum per Christum.

Qui in petra se exaltatum, & quasi super solidum fundamentũ positũ, ut tam tutus sit, gloriatur, significat profecto se ante in luto hæsitasse. Vnde quod petram dicit, statim uocat turrim fortem, tabernaculum dei & tegmẽ alarum, de quibus omnibus alijs locis diximus. Gloriamur itaq; hic q̃ liberati ab omnibus inferorum periculis, acæperimus hæreditatem dei à deo, nos qui timemus nomen eius, id est, qui credimus & fidimus sola dei inuocatione nos saluandos, quippe qui constituit nos in regnum æternum, fecit enim dies regis nostri & annos æternos, cuius regnũ sit coram eo in æternum, regnum misericordiæ & ueritatis, ut cantemus & grati simus deo in æternum, nihil enim aliud operum hoc regnum requirit, muocando quæritur, gratias agendo possidetur. Itaq; in hoc psalmo, sicut habes æternum regẽ, ita quoq; æternos cantores & sanctificatores nominis dei, ut non dubites, de quo psalmum intelligas. Regnum æternum in Christo.

PSALMVS LXI.

Titulus. προσκέλευσις super reduthun Psalmus Dauid. Reduthun Felix putat esse nomen musici instrumenti.

SVMMA. Hæc uox est plena fiducia sese proijcientis in deum, ubi aduersarij irruunt, ut obruant uelut murus, qui subito cadens obruit incautos. Omnia agunt mendacijs & blasphemia, ne pius exaltetur à deo, & merecedem iustitiæ dei accipiat, quemadmodum impij fratres egerunt contra Fiducia in tentatione.

Ioseph, ne fieret eorum rex, & Saul contra Dauid. Sed iustus dicit, Verumtamen deo subiecta esto anima mea. &c. Aduersarios uero tantum abest ut timeat, aut timendos iudicet, is qui scit se esse in manu dei, ut & contemptissime eos uocet uanitatem, id est, nullius ponderis, qui tantæ potentiæ fastu & diuitijs, quibus fidunt, tument. Et addit, Semel locutus est deus, id est, irreuocabile est dei uerbum & immutabile, quod dixit deus, impossibile est, ut non sit, uel non fiat, constans & æternum est dei uerbum, sic & Iob. 33. dicitur, Semel loquitur deus, & secundo idipsum non repetit. Ego uero ex uerbis dei duo audiui, quæ uera credo (nã hoc est proprie audire à deo) scilicet potẽtiã dei & misericordiã, hãc in filios, illã in aduersarios exercebit.

Semel loquitur deus.

Duo audiui.

NOnne deo subiecta erit anima mea? apud ipsum enim salutare meum. Quia ipse deus meus & saluator meus, susceptor meus, ne mouear amplius. Vsquequo irruitis in hominem, interficitis uniuersi uos, tanq; parieti inclinato & maceriæ depulsæ? Verumtamen preciũ meum cogitauerunt repellere, cucurri in siti, ore suo benedicebãt & corde suo maledicebãt. Verũtamen deo subiecta esto aĩa mea, quoniã apud ipsũ patiẽtia mea. Quoniã ipse deus meus & saluator meus, susceptor meus, non emigrabo. In deo salutare meum & gloria mea, deus auxilij mei & spes mea in deo est.

Nónne deo subiecta erit anima mea? Felix. Certe ad deum respicit anima mea, quasi dicat, Illi subiectus ero, ad eum respiciam, apud quem & in quo habeo omnia, & unde omnia mihi petenda, ut sequentia clare indicant. Sic quoq; reddi potest, Certe ad deum silet anima mea, uel silentio expectat.

Vsquequo irruitis &c.

Vsquequo uos aduersarij irruitis in hominẽ meũ? usquequo simul omnes interfectioni studetis uiri sanguinum, qui cupitis & animã & corpus perdi

tas? Vsquequo irruitis tanq̃ parieti inclinato & maceriæ impulsæ, ut cadat? iam inclinatum & ad lapsum pronum me iudicatis tanq̃ parietem & murum, qui non possit amplius stare, ut uobis sic irruendo certam promittatis uictoriam, sed ego in deo fixus non mouebor, non emigrabo, non mutabo stationem &c. Nisi sic acceperis, nihil sententiæ habebis ex isto uersu ex Græco translato. Apertior sed alia sententia fuisset, si in nominatiuo legeres, Tanq̃ paries inclinatus, & maceria depulsa. Id enim esset, Sic irruitis & interficere studetis, quemadmodum irruit & occidit subito murus impulsus, qui iam dudum ante ruinam minatus est. Felix, Vsquequo cogitabitis prauitates, uel irructis super uirum (occidemini omnes uos) sicut paries inclinatus, maceries expulsa? Vbi si in parentheſi incluseris, Occidemini omnes uos, id est, ad uestram mortem & iudiciũ dei properatis, clara est sententia. Chaldaica translatio interpretatur uerbum occidendi actiue, quemadmodum & nos legimus. Sic enim ait, Quousq; tumultu irruitis in uirum sanctum, & feciſtis seruire uos omnes interfectioni, sicut murus declinatus & maceria mala.

Verumtamen precium meum cogitauerunt repellere, id est, egerunt ne exaltarer à deo. Cucurri in siti, id est, sitiui ad deum, psal. 41. & .62. uel sitiui eorum salutem, ut quandoq; confiterentur ueritatem, utcunq; istud, Cucurri in siti, exposueris, Hebræum aliter habet. Felix sic, Certe propter exaltationem eius (scilicet hominis uel uiri in quem irruunt) inierunt consiliũ, ut expellant, id est, ut efficiant ne exaltetur. Deinde quod legimus, Cucurri in siti. sic Felix legit, Affectabunt mendacium. D. Martinus, Placebunt sibi in mendacio.

Deo subiecta esto. Fe. ad deũ respice, uel ad deũ file uel silẽtio expecta. Patiẽtia mea. Fe. spes mea. Deus meus. Fe. Rupes mea. Deus auxilij mei. Fe. Rupes fortitudinis meæ. Qui deũ his appellationibus appellat, & credit se talẽ habere deũ, nónne his oĩbus uiribus & iustitijs humanis nihil tribuit? Alienus est à deo qui talẽ nõ credit deũ. qui uero talẽ credit, is nihil metuit, ne possint præualere irruentes, insidiæ illorum, qui omnia sancta uidentur profiteri, sed corde maledicunt, sentiunt enim suas iusticias aliquid esse. &c. supra psal. 57. Si uere utiq;. &c. In petra enim deo stabilitus non mouetur à recta sententia, non emigrat à confessione iusticiæ. &c.

Sperate in eum omnis congregatio populorum, effundite coram eo corda uestra, quoniam deus ad-

iutor noſter eſt. Verumtamen uani filij hominum, mendaces filij hominum, ut fraudem faciant in ſtateris, ipſi ex uanitate ſimul. Nolite ſperare in iniuſtitia, & rapinam nolite concupiſcere, diuitiæ ſi affluant nolite cor apponere. Semel locutus eſt deus, duo hæc audiui, quia potestas dei eſt, & tua domine miſericordia, quia tu reddes unicuique ſecundum opera ſua.

Vanitas.

Felix, Sperate in eo omni tempore, populi effundite coram eo cor uestrum, deus ſpes noſtra. Certe uanitas filij Adam, mendacium filij uiri, in ſtateris, ut aſcendant ipſi magis uanitate ſimul. Id eſt, ſi cum uanitate ponderentur, ipſi omnes aſcendent, id eſt, omnes ſimul minus ponderabunt, quia uanitas, hoc eſt, ſunt ſua uanitate ipſi uaniores. Ita exponit Felix inſcholio addito. Legitur & ſic ex Hebræo, In ſtateris, ut aſcendant ipſi propter uanitatem ſimul, id eſt, ſi in libram conijciantur, nihil ponderabunt, qui nihil ſunt. Id eſt, coram oculis dei nullius ſunt ponderis. Quod nos legimus, Vt fraudem faciant in ſtateris, ipſi ex uanitate ſimul. ſignificat ad hoc mendaces eſſe, ut decipiendo per hypocriſim, pondus habere uideantur, & ſapientes eſſe & iuſti, cum tamen ipſi uani ſint, & ex uanitate, id eſt mendacio, ſimul omnes, qui nondum ad ueritatem dei peruenerunt, quemadmodum ſtateris fraudem facere ſolent, qui res uiles carius uendunt.

Nolite ſperare &c. Felix, Nolite ſperare in calumnia & rapina, nolite fieri uanitas, diuitiæ ſi &c.

Quia ego ſpero in deū, iccirco deus eſt ſalus, protectio & gloria mea: Sperate & omnes uos populi in eum, ut id ſit uobis quod mihi, effundite coram eo corda ueſtra, id eſt, recto & aperto corde nullāq; hypocriſim conſpectu eius agite, & omnē noſtrā neceſſitatē & tentationē ei inuocādo manifeſtate, hoc eſt, omnia quæ uos in corde premunt ei committite, quoniam ipſe adiutor noſter eſt, uires & iuſticiæ humanæ nihil proderunt. Sed carnali iudicio excæcati, qui dicuntur filij hominum, filij cæci Adæ, hanc meam prædicationem non admittent, quæ eſt prædicatio ſpei & fiduciæ in deum, quia uani ſunt & ipſa uanitas, mendaces & mendacium ipſum ad decipiendum

Effundere corda.

Mēdaces uentres nō admittūt ueritatem dei.

decipiendum alios in stateris, quasi alicuius ponderis sint, qui sunt omnes ex uanitate, id est, nihil & nullius ponderis, ne obulum quidem ualent. Ita spiritus contemnit eos, qui suo iudicio magni sunt. Vos autem omnis congregatio populorum, Sperate in deum, nolite sperare, ut mendaces filij hominum in iniustitia siue calumnia & rapina. Sperant in talibus, qui docent & doceri uolunt mendacia traditionum humanarum contra iustitiam dei, & non uerentur per calumniam condemnare innocentes, qui docent ut speremus in solo deo, ad hoc tantum ut rapinam sequantur, id est, sua lucra. Sicut dicunt Esa. 28. Posuimus mendacium spem nostram & mendacio protecti sumus. Isti colunt deum uentrem & auariciam, quæ est idolorum seruitus. Quid aliud hodie impetit, siue clericos, siue laicos, ut uocant ab Euangelio sancto, quàm q; nolunt sua iniusta lucra & ambitionem damnari, ut taceam de reliqua cupiditate & hypocrisi? Si tamen, inquit, benigna largáq; patris dei manus uobis diuitias dederit, si ultro adfluant, & non quærantur iniquitate, sed iusto quem deus mandauit labore, nihil obfuerit, dei donum est, creatura bona est, sed nolite cor apponere, id est, in diuitijs sperare, quasi non possit etiam deus sine illis uobis prouidere, habete tanq̃ non habentes, ut Abraham habuit diuitias & filium Isaac, licet unice dilectũ. Cor apposuit ille qui dixit, Anima mea habes multa bona in plurimos annos &c. Luc. 12. Ita quoq; intellige de spiritualibus diuitijs, & donis spiritus & operibus pijs in proximum, si tibi adfluant, ut non in illis gloriaris & confidas &c. Diuitiæ si ad fluant.

Semel locutus &c. hoc supra interpretati sumus. Verum quod hic dicitur, Tu reddes unicuiq; secundum opera sua, obijciunt nobis, qui nihil fidei habentes, dicunt nos non ex sola fide iustificari, cum tamen hic nihil aliud uult psalmus, quàm quod deus retribuet persecutoribus, qui irruunt in hominem, & illis qui persecutionem patiuntur, quorum opus hic nullum utdes quàm spem in deum per totum psalmum. Præterea non efficies q; opera iustificent, quia deus reddit secundũ opera. Item scriptura de toto opere loquitur, quod fundamentũ habet in corde, & prodit externo fructu. Nam hypocrisim operum illa ipsa scriptura ubiq; damnat, ut uides uel Esa. 1. Fides ergo facit bona opera, & infidelitas mala, etiamsi sint in speciem optima, arbori debes q; fructus uel contemnitur, uel charo uenditur. Verũ quia scriptura hominibus scripta est, qui corda iudicare non possunt, idco à fructibus nobis sæpe arborem depingit. Si tu fueris incredulus deo, id est mala arbor, non sperato te bonos fructus pariturum, non enim potes, nisi uelis Secundũ opera sua.

Christum facere mẽdacem, quã ergo mercedẽ sperabis tuis quæ sunt absq; fide operibus, nisi æternam damnationem.

PSALMVS LXII.

Titulus. Psalmus Dauid cum esset in deserto Iudæ.

Secessus iusti.

1. Regũ. 22. Dauid agit in saltu Areth in terra Iuda. Sed & Christus in deserto Iudææ erat. 40. diebus. Christus est Dauid rex, cuius regni figura fuit illud regnũ temporale, ut supra quandoq; diximus ex prophetis, Esaia, Osea, Ezechiele.

SVMMA. Vox est Christi siue cuiuscũq; fidelis (cuius caput est rex Christus) separãtis se à tumultu aduersariorũ, ut respirans liberius, uacet deo & spiritu sancto reficiatur, ut supra psal. 54. dum interim illi quærunt occidere & corpus & animam. sicut factum est Dauidi à Saule, & Christo à tentatore diabolo persequentibusq; Iudæis, sed quod parant alijs uenient tandem super caput eorũ, quia rex Christus & quicunq; Christi est, nõ terrebitur minis aduersariorum. sed gaudebit in deo protectore. Gloriabebunt qui iurant per deum, id est cõstantissime siue firma fide amplectuntur dei ueritatem & deo tribuunt ueritatis honorem, Confundentur autẽ qui loquntur mendacium, id est, contra dei ueritatem.

DEus deus meus, ad te de mane uigilo. Sitiuit te anima mea, multipliciter tibi caro mea. In terra deserta & inuia & inaquosa: sic in sancto apparui tibi ut uiderem uirtutem tuã & gloriam tuam. Quoniam melior est misericordia tua super uitas, labia mea laudabunt te. Sic benedicam te in uita mea, in nomine tuo leuabo manus meas. Quasi ex adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labio exultationis laudabit os meum. Si memor eram tui super stratum meum & in matutinis meditabar in te, quia fuisti adiutor me-

us. Et in tegmine alarum tuarum exultabo, adhæ/
sit anima mea post te, me autẽ suscepit dextera tua.

Multipliciter tibi caro mea. Felix, Cõcupiuit te caro mea. uel, Quã multipliciter te caro mea, scilicet sitiuit. ut intelligas nostrum, Multipliciter tibi uel ad te, scilicet sitiuit caro mea. In terra &c. hoc pertinet ad præcedentem uersum, & clarior erit sententia quare etiam caro sitisse scribatur. Fe. In terra solitudinis & sitibũda absq; aquis. Sequitur alius uersus, Sic in sanctitate uidi te ut uiderem &c. Si memor &c. corrupte uulgo legũt, Sic memor &c. Ex hebræo quoq; potest legi, Si memor fui tui &c. & hũc sensum habet, Si memor eram tui in loco nocturnæ quietis meæ (ut certe eram) etiã in matutinis meditabar in te uel ad te, id est ne à te memorã do & meditando cessabam quidem aducniente luce. Solent enim carnalia corda qui deum inuocabant in nocte tentationis, dei obliuisci ubi liberatiõis lux eis affulserit. Clarius autem fuerit si legamus, ut felix legit, Certe memor fui tui &c.

Animus pius antea pressus malis & tam sentiens dei benignitaten fic ait, Deus qui es deus meus, id quod experior in omni tentatione, etiã quãdo uideor à te derelictus, iam mane exorientis tuæ cosolationis, quando sentio nihil minus te cogitasse in tentatione mea quam cogitationes turbatiõis, qui semp cogitas cogitatiões pacis, uigilo ad te grato corde. Anĩa mea desyderauit te, & multipliciter caro mea, quia multis malis oppressa uoluit liberari & spiritu tracta omnibusq; desperatis non potuit aliud uidere auxilium. hæc scilicet est caro mortificata quæ alioqui est ignorans dei. Iccirco additur ubi anima & caro desyderarit deum, In terra, inquit, deserta, quã mundus deserit, inuia, quam mundus non ambulat, inaquosa quæ absq; fructu & arida uidetur. Hæ sunt formæ crucis in quibus mũdus nos contemnit, sed in quibus uidemus deum. Vnde additur, Sic in sanctitate, non quam ego mihi comparaui, sed qua tu me sanctificasti, reddita post tenebras noctis luce, uidi te, qui antea in tenebris tentationis absconderis à me, ut ita cognoscerem admirabilem tuæ liberationis potentiã & gloriam tuam qua tuos etiam mundo abiectissimos glorificas, quæ sine tentatione & cruce nunq; cognosci & uideri possunt. Videtur quidem tentatio & crux amara & certe est, Hebræ. 12. sed nunc experientia doctus scio q; melior est misericordia tua (qua tuos protegis & curas) super omnes uitas, ut maxime unus plures quã unam uitam haberet, tamẽ omnes

Respiratio pij cordis.

Sitiuit.

Misericordia melior &c.

Labia mea. pro hac misericordia par esset expẽdere. Ego uero quia nihil aliud possum pro hac misericordia laudabo te, gratias tibi agam, sanctificabo nomen tuum per totam uitam meam, & inuocando nomen sanctum tuum, leuabo in oratione manus meas ad te, cum rursum tentatio mihi aduenerit, fiduciam enim habebo, q̃ proculdubio semper liberabis, qui nunc liberasti, Verum hoc ipsum, ut possim semper esse gratus, & sanctificare nomen tuum & inuocare in tentatione, non possum ex me. Idcirco obsecro, ut anima mea inebrietus repleatur gratia & dulcedine tui spiritus, sicut corpus solet repleri, ne getúmq; fieri adipe panis, & pinguedine carniũ, tunc labio non hypocritico, sed exultationis spiritualis laudabit & sanctificabit te os meum. Ego memor eram tui in nocte, quando tentabar, & in matutinis quando rediit consolatio, quia fuisti adiutor meus. Et posthac gaudebo tutus sub alis tuis, quia anima mea iam est experta dexteram auxilij tui, postq̃ statuit te, cucurrit post te &c. sic & Esa. 26. In semita iudiciorum tuorum domine sustinuimus te, nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ. Anima mea desiderauit te in nocte, & in spiritu meo in præcordijs meis de mane uiglabo ad te.

Quasi exadipe.

Ipsi uero in uanum quæsierunt animam meam, introibunt in infima terræ, tradentur in manus gladij partes uulpium erunt. Rex autem lætabitur in deo, laudabitur omnis iurans in eo, quia obstructũ est os loquentium iniusta.

Felix. Et ipsi ad deuastationem quærent animam meam. Tradentur in manus gladij. Sententia est optime reddita. Fe. Distrahant illum super gladium. Hoc non intelliges, nisi scieris scripturæ tropos, Primum Distrahant, non pertinet ad illos, de quibus dixit, Introibunt in infima terræ, sed potius ad aduersarios illorum, Deinde q̃ dicitur Illum, subita est mutatio numeri, de quo hebraismo sæpe diximus. Vt sit sententia, Illum aduersariũ meum, qui quærit animam meam, qui introibit in infima terræ distrahant aduersarij sui super gladium. Iniusta. Fe. falsum.

Irridet deo uc ritatis inimicos. Hæc ostendunt omnem aduersariorum pietatis conatum irritum fore, qui descendent ad inferos in mortem æternam, tradentur in manus hostis

les, in gladium quem ueritatis professoribus intentauerunt, ut gladio pere ant qui gladium uel acceperunt uel optauerunt. Hic uidebunt quid possit brachiũ seculare, quod relicto deo, relicta ueritate, inuocauerunt. Partes erunt uulpium, id est callidorum & sapientum huius mundi & astuti Sata næ, illi diripient qđ timebatur perdendum, dum cõsultabatur, Ne forte ue niant Romani & tollant locum nostrũ & gentem, hic autem faciet eos ru ere de scelere in scelus, & cõmouebit ipsorum linguam ad cõtradicendum ueritati, ut semetipsos suúmq; regnum destruant, donec eos penitus absor beat. Rex autem qui quærebatur ad mortem ne regnaret, ne ueritati testi= monium perhiberet gaudebit, securus in deo, patre iustorũ. Et laudabitur & gloriam habebit à deo quisquis iurat in deo, id est quisquis ratam ei tri buit ueritatem, id quod iuramenti ratio postulat, Deut. 10. Per nomen illius iurabis, id est nulli nomini, neq; in cœlo neq; in terra ueritatem tribuito ni si nomini domini. Iccirco antitheſi additur, Quoniã obstructũ & cõfusum est os loquentiũ iniqua & mendacium. In quo clare ostenditur qui fuerint aduersarij.

PSALMVS LXIII.

Titulus. προσκέλευσις Psalmus Dauid.

SVMMA. Christus siue Christianus petit se erui non solum ab inimicis, sed multo maxime (quod in primis necessariũ uel hodie uidemus) à timo= re inimicorũ, id est ne timeat inimicos, qui conuentu & tumultu & consi= lio necis agunt, ut sagittent in occultis immaculatũ, id est innocentẽ Chri= stum & quemlibet Christi cõfessorem. In occultis, inquã, uel ut trahant cal lide à deo, uel ut etiam si corã hominibus persequãtur & occidãt corpus, tamẽ iustẽ & secundũ deum agere uideantur. quemadmodũ de Christo scri ptum est Esa. 53. Et cum sceleratis reputatus est. Vnde additur, Subito, per mittente deo, dum est potestas tenebrarũ sagittabunt eum, firmabunt sibi sermonẽ malignum dicentes, Hic est seductor, hic destruit legem, hic pro hibet tributa dari Cæsari, agit contra traditiones maiorũ, hic omnem dei cultum euacuat, hic est hæreticus. Narrabũt inter sese, ut hos laqueos astu= te occultent, ne uel ille immaculatus præsentiscat, uel alij malignitatẽ eorũ intelligant, ut nõ nisi sancte uideantur agere dum seruuunt suis cupiditati= bus. Dixerũt enim, quis uidebit laqueos nostros? Scrutabũtur contra im= maculatũ iniqtates, quid enim aliud agerẽt in illis cõsilijs, ut supra dictũ? Sed in tempore suo deus conuertet nequitiã eorũ in caput ipsorũ, ita ut

In occultis.

Sermo malig= nus.

Laquei abscõ diti.

Cõturbati sũt qui uiderunt eos &c.

etiam terreãtur qui uiderint eorũ uindictã dicẽtes, q̃ nemo niſi deus ſic pẽcuſſerit eos & reuelauerit eorum iniquitatẽ. Id quod cõtigiſſe Iudæis, Ioſephi teſtatur hiſtoria, ut nõ dubitemus id ipſum fore reliqs euãgelij pſecutoribus. Sũt enim quæ uidimus & in ueteris & in noui teſtamẽti, aliiſq̃ peractis hiſtorijs cõfirmatio noſtræ fidei & fiduciæ in deũ. Vnde ſequtur, Lætabitur iuſtus in domino &c. ſicut & pſal. 57. Lætabitur iuſtus cum uiderit uindictam &c.

Exaudí deus uocem meam dum oro ad te, a timore inimici eripe animã meam. Protege me a conuentu malignantiũ, a multitudine operantiũ iniquitatẽ. Qui exacuerunt ut gladiũ línguas ſuas, intenderunt arcũ ſuum rem amaram, ut ſagittent in occultís immaculatũ. Subito ſagittabunt eum & nõ timebunt, firmauerunt ſibí ſermonem nequã. Narrauerunt ut abſconderent laqueos, díxerunt, quís uidebit eos? Scrutatí ſunt iniquitatem, defecerunt ſcrutantes ſcrutatíones. Accedet homo & cor profundum, & exaltabítur deus. Sagitta paruulorum factæ ſunt plagæ eorũ, & infirmatæ ſunt contra eos línguæ ipſorũ. Conturbatí ſunt omnes qui uidebãt eos, et timuit omnís homo. Et annũciauerunt opera dei, & facta eius intellexerunt. Lætabitur iuſtus in dño & ſperabit in eũ, & laudabũt oẽs recti corde.

Inſidiæ in uerbi profeſſorẽ.

A conuentu. Fe. A ſecreto. i. cõſilio quod ineũt cõtra me, fac ne efficiãt quod cõtra me cõſultant. Quis nõ uidet hic deſcriptos blaſphemos & ueritatis aduerſarios? Acutas linguas habẽt, ut gladiũ, intendũt arcũ, ſed

ut sagittēt immaculatū.i.credētē,ut dixi psal.14.in occultis. Arcū esse insidias qs dubitat? Subito sagittabūt eū & nō timebūt.i.nō uerebuntur statim tentare quod cōsultauerūt,agent cōtra conscientiā,nō timebūt deum, mēdacia sibi ꝓposuerūt uelut fundamentū cōtra ueritatis ꝓfessorē, Omne consiliū eorū fuit,ut absconderēt laqueos ne deprehēderetur neqtia sanctissimorū hoīm.Scrutati sunt iniqtatē,ut scilicet possent cōtra me aliqd iniqtatis inuenire,ut uel in speciē me iuste accusarent,sed defecerūt scrutantes scrutationes.i.nō potuerūt inuenire crimē in immacualato,licet multū scrutarētur,id quod dicitur ad maiorē ipsorū cōdēnationē,q̄ scilicet etiā suo ipsorū iudicio cōdemnauerūt innocētē,sicut euāgelistæ scribūt,nō inuenisse Iudæos sufficiētia testimōia cōtra Iesum,cū etiā multi falsi testes accessissent.Potes quoq; intelligere,Defecerūt.i.pericrūt,& sui damnationē quæsierūt suis cōtra immaculatū cōsilijs.Excæcātur enim magis impij dū scrutātur cōtra īmaculatū,maxīe si etiā scripturas ei apponere tētauerint quas uere nō habēt,clmāt tātū,Nos legē habemus,& secundū legē debet mori.Atq; hic sensus nō male cohæret quoq; cū sequētibus. Accedet hō & cor altū.Accedet hō impius & accedet quoq; cor ꝓfundum.i.Accedet hō ad scrutādū,ad ꝑdendū,accedet,inquā,cū ꝓfundo corde.i.in quo abscōdit dolosa cōsilia,sicut dixit Hiere.c.17.Prauū est cor hoīs & inscrutabile,& qs scrutabitur illud? sed addit,Ego dominus scrutās cor & probās renes qui do unicuiq; iuxta uiā suā & iuxta fructū adinuētionū suarū. Id quod & habēt quæ hic sequūtur.Et exaltabitur,inqt,deus.Tūc solet exaltari deus.i.suā mūdo manifestare potētiā,quādo accedet hō,& cor altū.i.quādo suis stultis & subdolis cōsilijs & prudētia carnis pugnaturus uidetur etiā cōtra ipsam dei ueritatē.i.deū,deo nāq; fit quod eius fit cōfessoribus, cui ꝓculdubio fiebat quod fiebat Christo.Sic glorificatus est deus in Pharaōe, sic in Iudæis Christi occisoribus.Timeāt ergo sibi euāgelij hostes tum maxīe cū aliquid posse uidētur.Vanitas est omnis potētia & sapiētia mūdi quando nititur cōtra illa quæ dei sunt.Immo deus eos exaltat.i.audaces facit & potentes,ut magna audeant,quo grauius eos in sui nominis gloriam deijciat.In hoc ipsum (ait ad Pharaonem) excitaui te,ut ostendam in te uirtutem meam,ut annuncietur nomen meum in uniuersa terra. Sic Ecclesiastici.37.scribitur.Extolle aduersarium & adflige inimicum &c. Sequitur,Sagitta paruulorum factæ sunt plagæ eorum. In quo uidentur aduersarij,quorum conatus comparantur paruulorum sagittis,quæ ad occidendum alios inefficaces sunt & sæpe reuertuntur in capita & in oculos

Defecerunt scrutantes.

Profundum cor.

Exaltatur deus ostendēs potentiam.

Sagitta paruulorum.

ipsorum parumlorũ qui eas iaculati sunt. Et linguæ quoq; eorũ quas acuerunt, ut gladiũ relapsæ sunt cõtra ipsos. Clamauerũt enim, Regẽ non habemus nisi Cæsarẽ, & hic uastauit eos. Sanguis eius super nos & sup filios nostros. ut ueniat, inquit, sup uos omnis sanguis iustus &c. Ne forte ueniãt Romani &c. & certe uenerunt occiso Christo, sed iam regnante. Ita & hodie suo se gladio iugulãt, quando quicquid contradicũt ueritati deprehenduntur cæci illi contra se dixisse &c. Hi omnes accipiẽt suum iudicium ita horrẽde, ut terreãtur qui uiderint & dicant, Ista sunt opa dei & facta, quæ homo in tales nõ potuisset ne excogitare quidẽ. sed tunc lætabitur iustus, id est, qui credit deo, qui nunc cogitur blasphemias audire, & sperabit in deo, tunc erit ei laus à deo qui fuerit recto non hypocrito corde.

Conturbati &c.

Aduerte q, ab eo loco ubi legimus, Scrutati sunt iniquitatẽ &c. paulo aliter ex hebræo legitur. Felix sic legit, Scrutabũtur occasiones, perfecerũt scrutinium inuestigatũ, & interius uiri & profundum cor. Et sagittauit illos deus sagitta repente, fuerunt uulnera sibi. Et fecerunt corruere sup se linguam suam, cũmouebuntur omnẽ respicientes ipsos. Et uidebũt omnes homines & narrabunt opus dei, quoniã opera eius intellexerũt &c. Sic intellige, Quærent occasiones contra immaculatũ, secuti sunt & perficere conati sunt consilia cõcepta & qd' quisq; intus habebat in profundo corde uel in abscondito cordis: sed insperato uenit super eos sagitta dei, sibiipsis fuerunt exitio, cõtra se locuti sunt. Timebũt hoc iudiciũ quotquot uiderint dicẽtes, Istud non manus hominũ, sed deus facit, nulla potẽtia humana hoc potuisset, nulla sapiẽtia tentasset &c. Mihi ergo uindictam dicit dominus, & ego retribuam &c.

PSALMVS LXIIII.

Titulus. προσκέλευσις, Psalmus Dauid canticum.

Noua Hierusalem.

SVMMA. De noua Sion siue Hierusalem prædicit spiritus in prophetа, de qua & Esa. 33. Oculi tui uidebunt Hierusalem habitationẽ opulentam, tabernaculũ quod nequaquã trãsferri potest, nec auferrẽtur clauũ eius in sempiternũ &c. Hæc est ecclesia Christi in qua sola laudatur deus, unde ait, Te decet &c. In qua sola post misere uexatas conscientias est remissio peccatorũ. unde ait, Verba iniquorũ &c. Ad hæc atria, ad hanc domũ dei & templũ dei sanctũ ueniet omnis caro, id est hoĩes ex omni natione quæ sub cœlo est, non solũ ex Iudæis, & habitabunt cũ deo quos ipse elegit & assumpsit, Futurus est enim non solũ Iudæorũ, sed spes omniũ terrarũ &

Spes omniũ.

insularũ, ut & Esa. ult. dicitur, Et mittam ex eis qui saluati fuerint ad gentes in mare &c. De hac Sion & domo domini, Esa. 2. Erit in nouissimis diebus præparatus mons &c. Cur nunc enim non speremus, cur timeamus, cũ ipse sit factus spes nostra qui oĩa potest, qui sua potẽtia stabiliuit mõtes, sedat fluctus, sedátq; multitudinẽ & tumultum populorum. Quem timebũt omnes fines terræ propter signa & portenta stupẽda per Christum & per spiritũ dei facta, inter quæ præcipuum est quod carni minus apparet, cordium scilicet per euangeliũ illuminatio & transmutatio. Domine tu delectabis uel cantare facies, id est magnificare & sanctificare nomen tuum, exitus matutini, id est orientem, & exitus uesperæ, id est occidentem. Quis enim dubitat egressiones matutini esse in oriente, & egressiones uesperæ esse in occidẽte? Hoc est delectabis uel cantare facies illos qui sunt ab oriente & illos qui sunt ab occidẽte, id est, ut antea dixit, qui habitãt terminos & in oĩbus finibus terræ & in mari siue insulis longe, sicut Matth. 8. Venient ab oriente & occidẽte, & recũbent cum Abraham, Isaac & Iacob in regno cœlorũ, filij autẽ &c. Et Esa. 43. Noli timere, quia ego tecum sum. Ab oriente adducã semen tuũ, & ab occidente cõgregabo te. Dicam aquiloni, da, & austro, noli prohibere. Affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ. Et omnẽ qui inuocat nomẽ meũ, in gloriam meã creaui eum, formaui eũ & feci eum. Educ fõras populũ cæcũ & oculos habentẽ, surdũ & aures ei sunt. Sequitur, Visitasti terrã &c. Hæc est gratia euãgelica & effusio spiritus dei sup omnẽ carnem, Ioelis. 2. unde fluunt aquæ uiuæ, Io. 7. ut terra nostra proferat multiplicia germina gratiarũ seminata sermine siue frumẽto uerbi dei à deo parato. Hic est annus fertilis & annus benignitatis dei cui benedixit dominus, de quo Christus Esa. 61. Vt prædicarẽ, inqt, annũ placabilẽ domĩo &c. in quo facta sũt omnibus Christi pascua uberrima, de his cũ aliàs, tum Esa. 35. lege. Lætabitur, inqt, deserta & iuua.

A signis.

Exitus matutini & uesperæ.

Visitasti terrã & fœcũdasti.

TE decet hymnus deus in Sion, & tibi reddetur uotũ in Hierusalẽ. Exaudi orationem meã, ad te omnis caro ueniet. Verba iniquorũ præualuerunt super nos, & impietatibus nostris tu propiciaberis. Beatus quẽ elegisti & assumpsisti, inhabitabit in atriis tuis. Implebimur in bonis domus

tuæ,ſanctum eſt templũ tuum,mirabile in iuſticia. Exaudi nos deus ſalutaris noſter,ſpes omniũ finiũ terræ & in mari longe. Præparans montes in uirtute ſua,accinctus potentia, conturbans profundum maris,ſonos fluctuum eius quis ſuſtinebit? Turbabuntur gentes,& timebunt qui habitant termios a ſignis tuis,exitus matutini & ueſperæ delectabis.

In Hieruſalẽ,nõ eſt in hebræo,ſed additũ eſt à Græcis. Verba iniquorum.Fe.Verba delictorũ,id eſt blaſphemiæ & inſanæ doctrinæ abduxerunt nos à te,& potẽtes factæ ſunt ſuper nos, ligantes cõſcientias noſtras quia ex eis credidimus. Mirabile iniuſticia exaudi nos deus &c. Fe.Terribiliter cum iuſtitia reſpondebis nobis uel exaudies nos,id eſt ſic exaudies nos dando nobis iuſtitiã,ut terreantur & admirentur alij,tanta gratia & uerbi & cõuerſatiõis operũq; bonorũ erga proximũ nos uidentes eſſe donatos. Cõturbans profundũ maris,ſonus fluctuũ eius,turbabuntur gentes. Hæc Felix ſic,Compeſcẽs fremitũ marium,murmur undarum eorum & multitudinẽ populorũ.Verum idem deus eſt qui conturbat (quod nos legimus) & qui ſedat(quod ex hebræo legitur) Quod uero græci addũt, Quis ſuſtinebit? intelligunt tales motus excitare deum quos nemo ferre poteſt,niſi ipſe adfueris. Verum hoc ipſum nõ eſt in hebræo,& idcirco potius à nobis eſt negligendum.

Nouus populus ſanctificator dei.

Vera laus dei,& uera uoti redditio (de quo aliàs ſatis) eſt in eccleſia ſanctorum,hæc laus & uotum ſiue,ut uulgo uocant,deuotio eſt oratio & gratiarũ actio pij cordis,quia additur,Exaudi deus orationẽ meam,hymnum & uotum meum(ſupra pſal.60) ad te in Sion omnis caro ueniet. Hac fide uenturi Chriſti & reuelandæ gratiæ uides oraſſe ueteres,nos quoq; ſic orare debemus,ut neminem à ſalute excludamus,quin & bene ſperemus de inimicis noſtris,niſi excæcata blaſphemia contra cõſcientiam agere deprehendantur,dum perſequuntur ueritatem,hos iudicio dei relinquamus. Sic ſancti olim bene ſperabant de gẽtibus &c. Sequitur, Verba iniquorũ &c.Id eſt hactenus uexatæ ſunt noſtræ conſcientiæ à ſeductoribus & peruerſis doctoribus & adhuc hodie torquemur in animis propter blaſ

phemias eorum, sed tu deus impietatibus & incredulitati totius uitæ nostræ (qui hactenus uel manifesti peccatores fuimus, uel in iusticijs nostris hypocritæ uiximus) propicius eris. Beatus nemo est suo studio, suis uiribus, suis iusticijs, sed beatus quem tu elegisti ab æterno, & assumpsisti ex incredulitate & impietate in tẽpore tibi placito, Ro. 8. Nam quos nouit etiã præ destinauit &c. unde Ephe. 1. Ille beatus habitabit in Sion, in tabernaculo tuo. Ibi nos quos elegisti & assumpsisti replebimur bonis quæ sunt in Sion, in domo tua, quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽderunt, quæ sunt pax cõscientiarum, lætitia & gaudium in spiritu sancto de donato peccato, de accepta hæreditate dei æterna &c. Sanctum est hoc templum tuum in quo tu sanctus inhabitans omnia sanctificas, Mirabile quoq; est in iustitia, ubi iustitia quæ est per fidem suum regnum mirabiliter consecuta est, Exaudi itaq; nos qui es saluator noster, nihil enim aliud nouimus in quo nos oporteat saluos fieri, qui es spes omnium hominum usq; ad fines terræ, Non enim est alia spes nisi falsa quorumcunq; hominum siue Iud. eorum siue gentium. Deus est qui præparat mõtes per fortitudinem suam, circũcinctus potentia sua, qui conturbat profundum maris & fluctus eius, qui quoq; conturbat & cõmouet gentes in bellum, in seditionẽ, in persecutionem piorum, & is est qui rursum omnia sedat & compescit, quia omnia in manu ipsius sunt, non in hominum potestate, Erigit montes superbos, & rursum suo fulmine deijcit, quemadmodũ diximus psalmo superiore. Turbam concitat in mari huius mundi & furere facit populũ, & rursum furorem comprimit. Atq; hæc metaphora exponitur per hoc quod addidit, Turbabuntur gentes. atq; hic est finis uersus in hebræo. Sequitur, Timebunt qui habitant &c. unde quæ supra diximus. Non ignoro quàm uaria quidam interpretentur de exitibus matutini & uespcræ, sed interpretari sic oportere non probãt. Præterea quidam etiam ad fabulas deflectunt. Ego uero supra simplicissime dixi, id quod res est, si habes meliora non inuideo.

Beatus.

Præparans montes,

Exitus &c.

Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti ut dites eam. Flumẽ dei repletũ est aquis, parasti cibũ eorũ, quia ita est præparatio. Sulcos eius inebria, multiplica genimina eius, in stillicidijs eius lætabi

tur exoriens. Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebũtur ubertate. Pinguescent speciosa deserti, & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ouium, & ualles multiplicabunt frumentum, clamabunt & hymnũ dicent.

Cibum eorũ, id est hominum. Felix, Frumentũ eorum. Quia ita est præparatio, id est sic oportet per te præparari omnia, nostra præparatio nulla est, nulla est nostra solicitudo ad uictum etiã corporis ne dicam ad uictum æternum. Fe. Quando sic præparabis eam, scilicet terram. Multiplica genimina eius, in stillicidijs eius Letabitur exoriens. Benedices &c. Fe. sic, Acqua cumulos eius, imbribus lubricã eam redde, germini eius benedices. Coronasti annũ bonitatis tuæ, & uestigia tua stillabunt pinguedinem. Stillabũt habitacula deserti, & exultatiõe colles accingentur. Vestient plenicies pecora & ualles operiẽtur frumento, iubilabunt atq; canent. Vides q; propheta agricolã faciat deum sine cuius agricolatiõe irritus est omnis labor humanus. Verũ ista esse metaphorica supra indicauimus ex scripturis. Annũ enim benedictione dei fertilẽ describit quod est tempus reuelatæ gratiæ Christianæ, de qua & infra psal. 66. Terra dedit fructum suum, ubi cõfessionẽ dei describit in gentibus & in omnibus populis. Ait autẽ sic,

Agricola deus

Visitasti terram nostrã & aquis spiritus dei fœcundasti eam, multipliciter egisti (quæ tua est bonitas) ut facias eam diutem fructu salutis. Flumen dei (hoc clare indicat metaphorã esse) repletum est aquis tuis, ut hauriamus spiritum ad irrigandã terram nostrã. Tu parasti hominibus cibum uel frumẽtũ, id est uerbũ spiritus, alioqui præparatio humana nulla est, tu præuenis tuo spiritu, alioqui quãdo pareret fructum terra nostra? Tu inebria tuo spiritu sulcos eius aratos lege & cognitione peccati, id est mortificatione, Multiplica germina eius, uel æqua cumulos eius, aufer si quid adhuc inæquale est & tumidum sensu nostro. In stillicidijs eius ubi tuæ stillæ super eam cadẽt lætabitur q exoritur ẽ terra, ut fructus bonus sentiẽs imbrẽ cœlestẽ. Benedices coronæ. i. circulo uel glorie anni, id est tpis tuæ fertilitatis, oĩa proueniẽt tua benedictiõe. Vel coronasti. i. circũdedisti uel ornatu regio decorasti annũ tuæ benedictiõis. Et uestigia tua stillabunt ꝺulcedine .i. quocũq; tu & ubicũq; ieris in agro nostro pinguedo, dulcedo gratiæ &

Annus fertilis benedictione dei p Christũ.

misericordiæ tuæ proueniet etiam in deserto gentũ & peccatorũ, & colles exultatione fertilitatis frumenti & uini uestientur, & pecora uestient plani tics, id est prata. hoc est ita pecora abundabunt ut pratũ præcis uideri nequeat, abundabunt oues Christi & animalia quæ pascit hic pastor & agricola. uel induti sunt arietes ouium scilicet exultatione. Arietes sunt prædicatores, duces gregis dominici, qui sine dei benedictione non dantur nobis, & ualles in quas fluit aqua spiritus dei, quæ suscipiunt uerbum dei ab alijs prædicatum, abundabunt frumento, id est co dẽ uerbo. Iubilabunt & deo canent in Sion & Ierusalem, in templo & atrijs dei ubi decet hymnus deum & uotum.

PSALMVS LXV.

Titulus. προσκλευστὸς Canticum psalmi.

SVMMA. Apertis uerbis immitatur populus gentium ad laudem dei, id est, ut sanctifices nomen domini qui mirabilia facit, modo sinamus cũ operari & non nos operemur nostræ uoluntatis opera, qui per crucem & multas tribulationes nos exaltat & fortes facit in suo regno.

IVbilate dño oĩs terra, psallite noĩ eius, date gloriam in laude eíº. Dicite deo, quoniã terribilia sunt opera tua, in multitudine uirtutis tuæ, mentientur tibi inimici tui. Omnis terra adoret te & psallat tibi: psallat nomini tuo altissime. Venite & uidete opera dei: terribilis in consilijs super filios hominũ. Qui conuertit mare in aridam: in flumine pertransibunt pede, ibi lætabimur in ipso. Qui dominatur in uirtute sua seculo: oculi eius super gentes respiciunt, qui exasperãt non exaltentur in semetipsis.

Felix. Iubilate deo omnis terra, psallite gloriæ nominis eius, ponite gloriam laudem eius. De iubilo alibi diximus. Terribilis in consilijs. Fe. Terribilis opere uel studio, sed idem significatur. In flumine pertranse bunt pede. Clarius Fe. Per flumen transibũt pede. Qui exasperant &c. Fe. Rebelles non exaltabuntur in semetipsis. Altissime nõ est in heb.

Gentes credũt. Respexit propheta in tempora reuelati euangelij, quando susceptæ sũt gentes, id est peccatores, publicani & meretrices non solum ex Iudæis, sed etiam ex omni hominum natione, dicẽs, Iubilate deo non solum Iudæa, sed & omnis terra. Iubilate corde, id est ex fide, psallite orc, ut glorificetur ab hominibus nomen sanctum eius. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autẽ confessio fit ad salutẽ. Date gloriã in laude eius, id est, uidete ut laus eius qua laudatis eum sit gloria, sit glorificatio & sanctificatio nominis eius & prædicatio beneficiorum eius, id quod ita sequitur, Dicite deo, quàm terribilia & nobis incõprehensa sunt opera tua siue creationis siue recreatiõis,

Opera dei. in multitudine uel secundũ multitudinem uirtutis siue potentiæ tuæ qua efficis omnia. Tantũmodo pium & fidele cor ita dicit deo, ita admiratur dei potentiam, qua omnia suo uerbo increato & condidit & conseruat atq; disponit & in omnibus adhuc agit, quáq; omnia eodem uerbo incarnato instauravit, educens gentes è tenebris & umbra mortis in regnum claritatis filij sui. Et cur non ita diceret & admiraretur qui habet testimonium spiritus dei in se operantis?

Laudes hypocritarum. Mentientur tibi inimici tui. Hoc adiectum est ut intelligamus hinc hypocriticam laudem exclusam. Non enim omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit uoluntatẽ patris mei qui in cœlis est. Voluntatem dei nemo facit, nisi qui credit. Beatus qui intelligit quid sit credere. Hæc est uoluntas patris mei qui in cœlis est, ut credatis in eum quem ille misit. Ait igitur, Inimici tui, id est increduli, in primis Iudæi, de quibus in parabola euangelica dicitur, Ciues autem eius oderũt eum &c. Deinde & alij impij iusticiarij hypocritæ & uerbi dei persecutores & cõtemptores mentientur tibi, ut maxime corã hominibus tibi rebellare, psallere & confiteri uideantur. De quibus & hoc quoq; additum est, Qui exasperant, id est rebelles sunt diuinæ ueritati, sua solum consilia & studia siue adinuentiones sequentes, ut illi de quibus Deut. 1. Amaricastis os dei nostri & murmurastis &c. Et rursum, Tumẽtes superbia ascendistis in montem &c. Non exaltentur in semetipsis, ut maxime quærant per seipsos, id est suis uiribus & sua iusticia exaltari. Habent hic suam contra se sen

tentiam nostri iusticiarij qui rebelles uerbo dei humana somnia sequũtur, ut per semetipsos iustificentur. Rom. 9. Gentes quæ non sectabantur iusticiam, apprehenderunt iusticiam, iusticiam autem quæ ex fide est. Israel uero sectando legem iusticiæ, in legem iusticiæ non peruenit. Quare? quia nõ ex fide, sed quasi ex operibus &c.

Omnis terra adoret te in spiritu & ueritate, & psallat tibi confessione nominis tui. Venite o omnis terra, id est accedite fide & intelligite opera dei quæ ipse operatur in nobis, ut non respiciatis in opera uestra, ut hypocritæ. Terribilis est deus & admirabilis suis operibus & consilijs, qui contemptores iusto iudicio abijcit, qui uolunt exaltari in semetipsis, & sua peccata agnoscentes mirabiliter suo uerbo illuminat & saluat. Ita & alibi, Vacate & uidete q̃ ego sum deus, exaltabor in gentibus & exaltabor in terra. Qui deus ut olim populum suum per mare rubrum sicco traduxit uestigio, ita nũc quoq; per mare turbidum huius mundi nullis impedientibus fluctibus populum credentem in terram promissam traducit. Vides itaq; qualiter cum spiritualia describit scriptura alludat ad illa quæ olim foris & uisibiliter exhibita sunt, ut supra quandoq; indicauimus. Omnia enim, ait Paulus, in figura contingebant illis. Ibi, inquit, id est in traductione deo ducente, lætabimur in ipso deo. Hæc est lætitia quæ etiam per mortem transit ad uitam. Qui uero hic transitus sit, declarat Paulus. 1. Cor. 10. nempe q̃ & nos baptisamur per mare & nubem, id est aquam & spiritũ sanctum, Io. 3. Lætabimur, inquit, in deo non tristes coram deo incedemus affligentes nos nostris iusticijs, ut hypocritæ, Malach. 3. qui deus dominatur per potentiam suam seculo, id est omnibus mundi creatis, id est in cuius manu sunt omnia. quod soli credentes norunt, iccirco & se tutos in deo confidunt. Cuius oculi super gentes respiciũt, id est super peccatores & publicanos, ut eorum conscientias suo uerbo liberet, cæterum rebelles, ut supra diximus, abijcit. secundum illud, Esurientes implenit bonis & diuites dimisit inanes.

Gentibus innouata uetera miracula.

Benedicite gentes deum nostrum, & auditam facite uocem laudis eius. Qui posuit animam meam in uitam, & non dedit in commotionem pedes meos.

Quoniã probasti nos deus, igne examinasti, sicut examinatur argentum. Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulatiões super dorsum nostrum: imposuisti homines sup capita nostra. Transiuimus per ignem & aquam: & eduxisti nos in refrigerium. Introibo in domum tuam in holocaustis, reddam tibi uota mea quæ distinxerunt labia mea. Et locutũ est os meum in tribulatione mea. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso & arietibus, offeram tibi boues cum hircis.

Deducit ad inferos & reducit.

Refrigerium. sc. Abundantiã uel terram spaciosam, ut psal. 17. Eduxit me in latitudinẽ. Alludit ad id quod per mare rubrum & angustias mortis, quæ illic fuerunt, duxit dominus in latum campum, hostibus non solum non præmentibus, sed etiam submersis. Verũ hic & per ignem & per aquã se traductos gloriantur.

Sic ait propheta cũ suis Iudæis, Relinquite gentes idola uestra quæ nihil iuuare poßunt, & glorificate deum nostrum qui nobis succurrit in omni neceßitate, redimit animas nostras à morte & non permittit nos labi, appetit mors & regnum inferorum, sed frustra hoc adiutore. Talis est deus noster. Et ne recusetis dicentes, Tamen uos iudæi & qui gloriamini de deo uestro & de fiducia in eum sæpe uidemini premi omnibus malis. Respondeo deo, quia uos hoc adhuc intelligere non potestis, Tu deus istis malis nos exerces, tentas & doces, ut discamus à nobis cadere & in te solo hærere, ut mortificentur nostra, crescant in nobis tua, tentas autẽ uelut argentum in igne. 1. Pet. 1. quod non perit, sed mundificatur. Tu inducis laqueum, tu inducis flagella super dorsum nostrum, tu imponis homines super capita nostra, ut tradamur iniquis & impijs dominis & premamur uarijs afflictionibus, bellis, captiuitatibus, miseriæ pseudoprophetarũ, tyrannidi pseudoapostolorũ, nõnunq̃ tentationibus alijs & grauibus peccatis ubi derelinquimur à te. Tu facis transire non solũ per aquam, ut olim

per

per mare rubrum, nõ solũ per ignem, ut olim tres pueros, sed per ignem & aquam, id est, uaria mortis & peccatorũ pericula, quemadmodũ aquã accipit scriptura, ut illic, Saluum me fac deus, quoniã intrauerunt aquæ &c. Et de igne supra dictum est, Igne nos examinasti &c. Et Paulus ignem uocat probationem auri, argenti, lapidum preciosorum, ligni, fœni, stipulæ. Hinc & Moyses Aegyptiam seruitutem fornacem ferreã uocat. Sed ô deus tibi gratia qui rursum eduxisti nos in refrigerium, qui soles mortificare & uiuificare, deducere ad inferos & reducere. Iccirco introibo in templum tuum cum holocaustis meis & oblationibus quas uoui & distinxi uel separauit uel, ut scripturæ uerbo dicam, sanctificauit ore meo tibi in tribulatiõe mea, ut illic offeram tibi uota mea quæ uoui holocausta medullata siue pinguia arietum, boum, hircorum, quandoquidẽ hæc alibi tibi offerre lex uetat, Deut. 12. &c. Hæc quæ tunc pro tempore offerebantur externa in loco externo secundũ dei uerbum signa erant quibus testificabantur sese credere dei uerbo quotquot pij erant & non hypocritæ, & si offerebantur nonnunq; uoluntarie lege nõ præscribente aut uoti obligatione, gratiarũactio erant pro liberatione qua liberauerat eos deus è graui tentatione & periculo, donec declararetur mundo reuelata dei iustitia deum ista non requirere, ne & gentes quæ hic uocantur ad deum putarent se obligatas esse ad uota boum, ouium & hircorum in templo Hierosolymorum secundum dei legem, quanq; easdem magis impie obstringunt pseudapostolicæ dæmoniorum doctrinæ ad leges & adinuentiones humanas. Tales quoq; tentationes & mortes nunc uexant populum Christianũ & uix humana fraglitas à singularibus uotis in tribulatione abstinet, quemadmodũ rem impossibilẽ uouet, Psal. 6. Lauabo per singulas noctes &c. & ille in Euangelio, Patienti am habe in me & omnia reddam tibi.

Ignis.
Aqua.
Introibo &c.
Vota boum in loco electo à deo.

Venite, audite & narrabo uobis omnes qui timetis deum, quanta fecit animæ meæ. Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea. Iniustitiam si aspexi in corde meo, non exaudiat me dominus. Propterea exaudiuit me deus, attendit uocí deprecationis meæ Benedictus dominus, qui non

amouit orationē meā & misericordiā suam a me.

Cum ex Heb. legi possit, Exaudiat, & , Exaudiet, ego mallem quod uulgo legunt, Exaudiet. ex Græco legitur, Exaudiat.

Iustitia non ex opibus, sed ex fide.

Propter opera non exaudisti me deus, non iustificasti me deus, ego enim ante opera iam eram eductus nullo meo studio in refrigerium, ne discere-mus confidere in operibus nostris, alioqui non ex sola gratia saluaremur, sed quia inuocaui exaudisti, & nō aspexi in corde meo in iustitiā, id est, insi-delitatem, hoc est, oratio mea fuit oratio fidei quā prophetæ, quā Christus, quā apostoli cōmendant. Fidem & fiduciam in te exaudisti non opera, Hy-pocritæ autē dum orant, aspiciunt in sua opera, id quod est iniustitiam aspi-cere in corde, quemadmodū ille pharisæus fecit, dicens, Ieiuno bis in sabba-to &c. De uotis non habemus dei promissionem, de fidei oratione exaudi-enda omnes scripturæ sunt promissionum plenæ. Vide ut ista uerba pro-phetæ conueniant cū dei uerbis quæ legis Psal. 49. Atq; diligenter consi-ra, quomodo ista agat, Magna enim narraturus cōuocat omnes gentes quas

Venite audite

prius ad iubilandum & benedicendum deo inuitauerat, dicens, Venite & audite omnes qui timetis deum, qui adflictis estis conscientijs, qui nulla uo-bis iustitia placetis, sicut illi qui mētiuntur deo & uolunt exaltari in semet ipsis, sua opera non dei magnificantes. Nihil aliud uos monebo quā ut au-diatis, id est, credatis, nō uos adigam ad sacrificia illa & opera. Vos, inquā, qui solo deo fiditis audite, ut discatis meo exemplo qua ratione exaudiami ni à deo, nempe nō quia promittitis deo, sed quia ipse promittit uobis. Ver bum promissionis eius si creditis cogit eum ut exaudiat, qui etiam sine pro-missione sua nos exaudiret, sed nos certi esse de exauditione nō possemus. Narrabo quanta fecit animæ meæ, non quanta ego feci deo. Ego enim non uotis & operibus cōsecutus sum misericordiam, sed tantū inuocaui & ex altaui siue laudaui dominū & non aspexi iniustitiam in corde meo, quā si in corde aspexissem (ut maxime fōris bonus omnibus uotis & sanctis in spe-cie operibus apparuissem) non exaudisset &c. Sic & Psal. 17. Laudans inuocabo dominū, & ab inimicis saluus ero.

PSALMVS LXVI.

Titulus. προσκέλευσις In organis Psalmus cantici.

SVMMA. Petimus in hoc Psalmo ut gratia dei illuminati cognoscā-mus in hac terra uiam qua itur in deum, quæ est fiducia in deum & charitas

in proximũ, utq; cognoscamus salutem eius, id est, Christum qui factus est nobis à deo iustitia, sanctificatio &c. & hoc in omnibus gẽtibus, ut ubiq; terrarum sanctificetur cum gaudio nomen eius, eo q, iam fulgente Euangelio ipse nobis rex est iustitiæ & uerus Melchizedec. i. qui iustificat oẽs in regno suo per fidẽ, ut nullus excludatur à laude, quãdo iã humana terra accepto semine uerbi dei cœpit proferre fructum salutis, de quo supra Psal. 64.

DEus misereatur nostrí & benedícat nobís, illúminet uultum suum super nos & miserеatur nostrí. Vt cognoscamus ín terra uíam tuã, in omníbus gentíbus salutare tuum. Confíteantur tíbí populí deus, confíteantur tíbí populí omnes. Lætentur & exultent gentes, q; iudícabís populos ín æquítate & gentes ín terra dírіges. Confítean-tur tíbí populí deus, confíteantur tíbí populí om-nes, terra dedít fructum suum. Benedícat nos deus, deus noster, benedícat nos deus, & metuant eũ om nes fines terræ.

Et misereatur nostri, in Heb. non repetitur.

Nõ hic merita & iustitiæ humanæ uidẽtur, neq; lumen illud rationis & sapiẽtiæ humanæ, sed misericordia rogatur, ut deus remittat nobis peccatũ gratis, benedictio ut augeat nos spiritualibus donis, illuminatio uultus dei super nos, de qua dictũ Psal. 4. ut illuminati in tenebris & erroribus humanis cognoscamus hic in terra uiã tuam ô deus ne sequamur uias hominũ & deuios errores traditionũ humanarũ & nostræ bonæ intẽtionis Lex enim phibet ne facias qd' tibi bonũ uidetur, sed audi uocẽ domini dei tui. i. fac qd' uerbo dei bonũ uidetur, quæ est sapiẽtia dei, sed stultitia corã mũdo. Vtq; eo dẽ lũine uultus tui sup nos illũinati cognoscamus salutare tuũ uel salutẽ tuã. i. illud p qd' tu iustificas et saluas. quæ iustificatio et salus dei est Christus Iesus illud semẽ Abrahæ de quo & ꝓmissum est & iuratũ à deo, In semine

Misericordia.
Benedictio.
Illuminatio.
Cognitio ĩ omnibus gẽtibus.

tuo benedicentur cunctæ cognationes terræ. Sine isto salutari, tua ô homo salus & iustitia & quicquid uel excogitare uel facere potes est nihil, est peccatum, est blasphemia dei & idolatria. Hanc uero salutẽ, istud salutare dei precamur cognoscere in omnibus gentibus, ut clarũ sit hic de semine Abrahæ Christo dici, per quem & Iudæi & gentes facti sunt unum, ablata maceria discordiarum, lege mandatorum in decretis, quod erat chirographon scriptum in conscientijs nostris contra nos, Ephe. 2. Colo. 2. Hoc uero mysterium erat ab æterno apud deum absconditũ, nunc autẽ reuelatum est prædicato Christi Euangelio, q̃ scilicet gentes quoq; pertinent ad salutem, ut liceat publicanis & meretricibus à deo per Christũ susceptis ingredi in regnum cœlorum.

Confessio. Porrò istam misericordiã, benedictionem & illuminationem dei & nostram cognitionem sequitur confessio, quæ est laus & sanctificatio nominis dei ubiq; terrarum, ut omnia humana sint nihil & mortificata, magnificetur autem & exaltetur solus deus. unde ait, Confiteantur tibi &c. Sequitur & lætitia omnium illuminatorũ q̃ deus iam factus sit iudex & rex populorum in æquitate siue iustitia fidei, in cuius regno sint iusti omnes, qui eadem æquitate qua iustificat, suos defendat quoq; pupillos, uiduas & pauperes, id est, illos qui ex ipso solo pendent contra omnem insultum iniquorũ & aduersariæ potestatis regni inferorum, & q̃ idem deus iam dirigat in uia recta gentes in terra per Christum Iesum dominũ nostrum, cuius Euangelium secutæ errare non possunt. Hanc lætitiam & spiritus sancti in cordibus credentium exultationem non norunt hypocritæ, qui misericordiã dei, benedictionem & illuminationẽ non norunt, iccirco non gaudẽt q̃ deus iudicat populos, sed sequuntur iudicia cordis sui, non gaudent q̃ deus dirigit gentes, quia se ipsos dirigere quærunt, & quotquot purum dei uerbum sequuntur errare credunt. Non est igitur hic Psalmus hypocritarũ oratio, sed fidelium & uerorum Christi norũ, qui suam iustitiam non agnoscunt, qui benedictione dei augeri optant, ut crescant ex fide in fidem, qui ex eadem fide charitate feruentes cupiunt & precantur omnes gentes & peccatores conuerti ad deum, ut dei nomen ab omnibus sanctificetur, quia terra acepta benedictione Euangelica & illuminatione dedit fructũ suum, hoc est, fidit deo & seruit proximo, ut in omnibus honoretur deus per Iesum Christum.

Lætitia.

Quorum sit Psalmus.

Trinitas dei. Benedicat &c. Vtcunq; hinc urgere non possumus Iudæos, neq; indigemus qui in scripturis clariora habemus testimonia, tamen non displicet q̃ no-

stri hoc loco uident trinitatis diuinæ mysterium. Benedictionem & auctum suæ gratiæ tribuat nobis deus pater, tribuat nobis deus noster, deus filius qui noster factus est assumpto homine, per quem pater & filius & spiritus sanctus tam noster est, tribuat nobis deus spiritus sanctus per quem omnia præducta in nobis aguntur. Nemo enim nouit patrē nisi filius & cui uoluerit filius per suum patrisq; spiritū reuelare. Ne uero quis tres deos hinc fingat, addatur, Et metuant eum, non eos, omnes fines terræ. Hic est timor ille dei qui in omnibus scripturis commendatur. Qui credit & fidit deo ceu patri, timet etiā, ut filius, patrem, id est, ueneratur & nihil audet quod pater nō uult. Qui absq; timore dei agunt, ostendunt se nihil habere fidei, e quorum numero sunt multi qui hodie Euangelici uideri uolunt. Itaq; quod ante dixit confessionem, iam metum & reuerentiam uocat &c. Timor dei.

PSALMVS LXVII.

Titulus. προσκέλευσις Dauid Psalmus cantici.

SVMMA. Christus deuicta morte glorificatus est & in cœlo & in terra. Illic quia sedet à dextris dei, hic quia sedentis gloria ubiq; prædicatur. Cuius ineffabili potentia & glorificantur credentes & horrende abijciūtur ueritati rebelles.

EXurgat deus & dissipētur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum a facie eius. Sicut deficit fumus deficiant, sicut liquescit cæra a facie ignis, sic pereant peccatores a facie dei. Et iusti lætentur, exultēt in conspectu dei, delectētur in lætitia. Cantate deo, psallite nomini eius, iter facite ei qui ascendit super occasum, dominus nomen illi. Exultate in conspectu eius (turbentur a facie eius) patris orphanorū & iudicis uiduarum. Deus in loco sancto suo, deus inhabitare facit solitarios in domo.

Qui educit uinctos in fortitudine, similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris.

Iter facite ei qui ascendit super occasum. Vulgo interpretamur qui ascendit super mortem, q. Christus per mortem sit glorificatus & exaltatus, per quã alij cadunt. Felix, Præparate semitam insidenti haraboth, id est, solitudinibus. D. Martinus. pergenti in haraboth, id est, in solitudinibus uel heremo. Itaq; quoq; nostrũ interpretari licet. Super occasum, id est, ubi nihil gloriæ uidetur, sed oĩa iacere, ut in deserto & incultis locis, ut infra interpretabimur. Dominus nomen illi. ne quis contẽnat eum. Felix, Cum iha nomine suo. iha, inquit, nomen est dei, dimidium nominis tetragrammaton, significans redemptorem. D. Martinus, In domino uel cum domino nomen eius, id est, idem habet cum deo patre nomen, ne quis resurgentẽ & ascendentem non putet esse deum.

Turbentur à facie eius, in græcis adiectum est præter ordinem sententiæ, quod potes interim intelligere de aduersarijs, quemadmodũ supra, Et fugant qui oderunt eum à facie eius. Verum in Heb. non est, ideo parenthesi inclusimus. Similiter eos qui exasperant, qui habitãt in sepulchris, significat etiam eos educendos aliquando ex infidelitate qui iam adhuc cõtradicunt ueritati & habitant adhuc in morte. Felix, Qui educit uinctos in compedibus uel in tempore, certe rebelles inhabitauerunt siccitatem. D. Martinus, Sed rebelles uel morosi permanent in siccitate. de quo infra dicemus.

Psalmus est de Christo.

Psalmum esse de Christo notissimum est ex Ephe. 4. ubi ex hoc psalmo dicitur, Ascendens Christus in altum &c. Cur ergo Moyses initium huius psalmi cantat dum eleuatur arca ut præcedat populo? Nu. 10. Respondeo, Primum, secundũ Paulum, omnia in figura contingebãt illis. Deinde super arcam erat propiciatorũ super quod promiserat deus se sessurum & inuocantes exauditurũ. propiciatorium nostrum est Christus, Ro. 3. Vnde dixit Moyses, Exo. 33. Nisi tu ipse præcedas nos, non educas nos de loco isto. Hic ergo Dauid quod Moses in figura cœperat, psequitur & desiderat ut deus uirtus & potentia nos præcedat, ut possimus perrumpere per hostium cuneos, quæ uirtus est Christus dominus iam præcessor noster & dux factus.

Exurgat deus

Igitur ut eleuetur arca noui testamenti & propiciatorium in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, non umbratice, ut olim in illa arca & propiciatorio, ut eleuetur, inquam, id est, ut resurgat à mortuis, ut

ueniat nobis auxilio, & non semper dissimulet permittendo impijs Iudæis & nunc Euangelij hostibus quod uolũt, prouocamus deum, dicentes, Exurgat deus &c. Gaudeãt Christi discipuli: diffluant ut cæra, pereant ut fumus illi gloriosi Euangelij Christi persecutores, qui Christi faciem sustinere non possunt quæ est eius præsentia in uerbo suo prædicato & admirabili spiritus eius operatione in sanctis. Id quod & hodie uidemus, fugiũt impij, reluctantur hypocritæ ubi intonuerit Euangelium resurrectionis & glorificationis Christi quo omnis ipsorũ confunditur gloria. Vos iusti iustitia fidei, Cantate deo, prædicate ubiq; eius qui resurrexit magnificentiã. Iter facite eiad cor da hominũ prædicatione legis & pœnitentiæ, ut agnoscant se peccatores & desiderẽt saluatorẽ sitiántq; Euangeliũ, alioqui ad eos intrare nõ potest. Sic Ioannes parat uiam. Sic Christus, sic apostoli prædicãt, Pœnitentiã agite. Non agnoscẽtes se peccatores, id est, nõ esurientes, sed saturi nihil desiderãt. Ei, in quã, iter facite qui pergit p deserta gentiũ apud quas antea gratia nõ erat, Esa. 35. lætabitur deserta &c. Sunt quoq; deserta mentes credentiũ, quorũ uita abscondita est in deo cũ Christo, in quibus mortificatis graditur dei spiritus & ducit quo uult, ut nesciant interim ipsi quo uadant, scientes tamen, q deũ sequũtur, quemadmodũ Abrahã, ut legis Heb. 11. Sic & olim deus per desertũ præcessit filijs Israël in columna nubis per diem, & in colũna ignis per noctem. Dominus, inquit, est nomẽ illi, ne quid dubitetis de eius protectione neue nõ horrescãt aduersarij ad præsentiã eius.

Exultate iam corã eo cuius conspectum fugunt aduersarij, quia uobis adest saluator, qui est pater orphanorũ & uindex uiduarum, id est, illorũ qui à mundo deseruntur, & qui mundo & omnibus renũciant, illorũ qui adflictis laborant conscientijs & persecutionẽ patiuntur, quos nemo iuuare potest nisi ipsorũ pater & iudex qui est in cœlis. Hi sunt quos psalmi toties uocant pauperes & inopes. Talibus dicitur, Exultate in cõspectu eius, non conturbet iam uos conscientia peccati, timor mortis, persequentiũ terror, penuria uictus aut alterius necessitatis, tanto uobis præsente duce & protectore imò patre. Sic & filij Israël tuti erant ducente domino.

Deus iam est in loco uel habitaculo sanctitatis suæ, id est, inter credentes qui sunt templum dei, sicut olim erat inter Israëlitas credẽtes. Id quod promisit in scripturis. Inhabitabo, inquit, in illis &c. 2. Cor. 6. Deus, inquã, qui inhabitare facit solitarios, id est, ab oĩbus derelictos orphanos et uiduas, in domo. i. ecclesia dei uiuẽtis, quẽadmodũ & in Psal. Qui habitare facit sterilẽ i domo matrẽ filiorũ lætãtẽ. Esa. 54. Lauda sterilẽ &c. Qui habẽt aliud

Cantate &c.

Per deserta.

Ante dixit de serta, iam orphanos & uiduas.

Deus in loco.

in quo confidant quã deum, ſolitarij non ſunt. Ideirco nõ habitant in domõ, ſed manent foris. Sic alibi orat, Reſpice in me & miſerere mei, quia unicus & pauper ſum ego. Licet & ex græco legere quod uulgo legunt, Qui habitare facit unius moris in domo, unius moris ſcilicet homines, id eſt, cõcordes, quemadmodũ in Act. dicitur, Multitudinis credentium erat cor unũ & anima una. unde Ephe. 4. Soliciti ſeruare unitatem ſpiritus &c. Contra, Incredulitas & doctrina humana facit diſcordes & eijcit è domo. Hic deus qui eſt Chriſtus educit uinctos ſub lege et peccato, quæ ſunt grauiſſima uincula, de quibus clamat Paulus, Infelix ego homo quis me liberabit &c. Educit, inquã, in fortitudine, id eſt, fõrti potentia. Vel, ut Hebræus habet, In tempore. Ipſe enim nouit tempus opportunum. Sed qui exaſperant, id eſt, rebelles & increduli ſunt uerbo dei, habitant ſiue permanent in arido, id eſt, ad ſontem uitæ & ad frugiferam Chriſti gratiam non perducẽtur, etiamſi ſibi ſua iuſtitia in paradiſo habitare uideãtur. De noſtra trãslatiõe ſupra diximus.

Vincti.

Deus cum egrederereris in conſpectu populi tui, cũ tranſires in deſerto. Terra mota eſt & cœli ſtillauerunt, a facie dei Sinai, a facie dei Iſrael. Pluuiã uoluntariam ſegregabis deus hæreditati tuæ & infirmata eſt, tu uero perfeciſti eam. Animalia tua habitabũt in ea, paraſti in dulcedine tua pauperi deus. Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa. Rex uirtutum dilecti dilecti, ſpeciei domus diuidere ſpolia.

Animalia tua habitabunt in ea, id eſt, oues paſcuæ tuæ quæ paſcuntur uerbo tuo, boues triturantes, id eſt, prædicatores, & aſini onera fratrũ & crucẽ tentationũ portãtes. Fe. Congregatio tua habitauit in illa, diriges in bonitate tua pauperem deus. Rex uirtutũ dilecti dilecti. *Dilecti ingræco eſt genitiuus ſingularis, ſed ſemel tantũ ponitur in exemplaribus quæ ego uidi, ueriſimile autẽ eſt & Græcos bis poſuiſſe cũ bis ponatur in Heb. dictio cui reſpondet, Rex uirtutum ſiue exercituum dilecti populi ſui &*

multũ

multum dilecti populi est Christus dux & imperator noster, Psal. 24. Dominus uirtutum ipse est rex gloriæ. Et deus pater fecit nos dilectos in dilecto filio suo, Ephe. 1. Verum ex Heb. legitur, Reges uirtutum fœderabũtur fœderabuntur, secundũ Hieronymum, ut infra dicemus.

Deus cum egredereris olim ante Israëlem in deserto. Terra, id est, Sinai mota est & cœli pluerũt propter præsentiam dei Sinai, id est, illius dei qui legem dedit terribilibus miraculis in monte Sina, propter præsentiã illius dei qui est deus Israël. Ista sic quoq; cantantur, Iudicũ. 5. Domine cum exires de Seir & transires per regiones Edom, terra mota est, cœliq; ac nubes distillauerunt aquis. Montes fluxerunt à facie domini Sinai, à facie domini dei Israël. Mouebatur enim tunc nõ solum terra, sed & homines in terra. Primũ Iudæi timentes ne morerentur audita uoce domini, deinde gentes circũquaq; habitantes, sicut ait Moyses in cantico. Ascenderunt populi & irati sunt &c. Verum hic de motione Sinai & turbatione populi dei tantũ loquitur, cui dixit Moyses, Nolite timere &c. Ita tunc confortauit deus illam hæreditatem infirmatã. Hæc erat figura resurrectionis Christi, qui est dominus non solum Sinai & Israël, sed & omniũ, omnia enim subiecit deus sub pedes eius, quo resurgente terra tremuit, ut scribit Matthæus, sed amplius tremuit in hominibus & commotus est totus mundus (quemadmodũ hodie cõmouetur) quando eadem resurrectio, missa pluuia spiritus sancti è cœlis in uniuersam terram, stupendis miraculis prædicata est, de qua pluuia prædixerat Ioël, Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Vnde hic sequitur, Tu qui olim ita pluisti & tremere fecisti terrã suue homines tũc præsentes, id quod habet historia, iam quoq; disperges pluuiam uoluntariam, id est, gratiam ex mera uoluntate tua non nostris meritis, uel uolũtariã unde uoluntarij & liberi reddantur homines ad tua mandata perficienda, non cogantur ut olim frustra. Hæc est lex spiritus uitæ & nouum testamentum confirmatum per Euangelium prædicatum quo spiritus dei cõcipitur. Vnde Psal. 109. uocantur Christiani populi spontanei. Disperges, inquam, illam pluuiam gratiæ & salutaris doctrinæ, hæreditati tuæ, id est, credentibus, quæ hæreditas infirmata est, id est, cœpit tremere (ut olim ille populus) agnitis iam suis peccatis, sed tu deus perfecisti & confortasti eam tuo scilicet spiritu & promissionis uerbo.

Terra mota.

Pluuia uoluntaria.

Animalia tua quorũ tu deus pastor es, id est, oues pascuæ tuæ, hoc est credentes qui pascuntur tuo uerbo, habitabunt in ea hæreditate. Parabis deus gratiam tuam & uerbum Euangelicum in dulcedine tua non in terrore le

Animalia dei.

gis,ut olim,pauperi,id est,infirmato,adflicto & esurienti. Diuites iustitiarij hanc dulcedinem non gustabũt quos deus dimittit inanes. Dominus dabit uerbũ Euangelizantibus exercitu multo siue multa fortitudine, Id est, Magna copia mittet præcones uerbi sui & magna potentia spiritus. Vnde Lucæ.21.Ego dabo uobis os & sapientiam cui non poterũt resistere omnes aduersarij uestri.Matth.10.Non enim uos estis qui loquimini &c. Aduerte hic q; nisi dominus dederit tibi uerbũ non proferes illud potenti spiritu & efficaci, etiãsi tibi multa scire uidearis.Non enim,ait Paulus,in sermone est regnum dei,sed in potentia.Aduerte quoq; q; solo uerbo nobis pugnandũ est,nam,ut dicitur.2.Cor.10.Arma militiæ nostræ non carnalia,sed potentia sunt per deum &c.Atq; hic habes gladium non pacem,Matth.10.

Verbum efficax.

Exercitus dei.

Sed uideamus exercitum & prædam. Reges uirtutum fœderabuntur, fœderabuntur,id est,duces exercitus dominici,ut sunt Apostoli,doctores, Episcopi,unanimes erunt ad inuadendũ uno dei uerbo & luce ista magna totum tenebrarũ exercitum. Qui autẽ hodie sic uocantur longe ab ipsare abierunt,non duces gregis sed lupi facti & percussores, qui uerbum dei quod ignorant persequuntur &c.Felix autẽ ex Hebræo sic,Reges uirtutũ fugient fugient,quod necesse est ut intelligas de aduersarijs regibus & exercitibus qui deuincuntur,& consistere non potest tenebrarum cohors ubi Euangelizatur uirtute multa, ut Psal. 47. Quoniã eæ reges congregati sunt,conuenerunt simul ipsi uidentes &c.

Species domus est uxor.

Et specici domus,scilicet est uel cõuenit diuidere spolia.Clarius,Et species domus diuidet spolia.Species domus uel pulchritudo domus, uel habitatrix domus, more Hebraico,dicitur uxor in domo,quæ reuera species domus est,dum prudens datur à domino,à quo est postulanda, Puouerb.19. utcunq; contra insaniant nostri gentiles asini damnantes creaturã dei bonam & id quod instituit deus.sed sinamus eos furere,premiũ suum iam iã in sinu gestant.Sententia ergo hic est,Vxor Christi speciosa siue ecclesia sibi lucrifaciet spolia,id est,homines è diaboli & mortis faucibus ereptos,Lucæ.11.Cũ fortis armatus &c.Et Esa.9.Letabũtur corã te sicut qui lætantur in messe,sicut exultant uictores capta præda sua quando diuidunt spolia.

Si dormiatis inter medios cleros,pennæ columbæ deargentatæ,& scapulæ eius in pallore auri. Dum discernit cœlestis reges super eam, niue dealbabũ

tur in Selmon, mons dei, mons pinguis. Mons coagulatus, mons pinguis, quid suspicamini montes coagulatos? Mons quem probauit deus ut habitet in eo, etenim dominus inhabitabit in finem.

Inter medios cleros. Felix, Inter citropodes, id est, ad focum, quo intelligas licet quietem intus, ut ad focum tuum, id est, in domo, quiescas & sabbatum felix agas domino deo: nam foris, id est, extra ecclesiam & extra fidem uexatio tantū est conscientiarū aut manifesta impietas. Hæc expositio non male cōuenit præcedentibus, Nam dispersio impiorum supra descripta est & congregatio piorū in domo, in hæreditate dei ubi est species domus &c. *Inter citropodes.*

Dum discernit &c. Fe. Dum extendet omnipotens reges in ea, uelut nuem dealbabis obscuritatem. quæ est subita personæ grāmaticæ mutatio. Vel, dealbabitur (ipsa columba) in Salmon, id est, caligine.

Pinguis. Felix, Basan uel Bassan, sed idem est quēadmodū Psal. 21. Tauri pingues Tauri Basan. Mons coagulatus. Fe. mons excelsus.

Quid suspicamini mōtes coagulatos, id est, cur in alios montes excelsos respicitis? quid hos & illos miramini doctores & prædicatores quasi in eis sit salus uestra quātumcūq; sanctis uel nō sanctis? In qua re optime conuenit uerbum Suspicamini. Nam hic nulla fides est, ubi iste mons deseritur & in alios respicitur, sed omnia suspicionibus aguntur, non enim adest uerbū dei quod solū certificat cōscientias. Ex Heb. uero Paulo aliter, ut dicemus. Potes et æque ex græco legere, Quid suspicamini mōtes coagulati. Id quod melius cōuenit et qđ ex Heb. trāsfrūt. Id est, Vos superbi mōtes quid suspicamini de isto monte? suspicio non est fides, sed facile agit in diuersum &c. *Suspicamini.*

Si dormiatis, id est, quiescatis & cessetis ab opere uoluntatis uestræ & finatis deum solū operari & ducere, huic mūdo mortui, Vbi? Inter medios, inquit, cleros. i. sortes siue possessiones, siue inter medios terminos, ut sunt termini & limites agrorū. Id est, inter hanc uitā & futurā, ita utentes mūdo tanq̄ non utentes, ita ementes tanq̄ non possidētes, ita uiuētes tanq̄ cras exituri. Istā dormitionē nō norunt nisi uere spūales. Est enī, Sabbatū illud à deo sanctificatū quod Christus dormit in sepulchro. Sed quid tunc? Pennæ, inquit, siue alæ colūbæ. i. ecclesiæ, Cant. 5. & 6. quā supra uocauit pulchritudinē domus, de argentatæ crūt argento. i. uerbis dei. Psal. 11. Eloquia *Sabbatū Christianum.* *Columba.* *Ecclesia.*

domini argentum &c. His uolatur ad prædicandum, sicut dixit Esa. ca. 60. Qui sunt hi qui ut nubes uolãt, & quasi columbæ ad feneſtras ſuas? His uolatur in cœlum, & regnum terræ contemnitur. Et ſcapulæ eius erunt fului ut aurum. Illic enim portat hæc columba onera fratrum, peccata, miſerias, ignominiam, infirmitates per charitatem quæ auro ſignatur. Charitas enim ſuffert omnia, ut ait Paulus. Tale aurũ & tale argentum noſtri paſtores hodie non quærunt, ſed aliud in quo dormiant & requieſcant &c. & tamen ſe uel ſolos eccleſiam eſſe uolunt & hanc dei immaculatam columbam.

A deo prædicatores. Dum diſcernit, id eſt, ordinat uel dum extendit cœleſtis, id eſt deus, reges, id eſt, Apoſtolos, doctores & prædicatores, ſuper eam, id eſt columbã, eccleſiam uel in ea eccleſia, tunc homines candidi fient ut nix à peccatis & obſcuratis, id eſt erroribus ſuis. Vel uelut nix dealbabitur colũba per iſtos reges quos omnipotens deus mittit & extendit ſuper eam, ſed in Selmon.

Tenebræ ſanctæ. Selmon ſiue Salmon legitur Iudicũ. 9. mons eſt arboribus conſitus, quem potes dicere ex interpretatiõe umbroſam ſyluam uel caliginoſum montẽ, ſignificat enim Salmon eam proprie obſcuritatẽ quæ uenit ex umbra. Quis quæſo hic mons eſt ubi homines per nigrum dealbãtur uelut niue, & miro dei artificio per caliginem illuminantur, niſi Chriſtus dominus cum tota ſua eccleſia? Hic ſcandalũ eſt Iudæis, gentibus ſtultitia, & omnia apparent nigra & tenebroſa. Senſu enim carnis non uidetur Chriſtus eſſe rex gloriæ. Eſa. 53. Brachiũ domini cui reuelatũ eſt &c. nec gloria credentiũ. 2. Co. 2. ex Eſaia, Oculus non uidit &c. Et alibi, Vita noſtra abſcondita eſt cũ Chriſto in deo. Videntur enim ſolæ fõrmæ crucis, & gloriam, quia ſpiritualis eſt & illis ſolum cognita qui habent, uidere non licet, Hic per crucem itur ad gloriam, per mortem ad uitam, hoc ſcilicet eſt in Salmon dealbari quando reges extendũtur à deo ſuper columbam. Vide hic rurſum q; à deo dantur doctores eccleſiæ, ut nemo quantũcunq; doctus ſibi hunc arroget doctoratũ. Rogate, inquit, dominũ meſſis, ut ipſe extrudat operarios i meſſem ſuã.

Mõs Chriſtus. Et ut certus ſis de hac interpretatione, ſequitur mox, Mons dei mons pinguis, id eſt, abundans omni gratia, mons coagulatus ſiue excelſus mons pinguis. Cur exilietis uel inſidioſe intuemini uos montes excelſi qui diuitijs, potentia, ſanctitate, iuſtitia & operibus ueſtris uobis magni uidemini? Tales enim aduerſantur huic monti ſi recte peruideas Euangelicam hiſtoriam & exempla quotidiana. Sunt etenim non unus mons, ſed plures, nempe ſectis diuiſi & uoluntatibus diuerſi, in hoc uno tantũ conſpirãtes ut hunc unum impetant montem, Pſal. 2. Non autẽ ita publicani & meretrices &c. Felix

elare sic reddit, Cur exilietis uel insidiose intuemini montes excelsi aduersus montem quẽ dilexit deus ut habitaret ipse? etenim dominus habitabit in æternum, scilicet in hoc monte, de quo lege Esa. 2. Micheæ. 4. Dan. 2.

Currus dei decem milibus multiplex milia lætantium, dominus in eis in Sina in sancto. Ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Etenim non credentes inhabitare dominum deum.

Fe. Currus dei centena milia, duo milia angelorum. D. Martinus, Currus dei bis decem mille milia. uerũ ingens numerus & immensus more Hebræo significatur. Etenim &c. Fe. Insuper etiã rebelles ut inhabitet Iha deus. Ex græcis nũc legitur, Etenim non credentes inhabitare, dominus deus benedictus. Benedictus dominus die quotidie &c. sed nõ est uerisimile. lxx. sic transtulisse. quod uulgo legimus, Inhabitare dominũ deũ, id est, inhabitat dominus deus.

Triumphus Christi.

Ecce nunc currus & exercitus triumphantium & gratias agentium de deuicto iugo legis & tyrannide, de superato diabolo, morte & inferno, cuius exercitus numerus soli deo notus est, nemo enim numerare potest, Apoca. 7. Quandoquidẽ non hic angelorũ solum (quod uisum est Felici) sed & omnium electorũ ab initio mũdi usq; ad finem triumphus in Christo describitur cum quo omnes resurreximus & omnes corregnamus in dextera patris, ut dicitur Ephe. 2. Vides autẽ hic exercitum coram deo gloriosum, qui coram mũdo à sanctulis & superbis illis montibus despicitur quasi paucus & quasi infirmus. Sed uide quoq; ducem exercitus & mortis triumphatorem, Dominus, inquit, Sinai cum eis in sancto uel sanctitate. Erubescite Iudæi increduli qui gloriamini de domino Sinai uel de domino in Sina, id est de deo qui in monte Sinai dedit uobis legem. Nõn est iam uobiscum sed cum eis, id est, cum exercitu illo nouo, non nouus quidem deus, ut uos mentimini, sed idem qui legem dedit uobis in Sina. Est autẽ cum eis non fuco externo operum, ut apud uos & omnes iustitiarios, sed in sanctitate, id est, uera cordis iustitia, quæ non est ex lege, sed ex fide Iesu Christi. Vides ut omnia ferè alludant hoc loco ad gloriosam illam ueteris populi ex Aegypto liberationem, reliquósq; contra aduersarios triumphos, non tamen de illis hæc

Dominus Sinai cũ eis in sanctitate.

Allusio.

dici quemadmodũ uides, & sequentia clarius docebunt. Vetera enim illa nostra noua significabant.

Ascendit in altum.

Iam uero ut cognoscas unde nam sit hæc tanta triumphantium lætitia, ne quid sibi arrogent, subdit non eos ipsos uicisse, sed omnem hanc gloriam esse ducis eorum Christi, qui hæc omnia fecit. Ascendisti, inquit, ô deus in altum. Quomodo quæso potest deus ascendere qui ubiq; est & quem cœlum & terra comprehendere non possunt? Hoc, inquam, fecit deus in carnato & glorificato Christo, quemadmodũ Paulus interpretatur. Quid est, inquit, q; ascendit, nisi q; prius descendit in inferiores partes terræ. Qui descendit ipse est & qui ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret oĩa. Et Christus Ioan. 3. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis qui est in cœlo. Cuius resurrectio fuit eius plena glorificatio & ascensio, sicut ipse dicit in cœna, sed ascensionem, ut certi essemus, aperte ostendit humanis oculis quadragesimo à resurrectione die.

Captiuam duxit captiuitatem.

Ipse deus in Christo in hac Christi glorificatione captiuauit uel captiuã duxit captiuitatem. Id est, ut sui liberarentur qui per Adæ prævaricationem tenebãtur in morte captiui, deuicit, cœpit, ligauit, captiuam in triumpho duxit captiuitatem, id est, omne illud quod nos genus Adæ captiuauerat, nempe diabolum, peccatũ, mortem, infernum. Oseæ. 13. De manu mortis liberabo populum meum, de morte redimam eos. Ero mors tua ô mors, morsus tuus ero inferne. Atq; adeo ipsam legem in conscientia nostra suam tyrannidem exercentem, quæ est peccati uis. 1. Corint. 15. ita captiuauit ille legis impletor, ut iam nulla lex damnare possit eos qui sunt in Christo Iesu. Erat enim lex grauis captiuitas & grauis exactio & onus quod neq; nos portare potuimus neq; patres nostri, sicut ait Petrus, Act. 15. Vnde Rom. 8. Quod impossibile erat legi &c. Et Act 13. A peccatis non potuistis in lege Moysi iustificari. Esaias cap. 9. istam uictoriam his uerbis depinxit, Virgam humeri eius & iugum oneris eius & sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian. Et ne hic aliquid uerearis propter quorundam commenta, non solum sine scriptura, sed etiam ne secundũ grammaticam quidem rationem dicentium, audiamus Paulum, Colos. 2. Hæc ita exponentem. Quia, inquit, in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter &c. delens quod aduersabatur nobis chirographon decretis, quod erat aduersum nos. Et ipsum sustulit è medio, affigens illud cruci, & despolians principatus & potestates in triumpho duxit confidenter, triumphans illos in seipso. Hæc quoq; in parabola sunt, Lucæ. 11. Cum fortis armatus &c. Hanc ui-

toriam cõfecit Christus & perfecit, sed in membris, ut diximus, adhuc eandem agit. 2. Cor. 2. Deus semper triumphum suum agit per nos in Christo Iesu, & hoc usq; in finem mundi, quando hic triumphus perfecte completur, quod lege. 1. Cor. 15. Deinde finis cum tradiderit &c.

Accepisti dona in hominibus. Paulus uero dicit, Dedit dona hominibus, sed idem est. Christus enim dedit spiritum sanctum & illa uaria spiritus sancti dona credentibus, sicut ait, Spiritum quem ego mittam uobis à patre. Et pater dedit eum, id quod rursum ait, Quem pater mittet uobis in nomine meo. Christus igitur tunc accepit dona quando nos accepimus, qui ait sibi factum quicquid fit uni etiam ex minimis eius, Id quod aperte dicitur, Accepisti, inquit, ô Christe dona sed in hominibus. Porrò ut acciperemus oportuit prius Christum ascendere, id est, glorificari. Ioan. 7. Nondum erat spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Et alibi, Nisi ego abiero, paracletus &c. Dedit dona hominibus.

Insuper etiã, inquit, sunt aliqui non credentes q. dominus deus inhabitat in Christo incarnato siue, ut ait, in monte illo electo in æternum, item in illa domo, de qua supra, id est, in ecclesia sanctorũ per Christum suum, licet diuina uerba audierint, licet tam stupenda in Christo diuinitatis miracula, & uirtutes diuini spiritus in discipulis Iudæi uiderint, ut hodie non miremur de quorundam incredulitate. Non enim est omnium fides. Deus autẽ fidelis est qui confirmabit nos & custodiet à malo. 2. Tessa. 3. Felix sic, Insuper etiam rebelles ut inhabitet dominus deus, id est, sunt qui etiam omni conatu resistunt & nolunt, ut inhabitet dominus deus in ecclesia sanctorum, nolunt ut credatur Euangelio &c. Excæcati.

Benedictus dominus per singulos dies, prosperũ iter faciet nobis deus salutariũ nostrorũ. Deus noster deus saluos faciendi, & domini domini exitus mortis.

Hæc est gratulatio triũphantiũ & iugis sanctificatio noïs dei in ecclesia, q. deus in Christo nos redemit, de quo certi sumus tam filij dei facti q. porrò prospere ducturus sit nos ad omnes, ut ita dicã, salutes nostras. Felix legit sic, Aggrauabit nos deus [illegible]te nostra. quam bonam esse aggrauationem quis dubitat? Id est, deus obruet & absorbebit nos cumulo & exundantia Salus deus in Christo.

ſalutis, quid enim amplius dare potuit qui filium dedit & omnia, Rom. 8. Ideo additur, ut Felix habet, Deus nobis deus in ſalutem & in domino deo mortis egreſſus, uel dei domini, ſcilicet eſt exitus mortis, id eſt, ut exeat & exulet mors. Hoc eſt per ipſum ſolum & non per opera noſtra eſt ſalus, & per ipſum ſolum licet egredi è morte & mors ipſa egreditur & fugatur, quãuis in mortem ſuos tradere uideatur, quæ eſt glorificatio per crucem.

Verumtamen deus confringet capita inimicorum ſuorũ, uerticẽ capilli perambulantiũ in delictis ſuis. Dixit dñs, Ex Baſan conuertam, conuertam in profundis maris. Vt intinguatur pes tuus in ſanguine, lingua canum tuorum ab inimicis ex ipſo.

Conuertam, uel faciam conuertere. In profundis maris. Felix, de profundis maris. Significat autẽ ſe dominus uenturum per exercitum ſuum ex Baſan & ex profundis maris, hoc eſt terreſtri naualiq; pugna aduerſus hoſtes ſuos ſiue aduerſus rebelles qui nolunt inhabitare dominum deum &c.

In Chriſti aduerſarios.

Verũtamen, inquit, quãuis deus ſit deus ſaluos faciendi & non deus percutiendi ſiue ut perdat, tamen iuſto iudicio uulnerabit & confringet capita, id eſt, principes inimicorũ ſuorum Iudæorum & perſequentium Euangelium, & capita illorum qui permanent in delictis ſuis, id eſt, in incredulitate. Ioan. 8. Si non credideritis, q; ego ſum in peccato ueſtro moriemini. Iccirco iam prophetat cõtra inimicos Chriſti, & more prophetico præfatur, dicens, Dixit dominus, id eſt, ne contemnatis, uerbum domini eſt quod ſequitur, Sic enim ſolent dicere prophetæ, Hæc dicit dominus &c. Ex Baſan quæ eſt regio trans Iordanem, Ioſue. 12. & interpretatur pingue, quo ſignificatam licet accipere gentilitatem diuitem & potentem, qualis tunc erat Romanorũ apud quos erat rerum ſumma. Ex Baſan, inquam, conuertam uel reuertar per exercitum meum quem ego inſtigabo contra te populum aduerſantem mihi. Conuertam ſiue reuertar non ſolum ex Baſan & terris, ſed etiam ex profundo maris. Hiſtoria Ioſephi de bello Iudaico & Egeſippi de excidio Hieroſolymorum habet Iudæos & terra & mari petitos, quin &, ut cædem habent hiſtoriæ, in regione Baſan primũ ſe exercitus Romanus infudit in terras Iudæorum, ita ut penè tota Galilæa igni &

ferro perierit & omnia sanguine manarint trans Iordanem, donec ad Hie rosolymorum uastationem uentum est. Sic, inquit, conuertam uel reuertar ad ultionem contra te ô populе aduersarie, ut intinguatur pes tuus in sanguine, ut possis in sanguine interfectorum transire (lege historias & hæc cognosce.) Et ut intinguatur lingua canum tuorum ab inimicis tuis ex ipso sanguine. Ab inimicis, inquit, intinguatur lingua tuorũ canum, id est, canũ in tua ciuitate, nempe sanguinem tuum effundentibus, Id est, Inimici tui facient ut tui canes lambant sanguinem interfectorum, sicut fit, quemadmodum & legis de sanguine Naboth. 3 Reg. 21. & Achab ca. sequenti. Hactenus uero uerba dei recensuit propheta, de quibus præfatus erat, Dixit dominus.

Viderunt gressus tuos deus, gressus dei mei regis qui est in sancto. Præuenerunt Principes choros psallentium, in medio iuuencularum tympanistrí arum. In contionibus benedicite deo, domino de fontibus Israel. Ibi Benlamin adolescentior in mentis excessu. Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephthalim.

Choros nos fecimus, ubi ex græco legis Coniuncta in neutro plurali, ut clarior esset sententia. Et Felix indicat legi posse ex Heb. Præcesserũt principes, post, id est, postea psallentes. In mẽtis excessu uel in ecstasi. Felix, Dominatur illis. Duces. Felix, Congregatio, id est, qui congregant eos. Vel, In phrigianicis suis, id est, uestibus acu pictis, ut Psal. 44. Nam quod idem etiam transfert, Principes Iuda interitus eorum, non conuenit hoc loco. Hieronymus, In purpura sua.

Euangelium erat ab æterno absconditum apud deum, & ante Christum paucis reuelatum qui erant spiritu docti, statuerat autem deus hoc tempus suum per Christum reuelandi Euangeliũ toti orbi terrarũ, Ro. 16. Ephe. 3. 1. Timot. 3. Hoc est quod nunc dicit. Homines iam fide cognouerunt operationes dei per Christum, qui est deus noster & rex noster, nempe & deus & homo, dux & imperator exercitus nostri, qui est in sancto, id est, sanctitate

Reuelatum Euangeliũ.

Species triumphi.

uel ſancto monte, ut ſupra dictũ. Sed uide rurſum choros ouantiũ & triumphantium. Præuenerũt, inquit, principes ante choros pſallentiũ, id eſt, laudantiũ & ſanctificantiũ dei nomẽ. Principes ſunt duces populi dei ſub duce Chriſto, de quibus ſequitur & alibi, Conſtitues eos principes ſup omnem terrã. Iſti principes niſi præcedãt, id eſt, prædicatores Euangelij, non ſequẽtur chori laudantiũ, quid enim laudabũt dei uerbi ignorãtes? In medio, inquit, iuuencularũ tympaniſtriarũ, id eſt, animarũ ſponſarũ Chriſti recens ex ſpiritu genitarũ iã deũ laudantiũ, & tympanũ mortificationis carnalis ſapientiæ deo percutientiũ. Aut ſimpliciter intellige & uiros & fœminas iam canere deo uictoriã per Chriſtũ. Virgines enim & fœminæ honoratæ triumphũ cantu & tympanis decorant, ut uides in triumpho Iſraëlitarũ, occiſo per Dauidẽ Golia. Et addit, In eccleſijs ſiue congregationibus ubi choros agitis triumphales Chriſto triũphatori, ſicut olim Dauidi, occiſo Golia, benedicite deo domino de fonte uel ob fontem Iſraël. Fons Iſraël, id eſt populi dei, eſt gratia Chriſti qui natus eſt ex Iſraël, cuius Iſraëlis reliquiæ ex hoc fonte imundauerunt gratia Euangelica ſuper uniuerſum orbẽ. Eſa. 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris. Et Ioan. 4. Fiet in eo fons aquæ uiuæ ſalientis in uitam æternam. Pro hoc igitur fonte & his fontibus, id eſt, doctrina & gratia Euangelica deo gratiæ ſunt agendæ in æternum.

Ibi, id eſt, ubi talia aguntur ſunt primitiæ illæ credentiũ, reliquiæ Iſraëlis ex tribubus illis ſaluæ factæ, quæ factæ ſunt duces & principes exercitus dei, deuicta per Chriſtum morte, triumphantis. Primũ, tribus Beniamin parvula quidẽ, ſicut dicit Saul. 1. Reg. 9. Nunquid non filius Iemini ego ſum. &c. Erat enim hæc tribus ferè extincta propter ſcelus in uxorẽ leuitæ, Iudicũ. 20. & 21. ſed nequaquã iam parvula, ſed in mentis eſt exceſſu, id eſt, ſublimis extra carnẽ rapta & à deo illuminata. Dedit enim hæc tribus Paulũ apoſtolũ, ut legis Phil. 3. Hic raptus in tertium cœlũ didicit arcana in paradiſo quæ non poteſt homo loqui. 2. Cor. 12. Itaq; parvula hæc tribus non parvula eſt, Dedit enim primarum ducem qui præ omnibus alijs apoſtolis plus laborauit, gentiũ doctor & uas electionis factus deo. Iacirco hic merito præcedit ubi gentiũ canitur gratia. Id quod Felix ſic legit, Ibi Beniamin parvulus dominatur illis, quod aptius conuenit ſequẽti uerſui. Nam duces hic deſcribũtur exercitus populi dei. Sic & Bethlehem parvula eſt in propheta ſi caſtellum reſpicias, & nequaquã parvula in Matthæo, quia dedit Chriſtũ ducem. Sequitur, Principes Iuda, duces uel fortes eorũ, principes

Sabulon & principes Nephthalim. Ex Iuda erant Iacobus minor, Simeon & Iudas filij sororis matris Christi. Terra Sabulon & terra Nephthalim erant in Galilæa, Matt. 4. unde multos discipulos acepit Christus, quemadmodũ Iudæi dicunt, Act. 2. Nónne oẽs qui loquuntur uiri Galilæi sunt? Et angeli Act. 1. Viri Galilæi quid statis &c. Galilæum quoq; uocauerunt Christum q̃ in Galilæa educatus esset, habitaret, prædicaret &c. De Petro, Andrea & Philippo notum est q̃ fuerint Galilæi ex Bethsaida, Io. 1.

Manda deus uirtuti tuæ, confirma hoc deus quod operatus es in nobis. A tẽplo tuo in Hierusalẽ tibi offerent reges munera. Increpa feras arũdinis, congregatio taurorum in uaccis populorum, ut excludant probatos argento. Dissipa gentes quæ bella uolunt, uenient legati ex Aegypto, Aethiopia præueniet manus suas deo.

Mãda deus uirtuti tuæ, id est, exercitui tuo, hoc est, Tu deus esto imperator, ut nihil in hoc exercitu fiat absq; tuo imperio, & uerbo, ut tua gratia solum tuum uerbum audiamus, quæ erit fortitudo nostra cõtra omnes aduersarias potestates. Aberrabit enim exercitus si bonum ducem non audiat. Ex Heb. Mandauit deus tuus fortitudinem tuã. scilicet ô exercitus dei qui talibus ad bella progrederis ducibus, ut dictum. Hoc est, Tua fortitudo & uirtus deo mandante tibi est, non te hoc uel illud agente, nõ sunt hic humanæ uires &c. *Manda deus uirtuti tuæ.*

Confirma hoc deus quod operatus es in nobis tuo spiritu, non quod nos operati sumus, nostra cadãt, tua in nobis cõfirmentur & augeantur, ut crescamus ex fide in fidem, qui enim spiritu dei aguntur hi sunt filij dei. Maxime uero necessaria est hæc oratio. Vt enim optime omnia per Christi doctrinam parata sint & populus in spiritu doctus, tamẽ relicti nobis cito relabimur. Sic Moyses moriturus cõtestatur populũ, Deu. 31. Adhuc uiuente me & ingrediente uobiscũ &c. Sic & Iosue ut legis Iosue ult. Hoc relapsu in infidelitatẽ plenus est liber Iudicũ, ut interim alia taceamus. Nã non cessat *Oratio necessaria.*

Feram arũdinis. seducere orbem bestia illa calami diabolus, qui gaudet in impuritatibus infidelitatis quemadmodũ sus in uolutabro luti, cum omnibus bestijs sibi contra Euangelium adhærentibus, quas hic uocat tauros, id est, fortes & potentes & diuites & confidentes in iustitia sua, & uaccas siue uitulos populorum, id est, plebeios & subditos, una tamen impietate coniunctos cõtra columbam, contra exercitũ dei, contra Christi ecclesiam. sicut & Psal. 21. conqueritur Christus, Circundederunt me uituli multi, tauri pingues obsederunt me. Sic & Iob. 40. ca. de diabolo scribitur, Omnes bestiæ agri ludent ibi. Sub umbra dormit, in secreto calami, in locis humentibus, protegũt umbræ umbram eius, circũdabunt cum salices torrentis. Hanc bestiam & bestias adhærentes non armis sed oratione ad deum missa inuadere oportet, ut dicamus, Increpa uel dissipa tu deus feram arundinis, congregationẽ taurorum, quæ cõgregatur cum uitulis populorũ. Vere feram arundinis quæ tauros illos & uitulos inflat & decipit magnis titulis & fastu & opinione iustitiæ, & tamen reuera uacui sunt illi Euangelij si fieri potest subuersores. Qui si ueri essent Episcopi, cogitarent, Non est seruus maior domino suo, & persecutiones potius sustinerent quàm Christi confessoribus inferrent.

Vt excludant &c. Nunc ferè omnes ad utilitatem ecclesiæ omnino sunt uacui, ad destructionem potentes. Id quod additur, Vt excludant, id est, excõmunicent & occidant eos qui probati sunt argẽto, id est, uerbo dei, ut supra, pennæ colũbæ deargentatæ, aut eos qui probantur habere argentũ, id est, pecuniam.

Argentũ quæ rũt Christi persecutores. Rapiebantur enim tunc bona Christianorũ publice quasi iure à principibus impijs, & deinde occultius à pseudapostolis & pseudepiscopis sub specie pietatis, ut & nunc, licet nunc multo periculosius. Qui enim sua quærerent non quæ Iesu Christi, inimici crucis Christi, suo uentri non deo seruientes, fuerunt tẽpore & apostolorũ, ut non mireris diuturnũ errorem, & futuri etiã nostro tẽpore ab Apostolis prædicebantur. Quid enim aliud nũc queritur per fas et nefas à principibus multis & ecclesiarũ, ut uocãt, prælatis qui persequũtur Euangeliũ Christi, q̃ uanitas & superbia mũdi & insatiata argenti cupiditas? Quod ex Heb. Felix legit sic, Increpa ferã arundinis, congregationẽ taurorũ in uitulis populorũ, optantẽ numerationes argenti. Aduerte q̃, q̃uis hæc uera sint de oĩbus ob sua lucra ueritati diuinæ resistentibus, tamen proprie dicta sunt de illis qui bona ecclesiæ, i. pauperibus oblata sibi usurpare nitũtur, qui hodie oĩa, pauperes nihil habẽt. Nã quod

A tẽplo &c. penè neglexeram sic præmittitur, A templo tuo &c. Reges, id est, magni

& diuites ad te conuersi tibi offerent munera, id est, sua & seipsos, incipientes à templo tuo quod est in Hierusalem, illic enim cœpit ecclesia quæ se suáq; obtulit deo, quemadmodũ uides Act. 4. Nisi acceptas reges, illos duces ac principes dominici exercitus, de quibus supra, qui ab Hierusalẽ incœperunt offerre animas, diabolo per uerbum Euangelij ereptas, Lu. ult. Contra quã gratiam nititur fera calami cum tauris & uaccis suis &c.

Iam uero apertius sequitur quod diximus, Dissipa gentes uel dissipauit deus gentes quæ bella uolunt. gentes uocat omnes qui resistunt Euangelio & Christi pacem nolunt. Venient legati uel principes ex Aegypto, scilicet deo uel ad deum, ut Postulata pace sese subdant exercitui dei uiuẽtis, dum hypocritæ & iustitiarij Iudæi contra in suam pugnant perniciem. Aethiopia prævenit manus suas deo, id est, ad deum, Hoc est, prius credet in deũ ante quã manus sequantur, id est, bona opera. Hæc est fides gentium credẽtium, quæ se primũ offerunt deo, deinde bona opera siue manus suas. Hypocritæ aũt ab operibus incipiunt sine fide &c. Felix sic, Aethiopia faciet currere manus suas ad deũ, id est, fidei operibus deo seruiet quæ postulat charitas in fratrem. Atq; ut uides hic prædicitur gentiũ Iudæis (ubi cœpit ecclesia) uicinarum conuersio, atq; adeo gentium reliquarũ. Matthæus Aethiopibus prædicasse fertur. In Anthiochia primum cognominati sunt Christi discipuli Christiani, Act. 11. In Alexãdria Aegypti schola Christianorũ erat apud Philonem celebris & maxime cõmendata, cuius uerba citat Eusebius.

Legati pacis.

Aethiopia prævenit manus suas ad deũ.

Regna terræ cantate deo, psallite domino ascendẽti super cœlum cœli ad orientem. Ecce dabit uoci suæ uocem uirtutis, date gloriam deo super Israel, magnificentia eius & uirtus eius in nubibus. Mirabilis deus in sanctis suis, deus Israel ipse dabit uirtutem & fortitudinem plebi suæ, Benedictus deus.

Ascendenti super cœlum cœli ad orientem. Felix, Insidenti cœlis cœlorum ab initio. Vt non mentiantur Iudæi nunc nos nouum nobis inuenisse deum. Sic Io. 3. Filius hominis qui est in cœlo. Mirabilis deus in sanctis suis. Felix, Terribilis deus de sanctuarijs suis. Sicut olim secundũ promissionem Iudæis factam residebat in templo in sancto sanctorũ super propicia

torium arcæ. Ita nũc in ecclesia per Christum. Hic certe mirabilis est, est & terribilis aduersarijs Christianæ pietatis, quemadmodũ alibi, Tu terribilis es & quis resistet tibi? Vtcũq; ista uertas, certum est, uel ex sequẽtibus uerbis, de hominibus dici in quibus deus habitat.

Sanctificatio noĩs dei ubiq;.

Cũ hactenus gratia hæc noua cantata sit iam prouocantur omnia regna mundi ad sanctificandũ nomen domini. Regna, inquit, terræ cantate Christo deo, qui ascendit triumpho prædicto super omnes cœlos ad orientem, id est, ad illum qui oriens est & principium omnium, hoc est, qui deus ascendit ad deũ. Oriens enim hic substantiuũ est, sicut & in Cantico Zachariæ, Lu. 1. In quibus uisitauit nos oriens ex alto.

Prædicatio p spiritũ efficax

Eæ dabit uoci prædicationis Euãgelij sui uocem uirtutis, ut efficax sit per spiritum in cordibus audientium. Nisi hoc ipse faciat frustra docetur. Non enim in sermone est regnum dei, sed in uirtute. In uanũ docent quibus non cooperatur uirtus spiritus. Date gloriam siue fortitudinẽ deo, illi adscribite & acepta referte omnia. Illius omnia sunt, ne uobis aliquid arroge tis de tantis dei donis. Illi, inquam, deo qui est deus super Israël, id est, populum credentem, Splendor, maiestas, gloria & uirtus eius, id est, potentia spiritus eius est in nubibus, id est, in illis qui ut nubes uolant, Esa. 60. è quibus deus pluit uerbum Euangelij sui ut terra ubiq; proferat salutis fructum. In quibus tonat & mirabilia operatur, ut etiam admiratione obstupescat ipse mundus. Contra Esa. 5. dicitur, Mandabo nubibus meis ne pluant super eã imbrem. De magnificentia autẽ & uirtute in nubibus sequitur, Mirabilis deus in sanctis suis uel è sanctuarijs suis, id est, credentibus qui sunt templum dei. Aduerte omnia esse dei, nihil nostrum. Est quidem magnificentia & uirtus in nubibus, sed eius est, id est, dei. Id quod additur, Deus Israel ipse dabit uirtutem & fortitudinem plebi suæ, exercitui suo, ut supra dictũ, id est, robur spiritus & constantiam æternam. Benedictus deus, Amen.

PSALMVS LXVIII.

Titulus. προσκέλευσις super lilia Dauid.

Tentatio docebit.

De liliis dictum, Psal. 44. Describitur enim in hoc Psalmo uictoria Christi & Christianorum superantium mortem & inferos, sed certe per mortẽ & inferos. Non intelligent uero, quid hæc sibi uelint nisi pij in graui tẽtatione & horrore mortis quandoq; à deo sibi derelicti.

PSALMVM esse de Christo notum est ex Ioan. 15. ubi ipse citat hinc. Sed, inquit, ut impleatur scriptura, odio habuerunt me gratis. Et Paulus

Rom.15. Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Item, discipuli Ioan.2. intelligunt de Christo dictum, Zelus domus tuæ comedit me. Item, de Iudæis Christi aduersarijs citat Paulus, Rom.11. Fiat mensa &c. Et Petrus Act.1. Fiat habitatio eorum deserta &c. de Iuda qui fuit dux eorũ, Vt interim non dicam q; Psalmus habet quoq; manifestam historiam. Et dederunt, inquit, in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.

SVMMA. Christus in angustia mortis inuocat patrem & precatur ne formis crucis pij scandalizentur. Deus, inquit, tu scis insipientiam &c. Se enim propter iustitiam pati, quia zelum pro domo dei habuit. Quoniã, inquit, propter te sustinui &c. Interim tamen non insultasse aduersarijs cum iure potuisset, sed magis pro eis in luctu fuisse. Et operui, inquit &c. Vide Psalmũ.34. Inde ubi dicit, Fiat mensa &c. Horrende prophetat de aduersariorum lapsu qui contigit Iudæis, ut timeant sibi omnes Euangelij hostes. Vbi uero dicit, Ego autẽ &c. Laudat deum q; cruce glorificatus sit, dicens, q; hæc laus deo placeat super omne uetus sacrificium boum & uitulorum. In fine dicit, gratiam hanc liberationis non sibi propriam esse, sed omnibus credentibus & adflictis (quos pro more uocat pauperes & uinctos) esse cõmunem. Atq; hic uides fructum omniũ Psalmorũ in quibus Christus ipse loquitur: Nostra scilicet esse quæ Christus dicit, agit & patitur, nostrũ quoq; esse q; cum tanta gloria à patre liberatur. Fructus Psalmorũ Christi.

SAluũ me fac deus, quoniã intrauerunt aquæ usq; ad animam meam. Infixus sum in limũ profundi, & non est super quod stetur. Veni in profunda maris, & tempestas demersit me. Laborauí clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ, defecerunt oculi mei a sperando in deum meum. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderũt me gratis. Confortati sunt inimici mei qui persequuntur me iniuste, quæ non rapui tunc exoluebam.

Aquæ nitũtur auferre ãiam.

Hæc Metaphora ſumpta eſt ab eo cuius anima, id eſt uita, periclitatur in aqua, quando luto quod ſubeſt infigitur pedibus, tantóq; magis implicatur quanto amplius ſe explicare nititur, dum nihil ſolidi eſt ſub pedibus, donec aqua ori appropinquat. Hic clamat uſq; ad rauim miſer, & nemo adiuuat, deficiunt oculi dum circũſpicit ſine ceſſatione ſperãs aliquem fore auxilio. De qua metaphora diximus quoq; Pſal. 39. Ita ſe in horrore mortis & derelictum fuiſſe dicit & clamaſſe & oculis perpetue ſurſum uidendo ad deũ ſperaſſe auxilium, ſed fruſtra, dum interim ſic deus uoluit. Ergo, ais, dei uoluntati fuit cõtrarius. Reſpondeo, Sancti in tentatione non recedunt à deo, quemadmodũ qui ad tempus credunt & in tempore tentationis recedunt, ſed cupiunt à tentatione liberari, & liberari à ſolo deo. Hinc eſt q; ad ſolũ deum reſpiciunt ſicut & Ezechias dicit, Attenuati ſunt oculi mei ſuſpicientes in excelſum. Id quod & Chriſtus orare nos docuit, Libera nos à malo. Cum ergo impietatis auxilia non quærant, ipſa eorum oratio indicat tamdiu manere uelle in tentatione quã diu deus liberare noluerit clamantes. Verbi gratia, Raperis ad mortem propter Euangelium, certe uis liberari, nõ tamen per negationem Euangelij. Sic & Chriſtus orauit. Si nõ poteſt hic calix tranſire &c. Sic & Eleazarus doctor. 2. Macha. 6. Domine qui habes ſanctam ſcientiam, manifeſte tu ſcis, q; cum à morte poſſem liberari, Duros corporis ſuſtineo labores, ſecundũ animam uero propter timorem tuum libenter hæc patior.

Patientia ſanctorum.

Aquæ tẽtatio et perſecutio, ut ſupra.

Deniq; metaphoram ipſe qui orat aperit, dicẽs, Multiplicati ſunt &c. quod poſſes intelligere, plures factos inimicos quàm habeas crines capitis, quemadmodum nos Germani ingentem numerum, crinium numero ſignificamus. ſed iucundius fuerit ut uideas hic perdurare metaphorã de illo qui in aquis perit, cui intrãt aquæ in os ut auferant animã, ſupergrediuntúr q; tandem ſuper capillos capitis & confortantur aduerſus miſerum & ſubmergunt eum, contra quas aquas ipſe nihil peccauit niſi q; infeliciter incide rit. Ita & fit pijs, dum interim illa poteſtas eſt tenebrarum, de qua Chriſtus dixit. Vide Pſal. 17. Miſit de ſummo & accepit me & aſſumpſit me ex aquis multis. Eripuit me de inimicis meis fortiſſimis & ab ijs qui oderunt me, quoniã confortati ſunt ſuper me.

Propter nos patitur Chriſtus.

Quare ergo patitur Chriſtus qui ſe poteſt liberare? Reſpõdet ipſe, Quæ non rapui tunc exoluebam. Ipſe noſtra peccata tulit, quæ nos, quæ Adam peccauerat, Vide Eſa. 53. Præterea exemplũ nobis dedit patiendi pro iuſtitia, pro fratribus &c. Iccirco ipſe tunc fortitudini ſuæ reſignauit quando

deus

deus pater sic uoluit, qui & se spoliauit omnibus formis dei propter nos, ut formis crucis nos glorificaret, Phili p. 2. Hoc sentite in uobis &c.

Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt abscondita, Non erubescant de me qui expectant te domine, dñe uirtutum. Non confundantur de me qui quærunt te deus Israel. Quoniã propter te sustinui opprobriũ, cooperuit confusio faciẽ meam. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filijs matris meæ. Quoniam zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Et cooperui in ieiunio animã meam, & factum est in opprobrium mihi. Et posui uestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabolam. Aduersum me garriebant qui sedebãt in porta, & in me psallebant qui bibebant uinum.

Et cooperui in ieiunio animam meam, id est, dum ieiunarem & me affligerẽ pro illis, aut certe tentatione adactus edere non possem, cooperui animam meam, id est abscõdi uitam meam, ut abiectus homo omnibus uidebar. Fe. Et fleui dum esset in ieiunio anima mea. Et in me psallebant &c. Fe. Et cantica fui bibentium siccram, quemadmodum populus adflictus dicit, Threnorũ. 3. Factus sum in derisum omni populo, canticũ eorum tota die.

Deus, ego iam te non ignorante sum factus Iudæis, iusticiarijs hypocritis scandalum, gentibus palam impijs stulticia, id quod sit omnibus Christi confessoribus, & delicta mea non ignoras, quæ ego ut mea iam assumpsi qui peccatum non feci. Reus iam factus sum coram te alieno delicto, te sic uolente. Ita ut non uidear aliud quàm fatuus & impius, Obsecro te, ut quod necessario iam te uolente patior, non sit ruina & scandalum illis, qui solent audire uerbum tuum, qui sperant ex te salutem, qui quærunt te, id est, tibi

Iudæis scandalum, gentibus stulticia.

fidunt & credunt. Vides hic pium cor in tentatione & mundi opprobrio etiam solicitum esse pro alijs ne cadãt & scandalizẽtur ex nostra infelicitate, sicut & uides psal. 7. Et propter hanc in altum regredere &c. Sed beatus qui nõ fuerit in Christo scandalizatus. Et de suis apostolis dixit, Omnes uos scandalum patiemini in me in hac nocte. Patior quidem, inquit, sed propter te opprobrium, confusionem, abiectionem à proprijs fratribus Iudæis, quasi alienigena sum habitus ab eis, Samaritanum me uocauerunt, seductorem, hæreticum, non alia causa nisi q̃ zelaui pro domo tua, hic zelus me multum comedit dum non potui sustinere ignominiam domus tuæ. Maxime enim mihi dolut q̃ tu contemnebaris. Hunc zelum quia Christus nondum posuit, timeant sibi domus dei, id est ecclesiæ Christianæ contemptores, blasphematores, persecutores, imprimis illi qui pro pastoribus fures & latrones sunt facti, qui non uerbum prædicant, quod certe nõ plus quã equus & mulus nouerunt, sed suam ambitionem & cõmodã sectantur. Fecistis, inquit, domũ meã domũ negociationis & spelunca latronũ. Et addit,

Zelus domus &c.

Et opprobria &c.

Et opprobria exprobrantium tibi ceciderũt super me, id est, quicquid alij peccabant in te, quicquid blasphemabant, ego dolebam, ego flebam, ego cogebar satisfacere, quia erã fideiussor factus pro omnibus. Ex hoc loco Paulus docet Rom. 15. q̃ nos debemus infirmiorum peccata portare, quemadmodum Christus peccata & blasphemias omnium portauit, qui nõ sibi placuit, quemadmodum illi qui sibi uidentur sapere dum contemnunt infirmiores. Præterea illic Paulus ostendit hæc, ut alia quoq;, scripta propter nos.

Iudiciũ mũdi de Christo.

Et cooperui &c. Id est quicquid faciebam adflictus, illi uertebant mihi in opprobrium, & fui in ore omnium uulgare prouerbium. Et iudices in porta, id est iudicio, ut dixi psal. 9. uana multipliciter contra me loquebantur, & fui canticum ebriosorum. Hoc est iudicium mundi & mundi sapientum & animalium siue cultorum uentris de Christo Christiq̃ euangelio & uere Christianis, de ieunio autem & cilicio, uide supra psal. 34.

Ego autem oratione mea ad te domine, tempus beneplaciti deus. In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in ueritate salutis tuæ. Eripe me e luto, ut non infigar, libera me ab ijs qui oderunt me, & e profundis aquarum. Non me demergat tempestas

aquæ,neq; absorbeat me profundum,neq; urgeat super me puteus os suum. Exaudí me domine quoniam benigna est misericordia tua,secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. Nõ auertas faciem tuam a puero tuo, quoniam tribulor uelociter exaudí me. Intende animæ meæ & líbera eam, propter ínimícos meos líbera me. Tu enim scís opprobrium meum & confusionem meam & reuerentiã meam. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me,improperium expectauit anima mea & miseriã. Et expectaui qui símul tristaretur & non fuit, & qui consolarentur, & non ínueni. Et dederunt in escam meam fel,et in síti mea potauerunt me aceto.

Hic docemur quid agendum Christiano in tentatione,ubi uidet non solum se ab omnibus derelinqui,sed etiam irrideri & impugnari,ut adigatur Oratio solum ad desperationem,nempe ut oret & non cesset orare. Id quod & Christus reliqua est. monuit,Vigilate & orate,ne intretis in tentationem. & oret fiducia misericordiæ & promissionis diuinæ,non suæ iusticiæ aut operum. Ita Christus in diebus carnis suæ pontifex magnus cum lachrymis obtulit preces &c. Hebræ.5. Ait ergo,Ego autem dum sicilli insaniunt oratione mea ad te,scilicet accedo (uel si aliud quippiam tibi placuerit addere,ut oratio compleatur,alioqui imperfecta) Tempus iam est ò deus bonæ uoluntatis tuæ quando uis exaudire omnes inuocantes,de quo tempore dixit Esaias ca.49.interprete Paulo, In tempore placito exaudiui te &c. Secundum multam misericordiã tuam,nõ secundũ iustitiam meã exaudi me,

secundum ueritatem salutis tuæ, sicut promisisti uero tuo uerbo salutem te inuocantibus. Eripe me è luto & tempestate aquarũ & periculo profundi, de quo supra, ut non urgeat & claudat super me puteus abyßi aquarũ os suum, id est ut in hac tentatione & horrore mortis & inferorum mors, & infernus nõ me absorbeat, hoc est, ut nõ desperem. Respice in puerum, id est me seruum tuum, in hoc præsenti periculo, ut statim liberes, non solum propter misericordiã tuam in me, sed etiam propter iudicium tuum in inimicos meos. Tu enim nosti quid patiar, nemini conqueri possum, omnes subsannant, nemo condolet, nihil mihi uideo exspectandũ, præter cruccm & miseriã, & uæ mihi, si quid ab eis desyderauero necessitate aliqua pressus, nam hic offerunt fel & acetum, maledicta & iniurias. Hæc est nouissima tentatio & quæ obruat, nisi adsit manus benigni patris omniũ qui euangeliũ uere cõfitentur. Et dederunt &c. Hoc Christo factum scimus. Fit & Christi membris dum in adflictione conscientiæ sunt, quibus impij magistri pro esca uerbi dei, quod est consolatiõis plenissimum, dant traditiões hominum, quibus amarissimæ uexantur piorum conscientiæ, id est, illorũ qui ad hucignorantes uerbi, dei timore corripiuntur, tantum abest, ut in hac esurie & siti inueniant consolatorem.

Fel & acetum cõscientiarũ.

Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem & in scandalũ. Obscurentur oculi eorum ne uideant, & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniã quẽ tu percussisti ipsi persecuti sunt, & super dolorem uulnerum meorũ addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem eorũ, & non intrent in iustitia tua. Deleantur de libro uiuentium, & cũ iustis non scribantur.

Et super dolorem uulnerum meorũ addiderunt. Fe. Et de dolore uulnerato rum tuorum narrabunt, id est cõfabulabuntur & gaudebunt ò deus de dolore illorum qui propter te uulnerati sunt, adflicti & omni miseria pressi, non poterunt satiari pœnis piorum &c.

Hæc est spiritus sententia contra impios Iudæos qui uiderũt opera dei in Christo, uiderunt, inquit, & oderunt me & patrem meum. quæ sententia lata est contra omnes qui manifestam uident dei ueritatem, qua uincuntur ipsorum conscientiæ, ut negare non possint apud semetipsos hanc esse ueritatem, & ne uerbum quidẽ habent, quod iuste secundum conscientiam opponere possint (non uana dico) & tamen contra conscientiã blasphemant dicentes, Hoc est mendaciũ, hæresis, blasphemia, à diabolo, fatuus es, dæmonium habes, maledictus qui te audit &c. Nónne horrẽda blasphemia est, ueritatem dei dicere mendaciũ, & qd' à spiritu dei est, dicere à spiritu diaboli profectum, atq; adeo facere ex spiritu dei spiritum diaboli, imò ex deo diabolũ? Horret ad hæc pius animus, sed res uera est apud eos qui contra conscientiam ueritatem dei, qd' est uerbum eius, hodie suæ gloriæ, suo cõmodo, suæ apud homines æstimationi consulentes, oppugnant, nõ aliter ac Iudæi. Ad quorum excæcationẽ etiam & hoc putamus pertinere. q. conscientiam huius blasphemiæ, quam ad tempus in sui maiorem habent condemnationẽ, deinde amittant, non recepturi nisi morte, ut desperent, & in extremo iudicio, ut uideant in quẽ compunxerunt. Tales blasphemant in spiritum sanctũ & non consequuntur remissionẽ peccatorum in æternum, quia dicunt, spiritum immundum habet, & in Beelzebub eijcit dæmonia, quando uident hoc ipsum fieri uirtute dei, siue in spiritu & digito dei, ut interpretatur Marcus c. 3. Christus enim qui nouit corda, uidit illic corda eorum, & nõ ignorauit eos contra conscientiã blasphemare. Hoc irremissibile peccatum uocat & æternum delictum, quia excæcati post credere non possunt, & inuocare deum, ut maxime nihil aliud uideantur agere, quàm inuocare deum sepulchra illa foris dealbata. Horrendũ hodie est (nam nos nihil pronunciamus, uiderit deus de suis istis iudicijs) q. qui non sustinent per uerbum dei condemnari liberum arbitrium, uires humanas & iustitias, & indigne ferunt nos sola fide per Christum iustificari, accipiunt in manus sacra biblia, quæ antea egregie contempserant, & quærunt nõ ueritatem, sed quod ipsi sentiunt, Idcirco quicquid sese ubiq; manifestæ lucis cæcis offert oculis contra humanas doctrinas pro iustificatione euangelica, non solum transiliunt & contemnunt, sed etiam dolent hoc ipsum illic esse

Peccatũ in spiritum sanctũ.

tam manifeste scriptum, & immunda illa animalia, porci & canes quæ dam arripiunt obscuriora ad suũ sensum, uel reclamante ipso contextu detorta, ut obscuris lucem ipsam dei, si fieri potest, eliminent, & cum ita sint suo ipsorum iudicio condemnati, quẽadmodũ Paulus ait, id quod iusto dei iudicio cogũtur, uel inuiti uidere in uerbo dei, tamẽ clamant, blasphemãt, scribunt nescio quæ, ut pueri & uetulæ hodie rideant eorũ cæcitatẽ, quæ ne uidere quidem possunt, in quo seculo nunc uiuant & quibus scribant. Porrò fatuos illos qui sua sapientia & potentia aliquid se effecturos putãt pro ueritate, ut putant, & quotquot sic persequuntur euagelicam ueritatem, ut non agant contra conscientiam, sed ex ignorantia & quasi obsequium præstantes deo, ut maxime faciant omnia mala in euangeliũ gloriæ magni dei & in sacros euangelistas, ut Paulus, illos, inquã, certi sumus non esse reos peccati huius irremißibilis & æterni, modo postea cognita ueritate resipiscant, ut Paulus. Nam interim dicunt tantum & blasphemant (id quod tamen horrendum est peccatum, indigens magna dei misericordia, ut diluatur) in filiũ hominis, offensi formis crucis & mortificationis. De aliis qui inciderint in æternam illam excæcationem, uiderit deus, non est nostrum pronunciare, certe sat exemplorum habemus in scriptura, In Cain, in Pharaone, in Iudæis abiectis, in Iuda apostolo &c. Et quid de quibusdam pseudapostolis sentiat Paulus non ignoramus. Ait ergo nõ tam imprecando quã prædicendo, fiat mensa &c.

Blasphemia in filiũ hominis.

Mensa.

Scriptura siue uerbum dei dicitur mensa, cibus, panis, refectio, aqua sapientiæ &c. Horrendũ hoc uenit iudicium super Iudæos, ut ex scripturis excæcentur. Qui enim illuminabis eum aut sanabis qui ex lucæ excæcatur & ex medicina interit? Solo uerbo dei uiuimus & resuscitamur mortui, sed hæc medicina illis uenenum est, Non enim scrutãtur eam, ut ueritatem inuestigent, sed ut manifestæ ueritati contradicãt, quid quæso hoc aliud est quàm uenenum quærere? Quod iudiciũ & hodie super quosdam uenisse uidemus, deus prohibeat ne in eos cõsummetur. Vnde addit, Obscurentur oculi eorum ne uideãt manifestam dei ueritatem & cõuertantur &c. Esa. 6. Io. 12. Matth. 13. Et dorsum eorũ semper incurua, nõ solum ut premãtur omnibus malis foris inter gentes, sed etiam ut non uideant sursum in cœlũ & inuocare possint ex fiducia cordis dominũ, psal. 16. Oculos suos statuerunt declinare in terram. Effunde è cœlis uelut super Sodomã iram tuã, & furor iræ tuæ comprehendat eos, ut fugientes non aufugiant, Esa. 24. Et erit qui fugerit à facie formidinis cadet in foueam, & qui se explicauerit è

Excæcatio.

foueæ tenebitur laqueo, quia cataractæ de excelsis apertæ sunt &c. quemadmodum diluuium Noe effundebatur super impios. Fiat habitatio eorũ deserta &c. Id quod Christus sic dicit Matth. 23. Relinquetur uobis domus uestra deserta, perdiderunt enim & locum & gentem, regnum & sacerdotium, & ipsum regnum dei uerbum salutis, ita ut omnis gloria dei recesserit ab eis, quemadmodum de Iuda dicit petrus Act. 1. Id quod Christus præ dicit Matth. 21. Auferetur à uobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Vide 3. Reg. 9. & Hiere. 7. Deserta habitatio.

Quoniam quem tu percussisti. Esa. 53. Propter scelus populi mei ego percussi eum. Ro. 8. Proprio filio suo non pepercit &c. Hunc, inquam, persecuti sunt augentes dolorem dolori, & gaudentes in malis alienis. Ista est peruersitas impiorum, ista est tentatio piorum, ut illi grauius sæuiant, dum hi à deo derelicti uidentur. Tunc enim post omnem afflictionem grauius pungentes corda nostra, dicunt, Non est salus ipsi in deo suo. Sperauit in deo, liberet eum nunc, si uult. Alios saluos fecit, seipsum saluum facere nescit. Prædicauit multa de fiducia in deum, dum omnia humana damnauit, ubi nunc est egregia illa doctrina? Iam palàm uidet mundus seductorem fuisse, qui doctor Euangelij uidebatur. Sed horum iudicium sequitur. Appone, inquit, iniquitatem super iniquitatem eorum, id est, dereliqui à te, ruant excæcati à scelere in scelus, ut impleant mensuram patrum suorum, Matthæi. 23. De quibus. 1. Tessalon. 2. Deo, inquit, non placent, & omnibus hominibus aduersantur, qui obsistunt nobis, ne loquamur gentibus, quo salui fiant, ut expleant peccata sua semper, peruenit autem in illos ira in finem, Et non intrent, non ambulent, uel non conuersnetur in tua iustitia, id est, nunquàm credant, nam fides est iustitia per deum: uides negari talibus remissionem peccatorum. Id quod intellige, quemadmodum supra diximus, ne hic ponamus multis conscientijs laqueos, Qui ueniam ex corde rogare potest, agat deo gratias, quia in illam sententiam nunquàm incidit utcunq; persecutus est uerbum in ignorantia. Quod uero dixi, apertius sequitur, quàm ut negari queat, Deleantur de libro uiuentium. Tamen ais, Soli electi scripti sunt in libro uitæ, quibus Christus dicit, Gaudete q̃ nomina uestra scripta sunt in cœlis, quomodo ergo delentur è libro, qui nunquàm in eo scripti sunt? Respondeo, psalmus ipse se exponit, dicens, Et cum iustis, id est, fidelibus & electis non scribantur, ut hoc sit deleri è libro uitæ, quod cum iustis non scribi &c. Addere super dolorẽ uulnerum. Impœnitia. Nota. Liber uitæ.

Ego sum pauper & dolens, salus tua deus susceptit me. Laudabo nomen dei cum cantico, magnificabo eum in laude. Et placebit deo super uitulum nouellum, cornua producentem & ungulas. Videant pauperes & lætẽtur, quærite deum & uiuet anima uestra. Quoniam exaudiuit pauperes dominus, & uinctos suos nõ despexit. Laudent eum cœli & terra, mare, & omnia reptantia in eis. Quoniã deus saluabit Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudææ. Et inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eam. Et semen seruorum tuorum possidebit eam, & qui diligunt nomen tuum, habitabunt in ea.

Super uitulum nouellum, id est plus quam uitulus nouellus. Fe. Super bouem & uitulum. *Iudææ legitur ex græco, cum sit in heb. Iudæ, sed nihil referre diximus psal. 47.* *Seruorum tuorum. Item, Nomẽ tuum, scilicet ò deus. Fe. Seruorum eius. Item, Nomen eius, scilicet dei.*

Sacrificium laudis.

Hic uides, qd'in omnibus fere talibus psalmis, ut alibi diximus, scilicet dei liberationẽ, postq; uisus est dereliquisse. Ego, inquit, derelictus ab omnibus & adflictus, à tua salute & liberatione susceptus sum, Idcirco gratias agam & sanctificabo nomen tuum, id quod placebit tibi super omne sacrificium ueteris legis quã do offerebantur boues & uituli producentes cornua & ungulas, id est, quæ sunt animalia irrationalia, de quo sacrificio, supra sæpe diximus, uel in psal. 49. & 50. &c. Sacrificium laudis deo placet, non quicquid externe hypocrisis molitur.

Noua post uetera.

Videant pauperes &c. Se non solum exauditũ dicit, sed & omnes pauperes atq; eosdem simul gaudere, quin & omnem creaturã, ut congratulentur, prouocat, q; iam noua Sion, nouæ ciuitates Iudæ, id est confitentis deiũ populi, siue Iudææ, id est confessionis dei, ædificabũtur sub omni cœlo, & illuc inhabitabunt pauperes hæreditate æterna, & filij seruorum dei, id est qui

qui à seruis dei per Euangelium deo sunt geniti. Istud enim est saluari. Sion, ædificare ciuitates Iudæ, & inhabitare & gignere filios deo, prædicare Euangelium, ut credatur deo, & ædificentur muri Hierusalem, psal. 50. ut fiat ecclesia sanctorum, in qua deus habitet in æternum. Hæc dico, ut uideas, quo pertineant psalmi de Christo, nempe ad omnia Christi membra, quæ salutem consecuta sunt in Christo, qui nobis mortem & inferos deuicit: Videant, inquit, pauperes, id est, adflicti, tentati, & desolati hanc meam glorificationem, & lætentur se in me liberatos, & bene sperent in omni tentatione. Sicut enim pater me non deseruit, ita neq; ipsos deseret. Quærite tantum uos pauperes deum, & uiuet anima uestra, non moriemini, non peribitis in tentatione, non condemnabunt uestra peccata, quærite tantum, id est, credite & inuocate. quid hoc aliud est, quàm q; iustus ex fide uiuit? &c.

Ne de carnali Sion & Iudæa hæc intelligantur, præcedentia prohibent: Nam illa habitatio facta est deserta, ubi cum templo omnia Iudæorum sacra perierunt. Nihil ergo est, quod ex hoc loco sperare possint Iudæi se in hac Iudæorum sua reducendos, nisi secundum Paulum credant in Christum, De reductione autem & ædificatione spiritualis Sion, potes quoq; legere Esaiæ. 60.

Reductio ex captiuitate

PSALMVS LXIX.

Titulus. προσκέλευσις ad reminiscendum.
Id est, ut nostri reminiscatur deus. Aliud dixi psal. 37.

SVMMA. Christus & membra eius petunt liberari ab aduersarijs per deum, quem solum norunt protectorem.

DEus in adiutorium meum intende, domine ad adiuuandum me festina. Confundãtur & reuereantur qui quærunt animam meam. Auertantur retrorsum & erubescant qui uolunt mihi mala. Auertantur statim erubescentes qui dicũt mihi, euge euge. Exultẽt & lætẽtur in te omnes qui quærũt te deus, & dicãt semper, magnificetur deus qui diligunt salutare tuũ. Ego uero egenus sum & pau-

per, deus adiuua me. Adiutor meus & liberator meus es tu, domine ne moreris.

Auertantur statim &c. Fe. Reuertantur super uestigia confusionis suæ. Id est, insequuntur & obseruant me, ut me alijs traducant & confundãt. quod mihi intentant, ipsi lucrentur, persequendo quærunt ignominiã meam, retroacti incidant in eam &c.

Quid attinet clara uerba interpretari, quæ etiam uides psal. 39. Cæterũ quid spiritus hic postulet pro sanctis, ipsa tentatio docebit.

PSALMVS LXX.

Titulus nullus in Hebræo, licet apud Græcos titulum inuenias.

SVMMA. Christus orat, ne derelinquatur in manibus aduersariorum, Christus senex *& precipue ne deseratur in tempore senectutis. Christus in sua carne non uenit ad canitiem, sed pro membris orat, & pro senescente ecclesia, in qua nunc sumus, quando exulante fide abundat iniquitas, refrigescit charitas multorum. Atq; hic uides, q. Christus ne languescentem quidem ecclesiam uult derelictam. Hanc interpretationem indicat, quod sequitur. Ne, inquit, derelinquas me, donec annunciem brachium &c. Quis enim omni generationi, quæ usq; in finem seculi uentura est, prædicat brachium dei, potentiam, iustitiam, & magnalia dei, nisi Christus?*

IN te domine speraui non confundar in æternum, in iustitia tua libera me & eripe me. Inclina ad me aurem tuã & salua me. Esto mihi in deum protectorem, & in locũ munitum, ut saluum me facias. Quoniam firmamentũ meum & refugium meum es tu. Deus meus eripe me e manu peccatoris, & e manu contra legem agentis & iniusti. Quoniam tu es expectatio mea domine, spes mea a iuuentute mea. In te confirmatus sum ab utero, a uentre matris meæ tu es protector me⁹;

In te laus mea semp, tanq; prodigiũ fact⁹ sum multis, & tu adiutor me⁹ fortis. Impleatur os meũ laude, ut laudẽ gloriã tuã, tota die decorem tuum.

Esto mihi &c. Felix, Esto mihi in rupem fortitudinis, ut ingrediar iugiter, Præcepisti ut saluares me, quoniam rupes mea & munimentũ tu. Esto, inquit, mihi rupes fortis, hoc est tutum asylum, ut ingrediar in illud iugiter, id est, semper ibi tutus sim sub umbra alarum tuarum. Præcepisti, ut saluares, id est, tuum uerbum habeo, quo promisisti salutem, qui fallere nõ potes, atq; huius uerbi fiducia te inuoco &c. Iniusti. Felix, Violenti, id est, nullo iure, sed solo furore agentis & uiolentia. A uentre matris meæ tu es protector meus. Felix. De intestinis matris meæ extrahens me, De hac fide prouidentiæ dei erga nos, utde & psal. 21. Impleatur &c. recte quidem, sed breuius ex Hebræo sic, Repleatur os meum laude tua, tota die gloria tua.

Qui ex solo deo pendet, & iustitiam non agnoscit humanam, hæc orat in tentatione, quando adest manus impij, manus contra legem, id est, uerbum dei agentis & iniusti, id est, increduli, ut uel uiolentia externa, uel persuasione maligna abducat à uero. Hic posset aduersarijs esse gratus, quicquid prædicaret de deo, modo aliquid tribueret hypocritis iustitiarijs, reliquisq; phariseis, id quod non potuit Christus, neq; potest pium cor, quod dicit, Tu es expectatio mea, id est, adiutorium, quod expecto, tu es spes mea à pucro, tu sustentaculum meum à natuitate, qui & ex utero matris meæ in lucem hanc produxisti, qui nescientem curasti in latebris uteri, nascenti adfuisti, & prouidisti, mirabiliterq; seruasti in hanc usq; horam, me nihil tale quid uel meditantem, tu scilicet nunc deseres te quærentem & inuocantem, maxime cum etiam hæc, quam patior, necessitas mihi ueniat propter te tuumq; uerbum? Beatus qui sic sentit. Oratio fidens deo. Verba ueræ fi dei.

In te uel ad te laus mea semper, non noui aliud magnificare quàm te, qui nihil aliud habeo, in quo sperem. Tanquàm prodigium factus sum multis. Alij admirantur doctrinam meam, conuersationem, miracula & opera pia. Alij ut monstrum quoddam ludibrio habent & ostentui, quemadmodum alibi, Omnes uidentes me, deriserunt me. 1. Cor. 4. Spectaculum sumus facti, & mundo & angelis & hominibus. Sed tu deus adiutor es, & fiducia mea fortis, illic ut possim, ne quid mihi arrogem, hic uero Christus prodigiũ cũ suis.

ut non cedam, & impietati succumbam. Volunt aduersarij, ut à laude tua
cessem, id est, à confessione nominis tui, siue prædicatione uerbi tui, sed te
Ora ut possis prædicare. *obsecro, ut impleas os meum laude, ut prædicem gloriam tuam & deco-*
rem tuum, contra omnem gloriam carnis, & hypocrisim humanam, uel in
utis portis inferorum. De hac laude uel laudatione plura in sequentibus,
Sic & Paulus Ephe. 6. uult pro se omni diligentia orari, ut detur ei sermo
in apertione oris &c.

Ne proijcias me in tempore senectutis, cum defici-
et uirtus mea ne derelinquas me. Quoniam dixe-
runt inimici mei mihi, & qui custodiebant animã
consultauerũt simul. Dicentes, deus dereliquit eũ,
persequimini & comprehendite eum, quoniam nõ
est qui eripiat. Deus meus ne elongeris a me, deus
meus in auxilium meum attende. Confundantur
& deficiant calumniantes animam meam, induan-
tur confusione & reuerentia qui quærũt mala mihi.

Senectus. Iuuentus. *Senectus Christi quæ sit, supra diximus, Et nobis orandum ne desera-*
mur ab eo, qui hactenus ab utero matris non deseruit etiam peccantes, ne
pereamus in senectute, cum langueſcere cœperint uires nostræ. Est & iu-
uentus & senectus spiritualis, Illa dum Christo renati fruemus spiritu fidei
& confessionis, hæc uero dum uel ignauia uel persecutione tedio uerbi af-
ficimur & incipimus timere homines, & negligimus, uel non audemus præ
dicare gloriam dei, & inclinamur adhoc, ut ruamus, ut faciamus aliquod
Aduersarij gaudẽt de peccato nostro. *Euangelio scandalum. id quod omnibus uotis expectant aduersarij ueritatis, non minus quàm Moabitæ expectabant, & diligenter ad consilium Ba-*
laam impij prophetæ curabant, ut caderent prohibita scortatione Israëlitæ, Num. 25. & 31. Hic orandum, Deus ne derelinquas me. Quoniam inimici mei dixerunt mihi, id est, de me, & consultauerunt omniáq; callide egerunt contra me, qui diligenter me obseruabant, dumputabant me deficere, & iam trepidare, dum uidebant multos à me recedere in persecutione, qui

me antea audiebant. Iam, inquiunt, trepidat, iam diffidit causæ suæ, iam deus non est cum eo, iam nemo ei adhæret, qui possit nobis prævalere, iam agamus rem nostram &c. Vide queso lector hic desperatam aduersariorum Euangelij maliciam. Qui enim fatentur deum dereliquisse illum, qui cantaverat gloriam dei, quid aliud dicunt, quàm deum in hac causa fuisse cũ eo? ettamen persequi non tam hominem, quàm causam non uerentur. Istámne putas esse blasphemiam in spiritum sanctum, de qua diximus psal. 68. Desperata malicia.

Ego autem semper sperabo in te, & adijciam super omnẽ laudẽ tuã. Os meum annũciabit iustitiam tuam, tota die salutem tuam. Quoniam non cognoui literaturas, introibo in potẽtia domini, domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Deus meus quæ docuisti me a iuuentute mea, & usq; nunc annũciabo mirabilia tua. Et usq; in senectam & seniũ deus meus ne derelinquas me. Donec annunciem brachiũ tuũ generationi omni quæ uentura est. Potentiam tuã & iustitiam tuam deus, usq; ad altissima quæ fecisti magnalia, deus quis similis tibi? Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas, & conuersus uiuificasti me, & ex abyssis terræ reduxisti me. Multiplicasti super me magnificẽtiam tuam, & cõuersus consolatus es me, & ex abyssis terræ iterum reduxisti me. Etenim ego confitebor tibi in populis domine, in uasis psalmi ueritatem tuam deus. Psallam tibi in cithara sancte israel. Exultabunt la-

bia mea cum cantauero tibi, & anima mea quam re demisti. Insuper & lingua mea tota die meditabi tur iustiam tuam, cũ confusi & reueriti fuerint, qui quærunt mala mihi.

Quoniã nõ cognoui literaturas. Fe. Certe nõ cognoui numerũ, scilicet laudis & prædicatiõis meæ. i. nunq̃ cessabo, nũq̃ putabo me satisfeciſſe &c.

Vas. Ex abyssis terræ iterum reduxisti me, non repetitur in Heb. quẽadmodũ in Græcis. In uasis, id est, instrumentis. Idioma Hebræum est, ut uasa pro instrumentis accipiantur. Fe. In instrumento nabli.

Cõstãtia fidei & cõfessionis. Vtcũq; illi dicãt, q; tu deus me deseruieris, utcũq; uelint ne prædicem gloriam tuã, tamẽ ego habẽs in me testimoniũ spũs, q; sum filius tuus nunq̃ sperare desinam, nunq̃ adijcere ad omnẽ laudẽ tuã, & porrò prædicare iustiam tuã, quæ est sola fides cõtra iustitiã humanã & hypocrisim, & prædicare salutẽ tuã, quia uana est salus hoĩs, & quicquid humanæ uires possunt.

Euãgeliũ non litera sed spũs est & uirtus dei. Quomodo enim possum nõ fateri (id quod impij hoĩes fieri posse arbitrantur) qd caro & sanguis nõ reuelauit mihi, sed tuo spũ magistro didici? Admirantur Iudæi Ioh. 7. quomodo Christus sciat literas, cũ nõ didicerit, sed desinant admirari, cũ & qui tota uita literis incubuerunt, omniq; humana eruditione docti sunt, ut Moses, ut Paulus, cũ ad dei uerbũ ueniũt, nõ agnoscũt literã, quã potest & animalis homo uidere, legere, scribere, audire, nõ tamẽ intelligere, quæ dei sunt, nisi spũ innouatus, spũalis fiat, & imprimis euangeliũ nõ litera sed spũs est, nõ uultus Mosi tectus uclamine, sed uultus Christi reuelatus à patre & filio & spũ sancto. 2. Cor. 3. Ait ergo, Ideo spẽrabo, ideo annũciabo, quia sum doctus à te, nõ cognoui literaturam in hac tua doctrina spũs, introibo uel pergam in potẽtia domini, euãgelium enim est uirtus dei, & non est in sermone, siue uerbis, sed in uirtute, idcirco nihil aliud prædicabo, quàm solã tuã iustitiã, qua tu iustificas impios gratis, sine operibus nostris, quæ opera sine tua iustificatione sunt mera hypocrisis. Tu docuisti me mirabiliter à iuuentute mea, etiam quando ignorabam te docẽtem, docuisti, in quã, usq; nunc mirabilia, quæ caro & mũdus capere nõ potest, atq; ea prædicabo, ut ministerio uerbi mei tuus spũs descẽdat quoq; doctor in corda aliorũ. Tu uero ad hoc cooperare mihi usq; in finẽ mũdi, sine quo nihil possum, ut possim prædicare oĩbus hominibus, etiam uẽturis usq;

ad mũdi cõsummationẽ brachiũ tuũ, potentiã tuã, iustitiã tuã, nõ uires, nõ iustitiã humanã, sed Christũ tuũ, & opera quæ tu feciſti humano ingenio nõ cõprehenſa, quibus mirabiliter & condis & cõſeruas uniuerſa, & præterea in electis operaris ſalutẽ, & in reprobis iudiciũ, hæc opera prædicanda ſunt, non opera humana. Itaq; Chriſtus qui miniſter circumciſionis prædicauit Iudæis in carne, gentibus iam carne mortificatus prædicat ſpiritu in electis prædicatoribus uſq; ad mundi finem. 1. Pet. 3. & 4.

Quãtas oſtẽdiſti &c. Sancti tentationibus erudiuntur, & ex ſemel atq; iterũ deuictis tentatiõibus fortius fidere diſcũt, ſentiũt enim ſe rurſum uiuificari, poſtq; abducti ſunt in mortẽ, quaſi auerſo deo, reduci poſtq; deducti ſunt in inferos quaſi deſperaturi. Hæc eſt magnificentia dei, quã uidimus in Chriſto capite noſtro, hanc ipſam ſubinde uidemus & in nobis donec plena reſurrectione in nobis cũ Chriſto compleatur. Quapropter liberatis à morte & inferis pſallendũ deo, nõ hypocritice, ſed gaudio ſpũs in uerba cõfeſſionis & prædicatiõis iuſtitiæ dei exundãte, ut uideãt, intabeſcántq;, qui ueritatẽ oderũt &c. Probatio ſpem, Ro. 5.

Sãctæ in uocatiuo legẽdũ eſt, ubiq; ferè in pſalmis, ut alibi diximus, abuſi ſunt Græci ſcriptores ὁ pro ὦ, ut nõ habeas nomina tiui & uocatiui differẽtiã, niſi ex ſentẽtia. Dicitur aũt deus, Sanctus Iſraël, ſiue Iſraëlis. i. ſanctificator Iſraëlis ſiue ſanctificãs Iſraëlem. i. populũ ſuũ, quẽadmodum & iuſtus dicitur & iuſtificans, uiuus & uiuificans &c. Ipſe enim eſt ipſa ſanctitas, uita & iuſtitia &c. Sic Eſaiæ. 47. Redemptor noſter dominus exercituũ, nomen illius Sanctus Iſraël. Sãctus Iſraelis

PSALMVS LXXI.

Titulus. Salomoni.

SVMMA. Salomon rex Iſrael prophetat de regno Chriſti incarnati, Id quod clarius eſt, quàm ut negari poſſit.

DEus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis. Vt iudicet populum tuum in iuſtitia, & pauperes tuos in iudicio. Suſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam. Iudicabit pauperes populi, & ſaluabit filios pauperum, et humiliabit calumniatorem. Et permanebit cum ſo-

le, et in cõspectu lunæ in generatione generationũ. Descendet sicut pluuia in uellus, et sicut stilla stillans super terram. Orietur in diebus eius iustitia, & multitudo pacis, quousq; auferatur luna. Et dominabitur a mari usq; ad mare, et a flumine usq; ad terminos terræ. Coram eo procident Aethiopes, et inimici eius terram lingent. Reges Tharsis et insulæ munera offerẽt, reges Arabum et Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei. Quia liberauit pauperem a potente, & inopem, cui non erat adiutor. Parcet pauperi & inopi, & animas pauperum saluas faciet. Ex usura & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile nomen eorum coram ipso. Et uiuet & dabitur ei ex auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper, tota die benedicent ei. Erit firmamentum in terra, in summis montium, super extolletur super libanum fructus eius, & florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ. Erit nomen eius benedictum in secula, in conspectu solis permanet nomen eius. Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes beatificabunt eum.

Et permanebit cum sole, & in conspectu lunæ, significat nõ aliud regnũ

aut huius Christi regni translationem expectandã, dum interim durat hic mundus, & hæc huius mũdi lux, idcóq; hoc regnũ æternũ fore, Id quod & infra dicit, Donec auferatur luna. Et iterũ, In conspectu solis permanet nomen eius. Fe. aũt sic, Timebũt te cũ sole, & in conspectu lunæ. Id est, te deum timebunt pauperes, & filij pauperũ, ut patrem, per hũc regẽ & filium regis, donec sol & luna durauerint.

Descendet sicut pluuia in uellus. Fe. Descendet sicut pluuia super herbã resecatã, uel super tonsum. Verũ quicquid inde feceris, idem uocabulũ est, quod in historia Gedeonis uellus legis ex Heb. Iudicũ. 6. A potente. Fe. Clamantem. Parcet. Fe. Miserebitur Ex usura. Fe. Ex fraude.

Et honorabile nomen eorũ coram ipso. Græci trãspositis pronominibus nũc legunt, Et honorabile nomẽ eius coram ipsis. Fe. Et preciosus erit sanguis eorũ in oculis ipsius. Erit firmamentũ. Fe. Erit multiplicatio frumenti. Non est librariorũ nostrorũ culpa, q̃ firmamẽtũ pro frumento legimus, sed Græcorũ translatorũ. Super extolletur super libanũ fructus eius. Fe. Concucietur uelut libanus fructus eius. Erit nomẽ &c. Fe. Erit nomen eius in æternũ, ante solem perseuerabit nomẽ eius, & benedicentur in ipso omnes gentes beatificabunt illum.

Aduerte q̃ quis hic multa dicãtur, quæ possint imponere Iud. eis quasi ista dicãtur de Salomone secundum magnificentiam & gloriam eius, quæ legitur in historia. 3. Reg. 3. 4. & 10. & in. 2. Para. Tamẽ si contextũ uideas de eo intelligere non licebit. Vix enim umbra illa gloria Christi regni fuit, quemadmodum & figura Christi erat, quando ædificauit templum illud Hierosolymitanum orbi celebratum, secundum prophetiam. 2. Reg. 7. Atq; ideo circa finem uitæ, Salomon stultissimus factus est, & inglorius, & regnũ eius, pace amissa, ab aduersarijs turbatum est, ut legis. 3. Reg. 11. & preterea ut est. 4. Reg. ult. templum destructum, & tandem sub Romanis ita uastatũ ut secundum uerbum Christi, ne lapis quidem manserit super lapidem, ne putarẽtur illæ prophetiæ in illo Salomone & in illo templo completæ, quam quàm & ipsa prophetiæ uerba manifeste alium significent, quàm illum Salomonem. sic enim habent. Cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo &c. Ad hæc, Quod hic uidetur alludere ad historiã Salomonis, Reges Tharsis & insulæ &c. longe post Salomonem prædixit adhuc futurũ Esa. c. 60. Quare libẽter dabo. LXX. interpretibus, ut adscribant huic psalmo Titulum, In Salomonem psalmus, modo detur mihi uerũ hunc esse Salomonem, id est, pacificum Christum, de quo Cant. 3. Egredimi

Psalmus nõ est de Salomone.

ni filiæ Sion,& uidete regem Salomonem &c. unde Christus dixit, Ecce plus q̃ Salomon hic. Nos ex titulo dicimus Salomonem hunc psalmum scisse de Christo, si quis nobis det, ut psalmi sint illorum, quibus inscribuntur.

Oẽs reges adoraturi Christũ qui sint.

Non est autem negligẽdum, q̃ ubi precatur Christum uenturũ, sic quoq; dicit, Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. Vbi quis nõ uidet montes & colles metaphorice dici, alioqui quid montibus cum pace & collibus cũ iustitia? Sũt ergo montes, quos postea dicit reges, & colles quos dicit populos, omnes gentes, pauperes, filios pauperũ, coram mundo quidem pauperes & humiles, cæterũ coram deo colles, id est, exaltati à terrenus per dei iustitiam, de quibus dicit, Et honorabile nomẽ eorũ coram ipso. His montibus precatur, ut suscipiant pacem, sed non sibi solis, uerũ populo, ut populus sub eis pace fruatur, & collibus ut suscipiant iustitiã, ut iustitia dirigantur. Quæ pax & iustitia uenit omnibus regnis, quæ Christũ susceperunt. Pax quidem etiam bellorum aliquã diu sub Octauio Augusto & Tiberio, dum Christus rex pacis agebat in terris minustrum circumcisionis, erat, Sed uix umbra erat illius pacis, quam Christus dare uenerat, quemadmodũ & umbra huius pacis olim fuerat illa inconstans pax sub Salomone. Christi pacem interpretantur angeli Christo nato canentes, In terra pax, hominibus bona uoluntas. de qua pace proprie loquuntur prophetæ, Esa. 2. Micheæ. 4. ut maxime illam temporis illius pacem externam, uelut huius uere pacis externum signum non excludant, ut uiderent etiam carnales oculi aliquid noui beneficij terris præstitum, non certe per Augustum, sed quod ignorabant, per Christum mundi autorem. De conuersis ergo regibus loquitur, & populis qui pacem Christi & iustitiam dei susceperunt. Quos nõ tam reges mundi intelligo (quia non multi nobiles secundum carnem sunt electi. 1. Cor. 1. & regnum Christi non est de hoc mundo) quàm reges spirituales, qui constituti sunt principes super omnem terrã, psal. 44. qui psal. 46. dicuntur principes populorum, & fortes terræ. Principes enim mundi prædicuntur aduersaturi euãgelio, psal. 2. & psal. 47. Sunt aũt hi spũales reges & principes Euangelistæ siue prædicatores & singuli doctores in singulis regionibus mundi & ciuitatibus, ubi deus eis committit usq; in finem mundi, qui cum illis, quos fidei uerbo ad deum conuertunt, & gloriosо triumpho è regno tenebrarum, in regnum lucis transferunt, id est, cum spirituali populo (ne hic cogitemus laruas mundanas) seruiunt Christo. seq; suáq; offerentes. Hi sunt qui in euangelica parabola de pecunia & talentis acceptis, lucra domino referentes, constituũtur alij supra quinq;, alij supra

decem ciuitates, de quibus possunt gloriari, quẽadmodũ Paulus, in die domini nostri Iesu Christi, & præterea intrãt in gaudiũ domini sui. Atq; ita intelligo in oĩbus prophetijs, quæ loquũtur, q̃ regna seruiẽt Christo, q̃ Christi tẽpore ex oĩbus partibus orbis ueniẽt in Sion, & reducetur dispersus Israel &c. de regibus scilicet spũalibus & populo spũali, & Sion spũali &c. quã doquidẽ regnũ Christi est spũale. Vt nihil agãt Iudæi, qui se ex ista nouissima captiuitate reducendos putãt. quod erroris ex ill. ipsis scripturis intelligere possent, quæ dicũt carnalẽ populũ, rei. ctũ, & spũalẽ electum. Sic dilat. tionẽ ecclesiæ legis Esa. 49. & 60. &c. Plausibile quidẽ est, quãdo de oĩbus rebus se. undũ seculi potentiã conuertendis talia interpretamur, sed hãc quã dixi intelligentiã requirit scriptura, & hic psalmus. Christus enim hic dicitur, Iudex & rex pauperũ, liberator oppressorũ. i. illorũ, qui pctõ, lege & morte captiui tenebãtur, ut diximus psal. 67. Vnde Esa. 9. Iugum oneris eius &c. Videamus igitur ex psalmo Christi regnum.

Iudiciũ & iustitia sunt Christi.

Pater omne iudiciũ dedit filio, ut qui credit in Christũ, non ueniat in iudicium, sed habeat uitã æternam, Ioh. 5. dedit quoq; omnẽ iustitiam, ut nemo iustificetur, nisi per filium, ut eadem uerba habent. Et Ioh. 8. Si filius uos liberauerit, uere liberi eritis. Iudicium legis in Christo cessat, Ephe. 2. Col. 2. & iustitia legis externa hypocrisis est, quæ est in Christo uera & sempiterna, Danielis. 9. Christus ergo habet iudicium & iustitiam, non solum quibus suos protegit, & aduersarias potestates deijcit in sua persona, ut solum putant, qui non uident regni Christi uirtutem, & in eo dei potentiam, sed etiã quibus, quotquot in regno eius sunt, facit homines recti iudicij, ut possint iudicare de omnibus. 1. Corinth. 2. siue bonis siue malis, non enim ignorant dei bonam uoluntatem, neq; nesciunt Satanæ astutias. probant spiritus num ex deo sint, ut non uclut paruuli circumferantur omni uento doctrinæ, ne humana stercora suscipiant pro odorato balsamo puri uerbi dei, qui & tandem cum Christo diabolum regnúmq; totum impiorum igni adiudicabunt sempiterno. Facit & Christus homines sui regni iustos, ut nemo in eius regno sit, qui non sit iustus imputatione dei per fidem in Christum, Ro. 4. Quandoquidem iniqui regni dei hæreditatẽ non possidebunt. 1. Cor. 6. Ephe. 5. Vides itaq; quid sit q̃ Christus in scripturis est ille Melchisedec, id est, rex iustitiæ, & rex Salem, id est, rex pacis, de qua statim audiemus. Cum igitur hæc ita habeant, quid miseri homines nobis arrogamus iudicium & iustitiam, qui animales homines sumus, non intelligentes quæ dei sunt, & omnes iniqui, & in iniquitatibus cõcepti, &

in peccatis in hunc mundum editi? Nemo uerum iudicium habet, nemo uerã iustitiã, nisi qui fuerit in Christo, qui factus est nobis à deo sapientia, iustitia &c. Hoc scilicet est, quod alijs uerbis dicitur psal. 66. Iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis. His armis, id est, iudicio & iustitia, non munitionibus muratis, aut armis carnalibus Christus iudicat, id est, iudicio protegit populum dei, id est, credentes, & pauperes dei, id est, qui moriste catis omnibus ex solo deo pendent, & filios pauperum, id est, quos illo uer bo crucis genuerint deo, & humiliat, deprimit & condemnat calũniatorẽ, id est, diabolũ, peccatũ, mortẽ, legẽ, & quicquid nos accusat corã deo, postq̃ conuersi sumus ad Christũ (quia iniuste accusat iã pc. Christũ iustos) ab ip so condemnatur, & iudicatur ius accusandi nõ habere. Ad hoc uero opus erat principibus & regibus, qui spiritu Christi feruentes, bellũ indicerẽt ad uersarijs potestatibus, & pacem nunciarent populo dei. Sunt aũt ministri uerbi missi per orbẽ, usq; ad finẽ mũdi, siue extremũ diẽ, qui pacẽ suscipiũt à deo. i. Euãgeliũ Christi, sed populo. i. ut populo portẽt & nũciẽt, quèad modũ scriptũ est. Quàm speciosi pedes euãgelizãtiũ bona, euãgelizãtiũ pacem. Sed frustra pacẽ susciperẽt populo, nisi esset aliqs populus, q ista pa ce afficeretur, Vnde addit, Et colles. i. populi suscipiẽtes nũciũ pacis, sus cipiãt iustitiã. i. iustificẽtur fide uerbi euãgelij, siue pacis nũciat æ. Fides enĩ ex auditu, auditus aũt p uerbũ dei, et ex auditu fidei suscipitur ſtũs, Gal. 3.

Vt iudicet &c.

Calumniator.

Suscipiãt &c.

Et permanebit cũ sole &c. Significat non aliud regnum hunc regno sub rogandum, donec hic mundus duraverit. Regnum uero hoc descendisse è cœlis, uelut pluuiam super terram, ut produceretur iustitia & pax æterna, secundum illud psal. 66. Terra dedit fructum suum. Verũ non prætereun dum est, quod adfert similitudinem, Sicut pluuia in uellus, quo indicat du plex illud Gedeonis miraculum, Iudicũ. 6. non solum Gedeoni fuisse certum uictoriæ futuræ signum, sed etiam longinquius quiddam portendisse. Plu uia descẽdit primũ in uellus, terra circũquaq; manẽte arida, quando Chri stus uenit ad Iudæos solũ, dicens, Nõ sum missus nisi ad oues &c. Postea glo rificatus, descendit spiritus, sicut stilla uel pluuia stillans super terram undi quaq;, solo uellere manente arido, quando derelicta ob perfidiam Iudæa transiuit ad omnes gentes.

Descendet. Orietur.

Miraculũ Gedeonis.

Et dominabitur &c. hoc est quod diximus de miraculo Gedeonis, Chri sto subsunt omnia regna terræ, siue Iudæorũ siue gentiũ, Dominabitur, in qt, à mari salso, usq; ad mare magnũ, id est, rex erit totus terræ Iudæorũ, lege Nu. 34. à flumine, scilicet Euphrate. i. ab oriẽte usq; ad terminos orbis

Rex sup omnẽ terrã Christus

terrarum, hoc est, rex erit omnium gentium. Sic angelus Lucæ. 1. ex Esa. 9. repetijt, Dabit illi dominus deus sedem &c. Idcirco in hoc psalmo Christus dicitur rex & filius regis, id est, uel dei uel Dauidis. Filius autem Dauidis in scripturis uulgo dicitur & est, Ro. 1. Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Addit ergo de gentibus uicinis Iudææ, in quas primum dilatatum est regnum Christi, sicut & dictum psal. 67. Venient legati ex Aegypto &c. Coram eo procident Aethiopes, nimirum adorantes. Et inimici eius, id est, illi qui ante erant increduli, lingent coram eo, id est, uenerantes deosculabuntur terram, quemadmodum & Esaias prædixit ca. 60. Iocum pedum meorum glorificabo, & uenient ad te curui filij eorum, qui humiliauerunt te, & adorabunt uestigia pedum meorum, omnes qui detrahebant tibi &c. Reges Tharsis siue maris, & insulæ munera offerent, id est, non solum cum regem agnoscent homines ex continenti terra, sed etiam ex insulis longe separatis. Esa. 42. Ponent domino gloriam & laudē eius in insulis nunciabūt. Nónne uel nos Germani hoc hodie uidemus, ad quos nunc in fine seculorum uenit purum Christi Euangelium, & dei regnum? Reges Arabum & reges Saba dona adducent, aurum, scilicet & thus, quibus illic secundum historias abundant. Aurum enim Arabicum in precio est, & solis est thurea uirga Sabeis. Id quod exponit Esaias cap. 60. Omnes de Saba uenient, aurum & thus deferentes, & laudem domino annunciātes. Sua enim offerre est laudem domino annunciare & sanctificare nomē eius, dum aurum, id est, sapientiam, & thus, id est, opinionem iustitiæ, non tibi, sed deo adscribis. Et adorabunt eum omnes reges terræ, conuersi ad eum, adorabunt in spiritu, dum illi omnia referent accepta, & omnes gentes conuersæ, non solum iam Iudæi, seruient ei, fide & timore &c.

Quia liberauit &c. Hoc scilicet est, quare omnes reges & omnes gentes adoraturi sunt eum, quia, inquit, non oppressit pauperes, ut reges & triumphatores mundi, sed liberauit pauperem, id est, populum sua peccata agnoscentem, & inopem, qui se uidit nihil iustitiæ habere, nihil potentiæ seu uirium, quem nemo potuit iuuare, illum, inquam, liberauit à potente diabolo, peccato, morte & inferis, atq; adeo ab ipsa legis tyrannide. Opprimebantur isti pauperes usura & iniquitate, id est, exactione & damnatione, exigebatur quod reddere non poterant, quemadmodum uides in seruo qui debebat decem milia talenta, & quotidie crescente iniquitate, peius habebant, ut illa mulier, quæ sanguinis profluuio laborabat. Tales ubi audiunt Euangelium, statim cum gaudio sequuntur Christum, ut uides de publi

Beneficium Christi in pauperes.

canis & peccatoribus in Euangelio. Diuites uero, id est, sua iustitia saturi, etiam persequuntur, tantum abest, ut sequãtur & liberentur. Sed uide hic sententiam, Cum enim omnes homines sint sub sententia æternæ maledictionis & damnationis, Hic rex cui datum est iudicium et iustitia solum liberabit pauperem & inopem, solum parcet siue miserebitur pauperi & inopi, solas eorum animas saluabit & liberas reddet ab usura siue exactione & iniquitate, solum nomen eorum est honorabile corã ipso, hos solos magnificabit & glorificabit. Vel, ut est in heb. Preciosus erit sanguis eorum in oculis ipsius, id est, magnificabit eos, nobili sanguine faciet eos, id est reges & sacerdotes. Vel effusio sanguinis eorum erit preciosa deo. quẽadmodũ alibi dicitur, Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius. quasi dicere, Tantũ abest ut non omnia in pauperibus his sint gloriosa, ut quod mundus maxime abhorret sit in eis coram deo preciosum.

Parcet.

Et uiuet, id est, non morietur iste rex, & dabitur de auro Arabiæ sicut sunt reges Arabum &c. et adorabunt homines de ipso auro Arabiæ hũc regem semper, id est, adorantes offerent aurum Arabicum, id est optima quæq; ipsi referent accepta, iustitiam, uires &c. et iugiter benedicẽt ei. Ex heb. autem Felix sic legit, Et uiuet, & dabit ei de auro Arabiæ, & orabit pro eo semper, tota die benedicet ei. Id quod ad pauperẽ referre oportet, qui quotidie moritur, & tamen uiuit in æternum, quia Christus est uita eius, licet cum morte iugiter pugnet, & dabit, id est offeret Christo de auro Arabiæ, hoc est, omnem sapientiam & iustitiam referet Christo acceptam, ut diximus. Ecce hic ditissimos pauperes, qui etiam si habent aurum huius mundi, libenter Christo, id est, Christi pauperibus impertiunt. Vtrũq; lege. 2. Cor. 8. Et orabit pro eo, id est, Christo semper, sicut psal. 19. Exaudiat te dominus in die tribulationis &c. Hoc fit, quãdo orat pauper pro Christo, id est, Christi corpore siue ecclesia, ut feliciter agat per deum, & à fide non deficiat, sed augeatur &c. Potest & legi ex Hebræo, non solum Pro eo, sed etiam Ante eum, per eum, propter eum, Ante eum uel coram eo, conuenit cũ præcedentibus. Per eum oratur deus, secundum illud, Si quid petieritis patrem in nomine meo &c. propter eum oratur deus, quia nisi Christum haberemus deum orare nõ auderemus &c. Tota die benedicet ei, id est, semper sanctificabit nomen eius, & gratias aget de gratia accepta, & seruiet fratribus, usuris & iniustis lucris & iniquitati non seruiet, sed potius laborabit manibus, ut præbeat necessitatem patienti, Nam se agnoscit ab usuris, & iniquitate per Christum liberatum, Ideóq; quod beneficium effusum

Benedicere Christo.

cæpit à deo per Christum, refundet in fratrem, ut benedicatur nomen Christi in æternum.

Erit firmamentũ &c. Id est, fundamentũ solidæ salutis iã erit in terra, & hoc nõ in infima terra, sed in summis siue capitibus montiũ, ut eleuatũ ad cœlestia fundamentũ scias, cuius fructus extolletur super libanũ, id est, plusquàm libani fructus. Verũ in Heb. est, Erit multiplicatio frumenti in terra in uertice montiũ, concutietur uelut libanus fructus eius, uel concutietur uelut libani fructus eius. Quo alludit quidẽ ad fertilitatẽ frumenti, sed montes accipias oportet illos, de quibus supra dixit, Suscipiant montes &c. Est ergo sententia, Montes illi & reges spũales supra se portabũt abũdantiã frumẽti, i. panis uerbi diuini, unde decutietur à credentibus multiplex fructus spiritus, & satietas uitæ æternæ, uelut in libano, qui mons est fructiferarum arborũ fertilissimus. Et florebunt illi montes, uel certe homines de ciuitate, id est, ecclesia sanctorum, sicut lilia agri. Fructus spũs.

Nomen eius benedicetur in secula, neq; peribit gloria eius è mũdo, donec sol iste durauerit. Et benedicẽtur in eo oẽs tribus terræ, ut nõ ignores hunc esse illud semen, de quo Abrahæ promissum est, Gen. 22. Vnde clare hoc infertur, omnes homines siue cognationes terræ esse maledictas, & in maledictione permanere, quotquot non benedicuntur hoc semine. Quæ ergo mihi bona opera iactitabis arbor maledicta, nisi benedicaris, id est, iustificeris in Christo ante omnia tua opera? Omnes gentes beatific abunt eum. Vt uideas hoc psalmo cum regno Christi gentium gratiam esse cantatam. Omnes uero gentes tropo scripturæ intellige synecdochice gentes ex omnibus ordinibus & nationibus mundi, quotquot crediderint, ne soli Iudæi istam gratiam sibi putent solis prædictam. Semẽ Abrahæ

Benedictus dñs deus Israel, qui facit mirabilia sol⁹.

Et benedictum nomen maiestatis eius in æternũ, & in seculum seculi, & replebitur maiestate eius omnis terra. Fiat fiat. *in Hebræo.* Amen & amen.

Hæc omnis gloria, quæ de Christi regno cantata est, solius dei est, ut sanctificetur nomẽ eius per Christum in æternum, & in omni terra, non solũ iam in Iudæa, ut ubiq; audiatur eius laus, ubi uerbum & opera eius efficaciter operata fuerint, Amen Amen.

Post hunc psalmum legunt Hebræi.

Finitæ sunt orationes Dauid filij Isai.

Nõ q; nõ posthac Dauidis psalmos inuenies. Alioq; psalmus, Dixit dominus domino meo &c. non esset Dauidis, contra uerbum Christi, Matth. 22. sed q; iam aliquot psalmi sequuntur Dauidi non inscripti. Atq; ex hoc potest uideri omnes præcedentes psalmos esse Dauidis, licet alijs quandoq; inscriptos, ut filijs Chore & Asaph, q; ut aiunt, Dauid illos psalmos tradiderit illis cantandos. Sed ego puto psalmos Dauidis esse, qui Dauidi sunt inscripti, illos quoq; qui absq; titulo sunt, ut testantur discipuli Act. 4. de psalmo secundo. Ergo finiunt orationes Dauidis, non q; omnes præcedentes sint eius, sed q; quædam ex sequentibus eius non sint, ut in titulis uidebis.

PSALMVS LXXII.

Titulus. Psalmus Asaph. vide psal. 49.

Zelus contra prosperitatem impiorum.

SVMMA. Hic psalmus omni timenti deum, diligenter obseruandus est. Nullus enim ab hac tentatiõe est alienus, quam hic descriptam uides. Est autem zelus contra prosperitatem impiorum, sed hic zelus error est & stulticia sanctorum, dum deseruntur à deo in hac tentatione. Dei enim hoc est iudicium siue prospere uideantur agere impij, siue infeliciter pij. Sed hi tentationibus probati, dulcedinem domini agnoscunt, dicentes & fatentes errorem suum. Quàm bonus Israël deus ijs, qui recto sunt corde. qui uersus totius psalmi summa est. Sensit & propheta Abacuc, ut scribit ca. 1. hanc tentationem. Et Hiere. ca. 12. Verum errorem esse ostendunt, quod & Iob. 21.

QVam bonus deus Israel ijs qui recto sunt corde.

Recti corde.

Summe misericors & pius pater est deus Israël, non dico Israëlitis secũdũ carnẽ, sed omnibus qui recto siue mũdo sũt corde, id est, ijs qui neq; prosperitate impiorum neq; infelicitate piorum seducti, non male sentiunt de deo, sed placet eis utcũq; deus omnia fecerit, & sola fiducia uerbi dei cõtenti omnia deo relinquunt. Hæc est sententia spiritus dei in sanctis, sed certe intentata non manebit, id quod sequentia docent.

Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei. Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorũ uidens. Quoniam nõ est recusatio in morte eorum

eorum,& firmamentũ in plaga eorũ. In laboribus hominum non sunt,& cum hominibus non flagellabuntur. Ideo tenuit eos superbia in finem,operti sunt iniustitia & impietate sua. Prodibit quasi ex adipe iniustitia ipsorum,transierunt in affectũ cordis. Cogitauerunt & locuti sunt in nequitia,iniustitiam in excelsum locuti sunt. Posuerunt in cœlum os suum,& lingua eorũ transiuit in terra.

Quoniã non est ἀνάρευσις in morte eorum,Id est,Non est alia uoluptas in morte eorũ. Hoc est sicut feliciter uixerunt,ita feliciter moriuntur,diuites & glorioſi,& sic uiuere optarent in uoluptatibus & abundãtia huius mundi in æternũ si fieri posset. Qui transtulerunt,Non est respectus mortis eorum,uidentur sic legisse ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάγευσις τῷ ἀθανάτῳ ἄνθρωπ. Id est,tales non respiciunt in mortem suam,uel non respicitur in mortem ipsorum,sed in prosperitatem præsentem. Felix,Quoniã non suntligamina in morte eorũ,uel compedes,id est,dolores & adflictio. Et addit,Quippe fortis robustus,scilicet est impius quãdo moritur. & est subita numeri mutatio. Nos legimus,Et firmamentũ in plaga eorũ,subaudi,Non est,id quod præcesſit,id est,Etiã si quandoq; inciderint in calamitatẽ & damna tamen firmamentũ,id est,duratio non est in ea plaga,sed subito trãsit.

Operti sunt &c. Fe. Inuoluet nates iniquitas ipsorum,id est,quia sine labore omnia possidẽt,maculabũt carnẽ suã omni immũdicia,Ro. 1. Ephe. 4.

Prodibit quasi ex adipe iniquitas eorũ,transierunt in affectũ cordis. Id est,Iniquitatem fecerunt,ut ita dicam,uoluptuosam,quasi ex adipe prodijt iniquitas eorũ quæ cum uoluptate fiebat,& fecerunt quicquid corde affectabant. Felix,Egressus est præ pinguedine oculus eorũ,transgressi sunt cogitationes cordis. Id est,Adeo pingues sunt & bene pasti,ut facies pinguedine intumescat,& se continere non potuerunt quin perficerent quod cogitauerunt,uel etiam transgressi sunt,id est,plus assecuti sunt quã cogitauerant,adeo prospere succedunt eis omnia.

Cogitauerunt & locuti sunt in nequitia,id est,quicquid meditati sunt,

quicquid dixerũt dolus, uersutia & astutia fuit, & prætered calumniam de excelso locuti sunt, ut ait Felix, Id est, ne abstinuerũt quidẽ à mendacijs & blasphemia ĩ excelsum. i. deũ, quẽadmodũ sequitur, Posuerũt &c. id est, & cœlestia & terrena blasphemauerũt &c. Adde q̃ in Heb. nõ est, In finẽ.

Tentatio ex prosperitate impiorũ.

Sententia hæc, Quã bonus Israẽl deus ijs qui recto sunt corde, maxime impugnabitur & nutabit in corde tuo, si in cruces piorum & in prosperitates impiorum respectare cœperis, Hic cades nisi manu dei tenearis, quẽadmodũ scriptũ est, Prouer. 1. Auersio paruulorũ interficiet ipsos, & prosperitas stultorũ perdet ipsos, qui autẽ me audierit absq; terrore quiescet, & abundantia perfruetur, timore malorum sublato. Hanc autẽ tentationẽ hic graphice sic depinxit, Ego penè eccideram à deo dũ zelaui inuidia motus contra pacem & prosperitatem impiorũ, quid enim eis esset non felix qui etiã prospere moriuntur, sat habentes & opum & amicorum à quibus etiã post mortem beati prædicantur & optimi uiri? Et si quid triste in uita quandoq; acciderit statim abit, nulla enim egestate premuntur, nullo solatio carent &c. Non laborant in sudore uultus sui, ut alibi, etiam si deus flagellum miserit hominibus, ut famem, inopiam, ignominiam, damnum, ad eos tamen non perueniet, utcunq; reliquis acciderit ipsi abundant. Et tarco superbiunt absq; cessatione contemnentes cæteros quasi uix homines & putant se cæteris meliores, & faciunt quod libet, agunt infidelitate, iniustis lucris, usuris, exactionibus, fraude, rapina, mẽdacijs ad homines, blasphemia ad deũ, blasphemia ad dei creaturas, & prospere tamen agunt in omnibus.

Si talia uidemus in mundo, nónne pluspquã mundũ pius oculus uidet clericos hodie & monachos in summa tranquillitate carnis degentes, quos etiam quia præ cæteris meliores uisi sunt in uita, digniori pompa sepelitur, etiã si non sit christi oportet uenerari, ita ut beatus sit qui in cappa sepelitur, etiã si non sit monachus. His si quid necessitatis corporalis acciderit omnia adsunt abunde quæ iuuent, quæ recreent, quæ consolentur, etiam multo cõmodius quã regibus mundi. Ex labore aliorum saginantur, dum cæteri inopia uiuunt, frumenti &c. laborant, ipsi abundant. Et ea sibi iure deberi docent, quia seruiunt deo die ac nocte sanctissimi uiri, & superbiunt in labore aliorum, dum se uenditant populo, suo dei seruitio, sua sanctitate, sua doctrina, & iniustum uictum uenditionémq; sacramentorũ uocant dei seruitium, hypocrisim sanctitatem uideri uolunt, & traditiones humanas sine, ut Paulus uocat, doctrinas dæmoniorum uerbum dei, & talibus operiuntur & excæcãtur, ut contra deum esse uidere nequeant. quæ uidemus hic dicimus, occul-

tiora deo cõmittimus. His quæcunq; tentant prospere succedunt, modo for
titer audeant mentiri, blasphemare & creatorem & creaturam, illum quia
fiduciam docent in aliud quã in deum, scilicet in opera & adinuentiones
humanas, hanc quia in alijs creaturis iustitiã quæ solius dei est, in alijs uero
iniustitiam esse suadent & ferè omnibus persuadent dum prohibent uti cre
aturis quas creauit deus ad percipiendũ cum gratiarũactione &c. Ita uen
tum efflant doctrinæ suæ in nequitia, in astutia, ad circumuentionem erro
ris, Ephe. 4. & ut sua confirment non uerentur Euangelium dei & perse=
qui & blasphemare. His dum omnia ad uota succedunt, dum magnifican=
tur ab omnibus, dum etiã in gloria mori carnalibus oculis uidentur, quid
putas quandoq; pati pios animos sibi derelictos qui hodie propter Euange
lium contemnuntur, egestate laborant, persecutionem patiuntur, eijcium=
tur extra synagogam, ocãduntur etiã ab illis qui dicunt, Nobis nõ licet in=
terficere quenquã?

Ideo conuertetur populus meus hic, & dies pleni inuenientur in eis. Et dixerunt, quomodo cognouit deus? & an sit scientia in excelso? Ecce hi peccatores et abundantes in seculo, possidebũt diuitias. Et dixi, ergo frustra iustificaui cor meũ, et laui inter innocentes manus meas. Et fui flagellatus tota die, et increpatio mea in matutinis.

Verba sunt in hac tentatione laborãtis & timentis ne per hoc scandalũ omnes pij recedãt à deo, qui error quoq; est & uanus timor, nemo enim pe rit nisi filius perditionis, id est, Iudas & is qui perire debet, utcũq; alij ad tẽ pus in Christo scandalizentur. Ideo, inquit, si pijs omnia male, impijs oĩa be ne succedũt, quis cupiet manere pius? meus populus, id est, pij ex quorũ nu mero ego sum, qui persecutionem patitur propter iustitiam conuertetur in hoc seculo, id est, deficiet ab eo quod cœpit, nempe à pietate, & dies pleni, id est, abundantes huius seculi bonis & uoluptate inuenientur in illis æque ac in impijs, ut fruantur ijsdem delicijs. Felix, Propterea conuertetur popu lus eius concussus & aquæ pleni exprimẽtur illis. Conuertetur à cœpto, po

Vanus timor.

pulus eius, id est dei, cõcussus, id est, tentatus & persecutionem passus, hoc est deficiet populus dei in tẽtatione huius scandali prosperitatis impiorũ. Et aquæ pleni, id est, plenitudinis uel pleni uasis aut calicis eximentur illis, hoc est, non ariditate ut nunc peribunt in mundo, sed omnibus abundabunt, ut impij. Et dixerunt. scilicet populus meus, pro, Et dicẽt (id quod Hebræis familiare est sic cõmutare tempora) id est, qui nunc pij sunt sic sentient in isto scandalo, Qui prædicatur à nobis deus siue excelsus scire omnia, qui ita temere & iniusta dispensatiõe permittit agi, ut quãto iniquiores & magis uerbi eius contemptores, tanto amplius sint felictores?

Horrenda tentatio piorum.

Vides quo pergat hæc tentatio, nempe ut blasphemare faciat & iudicare deum iniustum qui sic dispenset. Id quod horrendũ est & certe à diabolo, ut non mireris quod supra audisti, Mei autẽ penè moti sunt pedes &c. ut uideas in quæ pericula incidant etiã sancti dum incipiunt intendere in ea quæ uidentur & non cõmittunt iudicium deo. Non enim solum deũ uidentur facere iniustum uel ignorantem, hoc est nullum, sed etiã omnem cõdemnare in hominibus pietatẽ. Id quod sequentia indicant. Et dixi, inquit, id est, sic cœpi sentire, Ergo si ita res habet, iustificaui cor meum, id est, fiduciam ex toto corde frustra habui in deum, & frustra abstinui ab opere prauo & iniquitate, quã qui sequuntur bene habent. Fe. Et laui in innocentia manus meas, Vide Psal. 25. subaudi frustra. Et fui flagellatus tota die frustra, id est, iugiter crucem portaui quã portant quotquot uolunt pie uiuere in Christo, & increpatio mea qua iudicabar uerbo dei propter peccata, uerbis hominũ propter pietatem, erat uel cœpit in matutinis, id est, à puero. Hoc est, tota uita fuit dura carni secundũ mundum, & hæc omnia frustra. Quid quæso hæc uerba differunt ab illis hypocritarũ uerbis, qui ubi sentiunt omnia perdita blasphemant, dicentes, Mala. 3. Vanus est qui seruit deo, & quæ emolimentũ q. custodiuimus præcepta eius & q. ambulauimus tristes coram domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem edificati sunt faciẽtes impietates, & tentauerunt deum & salui facti sunt. Sed hoc interest, q. hypocritæ cadunt absq; remedio qui nunq̃ steterunt. Illi autẽ tenentur manu dei ut etiam cadentes non cadant, sicut infra dicit, Tenuisti manum &c. Et alibi, Cum ceciderit non collidetur, quia dominus supponit manum suam.

Differẽtia tentationis piorũ & hypocritarum.

Si dicebam, narrabo sic, ecce nationem filiorũ tuorum reprobaui. Et existimabam ut cognoscerem,

hoc labor est coram me. Donec intrem in sanctuarium dei, & intelligam in nouissima eorum. Verũtamen propter dolos eorum pones eis mala, deiecisti eos dum alleuarẽtur. Quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerũt, perierunt propter iniquitatem suam. Velut somnium exurgentis domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum abolebis.

Verumtamen propter dolos eorũ pones eis mala, id est, quia mundo imponunt & hypocrisi sua boni uiri uideri uolunt, cadent in laqueum iudicij tui deus. Verum propter Hebræũ licebit interpretari non dolos impiorũ, sed dei. q. d. Tu deus decipies eos, id est, excæcabis, ut nõ uideant in quo periculo sint, ut sic legas, Verũtamen ut decipias eos pones eis mala (uelut rete & laqueũ uel foueam) deiecisti eos dum se ascendisse putabãt. Fe. Quip= pe in lubricis pones illos, deijcies illos in ruinas. Perierũt propter iniquitatem suam. Fe. Consumpti sunt à repentinis horroribus.

Descripta tentatione describit qua ratione risipuerit per deum, dicens, Si dicebam, narrabo sic. Id est, Quãdo stabam in hac opinione, ut sic, quẽadmodũ dixi, pronunciarem propter hoc scandalum cõtra pietatem, quid quæso aliud erat, bone deus, quã q, nationem filiorum tuorũ, id est omnium tibi fidentium reprobam iudicauisse id quod impium est, & animus tam horret meminisse, sed in inferno eram ubi nemo confitebitur tibi. Et in animum inducebam ut cognoscerem quare ita flagelles tuos & exaltes impios, sed hoc erat labor in oculis meis, non potui uidere & comprehendere tua iudicia. Oportet ergo hic uerbo & promissioni dei omnibus sensibus clausis adhærere, & ut hic dicitur, intrare in sanctuarium dei ad deum, ubi sunt tenebræ in sanctis sanctorũ, tenebræ, inquam, rationis & huius lucis absentia, sed adest lux ipse deus, Esa. 60. ut reiectis omnibus quæ sensui apparẽt deo hanc caussam iudiciorum suorum cõmittamus, & sequamur uocantẽ, quẽadmodũ Abraham sequebatur nesciens quo iret. Donec huc uenias nõ liberaberis à stulto zelo & tentatione. Hic faciet te deus intelligere & intendere non in ea quæ uides, id est, in florem impiorũ, sed in nouissima eorũ, quæ certe pessima futura non dubitabis, quemadmodũ sequitur, Qui factum est

Reducit dominus nos ex inferis dũ nescimus interim quid agatur nobiscũ, sicut Petrũ eduxit ex carcere, Act. 12.

Nouissima impiorum.

ut qui pauloante regnabant iam desolati sint iudicio dei subito uenientes su per se, quod licet post centum annos tamen subitum est quod insperatis ue nit, quódq; præuidere non potuerunt? Defecerunt, inquam, subito uelut somnium deficit & euanescit expergefacto, quemadmodũ & alibi dicitur, Dormierunt somnum suum & nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarũ mã nibus suis. Tunc frustra subito uident lampades suas extingui stultæ uirgi nes quæ oleum non habent in uasis suis. Hypocrisis hic nihil erit ubi requi retur ipsa res, id est, fides. Velut somnium expergefacti hominis, imago ip sorum ex ciuitate dei, id est, ex ecclesia sanctorum exterminabitur. In ciui tate dei, in ecclesia sanctorũ uidebãtur glorioſi & quasi capita & præemi nentes cæteris sanctitate, sed imago tantũ erat ipsorum non ipsi, hypocrisis erat non ueritas. Iccirco ipsi non ejicientur è ciuitate dei qui non erant in ea, sed imago ipsorum, quia in ea esse uidebantur, tunc nihil minus uidebi tur in ecclesia fuisse, quã illi ipsi qui maxime & uel soli uidebantur. Vides itaq; lector qua specie tentatus fuerit hic Psalmista & quos accuset in toto psalmo, nempe eos qui in ciuitate dei imaginem suam erexerant & uel soli curæ deo uidebantur. De quibus alibi, Deleantur de libro uiuentium & cũ iustis non scribantur.

Imago impiorum in ciuitate dei.

Quoniam inflammatũ est cor meum, & renes mei mutati sunt, & ego ad nihilum redactus sum & nõ cognoui. Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum. Tenuisti manum dexteram meam, & in uoluntate tua deduxisti me, & cum gloria su scepisti me. Quid enim mihi est in cœlo, & præter te quid uolui super terram? Defecit cor meum & caro mea, deus cordis mei & pars mea deus in æter num. Quia ecce qui elongant seipsos a te peribunt, perdidisti omnia quæ fornicantur abs te. Mihi au tem adhærere deo bonũ est, & ponere in domino

spem meã. Vt annunciem omnes laudationes tuas, in portis filiæ Sion.

Felix, Quoniã acescet cor meum, & renibus meis compũgar, id est, iam mutatus doleo de errore. Et addit, Ego autem insipiens & non cognoui. Videtur insipientiam dicere qua ante uolebat esse sapiens cõtra deum. Verum magis accommodum est sequẽtibus, ut insipientiam interpreteris qua sibi iam non sapit sed deo, quæ mundo insipientia est. sed deo sapientia uera. Et quod addit, Et non cognoui, conuenit cum eo, quod infra dicitur, In uoluntate tua uel in consilio tuo deduxisti me, defecit cor meum &c.

Deus cordis mei. Fe. Fortitudo cordis mei. Perdidisti &c. Fe. Perdidisti omnem fornicantem abs te. Laudationes tuas. Fe. Missiones tuas, id est, omnia ad quæcũq; miseris me. Vel operationes tuas, id est, non opera hominum sed tua. In portis filiæ Sion, non est hic in Heb. sed Psal. 9.

Hic hic ingresso tibi in sanctuarium dei ardebit cor tuum desiderio dei & renes, id est, affectus carnales, cõmutabuntur, & ad nihilum redigeris, id est, quicquid tuum est abolebitur, ut non sequaris tuam sapientiam, & ut cadas ab omni sensu tuo iactitatus in deũ, qui istud ipsum mirabiliter in te operabitur te etiam nesciente, te non cõprehendente cõsilium eius quod est admirabile. Obbrutescescenim, id est, stultus deo fies, ita ut nihil tibi sapias, & ut ait, deficiet caro tua & cor tuum, ut sit deus sapientia & fortitudo cordis tui, & despecta impiorum prosperitate possessio & pars tua in æternũ. Psal. 25. Hic senties deum tibi propicium & nunquã te deseruisse, quanquã id tibi in tentatione uidebatur, & gratias ages, dicẽs, Tenuisti manum dexteram meam ne caderem, ne effunderentur gressus mei, & secundũ uoluntatem tuam, secundũ admirabile consilium tuum, deduxisti me in tentatione ut discerem qui essem, & cum gloria iterum recepisti me postq; uidebaris in tentatione abiecisse. Hæc gloria est qua gratis peccatores suscipis ut tu solus gloriari possis tete omnia in nobis operatum & non nos gloriari q; nostro studio aut operibus aliquid factum sit, de qua Paulus, Omnis, inquit, peccauerunt & egent gloria dei. Vides quanta benignitas dei sit erga nos etiam quando nos deducit ad inferos, ut mirabiliter reducat. Ab isto ergo stulto zelo liberatus, dices, Quid mihi est in cœlo &c. Nulla creatura neq; in cœlo neq; in terra me unquàm auocabit à te. Omnis sensus & ratio hic deseruit me, dominus autem factus est possessio mea.

Stultum dei. 1. Cor. 1.

Gloria dei.

Spirituale adulteriũ. Recedentes à deo peribunt (ut ego perijssem nisi manus eius me tenuisset) ut maxime sibi sanctißimi & sapientißimi uideantur, occidẽtur omnes qui deum, cui omnia debent, ut uxor marito, derelinquunt, & peribunt iudicio dei omnia in quibus homines uane confidunt, quacũq; specie sanctitatis fulgeant, sunt enim meretricius ornatus & hypocrisis adultera, de qua spirituali fornicatione & adulterio prophetæ sæpe loquuntur, Vide Hiere. 2. 3. & 4. Iaĩrco bonum est mihi adhærere deo marito meo & ipso solo confidere, ut reiectis rationis meæ argumentis quæ me penè abduxerant stulto zelo lapsum propter imaginem impiorum in ciuitate dei, annũciem omnes prædicationes eius, id est, solum eius uerbum retinea̅m, sola eius opera considerem, sola ea alijs prædicem, & non ultra stulte dicam, Frustra iustificaui cor meum &c. Vide igitur qui se brutum dixerat quantis sapientiæ diuinæ argumentis abundet, & quã sapiens deo sit qui fit mundo stultus. Verum hæc irridẽt qui uersum primũ huius Psalmi, quæ totius Psalmi summa est, ignorãt, Quã bonus Israëlis deus ijs qui recto sunt corde.

PSALMVS LXXIII.

Titulus. Eruditiuum Asaph.

Captiuitas Babylonica. SVMMA. Deflet populus dei captiuitatem in quã ob peccata à deo traditus est, qui olim robusta manu dei ex Aegyptiaca captiuitate liberatus fuit. Sit interim nobis historia captiuitatis Babilonicæ exempli uice, de qua in fine. 4. Regũ, ubi postquã Israël abductus erat, abducitur & Iudas incensa Hierusalem cũ templo, & erectis gentium, ut fit, uexillis & signis in locis deuictis, ut omnis dei cultus in æternum cessaret. Hic captiuati dicunt, Signa liberationis nõ uidemus, ut olim per manum Moysi & Aaron, non est propheta qui nunciet quousq; hæc duratura sint. Quanq̃ tunc erat Hieremias, qui dixit. lxx. annis duraturam captiuitatem, ut est Hiere. 29. tamẽ non credebatur cum propter adflictionem, quid enim sic abiectis satis dici potest? tum propter pseudoprophetas mendacia prophetantes, ut legis ibidem. Ergo hic populus ex affectu quẽ patitur loquitur dicens, Quousq; domine deus nos sic in hac impia captiuitate derelinques, qui olim patres miraculis toti mundo stupendis ex Aegypto liberasti? Blasphemia quæ à stulto populo in nos iactatur, iactatur tuo nomine, quare si nos indigni sumus age uel tuam causam &c.

Quare

QVare deus repulisti in finem, iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ? Memor esto cõgregationis tuæ, quã possedisti ab initio. Liberasti uirgam hæreditatis tuæ, mons Sion hic in quo habitasti. Eleua manus tuas in superbias eorum in finem, quanta malignatus est inimicus in sancto tuo? Et gloriati sunt qui oderunt te in medio solennitatis tuæ. Posuerũt signa sua signa (& non cognouerunt) sicut in exitu supra. Qua si in sylua lignorũ securibus exciderunt ianuas eius simul, in bipenni & ascia deiecerunt eam. Incenderunt igni sanctuarium tuum, in terram contaminauerunt tabernaculũ nominis tui. Dixerunt in corde suo generationes eorum simul, uenite & auferamus omnia festa dei a terra. Signa eorum non uidimus, et non est amplius propheta, et nos nõ agnoscet amplius. Vsquequo deus improperabit inimicus? irritabit aduersarius nomen tuum in finem? Quare auertis manum tuam et dexteram tuam de medio sinus tui in finem?

Repulisti. Fe. Dereliquisti in æternum. In superbias eorũ in finem. Fe. Ad ruinas in æternũ, id est, ut percussi à te ruant in æternũ. Quanta &c. Fe. Omnia contriuit inimicus in sanctitate, ut intelligas sanctũ dei esse sanctuarium. Et gloriati &c. Fe. Rugierunt hostes tui in medio templi tui.

Posuerunt signa sua, signa, id est, trophea & signa illic erexerunt, uelut supra ianuas domorũ uel templorũ ubi exitur, solent poni signa, & nõ cognouerũt quid facerent, nempe impietate & cupiditate excæcati. Felix aliter, Posuerunt signa sua signa. Cognoscetur uelut adducẽs superius. id est, Impius sic acceptabitur dũ uastat quæ dei sunt quasi adducat aliquid cœleste & diuinũ. Quasi &c. Fe. In perplexione ligni secures, & nunc portas eius uel sculpturas eius simul securi & ascijs conquassauerunt. quo uastatio ianuarũ & ornamentorũ templi clare describitur.

Generationes eorũ simul. Fe. Depopulabimur illos simul. Venite &c. Fe. Combusserũt omnia templa dei in terra. Id quod de templo Hierosolymorũ intelligi non potest. Signa eorũ. Sic est in græco nunc. Verũ ego malo legi ex Heb. Signa nostra, ut nõ sit uerbum aduersariorũ, sed adflictorũ, ut supra indicauimus. Fe. Signa nostra nõ uidimus, non est amplius propheta, & non est nobiscum cognoscens usquequo, scilicet hæc duratura sint.

De medio sinus tui in finem. Fe. De medio sinus tui aufer, scilicet manũ, ut non abscondas uelut piger in sinu, sed percutias &c.

Captiua ecclesia.

Quia captiuitas Babylonica propter peccata super populũ Israël uenit, uastata Hierusalẽ & templo incenso atq; polluto, nostra captiuitas sub Anti Christi regno hic describitur. Vastata est enim Hierusalẽ ciuitas dei uiuẽtis & templũ incensum & pollutũ. Illud nãq; templũ figura tantũ erat huius templi ueri in quo habitat Christus & spiritussanctus secundũ Paulũ, quæ sunt corpora & animæ credentium. In hac captiuitate multi securi uiuunt nolentes educi, quia diuitijs, honoribus, uoluptatibus, abundant, quibus secarituros timent si ad ueritatem Euangelij redirent, quemadmodũ multi Iudæorum qui domos, agros, diuitias & honores in Babylonis regno assecuti fuerant, prætulerũt ista honori terræ sanctæ & reuerti non cupierũt. Qui autem timentes deum sentiunt onus peccati sui, hi suspirant cupientes quã primum reduci ad Christi ueritatem utcunq; omnia nostra pereant, ut sanctificetur nomen dei hactenus pollutum & blasphematũ in gentibus, dicentes,

Θρῆνος ecclesiæ.

Quare ô deus tuo furore in æternum reijcis oues quas tuo uerbo pauisti, quæ iam coguntur siliquas porcorum edere, id est, stultas & inanes traditiones hominũ ablato uerbo tuo salutifero in quo uiuit homo. Memor esto ecclesiæ tuæ quæ tua fuit à principio, nempe quam diligebas ante constitutionem mundi, Ephe. 1. & Christi sanguine redemisti, in qua solebas habitare, ut in uirga siue funiculo hæreditatis tuæ, Psal. 15. ut in monte sancto tuo, Psal. 47. ut in ciuitate & in templo sancto tuo. Leua brachium tuũ

super eos qui extulerunt se super sancta tua ut deijciantur in æternum. Mirum quã maligna egerit aduersarius tuus in sanctuario tuo, & quã gloria tui sint hostes Euangelij gloriæ tuæ in medio solennitatis tuæ, uel in medio templi tui, ubi iam regnare uidentur, ubi antea nihil aliud sciebatur quã laus tua, id est, fides in deum & charitas in proximum. Erexerunt isti excæcati sua signa & titulos in ecclesia tua plusquã gentiles, humilitatis & pastoralis officij, hoc est prædicationis Euangelij obliti, & reuera signa tantũ erigunt & signis ludunt & fallunt oculos hominum hypocrisi, cæterũ res ibi non est. Nihil enim ad ædificationem per Euangelij uerbum agunt, sed omnia in destructionem, contra apostolicam Pauli sententiam, excõmunicantes, aggrauantes, interdicentes &c. statuta facientes pro usuris, pro reditibus, pro honore & ueneratione ordinis sacri, in blasphemiam crucis Christi & ueræ mortificationis, qua nos oportet mortuos esse cum Christo, ut cum eo uiuificemur, & clamant, Nos sumus supra omnes, nobis omnes obedire debent &c. Cur quæso isti non obediunt deo qui execratur quicquid ipsi faciunt?

Gloriãtur & superbiunt in ecclesia.

Signa sua erigunt.

Incenderunt igni sanctuarium tuum ô deus in terra. Ignis enim, id est, ardor ille libidinis & auariciæ & ambitionis nusquã magis regnat quàm ubi nunc dominatur hypocrisis illa Papistica. Hic ignis omnia uastat in templo dei. Abiecto enim Euangelio regnant tyrannicæ hominum constitutiones, quæ ligant & uexant conscientias hominũ Christi sanguine liberatas. Interim tamen habere uolunt pro se quod Christus dicit, Qui uos audit, me audit, quasi lupis hoc dixerit & non potius pastoribus, quasi etiam dixerit, Qui uos audit contra Euangelium & sentiẽtes & docentes & pro uestris statutis digladiantes, me audit. Audiãt uel nunc q, pro Christo & pro Christi Euãgelio talia nõ possunt, ut eni interim alia taceamus, Christus Mat. 15. dicit, Hypocritæ bene prophetauit de uobis Esaias, dicens, Populus hic labijs me honorat, cor autẽ eorũ longe est à me. Frustra autẽ colũt me docentes doctrinas & mãdata hominũ. Si uero Christũ & prophetas nõ audiũt, frustra cõtra eos contendimus, cæci sunt & duces cæcorũ, qui dũ neglecto Euangelio imò etiã, ut hodie uidemus, condẽnato, suas traditiones sub pœna mortalis peccati, ut aiunt, & æternæ maledictionis seruari uolũt, & sic regnare in cõscientijs hominũ, ubi solũ deũ regnare oportet, quid aliud faciunt quã quod sedent in tẽplo dei ostentantes se pro deo, secundũ prophetiam Pauli de homine peccati, filio perditionis, Anti Christo? Vnde sequitur.

Carbones uastatorij in templo dei.

Polluerunt tabernaculũ nominis tui, id est, abominationẽ in templo stã-

Prophanatũ templum.

tuerunt. Fide purificantur corda, Act. 15. Quã fidem postquã extinxerunt prohibent etiã hodie ne prædicetur, ut scilicet non cadant hominũ traditiones, quas caderc necesse est ubi corda per spiritum dei fide purificantur. Atrocius uero est quod additur, Polluerũt uel contaminauerũt in terrã, id est, polluendo penitus in terrã tabernaculũ nominis dei deiecerũt. Ablata enim fide omnia sunt immũdicia plena, & iam ecclesia nõ est, Tit. 1. Omnia munda mũdis, immundis aũt &c. Hic aiunt, Et nos credimus. Vide, inquã, ne credas sicut diabolus, qui quãquã sit impijssimus tamen certo scit Christum esse crucifixum, & resurrexisse. id quod & tu interim ore dicis. Nisi purificetur cor tuum fide non credis. Est autem fides fiducia in deum. Vbi uero infidelitas est illic quoq; cæcitas mentis est, cæcitatem sequũtur omnia illicita, secundũ Paulum ibidem, Coinquinatis & infidelibus nihil est mundũ, sed inquinatæ sunt eorum & mens & conscientia. Confitẽtur se nosse deum, factis autẽ negant, cum sint abominabiles & incredibiles & ad omne opus bonũ reprobi. An non sic auferre fidem & prohibere uerbũ dei est polluere templũ nominis dei? Quæ enim maior ignominia dei, quã non credere uerbis eius, id quod est eum facere mendacem? Hinc hodie approbantur usuræ lege dei prohibitæ, sacramenta uendũtur quæ in usum data sunt credentibus, ambitio putatur honor dei, de qua Christus dicit, Vos aũt non sic, omnia bellis & sanguine miscentur. Et ne uiuere liceret absq; pollutione in templo dei, etiã in cibis fecerũt nobis peccata quos deus creauit (1. Tim. 4.) ad percipiendũ cum gratiarum actione fidelibus & ijs qui cognouerũt ueritatem &c. præterea prohibuerunt coniugia suis clericis & religiosis quorũ hodie est ut arenæ maris ingens numerus. Et abominandũ est uidere q; hodie sustinentur publicæ fornicationes & adulteria à deo dãnata, matrimonia uero quæ deus non solum instituit, sed & creauit condemnantur, ut hæretica, ut diabolica, ut interim non dicam quã horrenda scelera hæc una constitutio sæpe produxerit, ut merito liceat eos compellare cũ Esaia. Audite uerbum domini principes Sodomorũ, percipite auribus legem dei uestri populus Gomorrhæ. Sed misericordiæ domini sumus, ait Hieremias, q; non sumus consumpti, alioqui, ut ait Esaias, Nisi dominus exercituum reliquisset nobis semen Euangelicũ, quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorræ similes fuissemus. Et adhuc dubitamus an ipsi polluerint tabernaculum nominis dei? Sed excusant specie sanctitatis tantã impietatẽ. Verũ hoc ipsum

Paulus.1.Tim.4.aperte per ſpiritũ ſanctũ prædixit.Spiritus,inquit,manifeſte dicit,q̃ in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide,attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorũ,in hypocriſi loquentium menda cium & cauteriatam habentium ſuam conſcientiam,prohibentium nubere & abſtinere à cibis &c. Sequitur nunc ſumma impietatis.

Dixerũt,inquit,omnes illæ generationes & genimina uiperarũ in corde ſuo,ut maxime aliud in ore habere uideantur, Venite & auferamus omnia feſta dei à terra,de feſtis dei loquitur,nõ de feſtis quæ traditiones humanæ inuenerũt.Chriſtiani ſub Apoſtolis & apoſtolicis uiris agebant ſabbatũ illud à deo ſanctificatũ,de quo legis Eſa.58.Heb.4.quo deus omnia opera tur in nobis ad ſalutẽ æternam,nos nihil,quemadmodũ in Eſaia dicunt,ca. 26.Domine dabis pacem nobis,omnia enim opera operatus es nobis.Ignorabant opera niſi ſeruire inuicem in charitate,ignorabant merita niſi Chriſti,ſciebant ſe ex ſola fide iuſtificari & patrem habere deum,iccirco omnẽ curam & ſolicitudinẽ proijciebant in eum ſcientes q̃ ipſi ſit cura de nobis. Orabant,ut ſpiritu bono acepto implerẽtur agnitione bonæ uoluntatis dei, ut nõ ſuam,ſed dei ſequerẽtur uoluntatẽ,ſcientes hos eſſe dei filios qui non ſuo ſed ſpiritu dei aguntur,in quibus ſpiritus Chriſti operatur non ipſi.Et in illis ſiue per gloriam,ſiue per ignominiã,ſiue per mortem,ſiue per uitam pax Chriſti exultabat quæ exuperat omnẽ mentẽ.Nos uero propter peccata noſtra traditi ſumus in uexationes conſcientiarũ,& ſabbatũ illud ſanctum & delicatũ domino ignorare cõpellimur,quod quia ſpirituale eſt nemo nouit niſi ſpiritualis.Hæc ſolẽnitas & hi dies feſti dei noſtri ablati ſunt à terra,quia dei prouidentiã ignoramus & Chriſti merita neſcimus, & fit dum iuſtitiam noſtram ſtatuimus,ut iuſtitiæ dei non ſimus ſubiecti. Ad hoc unanimi conſilio ſibi condixerũt aduerſarij iuſtitiæ & gloriæ dei,ut nihil horum feſtorũ dei maneret apud homines dum contra ſcripturas ſtatuerũt liberũ arbitrium, iuſtitiam operũ,ſatisfactionẽ humanã.Hic hic coactis copijs fortiter egerunt omnia,ſcripſerunt libros, prædicauerunt,terruerũt minis,prouocauerunt præmijs & magnis illis indulgentijs,& ſtrenuos in hac acie milites oportebat eſſe ſanctos in æternũ, oportebat eſſe doctores eccleſiæ,contra uero ſentientes ex uerbo dei neceſſe erat eſſe hæreticos & occidi dignos,indignos quos terra ſuſtineret.Recte tam nobis dicendũ cum Hieremia,Defecit gaudium cordis noſtri,uerſus eſt in luctũ chorus noſter. Cecidit corona capitis noſtri,uæ nobis,quia peccauimus. Propterea mœſtũ factum eſt in dolore cor noſtrũ,ideo cõtenebrati ſunt oculi noſtri,propter

Sabbata dei ablata.

montem Sion, quia disperijt, uulpes ambulauerunt in eo &c. Felix autẽ legit sic, Dixerũt in corde suo, depopulabimur illos simul, cõbusserunt omnia templa dei in terra. Id quod de templis Iudæorum intelligi non potest, qui tantũ unum habuerunt dei templum, & nunc non habitat deus in templis manu factis, Esa. ult. Act. 7. Ioã. 4. Restat ergo ut templa dei sint ecclesiæ, id est, congregationes credentium deo, secundũ uerbum eius.

Signa nostra & propheta absunt.

Hoc conquerimur in hac captiuitate iam non uidere nos signa nostra, id est, Christianæ charitatis signa, de quibus dixit Christus, In hoc cognoscent omnes, q̃ mei estis discipuli, id est, q̃ creditis uerbo meo, si diligatis inuicem. Neq; esse iam prophetam, id est, prædicatorẽ aliquem à deo missum, id est, spiritu dei inflammatũ qui nobis per Euangelium nunciet liberationem & opponat sese murum pro domo Israël. Verum sit Christo gratia qui nostro seculo Germanis Euangelium suum misit, utinam is ita prouehat ut suscipiatur &c. Mirabilia uidemus hodie, sed quotusquisq; est qui agnoscit & admiratur dei opera?

Oratio sola si dei supersit.

Hæc, mi lector, dixi nihil insultans aduersarijs, inter quos forte multi sunt qui licet adhuc errent, conuertentur tamen quandoq;, ut Paulus apostolus, qui putabat se obsequium præstare deo, dum persequebatur Euangelij amatores, sed intuitus sum in hoc Psalmo captiuitatem nostram, quã utinam cum Hieremia deflere possem. Verum hoc flendum magis q̃ nemo flet, nemo obsecrat pium patrem, ut tandem misereatur captiuorũ, ut quoq; misereatur captiuantium inimicorum. Hoc unum hodie nobis deest, quod solum reliquum uidebatur. Cur non dicimus cum hoc Psalmo, Vsq; quo deus maledicet & irridebit nos aduersarius? quousq; blasphemabit nomen sanctum tuum & conculcabit uerbi tui ueritatem? In æternũ ne durabit hæc insania? Quare non præstas te iudicem in eos qui te nolunt saluatorem? & reliqua quæ in sequẽtibus ex Psalmo addemus. Timeãt sibi Euangelij hostes si quãdoq; cœperit spiritus in sanctis sic interpellare deum, omnia possibilia sunt credenti.

Sed deus rex noster ante secula operatus est salutẽ in medio terræ. Tu cõfirmasti in uirtute tua mare, tu contriuisti capita draconum in aqua. Tu contriuisti caput Draconis, dedisti eum escam populis Aethiopibus. Tu dirupisti fontes & torrentes, tu

ſiccaſti fluuios Etham. Tuus eſt dies et tua eſt nox, tu præparaſti lumen & ſolem. Tu feciſti omnes terminos terræ, æſtatẽ & uer tu plaſmaſti ea. Memento huius, inimicus exprobrauit domino, & populus inſipiens incitauit nomen tuum. Ne tradas beſtijs animam confitentem tibi, animarum pauperũ tuorum ne obliuiſcaris in finem. Reſpice in teſtamentum tuum, quia repleti ſunt obſcurati terræ domibus iniquitatum. Ne auertatur humiliatus, confuſus, pauper & inops laudabũt nomen tuum. Exurge deus iudica cauſſam tuam, memor eſto opprobrij tui quod fit ab inſipiente tota die. Ne obliuiſcaris uocis ſupplicum tuorum, ſuperbia eorũ qui te oderunt, aſcendit ſemper.

Tu cõfirmaſti, ſcz ut ſtaret, uelut murus à dextris & à ſiniſtris, quẽadmodũ ſacra habet hiſtoria. Fe. Tu diſſipaſti. i. diuiſiſti ut mare non eſſet qua gradiendũ erat Iſraëlitis. Capita Draconũ. i. Aegyptiorũ qui mordebãt populũ dei, & capita draconis, id eſt, principes Pharaonis. Felix legit, Leui athan. ſed idem eſt, niſi q̃ indicatur Pharao fuiſſe figura ſerpentis antiqui, qui Leuiathan appellatur Eſa. 27. & Iob. 40. & interpretatur additamentum, ſemper enim cum ſuo regno, cum ſuis pſeudapoſtolis, ſcribis & phariſæis hypocritis quærit addere uerbo dei, ſicut addidit in paradiſo. Leuiathan.

Quod dicit, Dediſti eũ eſcam populis Aethiopibus, hoc ſignificat q̃ præda & arma reliquáq; ſpolia appulſa littori rubri maris ablata ſunt ab Aethiopibus illuc in uicino habitantibus. Poteſt & ſic legi ex Heb. ut indicat Felix, Dediſti eum eſcam nauigantibus uel habitantibus ſolitudinem.

Tu dirupiſti &c. Aut de eodem mari rubro ſciſſo intellige, aut de Iordane diuiſo ubi ingreſſi ſunt in terram Canaan, aut de aquis ex petra bis

excußis. Tu ſiccaſti flumina Etham, id eſt, egreſſa ex loco robuſto, ut inter-
pretatur Felix, Idem mare rubrum ſignificatur. Etham eſſe locũ non pro-
cul à mari rubro uidere licet Exo. 13. Nu. 33. Vnde non male accipias flumi-
na illius loci, id eſt, mare rubrum.

Ver. Fe. Hyemem. Ne tradas &c. Fe. Ne des ferę animam turturis tuæ,
id eſt, tui populi gementis. Obſcurati terræ. Fc. Obſcuritates terræ, ſed idẽ
eſt, ſignificat enim excæcatos in terra abundare omnibus rebus per iniqui-
tatem & mendacia &c. Supplicũ. Fe. hoſtium. Vtrũq; bene ſtabit, ſed di-
uerſa ſententia, & hoc magis conuenit. Superbia. Fe. ſtrepitus.

Potentia & manus dei. Verum de potentia tua non dubitamus, ô deus, quemadmodũ dubitant
qui ignorant te, qui dicunt in corde ſuo, non eſt deus. Tu es rex noſter ante
mundi conſtitutionem, nos noui ſumus in mũdo, non tu nouus qui es extra
mundũ. Quomodo iam non rex noſter, qui noſter rex eras antequam eramus?
Atq; ita ne de tuo quidem adiutorio & prouidẽtia male ſentire poſſumus.
Sed ſpes quæ differtur adfligit animã. Cur nunc rex noſter & pater noſter
derelinquis populum tuum, derelinquis filios tuos, qui olim operatus es ſa-
lutem & liberationem populi tui in medio terræ, id eſt, in terra uidentibus
cunctis hominibus palàm? qui inſignibus miraculis & manu forti populum
tuum ex fornace ferrea eripuiſti? Num manus tua tam eſt abbreuiata, ut ſal-
uare non poſſit? aut auris aggrauata, ut audire nequeat? Cur non ſubuenis
in cuius manu ſunt omnia, quippe qui omnia creaſti, uiciſſitudinem diei ac
noctis, æſtatis & hyemis, & ipſum lumẽ quod uidemus omnéſq; terminos
terræ? Si olim memor fuiſti, dicens, Vidẽs uidi adflictionem populi mei qui
eſt in Aegypto & deſcendi liberare eum. Item, Induratum eſt cor Phara-
onis, non uult dimitere populum meũ niſi in manu forti, Memor eſto & hu-
ius rei, huius opprobrij non tam noſtri quã tui. Etſi enim hæc peccatis no-
ſtris meruimus, etſi indigni ſumus qui exaudiamur, etſi etiam negligimus te
obſecrare id quod ſolum nobis reliquum erat, tamen tua res agitur, tua ue-
ritas conculcatur, inimicus exprobrauit tibi & populus inſipiens blaſphe-
mauit nomen tuum. Ne quæſo tradas in manus beſtiarũ & populi inſipien-
tis animas confitentium tibi, & eccleſiæ pauperum tuorum ne obliuiſcaris
penitus in æternum qui iam ad longum tempus oblitus uideris. Tuum fue-
rit ô rex noſter tuos defendere. Reſpice uel in teſtamentum & fœdus tuum
quod pepegiſti nobiſcum, decet te ſeruare pactũ, quia ueritas es & teipſum
negare non potes, ut maxime nos ſimus fœderis uiolatores. Dũ adhuc uer-
bum tuum apprehendimus omnia adhuc ſunt ſalua, ut maxime omnia de-

sperata uideantur. Attende non propter nos, sed propter temetipsum. Illi abundant & mundo sancti & glorioſi deſpiciunt & adfligunt nos paupe res, id eſt, adflictos & omni auxilio deſtitutos, ſi tu quoq; nos deſpicis, quis laudabit nomen tuum? quod ſoli inopes & pauperes laudant, ſuperbi con temptores gloriæ tuæ & à ſe inuicem gloriam quærentes egregie deſpici unt. Exurge deus iudica cauſſam ſi non noſtram tamen tuam, ne contemne blaſphemias, quas inſipiens & beſtialis populus, id eſt, dei iuſtitiæ ignorãs & ſuam quærens ſtatuere iactat in te iugiter. Tui inimici ſunt, contra tuam iuſtificationem, contra Chriſtum tuum, quem dediſti & feciſti nobis iuſtitiã, ſapientiam, ſanctificationem, ſatisfactionem, blaſphemas effundunt uoces, & ſuperbe præſumunt de meritis & operibus ſuis, quorum arrogantia & ſuperbia & ſtulticia & iactantia & clamor cõtra te fit maior & augeſcit & aſcendit ſemper. Nos quidem merito abieciſti, ſed cur etiam tuum deſpi cis honorem?

PSALMVS LXXIIII.

Titulus. προσκέλευσις Ne diſſipes, Pſalmus, Aſaph canticũ.

SVMMA. Verba ſunt clariora quã ut Chriſti eſſe negemus. Chriſtus ita q; hic cum ſuis dicit ſe laudaturum deum & inuocaturũ, & præterea eius mirabilia prædicaturum in æternum, ſe quoq; horrendum iudicem futurũ impijs in extremo iudicio, quando fluet terra à facie ignis & diſſoluetur, quã ipſe in exordio mundi fundauit, eo q; ipſum cum ſuis prædicantem, ut auerterentur à uita mala audire noluerint, ſed egerint ita nullo dei timore quaſi deus non uideat, quem nulla pars orbis latet, qui iudex eſt ſuperbos humilians, humiles exaltans, qui calice paßionis potat quidem omnes, ſed fecem, id eſt, extremam maledictionem ſeruat impijs, de quo diximus Pſal mo decimoquinto. Vide hoc ipſum Eſa. 51. Addit uero Chriſtus, Ego fruſtra eis dixi & prædicaui, nolite exaltare cornu &c. Iccirco ego in iudicio om nia cornua peccatorum confringam, & iuſtorum, qui imbecilles in mundo uidebantur, cornua exaltabo.

CONfitebimur tibi deus, confitebimur tibi, & inuocabimus nomen tuũ. Narrabo om nia mirabilia tua, cum accepero tempus ego iuſti-

cias iudicabo. Liquefacta est terra & omnes qui habitant in ea, ego confirmaui columnas eius. Dixi iniquis, nolite inique agere, & delinquentibus, nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu uestrũ, nolite loqui aduersus deũ iniustitiam. Quoniã neq; ab oriente neq; ab occidente neq; a desertis montibus, quoniã deus iudex est. Hunc humiliat & hũc exaltat, quia calix in manu domini uini meri plenus mixto. Et inclinauit ex hoc in hoc, uerumtamen fex eius non exhausta est, bibent omnes peccatores terræ. Ego aũt annunciabo in seculum, cantabo deo Iacob. Et omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabitur cornu iusti.

Et inuocabimus nomen tuum. Fe. *Et propinquum nomen tuum. Propinquum, scilicet factum fide hominũ ex prædicatione tui uerbi, ut liceat iam hoc ipsum inuocare.* *Narrabo &c.* Fe. *Narrauerũt mirabilia tua, scilicet homines, id est, agnouerunt uirtutem tuam prædicato Euangelio & confessi sunt & prædicauerunt &c.*

Tempus, id est, occasionẽ & opportunitatẽ. Ex Heb. *significatur tẽpus solẽnitatis & cõgregationis populi.* Felix ergo sic, *Cũ accepero solẽnitatẽ, id est, cum apparuerit gloria mea & omnium electorum &c.*

Inique agere &c. Fe. *Dixi insipientibus, nolite insanire, & impijs nolite extollere cornu. Nolite loqui aduersus deũ iniustitiã.* Fe. *Ne loquamini cũ ceruice elatum, id est, ne superbe dicatis cũ contemptu, sufficiat uos hactenus impios fuisse.* *Verũtamen &c.* Fe. *Quippe feces eius sugẽt, bibẽt oẽs impij terræ. Inclinauit ex hoc in hoc.* Fe. *redũdare fecit ex hoc uel undiq;.*

Euangelium ego prædicaui mundo, homines ô deus confitẽtur tibi, laudant te & sanctificãt nomen tuũ, & hoc ipsum inuocãt credentes tuo uer-

bo, quia tua mirabilia, tua potẽtia, tua opera, tua iustitia & quicquid tu operaris in mundo & in sanctis tuis iam prædicatur, Psal. 9. non iam humana opera & iustitiæ prædicantur. Sed uiderint contemptores & suæ iustitiæ defensores, Ego cũ tempus aduenerit, quod uenturũ non sperant, iuste iudicabo & iudicabo etiã ea quæ iam iusta & recta prudentiæ carnis & hypocrisi uidentur. Tunc liquefiet terra, transibit mundus & cõcupiscẽtia eius cũ omnibus qui mundi rebus & elementis hæserunt, nec mirũ si ita per me mundus concutietur, nam per me firmatus est & quasi columnis sola mea manu sustentatus. Terra nulla re sustentatur nisi manu dei, quemadmodũ dicitur Iob. 26. qui appendit terram super nihili, uide supra Psal. 23. tamen hic sumpta metaphora ab ædificijs nostris dicitur niti super columnas, quẽadmodũ & Iob. 9. Qui cõmouet terrã de loco suo & columnæ eius concutiuntur, & Iob. 26. columnæ quoq; cœli dicuntur. Iam uero & istud iudicium & istam cõfirmationem in hominibus terræ uidemus, ut liceat quoq; dicere, Commotionẽ factam totius orbis ad prædicationẽ Euangelij, id quod & hodie uidemus. uerum columnas terræ, id est qui iam firmiter stant, cõfirmatas esse à Christo. utcunq; ista uolueris dicere per me licebit, ego interim hoc ago, ut à uero literæ sensu non recedamus. Colũnæ terræ

Dixi iniquis, id est, incredulis siue stultis, id est, qui ignorant dei iustitiam. Hoc est, prædicatũ est eis, ut non habeant excusationẽ de peccato suo quasi non audierint dei ueritatem. Nolite insanire, nolite sequi uestra consilia & admuentiones, ut ruatis è scelere in scelus aut hypocrisi bis male fãciatis coram deo, nolite superbire uestris diuitijs, potentia, iustitia & sanctitate uestra & quicquid humanum dici potest, dei uerbũ ista omnia damnat & uanitatem esse iudicat. Nolite repugnare deo quasi nolentes uestra damnari & mortificari, nolite blasphemare contra Euangelium eius quo iustificantur peccatores, nolite ei opponere sententias & traditiones humanas quæ sunt iniustitia, quia hoc uobis non licebit impune quasi deus non uideat, neq; si fueritis in oriente, neq; si in occidente, neq; si in desertis montibus, id est, in meridie ubi præ solis feruore dicuntur loca esse non habitabilia & in aquilone ubi eadem esse feruntur propter frigus & perpetuam solis absentiam, quoniã deus qui ubiq; præsens omnia uidet iudex est, non licebit latere aut effugere manus eius, qui suo iudicio deprimit præsumẽtes, & exaltat peccata agnoscentes & iustitiam esurientes. Quia è calice suo potat omnes, Hiere. 25. ita ut ctiã à sanctuario suo incipiat, Ezech. 9. 1. Pet. 4. sed eripit & ab errore & à tentatione siue persecutione suos in tẽpore op- Excusatio ablata. Calix.

portuno. Vinum quidem purum est in calice unde inclinando calicem propinat, sed tamē plenus mixtura siue mixtione, ut discerni nō possit à mūdo aduersitas piorum & impiorum, illorum est ad salutem, horum finis est fix æternæ maledictionis. Illis ubi sat fuerint errore uexati, sat persecutionem passi dicitur Esa. 51. Ecce tuli &c.

PSALMVS LXXV.

Titulus. προσκέλευσις In canticis Psalmus, Asaph canticū.

Notus in Iudæa deus.

SVMMA. Manifiste Psalmus canit gloriam Iudaici populi per deum. Illic tunc notus erat deus, illic magnificabatur nomē eius, nam ibi habitabat in Hierusalē & in Sion, nempe in templo & supra propiciatorium arcæ secundū dei promißionem, Ibi glorioſe confregit Iudæorū aduersarios. Sit interim exempli uice insignis illa percussio qua angelus una nocte percußit in castris Assyriorum. clxxxv. milia, 4. Reg. 19. Et Esa. 37. Hoc fecit, inquit, deus ut saluos faceret, id est, liberaret & defenderet mansuetos terræ, qualis tunc erat pius rex Ezechias cum suis quos humiliatos & adflictos dominus sua misericordia respexit. Semper enim quando ab illo populo inuocabatur deus (id quod habent historiæ) glorioſe triūphabat deus per eos, contemnentes uero dereliquit & horrende tradidit aduersarijs, ut uides in historijs. Hæc omnia, ait Psalmus, deo cesserunt ad gloriam, quapropter gratias agite ei, qui tam magnifica pro suo populo facit.

NOtus in Iudæa deus, in Israel magnū nomen eius. Et factus est in pace locus eius, et habitatio eius in Sion. Ibi confregit potentias arcuum, scutum et gladium et bellum. Illustras mirabiliter a mōtibus æternis, turbati sunt omnes insipientes corde. Dormierunt somnū suum, et nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarum manibus suis. Ab increpatiōe tua deus Iacob dormitauerūt qui ascēderunt equos. Tu terribilis es, et quis resistet tibi?

extunc ira tua. E cœlo audire feciſti iudicium, terra tremuit et quieuit. Cũ reſurgeret ad iudiciũ deus, ut ſaluos faceret omnes manſuetos terræ. Quoniã aſtuta cogitatio hominis confitebitur tibi, et reliquum aſtutæ cogitationis diem feſtum aget tibi.

In pace. Fe. In Salem. Secundũ Ioſephũ, Salem eſt Heruſalem, & ſatis ex hoc loco conſtat. Nam Hieruſalem erat locus electus à deo, ut illic habitaret, Hiere. 7. Interpretes uero græci hoc loco appellatiuũ pro proprio acceperunt. Nam Salem interpretatur pax. Potentias arcuum. Fe. Volatilia arcus, id eſt, ſagittas. Illuſtras &c. Fe. Illuſtris factus es tu terribilis, à mõtibus prædæ. In prædam dati ſunt robuſti corde, Dormitauerunt ſomnum ſuum, & non inuenerunt omnes uiri exercitus manus ſuas. Id eſt, Tu deus terribiliter tibi clarũ nomen feciſti percutiendo aduerſarios è cœlis, preda facti ſunt percutiente deo qui ſuis uiribus confidebãt, contẽnentes dei potentiã & iudicium. Mortui ſunt, ut ſomniũ euanuerunt & non inuenerũt omnes uiri exercitus manus ſuas, id eſt, uires & potentiã ſuam qua confiſi erant. Hic inuenerũt ſe eſſe uanitatẽ qui ſe omnia poſſe confiſi fuerant. Cœlos uero dicit mõtes prædæ, quia ſtatim ut è cœlis dominus ſuccurrit, rapit aduerſarios & nemo poteſt eripere. Pſal. 49. Contra hos montes ſæpe gigantes inſurrexerunt, ſed nemo triumphauit unquã, quemadmodũ & hic dicitur, Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi? Græci uero montes æternos dixerunt, de quibus & alibi, Leuaui oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi, auxilium meum à domino &c. quis nõ uidet illic montes dici cœlos in quibus dominus habitat. Salem. Montes cœli ſunt.

Quis reſiſtet tibi? Felix, Quis ſtabit in conſpectu tuo.

Vbi populus dei eſt illic habitat deus & ſanctificatur nomẽ eius, quemadmodũ Paulus interpretatur, dicens, Tẽplũ dei ſanctũ eſt quod eſtis uos. & 2. Cor. 6. ex lege & prophetis repetit, Quoniã inhabitabo in illis &c. Ibi confringit omnem aduerſariorũ inſultum qui nituntur conculcare dei uerbum, ſeducere uel occidere dei populum, reprimit principes mũdi & regnum Satanæ cũ omnibus doctrinis dæmoniorũ, id eſt, traditionum humanarũ. Et licet tu deus uideariſ tuos in tentatione deſeruiſſe dũ interim ſuperbiunt tui nominis blaſphematores, tamẽ tu noſti tempus opportunum. Habitat deus in nobis & protegit nos.

Tunc subito dum non speratur illustre reddis nomen tuum è cœlis, terribiliter confundendo, plus excæcando & occidendo aduersarios, ut pereat regnum eorum & intereãt uelut fumus, uelut somnium qui sunt insipientes corde, id est, dei sapientiam, quæ est in uerbo eius non cognoscentes, uiri diuitiarum qui pro suis cupiditatibus & uentribus cõtra Euangelium & uerbũ dei, quod omnia humana damnat, pugnant, qui ascendunt equos, id est, sperant in exercitu & apparatu bellico, in brachio carnis siue, ut hodie uocant, in brachio seculari, quemadmodũ in alio psalmo gloriatur dei populus. Hi in curribus & hi in equis, nos autẽ &c. Vbi quæso tunc ipsorum confidentia quando dominus quem exaltauit Pharaonem incipit deijcere, quãdo ostendit contemptoribus suam increpationem & terribile iudicium coram quo nemo potest consistere? Tunc nihil inueniunt quod arripiant manibus suis, quæ diuitiæ, quæ gloria, quæ fauor hominum, quæ uoluptas, quæ sanctitas & iustitia putabantur, in quibus sperabatur, tunc uanitas apparent, quando lampades stultis uirginibus extinguũtur. Ex tunc, inquit, ira tua, scilicet fuit, uel ostensa est. E cœlo intonuit iudicium tuum, tunc terra quæ ante superbiebat & se aliquid putabat, tremuit & siluit, id est, nihil ut ante iactitauit & contendit contra pietatem, scilicet iam subito oppressa dei iudicijs, in redemptionem mansuetorũ siue humiliatorum, id est, illorũ qui ante iniuste premebantur. Sic & Zach. 2. Sileat omnis caro à facie domini, quia consurrexit de habitaculo sancto suo.

Impiorum studium & conatus cedit ĩ gloriam deo.

Quoniã astuta cogitatio hominis confitebitur tibi. Vt sententia conueniat cũ Hebræo, interpretare sic, ut non intelligas astutã cogitationẽ hominis laudare deum in ipso astuto homine, aut reliquũ astutæ cogitationis festum agere deo in ipso astuto homine, sed potius in alijs hoĩbus, qui ex astuto cõsilio impiorũ per deum confuso & ex eo quod reliquũ fuerit similiter per deũ confuso assurgunt ad magnificandũ deum, uidentes dei admirandam & prouidentiã & sapientiã. Ex Heb. sic, Quoniã ira hominis laudabit te uel celebrabit te, & reliquias iræ accinges uel zona circunligabis. Id est, ira hominis erit laus tua, q̃ extollitur aduersarius & astuto consilio agit & furit, ut expugnet plebem tuã, conculcet ueritatẽ tuam, statuat regnum suum, hoc totũ cedet in gloriã tuam, sicut in Pharaone uidere licet, in Sennacherib, in Iudæis Christum persequẽtibus, in illis qui hodie per iustitiã humanã iustitiam dei oppugnant. Vide quæ diximus Psal. 63. in uersu, Accedet homo ad cor altũ et exaltabitur deus. Et reliquias iræ accinges, id est, si postq̃ à deo semel confusum est regnũ impietatis & perditionẽ suam sense.

rit,aliquid furoris & astuti cõsilij siue insidiarũ supermanserit rursum uolens nocere populo tuo,illud tu deus retinebis,ligabis,prohibebis.Sicut & Sennacherib factum est,qui,post stragem in Iudæa per angelum Assyrijs illatam,occisus est in templo suo à filijs suis.Ita deus egregie abuti potest in gloriam suam astutia & furore impiorum,& penitus per hoc ipsum conterere quo suam tyrannidem statuere nituntur,& si quid usquã illius furoris & astutiæ reliquum est prohibere.

Vouete & reddite dño deo uestro, omnes qui in circũitu eius sunt afferent munera. Terribili et auferenti spiritus principũ,terribili apud reges terræ.

Ergo,inquit,uos populus dei nolite esse de tanta liberatione ingrati,uota quæ pro liberatione uouistis, holocausta,uictimas & alia sacrificia arietum,boum,ouium &c.siue etiã pecuniam in templũ domini, reddite. Hæc enim & similia externa in illa lege,nondũ reuelata iustitia & gloria domini,de qua dixit Esaias,ca.40 erant fidei internæ & grati in deũ animi signa,præter id quod etiam statis temporibus & item pro specialibus causis talia præcipiebantur offerri secundũ legem Moysi, quo declarabant se credere uerbo dei talia præcipiẽti,sine qua fide talia externa erãt hypocrisis & idololatria ab oĩbus pphetis dãnata.Sic legis.2.Para.31.sub Ezechia decimas datas sanctorũ quæ sancta uouerãt domino deo suo,& ca.32.Post percussum Sẽnacherib & restitutã pacẽ per circũitũ,Multi,inquit,deferebant hostias & sacrificia domino in Hierusalẽ & munera Ezechiæ regi Iuda.Id qđ interim exẽpli uice cũ Assyriorũ historia in hoc psalmo dico.Volo enim quẽadmodũ & oportet psalmũ de oĩbus Iudaici pplĩ siue Iudææ pdeũ triũphis intelligi,atq; adeo deliniatã imò manifesto declaratã in hoc omnium fidelium in deo uictoriã.Et ut certus sis de hac intelligentia,additur, Omnes qui in circumitu eius,id est,dei sunt.hoc est,qui habitãt circũ templũ & in Iudæa circũquaq; afferent munera & oblationes,non dijs uanis, ut sæpe impij Iudæi cũ impijs regibus Israël & Iuda,ut habent libri regũ, neq; deo impotenti ut blasphemabat impius Rapsaces ab Assyrio missus, sed terribili & auferenti spiritus principũ,quorũ insanam potentiam deridet,& dum uult uelut uentũ dispergit superbiam,terribili, inquam,apud omnes reges quotquot sunt in terra,quod & ipsum supra dixerat &c. Vota quæ reddunturdeo.

Miror uero de ijs qui hinc nobis uota nostra plusquã Iudaica statuere Vota.

nituntur, q̃ nemo illorum attendit q̃ in infirmitate, angustia conscientiæ & horrore mortis meliorem ferè deo uouemus uitam, quã solam uult deus ex pacto baptismi, ad hoc enim castigat peccantes filios, sed præstare hoc ip sum non poteris, ne quid tuo uoto aut libero arbitrio arroges in purifican do corde, nisi ipse det petenti spiritum bonum quo ducaris in eius uolunta tem. Sed respiciunt solum in externa illa opera, quæ si ideo præstas quia sunt necessaria saluti & sine eis saluus esse non possis, id quod ratio uoti im primis perpetui postulat, deo placere non possunt, imo hoc modo taliare ijcit & non uult, Psal. 39. & .49. Vide ergo si liceat reddere, ut hic dicitur, domino deo tuo quod ipse non uult. Si non uult sacrificia legis externa, quia in eis carnales confidebant, multo minus uult, ut reddam ei omnem il lam quã uoui impietatem Papisticam decretalium & totius iuris canonici, & illa stercora humana statuorum ordinum, seu potius sectarum, quæ insti tutæ sunt contra Christianum ordinem, modo non fallant manifesta uerba Pauli. 2. Tessa. 3. Dolendum quidem nobis q̃ temere uouimus aut etiã iura uimus. Nam non est nomen summæ maiestatis in uanũ assumendum. Non ta men quia uouimus aut iurauimus, inhærendũ est uoto cõtra gratiam Euan gelicam. Hic ergo uel pro ignorantia, uel pro temeritate pœnitentes ueniã precemur à deo, qui dimittit ex corde petentibus omnia peccata simul & semel etiam hoc temerarium iuramentum & uotum stultũ & impium. Pro abiecto uero ex fide uoto nihil trepidemus, sed hic beatus est qui se non iu dicat in eo quod probauit, Rom. 14. Hæc ita habent, nisi etiam peccasse pu tas Dauidem q̃ non occiderit Nabal uirum stultum cum omnibus seruis eius secundũ iuramentum & imprecationem contra se. 1. Regum. 25. qui & bis benedixit deum Israël q̃ præseruatus fuerit ne iret ad sanguinem. Aut nisi etiam bene fecisse putas Herodem, q̃ occiderit Ioannem ne fieret periurus. At ais, Nostra uota bona sunt. Respondeo, Nõ quia castitas bona est & pau pertas & obediẽtia bona, statim inferes, ergo illa uouere bonum est. Nã illa in scripturis laudata spiritualia sunt, ut sis castus spiritu & non uideas mu lierem alienã ad concupiscendũ eam, & non uraris secundũ Paulũ, ut sis pauper spiritu & nihil habeas neq; intra te neq; extra te in quo confidas, sed in solo deo, ut obedias deo promptu spiritu ad omnẽ eius uoluntatem. Hæc quia spiritualia sunt nõ habes in tua potestate nisi dominus spirituũ ti bi dederit è cœlis, ut maxime sexcẽties uotis te ad talia obligaueris. cur nõ etiam uoues te uolaturum quando tibi non est datum? Sic ait Ioannes. 3. Non potest homo accipere quicquã nisi fuerit ei datum de cœlo. Iam si tua

castitas

castitas,tua paupertas,tua obedientia talia sunt,uouere non potes,imò idm spiritu doctus ne tentabis quidem uouere,sine quibus nemo Christianus est. Si talia nõ sunt quid aliud sunt quã carnalia,quã hypocritica,quã impia, quæ non solum non sunt secundũ uerbum dei,sed etiã contra uerbum dei? Itaq; à diabolo sunt,ut non frustra Paulus appellauerit doctrinas dæmoniorum in hypocrisi loquentium mendacium, traditiones humanas. Verissimum enim est quod dicit ueritas,qui non est mecum contra me est. Non habes igitur pro te quod hic dicitur,Vouete & reddite,nam additur,Domino deo uestro. Tu uoues deo uirginitatem siue illam tuam castitatem,& reddis diabolo,nescio quid,tua conscientia nouit satis sæpe experta,q; hoc donum tibi non est datum. Voues deo paupertatẽ & reddis diabolo,nam ad hoc uoues ut uiuas ex sudore aliorum,& iam non debes sustinere in cõmunione Christianorũ. 2. Tessa. 3 Voues obedientiã hominibus & deo,& reddis diabolo,nam uoues te seruaturum traditiones humanas, quas damnat deus,Esa. 29. & Christus,Matth. 15. & Apostoli ubiq;. & si uel parum fidei, id est fiduciæ in deum,haberes,non opus esset tibi hæc ex scripturis indicare. I nunc & gloriare de uotis tuis illis perpetuis,quæ ne lex quidem Moysum quã agnouit uel probauit,& dic,Vouete & reddite. Possem quidẽ seorsum ostẽdere quã impia sint,incesta illa tua castitas,diues illa & plusquã rega paupertas,obedientia qua hominibus plus quã deo obedis,contra illud,Precio empti estis,nolite serui fieri hominũ,id est,nolite cum periculo conscientiæ uestræ seruire ulli creaturæ. sed breuiter caput tangam. Votũ est lex,& opera eius sunt opera legis. Si iam adeo crasso es ingenio,ut hoc neges,facis me à uoto illo liberum,si uero das,dico cum Paulo ad Gal. Euacuati estis à Christo,qui in lege iustificamini,à gratia excidistis. Scimus q; nõ iustificatur homo ex operibus legis,nisi per fidẽ Iesu Christi,& nos in Christo Iesu credimus,ut iustificemur ex fide Christi,& non ex operibus legis, propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Ego per legem legi mortuus sum,ut deo uiuam. Christo confixus sum cruci,uiuo aũt iam non ego,sed uiuit in me Christus. Quod autem nunc uiuo in carne,in fide uiuo filij dei qui dilexit me & tradidit semetipsum p me. Nõ abijcio gratiam dei. Si enim per legem iustitia,ergo gratis Christus mortuus est. Soluere frater argumentum,aut da gloriam iustitiæ dei, ut interim non obijciam q; Paulus de lege per deum olim ad tempus data dicat, cum hic interim in nostris uotis leges & adinuentiones hominum damnatæ à deo regnent,contra libertatem illam,ut ait Paulus, qua nos Christus liberauit. State igitur,

inquit, & nolite iterum iugo seruitutis implicari. Hæc omnia dico propter quorundam conscientias confirmandas qui ex fide agere cupiunt, non ad roborandam multorum temeritatem, qui omnia sine dei timore inuadunt, ignorantes tamen quid sit fides, & quod de libertate spiritus dicitur uertunt in libertatem carnis. Neq; uero seruio in hoc affectibus meis quasi promeista scribens. Nam omnino liber sum etiam ex forma siue uoti siue iuramenti. Voui enim me continenter uicturum quantũ fragilitas humana permittit, quæ si non permittit (non enim est hoc omnibus datum, aut Christus, & secundũ Paulum unusquisq; habet suum proprium donum à deo) non est mihi scortãdum contra Euangelium, licet eò qui talia iuramenta exigunt impia tendant & res ipsa satis docet, quid tam sancti uri uelimi, sed est mihi secundũ dei ordinationem imò creationem, cui oportet ut cedat omnis ecclesiæ ordinatio uelit nolit, uxor ducenda, & ubi duxero habebo pro me, quos deus coniunxit, homo non separet. Nihil ergo in hoc iuramento periculi est si non contineam, modo hoc fiat, quod Paulus ait, secundũ deum. Præterea uoui uel iuraui me obedientem fore meis prælatis, ut uocant, & statutis patrum (nam uerbo dei & statutis eius ut obedirem à me non exigebatur) Obediui, & sic uixi inter eos, quantum ad iudicium pertinet humanum, ut ne hodie quidem habeant crimen quo me iuste accusent, sed & nunc quoq; eis cupio omnem quem secundũ deum eis debeo præstare honorem & uenerationem. Quod si contra eos uel sentire uel agere uisus sum, aut nũc quoq; uideor, ex fide feci & facio secundũ uerbum dei & domini nostri Iesu Christi cuius uerbo cedere necesse est omne, uerbum statuta, mandata & traditiones hominum, atq; adeo omnes portas inferorũ. Sic sentio, Sit deo gratia in æternum, Amen. Vide quæ dixi quoq; Psal. 21.

VTILITAS Psalmi est, q. deus non derelinquit suos, sed gloriose triumphat in illis contra quoscunq; aduersarios, precipue spirituales nequitias. Ephe. 6. Et quanto tentatio est grauior, tanta erit gloria dei liberantis maior, tantũ ut nõ ingrati simus tam magnifico liberatori. In spiritu uult coli deus, ergo spiritualia uota & spirituales ei hostias offeramus. Vide Hebræ. 13. quin & nostra corpora ei offerre debemus, ut mortificata tandem spiritualia fiant, Rom. 12. Item, si & hoc placet. Notus in Iudæa deus per Christum incarnatum, ibi enim prædicauit & miracula fecit, ibi confregit potentias diaboli, mortem & infernum per Christi mortem. Ibi terra treuit surgente Christo, ut salui fierent mansueti terræ, ibi cæpit magnificari nomen domini tenebrarũ potestate subacta &c.

PSALMVS LXXVI.

Titulus. προσκείμενος Iuxta Ieduthun Asaph Psalmus. Asaph & Idithun cantores & prophetæ in Psalmis sunt, ut legis Paral.

SVMMA. Qui quandoq; territi fuerunt à deo in conscientia ad desperationem usq;, ut ne noctu quidem quiescere potuerint, horrendum iudicium & manum dei supra se sentientes, illi clare intelligunt quid uelit hic Psalmus, cæteri ex uerbis intelligere non possunt, quapropter relinquo hic spiritui suum magisterium, ut & Psalmo sexto diximus. Tales non relinquet deus absq; consolatione, sed ipse nouit tempus opportunum, quando felici dextera uoluerit reddere uicem meliorem. Ita egit ab initio mundi cum sanctis suis, ut exaltaret quando & sibi & mundo uidebantur uel maxime derelicti, testis est ille populus ex Ægypto seruitute stupendis miraculis liberatus. Sancti derelicti à deo.

VOce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad deum & attendit mihi. In die tribulationis meæ deum exquisiui manibus meis, nocte coram eo & non sum deceptus. Renuit consolari anima mea, memor fui dei & delectatus sum, exercitatus sum & defecit pauliſper spiritus meus. Anticipauerũt uigilias oculi mei, turbatus sum & nõ sum locutus. Cogitaui dies antiquos, & annorum æternorũ recordatus sum. Et meditatus sum nocte cũ corde meo, exercitabar, et uentilabat spũs meus. Nunquid in seculum repellet dñs, & nõ apponet ut bonæ uoluntatis sit amplius? Aut in finẽ misericor-

diam suam abscindet? compleuit uerbum a generatione in generationem? Nunquid obliuiscetur misereri deus? aut continebit in ira sua misericordias suas?

In die &c. Felix, *In die tribulationis meæ dominum exquisiui, uulnus meum per noctem defluxit & non residebit (id est non cessabit à fluxu, hoc est plaga mea manet perpetua & non cessat) noluit consolari anima mea. Memor ero dei & uociferabor, loquar & anxietate inuoluetur spiritus meus. Tenuisti palpebras oculorum meorum (id est, fecisti ut non possem dormire) cõfractus sum & non loquar (id est, deliquiũ animi passus sum) &c.*

Et meditatus sum &c. Felix, *Recordabor cãtici mei in nocte (id est, quod cantare solebam in nocte siue aduersitate, quæ est recordatio promissionũ dei, ut diximus Psal. 5. & alibi ex Psal. 91. sed neq; hoc ut faciamus ista grauissima tentatio permittit) cum corde meo loquar & perscrutabitur spiritus meus (ut inueniam dei consolationem in uerbo eius sed frustra, adeo sine cessatione me premit dei iudicium) &c.* Vide quæ dixi Psalmo sexto.

Lex reuelata cordi.

Quæ est ista tam grandis tentatio ubi inuocatur dominus clamore cordis, eleuatione manuum, ea fiducia q; dominus audit, q; non dicipietur qui inuocat, sed consequetur quod desiderat, q; memoria dei delectabit tristem & animo deiectum, & tamen deus derelinquit & permittit deficere spiritum, id est, properare ad desperationem & mortem, ut iudicio eius prematur iugiter die ac nocte & deficiat & corpus & spiritus? Nónne hæc sunt contra omnem scripturam? Ita quidem uidetur. Hic dum sperator consolatio fit, quod alibi dicitur, Abyssus abyssum aduocat in uoce cataractarum dei, ut ad iudicium quod iam premit, accedat recordatio iudiciorum dei horrendorum ab initio mundi. Cogitaui, inquit, dies antiquos &c. q; scilicet deus in æternum proiecit angelum semel peccantem, q; hominem eiecit è paradiso, q; Iudas apostolus factus est diabolus, q; iustus iudex non parcit delinquenti &c. & quicquid usquàm scripturarum est hoc totum hæc cogitatio habet contra se, illas etiam scripturas, unde alij consolationem accipiunt & recte accipiunt, sunt enim omnia scripta, ut ait Paulus, in nostri consolationem. Hic uentilat spiritus in homine & huc illuc inclinatur, & perscrutatur in hac horrenda nocte tentationis, aut certe nocte quando horrores augentur, ut possit uel in promissionibus

dei, in quibus creditis est ratio omnis nostræ salutis, inuenire refrigerium, dicens, Immutatus est ne deus, ut non amplius bonam eius, ergo nos sentiamus uoluntatem & misericordiam? Nunquid iam uerbum suum complerit, quod æternum prædicatur, quod manere in æternum oportet, id est, à generatione in generationẽ? Hæccine est illa æterna promissio confidentium deo? Oblitus ne iam suæ est misericordiæ? aut tam impotens factáne est misericordia dei, ut iram eius uincire nequeat? Vides quæ sit lex dei & iudicium, quando reuelatur cordi. Quod si patiuntur nonnunquàm sancti, quis finis illorum, qui non credunt euangelio? Hic si quid est adhuc in sanctis fiduciæ humanæ, ut fumus euanescet à facie huius terroris. Idcirco eis utilis eruditio hæc est & castigatio, sicut certe utilis fuit Ezechiæ regi Iuda. Vtinam nostri hypocritæ, qui merita iactant, & iustitias humanas, uel semel ista sentirent.

Et dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi. Recordatus sum operum dei, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum. Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis exercebor. Deus in sancto uia tua, quis deus magnus sicut deus noster? Tu es deus qui facis mirabilia, notam fecisti in populis uirtutem tuam. Redemisti in brachio tuo populum tuũ, filios Iacob & Ioseph. Viderunt te aquæ deus, uiderunt te aquæ & timuerunt, turbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum, uocem dederunt nubes. Etenim sagittæ tuæ transeunt, uox tonitrui tui in rota. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, commota est & contremuit terra. In mari uia tua, & semitæ tuæ in aquis mul-

tis,et uestigia tua non cognoscentur. Deduxisti tu/
cut oues populum tuum in manu Mosi et Aaron.

Et dixi,nunc cœpi,id est,nunc redij ad me,nunc cœpi recte sentire,uel utcũq; in hãc sententiã hoc uolueris accipere.Hæc mutatio,id est,felix uestitudo restitutæ cõsolatiõis nõ est mearũ uirtũ,sed est dexteræ manus & misericordiæ excelsi,id est,dei.Fe.Et dixi,Expectatio mea est,mutationes dexteræ excelsi.Id est,Melius cœpi sentire,nempe q̃ expectatio mea est,id est,q̃ mihi sperandum est iugiter,cæterum mutationes tristiciæ huius esse dexteræ excelsi.Sic autem proprie legeris ex Heb. in hoc psalmo. Et dixi, Mors mea hæc,mutationes sunt dexteræ excelsi.

Exercebor.Fe.Loquar.Multitudo &c.Fe.Effuderũt aquas nubes, uoa cem dederunt nubulæ,etiã sagittæ tuæ(id est, tonitrua) discurrent. Vox tonitrui tui in sphæra. Non cognoscentur.Fe.Non fuerunt cognita.

Euãgeliũ reuelatũ cordi.

Tempus opportunũ reddendæ cõsolationis nouit deus.Ait ergo per deum resipiscens.Hæc est mors mea sic perseuerare in isto horrore, qui desperare cogit.Mutationes sunt dexteræ.i. pertinẽt ad dexterã excelsi.i.dei, cuius manus nondũ est abbreuiata, qui mirabiliter ab initio cũ sanctis suis egit,qui ut ego peccatores fuerũt,terroribus adflicti sunt,erroribus seducti, tentationibus probati &c.in opere tuo domine,nõ meo saluabor, tua misericordia ab initio mũdi semper fuit magna,tua mirabilia,tua opera,tuas adinuentiones sequar & prædicabo, non opera & adinuentiones humanas, quæ nihil in tentatione prosunt, Deus uia tua est in sanctitate.i. quicquid in cis sanctũ est,etiã dũ nos flagellas,iustus es in oĩbus uijs tuis. quod impij negant,& sanctis in tentatione absconditur, tamen non negant, quis deus, ut deus noster, siue dum premit aduersarios, siue dum consolatur suos? Hæc est longa alia cogitatio,quàm illa,quam supra legis. Verum hic consolatio & reuelatum cordi Euangelium post legis terrorem describitur.Horum omnium mirabilium,inquit,testis est ille populus ex Aegypto, in manu dei ualida,signisq; & in cœlo & in terra stupendis post tantam afflictionem liberatus.Nam Aquæ in Aegypto senserunt urtutem tuam conuersæ in sanguinem,& præterea dederunt ranas,Exo.7.&.8.& ceciderunt é nubibus grandines & tonitrua in circuitu & fulmina,& discurrentia fulgura super terram,ad hæc stupenda dei iudicia trementem.Erat enim hæc plaga in impios,& iudicium dei,quando uoluit saluare suos.Exo.9. Nec tamen liberatio,sine mortis fuit horrore, nam & armata manus hostium

imminebat, & mare supra capita transeuntium uidebatur, sic per mortem transitur ad uitam. Hæc est uia dei in mari, & in aquis multis, tenebræ ille sanctæ, quas mundus uidere & cognoscere non potest, & ratio cæca non comprehendit, sola fides nouit, quæ sequitur dominum clausis rationis oculis, ita ut quemadmodum Abraham nesciat quo eat, certa tamen q̃ dum sequitur uocantem, & q̃ hæc est uia dei. Id quod addit, Deduxisti, inquit, ministerio Mosi & Aaron ad hoc à te electorum, ut pastor bonus populum tuum uelut oues, quæ ut maxime nesciant quo ducantur, tamen securæ gaudent se à pastore duci, quemadmodum alibi dicitur, Qui deducis uelut ouem Ioseph. Hæc est mutatio dexteræ excelsi, post tam insignem tentationem. Tenebræ sanctæ.

Vides quàm sæpe scriptura illius ex Aegypto liberatiõis meminerit, ut discamus historiæ illius utilitatẽ, propter nos enim scripta est. Dominus ducit mirabiliter suos, ita ut ne ipsi quidem sciant qua uia, multo minus alij. ducit enim sicut pastor oues, etiam per inuium mare, & turbationes multas ad terram promissam &c. Ex Aegypto liberatio.

PSALMVS LXXVII.

Titulus. Eruditiuum Asaph.

Asaph fecisse psalmos notum est ex. 2. Para. 29. ubi sic dicitur, Præcepit Ezechias & principes leuitis ut laudarent dominum sermonibus Dauid & Asaph uidentis. Asaph fecit psalmos.

SVMMA. Certum est deum hoc psalmo exordiri, nam ad populum suum loquitur, & legem suã uult audiri, Et addit, Aperiam in parabolis os meum &c. id quod cõpletũ est in deo incarnato, ut interpretatur Matth. ca. 13. Deinde loquitur quasi unus ex hominibus, Quãta audiuimus & cognouimus ea &c. ut notissimũ sit hic deũ & hominẽ loqui, ut uideas q̃ apte hinc Matthæus citarit. Aduerte hic fructũ historiæ. Vult enim deus à nobis sciri magnalia, quæ fecerit & quæ docuerit, ut discamus à domino deo sperare, & non obliuiscamur operũ dei, & mandata eius exquiramus. pulcher rectúsq; est iste ordo. Et addit, Ne, inquit, in fidelitate cordis pereamus sicut infideles patres qui nõ crediderũt deo, nec sperauerunt in salutari eius, nihil, scilicet miraculis moti, licet quãdoq; ore dilexerint deũ & lingua mẽtiti sint ei, corde longe auerso. Hic nõ in memoriã rediterũt stupenda miracula pro ipsis in Aegypto facta, Quin & ducti per desertũ in terrã promissam, infideliter egerũt, et traditi sunt gladio Palestinorũ. Et tamẽ hic adhuc Citatio Matthæi. Fructus historiæ ueterum.

stetit deus ab ipsis, percußit eum pudenda plaga & sempiterna ignominia aduersarios. Verum abiecto regno Ephraim, elegit ex tribu Iuda Dauidis regnum in monte Sion, in terra quam fundauit in secula. Vides itaq;, q̃ hic psalmus completur in Dauidis regno, quod completum est in Christo. Alio qui si illud carnale regnum respicias, penitus postea extinctum est, & nõ est templum ædificatum in terra quam, ut hic dicitur, fundauit in secula siue in æternum, cum etiam templum illud uisibile, ita destructum sit cum omnibus sacris eius, ut non manserit lapis super lapidem, quemadmodum Christus prædixerat.

ATtendite popule meus legem meam, inclinate aurem uestram in uerba oris mei. Aperiam in parabolis os meum, loquar problemata ab initio. Quanta audiuimus & cognouimus ea, & patres nostri narrauerunt nobis. Non sunt abscondita a filijs eorum in generationem alteram. Annunciantes laudationes domini, & potentias eius & mirabilia eius quæ fecit. Et suscitauit testimonium in Iacob, et legem posuit in Israel. Quanta mandauit patribus nostris, ut nota facerent filijs suis, ut cognoscat generatio altera. Filij qui nascentur exurgẽt, et annunciabunt ea filijs suis. Vt ponant in deum spem suam, & non obliuiscantur operum dei, et mãdata eius exquirant. Vt non fiant sicut patres sui, generatio peruersa et exasperans. Generatio quæ non direxit cor suum, et non est creditus cum deo spiritus eius. Filij Ephraim intendentes et iaculãtes

arcubus,

arcubus, conuersi sunt in die belli. Non custodierunt testamentũ dei, & in lege eius noluerunt ambulare. Et oblíti sunt beneficiorũ eius, & mirabilíum eius quæ ostenderat eis. Coram patribus eorũ quæ fecerat mirabília in terra Aegypti in campo Taneos. Interrupit mare, & perduxit eos, statuit aquas quasi in utrem. Et deduxit eos in nube die, & tota nocte in illuminatione ignis. Interrupit petram in deserto, & adaquauit eos uelut in abysso multa. Et eduxit aquam ex petra, & eduxit tanq̃ flumina aquas.

Problemata. Fclix, Enigmata, Matthæus, Abscondita. Significatur autẽ idem quod ante dixit parabolas, id est, sermones non oĩbus intellectos &c. Non sunt abscondita. Fe. Non occultabimus &c. Quod autẽ in nostro sequitur, Annunciantes, referendũ est ad id quod præcessit, patres nostri. Alteram. Fe. nouissimam. Et iterum Altera. Fe. Nouissima.

Generatio peruersa & exasperãs. Fe. Generatio rebellis & infidelis, generatio quæ nõ stabiliuit cor suũ & nõ fuit fidelis cum deo spiritus eius.

Et statuit aquas quasi in utrem. Fe. Et statuit aquas quasi cumulum.

Mirũ q̃ manifestissimã historiã narraturus dicit, Aperiã in parabolis &c. parabolas & problemata siue enigmata & occulta uocat quæ coram mundo facta sunt, sed reuera oĩa opera dei siue sit cõditio mũdi & gubernatio & ea quæ corã uidemus & tractamus, siue beneficiũ liberatiõis ex Aegypto aut aliud mũdus & caro ignorat: Tanta est cæcitas & surditas ut uidẽtes non uideant & audientes nõ intelligant. Testis est uel hæc ipsa quæ hic narratur historia. Vnde Psal. 27. Quoniã non intellexerũt in opera domini & in opera manuũ eius &c. Tam cæca uero ratio & ignorans dei quæ non potest agnoscere dei beneficia quæ manu tractat, corã uidet, sine quibus ipsa non cõsisteret, quãdo quæso agnosceret quæ spiritualia sunt, ut beneficiũ liberationis dei ex infiris per Christum & salutionis glorificatio-

facta dei sunt parabolæ carni.

nisq; æternæ? quæ ubi dicere cœperis, fabula uidentur impijs aut certe enigmata & parabolæ, & surdo narrasti. Hæc admonco, ut scias hunc Psalmum sicut & alia propter nos esse scriptum & mysteria nobis canere, ut fidamus dei uerbo & non excæcemur, sicut illi, quemadmodũ & Paulus monet. 1. Cor. 10. & Psal. 94. Hodie si uocem &c.

Verbũ & beneficia dei nihil uolũt quã ut fidas deo et curã agas proximi.

Suam legem & uerbũ uult audiri deus aure cordis, Atq; ideo & uerbis & mirabilibus beneficijs ab inicio mũdi docuit genus humanũ, quæ Adam quæ alij per manus tradiderũt posteris, donec uentum est ad populũ Israël cui suscitauit testimoniũ siue testamentũ, ut innotesceret eis suis promissionibus q; ex semine eorũ essent benedicendæ cũctæ cognationes terræ, q̃q; ipsi quoq; omnibus bonis abũdarent si audirent uoci eius. Et dedit eis legẽ, id est uerbum secundũ quod agerẽt & uiuerẽt, quẽadmodũ dicit lex, quæ est summa hominũ dignitas audire dei uocẽ secum loquẽtis, Psal. 147. Qui annunciat uerbũ suũ Iacob &c. Et Deut. 4. Hæc est uestra sapiẽtia &c. Hæc magno studio deus cõmendauit patribus, Deut. 6. & 11. ut ceu Episcopi & doctores in domibus suis docerent filios & familiã suam, ne posteri ignorarent usq; ad generationẽ nouissimã uerbum & beneficia eius, ut directione cordis & spiritu fidenti. i. uera & interna iustitia colerent deũ, non hypocrisi legis externa, quẽadmodũ infideles patres, qui nõ posuerũt spem suã in deum, obliti sunt beneficiorũ dei, mandata dei corde nõ exquisierũt ut spiritu impetrato à deo sequi potuissent amãti corde dei uoluntatẽ, rebelles fuerunt uerbo & amaricauerunt os dei, ut dicitur Deut. 1. non fuerunt recto corde & spiritu erant auersi à deo, utcũq; populus dei frustra dicerẽtur. Audiãt hæc nostri hypocritæ q̃d spũs accuset in ppl'o legis, cui lex quidẽ externa præscribebat sed post primũ præceptũ, Ego sum dñs deus tuus.

Filij Ephraim

Filij Ephraim in Osea dicuntur decẽ tribus siue regnũ Israël, similiter & Esa. 28. Erat autẽ Ephraim filius Ioseph, in sorte cuius erat Silo ubi primũ erat arca domini cũ tabernaculo, Iosue. 18. & illic habitauit Iosue dux populi, Iosue. 19. ibiq; ex tribu Bẽiamin regnauit Saul rex primus totius populi, sed post reprobatus cũ tota posteritate. Item, ibi regnauit Hieroboam primus rex Israël post regni diuisionem, qui peccare fecit Israël &c. Videbantur itaq; filij Ioseph, in primis filij Ephraim consecuti regnũ & omnia dei sacra. Sed Silo locus est abiectus, Hiere. 7. & tribus Ephraim nõ est electa, ut infra dicitur, Et repulit tabernaculum Ioseph & tribum Ephraim non elegit, Sed elegit tribum Iuda, montem Sion &c. Itaq; habes hic duos populos siue duo regna. Alterum regnum Ephraim siue Israël quod est de-

Duo regna.

cem tribuum quod semper fuit impium. Alterũ regnũ Iuda quod in Christo pium manet in æternum. Igitur non frustra hic dicturus contra omnes impios Iudæos uocat eos filios Ephraim, ut reprobatos à deo.

Filij, inquit, Ephraim, id est, increduli Israëlitæ parantes se ad prælium quasi fortes futuri per uerbũ dei quod audierãt ex Moyse, in fugã conuersi sunt & redire cupierũt in Aegyptũ in tẽpore tentationis, quẽadmodũ fecit oĩs fiducia carnalis, & facti sunt, ut ait Oseas, ca. 7. uelut arcus dolosus, lege Nu. 14. & alibi, Non audierũt uocẽ domini. Nihil iam fuerũt excæcatis oĩa mirabilia in Aegypto pro ipsis facta, siue in cãpo Taneos quæ Tanis est regia ciuitas Aegypti, Esa. 19. Nihil erat q̃ traduxerat per mare rubrũ sicco uestigio, aquis stantibus quasi contentis in utre, q̃ deduxerat per colũnam nubis in die & ignis in nocte, quod mysterium Paulus aperit. 1. Co. 10. indicans baptisma nostrum figuratũ quo non solum baptizamur in mari, id est aqua, sed etiã nube, id est, spiritusancto nos obumbrante, quæ tamen nubes noctu ignis est, quemadmodũ Ioannes dixit, Ille uos baptizabit igni & spiritusancto, qui baptismus non cessat donec oĩa exurantur quæ Adæ sunt & augescant quæ spũs dei sunt usq; ad nouissimã resurrectionem, de quo & prophetat Esa. ca. 4. Si abluerit &c. Et creauit dominus, sup omnẽ locũ mõtis Sion & ubi inuocatus est, nubẽ per diẽ, & fumũ & splendorẽ ignis flãmantis in nocte &c. Nihil præterea erat q̃ bis ex Petra aquas produxerat largissimas, grandi pfecto miraculo, quid enim durius silice? quid molliùs aquâ? & tamen illa hãc effudit quã natura nõ habebat, potius ignẽ quã aquã ex silice excusseris. Petram hanc non tamẽ quæ in loco manebat uisibilis, sed muisibilem quæ sequebatur eos, Paulus Christum fuisse scribit, qui nunc ait, Ioan. 7. Qui credit in me flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ &c. Verbo spiritus & manna Euangelij pascit nos è cœlis. Iam ni fallor uides parabolas fuisse etiam illa facta, omnia enim, ut ait Paulus, in figurã contingebant eis, Sunt autẽ scripta non propter eos, sed ne nos incredulo uerbo dei similiter pereamus.

Ingrati excæcantur.

Mare rubrũ.

Colũna ignis & nubis.

Petra.

Et apposuerunt adhuc ut peccarent ei, exacerbauerunt altissimũ in inaquoso. Et tentauerũt deum in cordibus suis, ut peterẽt escas animabꝰ suis. Et detraxerunt deo & dixerunt, nũquid deus poterit pa

rare mensã in deserto? Quoniã percussit petrã & fluxerunt aquæ & torrẽtes inundauerũt. Nunquid & panem potest dare, aut parare mẽsam populo suo? Ideo audiuit dñs & distulit, & ignis accẽsus est in Iacob & ira ascendit in Israel. Quia nõ crediderũt in deo, nec sperauerũt in salutari eius. Et mandauit nubib⁹ desuper, & ianuas cœli aperuit. Et pluit eis mãna ad mãducandũ, & panẽ cœli dedit eis. Panẽ angelorum manducauit homo, cibaria misit eis in satietatem. Transtulit hausttrũ de cœlo, & induxit in uirtute sua aphricum. Et pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenã maris uolatilia pennata. Et ceciderũt in mediũ castrorum eorũ circa tabernacula eorũ. Et mãducauerũt & saturati sunt nimis, & desiderium eorũ attulit eis, nõ sunt priuati a desiderio suo. Adhuc esca erat in ore eorũ, & ira dei ascendit super eos. Et occidit pingues eorũ, & electos Israel cõpediuit. In oĩb⁹ his peccauerũt adhuc, & nõ crediderũt in mirabilibus eius. Et defecerũt ĩ uanitate dies eorũ, & anni eorũ cũ festinatiõe.

In inaquoso, id est, in loco ubi antea non fuerat aqua, nam nunc erat illic aqua excussa ex petra, ut sequentia quoq; habent. Fe. In solitudine.

Mensam populo suo. Fe. Carnẽ populo suo. Nam utrãq; uoluerũt & panem & carnẽ postq̃ aquã acceperant. *Distulit, scilicet ostendere iram suã*

iudicij, ut in sequẽtibus uides ubi occidit pingues &c. Et est, distulit, dissimu
lauit mirerim. Fe. Iratus est. Panem angelorum, uel regum, uel nubium, Panem ange-
uel robustorum, ista omnia possunt legi ex Heb. Ego legerem nubium, quia lorum.
præcessit, Et mandauit nubibus desuper & ianuas cœli aperuit, ut panis nu
bium ex nubibus & panis cœli ex ianuis cœli uenisse dicatur, utrũq; tamẽ
idem sit more scripturæ. Si angelorũ legeris, necesse est ut non tam in man
na quã in id quod manna significabat respicias, nempe in uerbum dei siue
fidem in Christum, quemadmodũ Moyses interpretatur, Deut. 8. & Chri-
stus Matt. 4. & Io. 6. Angeli uerbo & præcepto dei summe obediunt & fi
ducia summa in deũ rapiuntur, Vnde oramus, Fiat uolũtas tua sicut in cœ-
lo & in terra. Dũ uero hoc dicimus, nõ ignoramus manna ab alijs interpre
tari, dictum esse panẽ angelorũ, q; ille panis ministerio angelorũ sit formatus
in aëre, Sed quid attinebat hic angelos factores facere plusquã in alijs mi-
raculis in Aegypto & in mari rubro, ut in sanguine, in ranis &c? Et pro-
fecto hæc oratio, Panis angelorũ non significat panem quẽ angeli faciũt, sed
quẽ angeli comedũt, Nisi etiã uelis dicere ubi dominus ait, Non est bonum
sumere panem filiorũ &c. significare panẽ filiorum non quẽ filij edũt, sed
quẽ filij faciunt. Hoc autẽ modo, id est, si in mysterium respicias, non fuerit
quoq; obscurũ quid panis robustorũ, quid panis regum significet, nempe
quẽ robusti comedũt & reges, id est, credentes, aut unde robusti & reges fi
ant. Verbũ enim dei confortat cõtra imperium mortis & cũ deo regnare
facit modo edas &c. Felix sic, Panem robustorũ comedit uir, cibum uiaticũ
misit illis in saturitatẽ.

Haustrum, uentũ à meridie flantem. Aphricum, ab occidẽte. Felix pro hau
stro interpretatur Eurum qui flat ab oriente. Historia habet trans mare ra
ptas uento auiculas, Nu. 11. Ventus egrediens à domino arreptas trans ma-
re coturnices detulit & demisit in castra &c.

Compeduit. Fe. incuruare fecit uel humiliauit. Cum festinatione. Fe. In
horrore uel turbine, Id est terrore iudiciorũ horrendorũ dei ex rea con-
scientia perierũt, ut ne id quidẽ quod uiuere uidebãtur uita fuerit &c.

Vides quo pergat cordis humani cecitas, Confitemur omnes ore proui Prouidentia
dentiam diuinam, sed non credimus, qui ne uentrem quidem deo audemus dei erga nos.
committere forte uix duos dies uicturi, quos deus uiginti annis pauit etiã
nihil solicitos, non respicimus in admirabilia opera dei, qui à conceptione
tam mirabiliter nobis prouidet, ut alia iam taceamus opera dei erga nos
per omnem uitam nostram. Ita apud incredulos Iudæos in tentatione ni- Impietas

hil erant omnia dei mirabilia ante facta ut crederent deo, quin & (quæ est impietas humani cordis) ex miraculo recenti accipiunt occasionem tentandi deum, num sciliçet posset & panem & carnem dare qui dederat ex petra aquas, à qua tentatione monet Paulus, ut caueamus. 1. Corinth. 10. quid enim hoc aliud est quã negare opera dei fuisse quæ facta sunt, & prophanatione reddere, ut hic dicitur, detractionẽ, id est, obloeutionẽ, quasi deo neq; audiente neq; uidente? sed certe deus audit, quemadmodũ hic dicitur, & irascitur in blasphematores, tametsi ira eius adhuc non uideatur, tametsi interim præstet manna & carnes è cœlis, ut nihil minus quã irasci uideatur, dat interim omnia bona contemptoribus, blasphematoribus, persecutoribus uerbi sui. Sed quid additur? Adhuc, inquit, esca erat in ore eorum &c. Quare hoc ut uideant simul q; deus beneficia de quibus impie dubitant, possit dare, & tamen sentiant dei potentiam quam contemp serunt. Sed sint ista nobis terrori, ut postulemus à deo spiritum ne sic excæcemur, quemadmodũ illi qui reliqui ne ex plagis quidem & nece aliorum didicerunt credere & fidere deo, donec eos consumeret & ad uanitatem, id est, nihilum redigeret dies & annos eorum.

Detrahere deo in corde.

Aduerte q; hypocrisis nostra descripta est, quando dicitur, Et tentauerunt deũ in cordibus suis, & detraxerũt deo & dixerunt, repete, in cordibus suis. Nam tametsi omnes bene loquamur ore de dei prouidẽtia, tamen in necessitate infideliter ad ista quæ hic scribuntur deflectimus, & nisi dei manus sustentet corda nostra suo spiritu, ruimus ita ut illi in dei blasphemiam in cordibus nostris, & facimus dei promissionẽ mendacem deiq; curam erga nos uanam &c.

Occultum iudicium.

Præterea uide quã horrendum sit dei iudicium quãdo impij dei contẽptores, id est, qui nõ credunt deo consequũtur quæ desiderant, ita ut uel soli à deo diligi uideãtur reliquis despectis, sed in ipsis dei beneficijs deprehenduntur & rapiuntur dei iudicio pingues etiam & electi inter ipsos ut euadere nequeant &c. Nihil ergo gloriandum hypocritis si omnia prospere succædant, dum alij formis crucis exercentur.

Manna.

Manna esse uerbũ dei supra diximus ex Moyse & Christo interpretibus, & Paulus escam spiritualẽ uocat sicut & aquam potũ spiritualẽ, id est quæ non ore editur & bibitur sed corde in spiritu, qd' manna fastidientes

Carnes.

præferunt carnes Aegypti. i. carnale uerbũ, siue traditiones humanas, quæ cæca ratio semp præfert uerbo dei, Hoc enĩ uerbũ crucis est, & illæ per hypocrisim gloriã & iustitiã mentiuntur. Sed uæ nobis, quia nõ sumus fraudati à desiderio nostro, quẽadmodũ alibi dicit, Dimisi eos secundũ desideria cordis corũ ibunt in adinuentionibus suis.

Cum occideret eos tunc exquirebãt eũ & reuertebantur et diluculo ueniebãt ad deum. Et recordati sunt q̃ dñs adiutor ipsorũ est, et deus altissimus redemptor eorũ est. Et dilexerunt eũ in ore suo, et lingua sua mẽtiti sunt ei. Cor autẽ eorũ non erat rectũ cũ eo, neq̃ fideles fuerũt in testamẽto eius. Sed ipse est misericors et propicius fiet peccatis eorum, et non dissipabit eos. Et abundabit ut auertat irã suam, et nõ incendet omnẽ iram suã. Et recordatus est q̃ caro sunt, spiritus uadens et non rediens.

Adiutor. Fe. Creator, ut duo hic dicantur & creator & redemptor. Et dilexerunt eum in ore suo. Fe. Adulati sunt ei uel lactauerunt eũ ore suo.

Verba quidẽ fidei hic ponũtur, Exquirebãt. Reuertebantur. Recordati sunt. Dilexerũt, sed hypocrisim fuisse declaratur, Non oĩs, inquit, qui dicit mihi domine domine intrabit in regnũ cœlorũ, sed q̃ facit uolũtatẽ patris mei qui in cœlis est. Hæc autẽ est uolũtas patris mei qui misit me, ut credatis in eũ quẽ ille misit, ut oĩs qui uidet filiũ & credit in eũ habeat uitã æternã. Matt. 7. Io. 6. Hæc sunt oĩa studia & opera bona hypocritarum & ille dei cultus. Cũ loquimur de fide & q̃ oĩa ipsorũ opera nihil sunt absq; fide, sta tim respondent. Et nos credimus, alioqui quare laudaremus deũ? quare omnia ista faceremus? Sed uide hic, quid de credẽtibus potuisset maius dici, q̃. Exquirunt deũ, reuertuntur etiã post peccata, & mane cõsurgunt ad eum inuocandũ, recordantur q̃ deus sit & creator & redẽptor ipsorum, & in summa, diligunt deũ? Et tamẽ hæc oĩa dicit fuisse absq; fide, id est, fiducia in deum & eius promissionẽ, omnia illa tam speciosa fuisse fucum, mendacium & iniustitiam coram deo. Videant hæc nostri hypocritæ qui uerbũ siue testamentum dei contẽnunt propter traditiones humanas, et tamẽ dicunt se credere & deum placare suis operibus. i. fuco & mendacio.

Hypocrisis in cultu dei.

Præterea hic descripta est pœnitẽtia ipiorũ q̃ dicitur, Cũ occideret ali os, alij exquirebãt eũ &c. Dolẽt enĩ sua dãna nõ dei iniuriã & contẽptũ, quẽadmodũ Esau, qui nõ est cõsecutus pœnitentiæ locũ q̃uis cũ lachrymis

Pœnitentia impiorũ.

quæsisset eã, Heb.12. Doluit enim nõ quia peccauerat in deũ, sed quia amisse rat ius primogenituræ & patris benedictionem. Itaq; hic se respiciunt non deũ quẽ non diligũt nisi falso, dicẽtes ore nõ corde, Misercre mei deus &c.

Patientia dei. Sed ipse deus est misericors & abundãs misericordia sua ut non statim perdat infideles & hypocritas, sed expectet ad pœnitẽtiã (ut dicitur quo q; Ro. 2. de gloriantibus in lege & de magistris aliorum &c. Id est, de ipsis simis hypocritis) recordatus uidelicet q̃ spiritum dei non habent, sed tantũ caro sunt, ut & Gen. 6. dicitur, & sunt spiritus nõ dei sed humanus qui uadit & non reuertitur, per se est ignorãs dei & semper in deteriora sibi dimissus labitur donec compleat suam damnationem, nisi spiritu dei retrahatur & alius fiat. Sic carnem condemnat, Esa. ca. 40. & Psal. 102.

Quoties exacerbauerũt eum in deserto, in irã concitauerunt eũ in inaquoso. Et conuersi sunt & tentauerunt deũ, & sanctum Israel exacerbauerũt. Non sunt recordati manus eius, diei qua redemit eos de manu tribulãtis. Qui posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in campo Taneos. Et conuertit in sanguinẽ flumina eorum, & imbres eorũ ne biberent. Misit in eos muscam caninam & comedit eos, & ranam & corrupit eos. Et dedit rubigini fructus eorũ, & labores eorũ locustæ. Occidit in grandine uitem eorũ, & moros eorum in pruina. Et tradidit in grandinem iumenta eorũ, & possessionem eorũ igni. Emisit in eos iram indignationis suæ, indignationem & iram & tribulationem, immissionem per angelos malos. Viam fecit semitæ iræ suæ, & non pepercit a morte animarũ eorũ, & iumenta eorum

in morte concluſit. Et percuſſit omne primogenitũ in terra Aegypto, primitias omnis laboris eorũ in tabernaculis Cham. Et tranſtulit ſicut oues populũ ſuum, & perduxit eos tanq̃ gregẽ in deſerto. Et deduxit eos in ſpe & non timuerunt, & inimicos eorum operuit mare.

In inaquoſo. Fe. In ſolitudine, ut ſupra. Exacerbauerunt. Fe. Circũſcripſerũt. i. potentiã eius limitauerũt, ut ait idẽ Fe. Oĩa cũ poſſe nõ credidẽrũt, ſicut ſupra. Excußit ex petra aquam, nunquid & panem poterit dare &c. Imbres. Fe. Riuos. Muſcã caninã. In Heb. ſignificatur omne genus muſcarũ. Rubigini. Fe. Bruco. Poſſeßionem. Fe. greges.

Poſt oĩa in Aegypto miracula certe mũdo ſtupẽda, poſtq; inſignem per mare rubrũ traductionẽ, & Aegyptiorũ ſubmerſionẽ, ſæpe infideliter deum, qui ſanctificat Iſraëlem. i. qui eſt ſanctificator populi ſui, ad tracũdiam cõ. itauerũt, ut dixerit ipſe Nu. 14. En tentauerũt me iã per decẽ uices, tentatores manſerũt, fideles ut crederẽt deo facti non ſunt. Vt nõ mireris hodie quorũdã cæcitatẽ ſi illi tot miraculis credere nõ potuerũt. Et Chriſtꝰ dixit, Si Moyſen & prophetas nõ audiũt, neq; ſi al qs ex mortuis ſurrexerit, credẽt. Vbi ſpiritus dei nõ docet, nihil ſunt oĩa miracula, id qd' ſic dicit Moſes, Deut. 29. Vos uidiſtis &c. & nõ dedit uobis dominus cor intelligens, & oculos uidẽtes, & aures quæ poßint audire uſq; in præſentẽ diem &c.

Excæcatio nullis iuuatur miraculis.

Flumina uertũtur in ſanguinẽ, dũ aqua uerbi dei, quod eſt potus uitæ, uertitur impijs in carnẽ & ſanguinẽ. i. carnalẽ ſenſum, ſiue quãdo pro potu uerbi dei, qd' pater in cœlis reuelat, ſuſcipiũt doctrinas hominũ, quæ caro & ſanguis adinuenit, hic ergo nõ eſt potus ſed mors in fluuijs. Muſca & rana moleſta ſunt, quia ne in minimis quidẽ creaturis pacẽ habent, qui à fide conditoris deſciuerũt. Et præterea ita irridet deus ſapientiã & potẽtiã mũdi, quæ dũ magna molitur impio ſtudio, à ranis & muſcis cõfunditur & ſuperatur. Quod uero fructus omnes & armẽta & greges uarie perdũtur, ſignificat ſapientiæ, potẽtiæ & toti carnis hypocriſi, nihil manere illorũ, unde inflabatur, ubi iudicari cœperit à deo, tũc & percutiente deo ipſorum quoq; pereũt primogenita. i. ſi quid aliquãdo habuerint fidei & cognitio

Miracula Aegypti.

nis dei auſertur, ut excæcati penitus, iam deinceps reſipiſcere nequeant, ad
indurentur cum Pharaone donec damnationi tradantur æternæ. Ita facit
deus illic regnare immiſſiones per angelos malos, & regnum illud Satanæ,
ut queſcere non poſſint, quin ruant è ſcelere in ſcelus, donec conſumment
peccata ſua horrendo ſatis dei iudicio, ſi quis uidere poſſet.

Tabernacula Cham.

Aegyptus Hebræis dicitur Miſraim, qui fuit filius Cham, occupator terræ Aegypti, & primus inhabitator, ubi manſit eius poſteritas. Gen. 10. Tabernacula ergo Cham ſunt Aegyptus.

Et induxit eos in montem ſanctificationis ſuæ, mõtem illum quem acquiſiuit dextera eius. Et eiecit a facie eorum gentes, & ſorte diuiſit eos in funiculo diſtributionis. Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Iſrael. Et tentauerunt & exacerbauerũt deum altiſſimum, & teſtimonia eius non cuſtodierunt. Et auerterunt ſe & ſpreuerunt, quemadmodũ patres eorum, conuerſi ſunt in arcum prauum. Et in ira concitauerunt eum in collibus ſuis, & in ſculptilibus ſuis ad iram prouocauerunt eum. Audiuit deus & ſpreuit, & ad nihilum redegit ualde Iſrael. Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum ſuum ubi habitauerat in hominibus. Et tradidit in captiuitatem uirtutem eorum, et pulchritudinem in manus inimicorum. Et concluſit in gladio populum ſuum, et hæreditatem ſuam ſpreuit. Iuuenes eorũ comedit ignis, et uirgines eorum non ſunt defletæ. Sa

cerdotes eorũ in gladio ceciderũt, et uiduæ eorũ nõ plorabãtur. Et excitatus est tanq̃ dormiẽs dñs, tanq̃ potẽs et crapulatus ex uino. Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobriũ sempiternũ dedit eis.

Et sorte diuisit eos per funiculum distributionis. Lege librum Iosue. De funiculo dixi psal. 15. Fe. Et quiescere fecit illos in funiculo hæreditatis.

Conuersi sunt. Fe. Cõuersi sunt retrorsum ut arcus fraudis. Oseæ. 7. re- Arcus prauus.
uersi sunt ut essent absq; iugo, facti sunt quasi arcus dolosus. i. qui sagittã ia-
culari nõ põt, ubi opus est. Sic populũ dei illi se fore promittebãt, at in tem-
tatõe seue prosperitatis siue aduersitatis deficiebãt à deo. In collibus su-
is. Fe. Excelsis suis. Et ad nihilũ redegit ualde. Fe. Et abominatus est ualde
Israël. Virgines eorũ nõ sunt defletæ. Fe. Virgines eorũ nõ nupserũt. i. læ
titia nuptiarũ quoq; cessauit, ut nõ auditus sit illic uox sponsi & sponsæ.

Percusserat dominus populum peccantẽ in deserto, ut reliqui tantũ sue Veritas dei.
rint ex numero eorũ, qui egressi sunt uiri ex Aegypto Iosue & Caleph, qui
cũ filijs occisorũ ingressi sunt terrã promissam. Videbãtur oẽs illæ promis-
siones propter pcã populi cecidisse. At dei ueritas mẽtiri nõ potest. Dedit
propter semetipsum terrã quã promiserat semini Abrahæ, & induxit eos
in montẽ Sion, ubi futura erat sanctificatio nominis eius, templũ & omnia
sacra Iudæorũ, licet ingressi, non statim potuerint occupare arcem Sion. 2.
Reg. 5. licet quoq; tunc non intellexerint illum locũ fore sanctificationis dei,
quia non erat nominatus, Deut. 12. Lege propter historiam librum Iosue.
Hunc montem, inquit, acquisiuit dextera dei, ut non arrogent sibi aliquid
quasi humanis uiribus sit res confecta, cum omnia fecerit illic deus, siue per
homines siue sine hominibus, siue per arma siue sine armis, ut & psal-
mo. 43. Nec enim in gladio suo possiderunt terram &c. Et Deuterono-
mij. 8. & 9.

Mons Sion ecclesiam procul dubio significabat, ut sæpe uides in scrip- Mons Sion.
turis. Erat enim habitatio populi dei, ergo ubi populum dei, id est creden-
tes, inueneris illic montem domini esse non dubitato cum omni sanctifica-
tione & iustificatione eius, de quo Esa. 2. & 4. Micheæ. 4. Hunc montem ac-
quisiuit deus per sanguinem filij sui, atq; ex hoc eijcit gẽtes, id est, quicquid
est infidelitatis & concupiscẽtiæ, ex Adam paulatim exterminat per spũm

suum,ut tandem solum semen Abrahæ & Israëlis illic inhabitet &c.

Et tentauerunt &c.lege historiam iudicũ.Quid queso ista cæcitas & ingratitudo post omnia beneficia,post omnia dei iudicia,quæ supra legis,no bis significat,propter quos hæc scripta sunt,non propter illos qui interi-

Qui stat &c. *runt,nisi quod monet Paulus,Qui stat,uideat ne cadat? ne quis satur uerbi dei & fastidiens,putet se iam omnia consecutum. Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam &c.*

Et repulit &c.Vide in principio regum,ca.4.5.6.7.antea in Silo fuerat arca. Iosue.18. Iam Silo abijcit dominus, & omnem gloriam populi sui tradit gladio & igni Philistinorum. Et tamen memor uerbi sui, percutit

Ani. *æterno opprobrio anos Philistinorum,ut opprobrium ferant,qui iam triumphare uidebantur,& confundantur turpiter,qui suis uiribus fidentes, gloriabantur.Punit quidem dominus suos per impios,sed rursum illos deijcit,quia suæ potentiæ arrogant quod dei est,quemadmodũ legis de Assyrio,Esa.10.Væ Assur &c.*

Similitudines à rebus indignis.

Et excitatus &c.Vel ex hoc loco accipe,q̃ in scripturis deus nõ indignum iudicat assimilari rebus,quas ipse damnat.Similitudines sunt non res ipsæ.Sic & fideles indignis rebus quandoq; à deo assimilantur. Hinc est q̃ dominus dicitur uenturus sicut fur in nocte,q̃ exacturus usuram,q̃ rapiet sicut leo,Item,q̃ laudatur uillicus iniquitatis &c.

Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit. Sed elegit tribũ Iudæ, montem Sion quẽ dilexit. Et ædificauit sicut unicornis sanctificationem suam in terra quam fundauit in æternum. Et elegit Dauid seruum suum, & assumpsit eum a gregibus ouium, a sequendo fœtas accepit eum. Vt pasceret Iacob seruum suum, & Israel hæreditatem suam. Et pauit eos in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum suarum deduxit eos.

Sicut unicornis,id est,fortis & nullius potẽtiæ cedens, & hũc unũ locũ

tantum eligens, de unicorni psal. 21. Felix, Et ædificauit uelut excelsa, uel uelut palatia superba sanctuarium suum, id est, templum &c. In intellectibus. Fe. In prudentia.

De hac repulsione & electione supra diximus, Templum uero significasse templum uerum, in quo deus habitat per Christum, quis ignorat uel declarante Paulo. 1. Cor. 3. secundum prophetiã Nathan ad Dauid. 2. Reg. 7. Ipse ædificabit domum nomini meo, & firmabo thronum regni eius usq; in sempiternum. Vnde hic addit, In terra quam fundauit in æternum, quod non aliter potes intelligere, quã de sacerdotio & regno illorũ, omnia enim facta sunt noua & spiritualia, in Christo, atq; adeo æterna, sacerdotiũ æternum, regnum æternum, templum æternum & terra æterna. Sic & Esa. 9. de terra illa dicitur, sed certe æterna. Super solium Dauid &c. Dauid rex factus procul dubio Christus est, non solum significatione, sed etiã q; ex carne eius erat nasciturus. Idcirco non solum Dauidis filius in scripturis dicitur, sed etiam Dauid, ut alibi diximus, qui postquàm fuit minister circumcisionis despectus, glorificatus est, ut fieret rex & pastor totius spiritualis Israëlis, id est, omnium credentium, qui sunt hæreditas dei, quemadmodũ Esaiæ. 40. scriptum est, Sicut pastor gregem suum pascet &c. Qui pascit nos innocentia cordis sui, id est, sancto suo spiritu per uerbum suum nobis reuelatum. Et prudentia manuum suarum deducit nos. qui enim spiritu Christi aguntur, hi sunt filij dei. Alioqui nostris manibus permissæ nos stultæ ouiculæ erramus, & rictui obnoxij sumus luporum.

Templum.

Aeterna terra

Dauid.

PSALMVS LXXVIII.

Titulus. psalmus Asaph.

SVMMA. Iudæi. 1. Macha. 7. de sua quam tunc patiebantur miseria hũc psalmum intelligebant, & uerba sunt clara, prophetata tamen dudum antequàm talia aut similia, quæ in historijs legimus, illi populo contingerent. Similiter Esaias cap. 64. deflet non solum miseriam illius populi afflicti, & peccatis grauati, sed etiam huius temporis nostram, quando gentiles, id est gratiam Christi auersantes, uenerunt in hæreditatem dei, in templum spiritus sancti, in Hierusalem ciuitatem regis magni, id est, Christi, & omnia polluta, uacua, sanguine & corporum & ánimarum fœdata reddiderunt, exponentes interfectos uolucribus cœli & bestijs terræ, id est, dæmonibus, ita ut non sit aliquis quoq; qui sepeliat, id est, tegat oppro-

Hæreditas dei corã deo conqueritur.

brium mortis nostræ coram deo. Sed ô deus quousq; tandem non uindicas oues tuas, de his oppressoribus & homicidis, licet ob peccatum tam diu derelictas? Salua reliquias gregis tui, ut te laudemus in æternum.

DEus uenerunt gentes in hæreditatem tuã, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem uelut pomorum custodiam. Posuerunt mortícina seruorum tuorum escas uolatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestijs terræ. Effuderunt sanguinem eorum tanq̃ aquam in circũitu Hierusalẽ, & non erat qui sepeliret. Facti sumus opprobrium uicinis nostris, subsannatio & irrisio ijs qui in circũitu nostro sunt. Vsquequo domine iraſceris in finem? exardescet uelut ignis zelus tuus? Effunde iram tuam in gentes, quæ non nouerũt te, & in regna quæ nomen tuum non inuocauerũt. Quia comederunt Iacob, & locũ eius desolauerũt.

Velut pomorũ custodiam, id est, tugurriolum in horto, quod uel destruitur, uel sua sponte cadere permittitur, & uacuum manet, ubi amplius fructus non custodiuntur. Esa. 1. Sicut tugurium in cucumerario. Felix, In aceruos lapidum, id est, uastatam feciſti Hierusalem, & ex superbis ædificijs facti sunt acerui lapidum.

Querela piorum.

Vtcunq; peccatores sumus domine deus, tamen tua res agitur, dum nos qui sumus hæreditas tua, templum tuum, ciuitas & habitatio tua, serui tui, sancti tui à te sanctificati, Iacob & semen Abrahæ, qui credidit tibi, & cui ius semini promisisti tuam benedictionem, impetimur propter te, propter tuum uerbum & confessionem, à gentibus quæ ignorant nomen tuum, non habent uerbum tuum, sed uolunt, ut abnegato tuo uerbo ipsarum ample-

ctimur leges & mendacia humana, & sequamur cultum dei alienum, contra diuinum uerbum tuum, quo omnia subsistunt, Quæ gentes postquàm omnia tua sacra contaminauerunt in illis, qui consentiunt eis, non consentientes rapiunt ad interitum, ita ut etiam honor sepulturæ cadaueribus nostris denegetur, Indigni iudicamur, ex quibus aliquid residui maneat in terra, Blasphemamur, persecutionem patimur, uelut peripsema mundi facti sumus, inter notos & uicinos facti sumus, uelut ululæ inter aues. Effudisti domine deus tram tuam super nos per impias gentes, quæ ambitionem suam, & aurum suum colunt, non te, sufficiat nos bibisse è calicis tui uino, aufer calicem è manu nostra, & trade inimicis, ut bibant usq; ad ficem. Esa. 51. supra psal. 74.

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarū cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis. Adiuua nos deus saluator noster, propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propicius esto peccatis nostris propter nomen tuum. Nequando dicant gentes, ubi est deus eorum? Et innotescat in gentibus, coram oculis nostris, ultio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est. Intret in conspectu tuo gemitus compeditorū secundum magnitudinem brachij tui posside filios mortificatorum. Redde uicinis nostris septuplū in sinum eorum, improperium eorum quod exprobrauerunt tibi domine. Nos autem populus tuus & oues pascuæ tuæ confitebimur tibi deus in seculum. In generationem & generationem annunciabimus laudationem tuam.

Filios mortificatorum, id est, illos qui reliquis interfectis adhuc residui sunt. Fe. Dissolue filios mortis. i. more scripturæ illos, qui morti destinati sunt, hoc est, fac nos liberos, qui quotidie tradimur in mortem, psalmo. 43. Quoniam propter te mortificamur tota die &c.

Euãgelica gratia desyderatur.

In tribulatione facile agnoscimus nos peccatores, & nihil agnoscimus iustitiæ. Idcirco qui sine cruce uiuit, non potest non sua hypocrisi perire. Ne memineris, inquit, impietatis, uel parentum nostrorum, uel totius uitæ nostræ. Quo Euangelica gratia desyderatur, de qua prædixit dominus, Hiere. 31. Peccati eorum non recordabor amplius. Et addit, Cito præueniant nos misericordiæ tuæ, quia in præsentaneo sumus periculo, & tuo premimur per impios iudicio nimis pauperes & adflicti. Adiuua nos deus qui solus saluare potes, non uis aut iustitia humana, uana enim salus hominis. Et libera nos, non quia digni sumus, aut quia promittimus nos magna tibi facturos, sed solũmodo ut glorificetur nomen tuum, quod iam blasphematur inter gentes. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei. Idem est quod sequitur, Et propicius esto peccatis nostris, non propter opera, & iustitias nostras, non propter hoc uel illud, sed tantum ut sanctificetur nomẽ tuum, ut prædiceris ille qui es, id est, deus, saluator, pater &c. Neq; uero solum respicito in miseriam nostram, quam merito sustinemus, sed etiam in blasphemiam aduersariorum, ne dicant, Vbi est nũc deus illorum, de cuius fiducia solent gloriari? Ita ulciscere sanguinem nostrum, ut nobis aspicientibus & gaudentibus nota fiat inter gentes ultio, ut sentiant manum tuam, qui irriserunt benignitatem. Audiatur coram te gemitus uinctorum, solue destinatos ad mortem. Redde septuplum, id est, multipliciter, psal. 11. in caput irridentiũ nos blasphemiã, quam non tã in nos, quàm in te iactauerũt. Et nos oues pabulo tui uerbi pastæ, erimus in laude tua in æternum.

Nequando.

PSALMVS LXXIX.

Titulus. προσκέλευσις, erga lilia testimonij Asaph psalmus.

Lilia testimonij.

Siue dixeris lilia testimonij puritatem ueritatis diuinæ, ut dixi, psal. 59. siue sanctos qui exempla facti sunt, in quibus uere uideri liceat promissiones dei esse ueras, quemadmodum lilia dixi, psal. 44. uirgines, id est, castas fide mentes, sponsæ familiam, Christi membra. Siue, inquam, hoc siue illud dixeris, utrũq; idem est, & huc bene quadrabit. Veritatem enim deus patribus seruauit & præstitit, & precatur psalmus, ut rursum & amplius præstet, iam rursum ob peccatum perditis.

Summa

SVMMA. Hic iterum uidere licet nobis captiuitatem noſtram, ut Iudæis tunc ſuam. Illi olim cum tanta dei gloria educti ex Aegypto, rurſum traditi ſunt ob peccata ſæpe in manus alienorum, item in poteſtatem impiiſſimorum regum Iſrael & Iuda, & præterea, inquit, aper ex ſylua, & fera crudelis uaſtauit uineam domini, id eſt, domum Iſraël, Eſa. 5. & Matth. 21. Sit interim exempli uice, radix illa peccati Antiochus illuſtris, qui quanta mala ille fecerit, uidere licet primo libro Machabeorũ. Nos quoq; ſanguine Chriſti triumphato mortis regno liberati, rurſum ob peccata traditi, primum ſumus uarijs eccleſiæ oppugnatoribus, id eſt, hæreticis, ſed tunc adhuc ſpes erat ſalutis, quando ſcripturis certabatur, Nunc uero aper de ſylua indomitus & agreſtis, hoc ſcilicet Anti Chriſti regnum, omnino uaſtauit Chriſti uineam, & nequaq; ſuſtinet, ut contra ſe ex uerbis ſanctorum prophetarum, Chriſti, Apoſtolorum, ne uerbum quidem producatur, quin ut Antiochus pro lege dei ablata nobis ſuam reddidit, id eſt, traditiones humanas. Ablato ergo uerbo dei, quid quæſo nobis reſtat ſalutis? Tũc orabant, ut Chriſtus auxiliator naſceretur, qui hic uocatur filius hois, et ur qui eſt à dextris dei corroboratus, & in regno confirmatus, ut ſcilicet manifeſtato deo in carne, & oſtenſa hilari per Chriſtum uultu patris, ad eum conuerterentur, & ſalui fierent, nunc nobis idem quàm maximis uotis agendum eſt, ut oremus deum, ut uiſitet uineam ſuam, reſpiciendo non in noſtram iniquitatem, ſed in dilectum filium ſuum redemptionem noſtram, ſicut & pſal. 83. Reſpice, inquit, in faciem Chriſti tui, ut rurſum mittat Chriſtum ſuum, olim pro nobis incarnatum, ut à conſpectu præſentiæ gratiæ eius increpati, pereant hoſtes gratiæ & Euangelij dei, & nos conuerſi, uiuificemur uerbo uitæ, & reddita facie, id eſt, præſentia noſtri uindicis in æternum ſalui ſimus.

Miſeria populi à deo traditi.

QVi paſcis Iſrael attende, qui deducis uelut ouem Ioſeph. Qui ſedes ſuper Cherubim appare coram Ephraim & Benlamin & Manaſſe. Excita potentiam tuam & ueni ut ſaluos facias nos. Deus cõuerte nos, & oſtende faciem tuam, & ſalui erimus. Domine deus uirtutum uſque quo iraſceris ſuper orationem ſeruorum tuorum?

Cibabis nos pane lachrymarum, et potum dabis nobis in lachrymis in mensura? Posuisti nos in contradictionem uicinis nostris, et inimici nostri subsannauerunt nos. Domine deus uirtutum conuerte nos, et ostende faciem tuam, et salui erimus.

Ostende. Fe. Illustra, ut psal. 66. Illuminet uultum suum super nos &c. Cibabis me. Fe. Fecisti illos (seruos tuos) comedere panem lachrymarũ, & fecisti illos bibere lachrymas in maxima mensura. Virtutum. Fe. Exercituum. Stultorũ & illorũ, qui nihil habent fidei, est mouere quæstionem de inuocatione sanctorũ, cũ ex præcepto dei nemo inuocandus sit ad salutem, quàm deus. Inuoca, inquit, me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. Et omnis quicũq; inuocauerit nomẽ domini, saluus erit. Sed quomodo inuocabunt in quẽ non crediderunt? quomodo credunt sine uerbo dei? &c. Inuocationem ergo sanctorũ in scriptura non legis, cõmemorationem uero sæpe, non ut intercedãt, sed ut meminerit deus testamẽti cũ patribus sanctis pacti, aut similiter per misericordiã agat, quẽadmodũ cũ illis egit. Atq; hoc nõ est inuocare sanctos, sed deũ suæ misericordiæ & promissionis admonere. Ita hic habes, Qui pascis Israël &c. & alibi. Memẽto domine Dauid &c. ubi sequitur, Iurauit dominus Dauid ueritatem &c. Sic & Moses orat, Memẽto domine Abrahæ, Isaac & Iacob, quibus iurasti dare terram &c. Sic & seruus Abrahæ, Deus domini mei Abraham &c. Ita quoq; licet mihi dicere, Qui non uerbo solũ, sed & lapsu erudisti Petrum Apostolum, miserere & mei, quandoquidem manus tua non est abbreuiata: Qui suscepisti latronem tecum crucifixum, suscipe & me.

Inuocatio solius dei.

Cõmemoratio sanctorum defunctorum.

Quapropter primus uersus huius psalmi sit tibi maxime cõmendatus, Admonet nos summæ, & maximæ curæ dei patris erga nos. quod ut intelligas oportet, ut scias historiã, quomodo deus pauerit Iacob, & in fame nonnulli ouem nihil recusantem pati à fratribus, ab Aegyptijs, quem deus non deseruit, neq; in fouea neq; in carcere, donec pro contumelia faceret eum Aegypti regem. O admirabilẽ dei patris manum pascentis & deducentis, modo simus oues pascuæ eius. Quotusquisq; nostrum est, qui iusta exempla

Prouidẽtia dei in nos.

non uideret in se nisi cæcitas nostra obstaret? Sancti ergo in fide defuncti, exemplaria sunt nobis benignitatis & misericordiæ dei, ut fidamus nos nostrâ quoq; omnia esse in manu benigni patris, quèadmodum illi. Si aliud ex eis feceris, tuo periculo feceris. Vtinam quæ deus nobis mandauit, relictis alijs, curaremus. Vide Sapien. 10. Sapientia autem hos &c. Sancti exemplaria sunt.

Super arcæ propiciatorium, quod duo cherubim obumbrabãt, sedebat olim in templo dominus, secundũ eius promissionẽ, Exo. 25. Nũc aũt sedet supra templũ, & complet totũ templum, & omnis terra plena est gloria eius, Esa. 6. Super Cherubim.

Appare &c. Sic exponũt. Appare super arcã, q̃ arca erat locata ad occidentem, ubi tres istæ tribus locabãtur, Nu. 2. Ego aũt intelligo deũ orari, ut manifestetur coram tota posteritate Iacob siue Israëlis. Erat enim terra Galaad trans Iordanẽ, ubi dimidia tribus Manasse accepit possessionẽ, Ios. 13. Erat deide terra Canaan, cuius pars dicta est Ephraim, ut alibi dixi, & regnũ Israël & Samaria. 4. Reg. 17. pars uero regnum Iuda, ubi Iudas & Benlamin erãt, quæ proprie dicebatur Iudæa, in qua erat Hierusalem, in sorte, scilicet tribus Benlamin. Omnes ergo terras comprehendit Iudæorum, cum dicit Ephraim, Benlamin & Manasse. Præterea hos præcæteris nominat psalmus, quia Iosephum seorsum ante nominauerat, qui totũ genus patris sui Iacob, prouidentia dei admirabili seruauit tempore famis in Aegypto. Benlamin enim, ut Genesis habet, uterinus frater erat Iosephi, & Ephraim & Manasse filij Ioseph à Iacob in filios adoptati, & in tribubus Israel computati sunt, Gen. 48.

Ait ergo sic, Qui numq̃ deseruisti tuos in necessitate siue corporali siue spũali, cuius promissionẽ habemus, q̃ sis habitaturus inter nos, appare nobis qui uideris nos deseruisse, ostẽde potentiã tuã in eos, qui nos opprimunt. Conuerte corda nostra tuo spũ ad te, & ostende nobis præsentiam gratiæ tuæ & liberationis, & salui erimus. Non enim nostris uiribus liberabimur à pressuris mortis, & regno tenebrarũ, sed sola illuminatiõe uultus tui supra nos. Sine te nihil possumus, tu es deus uirtutũ siue potentiarum, & exercituũ, qui oĩa potes, cui oĩa subsunt, in cuius manu sunt oĩa. Quousq; iratus non exaudies? quousq; lachrymas nostras edemus & bibemus in mensura multa, id est, abunde? propter uerbum & ueritatem tuam contradicitur nobis, & blasphemamur à uicinis nostris & ab inimicis &c. Fiducia orat in tentatione.

Vineam de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes et

& plantaſti eam. Viam paraſti coram ea, & plantaſti radices eius & impleuit terram. Operuit montes umbra eius, & arbuſta eius cedros dei. Extendit palmites ſuos uſq; ad mare, & uſq; ad flumina propagines eius. Quare deſtruxiſti ſepem eius? & uindemiant eam omnes tranſeuntes per uiam. Deuaſtauit eam aper ex ſylua, & ſingularis fera depaſta eſt eam. Deus uirtutum conuertere, & reſpice de cœlo & uide, & uiſita uineam iſtam. Et perfice hanc quam plantauit dextera tua, et ſuper filiũ hominis quem confirmaſti tibi. Incenſa eſt igni et ſuffoſſa eſt, ab increpatione uultus tui peribunt. Fiat manus tua ſuper uirum dexteræ tuæ, et ſuper filiũ hominis quem confirmaſti tibi. Et nõ diſcedemus a te, uiuificabis nos et nomen tuum inuocabimus. Domine deus uirtutum conuerte nos, et oſtende faciem tuam et ſalui erimus.

Viam paraſti &c. non intelligo de eo, q. præceſſit dominus populum in deſerto, ſed de eo, q. eiecit gentes, ut libere poſſiderent terram, uiam fecit ingrediendi terram & poſſidendi, Deut. 7. Ipſe conſumet nationes has in conſpectu tuo paulatim &c. Et perfice &c. Fe. *Et plantulam quam plãtauit dextera tua, & propter filiũ quẽ corroboraſti tibi, plantulam, ſcilicet uiſi ta. Et propter filium, ſcilicet uiſita, Id eſt, ne deſere uineam, ex qua naſciturus eſt ille filius Chriſtus, quem unxiſti regem æternum. Neq; obeſt qđ hoc uerſu non dicitur propter filium hominis, ſicut in Græco, nam ex ſe-*

quentibus uidebis sententiam manere eandem, ubi etiam ex Heb. filius hominis legitur. Quod autem nos legimus, Et super uel ad filium hominis, nõ conuenit cum uerbo perfice, ut necesse sit longius repetere uerbum, Respice uel uide.

Quis est qui non intelligat elegantem hanc de uinea metaphoram scripturæ satis notam? Vineam, inquit, id est, populum tuum, quem tu agricola excoluisti, ut fructum ferret in Christo post nascituro uera uite, Iohan. 15. ex Aegypto trãstulisti, ex seruitute dura & fornace ferrea, ex imperio mortis & tenebrarum. Eiecisti gentes, tua manu, nõ hominum uiribus purgasti, quicquid erat aduersariæ potestatis, ut plantares fixis tuam uineam radicibus, in fiduciam tui nominis, in qua semper tuta persisteret, & fructum ferret in patientia multiplicem, Plantasti, aucta est, creuit in altum, ita ut suum bra montes obscuraret & cedros dei, id est, altissimas, ut dixi psal. 35. Dilatata est usq; ab mare mediterraneum, & usq; ad Euphratẽ sub Dauide, usq; ad terminos orbis terrarum sub Christo, psal. 71. Sed ecce omnium iniuriæ, te deserẽte, obnoxia facta est, dum sepes tuæ protectionis ablata est, secundum tuam comminationem, Esa. 5. Tradidisti eam, primũ occulto iudicio impietati, ut discederet à tuo uero semine, Hiere. 2. & crederet pseudoprophetis, Inde tradidisti Moabitis, Ammonitis, Assyrijs, Chaldæis &c. ut habet liber Iudicum & Regum, ut à uerbo tuo lapsa sentiret etiam brachium seculare, quæ brachium tuum quo tuta fuisset contempserat. Tandẽ etiam prophetis bonis cessantibus singularis fera omnia uastauit, incendit, impuro ore & blasphemia suffodit, ut non sit spes amplius, nisi tu perficias quod cœpisti, ut mittas filium hominis psal. 8. quem unxisti & cõfirmasti ab æterno nobis regem, psal. 2. & 44, Tua manus, tua potentia adsit nobis inuiro, qui in dextra tua regnaturus est, psal. 109. ut is restituat nobis omnia, & omnia per eum perficiantur, per quem omnia facta sunt. Tunc tui palmites manebimus, uitam tuam consecuti per filium hominis, per uirum dexteræ tuæ, ad inuocandum & sanctificandum nomen tuum iugiter, &, quod penè præterieram, tunc peribunt aduersarij huius uineæ omnes, ab increpatione & terrore uultus & sæueritatis tuæ, quando nos exaltans, eos cœperis iudicare &c. Vinea dei.

PSALMVS LXXX.

Titulus. προσκέλευσις super torcular Asaph. de hoc titulo psal. 8.

SVMMA. Deus in propheta monet populum ex Aegypto liberatũ, di-

Festũ tubarũ & tabernaculorum.

cens, Festum tubarum agite cum lætitia, & festa tabernaculorũ, sicut seriò præcepi, Leuit. 23. Iacob & Ioseph, id est, toti generi uestro ex Iacob orto, & per Ioseph in Aegypto seruato, Præcepi, inquam, cum exiretis ex Aegypto, quando audistis linguam incognitam, id est, me loquẽtem. Exo. 2. Non frustra mandaui festa tabernaculorum, sed ut discant posteri, q̃ in tabernaculis habitare fecerim filios Israël quadraginta annis, postquàm stupendis miraculis, & manu liberassem eos ex durißima Aegyptiorum seruitute, ubi inuocastis me in abscondito tempestatis, id est, desyderastis liberari, quando omnia erant desperatißima, & tenebris tribulationum horrendis omnia ita inuoluta, ut deus etiam ipse aduersari putaretur, quando ne mutire quidem licebat contra oppressores. Hanc memoriam uolo ut serues, Non enim uolo obliuiscentem populum & ingratum, licet te cum semper tum apud aquam ex petra excussam, quæ à murmuratione tua aqua contradictionis appellata est, ingratum nimis inuenerim, Numeri. 20. Audi itaq; populus meus & creatorem & liberatorem tuum. Si me audieris ficiam tibi hanc gratiam, tale tibi dabo cor, ut à me nõ deficias ad deum alienum, id quod ex natura tibi impoßibile est. Si, inquit, me audieris, id est, uerbis meis credideris, in me speraueris, me dilexeris, me timueris, quæ sunt uera dei opera, & opera primi præcepti, quod est, Ego sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, non habebis deos alienos coram me &c. Hæc opera ubi reliqueris, statim desciscs ad deos alienos, id est, in aliã cõfides, quàm in deum uerum, qui pro te omnia fecit, ut tu sabbatum agentes delicatum domino, & fiet quod comminatus sum per Mosen, Seruietis dijs alienis, qui non dabunt uobis requiem die ac nocte. Sola conscientia deo fidens quiescere potest, quicquid autem non est ex fide peccatum est. Audiant hæc qui operibus quærunt iustificari, & non ex fide. Ego solum requiro, ut me audias, ut tu quiescas. Dilata tantum os tuum, & ego implebo illud uerbo meo, quod audis, ut possis ex corde me confiteri, & confessione fidei cordis per uerbum meum abundare. Atq; hic diligenter uide, q̃ uerbo dei credito, uiuit homo. Sed non audiuit populus meus uocem meam, & dimisi eos secundum desyderia cordis eorum, ibunt in adinuentionibus suis. Hic uides deos alienos. Vtinam scirent homines, quàm horrendum sit meum iudicium, cum sic eos occulte relinquo suis ipsorum consilijs, & excogitatis uijs, utcunq; in speciem sanctis &c. Si me audissent, & in uijs meis non suis ambulassent, ego nullo negocio percußissem eorum aduersarios, & non tradidi fuissent impietati: Non fuit cor eorum rectum

Absconditum tempestatis.

Aqua cõtradictionis.

Si me audieris nõ habebis deum recentem, aut alienũ.

Dilata os &c.

Iudiciũ in hypocritas.

coram me, etiamsi quandoq; labijs me honorabant, mentiti enim sunt, quando percussi, promittebant meliora, psal. 77. Cum occideret eos, quærebant eum &c. Verum præter id quod sæpe puniti sunt, erit tempus retributionis eorum in æternum, id est, in æternum damnabuntur, qui non crediderunt uerbis meis. Quorum damnatio & inde maior erit, q; etiam beneficijs multis prouocati, me non agnouerunt omnia donantem, negare enim non poßunt, q; donaui eis terram lacte & melle manantem.

MONET nos psalmus, ut sabbatum agamus domino, qui manu uaida dei per Christum è mortis tenebris educti sumus, ne postquàm tantam gratiam saluatoris accepimus, contemnentes uocem dei, & ad nostra consilia deflectentes pereamus, ut illi. ut certe iamdudum auersi à uerbo dei periuimus. Hoc dicit Paulus hæc exponens. 1. Corinth. 10. Vnde & psalmo. 94. Hodie si uocem eius audieritis &c. Vide Hebræ. 3. & 4.

EXultate deo adiutori nostro, iubilate deo Iacob. Sumite psalmum & date tympanum, psalterium iucundum cum cithara. Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solennitatis uestræ. Quia præceptum Israeli est, & iudicium deo Iacob. Testimonium in Ioseph posuit illud, cum exiret e terra Aegypti, linguam quam non nouit audiuit. Auertit ab oneribus dorsum eius, manus eius in cophino seruierunt. In tribulatione inuocasti me & liberaui te, exaudiui te in abscondito tempestatis, probaui te ad aquam contradictionis.

Sumite psalmũ, id est, cãticũ, & date, id est, adducite ad solẽnitatẽ tympanũ, date quoq; uel sumite psalterium iucundum cum cithara. Ne quis hic

ſubtiliter ſpeculetur quaſi neceſſario, ſimplex ſententia eſt, Omnia quæ ſunt gaudij ad ſolennitatem inſtruite. Fe. Sumite carmen & percutite tympanum, citharam iucundam cum nablo.

In cophino, quo portabunt lutum & laterem grauiſſima ſeruitute &c. Felix, Palmæ eius ab ollis receſſerunt. Intelligo à fòcis uel fornace, ſiue à lateribus coquendis, uel ſimili, nam ut intelligas ollas carnium, Exo. 16. non puto huc conuenire. In abſcondito tempeſtatis. Fe. In occulto tonitrui, id eſt, ubi occulto meo iudicio per Aegyptios premebaris.

Nous gaudia & feſta.

Hic fides & cõfeſſio prædicatur & charitas, ut exultemus in corde deo qui ſolus adiuuat, & præterea nulla creatura aut opus noſtrum, ut iubilemus, id eſt fòris erumpat gaudium fidei confeßione nominis dei, per pſalmum gratiarum actionis, per tympanum mortificationis ſapientiæ & iuſtitiæ noſtræ, & omnis impietatis, per pſalterium & citharam bonæ dulciſſ conuerſationis noſtræ cum proximo, per buccinam prædicationis noſtræ, ut omnes prouocemus ad dei ſolennitatem, quando omnia facta ſunt noua per Chriſtum & ſabbatum æternum, de qua die in pſal. Hæc eſt dies quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. Et Eſa. 49. In tempore placito exaudiui te, & in die ſalutis adiuui te. Et additur, Quia præceptum &c. id eſt, domini uoluntas eſt, ut ita faciatis, qui cupitis eſſe ſemen Iſraëlis, fide ſanctum: & iudicium eſt apud deum in eos qui contemnunt, qui in reduli ſabbatum, & hanc cordis deo læticiam, deo non offerunt. Nam hoc ipſum in ſignum & teſtimoniũ mandatum eſt ſemini Ioſeph, id eſt, uere credentibus, cum egreſſum eſt ex Aegypto, è regno tenebrarum, in regnum claritatis filij dei per aquam & ſpiritum ſanctum, quando primum audita eſt lingua dei, quam antea homines non audierant, ſanctum uidelicet Euangelium Chriſti, multo certe felicius quam olim in Sina. Hic auerſi ſumus à dura ſeruitute legis, graui onere peccatorum, horrore mortis & inferorum. Manus noſtræ ſeruierunt in luto & latere, & nemo ſatis potuit facere exactoribus Pharaonis, & magiſtris illis operum, operibus quærebamus iuſtificari, & ſemper grauius premebamur. Sed quid eſt quod additur. In tribulatione &c. Nunquid adhuc infideles inuocare potuimus deum? Reſpondeo qđ alibi dicitur, Deſyderium pauperum exaudiuit dominus &c. Dominus nouit quid deſyderet ſpiritus in nobis, plusq̃ nosipſi, uidit nos cupere ſalutem, ſed per errorem, digni eramus, quos abijceret, qui abieceramus eius uerbũ, ſed recordatus miſericordiæ ſuæ audiuit gemitum noſtrum in Aegypto, & deſcendit per uerbum ſuum, & ſacro ſanctum Euangelium, & liberauit nos,

uit nos, exaudiens uota nostra in abscondito tempestatis, quando usq; adeo iudicio dei premebamur, ut nihil minus sperabatur quàm liberatio, quando maledicebamur, excommunicabamur, capiebamur, comburebamur, si uel uerbulo auderemus biscere contra. Nunc uero probamur à deo apud aquã contradictionis, apud aquã, quam excussit nobis ex petra Christo. 1. Cor. 10. qui positus est signum contradictionis, Lucæ. 2. Non solum enim ab aduersarijs Euangelij huic signo contradicitur, sed etiam non creditur à multis q̃uis sibi credere uidcantur, qui iam sunt ab erroribus pristinis ceu ex Aegypto liberati, & euangelium aquam illam uiuam, quæ salit in uitã æternam uidentur suscepisse, sed probatio & tentatio docebit. De qua contradictione lege Ioh. 7.

Solidæ quidem sunt ex scripturis sententiæ, quas dixi, & allegoriæ opportunæ, quas ita scriptura solet tractare, et tamen eas hoc loco nequaq̃ indicassem, nisi prius fundamentum literæ, ut uocant, supposuissem. Valde enim displicet, q̃ quidam ubi sententiam natiuam orationis nõ tenent statim incipiunt allegorijs ludere, nescio quid, ut interim nescias, quid textus ipse uelit. Allegoriæ.

Hoc uero interest inter illud festum tabernaculorum uetus & nostrum q̃ illi memoriam celebrabant singulis annis tabernaculorum olim in deserto habitatorum, nos autem spe salui facti sumus, & dum gemimus adhuc in tabernaculis agentes, ut absoluamur quandoq; à corruptione. 2. Cor. 5. gaudemus tamen gaudio ineffabili, iam filij dei facti, & in regnum cœlorum translati, atq; id spirituale festum olim quoq; non ignorabant patres spiritu dei illuminati, qui scientes se non habere hic manentem ciuitatem, futuram nobiscum inquirebant, Heb. 11. Festũ tabernaculorum.

Audi populus meus & conteſtabor te, Iſrael ſi me audieris, non erit in te deus recens, neq; adorabis deum alienũ. Ego enim ſum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, dilata os tuum et implebo illud. Et non audiuit populus meus uocem meam, et Iſrael non attendit mihi. Et dimiſi eos ſecundum deſyderia cordis ſui, ibunt in adinuentio-

nibus ſuis. Si populus meus audiſſet me, Iſrael ſiin uijs meis ambulaſſet. In nihilo inimicos eorum hu miliaſſem, & ſuper tribulantes eos miſiſſem manũ meam. Inimici domini mentiti ſunt ipſi, & erit tem/ pus eorum in ſeculum. Et cibauit eos ex adipe fru/ menti, & ex petra melle ſaturauit eos.

In nihilo, id eſt, per nihilũ. q.d. facillime abieciſſem aduerſarios, ut leuem paleam. Fe. Paulominus, uel Iuxta modicũ uel minimum, penè, quaſi.

Dilata os. *Conteſtatur populũ ſuum dominus, & conſcientias eorũ appellat, ut au diant ſiue credant eius uerbo, quę ſenſerunt benefactorem. Et addit, Dilata tantũ os tuum, & ego implebo illud, quantũ deſiderare potes, tantum ego dabo, nihil mihi dabis, aperi tantũ os, ego ſto ad oſtiũ, & pulſo, ſi quis ape/ ruerit mihi, intrabo ad eum, & cœnabo cum eo, Apoc. 3.*

Dimiſi eos. *Et non audiuit &c. Vident hic iudiciũ dei ſuper ſe, qui abiecto dei uerbo conſequuntur omnia quæ deſyderãt opes, honores, opinionẽ ſanctitatis &*

Hypocritarũ. *ſapientiæ &c. & ambulant in adinuentionibus ſuis, nõ dei, proſpere ſucce dit & magnificatur quaſi prudẽs, ſanctũ, pium & diuinũ, quicquid ipſi ad/ inuenire & excogitare non uerentur. Quos ſi interroges unde ſciant hæc deo placere, reſpondent, quia nobis ſic uidetur, maiores noſtri ſic ſtatuerũt, quomodo iſta nõ poſſent deo placere? Et interim dũ omnia iſtis florent, pu tant ſuis iuſtitijs iſta dari, reliquos aũt, qui contra ſentiunt, dum uident ſub cruce laborare iudicãt merito à deo puniri, quẽadmodũ hæc plenius uides in libro Iob. Sed hic dicit deus eos eſſe traditos in reprobã mentẽ, ut benefi ciũ excæcati interpretentur quod eſt horrendum iudiciũ, quid enim magis ouibus horrendũ, quàm derelinqui à manibus paſtoris in medio luporum? Tuis conſilijs neceſſe eſt, ut ruas in præceps, ubi conſiliũ domini derelique rit te. Soli enim ſunt Chriſti, qui ſpiritu dei non ſuo aguntur. Tales autem hypocritæ mentiuntur domino, ſe populũ dei uolunt, orare uidentur, bona opera facere, & uel ſoli colere & magnificare deũ, et tamen mendaciũ & fucus eſt, non enim faciũt uoluntatem domini ſecundũ eius uerbũ, ſed ſuam ſequũtur ſecundũ adinuentiones & deſideria ſua, & traditiones humanas, ſed tempus iudicij eorũ pro conſecutis hic deſideratis erit æternum.*

Et cibauit &c. Terra protulit eis frumentum, & petræ in terra Canaan mel. Aiunt enim illic in petris apes & rupibus montium mellificare. Vtcunq; sit, hac figura significantur illic omnia abundare ad uictum, non solum necessarium, sed etiam iucundum & uoluptatis plenum, quemadmodum & illa terra dicitur fluere lacte & melle. Sic & Moses in cantico, Vt sugeret mel ex petra, oleúmq; ex saxo durißimo. Quid uero ista significent non ignoramus, nempe Christũ, qui est panis uitæ, dum credimus eius Euangelio, & ex hac petra Christo mel fluit, quo saturantur omnes, qui esuriunt iustitiam. Mel enim & lac sub lingua eius, ut dicitur in Canticis, nihil suauius peccatoribus, quàm audire, Crede, remittũtur tibi peccata, Dilata os tuũ, & implebo illud. Mel ex petro.

PSALMVS LXXXI.

Titulus. Psalmus Asaph,

SVMMA. In primo uersu & ultimo loquitur propheta uerbis suis, In alijs recitat uerba dei increpantis iudices & doctores populi, q̃ non iudicent pauperibus, q̃ non doceant recta. Quibus, quia legem dei atque adeo ipsum deum nesciunt, & sua lege monentem contemnunt, comminatur iudicium futurum, quãdo tremiscet terra à facie eius, ut dictum, psalmo. 74. Tunc, inquit, uos, quos deos feceram, id est, iudices & doctores uice dei, & quos filios dei fecerã, ad quos pertineret hæreditas, moriemini, sicut Adam, id est, perpetua morte, & cadetis sicut unus ex principibus in bello cadit omni amissa & gloria & uita, aut sicut unus ex principibus tenebrarum, de quo Christus, Videbam, inquit, Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Tunc non proderit uobis, q̃ magni estis, qui potestate uobis data estis abusi &c. Breuiter hic, sicut in omni scriptura increpantur, q̃ non credunt uerbo dei &c. Iudices & doctores cõtemnentes dei uerbum.

DEus stetit in synagoga deorum, in medio autẽ deos dijudicabit. Vsquequo iudicatis iniustitiam, & facies peccatorũ sumitis? Iudicate pupillo & egeno, humilem & pauperẽ iustificate. Eripite pauperem & egenum, de manu peccato-

ris liberate eum. Non cognouerunt neq; intellexe
runt, in tenebris ambulant, mouebũtur omnia fun
damenta terræ. Ego dixi dij estis, et filij altissimi
omnes. Vos aũt sicut homines moriemini, et sicut
unus ex principibus cadetis. Exurge deus iudica
terram, quia tu hæreditabis in omnibus gentibus.

Dij dicuntur iudices & doctores in populo. Exo. 22. Ad deos utriusq; cauſſa perueniet. Et Chriſtus Ioã. 10. ex uerſu, Ego dixi &c. arguit Iudeos ſe nihil male dixiſſe, q; ſe appellarit filium dei &c. q; etiam quidam ſimpliciter homines appellati ſint dij & filij altiſſimi, id eſt dei. Et Paulus. 1. Cor. 8. dicit deos eſſe multos &c.

Iuſtũ iudiciũ uult deus.

Deus ſemper ſtat in congregatione iudicum, qui ubiq; omnia intuetur, & arguit in conſcientijs eos per uerbum ſuum, ne iudicent iniuſte, qui etiã facies impiorum ſumunt, id eſt, ne ſecundum ſpeciem quidem iuſti iudices apparent, nam pro glorioſis & diuitibus iudicant, humilium autem, id eſt, deſpectorum, & pauperum cauſſam non attendunt. Sic & doctores conſtituti arguuntur, ne docendo ſeruiant cupiditatibus diuitum & potentum, ſed ſint ſolatio per merum uerbum dei pauperibus, id eſt, adflictis conſcientijs, Verum ſequi dei increpationem (quam quoq; legis Eſa. 1.) non curant, id quod ſequitur, Non cognouerunt &c. Hinc eſt quod ſciunt, et tamen excæcati neſciunt. Reos enim facit conſcientia, ubi ſtat deus & dijudicat, et tamen impie contemnunt. In tenebris ambulant, non habentes lucernã uerbi dei præcedentem.

Iudiciũ dei in contẽptores.

Mouebuntur omnia fundamenta terræ. Comminatur contemptoribus uerbi dei increpantis iudicium. futurum eſt, inquit, ut concutiantur fundamenta terræ, quæ fundamenta intellige, ut ſupra quandoq; diximus pſalmo. 23. & .74. Verum hoc ipſum nõ intelligitur ſolum de nouiſſimo die, ſed etiam de morte ſingulorum impiorum, uel quando aliâs eis iudicium dei reuelatum fuerit, Tunc enim fit quod Eſa. cap. 8. dicit, Et ſuſpiciet ſurſum, & ad terram intuebitur, & ecce tribulatio & tenebræ & diſſolutio &c. Et cap. 5. Aſpiciemus in terram, & ecce tenebræ tribulationis, & lux obtenebrata eſt in caligine eius. Et cap. 13. Super hoc cœlũ turbabo, & terra mo-

nebitur de loco suo propter indignationem domini exercituũ, & propter diem iræ furoris eius, Atq; huc pertinet, quod additur, Ego quidẽ dixi, Dij estis, qui iudiciũ dei iudicetis, gladio uobis commisso, & ueritatem doceatis uerbo uobis à deo cõmisso, & hoc uice dei, qui uoluit uos esse iustitiæ ministros & ueritatis eius prædicatores, Et estis filij dei omnes, ut patrem iustũ & ueracem uestro officio referatis. Sed uos, quia dijudicationem uerbi dei contemnitis, quia deos & filios dei uos non præstatis, quo sublimi honore dignatus uos eram, nõ ut dij & filij dei, sed ut homines moriemini &c. Ego dixi.

Aduerte hoc loco approbari iudices, mundi, qui non sine causa portant gladium, Ro. 13. approbari, inquam, à deo per hoc uerbum, Ego dixi, Dij estis &c. appellatione dei & constitutione sunt tales, non hominum ordinatione, quæ maxima dignitas esset eis, modo tales essent, quales in hoc psalmo deus uult, ut qui haberent uerbum dei, legerent Deuteronomium, Deut. 17. & Iosue. 1. Sed ubi sunt? Verum quales quales sunt, tamen eis parendum, Ro. 13. modo non contra deum, Act. 5. Obedire oportet deo magis quàm hominibus. Qui iniuste egerint, inuenient suum iudicium, quando ut homines morientur &c. Ius gladij à deo.

Tunc manifeste stetit deus in synagoga dei (ut ex Hebræo legitur) quando deus incarnatus coram increpauit iudices & doctores, qui dicebantur synagoga dei patris, cum potius essent synagoga Satanæ. Vnde & hic propheta in fine uoce populi oppreßi per iudices & doctores iniquos clamat. Quta ô deus iudices & doctores, quibus nos tradidisti, propter impietatem nostram, non solum negligunt, sed etiam opprimunt populũ tuum, & persequuntur ueritatem tuam, nihil minus agentes, quàm quod à te sunt constituti. Exaltant nebulones, latrones, usurarios, adulteros, & deprimunt innocentes, pauperes, impotentes, tuæ fidei uerbiq; professores & confessores, Surge, ueni, tuipse esto iudex & doctor noster, & totius terræ, tu iudicium fac pro nobis, dum illi contra nos iudicant, tu doce nos iustificationes tuas, dum illi humanas docent, imò doce nos tuo spiritu, dum nemo adest doctor. Quoniam illi, quos tu ministros constitueras, non sunt domini nostri, quemadmodum superbiunt & gloriantur, sed tua est hæreditas, tu es dominus omniũ, non solum in Iudæa, sed & in omni terra, id quod in Christo uidemus impletum, qui hic rogatur, ut ueniat. Hic est semen Abrahæ, in quo Abraham accepit mundi hæreditatem, Ro. 4. Deus in Christo iudex & doctor noster.

PSALMVS LXXXII.

Titulus. Canticum psalmi Asaph.

SVMMA. *Rogatur deus, ut fortiter resistat aduersarijs ueritatis diuinæ, qui populum credentem deo nituntur & opprimere & perdere, ut experti manum dei fortem cognoscant adhuc deum esse, cui sint curæ fideles.* PSALMVS *facilis noster erit, si sciamus omnem illum gentilem populum, qui populo dei tunc aduersabatur, esse nunc illos, qui resistunt Euangelio gloriæ magni dei, & domini nostri Iesu Christi, quocunq; tandem id fuco faciant.*

DEus quis similis erit tibi? ne taceas neq; cõpescaris deus. Quoniã ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te extulerunt caput. Super populum tuum dolose cogitauerunt consilium, & cogitauerunt aduersus sanctos tuos. Dixerunt, uenite & disperdamus eos de gente, & non memoretur nomen Israel ultra. Quoniam cogitauerũt unanimiter, simul aduersus te testamentum disposuerunt. Tabernacula Idumæorum & Ismaelitæ, Moab & Agareni. Gebal & Amon & Amalec, alieni a genæ cum habitantibus Tyrum. Et Assur fuit cum eis, facti sunt in adiutorium filijs Loth.

Persecutores populi dei.

Quis similis erit, non est in Heb. Fe. *sic,* Deus ne taceas tibi, ne sileas, & ne quiescas deus, *id est, noli dissimulare, quando etiã tua causa agitur, quando illi impetuntur ab incredulis, & tui uerbi persecutoribus, qui tibi curæ esse debent sancti tui, id est, à te sanctificati per fidem uerbi tui, uel (ut est in* Heb.) *absconditi tui, id est, credentes, quorum uita abscondita est in deo, & quorum fiduciam in deum, & gloriam quam habent per Christum mundi sapientia, & impia hypocrisis cernere non possunt, idcirco reputantur stulti & impij, indigni quos terra ferat. Contra hos ille, qui se potentes &*

sapientes & iustos æstimant, sonant, tumultuantur, eriguntur, superbiunt, dolosa tractant consilia, ut iure persequi uideantur, aut arte trahant à dei lege in suas leges, ut suscipiantur leges gentium, & somnia humana, ac dei relinquatur uerbum dei, quod creditũ solum est uerus dei cultus. Ita aiunt, extirpemus radicem eorum, ut amplius non sint gens aliqua super terram, atq; adeo, ut ne nomen quidem Israëlis, id est credentium, supersit. Hic uero miratur spiritus in propheta, q; tam diuersæ gentes, inter quas nunq; conueniebat, tam unanimiter inito pacto, uel ordinato testamento humano, potuerint consentire in hoc uno negocio perdendi populi dei. Verum ita nõ ipsi, sed deus, qui ita uult in sanctis glorificari, ordinauit, ut dictum psalmo. 2. Astiterunt reges terræ, & principes & gentes & populi &c. Quid queso aliud uidemus hodie? quando à tam diuersis sectis, quarum aliæ aliarum, ne nomina quidem dignabantur audire, ab uniuersis ordinibus, & mundi statibus, tam unanimi consensu insurgitur clamore, superbia, dolosis consilijs, falso testamento, & contra dei uerbum legibus, in Euangelium Christi, quod nuper orbi feliciter satis illuxit, non credo frustra, Nam faciet omnia, ad quæ deus misit illud, & auferet spolia optima, uel inuitis omnibus portis inferorum, etiamsi ad unum insaniant aduersarij omnes, Esaiæ, 55.

Aduersum te testamentum disposuerunt. Gentes oppressa lege dei suam uolunt seruari contra deum, quemadmodũ de Antiocho legimus, quæ sunt humanæ traditiones, si Christus uerum dixit, & deus & apostoli. Traditiones.

Sicut Edom, id est Esau, odio habuit Iacob fratrem, ut dicitur Gen. 27. Ita Edomei, id est, posteritas Esau, omnes à Iacob descendentes, id est, filios Israël odio habuerunt & persecuti sunt. Similiter Ismaël Abrahæ ex ancilla filius, Gen. 16. persequebatur Isaac Abrahæ ex libera filium, ut Gal. 4. dicitur, ex quo uel solo loco intellige uere credentes in Christum esse filios Abrahæ, ut non dubites, quod tunc de populo dei scriptum est, ad nos quoq; pertinere. Tota posteritas Ismaëlitarum persecuta est posteritatem Isaac. Ita & nunc seruilis populus legis & operum persequitur liberos in deo, qui soli spiritu dei acti, norũt bonis operibus abũdare. Ismaëlitæ quoq; dicuntur Agareni à matre Agar, qui nunc potius uolunt nominari Sarareni à Sara libera. Gentes hic nominatæ.

Amon & Moab duo sunt filij Loth, ex duabus ipsius filiabus, Gen. 19. Vnde duo populi Amonitæ & Moabitæ, qui falso accusabant filios Israël, quasi tulissent partem terræ ipsorum, Iudicum. 11.

Iebal puto aliquem populum doctum ex Hebal filio Iectan filij Heber, Gen.10.& in principio Paral.

Amalech primũ pugnauit aduersus Israëlitas ascendentes ex Aegypto, Exo.17. Vnde mansit odium inter ipsos perpetuum.1.Reg.15.

Alienigenæ, Græce ἀλλόφυλοι. Sunt autẽ Philistæi siue Palestini, olim multum Iudæis infesti, ut uel.1.Regum uides.

Tyrij fuerunt Iudæis amici tempore Salomonis, quãdo habuerunt Hyram regem.3.Reg.5. Postea persecuti sunt eos, ut & aliæ nationes, quæ habitabant per Iudæorũ circũitum. Idcirco Esaias ca.23. prophetat cõtra eos, sicut ferè contra omnes gentes, quæ hic nominãtur, prophetat in suo libro similiter & Hieremias, non alia causſa, quã q; uel persecuti sunt populum Iudæorum, uel ad casum eorum lætati sunt.

Assur sunt Assyrij, ut dictum est alibi de Sennacherib rege Assyriorũ. Filij autem Loth sunt Moab & Amon, ut supra dictum.

Fac eis sicut Madian & Sisaræ, sicut Iabím in torrẽte Císon. Dísperierunt in Endor, facti sunt ut stercus terræ. Pone príncipes eorũ sícut Oreb & Zeb & Zebee & Salmana. Omnes príncipes eorũ qui díxerunt, hæreditate possídeamus sanctuariũ dei. Deus meus pone eos sícut rotam, sícut stipulã ante faciem uenti. Sícut ignís qui comburet syluam, sícut flamma quæ cõburet montes. Sic persequeris eos in tẽpestate tua, & in ira tua conturbabís eos. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuũ domine. Erubescant & conturbentur in seculũ seculi, & cõfundantur & pereant. Et cognoscant q̃ nomẽ tibi dñs, tu solus altíssimus super oẽm terrã.

Ad hoc fecit olim deus uisibilia iudicia contra insensatos, neq; hodie ab-

stinet, modo uidere possemus, ut ex his intelligeremus inuisibilia, Atq; adeo uisibilia iudicia signa tantũ sunt inuisibilium, quæ longe magis horrenda sunt, qui enim non credit iam iudicatus est. Tu uides solum gentium istarũ intertium carni horrendum, & non uides dei iudicium, quo inflammantur, & quiescere non possunt, donec ueniant contra dei populum, & sæuiant, & agantur spiritu uertiginis uelut rota, præcipites in sua mala, & æbrij sua prudentia, & uomentes, Esa. 19. & abijciantur uelut stipula à uento, & fiant, ut stercus terræ, qui paulo ante præ insania mentis superbiebant, quasi hæredes & reges in templo siue sanctuario dei, ubi solus deus regnat. Hic ubi deus uoluerit, comprehenduntur tempestate dei & iudicio, ut fugere non liceat, nõ minus quã arbores fugere possunt ex incendio, ubi sylua igni flagrare cœperit, Hic confundantur antea glorioſi, diuites & sapientes & optimi uiri, & inclamant nomen domini, quod persecuti sunt, sed frustra, ut psal. 17. Clamauerunt, nec erat qui saluaret, ad dominum, nec exaudiuit eos, & psal. 77. Cum occideret eos, quærebant eum &c. Hic cogũtur agnoscere dominum & altissimum, cuius uerbum, ut Pharao, contempserunt. Externa iudicia dei.

Fac illis &c. id est, similiter percute & deijce eos à gloria in opprobriũ sempiternũ, ut olim Madian & Sisaram &c. Iudicũ. 4. & 6. & 7. In torrente Cison, Iudicũ. 5. Illic erat locus Endor, cuius mentio quoq; fit. 1. Reg. 28. Sicut Oreb &c. Iudicum. 7. & 8. Historiæ.

PSALMVS LXXXIII.

Titulus. προσκλευσις, super torcular filiorũ Chore psalmus

SVMMA. Si hic ubi mentio fit torcularium rursum respicimus in mensem septimum, & in uindemiæ tempus, quando celebre erat festum tabernaculorũ, intelligimus prophetam in alia tabernacula, non manu facta respexisse, & uisibilibus contemptis ad ea suspirasse. Pulcher quidem & sanctus conuentus populi dei, sicut & Balaam dixit, non tam coram uidens, q̃ prophetãs. Nu. 24. Quàm pulchra tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Israël &c. Sed multo pulchrius & sanctius, quod propheta in hoc psalmo expectabat. Aduerte ergo q̃ sancti olim, ut & nunc, per fidem ista uisibilia præ inuisibilibus, quæ expectabant, contemnebant. Videbant enim sibi meliora tabernacula seruari in cœlis. In quibus iam per fidem secure habitamus licet adhuc in isto mortali corpore. Id quod sic dicit Hebræ. 11. Fide qui uocatur Abraham &c. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti &c. Tabernacula dei.

Item, Et hi testimonio fidei probati &c. 2. Corinth. 5. Scimus enim q; si terrestris &c. De his tabernaculis Christus. In domo, inquit, patris mei mansiones multæ sunt. Item, Vt recipiant uos in æterna tabernacula. Ista tabernacula fideles per fidem hic in terris incipiunt possidere. Spe enim, ait Apostolus, facti salui sumus. Hinc Christus regnum dei & regnum cœlorum appellat, è quo electi sint infideles Iudæi, recepti omnes credentes, Matth. 8. Multi uenient ab oriente &c. Vnde Hiere. 23. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israël habitabit secure. Et Esa. 32. Et erit opus iustitiæ pax &c. Hoc enim est securitatis regnum, quia fideles per fidem certi sunt de bona uoluntate dei erga se &c. Et psalmo. 30. Quàm magna multitudo &c. Et. 14. Domine quis habitabit &c. Item alibi, Quis ascēdet in montē domini &c.

Sententia psalmi.

Ita in hoc quoq; psalmo fideles, dum interim sunt in hac lachrymarū ualle, cupiunt ascendere in montem domini, ut est Esa. 2. Vt hic suscepti in regnū fidei, tandē ueniant ubi uidere liceat facie ad faciem, quod hic crediderūt. Est ergo unum regnum credentium, hic & in futuro, Sed q; sancti qui in eo sunt, suspirant quasi in eo nondum sint, hinc est, quia nondum arbitrantur, ut Paulus ait, se apprehendisse, scientes q; beati sunt, qui esuriunt & sitiunt iustitiam, iustitiam, inquam, illam fidei &c. Igitur ad hæc in spiritu pulchra tabernacula, in quibus cum deo liceat in æternum habitare suspirant, dicentes, Quàm dilecta &c. Hic spiritus postulat pro sanctis gemitibus inenarrabilibus. Hinc fit, ut soli spirituales talia habeant desideria.

QVam dílecta tabernacula tua domine uírtutum, concupíscit & defícit anima mea in atría dñí. Cor meū & caro mea exultauerūt ín deo uíuo. Etenī passer ínuenít sibí domū, & turtur nídū sibí ubí reponet pullos suos. Altaría tua dñe uírtutū, rex meus & deus meus. Beatí qui habítant ín domo tua, ín secula seculorū laudabūt te.

Sela.

In secula seculorū laudabūt te. Fc. Adhuc laudabūt te. Quod Hebræi hic addūt Sela. Hieronymus transtulit, semper. De Sela uarie iudicant, ego nihil certi habeo, idcirco nihil adnotaui in his commentarijs. D. Martinus ea de re scripsit, ex quo pete.

Anima instructa uerbo dei & spiritu docta uidet, quid interfit inter regnum mundi & regnũ cœlorum, inter Satanæ pompã maledictam, & crucem Christi benedictam, Et contempta gloria mundi, quocunq; nomine fiue sapientiæ, siue potentiæ siue sanctitatis appelletur, elegit opprobrium Christi, quæ est uera dei gloria, dicens, Quàm amœna & concupiscibilia sunt domine exercituũ tabernacula tua, ubi liceat habitare sub umbra alarum tuarum, Anima mea suspirat ad ea, & præ desiderio languet, adeo hæc tabernacula concupiscit, contemptis tabernaculis peccatorũ. Hoc est, quod in Canticis dicitur, Filiæ Hierusalẽ nunciate dilecto, quia amore langueo. Et alibi in psal. Defecit in salutare tuũ anima mea. Cor meum & caro mea, illud innouatũ, & hæc spiritu tracta (psal. 72. Defecit caro mea & cor meum) exultauerunt in deo uiuo. In mundo, ait Christus, pressuram habebitis in me pacem. Alij exultant in deo mortuo, id est, ficto, dum alius sua sapientia, alius sua fidit iustitia, Ego autem, ait spiritualis, in solo deo uero, ut creatore, ut gubernatore & prouisore, ita & patre & saluatore. *Spiritualis homo recto iudicio elegit.*

Etenim passer &c. Non mirum si spiritualis homo natura spiritus, qui eum possidet, tractus, desideret ubi quiescat fiducialiter, & habitet confidenter per deum tutus, cum & auiculæ natura sua ferantur, certe sine peccato, imò te deo actore, ut parent ubi tuto habitent. *Etenim passer &c.*

Altaria tua, Repetendum est, Quàm dilecta, ut psalmo. 42. Introibo ad altare dei ad deum, qui lætificat iuuentutem meam. Altaria hæc inuisibilia sunt, ut & tabernacula, ut dixi psalmo. 25. ubi nulla sacrificia sunt, nisi sacrificia laudis siue gratiarum actionis & sanctificationis nominis dei, non hic opera legis, non uexationes conscientiarum, quales docent qui in hypocrisi loquuntur mendacium, sed mera gratia dei, & grattarum actio sanctificatorum, psalmo. 49. Eruam te & honorificabis me, id quod hic sequitur, Beati qui habitant &c. Hinc illa illic beatitudo, & felicitas, omnia illic dantur, & nihil exigitur, tantum uox laudis & grata corda inueniuntur. Regnum cœlorum gratis datur, qui operibus redimere uoluerit, nihil habebit, Longe enim melius est, quàm ut pro tuis sceleribus tibi donetur. Idcirco iustitiarij nunquàm intelligent, quæ sint ista fiduciæ tabernacula, ubi est requies opulenta & securitas in sempiternum. *Sanctificatio nominis dei in ecclesia sanctorum.*

Beatus uir cui est auxiliũ abs te, ascensiones in cor' de suo disposuit in uallem lachrymarum, in locum

quem posuit. Etenim benedictiones dabit legisla/
tor, ibunt de uirtute in uirtutem, uidebitur deus de
orum in Sion.

Beatus, cui omne robur & fortitudo est in deo, qui nullo fidit, nisi deo,
Talis dispposuit in corde suo, ut ascendat in uallem luctus, in locum, quem
Ascensio= anima eius desiderauit, Mira phrasis, Videbantur in uallem esse descensio=
nes es &c. nes, & ascensiones legis, sed omnis scriptura hoc habet, q̃ per descensionẽ
exaltamur, per luctum transimus ad gaudium, per mortificationem Ad=
ad Christi uitam, ad tabernacula quæ posuimus in corde, id est, desidera=
mus. Ita inueniuntur in ualle luctus tabernacula à deo exaltata, Philip. 2.
Hoc sentite in uobis, quod & in Christo Iesu &c. Ibi, inquit, legislator, id
est, deus, qui antea erat legislator, dabit pro legis onere benedictiones, id
est, beneficia Euangelica, ibi homines proficient ex fide in fidem, & sem=
per per spiritum fient seipsis robustiores, ibi uidebitur deus uiuus, qui est de
us deorum in Sion, id est, populo suo, à reliquis enim extra istã tabernacu=
la non uidebitur, id est, cognoscetur.

Ex Hebræo. Ex Hebræo autem hæc paulo aliter leguntur, sic, Beatus homo cuius for
titudo in te, semitæ in corde eorum, qui transeunt per uallem fletus, fontem
ponent eam. Etiam benedictionibus induetur doctor, ibunt de uirtute in
uirtutem, apparebit apud deum in Sion:

Qui transeunt per uallem fletus, id est, qui non amant hunc mundum,
ut mundani, sed uallem fletus & miseriæ esse iudicant, semitæ sunt in cor=
de eorum, id est, non cupiunt hic manere, siue bonis & rebus mundi hære=
re, sed pergunt, semper in anteriora tendentes, priorum, ut Paulus, obliti,
In fletu sola= & concupiscentes tabernacula domini uirtutũ, Hi ponent siue facient eam,
tium. scilicet uallem fletus fontem, id est, dulcem quam bibant aquam, Hoc est, in
amaritudine crucis habebũt consolationem spiritus, quam pro totius mun=
di uoluptatibus non cõmutarent, quemadmodũ in fine huius psalmi aper=
te dicitur, Quia melior est dies una &c. De hoc fonte dicit Christus. Qui
Doctor Chri= biberit ex aqua, quam ego do, fiet in eo fons aquæ uiuæ salientis in uitam
stus. æternam. Sic pulchre Heb. 11. Fide, inquit, Moses grandis factus &c.
Benedictioni= Porrò hic doctor est Christus, qui multis benedictiõibus uenit nobis do=
bus indutus ctor è cœlis (qđ hic prophetatur) & effudit illũ fontẽ & benedictiões. i. do
doctor. na spũs sui super credẽtes, secũdũ ioẽlẽ, ut & hodie quoq; effundit spũs in

finem seculi. Ipse enim suo spiritu docet in cordibus credentes, ut sint omnes θεοδίδακτοι. His benedictionibus acceptis à doctore ibunt homines de uirtute in uirtutem, id est, de potentia spiritus in potentiã spiritus, pergũt enim, & semper spiritu fiunt ex uerbo dei robustiores, id quod & Paulus dicit, Ro. 1. Ex fide in fidem, &c. 2. Corinth. 3. à claritate in claritatem &c. Item, Ephe. 4. Donec occurramus omnes in uirum perfectum &c.

Apparebit aũt ille doctor apud deũ in Sion. i. in congregatione fideliũ, in tabernaculis illis dei nõ manufactis. Et nõ seorsum à deo apparebit, non docebit alia q̃ quæ dei sunt. Se enim declarabit missum à deo magistrũ (ut dixit Nicodemus) & apostolũ dei (Heb. 3.) unde sic ait Christus Ioan. 22. Qui spernit me &c.

Pseudapostoli ergo sunt & nuncij diaboli, qui uolũt quidẽ apparere in Sion, id est, uideri doctores populi, sed nõ apparent apud deũ, id est, docẽt ea, quæ deus eis nõ commisit &c. Item nõ gerunt uicem huius doctoris, qui indutus scribitur benedictionibus, qui non habẽt uerbũ dei, id est, nulla consolatione spiritus possunt reuelare cõscientias adflictas, imò maledictionibus solis, & excõmunicationibus terrent & execrantur &c. satis ex ipso fructu ostendentes, q̃ sint principes maledictionis æternæ, qui præter maledictiones nihil aliud nouerũt, qui ubi efficere nõ possunt, quod impie contra dei uoluntatẽ uolunt, inuocant brachium seculare, nempe q̃ brachium dei, & potentia spiritus eos deserucrit, qua potentia Apostoli ueri, & apostolici uiri erant pleni, & brachio dei gloribãtur. Noster uero doctor benedictionibus induitur, cũ quo nihil illis filijs maledictionis erit cõmune. Venit enim ipse nõ ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Et apostolus dicit, Potestas nobis data est in ædificationẽ non in destructionẽ. Verũ de hac benedictione nostri doctoris, sequitur clarus psalmus, Benedixisti domine &c. Pseudapostoli.

Domine deus uirtutum exaudi orationem meam, auribus percipe deus Iacob. Protector noster aspice deus, & respice in faciem Christi tui. Quia melior est dies una in atrijs tuis super milia. Elegi abiectus esse in domo dei mei magis q̃ habitare in tabernaculis peccatorum. Quia misericordiam & ue

ritatem diligit dominus deus, gratiam et gloriam dabit dominus. Nõ priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia, domine deus uirtutum, beatus homo qui sperat in te.

Protector. Fe. Clypeus. Abiectus esse. Fe. Super limen, uel apud ianuam habitare. Peccatorum. Fe. Impietatis.

Quia misericordiã &c. Fe. Quoniã sol & scutum dominus deus, id est, dominus deus est in tabernaculo suo lumen & protectio, Esa. 60.

Desiderium est oratio.

Nunc orationem uocat, quod antea ardens desiderium ad atria domini dicebat, ut idem esse indicet secundum illud, Desiderium pauperum exaudiuit dominus &c. & precatur, ut nõ ad indignitatẽ nostrã respiciat deus, sed in faciem Christi sui, in quo nos dilexit ante cõstitutionẽ mundi, Ephe. 1. Sed quare precatur, ut exaudiatur oratio, quæ est desiderium ad atria dei? Quia, inquit, melior est una dies in atrijs tuis, quàm mille in omnibus mũdi uoluptatibus, quas iam adeo uiles duco, ut potius uelim esse nouissimus in atrijs tuis, & persecutionẽ pati in regno cœlorum propter iustitiam, quàm esse primus, ubi regnat impietas & hypocrisis mũdo gloriosa. Quid enim prodest homini, si uniuersum mũdũ lucretur, animæ uero suæ detrimentũ patiatur? Nec tamẽ in atrijs dei deerit omne bonũ, psal. 33. Illic enim est misericordia in sanctos, & ueritas promissionũ dei, quæ diligit deus, idcirco gratiam remissionis dat peccatorũ, & gloriam adoptionis filiorũ, ut è peccatis liberati, ambulemus in noua uita, quẽadmodũ, docet in domo dei, ubi nihil boni deest illis, qui hæredes regni sunt æterni.

Domine deus uirtutum, beatus homo qui sperat in te. Epiphonema, quo declaratur, qui in tabernaculis dei sint habitatores.

PSALMVS LXXXIIII.

Titulus: προσκέλευσις, filiorum Chore Psalmus.

SVMMA. Hic non opus est interpretatione, sed tantum ut tam immensam dei patris gratiam hic prophetatam, & iam mundo exhibitam agnoscamus, & audiamus cor de uerbum pacis, id est, uerbũ Euangelij pacificans conscientias, quod ipse loquitur nobis, in quo audiendo pendet ratio totius nostræ salutis. Nemo uero recte audire potest, nisi timeat deum, ut sic in terra nostra habitet gloria unigeniti filij dei, id est, remissio omniũ peccatorũ,

gratis per fidem in Christum. Hæc est misericordia, quæ cum ueritate promissionis dei iam simul exhibita est, & iustitia fidei cum pace conscientiarum, iam se mutuo complexæ sunt, quando etiam dominus dedit benignitatem, id est, pignus spiritus in cordibus nostris, ut terra nostra producat iustitiæ siue fidei fructum. Iustitiam enim fidei præmittit in corda nostra, & statim adest ipse cordis nostri inhabitator, Ioh. 13. Et illa iustitia non extra uiam ibit, sed recta ducet &c. Ro. 8.

Misericordia & ueritas obuiauerũt &c.

BEnedixisti domine terram tuã, auertisti captiuitatem Iacob. Remisisti iniquitates plebi tuæ, operuisti omnia peccata eorũ. Mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ. Conuerte nos deus salutarium nostrorũ, & auerte iram tuã a nobis. Nũquid in æternum irascēris nobis? aut extendes iram tuã a generatione in generationẽ? Deus tu conuersus uiuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te. Ostende nobis domine misericordiã tuam, & salutare tuum da nobis.

Benedixisti. Fe. Dilexisti domine terram tuã, uel Cõplacuit tibi domine terra tua, uel, ut solet interpres noster reddere, Voluisti domine terrã tuã. Salutarũ nostrorũ. Fe. salutis nostræ. Salutare tuũ. Fe. Salutem tuam.

Bonam uoluntatem dei patris erga suos, siue benedictionem in semine Abrahæ, quæ promissa erat, hic legis. Replesti, inquit, domine tua gratia terram tuam, id est, ubi tuus populus, qui in te confidit, habitat, sicut diximus supra de dei tabernaculis. Auertisti captiuitatem Iacob populi tui, id est, in te credentis, psal. 67. Cœpisti captiuitatem. Et exponit se, dicens, Remisisti iniquitatem plebis tuæ, id est, in te credentium, nam deus aliam plebem nõ nouit. Remisisti, inquam, nam plebs tua soluendo non fuit, ut satisfaceret propeccatis, quemadmodũ seruus ille qui debebat decem milia talentorũ. Operuisti omnia peccata eorum, ut ne unũ quidem esset reliquum, uel, quod tu seruares ad iudicium, uel de quo illi amplius haberent cõscientiam, psal. 31.

Prædicatio gratiæ.

Beati quorum &c. Mitigasti &c. id est, iugum seruitutis legis, & sententiã mortis latam contra nos ob peccatum, abstulisti per Christum tuum à nobis, Esa. 53. propter scelus populi mei ego percussi eum &c.

Conuerte nos.

Quia uero deus istam tuam gratiã nouimus ex uerbo promissionis tuæ, ex facto missionis Christi tui, ad quam nemo se potest conuertere sine te ad nos conuerso. Rata est enim sentẽtia, Sine me nihil potestis facere. Id circo, Tu deus à quo est quicquid est salutis nostræ, conuerte nos, alioqui conuerti non poterimus, ut Hieremias ait, Conuerte nos ad te, & cõuertemur &c. Et hic deus tu cõuersus ad nos, uiuificabis & iustificabis nos, & tunc plebs tua lætabitur in te, non in suis meritis & iustitijs. Qui enim gloriatur, in domino glorietur. Ostende nobis &c. ne ira tua contra nos sæuiat in æternum, ut ablata seruitute legis, detur nobis gratia Euangelica.

Aduerte q̃ imprioribus uersibus, non tam gratia data prædicatur, quàm promissa, & apud credentem certa, Atq; id more prophetico, quo futurum per præteritum exprimitur sæpe. Benedixisti &c. quasi dicat, Tantam ô deus tuam gratiam à te nobis promissam nouimus. Id circo eam uenire rogamus, dicentes, Conuerte nos &c. Sequentia hæc clarius indicabunt.

Audiam quid loquatur in me dominus deus, quoniam loquetur pacem super plebem suam. Et super sanctos suos, et super eos qui conuertunt cor ad eũ. Verumtamen prope timentes eum salutare eius, ut inhabitet gloria in terra nostra.

In me, non est in Hebræo. Ad sententiam tamen pertinet, uerbum enim foris auditum nihil est, nisi habeas aures audiendi.

Et super eos qui conuertunt cor ad eum, uel breuius, Et super conuertentes cor ad eum. Fe. Vt non conuertantur uel reuertantur ad stulticiam.

Gratia fidei uerbi dei.

Vbi gratia dei est illic inuenitur omne opus bonum sua sponte gratiæ comes, uerum ad gratiam suscipiendam, ad impij iustificationẽ, ut fias Christianus, filius dei, hæres æterni regni, opera nulla pertinent, alioqui nõ esset gratia gratia sed meritum, neq; esset gloria solius dei, si & homo gloriari posset se ad sui iustificationem fuisse cooperatum. Omnes peccauerunt & omnes egent gloria dei. Hoc uero solum pertinet ad hanc gratiam, ut audias

audias quid dominus tibi ī corde tuo loquatur, ut credas corde deo magna promittenti gratis. Immensa promittit, tu tantum audi, id est, crede. Quæ sunt illa immensa? Loquetur, inquit, pacem conscientiarū & securitatem in deo sempiternam. Hæc est prædicatio Euangelij non legis, de qua Esaias, ut citat Apostolus Ro. 10. Quā speciosi pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona. Sed, ut ait illic, non omnes obediunt Euangelio. Iccirco hic dicitur q̄ dominus locuturus sit suo Euangelio pacem super plebem suam, id est, super eos qui eius uerbo credunt, & super sanctos suos, id est, qui eius uerbo sanctificantur, quemadmodū Christus dixit 10. 17. Pater sanctifica eos in ueritate, sermo tuus ueritas est. Et super eos qui conuertunt cor ad eum, non manum aut uerba solum, quæ potest adhuc esse hypocrisis. In Heb. uero est, Vt non conuertantur ad stulticiam, Id est, ita loquetur pacē Euangelij eis, ut uerbum amplexi abscedant à carnis sapientia, prudentia, iustitia, quæ sunt stultitia & impietas apud deum. *Pax Euangelica quibus.*

Verumtamen &c. Scriptura hypocrisi non relinquit locum, sed ubiq; eā prodit & confundit. Hypocritæ putant ad se solos gratiam Euangelicam pertinere cum qua tamen ex diametro pugnant. Dicunt enim ubi hæc audiunt. Nos sumus plebs dei, nos sancti eius, nos cōuertimus cor ad ipsum, nos non conuertimur ad stulticiam, non sumus sicut cæteri homines &c. Iccirco hic additur, Verūtamen salus dei est apud timentes eum, qui tremūt ad uerba eius, ad iudicia eius, uerentes ne excidant, qui non putant se appreh endisse, sed esuriunt & sitiunt iustitiam, qui nihil timent nisi deum etiam in bonis operibus, in nullo enim se audent iustificare. Contra in peccatis, in tentationibus, in morte norunt bene sperare scientes se benignū habere patrem, In deo semper fidūt, in se & quicquid ex se possunt semper diffidūt. Hic est uere timor domini & fides in deum, quæ ubiq; in scripturis prædicantur, Hypocritæ autē in suis bonis operibus & meritis fidūt, in malis diffidunt, illuc opera sua pro deo erigunt, Hic deum non quærunt, sed ad eadē opera confugiunt & ad uanas illas satisfactiones, ut uideas illos quocūq; te uerteris esse sine deo in hoc mundo, quemadmodū de gentibus dicit Paulus, Ephe. 2. & Psal. 13. Dixit insipiens non in ore sed in corde suo, non est deus, non enim est timor dei ante oculos eorū. Vnde & hic additur, Vt inhabitet gloria dei in terra nostra, id est, inter nos homines, quā gloriam ut non norunt hypocritæ, ita nosse nō possunt dū interim aliud habēt in quo glorientur, quā in deo. *Timor domini & fiducia sit.*

Misericordia et ueritas obuiauerunt sibi, iustitia et pax se osculatæ sunt. Veritas ex terra orta est, et iustitia de cœlo prospexit. Et dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum. Iustitia coram eo præibit, et ponet in uiam gressus suos.

Veritas dei. Iustitia dei.

In hac, inquit, gratia dei misericordia qua gratis subuenit deus & ueritas qua promissa implet conuenerunt, nam hæc ut illam promiserat ita & præstitit. Iustitia quoq; quæ est per fidem qua creditur ueritati dei & pax conscientiarum sese hic mutuo dilectionis uinculo osculantes complexæ sunt, non enim possunt separari, pax enim iustitiæ fidei induuidua comes est, Iccirco Paulus semper scribit, Gratia uobis & pax. Sed quid est quod dicit, Veritas ex terra &c. nisi q; iustitia fidei missa è cœlis in corda hominum, dei ueritas cœperit in terra, id est hominibus, proferre fructum salutis? Credere enim non potes ad iustitiam nisi illa iustitia prospiciat ex cœlo, qui iustitiam quærunt in terra & uiribus operibúsq; humanis non inuenient. At ubi acceperis iustitiam fidei è cœlis, Ephe. 1. &. 2. iam primũ credes diuinæ ueritati & promissioni, & salus est in terra. De qua sententia ne dubitares, ipse Psalmus se exponit, dicens, Dominus dabit è cœlis benignitatem sui spiritus, & terra nostra dabit fructum suum, id est, credet & omnibus bonis operibus abundabit. Sicut enim terra externa non potest ferre fructum nisi fœcunditatem accipiat è cœlis per solem, pluuiam, atq; hæc ipsa temperata à deo, Ita (ut dicitur Ioã. 3.) non potest homo accipere quicquã, nisi fuerit ei datum de cœlo. Et adhuc additur, Iustitia fidei præibit ante faciem dei, id est, quando dominus uult uenire ad cor hominis efficit ut homo corde credat ueritati eius & statim ipse adest. Nam ubi ueritas uerbi eius est illic & ipse est. Et illa iustitia ponet gressus suos in uiam non extra uiam, id est, recta ducet hominem ut errare non possit, secundũ illud, Lucerna pedibus meis uerbum tuum & lumen semitis meis. Hypocrisis autem & traditiones humanæ à uia abducunt & in foueam cæcos cadere faciunt &c.

PSALMVS LXXXV.

Titulus. Oratio Dauid.

SVMMA. Christus hic orat in forma serui, ut ex horrore mortis & inferorum liberetur. Deinde gloriatur sese liberatum ex inferno inferiori siue infimo, nam gloriam post crucem & ignominiam statim futuram præuidet, sicut quoq; uides in sermone cœnæ domini apud Ioannem. Præterea hic Psalmus ad omnia pertinet membra Christi, quod enim Christus est propter nos, hoc nos quoq; sumus in Christo. Et nos per Christum liberati sumus ex infimo inferno ad quem damnati eramus. Interim uero in hoc Psalmo quoq; prophetatur q̃ gẽtes ex omnibus nationibus relicturæ sint deos uanos & deum uerum adoraturæ, quod in Christi regno constat impleri. Non est similis, inquit, tui in dijs domine &c.

INclina domine aurem tuam & exaudi me, quoniam inops et pauper sum ego. Custodi animã meam quoniã sanctus sum, saluum fac seruum tuum deus meus sperantẽ in te. Miserere mei quoniã ad te clamabo tota die, lætifica animã serui tui, quoniã ad te animã meam leuaui. Quoniã tu domine suauis et mitis, et multum misericors omnibus inuocantibus te. Exaudi domine orationem meam, et attende uoci deprecationis meæ. In die tribulationis meæ clamaui ad te, quia exaudisti me.

Oratio ex fiducia.

Qui sentiunt necessitatem suam & aliorum, hi soli norũt orare, alij per hypocrisim simulant orationẽ, ut alibi diximus. Sic ergo orat, Exaudi & libera me, Primum, quia inops, id est, miser & adflictus sum, Deinde, quia sanctus sum, à te tuo uerbo cui credo sanctificatus & seruus tuus, qui non aliũde habeo auxiliũ quã à domino meo. Tertio, quia clamo tota die, id est,

iugiter tentatione durante, & animã meam ad te leuo, id est, ex corde clamo, Psal. 24. Quarto, quia scio te benignũ & misericordem omnibus inuocantibus te. Nam non solum uerbum tuum habeo, sed etiam expertus sum ante benignitatem tuã quando in tribulatione inuocantem exaudisti me.

Non est símilis tibí in díjs domíne, & non est secũdũ opera tua. Omnes gentes quascũq; fecisti uenient & adorabunt coram te domíne, & glorificabũt nomen tuum. Quoniã magnus es tu & faciens mirabília, tu es deus solus.

Díj. *Quicquid siue gentes siue superstitiosi & uani iustitiarij sibi ergunt in quo confidant (hoc enim est deus eorũ) non potest esse simile deo uero, non potest uitam dare, uitam conseruare, ne corporis quidem, non iustificare, non in tẽtatione & morte liberare, ut solus tu deus qui facis mirabilia, quos*

Omnes gẽtes. *nos agnoscere & prædicare oportet. Psal. 9. Futurum est ut omnes gentes (quas certe tu creasti in gloriam tuam, Esa. 43.) non solum iam Iudæi, uenient fide ad te, reuelata tua per Euangelium gloria, Esa. 40. & adorent te in spiritu & ueritate, Io. 4. & sanctificent nomen tuum quem patrem agnoscent in cœlis, uide & Psal. 65. Te ergo solum deum & solũ omnia potentem, & quẽ relictis erroribus adorabunt omnes gentes, inuoco in hac mea necessitate.*

Deduc me domíne in uía tua, & ambulabo in ueritate tua, lætetur cor meum ut tímeat nomen tuum. Confítebor tibí domíne deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuũ in æternum. Quoniã misericordía tua magna est super me, & eruisti animam meam ex ínferno ínfimo. Deus íniqui insurrexerunt contra me, & synagoga fortium quæsierunt animã meam, & non proposuerunt te in con

ſpectu ſuo. Et tu domine deus meus miſerator & miſericors, patiẽs & multæ miſericordiæ et uerax. Reſpice in me et miſerere mei, da potentiam tuam ſeruo tuo, et ſaluum fac filium ancillæ tuæ. Fac mecum ſignum in bonum, et uideant qui oderunt me et confundantur qꝝ tu domine adiuuiſti me et conſolatus es me.

Deduc &c. Fe. Doce me domine uiam tuam. Lætetur. Fe. Vnias uel uni cor meum. Iniqui. Fe. Superbi, id eſt, contemptores tui.

Vide quid Chriſtus nos doceat orare ſiue Chriſti ſpiritus qui hic poſtulat pro ſanctis. Non tam periculum eſt in eo quod patimur ab aduerſarijs, quã ne deficiamus à uia & ueritate & timore dei propter perſecutionem. Summe ergo neceſſaria oratio corporis Chriſti, Deduc me domine per uerbum tuum in uia tua ne ab ea uel latum digitum diſcedam, & te ducente & docente ambulabo in ueritate tua, id eſt, ſequar uerbum tuum, quæ eſt uia uitæ. Fac ut uniatur cor meum ut in tentatione non huc & illuc uacillet & diſpergatur. Vel fac ut lætetur cor meum in tentatione, Ro. 5. ita tamen ut timorem tuum non abijciat & incipiat gloriari de ſua iuſtitia. Tunc laudabo te & ſanctificabo nomen tuum non hypocritarum more, ſed toto corde & in æternum. Quia miſericordiam tuam magnã ſenſi per te liberatus ex morte & deſperatiſſimo inferno, cuius horrore & uinculis penè eram peritus niſi tua manus adfuiſſet. Non hic audis limbum illum patrum, quæ, ut alia taceam, appellatio eſt ſcripturæ ſacræ ignorata, ſed infernum audis infriorem ſiue infimum, ut uideas omnia hic fuiſſe deſperationis plena, quẽadmodũ alibi quoq; orat, Non me demergat tempeſtas aquæ, neq; abſorbeat me profundũ, neq; urgeat ſuper me puteus os ſuum, ut ſcilicet liceat mihi redire ex hac morte, qua detineor dum interim poteſtas eſt tenebrarum.

Ne deficiamus in tentatione.

Ex inferno.

In quo uero inferno fuerit & ut liberatus ſit manu dei indicat oratio quæ ſequitur, Deus contemptores uerbi tui quod prædicabam & confitebar uenerunt ſuper me, & fortiores me facti ſunt, ut occiderent me, Pſal. 17. nullo timore dei propoſito ob oculos, Iccirco qui es dominus, id eſt, gubernator meus, & deus, id eſt, creator meus, nõ ſolum miſericors ſed etiã miſe

rator, id est, condolēs infirmitatibus & miserijs nostris, & patiens si quid minus rectum & constans in nobis fuerit, & abundans misericordia & uerax in promissis, Psal. 50. Vt iustificeris &c. Da mihi seruo tuo robur spiritus & potentiam tuam, ut possim in te persistere uel inuitis portis inferorum, & saluum fac uel libera ab iniquis & superbis cōtemptoribus gloriæ & ueritatis tuæ me filium ancillæ tuæ, id est, matris nostræ Sion siue Hierusalem quæ seruit tibi, est autem ecclesia omnium ab origine mundi credentium, cuius filius est quisquis credit deo, nam gignitur à deo filius dei per fidem ipsi ecclesiæ cuius membrū efficitur, & ipsa ecclesia prædicando gignit eum deo credentem uerbo dei, quemadmodū Paulus suos Galatas. Vnde dicit Ston, Esa. 49. Quis genuit mihi istos? &c. Et. 54. Multæ filiæ desertæ quā eius quæ habet uirum. Et Gal. 4. Hierusalem quæ sursum est & libera, est mater nostra. Vide Psalmū sequentem. Significat ergo hic Christus & quisquis talia orat unum esse ex numero credentium, quemadmodū & supra dixit se sanctum. Quod si hic tibi placuerit intelligere filium ancillæ, id est sanctissimæ Mariæ uirginis quæ se ancillā dei agnouit, dicens, Ecce ancilla domini &c. per me licebit.

Mater nostra.

Fac mecum &c. Id est, ita age me glorificando ut innotescat etiā per me gloria tui nominis in confusionem & opprobrium illorum qui me propter te oderunt sempiternum, Amen.

PSALMVS LXXXVI.

Titulus. filiorum Chore Psalmus cantici.

SVMMA. Gratia nouæ Hierusalem & nouæ Sion, quæ mater est non solum iam Iudæorum sed & gentium, hic breuibus quidem uerbis sed copiosa spiritus sancti sententia describitur.

FVndamenta eius in montibus sanctis, diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. Memor ero Rhaab & Babylonis apud cognoscentes me. Et ecce alienigenæ & Tyrus & populus Aethiopum, hi nati sunt ibi. Nōne Sion dicet: homo

& homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Dominus narrabit in scripturis populorũ et principum horum qui nati sunt in ea. Sicut lætantium omnium habitatio est in te.

Apud cognoscentes, sic uolui resoluere datiuũ ex græco, ut idẽ esset cũ Heb. Fe. Erga cognoscentes me. Et eæ &c. Fe. Eæ Palestina & Tyrus cum Aethiopia, hic natus est ibi, hic scilicet populus gentium.

Nónne Sion dicet. Fe. Et Sion dicetur. Est autẽ in Heb. Sion datiuus. q. d. Ad Sion uel Sioni. Reliqua infra dicemus.

Sub typo ciuitatis Hierusalem, quã dilexit dominus plus quã omnia tabernacula & ciuitates Iacob (quia ibi erat sacerdotium & regnũ à deo cõfirmatum) describit non ipsam Hierusalem, non ipsam uisibilem Sion, sed uere ipsam Christi ecclesiam dilectam in dilecto filio dei à deo patre plus q̃ omnia tabernacula Iacob, id est, pulchritudines illas & obseruatiões legis, in quibus ante Christi aduentum morabantur & habitabãt, non tam tabernacula quã carceres, ettamen habitationes dei ad paruulos filios coercendos. Sic enim ait Paulus, Priusquã ueniret fides sub lege custodiebamur cõclusi in eam fidem quæ reuelanda erat &c. Gloria Moysi tam magna, præ gloria Christi, id est, Euangelij gloriæ dei, nihil est. 2. Cor. 3. Vnde Heb. 12. Non accessistis &c. Sed accessistis ad Sion montem & ciuitatem dei uiuentis cœlestem Hierusalem &c. Hic uere est regnũ & sacerdotium, quotquot enim sunt huius Sion per fidem filij reges in Christo sunt & sacerdotes. 1. Pet. 2. Apoc. 1. & 5. Hierusalẽ & Sion noua.

Huius ciuitatis fundamẽta nõ sunt in arena aut infima terra, sed in montibus, non tamẽ terrenis sed sanctis uel sanctitatis, id est, in cœlis habet fundamẽta. Ex fide enim & spe in deũ ista surgũt pietatis ædificia, sicut habes Apoc. 21. Vidi ciuitatẽ sanctã Hierusalẽ nouam descendentẽ de cœlo &c. Hic est mons domus domini in uertice montiũ eleuatus sup colles, ut uideas fundamentũ huius domus esse Christum, Esa. 2. 1. Cor. 3. Vnde & Heb. 11. de Abrahã dicitur, Expectabat fundamẽta habentẽ ciuitatẽ, cuius artifex & conditor deus.

O ciuitas dei, id est, in qua deus ipse cũ oĩbus suis electis inhabitat, gloriosa dicta sunt de te in oĩbus sc3 scripturis, in quibus deus ipse p sanctos suos prophetas & aplos de te & figuris & miraculis & uerbis testificatur, q. tu

sis sponsa ornata deo, quæ ei paries (ut Maria uirgo) ex spiritu sancto filios ex omni natione quæ sub cœlo est, id est, non ex semine humano, sed ex semine dei, uerbo spiritus non traditionibus humanis. De quo partu Sion & natiuitate filiorum eius apertius sequitur quàm ut ullus Iudæorum negare possit. Alioqui dicant nobis Iudæi quomodo gentiles illi populi, de quibus sequitur, nati sint in Sion & Hierusalem illa terrestri. Potest & sic legi ex Heb. interprete Aurogallo nostro, Glorioſa loquitur (scilicet dominus) in te ciuitas dei. Quo significatur in ecclesia esse uerbũ dei, quod est uita æterna, quod extra ecclesiam ignoratur, ubi omnia humanis traditionibus contaminantur.

Inducitur ergo deus, dicens, Memor ero Rahab & Babylonis apud cognoscentes me, id est, in conspectu & congregatione illorum qui cognoscũt me, qui fide sunt populus meus, memor ero & agnoscam Rahab & Babylonem, in populo Hierusalem & Sion computabo Rahab & Babylonem hactenus maledictas gentes. Non est quod ultra gloriẽtur Iudæi se solos esse populum dei, ego assumam ex omnibus gentibus mihi filios quorũ memor sim, id est, quorum nomina scribam in libro uitæ, ut sint in memoria coram me, & sint mihi populus etiam gentiles hactenus præ cæteris maledicti & populi mei persecutores, ut sunt Aegyptij, Babylonij, Paleſtini, Tyrij, Aethiopes, qui omnes nati sunt ibi, id est, in Sion & ciuitate dei, de qua gloriosa dicta sunt, quã plus amat dominus sponsus eius quã oĩa tabernacula Iacob.

Alienigenas esse Paleſtinas gentes siue Philistijm alibi quoq; diximus, Rahab uero non est hic nomen meretricis, de qua in lib. Iosue, sed est appellatiuũ quod interpretatur ſupbia. q.d. Memor ero ſuperbiæ. i. illius populi qui me antea contẽnebat. Vnde Chaldaica translatio pro Aegypto accipit.

Nónne Sion dicet, id est, certe Sion prædicabit de seipsa quasi de alia dicens. Homo & homo natus est in ea &c. Nunc aũt in græcis exemplaribus legitur μήτης σιὼν, id est, mater Sion, pro μήτι, id est nónne. Nam si Hebræum cõsulas non inuenies hic dictionem quæ matrem significet, tametsi non male hoc loco conueniebat, ubi Sion parere dicitur deo filios, quæ dicit Esa. 49. Quis genuit mihi istos? In Heb. Et ad Sion dicetur, id est, imuabitur & prædicabitur ad ipsam de ipsa quasi de alia hoc quod sequitur, Vir & uir uel homo & homo natus est in ea, id est, unusquisq; qui natus est ex spiritu natus est in ea, hoc est in Sion, quemadmodũ simile est Ioã. 1. Illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum.

Est autẽ uir & uir uel homo & homo, hebraismus, pro unusquisq; quẽadmodũ

admodũ Ezechielis.14.Homo homo de domo Israël,id est, quicũq; ex Israëlitis quisquis tandem fuerit.ubi quidã non satis in loco scripserunt de duplici homine exteriore,scilicet & interiore,ita sæpe sua mysteria in arenã ædificant.Et qui hebraismum hoc loco non uiderunt pie quidem interpretati sunt de Christo deo & homine nato in Sion,sed nihil ad rem,nempe sic ex uulgata translatione,Numquid Sion,id est ecclesia, dicet homo,scilicet est q.d.non simpliciter homo est,duo enim dico,& homo similis nobis natus est in ea,& ipse idem homo qui natus est in ea est altissimus qui fundauit eam.Atq; per hoc significari aiunt,q Sion confitebitur in se natum eum qui non solum homo est,sed & deus est altissimus,suæ genitricis ,id est,ecclesiæ fundator.Pium quidem hoc & præterea argutum,sed cum hic uersus hoc nõ habeat,cur blasphemis Iudæis præstamus irridendi occasionẽ,quasi non habeamus satis clara ex scripturis testimonia de domino Christo deo & homine? Nos habemus in hoc Psalmo insigne testimonium cõtra Iudæos pro multis scripturis de spirituali Sion & Hierusalem,quas scripturas ipsi conantur ad se detorquere,ut ante diximus. Ergo unumquemq; natum in ea,significat non solum Iudæos pertinere ad istam spiritus natiuitatẽ,sed omnes sine personarum acceptione.

Vt autem hic nemo aliquid meriti in hac regeneratione & innouatione siue noua conuersatione sibi arroget,quasi nostris studijs, uiribus & operibus hoc ipsum nobis assequi liceat,additur, Et ipse altissimus fundauit eã, id est,fundamenta eius posuit,& initium iustificationis eius deus est,sicut & progressus & consummatio, Nemo enim ad deum sine deo uenire potest,quẽadmodũ Christus ait,Nemo potest uenire ad me nisi pater meus qui misit me traxerit eum.Item,Nemo uenit ad patrem nisi per me.Atq; hic semel cadit illa facto theologistica iamdudum contra Euangelium gloriæ dei concitata &c.

Sequitur ex Heb. Dominus narrabit uel numerabit cum scribet populos,Hic natus est ibi,uel istum esse genitum ibi,Id est,Dominus quãdo scribet uel quando conscribet populos,scilicet qui nati sunt in Sion,ut supra, in librum uitæ,tunc numerabit uel narrabit ex suo uel in suo libro,dicẽs, Hic natus est ibi,hic scilicet fidelis homo uel hic populus natus est ibi,id est in Sion,hunc habeo inscriptum,eius nomen noui. Singulos enim ex spiritu renatos nomine nouit & nominatim uocat,ut pastor oues,Ioan.10.& nouit deus qui sunt sui.2.Tim.2.Solius ergo dei est pronunciare de uero Christiano,quippe qui certo dicere potest,Hic natus est ibi,de hac scriptura dixit

Christus discipulis, Gaudete & exultate, quoniam nomina uestra scripta sunt in cœlis. Quod quæso quid aliud est quàm quod supra dixerat deus, Memor ero Rahab & Babylonis &c? Porrò quod nos ex Græco legimus, ut Hebræo aliquo modo respondeat, sic intelligere licet. Dominus narrabit, pronunciabit prout inueniet scriptum in scripturis populorum &c. id est, in libro uitæ in quo scripti sunt populi & principes populi Apostoli & doctores, qui nati sunt in Sion, id est, qui credẽtes sunt & dei filij per fidem facti.

Sequitur, O ciuitas dei, in te est habitatio non huius solum aut illius populi, sed omnium, sicut Lætantium, id est, quorũ corda & conscientiæ gaudent de remisso peccato & q̃ adoptati spirituali natiuitate in filios hæredes sunt dei, cohæredes Christi. Hic autem uersus ex Hebræo sic legitur, Et cantores sicut tripudiantes, omnes fontes mei in te. Et cantores, scilicet illic sunt. Quo significatur pax dei & sensus misericordiæ eius in cordibus credentium, quæ exuperat omne mundi gaudium. Omnes fontes mei in te, ut sit uerbum dei dicentis, Omnis gratia spiritus mei super te Sion dilectã effusa est & in te regnat. Sic Esaias quoq; prophetauit, Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Extra Christi ecclesiam non est salus. Hic enim sunt omnes dei fontes, & ut Felix dixit, omnes contemplationes. Vt non liceat extra eam inuenire aquam uiuam quæ saliat in uitam æternam, aut quod idem est dei contemplationem siue cognitionem. Aurogallus noster sic legit, Et cantores tanquã tibicines, omnes alternatim canent tibi, id est ab omnibus qui in te sunt ô ciuitas dei audies uerbum consolationis & sanctificationem nominis dei cum gaudio æterno.

Quæ dei & Christi sunt inuisibilia sunt.

Quapropter cum gratia ecclesiæ sit inuisibilis, nihil est quod eam externa larua metiamur. Quod enim diligit eam dominus, q̃ deus in ea inhabitat, q̃ ipsa cognoscit deum, q̃ omnes populi in ea nascuntur, q̃ illic deus omnia ædificat etiam à fundamento, q̃ dominus scribendo pronunciabit de ea & non homo, q̃ illic est lætitia spiritus & omnes fontes & emanationes gratiarum dei, quæ omnia in hoc Psalmo dicuntur, nónne omnia hæc ab oculis carnalibus abscondita sunt? Ideo Christus mandat ut non iudicemus ne iudicemur. Et Paulus, Nolite ante tẽpus iudicare &c. 1. Cor. 4. In quod iudicium & pedibus & manibus hodie irruunt cæci ueritatis Euangelicæ, si fieri potest, uiolatores.

PSALMVS LXXXVII.

Titulus. Canticum Psalmi filiorum Chore. προσκέλευσις super infirmitatẽ, ad humiliandũ. Eruditiuum Heman Ezrahitæ.

De Heman cantore & Psalmista lege 1. Para. 16. & 25. Non obscurum autem est quare titulus indicet, hic cani super infirmitatem ad humiliandum, lege Psalmum & intelliges.

SVMMA. Hic Christus & in eo Christianus siue fidelis penitus derelictus, nulla accepta consolatione orat, Psalmus itaq; iste non habet similem. Cæteri enim omnes Psalmi qui tales describunt angustias, læto fine concludunt, hic autem omnia iacent &c. Psalmus singularis.

DOmine deus salutis meæ, in die clamaui & in nocte coram te. Intret coram te oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meã. Quia repleta est malis anima mea, & uita mea inferno appropinquauit. Aestimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Sicut uulnerati dormiẽtes in sepulchro, quorum non es recordatus amplius, & ipsi ex manu tua expulsi sunt. Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis & ĩ umbra mortis. Sup me cõfirmatus est furor tuus, & oñes fluctus tuos induxisti sup me. Longe feciſti notos meos a me, posuerunt me abominationẽ sibi. Traditus sum & nõ egrediebar, oculi mei languerũt præ inopia. Clamaui ad te dñe, tota die expãdi ad te manus meas.

Posuerũt &c. Fe. Posuisti me in puteo inferiorũ, in tenebricosis, in pro-

funditatibus. Itẽ, Posuerunt me abominationẽ sibi. Fe. Posuisti me abominationem ipsis. Sed in his non est diuersa sententia. Inimici enim nihil possunt in nos nisi faciente domino, cuius bona uoluntas est ut patiamur.

Traditus &c. Fe. In carcere inclusus sum & non egrediar. Inopia. Fe lix, Afflictione.

Derelictus.

Domine deus cur sic abijcis, ut etiã inuocantem non exaudias, repletũ omni miseria & adflictione? qui nihil uideo nisi inferos & mortem, similis omnino illis qui abijciuntur à te in æternam damnationem, sicut homo quẽ nemo iuuat, inter mortuos derelictus quasi nunquã rediturus ad uitã, sicut interfecti qui mortui iacent in sepulchris, quos non solum nemo iuuare potest, sed etiam quia in impietate occisi sunt in æternum à te abiecti sunt & damnati. In inferis detineor, in tenebris ut ne lux quidem solis mihi luceat præ horrenda mentis confusione & specie mortis. Tu quem solum sperare licebat adiutorem tuo furore & omnibus tuis fluctibus agis contra me, ut semel obruar & submergar, & præterea non solum reliquæ creaturæ recesserunt à me sed etiam noti & proximi, quibus etiam abominatio factus sum, id est, stulticia, immundicia & impietas, Neq; est ut finem uideam his malis quibus uelut æterno detineor carcere, & iam oculi mei deficiunt, ut amplius ad te suspicere non liceat, quemadmodũ & Ezechias dixit, Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelsum.

Inter mortuos liber.

Inter mortuos liber uel cum mortuis libertas mea, recte ex Heb. uersum, sed quod hic interpretati sunt q. solus Christus liber fuerit inter mortuos, non uinctus in morte, sicut dicit Petrus, Act. 2. puta qui habuerit in potestate & ponere & resumere animam suam, nõ huc pertinet, repugnante etiã ipso contextu, imò hoc solo uersu, qui in Heb. incipit, Inter mortuos liber sicut interfecti dormientes in sepulchris quorum nõ es memor amplius, qui de manu tua repulsi sunt. Vt hic uocabulum liber nihil aliud significet, quàm relictus siue derelictus, & libertas derelictio, sicut & Paulus utitur, Ro. 6. Cum, inquit, serui essetis peccati liberi eratis iustitiæ. Et cum hic Psalmus exponat seipsum, de hac sententia dubitare non licet. Sic, inquit, sum inter mortuos liber sicut interfecti qui iacent in sepulchris, quorũ tu deus non es memor amplius, qui etiã de manu tua repulsi sunt. De Christo certũ est q. in angustia & horrore mortis et inferni derelictus est ad tempus, quem admodũ Psal. 17. dicit, Circũdederunt me dolores mortis, & pericula inferni &c. Vide quæ diximus Psal. 6.

Nũquid mortuis facies mirabilia? aut medici ſuſcitabunt & confitebũtur tibi? Nunquid narrabit aliquis in ſepulchro miſericordiã tuã, & ueritatẽ tuã in perditione? Nũquid cognoſcẽtur in tenebris mirabilia tua, et iuſtitia tua in terra obliuioni tradita?

Aut medici ſuſcitabunt, ſcilicet mortuos, & confitebuntur tibi, ſcilicet mortui? Fe. An mortui reſurgent & celebrabunt te?

Hoc eſt quod Pſal. 6. dicitur, In inferno autẽ quis cõfitebitur tibi? Et alibi, Non mortui laudabũt te domine, neq; oẽs qui deſcendũt in infernũ. Sed nos qui uiuimus &c. Et Ezechias, Quia, inquit, infernus nõ cõfitebitur tibi, neq; mors laudabit te, nõ expectabũt qui deſcendunt in lacũ ueritatẽ tuã. Viuens uiuens confitebitur tibi ſicut & ego hodie. Sicut in æternũ abiecti à deo & extrudendi in ignem æternum non poſſunt niſi deo maledicere & iudicium eius accuſare & opera eius condemnare. Ita nihil differunt ab eis qui hic quãdoq; deſerũtur in iſta horrenda tentatione dũ interim non liberantur. Cæterũ ſancti hic tenentur manu dei, ut non pereant, imò hæc tentatio cedit eis in ſalutẽ, ut omnia alia, quibus præterea nõ imputatur ſi quid hic deliquerint. Chriſtus autẽ ad hæc urgebatur quidẽ qui per omnia ſimiliter nobis tentatus eſt, ſed peccare non potuit. Sancti uero quã cadant ſæpe in his, teſtis eſt uel hiſtoria Iob.

Neq; mors neq; infernus laudant deum.

Ait ergo, Domine deus quid profuerit tibi, quæ mirabilia, quã laudem, quã miſericordiã, quã ueritatẽ, quã iuſtitiã qua ſoles iuſtificare hoïes de te prædicabimus, ſi nos dereliqueris in morte, in ſepulchro, in perditione, in tenebris, in terra cuius non es memor amplius? Reuocato nos à morte ad uitam, ab inferis ad regnũ cœlorum, è ſepulchro ad reſurrectionẽ, è perditione ad ſalutem, è tenebris & regno principis tenebrarũ ad regnum lucis, ut non cõputemur inter illos qui ex manu tua expulſi ſunt, ſed inter illos quibus dicis, Pſal. 30. Firmabo ſuper te oculos meos &c.

Et ego ad te dñe clamaui, & mane oratio mea præueniet te. Quare dñe abiicis animã meã, auertis faciem tuã a me? Pauper ſum ego & in laboribus a

iuuẽtute mea, exaltatus autẽ humiliatus sum et cõturbatus. Sup me transierũt iræ tuæ, et terrores tui conturbauerunt me. Circũdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt me simul. Elongasti a me amicũ et proximũ, et notos meos a miseria.

In laboribus à iuuentute mea, id est, in angustia & dolore totã uitam meã transegi. Qui enim pie uolũt uiuere in Christo persecutionẽ patientur. Nõ est seruus maior domino suo. Fe. Expirans præ excussione, id est, deficiens & uitam amittens propterea q; sic excutis & abijcis me ex manu tua.

Exaltatus autẽ deiectus sum, grauior deiectio est ubi quid altius erigitur ut fortius deiectum frangatur. Fe. Tuli terrores tuos, dubitabo. Terrores iudicij dei significat. Dubitabo scilicet ne forte deficiam, Adeo uidẽtur omnia ad desperationem urgere. Miseria. *Fe. Obscuritate.*

Absq; consolatione.

Clamaui & clamabo etiã ante lucem & tamẽ me abijcis, & indignabũdus faciẽ tuam à clamore meo auertis. In miserijs & cruce uixi toto tẽpore uitæ meæ, nunc autẽ traditus in mortem & inferos grauius & confundor & tuo iudicio horrendo premor uelut aqua maris obruẽte. Desertus sum ab omnibus in hac miseria & caligine mortis, at q; id te faciẽte. Aufers quicquid est consolationis & addis quicquid est doloris & angustiæ, ut nihil tam pugnare contra me uideatur quã tu ipse, & præterea huius tui in me furoris non liceat uidere finem.

Hic uides q; deus non derelinquit eos qui etiã sibi derelicti uidẽtur, & in desperatione facit ne desperẽt. Alioqui quid clamaret iste die ac nocte?

PSALMVS LXXXVIII.

Titulus. Eruditiuum Ethan Ezrahitæ. 1. Para. 15.

SVMMA. *Misericordia dei & ueritas de Christo promissa hic prædicatur, at q; adeo gratia Euangelica per Christũ. Vrgetur uero deus fide promissionũ suarũ siue ueritatis suæ, ut cõpleat quod promisit. Tũc, inquit, locutus es in uisione &c. Verũ hæc cõstans in promissiones dei fides quantos sustineat insultus finis Psalmi declarat. Tu uero, inquit, repulisti &c. At q; hic audis Christũ omnia quæ salutis nostræ sunt prædicantẽ, fidem scilicet charitatẽ et crucẽ. Et certe corpus Christi hic de Christo promisso loquitur,*

Se abiectam conqueritur ecclesia his nouissimis temporibus &c.

MIsericordias tuas dñe in æternũ cantabo. In generationẽ & generationẽ annunciabo ueritatem tuam in ore meo. Quoniã dixisti, in æternũ misericordia ædificabitur, in cœlis præparabitur ueritas tua. Disposui testamẽtũ electis meis, iurauí Dauid seruo meo, usq; in æternũ parabo semen tuũ. Et ædificabo in generationẽ & generationem sedem tuã. Confitebuntur cœli mirabilia tua domine, & ueritatẽ tuam in ecclesia sanctorũ. Quoniam quis in nubibus æquabitur domino, assimilabitur domino in filijs dei? Deus qui glorificatur in consilio sanctorũ, magnus & terribilis super omnes qui in circumitu eius sunt. Domine deus uirtutũ quis similis tibi? potens es dñe & ueritas tua in circũitu tuo. Tu dominaris potestati maris, motum fluctuum eius tu mitigas. Tu humiliasti sicut uulneratũ superbũ, in brachio uirtutis tuæ dispersisti inimicos tuos. Tui sunt cœli & tua est terra, orbem terræ & plenitudinẽ eius tu fundasti, aquilonem & mare tu creasti. Thabor et Hermon in nomine tuo exultabunt, tuum brachium cum potentia. Firmetur manus tua, exaltetur dextera tua,

iustitia & iudicium præparatio soliꝰ tui. Misericordia & ueritas præcedent ante faciem tuam, beatus populus qui scit iubilationẽ. Dñe in lumine uultus tui ambulabũt, & in noĩe tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exaltabuntur. Quia gloria uirtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrũ. Quia domini est assumptio nostra, & sancti Israel regis nostri.

Quoniã dixisti, id est, tu promisisti quod sequitur. Fe. Quoniam dixi, id est, quemadmodũ sequitur annunciaui ueritatem tuam quã promisisti.

In æternũ misericordia ædificabitur. Fe. Mundus misericordia ædificabitur, nempe qui iudicio dei ante perijt ob Adæ peccatũ. In cœlis præparabitur ueritas tua. Sicut sub Christo nouus mundus est, ita & noui cœli. Cœli. Alioqui dicit, Regnũ meum nõ est de hoc mũdo, De regno ergo cœlorũ loquitur in quo sunt illi cœli, de quibus Psal. 17. Cœli enarrãt gloriã dei &c. De quibus & hic infra, Confitebũtur cœli mirabilia &c. quos & nubes & sanctos & filios dei appellat. Fe. Cœlos stabilies, ueritas tua in eis. Esa. 51. Posui uerba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, ut plantes cœlos & fundes terram &c. Disposui &c. Fe. Pepigi fœdus electo meo.

Mirabilia tua. Fe. arcanũ tuũ. i. Euangeliũ ab æterno absconditũ, Ro. 16. Ephe. 3. Deus qui glorificatur &c. Fe. Deus robustus in arcano sanctoriũ ualde, & terribilis sup &c. Potestati. Fe. Superbiæ. Mare. Fe. Meridiẽ. Præparatio. Fe. Habitaculũ. Quia domini est assumptio nostra &c. Fe. Quia à domino scutũ nostrum, & à sancto Israël rex noster. i. Messias à deo qui sanctificat Israëlẽ datur nobis scutũ, redẽptio, iustitia, sanctificatio &c.

Deus ut cogatur suis promissionibus.

De Christo esse Psalmũ notũ est uel ex promissione dei quæ legitur. 2. Reg. 7. quæ & hic habetur, Cũ, inquit, cõpleti fuerint dies tui &c. At hic nõ tam prophetã loqui de Christo q̃ Christũ de se finis psalmi ostendit. Memorare, inquit, quæ mea substãtia &c. Et iterũ, Memor esto domine opprobrij seruorũ tuorũ quod cõtinui in sinu meo. Itaq; in hoc Psalmo egregiũ nobis exemplũ Christi propositũ est, quõ in aduersis & corporis & aĩæ deus cogendus sit suis promissionibus, nõ q̃ tu possis tantã cogere maiestatẽ obiectis

eus promissionũ uerbis, quẽadmodũ magi dæmones obiectis quibusdã cha racteribus, sed cũ ista dicimus non de uerbis, pmissionũ loqmur, sed de fide in promissionũ uerba. Alioqui uerba in se manẽt uera, quia dei sunt, sed dũ tu nõ credis tibi nihil prosunt. Hæc est lucta Iacob quæ hic describitur, hic deus uincit se etiã gaudet, Oĩa enim sunt possibilia credẽti, quid quæso præ ualebit illi, cui deus dedit potestatẽ etiã ipsum dcũ uincere? Dedit aũt pote statẽ dũ, pmisit. Hic si credis cogtur nõ solũ p misericordiã, sed etiã p ueri tatẽ suã. i. necessario exaudire. Nõ enim seipsum negare põt. i. æterna ueri tas mẽtiri nõ põt, ut iustificetur in sermonibus suis & uincat cũ iudicatur.

Igtur hic Christus in angustia & horrore mortis & inferni deprehẽsus, ut uides in fine Psalmi, imõ Christi corpus (id est, ecclesia ĩ qua & p qua orat Christi spũs gemitibus inenarrabilibus, Ro. 8.) in hac nouissima Anti Christi pcutione, quãdo Euangeliũ gloriæ dei p traditiones humanas & uexatio nes illas conscientiarũ ablatũ est, & regnat impune hypocritica impietas, etiã nũc detecta pson a ita ut excusatio erroris nulla ferè supersit. Christus, inquã, & hoc Christi corpus hic per spiritũ (ne quid desperes quia nostræ oratiões languẽt) constãtissime urget deũ sua misericordia & ueritate Da uidi promissa. i. semini Dauidis Christo, ut alibi diximus uel Psal. 17. Et ait, Christus in membris.

Vtcũq; appareãt oĩa iudicijs dei plena & potestate tenebrarũ, tamẽ in æternũ per me & meos prædicabo misericordiã tuam ô deus & ueritatẽ, nunq; diffidã, Verbũ enim tuũ habemus q misericordia tua erit æterna, & ueritas tua erit in electis qui sunt regnũ cœlorũ et regnũ æternũ, q fœdus & testamentũ tuũ electis & Dauidi pactũ de semine & solio eius erit æter nũ. Esa. 9. Super solium Dauid &c. et. 55. Feriã uobiscũ pactũ sempiternũ, misericordias Dauid fideles, Ecce testem populis dedi eum, ducem & præ ceptorem gentibus &c. Icirco cœli, id est sancti, in quibus habitas prædi cabũt mirabilia tua, arcanũ tuum, id est, Euangelium & promissiones tuas in ecclesia sanctorũ, nam hæc impijs & hypocritis (qui non admittunt uer bum tuum sed sequũtur & defindunt sua somnia) manebũt occulta, cogno scent autẽ soli qui sunt à te sanctificati. Promissio dei.

Quoniã quis &c. Nihil hic nobis metuẽdũ quasi nõ posit præstare deus quod promisit. Si enim fortis est & mirabilis in sanctis suis qui cœli sunt enarrantes gloriã dei, Psal. 18. nubes uolãtes ut pluant imbrem uerbi dei, Esa. 60. filij dei per fidẽ. Ioã. 1. qui omnes sunt in circũitu eius, id est, apud eum in regno spiritus habitant, & ueritas quoq; eius in circũitu eius est, id est, nunquã cadit ipsi in obliuionẽ, quæ nõ solum ob oculos est dũ sanctos Potest deus præstare.

iugiter uidet, quibus illa ueritas ex pacto promissionis debetur, sed etiã ipse deus est sua ueritas. Si, inquã, in sanctis mirabilis & potens est & opere & sermone, ita ut etiã confundatur sapientia humana uidens effici ea quæ ipsa comprehendere non potest, Qui fieret ut in seipso nõ magis potens, admirabilis & terribilis sit, cui nemo sanctorũ potest comparari? Hic superbiã maris & ferocientis mũdi comprimit motus. Hic contrit & cædit superbum Pharaonem & totum regnũ eius, qui significabat Satanã cum toto suo regno quod populũ Euangelij non potest non persequi ad suum ipsius interitum. Esa. 51. Consurge, consurge, induere fortitudinem ô brachium domini, Consurge sicut in diebus antiquis, in generationibus seculorũ. Nunquid non tu percussisti superbum, uulneraſti draconem? Nunquid non tu siccasti mare, aquã abyssi uehementis &c? Breuiter, Huius est cœlum & terra, qui omnia creauit, Et adhuc dubitabimus an præstare possit quod promisit, an potestas mundi & sæuiens in sanctos Satanæ regnum possit auferre quod dei misericordia & bona uoluntas cupit dare?

Montes exultãt. Thabor & Hermon &c. Veritas tua mundo publice manifestabitur, id quod certo scimus, tantũ abest ut dubitemus uenturam. Tunc Thabor & Hermon in noie tuo exultabunt. Quod aut more scripturæ dictũ est, quem admodũ Esa. 55. Montes & colles cantabunt corã uobis laudẽ, & omnia ligna regionis plaudẽt manu, ut intelligas ipsam quoq; terrã exultaturã admodũ illã & stupẽda miracula dei per Christũ, quẽadmodũ & alibi de gaudio exitus ex Aegypto, Mõtes, inquit, exultauerũt ut aricres & colles sicut agni ouiũ. Aut dicẽdo respexit proprie ad istos mõtes qui sunt in Galilæa, ut etiã certum locũ designaret gratiæ mũdo appariturę in Christo. In illis enim locis Christus prædicauit, miracula fecit, multitudinem hominũ cibo etiã corporali pauit. Et præterea in Thabor facta fuisse dicitur illa transfiguratio domini quæ in historia Euangelica legitur. Thabor est mons in medio Galilææ. de Hermon diximus Psal. 41. &. 28. Vide Deut. 3.

Prædicatio Euangelica Atq; hic in sex uersibus uide insignẽ apertámq; gratiæ dei prædicationẽ, ubi deo tribuitur iustificationis gloria, nihil nobis, tantũ beati prædicamur si sciamus iubilationem. Primũ, In noie tuo & in nullo alio exultabunt, id quod infra clarius audiemus. Deinde, Tuũ brachium cũ potentia, id est, nõ dubitamus te omnia egregie posse, in manu tua esse quicquid est salutis & liberationis, hoc tantũ rogamus ut firmetur, id est, robusta ostendatur manus tua, Potens quidẽ est auxilium tuũ, sed ueniat, ne dissimulet dum urget suis copijs in nos aduersarius. Præterea Iustitia & iudiciũ præparatio sunt

uel habitaculũ solij tui, id est, Iustitia fidei & iudiciũ timoris dei sunt in quã
bus habitat tuũ regnũ, qui regnas in illis solis qui in te confidũt & se suáq;
oia iudicantes siue condẽnantes, te timẽt, quæ dona ex nobis habere nõ pos
sumus. Nã sequitur, Misericordia qua gratis donatur remissio peccatorũ, et
ueritas promissionis tuæ creditæ, qua te debitorẽ nobis fecisti, præcedent fa
ciem tuã, id est, præparabũt corda ut inhabites Ioã. 14. Si quis diligit me,
sermonẽ meũ seruabit, & pater meus diliget eũ, & ad eũ ueniemus & man
sionem apud eũ faciemus. Demũ apertißimis quoq; uerbis hæc gratia sic de
scribitur, Beatus populus qui scit iubilationem, id est, qui non multa audit,
legit, dicit solum de eo quod dictum est, In nomine tuo exultabunt, sed qui
hanc exultationem & iubilationem scit, id est, intelligit & corde sentit. Nõ
est enim choralium nostrorũ boatus, sed ineffabilis lætitia de remißiõe pec
catorũ & certa beatitudine per Christũ, de qua paulus, Pax, inquit, dei quæ
exuperat omnẽ mentem exultet in cordibus uestris. Hæc est fides quæ san
ctificat nomen dei cũ gaudio siue per uitã siue per mortẽ, id quod sequitur,
Domine, inquit, qui sciunt iubilationem ambulabũt in lumine non naturæ
siue rationis aut intellectus sui, ut diximus Psal. 31. sed in lumine uultus tui,
quo tu arridens ut pater adflatu spiritus tui eos inflammas ac doces. Hinc
illa mentis exultatio, de qua iterũ additur, In nomine tuo non suo aut meri
torum suorum exultabunt, ut gloria salutis eorũ sit tua solius tuóq; solum
nomini adscribatur, id quod & sic additur, Et in iustitia tua exaltabuntur,
dum hypocritæ in sua deijciuntur. Sic & in Psal. 4. Postquã dictum est,
Deus iustitiæ meæ, additur, Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Signa
tum est super nos lumen uultus tui domine, dedisti lætitiam in corde meo.
Iam autem adhuc apertius uides nihil salutis constitutum in uiribus nostris,
sed omnem gloriam roboris nostri esse in solo beneplacito & bona uolun
tate dei patris erga nos. Quoniã, inquit, gloria uirtutis eorum tu es, id est,
quicquid possunt per te non per se possunt, unde tibi soli non ipsis gloria,
suam enim ignorant & condemnant, tuam uero prædicant, ut qui gloria
tur in domino glorietur, quid enim habes quod non accepisti? id quod &
supra dixerat, Deus qui glorificatur in consilio siue arcano sanctorũ, quos
mundus (quia fallitur cæco iudicio) non uidet glorificare deum, sed impios
& hæreticos iudicat, & magnificat hypocrisim insipientibus oculis glorio
sam. Et in beneplacito tuo non in nostro arbitrio aut bona intentione exal
tabitur cornu & potẽtia nostra. Quia solius domini opus est & solius san
cti Israël, id est, qui sanctificat et iustificat Israëlem qui est rex noster, illius,

inquam, solius est opus absq; omni nostro studio & meritis & assumimur & protegimur ab ipso, Ipse est scutum, protectio & assumptio nostra, certe ista non est legis, sed Euangelica prædicatio, de qua se dicturum promisit, Misericordias domini in æternum cantabo. Videamus & nunc dei promissionem.

Tunc locutus es in uisione filijs tuis, & dixisti, Posui adiutorium super potentem, exaltaui electum ex plebe mea. Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo unxi eum. Quoniã manus mea auxiliabitur ei, & brachium meũ confortabit eum. Non proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis nõ apponet adfligere eum. Et concidam a facie eius inimicos eius, & odio habentes eum in fugam conuertam. Et ueritas mea & misericordia mea cũ eo, & in nomine meo exaltabitur cornu eius. Et ponã in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam eum, excelsum præ regibus terræ. In æternum seruabo ei misericordiam meam, & testamentum meum fidele ei. Et ponam in seculum seculi semen eius, & thronũ eius sicut dies cœli. Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint. Si iustitias meas prophanauer-

rint, et mandata mea nõ custodierint. Visitabo in uirga iniquitates eorum, et in uerberibus iniustitias eorum. Misericordiam autẽ meam non dissipabo ab eis, neqꝫ nocebo in ueritate mea. Neqꝫ prophanabo testamentũ meum, et quæ procedũt per labia mea non faciam irrita. Semel iurauí in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manet. Et thronus eius sicut sol in conspectu meo, et sicut luna pfecta in æternũ, et testis in cœlo fidelis.

Filijs tuis. Ita nunc legitur ex Græcis· υἱοῖσ pro ἁγίοισ, sed nihil refert, Sancti enim, id est credentes, sunt filij dei Fe. sanctis tuis.

In fugam conuertam. Fe. Percutiam. Misericordiam autẽ &c. Fe. Et misericordiam meã non dissoluam ab eo, neq; falsam reddã ueritatẽ meã.

Sicut luna perfecta in æternum. Fe. Sicut luna stabilietur in æternum. *Sicut luna.* Luna quãuis nonnũquã obscurari uideatur tamen manet non perit hoc luminare magnum quod præest nocti, Gen. 1. ita & Christus & Christi regnũ &c. Græci lunam perfectam dixerunt, quia lunam deficientem loco huic non conuenire fortasse arbitrati sunt.

Post prædicationem misericordiæ dei addit & ueritatẽ, id est, dei promissionem. Atqꝫ hæc est constans in uerbũ dei fides, ut mordicus teneas dei promissionem. Tunc, inquit, quãdo tibi ô deus placuit locutus es in uisione sanctis tuis, id est, prophetis, Nathan, Esaiæ, Ezechieli, Oseæ &c. Et more scripturæ prophetiam siue reuelationẽ dei uocat uisionem, quemadmodũ & Esaias inciput librũ suum, Visio Esaiæ &c. Aduerteqꝫ sicut Abrahæ præ dicuntur reges subijciendi & gentes, Esa. 41. & in semine Abrahæ Christo impletũ est, ita & hæc prophetia non in Dauide filio Isai, sed in semine Dauidis Christo, uero Dauidc, completa est, de quo Ezech. 34. Et suscitabo super ea pastorem unum qui pascat ea seruum meum Dauid &c. Et Oseæ. 3. Et post hæc reuertentur filij Israël &c. *Promissio de Christo.*

Posui adiutorium meũ super potentem Dauid, & exaltaui electum Dauid ex plebe mea, ex genere Abrahæ, ex tribu Iuda, Inueni Dauid seruum

meũ, non ipse præuenit me, Hic enim Dauid Christus cũ toto suo regno siue cũ omnibus suis mẽbris omnia mihi referet accepta non suis meritis & iusti tiæ, Nulla hic erit meritorũ arrogantia, nulla hypocrisis, ego, ut inueni Dauid, ut unxi in regem in regnũ sacerdotale & sacerdotium regale oleo sancto meo inuisibili, id est spiritu sancto, Psal. 44. ita quoq; quem inueni, quem elegi, quem unxi, adiuuabo, exaltabo, cõfortabo manu & brachio meo, opera humana hic nihil erunt, Inimicus & totum regnum Satanæ utcunq; superius sæpe uideatur nihil proficiet in eo, sed potius persecutione & afflictione augebit gloriam eius & regni eius, tantũ abest ut noceat. Adflictio hic erit gloria, ubi omnia cooperabuntur in bonum diligentibus deum. Cæterum inimicos eius iudicabo, & cadent opprobrio sempiterno gloriosi illi Euangelij persecutores manu & percussione mea. Et ueritas mea & misericordia mea stabunt in regno eius, & cornu eius siue potestas & imperium eius exaltabitur uel inuitis portis inferorũ in nomine meo. Faciámq; ut nõ solum in Iudæis manum & dexteram, id est, potentiam habeat, sed etiã in mari & in fluminibus, id est, in insulis gentium, quemadmodũ Esaias solet prophetare. Aut certe ut non in terra solum, sed etiã in mari potestatẽ per me habeat, quã ego habeo, de qua supra, Tu dominaris potestati maris &c. Christo enim obediunt uenti, mare, & Christianis omnia subiecta sunt, Psal. mo. 8. quid enim non est possibile credenti? Et præterea ex mari huius seculi extrahitur Leuiathan ille serpens antiquus, Io. 12. Esa. 27. Iob. 40. dei potentia per Christum.

Nos tantũ invocamus ut deus oĩa faciat

Hæc omnia, inquam, prædicta Christus Christiq; corpus deo referet accepta, tantũ inuocabit deum, dicens, Pater meus es tu quem scio filio mihi bene fauere, deus meus in cuius manu sum ego & omnia mea, & susceptor siue rupes aut stabilimentum salutis & liberationis meæ in quo perire non possum. 2. Reg. 7. Ego ero ei in patrem & ipse erit mihi in filium. Soli Christiani patrem agnoscunt in cœlis quem in spiritu & ueritate adorant dum tota fiducia se in eum conijciunt.

Primogenitus rex & æternus.

Et ego primogenitũ ponam illum, Primogenitus erat Christus deus ante omnem creaturam, & factus est primogenitus quoq; homo deo patri resuscitatus ex mortuis, Col. 2. Ro. 8. ut diximus Psalmo. 2. quãdo completa spirituali natiuitate accepit à deo omnem potestatẽ in cœlo & in terra, Matt. ult. In quo primogenito nos sumus filij dei reges & sacerdotes, qui per ipsum acepta potestate portis inferorũ sumus superiores & acedimus ad deũ intra sancta sanctorum non manu facta &c. In æternum (ait deus) seruabo

Christo in eius regno misericordiam meam, & testamentum siue fœdus meũ aut ueritas quã ei promisi erit ei fidelis, id est, seruabitur ei à me inuiolata. Et faciã ut semẽ eius maneat in æternũ. i. filij eius regnũ eius posideãt, & thronus siue regnum eius sit in gloria & claritate sicut dies cœli, siue, ut ingnificatur aũt regnum lucis & claritatis hoc fore regnũ, ubi sit agnitio dei.

Si dereliquerint &c. Promisso q̃ ne in peccatis quidẽ deserturus sit deus Christi regnum flagella tantũ comminatur ut filijs, Heb. 12. id est gladium, captiuitatem, pestem, famem, quæ adfligant solum non damnent & ab hæreditate abijciant, dum interim omnia dei promissa manent quæ nõ solum promisit, sed etiã turauit in sancto suo uel in sanctitate sua, id est, per seipsum cum nõ habeat maiorẽ se per quẽ iuret, ut diximus quoq; Psal. 59. Si, inquit, filij eius (de quibus Esa. 53. Si posuerit pro peccato animã suam uidebit semen longeuum) dereliquerint legem meã deficientes ad leges & traditiones hominũ, & non ambulauerint in iudicijs meis, id est, in ijs quæ ego iusta iudico, sed ambulauerint in iudicijs suis, id est, in ijs quæ ipsi bona secundũ cordis sui sententiã uidentur, Si prophanarint iustitias meas quibus ego iustifico, deficientes ad iustitias suas secundũ adinuẽtiones suas & traditiones humanas, quas impij diuinis præceptis æquiparant & hæc illis, qd' proprie est diuina prophanare, Et non custodierint præcepta mea, secuti mandata & doctrinas hominũ, Visitabo in uirga &c. Qd' etiã peccantes non sit desertorus.

Si Dauidi mentiar. ἀποσιώπησιν uocant, id est, reticentiam, quã sæpe uidebis in scripturis, q. d. Videatur si Dauidi mentiar, uel non committam ut Dauidi unquã mentitus uidear. Ita & alibi, Quibus iuraui in ira mea, si introibũt in requiẽ meã. Et Esa. 5. Nisi domus multæ desertæ fuerint &c. Si mentiar.

Et thronus &c. significat regnum eius æternum fore & regnũ lucis & gloriæ dei in conspectu dei, utcũq; in conspectu mundi contẽnatur. Et additur, Et erit fidelis testis in cœlo, id est, in regno cœlorũ siue ecclesia sanctorum, ubi sol uisibilis non lucet &c. Esa. 60. fidelis, inquam, testis quia nihil loquetur, nihil faciet quod non ipsi cõmissum sit à deo, Io. 12 Iesus autẽ clamauit & dixit &c. Ita & Paulus. 2. Co. 5. Nomine Christi legatione fungimur tanquã deo uos obsecrãte per nos. Non sic pseudapostoli nostri, qui aut accipiunt ex doctrinis hominum aut fingunt ex corde suo. De hoc teste fideli & testamento sempiterno, Esa. 55. Testis fidelis.

Tu autẽ repulisti et destruxisti, distulisti Christũ

tuum. Euertisti testamentũ serui tui, prophanasti in terra sanctuarium eius. Destruxisti omnes sepes eius, posuisti munitiones eius formidinem, diripuerunt eum omnes prætereuntes uiã, factus est opprobrium uicinis suis. Exaltasti dexteram deprimentiũ eum, lætificasti omẽs inimicos eius. Auertisti adiutorium gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello. Dissoluisti a purificatione eius, thronum eius in terrã collisisti. Minuisti dies temporis eius, perfudsti eum confusione. Vsquequo domine auertes in finem, exardescet sicut ignis ira tua? Recorda re quæ mea substantia, nunquid enim frustra condidisti omnes filios hominũ? Quis est homo qui uiuet et nõ uidebit mortẽ, eruet animam suam de manu inferni? Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ domine, quas iurasti Dauid in ueritate tua? Memẽto domine opprobrij seruorũ tuorũ, quod sustinui in sinu meo multarũ gentium. Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerũt cõmutationem Christi tui. Benedictus dominus in æternum, fiat fiat. Heb. Amen et Amen.

Fe. Tu autẽ dereliquisti & abominatus es, accẽsus es ira cũ christo tuo, Deuastasti fœdus serui tui, prophanasti in terra Diadema eius &c.
Dissoluisti à purificatione eius. Clarius Fe. Delesti splendorem eius.

Temporis

Temporis.Fe.Iuuentutis,id est,Solebat esse iuuenis,uegetus,florens in principio regni sui,sed statim tuo iudicio florere desijt,in abiectam senectutem detectus est,de qua orauit psal.70. Ne proijcias me in tempore senectutis &c. Auertes.Fe. Absconderis. Quæ mea substãtia.Felix,quanti temporis ego. Commutationem.Fe.Vestigia.

Hic cernere licet,quod ubiq; ferè in scripturis, nempe q; deus postquàm promisit,antequàm præstat promissa,omnia sic sinit labi in diuersum,ut nihil minus appareat,quàm uerum futurum dei uerbum,ut interim blasphement impij,& irrideant dei promissa, credẽtes grauibus tentationibus exerceantur.Sic filij Israël ubi cœperunt magno numero in Aegypto crescere, uisum est adesse tempus, quo deus impleret promißionem Abrahæ factam de terra Canaan possidenda,& de multiplicatione seminis uelut arenæ,cum statim surgit nouus Pharao,qui necat infantes, & populum penè ad interniciem deducit grauissima seruitute.Sic Dauid accepta perpetui regni promißione,à regno deijcitur per suum filium, ut non dicam, q; ante à rege Saul tam potenti manu,& tam sæpe quærebatur ad mortem,ne rex fieret.Sic Christus,dum cum tanta gloria quãta à prophetis descriptus est regnaturus erat,postquàm miracula ediderat mundo stupenda, & uerbis spiritu dei efficacibus traxerat multitudinem,cum tanta ignominia occidi- tur,ut etiam iusto dei iudicio condemnatus mundo uideretur. Sic ecclesia accepta promißione,q; Christus cum ea futurus esset usq; ad consummationem seculi,& q; non timeret,quia ipse Christus uicisset mundum &c.Item, q; in Christo esset glorificanda,& q; nullæ tentationes siue portæ inferorum præualituræ essent aduersus eam &c. Statim post Apostolorum tempora incœpit confundi, minui,& paulatim deficere,surgẽtibus lupis rapacibus, non parcentibus gregi,loquentibus peruersa, ut discipulos post se trahe- rent,quemadmodum cum dolore prædicit Paulus,Act.20.Hic dũ saluan- tia opera secuti sumus,abnegauimus Christum saluatorem, & traditioni- bus humanis conculcatum est uerbum dei,sine quo ecclesia non est, quas doctrinas dæmoniorum uocat Paulus,& quandoq; inualituras prædicit.Omnia quæ sunt ecclesiæ Christi,nunc ita iacent,ut si respicias in uerbum dei ne uideas quidem,ubi sit ecclesia illa,quam Christus gloriosam exhibuit &c. Ephe.5.dum interim impij clamant,nos sumus ecclesia,nos habemus claues cœlorũ,deus promisit se exaltaturũ suã ecclesiam,nos sumus exaltati,diuites facti, hominibus conspicui,honoribus sublimati,quid gloriosius nobis, qui imperamus imperatoribus & regibus mundi,qui sedemus in loco dei?

Tentatio fidei promißionum dei.

quid pulchrius istis hierarchicis ordinibus, angelicis religionibus, uario dei cultu, diuitijs templorum &c. Si istud opus feceris, saluaberis. Alij non tam sancti sunt. Ecce hic Christus, ecce illic. Qui nostra non seruant damnati sunt, qui contradicũt hæretici sunt. Sola fides in Christũ non saluat. Oportet nos satisfacere pro peccatis. Cur ergo Christe uenisti in mundũ? quid fecisti? quid mihi utilis es? cur imposuisti nobis, dicens, Regnũ meũ nõ est de hoc mũdo? propter te mortificamur tota die, dũ illi in mũdo regnãt, id quæ nobis utcunq; ferendum esset, cum ecclesiam tuam hoc ipsum non minuat, sed cogimur impostoris deficere à tua fide, ut penitus tua ecclesia intereat, id quomodo feret spiritus, qui solet postulare pro sanctis gemitibus inenarrabilibus? Non tam igitur, mi lector, hoc loco Christi passionem in sua persona intuere, quàm deficientem nouissimis temporibus Christi ecclesiam, quæ est Christi corpus, quando abundat iniquitas, refrigescit charitas, imò quando nulla charitas uidetur, quæ est uerum signum, unde noscantur ab omnibus Christi discipuli, id est, ueri Christiani à Christo docti. In hoc, inquit, cognoscent omnes q; mei estis discipuli &c. quando nemo intelligit, quid Christus sit, aut Euangelium regni dei. qua de re supra diximus psal. 73. & alibi. Dicit ergo,

Christus senex supra psalmo. 70.

Despectus Christus.

Omnia quidem ô deus promisisti Dauidi tuo, id est Christi regno, gloriosa futura, & si peccauerint filij, non te eos abiecturum sed castigaturum. At nunc omnia uersa sunt in ignominiam, & totam (ut upparet) posteritatem abieciisti. Oblitus uideris promissorum, distuliisti à gloria Christum tuũ, uel potius ex Hebræo, iratus es in Christum tuũ, uideris abiecisse fœdus & promissionem tuam, quia peccauimus, pollutum feciisti in terra sanctuarium, diadema siue regnum eius, Destruxisti omnes huius regni munitiones, portæ inferi iam prævaluerunt, trepidat & nutat, quod firmum spiritu esse solebat, cuicunq; uastatori iam patet aditus, hic docet hoc, ille aliud, omnes adsum regnum confirmandum, nemo Euangelium regni prædicat. Diripuerunt, inquit, eum, id est, Dauidem, hoc est, Dauidis regnum omnes prætergredientes (loquitur enim quasi de uinea uastata, ut supra psal. 79.) etiam uicini, id est, qui gloriãtur se proximos esse Christo, & uel soli uolunt esse, sed falso, Christiani derident eum, supponentes pro Christo opera, pro Euangelio traditiones humanas, & Euangelium gloriæ dei, quia gloriam eorũ damnat, dicunt esse hæresim & mendacium. Supergreditur uero omnem dolorem, & auget miseriam, q; tu deus impios exaltando uideris ab ipsis stare, & illorum impietatem confirmare ad seducendum amplius mun-

dum. Exaltasti dexteram &c. Non præbuisti auxilium spirituali gladio & pugnæ huius seminis Abrahæ, seminis Dauidis Christi, cui promisisti tete subacturũ omnes gentes, Non uidetur iam illa purificatio, illa gloria spiritus in regno eius, quod & ipsum iam à te in terram collisum est, pauco tempore durauit, pro gloria nihil nisi confusio cernitur, nulla spes uidetur regni restituendi.

Vsquequo &c. Hæc est postulatio spiritus in conspecto dei, dum nos mortui iacemus, & ne cogitamus quidem liberationem, aut si cogitamus & sentimus mala nostra, tamen toto mundo errorem comprobãte fieri non posse uidetur, ut fiat rerum permutatio, ettamen deus manet uerax, qui nuper Germanis nihil minus cogitantibus Euangelicam rursus lucem, atq; adeo Christum ipsum non sine aduersariorũ ignominia perpetua reddidit. Quousq; inquit, auersus à nobis iudicio furoris tui domine nos premes? Recordare quid sim ego, quàm non possim persistere sine te, quare sic abijcis omnes homines, quasi non crearis? Si tua manus non auxilio fuerit, quis est ex omnibus uiuentibus, qui suis uiribus aut operibus possit effugere mortem, & inferos? Vbi nunc sunt misericordiæ tuæ, quas ab initio mundi hominibus exhibuisti, quas ab æterno electis seruasti, quas iurasti Dauidi tuo per ueritatem tuam, quæ tu ipse es, id est, per temetipsum iurasti, id quod supra legitur, Semel iuraui in sancto meo &c. Memor esto tandem blasphemiæ multarum gentium, quæ insaniunt in sanctos ceu hæreticos, ceu impios, & qui indigni sint hac uita, quod opprobrium seruorum tuorum ego Christus, ego ecclesia continui in sinu meo, in me redundauit quicquid membra patiebantur, quemadmodum Christus dixit, Quod uni ex minimis &c. Et item, Saul, Saul quid me persequeris? & ideo quoq; in te deum redundauit, blasphematur enim, ab ijs qui oderũt omnia quæ tua sunt, ut sua statuant, tua iustificatio, tua ueritas, tuus quem unxisti Messias, dum exprobrant commutationem Christi tui, dum gloriantur se regnare erecto mundano Christo pro spirituali, mundana gloria & iustitia, pro dei gloria & iustitia & sanctificatione, quæ est Christus, uel, ut est in Hebræo, Exprobrauerunt uestigia Christi tui. Id est, nihil magis opprobrio dignum iudicant, quàm imitari Christum tuum, & sequi uerbum, quod ipse nobis suo sanguine confirmauit, & spiritu è cœlis misso dedicauit, ut plena nobis esset & redemptio & regni hæreditas æterni.

BENEDICTVS dominus in æternum, qui omnia in salutem nostrã

ordinat etiam dum uidetur deseruisse. Iudicia dei sunt, sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictum, qui iustificatur in sermonibus suis, etiam quando ab impio mundo non iustus aut uerax iudicatur. Amen & amen.

PSALMVS LXXXIX.

Titulus. Oratio Mosi uiri dei.

Breuitas et miseria huius uitæ ob pcãm.

SVMMA. Domine tu es nobis sempiternum refugium, quippe qui es sempiternus deus, & non transitorius, in cuius æternitate mille anni nihil sunt, & quantumcunq; longum tempus tibi breue est. ut & hinc citatur in. 2. Petri epist. nos uero transitorij sumus damnati ob peccatum ad mortem, etiam corporis, ut tandem totus Adam intereat, Gen. 2. & ipsa quoq; uita abbreuiata est, nam ut hic dicitur, Mane sicut herba transit &c. Atq; hæc ipsa uitæ breuitas, nihil aliud est, nisi uanitas & afflictio spiritus, ut est in Ecclesiaste. Quæ omnia mercedem peccati accepimus, ut uel ex his quæ patimur grauitatem peccati, & iram dei æstimemus saltem in parte. Te ergo obsecramus domine, ut concedas nobis agnoscere nostram, & fragilitatem & uitæ breuitatem, ne mors ueniat non uigilantibus, ut & psal. 38. dictum est. Nam ex Hebræo sic legitur, Vt numeremus dies nostros sic notifica, & adducemus cor sapientiæ, id est, non peribimus in stultitia infidelitatis, quæ breuitatem huius uitæ non considerat, ut supra psal. 72. Cõuertere ad nos, quousq; auerteris iratus nobis? Satia nos mane misericordia tua, quos ad ueram speram iussisti cadere sicut herbam, ut huius uitæ breuitas, non uanitate & iniquitate, sed consolatione spiritus tui plena sit, & quos interitu carnis interire uis, dones lætitia sempiterna, ut pro malis bona per gratiam recipiamus. Respice &c. Itaq; uides hic ex huius uitæ miseria, quam merito patimur prouocari deum, ut misereatur, ut non dubites quoq; in priuatis miserijs, licet tuis peccatis, tua negligẽtia, ut uidetur, asciueris, similiter quærere dominum, qui est refugium sempiternum.

DOmine refugium factus es nobis in generatione & generatione. Priusq; montes fierent aut formaretur terra & orbis, & a seculo usq; in seculum tu es. Ne auertas hominem in humilitatẽ, & dixisti, conuertimini filij hominum. Quoniam

mille anni in oculis tuis domine sicut dies hesterna quæ præterijt & custodia in nocte. Quæ pro nihilo habentur eorũ anni erunt. Mane sicut herba transeat, mane floreat & transeat, uespere decidat, induret & arescat. Quoniã defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, seculum nostrum in illuminationem uultus tui. Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus. Anni nostri sicut aranea meditabantur, dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni, & quod amplius est eorum, labor et dolor. Quoniam superuenit mansuetudo super nos, et corripiemur. Quis nouit potestatẽ iræ tuæ, et præ timore tui iram tuam dinumerare? Dexteram tuam sic notifica mihi, et eruditos corde in sapientia.

Felix. Domine habitaculum refugij fuisti nobis. Tu es &c. Tu es deus. Ne auertas hominem ad humilitatem, id est, ne penitus deijcias hominẽ, uel redigas ad nihilum, propter sententiam qua dixisti, Conuertimini uel reuertimini filij hominum, uel filij Adam, ad terram unde sumpti estis, redite. Gen. 3. Cruces quas imposuisti nobis ob peccatum, uertantur nobis tua misericordia in benedictionem & gloriam. Felix, Conuertes hominem quousq; fit contritus, uel deduces hominem usq; ad contritionem, id est, sententia tua lata est, non cessabis ab homine donec eum conteras miseria huius uitæ, terrore conscientiæ, & tandem morte, nam uerbum tuum uerax est. Cinis es &c.

Quoniam mille anni &c. Id est, A seculo in seculum tu es deus & habi-

Custodiæ siue uigiliæ noctis

tas æternitatem, in cuius oculis mille anni sunt uelut dies quæ transijt, & uelut custodia in nocte, id est, uelut quarta pars noctis. Nox enim custodibus ciuitatis diuidebatur in quatuor partes, quarum singulæ dicebantur custodia uel uigilia. quarta uero quia ad mane uergebat, dicebatur quoq; custodia siue uigilia matutina, ut Exo. 14. psal. 129. Istæ sunt uigiliæ in parabola

Seculũ nostrũ nihil est.

Euangelica &c. Mille, inquam, anni parum reputantur in conspectu tuo, quid ergo reputabuntur nostri anni aliud quàm nihil? id quod dicit, Quæ pro nihilo habentur, erunt anni filiorũ Adam, ut sequentia clarius indicabũt. Quæ pro &c. Fe. Rapuisti eos ut impetus aquarum, somnus sunt, id est, ubi auferis subito homines, non reuertuntur, non magis q̃ impetus aquarũ transeuntium & non reuertentium. Somnus & somnium sunt, aut in dormitionem post uitam respexit, aut quod ego sentio, & quod contextus uidetur requirere grauissima ταφείνωσις est, quemadmodum & poeta dixit, Somnus & umbra sumus.

Mane sicut herba transeat &c. Similitudo & metaphora de herba mane florenti, & uespere abscisa & arescenti notissima est. Potes hunc uersum in nostra translatione accipere, ut sint uerba sententiæ dei contra nos, ut subito deus more prophetico loquens, inducatur, quemadmodũ supra, Cõuertimini filij hoĩm. Verũ ex Heb. ista uerba commodius legeris in futuro, transibit, florebit &c. & est expositio præcedentis particulæ. Quæ pro nihilo &c. uel, Rapuisti &c. Quoniã defecimus &c. Hæc indicant in hoc psalmo miseriã humanã nõ philosophice describi de his solũ quæ uidẽtur, sed magis theologice deplorari iudiciũ æternæ maledictionis, cuius uel tenuia tantum signa sunt, quæ in corpore & miseria huius uitæ sustinemus.

Rapimur in mortẽ corporis, qui mortui iam sumus in pctõ secundũ sententiam in Adam.

Quia, inqt, defecimus in ira tua. i. oĩa nostra propter irã tuã uergũt in mortem, & præterea in furore iudicij tui propter pctã nostra turbãtur cõscientiæ nostræ, nã iniquitates nostras posuisti in cõspectu tuo iudicaturus, & seculũ nostrũ. i. omne tẽpus uitæ nostræ, uel, ut in Heb. est, Occulta nostra posuisti ad illuminationẽ uultus tui, ut clare inspicias. Hic si iniquitates nostras

Sicut aranea.

obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Anni nostri sicut araneus meditabãtur. i. se exercebãt. Hoc ipsum tẽpus uitæ nostræ, licet breue, tamen uanitate plenum fuit, quicscere nõ potuimus, & deo oĩa committere, & quid effecimus nisi quod araneus &c. psal. 38. ita ut omne transactum uitæ tempus cogamur condemnare uanitatis. Tolerabilior esset uitæ breuitas, nisi & ipsa esset uanitas & afflictio spiritus. Felix, Consumpsimus annos nostros sicut locutionem, id est, dies nostri transierunt & non re-

uertuntur, quemadmodum uerbum prolatum transit & reuocare nõ licet.

Dies annorũ nostrorũ, in ipsis septuaginta anni, sc3 sunt in potẽtatibus, quẽadmodũ sequitur. i. in robore & uigore corporis & animi. Si aũt in potẽtatibus octoginta anni (quibus quæso hoc hodie cõtingit?) tamẽ quod reliquum est labor est & dolor, secundũ prouerbiũ, Et sentũ morbus est. Vides itaq; quæ sit nostra uita, quæ robore cessante morbus & mors est, ita ut præstaret esse mortuũ, & dũ robur habere uidetur, cõsumit seipsam, & uano adfligit conatu, quẽadmodũ araneus. Hæc oĩa sunt ob oculos etiã carnis posita, nisi q; uana huius uitæ larua nos uidere nõ sinit. Sed uere intelligere nõ potest totã uitã esse uanitatẽ & pctũm & miseriã, nisi spũalis oculus, quẽ incipit huius impiæ uitæ tedere. Nolite igitur, inquit, Ioannes diligere mundũ, neq; ea quæ in mũdo sunt &c. Quod nos legimus, Et qd amplius est eorum, labor & dolor. Fe. sic legit, Et superbia eorũ labor & iniquitas. Superbia, uel excellẽtia positũ est pro eo qd superest, ut sit idẽ cũ nostro. Quod aũt iniquitatẽ dicit, arguit stultitiã eorũ, qui ad hoc optãt senectutẽ, ut tũc sanctius uiuãt &c. Quoniã superuenit mansuetudo. i. nõ amplius seruabit ingeniũ, cessabũt uires corporis, labascẽt genua, debiles fient & obstupescent sensus &c. & corripiemur. i. oĩa nostra erũt doloris plena. Fe. Quomodo declinauit celeriter & uolauimus, Declinauit, scilicet superbia, id est quod superest uitæ declinauit, quẽadmodũ sol in occasu, & uolauimus, id est, cito transiuimus quasi auis & quasi non fuerimus in mundo.

Vita miseria.

Quis nouit &c. Certe si ista, ut oportet, intuemur, Domine deus iudiciũ tuũ nobis reuelas, quod sentire possumus, cõprehendere nõ possumus, sed ne accedere quidẽ licet ad meditandũ uel numerãdũ iram dei præ terrore huius fumantis, ardentis & omnia absorbentis ignis, quẽadmodũ huius figura est terror in monte Sina, quãdo dabatur lex. Felix, Et sicut timor tuus ira tua, id est, quemadmodum timeris à turbatis conscientijs supra modum iratus, ita & es supra modum iratus, non est uanus timor, Quemadmodum te habent conscientiæ talis & tu ipsis es, iudicem timent, iudex es, patrem esse credunt, pater es &c. Verbum dinumerare in Hebræo pertinet ad uersum sequentem, ut uidebis.

Etiam iudicia dei pijs in bonũ cedunt.

Dexteram tuam sic notifica mihi, id est, quæso ut istis iudicijs non me excæces, non me abijcias, sed potius cedant mihi in salutarem tui cognitionem. Et eruditos corde in sapientia, Nisi uerbum aliquod subaudias imperfecta est oratio. Eruditos corde, scilicet, sic fac in sapientia fidei uerbi tui, ut istis iudicijs docti, eruditi simus, non hypocritice, sed corde, non sa-

pientia traditionum humanarũ, sed sapientia uerbi tui, quã solam tu sapientiã agnoscis. Fe. Vt numeremus dies nostros, sic notum fac, & adducemus cor sapientiæ, id qd supra in summa declarauimus. Vide & psal. 38.

Mille anni &c.

Si mille anni coram oculis dei sunt uelut hesterna dies, & uelut custodia una in nocte. desinãt argumenta longæ præscriptionis, diuturnitatis temporis &c. ubi de iudicijs dei agitur. Noli dicere, Tam diu potuit mundus errare? Tam inmisericors est ne deus, ut istud permitteret? Tamen omnes hoc admittunt, q̃ qui in iniquitate moritur, in æternum damnatur, cur non accusas & in hoc inmisericordem deum? Disce ergo in talibus iudicijs non disputare, sed timere. Petrus hoc testimonio utitur contra illos, qui nõ credunt dominum ad iudicium uenturum, quia multa tempora transierũt ex quo ille aduentus prædictus est, nec uenit. Multa, inquit, nobis uidentur non deo &c.

Cõuertere domine, usquequo? et deprecabilis esto super seruos tuos. Repleti sumus mane misericordia tua, et exultauimus et lætati sumus in omnibus diebus nostris. Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus uidimus mala. Respice super seruos tuos et super opera tua, et deduc filios eorum. Et sit splendor domini dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos et opus manuum nostrarum dirige.

Euangelium.

Sententia mortis & lege descripta precatur Euangelium, dicens, Conuertere domine ad nos, qui per iram auersus es à nobis, usquequo per iudicium & iram auerteris? & sinito te exorari à seruis tuis, qui tuo iudicio uideris inexorabilis, & tunc replebimur quàm primum misericordia tua, ut omnes dies nostri & anni non sint amplius (ut ante sub lege & terrore cõscientiæ) dies humiliationis, id est, detectionis & anni malorum, sed uice eorum anni & dies exultationis & lætitiæ in spiritu sancto. Respice benigmus in nos seruos tuos, quos feciſti, & fac ire in uia recta, etiam filios nostros, ut &

ut & posteri nostri quoq; non deficiant à te, sed Euangelium apud nos maneat. Et gloria & illuminatio Euangelij gloriæ dei in facie Christi fulgeat super nos, & quicquid fecerimus, tu dirige super nos, oĩm actionũ nostrarũ esto rector & actor, non derelinque nos nostris cogitationibus, ut tuo non nostro spiritu agamur. Clarius ista Felix sic, Satia nos mane misericordia tua (i. à pueris) & exultabimus & lætabimur omnibus diebus nostris. Lætifica nos pro diebus, quibus nos humiliasti, annis, id est pro annis, quibus uidimus mala. Appareat apud seruos tuos opus tuũ (qui opere suo pereũt) & decor tuus super filios eorum (ne decore & gloria mundi per hypocrisim seducãtur) Et sit iocunditas domini dei nostri super nos, & opus manuum nostrarum fac stabile, uel dirige super nos, & opus manuum nostrarum confirma, uel dirige (ut ex fide fiat tu curato) Itaq; moyses in hac precatione omnia quæ legis sunt, repetit obsecrans, ut Euangelica gratia nobis donetur, quæ sola saluat, dum illa nihil aliud nouit quàm damnare & conscientias à deo fugare &c.

PSALMVS XC.

Titulus nullus in Hebræo.

SVMMA. Hic Christus describitur sub tegmine alarũ dei patris in omnibus tutus, ut diabolus hinc citat, Matth. 4. recte quidem, sed maligno ingenio. Ideoq; hic psalmus omnibus Christi membris, id est, omnibus ab initio mundi credentibus communis est, in quo gratia dei in sanctis per uerbũ dei contra omnem cuiuscunq; tentationis insultum plenissimis uerbis & apertissimis prædicatur. Vides enim hic illud tabernaculum dei, in quo sancti secure & confidẽter habitant, de quo diximus psal. 30. & 83. de quo & Esa. 4. Et creauit dominus super &c. Debet uero hic psalmus nobis eo magis esse cõmẽdatus, quo pleniores in eo uidemus esse spũs dei promissiones.

ADVERTE iucundum personarum mutationem in hoc spiritus dialogo, Primo fit sermo de eo, qui habitat in adiutorio altissimi, Deinde ad illũ ipsum, ubi dicitur, Quoniã ipse liberabit te ex laqueo &c. Tertio affectus illius qui habitat in adiutorio altissimi interseritur, dicẽtis, Quoniam tu es domine spes mea. Et ita subito mutantur uerba, ut qui paulo ante uidebatur de alio, & ad alium dicere, iam de se & ad se dixisse uideatur, Nõ enim qui talia ex animo dicit, est unus ex illis, qui cum audiunt gratiam dei prædicari, credunt quidem sanctis obuenturam, se uero ad eam pertinere confidere non audent, sed quod legit, quod audit ex dei uerbis, ad se pertinere non

Particula, Quoniã tu es domine spes mea.

dubitat.q.d. Omnia prædicta sic habent,quia tu domine es spes mea.Atq; hæc particula,Quoniã tu es domine spes mea,ita interseritur affectu psallentis,ut quod ad phrasim orationis attinet,neq; cum eo quod mox præcesserit,neq; cum eo quod mox sequitur,cohærere uideatur, cum tamen maxime in sententia secundum spiritum cohæreat, & non cohærere non possit quã spiritus loquitur.Nam quod protinus additur,Altissimũ posuisti refugiũ tuum,nõ ad deũ dicitur,sed ad hominem, qui habitat in adiutorio altissimi. Primũ,Ad quẽ diceretur hic,Refugiũ tuũ,nisi ad eũ qui supra dixerat,Refugium meũ? Deinde,Ad quẽ diceretur,Non accedet ad te malũ, nisi ad eũ ad quẽ supra dictũ est,Ad te autẽ nõ appropinquabit? Vt interim non urgeam,q; etiã ipse contextus hoc requirit in eo,quod subditur,Quoniã angelis suis &c.Præterea,ut omni suspiciõe liberemur,ex Hebræo clarũ est,hic altissimũ substãtiue pro deo accipi.Est enim hic idẽ uocabulũ עליון quod in primo uersu ponitur,Qui habitat in adiutorio altissimi. Et Græcus sic legit.τὸν ὕψιστον ἔθου καταφυγήν σου. ubi quis dubitat appositionem esse,nõ adiectiuum cum substantiuo? ut intelligas,Tu posuisti deum refugiũ tuum,propterea non accedet ad te malum &c. In fine autem psalmi deus loquitur,Quoniam in me sperauit &c.

Altissimũ posuisti &c.

QVi habitat in adiutorio altissimi, in protectione dei cœli commorabitur. Dicet domino,susceptor meus es tu & refugium meum,deus meus sperabo in eũ. Quoniã ipse liberabit te ex laqueo uenantiũ,a uerbo aspero. Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Scuto circumdabit te ueritas eius, non timebis a timore nocturno. A sagitta uolante in die, a negocio perambulante in tenebris,ab incursu & dœmonio meridiano. Cadent a latere tuo mille & decem milia a dextris tuis,ad te autem non appropinquab-

bit. Verũtamẽ oculis tuis cõsiderabis, & retributio nẽ pctõrũ uidebis. (Quoniã tu es dñe spes mea). Altissimũ posuisti refugiũ tuũ. Nõ accedet ad te malũ, & flagellũ nõ appropinqbit tabernaculo tuo. Quoniã angelis suis mãdabit de te, ut custodiãt te in omnibus uijs tuis. In manibus tollent te, ne unqꝑ offendas ad lapidẽ pedẽ tuũ. Super aspidẽ & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.

In adiutorio. Fe. In abdito uel secreto. Vt uideas nõ uisibilẽ, sed spũalem & mũdo incognitã esse protectionẽ & refugiũ, quẽadmodũ & sequẽtia indicãt. In protectione. Fe. In umbra omnipotẽtis cõmorabitur uel dormiet. A uerbo aspero. Fe. A peste prauitatũ uel cõfractionũ. Reliqua infra uisa.

Qui nõ cõfidit opibus, amicis, principibus, sapiẽtia sua, iustitia (debis. Fiducia in deũ sua, aut ulla creatura sed solo deo, huius uita in deo abscõditur cũ Christo, ut tutus sit à legis sentẽtia, ne pctũm, mors & inferorũ portæ prævalere aduersus eũ possint. Hic sub umbra alarũ dei licebit insultare, O mors ubi nũc est uictoria tua. Deus liberauit nos ex laqueo illorũ, qui nos abducere à deo in mortẽ cupiebãt, insidijs uenari, ut sequeremur nõ deũ uocãtẽ p uertebũ suũ, sed laqueo mortis tenere, ut sequeremur cupiditates cordis nostri, sapientiã mũdi, breuiter uetere illũ & excæcatũ Adã. Hic aduigilabat Satan mille modis ad se allicere, mũdus ad se trahere. Nec cessabant, qui habebant uerbum asperũ pseudoprophetæ, pseudapostoli, traditores illi, id est, qui traditiones humanas, & aliã fiduciã, quã in deũ sequũtur, nõ solũ cõtẽpto sed etiã dãnato dei uerbo. Horũ uerbũ asperũ est, & à sinistris & à dextris. A sinistris, Hic aiũt, hæreticus est, qui cõtẽnit traditiones seniorũ, si sic perrexeris filius es æternæ maledictionis, oẽs te persequẽtur, & ipsa uita indignũ iudicabũt, & quæ uoces sunt in psalmis, Nõ est salus ipsi in deo suo. Sperauit in domino, eripiat eum &c. A dextris, Si nos secutus fueris, si traditiones maiorũ, ditaberis pinguibus præbendis, honoratus eris in populo, nihil deerit, filius eris obedientiæ, peccata ablues, filius eris æternæ uitæ. Istud uerbum asperum utrimq; scindit & diuidit à deo, nisi deus ipse sit

Laqueus uenãtium. Verbũ asperũ.

nostrum refugium & asylum, ut rectissime ex Hebræo appellatum sit pe-
stis prauitatum uel confractionum, quæ omnia quocunq; te uerteris depra
uat & confringit, nisi scutum & parmam habeas ueritatem, id est, uerbum
dei, de quo iam sequitur, Scuto circumdabit te ueritas eius.

Verbũ dei credentiũ protegit.

Hic nota q; omnis uictoria & tuæ salutis ratio constet in uerbo dei. Scu
to, inquit, circumdabit te ueritas eius, id est, uerbum dei, uel, ut Felix habet,
Scutum & parma est ueritas eius, Ioh. 17. Pater sanctifica eos in ueritate,
sermo tuus ueritas est &c. Vnde Ephe. 6. Fratres confortamini in domino
&c. Hoc uerbo ceu clypeo protectus non timebis neq; lucem neq; tenebras
diaboli, id est, quicquid est uel insidiarum uel uiolentiæ siue à dextris siue à
sinistris, Non timebis, inquit, à timore nocturno, à sagitta &c.

Timor nocturnus.

Taceo nunc terrores noctis siue nocturni temporis, quos quidam tenta
ti patiuntur, quo tempore grauius adhuc urgere solet tartarea illa pote-
stas, iudicio dei iam pressos, & in conscientijs territos, quemadmodum &
Iob dixit, cap. 7. Si dixero, Consolabitur me lectulus meus, & recuelabor lo
quens mecum in stratu meo, terrebis me per somnia & per uisiones horro-
re concuties. Hos terrores, inquam, nunc taceo, ut radices tangamus, non
horum solum, sed & omnium, quæ nos timere necesse est, si non adsit deus
protector. Timor itaq; nocturnus est, ubi omnia aguntur in infidelitate, in
ignorantia dei, in meris tenebris, & in tali obliuione dei & cõtemptu, qua
si non sit aliquis deus. Vbi fit iusto dei iudicio, ut impius semper sibi consci-
us, cum deum sancto timore non timeat, tamen timeat omnia etiam tuta, uc
lut Cain, qui proprie patiebatur hunc timorem nocturnum. Vnde in psal-
mo, Non est timor dei coram oculis eorum, Illic trepidauerunt timore, ubi
non erat timor. Et in Prouerb. Fugit impius, nemine persequente, iustus au
tem quasi leo confidens, absq; terrore erit. De quibus in psalmo iterum, Fi
at uia illorum tenebræ & lubricũ, & angelus domini persequens eos. Neq;
hic uident angelum persequentem, adeo tetra atq; horrenda est huius no-
ctis obscuritas, ut uidere non liceat etiam persequentem, Ergo quod timet
impius ueniet super ipsum. Hic timor nocturnus est omnibus, qui contem-
nentes audire nolunt, aut qui nunquàm susceperũt uerbum dei, siue (ut hic
dicitur) ueritatem dei, sine quo uerbo non est lux, sed nox & timor noctur
nus, offensio & lapsus, de quo in psalmo, Lucerna pedibus meis uerbum tu
um, & lumen semitis meis. Hoc scilicet est, quod dicitur Deut. 28. Quod si
audire nolueris uocẽ domini dei tui &c. percuttet te dominus amentia &
cæcitate ac furore mentis, & palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus

in tenebris, & non dirigas uias tuas.

Sagitta autem uolans in die, est periculum quod uidetur quidem, sed tamen ferit antequàm amoliamur, quia in die quidem est, sed tamen sagitta uolans est, quomodo aũt tutus eris in medio sagittarũ uolantium, q̃uis uideas? Hoc periculum est illis, qui uerbum quidem audiunt, & cognoscunt quàm scelerate uiuant & impie, non tamen ab impietate resiliunt, sed etiam uidentes non uident, & audientes non intelligunt, ut sanentur, quia scuto ueritatis diuinæ nõ proteguntur. Semen enim uerbi dei radicem non egit in corda eorum. Vnde Deut. 29. Vos uidistis uniuersa, quæ fecit dominus coram uobis in terra Aegypti Pharaoni, & omnibus seruis eius, uniuersæq; terræ illius, tentationes magnas, quas uiderunt oculi tui, signa illa portentáq; ingentia, & non dedit uobis dominus cor intelligens & oculos uidentes & aures quæ posśint audire usq; in præsentem diem. Sagitta uolans in die.

Atq; hæc duo, scilicet, Timor nocturnus & sagitta uolans in die, sunt illorum qui aperte impij sunt, aperte duco, id est, uel sibi ipsis utcũq; à mundo probentur, quos quieto iure posśidet diabolus, quia illi damnationem suam non uident, hi autem licet uideant resipiscere contemnunt, sunt enim his quædam chariora, quàm ut propter uerbum dei dimittant. Duo uero quæ sequuntur, scilicet negocium, siue pestis perambulans in tenebris, & incursus dœmonij meridiani, siue, ut Felix habet, egritudo repentina deuastans in meridie, ad aperte malos non pertinent, sed tamen & ipsa sunt impietatis plenissima, quæ nõ nisi scuto ueritatis dei propellũtur. Altero enim cadunt etiam sancti, altero hypocritæ & iustitiarij, siue in speciem sancti. In altero potestas & uiolentia tenebrarum est, in altero uero astus & deceptio fictæ sanctitatis. Duo sequẽtia.

Nónne magnum negocium & pestis Satanæ perambulabat in tenebris, quando Dauid tã robustus miles dei deijciebatur in adulteriũ & homicidium, nec tamẽ per tantũ tẽpus resipiscere potuit, q̃uis nõ ignorauit malũ es se & homicidium & adulteriũ? In tenebris enim ambulabat ista pestis & istud negociũ, donec uenit uox & legis & Euangelij ex ore Nathan prophetæ & corripientis & consolantis &c. Nónne quoq; hoc negociũ perambulabat uel maxime in tenebris, dum innocentem & sanctũ uirũ Iob, post tantam patientiã perpulit in tã horrendã blasphemiam? ut legis Iob. 3. Nec ab simile puto, quod legitur Hiere. 20. Quod qui in Iob nõ intelligit, nihil illic intelligit, Non enim uidet potentiã Satanæ, quã ibi dominus non obscuris describit uerbis. Sed domino loquente Iob pœnitentiã agit, & diaboli nec- Negociũ perambulans in tenebris.

gocium confunditur, dum peccatũ agnoscenti & credenti in eũ, qui iustificat impiũ non imputatur. Item hoc negociũ cum Petro negante agebat in tenebris, donec respiciente domino resipuit & fleuit.

Incursus dæmonij meridiani.

Incursus autem dæmonij meridiani, uel ut Felix habet, Aegritudo repẽtina deuastans in meridie, est subitus splendor fictæ sanctitatis, qui usq; adeo splendet, & intuentium oculos reuerberat, ut ei contradici non possit ab illis qui uerbum dei siue scutum ueritatis non habent, quin pro sanctitate & cultu dei habeatur. Hic est angelus Satanæ trãsfiguratus in angelum lucis, speciem prætendens pietatis absq; eius uirtute. Hoc est, Dæmonium quidẽ est, sed meridianum, id est, ludicissima specie contectum, ne deprehendatur. Hac specie hodie totũ ferè mundum in cultu dei Satan dementauit, ut interim non dicam, q. multa alia uitia sese hac persona pro uirtutibus uenditant &c.

Super aspidẽ &c.

Itaq; diabolus & astu & aperto marte, si pmittitur, nos inuadit, propter illud dicitur aspis, basiliscus, draco siue serpens, propter hoc uero leo & catulus leonis. Sed in omnibus tutus est, qui habitat in adiutorio altissimi, nempe scuto uerbi dei, cui firma fide adhæret, protectus, Dedit enim deus in Christo nobis uirtutem & potestatem, non super hæc aut illa solum, sed etiam super omnia dæmonia, & potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem uirtutem inimici, ut nihil noceat. Lucæ. 9. & 10. Idcirco additur,

Cadent &c.

Cadent à latere tuo, scilicet siniſtro multi. sed multo plures à dextris tuis. Qui uerbo dei nititur, undiq; impugnatur, ut fides uerbi cadat, sed protegente domino in tabernaculo suo, sub umbra alarum suarum, aduersarij potius cadent, qui impetunt à siniſtris in corporalibus rebus, sed multo fortius instant à dextris in spiritualibus rebus, & in utrisq; per prospera & aduersa, siue hoc uideatur esse contra deum, siue per hypocrisim & stultum zelum pro deo, hoc solum agentes, ut deijciant fidem, ut amittamus scutum & dei protectionem.

Ad te autem non appropinquabit malũ, quod intentant, Blaſphemare, persequi, crucifigere possunt & occidere, si dei bona erga nos uoluntas, ita uult, separare autem à deo, quod solum malũ est, non possunt, quorum iudicium uidebimus suo tempore, in nos uero non irruet malum, neq; fortuitum neq; præuisum, Nam quod legimus, Non accedat ad te malum, Felix sic, Non fortuito cadet apud te malum. Vtinam istud uerbum promißionis diuinæ credere possemus, qui infideliter cogitamus, forte uictus tibi dee-

rit, non habebis unde uiuas, forte odio habebunt te homines, illic capieris, dãna patieris, occideris &c. Si uerbo dei credis, necesse esset angelũ è cœlis uenire, & pascere te anteq̃ fame perires, quippe q̃ etiam angelis suis deus mandauit de te, ut in oĩbus uijs tuis ita custodiãt te, ne etiam uel fortuitò impingat pes tuus in lapidẽ, aut capillus capitis tui cadat sine uoluntate patris, & ut superior sis toto regno tenebrarũ, & omnibus dolis & uiribus Satanæ. Totus mundus tuus est, si credis, & angeli tibi ministrant, ut uideas nos esse per Christum filios dei, atq; adeo deos quoq;. *Angelis suis.*

Angelos reproborũ custodes (qd' fabulãtur) nõ lego, sed electorũ, Heb. 1. Administratorij sp̃ũs sunt &c. In Euãgelio, Angeli eorũ semper uidẽt faciem patris mei, qui in cœlis est. Act. 12. Angelus Petri. In Tobia, Angelus Tobiæ. Dani. 10. & 12. Michaël dicitur princeps populi Israëlitici. Hic aũt attende, qd' citabat diabolus Christo, secũdũ historiã, tũc quoq; factũ, Sic enim dicit Matth. Tũc reliquit eũ diabolus, Et cæ angeli accesserũt & ministrauerũt ei. Propterea aduerte diabolũ tũc proprie egisse falsariũ sacrarũ literarum (quo iã plenus est mũdus) partẽ enim bona fide citauit, partẽ quæ cohæret, tacuit, cõtra se enim uidit, qd' sequitur, Super aspidẽ &c. Sic hodie libenter citãt, Ro. 2. Factores legis iusti habebũtur, qui totã disputationẽ Pauli in ea Epist. non uidẽt, aut, quẽadmodũ diabolus, nõ uidere uolunt, eò clarissime tendere, q̃ ex operibus nõ est iustitia dei, id quod & tota sacra scriptura docet. Verũ quomodo intelligerẽt dei iustificationẽ, qui eã impugnãt? necesse est hic esse sicut equum & mulũ sapiẽtissimos illos doctores &c. *Angelorũ custodia.* *Falsarij sacrarum literarũ.*

Quoniã in me sperauit & liberabo eũ, protegã eum quoniã cognouit nomẽ meum. Clamauit ad me, & ego exaudiã eum, cũ ipso sum in tribulatiõe, eripiã eum & glorificabo eum. Longitudine dierũ replebo eum, & ostendam ei salutare meum.

Vt plenior esset consolatio deus ipse inducitur loquens, quanquàm & præcedentia quid aliud sunt q̃ uerba dei, quæ sp̃us dei loquitur in prophetis? Vt aũt supra nõ audisti aliud quàm fidei & spei encomiũ, ita et hic nihil aliud audis. Non enim dicitur, Quoniam multa bona fecit opera, & hæc aut illa, Sed quoniam in me sperauit, ad me desiderauit (ut est in Hebræo) in tribulatione nomen meum agnouit & inuocauit, liberabo eum *Promissio credentibus.*

à malo in quo est, protegam eum ne malo obruatur, exáudiam eum, & ne quid obesse possit, cum ipso sum in tribulatione, in media quasi desperatione, in media morte & inferis, etiamsi ob peccatum adfligitur conscientia. Nõ solum eripiam eum, ut eripiatur à tentatione, à periculo, à debito, sed etiã glorificabo eum in conspectu mundi, & omnium sanctorum. Aeternã uitã donabo eum & uidebit in æternum salutem meam. Nónne hæc in Christo uidemus impleta? quid ergo dubitas de te, nisi fórte adhuc ignoras te esse in Christo? Felices nimium, si omni & corporis & mentis necessitate sciremus quid sit quod dominus dicit, Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum &c. quemadmodum & Paulus dicit, Philip. 4. Dominus prope est, de nulla re solliciti sitis &c.

Atq; hic occupatur, quod posset obijcere. Psalmus dicit, Non accedet ad te malum &c. ettamen qui dicunt esse confidendum deo, exponuntur omnibus huius uitæ malis. Respondet deus, Liberabo eum, cum ipso sum in tribulatione, eripiam &c. Omnia illa mala, quæ iustus carnis iudicio patitur, tantum abest, ut coram deo mala sint, ut nisi ista uenirent, nõ posset dei promissio uera uideri, ut ipsa non tam per deum, non solum mala non sint, sed etiam glorificatio æterna &c.

PSALMVS XCI.

Titulus. Psalmus cantici diei Sabbati.

SVMMA. Proculdubio iucundi aliquid habet psalmus, q̃ (ut titulus habet) in festo scribitur cantari, quo indicatur nobis hic festum & uerum sabbatum esse descriptum, Hic enim salutare esse pronunciatur laudare nomẽ domini & opera eius, non magnificare iustitias nostras & opera humana. Sed hoc non potest intelligere uir stultus & hypocrita, intelliget autem quandoq;, sed nimis sero, cum lampadas uiderit extingui, oleo deficiente.

BOnum est cõfiteri domino, et psallere nomini tuo altissime. Vt annunciemus mane misericordiam tuam, et ueritatem tuam per noctem. In decachordo psalterio, cum cãtico in cithara. Quia lætificasti me domine in opere tuo, & in operibus

manuum tuarum exultabo. Quam magnificata sunt opera tua domine, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Vir insipiens non cognoscet & stultus non intelliget hæc.

Bonum est, ut semper magnificemus dominum hilari spiritu, & sanctificemus nomen eius, & in mane, id est, prosperis siue consolatione accepta, quando prædicanda est nobis dei misericordia, & nihil nostris adscribendum meritis, & per noctem, id est, in aduersis siue tentatiõe, quando, ne desperemus animo fracti, repetenda est nobis & magnificanda dei ueritas, id est, promissio, quæ proculdubio suo tẽpore complebitur. Diximus & hæc psal. 5. & alibi. O salutaris ista doctrina, si spiritus nos docuerit, quam & ita legis Ecclesiastici. 11. In die bonorum &c. Mane. Nox.

Vnde uero ista iugis laus & consolatio siue fiducia in deum ueniat, elegantissime additur. Quia, inquit, lætificasti &c. Inde est mihi iugis in deum fiducia, siue in prosperis siue in aduersis, q̃ uideam omnia in manu tua esse sita, qui omnia mirabiliter creasti, qui omnia tua prouidentia disponis, ut ne capillus quidem cadat de capite nostro, aut passerculus in terrã, sine te, qui omnia ubiq; facis, qui mirabiliter in sanctis à condito mundo operaris, ut non dubium sit, quin omnia ad profectum meum agas, id quod sæpe experior, licet in tentationibus non cõprehendam, licet quãdoq; ipse obruar &c. utiam non dicam reliqua tua per Christum redemptionis opera. In omnibus his, inquam, operibus tuis & iustificationibus tuis lætificasti me, & ego exultabo nõ in meis opibus & iustitia, nõ in mea prouidẽtia, sed in tuis &c. Opera dei nõ nostra.

Hic obijcit incredulum hodie uulgus, Tu abijcis omnia humana opera? Respondeo. Abijcio, ut nõ abijciã opera & gratiam dei. Domini est salus, Sabbatum deo agendum, non nostra sed dei uoluntas fiat, & deus operetur in nobis, & uelle & perficere pro bona in nos uolũtate, ut dicitur Philip. 2. Magna hæc sunt, inquit psalmus, & inscrutabilia, quæ solum fide agnoscuntur credentium. Vir autem insipiens & stultus, id est, incredulus & hypocrita hæc intelligere non poterit, idcirco stulticia sunt illi omnia, quæ dei sunt. 1. Cor. 2. Erit aũt quãdo cognoscet, sed sero, id quod sequitur. Habent hic qui magnificant sua, & contemnunt quæ dei sunt, qua appellatione coram deo censeantur. Nostra nihil. Vir autem insipiens.

Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatẽ. Vt interreant in seculum seculi (tu autem altissimus in æternum domine) Quoniam ecce inimici tui domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, & dispergentur omnes qui operantur iniquitatem. Et exaltabitur sicut unicornis cornu meũ, & senectus mea in oleo pingui. Et despexit oculus meus i inimicis meis, & in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea. Iustus ut palma florebit, sicut cedrus in libano multiplicabitur. Plantati in domo domini, in atrijs dei nostri florebunt. Adhuc multiplicabuntur in senectute pingui, & bene patientes erunt, ut annũcient. Quoniam rectus dominus deus noster, & non est iniquitas in eo.

Peccatores. Fe. Impij. Et senectus &c. Fe. Conspersus sum oleo uiridi. Et despexit, uel, ut Felix habet, Respexit, præteritum pro futuro more Hebraico, uel potius prophetico. Hanc autem figuram orationis significare ultionem uidere & audire in inimicis, uel potius de inimicis, indicauimus psal. 43. Clarius autem hic reddidit Felix, Et respexit oculus meus in inimicos meos, de his qui insurgunt aduersum me malignantibus, audient aures meæ.

Adhuc &c. Felix. Adhuc germinabunt in senectute, pingues & uirides erunt. Vt annuncient q. rectus dominus, rupes mea, & non est iniquitas in eo.

Vt facilius construas, quæ hic legimus, inclusi in parenthesi. Tu autem altissimus in æternum domine, & particulam, quoniam, iudicamus abun-

dare, ut sæpe aliâs, ut sic colligas. Cum satis floruerint impij in suum interitum, tunc ecce hi inimici tui domine peribunt, tunc gloria apparebit iustorum.

Qui nunc increduli sua opera iactant, non dei agnoscunt, excæcati sua sapientia & iustitia, & seducti specie huius mundi, sic sentientes, Nos probamur, nos floremus, nobis oĩa ad uotũ adsunt, alij contẽnuntur, despecti sunt, egẽt, ergo nos illis sumus meliores, & uel soli deo accepti, nõ sumus sicut cæteri hominũ &c. cũ tamen scriptura uocet inimicos dei, & operarios iniquitatis, nam suã uolentes statuere iustitiã, iustitiæ dei nõ possunt esse subiecti (uide psal. 5.) Hi, inquã, cum floruerint & apparuerint gloriosi in mũdo, diuites, potẽtes, sancti, uirgines ornatis lampadibus, ita ut nemo possit eos iudicare, & errent, nisi spũs, qui dijudicat oĩa, cum florucrint ad æternum interitum (id quod ipsi tamen salutem arbitrabantur) Tunc peribũt, ut fœnum suo tempore, & apparebit iniquitatem fuisse, quicquid conati sunt, domino non operante, & suo spiritu non agente. Quicquid enim non est ex fide, peccatum est, quantacũq; specie fulgeat sanctitatis dæmoniũ meridianum, & angelus Satanæ in angelum lucis transformatus, & doctrinæ dæmoniorum, quæ horrenda blasphemia iactant in hypocrisi & mendacio se esse uerbum dei &c. Tunc exaltabitur sicut unicornis &c. Olim ũdebitur.

Tu autem altissimus in æternum domine. Hæc oratio interiecta hoc indicat, quod Esa. 43. dicitur, Gloriã meã alteri nõ dabo. Impij & hypocritæ habent in quo gloriẽtur, ex operibus & studio humano promittũt salutẽ, quasi gigantes suis uiribus in cœlũ ascensuri, id quod est gloriã & celsitudinem soli deo nõ permittere, sed seipsum exaltare, sed tu domine excelsus es in æternum, etiã quãdo alij se exaltant, te ignorãte & dissimulãte, nempe, qui oĩa tentãt sine tuo uerbo & mãdato, id quod tunc apparebit, quando utdebitur eorũ interitus, quãdo cadẽt ipsi, & oĩa opera eorũ, solũ autẽ manebit deus gloriosus, & non interibit quicquid ipse in sanctis operatus est, uerbum enim dei & opus interire non potest in hominum salute. Dominus solus excelsus.

Et exaltabitur &c. Tunc ait iustus potentia mea, quæ tã à mũdo nõ uidebitur, erit gloriosa & fortis, ut potẽtia, & cornu indomiti Monocerotis, psal. 21. & senectus mea. i. ultimum tempus erit in oleo pingui. i. abundans misericordia dei, atq; adeo iuuenescens, ubi defectura ætas uidebatur. Et uidebit oculus meus, & aures meæ audient ex sententia dei uindictam in eos, q nos maligno animo tãtũ ppter dei iustitiã quã cõfitebamur odio habuerũt & pfecuti sunt. Iustus (utcũq; de ipso iudicetur) florebit ppetuc ut Vicissitudo felix.

palma,cuius ne foliũ quidẽ defluet,psal.1. & sicut cedrus libani multiplicabitur in se,auctus fide & iustitia dei,& qui præterea multos uerbo pietatis conuertit ad deũ. Qui plantati sunt à deo,non à se(psal.1.) in domo domini.i.in ecclesia sanctorũ,ubi nulla iustitia,nullũ opus agnoscitur esse aliquid nisi dei,Hi florebũt corã deo in illis ipsis atrijs,& ferent multiplicẽ iustitiæ dei fructũ in senectute pingui,& ut ita dicam,iuuenescente,ut supra,Et bene patientes erunt(græcismus est),id est, omni felicitate per deũ abundabunt,ut annuncient in æternũ,q. deus nunq̃ amplectitur iniquos, nunq̃ deserit suos,utcunq; ad tempus omnia aliter oculis hominũ uideantur &c.

PSALMVS XCII.

Titulus nullus in Heb.

SVMMA. *Regnum dei in Christo describitur,exaltato in dextera patris, & in mũdo efficaciter licet resistentibus inferorum portis prædicato.*

DOminus regnauit, decorem indutus est, indutus est dñs fortitudinem,& præcinxit se. Etenim firmauit orbem terræ,qui nõ cõmouebitur. Parata est sedes tua extunc,a seculo tu es. Eleuauerunt flumina dñe,eleuauerunt flumina uoces suas. Eleuabunt flumina fluctus suos, a uocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dñs. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, domum tuam decet sanctitudo domine in lõgitudine dierum.

Dominus regnauit.

Credibilia.Fe.Fidelia. Hæc oratio, Dominus regnauit,significat,Dominus regnum accepit,uel,dominus regnat,siue dominus iam rex est. Id quæ posset accipi de eo,q. deus oĩa condidit & omnia gubernat, sicut infra psal. 94. Quoniã deus magnus dominus,& rex magnus sup oẽs deos &c.qa & hic dicitur,Firmauit orbẽ terræ,& ĩmobilẽ fecit,et licet ab æterno sit deus, tamẽ in tẽpore cœlũ sibi sedẽ ædificauit, sicut dicit Esa.ult. Cœlũ mihi sedes est &c. Sed rẽ ego prestius intuẽs,inuenio quosdã nõ male interpreta-

tos hunc psalmum de regno Christi. Facit enim me certiorem psalmus. 95. ubi præcipitur prædicari in nationibus siue gentibus, q; dominus regnauit. Regnum autem Christi est, q; ipse in cordibus nostris uincit diabolũ, mundum, carnem, abolita legis sententia & tyrãnide per sanguinem crucis suæ, quod non est regnum huius mundi, & exterior larua, ut hodie fingimus, sed uerum & spirituale regnum, de quo oramus, Adueniat regnum tuum. quo regno cœpit mox regnare post mortem glorificatus, quia & in hoc ascendit, ut ad impleret omnia. Vnde dixit, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. De hoc quoq; regno est totus Psalmus. 46. Regnauit, inquit, deus super gentes, deus sedet super sedem sanctam suam. Regnũ Christi

Dominus igitur in Christo regnum accepit, glorificatus est, potestatem accepit in cœlo & in terra, ut acanctus pergat in hostem, nulla creatura ei eius q; regno, id est, illis qui in regno eius sunt, præualere põt. Omnia enim deus subiecit sub pedes eius &c. Nam & misso è cœlis spiritu sancto, firmauit homines in terra, qui non commouebuntur, id est, in gratia manebunt stabiles, portæ inferorum non præualebunt. Tuum quidem tunc ô Christe paratum est solium, quando dictum est tibi, Sede à dextris meis, tu tamẽ nõ tunc cœpisti esse deus, qui es ab æterno, ut confundantur Iudæi, qui nouum colere fingunt deum. Tunc prædicatum est in toto orbe in nationibus (quod adhuc impletur) q; scilicet dominus regnauit. Eleuauerunt, inquit, flumina illa spiritus sancti (Ioh. 7.) uoces suas, id est, prædicationem Euangelij, qua primum damnantur omnia, quæ mundi sunt. Eleuauerunt & fluctus suos. Impetu enim spiritus dei ferebantur, nihil ueriti, quã cum q; mundi potentiam, sapientiam, iustitiam, & sermo eorum fuit in uirtute, domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis, qui promiserat eis, dicens, Dabo uobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarij uestri. Vnde hic additur, Glorificatio Christi.

Eleuabunt flumina fluctus suos à uocibus, id est, præ uocibus siue ultra uoces aquarum multarũ. Aquæ multæ sunt populi multi, ut alibi diximus, quos statim mare uocat, de quibus Esaias. Impij, inquit, quasi mare feruens, quod quiescere non potest. Prædicabatur tunc ubiq; Euangelium, ut exaltaretur Christi regnum in hominibus, et ubiq; contra dicebatur, & ui resistebatur ab impijs, ut & hodie. Clamabant flumina, eleuabant & fluctus sui os, clamabant & aquæ multæ, & eleuabatur mare, ut absorberet flumina. Hic multi clamabant & præliabantur contra paucos, sed frustra, nam illi brachio carnis, hi brachio dei nitebantur. Mirabiles, inquit, siue terribiles Nõ pacem sed gladium.

quidem elationes maris, quod erigebatur contra dei iustitiam, sed & (deo gratia) mirabilis & terribilis in cœlis dominus, qui miro artificio per contradictionem & insultum impiorum confortat corda, & auget numerum suorum. Cooperantur enim omnia electis in bonũ, qui inde crescunt unde perituri putabantur. Veritatem huius psalmi hodie uident, quot quot adhuc cæci non sunt.

Testimonia tua &c. Virtute enim magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi domini nostri. Certissimũ enim erat eũ glorificatum esse in cœlis, qui tam stupenda miracula operebatur, & potẽtia uerba loquebatur in suis. Ecclesiã ergo tuã, ô Christe, in qua regnas, decet sanctitas & iustitia illa, quæ est per fidem in æternũ. Regnum enim lucis est, nõ tenebrarũ, quemadmodũ & Apoc. ult. dicitur, Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni, ut sit potestas eorũ in ligno uitæ, & per portas intrent in ciuitatem. Foris canes & uenefici & impudici & homicidæ & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium.

Domum tuam &c.

PSALMVS XCIII.

Titulus nullus in Hebræo.

SVMMA. Nisi hodie tales psalmos ad nos pertinere intelligamus nimis ingrati sumus gratiæ diuinã reuelatæ. Orãt enĩ hic pij, quorũ caput ab æterno Christus est, cõtra impios, ut impietas destruatur, & cõteratur & pereat in æternũ regnũ Satanæ, qd' se regnũ lucis, qa in externis fulget, mẽtitur, & beatus hic prædicatur, quẽ dominus docuerit uerbo suo, ut ab oĩbus insidijs & insultu impie cõtra uerbũ dei sentientiũ posĩt esse securus &c.

DEus ultionũ dñs, deus ultionũ libere egit. Exaltare qui iudicas terrã, redde retributiõnẽ superbis. Vsquequo peccatores dñe, usquequo peccatores gloriabuntur? Pronunciabunt et loquẽtur iniustitiã, loquentur oẽs qui operãtur iniquitatem? Populũ tuũ dñe humiliauerunt, et hæreditatẽ tuã uexauerũt. Viduã et pupillũ occiderũt, et aduenam interfecerunt. Et dixerunt, nõ uidebit dñs, nec

Intelliget deus Iacob. Intelligite insipiētes in populo, et stulti aliquādo sapite. Qui plātauit aurem nō audit? aut qui finxit oculū non cōsiderat? Qui corripit gentes non arguet? qui docet hominem scientiam. Dominus nouit cogitationes hominum, ꝙ uanæ sunt.

Libere egit. Fe. Splendide appare, uel splendide apparuit, Conuenit autem magis ut legatur Appare. Peccatores. Fe. Impij. Loquētur omnes. Fe. Magnificabuntur uel gloriabuntur omnes.

Deus ultionū

Apte deū ultionū uocat & iudicem terræ, quē uult inuocare contra ueræ pietatis aduersarios, Is enim est, qui dicit, Mihi uindictam, & ego retribuam eis in tempore, ut labatur pes eorū. Hic libere egit, siue splendide apparuit semper, ubi populus ipsius premebatur. Nouit hoc Pharao ille, nouit & Sennacherib, uel ubi alioqui ipse cotemnebatur, testis est Cain, Saul, Item murmuratores in deserto &c. Sēper qui putabatur ab impijs nō esse qualis est, superbis, cōtēptoribus & blasphemis, libere egit, nullius personā respexit siue gentilis siue iudaei, splēndide apparuit, id est, cum gloria adfuit uindex, qui putabatur non adfuturus. Verū aptius fuerit legere hoc loco, Splendide appare, uel, libere age. Ait ergo,

Cōtra osores iustitiæ dei.

Deus qui prohibes nos uindicare, tua est ultio in aduersarios, tuum est iudicium, noli dissimulare, exaltare, sentiant manum tuam superbi, id est, contemptores tui & blasphemi, quousq; iuste iudex permittes impijs gloriari in opibus, honore mundi, opinione iustitiæ & sanctitatis? quousq; pronunciabunt, diffinient, statuent, defendent, docebunt, prædicabunt superbe, & ex mera præsumptione sui cordis inuſtitiam, id est, quicquid est contra dei iustitiam & ueritatem, hoc est, humanam iustitiam & mendacium? qui tamen nihil aliud operantur in conspectu tuo, quàm iniquitatem, utcunq; seducti illi & seductores mentiantur stultis oculis opera bona. Quicquid enim non est ex fide uerbi dei, peccatum est, quemadmodum & alibi sæpe de operarijs iniquitatis diximus. Hic ô deus tua res agitur, tuum regnum impetitur, Nam per hæc ipsa tuum populum humiliauerunt, id est, adflixerunt, & de statu suo deiecerunt, & pauperum qui sunt hæreditas tua conscientias uexauerūt, domos uiduarū comē-

derunt,ut res mundi,& uictum aliorum sudore paratum ad se mendacijs dœmonij meridiani traherent,deinde causa uiduæ,pupilli & aduenæ non pertinet ad eos,nemo ex eis talibus succurrit, principes eorum fures sunt & socij furum,omnes diligunt munera,sequuntur retributiones.cui quæso dant,aut à quo non cupiũt accipere nostri iustitiarij hypocritæ,qui plusquàm dij putãtur?Esaias ca.1.talia scribit de illis, q multa festa celebrabãt, & omnia in cultu dei multipliciter ornabant, ut nihil deesset sacrificijs in speciem,sed blasphemos uocat,uiros sanguinum,fures & infideles homicidas &c.qui eò prorumpunt etiam uesaniæ, ut ne corporibus quidẽ parcant,ubi aliter res confici non potest,ut suum regnum statuant,non solum animarum,sed & corporum interfectores.Cauent irregularitatem, & non uolunt ingredi in ædes Pilati,& tamen petunt Christum occidi,& Euangelium dei armis humanis,si fieri potest, opprimi.

Homicidæ mũdo nõ manifesti.

Atq; hic uide quæso diligenter, q psalmus non loquitur de latronibus & homicidis apertis,quos etiam mundus iudicat,sed de illis qui quæsito colore & specie iustitiæ insaniunt contra illos, qui resistere non possunt, qui hic uocantur uiduæ,aduenæ,pupilli,alibi uno uocabulo pauperes,ut intelligas hic totum corpus ecclesiæ ab initio mũdi loqui,Sic enim illi impij agũt, ut deprehendi quasi impie agant, nolint, atq; adeo sic, ut etiam coram deo uelint uideri iuste agere,non aliter quàm impij pharisæi & principes sacerdotum iustitiam maximam prætexebant blasphemando, condemnando,occidendo Christum.Hæc ita manifeste hic dicũtur.Et dixerunt,scilicet apud se in corde, non uidebit dominus,nec deus Iacob intelliget consilium nostrum, Nos fingemus hoc esse pro honore dei,& dicemus aduersarios nostros esse seductores & in dcũ blasphemos, q̃uis nihil uel uideamus uel audiamus,quod posset in eis secundum scripturam condẽnari, & ita ut finxerimus accipiet deus.Sed uanitatis suæ,insipientiæ & stultitiæ condemnãtur,cum dicitur,Intelligite qui nihil habetis mentis,quippe qui non agnoscitis uerbum dei,quod solum illuminat,& facit sapientes &c. Quid nõ audiret deus,qui dat alijs auditum ? quid non uideret oculorum creator? qd̃ consilium lateret cordium singulorum effectorem? Aut si hæc non negatis, dissimulaturúmne putatis, qui solet corripere gentes, id est incredulos? Sed hæc spes est pharisæorum,ut dicant, Esa.28. Percussimus fœdus cum morte,& cum inferno fecimus pactum.Flagellum inundans, cum transierit non ueniet super nos,quia posuimus mendacium spem nostram & mendacio protecti sumus,

Ex hoc

Ex hoc loco citat Paulus. 1. Cor. 3. Dominus nouit cogitationes sapientum quanæ sunt, cum tamen neq; ex græco hodie neq; ex Heb. legatur sapientum, sed hominũ uel homunis, sed recte ad sententiam. Nam cogitationes hominũ nihil aliud sunt quã sapientia & prudentia & iustitia carnis, quæ sunt ipsa uanitas, & ad uanitatem sufficit esse hominẽ, quemadmodũ alibi, Verumtamen uniuersa uanitas omnis homo uiuens. animalem hominẽ supra Paulus nominauerat cui stulticia sint omnia quæ dei sunt &c. Habes itaq; hic q; omnis conatus humanus, quocũq; etiam sapientiæ & iustitiæ nomine appelles, sit uanitas & stulticia. Solum uerbum domini spiritu iustificat & sapientes facit. De quo sequitur. Citatio Pauli.

Beatus homo quem tu erudieris domine, & ex lege tua docueris eum. Vt mansuefacias eũ a diebus malis, donec fodiatur peccatori fouea. Quia nõ repellet dominus plebem suam, & hæreditatem suã non derelinquet Donec iustitia reuertatur in iudicium, & qui tenent eam omnes recto sunt corde. Quis consurget mihi aduersus malignantes? aut quis consistet mihi aduersus operantes iniquitatẽ? Nisi dominus adiuuisset me Paulo minus habitasset in inferno anima mea. Si dicebã, motus est pes meus, misericordia tua domine adiuuabat me. Secundũ multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerũt animã meã.

Beatus &c. O uerbũ omni ueneratione suscipiendum, uerbum ueræ beatitudinis & miræ nostro tempore consolationis, quod quæso cur adiectũ est si non hic dicitur de animarum per falsam doctrinam occisoribus? Beatus, inquit, qui est θεοδίδακτος, qui eruditur tentationibus & persecutionibus, & docetur ex lege dei, ut agnoscat ex uerbo fidei quæ sit bona uolũ- Docet deus.

tas dei patris, beneplacens & perfecta, ut cũq; turbent doctrinam fidelium pij magistri. Cui deus dederit noticiam sui ille habet, cui non dederit is habere non poterit. Aperit enim ipse & nemo claudit, claudit & nemo aperit. Et caro & sangnis non reuelauit tibi Petre, sed pater meus qui est in cœlis. Animalis homo non percipit ea quæ sunt dei. Item, Nemo potest uenire ad me nisi pater meus qui misit me traxerit eum. Et nemo uenit ad patrẽ nisi per me &c.

Vt intereat Adam.

Vt mansuefacias &c. Coniunge cum eo quod præcedit, Beatus quem tu deus eruditeris, ut pater castigatione erudit filium, & quem tu docueris spiritu ex uerbo tuo. Vt ista eruditione & doctrina mansuefacias eum à diebus malis siue per dies malos, id est, per ea quæ patitur in hac uita, ut paulatim malis eruditus cadat à sua sapientia, à sua hypocrisi, à prudentia carnis, breuiter à sua uolũtate & uetere Adam. Nemo enim gloriabitur se mundum habere cor, nisi quem dominus sic paulatim erudierit & docuerit, id est, purificauerit & ex fide in fidem duxerit. Atq; ita dies mali pijs non solum non mali sunt, sed etiam necessarium bonum quo carere non possunt, ut frangatur ipsorum Adam & crescat Christi spiritus, dum interim impio, qui regnare uidetur & pijs dominari, foditur fouea, id est, quotidie crescit eius damnatio donec compleat peccata sua, ut alibi diximus. Sic cedũt etiã mala pijs in bonum, impij peccant etiã in optimis rebus. Felix legit, Vt præstes quietem illi à diebus malis, quod eandem sententiam habet, nisi tu sic intellexeris. Vt pius habeat quietem ubi dies mali uenerint impijs, sed non ita apte ad hoc quod additur, Donec fodiatur impio fouea.

Repulisse uidetur dominus suam plebẽ & hæreditatem in adflictione, sed θεοδίδακτος patienter sic sentit, Non repellet dominus plebem suã &c.

Iustitia reuertetur ad iudicium.

Donec iustitia, id est, iustificatio dei in sanctis quæ nũc & semper est, licet non uideatur à carnalibus sed rideatur, contemnatur, cõdemnetur ut res nihili, ut res impia, reuertatur in iudicium, id est mundo palã fiat non esse uanam iustitiam, sed rem iustam, ut omnium iudicio talis appareat qualem antea dum non uidebatur iudicabant esse pij in spiritu. Id quod fiet ubi insigni plaga uel magna rerum mutatione deus confuderit aduersarios, aut certe in extremo tandem iudicio. Interim oportet nos patienter expectare diem domini, quando iudicabitur non dico à deo, sed ab omnibus hominibus aliter atq; nunc. Tunc iustitia quæ nunc hæreseos damnatur uidebitur esse iudicium. Felix sic uertit, Quoniã ad iustitiam reuertetur iudicium, id est, iudicium nunc abest, non recte iudicatur de iustitia, erit quãdo agnoscẽ

tur quando rediérit iudicium, quãdo aduersarij cognoscent ueritatem uel in salutem, uel in æternam sui damnationẽ. Et additur, Et qui tenent eam, scilicet iustitiam, id est, qui eam in tempore tentationis non deserunt sunt recto corde, id est, credentes & ueri uerbi dei amatores & θεοσεβεῖς. Felix aũt sic, Et post ipsum omnes recti corde. Post ipsum, scilicet dominũ, id est, dominum sequuntur & non deserunt uias eius quotquot fideli sunt corde &c.

Quis cõsurget pro me aduersus malignãtes, id est, maligno aũio nulla fide bona, ne ad hoĩes quidẽ agentes? ut & hic uideas qui sint aduersarij cõtra quos precatur Psalmus, nempe idẽ operarij iniquitatis, de quibus Christus Matt. 7. Discedite à me oẽs qui opamini iniquitatẽ. Et respõdet, Nisi dominus adiuuisset me mors & inferi absorbuissent me & desperatiõe periissem. Domine quã docũq; te inuocabã, dicẽs, Motus est domine pes meus, id est, stare nõ possum, tentationi nõ par sum, mihi pereundum est in peccatis, nunquã misericordia tua deseruit me, secũdũ illud, Oĩs qui inuocauerit nomen domini saluus erit. Multæ quidẽ fuerũt tentationes & dolores cordis mei domine, sed felici uice rursum in oĩbus consolatus es me, id est, nunq; in tentatione deseruisti me quin cõsolatione spiritus tui rursum me consolaretis. Atq; hæc est fides exercitata quæ experta sæpe dei misericordiã ex ipsis tentationibus fit robustior. Habes & hic nihil esse salutis in quacũq; re præterq; in solo deo, id quod cæci hypocritæ uidere non possunt.

Solus deus adiutor & saluator.

Secundũ multitudinẽ &c.

Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, fingens laborem in præceptum? Captabunt in animam iusti, & sanguinẽ innocentem condemnabunt. Et factus est mihi dominus in refugium, & deus meus in adiutoriũ spei meæ. Et reddet eis dñs iniquitatẽ eorũ, & secundũ nequitiã eorũ delebit eos dñs deus.

Fe. Et in malicia eorũ disperdet illos, disperdet eos dominus deus noster. Nota q; participiũ fingens pertinet ad dictionẽ sedes, nõ ad tibi. Male ergo in uulgata trãslatiõe resoluerũt, Qui fingis, dãtes occasionẽ quibus dã hoc loco extra oleas, q' dicitur, excurrẽdi, cũ potius resoluẽdũ erat, Quæ fingt. Præterea & iam eos uocat sedẽ iniquitatis siue thronum prauitatũ

Cathedra pestilētiæ.

siue, ut Psal.1. dicitur, cathedram pestilentiæ, quæ nō adhærct deo, id est, a deo omnino aliena est, quæ operatur uel fingit siue formal laborem & dolorem uel iniquitatem, in præceptum siue legem uel aduersus legem uel iuxta legem uel super legem (hæc enim omnia hic ex Heb. legi possunt) quo proprie notantur qui docentes & statuentes aggrauant legem dei, alligantes onera grauia & imponentes in humeros hominū quæ ne digito quidē uolūt mouere. Et sic ablato iugo domini suaui & onere leui (quod est Euangelium sanctum, lex spiritus uitæ quæ liberat nos à legis sententia & tyrannide) traditionibus humanis uexant & perdūt miserorum conscientias, ut nemini liceat uel cogitare aliquādo deum pium esse patrem per Christum, dei ordinationem esse bonam, creaturas esse bonas si cum gratiarūactione utaris. Imò & ita se erigunt pro deo & dei præceptis istæ abominationes & doctrinæ dæmoniorum in hypocrisi loquentium mendacium, ut præ eis omnia quæ dei sunt damnentur & hæretica iudicentur, quā blasphemiam increpet dominus quāprimum, Amen.

Consilium malignantium.

Deniq; de eis addit ut adhuc uideas qui sint. Captabunt in animam &c. Quid enim est captabunt, nisi blandicijs & insidijs uenabuntur & decipient assumpta persona iustitiæ, ut capiant animā iusti & sanguinem condēnent innocentis, id est, illius contra quē non habent iustam caussam, qui propter iustitiam cordis quam ore fatetur & factis prodit odio habetur ab eis. Consilio enim & iusto iudicio agere non uiolentia uolunt uideri, sicut caput quoq; nostrum Christum sine simulato iudicio occidere non audebant. Neq; solum hominibus imponere tentant, sed etiam quærere ut conscientiā suam aliquo fuco excusent, id quod est moliri nequitiā quasi deo non uidente aut intelligente, ut supra dictum. Docet contra legem, subuertit populū, non seruat traditiones sanctorū patrum, quis ista iudicaret esse bona? quis non uideret seductorem qui docet præter morem à Galilæa usq; huc & cē

Homicidæ.

Hi homicidæ sunt omnes qui olim pietatem persecuti sunt, & cōtra dei ueritatem sua quærentes docuerunt, & hodie omnes qui nolunt nos ex sola in Christum fide iustificari, propter quem articulum Christus uenit è cœlis nobis doctor & uiuificator. Dic quæso impie ueritatis persecutor & filii diaboli (quandoquidē contra filios dei pugnas) propter quem alium articulum Christus occidebatur & occidi uolebat, nisi q; solam docuit cordis iustitiam, & statuta doctrinásq; humanas & opera nostra nihil esse ad iustitiam? Tibi non solum gratis Christus mortuus est, sed & unus ex illis es qui eum occiderunt. Dominus adhuc est refugium iustorum qui reddet impietā

tem in caput tuum. Dispersit superbos mente cordis sui, id est, suis ipsorum consilijs, Amen.

PSALMVS XCIIII.

Titulus nullus in Heb.

SVMMA. Hic dulcißimo spiritus affectu inuitamur ad terram promissionis, ad ueram requiem domini siue sabbatũ illud domino delicatum, ubi sola est sanctificatio nominis domini, quia omnia in manu eius sunt qui omnia condidit & ex manu eius omnia suscipimus, ne fiat nobis hodie, id est, nunc reuelata gloria domini, ut dicitur Esa. 40. sicut fiebat tunc in die tentationis in deserto patribus infidelibus, quod lege Nu. 14. qui suas uias infeliciter secuti, id est, sua cõsilia & opera, uias domini, id est, opera eius & patris curam non agnouerunt.

VEnite exultemus domino, iubilemus deo salutari nostro. Præoccupemus faciẽ eius in confessione, & in psalmis iubilemus ei. Quoniã deus magnus dominus, & rex magnus super omnes deos. Quoniã in manu eius sunt fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt. Quoniã ipsius est mare & ipse fecit illud, & aridam manus eius formauerũt. Venite adoremus & procidamus coram eo, & ploremus coram domino qui fecit nos. Quoniã ipse est deus noster, et nos popul⁹ eius et oues manus eius.

Super omnes deos. Græci nunc legunt ἐπὶ πᾶσαν γῆν, id est, super omnem terram, quod est in Psal. 46. Quod autẽ post hæc uulgo canunt, Quoniã non repellit dominus plebem suam, neq; in græco, neq; in Hebræo est, ex glossis adiectum uidetur. Fines. Fe. Explorationes. Deo omnis terra explorata est & cognita, quemadmodũ mihi illud quod in manu teneo.

Venite &c.Fe.Venite adoremus & procidamus,& genua flectamus an te dominũ factorem noſtrum.Itaq; quod legimus,Ploremus,non eſt in Heb.

Et nos &c.Fe.Nos autẽ populus paſcuæ eius & oues manus eius.

Laus dei creatoris.

Hæc certe eſt inuitatio Euãgelica qua admonet nos hodie ſpiritus,ut qui gloriatur in domino glorietur, in omnibus de ſe diffiſus,in omnibus de dei miſericordia confiſus, ut fide iam iuſtificati & filij dei facti gaudeamus in domino,iubilemus ei(quæ alibi ſæpe diximus)præoccupemus,id eſt,ueniamus ad conſpectũ eius in cõfeßione,id eſt,laudatione & ſanctificatione nominis eius in Pſalmis,hymnis & canticis ſpiritualibus cantantes & pſallẽtes domino in cordibus noſtris gratias agentes ſemper de omnibus in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti deo & patri, Ephe.5. Non opus eſt ut admoneam hanc confeſſionem non eſſe auricularem illam, quò quidam hoc detorquent.Hæc tamen cofeßio laudis dei non eſt ſine agnitione peccatorum in conſpectu dei,niſi enim tua omnia contẽnas deum non glorificabis.

Fides creationis.

Ideo,inquit,exultandum domino ſoli,iubilandũ deo qui ſolus eſt ſaluatio noſtra.Quia ipſe eſt magnus dominus & rex cui non ſit ſimilis,qui dominatur uniuerſæ creaturæ & ſapienter omma regit & diſponit, in cuius manu ſunt omnia,quippe qui omnia ſua manu creauit,& nos qui nõ ſumus noſtri,omnia ex eadẽ manu uelut oues è manu paſtoris ſuſcipimus,& quaſi oues manuducimur & ſpiritu dei non noſtro agimur. Breuiter quicquid eſt & quantuſquantus eſt ipſe deus,noſter eſt.Non fruſtra igitur ſcriptura nobis inculcat fidem creationis q, deus omnia condidit,continet, diſponit, Nam & Chriſtus è cœlis uenit, ut ad creatorem nos creaturas reuocaret. Qui ergo credit omnia eſſe in manu dei,& omnia deo cõmittit,nihil diffiſus de bonitate conditoris ſaluus eſt per dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ per quem condita ſunt uniuerſa.

Sabbatum.

Non obſcure uero uides hic ſabbatum illud Chriſtianũ in quo requieſcamus à laboribus & operibus noſtris, & agnoſcamus in nobis ſolius operadei,qui operatur in nobis & uelle & perficere pro bona ſua in nos uolũtate,ut dicitur Philip.2.de quo ſabbato diximus Pſal.73.Eſt autẽ ſabbatũ uerum, ut neglecto atq; adeo condemnato tuo ſtudio, tuo libero arbitrio, tua prouidentia,tua iuſtitia & ſapientia,penitus iactes curam & cogitatiũ tuũ in dominũ,id eſt,ut abnegans temetipſum in nulla creatura confidentiam habeas & ſpem ſalutis,ſed ſinas deum operari tibi & prouidere & te ſanctificare qui condidit & te & omnia,tu tantũ ores &c.Si enim ipſe(ut hic dicitur)omnia condidit,omnia gubernat & omnia habet in manu,er-

go & salus mea nõ mea est, sed eius, nec in manu mea, sed in manu eius. Hoc audit incredulus & sanctulus, hoc est hypocrita & indignatur plúsq; excæcatur. Audit uero fidelis & gaudet atq; dicit, Bene mihi q, mea salus nõ est in manu mea, iam enim perire non potest, quia nemo ex manu dei rapere potest. Si enim in manu mea esset, iam dudum periisset, & nullis operibus meis redire posset, non magis quã Adam instaurare salutem potuit semel amissam, propter quã instaurandam filium dei oportuit occidi, ut uel sic agnoscas Christum solum esse propiciatorem & satisfactorem pro peccatis nostris & uitam nobis esse sempiternam, sine quo omnia sunt peccatũ, mors & damnatio.

Hodie sí uocẽ eius audieritis nolíte obdurare corda uestra, sícut in exacerbatiõe secundũ diem tentationís in deserto. Vbi tentauerunt me patres uestrí, probauerunt me et uíderunt opera mea. Quadraginta annís odío habítus fuí generatiení illí, et dixí semper, errant corde. Ipsí uero non cognouerunt uías meas, sícut iurauí in íra mea sí introíbunt in requíem meam.

De figura huius orationis, *Si introibunt in requiem meã*, diximus Psal. 88. in uersu, *Semel iuraui &c.*

Non contemnenda est hæc admonitio nobis qui hodie audimus Euangelium Christi & uocem dei in Christo, ne pereamus ut illi qui audientes increduli manserunt & perierunt. Duos hic habes dies, diem exacerbationis & irritationis diuinæ maiestatis & obdurationis humani cordis, diem quoq; quando auditur uox domini & non obdurantur corda. Illa dies legis est & iræ in ijs qui errant corde, id est, non credunt qui uerbum & uocem domini non suscipiunt atqueadeo damnant, qui odio habent quicquid dei est, quia non intelligunt uias eius suas adinuentiones secuti, ut non ingrediantur unquàm (lata & iurata, quod horrendum est, contra ipsos dei sententia) in dei requiem, in sabbatum illud electorum. Breuiter, in omni cultu dei qui in speciem uidetur, in omni illa apparenti oratione &c. Duo dies.

non fideles sunt sed tentatores, sic sentientes, forte ita bonũ est facere, forte deus dabit, forte deus audiet. Et rursum sic, Quis scit an ista deo placeant? quid si non audiet? quid si non posset dare? Hic addit diabolus quid si non esset deus? De his dei tentatoribus dictum est in Psal. 77. Et tentauerunt deum in cordibus suis &c. Et Nu. 14. Tentauerunt iam me per decẽ uices, ubi & iuramentũ dei legis cuius hic fit mentio. Hæc aũt dies Euangelij m credẽtibus, qui nõ obdurant corda sed gloriã dant deo, credẽtes uocat eius, ut habeant sabbatũ domini glorioſum, quod est regnũ cœlorũ, de quo loquitur Euangelium, in quo, abiectis omnibus quæ nostra sunt, exultamus & iubilamus in solo domino deo nostro, qui omnia & fecit & disposuit & habet in manu, cuius nos opera sumus & oues manus eius, id quod pijs animis multo iucundius fuerit meditari quã ex litera legere. Hos autem duos dies uides eleganter expressos ex hoc Psal. in epst. Heb. ca. 3. & 4.

PSALMVS XCV.

Titulus nullus in Heb.

SVMMA. *Gentes hic uocantur relictis idolis ad glorificandum deum per Christum uel inuitis portis inferorum.*

CAntate domino cantícum nouum, cantate domino omnis terra. Cantate domino, benedicite nomini eius, annunciate de die in diem salutare eius. Annunciate inter gentes gloriam eius, inter omnes populos mirabilia eius. Quoniã magnus dominus et laudabilis nimis, terribilis est super omnes deos. Quoniã omnes dij gentium dæmonia, dominus autẽ cœlos fecit. Confessio et pulchritudo in conspectu eius, sanctimonia et magnificentia in sanctificatione eius. Afferte domino familiæ gentium, afferte domino gloriam et honorem,

rem, afferte domino gloriam nomini eius. Tollite hostias & introite in atria eius, adorate dominum in atrio sancto eius. Cõmoueatur a facie eius uniuersa terra, dicite in gẽtibus quod dominus regnauit. Etenim correxit orbem terræ qui non cõmouebitur, iudicabit populos in æquitate. Lætẽtur cœli & exultet terra, moueatur mare & plenitudo eius, gaudebunt campi & omnia quæ in eis sunt. Tunc exultabunt omnia ligna syluæ a facie domini quoniã uenit, quoniã uenit iudicare terrã. Iudicabit orbem terræ in iustitia, & populos in ueritate sua.

Dæmonia. Felix, Sculptilia, uel uanitates siue nihil.

Confessio &c. Fe. Confessio & decor in conspectu eius, fortitudo & gloria in sanctuario eius.

Gloriam & honorẽ. Fe. Gloriã & fortitudinem. Tollite hostias. Fe. Tollite munus. In atrio sancto eius. Fe. In decore sanctitatis. Cõmoueatur à facie &c. Fe. Paue. Correxit. Fe. Firmatus uel directus est orbis terræ. Moueatur mare. Fe. Tumultuetur mare. Hæc omnia quisq; facile uidet parum differre.

Spiritus dei hic conuocat omnem terram, id est, non solũ Iudæos sed & gẽtes, id est, peccatores ut relictis uanis & idolis cordis sui, id est, omnibus in quibus relicto deo homines confidunt, cantent deo uero canticũ nouũ, id est, nouam gratiã noui homines prædicent (Psal. 32.) hoc est salutare & salutem dei Christum Iesum, ut prædicent in Christo gloriam dei & mirabilia eius (Psal. 18. & 9.) quia ipse fecit cœlos & omnia, qui magnus est creatione omniũ & potestate super omnia, laudabilis beneficijs, terribilis iudicijs, cum interim reliqua omnia in quibus quasi dijs fidunt homines quacunq; specie sint mera uanitas, seductio & illusio dæmoniorum corda possidentium, in primis hypocritarũ, quorum doctrinas Paulus uocat doctrinas dæmoniorũ. Et Christus, Qui, inquit, non colligit mecũ, dispergit. Sicut olim

Quoniã magnus &c.

Dij gentium:

gentes posidebat diabolus, ita & nunc omnes quotquot dei uerbo è regno tenebrarum non eripiuntur, non est differentia, nisi q̃ quidam sunt manifeste impij, Ro. 1. quidam hypocrisi excæcati, Ro. 2.

Confessio & pulchritudo

In conspectu ueri dei ut non crassa iniquitas ita nec placet ficta sanctitas, id est, hypocrisis, ut non frustra cantici noui meminerim & reliquorũ, sed potius placet confessio, id est, laus & sanctificatio nominis eius ex corde qua agnoscentes peccatum nostrum ipsi soli tribuimus iustificationẽ, & pulchritudo, id est, iustitia fidei qua purificantur corda. In cuius sanctificatiõe siue sanctuario, id est, ubi ipse sanctificat & præter eum nullum opus nullius creatura, siue ubi ipse inhabitat ut in templo suo illic inquã, est sanctimonia uel fortitudo spiritus & magnidecentia, id est, decor regnus in aula sanctorum qui uiuunt digne deo.

Afferte &c.

Non sancti sunt, non magnificant istam dei gloriam qua gratis deus dimittit peccata & facit filios dei, qui aut non cupiunt sanctificari ab ipso, aut suis sanctificationem adscribunt operibus. Ideo cum sit dei solius sanctificatio hic additur, Afferte gentes, id est, peccatores, quandoquidem Iudæi, id est, pharisæi & hypocritæ nolunt esse peccatores. Afferte, inquam, domino gloriam, quæ nulli alij debetur, ut sæpe aliàs dictum, Tollite hostias siue munus, quod alibi dicit uota, ut dixi Psalmo. 21. Id est, ut hic quoq; dicitur, tollite canticum nouum, dei benedictionem, prædicationem salutaris eius, gloriæ & mirabiliũ eius, cuius magnitudinis non est finis, cuius est omnis iustitia &c. offerte uos ipsos rationabile obsequium domino. Hoc est quod dicit, Introite in atria eius certe non manufacta, ut est in Epist. ad Heb. & Io. 4. Neq; Hierosolymis, neq; in monte hoc &c. Non enim uos gentes excludendæ estis ut somniant Iudæi, id est, sancti, sed estis ex familia eius.

Cõmoueatur &c.

Et licet à facie prædicatæ gloriæ eius conturbetur uniuersa terra, & insurgat omnis exercitus inferorum contra Euangelij gloriam, contra regnũ cœlorum, contra regnum Christi (id quod necesse est, non potest aliter fieri) tamen dicite & prædicate ubiq; inter gentes, q̃ dominus regnauit, ut supra Psalmo. 92. Sic & infra, Dominus regnauit trascantur &c. impugnent ut possint, gratia dei impediri non potest, electi non cadent. Nam deus in Christo correxit uel in uiam rectam duxit, aut certe firmauit orbem terræ qui nõ commouebitur, ut supra Psalmo. 92. & iam iudicabit & rexerit in populo suo in æquitate & iustitia fidei, ut dictum Psal. 71.

Etenim correxit.

Lætẽtur &c.

Igitur lætentur angeli cœlorum & homines in terra, id est, totum regnum electorũ, q̃ iam regnat dominus & iudicat populos in æquitate sui

uerbi. Tumultuctur uero mare, id est, turba impiorum & quicquid eis adhæret, nihil refert. Gaudebũt à facie domini, id est, propter præsentiam dei campi frugiferi & ligna pomifera, id est pij, quorum fructus permanent in uitam æternam, non enim sunt terra sterilis quæ maledicta est, & arbores infœcundæ quæ excidantur & in ignem mittantur. Per hæc autem gentes significantur, quæ campi dicuntur & ligna non hortorum sed syluarum, quondam exclusæ erant extra ciuitatem sanctorum, & dei cultura in uinea dei non reputatæ, hoc est non computatæ erant in sorte Israël, ut dicit Paulus in Epist. Ephe. Gaudebunt, inquam, quia dominus eiecturus principem mundi uenit, ut ipse rex sit & iudex in terra per iustitiam fidei & ueritatem sui uerbi quod saluat credentes, damnat incredulos &c. Ioannis. 8. Si quis sermonem meum seruauerit mortem non gustabit in æternum. Et rursum Ioannis. 12. Qui spernit me & non accipit uerba mea, habet qui iudicet eum. Sermo quem locutus sum ille iudicabit eum in nouissimo die.

Quia uenit.

PSALMVS XCVI.

Titulus nullus in Heb.

SVMMA. De Christi regno exultet continens & insulæ, sicut Esa. 60. de fide gentium dicit deus, Me insulæ expectabunt. Atq; hæc lætitia prædicatur Sion & filijs Iudæ, hoc est (ut expressius in Psalmo sequitur) diligentibus dominum, seruis dei, iustis & rectis corde. Inimicis autẽ dei, id est, ueritatis dei contemptoribus & persecutoribus, de quibus Lucæ. 19. Inimicos meos illos qui noluerũt me regnare super se adducite huc & interficite coram me, Inimicis, inquam, prædicitur horrendum dei iudicium, quãdo rex noster secundo apparebit in gloria patris sui cum angelis suis, quando lux erit sanctis, nubes uero & caligo, id est, horror iudicij & damnationis & ignis æmulatio erit impijs. In nube enim Christus uenturus scribitur & igne, ut diximus Psalmo quoq; 49. Tunc horrenda tempestate dissoluentur cœli, montes & terra, interim igne furente & expectante in circumitu, ut lata sententia iudicis impios inuoluat secúmq; trahat in ignem æternum diabolo paratum & angelis eius. Tunc cœli, id est, angeli & omnes electi rapti obuiam Christo in aëra (ut dicit Paulus) collaudabunt iustitiam dei & iudicium eius magnificabunt, imò cum ipso sententiam ferent in inimicos dei. Tunc uidebunt omnes populi gloriam eius etiã illi qui hic gloriam

Iudicium extremum.

Annũciauerunt &c.

eius agnoscere noluerunt sua somnia secuti, etiam illi qui eum pupugerunt, id est, persecuti sunt & odio habuerunt sanctum eius Euangelium. Apoc. 1. Ioan. 19. Illic quoq; uidebitur gloria electorum, qui (ut Christus) hic sunt despecti & non uidentur esse filij dei, sicut Ioannes dicit in Epist. 1. ca. 3. Contra uidebitur etiam ignominia illorum qui contempto uel neglecto creatore idola cordis sui secuti sunt, id est, qui in alia re quàm in deo quæsierunt salutem. Vide Sapientiæ. 5.

DOminus regnauit, exultet terra, lætentur ínsulæ multæ. Nubes & calígo ín circũítu eius, iustítia & iudícium correctío sedís eius. Ignís ante ípsum præcedet, & ínflammabít ín circũítu ínimícos eius. Illuxerũt fulgura eius orbi terræ, uidít & commota est terra. Montes sícut cæra líquefacti sunt a facie domíni, a facie domíni omnís terræ. Annunciauerunt cœlí iustítiam eius, & uíderunt omnes populí glorìam eius. Confundãtur omnes qui adorant sculptília, & qui gloríantur ín símulachrís suís. Adorate eum omnes angelí eius, audíuit & lætata est Sion. Et exultauerunt fíliæ Iudææ, propter iudícia tua domine. Quoniã tu dominus altíssimus es super omnẽ terram, nimis superexaltatus es super omnes deos. Qui dílígítis dominũ odíte malum, custodít dominus animas sanctorũ suorum, ex manu peccatorís líberabít eos. Lux orta est iusto, & rectís corde lætícia. Lætamíni iustí ín dño,

& confitemini memoriæ sanctificationis eius.

Iustitia fidei & iudicium timoris sunt correctio uel directio, uel, ut Felix habet, habitatio sedis eius, id est, in throno eius sunt talia & quicũq; in regno eius sunt talia habent. Psal. 88. Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ. Verum ut per talia regnant pij, ita & per hæc, id est, per iustitiam & iudicium damnantur impij. Illam noluerunt ideo per hoc pereunt.

Commota est. Felix, Expauit, scilicet ad fulgur & tonitruum dei, id est, ad gloriã subito omnia illustrantẽ & terrentẽ terrã. Liquefacti. Psal. 74.

Confundantur &c. Non possunt confundi & conuinci qui confidunt in uanis rebus, potentia, sapientia, iustitia carnali, qui dy habentur à stultis, nisi per iudicium dei uel hic reuelatũ, uel in extremo illo iudicio, Matt. 13.

Adorate eum omnes angeli eius. Tunc apparebit deum & dominũ esse angelorum qui hic cum Christianis suis præ formis crucis despiciebatur. Hoc est quod Christus dicit, Filius hominis uenturus est in gloria patris sui cum angelis suis &c. Ex hoc loco citat Epistola Heb. ca. 1. Cuius autor hæc quæ hic dicuntur intellexit de secũdo Christi aduentu quo uenturus est ad iudicium mundo manifestum. Et cum iterum, inquit, introducit deus primogenitum suum in orbem terrarũ dicit, Adorent eum omnes angeli dei. Quare dicit, Introducit iterũ, nisi quia de secũdo aduentu loquitur? Prius enim introduxerat deus in orbem terræ primogenitũ suum quando in carnem misit, iterum introducturus est ad iudicium &c. Citatio Heb. 1.

Audiuit & lætata &c. Clare indicat iudicij tremorem ad inimicos, ut dictum est, pertinere, fideles autem gaudere (Psal. 47.) q. iustus est dominus, q. altissimus super omnes homines & super omnes deos, & quicquid se ante iudicium extollebat contra dei iustitiam. Interim cum dolore uidẽt dominum contemni, iniquos exaltari, alienos deos, id est, alienam fiduciã erigi & magnificari siue in angelis & sanctis siue in alijs creaturis, etiam ipsis creaturis reclamantibus, sed frustra propter cæcitatem cordis humani. Tunc uero gaudebunt se uidere & ab omnibus uel reprobis uideri qd iamdudum uisum iri cupierant. Sic & Christus post quã de iudicij terroribus dixerat. His, inquit, fieri incipientibus leuate capita uestra, quia appropinquat redemptio uestra, quasi diceret, Vos discipuli non estis ex numero eorum qui arescent præ timore signorum ignorantes quid uenturũ sit uniuerso orbi &c. Iudiciũ dei est piorũ lætitia.

Igitur in hoc Psalmo iubemur gaudere q. dominũ iam regnare scimus

Iustus ab auditione mala nõ timebit.

triumphata morte & regno tenebrarum, & licet ista gloria ab impijs quia non uidetur contemnatur, tamen erit quando contemni non poterit. Iccirco & monemur ne deficiamus dum interim impietas regnare uidetur, nihil ueriti ne nos deserat dominus non deserentes uerbum eius. Qui diligitis, inquit, dominum, id est, uos credentes odite malum, nolite deficere sub cruce ad gloriam impiorum, ut deseratis fiduciam in deum. Non timete neconsummare non positis quod cœptum est, domini opus est non uestrum, qui custodit animas sanctorum suorum in medijs peccatis, in medijs hostibus, morte & inferis, alioqui cur adderetur, Ex manu impiorum liberabit eos? Lux Euãgelica, id est, gratia cognitionis dei orta est iusto qui ex fide uiuit, & rectis corde, id est, eisdem credentibus non hypocritis lætitia, qua gaudent conscientiæ de remisso peccato & acepto per Christum regno æterno. Ergo uos iusti lætamini in domino dum alij lætantur in alia fiducia, & confitemini uel laudate quando recordamini uel festum celebratis (recordamini autem semper) de eo q, sanctus dominus & iustus uos sanctificauit & iustificauit, id quod nulla hypocrisis agnoscere potest, ideo & festa impietatis celebrat, Esa. 1. Est enim hæc oratio, Confitemini memoriæ sanctificationis eius, quasi dicas, Celebrate memoriam uel festum de sanctitate uel de sanctificatione eius, quod festum norunt qui deum sanctum & se ab ipso sanctificatos non ignorant.

Psal. 111.

Iudicium etiã nũc.

Aduerte q, hoc iudicium generale iam quoq; agit in cordibus hominum dum quosdam salubriter tangit & terret, ut quærant salutem, quibus quas credunt oritur lux & lætitia, quosdam uero amplius desperare facit, ut Saulem & Iudam proditorem & Cain &c. Vnde Esaias hunc iudicij terrorem imprecatur impijs, ut gloria Christi innotescat mundo quã nec oculus uidit &c. Esa. 64. Præterea non opus est ut quæras, quid sit q, Christus uenturus scribitur simul cum magna luce & cum horrendis tenebris. Vide de tenebras Aegyptiorum & intelliges, de quibus, præter historiam Exodi, lege Sap. 17. & 18. Talia iudicia iam aguntur in mentibus singulorum. In alijs enim fulget illuminatio gloriæ Euangelij dei, in alijs autem deus huius seculi excæcat mentes infideles &c. 2. Cor. 4. Sed hæc iudicia quia nunc foris non uidentur contemnũtur, dominus enim in caligine habitat. 2. Para. 5. & 6. & in sanctis sanctorum nihil est lucis huius solis. Videbuntur ergo quandoq; quando contemnere non licebit.

PSALMVS XCVII.

Titulus. Psalmus.

SVMMA. Noua sunt hæc. Mirabili diuinitatis suæ potẽtia dominus deus in Christo seipsum suscitauit à mortuis regno mortis deuicto. Tũc enim declaratus est filius dei in uirtute, Ro. 1. Id quod hic dicitur, Saluauit eũ dextera sua & brachiũ sanctũ suũ, quẽadmodũ & deus loquitur, Esa. 63. Et saluauit me brachiũ meũ, & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. Tũc missò è cœlis spiritu notificauit orbi salutare suũ & gentibus iustitiam suam sine lege quidẽ sed tamen testificatã à lege & prophetis, ut hæc legis Ro. 3. Atq; hoc ad ostendendã misericordiam suam & ueritatẽ promissam familiæ Iacob, ut legis Ro. 15. Reliqua ex præcedentibus Psalmis cognosces. *Saluauit &c.* *Notũ fecit.* *Recordatus.*

CAntate dño canticum nouũ, quia mirabilia fecit dñs. Saluauit eum dextera sua, & brachium sanctũ suum. Notũ fecit dominus salutare suũ, in conspectu gentiũ reuelauit iustitiam suã. Recordatus est misericordiæ suæ Iacob, & ueritatis suæ domui Israel. Viderũt omnes termini terræ salutare dei nostri. Iubilate dño omnis terra, cantate & exultate et psallite. Psallite dño in cithara, in cithara et uoce psalmi, in tubis ductilib⁹ et uoce tubæ corneæ. Iubilate in cõspectu regis domini, moueatur mare et plenitudo eius, orbis terræ et oẽs qui habitant in eo. Flumina plaudent manibus, simul montes exultabunt a facie domini, quoniam uenit, quoniã uenit iudicare terram. Iudicabit orbem terrarũ in iustitia, et populos in æquitate.

Gloria domini non nostra canitur.

Reuelata per Euangelium gloria domini, non operibus iustificare nos mandamur sed tantum ut noui facti nouam gratiam cantemus, iubilemus in omni terra (quo fides gentium significatur) psallamus in cithara, id est, gaudio spiritus, & tubis prædicationis prouocemus alios ad idem canticũ nouum, quemadmodũ hæc alibi diximus. Et hoc, quia dominus fecit mirabilia, Psal. 9. suscitauit sua potentia suum Christum, qua potẽtia & nos credimus & surreximus & cõsedemus & cõregnamus Christo in cœlestibus, Ephe. 1. & 2. ne quis contemnendam rem putet fidem Christianã more hypocritarum qui ne tantillum quidem habent fidei. Opera hic legis dei non nostra, salutare & iustitiam dei quæ Christus est cõtra iustitiam humanam, quã ignorabit cui non fecit notã dominus spiritu & prædicatione sui uerbi. Nã omnis nostra salus est ex misericordia dei mera, & promissione eius, ex misericordia hominibus promissa, ut & alibi diximus, non ex nostro studio & arbitrio. Moueatur mare &c. uide supra Psalmo. 95. 92. Mare & totus mundus faciant quod possunt, omnibus armis contra ferantur & insidijs, Flumina illa spiritus dei non arma iactent sed tantũ plaudant manibus, uictoriam & triumphum agant utcunq; sæuiant stipulæ ucnto agitatæ, & montes in Christo exaltati exultent, quia dominus adest, in cuius conspectu impij consistere non possunt. Sic Paulus ad Philip. Gaudete in domino semper, iterum dico gaudete, modestia uestra nota sit omnibus hominibus. Dominus prope est, nihil soliciti sitis &c.

PSALMVS XCVIII.

Titulus nullus in Heb.

SVMMA. Hic populo legis, id est Iudæis quoq;, sicut ante gẽtibus, prædicatur deum regnare, ut celebretur nomen eius & timeatur, quoniã terribile & sanctum est. Et planè iudicium timoris sui uult esse in hominibus, quod iudicium dando legem in Iacob instituit & in credentibus perficit. Exaltate, inquit, & inuocate eum qui sanctos suos semper exaudiuit inuocantes, neq; deseruit eosdem etiam peccantes.

DOminus regnauit, iraſcantur populi, qui ſedet ſuper cherubim, moueatur terra. Do

minus in Sion magnus, et excelsus super omẽs populos. Confiteantur nomini tuo magno quoniam terribile et sanctum est, et honor regis iudicium diligit. Tu parasti directiones, iudicium et iustitiã in Iacob tu fecisti.

Irascantur. Felix, Contremiscant. Honor. Fe. fortitudo. Tu parasti directiones. Fe. Tu fundasti æquitates &c.

Dominus regnũ accepit, trascantur qui uelint, aut certe contremiscant populi, & reuerentia metuant eum qui ut suos exaltat, ita & contemnentibus non parcit. Qui sedet super Cherubim, Psal. 79. scilicet regnauit, ne putetis uos Iudæi, nouum esse deum quem ignorauerunt patres uestri, de quo in gentibus prædicatur q̃ dominus regnauit, ut Psalmis superioribus usum est. Ergo moueatur terra, trepidet, paueat, confundatur. Dominus in Sion, id est, in populo suo magnus est, & excelsus non solum super hos aut illos, sed etiam super omnes populos. Iccirco ô deus laudent nomen tuum magnum, quia tremendum est aduersarijs & sanctificans se sanctificantes. Et honor regis dei siue Meßiæ diligit iudicium ut timeatur, non ut hypocriticis sacrificijs honoretur, Hypocritæ multa sacrificant, operantur, clamant quasi pro honore dei, & tamen iudiciũ timoris dei quod uult deus non habent, Esa. 1. Et certe contra omnem hypocrisim & iustitiam humanam additur, Tu parasti æquitates, iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti, ubi deo in ipso Iacob non ipsi Iacob tribuitur quicquid est bonæ conuersationis, recti iudicij & puritatis in conspectu dei.

Exaltate dominum deum nostrum, et adorate scabellum pedum eius quoniã sanctum est. Moses et Aaron in sacerdotibus eius, et samuel in ijs qui inuocant nomen eius. Inuocabant dominum et ipse exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos. Quoniã custodiebant testimonia eius, et præ-

cepta eius quæ dedit eis. Domine deus noster tu exaudiebas eos, deus tu propicius fuisti eis, & ulciscens in omnes adinuẽtiones eorum. Exaltate dominum deum nostrum, & adorate in montem sanctum eius, quoniã sanctus dominus deus noster.

Et ulciscens in omnes admuentiones uel exercitia eorum. Felix, Et ulciscens opera eorum. Intellige opera quæ fecerunt illi sancti, quæ solum opera corũ & delicta erant, non opera dei, leguntur enim illi sancti peccasse.

Quoniã sanctum est, ex quibusdã Græcis exemplaribus legitur, Quoniam sanctus est, ut non ad scabellum, sed ad deum referas, quemadmodum & in fine Psalmi, Quoniam sanctus dominus deus noster. Ex Heb. utrumq; legas licet.

Iustitiarij ut timeant.

Vide diligenter q. in hoc Psalmo Iustitiarijs Iudæis nihil aliud quã timorem iudicij dei inculcat, non ignorans quàm duræ cerui cis sit hoc genus. In superioribus Psalmis gentes, id est, publicanos & meretrices ad cantandũ, iubilandum, plaudendum manibus &c. prouocauerat. Vt uel hinc cognoscas quæ prædicatio sit utrisq; instituenda. Ait ergo, Exaltate dominũ deum uestrum non uestram iustitiam & sacrificia aliáq; opera legis, quæ tantũ signa externa sunt interni dei honoris & exaltationis. Et adorate eum cum timore, qui etiam non solet parcere sanctissimis hominibus uestris ut Moysi & Aaron & Samueli quando peccant, ne uos hic securi sitis.

Adorate scabellum &c.

Adorate scabellum pedum eius, id est, uersus arcam in templo adorate uel uenerantes procumbite, ubi ipse sedet secundũ promissionẽ super cherubim. Scabellum pedum domini dicebatur propiciatoriũ quod erat super arcam, super quod sessurum se promiserat deus & exauditurum inuocantes. Sic Dauid loquitur. 1. Par. 28. Cogitaui ut ædificarem domũ in qua requiesceret arca fœderis domini, & scabellum pedum domini dei nostri. Sic & in alio Psalmo, Adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius. Non adorabimus scabellum quia scabellum creatura est, sed quia dominus ibi sedet & eum adorabimus, & ipsum scabellum ab insidente sanctum est. Alioqui in ultimo uersu oportebit sentire ut adoremus montem. Similis enim in Heb. est oratio, q. dicas, Adorate montem sanctum eius, quæ significat ut ex Græco legitur, Adorate in montem uel uersus montem, scilicet Sion, de-

quo ritu adorandi diximus alibi. Vt interim non dicam q̃ adorationis uocabulum uenerationem significat, qua etiam procumbimus hominibus quos ueneramur, ut sæpe legis in historia sacra. Tunc corã scabello domini procumbebant & uersus templum orabant etiam alibi constituti, nunc neq; in monte neq; Hierosolymis adoratur pater cœlestis, sed in spiritu & ueritate per Iesum Christum, qui propiciatorium nostrum est in illo significatus, Rom. 3. Nisi q̃ adoratio in spiritu sæpe efficit ut etiam corpus deo procidat in terram. Et nunc cœlum sedes dei est ut & tunc, & terra scabellum pedũ eius, ut legis Esa. ult.

Peccata sanctorum.

Moses & Aaron erant inter sacerdotes dei, hic primus legis sacerdos, ille totus sacerdotij consecrator, ut est in Exodo, Et Samuel erat unus ex inuocantibus deum, ut est in primo Regum, quibus in columna nubis loquebatur, ut notum est de Mose & Aaron. Samueli similiter loquebatur aperta uoce in nocte adhuc adolescenti & sæpe aliàs. Hos dilexit dominus, exaudiebat inuocantes, hi secuti sunt eius præceptum laudati in scripturis. Et tamen deus puniuit opera & transgressionem eorum. Moses & Aaron peccarunt ad aquas contradictionis, unde prohibiti sunt à terra promissionis. Item, horrendissime peccauit Aaron in uitulo conflatili. & Samuel peccauit q̃ non docuit filios, qui peccatis suis dederunt occasionem, ut filij Israël peterent regem contra deum. Si ergo deus sanctissimis non parcit, qui tamen propter fidem perire & damnari in æternũ non possunt, Cauete uos ne cum contemptu agatis in conspectu dei. Exaltate deum & adorate ad montem sanctum eius, ut supra, & secũdũ quod lex uestra dicit, Estote sancti quia ego (ait dominus) sanctus sum &c. Sanctitatem requirit, id est, cordis puritatem, non externum fucum.

PSALMVS XCIX.

Titulus. Psalmus in confessione. id est, in laude uel ad laudandũ.

SVMMA. Monet Psalmus omnem terrã, id est, ecclesiam dei toto orbe diffusam ut hilari & grato corde memor dei beneficiorũ non hypocritice laudet deũ & sanctificet nomen eius, fide ingressa ad eum. Sumus enim oẽs sacerdotes quos liceat ingredi in sancta sanctorum & orare pro nostris aliorúmq; delictis & offerre uota siue sacrificia laudis. Vt, inquã, laudet deũ eo q̃ nos creauit, q̃ pascit nos cibo & corporis & spiritus, imò seipso nos reficit (quia, inquit, bonus & suauis est dominus) q̃ ubiq; benignitate &

misericordia in nos adfluit, q promissionis suæ ueritatem nobis seruat etiã indignis in æternum. Hæc in summa nihil aliud sunt quàm deum esse nobis piissimum patrem, id est, non solum creatorem, sed & gubernatorem, prouisorem, pastorem, redemptorem & saluatorem.

IVbilate deo omnis terra, seruite domino in lætitia. Introite coram eo in exultatione. Scitote q dominꝰ ipse est deus noster, ipse fecit nos & non ipsi nos. Nos autẽ populus eius, et oues pascuæ eius. Introite portas eiꝰ in confessione, atria eius in hymnis. Confitemini ei, laudate nomẽ eius, quoniã suauis est dominus, in æternum misericordia eius, et usq in generationem et generationem ueritas eius.

In lætitia.

Quid opus est uerbis interpretationum in tam manifestis uerbis spiritus? Omnis gloria deo arrogatur & fides cordis à nobis exigitur. Iubilandum est deo, seruiendum domino non in hypocrisi & inuoluntario corde, quemadmodũ illi qui respiciunt tantũ in opera externa, ut uides Mala. 3. sed in lætitia, hic est spiritus fidei in cordibus credentium, & prætered, in conspectu dei siue coram deo, non ut hominibus placeamus aut aliud quæramus quã ipsum deum. Est ergo uerus cultus dei timere & fidere deo, quẽ ut noris te creasse ita & nõ ignores te omnia ex manu eius suscipere & te in æternum per cum seruandum.

Fidẽ creationis & prouidentiæ dei nõ esse uulgarẽ.

Hoc tantum moneo, ut non contemnas uerba spiritus. Ego si docere cuperem quosdam, dicens, Scitote q dominus ipse est deus, ipse fecit nos & non ipsi nos, ad unum insanirent omnes hypocritæ in me dicentes. Quis istud ignorat? Si non potes aliud docere, ad asines abi doctor. Sed spiritus hic loquitur qui admonet omnem terram ut hoc sciat, iudicans omnes ex æquo nescire, nisi spiritus dei reuelauerit. Non est hypocritarum, deum ita agnoscere creatorem & omnium & tuum, ut ex ipso, solo pendeas & in ipso solo speres & præsentem & æternam salutem, ut gustes

quã suauis sit domini spiritus, & non discedas ab eius uerbo, ut tua penitus abijcias, magnifices uero oĩa quæ dei sunt, uel aduersante toto mundo &c. Impius autẽ dixit in corde suo, non est deus.

PSALMVS C.

Titulus. Dauid Psalmus.

SVMMA. Hic proprie Christus dominus cantat patri misericordiam in sanctis & iudicium in reprobis, & fructus indicat uere Christianos. Quis enim in matutino interficiet omnes impios terræ nisi ipse?

MIsericordiã & iudicium cantabo, tibi domine psallam, & intelligam in uia immaculata quãdo uenies ad me. Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. Non proponebã ante oculos meos rem iniustã, facientes præuaricationes odiui. Non adhæsit mihi cor prauum, declinantem a me malignum non cognoscebam. Detrahentem secreto proximo suo hunc persequebar. Superbo oculo & insatiabili corde, cũ hoc non edebam. Oculi mei ad fideles terræ ut sedeant mecum, ambulãs in uia immaculata hic mihi ministrabat. Non habitabat in medio domus meæ qui facit superbiam, qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum. In matutinis interficiebã omnes peccatores terræ, ut disperderẽ ex ciuitate domini oẽs operantes iniquitatẽ.

Aduerte q̃ omnia uerba in hoc Psalmo ex Heb. in futuro legenda sunt.

Quod legimus, Non adhæsit mihi, est finis præcedentis uersus in Heb. sic, Præuaricantem odio habui, non adhærebit mihi, scilicet præuaricans. Et sequitur alius uersus. Cor prauum declinabit à me, malignũ non cognoscã.

Cum hoc non edebam. Felix, Elatum oculis & uastum corde non patiar. Sedeant. Fe. Habitent. Superbiam. Fe. fraudem. Peccatores. Fe. Impios.

Fides & confessio.

Christiana uita hic nobis descripta est in Christo, quæ prædicat dei misericordiam & iudicium, Euangelium & legem, salutem & damnationem, & quod prædicat siue ore confitetur intelligit corde & seruat immaculata conuersatione. Hoc non est hypocritarũ canticum, neq; pharisaica intelligentia. Atq; hic nota diligenter q, deo cantaturus misericordiam & iudicium à fide incipit quæ nos purificat siue immaculatos facit. Indicatur aũt fides in uerbo, intelligã. Fidelis credit omni uerbo dei siue promissionis siue cõminationis, id est, siue legis siue Euangelij. Hinc est illa confessio misericordiæ dei & iudicij, Contra impius nulli uerbo credit.

Gloriari in deo.

Nec opus est ut uerearis in hoc Psalmo aliquid esse gloriæ humanæ. Nã scriptum est, Qui gloriatur in domino glorietur, & hic præmittit q, deo cantaturus sit misericordiam & iudicium, deo enim gratias agit q, gratiam acceperit pietatem eligendi & impietatem damnãdi & respuendi. Hoc nõ est in se gloriari, sed in deo, quemadmodũ & Paulus dixit, Gratia dei sum id quod sum & gratia dei in me uacua non fuit &c. Sed quid opus est istud monere cum etiam præterea additum sit? Quando uentes ad me tunc intelligam in uia immaculata, tunc cantabo & psallam tibi misericordiam & iudicium, tũc perambulabo in innocentia cordis mei &c. An non est istud opera dei non nostra prædicare in nobis? Si tu deus ueneris ad me, si me illuminaueris, si me adiuueris &c. Sine te nihil efficiam aut intelligam. Christus omnem intelligentiam & puritatem quã habet patri adscribit, ut sæpe uides, uel in Euangelio Ioannis, id quod uere Christianorum est.

Fructus fidei.

Atq; hæc fides quæ intelligit in uia immaculata quando uenit ad cor deus, est arbor bona, unde prodeunt omnes fructus boni qui nunc sequuntur. Perambulabam, inquit, in innocentia cordis mei &c. Intelligentia à deo data, id est, fides siue spiritus fidei primum operatur cordis puritatem, quemadmodũ Petrus dixit, fide purificans corda eorum, ut iam cum affectu cordis noris reprobare malum & eligere bonum. Abiectum membrum es si fructibus hic descriptis tuum caput Christum non agnosces. Quandoquidẽ Psalmus ad totum Christi corpus pertinet fide purificatum & spiritu dei illuminatum. Christianus enim non est qui gaudet super iniquitate, imò

Christianorum est diligere iustitiam & odisse iniquitatem, & orare iugiter, ut destruatur corpus peccati & in nobis & in alijs, & conteratur Satan sub pedibus nostris, pereátq; totum impietatis regnum, ut regnum dei adueniat.

Perambulabo &c. Vides hic uere bona opera, non illum fucum adinuentionum humanarum. Opera bona sunt quæ fides cordis operatur, quæ sunt diligere iustitiam & odisse iniquitatem, in quibus comprehenditur quicquid est boni operis in conspectu dei, aliud hic non uides. Ait ergo, Domine deus ubi illuminaueris me conuersabor in innocentia cordis mei etiam in medio domus meæ, id est, in occultis ubi homines meam conuersationem uidere non possunt. Non sic hypocritæ, à quibus quæ in occulto fiunt turpe est dicere. Non proponam desiderio meo rem iniustam, id est, fugiam, abominabor, non admittam quod iniustum esse sciero. Impij autem caussam iniustam & quicquid est contra conscientiam non uerentur, modo lucrum oleat aut fauorem hominum & honorem, quos hic se odisse dicit. Cor prauum & malignum siue uersutum, quod omnia dolis & insidijs agit & deceptione proximi, maxime uero quod in spiritualibus hypocrisi & mendacio fraudem intentat uerbo dei, ut homines ad se trahat & doctrinas traditionésq; humanas statuat, tale, inquit, cor nihil commercij mecum habebit. Verum tales à mundo in precio habentur qui speciem & uerba attendit non uirtutem pietatis. Perambulabo

Nõ proponã.

Non adhærebit.

Detrahentem in secreto, id est, ubi proximus cui detrahitur non adest, persequar, id est, increpabo, uitabo, non consentiam ei, non patiar. Sine talibus uero hodie non sunt iucundæ collationes & conuiuia, non potes gaudere impie conuiua nisi fratrem tuum uenenata lingua occideris. Vt maxime enim tibi non credatur tamen fratrem facies suspectum etiam optimis uiris, Tam potens est hoc uenenum. Non edam, id est, non conuersabor, nõ erit in conuictu meo qui est superbo oculo & insaturato corde. Superbo oculo est, qui putat se aliquid esse cum nihil sit, qui superbit suis operibus, sua potentia, sua sapientia, sua iustitia, non sum, inquit, sicut cæteri homines. Contra in Psalmo alibi, Domine non est exaltatũ cor meum, neq; elati sunt oculi mei. Insaturato autẽ corde est, qui non est contentus donis dei præsentibus, & tantũ curat, ut habeat multa, non ut cum deo, id est, iusto labore habeat. Talis fraudat in negocio proximum, nulli subuenit, contra conscientiam accipit pecuniam & res, iustitia apud eum nihil est, auaritiam sequitur quæ est idolorum seruitus, utcunq; speciem boni uiri præ-

Detrahentẽ.

Superbo.

tendat illa lerna malorum. Quo numero sunt iure consulti illi qui ut maxime sciant caussam esse iniustam tamen aliorũ perdunt & pecuniam & animam. Antesignani uero sunt, qui hodie scientes cultum dei quẽ uocant esse impium & tantũ pecuniarium quæstum, quo non deus sed uenter, ut dicit Paulus, colitur, impie perdurant tamen ne mammonæ gratiã perdant. Sed hic dicitur, cum hoc non edam, hunc non patiar, ut noris excommunicatos

Excõmunicati esse in conspectu dei quos hic uir pius dicit sc uitare, id quod interim contẽ nunt, & pios potius qui uerbum dei à deo acceperunt, qui cantant deo misericordiam & iudicium & ab omni impietate abstinent excommunicatos & hæreticos clamant, sed in matutino uidebunt hi omnes.

Oculi mei erunt intenti ad fideles terræ, id est, In oculis meis placebunt illi qui fideles sunt in terra, id est, fidunt deo & fidem seruant proximo, ut sedeant uel habitent mecum in domo mea. Tales hodie inepti iudicantur ad res gerendas, quia lucra non uidentur facturi nisi qui fraudare norunt, cũ contra benedictione dei obuenire res & uerbum dei & exempla sanctorũ Abrahæ, Iacob, Ioseph &c. doceant, sed his nõ creditur. Idem additur, Am-

Ambulãs &c. bulans in uia immaculata, id est, timens deum & nulli faciens iniuriam omnibus autẽ bene, hic erit minister meus, conuersabitur & aget mecum, seruũ iniustum & impium non patiar in domo mea, postq̃ monitus resipuere noluerit, secundũ Euangelium. Hoc est quod addit, Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam uel fraudem, qui contemnit quæ dei sunt & frudem alijs facere non ueretur. Et præterea qui loquitur iniqua, id est, detractionem, mendacium, fraudem, blasphemiam, falsam doctrinam, non diriget, non recta incedet, non rectus erit, abominatio erit in conspectu oculorum meorũ. Tales iam hodie regnant quos hic ne seruos quidem se habiturum dicit aut passurum in sua domo. Sed iudicium quo iam iudicati sunt in matutino uidebitur, de quo nunc sequitur, ut compleatur canticum misericordiæ & iustitiæ dei.

In matutinis. In matutino, inquit, id est, in exortu futuri seculi, ubi incipiet dies illa æterna quæ nunquã declinabit in noctem, interficiam omnes impios qui sunt in terra, ut purgem ciuitatem domini, id est, ecclesiam sanctorũ in qua dominus habitat, ne amplius sint in ea scandala illorũ qui operarij sunt iniquitatis, qui nunc dicunt, Domine domine, sed non intrabunt in regnũ cœlorum, Matt. 7. ut diximus Psal. 5. & alibi, Tunc matutinum erit, tunc incipient apparere opera tenebrarũ quæ hic latebãt, quæ hic pro operibus bonis seſe uenditabãt. Incipiet quoq; fulgere gloria electorũ, quæ hic nõ uidebatur

batur. Etiam nũc diligit Christus suos, & odio persequitur impios quos à se abiectos sibi relinquit, ut uides in Petro & in Iuda 10.6. sed hoc iudicũ & illa misericordia nũc non uidẽtur. In matutino autẽ latere nõ poterũt. Tunc & cũ Christo omnes electi qui pertinẽt ad ciuitatẽ dei condẽnabũt, excommunicabunt, calcabunt sub pedibus & in mortem æternam mittent omnes impios terræ, quando fulgebunt sicut sol in regno patris ipsorũ, eiectis omnibus scandalis & ijs qui operantur iniquitatem, id est, qui faciunt omnia etiam in speciem optima infideli corde, id est, quod deo nõ fidit & uerbũ dei in suo opere non attendit. Vt hæc legis Matth. 13. Vbi messis dicitur & consummatio huius seculi, quod hic matutinum.

PSALMVS CI.

Titulus. Oratio pauperis cũ mœrore animi cruciatur. & coram domino effuderit eloquium doloris sui.

SVMMA. Vere in hoc psalmo mœror est cruciati & adflicti pauperis in conspectu dei & hominũ. Si ad deum respicit, iudicium eius uidet contra se. Si ad homines, totus mundus aduersatur. Similis, inquit, factus sum pelicano &c. Inde de Euangelica gratia prophetat quæ debetur adflictis conscientijs, dicens, Tu autẽ domine in æternum &c.

Miror uero cur nostri tales psalmos quibusdam quasi sub præcepto legendos putent, quasi hæc quibusuis conueniant aut semper.

DOmine exaudi orationẽ meam, & clamor meus ad te ueniat. Non auertas faciẽ tuã a me, in quacũqꝫ die tribulor inclina ad me aurem tuã. In quacũqꝫ die inuocauero te uelociter exaudi me. Quia defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut lignũ aridum coarserunt. Percussus sum ut fœnum & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meũ. A uoce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ.

Horror iudicij dei.

Sicut lignum aridum coarserunt. Fe. sicut torris uel titio adusta sunt. Qui ita prædicando urget deum, certum est eum in præsenti esse periculo. Qui non sentiunt onus sui peccati & iudicij dei frustra talia in os accipiunt, nisi forte ad discendum ut scias quo remedio opus sit ubi tale quid tibi acciderit, ut diximus psalmo. 6. Affligitur hic pauper interius & exterius, id est, & per peccatum coram deo & per uitam crucis coram mundo, sed de illo queritur, primum, q; defecerunt sicut fumus dies eius, id est, q; omne tempus uitæ transactum est in uanitate, hoc est uel manifesta impietate, uel falsa sanctitatis opinione. Et iam ossa, id est, uires animæ infirmatæ sunt & aridæ factæ imò ambustæ sicut titio, q; illic quoq; ruit in mortem ubi surgere nititur ad uitam & non potest, Hic desperat de uita arescente quoq; corde sicut fœnum abscissum arescit, ut nihil gratiæ superfit, sed omnia sint iudicij & desperationis plena. Hæc ubi uere fuerint quis dubitat etiam redundare in corpus, ut dies sint in mœrore, ossa contabescant, cor mœrore pereat, & dum gemis tantũ & uocem gementem ad deum porrigis, non autem comedis, adhæreant ossa tua carni tuæ arescenti. Quia, inquit, oblitus sum comedere panem meum, ut percunte succo corporis arida caro langueſcat. Panis corporis negligitur, quia suauis mœrenti non est, sicut infra, Quia cinerem, inquit, tanquã panem &c. Et panis animæ neglectus, id est, uerbum dei non meditatum hunc deficientis animi fecit languorem. Sed adhuc felix qui huius comestionis se queritur oblitum, quod non faciũt uel secure peccantes uel saturi sanctuli. Ita uero territus iudicio dei uidet se lignum aridum & fœnum exiccatũ quod tantũ igni seruatur æterno. Experti ista norunt.

Similis factus sum pelicano solitudinis, factus sum sicut nycticorax in domicilio. Vigilaui et factus sum sicut passer solitarius in tecto. Tota die exprobrabant mihi inimici mei, et laudantes me aduersum me iurabant. Quia cinerem tanq; panem manducabam, et poculum meum cum fletu miscebam. A facie iræ tuæ et indignationis tuæ, quia eleuans

allisisti me. Dies mei sicut umbra declinauerunt, et ego sicut fœnum arui.

In domicilio. Felix, Vastationum, id est, qui habitat in uastatis ædibus & ubi non habitant homines. Laudantes me. Felix, Deludentes me, ut uideas laudem significari irrisoriam. Quia cinerem &c. Fe. Quia cinerem unà cum pane comedi, id est, subcinericios panes (ut fiebant) edi ut cocti erant, non absterso aut abscisso cinere, non discernebam gustu panem à cinere, nõ sapiebat quod edebam &c.

Sicut interius patiuntur tales ita & exterius. Nam mundus eos non odisse non potest. Vnde uelut aues quæ fugiunt aliarum conspectum & quæ despectæ sunt, & uelut aues solitariæ, fugiunt hominum carnalium consortia, quia opprobrio eis sunt & irridentur ab eis tota die, id est, iugiter. Tu solus sapere uis, tu solus omnia contemnis &c. quæ alibi diximus, Et laudantes, inquit, me & sales suos in me iactantes coniurati erant aduersum me, nunquàm sibi concordes, tamen ad me persequendum concordes, non alia caussa quàm q̃ uidebant me uoluptates suas abominari, q̃ uidebant me à deo percussum Hoc enim est quod dicitur, Quia cinerẽ &c. Id est, quia etiam necessarius uitæ cibus amarus & insuauis mihi fuit propter præsentiam & terrorem tui iudicij, quia eleuasti me uelut uas luteum ut fortius deijciendo ad petram me frangeres. Itaq; non tam me adfligit quod illi foris mihi faciunt, quàm q̃ tuo iudicio mihi talia fiunt, qui uideris partem aduersam contra me iuuare, non tam illos quàm te timeo aduersarium. Et ut semel omnia dicam, Dies mei sicut umbra abierũt, supra, sicut fumus, & ego sicut fœnum arui, quod ut non abscindatur tamen suo tempore perit &c. Crux.

Tu autem domine in æternum permanebis, & memoriale tui in generationem & generationem. Tu exurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi eius, quia uenit tempus. Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius, & puluerem eius miserabuntur. Et timebunt gentes nomen domini, &

omnes reges terræ gloriam tuam. Quia ædificabit dominus Sion, & uidebitur in gloria sua. Respexit in orationem humilium, & non despexit precem eorum. Scribatur hoc in generationem alteram, & populus qui creatur laudabit dominum. Quia respexit ex excelso sancto suo, dominus de cœlo in terrã aspexit. Vt audiret gemitus compeditorum, ut solueret filios interemptorũ. Vt annuncient in Sion nomen domini, & laudẽ eius in Hierusalem. Dũ congregantur populi simul, & reges, ut seruiant domino.

Humilium, id est, deiectorum. Felix, Solitarij, id est, derelicti. Alterã. Fe. Nouissimam. Filios interemptorũ. Fe. Filios mortis, id est, morti adiudicatos. Reges. Fe. Regna.

Reuelata lex. *Cui reuelatur lex, ira & iudiciũ dei, tantũ abest ut hoc ei prosit, ut amplius desperet & omnino pereat, si Euangelium, id est, promissio gratiæ eiquoq; nõ reueletur. Alij enim præcipites ruunt in mortẽ, ut Iudas, alij operibus suis & iustitijs humanis & monasterijs se iuuare contendunt, sed frustra, nam tremor Cain manebit apud eos, aut quadam pharisaica securitate occultiore blasphemia pereunt. Si autẽ ista angustia fidelẽ animum sed ad tempus quasi à deo derelictum apprehenderit, uel eum quẽ ita diuina bo-*

Christus rogatur mitti in psalmo. *nitas ad fidem trahere cupit, hunc cogit sitire gratiã quã maxime, & inuocare deum ut uelociter exaudiat, rogare ut quã primũ suum mittat liberatorem. Id quod per hunc psalmum olim rogabant sancti uarie afflicti, quia sua peccata, impietatem mundi, captiuitatẽ populi uidebant. Vnde iam hic pauper qui psalmum orat de dei patris misericordia confisus ait,*

Memoriale dei. *Ego quidem perij, sed tu domine in æternum permanebis & memoria tui æterna est, non enim possumus tui obliuisci, qui per omnes tuas creaturas tete iugiter nostris oculis ultro ingeris, qui præterea in omnibus scripturis & historijs tibi fidentium tuæ misericordiæ nos admones, ut triplex hã*

beamus memoriale tuæ in nos bonitatis, creaturas, uerba tuæ promißionis, & exempla sanctorum, de quibus scriptura sacra nobis testatur, & præterea quartum, beneficia quæ nobis singulis per omnem uitam exhibuisti, ut memoria tui nominis, túæq; in nos bonitatis pertre nunq̃ posit, nisi in illis, qui ista excæcati uidere non possunt. Vide supra psal. 91. de operibus dei in quibus ipse agnoscitur, sed non ab insipiente & stulto. Sed quo loco tandem aut numero habebimus illud summum dei memoriale Christum Iesum dominum nostrũ, per cuius stulticiam prædicationis placuit patri nostro saluos facere credentes. 1. Cor. 1.?

Quia ergo ubi nos nostráq; omnia pereunt, & nihil manere potest, nisi à te seruetur in manu tua, tu autem permanes iugiter, & in æternum, nec desinis nos tui admonere, Exurgens qui hactenus usus es dißimulare, miserere Sion, id est, populi tui, quia iam est tempus miserendi, quando, scilicet, reuelata lege & iudicio tuo nostram ex nobis agnoscimus damnationem, & in morte & inferis nos esse uidemus, hoc uocatur tempus oportunum, psal. 31. Quid hypocritæ clamant tota die, Miserere mei deus, qui in conspectu dei nihil adfliguntur? Tempus miserendi.

Miserere. Quoniam lapides Sion, id est, nos homines unde construenda est Sion, siue ecclesia tua, placuerũt seruis tuis, id est, angelis, prophetis, sanctis & electis tuis. Hoc est prædicatores uerbi tui, & omnes pij hoc optant, etiam angeli cœlorum, secundũ illud, Gaudium est angelis dei super uno peccatore pœnitentiã agente. Vnde additur, & puluerem eius miserabuntur, id est, omnes miseratione commouebuntur super puluere, contritione & uastatione Sion, cuius lapides principes & doctores & pastores iudicio tuo abiecti sunt, & puluis reliqui populi cõculcatur à gentibus, ab impijs principibus, mendacibus doctoribus, & lupis qui se pastorum personã uenditant. Hic uersus consonat illi quod alibi dicitur, Qui timent te uidebunt me & lætabuntur, q̃ in adflictione non desperaui, sed in uerbum tuum superspe raui. Lapides & puluis Sion.

Atq; uel hinc uide, q̃ qui cœpit orare, Domine exaudi orationem meam &c. non sua solum angustia & iudicio premebatur, sed etiam communi omnium. Quis enim olim prorum non terrebatur dei iudicijs, q̃ suum populum tam sæpe excæcatum, in tam miserãdos abiecit errores, quos ut reliqua taceam indicat liber Iudicum & Regum? quis non horrendum iudicabat, q̃ regnum totum Israël, id est, decem tribus post mortẽ Salomonis, nunq̃ cessauit ab idololatria? Vtinam qui hodie disputamus, an conueniat dei misericordiæ, q̃ tam diu iam inuenitur mundus errasse, tre- Oratur p populo simul iudicio dei perdito.

pidi potius ad iudicia dei cum Hieremia lamentari possemus, nõ disputare de dei iudicijs incomprehensis, in cuius conspectu mille anni sunt tanquàm dies hesterna, quæ præterijt. Quapropter si unq̃ oratum est, ut deus misso Christo, & spiritu eius misereatur Sion, iam orandum est quàm maxime, est enim iam tempus miserendi, quando mundo sua rursum reuelatur iniquitas, & offertur Euangelium gloriæ magni dei.

Fides gentiũ.

Hoc exurgere dei, de quo hic agitur, nihil aliud est, quàm deum uenire per suum Christum, alioqui cur de fide gentium sequentia diceremꝰ? Tunc, inquit, Timebunt, id est, uenerabuntur & sanctificabũt nomen domini, uel nomen tuum domine, & omnes reges terræ (psal. 71.) gloriam tuã, de qua Esa. 40. Et reuelabitur gloria domini, & uidebit omnis caro salutare dei nostri, quæ autem sit hæc gloria, sæpe supra dictum est, uel psal. 18. Quare timebunt &cꝰ Quia, inquit, uidebunt te ædificasse Sion, quæ conculcabatur, quæ ex se non perire non potuit, & uideberis in gloria tua, id est, fide cognoscens esse, qui per Christum tuum gratis deleas peccata, unde glorificeris in gentibus, ut gloria omnis sapientiæ, & iustitiæ humanæ cadat. Itẽ, timebunt &c. quia respexisti in orationem adflictorum, nihil eorum peccata moratus. Quis enim ex gentibus, id est, publicanis, peccatoribus & meretricibus ad te auderet accedere, & non potius sæuerũ fugeret iudicem, nisi ista gratia de te prædicaretur, q. nõ spernis preces pauperum &c.

Scribatur hoc &c.

Iam uero hæc magna gratia scribatur, ut memoriale tui sit, ut legat generatio etiam mundi nouissima, & populus dei non solum qui nunc uiuit populus Israëliticus, sed etiam qui creatur, id est, nouus à deo populus Israël fit, & semen Abrahæ non ex carne & sanguine, sed ex deo natum, quod potens est deus suscitare ex lapidibus, id est, gentibus & peccatoribus, de quo Esa. cap. 43. Omnem, inquit, qui inuocat nomen meum, in gloriam meã creaui eum, formaui eum & feci eum. Hic, inquam, populus, qui creatur laudabit dominum, ideo q. assumpta in suo Christo carne respexit ad humiles siue adflictos ex cœlis, ex excelso siue templo & sanctuario sanctitatis suæ, ut audiret gemitus compeditorum, qui gemere potuerunt, soluere se nullis uiribus potuerunt (ut meram gratiam hic uideas) & ut solueret filios occisionis, id est, destinatos morti, uel filios interemptorum, id est, reliquos, post quã alij perierant, qui patres erant. Sic & olim pressis populis in Aegypto dixit deus, Videns uidi adflictionem populi mei, qui est in Aegypto, & descendi liberare eum.

Quia prospexit &c.

Vt annũcient.

Ad hoc uero tantũ audiret & solueret, ut postea grati laudarent, præ-

dicarent & sanctificarent nomen domini in ciuitate sancta, id est, in ecclesia sanctorum, quemadmodum alibi dicit, Confitebor tibi domine in toto corde meo in consilio iustorum & congregatione, id est, ut hic dicitur, ubi conuenirent & populi & regna simul ad seruiendum domino. Atq; hæc est prædicatio Euangelij gloriæ dei in ecclesia magna, quod nõ potest uere prædicari, nisi ab ijs qui uere senserunt beneficium liberationis per Christum, qui confitentur quod sequitur ex Heb. Oppressit dominus in uia uirtutem meam &c. quemadmodum dicemus.

Respondit ei in uia uirtutis suæ, paucitatem dierũ meorum nuncia mihi. Ne reuoces me in dimidio dierum meorũ, in generatione generationum anni tui. Initio tu domine terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autẽ permanebis, et omnes sicut uestimẽtum ueterascent. Et sicut amictum mutabis eos, et mutabuntur, tu autem idem ipse es et anni tui non deficient. Filij seruorum tuorum habitabunt, et semen eorum in seculum dirigetur.

Felix, Semen eorum in conspectu tuo dirigetur.

Respondit ei, id est, dominus reddidit ei, hoc est, Sioni quod peccauit, respondit, inquam, ei, uel reddidit ei in uia uirtutis suæ, id est, secundum potentiam suam, qua punit peccata. Paucitatem dierum meorum ô deus nuncia mihi, id est, da mentem, ut sciam uitæ meæ breuitatem, psal. 38. Ita enim utcũq; quod legimus, interpretari licet propter Hebræum, ex quo sic legitur, interprete Felice.

Affixit uel humiliauit in itinere uirtutẽ meam, abbreuiauit dies meos.

Dicam, Deus meus ne perimas me in dimidio dierum meorum, in generatione generatione anni tui.

Afflixit, inquit, uel oppressit dominus in uia, qua ambulo in hac mise-

Confessio iusti iudicij dei.

ra uita, uirtutem meam, id est, omne robur meum abstulit, ut non habeam, in quo confidam, uarie territus & adflictus. Abbreuiauit uitam meã, id quod supra dixit, Dies mei sicut umbra declinauerunt. Et quia talia tribuit deo facienti, significatur, q̃ iusto dei iudicio, etiamsi nobis occulto, in mala cadimus, Nihil enim habemus, in quo nos iustificemus, Quia uero breuiasti dies meos, ne perimas me in dimidio dierum meorum, id est, quando adhuc per errorem puto me diu uicturum, dona hãc gratiam, ut sciam breuitatẽ uitæ meæ, ut diximus psal. 38.

In generatione &c.

Breuis uitæ ego sum & ego perij, ut supra, sed tu deus in quo est salus mea, in æternum permanes, etiam pereunte mundo & cœlis, quos tu creasti, alia enim erit terra, & alij cœli, mutatione uetustatis in nouitatem, quẽ admodũ apud hoïes ueteres uestes nouis mutãtur. Hæc autẽ ad illum deum dicuntur, qui assumpta carne respexit in terrã, de excelso sancto suo, ut solueret filios mortis, ut in præcedentibus uides, hoc est ad Christum, per quẽ condita sunt uniuersa, Ioã. 1. Col. 1. &c. quemadmodum uides hinc citatum

Citatio epist. ad Heb. 1.

in epist. ad Heb. cap. 1. Ad quem nunc quoq; dicitur, Filij seruorum tuorum, id est, Prophetarum, Apostolorum & doctorum uerbi tui discipuli, & cæterorum electorum tuorum filij, quos singuli in domibus suis erudient lege dei, quemadmodum præcipitur pijs patribus, Deut. 6. Hi, inquam, habitabunt coram te eiectis è regno tuo impijs, & semen eorum, id est, qui eorum doctrinã secuti fuerint, rectum erit & iustum coram te in æternũ. Hi sunt filij ecclesiæ, Esa. 49. & filij Christi crucifixi, Esa. 53.

PSALMVS CII.

Titulus. Dauid.

SVMMA. Hæc est læta gratiarumactio de omnibus beneficijs nobis à deo per Christum collatis, qui sedẽs in cœlis, regnat ubiq;, cui angeli & omnes creaturæ seruiunt, obediunt & gratias agunt.

BEnedic anima mea domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius. Benedic anima mea dño, & noli obliuiſci omnes retributiones eius. Qui propiciatur omnibus iniquitatibus

tuis

tuis, qui sanat omnes languores tuos. Qui redimit ex interitu uitã tuam, qui coronat in misericordia & miserationibus. Qui replet in bonis desiderium tuum, renouabitur ut aquilæ iuuentus tua.

Desiderium tuum. Fe. Os tuum. ut supra psal. 80. Dilata os tuũ & implebo illud. Conuenit tamen cum nostro, quemadmodum & alibi legis, Os meum aperui & attraxi spiritum quia mandata tua desiderabam.

Qui tentatione & legis reuelatione nõ est expertus dei beneficia, istam dei laudem nõ nouit, id est, qui nũquã sensit onus sui peccati & iudicij dei, ut supra diximus, Expertus uero didicit nihil esse in se de quo glorietur ni si beneficia dei. Vnde ait, Benedic anima mea, id est, tota uita mea & quicquid sum, domino, cuius omnia sunt, & quicquid in me est glorificet nomẽ sanctum eius, Qui sic dicit mortificatum se sentit & abnegat semetipsum deo, abijcit quicquid est uirium, sapientiæ & iustitiæ & præsumptionis humanæ, & solorum recordatur dei beneficiorũ, quæ sunt, q; deus gratis propicius sit omnibus peccatis nostris, q; sanat quicquid adhuc residui peccati est in carne nostra, quicquid amoris rerum & timoris uani, q; nos seruat à morte tutos in medijs hostibus, item & in media morte & inferis, q; coronat & regnare nos facit super peccatum & mortem & Satanam & quicquid est potentiæ, sapientiæ & iustitiæ mundanæ, non certe in meritis & operibus nostris, sed in misericordia sua & miserationibus, quibus non solum beneficia præstat sed etiam condolet nostris necessitatibus, q; nos replet bonis quæcunq; desideramus & in corpore & in spiritu, q; etiam ubi omnia desperata uidentur, & quasi nouissima senectute spectante in mortem nihil uidetur nisi mors & desperatio, subito adest & consolatione sui spiritus nos iuuenescere facit & esse uegetos, quemadmodum aquila redire ad iuuentutem dicitur. Ferunt enim cum senuerit grauari pennis & oculorum obtundi aciem, atq; inuẽto fonte erigere pennas, colligere in se colores, atq; ita redire uisum, & trina immersione iuuentutem. Alij aliter. Vtcunq; sit uel ex hoc loco certum est aquilas senescentes in iuuentutem redire.

Sanctificare nomẽ domini.

Beneficia dei

Aquila.

Faciens misericordias dominus & iudicium iniuriam patientibus. Notas fecit uias suas Moysi, filijs

Israel uoluntates suas. Miserator & misericors dñs, longanimis & multũ misericors. Non in perpetuũ irascetur, neq; in æternũ cõminabitur. Non secũdũ iniquitates nostras fecit nobis, neq; secundũ peccata nostra retribuit nobis. Quoniã secundũ altitudinẽ cœli a terra corroborauit dñs misericordiã suã super timẽtes se. Quantũ distat oriens ab occidẽte elongauit a nobis iniquitates nostras. Quẽadmodũ miseretur pater filiorũ misertus est dñs timẽtiũ se, quoniã ipse cognouit figmentũ nostrum. Recordatus est q̃ puluis sumus, homo sicut fœnum, dies eius tanq̃ flos agri sic efflorebit. Quoniam spiritus pertransibit in eo & nõ subsistet & non cognoscet amplius locũ suum. Misericordia autẽ domini ab æterno & usq; in æternum super timentes ipsum. Et iustitia ei⁹ sup filios filiorũ custodiẽtes testamentũ eius. Et memores mãdatorũ eius ad faciendũ ea.

Felix, Faciens iustitias dominus & iudicia &c. Et nõ cognoscet amplius locum suum. Fe. Et nõ cognoscet eum amplius locus eius, id est, obliuioni facile tradetur.

Etiã in cruce pater diligit filium.

Sed dit caro, Quæ beneficia numeras dei, cũ uideam pios omnibus expositos esse malis & in mera uiuere cruce? Respondet. Ita uerũ est coram mũdo, quemadmodũ Christus dixit, In mũdo pressurã, in me pacem habebitis, sed nõ uides quid cõsolationis sentiant corda nostra de remisso peccato, de præsentia benigni patris dei in omni tribulatione. Is enim permittit quidẽ nos tribulari imò ipse tribulationis autor est corripiens nos, ut pater filios

quẽ enim diligit, corripit, sed ita nos uult glorificare & in aduersarios iudicium exercere pro nobis iniuriam & calumniã patientibus. Qui ut omnino in tentationis certamine fortes staremus in fide, reuelauit per Moysen & prophetas filijs Israël omnia beneplacita sua, ut ex uerbo ipsius omnino certi essemus de bona erga nos uoluntate. Túne contemnenda hæc arma & remedia putaueris? Non fecit taliter omni nationi & iudicia sua nõ manifestauit eis. Quã gratiã ergo nos referemus deo qui nouissime diebus istis locutus est nobis in filio? Is, ut omnino affectum paternum agnoscas, miseretur & condolet nostris peccatis, infirmitatibus, miserijs & adflictionibus, & longanimis est non statim abijciens si quid peccauerimus, si minus fortes in persecutione fuerimus, si etiam lapsi fuerimus, longanimis quoq; aduersarijs, quos non statim uidetur percutere, sed expectare ad pœnitentiam &c. Esto crucem nostram ad tempus uideas, sed is non semper irascetur nobis, pater est, non hostis. Id quod non solum fide sed etiam experientia scimus fidei, nam quomodo porrò desereret, qui nos in peccatis nostris & impietate totius uitæ nostræ inueniens nõ abiecit ut dignum fuisset, sed iustificauit, suscepit & filios dei fecit? Hoc fecit nobis adhuc impis (Rom. 5.) statuens magnam misericordiam super nos quemadmodum cœlum altum est super terram, abijciens iniquitates nostras longe à nobis ut redire non possint ad nostri damnationem, non magis quàm oriens occidenti appropinquare. Breuiter, Ita misertus est timentium se, quemadmodum pater miseretur filiorũ uel dolore animi uel necessitate corporis laborantium, quoniam ipse nouit nos non esse angelos, sed fragiles homines qui sua manu è luto nos formauit, & tales qui ex nobis subsistere non possemus, nisi ipse & uitam & spiritum, manu qua finxit nos, teneret ac duceret. Sed uide istam fragilitatem & uanitatem humanam, quæ nihil habet unde glorietur coram deo, quanta gloria deus sublimarit, ut ex se nihil, in deo multum sit & gloriosa, modo eum timeat ut filius patrem, nempe cui dederit misericordiam sempiternam & iustitiam suam, ut iusta sit & filia dei cum omnibus posteris suis qui seruant pactum eius, & memores sunt, id est, in corde habent per fidem uerbi mandata eius, ut faciant quicquid placuerit deo. I nũc impia caro & exprobra nobis crucem nostram, fragilitatem, lapsum &c. Nihil est ut in nos respicias, gratia nostra et gloria in deo est per Iesum Christum, Amen. Non secundũ &c.

Quoniã spiritus &c. Si floris similitudinẽ non respicis, sic exponas licet, spiritus pertransibit in illo homine & nõ subsistet, uel, & non est scilicet homo Exibit spũs.

mo,hoc est, Ascendente spiritu mortuus est & nihil est, & de loco in quo hic fuit nihil amplius nouit, locum terrenum corpus terreum nõ agnoscet, animale totum interibit.uel ex Heb. Non cognoscet eũ amplius locus eius. Sic & alibi, Exibit spiritus eius, scilicet filij hominis, & reuertetur, scilicet filius hominis postquàm spiritus exierit in terram suam, ut in puluerem & in nihilum redigatur, secundũ sententiam dei, Puluis es & in puluerem reuerteris. Longe ergo absunt hæ sentẽtiæ ab hoc ut spiritus hominis intereat quemadmodũ iumentorum, nisi uitam animalem per spiritum intelligere uelles, sed non est opus in re atq; oratione manifesta hæc quærere diuerticula, nam si homo post corporis mortem non uiuit, quomodo uerum erit quod additur, Misericordia autẽ domini ab æterno & usq; in æternũ &c. Matth.10. Animam non possunt occidere &c.

Verum aptius hunc uersum de similitudine floris interpretaberis, licet sententia eadem maneat sic, Spiritus, id est, uentus pertransibit in illo flore uel sufflabit in illũ & non permanebit in loco suo, qui antea florebat pulchrã Salomon in suo regno, sicut Christus dicit, Matth.6. Quæ sententia est & Esa.40. Omnis caro fœnum & omnis gloria eius quasi flos agri, Exiccatum est fœnum & cecidit flos quia spiritus domini sufflauit in illud. Sicut à facie uenti flos nõ subsistit, ita neq; subsistit caro à facie spiritus domini quãdo reuelatur iudicium dei &c. Solum autẽ uerbum domini manet in æternum, quemadmodũ addidit Esaias, & hic dicitur, Misericordia autem domini ab æterno &c.

Dominus in cœlo parauit sedem suam, & regnum eius omnibus dominatur. Benedicite domino omnes angeli eius, potentes uirtute, facientes uerbum eius ad audiendam uocem sermonum eius. Benedicite domino omnes uirtutes eius, ministri eius qui facitis uoluntatẽ eius. Benedicite domino omnia opera eius in omni loco dominationis eius. Benedic anima mea domino.

Parauit. Felix, Stabiliuit. Virtutes. Felix, Exercitus.

Ista est consolatio imò & gloria nostra, q̃ scimus dominũ in cœlo regnare, & regnũ eius esse super oẽs & ptos & impios, illos ut iustificet & glorificet, hos ut excæcet & condemnet. Velint nolint impij dominus regnauit, Benedicite ergo domino quotquot estis in regno eius, angeli cœlorũ & uirtutes Euangelij pacis, qui potentes estis uirtute diuini spũs, qui facitis quæ ipse uult, ut obediatis uoci uerborũ eius, quibus uenerandum est quodcũq; dei uerbum. Benedicite domino imperatori & duci oẽs exercitus eius, nam quicquid roboris habetis ex ipso est, uos ministri eius qui facitis spũ tracti quicquid placitũ est in oculis eius. Benedicite domino creatori oẽs creaturæ eius & quicquid fecit creando & redimendo & saluando, ipse enim omnia facit, utcunq; indignentur hypocritæ, In omni loco ubi ipse dominatur in cœlo, in terra, in mari & in omnibus abyssis, non iam Hierosolymis aut in monte aut in templis manufactis, Imprimis ô anima mea beneficia dei multipliciter experta benedic & creatori & patri & saluatori.

PSALMVS CIII.

Titulus nullus in Heb.

SVMMA. Quod Psal. 91. dixit, Lætificasti me domine in factura tua & in operibus manuũ tuarũ exultabo, q̃ magnificata sunt opera tua domine, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Hic latius explicat, benedicẽs & cantans domino de admirabili rerum omnium & conditione & prouidentia in cœlo, terra & mari. Indignos uero uita iudicat qui hanc fidem prouidentiæ dei non habent, dicens, Deficiant peccatores à terra & impij ita ut non sint, Benedic anima mea domino.

BEnedíc aĩa mea dño, dñe deus meus magnificatus es uehementer. Confessionẽ & decorem induísti, amíctus lumíne sícut uestímento. Extendens cœlum sícut pellem, quí tetígit aquís superíora eius. Quí ponit nubes ascensum suũ, quí ambulat super pennas uentorũ. Quí facít angelos suos spíritus, & minístros suos ígnem urentem.

Pellem. Fe. Cortinam, Tentoriũ intelligo. Ascensum. Fe. Currũ, Psal. 17.

Et ascendit super Cherub & uolauit, uolauit super pennas uentorum?

Fides creationis & prouidentiæ dei patris.

Cum hic solam creaturam aspicere uidetur propheta, mirum quã exirã omnem creaturã in ipsum creatorẽ feratur, ut hic uidere liceat, quod Ro.1. scribitur, Inuisibilia dei, nempe æterna, eius potẽtia ac diuinitas cõspicuntur à creatura mũdi, dũ considerãtur in ijs quæ fiunt, id est, operibus. Neq; est potentior locus sacræ historiæ, qui nos cõtineat ad fidendũ deo in oĩbus etiã aduersis q̃ hic locus, quo credimus ut condita esse ita & disponi omnia manu & prouidentia dei. Cogitamus enim & scimus sic deum uelle, sic deo placere, quemadmodũ credidit Abrahã ĩmolaturus filiũ. Et egregiũ exemplũ est Ioseph detrusus in carcerẽ, non excusat se nõ admisisse stuprum, sed silet excusationẽ ut maxime neget proculdubio factũ, sciẽs & se & sua esse in manu dei, in cuius manu sunt omnia, è cuius manu nemo rapere potest, in cuius manu nõ potest perire qui ipsi fidit, ex cuius manu omnia accipimus.

Ad hanc fidem egregie & cum increpatione quoq; inuitat spiritus dei, Esa. 51. dicens, Ego, ego ipse cõsolabor uos. Quis es tu ut timeas ab hoĩe mortali & à filio hoĩs, qui quasi fœnũ ita arescet, & oblitus es domini factoris tui qui tetendit cœlos & fundauit terram, & formidasti iugiter tota die à facie furoris eius qui te tribulabat & parauerat ad perdendum?

Hic ne peccata quidẽ mea me damnare possunt, si resipiscens credã me adhuc dei esse creaturã, non angelũ sed hominẽ peccatorem, adhuc esse in manu dei quæ saluare & posit & uelit, id quod manifeste dicitur Psal. 99. si quis recte intueatur. Scitote, inquit, q̃ dominus ipse est deus, ipse fecit nos & non ipsi nos. Et ne quis excuset aut terreatur ab hac dei laude propter peccata, additur, Suauis est dominus, in æternũ misericordia eius & usq; in generationem & generationẽ ueritas eius. Non perijt misericordia & ueritas eius, quia uos per peccata perijstis, sed adhuc in æternũ salua est &c.

Hæc fides non est in impijs, nõ est in oĩbus hypocritis, qui uana licet opinione uel sentiãt uel dicãt deũ esse creatorẽ cœli & terræ, fide tamẽ nõ sentiunt, quia suis studijs, suis prouidentijs, suis operibus nituntur, deo se permittere nõ possunt. Sentimus & oẽs hanc infidelitatẽ in nobis, & hãc fidẽ habere non licet nisi dono dei. Est enim arbitrij nostri resignatio, abnegatio nostri siue mortificatio nostræ uolũtatis, Heb. 11. Fide credimus perfecta fuisse secula uerbo dei, ut ex ijs quæ non apparebant ea quæ uidentur fierent. Vnde Psal. 91. Vir insipiens nõ cognoscet & stultus non intelliget hæc.

Cœlestium creatio.

Igitur glorioſus in se ab æterno deus qui nulla eget creatura, confessionẽ siue laudem & decorem induit, id est, suam gloriã, quæ sua bonitas est, ma

gnifice in creaturis ostendit, primum circũdatus lumine quod primũ creauit, Gen. 1. qui in se lucem habitat inaccessibilem. 1 Timot. 1. Tunc extendit cœlos ut tentorium, quẽadmodũ uidemus, tegens illos superius aquis, quæ quales sint ignoramus. Hic agit nubes ut currũ & mirabilia in aëre & uentis operatur (psal. 17.) Angelos suos facit inuisibiles, non carnis & sanguinis participes creaturas, hoc est, facit eos spiritus, & eosdem flammã ignis, id est, igneæ naturæ siue spiritualis. Qui & in igne sæpe leguntur apparuisse, ut uides in translatione Heliæ. 4. Reg. 2. & quando Helisæus dixit ad seruum, Plures sunt nobiscũ quã cum illis. 4. Reg. 6. Angelus quoq; in persona dei in igne rubi apparuit Moysi, ut dicit Stephanus, Act. 7. & ibidem dit per angelos datam esse legem, ubi ut historia habet ignis horrendus uidebatur à monte usq; ad cœlum. Præterea facit angelos & ministros suos ignem urentem siue flammam ignis quãdo per eos uindictam in igne exercet è cœlis, ut quando incendit Sodoma, quando cõburit quinquagenarios, Heliæ imprecatione &c. Verum hic de ortu & creatione angelorum dicere uidetur, cũ ait, Qui facit angelos suos esse spiritus &c. Nec placet quod quidam uertunt orationem, sic interpretantes, Qui facit suos spiritus esse angelos, id est, qui semper spiritus sunt ex natura, non semper angeli, id est nuncij sunt, nisi quando eos deus angelos facit, id est, quãdo mittit. Nã cur etiam ita non uertis quod sequitur, Et ministros suos ignem urentem?

Angelos in principio creaturarũ creatos, ut hic indicatur, ostendit quo Angeli.
q; dominus Iob, cap. 40. de diabolo, dicens, Ipse est principium uiarum dei. Et creatos non ante creatam sed ante fundatã terram, Ibidem ca. 38. Quis demisit lapidem angularem terræ, cũ me laudarent simul astra matutina & iubilarent omnes filij dei? Ministros autẽ dei dici ostendit Daniel ca. 7. Milia, inquit, milium ministrabant ei, & decies milies centena milia assistebãt ei. Quod uero Christo ministrent & in ministerium mittantur electis, diximus psal. 60. Sequitur iam de terra.

Qui fundauit terrã sup stabilitatẽ suam, nõ inclinabit in seculũ seculi. Abyssus sicut uestimentũ amictus eius, sup mõtes stabũt aquæ. Ab increpatione tua fugient, a uoce tonitrui tui formidabũt. Ascendũt mõtes & descendũt campi, in locũ quẽ funda-

sti eis. Terminũ posuisti quẽ non transgredientur, neq; reuertẽtur operire terram. Qui emittit fontes in cõuallibus, per medium montium pertransibũt aquæ. Potabunt omnes bestiæ agri, expectabunt onagri sitim suã. Sup ea uolucres cœli habitabũt, ex medio petrarũ dabunt uocẽ. Qui rigat montes ex superioribus suis, a fructu operum tuorum satiabitur terra. Qui producit fœnũ iumentis, & herbam seruituti hominũ. Vt educat panem ex terra, & uinum lætificat cor hominis. Vt exhilaret faciẽ in oleo, & panis cor hoĩs confirmat. Saturabuntur ligna campi, cedri Libani quas plantasti, illic passeres nidificabunt. Erodij domus dux est eorũ, montes excelsi ceruis, petra refugiũ erinacijs. Fecit lunã in tẽpora, sol cognouit occasum suũ. Posuisti tenebras & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ. Catuli leonum rugiunt, ut rapiant & quærant a deo escam sibi. Ortus est sol & congregati sunt, & in cubilia sua collocabũtur. Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam usq; ad uesperam. Quã magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia feciſti, impleta est terra possessione tua.

Ex Græcis nunc legitur, Creatione tua uel creatura tua, sed unius litera mutatione hoc esse factum ab ijs, quibus hoc melius conuenire uisum est, quis non uidet?

Abyssus sicut uestimentum amictus eius, id est, terræ. In Græcis nunc legitur ἀυτοῦ pro ἀυτῆς. Felix, Abysso uelut uestimento operuit eam, id est terram. Significat terrã mari circũdatam undiq; , & tantũ nudum habere caput, id est, superficiẽ, quẽadmodũ Gen. 1. Congregẽtur aquæ, quæ sub cœlo sunt in locũ unũ, & appareat arida. Expectabũt. Fe. Extinguẽt. Ferũt onagros sitis esse patientes, & raro accedere ad aquas. Super ea, id est, super bestias & onagros. Fe. Iuxta illos. i. onagros. Petrarum. i. exforaminibus petrarũ uel rupiũ. Fe. Frondiũ. Campi. Fe. Domini. Erodij domus dux est eorũ. i. domus ardeæ est auiũ princeps. Verũ sic est in Heb. interprete Felice, Ciconiæ abietes domus eius. q. d. Abietes sunt domus ciconiæ. i. ciconia in abietibus nidificat. Eius abũdat per hebraismũ. Ceruis. Fe. Damis.

Videamus primũ, quid quædã orationes uelint. Terrã fundatã super stabilitatẽ suã, diximus psal. 23. Nõ inclinabitur &c. id est, immota permanebit uirtute uerbi, qua fundata est, ut cunq; quandoq; noua futura sit, ubi eiecti fuerint ex ea impij, ut alibi diximus. Abijssus &c. supra dictum quid sit. Super montes stabũt aquæ, de aquis pluuialibus in nubibus pendentibus intelligunt, unde diuino certe miraculo expectat terra irrigari, quẽadmodũ infra. Qui deus rigat montes ex superioribus suis. Ab increpatione &c. Significat in aëre deum sua prodere miracula, coruscatione & tonitruis, unde homines & animãtia trepident in terris, & fugiant in domos & latibula, id quod profecto diuinum miraculum est, nisi nostri philosophi saperent insipienter plusquã oportet. Ascendunt montes &c. Id est, hic altiorem, illic humiliorem fecit terram, omnia uero in usum cõmodum. Terminũ &c. id est, singulis rebus suos terminos constituit, ut montes humiliora loca nõ obruant, nec aquæ rursus omnem terram occupent, ut dicitur Iob. 38. Per medium montium, id est, in conuallibus. Qui rigat &c. id est, montes & terra fœcundantur ex pluuia cœlitus missa, & ex fructu operum dei, qui pluit, calore solis fouet, temperat terram frigore & æstate, reliquisq; uicissitudinibus alioqui fructus operum humanorum in prouentu terræ nihil esset, Saturabuntur ligna campi, scilicet pluuia & fructu multiplici. Illic, id est, in arboribus aues nidificabunt. Montes &c. id est, singulis parauit, quo confugant, ubi quid aduersi senserint. Atq; hic quoq; artificium mirabilis dei uidere licet dum alia sunt in publico tuta, ut cerui fugientes canes, alia in

cduernis terræ & petrarum, ut erinacius. Fecit lunam in tempora & sig na &c. Gen. 1. Et sol cognouit occasum suum, Gen. 1. Hoc est, abscedente die uenit nox. Et in nocte quædam animantia quærūt uictum, ut leones, qui in die latitant, ut homo operetur in agro &c.

Terrestrium creatio.

Postquā de cœlestibus, hic iam de terrenis dicit, Terram deus miro artificio super fluidas aquas fecit stabilem, super quā è cœlis & pluit & tonat, patrem simul se ostendens esse & dominum, dum & beneficio afficit & to nitruo terret. Montes suo loco & ualles suo dispositi, ne illi has obruant, cum & legem posuerit aquis, ne egressæ terram uastent. Iam uero quia terram stabilitam, dispositam, tutam ab aquis dixerat, proculdubio intelligens non solum terrā sed & omnia quæ in ea sunt, mirabiliter quoq; à deo omnibus in terra creaturis prouisum esse declarat, dicens animātibus loco quibuslibet apto datum cibum, potum, habitationem, & omnia necessaria. Homini præterea non solum necessaria, sed & iucunda, & quæ ad uoluptatē pertinent, ut uinū & olcum. Quin & cōmodissime omnibus sua esse distincta tempora & noctis & diei, ut nihil aliud uidere liceat, quàm immensam dei & bonitatem & sapientiam.

Doctrinæ dæmoniorum.

Hic uidere licet omnem creaturam dei esse bonam, si secundū ordinationem dei, cum gratiarūactione usus fueris. Contra quod docent doctrinæ dæmoniorū, errorum magistri, qui à fide desciuerūt, in hypocrisi loquētes mendaciū, ut Paulus scribit, dānantes quod deus ordinauit, ut abominandæ fiant abominationes, quēadmodū hodie uidemus. Tales fidē hāc creationis & puidētiæ diuinæ nō habere, nemo piorū nō uidet, faciūt enim increatura peccatū, in qua deus uult magnificari, in qua & hic deus lætari scribitur, ut uidebis. Sed finamus illos, audiamus uero hic piorū spiritū exclamātem, Quā magnificata sunt opa tua domine, oīa fecisti p æternā tuā sapientiam: oīa deo plena sunt, quocūq; nos uerterimus &c. Sequitur iā de mari.

Hoc mare magnum & spacioſum, illic reptilia, quorum non eſt numerus. Animalia puſilla cum magnis, illic naues pertranſibunt. Draco iſte quē formaſti, ut luderet in eo.

In Heb. additur, Hoc mare magnum & spacioſum manibus, id est, brachijs, hoc est, sua capacitate, quēadmodū & latini poëtæ brachia maris tribuunt & arboribus. Draco iſte, scilicet, illic est in mari, quem formasti, ut

luderet in eo, scilicet mari. Ex Græco proprie legis, Vt illuderet ei, Ego uero cõpositionem resolui, Vt luderet in eo. Nã & Felix ex Heb. sic legit, Leuiathan, quẽ formasti, ut rideat in ipso, scz mari, ut illic gaudeat & regnet.

Scriptura uniuersitatem rerum in tria diuidere solet, cœlũ terram & mare. Hinc postq; de cœlestibus & terrenis dixerat, subijcit nõ minus in marinorum creatio. ri uideri opera dei miranda, ubi, præter innumera animãtia, & præter naues uigandi illud miraculũ, est quoq; cetus magnus, ut mirum sit, unde tantæ beluæ pascantur, nisi prouideret, qui condidit. Hic cetus draco Græcis scribitur, Hebræis Leuiathan. Cetos in mari esse, & in principio creatos constat, Gen. 1. Significatur autem per cetũ diabolus, qui regnat in mari huius mundi, agens impiorũ corda, quo uoluerit, de quo legis, Iob. 40. & interitus eius in cordibus credentiũ prædicitur, Esa. 27.

Omnia ad te expectant, ut des escã eorũ in tempus opportunũ. Dante te eis colligent, aperiente te manum tuam omnia implebũtur bonitate. Auertente aũt te faciem turbabũtur, auferes spũm eorũ & deficient & in puluerem suũ reuertentur. Emittes spiritum tuũ & creabũtur, & renouabis faciem terræ.

Hæc est conclusio siue epilogus de prouidentia diuina & potestate conditoris. Oia, inquit, ad te respiciũt, ut des escã, quæ singulis cõueniat, in tẽpus opportunũ, id est, ut suo tempore ea utantur, nõ enim dat deus solum, quando edendũ est sed etiã longe ante, quemadmodũ fœnũ dat æstate, quo hieme iumenta uescantur. Hic uides omnia sine præsentia dei esse nihil, ut confundantur, qui salutem in manu sua constituunt, cum ne cibum quidem uentris, aut hanc uitam animalem in manu nostra habeamus. Dante, inquit, te illis, colligent, & aperiente te manum tuam, ut paterfamilias, omnia accipient bonum & quod ipsis commodum est, ut nemo aliquid suæ prouidentiæ, suæ industriæ, suo labori tribuat. Benedictione enim domini res obueniunt, qui dat tibi, ut labores, dat quoq; ut labor fructificet. Prouerb. 10. Benedictio domini diuites facit &c. Contra auertente te faciem, id est, te deserente ea, non seruante, non pascente, non spirante in ea, non amplius tenente uitam quam dedisti, nihil adest nisi turbatio, Ex manu dei omnia.

mors & perditio. Rursum emittes spiritũ tuum, & noua fiunt oĩa, cuius spiritus uiuificat omnia, reddit animantia terris, aquis, aëri, item facit singulis annis reuirescere, quæ perierãt cuncta terræ nascentia, quemadmodũ legis Gen. 1 Spiritus domini incubabat super aquas. Hac emissione spiritus dei, & creatione quã assidue fieri uidemus, & innouatione terræ, quæ singulis annis fit, respicitur etiam in ultimã mundi instaurationem, quando spiritu dei excitabuntur mortui, & cœlum terrámq; nouam uidebimus.

Hinc, quia omnia ista propter nos canũtur, facile uides, q̃ omnia sine spiritu dei, ut diximus, mors sunt in re salutis nostræ, cum ne ista quidem corporalia fine eo uitam habere possint.

Sit gloria domini in secula, lætabitur dñs in operibus suis. Qui respicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigant. Cantabo domino in uita mea, psallam deo meo q̃diu fuero. Iucundũ sit ei eloquium meum, ego uero delectabor in domino. Deficiant peccatores a terra & iniqui, ut amplius non sint. Benedic anima mea domino. Halleluia. Id est, Laudate deum.

Cultus dei. Hæc est laus & uerus dei cultus ita respicere in opera dei, ut diximus, & psal. 27. & 91. glorificare deum in suis operibus, & ex creaturis agnoscere creatorem, & credere, q̃ omnia ex manu eius suscipias, Quid ergo nobis hypocritæ peccata faciunt in creaturis dei, modo non abutaris contra dei præceptum, in quibus deus ipse lætari scribitur, ut artifex in suo artificio, & quas creauit ad se glorificandũ? Cur in iniuriam gloriæ dei sua opera magnificant, manum suam osculantes, id quod Iob uocat iniquitatem maximam? Vtinam uel trepidarent ad fulmina, & q̃ uident nonnunquàm

Qui respicit &c. cœli iaculis dissici montes, qui nullis beneficijs quotidianis permouentur, Deus ut beneficijs prouocat, ita terroribus quandoq; cõminatur, non enim solem solum oriri facit, sed etiam aliquando horrendo fulmine concutit orbem, ut omnibus gentibus & legis & Euangelij speciem exhibeat, præterea, quæ agit in conscientijs singulorum.

Cantabo igitur, inquit, domino, donec uixero, acceptum sit ei canticum & benedictio mea, ego uero delectabor non in mea iustitia, non in creaturis ullis, sed per creaturas in domino, quemadmodũ alibi dicit, Creatura tua nõ delectauit me, sed tu domine delectasti me in factura tua. Impij uero indigni sunt, qui inter dei creaturas computentur, q̃ uitæ non agnoscunt autorem, quibus imprecor, ut è terra eijciantur, ut nullæ eorum amplius reliquiæ supersint, id quod complebitur in fine mundi, ut diximus alibi.

Benedic anima mea domino. Halleluia. Omnia laudate deum. Laus dei cantata est, Ipsi gloria in æternum, Amen.

PSALMVS CIIII.

Titulus nullus in Hebræo.

SVMMA. Sicut psalmo superiore prouidentiam dei descripsit erga omnes creaturas, ita hic prouidentiam eius, & curam paternam describit erga credentes, id est, filios, hoc est, illos qui credunt eius promißioni, id quod hic manifeste in principio psalmi dicitur. Memor, inquit, fuit in seculum testamẽti sui, uerbi, quod mãdauit in mille generationes &c. Et in fine. Quoniam memor fuit uerbi sancti sui &c. Atq; ut hanc curam hic nobis ostendaret, nulla fit mentio de populi peccato & pœna secuta, ut in psalmo sequenti, sed tantũ beneficia dei describuntur. Deus enim in suis promißis uerax inuentus est, licet multi illorum suo malo non crediderunt. Porrò psalmus ex historia Geneseos & Exodi non est obscurus. Cura dei erga credentes.

CONfitemini domino & inuocate nomen eius, annunciate inter gentes opera eius. Cantate ei & psallite ei, narrate oĩa mirabilia eius. Laudamini in nomine sancto eius, lætetur cor quærentium dominũ. Quærite dominum & confortamini, quærite faciem eius semper. Memẽtote mirabilium eius quæ fecit, prodigiorum eius et iudiciorum oris eius. Semen Abraham serui eius, filij Ia

cob electi eius. Ipse dominus deus noster, in uniuersa terra iudicia eius. Memor fuit in seculũ testamẽti sui, uerbi quod mãdauit in mille generatiões. Quod dispoſuit ad Abraham, & iuramenti ſui ad Iſaac Et ſtatuit illud Iacob in præceptum, & Iſrael in teſtamentum æternum. Dicens, tibi dabo terrã Canaan funiculum hæreditatis ueſtræ. Dum erant illi numero breues, pauciſſimi, & incolæ eius. Et tranſierunt de gente in gentem, & de regno in populum alterum. Non reliquit hominẽ nocere eis, et arguit pro eis reges. Nolite tangere Chriſtos meos, et in prophetis meis nolite malignari.

Quærite &c. Felix, Quærite dominum & fortitudinem eius. Incolæ eius, ſcilicet terræ. Felix, Aduenæ in ea. Et in prophetis meis nolite malignari. Felix clarius, Et prophetas meos nolite adfligere. Nos quoq; clarius legeremus, Et in prophetas meos nolite maligne agere.

Sanctificare nomen domini.

Vide quæſo quàm inſigniter nos adhortetur ad fidem & ad confeſſionem dei ueritatis, & prædicationem operũ dei in omnibus populis, ex beneficijs nobis præſtitis, & promiſſionibus ſeruatis. Confitemini, inquit, domino, uel, Laudate dominum, & in omni neceſsitate inuocate eũ, prædicate inter gentes opera eius, & mirabilia eius, quæ fecit creando, prouidendo, liberando ex multis periculis, donando beneficia, redimendo ex peccato, morte & inferis, exaltando in regnum & glorificando, non prædicate & magnificate, ut hypocritæ, opera hominum, pſalmo. 16. ſed laudamini in nomine ſancto eius, ut qui gloriatur, in domino glorietur, uideant homines opera ueſtra bona, & glorificent patrem ueſtrum qui in cœlis eſt, qui illa bona opera ſuo ſpiritu per uos efficit, id quod eſt in nomine ſancto eius laudari, non in nomine noſtro, non quia nos ſancta facimus, ſed quia ipſe nos ſanctificat, & ſancta per nos facit. Quærite dominum ex fi-

de orando, psal. 11. & cõfortamini in potentia uirtutis eius, ne quid ueſtris uiribus tribuatis, Sine me, ait Chriſtus, nihil poteſtis facere. Quærite potentiam eius ſemper, ut ſemper adſit uobis deſiderate, ne unquã ueſtris conſiliis & ueſtræ prudentiæ, quæ mors eſt, diffidamini.

Mementote &c. Nolite obliuiſci beneficiorũ dei, aut prodigiorum etiã in aduerſarios pro uobis factorum, aut iudiciorum oris eius, id eſt, uerborum eius quæ mandauit, de quibus pſal. 18. Iudicia domini uera iuſtificata in ſemetipſa, niſi hic iudicia ſententiam latam in aduerſarios accipias. Memento, inquam, uos filij Abrahæ & Iacob, nõ carnales ſed ſerui eius & electi eius, ne quid carne & nomine gloriemini, Filij eſtis Abrahæ & Iacob, ſi & ipſi eſtis ſerui dei & electi ſicut illi. Ipſe eſt dominus, id eſt gubernator, deus, id eſt creator, noſter quantuſquantus eſt. Quibus uerbis inculcatur nobis primum præceptum, Ego ſum dominus deus tuus. In uniuerſa terra iudicia eius, id eſt, ipſe non in Iudæa ſolum, ſed & ubiq; regnat & iudicat & efficit quicquid loquitur & iubet. Nihil fit, quod nõ ipſe uult, quæ eſt maxima fidelium conſolatio, dum ſciunt ſiue dulcia ſiue amara contingant bonam eſſe dei uoluntatem erga ipſos, & iudicio dei excæcatos eſſe, qui nũc perſequuntur &c.

Beneficiorum dei recordatio

Memor &c. Omnia beneficia dei oſtendit nobis tota ſcriptura facta ex ſola dei bonitate & miſericordia, & q̃ præterea credentibus ſeſe ex eadẽ miſericordia obſtrinxerit ſuis promiſſionibus, quas non præſtare non poteſt, utcunq; etiam ad longum tempus nobis diuerſum appareat, & caro interim rideat credentium fidem quaſi ſtulticiam. Vbi ergo præſtat beneficia deus, non reſpicit in noſtra merita, id quod hypocritæ putant, neq; grauatim facit propter noſtra peccata, id quod uerentur peccatrices conſcientiæ, ſed reſpicit ſuam miſericordiam & ueritatem, qui ſeipſum negare non poteſt, quemadmodum dicit Eſaiæ. 43. Ego ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. Sic Maria uirgo cecinit, Suſcepit Iſraël puerum ſuum, recordatus miſericordiæ ſuæ, ſicut locutus eſt ad patres noſtros &c. Sic & Zacharias pater Ioannis, Benedictus dominus deus Iſraël, quia uiſitauit &c. Sicut locutus eſt &c. Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti ſui ſancti. Iuſiurandum quod iurauit ad Abraham &c. In remiſſionem peccatorum eorum. Per uiſcera miſericordiæ dei noſtri, in quibus uiſitauit nos oriens ex alto &c. Hæc canunt & legunt quotidie illi qui uel ſoli contemnunt, blaſphemant & impugnant, adeo excæcati

Promiſſionũ dei ueritas.

eos deus. Promißionum ergo dei ueritatem hic quoq; psalmus nobis inculcat, subinde ostendens, quos insultus hæc fides patiatur, antequã ueritas dei præstetur nobis uidenda. Et licet interim abiecisse nos uideatur, tamen ipse manu misericordiæ suæ ubiq; adest ut seruet, id quod exemplo patriarcharum & seminis eorum hic uidemus.

Promißio & iuramentũ dei uocatur præceptum.

Abrahæ, Isaac ut Iacob, qui & Israël, deus non solum promiserat sed & iurauerat se daturum terram Canaan in funiculum siue sortem hæreditatis æternæ, ut ex semine eorum tandem benedicerentur cunctæ cognationes terræ, ut ista habet Geneseos historia. Istud erat testamentum dei sempiternum dispositum & iuratum ad Abraham, Isaac & Iacob, istud erat præceptum & mandatum eis in mille generationes, id est, omnes posteros, ut in sempiternum crederent, Nihil enim aliud exegit paterna pietas, quã ut isti promißioni crederent, ex qua fide quotquot crediderunt, iustificati sunt, ut Abraham, sine qua fidei fundamento reliqua præcepta fieri nõ possunt, Sine fide enim impoßibile est placere deo. Idcirco hic præceptum & mandatum uocat promißiones & iuramenta dei. ubi quæso quod opus externum præcipitur? opus potius dei præcipitur, ut suscipiamus promißione namq; nihil exigitur, nisi ut credamus, & non mendacem faciamus eum, qui promittit. Nam hoc est opus dei (ait Christus) ut credatis in eum quem ille misit.

Promißio dei est absq; pœnitentia.

Nec opus est quærere, qui fieri potuisset, ut in æternum terram Canaan possedissent, qui & hodie totum mundũ poßident, si qui uerum semen sunt Abrahæ per fidem (nam carnem nihil moratur deus) Abraham enim per fidem hæres mundi factus est, Ro. 4. Esa. 41. &c. id quod nunc non uidetur, non minus quàm olim terra Canaan Abrahæ esse uidebatur, in qua ne passum quidem pedis accepit, ut ait Stephanus, uidebitur autem cum Amorræi, Cananæi, & reliqua fex impietatis de terra ablata fuerit, quæ modo regnare uidetur, ut diximus psalmo superiore, & psal. 8. psal. 26. psal. 36. Tamen terra Canaan tunc data est, ut uideretur ueritas promißionis, ablata, ut uideretur, quid impietas mereatur, quæ donis dei gaudet, & donantem non agnoscit.

Tẽtatio fidei.

Verum uide quos insultus patiatur fides, quæ credit dei promißioni, In omni promißione sua deus sic agit, ut si in rationem siue sapientiã humanam & in res ipsas præsentes respicias, omnino uideatur impoßibile, quod promittitur. Quid quæso cogitare potuerunt, quibus promittebatur terra Canaan, qui uidebant se esse paucißimos, & in ea terra tantum incolas? Nos

Nos expugnare hos non possumus, & quando sua sponte cedent? Et præterea pertransierunt de gente in gentem, necessitate acti, ut nihil minus uideretur quàm regnaturos in terra, qui ita incertis uagabantur sedibus. Nón ne hic forti fide opus erat illis, qui etiam nonnunq̃ derelicti à deo uidebantur, ut quando Abraham & Isaac pudicitiam uxorũ tradunt in manus gentium, quam tamen non dubitabant manibus dei custodiendam?

Consolatio & Atq; hic rursum uide quàm non derelinquat deus, & quàm adsit impriconfirmatio. mis, ubi necesse est, ubi adesse desideratur, ut sicut abundant afflictiones, custodia dei. ita etiam abundent cõsolationes. Non reliquit, inquit, hominem nocere eis, & arguit pro eis reges, efficiens, ut propter unum aduenam & hospitem totum trepidaret regnũ, ut patet de Pharaone rege Aegypti, Gen. 12. & de Abimelech, Gen. 20. & 26. Tantæ curæ sunt deo credentes, ut propter unum antequàm desereret, totum commoueret orbem terrarum. Non potest fieri, ut deserat, fieri autem potest, ut deseruisse uideatur, ut fides probetur, & post probationem fortior euadat.

Ita prohibuit deus, & hodie prohibet, ne quid mali suis fiat. Nolite tan- Christi & progere Christos meos, id est, quos ego unxi spiritu meo, ut in me credant, & phetæ dei. per me regnent. Esto uos reges sitis, uncti oleo mundano, tamen isti quos mundus despicit, longe sunt in conspectu meo quibus suis regibus superiores, nempe Christi mei & reges & sacerdotes, quia filij dei sunt per fidem, quemadmodum Ioannes ad omnes credentes dicit, Vnctionem habetis à sancto, & unctio docet uos de omnibus. Et nolite malignum quid tentare in prophetas meos, quæ est repetita sententia. Id est, in eos, qui habent uerbum meum, & confitentur sed Christi sunt fide, prophetæ confessione & fidei prædicatione. 3. Cor. 14. Vnde & pseudoprophetæ dicuntur, qui sua somnia non dei uerbum prædicant. Sic & Gen. 20. Dominus de Abraham dicit, Orabit pro te, quia propheta est.

Miror quid in mentem uenerit ijs, qui propter oleum externum, & unctionem, nescio quam, de se putant dictũ, Nolite tangere Christos meos, cum hoc dictum sit de Abraham, Isaac & Iacob, quos non legis unctos, nisi intus in corde à deo, ut ex hoc loco contra eos potius pro omnibus credentibus citare liceat, qui spiritu dei uncti sunt, psal. 44. & prophetæ uerum habentes dei uerbum &c.

Et uocauit famem super terram, omne firmamentũ panis cõtriuit. Misit ante eos hominem, in seruum

uenundatus est Ioseph. Humiliauerũt in compedibus pedes eius, ferrum ingressa est anima eius. Donec ueniret uerbum eius, eloquium domini inflammauit eum. Misit rex & soluit eũ, princeps populi, et dimisit eũ. Constituit eum dominũ domus suæ, et principem oĩs possessionis suæ. Vt erudiret principes eius sicut semetipsum, et seniores eius prudẽtiam doceret. Et intrauit Israel in Aegyptum, et Iacob incola fuit in terra Cham. Et auxit populũ suũ uehemẽter, & confortauit eũ super inimicos eius.

Firmamentũ pro eo quod corroborat dixit, Felix Virgam transtulit.

Inflammauit. Fc. Examinauit uel purgauit, ut uideas inflammare uel incendere ad ignis purgationem pertinere, in quo examinatur aurum & argentum. Vt erudiret uel castigaret principes Aegypti, & præciperet eis, & eos in potestate haberet sicut semetipsum. Felix, Vt uinciat principes eius secundum uoluntatem suam.

Fames tentat. *Pergit hic psalmus fidei describere tentationem, ut non statim deficiamus, dum probat nos dominus suo uerbo, ut aurum in igne. Vbi deus promiserat terram Canaan, quam promissionem nulla ratio credere potuit, ut supra dictũ, misit famem in terrã Canaan, ut ne liceret uiuere quidem illic, ubi deus regnum promiserat, atq; hac occasione eiecit eos in Aegyptum, ut illic habitarent incolæ, nihilq; minus uiderent, quàm se dominos fore terræ Cananæorum & Amorræorum. Quis hic perstitisset in fide, nisi fides in uerbum dei maius quiddam esset in pectoribus illorũ, quibus dedit deus, quàm somniant illi, qui nihil habent fidei? de qua potentia, Ephe. 1.*

Prouidentiæ dei insigne exemplum. *Dereliquisse ergo hic uidebatur suos dominus, quemadmodum Iacob dixit, Gen. 42. Emitte nobis necessaria, ut possimus uiuere, & non consumamur inopia, cum tamen non dereliquerit, quemadmodũ psal. 32. scriptũ est, Ecce oculi domini super metuentes eũ, & in eis qui sperant super misericordia eius, ut eruat à morte animas eorũ, & alat eos in fame &c. Et psal.*

36. Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur &c. Verum ista dei erga suos prouidentia adeo occulta fuit (ut solet) ut nemo uideret, imò solũ contrarium uideretur, Misit, inquit, ante eos hominẽ id est, Ioseph præmisit in Aegyptum, antequã alij Aegyptum ingrederentur, ut per eum omnes seruarentur, non solum Israëlitæ, sed etiam Aegyptij, ut eum illic sublimaret in regnum &c. Sed uide, quibus initijs, ut agnoscas dei sapientiam, quæ solet ita deijcere, ubi uoluerit exaltare. Ioseph uenundatus est à fratribus, quid magis scelestum potuit fieri ab ijs, quibus tamen deus hoc etiam scelere curauit prouidere, & Iosephum facere regem fratrum, quod illi isto scelere æstimabant se cauere? Et uenundatus est in seruum, & deinde ut seruus scelestus in Aegypto traditus uinculis & ferro: quid quæso magis miserum? Quid hic putas potuisse cogitare Iosephum qui eandem promissionem habebat cum patribus, qui præterea reuelationem acceperat non uanam se futurum regem fratrum suorum, nisi fides eum seruasset?

Donec ueniret uerbũ domini, id est, donec sentẽtia dei, quæ mandat oĩa, haberet, ut solueretur Ioseph, interim eloquiũ dei cui credidit, examinauit eũ in tentationibus uarijs, ut aurũ in igne. Beatus qui sic in probatione uerbi dei persistit. Patientia parit probationem, probatio spem. Hæc exempla scripta sunt, ne deficias in tentatione, etiam si deus uideatur abiecisse. Salus tua non in tua sed in dei manu est, si inuocare potes deũ, omnia adhuc salua sunt. Quis enim unquàm inuocauit dominũ, & derelictus est? Quin & patriarcharum peccatũ ostendit, propter nostra peccata nõ esse desperandũ, & etiam ex peccatis nostris deus glorificatur, Ro. 3. Verum hæc non docent peccare, ut ibidem Paulus declarat, & nos diximus psal. 50. Beatus qui perstat in tentatione.

Misit rex &c. Subito dum non speratur Pharao rex Aegypti è carcere transfert Iosephum in regnum, ut rex esset super omnes, & doceret seniores prudentiam uerbi dei, secundum quam deo siderent, eúmq; colerent, & homines secundum deum gubernarent, quid enim aliud potuit docere sanctissimus ille Ioseph? Quo sic regnante occasio facta est fratribus, & patri ingrediendi Aegyptum, ubi supra modum populus auctus est, & fortior factus aduersarijs Aegyptijs, post oblitũ Ioseph, qui antea amici erant, quẽ admodum queritur Pharao, Exo. 1. Hic cogebantur uidere sese nõ esse derelictos à deo, & spem cõcipere, iam iam fore, ut impleretur dei promissio, multiplicato populo.

Horrẽdũ uero est q. Aegyptus sub Ioseph edocta de cultu unius dei, ubi

Aegyptia impietas. *rursum desciuit in tam reprobam mentem, tradita est, ut adorarit etiã tal pas & uespertiliones, & reliqua monstra, quemadmodum etiam impij poẽ tæ eam irridentquasi stupidam & stolidam, atq; adeo ut ne respiscere quidem potuerit, ad tam stupenda mundo miracula sub Moyse facta.*

Conuertit cor eius ut odio haberet populum eius, & dolum faceret in seruos eius. Misit Moysen seruum suũ, Aaron quem elegit sibi. Posuit in eis uerba signorum suorum & prodigiorũ suorum in terra Cham. Misit tenebras & obscurauit, non exacerbauerũt sermones eius. Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum. Aedidit terra eorum ranas in penetralibus regum eorum. Dixit & uenit cynomya & sciniphes in omnibus finibus eorũ. Posuit pluuias eorum grandinẽ, ignem comburentem in terra eorum. Et percussit uites eorum & ficus eorũ, & contriuit omne lignũ termini eorum. Dixit, & uenit locusta & bruchus, cuius non erat numerus. Et comedit omne fœnũ in terra eorum, omnẽ fructum terræ eorum. Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum. Et eduxit eos cum argento & auro, & non erat in tribubus eorum infirmus. Lætata est Aegyptus in exitu eorum, quia incubuit timor eorum super eos. Extẽdit nubem in protectionẽ eis,

& ignem ut luceret eis per noctem. Petierunt & uenit coturnix, & pane cœli saturauit eos. Interrupit petram et fluxerunt aquæ, abierũt in inaquosis flumina. Quoniã memor fuit uerbi sancti sui facti ad Abraham seruum suum. Et eduxit populum suum in exultatione, et electos suos in lætitia. Et dedit eis regiones gentium, et labores populorum posse derũt. Vt custodiant iustificationes eius, et legem eius exquirant. Hebræi addũt, Halleluia.

Cor eius, scilicet regis & principis populorum, Exo. 1. Surrexit interea rex nouus, qui ignorabat Ioseph &c. Fe. Cor eorum, scilicet Aegyptiorum. Posuit, scilicet deus in eis, Mose & Aaron uerba, per quæ signa fierent &c. Fe. Posuerũt (Moyses, Aaron) in ipsis (Aegyptijs) uerba signorum eius (dei) & prodigia in terra Cham. Non exacerbauerunt sermones eius. Felix, Nõ defecerunt à uerbis eius, uel non fuerũt incredduli ad sermones eius. Nunc in Græcis legitur ὅτι pro οὐ. Quoniã exacerbauerũt sermones eius, quod de aduersarijs necessario intelliges, uerũ si ad Hebræum conferas, corruptum udetur. κυρόμυα est musca canina, Vocabulum uero Hebræum significat omne muscarũ genus. Aucto populo nimis, ut scribitur Exo. 1. quid aliud potuit uideri q̃ impletam prophetiam, Multiplicabo semen tuũ sicut stellas cœli, & sicut arenam maris, & iam adesse tẽpus, quo reliqua darentur? cũ ecce subito exoritur nouus Pharao, qui infantes iubet necari, & populum ita laboribus opprimi, ut spes omnis posteritatis periret. Verũ hic misit Moysen & Aaron, & cœlum terrámq; turbauit pro suis cõtra Aegyptios, ut totus mundus disceret, & omnis creatura testaretur, quantæ curæ sint deo credẽtes. utcũq; adhuc infirmi, de quibus miraculis dictũ psal. 77. Hic ne quid deesset cũ argento & auro Aegyptiorũ exire fecit, id quod licitum erat, quia ipse iusserat, ad cuius mandatũ impietas fuisset non spoliare. Et hoc miraculũ erat, q; Aegyptijs misere adflictis, in tribubus Israëliticis, ne unus quidẽ infirmus fuit, aut senio confectus, cui non liceret egredi. Tanto uero timore terruit deus corda Aegyptiorũ, qui paulo ante in omnibus

Tentatio ubi exeundũ est.

uidebantur superiores, ut gauderent etiam Israëlitas abire, imò, ut historia ait, etiam cogerent & urgerent. Taceo reliquas tentationes & beneficia. Quæ omnia, inquit, fecit, quia recordatus est promissionis suæ, ut supra diximus, Eduxit ex Aegypto securos & induxit in terram Cananæorũ, ubi possederunt labores aliorũ, & terram lacte & melle manantem, quæ omnia iuste alijs abstulit, qui iustus est deus, & his per misericordiam dedit, ut custodiant non iustificationes humanas sed dei, & toto corde non hypocritarum more legem eius exquirant, ut credant uerbo eius, qui ueritatem sui uerbi in omnibus declarauit.

PSALMVS CV.

Titulus. Halleluia. Laus dei hic canitur. Laudate deum.

SVMMA. Populus dei laudat hic deum prædicans beatos qui credunt, & accusans peccatum suum & patrum, q̃ deo non crediderũt suo maximo malo, id quod ex sacra historia cognosces. Itaq; fidem uides ubiq; prædicari, & infidelitatem damnari. In fine petit, ut cõgregetur liberetúrq; à gentibus, quod ut tunc sub captiuitate orabant, ita nobis quoq; nunc quã maxime orandum, ut rursum, gentili errore relicto & gentili aduersariorum Euangelij manu oppressa, spiritu congregemur ad sanctificandum nomen domini, Amen.

CONfitemini dño quoniã bonus, quoniã in seculũ misericordia eius. Quis loquet̃ potentias dñi, auditas faciet oẽs laudationes eius? Beati qui custodiũt iudiciũ & faciũt iustitiã in oĩ tpe.

Misericordia æterna.

Hac præfatione ingreditur, prouocans nos ad sanctificandũ nomẽ domini, quia benignus & beneficus est, & misericors in æternũ, cuius misericordia non cessat etiam ubi nos peccauerimus, ut iste psalmus docet, imò in nostris miserijs habet misericordia dei, quo mũdo illucescat. Verũ hic occupat spiritus, dicens. Cum iubeamur confiteri domino, siue laudare dominũ, quis potest eloqui omnes potentias eius & uirtutes, quas fecit creando omnia, tenendo, disponendo, prouidendo, item, à peccatis, morte & inferis redimendo & glorificando? aut quis enarrabit omnia, unde ipse laudem mereatur, q̃ sæpe iudicauerit impios, defenderit suos, & singulis singula præstiterit subinde beneficia? Quis enarrabit quæ inenarrabilia sunt? unde cra-

go prædicabimus eius misericordiam, cuius non est numerus? Beati, inquit, qui custodiunt iudicium, id est, quod iustum est in conspectu dei, siue timorem domini, & faciunt iustitiam iugiter, id est, corde credunt (hoc est enim opus dei, ut credatis in eũ, quem ille misit) & ore confitentur, ut hic uides. Nam corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, Ro. 10. Talis fides & confessio certe magnum opus dei est in nobis, & non opus est, ut hic præscribas de reliquis operibus, Nam hæc fides, quæ cordis est iustitia, efficax erit, & operabitur per charitatem, Gal. 5. Est ergo custodire iudicium & facere iustitiam, timere deum, & fidere eius misericordia. Alioqui dicitur, Nisi abundauerit iustitia uestra plusquàm scribarum & phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum, Soli igitur confitentur domino, & commendant eius misericordiam, qui timent & fidunt, timent de iudicio, & fidunt eius bonitate. Hi natura spiritus ipsos possidentis ad omne bonum feruntur.

Beati qui &c.

Facere iudiciũ & iustitiam.

Hanc uero beatitudinem, qui loquitur in psalmo, ait, se didicisse ex peccatis nostris, flagellis dei atq; iudicijs, ut uidebis. Si enim digni odio dei sunt qui peccant & contemnunt, misericordia dignabitur timentes se, & de se bene sperantes. quemadmodum contra superiori psalmo talia se ex dei beneficijs didicisse, aiebat. Ita omnia cooperantur electis in bonum.

Discimus ex deo.

Memẽto nostri domine in bona uoluntate erga populum tuũ, uisita nos in salutari tuo. Vt uideamus in bonitate electorum tuorum, ut lætemur in lætitia gentes tuæ, ut laudemur cum hæreditate tua.

Ex Heb. in singulari legitur, Memẽto mei &c. Visita me. Vt uideã, ut lætor. Qui timent deũ & fidũt eius misericordia, sic orant, & pro se & pro alijs, ut uideas hic prima opera bona, quæ ad nos pertinẽt. Sic autem orando dant gloriã deo, suam agnoscentes, ut uidebis, impietatẽ, ut uideas quæ sit laus dei non hypocritica. Memẽto nostri domine, qui peccauimus, & memento non in meritis nostris, quæ peßima sunt, aut in furore iudicij tui, sed in beneplacito tuo, uel bona uoluntate tua, quã habes erga populũ tuum, utcunq; infirmum, & peccatis grauatũ. Non enim saluos nos facis, quia digni sumus, sed quia tu ita uis, Visita nos non flagello, sed salute & saluatione tua, qui est Iesus Christus, ut uideamus bene succedere electis

Opera bona.

tuis ſuppreſsis aduerſarijs ueritatis & ueræ pietatis, ut lætemur lætificati in gente, tua conſolatione & lætitia ſpiritus tui, ut laudemur & gloriemur in domino, nos, ſcilicet computati in ſorte & hæreditate electorum tuorum, quemadmodum pſalmo ſuperiore, Laudamini in nomine ſancto eius &c.

Peccauímus cum patribus noſtris, íniuſte egímus, íniquitatem fecímus. Patres noſtrí ín Aegypto nõ íntellexerũt mírabília tua, non recordatí ſunt multitudínis míſericordíæ tuæ. Et írritauerũt aſcẽdentes ín marí rubro. Et ſaluauít eos propter nomẽ ſuum, ut notã faceret potentíam ſuã. Et íncrepuít mare rubrũ & exíccatũ eſt, et deduxít eos ín abyſſo tanq̃ ín deſerto. Et ſaluauít eos de manu odíentís, et redemít eos de manu ínímící. Cooperuít aqua tríbulantes eos, unus ex eís non remanſít. Et crediderũt ſermoní eius, et cantauerunt laudatíonem eíus.

Et irritauerũt aſcendẽtes in mari rubro, Aſcendentes, ſcilicet ex Aegypto, Sic enim habet ſitus, ut ex Aegypto ad terram Canaan pergentes aſcendere neceſſe ſit. Aſcendentes, inquam, irritauerunt in mari rubro, id eſt, in loco maris rubri, de ea enim tentatione dicit, quæ accidit perſequente Pharaone ad mare rubrum, ubi nondum mare ſeſe diuiſerat. Felix, Et rebelles fuerunt in mari, in mari rubro. Poteſt & legi ex Hebræo, Super mare, quod conuenit ſententiæ, quam dixi, magis.

Iuſtus ſe accuſat.

Qui dicũt, Peccauimus cũ patribus noſtris &c. non ſunt ex numero Phariſæorum, qui dicunt, Non ſum ſicut cæteri hominum. Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non eſſemus ſocij eorum in ſanguine prophetarum. Hypocriſis tantũ reſpicit in craſſos quoſdam peccati fructus, ut in homicidia, adulteria, furta, rapinas, & murmurationes manifeſtas, quales in populo exeunte ex Aegypto fuiſſe legimus, & ubi tales in ſe non uidet, quod ad externa opera attinet, fingit ſibi ſanctitatem, & mentitur iniquitas ſibi, dicẽs,

Non

Non mirum si patres nostri perierunt, qui uisis tantis miraculis, tamen non crediderunt Moysi seruo dei, non crediderunt postea prophetis, sed eos occiderunt, Et nostri hodie dicunt, Quàm impij homines fuerunt Iudæi, qui occiderunt Christum, & Apostolos persecuti sunt, quàm impie gentes quæ occiderunt martyres. Nos autem libenter audimus Moysen & prophetas & prædicatores, & ueneramur dei miracula, celebramus festa, sacrificamus & multa offerimus, neminem occidimus, ieiunamus, & quicquid præcipitur nobis, facimus &c. Et non uidet interim hypocrisis, q. Moysen & prophetas, & Euangelium Christi non audit, sed pseudoprophetas, pseudapostolos & pharisaicas traditiones, & alias adulationes, quas caro & sapientia humana libenter audit, quæ ex regno dei, quod non est de hoc mundo, & ut Paulus ait, non consistit in mundi huius elementis, faciunt nobis regnum plusquàm mundanum, & ex dei iustitia iustitiam carnis, ex uerbo dei uerbum humanum, unde uenit omnis illa operum hypocrisis, quæ se pro pietate stultis oculis uenditat, cum intus in corde nulla sit in deum fiducia. Putant se libẽter audire uerbum dei, sed ueniat uerum uerbum dei, quale fuit in prophetis, in Christo, in Apostolis, quale & nunc est in illis, qui per Euangelium Iesu Christi damnant traditiones humanas, tunc uidebimus qui sint uri sanguinum. Iusti autem qui hic loquuntur, agnoscunt sua peccata, & uident se planè id esse, quod fuerunt impij patres, nisi misericordia dei sanctificet, præseruet & deducat. Quicquid unquàm horrenda impietate actum est, & ego agere possum, si non me deus cõseruet. Quid ergo gloriamur de libero arbitrio? Testimonio sint nobis, quæ singuli fecimus in uita nostra, error in quo uiximus, infidelitas cordis, quã in tentatione uentris, honoris, uitæ, sentimus, ut interim taceã de eo quod in peccatis nati sumus, ut nihil inuenias in natura nostra boni.

Quo ergo in loco habebimus illos, qui hodie & se & patres iustificant, quos tamẽ uel ex factis iniquis, ut taceã de incredulitate, iudicare possent, & dicunt cum audiunt Euangelium, Ego uolo credere ut patres mei, cum tamen nesciant, quid uel ipsi credant, uel patres crediderint, non enim habent uerbum dei, quo suas certificent conscientias. Si nõ credidit pater tuus Euangelio, perijt, Si credidit, fides eius non te saluabit, sed tua. Hic nõ audis gloriam parentũ, sed, peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, impie fecimus.

Et crediderunt &c. Hanc fidem & hanc laudem fuisse hypocrisim in multis, & ferè in omnibus, si paucissimos excipias, sequentia statim decla-

rant. Sunt enim qui ad tempus credũt, & in tempore tentationis recedũt, Laudant ubi beneficia sentiunt, sub cruce murmurant.

Accelerauerunt, obliti sunt operum eius, nõ expectauerunt consilium eius. Et concupierũt concupiscentiam in deserto, & tentauerunt deum in inaquoso. Et dedit eis petitiones eorum, misit saturitatem in animas eorum. Et irritauerunt Moysen in castris suis, Aaron sanctũ domini. Aperta est terra et absorbuit Dathan, & operuit super cõgregationẽ Abiron. Et exarsit ignis in synagoga eorũ, flamma combussit pctõres. Et fecerũt uitulũ in Choreb, et adorauerunt sculptile. Et mutauerũt gloriã eius in similitudinem uituli comedentis fœnum. Et obliti sunt dei qui saluauerat eos, qui fecerat magna in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro. Et dixit ut disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione in cõspectu eius. Vt auerteret iram eius, ne disperderet eos.

Festinãt impij, non credunt.

Accelerauerunt uerbum est incredulorum, qui ubi statim non uident quod promittit, non credunt. Contra Esaiæ. 28. Qui crediderit non festinet, unde additur, Obliti sunt operum eius, quæ ante fecerat, non expectauerunt ut faceret quod ipse decreuisset, Impij nituntur consilium dei præuenire, à dei uolũtate & uerbis ad sua consilia deflectunt, & sequũtur quod ipsis bonum uidetur. Constituamus, aiunt, nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum. Quis scit an deus sit in nobis, nec ne? Vana uerba inculcantur nobis, q̃ debemus fidere deo, & nihil uidemus quod sit in rem nostram, om

mi nostra pessum eunt, nisi nobis consulamus. Vtinam non istis nugis nos commisissemus. Hæc est blasphemia illorum, qui uolunt uideri populus dei, & cor infidelitatis plenum est, id quod penuria, persecutio, angustia docebit. Nam extra tentationem, & in abundantia credunt (ut uidetur) uerbis dei, & cantant laudem eius, ut supra dictum.

Et concupierunt &c. Suam concupiscentiam secuti sunt, non dei uerbum, noluerunt mortificari, ut sequerentur dei uoluntatem. Nu. 11. Et tentatores fecerunt in inaquoso, id est, ubi non erat aqua. Fe. In solitudine, ut supra psal. 94. Vbi tentauerũt &c. Sed hic ostendit deus se posse facere quod illi infideliter concupiscebant, & simul contemptoribus reddidit impietatis mercedem, psal. 77. Adhuc escæ &c. Nam hic ex Heb. legitur, Et misit macies uel tenuitatem in corpus uel animam eorum, quod de percussione intelligas necesse est. Concupiscunt. Tentant.

Et irritauerunt &c. Hæc historia absorptionis & combustionis impiorum tam horrenda exemplo est, quàm non uelit contemni deus, quos ipse suo uerbo miserit, & quæ sententia dei maneat illos, qui in ecclesia dei sedit iones concitant, & sectas faciunt contra dei uerbum, nolentes ut audiantur illi soli, quibus deus suum uerbum in pectora dedit, uolentes autem ut humana commenta, & quod ex suo corde finxit Dathan & Abiron, suscipiamus & contemnamus, quos deus suo spiritu sanctificauit. Oratio uero, quã legimus, Operuit &c. sic intelligitur. Operuit, id est, terra rursum clausit se super congregationem Abiron, id est, postquàm absorbuerat hanc Satanæ synagogam, quæ erat cum Abyron. Felix, Et operuit congregationem Abiram. Se erigunt.

Et fecerunt uitulum in Choreb, quæ est Sina, Exo. 32. Sic tandem prorum punt impia corda, ut etiam uel mundo declarent, quàm sint fine deo uero, qui tamen uolunt uel soli dici populus dei. Aurum adorant, arte dæmonis iudicio dei permissi, in speciem uituli (qui fœnum edere solet) commutatum, id quod parauerant ipsi in Choreb, ubi uiderant paulo ante materiem dei in igne &c. Et mutant gloriam dei incomprehensibilis, inuisibilis, incorruptibilis, cuius maiestas & bonitas sempiternáq; diuinitas cernitur in omnibus creaturis, quam ipsi præterea singularibus & beneficijs & miraculis uiderant & audierant, hanc, inquam, gloriam mutant, non tam in uitulũ, q̃ in similitudinẽ uituli, & summã maiestatẽ iudicant esse uitulũ, dicẽtes, Isti sunt dij tui Israël, qui eduxerunt te ex Aegypto, nec uitulũ solũ iudicant, sed & uitulũ aurcum, id est, surdũ, mutum, cæcum, mortuum &c. Vitulus aureus.

Sic & Paulus loquitur Ro.1.Et mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in similitudinem &c.

Nônne & hodie aurum adorant, qui nolunt ueritatem dei & Euangelium gloriæ eius prædicari, solum suis commodis consulentes? malunt potius illum deum, quàm deum uerum. non frustra Paulus toties repetit Auaritia est idolorum seruitus. Atq; hic cultus ut brutißimus indicetur, adoratio uituli est &c. Hoc peccatum postea factum est Hieroboam, & omnium sacerdotum eius totiúsq; populi Israël, & post Hieroboam omnium regum Israël, nec in Iuda impij ab hoc cultu abstinuerũt, ut obstruent os qui nũc argumentantur, errorem magnum non potuisse diu durare aut deum tam diuturnum errorem non potuisse permittere. Iudicia dei sunt, de quibus non disputandum.

Mediator. *Et dicit, id est, sententiam contra eos tulit, ut disperderet eos, sed placatus est per dilectum suum Moysen, Exo.32. qui stetit mediator inter deum & hominem, Deut.5. in confractione, id est, ubi iudicium dei seuijt, & confringere uoluit impios, ut uas figuli, psal.2. Sed mediator ille spiritum dare non potuit, id quod est Iesu Christi, qui deus est & homo, ideo unus & solus mediator est, & ut ita dicam, immediatus mediator inter deum & hominẽ .1.Timoth.2.*

Et contempserũt terram desiderabilem, nõ crediderunt sermoni eius. Et murmurauerunt in tabernaculis suis, non exaudierũt uocem domini. Et eleuauit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto. Et ut deijceret semen eorum in gentibus, & disperderet eos in regionibꝰ. Et initiati sunt Beelphegor, & comederunt sacrificia mortuorum. Et concitauerunt eum in adinuentionibus suis, & multiplicata est in eis ruina. Et stetit Phinees & placauit, & cessauit quassatio. Et reputatum est ei in iustitiã in generationem & generationem usq; in seculum. Et

irritauerunt ad aquas contradictionis, & uexatus est Moyses propter eos. Quoniã irritauerunt spiritum eius, Et distinxit in labijs suis.

Placauit. Fe. Et executus est iustitiam. Et uexatus &c. Fe. Et malũ intulit Moysi propter eos, id quod notum est ex historia. Distinxit in labijs suis. Fe. Locutus est cum labijs suis significat Moysen dicẽdo dubitasse, id quod ex uerbis non apparet, sed ex dei sententia, Nu. 20.

Quod contempserunt terram fluentem lacte & melle, non contempserunt creaturam, sed creatorem, id est dei promissionem, id quod additur, Non crediderunt sermoni eius. Vnde constat infideles deũ negare, ut maxime clament deum esse, nam mendacem faciunt eum, quæ est summa in deũ contumelia, & dei negatio, qui est ipsa ueritas. Hinc isti, utcunq; in prosperis uideantur laudare deũ, produnt se qui intus & in cute sint, ubi aliquid aduersi acciderit, nempe murmuratores, qui non audiant uocem domini, quibus non possit placere quod uult deus. Vide historiam Nu. 14. Et eleuauit manum &c. Non statim uidetur percutere deus, cũ tamen in conspectu eius, qui non credit, iam iam iudicatus sit, nisi liberet eũ diuina misericordia, iam perijt. Non autem statim percutit, ut interim impiorum crescat blasphemia, & piorum exerceatur fides, & tandem gloria dei hominibus maior commendetur.

Negare deum,

Nõ statim percutit deus.

Et initiati sunt, uel se congregauerunt, uel ex Heb. Adiuncti sunt Beelphegor. Ninus rex Assyriorum statuam erexit patri Belo defuncto, asylum, ut aiunt, noxijs, unde propter beneficiũ idololatria cœpisse dicitur. Statua autem Bel uel Beel siue Baal, id est maritus, appellata est, id circo hic de impijs eleganter dicitur, Adiuncti sunt Baalpeor quasi marito, id est, adultero, uero abiecto marito deo. Contra Paulus, Despõdi uel adiunxi uos uni marito, uirginem castam exhibere Christo &c. Inde fiunt compositiones Beelzebub, id est, uir muscarum, quæ aduolabant ob sordes immolaticij sanguinis, quo nomine diabolum Iudæi appellabant, quia is sine dubio in statua colebatur, utcunq; impij fingebant hunc esse cultum dei. Et Baalpeor, id est, maritus uel Baal montis Peor, quem Phegor Græci dicunt. In eo enim monte Baal apud Moabitas colebatur. Est autem qui apud alias gentes Priapus appellatus est, simulachrum turpe, sed cultu gentili longe turpius, id quod fœdum fuerit uel scribere, sed ita meretur cæcitas

Baal Peor.

Beelzebub.

humana, quæ contempto dei uerbo & opere ad alia deficit.

Fornicatio. Hoc scandalum curauit Balaam impius propheta, Numeri. 31. Apoc. 2. Antea uitulum aureum iam fœmineas fornicationes adorant. Confer & huc Salomonis impietatem, Quæ crassa exempla nobis tantorum uirorum proposita sunt, ne hodie putemus melius rem geri apud illos, qui fornicationes prohibitas sequuntur, matrimonia, quæ res diuina sunt, contemnunt, imò damnãt in tot clericis, monachis & monialibus. Tanta hodie scelera fiunt, propter istam dæmoniorum doctrinam, quæ matrimonia prohibet, ut fornicatio comparatione aliorum leuissima iudicetur, atque adeo commendetur, quam dei uerbũ tentopere abominatur, & tamen ea ipsa est, quæ tam manifestis propter fœminas à deo separat erroribus etiam tales uiros, quibus hodie similes nõ habet mundus. Oseæ. 4. Fornicatio & uinũ & ebrietas auferunt cor. Populus meus in ligno suo interrogauit &c.

Sacrificia mortuorum. Et comederunt sacrificia mortuorum, id est, idolis immolatorum, quem admodum fiebat, ut & uides in Epistolis Pauli. 1. Corinth. 8. & 10. &c. Non intelligo hoc loco sacrificia pro mortuis, quibus hodie saginantur secundum adinuentiones humanas. Adinuentiones humanæ in cultu dei quàm

Adinuentiões indigne ferantur à deo, uel hoc loco uides, multiplicata est, inquit, in eis ruina uel pestis, id est ira dei multipliciter in eos deseuit, psal. 80. Et dimisit eos secundum desideria &c. Deus non uult te sequi, traditiones humanas, sed suum uerbum, quod ubi abieceris, excæcaris, ut nihil præter illas sanctũ possis iudicare.

Opus Phineis. Et stetit, id est, uirum se præstitit, & strenuo zelo egit Phinees pro deo, quod factum adeo placuit, ut cessarit uindicta dei in populum, & reputatum sit Phinei ad iustitiam sempiternam. Quid ergo dicimus. Opere ne placant deum? Ita est, sed opus fidei fuit, nam zelus fuisse scribitur pro deo. Et præterea nullum opus coram deo bonum est aut acceptum, quod non ipse imputat ad iustitiam, ut hic dicitur, qualia sunt omnia opera, quæ fiunt ex fide.

Peccũm Moysi. De aquis contradictionis diximus psalmo. 80. & de peccato Moysi psal. 98. ob quod sententiam tulit in eum dominus, ut non ingrederetur in terram promissam, quod peccatum grauius erat in illis, qui Moysi spiritum suam irritatione obruerunt, & in angustiam coëgerunt, ut ad petram dubitantibus uerbis loqueretur, & non indubia ueritate illic coram populo glorificaret deum. Numeri. 20. Tanta est impietas resistentium uerbo dei, ut fieri non possit, quin alicubi impingamus. Hæc exempla docent, ne quid secu-

risimus cum tantos impegisse uideamus. Rursum ne desperemus, si quid nobis contigerit, cum illos non abiectos sciamus.

Non disperdiderunt gentes quas dixit dominus illis. Et commixti sunt inter gentes, & didicerũt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum, & factũ est illis in scandalum. Et immolauerunt filios suos & filias suas dæmonijs. Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarũ, quos immolauerũt sculptilibus Canaan. Et infecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum, & fornicati sunt in adinuentionibus suis. Et iratus est furore dominus in populũ suum, et abominatus est hæreditatem suã. Et tradidit eos in manus inimicorũ, & dominati sunt eis qui oderunt eos. Et tribulauerunt eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorũ, sæpe liberauit eos. Ipsi autẽ exacerbauerũt eum in consilio suo, et humiliati sunt in iniquitatibus suis. Et uidit dominus cũ tribularẽtur, ut audiret precem eorũ. Et recordatus est testamẽti sui, et pœnituit eum secundũ multitudinem misericordiæ suæ. Et dedit eos in miserationem, coram omnibus qui captiuauerãt eos.

Et contaminata est in operibus eorum. Fe. Et coinquinati sunt in operibus suis. Precem Fe. Lamentationem.

Præceperat dominus Nu 14. & Deut. 7. Cananæam terrã purgandam

Suam non dei sequi uolunta tem.

ne reliquiæ gentium illic manerent. Hic peccatum fuit non occidere, quemadmodum & Sauli peccatum fuit. 1. Reg. 15. Seruabant gentes in seruos & tributum, suæ cupiditati potius quàm pietati seruientes, Et inuenit hic hypocrisis fucum quemadmodum solet, sed frustra. Tulerunt enim mercedem cõtempti uerbi dei, Nam, ut uel liber Iudicum indicat, commixti gentibus, quas non occiderant, fecerũt in terra à deo data abominandas impietates, colentes deos gentium, immolantes filios & filias, id quod prohibuerat deus, Deut. 12. quemadmodum hodie nostri filios & filias offerunt monasticis Sodomis & Gomorrhis, dicentes, nos offerimus eos deo: & illi dicebant, nos facimus ut Abraham, qui immolauit filium suum. Atq; ita infecta fuit illa terra dei sanguinibus, id est, effusionibus sanguinis innocẽtis, & adinuentionibus & traditionibus humanis, contra dei uerbũ, ut prouocarent iram diuinæ maiestatis, ut traditi iam pridem in reprobam mentem (ut fit uerbi blasphematoribus) traderentur in manus inimicorum, in gladium & captiuitatem. Hic melius fuisset illis non ingressos fuisse in terram sanctam, quam sic eam contaminare, & ab ea expelli, quemadmodum Petrus de reuersis ad uomitum & sordes scribit.

Tenebantur illi eadem cæcitate, qua patres in deserto. Sæpe liberauit eos, & uidebant eius uirtutem, & tamẽ paulopost rursum sua consilia nõ dei secuti, deum misericordem contemnebant, & deum iustum ad iracundiam concitabant. Sed (quæ dei semper in homines fuit pietas) uidit tribulationem & lamenta eorũ, & ut non inuenit in eis iustitiam, ita neq; attendit eorum iniustitiam, sed recordatus est testamenti & promißionis suæ & misericordiæ suæ æternæ, quemadmodũ dictum psalmo superiore, & fecit cũ eis misericordiam, ita ut cogerentur etiam inimici fateri hanc eis gratiam, non nisi cœlitus obtigisse. Vides itaq; hoc loco in quãtos & quã diuturnos errores detrudat uerbum dei semel abiectum. Vides rursum, quanta sit in nos dei misericordia, ut uel reliquias saluet.

Saluos fac nos domine deus noster, et congrega nos ex gentibus. Vt confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tui. Benedictus dominꝰ deus Israel a seculo et usq; in seculũ, et dicet omnis populus fiat fiat. In Hebræo. Amen. Halleluia.

Ita & nobis orandum, ut liberemur ab infidelibus (quẽadmodũ Paulus orauit) qui obsistunt uerbo dei, ut possimus prædicare ubiq; gratiam dei, & ut sanctificemus nomẽ eius, & gloriemur & exultemus in laude eius, id est in ijs, unde ipse laudetur, non nostra iustitia magnificetur.

Benedictus dominus in æternum in omni populo, Amen.

PSALMVS CVI.

Titulus nullus in Hebræo.

SVMMA. Hic psalmus est de misericordia dei infinita, per Christũ mũdo exhibita, id quod constat, Primũ, quia redemptos à deo & congregatos ex omnibus mundi partibus iubet magnificare dei misericordiam, Deinde quia nulla uetus historia ostendit, quæ hic dicuntur contigisse illis, qui congregati sunt ex quatuor orbis partibus, sic enim habet psalmus. Ergo quid huic ueri illi contigerit nihil moror, quemadmodũ interpretatur Lyranus. Rectius uero hic sentit. Augustinus. Præterea abiectionem Iudæorũ, & receptionem gentium, Esa. ca. 4'. penè ijsdem uerbis describit, quibus hic psalmus, ubi dicit, Posuit flumina in desertum &c. Lege quoq; Esa. 42. & 43. ubi cæci gentiles dirigendi in uia, & adducendũ semen Israël ex omnibus mũdi regionibus, & eijciendi cæci & surdi Iudæi foras, prædicũtur. Vnde in fine psalmus ostendit hic cõpletam dei misericordiã descriptam esse, dicens, Quis sapiens & custodiet hæc, & intelliget misericordias domini?

CONfitemini dño quoniã bonus, quoniã in seculũ misericordia eius. Dicãt qui redempti sunt a dño, quos redemit ex manu inimicorũ, & ex regionibus congregauit eos. Ab oriente & occasu & aquilone & mari. Errauerũt in solitudine, in inaquoso, uiã ciuitatis habitaculi nõ inuenerũt. Esurientes & sitientes, anima eorũ in ipsis defecit. Et clamauerũt ad dñm cum tribularentur, & ex necessitatibus eorũ liberauit eos. Et deduxit eos in uiam rectam, ut irent in ciuitatem habitaculi.

Inimicorum. Fe. Tribulantis. Mari. Fe. Meridie. Nam mare pro meridie positum constat. In inaquoso. Fe. In inculta uia ciuitatem habitationis non inuenerunt. Quod legimus, Dicant, significat, Confiteantur domino.

Quinquies in hoc psalmo monemur laudare misericordiam dei, quia quinq; liberationes describuntur, quibus à grauibus salutis periculis deus liberauit. Prima tria pericula siue tres primas tentationes credo singulis accidere ad deum conuersis. Nam de ijs qui conuertuntur, tantũ loquitur psalmus, id est, ut dicit, de redemptis à domino & redemptis ex manu inimici ex omnibus regionibus.

Prima liberatio, & breuis & sola ad deum uia.

Primum periculum, quando homines uiuunt sine lege, non agnoscentes peccatum suum & iudicium dei, & ideo ignorantes & contemnentes dei, quemadmodum Paulus dicit se quandoq; uixisse sine lege, Rom. 7. Horum cum deus confundit conscientiam, & suo territat iudicio, deprehendunt se errare in solitudine, ubi nulla refectio, sed ne uia quidem est ad ciuitatem, in qua cum deo habitetur, & panis potúsq; quæratur, Tunc desiderant inuenire salutem, sed ne uiam quidem sciunt, qua pergant in ciuitatem domini, ut illic habitent, de qua sæpe diximus. Horum desiderio (quod uere clamor est, quia spiritus postulat pro sanctis &c.) misertus deus, mittit eis Euangelium, ter salutis & gratiam, quæ est sacietas pacis conscientiarũ, gratis nullo meritorum respectu. Atq; hi sunt gẽtiles, id est, peccatores, publicani & meretrices, qui magno desiderio uerbum sitiunt salutis, esurientes & sitientes iustitiam, quã se habere non uident, id quod Christi misericordia hodie nobis coram uidere dedit, Hi non possunt non laudare dei misericordiam.

Confiteantur domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominũ. Quia satiauit animam inanem, & animam esurientem impleuit bonis. Sedentes in tenebris & umbra mortis, uinctos in mendicitate & ferro. Quoniã exacerbauerũt eloquia dei, & consilium dei irritauerunt. Et humiliatum est in laboribus cor eorum, languerunt & non erat qui adiuuaret. Et clamauerunt ad dominum cum tri-

bularentur, & ex neceſſitatibus corũ liberauit eos. Et eduxit eos ex tenebris et umbra mortis et uinc/ula eorum dirupit.

Confiteantur domino, id eſt, laudent dominũ miſericordiæ eius. Nõ iuſtitiæ noſtræ laudãt dominũ, ſed eius miſericordiæ. Ideo iuſtitiarij hypocrite, qui ſoli uidentur laudare, nõ laudant, ſed cordis ſui ſomnia & idola ſequũtur. Publicani uero & pctõres, qui conuerſi ſenſerũt eius miſericordiã, laudãt & ſanctificãt nomẽ eius. Et mirabilia eius quæ fecit pro ſalute hominũ, ſcs, cõfiteãtur domino filijs hoĩm. i. ad filios hoĩm, uel apud filios hoĩm. Niſi intelligas, Mirabilia eius filijs hoĩm. ſcz exhibita, cõfiteãtur domino. Felix ſic legit, Manifeſtent uel celebrẽt (ſcilicet hoies redempti) domino miſericordiã eius, & mirabilia eius filijs hominũ. Exacerbauerũt eloquia dei. Fe. Defecerũt ab eloquijs dei, & conſiliũ altiſſimi blaſphemauerũt. Miſericordiæ laudant dñm.

Languerunt. Fe. Corruerunt.

Gratiæ ergo agendæ deo, q, ut dictum eſt, ſatiauit animam, quæ ſe uacuam inuenit bonis, & præterea, q etiã ſatiauit & impleuit bonis (quemadmodum Maria canit) qui ſedebant in tenebris & umbra mortis, Eſaiæ. 9. in paupertate, ubi omnia deficiebant, & ferro unde exire non licebat. Nam ut infra dicitur, portæ æreæ erant & uectes ferrei. Qui quare in hæc deſperata mala inciderint, ſic declaratur. Quia, inquit, defecerũt ab eloquijs dei, & conſilium altiſſimi blaſphemauerunt. Habuerunt enim uerbum dei, ſed abiecerunt, quod primi illi non habuerunt. Secunda liberatio à iuſtitijs carnis.

Secundũ ergo periculũ eſt, quando cognoſcentes legẽ, quærũt per legis opera iuſtificari, quod impoßibile eſt, ut dicitur Ro. 8. Act. 13. & 15. Hi falſo putãt ſe habere lucẽ, cũ reuera ſedeant in tenebris & umbra mortis, uincti in paupertate & uinculis ferreis, ut uides Ro. 7. quia Chriſtum caput nõ habent, uerã lucem, uitam, cibũ, diuitias, liberationẽ, licet maxime ſibi habere uideantur. Hi ſunt Iudei, id eſt, ſanctuli, ſuis operibus nitentes, alios dãnantes &c. Qui etiã ubi audiũt ſua opera nihil eſſe, ex ſola in Chriſtũ fide per deũ iuſtificari gratis, cõtemnũt, irrident eloquia dei, & cõſiliũ. & adinuentiones humanas magnificientes, cõſiliũ dei, id eſt, Euangeliũ Chriſti ignorantes blaſphemant. donec conteratur ſiue frangatur cor eorũ & hypocritica ceruix laboribus & operibus ſuperſtitioſis, quæ deus nõ mãdauit (ut hodie uidemus, imò experti ſumus) ex quibus tantũ abeſt, ut pacẽ cõſcientiarũ cõ-

ſequantur,ut magis quoq; inde torqueantur & uexentur & infirmentur & corruant,dum nemo eſt qui adiuuet.Tunc grauati laboribus,nõ tam in corpore quàm in conſcientia,per diuinam clementiã reſipiſcentes,abiectã uana illa fiducia deſiderant grauis huius uinculi liberationẽ(id quod eſt clamare,ut ſupra dictũ)& conſequũtur & gratiã & pacem,ſecundũ illud,Iuſtificati ex fide,pacẽ habemus,& gloriamur etiã in tribulatiõibus,Ro.5.

Confiteantur domino miſericordiæ eius,& mirabilia eius filijs hominũ. Quia contriuit portas æreas & uectes ferreos confregit. Suſcepit eos ex uia iniquitatis eorũ,propter iniuſticias enim ſuas humiliati ſunt. Omnẽ eſcam abominata eſt anima eorũ, & appropinquauerũt uſq; ad portas mortis. Et clamauerunt ad dominũ cum tribularentur,& ex neceſſitatibus eorum liberauit eos. Miſit uerbũ ſuum & ſanauit eos,& eripuit eos ex interitiõibus eorũ.

Suſcepit &c. Felix,Inſipientes à uia tranſgreßionis ſuæ,& à delictis ſuis adflicti fuerunt.

Hic gratiæ agendæ deo apud quem poßibile eſt,quod apud homines eſt impoßibile,Matth.19.Erubeſcant hypocritæ,qui ſuis uiribus aliquid tribuunt ſiue iuſtitiæ.Portæ æreæ hic ſunt & uectes ferrei,induratio & excæcatio,unde non potes emergere,niſi miſerationibus & mirabilibus dei. Et ne dubites,additur,Suſcepit eos(quemadmodum omnes ſuſcipere ſolet,certe non iuſtos)ex uia iniquitatis eorũ,qui aliam quam dei uiam ſecuti,iuſtitiam dei non cognouerunt.Voluerunt enim alia uia quàm per Chriſtũ iuſtificari,hoc eſt,ſua iuſtitia fidebant,quæ eſt uia iniquitatis & iniuſtitia,propter quam à deo derelinquebantur ſtudijs & conſilijs ſuis,Qui enim ſuam iuſtitiam ſtatuere uolunt,iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti,neq; eſſe poſſunt,Ro.10. In hanc tentationem(nam huc natura propenſa eſt)ſolent quoq; incidere à priori tentatione ſiue damnatione liberati,id eſt,qui mera gratia prius iuſtificati fuerunt,id quod accidit Galatis.

Sed uide quæ mala nos agitent,ut non fruſtra moneat ſubinde ſcriptura

esse uigilandũ, Tertium est periculum, quando uere iustificati, qui suas iu- Tertia libera-
stitias (quæ uere essent coram deo iniustitiæ) non sequuntur, qui iugiter pa tio à securita-
scuntur uerbo dei, ut pergant ex fide in fidem, de uirtute in uirtutem, inci te carnali.
piunt tedere huius mannæ cœlestis, ut Israëlitæ in deserto, quemadmodũ
Paulus scribit Corinthijs. Iam saturi estis, iam diuites estis, iam sine nobis re
gnatis &c. Hic non minus periculum mortis est, imò maius, ubi dedigna-
tur cibum ægrotus stomachus, quã ubi famelicus cibum non habet, illic enim
ne oblatus quidem cibus iuuabit. Et beati prædicantur esurientes, diuites
uero dimittuntur inanes. Verum hic quoq; resipiscentes per gratiam, medi
cinam accipiunt salutis. Misso enim uerbo suo, liberat eos deus à morte. Fa
cit enim per spiritum suum, ut quod fastidiunt uerbum, sapiat rursus. Vnde
hic uides nihil esse, q̃ habemus cibum uerbi dei scribendo, legendo, docen-
do, prædicando, audiendo, nisi deus eundem mittat in corda nostra, & spi-
ritu suo sapidum faciat.

Confiteantur domino misericordiæ eius, & mirabi
lia eius filijs hominum. Et sacrificent ei sacrificium
laudis, & annunciẽt opera eius in exultatione. Qui
descendunt in mare in nauibus facientes operatio-
nem in aquis multis. Ipsi uiderũt opera domini, &
mirabilia eius in profundo. Dixit & stetit spiritus
procellæ et exaltati sunt fluctus eius. Ascendũt usq;
ad cœlos & descendunt usq; ad abyssos, anima eo-
rum in malis tabescebat. Turbati sunt, cõmoti sunt
tanq̃ ebrius, & omnis sapientia eorũ absorpta est.
Et clamauerũt ad dñm cũ tribularẽtur, & ex neces-
sitatibus eorum eduxit eos. Et imperauit procellæ,
& stetit in auram, & siluerunt fluctus eius. Et lætati
sunt q̃ siluerũt et eduxit eos in portũ uolũtatis suæ.

Turbati sunt. Fe. Conterentur uel circũgyrabunt, quod apte dicitur de uertigine capitis ebriorum. Et imperauit procellæ, & stetit, scilicet procel la in auram, id est, commutata est in blandiorem aërem. Fe. Locauit turbi nem in tranquillitatem. In portum uolũtatis suæ, id est, quo ipse deus uo lebat. Fe. In regionem uoluntatis eorum, id est, quo ipsi uolebant & deside rabant. Hic est una dei & sanctorum uoluntas.

Laudare dominum.

Laudare dominum in misericordijs & mirabilibus eius, est ei offerre sa crificium laudis (de quo alibi diximus) ut quicquid est iustitiæ & salutis ei arroges, nihil tibi, & annunciare opera eius non hominum, & hoc in exul tatione, id est, gratiarumactione & lætitia spiritus sancti. Id quod hic ma nifeste dicitur.

Quarta liberatio præsidẽtium.

Quartum periculum uidetur non ad omnes pertinere, sed ad eos tantũ, qui nauibus descendunt in mare, ut operentur in aquis multis, Tametsi non ignorem periculum nautarum & gubernatorum ad omnes quoq; pertine re, qui in naui sunt. Est autem illorum, quibus prædicatio uerbi committi tur, & regimen ecclesiæ, ad piscandos homines in mari huius mundi, inter aquas multas, id est, populos, ut alibi dictũ. Vbi alijs sunt odor mortis, alijs odor uitæ, illis scandalum & stulticia propter crucem prædicatam, his dei sapientia, propter uerba uitæ æternæ. Hic insurgit statim hypocrisis, & fi cta pietas, quæ non fert sua cõdemnari. Insurgit stulta superstitio, quæ se per hoc obsequium putat præstare deo, insurgit manifesta impietas, & totum inferorũ regnum à dextris & à sinistris, psal. 90. sicut Paulus de se scribit 2. Corimth. 10. ita ut sæpe desperent de uita, ut Paulus quoq; 2. Corimth. 1. ne fidant in se. Hic excitatæ à deo procellæ, naues nunc in altum fluctibus esse runt, nunc rursum in profundum demittunt, ita ut nullo humano consilio possit periculo occurri, adeo omnia nonnunq; confunduntur, ut nulla spes sit promouendi Euangelij, imò permanendi illius, quod tam promotum est. Hic omnis sapientia nostra, & quicquid uerbi dei & fidei fuit in nobis, ui detur nos deserere. Non est hic uulgare periculum, ubi omnia uidentur de sperationis plena. Dormit enim in nauicula Iesus, donec clamore excite tur, cuius solius est dominari potestati maris, & motum fluctuum eius miti gare. Cuius rei egregium habes exemplum Matth. 8. quæ historia adeo huc quadrat, ut hoc loco possit uideri esse prædicta.

In hac classe quoq; sunt, si qui pij sunt principes, & alij, quibus publicæ committuntur functiones. Hi omnes graucm persecutionem, & mundi odi um sustinebunt, si pietati Euangelicæ adhæserint, ut debent, si gladij ure

& potestate pro innocentibus contra noxios, nullo personarum respectu recte usi fuerint, quod est eorum officij. Sed rursum experientur sæpe misericordem dei protegentis manum, ut tanto amplius magnificent dei misericordiam, quanto fluctus insurgentis maris fuerunt ante turbatiores, & periculum præsentius.

Confiteantur domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum. Exaltent eũ in ecclesia plebis, & in cathedra seniorum laudent eũ. Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim. Terram fructiferam in salsuginem, a malicia habitantium in ea. Posuit desertum in stagna aquarũ, et terram inaquosam in exitus aquarum. Et collocauit illic esurientes, et constituerunt ciuitatem habitationis. Et seminauerunt agros et plantauerunt uineas, et fecerunt fructum natiuitatis. Et benedixit eis et multiplicati sunt nimis, et iumenta eorum non minuit. Et pauci facti sunt et uexati sunt a tribulatione malorum et dolore. Effusus est contemptus super principes eorum, et errare fecit eos in inuio et non in uia. Et adiuuit pauperem ex inopia, et posuit sicut oues familias.

In sitim. Fe. Siccitatem. Et fecerunt fructum natiuitatis, id est, genuinũ & naturalem, quem natura spiritus produxit in hominibus, nõ natura humana, quæ post Adæ peccatum nihil boni potest aut habet. Fe. Et fecerunt fructum & fruges, ut uideas ex Heb. nihil esse necesse, ut nos torqueamus de fructu natiuitatis.

Effusus est contemptus, unde in uulgatis codicibus legendum est contẽptio non contentio. Fe. Effudit contemptum &c.

Quinta liberatio, Ne excidamus.

In congregatione populi, & in cathedra presbyterorum, id est, seniorũ & doctorum populi laudetur deus, ut eius opera & misericordiæ non humanæ traditiones & ambitiosa lucra prædicentur, Quia eius misericordiæ opus est, non solũ ab errore in uiam ueritatis ad iustitiæ manna & habitationem regni cœlorum reducere, & à præsenti periculo liberare, sed etiam in gratia iam præsenti conseruare, ne qui gloriamur nos esse populum dei, & recte gloriamur, si habemus eius uerbum, rursum nobis derelicti abijciamur, ut Iudæi.

Quintũ ergo periculũ monet, ne & nos excidamus sicut Iudæi excederunt, quemadmodũ hoc legis Ro. 11. Laudatur enim hic misericordia dei, & gentes receptæ sunt, Iudæis ad infidelitatem reiectis. Posuit, inquit, flumina, id est, ubi prius erant flumina illa spiritus sancti, gratia dei & doctrina prophetarum, posuit, inquam, in desertum, id est, fecit inhabitabilem terrã & derelictam. Et exitus aquarum, id est, ubi prius fluebant aquæ, posuit in sitim, id est, siccitatem, terram prius operibus ex fide sanctis fructiferam in sterilitatem, Nihil enim illic mãsit præter hypocrisim & uanam superstitionem, Hoc factum est propter maliciam & infidelitatẽ inhabitãtium in ea.

Contra, Posuit desertum, id est, desertã prius gentilitatẽ in stagna aquarum, id est, abunde illic fecit fluere gratiam Euangelicam, doctrinam fidei, intelligentiam scripturarum. Et terram prius sine aqua in exitus aquarum de qua re lege totum caput Esa. 35. Vnde dixit Christus Iudæis, Matth. 21. Auferetur à uobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius.

Et additur, Et collocauit illic gratiam esurientes, id est, peccatores, reiectis saturis. Et constituerunt ciuitatem habitationis, id est, ecclesiam congregauerunt, & prædicando ædificauerunt, quemadmodum sequitur uerbis metaphoricis, quibus felicitas temporalis describi solet, Et seminauerũt semine uerbi dei agros cordium, & plantauerũt uineas, in quibus pater agricola est, Christus uitis, credẽtes palmites, sicut Paulus se fecisse scribit. 1. Corinth. 3. Et fecerunt fidei fructum, alij trigesimũ, alij sexagesimum, alij centesimum. Et benedixit eis, cuius benedictione res & corporales & spirituales proueniunt, & multiplicati sunt nimis, Et iumenta eorum, id est, animales homines, qui fidem simulant, & non intelligunt ea quæ dei sunt, non magis quàm equus & mulus, illa, inquam, non minuit, siquidem oportet & zizania crescere usq; ad messem.

Et pauci

Et pauci facti sunt &c. Hoc non intelligi de persecutione martyrũ, qua ecclesia non imminuta est ecclesia, clarum est ex eo quod statim præcesserit, Et iumenta eorum non minuit, id est, multi facti sunt animales qui inter eos erant & qui nomine eorum censebantur. Cœpit enim ecclesia deficere, ubi pastus uerbi dei cœpit deficere, ubi licet multa prædicata sint, disputata, scripta, non tamen merum dei uerbum, sed immixta est zizania, animalis illa & mundi sapientia, philosophia, quæ admissa semel confirmauit, quod apostoli Christi maxime damnauerunt, nempe doctrinam pseudapostolorum quæ docet ex operibus legis iustificari contra Euangelium gloriæ magni dei, quod est uere negare Christum esse filium dei & mortuũ fuisse resurrexisseq; pro nobis. Et tamen iactatum est admixtione philosophiæ deturpari rem Christianam, sed fructus iam sero prodidit arborem. Illic cœperunt omnia furere sectis, contentionibus, deinde humanis constitutionibus, sed leuiter primũ (quemadmodũ solet dæmonium meridianum) donec omnia repleta sint superstitionibus & doctrinis humanis extincta fide & charitate, & misere uexatæ cõscientiæ hominũ, & erectæ impietates. Eò enim prodituram quandoq; mũdi sapientiam & carnis prudentiam omnes ferè apostoli prædixerunt, Et Christus, Abundabit, inquit, iniquitas, refrigescet charitas multorum. Quid est iniquitas nisi infidelitas, cum iustitia nihil sit nisi fides? Hoc est, Erit tempus quando extincta arbore, id est, iustitia illa fidei, peribit quoq; infidelitatis frigore fructus eius, id est, charitas, quæ ut tam nusquã uidetur, ita ne dubita fidem periisse. Vides itaq; quæ fuerit tribulatio mala & dolor.

Sed unde quæso hæc omnia mala uenerunt? Effudit, inquit, deus contẽptum super principes eorum. Principes populi dei sunt Episcopi & doctores quos deus elegit ad prædicandum Euangelium, sicut dicitur psal. 44. Constitues eos principes &c. Principes enim in scripturis sapientes & potentes uocantur. Super quos, quia relicto Euangelio alia quæsierunt, effudit deus contemptum, id est, contempsit eos & reliquit sibi, & errare fecit in inuio & non in uia, quia neglecto Euangelio uera uia suas traditiones statuerunt. Quod iamdudum extra uiam errarunt iam penè totus mundus clamat. Et præterea principes seculi omnes ferè sanguinem sitiunt, & iniustitia, dolus, auaricia & hypocrisis ubiq; regnant. Non enim potest aliud fieri in regno infidelitatis.

Vbi nunc sunt qui dicunt patres nostros per tantũ tempus errare non potuisse? At aiunt, Ergo nullus interim saluatus est? Absit, Deus nouit qui

sunt sui, qui docet, & mittens uerbum suum sanat suos electos, & docet in cordibus ubi legem suam scribit secundū Hieremiam, etsi infidelitas & impietas in hypocrisi regnet. Ita credo aliquos seruatos in medio etiam Babylonis, & in medijs Sodomis, ut Loth, & in medio fornacis ardentis, ut tres pueros, secundū Danielem. Quandoquidem sic dicit dominus, Ezech. 34. Ecce ego ipse requirā oues meas &c. Et in Ioanne, Erunt omnes theodidacti Ioi, Id quod hic magnæ consolationis uerbo additur. Et adiuuit siue exaltauit pauperem, id est, miserum & adflictum populum ab inopia siue adflictione conscientiæ, docendo suo spiritu & reuelando rursum Euangeliū gloriæ & gratiæ suæ, & posuit sicut oues familias siue progenies suas, hoc est, pastorem se eis exhibuit. Qui uersus nobis hodie scribendus est aureis literis &c.

Videbunt recti et lætabuntur, et omnis iniquitas obturabit os suū. Quis sapiens et custodiet hæc? et intelligent misericordias domini.

Finis psalmi ostendit non uulgarem hic esse prophetiam. Videbunt, inquit, hæc omnia recti, id est, iusti iustitia fidei, hoc est, credentes, & lætabuntur, Amen. Et omnis iniquitas, id est, iniustitia siue infidelitas oppilabit os suum, id est, ne uerbo quidē poterit his contrauenire. Id quod hodie (Christo gratia) uidemus, melius forte uisuri sunt posteri. Sapiens uero, id est, spiritu dei doctus non animalis homo custodiet in corde suo ista dei beneficia, & soli sapientes, id est fideles, intelliget dei misericordias hic descriptas. Hoc quoq; epiphonema, Quis sapiens &c. in fine Oseas adiecit.

PSALMVS CVII.

Titulus. Cantium Psalmi Dauid.

SVMMA. *Psalmum esse Christi, deinde & nostrum, ex psal. 56. & 59. intelliges. Ex his enim duobus compositus est.*

PAratū cor meū deus, paratū cor meū, cantabo et psallam in gloria mea. Exurge gloria mea, exurge Psalteriū et cithara, exurgam dilucu-

lo. Confitebor tibi in populis dñe, psallam tibi in gentibus. Quoniam magna est super cœlos misericordia tua, & usq; ad nubes ueritas tua. Exaltare super cœlos deus, et sup omnẽ terrã gloria tua. Vt liberẽtur dilecti tui, saluũ fac dextera tua et exaudi me. Deus locutus est in sancto suo, Lætabor & partibor Sicima, & conuallẽ tabernaculorũ dimetiar. Meus est Galaad et meus est Manasses, et Ephraim susceptio capitis mei. Iuda rex meus, Moab lebes spei meæ. In Idumæam extendam calciamentũ meũ, mihi alienigenæ subditi sunt. Quis abducet me in ciuitatẽ munitionis? aut quis deducet me usq; in Idumæam? Nonne tu deus qui repulisti nos, & non egredieris deus in uirtutibus nostris? Da nobis auxilium ex tribulatione, et uana salus hominis. In deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.

Paratũ cor meum, *non repetitur in Hebræo. Cantabo & psallam in gloria mea, id est, in gaudio spiritus & gloria qua gloriabor in domino. Felix, Cantabo & psallam etiam ô gloria mea. Exurge nablum & cithara, excitabo auroram. Deus locutus &c. Fe. Deus locutus est in sanctitate sua, exultabo, diuidam Sichem, & uallem Suchoth metiar. Spei. Fe. Lotionis.*

Mihi &c. Fe. *Super Philistæam iubilabo. Nónne &c. Fe. Nónne deus oblitus es nostri? & non egredieris cum exercitibus nostris. Et uana salus hominis. Fe. Quoniam uanitas salus ab homine.*

PSALMVS CVIII.

Titulus. προσκλευσις Dauid Psalmus.

SVMMA. Psalmus esse Christi & membrorum eius, contra blasphemantes Christi gratiam, in primis Iudæos comprehendentes ad crucifigendum Iesum, quorũ dux fuit Iudas, notum est ex Act. 1. Præterea constat omnem maledictionem hanc quæ hic describitur uenisse super eos, ut non dubium sit idem iudicium uenturũ super eos qui similiter contra Christum delinquunt, id est, manifestam Euangelij gloriæ dei persequuntur ueritatem, blasphemantes infideliter quod ipsa ueritate cõuincere nõ possunt aut bona conscientia impugnare. Quod si ignorãtes adhuc quasi deo obsequium præstent, faciunt, deus quandoq; pro bona uoluntate sua miserebitur eis. Si uero sua quærentes (quod de multis timemus) prudentes & scientes faciunt, quemadmodũ Iudæi multi, imprimis pharisæi & principes populi, iudicium quod hic scribitur eos manet, id est, cæcitas mẽtis, ut palpent etiam in meridie, sicut lex dicit, & fiant contra dominũ semper &c. quia dicunt à diabolo esse quod uerum esse in suis cordibus negare non possunt. Atq; hæc est blasphemia irremissibilis in spiritũ sanctum sic manifestam & odisse & persequi ueritatẽ tanquã impiam & quæ à diabolo sit rem. Sic enim habes Marci 3. Qui blasphemauerit in spiritum sanctum non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti, quoniam dicebant, spiritum immundum habet. Verum hoc iudicium ut est horrendissimũ ita & occultissimum nobis est, nec datur nobis ferre sententiã nisi de quibus iam latam legimus. Iccirco non debemus cessare, orare pro eis, dabit procul dubio nobis quosdam deus ex illis, qui occulto eius iudicio nondum hoc blasphemiæ iudicio damnati sunt, tametsi quod ad uerba & opera attinet corã oculis nostris uideri possint incidisse. Ego autẽ, inquit, orabam &c. Christus ergo in psalmo loquitur, quem nunc audiamus.

Peccatũ in spiritum sanctum supra psal. 68

DEus laudem meã ne tacueris, quia os peccatoris et os dolosi super me apertum est. Locuti sunt contra me lingua dolosa, et sermonibus odij circũdederunt me et oppugnauerunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi,

tgo autẽ orabam. Et posuerũt contra me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.

Fe. Deus laudis meæ ne taceas. Id est, Tu deus à quo est omnis laus mea ne dissimules iniuriam quæ mihi irrogatur.

Quia pater propter tuum uerbum quod prædico blasphemia iactatur in me, & dicor seductor populi & hæreticus, & hic omni dolo & fuco agunt, ut talis credar qualem ipsi faciunt, cum tamen nihil male de eis meritus sim, imò bene, nam eos Euãgelio tuo sanare uolui, & præterea pro persequentibus orabam, tantũ aberat, ut eis male uellem.

Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet a dextris eius. Cum iudicatur exeat condẽnatus, & oratio eius fiat in peccatum. Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. Fiant filij eius orphani, & uxor eius uidua. Commoti emigrent filij eius & mendicent, eiiciãtur ex habitationibus suis. Scrutetur fœnerator omnẽ substantiam eius, & diripiant alieni labores eius. Nõ sit illi adiutor, nec sit qui misereatur pupillis eius. Fiant filij eius in interitum, in generatione una deleatur nomen eius. In memoriam redeat in conspectu domini iniquitas patrum eius, & peccatũ matris eius non deleatur. Fiant contra dominũ semper, & disperdatur ex terra memoria eius. Pro eo q̃ non est recordatus facere misericordiam, & persecutus est hominẽ pauperem & inopem et compunctũ corde ut occi-

deret. Et dilexit maledictionẽ & ueniet ei, & nolu-
it benedictionẽ & elongabitur ab eo. Et induit ma-
ledictionẽ ſicut ueſtimentũ, & introiuit ſicut aqua
in interiora eius & ſicut oleum in oſſa eius. Fiat ei
ſicut ueſtimentum quo induitur, et ſicut Zona qua
ſemper præcingitur. Hoc opus a domino eorũ qui
criminãtur me, et qui loquũtur maligna aduerſum
animam meam.

Commoti. Fe. Inſtabiles uagentur &c. id eſt, incertis habitent ſedibus. Eijciantur ex habitationibus ſuis. Fe. Inquirant ex deuaſtationibus ſuis, id eſt, ubi omnia quæ ipſorum ſunt uaſtata fuerint, inquirunt præ paupertate, ſi forte illic ſit aliquid reſidui. Scrutetur fœnerator. Fe. Perdat exactor. Adutor. Fe. Attrahens uel præſtans miſericordiã. Fiant filij eius in interitum. Fe. Sit nouiſſimũ eius interitus, in generatione altera deleatur nomen eorũ. Fiant contra dominũ ſemper. Fe. Sint in conſpectu domini ſemper, (ſcilicet peccata patris & matris uel ipſi filij ad puniendũ) & perimat (ſcilicet dominus) de terra memoriam eorum.

De maledictionibus, pphe-ticis.

Horrẽda ſunt hæc quæ nobis ſcripta ſunt ut uideatur iudiciũ dei in eos qui perſequũtur Chriſtũ & blaſphemãt Euangeliũ & Euangelij profeſſores condẽnant, ut tũc Iudæi. Væ illis ſi quandoq; ſpũs dei in ſanctis, imò in deo pro ſanctis cõtra eos ita precatus fuerit, qui ad tempus multa patientia utitur, ut alibi diximus. Nõ raro iſtas maledictiones in prophetis uides. Spiritus enim dei profert ſententiã damnationis in prophetis, ubi ad amaritudinem cõcitantur prophetæ, quia blaſphematur uerbũ dei quod prædicãt, qui hactenus, ut ſupra dictũ, pro perſequẽtibus orare ſolebant. Sic & Chriſtus orauit pro tranſgreſſoribus, & orare docuit, qui tamẽ dixit, Væ uobis ſcribæ & phariſæi, hypocritæ &c. Dum ergo iſtas diras legis & execrationes, prophetias eſſe ſcito quibus iudicium dei prædicitur in uerbi dei blaſphematores & prædicatorum eius condemnatores. Sic enim hic concludit Chriſtus, Hoc eſt opus quod fiet eis à domino, qui falſo accuſant me & male dicta & blaſphemias iactant aduerſus animã, id eſt, uitam meã, hoc eſt ad-

Hoc opus à domino &c.

ne ſum me. Illi uero imprimis ſunt ex numero horũ maledictorum, qui his uerbis abuti ſolent cõtra fures & neſcio quos alios, & nihil norunt niſi maledicta iactare maledictionis filij, qui ſecundũ nomen quod habẽt, deberẽt benedictionem omnium gentium, quæ nobis per Chriſtum contigit, hoc eſt Euangelium, prædicare. Abutũtur his ſcripturis, & iudicio dei fit ut ſuam contra ſe proferant ſententiam hic deſcriptam.

Peccator eſt impius, qui conſtituitur ſuper eum populum (nam de uno homine nõ loquitur, ut uides in cõtextu) eſt diabolus, qui hic à dextris eius ſtare dicitur, id eſt, eſſe ſuſceptor eius, quemadmodũ ſæpe legis deum ſtare à dextris pij & pauperis, & ut infra uides in fine pſalmi. A dextris impij.

Cum iudicatur &c. Quidam conuertuntur à deo ubi iudicium dei ſenſerint & lex eis reuelata fuerit, impij autẽ deſperant. Cuius exemplum eſt Iudas ille epiſcopus & apoſtolus, qui argentum Chriſto prætulit & diabolus erat corã deo, qui apoſtolus uidebatur hominibus, Ioan. 6. Cuius & exẽplum ſunt omnes impij Iudæi, qui ne iudicati quidem à deo reſipiſcere potuerunt, ſed deſperantes excæcati perdurant. Cũ iudicatur.

Oratio fit eis in peccatũ, dum nõ agnoſcũt errorem ettamẽ deprecãtur iudicii & pœnã & damna rerũ &c. quibus hoc cæcitatis additur, ut incipiant orare deum contra Euangelij ſacri profeſſores, ſcilicet ut deus impie agat contra ſuam ueritatẽ, contra ſeipſum, quibus alibi dicit, Exiſtimaſti iniquę q; ero tui ſimilis &c. Quid magis miſerum illis quibus & ipſa oratio reputatur in peccatũ, quia non eſt oratio fidei? Vnde in pſal. 17. Clamauerunt nec erat qui ſaluaret, ad dominum nec exaudiuit eos &c. Oratio peccatum.

Fiant dies eius pauci, id eſt, pereat quãprimũ regnum & uita eius, & locus & officij nomen quod occupat accipiat alter. Sic Mathias in locũ Iudæ ſubrogatus eſt, gentes in locum Iudæorũ. Sic & hodie fiat ut qui peccatores habentur ſubrogentur in locum ſanctulorum, qui nihil aliud ſunt quã Euangelij blaſphematores. Et certe ita iam coram deo factum eſt, Amen. Chriſtus dicit, Auferetur à uobis regnum dei &c. Epiſcopatum eius &c.

Fiant filij eius orphani &c. id eſt, patres & mariti occidantur & filij eijciantur è ſuo regno, & fœnerator, id eſt, qui aliena bona libenter rapit, qui exactor dicitur ex Hebræo (quales tunc erant Romani & Romanorum milites) auferat quicquid poſſidet & quicqd ſuis ſibi laboribus uidebatur congregaſſe. Nemo illius & poſterorum eius miſereatur. id quod & noſtræ gentes in miſeros Iudæos faciunt ſed male. Deus quidẽ eos damnauit, ſed nos male facimus eos perſequendo, quemadmodũ & olim ſe condemnauc-

runt omnes gentes, quæ Iudæos persecutæ sunt non deo obsequendo sed certe cum mala conscientia, licet deus ita uoluit per ipsas fieri, ut legis in Esaia, Hieremia, Ezechiele &c.

Fiant nati eius in interitū &c. id est, breui pereat memoria eorū, ut nullius in terra sint æstimationis, ut qui ante regnare uidebantur iam ne ciuitatem quidem, ne pagum quidem unum in toto mundo possideant. Quod timet impius ueniet super eum. Sic enim timuerunt, Ne forte ueniant Romani &c. & hodie, Si prædicatio Euangelij ita perrexerit, perdemus omnia nostra, non sat habebunt filij nostri, fratres & consanguinei. Ita impietas in sua cōmoda respiciens retinere uult uerbū quod uelociter currit ubi deus illud emiserit.

Iniquitas parentū. In memoriam &c. Timeant hos qui se crediturос dicunt quemadmodū sui patres crediderūt. Deus uindicat iniquitatem patrum in filios (ut dicit lex) in tertiam & quartam generationem, ubi similem inuenerit iniquitatē. Qui uero deficiunt ab infidelitate patrū, iam eorum filij non sunt, sed filij dei. Christus Iudæis dixit, Vos implete mensuram patrum uestrorum &c. Et peccatū matris eius non deleatur, repetita est sententia, nisi de immūda conceptione & natiuitate intelligas & certe non male, quemadmodū Christus dixit Iudæis, Nisi crediderit is q; ego sum, in peccato uestro moriemini.

Fiant contra dominū semper, Hæc est nouissima execratio ut inexpiabile fiat peccatū coram deo, quemadmodū supra diximus. Et ista omnia maledicta uenerunt super eos, q; etiā contra conscientiam ut bestiæ fœrociores irruerint abs q; misericordia in Christum & Christianum, nihil male meritum sed bene uolentem saluti omnium, quem iam deus pauperē, inopem, & corde tristem fecerat, nempe expositum ad crucem, quēadmodum alibi queritur, Quoniā quem tu percussisti persecuti sunt &c. Hic dicunt illi leones & catuli leonum, Deus dereliquit eum, persequimini & comprehendite, quia non est qui eripiat &c.

Et dilexit &c. Benedictionem Euangelij qua mundarentur credentes ab omni peccato & fierent filij dei reges ueri & sacerdotes &c. noluerūt, habebunt ergo confusionem coram mundo & maledictionem æternam coram deo quā quæsierunt. Maledictione circumdabuntur ut uestimento, & interius replebuntur ea ut aqua quæ bibitur, & ut oleum quod peruadit in ossa & corporis membra. Hoc opus à domino &c. Ita faciet pro sua ueritate deus, ne securi sint aduersarij dum uident imbecillitatem illorū quos persequuntur, non ipsi sed deus pro eis pugnabit &c.

Et tu

Et tu domine fac mecũ propter nomen tuum, quia benigna est misericordia tua. Libera me quia pauper & inops sum ego, & cor meum conturbatum est intra me. Sicut umbra cũ declinat ablatus sum, excussus sum sicut locustæ. Genua mea languerũt præ ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum, et ego factus sum opprobrium illis. Viderunt me, mouerũt capita sua. Adiuua me domine deus meus, & salua me secundũ misericordiam tuam. Et sciant q̃ manus tua hæc, & tu fecisti eam. Maledicent ipsi, & tu benedices qui insurgunt in me confundantur, seruus autem tuus lætabitur. Induantur qui criminantur me pudore, & induantur sicut diploide confusione sua. Confitebor domino nimis in ore meo, et in medio multorum laudabo eum. Quoniã astitit a dextris pauperis, ut saluam faceret ex persequentibus animam meam.

Immutata est propter oleum. Fe. Exaruit à pinguedine uel oleo. Hebræum significat macrem contraxisse, quia aberat pinguedo siue oleum. Icirco quod nos legimus sic intelligere potes licet coactius. Caro mea immutata est propter oleum non quod comederam sed quod non habebam. Significat enim se nihil pingue edisse, dum in angustia mentis etiam neglectus cibus fecit deficere corpus.

Descripto iudicio aduersariorum, misericordiã dei pro se & suis simili ter tribulatis inuocat, ut ex malis liberatus glorificetur, cõfusis aduersarijs. Hic nulla merita humana uides, sed solam dei benignitatem, quæ nos libe=

rat respiciens in suam misericordiam & in nostram inopiam.

Sicut umbra &c. Sic abiectus sum ut amplius nõ sit mihi locus in mũdo, quemadmodũ umbra perit cum declinat ad uesperam &c. Et abiectus sum uelut seductor, uelut pestis locustarũ, quæ uento raptæ ex agris ubi uastant omnia proijciuntur in mare, quã pestem locustarum Germani non norunt, sed in libris sacris & prophetis sæpe legis. Ita Christiani habentur non solum inutiles ut umbra, sed etiam nocentes, ut locustæ &c.

Genua &c. Id est, corpus meum deficiebat dum nõ libuit edere propter dolorem animi quo cruciabar ad blasphemiam eorum, ad cæcitatem eorũ, & persecutione eorum grauabar. Viderunt &c. Psal. 21. Adiuua ergo & ita cum gloria adiuua ut sentiant aduersarij nostri tuam manum & potentiam esse quæ sæuiat in eos, quæ glorificet nos & q̃ tu fecisti eam manum siue potentiam.

Excõmunicatio in Euãgelij professores.

Maledicent &c. Habent hic quid ualeat ipsorum excommunicatio & ficta fulmina contra Euangelij professores. Cessate cæci, uestra maledicta, uestræ diræ (nihil enī aliud nostis) sunt nostræ benedictiones, quæ ne turbare quidem nos debent, tantũ abest ut noceant. Beati estis, inquit, cum male dixerint uobis homines, & dixerint omne malum aduersum uos mentientes propter me, Gaudete &c. Et præterea quicquid mentiuntur & detrahunt nobis qui male uolunt Euangelio, suo tempore conuertetur nobis in gloriam, Expectemus tantũ patienter dei benignitatem.

Confitebor &c. Id est, liberatus grattas agam & prædicabo misericordiam tuam in populis, ut innotescat ubiq; Euangelium gloriæ tuæ, qui deijcis persecutores & glorificas Christum tuũ, qui deponis potentes de sede & exaltas humiles, qui laudem meam non taces, etiãsi ignominiam contra me iactet uel totus mundus, ut tandem obstruatur os loquentium iniqua, Amen.

PSALMVS CIX.

Titulus. Dauid Psalmus.

Psalmum esse de Christo, notum est ex Matth. 22. ubi nemo phariſæorũ potuit respondere Christo ne uerbo quidem, qua ratione Dauid uocaret Christum suum dominum, cum tamen filius Dauidis in prophetis scribatur quemadmodũ & ipsi confitebantur. Citatur quoq; hinc 1. Cor. 15. Oportet, inquit, regnare Christũ donec pater ponat omnes inimicos eius sub pedes eius. Et in Epistola ad Heb. certe non humana interpretatione exponitur uersus, Iurauit dominus & non pœnitebit eum &c.

SVMMA. Christi ergo regnum mox à glorificatione, ut declarat hinc Petrus, Act. 2. hic describitur, quin & sacerdotium æternum quod spiritu ale sit necesse est, Vtroq; Christus & salus est credentium & damnatio per secutorum, ut enim regnum defendit sanctos, ita & sacerdotium pro eis intercedit, neutrum uero fit cum commodo blasphemantium, qui irruentes in ueritatem impingunt in Christum petram scandali & lapidem offensionis &c. Ad hanc autem gloriam Christum per calicem passionis peruenisse ultimus uersus declarat, secundũ illud, Oportuit pati Christum & ita intrare in gloriam suam. Christus Sacerdos, Rex, Iudex.

DIxit dominus domino meo, sede a dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorũ. Virgam uirtutis emittet tibi dominus ex Sion, dominare in medio inimicorũ tuorum. Tecũ principatus in die uirtutis tuæ in splendoribus sanctorum tuorum, ex utero ante luciferum genui te.

Christus filius est Dauidis secundũ carnem, Rom. 1. & Dominus Dauidis non solum secundũ diuinitatem, sed etiã secundũ regiam dignitatẽ & sacerdotiũ. Sine dubio enim filius hic patris dominus est, quando pater rex tantũ carnalis est & ideo mortalis. Filius uero rex spiritualis & ideo æternus, quemadmodũ Esa. 9. dicitur. & repetitur ab angelo, Lucæ. 1. Super solium Dauid & super regnũ illius sedebit, ut confirmet illud non mundana potentia, aut diuitijs, aut carnis iustitia & sapientia, sed iudicio & iustitia uera amodo & usq; in sempiternũ. Infirmũ erat regnũ Dauidis qđ oportebat per filiũ Christũ confirmari, & præterea maledictũ erat nisi ei bene diceretur per hũc filiũ Dauidis sacerdotẽ & uerũ Melchizedec, qui bene dixit Abrahæ & omni semini eius, id est, oĩbus Abrahæ fidẽ per uniuersum orbẽ secutis, quẽadmodũ promissum erat, In semine tuo benedicentur cunctæ cognationes terræ. Ad hæc Dauid regnabat in terris. Christus autẽ regnat in dextera dei patris, ut hic dicitur, acepta omni potestate & in cœlo & in terra, ut sit rex regum & dominus dominantium. Cur ergo non dominus Dauidis est, sine quo Dauidis regnum nullũ est, & sine quo Dauidi non Christus dominus Dauid.

est salus, & in quẽ respiciunt promissiones Dauidi factæ unde ipse ipsius q̃ regnum exaltaretur in æternum?

Hic non semetipsum glorificauit, ut erubescat opinio potentiæ, sapiẽtiæ & iustitiæ nostræ, imò & omnis ambitio humana quæ se præferre alijs stu-
Regnũ Christi det & mortificationi reluctatur, sed is glorificauit eum, qui dixit ad eum, Sede à dextris meis, id est, rex esto ut ego super omnia & in cœlo & in terra, Matth. ult. de quo diximus & Psal. 8. & .71. Iubetur uero sedere nõ ad caput ne uideatur esse supra deum, quia Christi caput deus. 1. Corim. 11. Neq; ad sinistram, ne uideretur eius gloria minor gloria dei, sed ad dexteram, id est, in potioribus bonis patris, ut æqualitas significetur. A dextris ergo regnat, cuius regnũ est spirituale, nam sinistra temporalia sunt, ut alibi diximus, licet & ipsa ei subiecta sint. Sic interpretatur Paulus, propter quod & deus illum exaltauit &c. & omnis lingua confiteatur, q̃ dominus Iesus est in gloria dei patris.

Hoc regnum est, q̃ Christus in nobis uincit mundum, peccatum, Satanã, inferos. Rex enim Christus non esset si uinceretur in suis, quibus & ipse dixit, Confidite, ego uici mundum. Non potest superari Christus in nobis, quẽ admodum legis ad Ro. 8. Nam eius regnum est in electis omnibus, atq; adeo hoc regnum est ipsorum electorum, Ephe. 2. quo ipsi quoq; in Christo & cũ Christo regnant, & reges sunt & triumphatores sunt super omnem mũdi
Lilium inter spinas. potentiam, peccatum, mortẽ & inferos. Inter quæ mala uiuimus & pugnamus, imò regnamus (quẽadmodum hic Christo dicitur, Dominare in medio inimicorum tuorum) ne securus unquam sis de te, in Christo autem securus, Omnes enim qui pie uolũt uiuere, in Christo persecutionem patientur. Frustra optamus ut ab iniquis uel ab iniquitate & peccatorum turba non impetamur. Sufficit nobis gratia dei quæ absorbet peccatum omne, si non uult à nobis auferre stimulũ carnis nostræ angelũ Satanæ, qui foris & intus oppugnat. Dominamur enim per Christum, sed in medio adhuc inimicorum, Donec pater deus ponat omnes inimicos nostros & quicquid pietati in Adã aduersatur scabellũ pedum nostrorũ in resurrectione nouissima, tunc primum uidebimus omnia Christo & Christianis subiecta, quæ & nunc sunt subiecta, sed nondũ uidentur, tunc insultantes dicemus, Absorpta est mors in uictoria. Vbi est mors uictoria tua? ubi est mors aculeus tuus? Nunc autẽ interim uerum est quod in Canticis sponsus dicit, Sicut lilium inter spinas sic amica mea inter filias. malos ergo iuuato docendo, increpando, bonam conuersationem ostendendo, non offendendo scandalis, item pro eis oran-

do, non statim abijciendo, ita tamen, ut alij fiant, non tu impietati consentias, ut uere per Christi spiritum regnare possis qui peccatores uenit ut saluos faceret. Quod si contempserint beneuolentem, erit quando contemnere non poterunt, quando scabellum pedum tuorũ erunt, id est, despectissimi, qui hic ad caput sedere uidebantur. Tu tantum caue, ne uindices, dominus uindicabit, qui dicit, Ego ponam (ut tu hic mihi uindictam permittas) inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ne uindices.

Virgam uirtutis &c. Christus fide regnat usq; ad iudicium, deinde in æternum absq; fide reuelato deo, ut uideatur absq; ænigmate facie ad faciem, quando clare uidebitur Christi regnum esse regnum dei, id quod nunc interim spiritu fidei creditur, hoc scilicet est quod supra audiuimus. Sede à dextris meis, donec &c. & 1. Corint. 15. Cum tradiderit regnum &c. Verum non obmittit quoq; psalmus dicere, unde cœperit hoc regnum & mysterium à seculis absconditum, primum reuelari, Virgam, inquit, id est, sceptrum uirtutis, id est, potentiæ & exercitus, siue regni tui, emittet dominus, non tu (ut dei opus uideatur solius, etiam ubi Christus describitur, ut pudefiant iustitiarij) Ex Sion, Inde enim cœpit euulgari Euangeliũ, quod est sceptrum Christi, quo occiditur impius & impietatis regnum. Esaiæ. 11. 2. Thessalon. 2. de quo psal. 44. Virga directionis uirga regni tui. Secũdũ illud Esa. De Sion exibit lex, & uerbũ domini de Hierusalem. Vide psal. 2. Quod sceptrum nisi dominus emittat, extrusis operarijs in messem suã, frustra omnia tentamus, & sine fructu manebit negociũ nostrũ. Vbi uero emissum fuerit, bene speremus, nam frustra emitti non potest uerbum dei. Esa. 55. Nunc per fidẽ Ex Sion.

De potentia uero & gloria huius regni, in quo per liberam charitatem & spontaneum cor subiectus est populus, dum interim inimici subiecti esse nolunt, etiam hoc additur, Tecum, ô Christe, erit principatus (sic enim hic ἀρχὴ debere reddi præcedentia omnia postulant) in die uirtutis tuæ, id est in tẽpore fortitudinis & regni tui. Nam in tempore infirmitatis tuæ, hoc est in uita mortali seruus potius eris & uideberis nouissimus utrorum quã princeps. Atq; hunc principatum & potentiam regni Christi esse in credẽtibus, clare subditur. In splendoribus, inquit, sanctorum, id est, in illuminatione & gloria cognitionis dei in omnibus credentibus. Tecũ principatus &c.

Ex Heb. autem sic, Populi tui spontanei offerent in die fortitudinis tuæ, in splendoribus uel decoribus sanctitatis. Vel, Populus tuus erit oblationes liberales &c. Vel, Populus tuus cum oblationibus liberalibus &c. Quod nos legimus, idem erit sic. Principatus. i. populus regni tui erit tecũ, id est, Spontanei.

ſpontaneus, non contra te &c. Quo quid aliud ſignificatur quã populum Chriſti non legis populum futurũ, qui cogatur benefacere, hoc eſt, hypocritam ſi legem ſimulare, ſed populũ ſpontaneũ bonæ uoluntatis. i. qui ſpiritu dei actus, ſeipſum offerat deo, & alijs libera ſubdatur οἰάϛ; faciat charitate?

Ex utero &c. Quid uero ſibi uult, quod dominus addit ad Chriſtum ſuum, dicẽs, Ex utero ante luciferũ genui te? Libet hoc loco libere ſine aliquo periculo euagari per uarias interpretationes, ut dicam quæ mihi uel ſola hoc loco uideatur requiri, Vulgo hoc exponũt de Chriſti diuinitate. Ex utero, id eſt, ex ſecreto diuinitatis meæ genui te ante luciferum, id eſt, ante angelicam naturam, quaſi lucifer ſignificet angelum, id quod putant ex Eſaiæ cap. 14. cum tamen illic lucifer ſtella ſignificetur, cui comparatur rex Babylonis in gloria regni ſui, nec hic aliud ſit in Græco, quàm ἑωσφόρος, quæ eſt ſtella matutina. Iſti tamen in hac ſententia poſſunt iuuari, ut intelligatur Chriſtus, quis in tempore natus ſit & à reſurrectione regnauerit in dextera patris, non tamen eſſe nouus deus, ſed ex ſubſtantia patris, unus cum patre deus natus ante luciferum, id eſt, ante lucis huius uiſibilis creationem, proculdubio ab æterno. Nihil enim noui in diuinitatis accidit natura. Nec abhorret à ſcriptura, q uterus metaphorice deo tribuitur, ut eſt & Eſa. 46. Qui portamini à meo utero, qui geſtamini à mea uulua.

Genui ab æterno.

Genui ex uirgine. Verum quid prohibet etiam iſto modo de Chriſti humanitate interpretari? Tu quem Dauid uocat dominum ſuum, qui rex es in dextra mea, expectans, ut inimici tibi ſubijciantur, in quorum medio dominaris, qui populũ habes ſpontaneum, qui iſta omnia à me accepiſti, ut deo inferior, nempe homo, Tu, inquam, uerus homo natus es, ut ſic uterus ſiue uulua ſiue matrix in primaria accipiatur ſignificatione. Ego, inquit, non uir aliquis aut uiri ſemen, genui te meo ſpiritu ex utero materno, ex uulua uirginea, ante luciferum, id eſt, ante mundi conſtitutionem (id quod pertinet ad diuinam præſtinationem) uel, ante luciferum, id eſt, ante ortũ diei. In nocte enim Chriſtus ex utero natus ſcribitur, Lucæ. 2. Quo ſignificatum eſt, in mediis tenebris uenijſſe lumẽ Euãgelicũ, ſecundũ illud Eſaiæ, Populus qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnã &c. Quod impletũ cecinit Zacharias pater Ioannis. Illuminare, inquit, ijs qui in tenebris & umbra mortis ſedent &c.

Genui adoptione. Audiſti natiuitatẽ diuinitatis Chriſti ex patre ab æterno, audiſti & eius natiuitatem ſecundũ humanitatem ex matre ſine humano ſemine in tempore, Cur non addimus etiam tertiam Chriſti generationem, quæ eſt adoptionis per gratiam, quam uel ſolam hic malim interpretari, non in Chriſto

solum, sed & in toto corpore eius quæ est ecclesia? Hæc non tam generatio est quã regeneratio, quæ incipit in baptismo nostro, sed perficitur in resurrectione futura. Fit enim hæc ex spiritu sancto natiuitas, sed toti spiritus fieri nõ possumus, donec caro & sanguis, id est totus Adam, aboleatur. Tũc enim non solum anima spiritualis erit, sed hoc quoq; corpus animale resurget spirituale.

Hanc quoq; Christus regenerationẽ nobis suo baptismo ostendit, non q̃ ipse indigeret ad diluenda peccata sua, qui etiã secundũ carnem de spiritu sancto ex uirgine conceptus erat, sed ad diluenda peccata nostra, oĩa propter nos fecit. Vnde illic auditur uox quasi de iam nato filio, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Vt non dubitemus nos quoq; in baptismo spiritus & aquæ adoptari in regnum & hæreditatẽ lucis & nos esse dilectos in Christo dilecto. Et sicut baptismus Christi perfici nõ potuit nisi absorpta mortalitate quã propter nos adsumpserat, sicut nec noster. Ille enim noster erat. Vnde ait Lucæ. 12. Baptismo habeo baptizari, & quomodo coartor usq; dum perficiatur? Iccirco Christus resurrectione completa audit à patre, ut citat Paulus hinc Act. 13. Filius meus es tu, ego hodie genui te, ut diximus Psalmo. 2.

De hac ergo Christi completa glorificatione hic Psalmus loquitur, quẽadmodũ uides ipsum contextũ id quoq; requirere. Sed ut hæc regeneratio naturæ nostræ est incomprehensibilis, ita quoq; uide ne carnalem uterum imagineris, ne dicas cum Nicodemo, Nunquid potest homo iterum in uterũ matris introire & nasci? Mirabili dei potentia & fœcũditate Christus postquã interijt regenitus est glorificato etiam corpore ad uitam immortalẽ, sicut ubiq; ferè Paulus prædicat. Atq; hoc est quod idem Paulus ait, Rom. 1. Qui declaratus est filius dei in potentia secundũ spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum. Et Col. 1. Primogenitus ex mortuis dicitur.

Dicit ergo, Ex utero, id est ex fœcunditate mea qua omnia produco, genui te, scilicet ad immortalem uitam. Itaq; iam secundũ hominem quoq; es filius dei immortalis ex utero meo genitus. Non enim decet ut ex utero meo immortali mortalem filium producam. Genui, inquam, ante luciferũ, id est, ante constitutionem mundi secundũ prædestinationem. Vel ante luciferũ, id est, ante ortum diem antequã lucifer illucescere solet, ut intelligamus hoc ipsum de tempore resurrectionis Christi, appropinquante post mortẽ eius tertia die secundũ Euangelium.

Vides itaq; q̃ Christus quãdo audit, Sede à dextris meis, audit quoq;, Ex

utero ante luciferũ genui te. Sic & nos in Christo per baptismũ incœpimus fieri filij dei. Dedit, inquit, eis potestatẽ filios dei fieri ijs qui credũt in nomine eius, qui non &c. sed perficiemur in resurrectione nouissima, quãdo absorpta mortalitate omne quod in nobis deo aduersum est erit à nobis alienissimum, nihilq; erit in nobis siue in corpore, siue anima, quod non pertineat ad diuinam generationem, atq; ideo immortalem. Sic 1. Ioan. 3. Charissimi nunc filij dei sumus, & nondum apparuit quod erimus &c. Et Rom. 8. Expectatio creaturæ reuelationem filiorum dei expectat &c. Nos quoq; ipsi primitias spiritus habentes intra nos gemimus adoptionem filiorũ dei expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Sicut enim Christus uere rex erat, sed adhuc in mortali corpore rex non uidebatur. Itaq; & nos uere in Christo reges sumus & domini omniũ, post mortem uiuificati, conresuscitati, cõsedẽtes in dextera patris, ut dicitur Ephe. 2. Sed hæc nondum apparent nisi fidei, ideo addit illic, Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex uobis.

Fides donum dei.

Atq; hic uides quàm magnum spiritus dei in nobis operantis negocium sit, ut credamus hæc ita habere, quæ nemo credentium satis credere potest. Vt erubescant increduli, qui fidem putant rem esse facilem & penè contemptam. Sic enim dicitur Ephe. 1. Qui credimus secundũ operationem potentiæ uirtutis eius quã deus operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis & constituens ad dexteram in cœlestibus &c.

Ex Heb.

Hoc autẽ quod legimus, Ex utero ante luciferum genui te, uarie legunt ex Hebræo. Lyranus sic, Ex matrice auroræ tibi ros adolescentiæ tuæ. Vbi licet intelligere matricem auroræ profundum diluculum, in quo Christus innouatus resurrexit. Felix autem sic, Ex utero ortus est tibi ros generationis tuæ. Vbi intelligere licet, Ex utero meo, quemadmodum & septuaginta dixerunt, Ego genui te. Vel sic, Ex uulua proiectus est, uel egressus est tibi ros iuuentutis tuæ. Ros est fœcundatio cœlestis, secundũ illud de resurrectione. 1. Corinth. 15. qualis cœlestis tales & cœlestes. Vel sic, Ex matre uel ex matrice diluculo uelut aurora surrexit tibi. Vel sic, Ex matrice diluculo super auroram tibi ros natiuitatis tuæ. Super auroram, significat, uel ante auroram, uel plusquàm aurora, ut uel tempus uel gloriam resurrectionis significet.

Iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundũ ordinem Melchisedec.

Hactenus Christum regem in Psalmo uidimus, nunc uero sacerdotẽ & pontificem quoq; nostrum uideamus. Rex est defensor suorũ. Sacerdos placator est in conspectu dei. Vtrũq; nobis Christus est. Quod si uel leuiter intelligeremus, tota nos in deũ proijceremus fiducia, Non amabis, non timebis deũ, atq; adeo contẽnes nisi intuearis eius bonitatẽ, nisi & eius maiestatem. Hic glorificabis eũ. At cũ cœperis amans & timens glorificare eũ, ipse te seruabit, ut nunq̃ tradaris in passiones ignominiæ, quæ cõtingunt deũ non glorificantibus utcũq; cognitum, Ro. 1. Atq; hic habes Christum qui sacerdos nõ esset nisi auferret nostra peccata. Rex non esset, si uinceretur in tuis. Porrò intellectus sacerdotij huius & regni plane est Euangeliũ. Sacerdotium enim significat per solã misericordiam nos iustificari & nullã plane esse iustitiam propriam in nobis. Sicut enim quotannis interpellabat sacerdos legis, ita non continue non interpellat pro nobis Christus. Regnum autẽ est aduersus peccati, mortis & inferorum insultum & quicquid impugnat defensio, ita ut uincamus & regnemus, alioqui reges non essemus. Christus rex & sacerdos.

Ius primogenituræ est nunc sacerdotium Christianum, in quo habemus ius adeundi ad deum & interpellandi pro nobis & pro fratribus etiam inimicis, sed per Iesum Christum qui est primogenitus in multis fratribus, per quem habemus accessum ad deum, qui est mediator inter deum & hominem deus & homo. Et licet utrunq; habeamus & regnum & sacerdotium, tamen sacerdotium illud Christi (quo nullam maiorem habemus consolationem) præferimus, per quod nostra omnia patri deo sunt acepta. Itaq; quod olim dictum est, Exod. 19. Domui Iacob & omnibus filijs Israël, id est, credentibus, Vos eritis mihi in regnum sacerdotale & gentem sanctam, nunc Christianis dicitur omnibus, non rasis illis & unctis, à Petro. 1. Petri. 2. omnibus, inquam, ut ait, qui aliquando non populus dei erant, nunc autẽ sunt populus dei, qui aliquando non misericordiam consecuti, nunc autem misericordiam consecuti. Vos, inquit, genus estis electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ad prædicandum uirtutes eius qui è tenebris uos uocauit in admirabile lumẽ suum, ad offerendũ hostias nõ uisibiles sed spirituales in spiritu ubi uult deus, qui spiritus est, adorari quæ hostiæ sunt acceptæ deo per Iesum Christum. Nónne Petrus uerũ sacerdotium agnouit in omnibus credentibus, quibus dedit prædicare uirtutes dei quas in ipsis operatus est deus, ut prædicent quod intus sentiunt, & offerre hostias ueras in spiritu, quas deus uideat nõ homo? Nemo tibi prædicabit Euãgeliũ qui illud non habet in pectore, qui non rasus sit à deo, id est circũcisus

corde per ſpiritum ſanctũ, Exo. 30. & Ro. 2. & Phil. 3. & unctus eodem ſpiritu, ut unctio eũ doceat de omnibus. 1. Ioã. 2. Euangelium enim non eſt litera, ſed ſpiritus, quemadmodũ in Hieremia, ca. 31. Dominus prædixit, Dabo legem meam in uiſceribus eorũ & in corde eorũ ſcribam eam, & ero eis in deum, & ipſi erunt mihi in populum. Et non docebit &c. Erunt enim omnes θεοδίδακτοι, id eſt, docti ſpiritu dei, Io. 6. De unctione Chriſtiani regni & ſacerdotij diximus Pſal. 44. & Pſal. 104.

Iurauit. Iurauit igitur dominus & nõ pœnitebit eum &c. De regia Chriſti potestate ſupra dictũ eſt, Dixit dominus domino meo &c. de ſacerdotio autẽ dicitur, Iurauit dominus &c. Vt hic iuramentũ uideas nõ ſolũ promiſſionẽ, quanq; & de regno alibi iuret quoq; deus, De fructu uentris tui ponã ſuper ſedẽ tuam. Quæ duo nos omnino confirmant, Heb. 6. Difficillime enim credit noſtra imbecillitas Chriſtum eſſe ſacerdotem qui ſeſe patri pro nobis offerat orator & ſaluator, ut dicitur Heb. 7. & 1. Ioan. 2. qui ſit propiciatorium noſtrum, Ro. 3. Thronus gratiæ, Heb. 4. ſapientia, iuſtitia, ſanctificatio, & redemptio noſtra. 1. Cor. 1. breuiter, ut ſupra diximus mediator noſter. Ideirco diuina clementia iurat, ut nihil de eius bonitate diffidamus.

Non pœnitebit. Et non pœnitebit eum, id eſt, nunq; hoc ipſum mutabit, ne quid hic uexantur conſcientiæ peccatis uexatæ hoc ſacerdotium Chriſti aliquando ceſſaturum. Sic autẽ uti ſolet ſcriptura uerbo pœnitendi cũ deum uel pœnitere uel non pœnitere ſcribit, ut uides Gen. 6. Penituit eum &c. id eſt, mutauit factum & abolere uoluit quod ante fecerat.

Eternus ſacerdos. Sequuntur uerba iuramenti dei. Tu Chriſte es ſacerdos, non ad tempus, ut qui moriuntur ſacerdotes legis ex Leuitico genere, quos tunc oportebat plures eſſe, quia per mortem carnis non potuerunt permanere, ſed es ſacerdos in æternum. Vnde & Chriſtus in æternum ſaluare poteſt, accedens per ſemetipſum ad deum, ſemper uiuens, ad interpellandũ pro nobis, ut dicitur Heb. 7. Introiuit enim hic pontifex noſter unicus & æternus in ſancta ſanctorum non manufacta, ut nunc uultui dei appareat pro nobis, qui unica oblatione corporis & ſanguinis ſui ſemel in cruce ſanctificauit in æternum eos qui ſanctificantur. Non enim nunc eſt alia oblatio pro peccatis in qua ſperes tete ſaluandum, nec alius ſacerdos conſtituitur qui offerat hunc ſacerdotem & pontificem æternum, ut hæc clariſſime ſcribuntur Hebræ. 7. 9. & 10. Hæc ignorant qui hodie turpiter ſine cognitione dei (quæ non cognoſcitur niſi per Chriſtum) de inuocatione ſanctorũ digladiantur. Quos interrogare poſſum cum Paulo. 1. Cor. 1. Numquid Paulus crucifixus

Sacrificiũ Chriſti.

Inuocatio ſanctorũ.

est pro uobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? Christiani, id est, uncti à Christo dicuntur, Hoc est qui spiritu dei perfusi charitatẽ habent in cordibus, Rom. 5. qui consortes Christi sunt, Psal. 44. nam baptizantur igni & spiritu sancto, quæ est unctio per quam scimus omnia quæ scire oportet, de qua. 2. Corin. 1. Qui unxit nos, deus est, qui obsignauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Isti sunt qui dicunt Apoc. 1. & 5. Iesus Christus est testis fidelis, primogenitus mortuorum & princeps regum terræ, qui dilexit nos & laut nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos reges & sacerdotes deo & patri suo, & regnabimus super terram. Quicũq; ergo te ab hoc nomine & ab hoc consortio diuidis, & incipis gloriari in nomine sanctorum, facis Christum diuisum, ut ait. 1. Cor. 1. Paulus, & Christum perdis qui diuisus esse non potest.

Non ergo nunc offertur patri Christus à nobis in missa, id quod nulla scriptura dicit, sed manducatur à nobis quicũq; eum desideramus in sacramento panis & uini, secundũ Christi institutionẽ in memoriam mortis eius, id est, illius oblatiõis siue sacrificij semel facti in cruce. Memoriale ergo Christi est ista manducatio, & testamentum quod nobis uisibile reliquit edendum & bibendum per fidem, in remissionem peccatorum & fidei confirmationem quoties uoluerimus, ut uisibili signo intra uiscera nostra recepto admoneremur adhuc eum semper esse nobiscum, qui uisibili specie abijt in cœlum, sicut dicit Matthæi ultimo, Ecce ego uobiscum sum usq; ad consummationem seculi. Missa.

Secundũ ordinem Melchizedec uel secundũ morem Melchizedec, nõ secundũ ordinem uel morem Aaron, hoc est non Leuiticũ & carnale erit hoc sacerdotiũ, cui necesse sit alios subrogare sacerdotes, uel propter quod necesse sit plures fieri sacerdotes, ut in lege quando moriebantur sacerdotes & mortales homines erant, quando necesse erat alijs morientibus alios sufficere in locum defunctorum, ut non dicam q; ne Leuiticum quidem hoc esse potest, cum tu Christe sis ex Iuda secundum carnem, ex qua tribu nemo unquã sacerdotio secundũ legem functus est. Non, inquam, tale erit sacerdotium tuum, abrogabitur enim sacerdotium quod nunc successione uicaria seruant homines qui mori possunt, sed, Tu es sacerdos in æternũ quemadmodum Melchizedec, cuius sacerdotij functionem nullus ante ipsum habuisse legitur, nullúsq; successisse, Fuisse enim legitur, cœpisse aut desijsse non legitur, & solus erat, ut hunc unum sacerdotem Christum atq; eundẽ Melchizedec.

æternum præsignaret, qui etiam ut sacerdos accepit decimas ab Abraham ut ab inferiore &c. Habes quid spiritus hoc loco uelit, nempe Christum fa-
cere æternum sacerdotem, nihil enim hic aliud dicit, licet plura indicet dũ
meminit Meschisedec.

Historia. Videamus ergo de Melchizedec historiam, quæ scribitur Geneſis. 14. At
ucro Melchizedec rex Salem protulit panem & uinum. Et ipse erat sacer
dos dei altissimi, & benedixit ei, & ait, Benedictus &c. Et eidem dedit ip
se Abraham decimam ex omni spolio.

Vides illic Melchizedec regem Salem, & sacerdotem dei, regem ad ho-
mines & sacerdotem ad deum. Rex protulit Abrahæ à cæde quinq; regum
reuertenti panem & uinum ut reficeretur. Sacerdos benedixit & salutem
nunciauit eidem Abrahæ coram deo altissimo atq; adeo uice dei, & isto no
mine accepit quoq; ab Abraham decimas. Quod protulit panem & uinum
regium erat munus, non sacerdotale sacrificium, & corporibus consuluit.
Quod uero benedixit sacerdotale erat officium regia maiestate longe ex-
cellentius.

Rex iustitiæ. Sic & Christus, quem in hoc Psalmo spiritus dei Melchizedeco assimi-
lat, rex est ad nos, & sacerdos ad deum sed propter nos, nempe inter deũ
& hominem deus & homo mediator. Huius autem regnum non est de hoc
mũdo aut in elementis huius mundi, ut iustitiarij nostri fingunt, sed est Mel
chizedec, id est rex iustitiæ per quem iustificantur credentes ut crescant ex
fide in fidem, ut ista iustitia regnent & extrudant omnem iniustitiam to-
túmq; regnum Satanæ, donec ponantur omnes inimici eorum scabellum pe
Rex pacis. dum ipsorum. Est quoq; rex Salem, id est, pacis, pax enim indiuidua comes
est iustitiæ, quemadmodum Rom. 5. dicitur, Iustificati ex fide pacem habe-
mus, pacem, inquam, non huius mundi, sed conscientiarum, quam Paulus
optat triumphare in cordibus nostris. Quod autẽ Melchizedec solus legi-
Aeternus. tur fuisse & rex & sacerdos, absq; initio & absq; fine, absq; patre & absq;
matre, cuius generatio inuestigari non possit, quod ad scripturam attinet,
supra diximus, & id imprimis hic Psalmus uidetur postulare, qui facit Chri
stum primũ regem, deinde sacerdotem æternum, ut erat Melchizedec.

Panẽ & uinũ. Hic Christus protulit nobis manna cœleste, panẽ scilicet sui sacri Euan-
gelij, quemadmodũ Moyses interpretatur, Deut. 8. Dedit tibi cibum man-
na &c. quẽ panẽ edere est edere Christum incarnatũ, qui spiritu editur nõ
dentibus, Io. 6. Nõ Moyses dedit uobis panem de cœlo &c. Protulit nobis

& uinum, quod est idem uerbum spiritus sancti quo inebriantur corda, & in sapientissimã illam stulticiam abducuntur, quod sui obliti, dei tantũ sint memores qui biberint. Sic & in Psal. 22. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Impinguasti oleo caput meum, & calix meus inebrians. Et Prouer. 9. Sapientia missis nũcijs ad insipientes locuta est, Venite comedite panem meum, & bibite uinum quod miscui uobis. Relinquite stulticiam & uiuetis, & ambulate per uias prudentiæ. Et canticorum. 5. Comedi fauum cum melle meo, & bibi uinum meũ cum lacte meo, Comedite amici & bibite, & inebriamini charissimi, Isto pane & uino uerbi dei iugiter nobis opus est, qui iugiter fatigamur à regibus gentium & exercitu tenebrarum, ut non deficiamus, ut lassi reficiamur, ut integros liceat redire in pugnam atq; adeo uictoriam & triumphum. Quem cibum non accipimus nisi per hunc nostrum regem, qui ait, Patrẽ nemo nouit nisi filius & cui uoluerit filius reuelare. De quo Petrus, Verba, inquit, uitæ æterne habes domine, ad quem ibimus?

Verum nõ ignorauit qui corda condidit quã infirmi simus fide, ideo signa externa semper addidit quibus confirmaretur fides nostra in promissiones & uerba dei. Et ideo nobis quoq; externa sacramenta dedit quasi sigilla, quibus sua uerba, quæ sunt uelut scriptura, sed in corde scripta, imbecillitatẽ fidei nostræ cõfirmaret. Sigilla sine scriptura nihil sunt, scripturis addita fidẽ uerbis scriptis faciunt. Verba non sunt propter sigilla, sed sigilla propter uerba. In uerbis tota uoluntas declaratur, sed tamen fidei imbecillitas sigillum quoq; postulat. Hæc dicimus contra illos qui præ sacramẽto eucharistiæ, ut uocamus, uerbum dei negligunt & contẽnunt. Non facies Turcam aliquem Christianũ, ut sexcenties in os ei intrudas sacramentũ panis & uini, sicut etiam multos ex nostris non uides inde fieri meliores, ut fidant deo deúmq; timeant. Facies autem Christianum si prædices ei Euangelium salutis, modo deus hoc ipsum illic fortunet.

Protulit igitur & hic nobis, qui edere solemus panem & uinum bibere uerbi dei, Melchizedec noster, id est, Christus rex noster, rex iustitiæ, rex pacis, panẽ & uinũ in sacramento corporis & sanguinis sui, quod ipse uocat testamentũ æternum, memoriale sui, remissionem peccatorũ si in fide sumas quantũcunq; infirma, modo non sit nulla, modo nõ habeas cum Iuda aliam caussam sumendi quàm ut libereris à peccato & rea conscientia. Protulit, inquam, quemadmodũ Melchizedec protulit panem & uinum, nempe ad

edendum & bibendũ, non ad sacrificandũ, dicens, Accipite & mãducate, hoc est corpus meũ. Accipite & bibite, Hic est sanguis meus. Hoc facite, id est edite & bibite, quoties uolueritis, tantũ in mei memoriã, ut sit memoria sacrificij mei unici & æterni, quod ego sacerdos æternus nũc semel sacrificare pro uobis patri uolo in remissionem peccatorum uestrorũ. Id quod dixit Paulus, Mortem domini annunciabitis donec ueniat. Nostri hodie mortem domini non annunciant, non prædicant Euangeliũ, quod est remissio peccatorum per Christi satisfactionem, sed omnia agunt in silentio contra Christi institutionem & apostolicam doctrinã, aperte nimis significantes Euangelium iam silere dum ex sacramentis nundinationem fecimus.

Neq; uero ignoro quid canant nostri, nempe q, Melchizedec panem & uinum obtulit ut sacerdos, id est, sacrificauit deo panem & uinum, dicentes, Sacerdos in æternum Christus dominus secundũ ordinem Melchizedec panem & uinum obtulit. Quod cum ex scriptura non canant, necesse est, ut sit ex humano capite fictum & mentitum. Modestius ista dicerem, nisi ipsi uellent se ex scripturis illa sumpsisse, quod est proprie mendacium, quod uel maxime damnat scriptura. Esto ueniam daremus ijs qui latinis codicibus seducti sunt in quibus legitur, Erat enim sacerdos dei altißimi, quare quæso ex uerbo protulit uel participio proferens, quod latini recte legunt, fecerunt nobis obtulit uel offerens? Et ubi hoc fecerunt non interpretati sunt, Obtulit hominibus, quæ sententia uera fuisset, sed dixerunt, Obtulit deo, id est, sacrificauit, quæ sententia illic non est. Debent tamen illis errorem qui textũ corruperũt scribentes, Erat enim, pro, Et erat, id quod uel puer primum literis Hebraicis initiatus uidet, ne quis me obscura diuerticula quærere causetur. Vt uel in hoc uno uideas, quàm non liceat feliciter agere in scripturis sine linguarum peritia. Et licet hoc donum linguarum non det spiritus sanctus omnibus, tamen debent ad hoc foueri, qui docent & discant ne omnino sit in nullis, ut qui non habent, aliorũ opera utantur, Non obscurum est hodie qui homines sint, qui clamant laicos nõ oportere legere literas sacras, & hæresim gignere linguarum peritiam &c. Nihil igitur moror quid interpretentur ex eo quod ipsi finxerunt, sed attendo quod ipse textus habet scripturæ. Nam quod in latinis nunc codicibus legitur, Erat enim sacerdos dei altißimi, quasi ad hoc fuerit sacerdos ut proferret panem & uinum, non est sic in Hebræo, ut diximus. Quod si nobis non credis crede uel Hieronymo tuo, qui in Hebraicis quæstionibus sic

legit & legendũ ait, Et Melchizedec rex Salem protulit panem & uinũ, & ipse sacerdos dei excelsi & benedixit ei. Sed quid attinet multis dicere cum scriptura clarissime dicat regem protulisse panem & uinum non sacerdotem, sacerdotem autẽ benedixisse? quæ supradiximus.

Et erat sacerdos dei altissimi & benedixit Abrahæ, dicens, Benedictus &c. Vides sacerdotale officium describi in eo q̃ benedixit, id est, bona precatus est in conspectu domini Abrahæ, & eidem Abrahæ salutẽ nunciauit, quã Abraham fide accepit, ut à deo missam per os illius quẽ non dubitabat sacerdotẽ esse dei altissimi. Benedictionẽ pertinere ad Christum testantur omnes de Christo promissiones, quemadmodũ in hac aperte uides, Gen. 22. In semine tuo benedicẽtur cunctæ cognationes terræ. Semen hoc Abrahæ, interpretante Paulo, est Christus. Hic Abraham qui tantus erat ut haberet dei promissiones & appellaretur à deo pater multarum gentium, inferior declaratur Melchizedeco. Sine ulla enim contradictione (ut ait Epist. ad Heb.) quod minus est à meliore benedicitur. Ergo omnes à Melchizedeco sacerdote in Abrahã benedicti sunt, qui erant ex Abraham egressuri usq; ad Christũ, nam ille per Melchizedec benedictorẽ (ut hic dicit spũs sanctus) significabatur. Ergo & Leui qui tũc adhuc erat in lumbis siue carne Abrahæ per Melchizedec benedictus est. Vnde uidere licet sacerdotiũ leuiticũ longe inferius esse sacerdotio Christi quod per Melchizedeci sacerdotiũ significabatur, nã per hoc oportuit illi benedici, atq; adeo Abrahæ & toti generi & omnibus per uniuersum orbem gentibus secundũ dei promissionẽ. Benedictio.

Quia uero Christus est sacerdos i æternũ & benedicit ut Melchizedec, consequitur protinus Christũ in æternũ benedicere & saluare ubi eius uerbum spiritu suscipitur, atq; adeo æternam esse benedictionẽ qui unica oblatione in cruce semel sanctificauit in æternũ sanctificatos, & non iterum sacrificatur ille sacerdos qui seipsum sacrificauit deo semel pro nobis hostiam & oblationem gratam in odorem suauitatis. Imperfectum facis Christi sacrificium si repetendum duxeris quasi illud prius & unicum nõ sufficiat, ut imperfecta erant sacrificia ueteris legis quæ necesse erat secundũ dies, menses & annos repetere, ut docet Epistola ad Hebræos, & res ipsa declarat. Veteres qui fuerunt temporibus Apostolorum uicini non agnouisse sacrificium in sacramento panis & uini, manifeste uel ex illa Epistola patet, quæ ubi quærit huius nostri sacerdotis sacrificium ne una syllaba quidem meminit panis & uini, cum tamẽ omnia quæ ad sacerdotium Melchizedec pertinent sanctissima curiositate perueſtigarit, meminit uero sæpe sacrificij

unici, perfecti, semel oblati & ad tedium ferè usq; inculcat, ne quid aliud illic intelligeres.

De hac Christi benedictione æterna meminit & Psalmus. 20. sicut & de regia gloria & potestate, dicens, Præueneisti eum in benedictionibus dulcedinis &c. Quoniã dabis eum in benedictionem in seculum seculi &c. Si ergo benedicendæ sunt cunctæ cognationes terræ in semine Abrahæ, id est, per hunc benedictorem Christum, necesse est omnes cognationes terræ esse sub maledicto & neminem ad benedictionem uenire, nisi per hunc unicum Christum. Magnificato ergo nunc liberum hominis arbitrium, uires & iustitiam humanam ut uolueris, si per hunc æternum sacerdotem in regnum benedictionis inductus non fueris, sub æterna maledictione in Adam damnata in æternũ manebis. Atq; hæc hactenus de Melchizedec atq; adeo Christo & rege & sacerdote. nunc quoq; iudicem in Psalmo uideamus.

Dominus a dextris tuis confregit in die iræ suæ reges. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum. De torrente in uia bibet, propterea exaltabit caput.

Implebit ruinas. Felix, Congregauit cadauera, uel impleuit cadaueribus, uel impleuit ualles, percussit caput super terram multam.

Iudex Christus. Hic iudicem uidemus suos protegentẽ, & inimicos, de quibus supra dictum est, horrende damnantem, id quod experti sunt Iudæi & multi alij ueritati repugnantes, complebitur autẽ in nouissimo die. Vnde ait prophetа Dauid ad deũ, Ille dominus qui est à dextris tuis percussit in die iræ suæ reges, qui in die gratiæ eum suscipere regem & sacerdotem noluerunt. Iudex erit inter gentes. Impleuit cadaueribus, id est, ubiq; occidit aduersarios, percussit capita, id est reges, uel caput, id est principem qui erat super terram multam uel multorum subditorum, id est diabolum & mundi potentes Euangelij hostes & totum Antichristi regnum.

Per crucem ad gloriã. Sed quæso unde hæc omnia Christo, regnum scilicet sacerdotium & iudicium? De torrente, inquit, id est, de calice passionis in hac uia, id est morta li uita bibet, propterea ita sublimabitur. Et ita per multas tribulationes oportet introire in regnũ. Quid hoc aliud est quã quod Paulus dicit, Phil. 2. Humiliauit semetipsum &c.

Psalmus

PSALMVS CX.

Titulus. Halleluia.

SVMMA. Opera dei & creationis & redemptionis (ut quoq; Psalmo 91. & psalmo. 103.) hic magnificantur, id est, quicquid unquã fecit deus, & præterea promissiones dei, ex quibus solis, si credimus, saluamur, hic prædicantur esse & ueraces & iustæ, id est, quas impossibile est non impleri, ut sit summa, Quicquid facit deus, uere facit & iuste, quicquid promittit, uere promittit & iuste, non sicut homines qui & facto & uerbo & fallunt & falluntur. Verũ omnia opera eius & promissiones salutifera solum sunt timentibus eum, id est, qui intelligentes sequuntur id quod credunt.

CONfitebor tibi domine in toto corde meo in consilio iustorum & cõgregatione. Magna opera domini, exquisita in omnes uoluntates eius. Confessio & magnificentia opus eius, & iustitia eius manet in seculum seculi.

In consilio. Felix, In secreto. Exquisita &c. Id est diligenter ab ipso deo facta, quemadmodũ ipse uoluit. Sola bona uoluntate fecit sua opera nobis. Felix, Exquisita ab omnibus cupientibus ea, id est, diligenter obseruata ab omnibus quibus placet quicquid deus facit. Impij enim solent nõ magnificare, sed accusare opera dei, & sua iactare. Sic quoq; leges apte ex Hebræo, Exquirenda omnibus desiderijs eorum, id est, talia sunt opera domini quæ digna sunt, ut exquirantur omni desiderio cordis eorum, scilicet iustorum.

Impij hypocritæ prædicationem operum dei contemnunt & sua uolũt prædicari. Iccirco prædicabo domine tua opera magna in consilio & congregatione iustorum, id est, credentium, qui sua opera nihil esse scientes tua percupiunt ad salutem. Tuum opus est confessio, id est, laus & magnificentia. Hoc est, quicquid tu facis, laude dignum est & magnificum, opera nostra sunt uanitas. Et iustitia tua qua tu iustificas homines æterna est, iustitia humana coram tuo iudicio consistere non potest. Alijs non male, quod dicitur, Confessio &c. sic placet interpretari, q. confessio nostra & magnifi-

centia qua magnificamus deum sit opus dei, id est, q̃ non possimus confiteri deo, id est, laudare deum & magnificare, nisi hoc ipsum in nobis ipse efficiat. Simpliciter uero quod diximus, dicit se prædicaturũ opera dei quæ magna sunt & laude digna siue in cœlo siue in terra, siue extra nos siue intra nos. Et infra dicit, Opera manuum eius ueritas & iudicium.

Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator dominus, escam dedit timentibus se. Memor erit in seculum testamenti sui, uirtutem operũ suorum annunciabit populo suo. Vt det illis hæreditatem gentium, opera manuũ eius ueritas & iudicium. Fidelia omnia mandata eius confirmata in seculum seculi, facta in ueritate & æquitate. Redemptionem misit dominus populo suo, mandauit in æternum testamentum suum. Sanctum & terribile nomen eius, initium sapientiæ timor domini. Intellectus autẽ bonus omnibus facientibus eum, laudatio eius manet in seculum seculi.

Intellectus bonus.

Intellectus bonus omnibus faciẽtibus ea, scilicet mãdata, id est, quicquid deus ad nos suo uerbo demandauit, quorũ alia præcipiunt facienda & nõ facienda, alia tantũ promittunt quæ nihil exigunt nisi fidem, quæ ubi fuerit etiam illa complet, & quicquid defuerit propter eam non imputatur. id quod sic Paulus dicit, Ro. 8. Nihil ergo nunc damnationis est ijs qui sunt in Christo Iesu, qui non secundũ carnem ambulãt &c. Hanc fidem uocat hic intellectum bonum, id est, qui sapit secundũ dei uerbum, & ab omni doctrina humana habet conscientiam liberam. Nemo ergo facit ea, id est amplectitur quæ deus mandat, quæ deus promittit, quæ deus operatur, nisi habeat intellectũ bonum, id est fidem. sine fide enim est impossibile placere deo, & quicquid nõ est ex fide, peccatum est, cuius boni intellectus, id est fidei, laus

quia dei iustitia est non humana, manet in seculum seculi.

Testamentum & mãdata uocat hic Psalmus imprimis dei promißiones, quibus si credis etiam reliqua quæ uetat & præcipit non tibi displicebunt. Sic & psal. 104. Memor fuit in seculum testamenti sui, uerbi quod mandauit in mille generationes, Quod disposuit ad Abraham, & iuramenti sui ad Isaac. Et statuit illud Iacob in præceptum, & Israëli in testamentum æternum, dicens, tibi dabo terram Chanaan &c. Promißiones nãq; dei hoc mãdatum includunt ut credas, quod est omnium mandatorum summum, sine quo omnia alia sunt nihil. Hoc est enim primũ in lege mandatum, Ego sum dominus deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti, quo nõ habito quicquid pro implectione mandatorũ feceris hypocrisis est & impietas. *Mandata pro promißionibus.*

Istud igitur Halleluia in hoc psalmo commendat nobis uerba, opera & redemptionem dei, ut timeamus eum & credamus in eum. Ait ergo, Memoriam, id est, memoriale fecit mirabilium suorum ante factorum &c. Exponunt de sacramento eucharistiæ, quod reliquit Christus in memoriam omnium quæ gesßit pro nobis in homine assumpto præcipue mortis, dicens, Hoc facite in mei cõmemorationem, quia sequitur, Escam dedit timẽtibus se, alijs enim hanc escam non dedit, qui si accipiunt, ad damnationem sui accipiunt quod ipsis non datum est. Et quod additur ad idem spectat, Memor erit in seculũ testamenti sui, id est, huius, ut uocamus, eucharistiæ, de qua dixit, Hic calix nouum testamẽtum est in meo sanguine &c. Vera sunt hæc omnia & certe placent, si non in externum solum sacramentũ oculos defigamus, sed in fidem sacramenti, id est, in ipsam memorialis huius & testamenti rem. *Memoriale dei.*

Verum nos hæc latius exponemus, id quod Psalmus requirit qui de omnibus dei operibus loquitur & omnibus dei mandatis, siue, ut dixi, uerbis & promissionibus & de redemptione sempiterna. Vt alia opera creationis & prouidentiæ diuinæ in patribus antiquis taceam, mirabilia opera redemptionis ex Aegypto solet scriptura prædicare, cuius memoriale erat festum azymorum, festum tabernaculorũ, item, lex illa data in monte Sina, item, tota terra Chanaan quæ scribitur fluere lacte & melle. Vnde hic dicit, Escam dedit timentibus se, omnia enim necessaria corporis adijciuntur ijs qui quærunt ante omnia regnũ dei & iustitiam eius, sicut & in alio psalmo dicitur, Nihil deest timẽtibus eũ, Diuites eguerũt &c. Hoc quoq; memoriali uoluit cognosci deus inter gentes, nisi inferorum tenebræ ubiq; omnia occupassent. Sic enim Paulus loquitur, Act. 14. Deus in præteritis generati- *Escam dedit.*

onibus dimisit omnes gentes ingredi uias suas. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de cœlo, dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda eorum.

Præterea deus timentes se suo pascit uerbo & Euangelio, secundũ illud, Esurientes impleuit bonis &c. Et non in solo pane uiuit homo &c. Contra uero deserit cõtemnentes. ut Amos. 8. Emittam famem &c. Nunquã enim qui non timent deum intelligent opera dei, testamentum gratiæ, promissiones & Euãgelium pacis. Ista opera dei & uerba fide suscepta siue comesta, sunt nobis memoriale perpetuum, q. deus bene faueat nobis utcunq; diuersum naturæ appareat. Nam eius promißiones habemus quibus credimus & credentes saluamur. Non enim immemor potest esse sui testamẽti, id est, fœderis nobiscum initi. Nam quo pacto fiet ut posßit semetipsum negare deus? Ipse enim est hoc ipsum uerbum quod promittẽdo locutus est nobis. Quod uerbum deniq; pro nobis caro factum est, summum sacramentum, certissimum signum & pignus nostræ salutis, quomodo enim non cum illo nobis omnia donauit?.

Hoc summum sacramentum, id est, uerbum caro factum, esca est timentibus deũ, id est, credẽtibus & sua peccata agnoscentibus, qui isto pane solo se credunt refici. Quod sacramentũ qui non timent deum nunq; edere possunt, ut ista clare uides Io. 6. Est autẽ sacramentũ hoc edere, credere Christum pro te carnem & sanguinem factũ & utrũq; in rem tuæ salutis expẽdisse. Si ita edis habes uitam æternam. Sacramentum uero externum panis & uini siue corporis & sanguinis Christi, huius tantũ signum est, quod sine hoc indigne sumpseris ad iudicium. Quapropter censeo nũquã uel docendum uel scribendũ esse de externo eucharistiæ sacramento, sine isto de quo diximus (quod receptum quidem est ab oculis nostris in cœlum, sed tamen semper sua uirtute præsens est timẽtibus deum) ne scilicet sacramentũ sine fide amplecti uideamur.

Habes itaq; quodnam sit memoriale dei quo declarauit uerbi sui ueritatem hominibus, ad quod & pertinent omnia opera dei in cœlo & in terra, & præterea quæ erga singulos nos exhibet, & maxime quæ fecit per Christum ille misericors dominus & qui compatitur nostris infirmitatibus, per quæ omnia nos admonet sui, imò si nos obliuiscimur admonet seipsum ut sit misericors, quemadmodum sequitur, Memor erit in seculum testamenti sui. Sic & Psalmus. 104. Memor fuit in seculum testamenti sui &c.

Et rursum, Memor fuit uerbi sancti sui &c. Et Maria cecinit, Suscepit Israel puerum suum recordatus misericordiæ suæ. Sicut locutus est &c.

Virtutem operum suorum annũciabit populo suo, Nihil prodest impijs uidere opera domini, quæ uidentes non uident, sicut olim in Aegypto, in mari rubro, in deserto, in terra Chanaam, sicut & quæ uiderunt Iudæi in Christo incarnato, sicut & quotidiana quibus prouidet & cibũ dat nobis, ut alia taceamus, quemadmodũ Psal. 27. scriptum est. Non intellexerunt in opera domini & in opera manuũ eius. Populo autẽ suo, id est, credentibus dominus annunciabit, id est, suo uerbo declarabit & reuelabit non solum opera sua, sed etiã uirtutem operum suorum, ut sentiant in corde quid opera dei possint & quid sibi uelint, ut ex mirabilibus operibus discant fidere & timere qui præterea omnem salutem in eis operatur. Hi non norunt opera humana, sed dei magnificare. Atq;, ut ait, Annũciabit, id est, ad hoc illos sic docebit suo spiritu, Vt det illis, id est suo populo, hæreditatem gentium, non iam terram Chanaan, quæ tunc possidebatur quando Psalmus scribebatur, sed gentes conuertendas eodem uerbo, quod dominus annunciabit populo suo, ad fidem, quemadmodũ in alio Psalmo spirituale semen Iacob loquitur, Subiecit populos nobis & gẽtes sub pedibus nostris. Elegit nobis hæreditatẽ suam &c. Est autẽ proprie hæreditas gentiũ in spiritu benedictio illa de qua promissum est, In semine tuo benedicentur cunctæ cognationes terræ. Virtutem operum.

Opera manuũ eius ueritas & iudicium, id est, quicquid facit uere facit nullus enim fucus, nulla hypocrisis, nulla fallacia est in opere dei, sed quẽadmodũ ipse ueritas est ita uere facit, & promissa uere præstat. Iudiciũ quoq; est quicquid facit, dum iustus est in omnibus uijs suis & sanctus in omnibus operibus suis, qui populum suum saluat, aduersarios pietatis iuste condemnat. Ita populus dei sentit de omnibus dei operibus, nẽpe, esse ueritatẽ & iudicium. Impij omnia quæ dei sunt non accusare non possunt utcunq; hypocrisi dissimulent, maxime cum res ex uoto non succæserint. Simile iudicium habent pij de mandatis dei omnibus quæ ad nos mandauit siue promisit, scilicet q; uera esse credunt, siue, ut hic dicitur, fidelia, id est, suo tempore præstanda, confirmata in æternum, id est, quæ mendacia fieri nõ possunt, quæ facta sunt & promissa in ueritate dei & æquitate, uere promissa sunt & iuste, quia deus ita uoluit, & ideo non potest nõ uenire beneficium promissum. Ideirco additur de fide promissionum seruata, Redemptionem misit dominus populo suo, id est, credentibus, quos ut olim ex Aegypto, ita Fidelia &c.

& ſemper uſq; ad conſummationẽ mundi liberat ex peccato, morte & inferis per Ieſum Chriſtum dominũ noſtrum, quia mãdauit teſtamentum & pactum nobis promiſſum in æternum, ut credamus nunquã irritum fore.

Sanctum ergo & terribile uel uenerandum nomen eius ne contẽnamus eius iudicia, quia initium ſapientiæ, id eſt ueræ cognitionis dei, eſt timor domini, quo trepides ad eius opera & mouearis ad eius uerba. Hic additur, Intellectus bonus, id eſt ipſa ſapiẽtia quæ eſt fides, cuius initium eſt timor domini. Duo enim hæc cõmendant nos deo, & per hæc confitemur domino in toto corde, quemadmodũ Pſalmus in principio promiſit, ſcilicet timor & fides, illa ne quid nobis arrogemus, hæc ne quid de dei promiſſis & benignitate diffidamus. Porrò intellectus bonus eſt omnibus facientibus eum, id eſt, qui confitentur & ſequuntur id quod intelligunt ſiue credũt. Vide quæ ſupra diximus.

PSALMVS CXI.

Titulus. Halleluía.

SVMMA. *Timor domini cõmendatus eſt Pſalmo ſuperiore, Hic uiri timentis deum beatitudo & in rebus externis & in ſpiritu deſcribitur.*

BEatus uír qui tímet dominum, ín mandatís eius uolet nímis. Potens ín terra erít ſemen eius, generatío rectorum benedícetur. Gloría & dí uítiæ ín domo eíus, & íuſtítía eíus manet ín ſeculũ ſeculí. Exortum eſt ín tenebris lumen rectís, míſeri cors & míſerator & íuſtus. Iucundus uír qui míſeretur & commodat, díſponet ſermones ſuos ín iudícío, quía ín æternũ non cõmouebítur. In memoría æterna erít íuſtus, ab auditíone mala non timebít. Paratum cor eíus ſperare ín dominũ, confirma

tum est cor eius, nõ timebit, donec despiciat inimicos suos. Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi, cornu eius exaltabitur in gloria. Peccator uidebit & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet, desiderium peccatorũ peribit.

Gloria. Felix, Vbertas uel copia. Iucundus uir. Felix, Beatus uir. Peccator uidebit. Felix, Impius uidebit. Desiderium peccatorũ. Fe. Desiderium impiorum.

Timens dominum.

Longe alia felicitas & beatitudo in scripturis prædicatur quã mundus somniat, ut diximus Psalmo. 1. Nam beatus uir hic dicitur, qui timet dominum, qui conscientia dei pauet ad uerba eius, ad opera & iudicia eius, nihil consultat, nihil molitur, nihil audet uel loqui uel agere, quod norit esse contra dei præceptum & uoluntatem quã cognoscit in uerbo eius, semper uidet dominum præsentem, omnia tentat, loquitur, facit ut in conspectu eius, non terrore impiorum, aut sui lucri cupiditate, aut fauoris hominum honorisue ambitione recedit à iusto, semper etiamsi uitam ei auferas sentit cum discipulis Christi, Oportet plus obedire deo quã hominibus. Hinc proficit ut nulla re fidat quã solo deo, ut maxime etiam huius uitæ bonis abundet, quemadmodũ Abraham, ut proximo etiam inimico bene uelit, bene faciat &c. Hoc est quod additur, In mandatis eius uolet nimis. Voluntatem habebit in lege domini, quemadmodũ Psalmo primo diximus, Non sic hypocritæ iustitiarij, qui cum habeant deos alienos in conspectu dei, quærentes in suis iustitijs salutem, facile recedunt uel terrore uel suo lucro uel hominum fauore & dignitatis ambitione ab eo quod uidebantur approbare &c. Habes itaq; hoc uno uersu arborem bonam descriptam, id est, beatum uirum, qui timet dominum & in mandatis eius uolet nimis, qua descriptione ut non possunt comprehendi iustitiarij, ita neq; qui carnali libertate sese hodie Euangelicos gloriantur & impura uita scandalo sunt Euangelio gloriæ dei. Crux enim hic describitur & abnegatio sui, quã mundus infelicitatem, scriptura autem certam beatitudinem coram deo esse pronũciat. Videamus nunc huius arboris fructum.

Filij timentis deum.

Potens in terra erit semen, id est, filij eius, generatio rectorũ, id est, timẽtium deum benedicetur à domino, id est, multiplicabitur ut in bonis cor-

poris sat habeat & in bonis spiritus abũdet, Timens deũ erudit filios suos & familiam, ut Episcopus, in domo sua (quemadmodũ lege præceptum est) in omni pietate, castitate, sobrietate, breuiter in timore dei. Sunt ergo uere filij timentis deum, qui & ipsi timent deum, ubi non tam una caro quã una pietas respicitur, ut filij etiam sint non solum quos genueris mũdo, sed etiã quos per uerbum genueris deo. Hi potentes erunt in terra & benedicentur, quemadmodum & Christus dicit, Beati mites quoniã ipsi possidebunt terram. Et Maria, Deposuit potẽtes de sede & exaltauit humiles. Primũ non est inopia timentibus deum, Psal. 33. & 36. Deus enim eis benedicit ut quantũcunq; modicum satis sit, & læta conscientia eo utantur, scientes q; omnis creatura ipsorum sit, & omnem creaturam ipsis seruire in salutem, ut diximus Psal. 8. Non est potentia in terrenis bonis quæ huic possit comparari, aut diuitiæ quæ similes esse possint, Deinde eorum uitã & conuersationem nemo recte culpare potest, & bonũ consilium uel ab illis solis petitur ne quid tentetur contra deum. Quæ gloria quibus quæso regibus contingit? Præterea si in spiritum respicias potentes sunt per Christum aduersum mundum, Satanam, peccatum, mortem, ut nulla creatura sit quæ possit eos separare à deo. Et licet corã oculis carnis hæc potentia per formas crucis obscuretur, tamen uidebitur clare ubi impij de terra perditi fuerint, ut aliâs diximus. Ideo additur, Iustitia eius quia dei est manet in seculum seculi, utcunq; à mundo ad tempus damnetur. Non sic iustitia hypocritarũ, quæ ubi iudiciũ dei senserit cõsistere nequit, & iudicatã (quod hodie uidemus) uerbo dei confunditur.

Potentia. Diuitiæ.

Lumen. Exortum est &c. Id est, ubi alij in tenebris & errore pereunt, rectis, id est timentibus deum, exoritur lumen deus, qui est misericors & miserator & iustus. Nisi intelligas beatum illum uirum exoriri lumen alijs, quos deus uult rectificare & liberare à tenebris errorũ, qui uir est misericors & miserator & iustus, nam, ut sequitur, miseretur pauperis, adflicti, errantis, & cõmodat illi suam operam. & infra, Dispersit dedit pauperibus, non missis & uigilijs mortuorũ, non pinguibus & crassis uentribus, & ociosis clericis. Iustitia eius manet in seculum seculi. Nam iste fructus iustitiæ agnoscetur in extremo iudicio, quãdo dicetur, Esuriui & dedistis mihi mãducare &c. Sic & Christus ad discipulos dixit, Vos estis lux mundi. Sicut cõmodamus indigenti panem corporis, ita quoq; erranti lucem quã dedit nobis deus.

Sermones. Disponet sermones suos in iudicio, id est, quia uoluntas spontanea est in mandatis dei, diriget quoq; omnes sermones suos in iudicio ut nihil loquatur nisi

tur nisi iudicium, id est, quod iustum & rectum est secundũ uerbum dei. Et ideo ubi, quemadmodũ dictum est, ità fuerit pium cor, pia opera, pij sermones, non commouebitur ille beatus uir in æternum, id est, fixus in deo stabit dum impetunt eum omnes insidiæ Satanæ & mundi persecutiones. Nam in memoria æterna erit coram deo, deus nũquã eius obliuiscetur qui fidit eo, & si quãdoq; ad tẽpus oblitus uideatur. Ab auditione mala, id est, quando audierit sibi aliquid mali intentari non timebit, habet enim cor quod paratum est sperare in dominum, utcũq; acciderit, donec despiciat, id est, deorsum uideat, ut scabellum pedum, inimicos suos, qui propter iustitiam eum persequũtur. Significat autẽ hæc oratio, ut alibi indicauimus, donec uideat ultionem in inimicos suos, id quod fiet tandem, si non aliàs, in extremo iudicio. Tunc cornu, id est, potentia eius (Psal. 17.) exaltabitur à deo in gloriã. Quã gloriam & exaltationem uidebit impius & inuidebit, irascetur, tabescet doloribus suis. Sapientiæ. 5. Stabunt iusti &c. Non commouebitur.

Desiderium impiorum, id est, omnis conatus & studium corũ, omnis excogitata religio & adinuẽtiones, pecuniæ studiũ, potentiæ & iustitiæ somnium, conatus extinguendi Euangelij, peribit, ubi gloria apparuerit timentium deum. Epiphonema non contemnendum, ut nihil mouearis si quãdoq; uideantur impij consequi quæ uolunt. Sic & prouer. 11. Desiderium iustorũ tantũ bonum, & expectatio impiorum furor. Vide & ista Psal. 36.

PSALMVS CXII.

Titulus. Halleluia.

SVMMA. Laus deo ubiq; canitur & in cœlo & in terra q, suos mirabiliter exaltat.

LAudate pueri dominũ, laudate nomen domini. Sit nomen domini benedictũ, amodo & usq; in seculum. A solis ortu usq; ad occasum laudabile nomen domini. Excelsus super omnes gentes dominus, super cœlos gloria eius. Quis sicut dominus deus noster qui in altis habitat, & humi

lia respicit in cœlo & in terra. Suscitans a terra inopem, et e stercore erigens pauperem. Vt colloceteũ cum principibus, cum principibus populi sui. Qui habitare facit sterilem in domo matrem de filijs lætantem. *In Heb. additur*, Halleluia.

Pueri. Felix, serui. Quis sicut &c. Felix, Quis sicut dominus deus noster qui se exaltat ut habitet, qui se humiliat ut respiciat in cœlo & in terra, id est, cũ habitet in altissimis uel super omnia, tamen demittit se ut uideat quæ sint in cœlo & in terra.

Peccatores laudãt deum.

Pueri uel serui & humiles qui non sentiũt se nisi peccatores prouocãtur hic spiritu dei, ut sanctificent nomen domini in omni tempore, in omni loco, in omnibus gẽtibus, q̃ is sit qui iam magnificetur à gentibus, id est peccatoribus, qui in Christo suo uenit, ut peccatores saluos faceret. Cuius licet gloria sit super cœlos, id est super omnia, tamen ex eius misericordia cõmunicatur etiam infimis siue in cœlo siue in terra, ut gloria dei etiã prædicetur in terris. Omnes enim peccauerunt & egent gloria dei. Hæc est autem gloria dei, de qua ipse solus gloriari potest, q̃ omnia fecerit, nos nihil, quã gloriã hypocritæ iustitiarij nosse non possunt, nempe q̃ non iustos, non diuites, non potentes & fertiles quærit qui eius misericordia non indigent, sed in terra iacentes & in luto, afflictas conscientias, miserijs & peccatis pressos quos erigit, ut glorificet cum principibus populi, id est, ut faciat ex eis principes & potentes contra peccatum, mortem & inferos, et faciat doctores populi, Apostolos & prædicatores, qui contemptissimi uidebantur, imò reges & sacerdotes æternos in regno cœlorum, qui erant à deo alieni in regno tenebrarum. Vt faciat gentilitatem, quæ erat ante sterilis, & deo non pepererat filios per fidem & fructum salutis per charitatem, habitare in domo dei & ecclesia sanctorum, & exultare de filijs iam deo multiplicatis, quẽadmodum Esaias prophetat, ca. 54. ex quo citat Paulus, Gal. 4. Atq; hic uides nihil aliud quã gratiam dei commendari in peccatoribus, qui soli deo gloriam arrogant iustificationis, & exultationis &c.

PSALMVS CXIII.

Tiiulus nullus in Heb.

SVMMA. *Hic est hymnus exultationis de beneficijs liberatiõis ex Aegypto & introductionis in terram promißam, quæ omnia in figura contingebant illis. Vnde benedictio dei hic prædicatur non solum super illũ populũ sed & super filios eius. Nos sumus semẽ Abrahæ & Israël per fidẽ. Vnde additur, Non mortui olim in deserto, item, non occisi per Romanos Iudæi, item non alij qui interierunt in sua infidelitate, item, non illi qui in peccatis suis mortui sunt, licet uiuant uita animali, laudabunt te domine &c.*

IN exitu Israelis ex Aegypto, domus Iacob ex populo barbaro. Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius. Mare uidit & fugit, Iordanis conuersus est retrorsum. Montes exultauerunt ut arietes, & colles sicut agni ouium. Quid est tibi mare ℣ fugisti, & tu Iordanis, ℣ conuersus es retrorsum? Montes, ℣ exultastis sicut arietes, & colles sicut agni ouium? A facie domini mota est terra, a facie dei Iacob. Qui conuertit petram in stagna aquarũ, & rupem in fontes aquarum.

Facta est Iudæa. Felix. Factus est Iudas in sanctitatem eius, Israël potestates eius, id est, Tunc Iudam sanctificauit à quo propter regnum postea illic à deo constitutum omnes Iudæi dicuntur. Tunc Israëlem, id est, omnem illũ populũ, fortẽ fecit super omnes inimicos eius. Sanctificatio dei & fortitudo dei tunc erat in illo populo. Ita simplex sentẽtia uidetur mihi hoc loco haberi, nam & sequentia indicant omnia deum fecisse. Non satis aptũ mihi uidetur, ℣ ad sanctificationem templi referunt, & ad regnum decem tribuum magna potentia præditum. Facta est Iudæa &c.

Historiã liberationis ex Aegypto subinde inculcat nobis scriptura, ut discamus fidere deo, certi ℣ oporteat moueri cœlũ & terrã, regna perire, mare Historia liberatiõis ex Aegypto.

exiturí, mõtes & omnes creaturas interire, antequã unus periret qui deo fidit, Mare, inquit, uidit uenientem Iſraëlem & fugit, id eſt, ceſſit & tranſitum præbuit, Iordanis in exordium ſui fõntis retrogreſſus eſt & fluere deſiſt, ut ſicco tranſiret Iſraël ueſtigio. Ioſue. 3. Montes ſaltauerũt ut aretes, & colles ſicut agni ouium, quod intelligunt de ſcopulis torrentis Arnon, Num. 21. qui quaſi exultantes & ſalientes demiſerunt ſe in torrentem & tranſmiſerunt Iſraëlem. Hæc omnia (ne quid hic ſibi homines arrogent) facta ſunt propter præſentiam domini qui eſt deus Iacob. Qui præter naturam creaturam facit ſeruire fidelibus, ut etiã ubi opus eſt, petra duriſſima liquidam euomat aquam, Exo. 17. Nu. 20.

Alíus Pſalmus ín Hebræo.

Non nobís domíne non nobís, ſed nomíní tuo da gloríam. Super míſerícordía tua & ueritate tua, nequando dícant gentes, ubí eſt deus eorũ? Deus autẽ noſter ín cœlo & ín terra, omnía quæcũq; uoluit, fecít. Símulachra gentíum argentum & aurũ, opera manuũ homínum. Os habent & nõ loquentur, oculos habent & non uídebunt. Aures habent & non audíent, nares habent & non olfacient. Manus habent & non palpabunt, pedes habẽt & non ambulabunt, non clamabũt ín gutture ſuo. Símiles illís fíant quí faciunt ea, & omnís qui confídunt in eís. Domus Iſrael ſperauít in domínum, adiutor & ꝓtector eorũ eſt. Domus Aaron ſperauít in dñm, adiutor & protector eorũ eſt. Quí tíment dñm ſperauerunt ín dominũ, adiutor & protector eorũ eſt.

Et in terra, non est in Hebræo, sed in Græco.

Natura propensa est in hypocrisim, ut sibi aliquid iustitiæ arroget, id quod est impium. Idcirco precandum, ut tale cor det, ut omnia illi feramus accepta, qui omnia facit, & gloriam non nobis, sed nomini suo det de misericordia, id est, beneficijs nobis præstitis, & ueritate sua, id est, promissionibus seruatis, ne fiat, ut ob ingratitudinẽ à deo derelicti, blasphement gẽtes deum nostrum, quasi non habeamus deum, qui ex earũ manibus nos possit liberare, cũ tamen deus noster sit in cœlo, & faciat omnia quæ uult, & illa rum idola mortua, nihil possint. Pereant surdi & excæcati, qui faciunt ea, & omnes qui confidũt in eis, Domus autem Israël & Aaron, id est, Hebræi & leuiticum genus, & præterea omnes qui timent dominũ, siue Iudæi siue gentes sperant in dominum uerum adiutorem & protectorem. Gloria soli deo.

Quod impijs gentibus erãt imagines masculinæ & fœmininæ, & aliæ, hoc sunt nostris iustitiarijs obseruationes traditionum humanarum, in quibus obseruatis sperant salutem, in non obseruatis desperant, Alius confidit in platta & cappa &c. Alius etiã in eo quod edit, & in uentrem mittit & cacat, ut stercorariam habeat iustitiam, nisi Christo ita loquenti, non credas. Qui uero iustitiam nõ sectantur, alia habẽt idola, nempe auaritiam, ambitionem, fauores &c. à quibus tamen & illi non sunt alieni. Talia regnant hodie, & adhuc miramur gentium stulticiam gentibus gentiliores. Idola.

Alius psalmus in Hebræo.

Dominus memor fuit nostri, benedixit nobis. Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron. Benedixit timẽtibus dominum, paruis cum magnis. Adijciat dominus super uos, super uos & super filios uestros. Benedicti uos a domino, qui fecit cœlũ & terram. Cœlum cœli domino, terram autẽ dedit filijs hominum. Non mortui laudabũt te domine, neq; omnes qui descendunt in infernũ. Sed nos qui uiuimus benedicem⁹ dño, amodo & usq; in seculũ.

In Heb. additur. Halleluia. Qui uiuimus, non est in Heb. tamen non est præter sententiam.

Dominus memor benedicit

Ne quid uero nobis tribuamus, sed nomini domini tribuamus gloriã, hic gratia dei planè cõmẽdatur, Dominus, inquã, memor fuit nostri, recordatus scilicet neq; pctõrũ nostrorũ neq; meritorũ, sed misericordiæ suæ, & ueritatis suæ, ut diximus psal. 104. Et benedixit nobis. i. auxit nos suis donis, & in rebus externis & in illuminatiõe mẽtis siue iustificatiõe. Alioqui et in illis & in his mansissemus in nostra maledictione & impietate, quẽadmodũ manent quotquot à deo nõ benedicuntur per Iesum Christũ, qui est semẽ illud Abrahæ, in quo benedicendæ sunt cunctæ cognationes terræ.

Adijciat &c. Bona imprecatio spũs est. Adijciat siue addat adhuc dominus benedictionem suã super uos ô Israël & Aaron, & præterea quotquot timetis deũ, super uos, inquã, & super filios uestros, de quibus supra psal. 11. Benedicti sitis uos à domino, qui fecit oĩa, gubernat oĩa, cõtinet oĩa quẽ non norũt gentes & iustitiarij hypocritæ confidentes idolis suis mortuis & inutilibus. Fecit, inquã, cœlũ & terrã, sed cœlũ est domino cœli, id est, cœlũ sibi seruauit, qui dominus cœli est, terrã autẽ dedit filijs hominum. Gen. 1 Dominamini piscibus maris &c. Quàm uero iniuste possideant terram, id est, creaturam sub cœlo impij, diximus psal. 8. Hinc clare consequitur, q; deus qui dedit homini terram, ut disponat de equis & asinis, ut aret & paret, quæ ad uictũ attinent, ut gubernet familiam suam & ciuitates, ut iudicet de rebus externis etiam gladio, & faciat, quicquid in manus uenerit modo non contra deum, qui dedit terrã, q;, inquam ille deus non dederit tibi, ut disponas secundũ tuum iudiciũ de cœlis, de regno cœlorum, de rebus spiritus, quæ ad iustitiam pertinent, unde speres salutem, quẽ etiam uides è cœlis pluere, emittere solem, tonare, ut uult. Nam hic dicit, nõ facias quod tibi rectum uidetur, sed omnia secundum uerbum meum. Væ ergo traditionibus humanis, quæ suis somnijs iustitiam dei & regnum cœlorum compa-rant, ignorantes de quibus affirment.

Cœlũ cœli domino.

Non mortui &c. uide supra in summa, & præterea in psal. 6.

PSAMVS CXIIII.

Titulus nullus in Heb.

SVMMA. Liberatus ex horrenda tentatione horroris mortis & inferorum (de qua alibi diximus) hic gratias agit liberatori. Ex hac autem tentatione retrahit sola recordatio beneficij misericordiæ, nobis per deum præstitæ. Conuerte, inquit, anima mea &c.

Dilexi, quoniã exaudiet dominus uocẽ orationis meæ. Quia inclinauit aurẽ suam mihi, & in diebus meis inuocabo. Circũdederũt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me. Tribulationẽ & dolorem inueni, & nomẽ domini inuocabo. O dñe libera animam meam, misericors dñs & iustus, & deus noster miseretur. Custodiẽs paruulos dominus, humiliat⁹ sum & liberauit me. Cõuerte anima mea in requiem tuã, quia dominus benefecit tibi. Quia eripuit animam meam ex morte, oculos meos a lachrymis, & pedes meos a lapsu. Placebo coram domino in regione uiuentium.

Verba hæc sunt fidei tentationes mortis & inferorũ expertæ, quæ gratias agit q̃ non sit derelicta, ubi maxime derelictam se uidebat & nullam. Similia Christus passus est, ut diximus Psalmo. 21. Dilexi, inquit, id est, concupiui dominum auxiliatorem, quoniã non dubium q̃ exaudiet inuocantem. Id quod potest & sic reddi ex Hebræo, Concupiui ut exaudiat dominus &c. Quod autem exaudiet didici etiã ex prioribus tentationibus, quia inclinauit aurem suam mihi, ideo semper inuocabo. Subdit uero in qua necessitate fuerit, dicens, Circumderunt &c. Psal. 17. Sed ego inuocabo sic, O domine libera animam meam, id est me, misericors qui necessitatibus nostris cõdoles, & iustus qui defendis oppressos, & proculdubio deus noster sic inuocantibus misericordiam præstat. Qui custodit paruulos, id est, suæ sapientiæ non innitentes & omnia deo ut patri committentes dum etiam omnibus premuntur malis. Ego humiliatus sum, id est, detectus & multis malis adflictus (nõ enim hic uirtutem significat uocabulum humilitatis) & liberauit me. Reuertere anima mea consolatione spiritus accepta ad pacem cordis, quia dominus benefecit tibi, tuis uiribus nihil hic referre potes acceptum. Quia eripuit te ex morte in qua in æternum mansisses desperata,

Experta fides

oculos meos à lachrymis ne amplius fleant damnationem, pedes meos à lapsu ne porrò ruant in mortem & inferos. Placebo coram domino iam receptus in gratiam etiã dum adhuc hic uiuo in terris, quemadmodũ alibi satis diximus de terra uiuentium &c.

PSALMVS CXV.

Hic Psalmus cum Psalmo præcedenti unus est apud Hebræos.

SVMMA. Vera fides loquitur quod sentit, iccirco magnos patitur insultus, ut hic uideamus quã nihil simus & dei benignitatem nos seruantis agnoscamus, ut nos illi permittamus, quicquid propinare uoluerit, ut ita scriptis testemur coram tota ecclesia fidem quã corde tenemus.

CRedidi, propterea locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis. Ego autẽ dixi in stupore meo, omnis homo mendax. Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicẽ salutaris accipiam, & nomẽ domini inuocabo. Vota mea domino reddam coram omni populo eius, preciosa in conspectu domini mors sanctorũ eius. O domine ego seruus tuus, ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ. Dirupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomẽ domini inuocabo. Vota mea domino reddam coram omni populo eius, in atrijs domus domini, in medio tui Hierusalem.

In Heb. additur. Halleluia.

Christianus affectus & uita quæ est in cruce hic describitur, Credidi, inquit, corde & propterea confessus sum & prædicaui illud quod credidi, secundũ illud, Corde creditur ad iustitiã, ore autẽ confessio fit ad salutẽ. Hypocritæ uero loquũtur quod nõ credunt, i. quod ignorãt, licet maxime de

fide glorientur. Verum hæc fides & confessio magnos patitur insultus, & crucem cogitur ferre persecutionibus & horrendis tentationibus ad desperationem etiã usq; uel uitæ corporis, uel salutis animæ, ut Psalmus quoq; superior dixit. In qua ecstasi, siue, ut est in Heb. præcipitatione, uidet homo uanitatem esse & mendacium & hypocrisim & stulticiam, quicquid est humani conatus, etiam cum caro in speciem optima & sanctissima molitur, secundũ illud Esaiæ, Omnis caro fœnum &c. ut solus deus maneat uerax, quemadmodũ ait Paulus. Tunc apparet mendacium esse, quicquid humanæ cogitationes nobis finxerunt de libero arbitrio, & de uiribus humanis & iustitijs carnis. Quæ tentatio utilis est nouis spiritibus, ut discant non confidere in se.

Liberatus uero dicit, Quid retribuam domino liberatori & benefactori cum nihil habeam, nihilq; ex me possim? Calicem salutis uel saluationũ, id est, quicquid dominus mihi propinauerit, accipiam, sicut de calice dictũ est Psal. 15. Hoc est, totum me illi permittam, & eum inuocabo, ne amarum bibendo calicem deficiam. Sic de sua passione Christus dixit ad Petrũ, Calicẽ quẽ dedit mihi pater, nõ uis ut bibam illum? Vocat aũt calicẽ saluationum, quia per crucem itur ad gloriam, dum certi sumus q; nihil nobis accidit mali, nisi bona uoluntate patris, qui per hoc operatur gloriam nostram, Vota mea, siue, ut ita dicam, deuotionem meam id est, fidem meam, quam corde teneo, testabor confitendo & prædicando & persecutionem patiendo ad gloriam domini, coram omni populo dei, ut glorificetur deus, & exemplo meo confortetur populus, ne sim scandalo uerbo dei, si tacere cœpero, uel si coram hominibus negauero, quod credidi. Nihil refert, si etiam calicem bibendo, & uota hæc reddendo, in mortem quotidie tradar, & damnentur omnia mea, nam mors & mortificatio sanctorum dei, est preciosa in conspectu domini, utcunq; nostra crux à mundo derideatur, & turpissima iudicetur. Nihil ergo est, ut hoc loco tuum calicem & patenam somnies, aut tua uota monastica, ut & Psal. 21. diximus. De fide hic agitur & fidei confessione, & cruce quam deus nobis imponit, ut cum Christo occidamur, sicut & sancti prophetæ &c. Quam crucem mundus pro maledicto habet, sed deus ei benedicit, ut sit preciosa coram eo mors sanctorum eius, id est, illorum qui credunt in eum.

Calix salutis.

Ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ. Vide Psal. 85. De hostia siue sacrificio cõfessionis uel laudis, Psal. 21. & alibi. Quod uero dicit, In atrijs &c. nihil aliud est, quàm quod dixit, Coram omni populo eius. In atrijs domus

domini, id est, in ecclesia sanctorum, ubi dominus habitat, in medio tui Hierusalem, ô ciuitas sancta, id est, ecclesia dei uiuentis, in qua sancti inhabitãt &c. secundũ illud, Luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum, qui in cœlis est, Et qui me confessus fuerit coram hominibus &c.

PSALMVS CXVI.

Et hic Psalmus apud Heb. præcedenti annectitur.

SVMMA. *Psalmum hũc interpretatur Paulus, Ro. 15. docens, q̃ gentes ex sola misericordia honorant deum. Iudæi autẽ etiã ex promißionibus.*

LAudate dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi. Quoniã confirmata est super nos misericordia eius, et neritas domini manet in æternum. *In Hebræo additur,* Halleluia.

Hic singula singulis redde. Laudate dominum omnes gentes, quoniam confirmata est super nos misericordia eius. Gentes enim quæ non habebant oracula dei (ut Iudæi) ex sola misericordia acceperunt salutem. Iudæi etiã exigere potuerunt salutem, quia tenebant promißiones & eloquia dei, ut dicitur Rom. 3. Vnde hic, Laudate, inquit, eum omnes populi, id est, Iudæi, (qui tũc populi solũ appellabãtur, cæteris ut immũdis relictis, uide Psal. 2. quia ueritas promißionũ & testamenti dei manet in æternum, Vides tamẽ q̃ neq; gentes, neq; Iudæi de meritis suis gloriantur, illis ex sola misericordia præstitit gratiam, his etiam promisit, sed non propter ipsorum merita, imò ex eadem misericordia &c.

PSALMVS CXVII.

Titulus nullus in Heb.

Psalmum esse de Christo notum est ex Matth. 21. ubi ipse Christus citat, Lapidem quem reprobauerunt &c. Et Petrus quando dicit, Act. 2. Dextera igitur dei exaltatus &c. & 5. Hunc principem & saluatorẽ deus exaltauit dextera sua &c. uidetur respexisse ad uersum, qui est in hoc Psalmo, Dextera domini fecit uirtutẽ, Dextera domini exaltauit me &c. Præterea in hoc psalmo est felix illa acclamatio puerorum, in die palmarum triumphatori nostro acclamantium, Obsecro domine salua nunc, Obsecro domine bene prosperare nunc, benedictus qui uenit in nomine domini.

SVMMA. *Christus ergo cum sua ecclesia liberata à morte, gloriatur de die resurrectionis, qui est æternus, siue de nouitate uitæ ad æternitatem, dicens, Confitemini &c.*

CONfitemini domino quoniam bonus, quoniã in seculũ misericordia eius. Dicat nũc domus Israel quoniam bonus, quoniam in seculũ misericordia eius. Dicat nunc domus Aaron quoniam bonus, quoniã in seculũ misericordia eius. Dicant nunc omnes qui timent dominũ quoniam bonus, quoniã in seculũ misericordia eius. De angustia inuocaui dominũ, & exaudiuit me in latitudinem. Dominus mihi adiutor, & non timebo quid faciat mihi homo. Dominus mihi adiutor, & ego despiciã inimicos meos. Melius est cõfidere in dominum, q̃ confidere in hoiem. Melius est cõfidere in dominũ, q̃ sperare in principes. Omnes gentes circumierũt me, & in nomine domini uindicaui in eas. Circumdantes circumdederunt me, & in nomine domini uindicaui eas. Circumdederũt me sicut apes fauũ, et exarserũt sicut ignis in spinis, et in nomine dñi uindicaui in eas. Impulsus euersus sum ut caderem, et dominus suscepit me. Fortitudo mea et laus mea dominus, et factus est mihi in salutẽ. Vox exultationis et salutis in tabernaculis iustorum.

Dextera domini fecit uirtutẽ, dextera domini exaltauit me, dextera domini fecit uirtutem. Nõ moriar sed uiuam, & narrabo opera domini. Castigãs castigauit me dominus, sed morti nõ tradidit me. Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino. Hæc porta domini, iusti intrabũt in eam. Confitebor tibi quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem.

Quoniam bonus, in Hebræo tantũ est in primo uersu, & non in sequentibus, Vindicaui in eas. Felix, Perimam illas. Fauum, non est in Heb. ut sit similitudo ab apibus impetentibus hominem. Et exarserunt. Fe. Extinctæ sunt sicut ignis spinarũ. Subito incenditur & crepat ignis spinarum, quasi omnia consumpturus sit, & subito rursum extinguitur, nam ubi folia carpserit in ipsas spinas succi plenas nihil potest.

Impulsus euersus sum. Felix, Impellens impulit me (scilicet aduersarius populus gentium.)

Misericordia cõmendat nobis deum.

Opinio iustitiæ & meritorum humanorum blasphemia est in deum, sola autem miseria humana experta dei benignitatem commendat & magnificat dei bonitatem & misericordiam. Eleganter uero dicit, De angustia inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudinem, id est, ut ex angustia educeret me in latitudinem. Vide psal. 17.

Fiducia humana & timor uana sunt.

Dominus mihi adiutor &c. Sicut omnis fiducia in homines uana est, ita quoq; omnis timor humanus uanus est. Homines enim ut adiuuare non possunt, ita neq; nocere, Omnes gentes, id est, quotquot sunt ignorantes dei, impetunt quidem, ut Iudæi Christum, sed tandem uirtute coguntur iacere sub pedibus nostris, ubi deus uoluerit sese prodere suo in eas iudicio, aut ubi glorificauerit nos cum Christo, ut dictum Psal. 109. Vnde hic ait, Christi consortium. fortitudo mea, per quẽ uinco & uindico, & laus mea siue canticum meum, quem laudo, & cui gratias ago, est dominus, qui factus est mihi salus & liberatio æterna. Iccirco uox gratiarumactionis & liberationis auditur, ubi iusti habitant, qui prædicant Euangelium, id est, dei misericordiam & bonitatem, quemadmodũ Psal. cœpit, Confitemini, dicat nũc &c.

Quia dextera domini exercuit suã potentiã, dextera domini glorificauit me, quem manus impiorũ subuertere & occidere uoluit. Atq; ita prædicatur gratia, dum dominus omnia fecisse dicitur, & liberasse & glorificasse, ubi oĩa erant desperata. Impy uero de dextera sua gloriantur, sed ea repleta est iniquitatibus & muneribus, Psal. 25. & sanguine, Esa 1. Non ergo moriar, quemadmodum aduersarij uoluerunt, sed uiuam, & prædicabo alijs, non opera hominũ, Psal. 16. sed opera dei, ut dictum quemadmodũ Psal. 9. dicitur, Qui exaltas me de portis mortis, ut annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. Castigans quidem castigauit me dominus, non hostili manu, sed paterno flagello, licet per Satanam & iniquos, sed morti non tradidit me. Sic flagellat omnem filium, quem recipit, & oportet pati, ut intremus cum Christo in gloriam, Heb. 12.

Aperite mihi portas iustitiæ. Ista oratio significat, ac si dicas, Aperiãtur mihi portæ iustitiæ. Det deus gratiam, ut iustitia dei manifesta fiat mundo, qui adhuc tenetur intra portas & ciuitates mortis & tenebrarũ. Est autẽ iustitia dei per fidem, qua sola iustificamur & exaltamur è portis mortis. Ingressus, inquit, in eas confitebor domino, prædicabo & confitebor gratiam dei & sanctificabo ita nomen eius. Vnde addit. Hæc porta siue hæc ciuitas est domini, iusti, id est, soli credentes intrabunt in eam, ut illic crescãt in regno lucis & claritatis filij dei. Illic laudabo te in ecclesia magna, Psal. 21. & 39. quoniã bonitatẽ & misericordiã exhibuisti mihi, quæ prædicatio est Euangelij sancti. Id quod dictũ est quoq; Psal. 110. Cõfitebor tibi domine in toto corde meo, in cõsilio iustorũ & cõgregatiõe magna opa domini &c.

Regnum iustitiæ aperiatur nunc.

Lapidem quem reprobauerunt ædificantes hic factus est in caput anguli. A domino factũ est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hæc est dies quã fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. O domine salua nunc, o domine bene prosperare nũc, benedictus qui uenit in noĩe domini. Benedximus uobis ex domo domini, deus dominus & illuxit nobis. Constituite diem solennẽ in condensis usq;

ad cornua altaris. Deus meus es tu & confitebor tibi, deus meus es tu & exaltabo te. Confitebor tibi quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutē. Confitemini domino quoniā bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Versus, Confitebor tibi quoniā &c. hoc loco in Heb. non est, sed suprà.

Fabulæ. Hic declaratur, quæ sit lætitia Christi & populi dei in hoc psalmo, nēpe de Christo glorificato, & regno cœlorum erecto. Omitto uero hic fabulam & mendacium de lapide reprobato, quando ædificabatur templum Salomonis, quæ omnino similis est farinæ cum eo mendacio, quod impudētes homines finxerūt stupidis, stultis & excæcatis auditoribus, de reprobato primum ligno sanctæ crucis, quæ mēdacia & similia oportuit nos suscipere, quia dilectionem ueritatis, non suscepimus, ut salui fieremus. 2. Thess. 2. Primū, uideamus quid hoc loco uelint uocabula, Lapidē & ædificantes. Aedificantes in scripturis dicūtur doctores, qui doctrina bona debēt ædificare populum, sicut destructores uere sunt, qui prauis doctrinis homines corrumpunt. Esaiæ. 49. Venerunt structores tui, destruentes te & dissipantes à te exibunt. Sic. 1. Corinth. 3. Dei ædificatio estis, unusquisq; uideat quo modo superædificet, &. 10. Omnia mihi licent, sed nō omnia ædificant, &

Lapis. 14. Qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem &c. Lapis autem de quo hic dicitur, est Christus, quem Paulus petram uocat. 1. Cor. 10. Esaias lapidem offensionis, petram scandali, Daniel lapidem abscissum de monte sine manibus, qui impleuerit totum mundum.

Reprobauerunt. Hunc lapidem reprobauerunt ædificantes, id est, legis doctores & pharisæi, qui quāuis erant destructores (quid enim ædificarēt abiecto isto lapide) tamen nomine ædificantium, id est, bonorū doctorum sese uenditabant. Reprobauerunt, quia iustitiam non per Messiam, sed per opera docuerūt, cū tamen de illo dictū esset, In semine tuo benedicētur cunctæ cognationes terræ. & Esa. 53 In cognitione sui iustificabit ipse iustus seruos meos multos, & iniquitates corū ipse portabit. Sic & hodie qui uolūt esse ædificantes, ædificāt super arenā nō super istū lapidē uiri stulti, dum docēt iustitias humanas, negantes ipso facto & doctrina Christum esse iustitiam nostram, sanctificationem, sapientiā, redemptionē, quis uana nomina eis relinquant,

illiusq; adeo reprobum duxerunt hunc lapidem, ut tandem adegerint in crucem. Nostri quoq; ultimo dignos supplicio iudicant, qui contra pharisaicas traditiones docuerint in solo isto lapide ædificandum, quem secundũ Esaiam dominus ponit in fundamentis Sion, & præter quem, ut ait Paulus, nemo aliud fundamentũ ponere potest. Sed deus ita sua misericordia & iudicio ordinauit, ut qui crediderit in hunc lapidem, non confundatur, & qui non crediderint, impingant, offendantur & cadant, Esa. 8.

Hic factus est in caput anguli, lapis angularis, coniungens duos parietes, faciens utraq; id est, Iudæos & gentes unum, ablato inimicitiarum pariete, lege mandatorum, quæ erat in decretis, qui paries separabat Iudæos à gentibus, ut hoc ablato, in quo uane gloriabantur Iudæi, uiderent & agnoscerent se esse æque ac gentes peccatores, ut hic lapis condat siue ædificet duos in semetipsum, in unum nouum hominem, ut facta pace reconciliet ambos in uno corpore deo per crucem, id est, per istam impiorum doctorum reprobationem (quod admirandum est dei consilium.) Nam nunc per ipsum Christum habemus accessum ambo in uno spiritu ad patrem, ut sacerdotes deo per Christum sacerdotem accepti, ut hæc legis Ephe. 2. In caput anguli.

Vnde consequitur, q̃ nos gentes non sumus amplius abalienati, ut ante à republica Iacob siue Israëlis, à semine Abrahæ, à testamentis & promissione dei, à populo Sion & Hierusalem, sed prope facti sumus per sanguinem crucis Christi, & ciues sanctorum & domestici dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu, In quo omnis ædificatio constructa, crescit in templum, sanctum in domino, ut totum templum portetur ab isto uno lapide, qui in fundamento est, & lapis angularis est, non est enim in alio salus, & nos ut lapides uiui superædificati mutuo nos uuuemus & portemus super istud solidum, stabileq; & æternum fundamentum. Vides itaq; quanta gloria Christi quanta dignitas & Iudæorum & gentium secuta est post illam ædificantium reprobationem. Sinamus ergo & hodie illos reprobare hunc lapidem, qui est solus dei iustitia, uidebimus dei mirabilia, non est manus domini abbreuiata.

Sic & Petrus hunc locum exponit, dum dicit ad ædificantes illos qui populi principes erant, & qui seniores & scribæ in Hierusalẽ & sacerdotes, Act. 4. Hic est lapis qui reprobatus est à uobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli, & non est in alio aliquo salus, Nec enim aliud no-

men est sub cœlo datũ hominibus, in quo oportcat nos saluos fieri, Desinãt ergo furere, qui nolunt nos ex sola in Christũ fide iustificari, non nostra doctrina est, sed prophetarũ, Christi, Apostolorum, cui spiritus dat testimoniũ in cordibus credentium, dum interim iustitiary illi in omnibus incerti aberrant à uero, Vide ista præclare in Epistola Petri prima, cap. 2.

A domino factum est istud, ut reprobatus ille lapis fieret caput anguli, potentia certe dei hic in Christo declarata est resurgente, Ro. 1. Ephe. 1. & misericordia atq; bonitas in nobis liberatis ex regno mortis & tenebrarum & introductis in regnum lucis & claritatis filij sui Et est mirabile in oculis nostris, quia caro talia capere non potest, & spiritus non desinit admirari, sunt enim talia in quæ, ut ait Petrus, desiderant etiam angeli prospicere.

Hæc est dies &c.

Hæc est dies, scilicet, postquàm hic lapis ante reprobatus factus est in caput anguli, quam fecit dominus. Magna huius diei prærogatiua, q̃ facta à deo scribitur, qui fecit omnes dies, sed hanc singulariter fecit, ut sit æterna, & nunquàm ut alij dies declinet in noctem. Ita enim fecisse hanc diem dicitur, quemadmodum supra dixit, A domino factum est istud. Est autem tempus gratiæ, tempus nouæ uitæ, tempus resurrectionis, tempus auxilij dei & exauditionis, tempus exultationis & lætitiæ æternæ, quia filij dei & hæredes facti sumus, præcipitata morte & peccato in sempiternum, & ablato opprobrio nostro & lachrymis, ut dicitur Esaiæ. 25. De quo tempore Esaiæ. 49. In tempore placito exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tui. Et in Psalmo, Hodie si uocem eius audieritis &c. Hinc nunc illud prosperum Hoschiana siue Osanna, id est, salua obsecro, spiritus Christi clamat pro nobis, & nos cum pueris illis per Christum deo acclamamus, dicentes, O domine salua nunc, ô domine bene prosperare, & prosper nobis esto nunc. Nunc enim est, ut interpretatur Paulus, tempus acceptum & dies salutis, reuelato Euangelio, quod erat ab æterno absconditum. Benedictus sit qui non in nomine suo, sed domini uenit, ut benedictionem afferat omnibus gentibus.

Benediximus uobis.

Et nos benedicti à benedicto, benediximus, id est, salutem per Euangelium nunciauimus ex domo dei, ex regno lucis, in quo nunc habitamus, benediximus, inquã, uobis, quibus dicitur in Psalmo, Cõfitemini domino, quoniã &c. Deus dominus & illuxit nobis, id est, reuelauit se nobis per Christũ suum, in hac die & tempore lucis. Idcirco facite diem solẽnem, diem hanc

quam

quam fecit dominus, festiuam reddite, sabbatum illud sempiternum deo agite, quod soli norunt credentes. In condensis, id est, frondibus & coronis, quemadmodum in scænophegijs olim fiebat. Qua figura significatur lætitia & gaudiũ spiritus, de quo dixerat, Exultemus & lætemur in ea. Et hoc usq; ad cornua altaris, id est, non iam extra templum, ut scænophegia fiebant, sed in templo atq; adeo per totum templum, ut ubiq; per totum dei templum, quæ est ecclesia sanctorum & (ut supra dixerat) domus domini, ubi est benedictio, & unde benedicimus alijs, sit festa sempiternáq; lætitia.

Prophetæ libenter alludunt ad res externas & iucundis figuris ludũt, dum spiritualia describunt, Idcirco & hic quando dicitur, Vsq; ad cornua altaris, significatur, per totum templum, quasi dicatur de templo Hierosolymorum, & de altari, cuius anguli supremi cornua uocabantur, Exo. 38. cum tamen de illo non dicatur, nisi etiam ex lapide & capite anguli exteras res facere uelis. Felix autem ex Iudaicis commentarijs (ut indicauit mihi noster Aurogallus) sic legit, Vincite agnum funibus usq; ad cornua altaris, & respexit in oblationem agni, quæ in festis fiebat in templo, quod utcunq; posset trahi ad Christum, nisi non bene quadraret, ut dicatur iste agnus uinciri funibus post glorificationem. Et Chaldaica translatio habet, interprete eodem Aurogallo, Vincite uinculis agnos ad diem festũ, ubi agnos additum est, quod non est in Hebræo textu, Vt uel hoc uno loco uideas, quàm non deceat relinquere, quod uerbum dei manifeste dicit, & adhærere commentarijs humanis, propter sentẽtiam, quæ tibi magis arridet. In Hebræo proprie uocabulum, quod ponitur, significat diem solennem siue festiuitatem. Id quod hic cõuenit quoq;, quando & supra legis. Hæc est dies quam fecit dominus, exultemus &c. Siue ergo nunc legas, Vincite diem solennem condensis, ut alludatur ad frondes, siue, Vincite diem solennem funibus, ut alludatur ad suspensa tapeta uel suspensas frondes, illa sententia manebit, quã diximus, nisi forte quid melius hic uideas, Nam ut certus sis de quo festo dicat, addit, Deus meus es tu &c. nempe de confessione & glorificatione dei, quia bonus & misericors est in æternum, Amen.

PSALMVS CXVIII.

Titulus nullus in Hebræo.

Hebræi habent uigintiduas literas, & in hoc psalmo sunt uigintiduo octonarij, quorum siguli per omnes uersus ab una literarum incipiunt, ut

scias hic cõtineri, quicquid usquã est sacrarũ literarũm siue scripturarum,
Octonarij. quod ad hominis attinet perfectionem. Deinde & octonarium numerũ ad resurrectionem referre licebit, q; Christus octaua die resurrexerit, & dies resurrectionis siue tempus illud gratiæ, de quo diximus psalmo superiore, non pertineat ad hos septem mundi dies, qui uergunt in noctem, & quandoq; cessabunt esse dies. Nam illorum hic sunt uoces, qui cum Christo resuscitati, discunt in nouitate uitæ, non secundũ mundi elementa coram deo ambulare.

Per duo intelligitur psalmus

Hic psalmus cuiusq; potius meditationi relinquẽdus est quàm exponendus superuacaneis uerbis. Sunt tamen duo per quæ intelligitur. Alterum, ut scias hic rogari deum, ut uelit nos ducere, docere & retinere in uia sua, præcepto, lege & uerbis. Alterum, ut scias quoq; deum hic rogari, ut ubi de salute nostra agitur, custodiat nos à doctrinis hominum & traditionibus. Ideo circo semper hic habet Emphasim pronomen Tuus aut simile, ut lex tua, uia tua, testimonia tua, iustificationes tuæ &c. ut antitheſi semper cogites te abominari leges, uiam, testimonia, iustitias, iudicia humana, quæ cum diuinis ex diametro pugnant. Caro enim non intelligit quæ dei sunt. Et uidemus nos craßißime esse seductos sub specie quasi sanctitatis, dum secuti sumus iudicium carnis, id est, sensum humanum siue rationalem hominẽ. Quicquid humana prudentia fit in re salutis, id tibi semper suspectum esto. Vult enim deus, ut se sequamur, non nostra consilia, quemadmodum Abraham secutus est eũ, nesciens quo iret. Vnde hic subinde dicitur, Doce me iustificationes tuas. Vtinam dirigantur uiæ meæ ad custodiẽdas iustificationes tuas. Viam iustificationum tuarum instrue me &c. ut interim erubescant, qui putant se omnia scire, & omnium uolunt esse magistri, & à nullo moneri, cum uideamus sanctos sic semper oraße, quasi nihil scierint, semper peccatores fuerint, semper errauerint, id quod in fine sic dicitur, Erraui sicut ouis &c. facile aberras imò peris lupis obiectus, nisi aßidue te ducat pastor, & doceat magister deus per Iesum Christum dominum nostrum.

Intellectus à deo psal. 31.

De uerbis perfectionis.

Porrò si quandoq; hic uerba perfectæ conuersionis inuenis, ut est illud, Seruaui mandata tua & testimonia tua, quia oẽs uiæ meæ in conspectu tuo, uide ne immutes uerba spiritus, uerum cogita quid deo debeas, & ingemisce, q; in te non inuenis, quod dicis. Atq; ita dum non potes uere hoc tibi coram deo asserere, uere tamẽ poteris in his uerbis offerre deo sacrificiũ contriti cordis. Non tamẽ uideo, cur qui fide iustificatus est, ista non uere dicat, cũ nihil damnationis sit ijs qui sunt in Christo Iesu. Verũ hæc suis locis.

In hoc psalmo istæ uoces interspersæ sunt, & lucent ut sidera in cœlo, lex domini, uia, testimonia, mandata, iustificationes, iudicia, iustitia, sermones, eloquia, uerba, mirabilia, ueritas, ordinatio, quæ omnia ferè in idē tendunt. Significant enim dei beneplacita, & quicquid deus uel commina tur uel promittit. facile fuerit quodq; suo loco discernere quid uelit. Lex uia &c.

Primi tres uersus quasi titulus sunt totius psalmi. A quarto autem uersu usq; in finem totus psalmi, pius & spiritualis homo ad deum loquitur.

Aleph ℵ

BEati immaculati in uia qui ambulāt in lege domini. Beati qui scrutātur testimonia eius, in toto corde exquirent eum. Non enim qui operantur iniquitatem, in uijs eius ambulauerunt. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Vtinam dirigantur uiæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas. Tunc non confundar, cum respexero in omnia mandata tua. Confitebor tibi in directione cordis in eo q̄ didici iudicia iustitiæ tuæ. Iustificationes tuas custodiam, non me derelinquas usquequaq̄.

Scrutantur, id est, diligenter obseruant. Fe. Custodiunt. Non enim &c. Felix, Non enim operati sunt iniquitatem &c. quæ alia sententia est quàm nostra. D. Martinus tamen transtulit, ut nos legimus. Beatitudo fides in deum.

Beatitudinem tribus primis uersibus longe aliter quàm sapientes mundi, ut psalmo primo diximus, describit. In reliquo uero psalmo postulat, ut hanc beatitudinem apprehendat, & ad finem usq; sequatur, ne cum operarijs iniquitatis, extra dei uiam aberret, & abijciatur. Beati, inquit, nō abundantes rebus, honore, uoluptate, fauore hominum, corporis sanitate, sed

immaculati in uia, id est, cõuersatione, qua pergũt & coram deo & coram hoĩbus. Ista beatitudo est fides, quæ purificat corda, ut diximus psalmo. 14. Est enim uocabulũ Hebræũ Themimim, qd̃ nos legimus immaculati, quasi dicas, integri siue perfecte sani. Credentibus enim nihil deest, Habent enim iam per Christum omnia, & sanam doctrinam fidei sequentes, nihil admittunt humanorum figmentorum, unde ista integritas minuatur. Qui autem sic sunt immaculati siue integri fide, illi ambulant in lege domini, Scrutantur uel custodiũt testimonia, id est, mandata dei, quæ ipse qui ueritas est proprio ore testatus est. In toto corde non ore solum aut hypocrisi operum exquirunt eum, Non operantur iniquitatem (ut Felix habet) quia operantur omnia ex fide, In uijs dei ambulant. Ista omnia potest fides, sine qua impossibile est facere legem, quæ cor requirit & cordis affectum, Contra, qui operantur iniquitatem (ut nos legimus) non ambulauerunt in uijs eius, Arbor enim ex fructu hic cognosci debet. Neq; hic solum de fructu loquor, qui ab alijs dijudicari possit, sed etiam & multo amplius de eo qui latet, qui est amor sui, contemptus dei, & omnium quæ dei sunt, utcunq; pietatem simulet, nisi q̃ hic affectus, ubi spiritus dei nõ innouauit cor, adeo profundus est, ut à carne deprehẽdi non possit hypocrisis. Prauum enim est cor hominis, dixit Hieremias, & inscrutabile nisi per deum. De operarijs iniquitatis diximus alibi sæpe. Rata est sententia, Quicquid non est ex fide, peccatũ est, hoc est, ubi non est illa fidei integritas siue sanitas, de qua diximus, illic non potest non regnare peccatum.

Testimonia.

Tu mandasti &c. Vis ô domine & præcipis tua mãdata custodiri nimis uel multum, sed ego non possum hic respondere tuæ uoluntati, Hypocritæ autem suis uiribus non solum hæc se putant posse implere, sed etiam multa alia addere, quæ præcepta non sunt, & non uident cordis sui prauitatem. Idcirco non cessabo desiderare in conspectu tuo. Vtinam dirigantur & recta incedant uiæ meæ, id est, affectus cordis mei & omnis conuersatio mea, & non seducantur aliena doctrina, alienis mandatis, alienis iustificationibus, id est, fictis & mendacibus, ut possim custodire iustificatiões tuas, id est tuam uoluntatem siue mandata, quæ non seruãtur, nisi à iustificatis per te, proprie autem iustificationes dei sunt uerba promißionũ eius, quibus creditis, à deo iustificamur, quemadmodũ mendacijs creditis, damnamur, uide ita accipi nonnunq̃ mandata, psal. 104. Qui sic orat, certe sentit, quid deus exigat à nobis, & agnoscit suam ex se damnationem, non tamen ignorat unde petat salutem, ut spiritu accepto satisfaciat legi siue diuinæ uoluntati

Iustificatiões.

ti. Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam &c.

Tunc non confundar in conspectu tuo, & sanctorum angelorum & piorum hominum, atq; adeo etiam tandem in cõspectu impiorũ, ueritas enim in æternũ latere non potest, cũ respexero in omnia, quæ tu præcipisti, contemptis mendacijs humanarum traditionum, quæ qui ad salutem, ut sentiunt, sequuntur, non confundi non poterunt, ubi tuo iudicio & spiritu iræ tuæ in eos sufflaueris, Esa. 40. Tunc confitebor tibi & glorificabo te, directis à te ijs meis, rectificato per te corde meo, non hypocritico corde, quando tu docueris me iustificationes tuas, siue iudicia iustitiæ tuæ, id est, ea quæ tuo iudicio siue æstimationi diuinæ dominę probantur, quæ certe sunt iudicia iustitiæ, iusta & iustificantia, quæ nemo potest intelligere, nisi deo reuelante & docente, ut simus θεοδίδακτοι. Nisi enim intelligas dei uolũtatem, ut scias quid ab ipso rectum iudicetur, unde iustificeris, non poteris confiteri recto corde, Iudicia humana in re salutis, id est, quæ ipsis hominibus recta iudicantur ad salutem, non sunt iudicia iustitiæ, sed iniquitatis & infidelitatis, quibus seducaris & erres. Nõ enim uult deus, ut hominum, sed ut sua sequamur iudicia. Iudicia iustitiæ dei.

Iustificationes tuas custodiam, si tu me non dereliqueris ab omni parte, quid enim sine te potero facere. Confundantur hic qui liberum arbitrium iactant & uires humanas. Dereliquit etiam deus sanctos suos in pœnis, in tentationibus, in persecutionibus, ut uidetur, sed non dereliquit eos nimis uel usquequaq; probat enim eos, ut aurum in igne, non abijcit, Dereliquit autem nimis, quos in tentatione siue extra tentationem tradit suis affectibus, ut uel terrore uel cupiditate deum abijciant, sicut de illis dicitur alibi. Et dimisi eos secundũ desideria cordis sui, ibunt in adinuẽtionibus suis. Id quod hic orat, ne fiat, fiet autem ijs qui sibi fisi, nihil tale uerentur.

Beth. ב

IN quo corriget adolescentior uiam suam? in custodiẽdo sermones tuos. In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me a mãdatis tuis. In corde meo abscondi eloquia tua ut nõ peccẽ tibi. Benedictus es domine, doce me iustificationes tuas. In labijs

meis enunciaui omnia iudicia oris tui. In uia testi-
moniorum tuorum delectatus sum sicut in omni-
bus diuitijs. In mandatis tuis exercebor & consi-
derabo uias tuas. In iustificationibus tuis medita
bor, non obliuiscar sermones tuos.

Ne repellas me. Felix, Ne facias me errare. Meditabor uel delectabor se cundũ Felicem.

Emẽdatio ado lescentis.

Sensus & cogitatio humani cordis in mala prona sunt ab adolescentia sua. Nihil ergo boni inuenies in natura. Quomodo ergo emendabit adolescens uiam suam? Respondet. Tunc corriget uiam suam, quando susceperit sermones tuos. Heu quanta miseria, si inciderit in traditiones humanas, dũ uult emendare uitam, qua sentit se in cõscientia grauari, ni si rursum Euangelica ueritate retrahat eum diuina misericordia.

In toto corde meo &c.

In toto corde meo &c. Qui in carcere est, aut submersionis periculo, toto corde clamat & desiderat liberari, neq; aliquis deum toto corde exquirit siue inuocat, nisi ita suam sentiat necessitatẽ, siue pro se siue pro alijs. Ne ergo putaueris esse gloriationem indignam coram deo, dicere, In toto corde meo exquisiui te. Ipsum periculum te docebit in his uerbis nihil esse hypocriseos. Quod igitur periculum hic? Ipsa uerba satis declarant. Nullum sentiunt grauius periculũ sancti, quã q; uident uerba dei, quæ susceperunt impugnari iugiter à prudentia carnis suæ, nondum plene mortificatæ, à mundo, à Satana, omnibus impietatis argumentis in occulto, & præterea blandicijs, & cruce in manifesto, quotquot enim pie uolunt uiuere in Christo, persecutionem patientur, & hic timent, ne perdant quod diligunt super aurum & topazium, super mel & fauum. Sciunt tamen fide se perdere non posse, deo seruante, sed rursum timent sibi, dum sciunt multos dei iudicio decidisse, qui sibi aliquid uidebantur. Dicunt ergo, In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis, ne derelictus à te abijciar in operationem erroris, ut credam mendacijs hominum, te enim non repellente, uentus & uanitas sunt omnes aduersariorum impugnationes, blanditiæ, minæ, & species illa fictæ pietatis & sapientiæ.

In corde meo, non in libro aut scientia siue memoria, solum ad hoc, ut gloriarer in conspectu tuo, quasi aliquid essem præ cæteris, si hypocrisim

operum sequerer, ut pharisæus ille in Luca, uel ut coram hominibus iactare possem me aliquid scire, & legis esse doctorem, sed ad hoc in corde meo abscondi uerba oris tui, ex quibus tua uoluntas cognoscitur, ut non peccem contra te, ut non admittam quod tuis uerbis aduersetur, utcunq; ego peccem contra humanas traditiones propter uerbum tuum, quod præferendũ est etiam omnibus angelis.

Verum hic semel moneo rudem lectorem, cum damnamus traditiones humanas, illas nos damnare, quas damnat omnis scriptura, nempe pharisaicas & Anti Christianas, id est, omnes illas, quæ sine uerbo dei uolunt ligare conscientias hominum, quæ secundũ Paulum sunt doctrinæ dæmoniorum &c. Traditiones damnatæ.

Benedictus sis tu domine &c. Abscondi quidem eloquia tua in corde meo, susceptiquidem uerbum tuum, sed nisi tu, qui es omnis benedictionis auctor, benedixeris mihi, non augebitur hoc uerbum siue hæc eloquia tua in me, non intelligam, imò amittam, quandoquidem hanc gloriam tibi seruas, ut sis unus magister noster in cœlo, id est, in ijs quæ salutis & spiritualia sunt. Caro & sanguis hic nihil reuelat. Quod si ita orat, qui habet mandata dei, & qui abscondit ea in corde suo, id est, cui lex iam facta est spiritualis, quæ nostra præsumptio est, ut non oremus à deo intelligentiam, ut sciamus quæ sit uoluntas dei bona, placens & perfecta?

In labijs &c. Ista omnia sequũtur sponte & libero spiritu, ubi deus docuerit, & absconditum in corde fuerit uerbum dei. Enunciaui, inquit, labijs meis confitendo & prædicando siue docẽdo omnia iudicia tuo ore nobis reuelata, non tacui timore hominum, aut cõmodo meo tua uerba, tuã uoluntatẽ, id est, ea quæ tuo iudicio siue, ut ita dicam, æstimationi probantur. Nõ igitur dicit hic de iudicijs dei occultis, quæ ut nemo capit, ita nemo enũciare potest, sed de iudicijs oris dei, id est, de uerbis, quæ ipse nobis reuelauit, quæ æque nesciremus, nisi ipse reuelasset, ne ergo sperato te cognituruũ uoluntatẽ dei, nisi in uerbo eius. Et addit. In uia testimoniorũ tuorũ, id est, quãdo sequebar testimonia tua, gauisus sum et delectatus, quasi in oĩbus diuitijs, psal. 1. Sed in lege domini &c. psal. 18. Desiderabilia &c. In uia traditionũ humanarũ nihil inuenies, nisi uexationẽ cõscientiarũ. Sed quid de cruce? Respõdet Christus. In mũdo pressurã, in me pacẽ habebitis. Sequitur, In mãdatis tuis exercebor uel loquar, uel certe interpretabor & explicabo, ut ipsa uerbi tui explicatione intelligat gloria mũdi & adimuẽtio hũana, sese cõfundi, & cõsiderabo uias tuas, ut perstem, ut cõfitear & doceã, ut uuã se-

cundũ illud quod à te didici. Hic certe crux reſtat, ſi ita uolueris explicare uerba dei, & reſpicere nõ in uias hominũ, ſed tãtũ in uias dei. Et præterea addit, In iuſtificationibus uel ſtatutis tuis meditabor uel delectabor (uide meditari pſalmo.1.) non obliuiſcar ſermones tuos, id eſt, à corde meo non recedent uerba tua, quæ ſunt unæ mihi deliciæ. Hæc omnia, ut dixi, ſunt illic ubi ſpiritus fuerit magiſter, qui trahit corda piorum ad omne bonum, & omnem dei uoluntatem.

Gímel ג

RETríbue ſeruo tuo, uíuam & cuſtodíam ſermones tuos. Reuela oculos meos, & conſíderabo mirabília ex lege tua. Incola ego ſum ín terra, nõ abſcondas a me mãdata tua. Concupíuit anima mea deſíderare iudícia tua ín omni tempore. Increpaſti ſuperbos, maledícti quí declínant a mandatis tuís. Amputa a me opprobrium & contemptum, quía teſtímonía tua exquíſíui. Etením ſederũt príncipes & aduerſum me loquebantur, ſed ſeruus tuus exercebatur ín iuſtificationíbus tuís. Nam teſtímonía tua meditatío mea eſt, & conſília mea iuſtificatiónes tuæ.

Retribue. *Captatores illi meritorum in ſcripturas irruunt, ut immundi porci, & ſtatim ubi audiunt uerbum retribue, inferunt, ergo eſt meritum humanum. Contra quos dicimus. Quid habes quod non accepiſti? & ſi meritum humanum eſt, non eſt gratia dei, Ro.4. Quis dirimet iſtam pugnam? Primũ quod meritum hic iactari dices, ubi omnia petũtur à deo, ut uides? Deinde, Retribuere in his orationibus, quæ ad deũ dicuntur, & de deo, ubi retribuit pijs, nihil aliud ſignificat quàm reddere cõſolationem pro afflictione, imò ſimpliciter præſtare beneficia, ut pſal.115. Pro omnibus quæ retribuit mihi, &*

pſalmo

psal.102. Noli obliuiſci omnes retributiones eius, & psal.50. Redde mihi lęticiam ſalutaris tui. quin & pro peccatis dicitur reddere beneficium, ut gratia manifeſtę commendetur, ut eſt Eſa,40. Suſcepit de manu domini duplicia pro omnibus peccatis ſuis. Quod autem ſancti meritum habent, ſed non ſuum, & q̃ retribuetur unicuiq; iuxta opera ſua, ſi quis hoc iam uelit, forte alibi diximus.

Retribue igitur, inquit, id eſt, tuis beneficijs, tua gratia, tua conſolatione me affice, ut conſorter ego, & confundantur ueritatis aduerſarij, & tunc uiuam & cuſtodiam uerbum tuum, id quod mihi non licet ſine tua retributione, id eſt, gratia. Reuela oculos meos, qui alioqui, quod ex me eſt, ſum in tenebris, ignorans dei & diuinæ uoluntatis, & à te illuminatus conſiderabo & intelligam mirabilia, quæ ſunt in lege tua, uel ex lege tua, id eſt, ex uerbo uoluntatis tuæ. Mirabilia certe ſunt omnes dei uoluntates rationi humanæ incomprehenſæ, Mirabiliter enim deducit per crucem ad gloriã, per mortem ad uitam. Vult enim ut ſtultificata noſtra ſapientia, ipſum quaſi clauſis oculis, ut Abraham fecit, ſequamur, & tantum miremur, q̃ ſic agit nobiſcũ, mirabilia profecto hic uidebimus. Alioqui noſtra conſilia & prouidentiæ nobis ſemper cedunt in malum. Quanto uero amplius inclaruerit tibi hæc admiranda ſpiritus ſic ducentis doctrina, tanto magis admiraberis, & ſatiare non poteris. Contra humana doctrina quanto amplius uidetur, tanto magis uileſcit, & tandem inuenitur eſſe doctrina dæmoniorum, ubi hypocriſis detecta fuerit. Mirabilia legis dei.

Incola &c. pſal.38. Aduena ego ſum &c. Vt maxime multa in terris quidam ſancti uideantur poſſidere, tamen nihil coram deo iudicant ſuam eſſe hæreditatem præter uerbum dei, pro quo ſolo orant, ut aſſequantur & in æternum poſſideant à deo reuelatũ. Sic infra. Hæreditate acquiſiui teſtimonia tua in æternum, quia exultatio cordis mei ſunt. Ait ergo, Incola ego ſum in terra, nõ angelus ſum, ſed fragilis homo, indoctus, pauper, deſpectus, qui hodie hic ſum, cras abeo, nõ abſcondas à me mandata tua, quæ ſine te reuelante nemo intelligit, quæ ſola mecũ hinc abeunt, ut hæreditas æterna.

Concupiuit anima mea deſiderare, id eſt, non ſatiata eſt deſiderio, ſed deſiderium aliud aliud trahit, ad iudicia tua, id eſt, ad ea quæ tuo iudicio probantur, ſiue quæ tibi placent, ut uel hoc loco uideas, quid iudicia ſignificẽt. Felix. Confracta eſt anima mea præ deſiderio erga iudicia tua in omni tempore. Sic & infra. Deficit in ſalutare tuum anima mea &c. Sic dum perſecutionem ſuſtinet anima, tamen deſiderio tenetur uerborum dei, ſciens

illud, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam &c. Tua enim iudicia sunt pro illis, qui timent te contra superbos, id est, contemptores legis tuæ & satu ros illos sanctulos, quos increpasti, id est, iudiciū eis comminatus es. Et ma ledicti sunt, qui declinant à uijs tuis. Quis ergo piorum non malit promissi ones tuas & benedictionem obsequentium tibi?

Aufer à me opprobrium & contemptum, quæ patior propter uerbum tuum, quod derelinquere nolo, Etenim sederunt in consilio suo & iudicio principes, id est, mundi sapientes, potentes & iusti secundum speciem, scri ptura enim principes uocat primarios uiros & apud homines honoratos. Et aduersum me loquebantur (quàm aperte describit, qui sint pietatis ad uersarij) Sed interim fidelis, dum sic condemnatur, exercetur, uel potius in terpretatur siue explicat iustificationes dei, non cessat à uerbo propalan do, ut superiori octonario diximus, Quia ait, Testimonia tua sunt medita tio mea siue delectatio mea, cum quibus conuersor, quibus adhæreo, & ea sunt consilia mea uel consiliarij mei, sine quorum consilio nihil facio, dum alij, quibus odio est euangelica ueritas, consultant cum principibus ad me perdendum. Felix, Etiam testimonia tua delectationes meæ, uiri con silij mei.

Principes.

Daleth ד

ADhæsit pauimento anima mea, uiuifica me secundum uerbum tuum. Vias meas enunciaui & exaudisti me, doce me iustificatiões tuas. Viam iu stificationū tuarū instrue me, & exercebor in mira bilibus tuis. Dormitauit anima mea præ tristitia, cõfirma me in uerbis tuis. Viam iniquitatis amoue a me, & lege tua miserere mei. Viã ueritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus. Adhæsi testimonijs tuis dñe, noli me confundere. Viam mandatorum tuorū cucurri, cum dilatasti cor meum.

Hic uidere licet quid patiatur pietas, & quàm non respiciat in sua merita, sed potius agnoscat peccata sua, & petat doceri & iustificari & teneri, ne succumbat infidelitati, dicens, Adhæsit pulueri anima mea, premor & iaceo in terris, urgeor ad mortem, uiuifica me secundũ uerbum tuum, doctrinas mortis ego sequi nolo. Vias meas enunciaui, id est peccata mea coram te confessus sum, nihil aliud coram te scio me quàm peccatorem. aliter de se sentiunt impij & iustitiarij illi. Et exaudisti me, qui cor contritum & humiliatum non despicis. Doce me iustificationes tuas, ne sequar hominũ iustificationes ementitas, Et tunc exercebor uel potius (ut dixi supra) explicabo mirabilia tua, de quibus supra, Dormitauit, languida facta est, uel liquefacta est, id est, cœpit deficere præ anxietate anima mea, tanta est iniuria, & temeritas & blasphemia aduersariorum, et hic mihi pereundum est, nisi adsis. Confirma me, ut perstem in uerbis tuis, & nõ deficiam ad mendacia eorũ. Viam iniquitatis uel potius falsitatis siue mendacij, id est, doctrinæ, quæ nõ est uerbũ tuum, amoue à me, & secundũ legẽ tuam miserere mihi, id quod significat ex Heb. quasi dicas, per misericordiam tuã dona mihi legem tuã. Viam ueritatis uel fidei elegi, iudicia tua (utcũq; iudicijs & opinionibus carnis & mundi urgebar) non sum oblitus, sed etiam deficiens rogaui te, ut in eis permanerem.

Adhæsi in tentatione non humanis sed tuis testimonijs, domine, precor, ne me cadere permittas, ut confundar, ne dicã aut faciam, unde confundar, id quod illi in primis cupiunt, Extra uero tentationẽ siue in tẽpore consolationis cũ dilatasti cor meũ (psal. 4.) cucurri uiam mandatorũ tuorum, cũ gaudio sequebar te spiritu tuo tractus. Hoc est, Dum bene mihi erat per te, ad te currebam, non deficiebam, ut quidam propter felicitatẽ, id quod mihi nunc in tentatione difficile est, &, si nõ adsis, impossibile, Ego adhæreo ad huc per te testimonijs tuis utcunq;, tu noli me confundere. Fe. autẽ sic, Viam mandatorũ tuorum percurram, cum dilatabis cor meum, id est, ubi rursum me lætificaueris curram qui nunc adhæreo &c.

He ה

Doce me domine uiam iustificationũ tuarum, & exquiram eam semper. Da mihi intellectum & scrutabor legem tuã, & custodiam eã in toto cor-

de meo. Deduc me in semita mandatorũ tuorum, quia ipsam uolui. Inclina cor meum in testimonia tua, & non in lucrum. Auerte oculos meos ne uideant uanitatem, in uia tua uiuifica me. Statue seruo tuo eloquium tuum in timorem tui. Amputa opprobrium meũ quod suspicatus sum, quia iudicia tua iucunda. Ecce concupiui mandata tua, in iustitia tua uiuifica me.

Doce me domine, ut sequar iustificationes tuas, & tunc exquiram eas semper, uel ut in Hebræo est usq; in finem, quod non potero nisi à te doctus. Tu da mihi intellectum, psal. 1. & scrutabor uel custodiam legem tuam, & custodiam eam toto corde, alioqui sine te doctore & illuminatore litera manet litera. Deduc me in semita mandatorum tuorum, ut non errem per mandata hominum, id quod fiet, nisi tu me deduxeris, ut pastor ouem, quia ipsam uolui & dilexi, te scilicet iam operante tuo in me spiritu, ut habeam uoluntatem in lege tua, psalmo 1. Verum in hoc non confido, quasi iam habeam omnia, aut quasi ex me persistere possim, ne forte uincant me cupiditates humanæ. Tu inclina cor meum ad testimonia tua, & non in auaritiam uel lucrum, fac ne quæram mea, quod certe sine tuo spiritu faciam, & facit omnis homo, utcunq; hypocrisi quædam ad tempus dissimulemus, abscondamus etiam nobis. Die noctúq; nobis precandum, ut non fauore hominum aut terrore aduersariorum, aut nostro commodo quocunq;, deficiamus à ueritate, aut contra ueri conscientiam hominibus adulemur, alioqui non persistes.

Auerte oculos meos ne uideant uanitatem, Inter uana hic uersamur, tantum precemur deum, ut concupiscentiam mali auertat à nobis, ne uideamus mulierem alienam, aurum, domum, rem quamcunq;, ad concupiscendam eam. Hic uidebis quàm nullus sis, nisi deus auertat tibi oculos, ne concupiscas. & præterea hic perpetua manebit pugna carnis & spiritus. dum illa contra deum concupiscit, hoc per gratiam resistente. Imprimis uero maxime infesta est species illa & hypocrisis pietatis & sapientiæ humanæ

ne, per quam actum est de salute tua, nisi deus auertat oculos, ut eos in solum dei uerbū defigas, & dicas, In uia tua uiuifica me, certus sum q̄ in alienā uia non mori non possum, utcunq; mihi mentiendo salutem promittat. Ad hoc ualet quod additur. Statue mihi seruo tuo uerbum tuum, ut te timeam, id est, non fiam securus tui & contemptor, Ita confirma me per uerbū tuum, ut uerbo doctus tui timorem nō abijciam, quem abijcere docent doctrinæ humanæ, quæ timere docent & trepidare ad ista figmenta hominum sub specie timoris dei, quod damnat deus, Esa. 29. Timuerūt, inquit, me doctrinis & mandato hominum, ideo &c.

Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum uel timui, Timeo ne scandalizatus aut mihi derelictus cadam, hoc tu deus quæso prohibe. Cadēt certe qui sic non timent, quia, inquit, iudicia tua iucunda, iucūdum fuerit in eis manere, quæ dulciora sunt super mel & fauum. Ecce concupiui mandata tua, ut tandem possim per te assequi, qui hanc uoluntatē dedisti. Hæc est iustitiæ esuries. Vnde ait, In iustitia tua, non mea aut humana uiuifica me, ne regno mortis apprehendar. Hæc iustitia fides est, qua iustus uiuit &c. Iustitiæ humanæ sunt ex doctrinis dæmoniorum.

Vau ו

ET ueniat super me misericordia tua dñe, salutare tuum secundū uerbum tuū. Et respondeo exprobrantibus mihi uerbū, quia speraui in sermonibus tuis. Et ne auferas ex ore meo uerbum ueritatis usquequaq;, quia in iudicijs tuis speraui. Et custodiam legem tuam semper in seculum & in seculum seculi. Et ambulabam in latitudine, quia mādata tua exquisiui. Et loquebar in testimonijs tuis coram regibus, & nō cōfundebar. Et meditabar in mādatis tuis quæ dilexi nimis. Et leuaui manus meas ad mā data tua q̄ dilexi, & exercebar ī iustificatiōib⁹ tuis.

Verba à quinto uersu, ambulabam, loquebar, confundebar, meditabar, leuaui, exercebar, potius in futuro ex Heb. legeris.

Tua misericordia ueniat super me, sine qua nihil sum, sine qua nulla opera accepta sunt, tuum salutare siue tua salus ueniat super me, nam nulla opera, nullæ uires me saluare possunt, sed sola tua salus, quæ est secundũ uerbum tuum, quo præscripsisti & promisisti nobis salutem. Et cũ exprobrantibus mihi non contendam, non regeram maledicta maledictis, permittam eis quod possunt, respondebo autem eis uerbum, dicam eis, ut res habet, ueritatem coram eis non negabo, non committam, ut tacendo uerbum negare uidear, seruato tamẽ præcepto, ne margaritas ad porcos abijciam. Quia speraui in sermonibus tuis, in tuis promißionibus, ut non timeam confiteri uerbum propter exprobrantes. Hoc tantũ obsecro, ne hoc uerbum confessionis tuæ, ex ore meo pereat nimis, agnosco fragilitatem meam, & qui sum ex me, si me deseras, agito ne dum fragilitate mea trepido & non satis audeo, ne omnino mutus fiam, aut contraria dicam, aut certe non permitte, ut mea culpa perdam uerbum quod dedisti, secundum illud, Omni habenti dabitur, qui autẽ non habet, & quod uidetur habere, auferretur ab eo. Quia inquit, in iudicijs, id est, uerbis tuis, ut supra dictum, speraui, quæ si auferas mihi, nulla spes est reliqua.

Si uero istam, quam dixi, gratiam mihi præstiteris, custodiam legem tuam iugiter & in æternum, & ambulabo siue conuersabor in latitudine, id est, spiritus libertate & libera conscientia sine mentis disceptatione, quam latitudinem hypocritæ non norunt, & quicũq; ueritati aduersantur, dum in creaturis & mundi elementis, ut Paulus uocat, iustitias & peccata collocant, dum deum non timent, timent uero, ubi non est timendum, scilicet in mandatis hominum &c. Ambulabo in latitudine, quia mandata tua amplexus sum. Vbi enim spiritus domini, ibi libertas, ubi uero spiritus errorũ, sunt & doctrinæ dæmoniorum, ibi nihil nisi adflictio spiritus, & uexatio conscientiarum. Et loquar testimonia tua coram regibus, id est, magnis, potentibus & sapientibus, & non confundar adeo, scilicet, manifestum est uerbum tuum, ut conuinci non possit, non esse uerum, tametsi eius confusionem totus quærat mundus. Et meditabor siue delectabor &c. Et leuabo manus meas ad mandata tua, ut exequar ea, ut strenue pergam in eis, ne fiam ut stultus ille in prouerbijs, qui manum abscondit sub ascella. Et exercebor uel explicabo potius iustificationes tuas, ut supra dictum.

Zain ז

MEmẽto uerbi tui ſeruo tuo, in quo mihi ſpem dediſti. Hæc me conſolata eſt in humilitate mea, quia eloquium tuũ uiuificauit me. Superbi inique agebant uſquequaq, a lege autem tua nõ declinaui. Memor fui iudiciorum tuorũ a ſeculo domine, & conſolatus ſum. Triſticia tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuã. Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ in loco incolatus mei. Memor fui in nocte nominis tui domine, & cuſtodiui legem tuam. Hæc facta eſt mihi, quia iuſtificationes tuas exquiſiui.

Merita domine apud me non ſunt, memento tantũ promiſſionis mihi factæ, quã niſi haberem, iam deſperaſſem, hæc ſpes unica me conſolata eſt in humilitate, id eſt, affectione & tentatione mea, quando mors & deſperatio uoluerunt me abſorbere, quia eloquiũ, id eſt, uerbũ promiſſionis tuæ à me creditũ illic uiuificauit me, & reſpirare me fecit. Superbi & contẽptores legis tuæ, ſuperbientes ſua potẽtia, ſapiẽtia, iuſtitia, inique agebant cõtra me, ſue illuſerũt ab omni parte, curantes omni ſtudio, ut ſpecie bona me extrudãt à uia recta, & ãos aliorũ a meo uerbo alienẽt, ego aũt perſiti ĩ uia tua.

Memor fui iudiciorum tuorum, id eſt, uerborum tuorum, & eorum, quæ tu iuſta iudicas ab æterno, non enim ſunt tranſitoria tua uerba, qui promittis nobis ſalutem ante tempora æterna, ut dicitur, Tit. 1. licet nobis in tempore, quando uis, reueles eandem promiſſionem, ut credentes per eam ſaluemur, Non deprehendi unquã aliquem eſſe à te derelictum, qui iudicijs tuis adhæſit, & hæc recordatio fuit cõſolatio mea. Sed rurſum triſtitia obſedit me propter impios derelinquentes legem tuam, & quærentes ſuam ſtatuere iuſtitiam, qui uſquequaq; inique agunt, & illudunt ueritati. Hic uides quod Chriſtus dicit, In mundo preſſuram, in me pacem habebitis.

Cantabiles uel cantica erant mihi iustificationes tuæ, in loco istо, in quo aduena sum & peregrinus, & obnoxius iniuriæ iniquorum, ut Abraham, Isaac & Iacob fuerunt, Cum enim omnia aduersentur, nihil solacij & consolationis est mihi præter tuum uerbum, quod canto, in quo gaudeo, & me oblector. Etiam nocte quando homines crapula & uino sepulti, dormiunt obliti tui, quando absq; pudore peccare solent alij, uel certe nocte, id est, in tentatione & persecutione, quãdo potestas erat tenebrarum, memor fui nominis tui, id est, te inuocaui, ut auxilio esses, & non receßi à lege tua, contra faciunt, qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis retrocedunt, Hæc lex facta est mihi, uel facta est mea, ut hæreditate poßideam, ut infra, Hæreditate acquisiui testimonia &c. quia iustificationes tuas per gratiam exquisiui uel custodiui. Licebit & ita legere. Hoc factum est mihi, id est, ista gratia, ut non obliuiscerer tui mihi contigit, nam alia gratia iam præuenerat me qua exquisiui uel custodiui mandata tua. Non cadit in nocte, qui uerbum dei custodit & exquirit, ut diximus psal. 90.

Nocte.

Cheth ח

Portio mea es tu domine, dixi ut custodiam legem tuam. Deprecatus sum faciem tuã in toto corde meo, miserere mei secũdũ eloquiũ tuũ. Cogitaui uias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua. Paratus sum & nõ sum turbatus, ut custodiam mandata tua. Funes peccatorũ circũplexi sunt me, & legem tuam non sum oblitus. Media nocte surgebã ad cõfitendũ tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Particeps sum ego omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Misericordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me.

Non habeo aliam partem siue hæreditatẽ, in qua confidam præter quã

te domine (psal. 15.) id circo dixi, id est in animo mihi per gratiam tuam sti tui custodire legē tuam. Abundēt alij alijs rebus, & superbiant, ut possint, iactare diuitias, potentiam, sapientiam, iustitiam, merita &c. Verum unde istud habeam, non ignoro. Id circo, Deprecatus sum faciem tuam, uel in con spectu tuo &c. te enim nō dante, nihil accipio, nihil cresco, imò perdo quod habeo. Miserere mei sicut promisisti, Cogitaui uias meas, quas malas deprehendi, quemadmodum sunt omnia studia humana, ubi salutem quærunt sine uerbo dei, & conuerti pedes meos à uijs meis in testimonia tua, ut ambularem in eis. Græci nunc legunt, Cogitaui uias tuas, sed hebræum clare indicat, nō sic Græcos transtulisse. Ideóq; iam paratus sum, & nō sum turbatus, propter aduersarios, aut regnum Satanæ oppugnans, Vel, ut Felix habet, Festinaui, & non distuli custodire præcepta tua. Non distuli, ut illi qui putant se pœnitentiam agere posse, quando sibi præstituunt, deum diligere posse, quando ipsi uoluerint, ut maxime interim in mala uoluntate ad temp⁹ durarint, qui error est hominum deum ignorantium, Non differre aūt est fide & fidei confessione pergere.

Funes peccatorū circumplexi sunt me, uel, ut Felix, Congregationes impiorum deprædatæ sunt me, id est, multa mala mihi intulerunt, & specie sapientiæ & pietatis hypocrisi & blasphemia in uerbum dei, multorum corda auerterunt à me, non tamen ideo deserui legem tuā, Etiam media nocte (ut supra) surgebam, uel surgam ad te inuocandum & laudandum propter iudicia iustitiæ tuæ (ut supra) quæ nobis credentibus per misericordiā & paternā liberationem reuelasti. Particeps ego &c. id est, uideo mihi contingere propter iustitiam, quod sanctis omnibus contingit, quæ est in tribulatione consolatio mea. Nam si compatimur & conregnabimus. Misericordia tua domine plena est terra, de qua gaudemus, sed ab omnibus ferè contemnimur quod dolemus, Vtcunq; sit, Tu iustificationes tuas doce me.

Teth ט

BOnitatem feciſti cum ſeruo tuo domine ſecundum uerbum tuū. Bonitatem & diſciplinam & ſcientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. Priuſq; humiliarer ego deliqui, propterea eloquium tuum cuſtodiui. Bonus es tu, & in bonitate tua doce

me iustificationes tuas. Multiplicata est sup me iniquitas superborũ, ego autẽ in toto corde meo scrutabor mãdata tua. Coagulatũ est sicut lac cor eorũ, ego uero legem tuã meditatus sum. Bonũ mihi q̃ humiliasti me, ut discam iustificatiões tuas. Bonũ mihi lex oris tui super chiliadas auri & argenti.

Gratias tibi ago q̃ beneficia præstitisti seruo tuo iustificando à peccatis, redimendo à periculis, secundũ uerbum tuum, id est, promissionem tuam, non secundũ merita mea. Vt autẽ in gratia quã exhibuisti persistere possim, tu doce me quod bonum est, & disciplinam, id est, illud in quo eruditur, ut intelligam tuam castigationem & crucem esse salutarem, & scientiam, ut sciam quid desit mihi. D. Martinus sic transfert, Bonam ordinationem & intelligentiam doce me. Necessaria certe oratio, quã illi non orant, qui sua prudentia sese apte omnia ordinare putant & intelligere, idcirco post paululum cadunt omnia, quæ deo uelut ignorante ordinata sunt, quæ si iustitiam promittunt & salutem, cũ magno hominũ pernicie ad tempus persistunt. Orandũ ergo, ne erroribus nostris nos permittamur, quos nisi cruce docti fuerimus, nõ intelligimus, interim integra nobis omnia putamus, dũ nostrã sequimur uolũtatẽ. Hoc est quod additur, Priusquã humiliarer, id est, deiecerer in cognitionẽ peccati, & deinde in crucẽ, ego deliqui & nihil timui, securus dei & ignorãs, Nunc autẽ doctus, humiliatione eloquũ tuũ custodui, iam agnosco, q̃ necessariũ sit tuum uerbũ &c. Idcirco qui bonus es & benignus doce me iustificationes tuas. Multiplicata est &c. Fe. Applicuerunt mihi mendacium superbi, id est, suas mẽdaces doctrinas obtruserunt mihi contẽptores legis tuæ, ego autẽ in toto corde meo scrutabor uel custodiam mãdata tua, ut tua ueritate illorũ mendacia extrudam. Obstinati sunt, cor eorũ incrassatũ est uelut coagulum lactis, uel uelut adeps, nulla persuasione uerbi tui dissoluũtur, adeo placent ipsis, quæ adinuenerunt sibi. Ego uero in lege tua delectatus sum. Bene iám mihi q̃ humiliasti me, adeo necessariam & utilem iam duco crucem & castigationẽ tuam, unde iam cognosco meipsum peccatorẽ, & te deum saluatorem, Vt, inquit, ex humiliatione tua, qua me deiecisti & permisisti, ut tentarer, discã iustificationes tuas. Certe iam melior est mihi lex oris tui, quã omnes mundi diuitiæ.

Iod י

MAnus tuæ fecerunt me & plasmauerunt me, da mihi intellectū, ut discam mandata tua. Qui timent te, uidebunt me & lætabuntur, quia in uerba tua speraui. Cognoui dñe quia iustitia iudicia tua, & ueritate tua humiliasti me. Fiat misericordia tua ut cōsoletur me, secundū eloquium tuū seruo tuo. Veniant mihi miserationes tuæ & uiuam, quia lex tua meditatio mea est. Confundantur superbi quia iniuste iniquitatē fecerunt in me, ego autē exercebor in mandatis tuis. Cōuertantur ad me timentes te, & qui nouerūt testimonia tua. Fiat cor meū immaculatū in iustificationib⁹ tuis, ut nō confundar.

Tua creatura sum, tu me mtus & in cute nosti, quàm nihil sim, nisi mihi dederis intellectū tuorum uerborum. Qui timent te, angeli, scilicet, sanctī, qui gaudent super uno peccatore pœnitentiam agente, & homines pij qui per charitatem non gaudent super iniquitate, imò congaudent ueritati, uidebunt salutē meā & gaudebūt q̄ tentatus perstiti in spe uerborū tuorū. Ad uersarij autē met uellent me perijsse. Iam uel tentatione & cruce doctus, cognoui q̄ iudicia tua sunt iustitia, id est, q̄ per uerba tua & tuam bonā erga nos uoluntatē, siue per ea quæ tu iudicas bona, nos iustificas, modo credamus, & ut credamus nos iudicijs tuis & castigatiōe erudis. Et ueritate tua, id est, per uerbum tuū humiliasti me, ut nunc non superbe sentiam de me. Potes & legere, Et fide tua humiliasti me, id est, cognitione tui, sed idem est.

Quia uerbo humiliasti me, tua misericordia rursum consoletur me, secundū eloquiū seruo tuo factum, id est, sicut promisisti mihi seruo tuo. Tuis miserationibus uiuam, nō meis operibus, ut eripiar à morte & desperatione, quia lex siue uerbum tuū meditatio siue delectatio mea est. Hac una anchora seruabor. Confundātur contēptores legis tuæ, & q̄primū deprehen-

dantur eorũ mendacia, & prodatur uerbi tui iuſtitia, quia ex ſolo odio per ſecuti ſunt me, & mendacia iactauerunt in me, & uerbi mei confeſſionem. Ego autem nihil minus exercebor uel explicabo (ut ſupra) mandata tua. Il lis autem confuſis conuertantur rurſum ad me timẽtes te, & qui nouerunt uerbum tuum, quos illi mendacijs ſuis auerterant à me. Verum ex me nihil ſum, & perſiſtere immaculato & integro corde non poſſum, niſi per te, Er go obſecro, fiat cor meum immaculatum ſiue integrum in iuſtificationũ, id eſt uerborum tuorum, fide, ut non confundar cadens in conſpectu aduerſa riorum meorum ab ipſa uerbi tui fide & ueritate.

Caph כ

DEfecit in ſalutare tuum anima mea, & in uerba tua ſperaui. Defecerũt oculi mei in eloquiũ tuũ, di cẽtes, quãdo cõſolaberis me? Quia factus ſum ſicut uter in pruina, iuſtificationes tuas nõ ſum oblitus. Quot ſunt dies ſerui tui, quãdo facies de perſequẽ tibus me iudicium? Narrauerunt mihi iniqui fabu lationes, ſed non ut lex tua domine. Omnia manda ta tua ueritas, iniuſte perſecuti ſunt me adiuua me. Paulominus cõſummauerunt me in terra, ego autẽ non dereliqui mãdata tua. Secundũ miſericordiam tuã uiuifica me, & cuſtodiam teſtimonia oris tui.

Anima mea defecit in ſalutare tuum, id eſt, elanguit præ nimio deſiderio ſalutis & liberationis tuæ, quẽadmodũ alibi, Concupiſcit & deficit anima mea in atria domini. Et nõ defeci q̃ ſtatim non adfuit ſalutare, uel ſalus tua, ſed ſperaui in promiſſionẽ tuã. Elãguerũt & oculi mei, deſiderãtes uidere promiſſionẽ, & dicẽtes, quãdo tandẽ ô domine cõſolaberis me? perſecutio nẽ patior, & non ceſſat regnũ Satanæ impugnare uerbũ tuũ, & amaritu dine & triſtitia, ppter impietatẽ perſecutionis factus ſum, ſicut uter uini aut

ōlei ex corio factus, in pruina, uel potius fumo, id est inutilis factus sum coram mundo, non fruor mundi gaudijs &c. sed iustificationes tuas non sum oblitus, quæ sunt oblectatio mea & consolatio, ubi mihi redditur lux tuæ præsentiæ. Quàmdiu ô deus seruus tuus ista sustinebit? quando iudicabis pro me contra iniquos, qui narrauerūt mihi fabulationes & mendacia tra ditionum humanarum, ut abducerent me à tua ueritate, uel, ut est in Hebr. fuderunt mihi superbi foueas, id est, in mendacia sua astu & insidijs me precipitem dare studebant. Quæ, inquit, fabulationes uel foueæ, uel potius narrationes non conueniebant cum lege siue uerbo tuo. Omnia enim mandata tua sunt ueritas, & non fabulationes & foueæ siue deceptiones. Contra iustitiam persecuti sunt me, adiuua me, ut non tam meam quā tuam defendas causſam. Ad nihilum ferè redegerunt me super terram, supra, factus sum sicut uter in fumo, sed ego non dereliqui mandata tua, quod unum illi requirebant, nempe ut negarem & deficerem à uerbo tuo. Verum non est hoc meæ uirtutis. Tu uiuifica me liberando me à morte, qua nunc teneor, ne peream ad uoluntatē persequentū, secundū misericordiā tuam, non secundū meritā mea, & tunc custodiam uiuificatus à te testimonia tua &c.

Lamed ל

In æternum domine uerbum tuum permanet in cœlo. In generationem & generationē ueritas tua, fundasti terram & permanet. Ordinatione tua permanet dies, quoniam omnia seruiunt tibi. Nisi lex tua esset meditatio mea, tunc perijssem in humilitate mea. In æternum non obliuiscar iustificationū tuarū, quia in eis uiuificasti me. Tuus sum ego, saluum me fac, quoniam iustificationes tuas exquisiui. Me expectauerūt peccatores ut perderent me, testimonia tua intellexi. Omnis consummationis uidi finem, latum mandatum tuum nimis.

Summa octonarij huius est. Verbo domini subsistunt omnia & obediunt siue cœlestia siue terrestria, quo ergo alio uerbo ego possum saluari, quàm quo creantur & portãtur omnia, Hæb. 1. In æternum & perpetuo, inquit, uerbum tuum, id est, uis & potentia uerbi tui permanet, & agit in cœlestibus rebus, quo primũ conditæ sunt. A mundi constitutione, usq; ad eius consummationem permanet ueritas & fides tui uerbi, quo omnia cõdidisti. Invisibilia enim dei per ea quæ facta sunt uisibilia conspiciuntur. Fundasti terrã tuo uerbo super aquas (psal. 23.) & permanet. Tua ordinatione & institutione siue lege permanet dies, quẽ creasti & ordinasti, ut semper post noctem recurrat. Verum ex Heb. sic legitur, Iudicijs tuis permanent hodie, id est, cœlum & terra & ueritas uerbi tui, quo condita sunt & gubernantur, usq; nũc etiam permanere uidemus iudicijs tuis, id est, secundũ ordinationem & bonã uoluntatẽ sapientiæ tuæ. Quoniã omnia tuo uerbo obediunt. Quid ergo impij quærunt aliud uerbum? Ego solũ illo uerbo seruabor, quo ego cõditus sum, & omnia, quod nisi esset meditatio uel delectationes meæ, iam in humilitate, id est adflictione perijssem & desperassem. Huius nunq; obliuiscar, nisi uelim obliuisci salutis meæ, quia per ipsum uiuificasti me & uitæ restituisti & iustificasti me, ubi oĩa erant desperata. Tua creatura sum, & præterea seruus tuus, qui tuo uerbo fido, saluum me fac, quoniã esurini ad tuas iustificationes. Impij insidiabantur mihi, & expectabant lapsum & mortem meã, sed per uerba tua quæ intellexi, tutus fui & tutus ero, ne secucar & cedam quibusuis malis.

Omnis consummationis &c. Omnium quæ possunt finiri intellexi finem, id est, q; aliquando transibunt & peribũt, ut omnia humana siue amara siue dulcia. Non semper ergo durabunt aduersariorum impietates, nec semper piorum cruces. Verbum autem tuum latum nimis, quia durabit in æternum, pertingens à fine usq; ad finem fortiter & disponens omnia suauiter. Sap. 8. Relinquam ergo quod transit, ne transeam cum eo, & stabo in eo, quod durat in æternum.

Mem מ

QVam dilexi legem tuã dñe, tota die meditatio mea est. Sup inimicos meos sapientẽ me fecisti mãdato tuo, quia in æternũ meũ est. Sup oẽs docẽtes

me ĩtellexi, quia teſtimonia tua meditatio mea eſt. Super ſeniores intellexi, quia mandata tua exquiſíui. Ab omni uia mala prohibui pedes meos, ut cuſtodiã uerba tua. A iudicijs tuis nõ declinaui, quia tu legẽ poſuiſti míhi. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel orí meo. A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem uiam iniquitatis.

Multũ dilexi legem tuã, tota die, id eſt iugiter, meditatio uel explicatio mea eſt. i. conor, ut eam producã alijs in lucem. Sentio enim beneficiũ uerbi tui, quod in æternũ meũ eſt, quod ſtatui nunq̃ dimittendũ. Nã per illud ſapiens & intelligẽs factus ſum pluſquàm inimici mei, pluſquàm oẽs qui uolebãt me docere, pluſquàm ſeniores ſiue πρεσβύτεροι. Inimici enim uerbũ dei nõ habent, quod eſt ſolum ſapientia uera, & qui me docent legẽ, in ore habent, & uerba proponũt, non ſententiã quam nõ intelligũt, literã habẽt nõ ſpũm à deo, & ſenũ, experientiã & ſapientiã ſibi arrogãt, ſed niſi habeãt uerbũ dei, & eo regatur, eſt corã deo mera fatuitas. Verbum aũt domini ſiue legem dei in corde ſcriptam ſapientes facere illos, qui paruuli ſunt, & adhuc ignorãtes, ſubinde teſtatur liber Prouerb. Salomonis, Et uidere licet quàm inſaniant alij libidinibus, alij auaricia, alij inuidia, alij cædibus, quàm ſeuiãt quidã excæcati contra Euangeliũ, quàm ſtolidi ſint ſuperſtitionibus & traditionibus humanis, quàm nihil intelligãt rerũ diuinarũ, quàm inepti ſint, ut & pueri & anus eos merito rideant, cũ tamen ipſi interim tumeãt ſua potentia, diuitijs, ſapientia, iuſtitia, & nihil intelligentes, cupiant ut nos, relicto dei uerbo, id eſt dei ſapientia, credamus, quemadmodũ ipſi credunt, ſed uta oportet fieri, quemadmodum Chriſtus dixit, Matth. 11. Confiteor tibi pater cœli & terræ, q. abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Ita pater, quoniam ſic placitũ fuit ante te &c.

Sed quemadmodum ſcriptura damnat cæcitatem, ita quoq; illorũ temeritatem, qui ſe uidere iactant, & non minus alijs cæci ſunt, imò cooperãtur ut homines in errore perſiſtere uelint, in quorum numero ſunt, qui hodie reuelato Euangelio libertate carnis, contemptu dei & ſcandalis infir-

morum, de Euangelio cum magno Euangelij scandalo gloriantur, contra totam dei legem, que uult, ut timeas deū, & rationem habeas proximi tui. De scandalo pharisaico hic non loquor. Norunt hi quod, ut Paulus ait, scientia inflat, charitas autem ædificat & promouet Euangelium, ne scilicet nostra libertate perdamus animam fratris, pro qua Christus mortuus est. Tales nondum sciunt quemadmodum scire oportet. Libertas Christiana libertas conscientiarum est, quæ illic est, ubi spiritus domini est, alij nesciunt, de quibus affirmant. Vide ergo hoc loco, qui fit affectus illius, qui mandato & uerbo dei eruditus est super alios, ut diximus. Ab omni, inquit, uia mala prohibui pedes meos, etiam à specie mali, ut Paulus ait, ut custodiam mandata tua. A iudicijs, id est, uoluntate tua non declinaui, ut irem extra uiam iustitiæ tuæ, quia tu legem in corde dedisti mihi, ut me spiritus trahat, ne uelim malum. Hæc est mea uoluptas super omnes mundi delicias. Ex uerbo tuo doctus sum, non ut glorier & magnus uidear & sequar meam uoluntatem (quemadmodum nunc quidam) sed ut odio habeam omnem uiam iniquitatis, ut timeam deū, & fidam ei soli, meam carnem castigem & sensum damnem, & proximi curam habeam.

Neq; uero in hoc psalmo negligendū, quod D. Martinus annotauit, Sciendū, scilicet, q; subinde hic qui orat, gloriatur se mandata dei exquisiuisse toto corde, dilexisse, custodisse &c. ettamen contra subinde orat, ut custodire, cognoscere, diligere & facere ea possit & uelit. Quæ sibi contraria uidentur. Verum sic accipito. Quando se comparat aduersarijs, qui ipsum ob ueritatem persequuntur, tunc merito & recte gloriatur suam uiam esse bonam & iustam, Sed obsecrat, ut in hac uia dei maneat, & coram deo in ea crescat coram quo nemo satis iustus est.

Nun ן

LVcerna pedibus meis lex tua, & lumen semitis meis, Iurauí & statuí custodire iudicia iustitiæ tuæ. Humiliatus sum usquequaq; domine, uiuifica me secundū uerbum tuum. Voluntaria oris meis bene placita fac domine, & iudicia tua doce me. Anima mea in manibus meis semper, & legem tuam non

sum oblitus. Posuerunt peccatores laqueum mihi. & ex mandatis tuis non erraui Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternũ, quia exultatio cordis mei sunt. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem.

Sine lege & uerbo tuo omnia sunt in tenebris & errore, tuum uerbum autem sequens errare non possum. 2. Petri. 1. Iccirco iuraui & statui ut maneam in tuo uerbo, perpetua lege & uoto me obstrinxi ad tuum uerbũ, si ad uerba & doctrinas hominũ deflexero periurus & infidelis fiam, & si iuramento me ad traditiones humanas obstrinxero iam magis in conspectu tuo periurus sum & infidelis, etiam seruando quod iuraui, nam iuraui seruare & seruo ea que tu damnas, Esa. 29. Matt. 15. & sum similis Herodi, qui ne periurus fieret, occidit sanctißimum Ioannem. Sed ô domine dum istud lumen sequor omnes tenebrarũ me petunt insidiæ, & humiliatus sum usquequaq; Tu uiuifica me secundũ promissionem tuam.

Voluntaria oris mei, non significant solũ orationem spontaneã & gratiarũ actionem corã deo, sed potius ea quæ sponte offero ore meo tibi, dum libere doceo & confiteor coram hominibus, quod credo in gloriam tuam non in cõmodum meum, dum non nego tuam ueritatem, fac ut hæc placeant non solũ tibi, sed etiam illis qui audiunt in gloriam tuam. Hæc est uera laus dei & sanctificatio nominis eius, quæ non laudatur ab hominibus & pecuniam meretur, quemadmodũ nostri pharisæi interpretantur laudem dei, sed omni iniuriæ patet, Quæ propterea dicitur uoluntaria, non solũ q; uoluntario & libero spiritu fiat, sed etiam q; liberos spiritus, & conscientias faciat traditionibus humanis non obstrictas. Et iudicia tua doce me, ut intus fide teneam quæ uoluntaria ore meo prodam.

Anima mea in manibus meis semper. Græci nũc legunt, In manibus tuis, sed corrupte, sententia quidem bona sed quæ non est in hoc loco. Hoc autẽ significatur, lugiter in periculo uitæ uersor & uideor mihi relictus inter aduersarios, quasi iam anima mea, id est, uita mea sit in manibus meis & nõ in manu tua ex qua nemo rapere potest, Et cum ita mecũ agatur, ut à te relictus uidear uel mihi, tamen legem tuã non sum oblitus, Impij insidias mihi parauerũt sua doctrina & hypocrisi ut deficerẽ, deceptus, à tuo uerbo, ego

autem manſi in uia tuorũ mandatorũ, quæ in æternũ hæreditabo contẽpta omni alia hæreditate (ut ſupra) quia ſola cor meum lætificare & pacificare poſſunt, dum mandata hominũ nihil aliud ſunt quã conſcientiarũ uexationes. Et iccirco, Inclinaui cor meũ ut ſequar uerbũ tuum in æternũ &c.

Propter retributionem, quod ex græcis legitur, intellige retributionem non quam meritis meis reddes ô deus, ſed quam reddes quia promiſiſti. Alioqui uides q; totus Pſalmus declarat meritum humanũ eſſe nihil coram deo. Vt non dicam q; hoc ex Heb. eſt male redditum. Nam ex Heb. legitur, Vſq; in calcem uel uſq; in finem. Indicat etiã Felix legi quoq; poſſe, Vſq; in præmium, & hic idem eſſet, Vſq; in retributionem, id eſt, donec appareat quid pietas acceptura ſit & quid impietas mereatur coram deo, dum reddideris unicuiq; iuxta opera ſua.

Samech ס

INiquos odio habui, legem autem tuam dilexi. Adiutor meus & ſuſceptor meus es tu, in uerba tua ſperaui. Declinate a me maligni, & ſcrutabor mandata dei mei. Suſcipe me ſecundũ eloquium tuũ & uiuifica me, & non confundas me ab expectatione mea. Adiuua me & ſaluus ero, & meditabor in iuſtificationibus tuis ſemper. Spreuiſti omnes deficientes a iuſtificationibus tuis, quia iniuſta eſt cogitatio eorũ. Tranſgredientes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi teſtimonia tua. Confige timore tui carnes meas, a iudicijs enim tuis timui.

Quare iniquos odio habeat ſubditur. Legem autem, inquit, tuam dilexi, unde notum eſt propter iniquitatẽ odio haberi à pijs iniquos, q; perſequuntur legem & ueritatem dei, quos certe amant pij ad hoc, ut conuertantur. Quis enim piorum non uellet omnes impios eſſe pios? Adiutor & ſuſce

ptor meus es tu, uel ex Heb. Latibulum meum & scutum meum es tu, quod cognosco ex uerbis tuis in quæ fiduciam meam collocaui. Declinate ergo à me maligni, qui multis me auertere à uia dei, & scrutabor uel custodiam mandata dei mei, non audiam uestra consilia & mandata. Suscipe me ô domine, sine quo hic nihil possum, secundũ promissionem tuam, & uiuam (ut est in Heb.) non desperabo, non succumbam morti, & agito ne patiar cõfussus repulsam qui expecto quod promisisti. Adiuua me & tutus ero ab aduersarijs, & meditabor siue delectabor in iustificationibus tuis semper, quod non possum nisi tu adiuueris & effeceris.

Spreuisti &c. Hi uersus indicant pios ex abiectione impiorum fieri per deum sapientiores, quemadmodũ in Prouerbijs dicitur, Pestilente flagellato sapientior erit paruulus. Spreuisti, inquit, uel (ex Heb.) conculcasti desciscentes tuum uerbũ, scilicet eum sal infatuatum, quod nõ erit posthac utile nisi ut eiectum conculcetur ab hominibus, id quod hodie uidere licet, quia iniusta est cogitatio eorum, uel (ex Heb.) quia falsitas est cogitatio eorum, cogitant nihil aliud quã ut statuant alias iustitias & iustificationes postquã à iustificationibus & statutis dei recesserunt. Vtcunq; habeantur apud homines sancti, ego uerbo dei doctus impios illos in terra reputaui transgressores mandatorum dei. In Hebræo autem ad deum dicitur, Velut scoriam (uel purgamenta domus) eieci omnes impios in terra, eieci è regno tuo qui uel soli regnare uidentur. Ideo his scilicet iudicijs tuis doctus, dilexi testimonia tua. Bonum est mihi stare à te, ne prosperitas impiorum quæ ad tempus uidetur auertat me à te. Auser quæso à me carnis securitatem & confige carnes meas tui timore, id est, effice ut te timeam secundũ uerbum tuum, ut supra, Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tui. In Hebræo autẽ sic dicitur, Horripilauit præ terrore tuo caro mea, id est, tremui ad iudicia tua q; impios sic horrende abijcis etiam illos qui sancti uidebantur. A iudicijs enim tuis timui. Iudicijs, inquit, uel de quibus iam dixit, uel uerbis dei, ut sæpe supra secundũ illud Esa. ult. Ad quem respiciam nisi ad pauperculum & contritum spiritu & trementem sermones meos?

Ain ע

FEci iudicium & iustitiam, non tradas me calũniantibus me. Suscipe seruum tuũ in bonum, non

calumnientur me superbi. Oculi mei defecerunt in salutare tuũ, & in eloquium iustitiæ tuæ. Fac cum seruo tuo secundũ misericordiam tuã, & iustificationes tuas doce me. Seruus tuus sum ego, da mihi intellectũ & sciam testimonia tua. Tempus faciendi est domino, dissipauerunt legem tuam. Ideo dilexi mandata tua super aurũ & topazion. Propterea ad omnia mandata tua dirigebar, omnẽ uiam iniquam odio habui.

Iudicium facere est damnare damnãda. Iustitiam facere est laudare laudanda. Hoc feci, inquit, & propterea impetor calumnijs aduersariorũ, nõ tradas me illis, id est, fac ne assequantur suis mendacijs quod quærunt. Suscipe seruum tuum ad bonum, id est, defende me ad gloriam tuam & salutẽ meam & aliorum. Ex Heb. sic, Sponde pro seruo tuo in bonũ, id est, in loco meo sta, esto uas pro me, ne illi superbi qui iustum non audiunt, sed suas opiniones uiolenter ueras credi uolunt, suis mendacijs me uincant, ego nõ sum par illis, tua in me ueritas per te uincat & confundat illos. Si enim deus pro nobis quis contra nos? aut quis accusabit electos dei?

Oculi mei elanguerunt desiderantes uidere salutem tuam quã promisisti in uerbo tuo quo credito iustificas, adeo presserunt me calumniæ superborũ. Tu misericordiam exhibe seruo tuo, id est, qui propter tuũ nuncium quod ei mandasti affligitur, & iustificationes tuas doce me, ne unquã ab eis decidam. Tu da intellectum testimoniorũ tuorũ, sine te non intelligam nec tenebo. Iam tempus est domino deo ut faciat, ut non amplius dissimulet ad impiorũ calumnias & piorum miserias, quia dissipauerunt legem tuã. Stantes leges & traditiones alias, hic non tam nostra ô deus caussa agitur quã tua. Ideo quia calumnias audio & dissipationem legis tuæ uideo, non deficio ut multi scandalizati, sed dilexi mandata tua super aurum & lapidem precio sum multum, quæ lucra uideo ab alijs quæri, & direxi uiam meã ad omnia mãdata, omnémq; uiã iniquitatis siue falsitatis, id est quæ nõ

est secundū uerbum tuum, odio habui. Hinc intellige quod supra dixit, Ini quos odio habui.

Phe ף

Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est ea anima mea. Declaratio sermonū tuorum illumina bit & intellectū dabit paruulis. Os meum aperui & attraxi spiritū, quia mandata tua desiderabam. Aspice in me & miserere mei secundū iudicium di ligentium nomen tuū. Gressus meos dirige secun dū eloquium tuū, & non dominetur mei omnis ini quitas. Redime me a calūnijs hominū, & custodiā mandata tua. Faciem tuā illumina super seruū tuū, & doce me iustificationes tuas. Exitus aquarū de duxerūt oculi mei, quia nō custodierūt legem tuā.

Mirabilia certe sunt testimonia tua domine (ut supra in litera Gimel) ideo scrutata est uel custodiuit ea anima mea. Declaratio uel (ex Heb.) ostium ser monum tuorum, id est, quando primū aperiuntur, ut palam fiat nobis quid contineat, illuminat paruulos, & tunc primum quā maxime excæcat ma gnos, Matth. 11. Os meū aperui & attraxi spiritum, id est, flatum & auram uitalem, id est, cupienter desideraui uerbum tuum, ut comederem & intra uiscera traijcerem istum panem uitæ. Aspice in me in istis miserijs ubi impe tit me omnis iniquitas, & misericordiā siue beneficium liberationis presta, secundū iudicium, id est, secundū quod bonum uidetur & operatur ab il lis qui diligunt gloriam tuam, non secundū iudicium illorū qui non timēt, nam hi uellent me perditū, Gressus meos dirige secundū tua uerba, ut in tua non mea uia ambulem, & nulla iniquitas uel angustia dominetur mei, quæ dominatur illis & uexat illorum conscientias qui etiam in speciem optime uiuunt sine fide uerbi dei.

Redime me à calumnijs & blaſphemijs hominum, ut non cádam in opꝫ probrium & ſcandalum patiatur uerbum tuum, & tunc cuſtodiam mandata tua. Tuam faciem illumina, id eſt, tuam præſentiam cum lumine conſolationis & illuminationis tuæ exhibe ſuper me in his tenebris calumniarũ & mendaciorũ contra me (ut pſalmo. 4.) & iſto lumine faciei tuæ doce me iuſtificationes tuas. Oculi mei, interim dum non ades, dum audio calumnias & uideo extolli hypocriſim, coguntur in lachrymas, quia non cuſtodierunt ſcilicet illi calumniantes, legem tuam, imò, ut ſupra dictum, diſſipauerũt legem tuam, Vide ne intelligas, Non cuſtodierunt, ſcilicet oculi, nam & infra legis, Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt uerba tua inimici mei. Hoc eſt pij cordis ſignum, fiere ſcilicet ubi agitur contra legem quã tanto pere amat &c.

Zadick

IVſtus es domine, & recta iudicia tua. Mãdaſti iuſtitiam, teſtimonia tua & ueritatem nimis. Tabe fecit me Zelus meus, quia obliti ſunt uerba tua inimici mei. Ignitum eloquium tuum uehementer, & ſeruus tuus dilexit illud. Iunior ego ſum & cõtemptus, iuſtificationes tuas non ſum oblitus. Iuſtitia tua iuſtitia in æternum, & lex tua ueritas. Tribulationes & anguſtia inuenerunt me, mandata tua meditatio mea eſt. Iuſtitia teſtimonia tua in æternum, intellectum da mihi & uiuam.

Iuſtus es domine ſiue hos ſuſcipiens, ſiue illos abijciens, qui non potes uelle niſi quod iuſtum eſt, ut maxime iudicio carnis diuerſum uideatur. Hinc & non iuſta non eſſe poſſunt omnia uerba tua quæ nobis cõmiſiſti ſeruanda & credenda, quemadmodũ hoc toto octonario ſubinde inculcatur. Recta, inquit, iudicia tua, id eſt, uerba tua, niſi intelligas, Rectum iudicium

tuum quo saluas & damnas, sed in idem redit. Item, Ignitum uel igne examinatum, ut argentum eloquium tuum, id est, iustum & purum, quod non permittit se misceri doctrinis humanis, Psal. 11. Eloquia domini eloquia casta &c. Item, Iustitia tua est iustitia æterna, iustitia hominum quia iniusta est coram deo perit, est autem iustitia dei qua ipse iustificat &c. Et lex tua ueritas est, leges humanæ in rebus spiritus, sunt mendacia & doctrinæ dæmoniorum. Item, Iustitia sumt testimonia tua in æternum, id est, sunt æterna iustitia. Hæc omnia exponunt primum uersum. Impij autem sic contra uerba & ueritatem dei pugnant quasi sint iniusta, imò hoc ipsum palàm fatentur, dum dicunt esse hæresim, seductionem, blasphemiam in deum, prohibitionem bonorum operum, quia docent non seruare statuta maiorum, id est hominum adinuentiones, quæ illis multo uidentur ad lucrum & ambitionem cõmodiores quàm dei uerba, atq; adeo damnant deum quasi iustum qui tales hæreses (ut blasphemi dicunt) nobis dedit & nimis mandauit ut seruaremus, quemadmodũ hic dicitur, Tu nimis mandasti iustitiam tuam, testimonia tua & ueritatem tuam, ut quisquis tua uerba non seruarit uel ad alienã iustitiam & fiduciam deflexerit, saluus esse non possit.

Tabefecit &c. id est, dolore & angustia animi perij in memetipso q. uideo eos qui me in angustiam cogunt oblitos tuorum uerborum, id est, nullo agi timore tui. Illi seniores habentur & honorati ex quibus uel solis consilia petantur & bonæ ordinationes, ego autem iunior habeor ad nulla consilia & bonũ regimen aptus, & qui non possim docere, qui potius debeam audire seniores, sicut hodie nobis dicunt, uos uultis sapere super seniores (ut supra in litera Mem) hoc est, ut ait, Contemptus sum & homo nihili apud eos, tamen in isto contemptu non sum oblitus iustificationes tuas, ut deficiendo apud eos magnus haberer. Etiam in tribulatione & angustia mandata tua sunt meditatio uel delectatio mea &c.

Coph כ

CLamaui in toto corde meo exaudi me domine, iustificatiões tuas requiram. Clamaui ad te saluum me fac, & custodiam testimonia tua. Præueni

in immaturitate & clamaui, in uerba tua speraui. Præuenerũt oculi mei ad diluculum, ut meditarer eloquia tua. Vocem meam audi secundũ misericordiam tuã domine, secundũ iudicium tuum uiuifica me. Appropinquauerunt persequentes me iniquitati, a lege autem tua longe recesserunt. Prope tu es domine, & omnes uiæ tuæ ueritas. Initio cognoui ex testimonijs tuis, q̃ in æternũ fundasti ea.

In periculo est qui sic orat, ne propter iniquitatem persequentiũ & contraria docentium perdat dei uerbum, quod diligit super omnes mundi delicias & diuitias, Hoc est, q̃ clamat toto corde, quod desiderium solũ exaudit dominus, ut diximus Psal. 9. q̃ præuenit in immaturitate, id est, surgit ante alios in intempesta nocte ad clamandum toto corde, quando omnia quiescunt, q̃ præuenit etiam uigilando ante diluculũ, ut meditetur siue potius explicet & declaret postea alijs eloquia dei, ut clare intelligãtur damnare omnia quæ sunt hominũ & cõmendare solius dei misericordiam & iudiciũ. Et ita addit, Vocem meam audi ut me salues ab isto periculo secundum misericordiam tuã, non secundũ iustitiam meam quã non agnosco. Impij suam iustitiam agnoscunt, dei misericordiã ignorant. Secundũ iudicium tuũ, id est, secundũ quod tibi bonum uidetur qui misericors es, & nõ secundum quod bonũ uidetur hoĩbus qui uolunt me perditũ, uiuifica me &c.

Appropinquauerunt &c. Id est, quanto amplius accedunt ad suas leges quærentes deum nunc hic nunc alibi, nunc in his operibus, nũc in alijs sine fide uerbi dei, id quod est iniquitas maxima & negatio dei altissimi, scilicet osculari manum suam, Iob. 31. tanto magis recedunt & elongantur à lege tua atq; adeo salute. Impij uerbum dei in pijs persequuntur, & quanto amplius suis excogitatis iustitijs suas conscientias iuuare contenderint tanto amplius suis peccatis immerguntur & excæcantur.

Propè tu es domine, nihil opus est, ut alibi quæraris quàm in uerbo tuo quod tu propè existens nos doces, secundũ illud Ro. 10. ex Moyse, Propè est uerbum tuum in ore tuo & in corde tuo, hoc est uerbum fidei quod prædicamus &c. Nihil ergo soliciti simus siue pro uentre siue pro salute, siue sæuiant

dine hostes siue quiescant, dominus prope est, Philip. 4. Et omnes uiæ tuæ sine promißiones & uerba tua sunt ueritas, te ergo præsente, pastore, duce, promissore, quomodo errabimus? aut quomodo non errabũt qui à lege tua longe recesserunt? Ego initio uel primũ hoc per te didici ex uerbis tuis, aut (si malis) de uerbis tuis siue testimonijs, q̃ stabilisti ea in æternum, quia ueritas sunt & ueritas domini manet in æternum, mendacia & adinuentiones humanæ quandoq; confundentur ut pereant. Initiũ ergo doctrinæ pietatis est ut scias uerbum domini manere in æternum, qua sententia nobis indicatur fidem esse fundamentũ salutis. Qui scit uerbũ domini manere in æternum nullo scandalo aut pietatis specie retrocedit &c.

Res ה

Vide humilitatem meã & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus. Iudica iudicium meũ & redime me, propter eloquium tuũ uiuifica me. Longe a peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierũt. Misericordiæ tuæ multæ domine, secundum iudicium tuum uiuifica me. Multi sunt qui persequũtur me & tribulant me, a testimonijs tuis non declinaui. Vidi desipientes & tabescebã, quia eloquia tna non custodierunt. Vide q̃ mandata tua dilexi domine, in misericordia tua uiuifica me. Principium uerborũ tuorũ ueritas, in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.

Vide domine adflictionem meã, non persistere possum in fide uerbi tui, adeo impugnatur ista fides intus & foris, nisi tu me eripias, qui uides quid patiar, quia legem tuam non sum oblitus, non fuit in animo deficere ad leges & uoluntatem imporũ. Iudica pro me dũ illi iudicant contra me, munduis tuam ueritatem non intelligit, sed damnat, iudicium ergo hic solius dei

est,ut declaret & iudicet inter ueritatẽ & hypocrisim,ut hæc confundatur, dum illa palàm fit.Propter eloquium tuũ,id est,promissionem tuã cui credo,uiuifica me &c.Longe est salus ab impijs(supra in litera Coph)nõ quia peccauerunt(quis enim non agnoscit se peccatorem?) sed quia iustificationes siue uerba tua,quibus creditis iustificantur impij & peccatores,non exquisierũt.Nemo recte recusat.Nam misericordiæ tuæ multæ domine,propter quas & rogo,ut secundũ iudicium tuum uiuifices me. Multi quidem sunt blasphemi & persecutores mei sed propterea à testimonijs tuis non recessi.Vidi desipientes siue(ex Heb.)prætergredientes,id est,contemnentes & nihil curantes quæ dei sunt,quæ tamen maxime ad eos pertinebant.Duplices sunt hic hostes ueritatis,quidam persequũtur,quidam prætergrediuntur.Et tabescebã,id est,dolui & dolore in meipso perij & afflictus sum supra,Tabescit me &c.Item,Exitus aquarum &c.

Vide q̃ mandata tua dilexi domine & q̃ nullo terrore uolui deficere ab his ad mandata & uoluntates hominum.In misericordia tua redime me à morte,siue lapsu & desperatione. Principium uerborũ tuorum est ueritas, id est,primũ quod de uerbis tuis scire oportet est ut uera credantur,quemadmodum & sunt,supra,Initio cognoui &c.uel principium eorum est ueritas,nam ex te deo ueraci & qui es ueritas,ceu fonte fluunt.Contra initiũ uerborum siue doctrinarum humanarum in re salutis est falsitas & mendacium,quippe figmentum humani cordis. Potes & legere, Caput,id est summa uerborũ tuorum est ueritas.Caput autem humanæ doctrinæ utcũq; sanctissima appareat est falsitas. Et quia ueritas sunt permanent in æternum,supra in litera Coph.

Schin

PRincipes persecuti sunt me gratis, & a uerbis tuis formidauit cor meũ. Lætabor ego super eloquia tua,sicut qui inuenit spolia multa. Iniquitatẽ odio habui & abominatus sum,legem autem tuã dilexi.Septies in die laudaui te super iudicia iustitiæ tuæ.Pax multa diligentibus legem tuã,& non

est eis scandalũ. Expectabam salutare tuũ domine & mãdata tua dilexi. Custodiuit anima mea testimonia tua & dilexit ea uehementer. Seruaui mandata tua & testimonia tua, quia omnes uiæ meæ in conspectu tuo domine.

Principes qui dicantur supra diximus in litera Gimel, unde hic uidetur quod Christus dicit, Quod hominibus altum est, abominatio est apud deũ, Principes, inquit, id est iudices, reges, seniores, plebis doctores, & honorati propter sapientiã & sanctitatem, persecuti sunt me gratis, id est, sine mea culpa, sed cor meum non tam illos formidauit quam uerba tua, oportuit hic plus obedire deo quã hominibus. Vtcunq; uero illi persequantur & in tristitiam adigant, ego gaudebo de uerbis tuis, sicut qui deuictis hostibus occupat spolia multa, dilexi enim ea super aurum & topazion. Sic & Esaiæ. 9. dicitur de gratia Christiana, Lætabuntur corã te sicut qui lætãtur in messe, sicut exultant uictores capta præda sua quando diuidunt spolia.

Iniquitatem &c. supra, Iniquos odio habui &c. Ex Hebræo, Falsitatem odio habui, id est, mendacia subuertentium dei ueritatem, ut de alijs mendacibus taceam quos etiã mundus iudicat. Legem autẽ tuam adeo dilexi ut septies, id est, sæpe in die gratias egerim tibi q̃ dederis nobis iudicia iustitiæ tuæ, id est, q̃ reuelaris nobis uerbum tuum quo credito iustificamur. Ita Septies accipitur in scripturis siue numerus septenarius, ut in Prouerbijs, Septies cadet iustus, id est, sæpe. Psal. 11. Purgatum septuplum, id est, multipliciter. Non hic de septem horis canonicis dicitur quas tu legis non ut gratias agas deo de dato suo uerbo, q̃ nobis reuelarit suam uoluntatem, sed ut satisfacias tuo beneficio ecclesiastico, quia ita fateris, Beneficium datur propter officium, & officium præstandum propter beneficium uel propter ordinem ecclesiasticum. Hic autẽ dicit, Septies in die laudaui te propter iudicia iustitiæ tuæ, sed ô domine multi hodie horas illas canonicas legunt uel permurmurant qui nesciunt quid dicant, & primi sunt ex illis qui iudicia iustitiæ tuæ persequuntur.

Dilexi legem tuã, & septies gratias in die egi pro ea data Nã pax multa est diligentibus eam, qui diligunt legẽ certe spiritũ dei habent iustificati per fidẽ, alioqui diligere nõ possent, ut alibi diximus, uel psal. 1. ergo pacẽ

habent, Ro. 5. Pacem, inquam, etiam in tribulatione, ut ibidem dicitur. Contra, Non est pax impijs dicit dominus. Et non est illis scandalũ, id est, in nullo scandalizantur ut recedant à uero. Nam patienter ferunt mala aliorũ, portant peccata fratrum, multa interpretantur in bonum, etiam manifesta peccata & lapsus hominum ipsis in bonum cooperantur. Contra impijs et iustitiarijs illis hypocritis omnia etiam optima cooperantur in malum, qui etiam ex ueritate dei scandalizantur & in omni eo quod ipsorum institutis aduersum est, sicut hodie uidemus. De quibus dicit Christus, Simite illos, cæci sunt & duces cæcorum. Scandalizantur & infirmi qui nondum diligere satis possunt legem dei, horum rationem iubet nos habere Christus & apostoli.

Expectabam in tentatione salutem siue liberationem tuam domine, & mandata tua dilexi, id est, in tentatione à uerbis tuis nõ defeci, sed ipsa uita mihi chariora fuerũt. Custodiuit anima mea testimonia tua & dilexit ea uehementer, nullis minis aut blandicijs, nulla cruce aut persecutione ea deseruit ut deficeret ad testimonia & doctrinas humanas. Seruaui ea, quia sciebam me omnia agere te præsente & aspiciente. Hoc impij non credunt.

Tau ת

APpropinquet deprecatio mea corã te dñe, iuxta eloquium tuũ da mihi intellectũ. Intret postulatio mea corã te domine, secundũ eloquium tuum eripe me. Eructabunt labia mea hymnũ cum docueris me iustificationes tuas. Pronunciabit lingua mea eloquia tua, quia omnia mandata tua iustitia, Fiat manus tua ut saluet me, qm̃ mãdata tua elegi. Concupiui salutare tuũ domine, & lex tua meditatio mea est. Viuet aĩa mea & laudabit te, & iudicia tua adiuuabunt me. Errauí sicut ouis quæ perijt, quære seruũ tuũ, quia mãdata tua nõ sum oblitus.

Audi domine hymnum & orationem meam, & da mihi intellectum secundum uerbum tuum, ut sapiens sim secundū te, & secundum eloquium, id est, promissionem tuam eripe me, ne consentiam iudicio & consilio malignorum. Tunc eructabunt & ex corde producent labia mea laudem tuā & prædicationem gratiæ tuæ, cum docueris me iustificatiões tuas, quia nisi tu docueris alijs eructare non possum, Tunc etiā pronunciabit lingua mea uel (ex Heb.) respondebit interrogantibus eloquia tua, quia omnia mandata tua uel promissiones tuæ sunt iustitia, id est, non solum iusta, sed etiam, si eis credimus, iustificantia, de quibus non mihi erubescendum si interroger aut si dicere oportebit.

Veniat mihi manus & auxilium tuum, ut liberet me, quia à mandatis tuis recedere nolo, desideraui salutem & auxilium tuum, & lex tua est delectatio mea etiam in tentatione & persecutione. Viuet anima mea, certus sum q̄ non succumbam aduersarijs, q̄ non tradar in desperationem & mortem, q̄ non dominabuntur mei impiæ doctrinæ, q̄ perstabo manu tua & salutari tuo adiutus Melius autem legeris, Viuat anima mea ô domine per te, &, Tunc laudabit te, gratias aget & prædicabit laudem tuam & eloquia iustitiæ tuæ, contra omnes errorum doctrinas, ut tui cognitio & laus alijs diuulgetur. Et iudicia tua, id est, tua uerba mihi reuelata adiuuabunt & ad hoc me confortabūt. Iudicia, inquam, quibus illuminas & seruas credentes, destruis & excæcas impios aduersarios.

Sed nunc uideamus quàm nihil iustitiæ sibi arroget qui hic loquitur, sed det omnem gloriam deo. Erraui, inquit, quod ex me est, & in uia iustitiæ ego me continere non possum, sicut ouis quæ peryt, quæ sine duce & pastore redire non potest, & quanto amplius festinarit tanto longius recedet à grege & lupis reddetur obnoxia, tu quære seruum tuū, ouem scilicet sine te pastore perditam, quia mandata tua non sum oblitus, quæ tamen sequi & tenere sine te non possum.

Aduerte quod ait D. Martinus, hunc Psalmum pertinere ad primū dei præceptum, quod docet honorare siue colere deū. Hic statim oriuntur duo diuersi populi. Pij sciunt deum coli fide, & in nulla re fidere oportere, sed ab omnibus elementis mundi uacuum esse foris & intus, ut soli deo maneat gloria in spiritu nostro. Hypocritæ hoc ignorant, & multis operibus putant se colere deum, unde augent leges & statuta, quæ impediunt fidem siue fiduciam in deum. Inde fit ut omnia quæ tentant sine dei uerbo fiant contra omnia dei uerba, eloquia, legem, mandata, testimonia, ut nemo huius

hydræ capita numerare queat, quia in suis legibus & operibus adinuentionum suarum perpetuo hærent &c.

PSALMVS CXIX.

Titulus. Canticum graduum.

Istum titulum habent hic quindecim Psalmi, de quibus multa fabulantur sine scriptura, ut declarent, quos nesciunt, quindecim gradus. Ego autē simpliciter sentio his gradibus nō omnibus ordine quasi præscripto (ut quidam hic sese torquent) sed singulis ascendi ad deum, si fieris ita affectus ut uerba sonant. De numero quoq; nihil laborandum, quandoquidem plures Psalmi ita potuissent inscribi, potuissent & pauciores.

SVMMA. *Verum in hoc primo Psalmo gradus est sine quo non ascenditur. Nemo enim uiā agnoscet salutis nisi in uarias tentationes & adflictiones inciderit. Qui enim uere amplectitur salutis doctrinam & confitetur, prædicat & tuetur (id quod Christianorum est) continuo habebit contra se labia iniqua & linguam dolosam, quo malo nihil grauius in hoc incolatu quo habitamus inter impias gentes & contradictores.*

AD dominū cum tribularer clamaui & exaudiuit me. Domine libera animā meam a labijs iniustis & a lingua dolosa. Quid detur tibi & quid apponatur tibi ad linguā dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs. Heu me quia incolatus meus prolongatus est, habitaui cum habitaculis Cedar, multum incola fuit anima mea. Cum ijs qui oderunt pacem eram pacificus, cum loquebar illis impugnabant me gratis.

Quid detur &c. secum loquitur, q. d. O anima mea quod maius incōmodum posset tibi accidere ad istud quod pateris à lingua dolosa? Felix. Quid dabit tibi & quid addet tibi lingua fraudis? id est, quid amplius tibi nocere

posset quã iam nocuit lingua dolosa? Desolatorijs. Fe. Iuniperorum, Qui dicuntur nimis diu fouere ignem.

Heu me &c. Felix, Hei mihi quia incola fui Hethruriæ, habitaui cum tentorijs scytharum. Secutus est hic Felix Iudæorum interpretationem, qui ista legunt forte contra Europæos & Asiaticos, id est, contra Romanum imperium & alias gentes in quibus nunc sunt dispersi & coguntur male audire. Indicat tamen idem Felix sic ex Heb. posse legi, Væ mihi quia incola fui diutius, habitaui cum tentorijs Chedar. Id quod plane nihil aliud est quàm quod nos legimus. Verum quascũq; gentes hic interpretatus fueris eadem sententia manebit, nempe q; populus dei inter gentes, id est, impios male audit, ut interim taceam de lingua dolosa.

Multum incola &c. Hoc initium est uersus in Heb. Fe. sic, Quã plurimũ habitauit ipsa anima cum odio habente pacem. Ego pax, & cum loquar, ipsi ad bellum.

Describit in psalmo tentationem quam patitur iugiter in hoc mundo qui cor de conceptam dei profitetur ueritatem, id quod Christianum oportet. Nam ore fit confessio ad salutem, &, Qui negauerit me coram hominibus &c. In qua tentatione se nihil remedij habere ait, quã ut clamet ad dominum, quem non dubitat exauditurum, alioqui quis non deficeret à uerbo dei, ut dictum psalmo superiore? Est autem hæc tentatio dum uerbum dei confiteris & sequeris, alienus à doctrina & conuersatione impiorum inter quos uiuis, q; statim furijs Satanæ agitata insurgunt cõtra te labia iniqua & lingua dolosa, illa blasphemant, damnant &c. ista doctrinis diuersis sub specie sanctitatis seducere nititur. Ab utraq; parte uiolentia est cui nostris uiribus resistere non licet, nisi deus exaudiat clamantes. *Tentatio linguæ iniquæ & dolosæ.*

Quid quæso tribulationis addi potest ubi sic impugnatur salus per linguam dolosam? (de uiris sanguinum & dolosis sæpe diximus) Quãdoquidem diabolus hic potens acuta & ignita iacula habet linguas uenenatas hominum auertentium à ueritate, Ephe. 6. Hæc iacula nisi scuto fidei non repelles, & hostes tam potentes non repelles nisi contrarijs telis, scilicet Christi uerbis qui est fortior, de quibus psal. 44. Sagittæ tuæ acutæ. Alioqui tela potentis Satanæ ignea secũ adferunt carbones uastatorios, id est, omnia exurentes & uastantes ut nihil fidei sit reliquum.

Heu me &c. Magna adflictio pij spiritus est, sic despectũ & exulem habitare cũ habitaculis Chedar, id est, cũ Hismaelitis (fuit enim Chedar filius

Hismaël persequitur Isaac non contra.

Hismaelis, ut est in Genesi) hoc est cũ Saracenis, ut se nunc uolunt illi Agareni & Hismaëlitæ appellari, quemadmodũ alibi diximus. Notus est locus ex Galatis, q. Hismaël persequitur Isaac promissionis diuinæ filium. Inter illos ergo se exulem nimium diu fuisse & esse dicit, & omni iniuriæ expositum, qui gentiles sunt, qui carnales sunt, tantũ de carnalibus obseruantijs (sicut Hismaël de carne Abrahæ) gloriantes, blasphemantes sanam doctrinam sine caussa, ne cum pacificis quidem pacem habentes, quos nemo persequitur fidelis, qui neminem non possunt non odisse fidelem, id quod hodie coram uidemus, uiderunt olim sancti, uisuri sunt & posteri, mundus manebit mũdus, non speremus ex hominibus meliora. Propter uerbũ enim sæuiunt. Cum, inquit, loquebar illis &c.

PSALMVS CXX.

Titulus. Canticum graduum.

SVMMA. Hæc est unica consolatio adflicti animi supra descripti. Sicut Iosaphat dixit. 2. Para. 20. Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui ut oculos nostros dirigamus ad te.

LEuaui oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi. Auxilium meum a dño qui fecit cœlum & terram Non det in cõmotionem pedem tuum, neq; dormitet qui custodit te. Ecce non dormitabit neq; dormiet qui custodit Israel. Dominus custodiet te, dñs protectio tua super manũ dexteram tuam. Per diem sol non uret te, neq; luna per noctem. Dominus custodiet te ab omni malo, custodiet animã tuã dominus. Dominus custodiet introitũ tuũ & exitũ tuũ, amodo & usq; in seculũ.

Montes dicit cœlos. Sic infra in alio psalmo, Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cœlis. Non det, neq; dormitet, ego ex Heb. ista mallem legi in

futuro, Non dabit, neq; dormitabit, quãuis figura orationis bene precantis sibi coram deo non male conueniat.

Fidei uerba sunt, Oculos meos direxi ad cœlos, petens ut diuina in tentatione mihi adsit clementia, quæ certe aderit suo tempore, & efficax erit, nempe illius qui fecit cœlum & terrã. Qui deus ô anima mea (sic enim seipsum consolatur qui fiduciam habet in dominum) non permittet ut labatur pes tuus à uia ueritatis utcũq; impugneris à regno Satanæ & impijs hypocritis. Neq; is qui custodit te dormitabit, ut maxime ad tẽpus dormitare & dissimulare nobis in tentatione uideatur, quẽadmodũ alibi diximus, Exurge quare obdormis domine, Ecce qui custodit Israël, id est, populũ credentẽ sibi, non uel ad modicũ claudet oculos tantũ abest ut dormiat, non solet is obliuisci populi sui, sed diligenter intueri omnia & adiuuare, maxime tũc quãdo deseruisse uidetur. Ille ipse qui sic custodit populum suum die ac nocte, custodiet quoq; te, & proteget te umbra sua (ut est in Heb.) super manũ tuam dexteram, ut pugnans dextera tua contra aduersarios non lædaris, non uulneretur dextera tua.

Per diem &c. Id est, affulgente luce consolationis dei non extolleris, nõ eris securus & negligens dei. Rursũmq; aduenientẽ tentationis nocte non deijcieris, non cades à tua in deum fiducia. Alioqui quomodo luna uret? Aut certe nõ arrogabis tibi iustitiam in die cum sol clare fulget, cum extra crucem gaudes beneficia dei sentiens, neq; arrogabis tibi iustitiam in nocte quando luna clare lucet, cũ in cruce gaudes & fortiter stare uideris. Vtrũq; enim est impium, sibi scilicet tribuere & suis meritis & uiribus quod solius dei est. Sic Iob dicit, ca. 31. Si uidi solem cum fulgeret & lunã incedentem clare, & lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manũ meam ore meo, quæ est iniquitas maxima & negatio cõtra deum altissimũ. Ab hoc malo sancti securi esse non possunt, nisi deo seruante. Qui stat, uideat ne cadat. Felix pro uret, legit, percutiet. Sol, luna non uret.

Introitum uero dicit & exitum, id est, siue domi siue foris fueris, hoc est ubicunq; fueris, siue in stabulo siue in pascuis pastor tuus te ouem non deseret. Sicut Ioannis. 10. dicit Christus, Per me si quis introierit in regnũ cœlorum siue stabulum ouium, quæ est ecclesia sanctorum, saluabitur, & ingredietur per fidem, & egredietur per charitatem, & pascua inueniet, augebuntur enim incrementa frugum iustitiæ &c.

PSALMVS CXXI.

Titulus. Canticum graduum.

SVMMA. *Sub typo ciuitatis Hieruſalē, ubi erat templū, quo ter aſcen debāt tribus domini ſiue Iudæi feſtiuo gaudio ſingulis annis, ſicut legis præ ceptum, Deut. 16. ubi quoq; requirebatur iudiciū & lex ſi quid difficile & ambiguum in reliquis urbibus iudicari non potuit, ut legis Deu. 17. Sub ty po illo, inquā, deſcribit eccleſiam, ut ſæpe aliâs. Propterea non tam ciuita tem dicit q̄ ciuitatis ſimilitudinem, ut figuram indicet. Hieruſalem, inquit,* Hieruſalē quæ ædificatur. *quæ ædificatur ut ciuitas, cuius participatio ſimul uel quæ cōiuncta eſt ipſi ſimul. Hoc eſt, Non illa Hieruſalem quæ in ſe diuiſa eſt, quæ occidit prophe tas & lapidat apoſtolos, ſed quæ mutua charitate ſibi ut mēbra unius cor poris connectitur, quæ cum deo unum eſt, in qua feſta lætitia cōſcientiæ de remiſſo peccato & donata dei hæreditate, in qua rectum iudicium eſt. Nam ſpiritualis homo dijudicat omnia. Extra quā omnia ſunt erroribus plena. Animalis enim homo nō percipit &c. Hæc eſt domus & aula regia Dauid in qua regnat Chriſtus, Luc. 1. & Eſa. 9. Hic eſt pax illa quæ non habebit finem, quam (ut hic uides) ſibi mutuo ciues huius Hieruſalem & precantur & prædicant.*

LAetatus ſum inter eos qui dixerunt mihi, in domum domini ibimus. Stantes erant pe des noſtri in atrijs tuis Hieruſalē. Hieruſalem quæ ædificatur ut ciuitas, cuius participatio ſimul. Illuc enim aſcenderūt tribus, tribus domini, teſtimoniū Iſrael, ad confitendū nomini domini. Quia illic ſe derūt ſedes in iudicium, ſedes ſuper domū Dauid. Rogate quæ ad pacem ſunt Hieruſalē, & abundan tia diligentibus te. Fiat pax in uirtute tua, & abun dantia in turribus tuis. Propter fatres meos & pro ximos meos loquebar pacē de te. Propter domum

domini dei nostri quæsiui bona tibi.

In atrijs.Fe.In portis. Cuius participatio uel consortium simul.Felix. Quæ coniuncta est ipsi simul. In uirtute.Fe.In antemurali. Turribus. Felix,Palatijs.

Elegantißima hæc est descriptio mutuæ charitatis in ecclesia sanctorũ, ubi gaudemus non solum de nostro sed etiam aliorum profectu,ut omnes illuminemur iudicio & instructione uerbi dei,& pax dei exultet in cordibus nostris,Amen.Sic ergo ait fidele cor,siue fidelis populus. Lætatus sum inter eos quos audiui aspirare ad dominum,ut relicto tenebrarũ regno ingrederentur in domum domini,in templũ sanctum eius,ubi dominus habitat lux sanctorũ,qui dixerunt ad me,In domũ domini ibimus.Stantes erãt pedes,id est,affectus nostri in portis uel in ingreßibus tuis ô Hierusalem ciuitas dei,Psal.86.Properauimus in Hierusalem,properarunt & alij,sed cupimus nos & alios progredi usq; in domũ dei,id est templũ,Psal.41.ut fide crescentes propius accedamus ad sancta sanctorum.Non enim putamus nos comprehendisse.Philip.3.Et non progredi in uia dei est retrocedere. Charitas sanctorũ.

Hierusalem,inquam,quæ ædificatur uerbo dei(ut de ædificatione dixẽmus Psal.117.) & constituitur ex lapidibus uiuis,doctis & illuminatis à domino,Esa.54.Ephe.2. 1.Pet.2.Aedificatur,inquam,ut ciuitas aliqua in terris ex lapidibus uarijs & fortibus muris & turribus &c.cuius participatio simul,ubi dum gaudet unum membrum congaudent omnia,dum dolet,condolent omnia,seruiunt sibi mutuo,mutuas ferunt necessitates & infirmitates,alterum alterius est non suum.Quicquid discors est,quicquid ferre non potest alios,quicquid iuuare non uult,non pertinet ad istam Hierusalem,utcunq; glorietur se pertinere.

Vnde ædificatur ut ciuitas? qui fit ut participatio eius sit simul? illuc enĩ, inquit,ascenderũt scilicet fide(non aliter ascenditur ad eam ciuitatem & templum) tribus,nõ quæcũq; sed tribus domini,quæ sunt ex numero filiorum dei,sunt ex electis dei,regeneratæ spiritu,quæ tribus sunt testimonium Israëlis,testificantur enim & fide & operibus coram deo & coram hominibus se esse uerum semen Israëlis,quia ascenderunt illuc ad confitendũ nomini domini,ut sanctificarent nomen dei,gratias agerent saluatori cõfitendo & prædicando gloriam & iustitiam dei. Lapides ergo huius ciuitatis sunt tribus domini,& opus in hac ciuitate est sanctificatio noĩs dei. Quia in ista ciuitate sederũt sedes ad discernendum iudicium,illic iudices super Rectũ iudiciũ.

ſedes ſederunt. ſedes, inquam, ſiue iudices ſuper domũ Dauid, id eſt, ſuper familiam Chriſti, ut ſupra dictum, qui ex ſemine Dauid natus, rex eſt à deo conſtitutus ſuper Sion &c. Pſal. 2. Illic enim ſolum rectum eſt iudicium per uerbum & ſpiritum dei. Vnde Chriſtus dixit diſcipulis, Vos qui reliquiſtis omnia & ſecuti eſtis me, in regeneratione cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & uos ſuper ſedes iudicãtes duodecim tribus Iſrael. An neſcitis (ait Paulus) q; & angelos iudicabimus. Et nobis dicitur, Probate ſpiritus, num ex deo ſint. Item, ne ſimus ſicut paruuli fluctuãtes & circumferamur omni uento doctrinæ, in nequitia & aſtutia hominum, ad circumuentionem erroris. Hæc eſt igitur bene ædificata ciuitas, ubi concordia ciuium eſt & rectum iudicium, in quam properatur ad nihil aliud quàm ad confitendum nomini domini.

Rogate quæ ad pacem ſunt Hieruſalem. Græci uunc legunt τὴν ἱερουσαλὴμ, quaſi ciuitas Hieruſalẽ ſit roganda propter ea accipienda quæ pacis ſunt, quæ ſententia longe abeſt ab ijs quæ ſequuntur. In genitiuo ergo uel datiuo accipe Hieruſalem, Et facile fuit librarijs forte τὴν ponere pro τῆσ uel τῇ. Et ſententia eſt, Vos tribus domini qui aſcenditis & aſcendiſtis in Hieruſalem, rogate, bene precamini, optate coram deo quæ ſpectant ad pacem & ad profectum huius ciuitatis Hieruſalem, uos mutuis precibus in hoc regno iuuate, & deſiderate ex deo gratiam per quem ædificia iſta ſurgunt & cõſummãtur. Et ſic dicite (coniunctio enim, &, recte ex Heb. omittitur.) Abundantia ſiue proſperitas ſit omnibus ô Hieruſalem qui diligunt te, maledictio & infelicitas omnibus qui perſequuntur & uaſtant te. Fiat pax dei in robore & muris tuis & abundãtia in palatijs ſiue turribus tuis, ut pax ſit intra te, & robur ſpiritus abundantiáq; gratiarum & uerbi dei augeatur ijs qui tibi miniſterio uerbi præſunt, ut hic aduerſarius exercitus nihil aliud uideat quã propugnacula fortiſſima & choros caſtrorum.

Propter fratres meos & proximos meos loquebar uel potius loquar, id eſt, prædicabo pacem de te, uel loquar pacem in te. Hæc eſt charitatis natura, ut propter proximum non poſſis tacere Euangelium pacis quod habet illa Hieruſalem. Idem ſequitur alijs uerbis, Quæſiui uel quæram tibi bonũ & ſalutem propter domum domini dei noſtri, id eſt, templum ſanctum dei quod eſt in te, in quo deus habitat. Hoc eſt propter electos qui ſunt fratres mei & templum ſpirituſſancti. Ita charitas hic non quæ ſua ſunt quærit, ſed quæ aliorum.

PSALMVS CXXII.

Titulus. Canticum graduum.

SVMMA. *Serui & ancillæ dum suam agnoscunt culpam uel dum iniuriam patiuntur ab alijs potentioribus & ditioribus, non aliud norunt refugium quã dominum & dominam, quorũ manus inuocant ut uel parcant delinquentibus uel defendant iniuriam sustinentes. Ita nos solum dominũ habemus refugium &c. psal. 144. Oculi omnium in te sperant domine & tu das escam illis in tempore opportuno. Aperis tu &c.*

AD te leuaui oculos meos qui habitas in cœlis. Ecce sicut oculi seruorũ ad manus dominorum suorũ. Sicut oculi ancillæ ad manus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominũ deum nostrum donec misereatur nostri. Miserere nostri domine miserere nostri, quia multũ repleti sumus despectione. Multũ repleta est anima nostra opprobrium abundantibus & despectio superbis.

Qui in hac necessitate est ut uideat animã suam repletam despectione, id est, ut dicit, factam opprobrium abundantibus diuitibus, potentibus, saturis sanctis & hypocritis & despectionem contemptoribus uerbi & iudicij dei, is norit quid hæc sibi uelint. Experieris hanc tentationem si mordicus tenueris & confessus fueris dei uerbum.

PSALMVS CXXIII.

Titulus. Canticum graduum Dauid.

SVMMA. *Graui tentatione & periculo mortis & inferorum defuncti hæc dicimus, Extincti corpore & damnati in æternũ fuissemus, aut illa tentatio nos obruisset nisi dominus nos liberasset.*

NIsi dñs fuisset in nobis (dicat nunc Israel) nisi dñs fuisset in nobis. Cum insurgerẽt

homines contra nos, utiq; uiuos deglutissent nos. Cum irasceretur furor eorũ contra nos, utiq; aqua demersisset nos. Torrentẽ pertransiuit anĩa nostra, utiq; pertransisset anima nostra aquã intolerabilẽ. Benedictus dñs qui non dedit nos in prædam dentibus eorũ. Anima nostra sicut passer erepta est ex laqueo uenantiũ. Laqueus contritus est & nos liberati sumus. Adiutorium nostrũ in nomine domini qui fecit cœlum & terram.

Torrentẽ pertransiuit aĩa nostra, id est, peruasimus per torrentẽ aquã, uel per mare rubrũ, uel per Iordanẽ. Vtiq; pertrãsisset aĩa nostra per aquã alioqui intolerabilẽ, sc; auxilio dei, tãtũ enim liceret & licuisset per deũ. Sed hæc inepte uersa sunt ad psalmi sententiã. Felix apte sic, Torrẽs transisset super animã nostrã (id est super nos) tũc transissent sup animã nostrã aquæ ælatæ. Hoc est, Nisi dominus fuisset in nobis in aquis perijssemus &c.

Figura ueteris liberationis.

Infideles olim (ut & semper solẽt) dixerũt, Estnẽ dominus in nobis, an non? Fideles autẽ certo sciunt dominũ adesse, & liberati è tentatione eius prædicant misericordiã. Quã uero prophetæ alludãt ad historias ueteres uel iste psalmus declarat. Id qđ sic accipe, Populus ille Israẽliticus qui tum populus dei censebatur ista semper potuit cantare sic, Nostrum genus in to tum perijsset ut ne unus quidẽ ex nobis supereesset, quando persequebatur nos Pharao cum suis, & nos per mare rubrum super capita nostra eleuatũ transiuimus, mortem ob oculos uidentes, nisi dominus fuisset in nobis, qui liberauit nos è durissimis inimicorum uinculis & seruitute.

Pharao est Satanas cũ impijs hominibus, qui nolũt liberũ abire populũ dei, sed potius manere in Aegyptiorũ tenebris, id est, dei ignorantia, quẽad modũ & hodie uidemus. Aquæ sunt tentationes & persecutiones (ut alibi dictum) quibus eruditur & illuminatur populus dei, ut discat non in se, sed in solo deo sperare. Hic diabolus & Antichristianum regnum putat populum dei in angustia deprehẽsum perituru, sed ipse cum suo perit exercitu, id est, cũ potentibus illis, sapientibus & iustitiarijs hypocritis impijsq; con-

temptoribus,& populus dei tentatione purificatus & suam infirmitatem expertus,auxilio dei uictor peruadit ad regnum.

Expertus ergo q; in tentatione nihil humanæ uires,nihil humana ualent consilia,cum gratiarumactione & prædicatione misericordiæ dei,quam & alijs uult cognitam,dicit,Nisi dominus fuisset in nobis &c.Benedictus dominus qui non permisit nos aquis submergi,aut dentibus impiorũ leonum morari,aut laqueo iniquitatis & insidiarum eorũ teneri,ut neq; aperta uis neq; insidiæ latentes sub pietatis specie potuerint nos à deo separare,tantũ ualuit ille in nobis cuius nomen inuocauimus,nec mirum,ipse enim fecit cœlum & terram,ut habeat omnia in manu sua & nos & nostra,& nemo potest rapere ex manibus eius.

PSALMVS CXXIIII.

Titulus. Canticum graduum.

SVMMA. Hæc est rata in deum fiducia,credere scilicet q; nunquam dominus derelinquet sperantes in se,ut per aduersarios cadant à deo.

QVi confidunt in dñm,sicut mons Sion nõ cõmouebitur in æternũ,qui habitat in Hierusalem. Montes sunt circũ eam,& dñs est circum populũ suum, amodo & usq; in seculũ. Quia nõ dimittet dñs uirgam peccatorũ,super sortem iustorũ ut non extendant iusti ad iniquitates manus suas. Benefac domine bonis & rectis corde. Declinantes aũt in obligatiões abducet dominus cũ operantibus iniquitatem,pax super Israel,

Qui confidũt in domino erunt stabiles sicut mons Sion est stabilis,nõ dimouebitur à fiducia dei qui habitat in noua Hierusalẽ,In cuius circũitu sunt mõtes,id est,inaccessa hostibus loca,hoc est protectiones dei,sicut Psal.147. Quoniam confortauit seras portarum tuarũ &c. Atq; has protectiones dei

licet intelligere angelorũ custodias. Heb. 1. Administratorij sunt &c. 4. Reg. 6. Et ecce mons plenus equorũ & curruum igneorum in circũitu. Hesaiæ. Vtcunq; ista accipias, domini auxilium significatur, id quod additur. Et dominus, inquit, in circũitu populi sui uel est circum populũ suum. Sic & Psal. 33. Iste pauper clamauit &c. Castrametabitur angelus domini circum timentes eum &c.

Verum hæc ex Hebræo clarius leguntur sic, Qui confidunt in domino sicut mons Sion, nõ cõmouebitur, in æternũ habitabit, Hierusalem montes in circumitu eius, & dominus &c. In primo uersu per Hebraismũ ponitur, Commouebitur & habitabit, pro cõmouebuntur & habitabunt. Et sunt hic simplices similitudines. Sicut mons Sion nõ potest cõmoueri, ita qui in domino confidunt. Et sicut montes sunt in circũitu Hierusalem, unde dicũtur montana Iudææ, Lucæ. 1. ita dominus in circumitu populi sui. Quia, inquit, non dimittet &c. Quæ est dei consolatio in cruce nostra, scilicet q̃ quãuis uirga peccatorum uel uirga impietatis uenerit super nos, & urserit nos uel manifesta uiolentia uel æstu dæmonij meridiani, ut relinquamus dei uerbum & fiduciam in deũ & abnegemus dei ueritatem, tamen dominus non eousq; deserit nos ut extendamus manus nostras ad iniquitatem, id est, ut socie-mur operarijs iniquitatis. Et idem optat hic spiritus in Psalmo pro nobis, dicens, Benefac, id est, tua benignitate & beneficijs adesto bonis & rectis corde, id est, tibi fidentibus ne cadant à te. Suis igitur dominus aderit. Qui autem declinant à uia recta nolentes audire uerbum dei, in obligationes impietatis, quibus implicantur & excecantur ut explicari nequeant, illos abducet dominus & à se abijciet cũ omnibus operarijs iniquitatis, quando dicet, Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. Pax sit super Israël dei, Gal. 6. Contra, Non est pax impijs dicit dominus.

PSALMVS CXXV.

Titulus. Canticum graduum.

SVMMA. Post captiuitatẽ Aegyptiacam & ante captiuitatem Babylonicam hic Psalmus scriptus est, posset ergo uideri prædixisse de reductione Iuda ex captiuitate Babylonis, ut legis in Esdra, nisi quid dignius hic Psalmus nobis ostentaret. De liberatiõe ergo agitur qua liberati sumus per Christum ex captiuitate peccati, mortis, legis, de qua alibi diximus, Captiuam duxit captiuitatem &c. Hæc est illa Babylonica captiuitas ex qua hodie admirando dei beneficio liberamur per uerbum Euangelicum, quod iam nos bis

Nostra redemptio ex captiuitate.

bis illuce scit in tenebris istis horrendissimis, ita ut stupore teneamur admirantes unde tam subito insperatum lumen adfulgeat, & ita orbem illustret ut rursum renouetur illud. Populus qui ambulabat in tenebris uidet lucem magnam &c. Et Lucæ. 1. Illuminare ijs qui in tenebris &c. Verũ solutis ab ista captiuitate restat crux, sed hæc ducit ad gloriam, id quod finis psalmi habet.

CVm conuerterit dñs captiuitatẽ Sion, facti sumus sicut consolati. Tunc repletũ est gaudio os nostrũ, & lingua nostra exultatione. Tunc dicent inter gentes, magnificauit dñs facere cũ eis. Magnificauit dñs facere nobiscum, facti sumus lætantes. Conuerte dñe captiuitatẽ nostram, sicut torrentes in austro. Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. Euntes ibant & flebant iacientes semina sua. Venientes aũt uenient cũ exultatione, portantes manipulos suos.

Sicut somniantes.

Quod legimus, Sicut consolati, ex Heb. legitur, Sicut somniantes. Istam enim tam insperatam captiuitatis nostræ solutionẽ & quæ hodie nobis donatus ostendit, quis satis credere potest? Somniantes nobis uidemur præ admiratione, quasi nõ uere ista agantur. Sunt enim maiora captu nostro postq̃ omnia erant desperata. Sicut Petrus putabat se uisum uidere qui tamẽ uere liberabatur è carcere, Act. 12. Hic gaudio & exultatione confessionis diuinæ misericordiæ & prædicationis uerbi Euangelici impletur os nostrum, utcũq; sæuiat contra mundus & regnum Satanæ.

Tunc dicent &c. Gratia liberationis Christi tanta est, ut etiam prædicetur in gentibus, & dicatur à publicanis & peccatoribus. Hunc populũ dilegit deus. De hac captiuitatis solutione lege, Esa. 52. Hæc libertas cœpta quidem est, sed nondum (quantũ ad nos attinet) perfecta, dum adhuc sumus in mortali carne, quapropter iugiter orandum, Conuerte domine captiuitatẽ nostram sicut conuertis torrentes austro flante. Torrentes nuibus pleni

Sicut torrẽtes in austro.

& gelu constricti austro tepido soluuntur & rursum fluũt. Sic frigore infidelitatis (quia charitatis fructum edere non potuimus) hactenus detenti, petimus, ut rursum calore spiritus solutis nobis fluant aquæ gratiarũ spiritus sancti, psal. 147. Emittet uerbum suum & liquefaciet ea, flabit spiritus eius & fluent aquæ Cant. 4. Surge aquilo & ueni auster, perfla hortũ meũ & fluant aromata illius.

Hanc tamen non esse carnis libertatẽ (quemadmodũ carnales somniãt) sequentia clare indicant. Qui, inquit, seminant &c. Via crucis & mortificatio carnis est ijs qui seminant semen uerbi dei, id est, qui prædicant & cõfitentur dei doctrinam, ut uel hinc colligas quodnam opus sit huius solutæ captiuitatis, prædicatio scilicet & confessio uerbi dei ut & alij liberentur. Verum hunc fletum persecutionis & laboriosam seminationem, messis sequitur & felicissima & æterna, hic in gaudio cõscientiæ & post hanc uitã in æterna dei fruitione &c.

PSALMVS CXXVI.

Titulus. Canticum graduum Salomonis.

SVMMA. Nostrum arbitrium, nostræ utres, nostra prouidẽtia, consilia & studia uana sunt, quæ ubi experimur, contẽpto sabbato iustorum & electorũ dei, nihil inuenimus nisi panẽ doloris, id est, uexationẽ conscientiarũ.

NIsi dñs ædificauerit domũ, in uanum laborauerunt ædificãtes. Nisi dñs custodierit ciuitatem, in uanum uigilauit custodiẽs. In uanum est uobis ante lucem surgere, surgite postq̃ sederitis qui manducatis panem doloris. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini filij, merces fructus uentris. Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorũ. Beatus qui implebit desiderium suum ex ipsis, nõ confundentur cũ loquentur inimicis suis in portis.

Cum tam clare sint in scripturis sententiæ, miror tamen contraria docere illos, qui scripturæ se faciunt professores, nisi q manifestos se faciunt q nihil intelligunt scripturarũ, qui tam clara cæcis oculis non uident. Tu ita rem accipe. Scriptura duplicem describit populum. Alterum ueterem, qui sunt iustitiarij, suis operibus & iusttiæ & humanæ prouidentiæ & sapientiæ fidentes, qui rationem secuti non uerbum dei, specie sanctitatis & sapientiæ & decipiunt & decipiuntur. Quibus nulla ratione persuadere potes sabbatũ illud spirituale esse domino deo sanctificandũ, ut cessemus ab operibus nostris, ut operetur in nobis sua opera deus, ut dei nõ nostra in omnibus (sicut oramus) fiat uoluntas, ut mortificata carne nostra, id est, uoluntate humana, uel (ut dominus dicit) abnegatis nobisipsis, non spiritu nostro & spiritu huius mundi, sed spiritu dei ducamur. Qui tamen usq; adeo nihil promouent, ut etiam hæc ipsorum prouidentia ipsis sæpe cedat in malum, & diuersum longe eueniat quã ipsi cogitauerunt, quod ut in omnibus periculosum est, ita in re salutis etiam damnosum.

Duplex populus nouus & uetus.

Huic ueteri populo, qui nihil minus cogitat quã se esse ueterem, dicitur, Vanæ sunt omnes uires, prouidentiæ & conatus uestri, nisi dominus ædificauerit, nisi dominus uigilauerit & custodierit. Vanũ & penitus nihil est, q magno negocio ad operas surgitis & peruenitis ante diem (sicut illi qui ne noctis quidem totius sibi quietem permittunt, ut sua lucra auari sectentur) qui adhuc non multis sedere, id est, quiescere & sabbatum agere, hoc est domino omnem solicitudinem & curam committere & uentris & salutis, ignorantes q omnia in manu dei sunt, qui implet omne animal benedictione in tempore opportuno, sed manducatis potius panem dolorum, id est, uexatus uestras conscientias doctrinis operum quæ nunq; poterunt uos reddere de salute certos. Hæc oĩa iamdudũ experti sumus cũ muliere duodecim annos profluuium sanguinis patiente, quæ scribitur multa passa à medicis & omnẽ in eos expendisse facultatẽ & tamẽ semp peius habuisse.

Felix hæc clarius sic, Vanum est uobis diluculo præueniẽtibus surgere, retardantibus sedere, comedentibus panem dolorum.

Alterũ populũ describit scriptura nouum, qui sunt dilecti dei & noui hoĩes. i. filij dei iã renati, quos deus ipse posidet æterna hæreditate qui spũ dei agũtur, qui (ut nõ hoc dissimulemus) sunt hæreditas Christi, & quos à patre loco mercedis accepit, sicut ait Esa. 8. Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi dominus in signũ & portentũ Israël &c. Et pater ad filiũ psal. 2. Postula à me &c. Et iterũ Christus, Io. 17. Quos dedisti mihi ego custo. &c.

De quo populo hic ait, Cum dederit dilectis suis somnũ (id quod pertinet ex Hebr. ad uersum præcedentem) uel, ut Felix legit, Sic dabit dilecto suo somnum. Poteris & legere, Certe dabit & c. id est, requiem & quietem dabit dilectis suis, ut cessent à laboribus suis, quẽadmodũ & ipse dominus in sabbato requieuit ab omni opere quod patrarat. uide Hebr. 4. Et tamen in Ioanne dicit, Pater meus usq; modo operatur & ego operor. Sic & spiritualis homo inueniet hic sabbatũ negocioſiſsimum. Semper enim agẽte deo fructus producet spirituales. Non enim torpens est in homine ille spiritus dei, sed uiuax & efficax flamma est diuinitatis in templo suo multa agentis. Hæc ergo non prohibent bona opera, sed nihil potius aliud uolunt quã bona opera, id est, fructus fidei intus in pectore uiuentis. Taceant ergo qui multa de operibus garriunt quæ non intelligunt. Sine hoc enim spiritu non poteris nisi mala opera facere, & quantũcunq; in speciem sanctum opus fuerit tamen peccatum est, nisi Paulus non recte dixerit, Quicquid non est ex fide, peccatum est. Sabbatum est ut nulla tua opera facias, quæ sunt peccatũ & ad ueterem hominẽ pertinent, facias uero opera dei, quæ sunt imprimis fides, ut est Ioan. 6. Deinde fidei fructus, id est, opera non simulatæ charitatis, quæ non tam tu quã ipse Christi spiritus iam in te operatur, quandoquidem sine me, inquit, nihil potestis facere.

Sabbatũ operibus plenũ.

Addit ergo, Ecce hæreditas domini sunt filij, id est, non ille uetus populus qui est populus operum, non filij sed serui, filij, inquam, sunt, id est, renascens nati ex spiritu qui non sinit eos ueteres fieri, qui toti pendent ex patre deo. Merces, scilicet domini est fructus uentris, id est, renati illi ex utero dei & noui filij, nõ populus legis, sed gratiæ. Et est repetita sentẽtia. Quod enim dixerat hæreditatem iam mercedem dicit, & quod filios iam fructũ uentris, & mox filios adolescentiarũ siue iuuentutis, ex Hebræo, Vt ex his omnibus intelligas non ueteres homines esse & populũ legis, sed nouos homines & populum gratiæ, filios non seruos.

Hi filij sunt sicut sagittæ in manu potentis principis uel militis alicuius. Non enim sequuntur doctrinam uanam panem dolorum, circũacti omni uento doctrinæ, sed habentes uerbum uitæ fortes & uegeti sua & conuersatione & doctrina uulnerant corda inimicorum regis Christi, ut dicitur psalmo. 44. alios ut confundantur de sua nequitia qua nituntur subuertere ueritatem, alios ut cognita resipiscant ueritate, sicut. 2. Corinth. 2. Deo, inquit, gratia, qui semper per nos triumphum agit in Christo Iesu, & odorem &c.

Hanc esse non aliam quã uerbi dei pugnam, clare additur. Non confundentur, inquit, id est, non superabũtur quasi mendaces, cũ loquentur, id est, uerbo agent cũ inimicis suis, id est, uerbi aduersarijs, in porta, id est, loco publico, uel in iudicio corã multis, sicut diximus de porta psal. 9. Vel in porta, id est, ubi aduersarij inuaserint ciuitatẽ nostrã salutis, ut sit metaphora ab hostibus, qui nituntur per portas irrumpere &c. Tam scilicet potentes sunt istæ sagittæ siue filij iuuentutis, quos nos legimus filios excussorũ (id quod quoq; ex Heb. licet, annotante Felice) id est, filios siue posteros illorũ qui excussi sunt, id est, abiecti à deo, Pro populo enim ueteri, filij, id est, non illi subrogati sunt, qui sunt Apostoli & Christiani omnes, è quorũ numero etiam fuerunt illi, qui olim ante Christi natiuitatẽ spiritu Christi illuminatierant, sed hæc gratia nondũ erat palam reuelata, ut Paulus sæpe scribit, uel ad Ephe. Sic Matt. 8. Multi ab oriente &c. filij autẽ regni &c. & 21. Auferetur à uobis regnum dei, & dabitur &c.

Beatus ergo homo, qui impleuit desiderium suũ, uel ex Heb. pharetram suam (ut perstet metaphora) ex ipsis, id est, ex uerbo & doctrina eorũ, ut possit & ipse esse filius iuuentutis, & potens esse in opere dei & sermone &c.

PSALMVS CXXVII.

Titulus. Canticum graduum.

SVMMA. *Timentis deũ beatitudo in laboribus manuum, in uxore & liberis, in spirituali æternáq; apud deum gratia, hic describitur.*

BEati omnes qui timent dominũ, qui ambulant in uijs eius. Labores manuũ tuarũ quia manducabis, beatus es & bene tibi erit. Vxor tua sicut uitis abundans, in lateribus domus tuæ. Filij tui sicut nouellæ plantæ oliuarum, in circuitu mẽsæ tuæ. Ecce sic benedicetur homo, qui timet dominũ. Benedicat tibi dominus ex Sion, & uideas bona Hierusalẽ omnibus diebus uitæ tuæ. Et uideas filios filiorum tuorũ, pacem super Israel.

Gratia timentis deum.

Qui timet dominum & ambulat in uijs eius, primum beatus est & secu rus per deū uitæ æternæ, Deinde ne hæc corporalia quidē desunt, ppter quæ, quia sic deo placet, laborat quidē suis manibus, cæterū curā & solici tudinē deo relinquit. Māducabit ergo adijciente deo, ex labore manuū, dū alij uel frustra laborāt, uel certe cū magna animi molestia partis utūtur. So li enim qui timent deum contenti sunt præsentibus, & quiete animi fruun tur, quātūcūq; dederit deus, quia soli agnoscūt se benedictione domini res

Præterea domus illius hāc benedictionē acāpit à deo, ut illic (habere. uxor pudica oīa necessaria cōgerat, oēs domus parietes repleat, ne domus tua sit uacua, & filios fructifera gignat patri dilectos, & ad cundē domini timorē instituēdos, quibus & ipsis prouidet deus, ut possint pasci de mensa parētis, quā circūstant, ut nouellæ plantæ oliuarū, benedicente eis domino. Magna est dei prouidentia, q̄ natis pueris, mox sufficit lac in ubere matris, ut certe simus, q̄ qui sic in ipso exordio uitæ prouidet, in reliqua uita nō sit deserturus. Infidelis aūt dicit, Pauper sum, si duco uxorē, unde uiuā? magis uero miser ero, si suscepero ex ea filios. Quasi uero deus ignoret te habere uxorē & filios, quos ipse creauit. Primū, inquit, quærite regnū dei, & hæc oīa adijcientur uobis. Huc pertinet quod Tobias dixit, Filij mi, pauperē qui dem uitā gerimus, habebis multa bona, si timueris deum. Et psal. 33. Timete dominū oēs sancti eius, quoniā nihil deest timentibus eum &c. psal. 111. Po tens in terra erit semen eius, generatio rectorū benedicetur. Gloria & diui tiæ &c. Has diuitias nō interpretare luxū & superfluitatē, sed sufficientiā cū pietate. 1. Timot. 6. Quandoquidē & impij luxuriant sæpe mūdanis bo nis, ut dictum psal. 16. quos nō imitandos sic legis psal. 36. Ne æmuleris eū qui prospe ratur in uia sua, hominē facientē iniustitias &c. De sufficiētia aūt & benedictione domini, ut cū bona lætáq; cōscientia creaturis uti liceat, quemadmodū dicitur 1. Timo. 4. ibidem subditur. Melius est modicum iu sto &c. Non confundentur in tempore malo &c. Iunior fui &c.

Sequitur benedictio dei siue multiplicatio gratiæ super eū, qui timet do minū, quam spūs ei imprecatur corā deo. Multiplicet, inquit, te in bonis & spūs & corporis dominus, qui habitat in Sion, id est, in loco sancto suo. Al ludit enim ad id, q̄ tūc deus in Sion colebatur, & præsens secundū promis sionē credebatur, quæ nūc est ecclesia sanctorū, ut & tūc uere erat. Et uide as profectū ciuiū Hierusalē. i. gratiā populi dei semp, qua augescit fide uer bi dei, & oībus aduersarijs superior euadit, Et uideas long æuus filios filio rū tuorū, ut & auus gaudeas de nepotibus æquæ ac tu timētibus deū, nem

pe à te institutis, ita augeat dominus domũ & familiã tuã. Episcopũ te habeat uxor, filij, nepotes & tota familia, ut tua domus planè nihil aliud sit q̃ ecclesia uera dei. Hæc ignorãt, qui dei condẽnarũt matrimonia, secuti spũs erroris, & doctrinas dæmoniorũ, sed acceperunt mercedem suam, traditi in reprobam mentẽ &c. Benedictionẽ domini impietas ignorat, propterea nõ potest nõ contẽnere ea quæ dei sunt, & aliam sibi sanctitatẽ adinuenire quã deus ignorat, sed satis, ut exitus declarat, infeliciter. Præterea, inquit, (quod præ oĩbus corporalibus beneficijs optandũ est) uideas pacem super Israël, id est, grattã & misericordiam super populũ dei, unde pax conscientijs est æterna.

Hæc quæ diximus, ita habet psalmi huius intelligentia, quæ si uolueris alio cogere inutis uerbis, ut quosdã uideo desipere, uide quid effeceris. Spiritum aiunt se quærere, quasi spiritus sit fingere, & scripturas ad alienum sensum uolentes torquere. Spiritum psalmi uere habebis, si potes credere, hæc omnia ita nobis deum prouidere.

At dicis, Non omnes habẽt uxores, filios, nepotes &c. Respondeo. Non dico quàm infeliciter, multi nõ habeant uxores. Hoc loco dicimus de timẽtibus deum, qui si habent uxores, si filios &c. deus eis benedicit, si uero non habent, non tamen sine benedictione aut prouidentia dei sunt, & quicquid habent, pro diuitijs computant. Sunt enim grati semper deo, & cõtenti sua sorte. Hinc in illis, quæ ad uictum attinent, magis pace fruuntur, quã qui ingentibus torquentur diuitijs. Lucæ. 12. Non in abundantia cuiusquã est uita eius ex ijs quæ possidet &c. Has corporales dei promissiones contemnere non debemus, creditæ enim iustificant, ut aliæ &c.

PSALMVS CXXVIII.

Titulus. Canticum graduum.

SVMMA. Populus dei & quisq; fidelis gratias agit deo, q. à iuuentute, id est, ex quo primũ cognouerit deum, oppugnatus ab aduersarijs dei, ut excideret à gratia uerbi, non tamen sit expugnatus.

SAepe oppugnauerũt me a iuuentute mea, dicat nunc Israel. Sæpe oppugnauerũt me a iuuentute mea, & non potuerũt in me. Supra dorsum meũ fabricauerũt pctõres, prolongauerũt iniquita

tem ſuam. Dñs iuſtus concidit ceruices peccatorũ, cõfundantur & cõuertantur retrorſum, omnes qui oderunt Sion. Fiant ſicut fœnum tectorũ, quod priuſq; euellatur exaruit. Quo non impleuit manum ſuam qui metit, & ſinum ſuum qui manipulos colligit. Et non dixerũt qui præteribant, benedictio domini ſup uos, benediximus uobis in noĩe domini.

Supra dorſum &c. Fe. Supra dorſum meũ arauerũt arantes, prolongauerũt ſulcum ſuũ, id eſt, longo uulnere proſciderũt dorſum meũ, miris modis me oppreſſerunt. Sequitur, Dominus iuſtus concidit ceruices, id eſt, ſuperbias peccatorum. Fe. Dominus iuſtus concidit iugum impiorum, ſcilicet quo nos premebant, periit ſpes eorũ, non ſunt aſſecuti quod quærebant.

Sine cruce non uiuimus, ſed quẽadmodũ dictum eſt Paulo, ſufficit nobis gratia dei, nã uirtus in infirmitate perficitur. Stamus tenente deo, & reſurgimus ergente deo. Diligẽtibus enim deũ omnia cooperantur in bonũ. Imprecatur uero ſpũs confuſionẽ illis, qui oderũt gratiã populi dei, & floreare uolũt quaſi ueraces, iuſti, ſancti, quorũ flos, inquit, fructus & opera, quanũcunq; uirida, fiant ſicut fœnum tectorum, quod quia radicem non habet, aret, anteq̃ euellatur (qui enim nõ credit, iam iudicatus eſt) & nullo uſui eſt nulloq; fructu colligitur (ubi, ſcilicet meſſis & cõſummatio mundi uenerit) ſed irridentur etiã ut ſtulti, ſi qui colligere tentauerint, quaſi utile futurum, nemo ex prætereũtibus dicit illis, qui ſic colligunt, Benedictio domini ſit ſuper uos, nos benediximus uobis in hoc labore in nomine domini, id eſt, qđ uulgo dicunt, nõ diximus uobis, Proficiat &c. Ita fit illis, qui multa facere uolunt, multam iuſtitiam iactant, quaſi aliquid ſint, tamen ſine radice fidei. Sine me, inquit, nihil poteſtis facere, qui tandẽ, ubi palàm factum fuerit ſal eſſe infatuatum, eiecti conculcantur ab hominibus &c.

PSALMVS CXXIX.

Titulus. Cantícum graduum.

SVMMA. *Dum alij ſecure uiuunt, ſolum cor contritum & humiliatũ ſe ſentit eſſe in profundis. Hic te fortis fides, qua adhæres dei promiſſioni adiuuabit,*

adiuuabit clamantem. Qui enim promisit remissionem pœnitenti, item auxilium tentato, fallere quia ueritas est non potest.

DE profundis clamaui ad te domine, domine exaudi uocem meam. Fiant aures tuæ attendentes ad uocẽ deprecationis meæ. Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Quia apud te propiciatio est, & propter nomẽ tuũ expectaui te domine. Expectauit anima mea in uerbo eius, sperauit anima mea in dominum. A custodia matutina usq; ad noctem, a custodia matutina speret Israel in dominũ. Quia apud dominũ misericordia, & copiosa apud deum redemptio. Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatib⁹ eius.

Quia apud &c. Felix, Quia apud te propiciatio, ut timearis (id est, ut uenerandum sit nomen tuum, dum nos peccatores agnoscimus & te redemptorem) Expectaui dominum, expectauit anima mea, & in uerbo eius speraui. Anima mea in domino (scilicet expectauit uel sperauit) supra obseruãtes mane (id est, plusquã illi qui mane obseruant aliquam rem expectantes, quam cupiunt maxime, ne scilicet ab alijs præripiatur) obseruãtes mane. Speret Israël in domino, quoniã apud dominum misericordia &c.

Nihil est quod hic in uerbis laboremus, tantum hoc attende q; qui talia orat iudicio dei premitur. Si, inquit, iniquitates obseruaueris domine & curiosus fueris iudex cordis nostri, qui stabit corã iudicio tuo? quis permanebit? Deinde q; à fide non deficit, dicit enim, Quia apud te &c. tua misericordia nõ deficiet, tua promissio non potest esse mẽdax &c. Non itaq; hæc hypocritica est oratio, nec seruiet pro defunctis.

A custodia &c. id est, à primo diluculo usq; ad finẽ diei, Hoc est tota die siue iugiter. De custodijs siue uiglijs diximus psalmo. 89.

PSALMVS CXXX.

Titulus. Canticum graduum Dauid.

SVMMA. *Cor uere pium & sese coram deo agnoscẽs nihil esse nisi peccatum, hic describitur.*

DOmine nõ est exaltatum cor meum, neq; elati sunt oculi mei. Neq; ambulaui in magnis, neq; in mirabilibus super me. Si non humiliter sentiebam sed exaltaui animam meã. Sicut ablactatus est ad matrem suam, ita retribues in animam meam. Speret Israel in dominum amodo & usq; in seculum.

Si non &c. Fe. *Si nõ posui & humiliaui (uel feci silere) animam meam.*

Vera animi mãsuetudo.

Impij primũ de donis dei tument, deinde etiã magna sibi arrogant quæ ipsis data non sunt. Pij uero tantũ abest ut alicna sibi arrogent, ut ne in donis quidem acceptis superbiant, Hæc primo uersu, illa secundo notantur. Titillantur quidem in corde sensu gloriæ, delectati honore exhibito, sed hic perdurato corde non persistunt, imò protinus ad se reuersi agnoscunt peccatum suum, de nulla sua iustitia aut sapientia apud sese gloriosi. Nullam enim iustitiam in se inueniunt, nihil agnoscunt se esse nisi peccatum. Hi uere dicere possunt, Domine utcũq; mihi sæpe accidat sensus uanæ gloriæ, tamen reuersus ad cor, nihil nisi insipientiam & peccatum in conspectu tuo uere agnosco.

Talis homo non se aliquid æstimat, non cõtendit, non se alijs præfert, nõ alios, sed se iudicat, omnes ex æquo diligit, Rom. 12. Non plus sapere quam oportet sed sapere ad sobrietatem secundũ mensuram dei, prout unicuiq; dedit deus. Ephe. 5 Subiecti inuicem in timore dei.

Sequitur q, deus non dignatur sua gratia qui superbiunt. Si, inquit, non posui & humiliaui animam meam, sicut ablactatus puer est ad matrem suam, quæ negat ei lac, ita retribues in animam meam, scilicet denegando ei gratiam, Hoc est, Non erit mihi bonum si me exaltauero, quæ sunt uerba timentis deum. Deus etiam pios, si (quia homines sunt) alicubi se exalta

berint,tentationibus & aduersis multis deprimit,ut negato consolationis lacte de se desperantes grandescant in deo,sicut accidit Dauidi.2.Reg.24: in numeratione populi,ubi dicitur,Percussit Dauidem cor eius postquã numeratus est populus.Et dixit Dauid ad dominum,Peccaui ualde in hoc facto,sed precor domine,ut transferas iniquitatem serui tui,quia stulte egi nimis.Ibi tum dimissum quidem est peccatum,sed ultio secuta est & retributio horrenda,& protinus misericordia & cessatio à plaga.Iccirco utcũq; tibi mater,id est,diuina misericordia lac neget & te abijcere uideatur,tamen sperato amodo & usq; in seculum,certus q; tibi ad salutem lac denegetur,cui ad salutem antea dabatur.Non te deseret mater,modo matrem agnoueris &c.

PSALMVS CXXXI.

Titulus. Canticum graduum.

SVMMA. Populus dei uarie adflictus precatur dominum deum,ut meminerit pietatis Dauidis olim tam pij regis,ut ueniat Christus ex semine eius,propter promissionem Dauidi factam & insuper iuramentum additum (quæ duo impossibile est ut fallant nos,ut dictum Psal.109.& alibi)ut stabiliat regnum Sion siue solium Dauidis in æternum.

Vides igitur post Dauid hunc Psalmũ & factum & cantatum,ut discamus & nos plena fide in nostris tenebris & adflictione desiderare Christũ liberatorem,dicentes,Adueniat regnũ tuum.Sicut enim illi habebant promissionem q; uenturus esset Christus ex semine Dauid ut confirmaretur regnum Iuda in æternum,sic & nos promissionem habemus q; nobis semper adfuturus est.Matth.ult.Ecce ego uobiscum &c.

Salomonis igitur uidetur psalmus,qui posita in templo à se ædificato arca domini,dicit 2.Para.6.Aperiantur quæso oculi tui,& intente sint aures tuæ ad orationem quæ fit in loco isto.Nunc igitur consurge domine deus in requiem tuam tu & arca fortitudinis tuæ. Sacerdotes tui domine deus induantur salutem,& sancti tui lætentur in bonis, Domine deus meus ne auertas faciem Christi tui.Memento misericordiarum Dauid serui tui.

MEmento domine Dauid & omnis mansuetudinis eius. Qui iurauit domino uotum

uouit deo Iacob. Si introiero in tabernaculum do/
mus meæ, si ascendero in lectum strati mei. Si dede
ro somnum oculis meis, & palpebris meis dormita
tionem, & requiem temporibus meis. Donec inue
niam locũ domino, tabernaculum deo Iacob. Ecce
audiuimus eũ in Ephratha, inuenimus eum in cam
pis syluæ. Introiuimus in tabernaculum eius, adora
bimus ad locum ubi steterunt pedes eius. Exurge
domine in requiem tuam tu & arca sanctificationis
tuæ. Sacerdotes tui induent iustitiam, & sancti tui
exultabũt. Propter Dauid seruum tuum non auer/
tas faciem Christi tui.

*Qui iurauit. nunc ω pro o in græcis uidetur, librariorum errore. Et re=
quiem temporibus meis, id est, capiti meo, adiectum est in græco superflue,
nam in Heb. non est.* *Eæ audiuimus eum,* ἐν τῇ id est eam, *græci nunc le
gunt, sed nullo sensu, nihil enim præcesſit ad quos referas. Nec placet q. Ly
ranus refert Eam ad arcam, de qua post dicitur, multo minus q. Ephratha
pro Ephraim accipit. Et præcedentia exigunt ut de loco tabernaculi reue
lato ista intelligas, ut dicemus.* *Adorabimus ad locũ ubi steterunt pedes
eius, id est, uersus arcam, ubi dominus sedere inter cherubim secundũ pro=
missionem dicebatur. Fe. Adorabimus scabellum pedum eius. Vide Psal. 98.*

Sanctificationis. Fe. fortitudinis.

*De cõmemoratione nominis sanctorũ diximus Psalmo. 79. Illorũ autẽ
cõmemorationem uides, qui habebant promissionem, ut Abraham, Isaac,
Iacob ac Dauid. ut qui orant non propter sanctos aut sanctorum iustitiam
urgeant deum sed propter promissionem illis factam. Id quod in sequẽtibus
clarius uidebis. Iurauit, inquit, dominus Dauid ueritatem &c.*

*Qui iurauit &c. Quod Dauid desiderauerit ædificare templum legis,
2. Reg. 7. Quod uero se isto iuramento & uoto astrinxerit, hic solum legis,*

dtē ex hoc loco dicit Stephanus Act.7. Dauid inuenit gratiā in cōspectu domini,& petijt ut inueniret tabernaculū deo Iacob. Salomon autē ædificauit illi templū &c. Vouit Dauid se nō dormiturū aut quieturū in domo sua donec reuelaretur ei locus templi futuri, nimirum excitante in ipso hoc desiderium deo.

Ecce audiuimus eū, id est, locū tabernaculi siue tēpli dei &c. Locus Dauidi reuelatus est in ipso tēpli loco, quādo cessante plaga illic obtulit &c. dicens, Hæc est domus dei &c. 1. Para. 22. Erat aūt locus Hierusalē in area Arewna siue hornan Iebusæi in monte Moria. 2. Reg. ult. 1. Para. 21. 2. Par. 3. Is est locus immolationis Isaac, Gen. 22. Vbi quod nos legimus Visionis, in Heb. est, Moria. Hic aūt significatur Dauidē in Bethlehē Salomoni & alijs de loco tabernaculi prophetasse siue de loco tēpli dei. Nō q, locus esset futurus in Bethlehem, sed q, illic Dauid de loco prophetarit, id quod alibi nō legis. Oīa tamē legis reuelata Dauidi, qualiter ædificandū esset tēplū & oīa in eo disponēda, sicut ipse ait. 1. Para. 28. Oīa uenerunt scripta in manu domini ad me, ut intelligerē uniuersa opera exemplaris. Sic olim Moyses oīa ficit in priori tabernaculo secundū exemplar quod monstratum est illi in monte, Exo. 25. Act. 7. Heb. 8. Significabatur enim aliud templū ædificandum per Christum quod non transferretur ut tabernaculū Moysi, non destrueretur, ut templum Salomonis, sed stabile staret in æternū, de quo proprie intelligitur, quod legis in ꝓphetia Nathan. 2. Reg. 7. Vnde & Esa. 60. Gloria libani ad te ueniet, abies, buxus & pinus simul, ad ornandū locum sanctificatiōis meæ, & locum pedum meorū glorificabo &c.

Ephrata esse Bethlehem notū est ex Gen. 35. Hanc autē fuisse patriā Dauid cōstat ex. 1. Reg. 16. Hinc Lucæ. 2. Bethlehem bis dicitur ciuitas Dauid, nisi q, arx quoq; Sion dicta est ciuitas Dauid postq; ipse cepit eam. 2. Reg. 5.

Inuenimus eum, scilicet locū templi dei, in campis syluæ, id est, in sorte tribus Beniamin ubi erant multæ arbores, sicut exponunt hoc loco cōmentarij Hebraici. Nam Hierusalem ubi ædificatū est templū est in Beniamin, ut uides Iosue. 18. quasi dicat, Sic reuelatū est nobis, ut in Iuda, ubi est Bethlehē, & in Beniamin ubi est Hierusalē, sit domini sanctificatio. Quæ duæ tribus simul dictæ sunt regnum Iuda.

Introibimus, scilicet parato loco in tabernaculum siue templum eius, & adorabimus ad propiciatorium sanctum dei. Tu domine uenis in requiem tuam, id est, in templum in quo promisisti te habitaturū nobiscū, tu, inquam, ueni & arca in qua habitat tua sanctificatio, & de cuius propiciatorio lo-

queris uerbum, per quod credentes sanctificamur, item quo adorãtes fide per te sanctificamur, dum exaudimur. Tunc ubi tu accesseris ita ad nos, sacerdotes tui circundabuntur tua iustitia, ut iustificati per te uerbum salutis recte prædicent, & sancti tui, id est quotquot tibi credunt, exultabunt tua præsentia & uerbo tuo exhilarati. Hæc iustitia ministrorum uerbi tui, & lætitia sanctorum tuorũ, nisi tu exurgens uenias, nulla erit.

De Christo & Christi tẽplo.

Verũ prophetæ ubi de spiritualibus loquuntur libenter alludunt ad uisibilia, & hunc psalmũ cantatum constat in templo ad multos annos, quando certe non precatum est ut arca ueniret in templum. In aliud ergo templum dum de uisibili scribitur, respicitur, ut supra dictum. Potes ergo accipere q; Dauid, qui promissione & iuramento dei, ut in hoc Psamo dicitur, certificatus erat de Christo ex se nascituro, desiderauerit scire locum & habitationem cõuersationis Christi regis, uel idem desiderauerit Salomon, & reuelatũ sit à deo, q; eius locus primũ futurus esset in Bethlehem ubi nasceretur, secundũ aliam quoq; prophetiam, & deinde in campis syluæ, id est, inter gentes, ad quas spiritu uenit postquã est glorificatus. Sic alibi, Tunc exultabunt omnia ligna syluarũ &c. Vt fideles hic glorientur se ingressuros in ecclesiam sanctam Christi, quæ est uerum dei templũ, & adoraturos ad propiciatoriũ Christum, per quem pater remissionẽ tribuit peccatorũ, Est enim thronus gratiæ, Heb. 4. Ro. 5. Et orent. Vt deus ipse in hanc requiem sui templi ueniat cũ arca, id est, humanitate Christi in qua est sanctificatio eius, id est, oĩs plenitudo diuinitatis corporaliter, qua sanctificamur. Tũc sacerdotes, inquit, tui & sancti tui, id est, credẽtes qui sunt genus regium sacerdotale induẽt iustitiam, nõ uestes Aaron, non pompas illas externas, internam uestem oportet esse ubi spirituale est non carnale siue uisibile sacerdotium, & exultabunt tua, scilicet iustitia, quæ est per fidẽ, lætificati.

Fiducia promissionũ dei oratur.

Propter Dauid &c. Non propter merita aut sanctitatẽ Dauid, sed propter promissionẽ illi factã (ut sequentia habent) te rogamus, ut non auertas à nobis faciẽ Christi tui, sed mittas eũ nobis uidendũ fide, ut carnem eius uidentes agnoscamus eum. Esa. enim. 53. scribitur, absconditus uultus eius propter formas crucis. Vide. 3. Reg. 11. quã sæpe dicat dominus se non ablaturũ omnem misericordiam propter Dauid seruũ suum. Et omnibus promittitur, Esa. 55. Et feriam uobiscum pactum sempiternũ, misericordias Dauid fideles. Ecce testem populis dedi eum ducem ac præceptorẽ gentibus. Ecce gentem quã nescicbas &c. Huius promissionis fiducia hic orat populus, & urget deum promissione facta, sicut diximus Psal. 88.

lurauit dominus Dauid ueritatem & nõ fruſtrabi tur eũ, de fructu uentris tui ponã ſuper ſedem tuã. Si cuſtodierint filij tui teſtamentum meum et teſti monia mea hæc quæ docebo eos. Et filij eorũ uſq; in ſeculũ ſedebunt ſuper ſedem tuã. Quoniam ele/ git dominus Sion, elegit eam in habitationẽ ſibi. Hæc requies mea in ſeculum ſeculi, hic habitabo quoniã elegi eam. Venationem eius benedicẽs be/ nedicam, pauperes eius ſaturabo panibus. Sacer/ dotes eius induam ſalute, et ſancti eius exultatiõe exultabunt. Illic producam cornu Dauid, paraui lu cernã Chriſto meo. Inimicos eius induã confuſio/ ne, ſuper ipſum autẽ efflorebit ſanctificatio mea.

Venationem, græce θήραν. Qui uiduam interpretati ſunt errore uniuſ literæ ſeducti ſunt χήραν pro θήραν accipientes. Fe. Victum uel cibum uiaticum.

Producam. Felix, Germinare faciam. Super ipſum &c. Fe. Super ipſum autẽ florebit diadema eius, id eſt, corona regni eius.

Iurauit &c. Act. 7. lege. 2. Reg. 7. & Pſal. 88. Hic iuramentum de regno Chriſti legis ſicut Pſalmo. 109. de Chriſti ſacerdotio, qui factus eſt ex ſemine Dauidis ſecundũ carnem Ro. 1. Vide Pſal. 109. & Eſa. 9. Si cuſtodierint &c. Putant quidã filios Dauidis cecidiſſe à regno terreno, quia non ſeruata eſt conditio, ſed certe manet dei uerbũ, dum oẽs in Chriſto ſemine Dauidis cre dentes regnãt in æternũ, & ſeruant teſtamentũ dei & teſtimonia eius quæ ipſe ſpũ ſuo eos docet. Quoniã elegit dominus Sion, id eſt, eccleſiam & re/ gnum Dauidis, ut habitet & requieſcat illic in æternũ. Atq; hic uides Sion eſſe electã à deo, nõ ſuis meritis ſaluatã. Cuius uenationẽ ſiue cibum uiaticũ uel uictum id eſt, panem uitæ uerbum dei, deus ſua benedictione efficacem

Regnũ Dauid

faciet & multiplicabit. Cuius pauperes, id est, qui in ea adflictis cõscientijs esurient & sitient iustitiam, saturabit deus panibus siue pane illo uitæ. Cuius sacerdotium regale induet salute æterna, id est, Christo, & sancti, id est, fideles eius gaudebunt de remisso peccato & donata uita æterna.

Illic, id est, in ea Sion producet deus cornu, id est, potentiã Dauid. Tũc enim primũ erit potens regnũ Dauidis, ad quã prior potentia, utcũq; magna, nulla fuit, sicut & Lucæ. 1. dicitur, Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui. Illic parauit lucernã & gloriam, id est, Euangelicã lucem suo Christo, nam regnũ lucis est, depulsis tenebris regni tenebrarũ. Cuius inimici omnes, id est, aduersarij Euangelij induentur confusione, dũ qui in regno sunt sancti uestientur iustitia & salute, ut supra dictum. Super ipsum autẽ gloria regni dei fulgebit in æternum.

Itaq; ab illo loco quo dicitur, Iurauit dominus &c. usq; in finem psalmi habes manifestam dei promissionem & iuramentum de æterno templo, sacerdotio, & regno in Dauidis semine Christo.

PSALMVS CXXXII.

Titulus. Canticum graduum Dauid.

SVMMA. Paucis uerbis hic spiritus expressit gratiam cõmunionis mẽbrorũ Christi, addens, Quoniã illic ubi fratres habitant in unum mandauit dominus &c.

ECce q̃ bonũ & q̃ iucundũ habitare fratres in unũ. Sicut unguentũ in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron. Quod descendit in oram uestimenti eius, Sicut ros hermon qui descendit in montes Sion. Quoniã illic mandauit dominus benedictionẽ & uitam usq; in seculum.

Vnguentũ. Fe. Vnguentũ optimũ. De hac gratia lege totã epistolam Charitas. Ioannis. Quid quæso iucũdius illa, pmissione. Matt. 18. Vbi duo uel tres &c. Si duo ex uobis cõsenserint &c. Nihil ergo gloriẽtur de Euangelica gratia q charitate sunt uacui. Quid enĩ gloriaris de capite q mẽbris nõ cohæres?

Oleũ Aaron. Duabus uero rebus cõparat hanc gratiã fraternæ unitatis, oleo scilicet

sanctificationis & rori fertilissimo, qui fœcundat terram. De oleo sanctificationis, quod est sanctũ domino legis Exo.30. quo cõsecratus est Aaron cũ filijs in sacerdotiũ, & omnia quæ erant in tẽplo. Vnde hic dicitur, unguentum optimum effusum super caput Aaron (Exo.29. & Leuit.8.) quod primum in barbam, deinde & in reliquum corpus usq; ad fimbriam inferiorem uestimenti eius fluxerit. Hic significabatur Christus, à quo capite unguentum illud spiritus sancti, quo (ut habet lex) caro hominis non ungitur, effluxit primũ in barbam. i. in illos qui propius ori eius adhæserũt, ut Apostolos & alios, quos per se sine hoĩs ministerio docet, à quibus docẽtibus, hoc est, demittentibus illud unguentũ, fluit in reliqua Christi mẽbra usq; ad fimbriam. i. mẽbra nouissima. Heb.2. Salus cũ initiũ accepisset enarrari per dominũ, ab eis qui audierũt in nos cõfirmata est, cõtestante deo signis & portentis & uarijs uirtutibus & spiritus sancti distributionibus, secundũ suã uoluntatẽ. Tali unguento cõparatur hæc uanitas, siquidẽ, ut dicitur Ro.5. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spũm sanctũ, qui datus est nobis. Ioẽlis.2. Effundam, inquit, de spũ meo super omnem carnem.

Hermon aũt est mons trans Iordanem, ut est Iosue.12. à quo loca quoq; uicina, Hermonijm dicuntur, ut alibi diximus. dicitur enim Iosue.13. Omnẽ montem Hermon &c. Et ultra Iordanem loca esse pascuis uberrima, uidere licet uel Num.32. Ros ergo qui illic cadit, dicitur optimus, Et idem ros, ut ita dicam, non numero sed specie, id est, æque fœcundus, cadit super montes Sion, siue super montana Iudææ. Hæc uero, quid opus est pluribus agere, cum tota terra scribatur fluere lacte & melle? Huic rori gratia hæc fraterna comparatur, quia ros ille spiritus sancti è cœlis demissus, hic omnia fœcundat, Deus enim charitas est &c. Sic de rore cœli loquitur Esaias. Rorate cœli desuper &c. De fœcunditate ergo spiritus hic additur, Quoniã illic mandauit dominus benedictionem, & secundum corpus & secundum spiritum, & præterea uitam æternam. Ros Hermon.

PSALMVS CXXXIII.

Titulus. Canticum graduum.

SVMMA. Excubias leuitarum in templo siue tabernaculo domini, legis Num.18. Et uerba hic sonant quasi ipsis dicatur, ut noctu orent & benedicant domino, & bene precantes populo coram deo, dicant. Benedicat tibi ô populo dei dominus ex Sion &c. Sed ut fiat psalmus noster, dicimus omnes seruos esse dei, qui fide constanti stant in ecclesia Christi, & stant etiã Qui statis

in noctibus, id est, aduenientе tentatione infernorum, mundi & carnis. Beati serui illi, quibus dicitur, ut leuantes in oratione puras manus benedicãt domino, & bene precentur populo dei, in quo adhuc multi infirmi sunt, dicentes, Benedicat &c.

ECce nũc benedicite dño oẽs serui domini. Qui statis in domo dñi, in atrijs domus dei nostri in noctib⁹. Extollite manus uestras in sancta, & benedicite domino. Benedicat tibi dominus ex Sion, qui fecit cœlũ et terrã.

In sancta, id est, uersus sancta sanctorum, quæ nunc sunt alia, i. nõ manu facta, Heb. 9. ubi est illud propiciatoriũ Christus, sine quo nulla propiciatio. Felix. Ad sanctitatẽ. Sed idem est. Reliqua ex supra dictis sunt nota.

PSALMVS CXXXIIII.

Titulus. Halleluia.

SVMMA. *Laus dei qui operatur mirabilia nunc & olim operatus est, in cœlo sursum & in terra deorsum.*

LAudate nomen dñi, laudate serui dñm. Qui statis in domo dñi, in atrijs dom⁹ dei nostri. Laudate dominũ quoniã bon⁹ est domin⁹, psallite nomini ei⁹ quoniã bonũ est. Quoniã Iacob elegit sibi domin⁹, Israel in possessionẽ sibi. Quoniã ego cognoui q̃ magn⁹ est dñs, & dñs noster præ oĩb⁹ diijs. Oĩa quæcũq; uoluit dñs fecit in cœlo & in terra, in mari & in oĩbus abyssis. Educẽs nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiã fecit. Qui producit uẽtos ex thezauris suis, qui percussit primogenita

Aegypti ab hoīe usq; ad pec⁹. Emisit signa & prodigia in medio tui Aegypte, in Pharaonē & in oēs seruos eius. Et percussit gētes multas, & occidit reges fortes. Seon regē Amorræorū, & Og regē Basan, et oīa regna Canaan. Et dedit terram eorū hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo.

Pietas laudat & magnificat opera dei, impietas sua opera, qua de re alibi diximus. Laudatur ergo hic dominus à pio corde, primū q; in se bonus est pius & misericors, & q; bonū & iucundū est eius nomē. i. inuocatio & gloria eius in omni tribulatiōe. Et q; nos elegit in peculiū sibi, nō nostris meritis uenimus ad eū, & cognouimus ipso docēte, hūc unū esse solū uerū deū. Deinde q; is est qui oīa facit in cœlo & in terra, secundū suā uolūtatē. Et præterea singularia beneficia præstat electis cōtra Satanæ & impietatis regnū, sicut Hebræis præstitit cōtra Pharaonē & gētes alias quas expulit è terris, & pro eis habitare fecit illos, Hic uolūtas & opera nostra nihil sunt, ubi dominus facit oīa in salutē nostrā, Hinc oēs fiduciæ alienæ quæ sunt dij genti um & hypocritarū dānantur, tantū uult spūs, ut laudemus & benedicamus siue gratias agamus domino. Quoniā Iacob &c. Exo. 19. Quod de nobis repetit Petrus. 1. Pet. 2. & psal. 46. Elegit nobis hæreditatē suā &c. Regnabit deus super gentes &c. Et Christus, Ego, inquit, uos elegi de mūdo, ut eatis & fructū afferatis, & fructus uester maneat. Opera dei laudanda.

Quia ego cognoui &c. fides describitur, quæ secundū primū præceptū uerū deū agnoscit timēdo, credēdo, fidēdo, & nō habet in cōspectu dei deos alienos. Sed unde cognouit? Ex operibus, quē admodū sequitur, Ro. 1. Inuisibilia &c.

Educēs nubes &c. id qd' fieri uidemus, dū uaporē humidū sibilia &c. in sublime tollit, cuius densitas solē obumbrat, ut pluuias depluat secundū suā uoluntatē, nō secundū philosophicā rationē, id qd' uel. 3. Reg. 18. uidere licet, ubi oratiōe prophetæ ascēdit è mari nubecula, & sequtur grādis pluuia, postq; nō pluerat annis tres & mēsibus sex. Quod aūt additur, fulgura in pluuiā fecit, significat deum ideo fulguribus territare mundum, ut postea pluat, sicut ferè fit. Ipso facto indicans legem & Euangeliū, dum territat et beneficia præstat. Felix legit, fulgura in pluuia fecit, id est, pluit, et simul fulgura ostendit. Et addit, qui producit uentos de thesauris suis, id est, ex Nubes. Fulgura. Venti.

occultis suis quò nemo accedit. Sic Christus Ioh.3. Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis & nescis unde ueniat aut quo uadat. Taceant ergo philosophica somnia de origine uentorum. Opera dei uidemus, peruestigare nõ possumus, quã sentẽtiã si indigne accipis, dic mihi, ô philosophe, quæ sit substantia animæ tuæ, qua te reliqua cõprehendere putas.

Et dedit terram &c. Sic & in fine mundi impij de terra perdentur, ut iniusti possessores, & declarabitur omnia esse iustorum, sicut diximus psal. 8. Omnia, ait Paulus, in figura contingebant illis.

Domine nomen tuum in æternum, memoriale tuum in generatione & generationem. Quoniam iudicabit dominus populum suũ, & in seruis suis consolationem accipiet. Simulachra gentium argentũ & aurum, opera manuum hominũ. Os habent & non loquentur, oculos habent & non uidebũt. Aures habent & non audient, neq; enim est spiritus in ore eorum. Similes eis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Domus Israel benedicite dño, dom⁹ Aaron bñdicite dño. Dom⁹ Leui bñdicite dño, q timetis dñm benedicite dño. Benedict⁹ dñs ex Sion, qui habitat in hierusalẽ. Halleluia.

Domine nomen tuum in æternum, nomina & gloria hominum & facta peribunt, nomina idolorũ, id est, uanæ in creaturas & opera humana fiduciæ tandem non stabunt. Nomen & fama dei æterna est, creaturis & operibus semper nos dei admonentibus. De memoriali dei, supra psal. uo.

Quoniam iudicabit dominus populum suum, id est, iudex erit in populo suo. Pe. Quoniã ulciscetur dominus populũ suũ. Vt uideas iudiciũ esse, populo iniuriã passo, nõ cõtra populũ. Sed quid de pctõribus? In seruis, inquit, suis consolationẽ accipiet uel pœnitebit eũ, id est, miserebitur tandẽ eorum, & liberabit eos, & à peccatis & à manu aduersariorum.

Simulachra &c. psal. 113. Benedictus &c. id est, laus & gratiarum actio sit domino ex ecclesia sanctorum, quæ habitat in Hierusalem, id est, in eadem ecclesia, ut in templo sancto suo.

PSALMVS CXXXV.

Titulus nullus in Hebræo.

SVMMA. 2. Para. 20. & alibi sæpe docetur, ut cantent, quoniam in seculum misericordia eius. Id quod magnæ consolationis uerbum est. Te enim etiã cadente, non cadit dei misericordia, alioqui non esset æterna. Semper ergo illa manet, ne unq̃ desperes, atq; hanc ipsam deus operibus declarauit ab exordio mundi usq; huc, nec declarare cessat in singulis nobis. Sic autẽ hic opera dei prædicantur & misericordia, ut psalmo superiore.

CONfitemini domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius. Confitemini deo deorum, quoniam in æternũ misericordia eius. Confitemini dño dominorum, quoniã in æternũ misericordia eius. Qui fecit mirabilia magna solus, quoniam in æternum misericordia eius. Qui fecit cœlos in intellectu, quoniam in æternum misericordia eius. Qui firmauit terrã super aquas, quoniã in æternũ misericordia eius. Qui fecit luminaria magna solus, quoniã in æternũ misericordia eius. Solẽ in potestatẽ diei, quoniã in æternũ misericordia eius. Lunã & stellã in potestatẽ noctis, quoniã in æternũ misericordia eius. Qui pcussit Aegyptum cũ primogenitis eorũ, quoniã in æternũ misericordia eius. Qui eduxit Israel ex medio eorũ, quoniam in æternũ misericordia eius. In manu forti &

brachio excelso, qm̃ in æternum misericordia eius. Qui diuisit mare rubrũ in diuisiones, qm̃ in æternũ misericordia eius. Qui perduxit Israel per mediũ eius, quoniã in æternũ misericordia eius. Et excussit Pharaonẽ & uirtutẽ eius in mare rubrũ, qm̃ in æternũ misercordia eius. Qui pduxit populũ suũ in deserto, qm̃ in æternũ misericordia eius. Qui percussit reges magnos, qm̃ in æternũ misericordia eius. Et occidit reges fortes, qm̃ in æternũ misericordia ei9. Seon regem amorræorũ, qm̃ in æternum misericordia eius. Et Og regẽ Basan, qm̃ in æternũ misericordia eius. Et dedit terram eorũ hæreditatem, quoniã in æternũ misericordia eius. Hæreditatẽ Israel seruo suo, quoniã in æternũ misericordia eius. Quoniã in humilitate nostra memor fuit nostri dominus, quoniã in æternũ misericordia eius. Et redemit nos ex inimicis nostris, quoniam in æternũ misericordia eius. Qui dat escam omni carni, quoniã in æternũ misericordia eius. Confitemini deo cœli, quoniam in æternũ misericordia eius.

Misericordia dei.

Bonus est, ut sua natura inuitet nos ad se. Deus deorũ est, ut nõ aliare aut tua iustitia confidas sed in illo solo, secundum primum præceptum. Dominus dominorum est, ut præter eum nihil timeas, Lucæ. 12. Ipse facit mirabilia solus, ne tu cogites, te tuam salutem tuis operibus consequi posse, qui sine deo, ne uentrem quidem hodie satiare potes &c, Omnia quocunq; te

uerteris, sunt dei opera, & misericordia domini plena est terra, Psal. 35. Homines & iumẽta saluabis domine &c. Sileat ergo hypocrisis, da gloriã deo, quoniã in æternum misericordia eius.

Qui fecit cœlos in intellectu, id est, sua prudẽtia. Qui firmauit &c. psal. 23. Qui fecit luminaria &c. Gen. 1. Solem in potestatem diei, id est, ut dominaretur, præesset diei, & illustriorem redderet diem, nõ faceret diem, qui iam erat ante conditum solem, sicut neq; luna aut stellæ faciunt noctem, id quod nos cogit intelligere sacra historia conditi mũdi. Qui percußit Aegyptum &c. psal. 77. & 104.

In humilitate, id est, adflictiõe & oppreßione nostri. Qui dat escam omni carni. Vtinam uel ex hoc tam claro beneficio agnosceremus dei misericordiam, psal. 103. Omnia à te expectant &c.

PSALMVS CXXXVI.

Tiiulus nullus in Heb.

SVMMA. Captiuitas Babylonica describitur, de qua legis in fine Regũ, & in fine Para. In qua lugens populus irridetur ab impijs Babylonijs, Cantate, inquiunt, nunc, & ludite instrumẽtis musicis, sicut in Hierusalẽ solebatis. Respondet populus dei. Absit, ut gaudia Babylonis sequar, oblitus ciuitatis dei, obliuiscatur mei deus, si obliuiscar Hierusalẽ. absit, ut dei carminibus impiorũ & irridentiũ aures oblectem. Inde mala prædicit hostibus, nõ solũ Babylonijs, sed etiã Idumæis, qui descenderũt ab Esau, Iudææ uicini, qui ad casum fratrũ. i. generis Iacob lætati sunt, dicẽtes, Exinanite &c. Hi enim paulo post abducti sunt per Nabugodonosor regẽ Babylonis. Et non lõge à captiuitate Hierusalẽ uastata est Babylon per Mœdos & Persas, ita ut et paruuli alliderẽtur in oculꝰ Babyloniorũ &c. Esa. 13. et. 14. et Hier. 1. Captiuitas Babylonica.

SVper flumina Babylonis illic sedimꝰ & fleuimus, dũ recordaremur Sion. In salicibꝰ in medio eiꝰ suspẽdimꝰ organa nostra. Quia illic interrogauerũt nos, qui captiuauerãt nos uerba cãticorũ. Et qui abduxerãt nos, Hymnũ cantate nobis ex cãticis Sion. Quõ cantabimus canticũ domini in terra aliena? Si oblitus fuero tui Hierusalẽ, obliuioni

detur dextera mea. Adhæreat lingua mea faucib⁹ meis, si non meminero tui. Si non proposuero Hie rusalem in principio lætitiæ meæ.

In salicibus uel super salices in medio Babylonis suspẽdimus organa nostra. Fe. citharas nostras. Quo significatur eos nõ habuisse illic hospitium, sed sub diuo mansisse, & res eorum suspensas ad salices, quæ illic sunt, quia multis fluminibus abundat Babylon. In terra aliena, cũ præceptũ habeamus in Hierusalẽ laudandi dominũ, nõ in Babylone. Obliuioni detur dextera mea. i. pereat auxiliũ meũ, ut nõ sit mihi deus adiutor, obliuiscatur mei misereri deus. Adhæreat lingua mea faucibus meis. i. mutus fiam, et pereant uerba oris mei &c. si nõ proposuero et prætulero Hierusalẽ ante initiũ oĩs lætitiæ meæ. i. si nõ Hierusalẽ mihi charior fuerit q̃ omnis lætitia, quã in Babylone assequi liceret. Fe. Si nõ extulero Hierusalẽ sup caput lætitiæ meæ.

Captiuitas nostra.

Sic nostra quoq; hodie captiuitate (de qua diximus psal. 73.) si uere pie uiuere uoluerimus, lugẽtes, q, deus sic nos ob pcta infidelitatis nostræ derelinquerit, irridemur ab impijs, qui canticũ domini. i. uerbũ dei habẽt ludibrio, qd' quãdoq; uolũt audire, ut blasphemẽt, sed præceptũ habemus, ne proiiciamus margaritas ad porcos, item, ne obliti cœlestis Hierusalẽ uoluptatibus Babylonis. i. huius mundi obruamur, ubi quisq; quærit sua, non quæ dei sunt. Sunt enim qui etiã amant huius captiuitatis impietatẽ, tantũ abest, ut cupiant liberari. Sicut quidã impij Iudæi, qui quia terrena incœperant possidere in Babylonis & Assyriorũ regno, in Mœdis & in Persis, non cupiebant in Hierusalem reuerti, etiam libertate à Cyro rege Persarum donati. Idcirco dicitur. 1. Esdræ. 1. Et omnis cuius suscitauit deus spiritum &c.

Memento dñe filiorũ Edom, in die Hierusalẽ. Qui dicũt, exinanite, exinanite usq; ad fundamẽta eius. Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionẽ tuã quã retribuisti nobis. Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram.

In die Hierusalem, id est, in tempore captiuitatis Hierusalem. Eximani te uel uastate &c. imitatio est Idumæorum cohortantium Babylonios, ne quid salui relinquatur in Hierusalem.

Filia

Filia Babylonis est ipsa Babylon, commodius uero diceretur filia Babylon, sicut & Esa. 47. Filia dicitur, quæ patrem deũ agnoscere deberet, sed abijcitur, dum filia Sion suscipitur.

Beatus, id est, benedictus sit ille populus, quẽ ad hoc miserit deus, ut uicem tibi reddat, deus adiuuet manus eius, ut ita pereas sæuientibus hostibus, ut ne paruulis quidem, quibus in bello parci solet, parcatur, ut non sit tibi spes reliqua, omnibus occisis, quo amplius exurgas & crescas in regnũ. Sic & nobis orandum, ut impietatis AntiChristianæ regnum, quod nos misere pressit, cũ magnis suis & minoribus scandalis, per reuelatũ Euangelium intereat, ut ne paruuli quidem supersint, quibus rursum crescat & multiplicetur contra nos, sed fiat quod psal. 9. scribitur. Quæretur peccatum illius, & non inuenietur, peribitis gentes de terra illius, nõ apponat ultra se magnificare homo super terram, Amen.

PSALMVS CXXXVII.

Titulus. Dauid.

SVMMA. Hæc est uox hominis uere credentis. Confitetur enim, id est, laudat deũ in toto corde. Hæc est fides, Et psallit deo in conspectu siue præsentia angelorũ, siue (ut Felix habet) deorum, id est, iudicum, principũ & regũ (ut alibi ostensum) de quibus infra dicitur. Hæc est constantis fidei cõfessio, & intrepida uerbi crediti prædicatio. Talis offert deo iugiter sacrificium laudis pro gratia Euangelica toti orbi terrarũ reuelata per Christũ, nam de ea hic prophetatur, & oratur ut oẽs reges & regna mũdi, quæ audierunt uerbũ, posito supercilio carnis, agnoscant gloriã dei, quis hoc non uidet esse uerę charitatis? Id quod hodie maxime necessarium est, ut pro regibus & in sublimitate mundi constitutis, oremus. Talis homo certus est, q̃ in nulla tentatione deserturus sit eum deus. Si, inquit, ambulauero &c. Scit enim deum oĩa quæ eius sunt curare, nõ merito, sed gratia et misericordia.

Fides.

Confessio.

Charitas.

CONfitebor tibi domine in toto corde meo, & in cõspectu angelorũ psallam tibi. Adorabo ad templũ sanctum tuũ, et confitebor nomini tuo. Super misericordia tua et ueritate tua, quoniã magnificasti super omne nomen sanctũ tuum.

Primus uersus in Græco ita integer est, quemadmodũ scripsi. Quod uero uulgo legunt, Quoniã audisti omnia uerba oris mei, in Græcis quidem est, sed in secundo uersu, sic, Quoniã audisti omnia uerba oris mei, adorabo ad templũ &c. Quam orationẽ, cum omnino in Hebræo nõ sit, ut nõ sit ueri simile primos interpretes eam in Græcũ transtulisse, & inepte præter sentẽtiam adiecta sit, penitus reieci, indicans tamen locũ eius, ut habeat sibi, qui uoluerit, quod propheta non scripsit, ut uideas constare spiritu sancti sententiam, quæ hic gratias agit deo, de reuelato orbi Euangelio, id est, ut dicit de misericordia & ueritate dei nobis exhibita, q̃ gratis saluauit secũdũ suam promißionem (ut alibi diximus) Quoniam, inquit, magnificasti nomẽ sanctum tuum super omne uel super omnia, psal. 8. Quàm admirabile est nomen tuum in uniuersa terra.

Euangeliũ est gloria dñi.

Felix, Quoniam magnificasti super omne nomen tuum eloquium tuum, id est, habes quidem, ô deus, multa nomina & famam de multis inter homines, ut q̃ sis creator, gubernator, prouisor, iudex, saluator, & quicquid de te dici potest, sed hæc nomina nihil essent apud nos, nullum enim credere mus esse uerum dei nomen, nisi magnificasses eloquium & uerbum tuum, ministerio quidem hominũ, id est, Apostolorum, & aliorũ, sed spiritu Christi tui, super omne nomen tuum. Per quod eloquium tuum, id est, Euangelium sanctũ, reuelata est nobis, & exhibita misericordia & ueritas tua, atq̃ adeo glorificatum tam apud homines, quodcunq̃ nomen de te dici potest. Per stulticiam enim prædicationis uoluit cognosci deus &c. 1. Cor. 1.

In quacũq̃ die ínuocauero te uelociter exaudí me, multiplicabís ín anima mea uírtutẽ. Confíteantur tibí domine omnes reges terræ, quía audíerũt omnía uerba orís tuí. Et cantent ín uíjs domíní, quod magna est gloría domíní. Quod excelsus domínus & humília respicit, & alta a longe cognoscit.

Fe. In qua die inuocaui te, respondisti mihi Respondisti mihi pro Exaudisti me, quemadmodũ Felix solet ex Hebræo. In uijs. Nunc Græci legũt. ἐν ᾄσμασι, id est canticis, pro ἐν ὁδοῖς, id est, uijs. Et humilia &c. Fe. Et humiliẽ uel depressum respiciet, & excelsum à longe cognoscet.

Ista gratia tua, ô domine, nobis exhibita, certi sumus, q̃ semper exaudis nos inuocãtes, Dabis in anima mea fortitudinem, & eandẽ augebis, ut possim tibi confiteri in toto corde meo, & psallere tibi in conspectu deorum. Obsecro ut omnia regna mundi confiteantur tibi, & sanctificent nomen tuum, quia audierunt eloquia oris tui, excusationem non habent, Euangelium audierunt, Rom. 10. Ferè fit, ut reges & principes & honorati in populo persequantur & contemnant Euangelium, ubi audierint, id quod hodie uidemus, qui increpantur psalmo. 2. Et nunc reges intelligite &c. Idcirco Christiana charitas postulat, ut pro eis imprimis oremus, ut respiscentes à diaboli laqueis, confiteantur deo siue laudent deum in cordibus, omnem gloriam ei resignantes, id quod est credere, & cantent in uijs domini, non amplius iam in uijs suis. Sapientia enim humana multos stultificat & excæcat hodie, ut sequantur suas uias, & quicquid ipsis sanctum, iustum, pium uidetur, hoc ita uolunt haberi, & credi ab omnibus, adeo stulti & cæci, ut & reliquos omnes stultos & cæcos putent, quos uolunt nihil aliud credere, quàm quod stultis ipsorum cogitationibus rectum uidetur, non quod rectum uidetur uerbo dei. Nos autem hic precamur à deo, ut reges terræ audito uerbo oris dei, cedant, & cantent in uijs domini, id est, confiteantur etiam coram mundo uias domini, id est, quicquid ex uerbis dei quæ audierunt, cognouerint deo placere per Iesum Christum dominum nostrum. Sunt enim hodie multi Nicodemi, qui q̃is probant Euangeliũ, timore tamen humano non confitentur, & dissimulantes impune sinũt opprimi dei ueritatem. Diligunt enim magis gloriam hominum, quã dei, quod quàm impium sit, quis piorum non uidet? Pro eis ergo orandũ, ut acceptã spũs uirtute, cantent in uijs domini. Cantent uero quod sequitur, scilicet, q̃ magna est gloria domini (de qua psal. 18.) non iam magna gloria regum, quos coram deo oportet se peccatores agnoscere, & omnem gloriam sapientiæ, potẽtiæ & iustitiæ arrogare deo. Et cantent q̃ excelsus est dominus non reges & magistratus, utcunq; ministri iustitiæ in externis & ciuilibus rebus à deo sint ordinati, & q̃ humilia, id est, abiecta mundo & contempta respicit dominus, ut exaltet & glorificet, ne hic aliquid uereantur ignominiæ, si Euangelium confiteantur, ne fugiant crucem, id est, aliorum contemptum & odium & persecutionem, quia etiam ipsos reges ut alios, ubi sic contempti uidentur, dominus respicit, ut suo tempore glorificet, etiam coram mundo, coram regibus, coram regno inferorum, coram se & angelis suis, tantum committant hanc causſam deo, Et cantẽt q̃ alta, id est,

Orare pro regibus.

Confiteantur domino reges & cantent, q̃ magna est gloria domini &c.

ſuperbos & contemptores cognoſcit, ne putent ſe latere poſſe, quem nihil latet, ſed cognoſcit à longe, hoc eſt ad damnationem, non ad ſalutẽ cognoſcit. Longe enim à peccatoribus ſalus, ſicut contra, iuxta eſt dominus ijs, qui tribulato ſunt corde &c. Atq; ita optamus, ut reges & præſides, cõtempta ſua gloria, gloriam cantent ſolius dei, qui dicit, Gloriam meam alteri non dabo. Nam omnes peccauerunt, & egent gloria dei &c.

Si ambulauero in medio tribulationis uiuificabis me, ſuper iram inimicorum meorũ extendiſti manum tuam, & ſaluũ me fecit dextera tua. Dominus retribuet pro me, domine miſericordia tua in ſeculum, opera manuũ tuarum ne deſpicias.

Fides tuta eſt.

Commodius ex Heb. leges, Extendes & faciet. Vbi talis eſt dei laus & canticũ, ut diximus, crux non deerit, ſed fides tuta eſt. dicens, Si etiã fuero in medio umbræ mortis (pſal. 22.) uiuificabis me, confortabis, liberabis, ne deſperem, ne tradar in mortem & cõfuſionẽ, quam aduerſarij ueritatis mihi quærunt, Tu contra iracundiam & furorem eorum extendes manũ tuã, ut non opus ſit mihi de uindicta cogitare, qui interim potius debeo pro

Oratio charitatis.

eis rogare, Tua dextera liberabit & glorificabit me. Tu retribues hoſtibus pro me, ego non ulciſcar. Verum hoc obſecro, Tua miſericordia eſt æterna, quæſo ne deſpicias opera manuũ tuarum, id eſt, nos homines, quos tua manu feciſti, ſiue nos, quos tam tuis uerbis illuminaſti, ſiue reges & principes, pro quibus cum ipſorum regnis, & ſubiectis hominibus oramus, ſiue etiam inimicos noſtros adhuc contra gloriã Euangelij tui iracundos, ut quos creaſti omnes facias ad tui cognitionem peruenire, ut cõfiteantur tibi, & cantent tibi, etiam in conſpectu deorum.

PSALMVS CXXXVIII.

Titulus. προσκλευσις Dauid Pſalmus.

SVMMA. *Pſalmus nobis deſcribit diuinam prouidentiam erga nos ab utero matris noſtræ, q̃ nos & noſtra ſunt in manu dei, & q̃ ſanctos mirabiliter glorificat & multiplicat, præterea q̃ impij pereunt, quia hanc fidem dei erga nos prouidentiæ non habent.*

DOmine probasti me & cognouisti me, tu cognouisti sessionẽ meam & resurrectionẽ meam. Tu intellexisti cogitatiões meas de longe, semitã meam & funiculum meũ inuestigasti. Et omnes uias meas præuidisti, quia nõ est sermo in lingua mea. Ecce dñe tu cognouisti oĩa nouissima & antiqua, tu formasti me & posuisti super me manũ tuã. Mirabilis facta est scientia tua ex me, cõforta ta est, nõ potero ad eam. Quo ibo a spiritu tuo? & quo a facie tua fugiã? Si ascendero in cœlũ tu illic es, si descẽdero in infernũ ades. Si assumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Etiam illic manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua. Et dixi, forsitan tenebræ conculcabũt me, etiã nox illuminatio mea ĩ delicijs meis. Quia tenebræ non obscurabuntur a te, & nox sicut dies illuminabitur, sicut tenebræ illius ita & lumen huius. Quia tu possedisti renes meos, suscepisti me ex utero matris meæ. Confitebor tibi quia terribiliter magnificatus es, mirabilia opera tua, & anima mea cognoscit nimis. Non est occultatũ os meum a te quod feci sti in occulto, & substãtia mea in infimis terræ. Imperfectũ meũ uiderũt oculi tui, & in libro

tuo oēs ſcribētur, dies formabūtur, & nemo in eis.

Funiculum poſuit pro hæreditate, ſicut Moyſes in Cantico dixit, Iacob funiculus hæreditatis eius, funibus enim metiebātur agros ſiue poſſeßiones ſingulorū, ut eſt in lib. Ioſue, quēadmodū pſal. 15. diximus. Fe. Accubitū meū circūdediſti, id eſt, non ſolū ſemitam meā, ſed etiā accubitū meum circūdediſti, id eſt, ſiue ambulabā ſiue quieſcebam, ſiue peregrinabar ſiue domi erā in poſſeßione mea, tu aderas circūquaq; oīa mea & uidens & dirigens.

Præuidiſti. Fe. Exploraſti. Quia non eſt ſermo, nūc in Græcis inuenitur λόλος pro λόγος, ſed male. Fe. ſic. Quia nō eſt ſermo in lingua mea, ecce domine cognouiſti totum ipſum. Retro & ante formaſti me, & poſuiſti ſuper &c. id eſt, adeo obſeruaſti me, ut dum adhuc non loquor aut loqui poſſum tu noris omnia quæ dicturus ſim. Habes enim ut alia, ita & linguam meam in manu tua. Retro & ante formaſti me, id eſt, quicquid meū eſt, tu formaſti, ergo & noſti quid ſit in me &c.

Etiā nox illuminatio mea, ſcilicet, te præſente ſemper, ut uideas me, quē nihil latet, ne in tenebris quidē & abſconditis. In delicijs meis, id eſt, mihi in bonum & gaudium. Fe. Et nox lux pro me, id eſt, in commodū meum.

Quia tenebræ &c. Fe. Etiā tenebræ nō habebunt tenebras apud te, & nox ſicut dies illuminabit (ſcilicet oculis dei) ſimiles ſunt tenebræ luci. Ita quod nos legimus, rectißime uiſum eſt, ſicut tenebræ illius, ſcilicet noctis, ita & lumen huius, ſcilicet diei, apud deū non eſt differētia noctis & diei &c.

Suſcepiſti &c. Fe. Operuiſti me, uel orditus es me in utero matris meæ. Quis non afficietur ſenſu bonitatis dei, ſi reſpectare cœperit in uterum maternum, in quo ille adfuit, ut effingeret nos? Ad quod etiam reſpiciunt, quæ ſequūtur. Confitebor tibi &c. Fe. Celebrabo te, quoniam terribiliter & mirifice formatus ſum, id eſt, terrorem & ſtuporem & ammirationem nobis incutit, quando recordamur, q; tanta maieſtas ad lutum noſtrum effingendum, deſcenderit in uterum matris noſtræ, & tamē tam pulchrum uaſculum fecerit, ut ipſi nos non ſatis nos comprehendamus, quid & qualis ſimus. Quod nos legimus, Terribiliter magnificatus es, eōdem tendit, nempe q; deus ex ſuis operibus erga nos (niſi cæci ſimus) mirabilis & ſtupendus nobis apparet.

Quod, ſcilicet os, feciſti in occulto, id eſt, in utero matris. Fe. Quoniam factus ſum in occulto, id eſt, propterea non latuit te os meū, q; fiebam in occulto uteri latibulo.

Et substantia mea in infimis terræ, scilicet, non est occulta à te, id est, non latebat te substantia mea, dum adhuc in terra latere uisa est, dum nondum uidebatur in Adam. Vidisti substantiam meam in limo terræ, anteq̃ me faceres in Adam ex luto, quemadmodũ mineras alij in terra uident, alij non uident, quanq̃ longe adhuc dissimilis est ista similitudo. Fe. Formatus sum in inferioribus terræ. Vbi si uolucris in inferiora uel infima terræ interpretari secreta & interna claustra uteri fœminei, per me licebit.

Imperfectum meum. Fe. Informe meum, id est, dum adhuc eram informis & imperfectus, nempe iam iam conceptus, tu uidisti me, quando, scilicet, nemo me uidit, quãdo pater meus omnium matris secretorũ conscius, ignorauit sibi filium nasciturum, quando mater mea ne sensit me quidem adhuc &c. Et in libro tuo omnes scribentur, id est, tibi cogniti sunt omnes, etiam antequã nascuntur, atq; adeo antequã concipiuntur. Felix, Et in libro tuo omnia illa scribentur, scilicet, quæ sunt nostra, etiam anteq̃ apparent. Hoc est quod addit. Dies formabuntur, & nemo in eis, scilicet diebus, adhuc est, id est, in diebus, qui ueniunt in orbem, noti sunt tibi illi, qui adhuc in illis diebus non sunt, hoc est, tu nosti eos antequã sunt.

Quàm iucundum & quàm consolationis plenum sit scire & credere, q; omnia sunt in manu dei, & q; omnia disponuntur à deo &c. diximus psalmo. 103. Verum hocipsum tum tibi salutare est, cum non credis generali, ut uocant, fide, sed in temetipso hæc omnia per deum agi q; te curet, tibi prouideat &c. Vnde dixit Augustinus, Habet curam tui, qui fecit, qui habuit curam tui antequã esses. Sic ergo psalmum legito, Domine quid miserebor anxius, & solicitus de me, cum sciam, q; non solum generali prouidentia omnia cures, sed etiam seorsum me, quippe qui omnia mea & opera & cogitationes & uerba, uitam & mortem meam, sessionem & ambulationem meam exploraſti antequã essem. Id quod credo, nam ratione mea ad hanc scientiam pertingere non possum, adeo confortata est & exaltata, quæ tamen tantũ est ex me uel de me, quomodo uero intelligerẽ alia qui non capio scientiam, quæ est de me? Tu iam me adeo tenes ac ducis, ut nullus sit locus, neq; in cœlo neq; in terra neq; in inferis neq; in mari (etiam si uelut auicula in diluculo, quando adhuc nemo uideret fugientem, auolauero ad extrema maris) in quo liceat esse sine tua prouidentia ne in tenebris quidem profundissimis. Qui etiam possedisti renes meos, id est nosti omnes adfectus meos, ut taceam alia, & in utero matris me finxisti, nihilq; quod meum est tibi fuit occultum, etiam antequàm in hanc huius mundi lucem prodirem.

Prouidentia dei erga singulos.

id quod nunc anima mea cognoscit nimis, id est, supra naturam per fidem. Nam in libro tuo omnia sunt scripta. Et dies ueniũt, in quibus nondũ sunt qui post nascituri sunt, et tamen ante omnia eorũ nosti. Quid igitur hæc uolunt, nisi ut omnia non solum quæ uentris sunt, sed etiam quæ salutis sunt, siue læta siue tristia accidant, committamus manibus illis, quæ nos formauerunt, gubernant, dirigunt &c. Vide psal. 21.

Mihi autem nimis honorati sunt amici tui deus, nimis confortati sunt principatus eorum. Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabũtur, exurrexi & adhuc sum tecum. Si occideris deus peccatores, uiri sanguinũ declinate a me. Quia litigatores estis ad disceptationes, accipient in uanũ ciuitates tuas. Nõne qui oderũt te domine odi, & super inimicos tuos extabescebam. Perfecto odio oderã illos, inimici facti sunt mihi. Proba me deus & scito cor meum, interroga me et cognosce semitas meas. Et uide si uia iniquitatis in me sit, & deduc me ĩ uia æterna.

Fe. *Mihi autem quàm honorabiles facti sunt amici tui deus, quàm multiplicati uel confortati sunt principes eorum.* Peccatores. Fe. *Impium.*

Qui litigatores estis ad disceptationes, id est, uos uiri sanguinum nihil aliud facitis, quàm quod contenditis & litigatis contra ueritatẽ, unde subuertantur auditores, ut incipiant disceptare in animis, ignorãtes quid credant, & quid sequantur, ita efficitis uestra cõtentione nihil aliud quã uexationes conscientiarum, qui autem sint uiri sanguinum, diximus psal. 5. & alibi. Felix, Quoniam loquẽtur de te in scelere, id est, de te quidẽ loquentur, quasi qui deum agnoscant, & eius uerbum habeant illi uiri sanguinum, sed in scelere, id est dolo & hypocrisi, ut sit aliud nihil, ô deus, corã te, quã blasphemia, id quod prædicationẽ tui uolunt uideri, qui te oderunt, id est, tuam ueritatem persequuntur &c.

Accipient

Accipient in uanum ciuitates tuas, id est nihil efficient, inutiles erũt, ubi præfecti fuerint tuis ciuitatibus, id est, tuis hominibus, siue in terreno regimine siue in spirituali, suis enim prouidentijs, sua sapientia, sua potentia, sua iustitia fidunt, non deo, idcirco corrupti corrumpunt, & seducti seducunt, ignorantes, q̃ nisi dominus custodierit ciuitatem &c. Quid enim utiles futuri sunt, qui uerbum dei non habent, & tamen loquuntur de deo, sed in scelere? Indicat Felix, & sic legi posse ex Heb. Eleuati sunt frustra aduersarij tui. quod eandem habet sententiam, id est, inutiliter prælati sunt alijs. Et est antithesis ad illud, quod de pijs supra dixit. Nimis cõfortati sunt principes uel principatus eorum.

Semitas. Fe. cogitationes. Iniquitatis. Fe. Afflictionis. sed in idem tendit, Cõtra hypocrisim enim orat, ne sit in ipso occulta uia iniquitatis uel adflictionis, id est, unde postea reuelato iudicio posset adfligi, ut non dicam, q̃ hypocrisis mera adflictio & uexatio est conscientiarum, licet ad tempus uideatur promittere consolationem sed falsam.

Qui hanc dei erga nos prouidentiam credunt & prædicant, sunt amici dei. Impij uero & hypocritæ iusticiarij non credunt, & contra docent & doceri uolunt, idcirco sunt ueri dei aduersarij. Qui igitur hanc fidem prouidentiæ dei habet, nimis honorat amicos dei & magnificit, qui eandem fidem habent. Inimicos uero dei odio perfecto & consummato odio habet. Illos propter pietatem, hos propter impietatem, Neq; in hoc est personarũ acceptor, sed iudicio dei & uoluntati consentiens amat, quos deus amat, & odio prosequitur, quos deus odio prosequitur, imò qui oderunt deum. quemadmodum psal. 44. scriptum est, Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, Et alibi, Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timentes autem dominum glorificat. Amici dei. Inimici dei.

Ait ergo, qui hactenus de prouidentia erga se dei dixerat. A me maximi fiunt amici tui deus, qui totam fiduciam conijciunt in te, tuam erga se prouidentiam agnoscentes, quorum regnum & regia potestas augetur & crescit, contra omnem inferorum potestatem, qui primum præ paucitate numerari potuerunt, id quod dicit, Dinumerabo eos, id est, pauci primum erunt. Exemplo sit populus ille ex Abrahã, quem post deus multiplicauit, ut astra cœli, & arenam maris, Item, populus ille ex Christo, qui primũ erat in Apostolis, & alijs discipulis, per quos spirituale Abrahæ semen propagatum est per totum mundum, quemadmodũ sæpe testatur Esaias, ut in semine Abrahæ benedicerentur cunctæ cognationes terræ, Id quod & hodie speramus Pauci primũ.

rursum futurũ, ut paucus dei populus, cui iam reuelatur Euangeliũ crescat in magnũ numerum, nisi deus suo iudicio illo extremo anteuorterit, de quo dixit, Filius hominis cum uenerit, putas inueniet fidem super terram?

Hi amici sciunt, siue læta siue prospera accidant, omnia sese ex manu benigni patris accipere, quorum hæc utcunq; tententur uox est, Exurrexi & adhuc, ô domine, tecum sum, sicut tu mecum es ab utero etiam matris, ita & ego fiducia tecum sum, & exurrexi, postquàm lapsus uidebar aduersarijs persequentibus, qui è regno Satanæ erumpentes, hoc unum agebant intus & foris, ne ego essem tecum &c. Talis enim fides sine impugnatione non manebit.

Exurrexi & adhuc tecum sum, De Christo exponunt, id quod & nos utraq; amplectimur manu, modo non de solo exponant. In Christo enim maxime hæc dei prouidentia nobis ostensa est, de quo omnia erant prædicta, antequàm nascerctur, & in quo nos deus elegit, etiam ante mundi constitutionem, ut dicitur Ephe. 1.

Impij prouidentiam dei oderunt.

Talem fidem non habent impij. Suis enim studijs, cogitationibus, operibus, uiribus confidunt, ut maxime quandoq; aliud uerbis dicant. Imò hanc fidem habentes & docentes impugnant, blasphemant &c. Indignũ enim iudicant ut omnia opera ipsorũ condemnentur, & solum dei opus præferatur. Merita enim quærũt, quibus pro meritis debetur dãnatio. Vnde dicit, Si occideris deus peccatores uel impiũ. i. si cœperis iudicare, qui adhuc dissimulas, non uolo cũ uobis, qui uiri sanguinum estis, id est male uultis amicis dei, habere consortium. Quia litigatores estis &c. ut supra diximus. Nónne domine qui omnia nosti, ego ut uehementer amo & honoro tuos amicos, ita uehementer odi tuos inimicos? Idcirco & mihi inimici facti sunt, quia sentiunt me reprobare & damnare omnia quæ sunt ipsorum.

Contra nostrã hypocrisim.

Proba &c. Necessaria certe oratio, in qua uides, q. qui hic orat, q̃uis omnia committat deo, in cuius manu sunt omnia, q̃uis sciat se diligere iustitiã, & odisse iniquitatem, tamen nihil fidens sibi, ueretur deum uidere (qui omnia habet in manu, etiã inscrutabile & prauũ cor nostrũ) quod ipse non dñs uidet, ne forte adhuc in spiritu suo sit dolus & hypocrisis, ut diximus psal. 31. Proba, inquit, me, id est, cognosce omnia mea, ne permitte me mihi, quẽadmodũ illos, de quibus dicis, Et dimisi eos secundũ desideria cordis eorum &c. Et uide, si quid in me latet, quod me abducat à uero in dãnationẽ mei, & deduc me in uia tua, dum uia mea non mala esse non potest, si mihi relinquar. Itaq; qui cœpit fide dicere, Domine probasti me &c. Hic orat, ne deus

hoc ipsum facere cesset, ut qui cœpit, perficiat. In quo uides quàm ament, quàm desiderent pij hanc dei prouidentiam, quippe sine qua salui esse non possint.

PSALMVS CXXXIX.

Titulus. προσκέλευσις Psalmus Dauid.

SVMMA. *A uiris sanguinũ petit liberari, qui nituntur abducere à uia dei, & ui & insidijs. Verbum dei extinguere nituntur, habentes acutas linguas sicut serpẽtes, & uenenum aspidum sub labijs. Astuta enim calliditate seducti & seducentes docent, & obloquuntur contra dei uerbum, ut serpens ille in paradiso, quorũ iudicium nõ cessabit. Nam caput & summa circumdationis, qua me circũdant, est labor labiorũ ipsorũ, doctrina falsa & blasphemia in gratiam dei, qua doctrina etiam per inuidiam seipsos consumunt, Et hic labor operiet eos, & cõfundet confusione æterna &c. quia uir linguosus &c. Contra, Iustorum lingua confitebitur domino, & recti corã eo habitabunt, reiectis blasphemis in ignem æternum.*

ERipe me dñe ab homine malo, a uiro iniquo eripe me. Qui cogitauerũt iniquitatẽ in corde, tota die constituebant prælia. Acuerunt linguã suam sicut serpentis, uenenum aspidum sub labijs eorum. Custodi me domine de manu peccatoris, & ab hoĩbus iniquis eripe me. Qui cogitauerunt supplantare gressus meos, absconderũt superbi laqueum mihi. Et funibus extenderunt laqueũ pedibus meis, proxima semitæ scandala posuerũt mihi. Dixi dño, deus meus es tu, exaudi dñe uocẽ deprecationis meæ. Dñe dñe uirtus salutis meæ, obũbrasti sup caput meũ in die belli. Nõ tradas me dñe a desiderio meo pctõri, cogitauerũt cõtra me, ne derelinq̃s

me,ne forte exaltentur. Caput circumitionis eorũ labor labiorum ipsorum operiet eos. Cadent super eos carbones in igne,deijcies eos in miserijs,& nõ subsistent. Vir linguosus non dirigetur in terra,uirum iniustum mala capient ad interitũ. Cognoui ꝙ faciet dominus iudicium inopum,& pro caussa pauperum. Verum tamen iusti confitebuntur nomini tuo,& habitabunt recti cum uultu tuo.

Pedibus meis,non est in Hebræo.

Non tradas me domine in manus & potestatem peccatoris, à desiderio, id est,præter desiderium meum,siue quod non desidero,imo contrarium exte peto &c.Fe.Ne perficias domine desideria impij(id est, ne permitte impio, ut perficiat in me quod uelit) cogitationes eius ne consummes (id est, perficias),exaltabuntur (scilicet aduersarij, si perfeceris desideria impij.)

Caput circumitionis eorum,qui est labor labiorum eorũ operiet & confundet eos,id est,summa omnis belli & impugnatiõis, qua me ab omni parte impugnant,est ille labor labiorum quo me abducere nituntur à fiducia in deum,sed tandem in malum ipsorũ.Fe.Caput uel principem circumdantium me adflictio labiorum eius operiet illum uel illos,id est, qui princeps est illorum,qui me impugnant,confundet eum uel eos adflictio labiorũ,qua cõtra me nititur uel nituntur.

Cadent super eos carbones in igne,id est, carbones igniti, Deijcies eos in miserijs,id est,non subleuabis eos,ut pios, ubi in miserijs fuerint,& non subsistent,scilicet te deijciente.Fe.Cadent super illos prunæ ignis,proijciet (deus)illos in foueas,non resurgẽt, id est,in desperatione æterna manebũt.

Virum iniustum mala capient ad interitũ.Fe.Virum iniquitatis & malum uenabitur in expulsiones,id est,ut expellatur à regno dei, quemadmodum nos legimus,ad interitum,id est,ut intereat.

Propter Euangelium aduersantur.

Quid patiatur,qui ita desiderat eripi,seipsum prodit,nẽpe pugnas uerborum & blasphemias in uerbum dei,& manifestam uim,& occultas insidias,ut deserat dei ueritatem,& alij qui audierunt,ab ea quoq; auertantur, de qua sententia diximus psal.5.psal.53. & in alijs ferè omnibus, in quibus

describitur necessitatē pati, qui uult esse pius, id est, nō deserere dei uerbū. Eripe, inquit, me domine ab ijs qui nihil habent fidei, qui humanas sequuntur cogitationes, hoc est quod ipsis bonū & cōmodum uidetur, nō dei uerbum. Qui cogitauerūt aduersum me, cui dedisti tuum uerbum, iniquitates in corde, tametsi per hypocrisim, ut uulgo imponant, simulent iustitiam quasi iuste me persequantur, sine cessatione insurgebant contra me & præsentem & absentem, contradicebant mihi, obloquebātur in foro, in domibus, in publicis concionibus, & in alijs collationibus. Acuerunt linguas suas, non solū maledictis, sed etiā argumētis quasi ueris, & scripturis quasi pro sua malicia, sicut serpentes ad mordendum & intoxicandum, morsus non tam noceat, quàm toxicum illud, quo auertūtur multi à ueritate, quasi ab hæresi & damnata doctrina. Venenum aspidum sub labijs eorū, quis uerbum dei & iustitiam supra linguam simulent, ut dictum psal. 9.

Custodi me domine, ne ueniam in potestatem horū impiorū, ne assequantur in me quod uolunt. Qui nihil aliud consultant, quàm ut me extrudant à uia tua, & superbi, id est tui contemptores, qui suo hypocritico & pharisaico supercilio præferunt diuinis, posuerunt mihi laqueum & insidias iuxta uiam tuam, in qua ambulo, ut uel insidijs fictæ sanctitatis aut detortæ scripturæ aut longæ consuetudinis aut mendaciorum miraculorum captū tenerēt, ut sequerer ipsorum errores, relicto Christo Christiq; uerbo, qui est uia, ueritas & uita.

Ego hic quod unum & debui & potui per te, ad te oraui, qui es uirtus & unica fortitudo salutis siue liberationis meæ, & factus es in tempore impugnationis meæ obumbraculū super caput meū, id est, galea salutis meæ. Non tradas me potestati eorum, ne exaltentur & glorientur contra te, & tui uerbi professores, id quod unū quærunt. Scio per fidem, q̄ tandē labor siue dolor labiorum eorum, qui est totum quod agunt & caput siue summa prælij eorum, operiet eos. Et cadent in ignem æternum & baratrum illud æternæ desperationis. Nam uir linguosus, qui lingua uenenata, & in uerbū dei blasphema, tota die constituit prælia aduersus dei professores, non dirigetur, nihil rectum aget in terra, utcunq; specie sanctitatis per hypocrisim fallat ad tempus homines, quemadmodū Christus dixit. Vos iustificatis uos coram hominibus, deus autē nouit corda uestra. Virum iniustum, qui dei iustitiam non agnoscit, utcunq; suam sequatur, mala capient ad interitū æternum, Capietur à laqueo, quem alijs statuit iuxta uiam.

Nā scio q̄ pauperes & adflictos pro se nō deseret dominus, sed iudicabit

cauſſam corũ contra inſenſatos, & iuſti, id eſt, credentes gratias agent liberati, ô deus, nomini tuo, & in conſpectu tuo habitabunt in æternum &c.

PSALMVS CXL.

Titulus. Pſalmus Dauid.

SVMMA. *Superiori pſalmo contra linguas uenenatas precatus eſt, hic uero pro ſua lingua precatur, ut in omnibus ſeruetur deo, ut pure deum inuocet, non loquatur ſicut impij, non excuſet peccata ſicut hypocritæ. Hæc lingua orat quoq; hic contra capita ſiue principes ſeductionis, ut pereant, qui perire uolunt dei ueritatem.*

DOmine clamaui ad te exaudi me, attende uoci deprecationis meæ dũ clamauero ad te. Dirigat̃ oratio mea ſicut incenſum in cõſpectu tuo, eleuatio manuũ mearũ ſit ſacrificiũ ueſpertinũ. Pone domine cuſtodiã ori meo, & oſtiũ circũſtantiæ circa labia mea. Nõ declines cor meũ in uerba maliciæ ad excuſandas excuſationes in peccatis. Cũ hoĩbus operantibus iniquitatẽ, & non cõmunicabo cũ electis eorũ. Et corriget me iuſtus in miſericordia & increpabit me, oleum aũt peccatoris nõ impinguet caput meum. Qm̃ adhuc oratio mea in beneplacitis eorũ, abſorpti ſunt iuxta petrã iudices eorũ. Audient uerba mea, quoniã potentia fuerũt. Sicut craſſitudo terræ erupta eſt ſuper terrã, diſſipata ſunt oſſa noſtra ſecus infernũ. Quia ad te domine domine oculi mei in te ſperaui, non auferas animã meã. Cuſtodi me a laqueo quẽ ſtatuerũt mihi, & a

scandalis operantium iniquitatem. Cadent in retia culo eorũ peccatores, singulariter sum ego donec transeam.

Exaudi me.Fe.Festina ad me. Et ostium &c.Fe.Custodiam super ostium labiorum meorum. Ad excusandas &c. Felix,Vt cogitem cogitationes in impietate.Non communicabo cum electis eorum,id est,nihil commertij habebo cum illis,quos ipsi magnificiunt,uel in neutro.Non cõcupiscam,quæ ipsi præferunt.Fe.Non commedam ex iocundis eorum. Et corriget &c. id est,da gratiam,ut libenter audiam illum,qui me misericorditer increpat secundũ uerbum tuũ,adulatio autẽ impij nõ demulceat me,illũ malo dura loquẽtem,quàm hunc dulcia,illic enim misericordia est,hic deceptio & hypocrisis.Verũ Felix sic,Percutiet me iustus misericordia,& redarguet me oleũ capitis,nõ prohibebit caput meũ.Hic nihil de oleo peccatoris dicitur, sed tantũ de misericordia & oleo iusti.Quod enim Felix legit,oleum capitis,Aurogallus noster transtulit nobis,Vnguẽtum primũ,uel optimum,uel principale,quasi dicas,capitale siue regium. Oleum ergo optimum uocat, quod ante dixit misericordiam iusti,& hoc oleum dicit se libenter admissurum,dũ arguet,nõ prohibebit,inquit,caput meũ. Quoniã adhuc oratio mea in beneplacitis eorũ,id est,ego adhuc nõ cesso orare pro eis,ut cõuertantur,& contra eos,ut pereat regnũ Satanæ,cuius ministri sunt,utcunq; se fingant angelos lucis.Nõ cesso,inquam,orare in beneplacitis eorũ,id est, dũ interim illi nõ cessant à sua malicia & adinuẽtionibus suis,quæ eis bene placent.Fe.Quoniã adhuc & oratio mea inter mala eorũ,id est,dum interim ipsi in malis perdurant. Absorpti sunt &c.ista uerba dederũt quibusdam occasionẽ interpretandi hic de Moyse & Aaron,qui peccauerunt iuxta petram,id est,ad aquas contradictionis. Cum tamen nihil dicatur aliud quàm de iudicio dei in aduersariorũ principes,qui duces sunt maliciæ. Iudices,inquit,eorum absorpti sunt,id est occisi,iuxta petram,id est,ubi de petra uel rupe proiecti sunt,id quod clarius ex Hebræo uidere licet. Felix sic,Distrahantur super acumina lapidum iudices eorum,id est,per asperos lapides tracti in partes minutas distrahantur.Aurogallus autem noster sic, Demittantur(id est,præcipitentur)per locos rupis iudices eorum.Hac figura orationis nihil aliud significatur,quã ut pereant principes & duces & doctores erroris & maliciæ,qui faciunt ut uerbum dei sustineat calumniam & persecutionem. Potentia fuerunt.Fe,Iucunda erunt.

Sicut craſsitudo terræ, id est, aliqua effossa terra, quæ hinc inde proijcitur &c. Fe. Velut scindēs & findens terram, id est, sicut arator arando disijcit terram, sic dispersa sunt ossa nostra secus infernum, id est, abiecti & dissipati sumus, & traditi in mortem, quasi nunq̄ redituri ad uitam, dum interim aduersarij faciunt nobis quæ uolūt. Cadent in retiaculo eorū, id est, operantium iniquitatem peccatores uel impij, hoc est, Tu domine seruabis me à laqueo siue retiaculo eorum, cadent autem in illud impij, qui tuum uerbum audire nolunt, nam eos oportet seduci per seductos. Singulariter sum ego, id est, liber sum ab eis per gratiam dei, ne incidam in retiaculum & laqueum eorū, donec mìgrem ex hac uita. Felix sic, Cadāt in retia (id est, operantis iniquitatem mutato numero) impij simul, donec ego transeam.

Oratio pro lingua. Non ignorans iustus quàm mala res sit lingua sibi derelicta à deo, & q̄ etiam in pijs non possit fortiter confiteri ueritatem, atq; adeo quàm non possit nisi iactare & adulari & negare, nisi deus ipsam custodiat. Sic orat, Exaudi me domine inuocantem, & oratio mea placeat in conspectu tuo odore suauitatis, sicut thus & incensum in lege, Exo. 30. Vnde & Apoc. 8. Alius angelus stetit ante altare, habens thuribulum aureū &c. Et quando eleuo manus meas (qui est gestus orantiū) acceptū sit tibi uelut sacrificium uespertinū in odorem suauitatis, Exo. 29. Hoc autē oro, ut custodias & sepias linguā meam circūquaq;, ne cor meū incipiat uelle excusare quæ impia sunt, quemadmodum faciunt qui operantur iniquitatem (psalmo. 5.) quorū non probabo ne optima quidem, utcunq; speciem sapientiæ, gloriæ & iustitiæ habeant, quæ ipsi maxime probant, & pro electis habent. Audiam potius iustum ex misericordia me increpantem, melius est enim huius audire uerbum durum, quā illorum suaue, ne sim ex illis qui sunt ex contentione, & non audiunt ueritati, Ro. 2.

Quoniam adhuc &c. Id est, nō cessō orare, dū illi non cessant sequi sua, quæ ipsis beneplacent, nō quæ beneplacēt deo. Præcipitentur in mortē duces eorū, qui impediūt & contra nituntur omnibus uiribus, ne audiantur uerba mea quæ dei sunt. Et tūc, scilicet ablatis capitibus malis, quæ principes sunt in persecutione Euangelij, audient hoīes uerba mea, quia iucunda & potentia sunt, nempe dei, sicut Paulus dicit. 2. Cor. 10. Arma militiæ nostræ nō carnalia sunt, sed potētia per deū, ad destructionē &c. Talis uero lingua sine cruce haberi non potest. Idcirco addit, Sicut craſsitudo &c.

Ne scandalizemur. Quàm aūt nihil sibi fidant pij, qui sentiunt se iugiter uersari in periculo, diximus in fine psalmi. 138. Vnde & hic orat in fine, ne laqueo capiatur ab-

scondito & scandalis operariorum iniquitatis. Quis enim sine deo posset esse tutus, dum in pijs non uidetur nisi formæ crucis siue irrisionis & despectionis, in impijs autē omnia florentia corā mundo, quæ sunt diuitiæ, potētia, fauor hominum, opinio sapientiæ & sanctitatis, quibus formis hodie, ut maiores hypocritæ, ita magis conspicui sunt coram mundo? Conseruet nos deus à scandalis istis, Amen.

PSALMVS CXLI.

Titulus. Eruditiuum Dauid, cum esset in spelunca oratio. 1. Reg. 22.

SVMMA. *Sicut Dauid ex omni angustia, sicut Christus ex morte & inferis (postq̄ de omni auxilio desperatū est) liberatus est, sic & nos liberabimur, modo spes nostra & portio nostra sit dominus, qui educet nos ex carcere angustiæ, peccatorū & mortis, in laudem & gloriam suā, id quod omnes iusti (qui de nobis soliciti sunt, siue angeli siue homines) expectant.*

VOce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominum deprecatus sum. Effundam coram eo deprecationem meam, tribulationē meam corā eo annunciabo. Dum defecerit ex me spiritus meus, & tu cognouisti semitas meas. In uia hac qua ambulabam, absconderunt laqueū mihi. Cōsiderabā ad dexterā & uidebam, & nō erat qui cognosceret me. Periit fuga a me, & non est qui requirat animā meam. Clamaui ad te domine, dixi, tu es spes mea, portio mea in terra uiuentiū. Attende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Libera me a persequētibus me, quia confortati sunt sup me. Educ ex carcere aīam meā, ut cōfitear noī tuo, me expectāt iusti donec retribuas mihi.

Dū defecerit &c. Fe. Dum mœrore operietur in me ſpiritus meus. Me expectant &c. id eſt, iuſti deſiderant liberationem mei, & non ceſſant deſiderare, donec tribuas mihi, id eſt, reddas conſolationē pro mœrore. Fe. Me circumdabunt iuſti (id eſt, mihi congratulabuntur) cum retribueris mihi.

Adiutor ſolus deus.

Sic ait, qui in prioribus duobus pſalmis locutus eſt, cum non ſit mihi aliud reliquum, ad dominum clamabo, ubi defecerit ſpiritus meus, ut nihil uideam ob oculos, niſi deſperationē & mortē, Tu domine noſti uias meas, & tuum uerbū cupiam ſequi, & ecce in uia abſconderūt mihi laqueū, & ſcandala me impugnant (de quibus pſal. ſuperiore) Hic fruſtra reſpicitebam ad dexterā, id eſt, ad auxiliantes amicos & uicinos qui deſerucrūt me, nemo ex meis fatebatur ſibi aliquid rei eſſe mecū (ita enim fit Euangelij confeſſoribus, ubi crux acceſſerit, ante multi uidentur fauere.) Sed quid? fugere nō licet, & nemo adiuuat iuſtam cauſſam, qui animā meam, id eſt uitam tutaretur. Ad te ergo unicum refugium clamaui, dicens, Tu es ſpes mea, ubi omnes me deſerūt, ubi inimici oppugnant, tu es portio, pars & hæreditas mea in terra hac, ubi adhuc uiuimus, non refert, q. omnia mea mihi auferuntur, q. nihil me liberare poteſt, qui adhuc omnia ſalua habeo, dum te habeo portionem & hæreditatem meam, pſal. 15. De terra uiuentium, Pſal. 26. &c.

PSALMVS CXLII.

Titulus. Pſalmus Dauid.

SVMMA. Hæc eſt fortis precatio, & ardens in præſentaneo damnationis periculo deſiderium, ubi nullum meritum, nullam iuſtitiam in te inuenis, ſed omnia deſperationis plena, recordaris uero, q. ab initio mūdi deus mirabilia in ſanctis ſuis operatus eſt, & nunq. deſeruit inuocantes, & plena fiducia poſtulas & tu auxilium, dicens, Non auertas &c.

DOmine exaudi orationem meam, auribus percipe obſecrationē meā, in ueritate tua exaudi me in tua iuſtitia. Et nō intres in iudiciū cū ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Quoniā perſecutus eſt inimicus animam meā, humiliauit ad terrā uitam meam. Collo

cauit me in obscuris sicut mortuos seculi, & anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum. Recordatus sum dierum antiquorũ meditatus sum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarũ meditabar. Expandi ad te manus meas, anima mea sicut terra arida ad te. Velociter exaudi me domine, defecit spiritus meus Ne auertas faciem tuã a me, & assimulabor descendentibus in lacũ. Auditam fac mihi mane misericordiã tuam, quia in te speraui, Notã fac mihi domine uiam in qua ambulem, quia ad te leuaui animã meam. Eripe me de inimicis meis domine, ad te cõfugi, doce me facere uoluntatem tuam, quia deus meus es tu. Spiritus tuus bonus deducet me in terra recta, propter nomẽ tuum dñe uiuificabis me in iustitia tua. Educes ex tribulatione animã meã, & in misericordia tua disperdes inimicos meos. Et perdes oẽs qui tribulant aniam meã, quoniã ego seruus tuus sum.

Hic nulla hypocrisis est & opinio meritorum siue iustitiæ, ubi iudicio dei te sentis urgeri, quasi derelictus sis à deo in manibus illorũ qui oderunt ueritatem. Sola ueritas, id est, dei promissio, quã uerbo dei tenemus, & iustitia dei, qua nos gratis sine meritis iustificat, hic adiuuant, ubi sæuit Satanæ regnum. Iudicium dei nemo sanctorũ sustinere posset, nisi misericordia saluaret, id est ueritas & iustitia dei, nam nemo in conspectu eius iustus inueniretur, in cuius conspectu ne astra quidem munda sunt, & in angelis suis reperit prauitatem. Quod uero iusti sunt qui credunt & sancti, imputatione

Nulla merita nostra.

dei sunt per Christum, dũ non imputatur peccatũ, imputatur aũt à deo iusti tia, ex se autẽ nihil sunt nisi pctõres & peccatũ ipsum, Ro. 7. Quæ sentẽtia satis clare damnat omnia humana in iudicio dei, ut tandem erubescant nõ stri iustitiarij.

Quoniã persecutus &c. Sub specie corporalis persecutionis describit spi ritualẽ, dicẽs, Inimicus nõ solũ persecutus est, sed etiã assecutus prostrauit in pctã, in terrorẽ mortis, & carceri tradidit, unde per nos nõ liceat exire, ubi sumus sicut mortui seculi. i. sicut illi qui ad mortẽ seruãtur in carcere se cundũ mundũ, ut mũdo occidantur. Sed uide spem redeuntẽ. Bene, inquit, spero de te deus, qui ab initio nõ solũ oĩa creasti, sed & mirabiliter oĩa gu bernas, & mirabilia opera facis in sanctis, qui norũt oĩa esse in manu tua, nunq̃ enim inuocãtes deseruisti. Idcirco ego quoq; manus meas expandi ad te desiderãs gratiã & redẽptionẽ, sicut terra arida desiderat à te imbrem, Velociter succurre, alioqui moriendũ mihi est, & iãiam spiritus ipse in hoc carcere me deserit, nõ est mihi alioqui spes uitæ, Non auertas &c. psal. 27.

Recordatus sum.

Deus doctor. Fac me audire mane. i. exoriente rursum die consolationis tuæ post no ctem tentationis, psal. 5. &c. Notam fac mihi uiam in qua ambulem, sine te enim non possum nisi errare, & in errore manere, psal. 118. quia ad te leua ui animã meã, psal. 24. Idem subdit, Doce me facere uoluntatẽ tuam, ut à mea abstineam, ut secundũ te uiuã, qui per te sum creatus. Hæc nõ est pha risæorũ oratio, & si talia dicere uidentur, nihil aliud est q̃ hypocrisis. Nec aliud à prædictis est quod sequitur. Spiritus tuus bonus. i. spũs sanctus de ducat me (futura enim hic deprecatiue ponũtur) in terra recta & in uia iu stitiæ, in qua manere non possum, nisi spiritu tuo duce. Propter nomẽ tuum, non propter iustitiã & merita mea erues me ab hac morte, & iustificabis à pctõ, & confortabis, ne te negem. In iustitia tua nõ mea aut humana educes animã ex hac tribulatione portarũ inferi, & aduersariorũ ueritatis, Et in misericordia tua, non meis meritis aut operibus uindicabis in aduersarios meos, quotquot tribulant me, quia seruus tuus sum, propter te impetor, ne dem gloriam tibi, ut à te cadam, non tam mea quã tua caussa agitur, adesto uel propter te.

PSALMVS CXLIII.

Titulus. Dauid.

SVMMA. Hæc est gratiarumactio, q̃ licet uilis homo, tamẽ uirtute dei fortis fuerit contra filios alienos, id est, illos, qui non sunt de sorte dei, qui loquuntur uanitatem, id est, docent contra dei ueritatem, & dextera corũ

dextera falsitatis, id est, nihil boni faciunt, & quicquid boni facere uidentur, est mera hypocrisis, qui bonis huius tẽporis, & ornati sunt & abundãt, id quod suam æstimant beatitudinem, dum interim qui non loquuntur uanitatem, sed ueritatem, & operantur iustitiam, crucem portant.

BEnedictus dñs deus meus qui docet manus meus ad prælium, digitos meos ad bellum. Misericordia mea & refugium meũ, susceptor meus & liberator meus. Protector meus & in ipso speraui, qui subdit populum meum sub me. Domine quid est homo quia innotuisti ei? aut filius hominis, quia reputas eũ? Homo uanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereunt. Domine inclina cœlos & descende, tange montes & fumigabũt. Fulgura fulgur & dissipabis eos, emitte sagittas tuas & conturbabis eos. Emitte manum ab excelso, eripe me & libera me ex aquis multis, & ex manu filiorũ alienorum. Quorum os locutum est uanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis.

Subdit. Felix. Protegit. Innotuisti ei, id est, dedisti ei tui cognitionem in uerbo tuo. Felix, Agnoscis eum. Cœlos. Felix, Cœlos tuos. Iniquitatis. Felix, falsitatis.

Sit gloria deo (ait fides exercitata) per quem semper sum omnibus aduersarijs ueritatis superior, ne conuincant uerbum dei quod habeo, ne deficiam ad illorum uerba, quæ sunt uanitas & mendacium siue somnia humana, & ad illorum opera bona, ut uocant, quæ sunt iniquitas, falsitas & hypocrisis, psal. 25. Dextera eorum repleta est muneribus. Nec mirum, si uerba eorũ sunt uanitas, & dextera, id est, opera in speciem bona sunt falsitas,

nam quomodo fructus esset coram deo bonus, utcũq; mẽtiatur hominibus,
Filij alieni. cum ipsæ arbores non sint bonæ? Sunt enim filij alieni, id est, nõ de familia
dei, qui tamen se filios gloriantur, de quibus Esa. 1. Filios enutriui & exal-
taui, ipsi autem spreuerunt me &c. ubi lege totum caput, ut intelligas qui
sint filij alieni, nempe qui se populum dei gloriantur, & tamen impie con-
tra deum quærũt ex operibus suis iustitiam, quæ est dextera iniquitatis, &
talia docent, quæ est doctrina uanitatis & mendacij, doctrina dæmoniorũ,
in hypocrisi loquentium mendacium, & cauterio notatam habentium con
scientiam.

Qui subdit uel protegit populum meum sub me. Sicut uana est regum
mundi potentia, nisi deus ipse subdat & protegat eorũ sub eis populos, ita
uana est tua doctrina, nisi deus ipse, licet tuo ministerio, erudiat auditores.
Vnde gloriamur alibi, Subiecit populos nobis, & gentes sub pedibus no-
stris. Neq; uel nostræ carni dominabimur, nisi deus suo spiritu eam in nobis
subegerit.

Qui ista dicunt nihil potentiæ, nihil uiriũ, nihil sapientiæ, nihil iustitiæ
sibi arrogant. Vtinam nostri reges & principes sic istum psalmum legere
Principum pi orũ psalmus. possent, ut Dauid rex ille, cuius fiducia erat deus, ut populus ei subderetur,
& sub eo protegeretur, ut non audiret os loquens uanitatem, & non susci-
peret dexteram falsitatis. Vtinam non audirent contra Euangelium glo-
riæ dei mendaces illos, qui sine uerbo dei ex figmentis humanis præscribũt
rationem mentitæ salutis, & quæ sit sinistra eorũ taceo, eorum dextera est
dextera iniquitatis & falsitatis, fructus quidã sunt in ipsis adeo noti hodie,
ut nullam habeant excusationem, qui eos sequuntur cæci cæcos, ut ambo in
foueam cadant &c.

Domine quid &c. Magna est hæc fidei admiratio, q̃ deus tanta maiestas
nostri curam, qui sumus uanitas & umbra, sic in omnibus habeat, psal. 8. ubi
& diximus de filio hominis, qui hic quemuis hominem significat, qui ut re-
putatus sit à deo in Christo, ibidem dictum est, nam in Adam omnia perdita
sunt, quæ prius in ipso creationis exordio acceperamus. Vanitatẽ uero &
psal. 38. appellat hominem.

Domine inclina &c. Alludit elegantissime ad terrorẽ montis Sina, Non
agnoscebant suã hypocrisim, qui dixerunt Exo. 19. Cuncta quæ locutus est
dominus, faciemus, sed ubi descendit dominus de cœlo super montem, fumi
gante monte, micantibus fulguribus, & sagittis, id est, fulminibus discur-
rentibus (psal. 76. 17. 37.) dixerunt. Non loquatur nobis, dominus ne mori-

dmur. Quibus Moyses dixit, Nolite timere, ut enim probaret uos uenit deus, & ut terror eius esset in uobis, & non peccaretis. Sic isti montes qui loquuntur uanitatem & dexterã habent iniquitatis siue falsitatis, & intumescunt suo libero arbitrio quasi possint facere & oĩa faciant quæ deus præcepit & insuper plura addant ultra dei præcepta, & fidunt suis operibus suas uias secuti, nõ possumt agnoscere qui sint, quid doceãt, quid agant, nisi dominus descendat & tangat eos, ut fumum se esse uideãt qui oculos excæcet, qui se aliorũ lumen iactitabant, ut territi fulgure tuo, ô deus, diffugiãt non adunati amplius ad contendendũ contra dei uerbũ, & tacti tuis sagittis conturbentur & cadãt ab impia sua fiducia. Hic est terror iudicij dei in conscientia, quẽ precamur ex deo impijs omnibus hypocritis, ut uel sic agnoscentes dei iustitiã & suam relinquentes, non amplius sint, si fieri potest, filij alieni, sed filij dei. A quibus alienis sæpe psalmi petunt ut liberemur, ut psal. 18. &. 53. De aquis multis. psal. 17. &. 58.

Deus canticũ nouũ cantabo tibi, in psalterio decachordo psallã tibi. Qui dat salutem regibus, qui redimit Dauid seruũ suum a gladio malígno. Libera me & eripe me ex manu filiorũ alienorum, quorũ os locutũ est uanitatẽ & dextera eorũ dextera iníquitatis. Quorũ filij, sícut nouellæ plantatíones stabilitæ, in iuuentute sua. Fíliæ eorũ compositæ, circũ ornatæ ut símilitudo templi. Promptuaria eorũ plena eructantia ex hoc in illud. Oues eorum fœtosæ abundantes in gressibus suis, boues eorum crassi. Non est ruína maceriæ neq; transitus, neq; clamor in plateis eorũ. Beatũ dixerunt populum cui hæc sunt, beatus cuius est dominus deus eius.

In psalterio decachordo. Fe. In nablo & decachordo. Vide hunc uer-

sum psal.32. Qui dat salutem &c. mutata est persona grammatica, id
Victoria dei est. quod Hebræis est uulgare. Hic uersus docet uictoriam non armis, industria & potentia exercitus consistere, sed dono dei, quis illa nonnunq; etiã ipse deus iusserit olim adhiberi, ne creatura dei sit inanis, Is enim est, qui aufert spiritũ principum, psal. 75. qui ducit ad nihilum oẽs tribulantes nos, psal 59. Sic dixit Iudas. 1. Macha. 3. Non in multitudine exercitus uictoria belli est, sed de cœlo fortitudo est. Exemplũ uero addit. Qui, inquit, redimit Dauid seruum suum, de gladio maligno Saulis & Absalonis, & multo magis Satanæ, qui eum à fiducia in deũ separare nitebatur, qui & in adulterium & homicidiũ coniectum tenere frustra tentauit, nec prævaluit, postq; incitauit eum ad numerandũ populum contra deum. 1. Para. 21.

Quorum filij &c. Describit prosperitatem impiorum, quæ est ipsorum
Prosperitas. perditio, Prouerb. 1. nam non agnoscunt deum in beneficijs, imò hæc ipsorum impietas est, q; talibus confidũt, & iudicant se talibus carere non posse, nisi cum summa infelicitate, ergo in summam infelicitatem incidant necesse est, cum coguntur talia deserere, uel in morte. Fij autem si similia uidentur habere, longe tamen dissimiliter habent, Nam dominus est deus eorũ, id est, sola fiducia, utcunq; de illis rebus accidat, & agnoscunt sese ex benedictione dei possidere res, idcirco, ut cum tranquillitate possident, ita & sine dolore amittunt, scientes, q; nihil decedit, ubi dominũ tenuerint omnia dantẽ & possidentem. Filij, inquit, corũ sunt uegeti & pulchri, ut nouellæ plantationes, filiæ ornatæ, quemadmodum templum ornatur. Promptuaria adeo plena sunt, ut ex alijs alia liceat replere. Oues abundant fœtu, & magno numero cum uoluptate spectantium egrediuntur ex caulis, boues pingues sunt, Paries uel domus uel hortorum non cadit, neq; aliquis transit limites hortorum, & sepes agrorum, ut aliquid damni patiantur, neq; clamor miseriæ & adflictionis auditur in plateis eorum, sed chorea, tympanum, carmen & carnis læticia. Quid ergo? Estne impietas ista habere? Non, sed impietas est, & tota ipsorum damnatio, q; non in deo, sed in talibus adscripserunt beatitudinem. Beatum, inquit, dixerunt populum cui hæc sunt, Ego autem pronuncio, Beatus cuius est dominus deus eius, psal. 32. Non igitur habent deũ, qui uentris sui causa & ambitionis gratia, ne uel uictus uel opinio apud homines & existimatio minuatur, ueritatem dei & contemnunt & persequuntur, & si dicant se fidere deo, mendacium & hypocrisis est, quia illis, quæ timent perdere, fidunt &c.

Ex Hebræo. Qui hunc locũ ex Hebræo legũt quidã putãt aliã esse sententiam, quasi hic non

hic non prosperitas impiorũ sed piorum describatur quibus talia deus dedit, quos uelim diligentius legere scripturas, & non statim pronunciare de eo quod ipsis uidetur, planè eadem sententia est in Heb. quãuis alia orationis figura. Felix sic transfert.

Redime me & eripe me de manu filiorum alienigenæ (id est, adulteræ quæ non est uera ecclesia sed nomine) quorum os locutum est uanitatem, & dextera eorum dextera falsitatis.

Quoniam filij nostri sicut plantulæ auctæ in adolescentia sua, filiæ nostræ uelut anguli tessellati ad similitudinem templi.

Anguli nostri pleni redundantes è uictu in uictum, oues nostræ milia producentes, & centena milia generantes in uicis nostris.

Boues nostri fortes portantes onus, non est confractio, & non est faciens abortiuum, & non est clamor in plateis nostris.

Beatus populus cui sic est, beatus populus cuius dominus deus eius.

Quis non uidet impiorũ uoces esse, Quoniã filij nostri &c. uel ex ipsa præfatione qua dicitur, Quorũ os locutum est uanitatem, scilicet quæ sequitur, Quoniam filij nostri &c. & addunt in fine, Beatus cui sic est, id est, qui ista omnia habet, sed spiritus dicit, Beatus qui dominũ habet deum, ut maxime nihil horum habeat quæ impij pro beatitudine admirantur.

PSALMVS CXLIIII.

Titulus. Laus Dauid.

SVMMA. Laus dei de mirabilibus eius, misericordia, & regno misericordiæ eius æterno, qui cum prouideat omni creaturæ, imprimis tamen timentibus se.

EXaltabo te deus meus rex, & benedicam nomini tuo in seculũ & in seculũ seculi. Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuũ in seculũ et in seculũ seculi. Magnus dñs et laudabilis nimis, et magnitudinis eius nõ est finis. Generatio et generatio laudabit opera tua, et potentiam tuam annunciabunt. Magnificentiam gloriæ san-

ctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt. Et uirtutem terribilium tuorũ dicent, & magnitudinem tuã narrabunt. Memoriam multitudinis ſuauitatis tuæ eructabũt, & iuſtitia tua exultabunt. Miſerator & miſericors dominus, patiens et multum miſericors. Suauis dominus uniuerſis, et miſerationes eius ſuper omnia opera eius.

Sanctitatis.Fe.Magnificentiæ.Et mirabilia tua narrabunt.Fe.Et uerba mirabilium tuorũ loquar.Se enim facit unum ex laudantibus,qui ſic cœpit, Exaltabo te &c.& rurſum,Et magnitudinẽ tuam narrabo.Memoriã &c. Fe.Memoriam magnæ bonitatis tuæ loquentur & iuſtitiam tuam cantabunt.Suauis.Fe.Bonus.

Vnde laus dei in expertis.

Exaltabo(inquit qui guſtauit q̃ ſuauis ſit dominus)& magnificabo creatorem & gubernatorẽ & prouiſorẽ & patrem meũ,cuius magnificentiæ non eſt numerus,cuius opera,potentiã,magnificentiã ſplendoris beneficiorũ hoĩbus præſtitorũ,miracula ſtupenda,multitudinẽ miſericordiæ,iuſtitiã qua iuſtificat impiũ,patientiã qua expectat ad pœnitentiã,miſerationes quibus condolet neceſsitatibus adflictorũ & peccatorũ & ſubuenit omni creaturæ, Pſal.35.103 & hic infra,Oculi omnium &c.de operibus Pſal.91. Pſal 103. Pſal.138.de miſericordia Pſal.102.& c. de mirabilibus, Pſal.104. &c.Iſta,inquã,omnia ſemp laudabũt hoĩes & prædicabũt alijs,nunq̃ enim deerũt pij à condito mundo uſq; in finem & uſq; in æternũ,qui agnoſcant fide hæc oĩa,experti dei benignitatẽ &c.ut ſanctificent nomẽ domini coram mũdo & angelis dei uel inuitis portis inferorũ,quæ contra à condito mundo uſq; in finem ſatagunt,ut prædicentur opera humana,mendacia ſigna, iuſtitiæ hominũ,& dãnatæ illæ traditiones,quæ à fiducia in deũ auertunt, quæ fiducia eſt nobis per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.

Confiteantur tibi dñe oĩa opera tua,et ſancti tui benedicant tibi. Gloriã regni tui dicẽt,et potentiã tuã loquẽtur. Vt notã faciãt filijs hominũ potentiã

tuã,& gloriã magnificẽtiæ regni tui. Regnũ tuũ re gnũ omniũ ſeculorũ,et dominatio tua in oĩ genera tione & generatiõe. Fidelis dñs in oĩb⁹ uerbis ſuis, & ſanctus in oĩbus operib⁹ ſuis. Suſtentat dñs oẽs qui corruũt,et erigit oẽs alliſos. Oculi omniũ in te ſperãt,et tu das eſcã illorũ in tpe opportuno. Aperis tu manũ tuã et imples omne aĩal benedictione. Iuſtus dñs in oĩbus uijs ſuis,et ſanctus in oĩb⁹ operibus ſuis. Prope eſt dñs oĩbus inuocãtib⁹ ſe,oĩb⁹ inuocantibus ſe in ueritate. Voluntatẽ timentiũ ſe faciet et deprecatiõnẽ corũ exaudiet et ſaluos faciet eos. Cuſtodit dominus omnes diligentes ſe, et omnes peccatores diſperdet. Laudatiõnẽ domini loquetur os meũ,et benedicat omnis caro nomini ſancto eius in ſeculum et in ſeculum ſeculi.

Fidelis dominus in omnibus uerbis ſuis,id eſt,promiſſa fideliter præſtat, & quod comminatur ſine dubio ueniet impijs. In omnibus uerbis uerax eſt & in omnibus operibus ſuis ſanctus eſt,nihil enim facit iniuſte. Verũ hic totus uerſus non eſt hoc loco in Hebræo. Peccatores. *Fe.* Impios.

Opera dei magnificant deum dũ ab omnibus creaturis mirabilis & beneficus prædicatur,cœlum,terra,mare,ſol,luna,temporum uicißitudines, prouidentia illa in omnẽ creaturam,deo cõfitentur & magnificant eũ,ſed hæc ſoli ſancti,id eſt,credentes agnoſcunt,in quorũ cordibus & ore eſt ſta operũ dei omnium prædicatio,dũ interim impius dicit in corde ſuo, nõ eſt deus,& hypocrita ſua opera & hũana ſtudia nõ dei agnoſcit,deũ nominat falſo ſaluatorẽ qui ſalutẽ ſuis tribuit opibus. Sancti prædicãt gloriã regni dei,q̃ deus in regno ſuo,qd'eſt inuiſibile in ſanctis,gratis dimittit pcta,gratis cõſeruat & gratis facit filios & regni ſui hæredes,& ſic gratis oĩa facit Confeſſio ſanctorũ.

ut tollat nobis omnem gloriandi de nostris uiribus aut arbitrio materiam, ut gloria ipsi soli cõstet. Sic psal. 18. Cœli enarrãt gloriã dei. In regno uero creaturarũ uisibili q̃ omnia faciat & quãta cũ gloria soli non uident excæcati. Et potentiã tuam sancti prædicabũt, qua omnia facis, disponis, seruas, qua impios premis, fideles erigis. Ad hoc uero istam gloriam regni tui & potentiam tuam prædicabũt, ut filijs hominum adhuc carnalibus & suam sententiam sequentibus nota illa faciant, quo & ipsi in numero deinde sanctorum habeantur conuersi ad deum, agnita eius & gloria & potentia, cuius regni non erit finis per Iesum Christum dominũ nostrũ huius regni hæredem, cum quo nobis deus pater omnia donauit.

Ista autẽ sunt quæ sancti credũt & prædicãt, certe nihil nisi Euangelica, nempe q̃ dominus sustentat omnes &c. Sustentat, inquit, dominus omnes qui labũtur ne lapsu confringantur, ne pereant in tentatione dũ labuntur quidẽ sed nondum lapsi sunt. Psal. 36. Cum ceciderit nõ collidetur quia dominus supponit manũ suam. Quin & ne desperes etiãsi fractus fueris ipse erigit rursum allisos, collapsos & confractos. Nec mirũ si ita agit cũ sanctis & electis, in quẽ etiã respiciunt omnia ut escam accipiant ex benedictione manus eius, soli impij ne uentrẽ quidem cõmittunt deo imprimis hypocritarũ uulgus, Psal. 10. Omnia à te expectant &c. Vel ista dei prouidẽtia in omnes creaturas admonere nos deberet, ut permitteremus omnia deo & uentrem & uitam & honorem & salutem.

Iustus dominus in omnibus uijs suis, id est, iuste omnia disponit, licet oculis humanis hoc nõ uideatur, iccirco tentantur sæpe pij & blasphemãt impij propter dei iudicia. Et sanctus est sanctúsq; manet quicquid tandẽ faciat siue pios tribulando & impios ad tempus exaltando, siue hos excæcando & damnando & illos glorificando. Propè est omnibus inuocãtibus nõ hypocritarũ more sed in ueritate, id est, fide promißionum eius. Orationẽ enim fidei uocat Christus, cui promittit semper exaudítionem. Vnde additur, Voluntatem timentium se faciet &c. Ad cõmendationem uero dei etiã pertinere indicat impiorum damnationem dum dicit, Et omnes peccatores disperdet qui nunc interim non cessant hanc prædicationem & confeßionem sanctorum impugnare ui, fraude & hypocrisi &c.

Laudationem &c. Concludit q̃ cœperat & summam psalmi dicit. Ego nihil aliud prædicabo, q̃ unde magnificetur dominus, ut confundatur gloria humana & damnentur omnia nostra. Atq; hoc ipsum desidero fieri ab omni carne, id est, homine siue potius ab omni creatura in æternum, Amen.

PSALMVS CXLV.

Titulus. Halleluia.

SVMMA. *Laus dei, q̃ in solo deo rege æterno sperandũ sit, non in principibus, potentia, sapientia aut iustitia elementorum huius mundi.*

LAuda anima mea dominũ, laudabo dñm in uita mea, psallã deo meo q̃diu sum. Nolite confidere in principes, in filios hominũ in quibus nõ est salus. Exibit spũs eius & reuertetur in terrã suam, in illa die peribũt oẽs cogitationes eorũ. Beatus cuius deus Iacob adiutor eius, spes eius in dominũ deum suũ, qui fecit cœlũ & terrã, mare & oĩa quæ in eis sunt. Qui custodit ueritatem in seculũ, facit iudicium iniuriã patientibus, dat escam esurientibus. Dominus soluit compeditos, dñs illuminat cæcos. Dominus erigit allisos, dominus diligit iustos. Dominus custodit aduenas, pupillũ & uiduã suscipiet, & uiam peccatorum disperdet. Regnabit dominus in seculũ deus tuus Sion, in generationẽ & generationẽ. *In Heb. additur*, Halleluia.

In filios hominũ. Fe. In filio hoĩs in quo nõ est salus, id quod conueniret ut legeremus propter uersum sequentẽ, Exibit spũs eius, sc̃z filij hoĩs &c.

Fidelis solũ in deũ habet fiduciã suam, dum alij fidunt principibus, amicis, fauore hominum, pecunia, potentia, bonis operibus, quæ omnia sunt dij alieni qui nihil iuuare possunt ubi dei iudicium conscientiam presserit uel ubi moriẽdũ est. Vnde ait, Dominũ magnificabo donec halitus fuerit in me. Stulti sunt qui aliam habent fiduciã, ut in principes & in hominẽ, qui ho- Fiducia iusti deus.

die sunt cras moriuntur, exeunte enim spiritu redeunt corpora in terram unde desumpta sunt, tunc peribit omnis conatus eorũ, & neminẽ adiuuare possunt qui sic ipsi pereũt ut puluis & umbra, quãdo necesse est & spem illorũ fieri desperationẽ qui ipsis fisi sunt, ut uideas quod dicitur Hiere.17. Maledictus homo qui cõfidit in hoïe & ponit carnẽ brachium suũ & à domino recedit cor eius &c. Beatus uero est qui deũ habet fiduciã suã, qui ut fecit omnia ita & oĩa habet in manu & nos & nostra & omnia potest (ut alibi de fide creationis diximus) Qui in æternũ seruat ueritatem, id est, ea quæ nobis promittit, ut maxime uideatur quãdoq; diu differre, ut probet an uere diligamus eũ & perstemus in eius uerbo. Is pugnat pro iniuriã passis, dat escam & mẽtis & uentris sed esurientibus, id est, desiderantibus ab ipso, dat quoq; impijs, sed hi hoc non credunt. Soluit cõpeditos in peccatis & errore per uerbũ Euãgelij sui, & præterea etiã compeditos & uinctos secundũ carnẽ, si ad gloriam suã & salutẽ hominũ uiderit liberationẽ nostri pertinere, alioqui sic soluit in mente ut & in carcere & in morte libertatẽ non adnittamus. Illuminat cæcos, nã lumẽ rationis hic nihil est, psal.31. qui & hoc ipsum quandoq; in oculis carnis ostendit, ut & caro uideat eum esse illuminatorem & credat. Erigit allusos, supra psalmo superiore. Diligit iustos, id est, credentes, quos ipse fide iustificauit. Custodit aduenas, pupillũ, uiduam, id est, omnes auxilio humano destitutos, pauperes, tentatos, peccatores, pressos ui potentiorũ, principum, hypocritarũ suas iustitias defendentium cõtra dei uerbum &c. Et uiam impiorum disperdet qui sequũtur quod sibi rectũ uidetur non quod dei uerbo, Psal.1. uia impiorum peribit.

Regnabit &c. O Sion tuus deus. i. tua illa fiducia quæ deus est in æternũ regnabit, ergo & in æternũ ita succurret & saluabit, quẽadmodũ dictum est, dum reges, principes & filij hominũ & humana oĩa in quibus stulti cõfidunt, in quibus nõ est salus, id est adiutorium, manere non possunt &c.

PSALMVS CXLVI.

Titulus. Halleluía.

SVMMA. Bonũ & salutare est psallere domino & sanctificare nomen eius, qui suos ædificat & cõgregat utcũq; confractos & dispersos, qui nouit etiã ex noïe qui sint sui. Qui cum prouideat etiã iumentis & uolucribus cœli (pater, inquit, uester cœlestis pascit ea) maxime sibi complacet in eis & diligit eos qui timent eum & sperant in misericordia eius, reiectis illis qui suis confidunt uiribus fallax enim equus ad salutem, psal.32.

LAudate dominũ quoniã bonũ est psalmus, deo nostro iucunda sit laudatio. Aedificans Hierusalem dñs, dispersiones Israelis cogregabit. Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorũ. Qui numerat multitudinem stellarũ, et oibus eis noia uocat. Magnus dñs deus noster & magna uirtus eius, & intelligentiæ eius non est numerus. Suscipit mansuetos dñs, humiliat autẽ peccatores usq; ad terrã. Præcinite domino in confessione, psallite deo nostro in cithara. Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiã. Qui producit in montibus fœnum & herbã seruituti hominũ. Qui dat iumentis escam ipsorũ, & pullis coruorum inuocantibus eum. Non in fortitudine equi uoluntatem habebit, neq; in tibijs uiri beneplacitum erit ei. Bene placitũ est domino in timentibus eum, & in eis qui sperant in misericordiam eius.

Psalmus contra iustitiarios

Fe. Laudate dominũ, quoniã bonũ est psallere deo nostro, quoniã iucundum, decora est laus. In quo indicat Psal. oĩs boni rationẽ, siue utile siue delectabile siue honestũ spectes, in eo cõsistere ut laudes deũ, dei misericordiã, benignitatẽ, opera omnia cõmendes, nõ tuas uires & iustitias. Et certe Psalmus totus manifeste opera dei & misericordiam primum in electos, deinde in omnes creaturas cõmendat, & uires carnis cum omnibus operibus corã deo abijcit, dicens, Dominus omnia facit, nos nihil. Ipse ædificat Hierusalem non tam terrenam, quàm cœlestem adhuc tamen in terris agentem, ædificat autem suo uerbo, sicut de ædificatione diximus Psalmo. 117.

Dispersiones Israëlis nõ tam carnalis quã spiritualis congregabit, sunt aũt dispersi filij dei, quorum multi adhuc tenentur diaboli laqueis donec uerbo Euangelico miserente deo soluantur. De quibus Io. Vt filios, inquit, dei qui erant dispersi congregaret in unũ. Qui sanat cõtritos & adflictos siue uulneratos corde, Non est in tuo arbitrio ut ponas mœrorem, timorẽ, dolorem, inuidiam, odium, grauitatẽ conscientiæ, angustiam mortis &c. sed dominus sanat solũ contritos corde, & colligat oĩa uulnera eorum, quorũ nullum tu colligare potes, ut sexcenties per hypocrisim tentaueris, ut erubescas tandem de tuo libero arbitrio. Qui numerat multitudinem stellarum, id quod homini nõ licet, minus uero licet quod additur, Vocat oẽs stellas suis noĩbus, quãdo nostri mathematici uix aliquas cognitas habẽt, quas maxime impropriis uocãt & indignis nebulonũ & meretricũ gentiliũ noĩbus. Significatur autẽ per stellas electi qui uerbo uitæ lucẽt in nocte & tenebris huius impij mundi, Philip. 2. quorũ omnia omniũ noĩa scripta sunt in libro uitæ, nouit enim dominus qui sint sui. Atq; hic uersus prohibet nobis iudicare alios, ueros enim Christianos nouit deus, nisi manifesta sint flagitia, quæ certe nos nõ iudicamus, sed iã iudicata sunt, Gal. 5. Magnus dominus noster, immensus & incõprehensus, & magna sua uirtute & potentia facit omnia & eius intelligentiæ & sapientiæ nõ est finis, nemo enim cõprehendere potest, quare illa ita alia aliter facit, & tamẽ omnia bene & iuste. Huius potẽtiæ & sapientiæ dei nihil agnoscit caro, & dũ optima est ad suas uires respicit & suam sapientiã, in quibus excæcatur adhuc amplius. Spirituales uero nunq̃ admirari & prædicare has dei uires & prudentiam desinunt, & quãuis ea agnoscant, tamẽ cõprehendere nõ possunt, id quod ne angelis quidẽ datũ est. Suscipit & sustentat mansuetos dominus, id est, qui mortificati in tentationibus didicerũt non superbe de se sapere & se esse ex se dãnatos. Deijcit aũt impios in terrã, qui de se præsumunt & nõ dant iustitiæ gloriã deo.

Præcinite domino &c. Hactenus quid deus agat in electis, nẽpe oĩa quæ salutis sunt, quæ operarij iniquitatis hypocritæ per se acturos se putãt, sed ad Calendas græcas, iam quid agat & quõ per misericordiã prouideat etiã oĩbus creaturis describit, ut impij hoĩes uel ipso manifesto opere discant salutem cõmittere deo sine quo ne uentrẽ quidẽ pascere possunt, Matt. 6. dicens, canite domino in laude, omnẽ gloriã ei arrogate, Psallite ei in cithara, id est, gaudio spiritus. Qui operiendo cœlos nubibus parat terræ pluuiam, ut producat fœnũ (& herbam seruituti hominũ non est hic in Hebræo, sed Psal. 103. ut edant iumenta & bestiæ terræ, Gen. 1. Quin & quibusdam animantibus

mantibus ad tempus nullo cibo seruat uitam, ut pullis coruorũ inuocantibus uel potius clamantibus, ut uel hoc exemplo discamus deũ non deserere quacunq; necessitate inuocantes. Coruos excludere & abijcere pullos antequam plumescant notum est, interim aiunt pasci rore, mihi uerisimile est nullo cibo interim pasci sic ipsis prouidente deo.

Ex his omnibus sic concludit psalmus. Cum deus, ut dictũ est, siue in rebus salutis, siue in rebus corporis omnia faciat, cõsequitur nos nihil facere, omnes uires carnis, omnia opera nostra esse nihil, nisi deus benedicat ut labor noster ferat fructum dum operamur secundum uerbũ eius, ut non nostra sed eius opera sint. Et si aliquid arrogauerimus nostris uiribus & operibus iam ignominiã & iniuriam facimus deo omnia facienti. Vnde uidere liceat quid faciant iustitiarij illi & operarij iniquitatis in conspectu dei, qui ex operibus suis quærunt iustitiam. Sic ergo ait: Non magis beneplaciti est domino in tibijs uiri, id est, fortitudine & uiribus humanis, quã in fortitudine equi, qui adhuc fortior est homine. Vires carnis nihil sunt apud deum, ut uel hoc crasso exemplo quod spiritus adducit tandem erubescant humanarum uirium assertores. Vide eadem psal. 32.

PSALMVS CXLVII.

Hic psalmus in Heb. unus est cum superiore.

SVMMA. Laudandus est dominus quòd tuti sumus in regno eius & abundantes, ubi uerbo suo regnat & mira facit.

LAuda Hierusalem dominũ, lauda deum tuũ Sion. Quoniã confortauit seras portarũ tuarum, benedixit filijs tuis inte. Qui posuit fines tuos pacẽ, & adipe frumẽti satiat te. Qui emittit eloquiũ suũ terræ, uelociter curret sermo eius. Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerẽ spargit. Qui mittit glaciem suam sicut buccellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Emittet uerbum suum & liquefaciet ea, flabit spiritus eius & fluent aquæ.

Qui annunciat eloquiũ suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Halleluia.

Verbũ dei missum à deo efficax.

Nebulam. Fe. Pruinam, quod uocabulum hic solum conuenit. Potẽtia uerbi dei hic describitur & regnũ dei in terris. Lauda, inquit, Hierusalem ciuitas sancta & mons Sion, in quo deus ipse inhabitat, id est, ecclesia dei uiuentis, ipsum deum tuũ, qui tuas portas muniuit & fortificauit uerbo suo & spiritu aduersus portas mortis & inferorũ, psal. 9, qui filijs, id est, ciuibus tuis, in medio tui benedixit, id est, eos auctu intelligẽtiæ et gratiarũ spiritus sancti ditauit 1. Cor. 1. Qui in omnibus finibus tuis cõstituit non mundi sed suã pacẽ, ut pax eius triumphet in cordibus fideliũ. Qui te adipe frumenti, id est, delicato pane sui uerbi, cuius figura erat manna, Deut. 8. satiat, ut uiuas non in solo pane, &c. Sed hoc uerbũ tunc eius uerbum est, tunc facit fructũ cum ipse emittit, cũ ipse mittit prophetas & prædicatores, tunc uelociter, inquit, curret sermo eius, subito enim uerbo dei parent quibus hoc mittitur, quippe quo omnia condita sunt, sic enim ait Esaias 55. Non reuertetur uerbũ meum ad me uacuũ, sed faciet quæcunq; uolui, & prosperabitur in ijs, ad quæ misi illud. Nemo impediet hoc uerbũ quod deus emittit, sed curret uelociter. Quis non uidet hodie dominũ rursum emisisse suũ uerbũ, contra quod totus mundus & omnis mundi potentia & hypocrisis fuerit, sed frustra, &c? Ea uidemus quæ ne cogitare quidem potuimus, tantum abest ut nos hanc gratiam meruisse sentiamus.

Qui dat niuem, &c. Effectũ uerbi dei pulcherrima similitudine describit, faciens uerbũ simile auræ, quæ soluit quæ gelu constricta fuerunt. Vnde hic uides dominum indurare & rursum liquefacere, sicut solem, illud absentia, hoc præsentia. Dominus enim, id est, ille spiritus dei, qui ignis est et uiuax flamma in cordibus credentiũ, ubi deserit nos, quid restat nisi frigiditas & induratio & desperatio, in alijs minus, in alijs plus? Id qd' hic significatur in niue quã cadere facit deus ut lanam, in pruina quã spargit deus super domos, arbores, agros ut cinerem, in glacie grandinea quã deus eiaculatur ut buccellas panis, & in frigore hyberno quo omnia torpẽt & indurantur, quo etiam occiduntur homines & animantia. Hic ne putes manum dei abbreuiatam, emittit uerbum suum (nam per hoc omnia facit) & uirtute fauonij & austri sui, id est sotu spiritus sancti omnia frigore constricta

cta resoluit in aquã fluentem, ita ut dei cognitio redeat post errorem, consolatio adflictis mentibus post tristitiam, & reuirescentibus post infidelitatis hyemem omnibus meßis & fructus producatur salutis. Vide Psal. 125.

Qui annunciat, &c. Nisi enim ipse doceat, frustra homines docere præsument. Olim deus relictis omnibus gentibus uerbũ suum manifestauit credentibus Iudæis. Sic & nunc quoq; illis solum uerbum dei manifestatur & eius uoluntas qui eius uerbo credũt & obediũt. Hoc est, qui per fidẽ digni sunt qui Iacob & Israël uocentur.

PSALMVS CXLVIII.

Titulus. Halleluia.

SVMMA. Hæc est laus dei ab omnibus creaturis, primum cœlestibus, deinde terrenis.

LAudate dominum de cœlis, laudate eũ in excelsis. Laudate eũ omnes angeli eius, laudate eũ omneis uirtutes eius. Laudate eũ sol & luna, laudate eũ omneis stellę & lumen. Laudate eum cœli cœlorũ, & aqua quæ super cœlos est laudet nomen domini. Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Statuit ea in æternũ & in seculum seculi, præceptum posuit & non præteribunt.

Virtutes, uel Heb. Exercitus. Stellæ & lumen. Fe. stellæ luminis, id est stellæ lucentes. Quia ipse, &c. Ex Heb. tantum legitur. Quoniam ipse mandauit & creata sunt.

Non præteribunt, scilicet creata, illud præceptum. Felix: Et non præteribit, id est, illud præceptum manebit, &c.

Omnes creaturæ laudant deũ, eum nos earũ cõtemplatione admirabilẽ deũ prædicamus, uidentes q; omnibus creaturis ꝓuidet, oẽs dirigit, quas mi

rabiliter creauit, in quibus uidemus idem uerbũ quo conditæ sunt adhuc uigere, quod si uel ad momentũ in eis cessaret iam nullæ statim essent, præceptum, inquit, posuit eis quod manebit. Vnumquodq; suũ facit officium ad uoluntatem conditoris. Quod autẽ dicit: Laudate dominũ de cœlis, nihil aliud est, quàm laudate dominum uos cœlestia, sicut infra: Laudate dominum de terra, id est, uos terrena. Sed q. addit: Statuit ea in æternũ &c. De cœlestibus solum intellige, de quibus solis dictum est, ne etiam canes, dracones, & alia mansura in æternum, hinc arguas. uide Psal. 32. & 103. Omnia uero sunt in ministeriũ hominis condita qui solus frustra uoluntati dei resistit, reliqua omnia cum gaudio sponte seruiunt & obediunt uerbo conditoris, id quod est uere laudare dominum.

Laudate dominũ de terra, dracones & oẽs abyssi. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarũ, quæ faciunt uerbum eius. Montes & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri. Bestiæ & uniuersa pecora, reptilia & uolucres pennatæ. Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ. Iuuenes & uirgines, seniores cũ iunioribus laudent nomen domini, quia exaltatum est nomen eius solius: Confessio eius super terram & cœlum, & exaltabit cornu populi sui. Hymnus omnibus sanctis eius, filijs Israël, populo qui appropinquat ei. Halleluia.

Glacies. Felix, Vapor. Quid attinet hoc loco indicare ineptias illorum qui ne prima quidem grammatices rudimenta norunt? qui faciunt ex draconibus, id est serpentibus, nescio quos dracones, & spiritum procellarũ, qui est uentus turbinis, interpretantur commotionem fluctuum maris.

Sicut supra cœlestia iubentur laudare deum, quod iubere nihil aliud est quã q. spiritus dei qui loquitur in Psalmis delectatur in suis creaturis, quẽadmodũ dicitur Psal. 103. Lætabitur dominus in operibus suis. Ita nunc iubentur

benitur quoq; laudare terrestria & quæ fiunt super terram. Impietas est si creatura gloriæ dei oblita ad suam gloriam deflectat, id quod solus homo exemplo Satanæ tentat sed infeliciter. Quia, inquit, exaltatum est nomen & fama & gloria eius solius. Illi laus debetur qui est super omnia deus benedictus, confessio, id est, laus eius sit super terram & super cœlum, ut nihil gloriæ creatura suis uiribus, operibus, iustitiæ adscribat, sed deo omnẽ gloriam tribuat illibatam, qui exaltabit cornu, id est, potentiam & iustitiã populi sui, id est, credentium Is faciet, is exaltabit. Hoc cornu interpretatur Lucæ. 1. pater Ioannis Zacharias Christum mundi redemptorem, dicens, Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui &c. Vtcunq; uero alij non audiant & obediant uerbo dei, ut laudent & glorificent eũ. Hymnus, id est, laus dei sit omnibus sanctis eius, id est, sanctificatis ab eo siue credẽtibus, filijs Israël secundum finem Abrahæ, populo qui appropinquat ei, scilicet fide, Heb. 11. Oportet accedentem &c. Soli deo gloria.

PSALMVS CXLIX.

Titulus. Halleluia.

SVMMA. Hæc est laus dei ex ecclesia sanctorum. qui lætiin deo de remisso peccato & donata æterna uita, gladios ancipites, id est, uerbum spiritus habent in sua potestate siue manibus, quo supprimũt & iudicant omnem mundi potentiã, iustitiam, sapientiam, ut cadat Satanæ regnũ, Heb. 4. Viuus est enim sermo dei &c. 2. Cor. 10. Arma nostræ militiæ &c. Spiritualis homo per uerbum dei, quod continet, dijudicat omnia, ut non possit Satan latere sub persona angeli lucis, & occidit Antichristi regnum isto gladio qui procedit ex ore Christi ex utraq; parte acutus, quem Paulus spiritum oris Christi dixit. Gladij ancipites.

CAntate domino canticũ nouũ, laus eius in ecclesia sanctorũ Lætetur Israel in eo qui fecit eum, & filij Sion exultent in rege suo. Laudent nomen eius in choro, in tympano & psalterio psallant ei. Quia beneplacitum erit dño in populo suo,

& exaltabit mansuetos in salute. Exultabũt sancti in gloria, lætabũtur in cubilibus suis. Exultationes dei in gutture eorũ, & gladij ancipites in manibus eorum. Ad faciendã uindictam in gentibus, increpationes in populis. Ad alligandos reges eorũ in compedibus, & nobiles eorũ in manicis ferreis ut faciant in eis iudicium conscriptũ, gloria hæc erit omnibus sanctis eius. Halleluia.

Hoc canticum nouũ quid sit alibi diximus, sed istud canticum est in ecclesia sanctorum, qui dicuntur Israël, filij Sion, populus dei, mansueti, sancti, qui gaudent in domino non in suis meritis, diuitijs, amicis &c. laudant nomen eius, id est, prædicant eius gloriam & misericordiam in choro &c. id est, gaudio spiritus & libero animo. Lætitia ergo fides cordis est, canticum & laus cõfessio oris est. Atq; ad hæc admonet nos hic spiritus. Quia, inquit, beneplacebit sibi dominus in populo suo, id est, credentibus & confitentibus, & glorificabit mansuetos, id est, spiritu eruditos & tentatione, ut iam mortificati non superbe de se sentiant, quemadmodũ hypocritæ, in quorũ spiritu adhuc est dolus, exaltabit, inquam, uel glorificabit in salute, secundum illud, qui se humiliat exaltabitur, & in illa exaltatione siue gloria dei exultabunt de remisso peccato & donata hæreditate, & lætabũtur in cubilibus suis, id est, conscientijs, cum contra non sit pax impijs. Psal. 4. & 40. Exaltationes siue laudes dei sunt in gutture eorũ, id est, prædicant gloriã dei quæ cõfundit omnia humana quantacũq; specie fulgeant sanctitatis.

Gladij ancipites, ut supra.

Et gladij ancipites sunt in manibus eorum, id est, quisq; habet uerbum dei in manu sua, ut efficaciter agat per illud uirtute spiritus sancti. Quidam uidẽtur habere & scire uerbũ, sed non habẽt in manu, id est, nihil per illud efficiunt. Neq; enim suas ipsorũ conscientias defendere possunt cõtra insultus regni tenebrarũ, quia nondũ illi uerbo credũt, quod tamẽ dei esse uidẽt. Quid ergo efficerent per uerbum pro alijs? Sancti autẽ habent in manu ad uindicandum in gentes, id est, blasphemos, ad increpandũ populos, id est, peccantes filios, ad alligandũ reges & nobiles eorum, id est, principes, du-

ees & doctores, qui sunt inter ipsos blasphemiæ et erroris magistri & protectores, ut uerbo uincantur, cõfundantur, ligentur, & dure constringantur, ne possint reuelata ueritate amplius seducere & nocere. Vt, inquit, faciant in eis iudicium scriptum, id est, ut iudicent eos secundũ scripturam sacram, secundũ uerbum dei ab ipso deo scriptum, & nobis cõmendatum. Sic Paulus uerbum dei uocat gladium spiritus, Ephe. 6. Quod si non resipiscunt agnoscentes huius gladij ancipitis uirtutem, sentient in nouissimo iudicio, quando iudicabunt sancti mundum cum Christo.

Aedificatio à fundamẽto ad summum.

Aduertebic pulchrum ordinem. Primum, Beneplacitum est domino in populo suo, & exaltat mortificatos, Sua enim bona uoluntate nos suscipit & glorificat, Deinde exultabunt sancti &c. nempe credentes se accepisse bona domini. Sequuntur post hoc, Exaltationes dei in ore eorum, non exaltationes operum humanorũ &c. Inde gladij ancipites in manibus. Regnũ enim dei non est in sermone, sed in uirtute, dum uerbum dei primũ efficax est in nobis, deinde in auditoribus, tertio contra resistentes siue Satanã siue homines. Atq; hic addit, Gloria hæc erit omnibus sanctis eius, id quod nũc propter crucis formas mũdus non uidet, donec reueletur gloria filiorũ dei.

PSALMVS CL.

Titulus. Halleluia.

Instrumenta musica.

SVMMA. Hactenus in creaturis & in ecclesia sua, nunc in seipso laudatur, q̃ sanctus est & sanctificans, fortis & fortificans, magnus & magnificans. Atq; hæc laus uenit ex magno spiritus gaudio in fidelibus, qui hæc omnia agnoscunt, deum, scilicet solũ esse sanctum, fortem, magnum, se uero peccatores, imbecilles & nihil, tamen omnia habere se in deo, qui enim adhæret deo, unus spiritus est cum deo. Hæc est uera laus dei, & sanctificatio nominis eius, siue confessio & prædicatio fidei, & fiduciæ in deum, ex hilari per spiritum sanctum corde, id quod uarijs instrumentis musicis olim significabatur, ut diximus alibi, uel psal. 32.

LAudate dominũ in sanctis eius, laudate eũ in firmamento uirtutis eius. Laudate eũ in uirtutibus eius, laudate eũ secundũ multitudinem magnitudinis eius. Laudate eũ in sono tubæ, lau-

date eum in psalterio & cithara. Laudate eũ in tym
pano & choro, laudate eum in fidibus & organo.
Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, lauda/
te eum in cymbalis iubilationis. Omnis spiritus
laudet dominum. Halleluia.

In sanctis eius: Hieronymus, *Laudate dominum in sancto eius.* Felix, *Laudate dominũ in sanctitate eius, ut uideas, quod legimus esse neutrum, In sanctis eius. q. d. In sanctis sanctorũ, ubi habitat, quemadmodũ diximus in psal. 67. in fine. Tamen aptius hic leges in singulari, In sancto uel sanctitate, quemadmodũ & psal. 59. Deus locutus est in sancto suo, ne quid aliud hic interpreteris, quàm quod propheta in Hebræo scripsit, Statim enim ut audierint illi sanctorum inuocatores hic haberi in propheta, In sancto uel in sanctitate, non habent hinc quod pro se dicant. Quibus si interpretari uoluero, In sancto, id est, in Christo, qui est sanctitas & iustitia dei factus nobis, Indigne ferent, & malent quod ipsi cogitant, ne scilicet perdant alij nummos, alij sua merita, quæ sibi ex sanctis congregant. Neq; contendimus cum eis, ne legatur hic, In sanctis eius, masculino genere, quasi hic aliquod periculum lateat scripturis & fidei non tolerandum, cum non ignorem dominum laudari à nobis in sanctis, id est, credentibus, qui hic nobiscum degunt, dum uidemus eorum opera bona, quæ spiritus dei per eos efficit, secundum illud, Videant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum, qui in cœlis est. Idem facimus, dum laudamus deum propter ea, quæ ab exordio mundi fecit in sanctis, ut in Abraham, Dauid, Apostolis, martyribus, qui non suis meritis saluati sunt. Neq; nos possumus ipsorum meritis saluari (id quod tamen nostri fingunt & mentiuntur in ignominiã Christi) sed exempla nobis ipsi propositi sunt, ad confirmandam fiduciam nostram, non in ipsos sed in deũ, dum hoc speramus nos peccatores, per gratiam dei, quod illi per gratiam dei acceperunt, Non inquam hoc contendimus, sed statim ubi audiunt, Laudate dominum in sanctis eius, sine mente inferunt, ergo sancti sunt inuocandi, Et omnis scripturæ ignorantes, ubi de sanctis dicitur, statim nihil aliud cogitant, quàm sanctos defunctos, & festa illa sanctorum, & suffragia horarum canonicarum, &, quas uocant, litanias, ne semel quidem uidentes, quod ubiq; uidere debebant, nempe sanctos dici credentes, qui hic uiuunt,*

unde dicitur ecclesia sanctorum, ut psalmo superiore, & cõmunio sanctorum, ut Paulus Ephe. 6. Iubet orari pro omnibus sanctis et pro se, Psal. 15. Sanctis, inquit, qui sunt in terra eius. Et Christus dicit, Ioan. 17. Pater sanctifica eos in ueritate, in mundo sunt, sed de mundo non sunt. Si de honore sanctorum quæris, quis unquam putauit in sanctos esse blasphemandum? imò sic nos dicimus: Mihi autẽ nimis honorati sunt amici tui deus, &c. Nos uere honoramus sanctos si fidem illorum in Christum nosipsi habuerimus. Alij uiderint quid honore sanctorum quærant. Nos præter deum neminem inuocamus, per Iesum Christum dominum nostrum deum & hominem, inter deum & hominẽ mediatorẽ, qui pontifex pro nobis in dextera patris regnans intercedit pro nobis, & aduocatus est pro peccatis nostris. Mirũ uero quòd non etiã inferunt: Laudate eum in tympano, ergo tympanũ est inuocandum, ergo de tympano festa sunt celebranda, ut taceã quòd etiam missas coëgerunt seruire memorijs sanctorum, cum tamen Christus dicat, Hoc facite in mei cõmemorationem, sed finamus eos si nolunt audire, nos per hæc uoluimus eis seruire.

Sic igitur in seipso dominus hic laudari & sanctificari iubetur: Laudate dominum in sanctitate eius quia sanctus est, & solus sanctus, ex quo solo sanctificamur, nostra sanctitas & iustitia nihil est. Laudate eum in firmamento uirtutis siue potentiæ eius, id est, inde laudate eum quia firmamentum est in fortitudine & potentia eius, non ad tempus durat, sed firma & æterna est, humanæ autem uires nihil sunt, nihil poßunt. Sine me, inquit, nihil potestis facere. Ad tempus fiducia nostrorum operum nos fallere per hypocrisim potest, sed non est firmamentũ in uirtute hac, ad iudicium enim dei consistere non poterit. Laudate eum in uirtutibus eius, non in uirtutibus & uiribus humanis, ut diximus. Laudate eum secundũ multitudinem magnitudinis eius cuius nõ est finis. Psalmo 144. Magnus enim est & laudabilis nimis, Psal. 47 ut non opus sit alium quærere quem laudes, ut non opus sit timere ne hic non satis magnus sit aduersus Satanã & mundi potentiam, &c. Laudate eum in sono tubæ, &c. Id est, prædicate eum, cantate eius misericordiã omnibus, non tacete, sed libero spontaneoq; corde confitemini quod creditis coram alijs, inuenietis per deum qui ad uestrum canticum & ad uestras tibias respondeant & saltent. Quod si quos offenderit uestrum canticum, uestri moduli, uestra prædicatio & confessio, & nemo fuerit qui respondeat, qui saltet, uos accusabitis et cum Christo dicetis:

Laus dei in sanctificatione.

Lamentauimus & non planxistis, tibijs cecinimus & non saltastis. Cecinit in hoc Psalterio et Dauid, utinam cantemus cum eo, aut saltem ad spiritus dei canticum saltare per Christum liceat, Amen.

Summa non horum modo psalmorũ sed & totius Psalterij additur.

Omnis spiritus laudet dominum. Halleluia.

Caro est cæca & ignorans dei, iccirco non attingit ad ea quæ in hoc libro canuntur. Quomodo enim laudabit dominum quæ dominum ignorat? Spiritum ergo necesse est ad hanc laudem inuitare, quandoquidem in spiritu & ueritate iam adoratur pater non in monte aut Hierosolymis. Verũ & ex Heb. & ex Græ. quod nos legimus, Omnis spiritus, significat omne quod spirat, id est uiuit, q. d, Omnis uita & angelorũ & hominum & quicquid habet spiraculum uitæ deũ agnoscat (ut diximus) & gloriam soli tribuat, qui uita est omnium, sed credentium uita æterna per Iesum Christum dominum nostrum,

Amen.

AVCTARIVM IO. POMERANI IN LIbrum Psalmorum, quod iam recens accessit.

PSALMVS PRIMVS.

Beatos dicit, qui audiunt uerbum dei & custodiũt illud. Alios cum suis traditionibus dicit esse Satanæ, etiam si fingãt religiones angelorũ, hos etiam cum sua doctrina & regno confundendos, quia insipiẽtia eorũ nota fiet omnibus hominibus, uerbum autem domini mansurũ in æternum.

BEATVS uir qui nõ ambulat in consilio impiorũ, nec stat in uia peccatorum, nec sedet in cõsessu illusorũ. Beatitudo.

Sed in lege domini est uoluntas eius, & meditatur legem eius die ac nocte. Hic est ut arbor plantata Fructus.
ad riuos aquarum, quæ dat fructum suum tempore suo, & foliũ eius non marcescit, et prosperũ est quic quid ipsa facit. At impĩj non sunt tales, sed potius Comminatio.
ut palea quã uentus dispellit. Ideo non permanent impĩj in iudicio, neq; peccatores in congregatione iustorum. Quoniam nouit dominus uiam iusto- Promissio.
rum, uia autem impiorum perit.

Ex secundo uersu certã accipe primi uersus sententiam. Siquidem beatitudinẽ esse dicit, habere uoluntatem in lege, id est uerbo domini, & hanc meditari, docere, confiteri & uocationi secundũ hanc seruire iugiter. Maxime uero perpetuo credere remissionem peccatorum, & nos esse deo acceptos per Christum secundum Euangeliũ siue dei promissionem. Breuiter sine uerbo dei syncere accepto siue credito & obseruato nullam dicit esse

beatitudinem. Ergo quod consilium impiorum & uiam peccatorũ & consessum illusorum dicit, necesse est intelligere esse sine uerbo dei. Consilium itaque impiorum est, quæcunque doctrina sine uerbo aut contra uerbum dei ab hominibus excogitata, quia impij uolunt consulere hominibus quasi cultu dei & religione sancta, maxime per legem operũ contra fidem in Christum. Via autem peccatorũ est, qua seducuntur omnes illi qui consilium impiorum amplectuntur, & sine iudicio (quia uerbum dei non nouerunt) sinunt se duci ab impijs magistris, ut & magister & discipulus cæci ambo in foueam cadant. Hic est maximus numerus hominũ in mundo, quia dilectionẽ ueritatis non suscipiunt, ideo necesse est ut credant mendacio 2. Tessal. 2. Et uide quid Paulus prædixerit 1. Timo. 4. non tam de magistris quam de discipulis erroris, deficient inquit à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum in hypocrisi, id est specie sancta docentiũ mendatium, &c. Habes itaq; magistros impiæ religionis cũ audis consilium impiorum, habes & stultos eorũ discipulos, cum audis uiam peccatorum. Illi sua mordicus tenent, & oderunt & persequuntur syncerum dei uerbum, hi uero libenter errori & impietati propter sanctam speciem obsequuntur, nec sinunt se corrigi uerbo dei, & quærentes suam statuere iustitiam, iustitiæ dei non sunt subiecti. Rom. 9. Manent ergo peccatores, & moriuntur in peccato suo, & deterius in conscientia perpetuo habent ex consilio impiorum, tantum abest ut inde iusti fiant, quia iustitiam fidei siue remissionem peccatorum sua iustitia excæcati non agnoscũt. Nihil prodest hic garrire multa de autoritate hominum, de multitudine errantium, de longitudine temporis, &c. In uia peccatorum & in certa damnatione ambulas, quando ambulas sine lege, hoc est sine uerbo dei, quia hic spiritus sanctus tibi beatitudinem negat. Vide uero quanta solicitudine spiritus sanctus in psalmista nobis depingat & exprimat speciem sanctã impietatis, ne specie à ueritate deficias. Consilium uocat non stultitiam, quia tales consiliarij, id est doctores, sapientes habentur, & eorum doctrina habetur sapientia & religio. Deinde uiam dicit non errorẽ, quia sancti habentur qui consilium impiorum sequuntur. Quis hic subsisteret, cum uiderit impiam doctrinam has glorias habere? At solus spiritus sanctus per reuelatum nobis dei uerbum detegit impietatẽ & admonet ne hac larua, ut totus mundus, decipiamur, dicens: Consilium quidem est, sed impiorũ, & uia quidem est, sed peccatorum, beatus qui his non accedit, aut qui ab his recedit, quia lex

aut

ut uerbum dei ibi non est, sed uerba & humanæ traditiones, ad salutẽ excogitatæ, quæ est ipsissima impietas, nõ beatitudo ut fingitur, sed certa damnatio, ut ait Paulus, in hypocrisi docentiũ mendatium, &c. Sed qui sunt illusores? Respondeo, sunt qui & opus & uerbum dei ludibrio habent, utcunque aliud simulent coram hominibus, ne uideantur esse Lucianici & planè Athei & omnis religionis siue falsæ siue ueræ cõtemptores, id quod uere sunt, qualis erat Herodes, circumcisus quidem & legalia Iudæorum externe obseruans, sed uulpis, quemadmodum Christus eum nominat, quales erant Saducæi resurrectionem carnis negantes. Matth. 22. ut et quidã ex Corinthijs 1 Cor. 15. His Epicureis utinã non plenus esset mundus, qui fabulam esse iudicant quicquid de pietate dicitur: Imò utinam non essent tales inter eos qui doctores pietatis sese iactant & qui sapientissimi uidentur: Item inter nobiles & populorũ rectores. Crede mihi. Non omnes hodie Papam amant, qui pro Papa agere uidentur, & euangeliũ gloriæ dei hæresin uocant, sed ut commodum interim uisum fuerit seruiunt hominibus. Sunt ergo isti illusores à superioribus impijs alij impij. Nam illi sua urgent & sanctitatem credi uolunt, quos secuti principes & reliquũ peccatorum uulgus, arbitrantur se etiam obsequium præstare deo si quem pio rum interfecerint. Hi uero uulpinã simulationem in lucro habentes, & pietatem & impietatem apud se occultæ eodem loco habent. Verum sæpe fit ut ex illis hi fieri soleant, dum suum consilium certo dei uerbo confundi & damnari sentiunt, quod ipsi siue bonum siue malum seruatum uellent, ne errasse uideantur, ne sua cõmoda amittant. Sic olim fiebant illusores pseudoprophetæ & uulgus eorum, id est principes, nobiles & plebei eis adherentes, quãdo sancti prophetæ obijciebãt eis manifestissima uerba ex Mose contra eorũ idololatriã. Hic licet conscientiæ confusæ & uictæ essent, tamẽ clamabant: Iste scilicet cultus dei tam sanctus, nihil esset? Condemnemus & occidamus prophetas hæresim docentes, &c. An non illusores sunt principes sacerdotum & senatus plebis, qui consultant, Ioan. 11. Quid faciemus? hic homo multa signa facit, si non obstiterimus omnes credent in eũ, & uenient Romani & tollent nostrum locum & gentem, &c. Qua conscientia quæso dederunt militibus pecuniam ut dicerent corpus Iesu furto è sepulchro ablatum, id quod dicerent se uidisse dormientes? Vides uero qua pertinatia isti illusores perdurant missso in apostolos spiritu sancto de cœlo, donec deus eos uastat & horrende perdit per Romanos. Hoc iudici-

um dei uoluerunt, hoc & hodie nostri papistæ uolunt. Nam reuelato dei uerbo, uicti episcopi, sacerdotes, papistici & monachi, ne uerbũ quidem habent aut mandatũ à deo quo suã conscientiã corã deo cõsolentur & confirment pro suis laruis & efficticis cultibus & religionibus, & missarũ abominatis sacrificijs. Arripiũt sacra biblia in manũ, id quod tandẽ nunc cogunetur, uident ueritatem ubiq; obuiam & in oculos incurrentem, nolunt uidere, quærunt tantum aliquam speciem, qua persuadeãt suo uulgo errorem, quando sibijpsis persuadere non possunt. An non isti sunt illusores. Interim colunt deum suum Maosim, ut prædixit Daniel, auro & argento & lapidibus præciosis, & adorant diabolum Matthæi 4. cadentes à uero deo, cuius uerbum non habent, sed persequuntur: nam non est cultus dei qui fit ex doctrinis & mandato hominum Matth. 15. Esa. 29. Ideo dedit eis diabolus imperia mundi, regna & diuitias, non tamen sine uoluntate et iudicio dei, quemadmodũ promittit diabolus. Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me. Vade in monasteria & uide quàm diuites, quàm tranquilli, quàm suaues sint mendicantes in regno papistico, ut ex his uilissimis quanta sit maiestas, & abundantia aliorum æstimare possis. Et hæc omnia sunt mendacio Satanæ parta, alioqui nos neq; de rebus neq; de diuitijs male loqueremur, potestatem uero à deo ordinatam colendam etiam docemus ex uerbo dei. At isti contra deum gloriam quærunt & uentrem colunt. Phil. 3. sed gloria erit in cõfusione & deus ipsorũ peribit. Quosdam nunc deus ex hoc Antichristi captiuitate per Euangeliũ liberat, quidam uero indurantur per consilium impiorum, alij ut dixi fiunt iam agnita ueritate illusores, maxime multi præsides eorum & qui eis adhærent, & prohibent prædicationem iustitiæ Christi & gloriæ dei, ut ualde incommodam, & dicunt uidentibus (ut & Esa. 30.) Nolite uidere, & aspicientibus, nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt. Loquimini uobis placentia, uidete uobis deceptiones, declinate à uia, relinquite semitã, cesset à nobis sanctus Israëlis, &c. Adeo securi fiunt nunc isti illusores, dum mandatis suis ac tyrannide et blasphemijs explodunt dei uerbum & persequuntur sanguinem innoxium, quasi iam sit ille deus mortuus, qui (si hoc credis) propter pios uastauit imperia Assyriorum, Persarum, Græcorum, Romanorum, is non cessabit nunc percutere uirga oris sui, id est, Euangelio sancto regnũ Antichristi et blasphemias eius, nisi interim Papa cum suis suo ipsius consilio aliud malum etiam sibi paret, donec eum, id est, blasphemum regnũ eius aboleat.

uboleat dominus noster Iesus Christus illustratione aduentus sui, ut Paulus prædixit, ut secundum prophetiam Danielis, detur omne regnum populo sanctorum in sæcula sæculorũ, Amen. An nõ illusor est papa iste Clemens cum suis secretarijs, qui missis legatis & literis promisit Conciliũ pro eccle siæ cõcordia, nõ tamen tale quale promissum erat in Comitijs Augustanis? Hoc iactauit in literis sese impetrasse, imò extorsisse ab optimo & clementissimo cæsare Carolo, & iamdudum se hoc ardentibus uotis desiderasse, ut qui ualde sitiat salutem animarum. Paulò post dum Concilium expectatur, Papa abit ad Gallos & efficit, ut illic sanguis effundatur confessorum Christi. Hoc solum uoluit iste illusor. Habes bona ecclesia, quod nam futurũ ubi sit Concilium Papistarum. Qui autẽ habitat in cœlis irridebit hos illusores, & dominus hosce subsannabit, tũc loquetur ad ipsos in ira sua &c.

Sic Paulus etiam omnes hæreticos & prauæ doctrinæ magistros describit illusores, non tunc quidem quando docere incipiunt, quia fieri potest ut consilio impiorum sint præuenti, aut insipienter errent, sed tunc quando semel atq; iterum uerbo dei sunt admoniti, tunc enim ait, certus esse debes, quòd talis hæreticus peccet et agat mala conscientia suo ipsius iudicio condemnatus. Tit. 3. Nos magnificamus hodie ex institutione Christi diuina sacramenta, quæ dei bonitas per Christum nobis consecrauit & donauit. Mirum autem quàm nos irrideant Anabaptistæ & alij traducentes nos rudi plebeculæ. Elementum inquiunt non potest hæc facere, hæc est eorum sapientia quam nemo antè nouit, taceo eorum reliquas blasphemias, non peccant iam ignorantia & cæcitate, ut forte in principio quando præ sua spirituositate & inuidia nihil aliud potuerunt uidere in Christi sacramentis quàm quod Turca aut brutum uidet, sed peccant nunc contemptu & illusione siue irrisione contra agnitam ueritatem. Quoties audierunt & legerunt nostra, quòd quæ magnifice prædicamus de sacramentis non sine uerbo dei prædicamus. Siquidem glorificamus in sacramentis Christi uerbum & institutionem Christi, id ipsi non ignorant, tamen pergunt mentiri contra nos quasi doceamus quæ non docemus, & calumniantur, et causantur multa de solo elemento, adeo apud hosce spiritus uerbum et mandatũ siue institutio tantæ maiestatis qua condita sunt omnia, nempe Christi, nihil est. Manifestum ergo est quòd sunt illusores suo ipsorum iudicio condemnati & mala conscientia agentes. Verum tu caue speciem, quemadmodum de consilio & uia dixi. Nam hic est consessus et, ut uetus translatio habet, Ca-

thedra, non in angulo eos agere audis, sed in ministerio publico uel ecclesiæ ut Saducæos, uel potestatis ciuilis ut herodem, non te moueat illudentium autoritas, ut deficias à lege siue uerbo domini. Habes itaq; quodnam sit consilium impiorum, & quis consessus illusorum, illud uocat Christus fermentum pharisæorum, hunc autem fermentum Saduceorum & Herodis. Matth. 16. Marci 8. Et exponit Lucæ 12. Cauete à fermento pharisæorum, quod est hypocrisis. Qui aũt ab his seductoribus seduci se patiuntur, stant in uia peccatorum, à qua nisi recedant, sed potius magistros secuti perrexerint, ad præcipitium uadunt æternæ damnationis. Hic enim est huius uitæ terminus. Hos omnes psalmus in fine uno uocabulo impios nominat, & eis opponit iustos qui uerbum dei amant & fatentur, id est, credunt per uerbũ in deum, ut uideas hic confirmari quòd ex sola fide iusti sumus coram deo. Siquidem hic nulla beatitudo, nulla iustitia est, quàm amare & meditari legem dei. Fides est ex auditu, auditus autem per uerbum dei: fructus sine dubio sequetur, &c. Hæc rursum hic in principio ex psalmi uerbis manifestis admonere uolui, ut scias quid tibi in psalmis atq; adeo in tota sacra scriptura (cuius hic psalmus breue argumentũ est) de pietatis atq; impietatis descriptione expectandum sit. Nam scripturæ contra hypocrisin res est, crassiora autem uitia etiam mundus iudicat. Sic enim ait Christus de inuulgando Euangelio. Spiritus sanctus cum uenerit arguet mundum de peccato infidelitatis & de iustitia, & de iudicio. Porrò hæc beatitudo tibi fide credenda est, non sensu metienda, non enim impij ferent sua consilia, uiam & consessum damnari, id est, suam fidem, iusticiam & iudiciũ quemadmodum Christus dicit: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, &c.

Ideo non permanent impij in iudicio. Iudicium hic significat officium iudicandi siue regendi potestatem, ut in sequenti psalmo, Erudimini qui iudicatis terram, id est, iudices siue rectores estis super terram. Est itaque hic simplex sententia. Seductores tandem patefiunt per legem siue uerbũ domini quod conspurcarunt & conculcarunt, & separantur ex ecclesia & congregatione iustorum ut palea à tritico, nemo eos amplius audiet: rectores uidebantur, sed lupi & uulpes erant in ecclesia. Sic perit regnũ pharisæorum apud Iudæos credentes, & apud nos regnum Antichristicum papistarum. Sunt quidem ad tempus arbor inuicta, sed non manent, contrà pij iudicantur esse puluis sed manent palma, cuius ne folium quidem perit. Psal. 92. Iustus ut palma florebit, &c.

PSAL

PSALMVS II.

De frustraneo conatu aduersariorũ ne Christus regnet: Ipse autem naturalis filius dei & deus uerus cui confidendum sit (ut in fine psalmi dicitur) constitutus est rex in ecclesia quæ cœpit in Iudæa & dilatata est in gentes per totum orbem terrarũ. Itaq; quem persecuti sunt Iudæi & gentes & principes terræ, hic est rex Iudæorum & gentium, & dominus dominantium. Beati qui confidunt in eum, quia filius dei natura est, & deus uerus, sed interim est etiam ex semine Dauid natus secundum carnẽ Rom. 1. Alioqui quomodo persecutionẽ pateretur ab infidelibus, aut quomodo oscu landus proponeretur fidelibus? Maledicti uero qui hunc filium dei in infidelitate perdurantes uoluerint experiri iratum. Nam constitutus est à deo iudex uiuorum & mortuorum. Acto. 10.

Consilium impiorum.

QVare tumultuantur gentes, & populi meditantur inania. Consurgunt reges terræ & principes consultant simul aduersus dominum, & aduersus Christũ eius. [a] Dirumpamus uincula eorum, & proiiciamus à nobis funes eorũ. At habitator cœli ridet, et dominus subsannat eos. Aliquando loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos. Ego autem constitui regem meum super Zion montem sanctum meum. [b] Prædicabo statutum quód dominus dixit ad me. [c] Filius meus es tu [d] ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ, et possessionem tuam terminos terræ. Conteres eos sceptro ferreo, et ut testam confringes eos. Nunc ergo uos reges erudimini, disciplinam accipite uos iudices terræ. Seruite domino in timore, & exultate in tremore. Oscu

Comminatio diuina.

Confirmatio Euangelij & regni Christi.

Exhortatio ne persequãtur, sed osculentur Christum.

lamini filiũ, ne fiat ut irascatur, et uos pereatis in uia,

Promissio maxima. quoniam breui exardescet ira eius, at beati omnes qui confidunt in eum.

a Dirumpamus.] In cõmentarijs feci hæc uerba esse fidelium impietatem aduersariorũ Christi detestantiũ, sed melius dices esse uerba consultantium impiorũ, Dirumpamus uincula eorũ, id est, domini et Christi eius, &c. Euangelium, Christi, liberationem illam æternam uocant uincula & funes, quia subdi nolunt ut saluentur, & Euangelium non seruit cupiditatibus & seductioni ipsorum. Sic hodie dicunt: Prius perdemus terras nostras & homines quàm illam doctrinam suscipiamus, &c. Et uide hic antithesim diuersorum consiliorum. Impij consultant, dirumpamus, &c. Dei autem consilium est. Ego constitui regem meum, &c. Filius meus es tu, ego hodie genui te, Postula à me, &c. Consilium domini manet in æternum. Psal. 33. Dominus dissipat consilia gentium, &c.

b Prædicabo statutũ.] Siue decretum, id est, Ego rex constitutus à deo patre prædicabo per me & meos prædicatores in meo regno usq; ad fines terræ omnibus gentibus nihil aliud quàm quod pater prædicandum statuit & decreuit, nihil morabor statuta & decreta, & omnia consilia aduersariorum, quas blasphemias necesse est perire irridente deo, Sic in Ioanne sæpe ait. Sicut mandatum dedit mihi pater sic facio: item, sic loquor in mundo: item, quod scimus loquimur, & quod uidimus testamur, &c. Statutum uero dei patris à me prædicandum est quòd dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te, postula à me et dabo tibi gentes, &c. Hanc dictionem siue hoc dicere patris, hoc consilium et statutum dei, quòd ego sum filius dei nunc datus toti mundo in salutem confidentibus in me, debeo prædicare non in Iudæa solum, sed per totũ mundum, ut in filio cognoscatur pater, omnibus alioqui hominibus incognitus, quemadmodum Ioannes Baptista ait: Deum nemo uidit unquam. Vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit, &c. Sic se prædicat filius sæpe in Ioanne: Sic deus dilexit mundum ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eũ non pereat, sed habeat uitam æternam, &c. Ego sum uia, ueritas et uita. Nemo uenit ad patrem nisi per me. Sine me nihil potestis facere, &c. Aduersarij dicunt: Nos nostra statuemus, quod Euangelium dicitur hæresis est, uincula et funes, Pater autem dicit: Ego mea statuam, uolo per filium innotescere mundo in salutem credentibus, non illud aduersariorum, sed hoc dictum uel uerbum siue statutum dei stabit in æternum, ut omnes glorificent

nificent filiũ sicut glorificant et patrẽ. Ioan. 5. Nouus hic prædicator Christus filius dei est. Nouus rex, noua lex, antiqua abrogatur, Non prædicabit hic rex, hic doctor, hic sacerdos filius dei Moſen et legis opera. Nõ enim sub lege & seruitute hic agendũ est, sed sub gratia, sub libertate, sub filio. Hic est semen Abrahæ cui promissa est hæreditas totius mundi, quẽ omnes osculentur, adorent, nisi uelint perire. Siquidẽ beati omnes qui confidunt in eũ.

c Filius meus es tu.] Certissimum hoc testimonium est de Christi diuinitate, quemadmodum epistola ad Hebræos dicit. Cui unquam angelorum dixit deus, Filius meus es tu? Siquidem supra angelicam naturam non inuenitur aliud superius quàm naturalis deus. Est autẽ ibi Christus, ergo est natura deus, et quamuis homo Christus Iesus supra angelos sit, tamen hoc non esset nisi hic homo simul deus esset, angelorum creator. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est. Admoneo hic obiter lectorem, siue nostra legat siue uetera scripta piorum, quando fit mentio, nunc diuinitatis, nunc humanitatis Christi domini qui deus & homo est, ne occupetur uanis cogitationibus discerpendi Christum, id est, separandi diuinitatem ab humanitate, ne tandem amittat totum Christum, & humanum quiddam sibi fingat de tanta maiestate, incomprehensibili mysterio, Christo in una persona deo & homine, qui crucifixus & mortuus, resuscitatus est accepta omni potestate in cœlo & in terra, super omnem principatum & potestatem etiam angelicam, super omne nomen non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro nominatũ, & sedet in dextera patris donec omnes inimici subijciantur sub pedes eius, qui est caput ecclesiæ & omnia in omnibus adimplet. Ephe. 1. Nos ut ueteres quoque uerbis quandoque laboramus dum de duabus in Christo naturis loquimur, sed quia hic est incomprehensibile & ineffabile huius unitionis sacramentum, de quo Ioannes dicit: Verbum caro factum est, tutius loquimur uerbis scripturæ sanctæ, quæ utcunque duas naturas in Christo fateatur, tamen uerbis non separat inseparabilem, ut enim ipse separari non potest, ita ne uerbis quidem eum scriptura separat, quemadmodum & ipse Christus ait: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Si uideritis filium hominis ascendentem ubi erat prius. Pater clarifica filium claritate quam habui priusquam mundus fieret apud te. Philippe qui uidet me, uidet & patrem meum, non credis quòd ego in patre & pater in me est? Rom. 1. Filius dei genitus est ex semine Dauid secundum carnẽ,

hic tam etsi addendo, secundum carnem, fateatur duas naturas in Christo, tamen ne separet uel uerbo personam Christi, dicit filium dei genitum ex semine Dauid, et sequitur, Qui declaratus est filius dei, &c. Ieremiæ 23. Hoc nomine uocabunt eum, id est, filium Dauidis, dominus iustificator noster. Et Esaiæ 53. Cognitione sui ipse seruus meus iustus iustificabit plurimos. Nam peccata eorum portat, &c. lege et Esa. 11. Sic et Moses scribit deum promisisse nobis, quòd in semine Abrahæ benedicendæ sunt cunctæ cognationes terræ. Et nos à tempore apostolorum sic loquimur et fatemur in symbolo de Christo. Credo in Iesum Christum filium patris unicum, dominum nostrum, qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria uirgine, passus sub Pontio Pilato crucifixus, mortuus et sepultus, descendit ad inferos, Tertia die resurrexit à mortuis, Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram dei patris omnipotentis, Inde uenturus est iudicare uiuos et mortuos. Quem ibi quæso fatemur conceptum, natum, passum, mortuum, suscitatũ filium patris unicũ dominũ nostrũ, Sic enim dicimus: Qui scilicet filius patris unicus, dominus noster conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria uirgine, passus, &c. Quem autem fatemur ibi regnare super omnia, et iudicaturum, nisi eundem filiũ dei natum ex Maria uirgine, crucifixum, mortuum resuscitatum?

Hæc nunc diligentius admoneo, cum legis communicationes idiomatũ aut alleoses, quæ possunt aliquo modo pie dici, tamen præter cõsuetudinem scripturæ, ne rapiaris aliò, contra gloriam Christi et certam in Christo deo & homine salutem. Nam periculum est, ut dixi, ne amittas tuis pulchris cogitationibus totum Christũ dum partes eius quæris qui indiuisibilis est. Vidimus quosdam, qui ut impie negarent nobis institutionem Christi de sacramento, & pro corpore Christi quod Christus ibi dat ad edendũ in sui commemorationem, facerent nobis significatum fictum, mentitũ corpus, quasi uero tale tradatur pro nobis et prosit nobis, & sanguis fictus siue allegoricus effundatur pro nobis in remissionem peccatorum, et multũ prosit: audebant blasphemè asserere, carnem Christi non prodesse quicquã, & ridiculè interpretari Ioan. 6. Caro mea, id est, diuinitas mea uere est cibus, &c. Quò alij cadunt et tu cadere potes, nisi spiritus sanctus te cõseruet in uerbo Christi. Spirituosi fieri possumus nostra præsumptione, Soli autẽ paupere spiritu uere spiritũ dei habent, et glorificant dei uerbum, siquidem credunt omni uerbo dei, et nihil morantur quòd iactatores spiritus disputato-

res

res esse possunt, fideles autem esse non possunt. Nos autem crescamus in cognitione domini nostri Iesu Christi qui accepit nomen super omne nomẽ, ut sciamus quæ in Christo donata sunt nobis. Qui fidelis est, utcunq; adhuc errare possit, tamen gloriam prædicationis Euangelij et institutionẽ Christi de sacramentis contemnere non potest, tantum abest ut cũ papistis blasphemet, & cum Anabaptistis institutionem Sacramentorum spirituositate peruertat. Vtinam solum Christum & hunc crucifixum sciamus esse nostrã sapientiam, iustitiam, sanctificationem & redemptionem, qui non in aliquẽ angulum cœli retrusus est, sed quod humanæ cogitationes non capiũt. propiciatorium nostrum est & sedes gratiæ, non in templo Hierosolymorum, ut propiciatorium Mosis quod perijt, sed paratum à deo salutare ante faciem omnium populorum & gentium, & Iudæorum ubique, ut cecinit Simeon. Donec non poteris exprimere hoc ineffabile mysterium: Verbum caro factum est, da gloriam deo & captiua omnem intellectum in obsequium Christi. Nunc redeo, Christus natura filius dei est, & natura deus, quia hic accipit non solum Iudæos in Zion, sed etiam gentes usq; ad extrema mundi, hoc regnũ soli deo debetur, hoc solum interest quod filius à patre accipit, sicut & à patre nascitur, et præterea manifeste hic pronuntiantur beati, qui confidunt in filiũ, quæ gloria solius dei est. Hoc & Christus fatetur, Ioan. 17. Sicut, ô pater dedisti filio potestatẽ omnis carnis, ut omne quod dedisti ei det eis uitã æternã. Hæc est aũt uita æterna, ut cognoscãt te solum uerũ deũ, & quẽ misisti Iesum Christũ. Itẽ, tui erant & mihi eos dedisti, itẽ pro his rogo quos dedisti mihi quia tui sunt. Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt. Item, pater quos dedisti mihi uolo ut ubi sum ego et illi sint mecũ, ut uideãt claritatẽ meã quã dedisti mihi, quia dilexisti me ante cõstitutionẽ mundi. Hanc Christi claritatẽ contemptores uerbi dei, et sectarij hæretici uidere nõ possunt, discipuli aũt Christi uidẽt, utcunq; nũc in speculo, & ad eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam tanquã à domini spiritu. 2. Corin. 3. Idem quod hic in psalmo, pater clamat super Christum baptizatũ ad fluenta Iordanis. Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui, quicquid dixerit, quicquid fecerit, quicquid statuerit, quicquid passus fuerit, mihi placebit. Nullus cultus, nulla doctrina, nulla religio erit aliquid præter hunc filium, quisquis extra eum fuerit, quisquis eius uerbum non susceperit maledictus esto, & sub ira dei maneat, non potest mihi non placere qui filiũ meum susceperit, suscipit autem qui eius uerbũ seruat

credens eum esse filiũ dei & saluatorem mundi, quemadmodum in monte pater addit. Hunc audite. Et hic. Reges intelligite. Osculemini filiũ ne pereatis in uia uestra, quã uos uiam esse putatis non errorem, religionẽ non uanitatem, quemadmodum de uia peccatorũ dictum est psal. 1. Perijt regnum & sacerdotiũ Iudæorũ, perijt Romanorũ imperiũ, quæ conscientia nunc metuit Papam cum puppis suis? Pereant qui perire uolunt, Regnum filij dei stabit in æternum. Nihil proficiunt tumultuantes gentes, &c. Quis potest prævalere contra filiũ dei à patre constitutum super omnia regem?

d Ego hodie genui te.] Id est natura & coæternus mihi patri es filius, quem hodie apud me genui ubi semper est hodie, nec est in deo aut heri aut cras, sed est ibi una & perpetua dies quæ semper est hodie. In illo inquit hodie quod in me æternum est genui te. In me non est nox, non agebam in tenebris ante conditam mundi lucem: Semper apud me est hodie, non simile quidem diebus sæculi, sed æternum, immensum, incomprehensibile, ineffabile hominibus, Semper es mihi filius, Aeternus ego pater, æternum habeo filium. Sicut non fuit quando non eram deus pater, ita nunquam fuit quando tu non, eras dei patris filius & deus filius. Siquidem in principio quando omnia creata inceperunt, erat uerbum, & uerbum erat apud deũ, & deus erat uerbum, hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est, Quod Ioannes dicit. Erat ante principium, & erat apud deum, & erat deus, per hoc egreditur extra omnem creaturam, & ingreditur in illas tenebras æternitatis, ubi lux est in deo, & æternũ hodie, ubi omnis sufficientia, ubi nulla re indiget deus, neq; cœlo neq; terra, &c. Es itaq; inquit filius meus ex mea substantia non aliunde genitus, uerus natura & æternus deus, deus de deo, lumen de lumine, deus uerus de deo uero, genitus non factus, ὁμοούσιος patri, per quẽ omnia facta sunt. Et licet homo factus deiectus sis, factus patri obediens, ut tumultuentur aduersum te gentes, consultent principes, conspiret uniuersus orbis aduersus gloriam tuam, tamen rursum glorificabo te ea gloria quam habuisti apud me priusquam mundus fieret. Postula à me & dabo tibi gentes, &c. ut omnes glorificent filium sicut glorificant & patrem, uerum esse deum filium & patri æqualem & coæternum sed in salutem pro nobis traditum credentes & prædicantes, &c. Sic etiam hũc locum psalmi interpretatur Augustinus & fere omnes. Quanquam, inquit, per hoc quidem dicit: Hodie, possit etiã intelligi dies ille quo Christus

secundum

secundum hominem natus est, tamen quia hodie præsentiam significat, atq; in æternitate neque præteritum quicquam est quasi esse desierit, neque futurum quasi nondũ sit, sed præsens tantũ, quia quicquid æternũ est semper est, diuinitus accipitur de æterna generatione sapientiæ dei. Intelligit Augustinus ex his psalmi uerbis illam æternam de Christo filio dei coæterno ueritatem, quòd generatio filij semper est, nec præterit nec futura est, quia æterna est. Ideo dixit genui, ne nouum putaretur scilicet, ne uideretur incepisse. Hodie autem addidit, ne præterita generatio uideretur. Ego in prioribus cõmentarijs meis hanc sententiam horum uerborum, Ego hodie genui te quam nunc dixi non suscepi, sed aliam ex sacris literis uolui, quam dum indico negligo tractare quod præcedit. Filius meus es tu, id quod tamen maxime tractatum oportuit ad gloriam Christi, relinquo tamen ibi ut omnibus Christianis notum, & tracto solum illa uerba. Ego hodie genui te, quæ uolo illic non de æterna illa & ineffabili filij generatione dicta, sed de reuelata gloria filij dei post resurrectionem per inuulgatum Euangeliũ hodie, id est in tempore gratiæ, de quo scripturæ sæpe meminerunt, ut sic intelligatur, filius meus es tu simpliciter ab æterno & æternus, sed hoc mundo ignotum fuit omnibus sæculis. Hodie autem, id est, nunc in mundo post passionem genui te, id est, genitum à me, hoc est, uerum filium dei per inuulgatum Euangelium declaro, attestantibus miraculis, quemadmodum & Esaias dixit: Filius datus est nobis. Filius quidem ab æterno, sed iam datus est nobis postquam paruulus natus est nobis, & iam uocabitur deus, pater futuri sæculi, &c. qui antea non habebat apud nos nomen. Sic & angelus ad Mariam. Quod, inquit, ex te nascetur sanctum uocabitur filius dei, ab æterno filius dei iam uocabitur filius dei, & rursum. Et filius altissimi uocabitur. Et Esaias dicit: Et uocabitur nomen eius Emanuel. Non fiet tunc primum Emanuel, sed ab hominibus uocabitur & agnoscetur. Ieremias. Et uocabunt eum dominus iustificator noster. Hæc omnia de uero quidem filio dei dicuntur, sed declarato in mundo. Hunc primogenitum ex mortuis uocat scriptura, & licet hoc simpliciter intelligi possit, quòd Christus primus resurrexit autor ipse resurrectionis atque adeo ipsa nostra resurrectio, tamen ego nullam aliam sententiam uolui in commentarijs quã hanc Pauli. Rom. 1. Qui declaratus est filius dei cum potentia secundum spiritum sanctificationis ex eo quòd resurrexit à mortuis. Quod ergo legis me dixisse, mihi non uideri hoc de æterna Christi generatione dictum, de

solo uerbo genui, intellectum uolo, quod tum de declarato filio interpretabar ex scriptura ut dixi, propter additum aduerbium hodie, quemadmodum me nihil aliud ibi tractare uides, quæ sententia si tibi probatur habes unde confirmes, ego alterã quam suprà dixi malo, quia non dicit, declarauit te genitũ, sed genui te, nisi subaudias genui te scilicet mundo per declarationem, quia sequitur postula à me, &c. Impia autẽ sententia fuerit, si mea uerba sic accipias, hoc non esse dictum de Christi diuinitate, nempè hoc totum: Filius meus es tu, &c. Nam etiam si hic non adderetur. Ego hodie genui te, tamen filius meus es tu, natura filium & diuinitatem eius ucram & æternam nobis certissime testatur, quem sequentia dominum omnium ostendũt & iudicem, & beati pronuntiantur qui confidunt in eum: & præterea, siue de declarato filio, siue de non declarato intelligas illud, Ego hodie genui te, quis non uidet diuinitatem filij declarari? Certissimum ergo hic est testimoniũ æternæ ueræq; diuinitatis Christi, quando dicit deus: Filius meus es tu, utcunque accipias illud, Ego hodie genui te, quod & ipsum ad idem ueræ diuinitatis testimonium pertinet, etiam si tantum de declarato dei filio accipias. Sed ais: Argumenta tua & scripturæ in commentarijs citatæ solum probant alteram expositionem de declarato filio dei. Respondeo: Verum est. Non enim tunc aliud uolebam in his uerbis Ego hodie genui te. Nunc autem ostendo paucis quoniã illa non obsint ad expositionem quam nunc dixi. Primum quòd dixi periculum esse, ne quis putet filiũ uerbo genitũ, quia præcedit, Dominus dixit ad me, uanum est & nõ opus erat mihi illo timore. Deinde aduerbium hodie longe diuersum est in his orationibus. Hodie reuelatur Christus, reuelatur Euangeliũ, & hodie pater deus gignit filium deum, illic enim tempus est, hic si de æterna illa & ineffabili generatione intelligis tempus non est. Quid uero dicemus ad citationem Pauli, Actorum 13? Respondeo, Hæc etiam illic potest esse sententia Pauli. Necesse erat Iesum resuscitari, non manere in morte, non corrumpi eius corpus, quia filius dei est, idq; probat nempè filium dei esse ex psalmo, &c. De loco ex epistola ad Hebræos suprà diximus, ubi admonui ne discerpas Christum, &c.

PSALMVS III.

Titulus: Psalmus Dauid cum fugeret Absalom filium suum.

Quemadmodum fides se erigit promissionibus dei in summa tentatione quando

quando uidemur à deo derelicti, ut Dauid in seditione Absolonis. Siue inquit dormiam, siue uigilem conseruas me ab hostibus, in te securus sum, alioqui perirem per eos.

DOmine quàm multi sunt qui afflígunt me, multi insurgunt aduersum me. Multi dicũt de anima mea, nõ est ei salus in deo, Sela. Tu autem domine scutũ es pro me, glorificans me, & exaltans caput meum. Voce mea ad dominum clamo, et ipse exaudit me de sancto monte suo, Sela. Ego cubo & dormino et euigilo, quia dominus sustentat me. Non timebo centum milia populorum, qui circundant me. Exurge domine, salua me deus meus, quoniã tu percutis in maxilã oẽs aduersantes mihi, dentes impiorũ confringis. Apud dominũ est salus, et tua est benedictio super populũ tuum, Sela.

Persecutio & damnatio.
Spiritus blasphemiæ & tentatio fidei.
Fides.
Mira fidei securitas.
Oratio fidei.
Promissio.

Dictio Sela, ut quibusdam uidetur, nihil aliud est quam enclitica uersus completio, quemadmodum apud latinos dicier pro dici: nam certum est, quòd Sela nihil addit sententiæ. Quòd uero quidam Sela confirmantis notam faciunt quemadmodum Amen, nescio qua ratione faciant. Ego per Sela admoneri lectorem puto ut meditetur illud quod proxime præcedit, id est, attendat et bene explicet. Nam credo huius dictionis uim expressam in hebræo Psal. 9. ubi legimus. In operibus manuum suarũ comprehensus est peccator, ibi additur in Hebreo non solũ Sela, sed sic, Meditatio Sela, Hieronymus ibi interpretatur, Meditatione semper, quemadmodum Sela pro semper accipere solet. Quod uero non ad sequentia, sed ad præcedentia respiciat inde notũ est, quia nusquã in principio uersus ponitur, præterea in hoc psalmo in fine ponitur psalmi, ubi ad sequentia respicere nõ potest, quia nihil sequitur.

PSALMVS IIII.

Titulus. Psalmus Dauid ad præcinendum fidibus.

Quemadmodũ apud nos aliquis legit uel præcinit lectionẽ, uel epistolã

uel Euangeliũ, & cõgregatio respondet postea aliquo cantico, præcinitur autem nonnunquã fidibus uel organo, id quod & apud Hebræos fiebat, sed non sine additis uerbis. Nam fides tangens simul canebat uerba sacra, id quod ualde multũ afficit auditores, quemadmodũ uides in historia Elisei 4 Reg. 4. Sic & Dauid cithara cecinit, id quod dæmoniũ Saulis ferre nõ potuit. Alij uarie hos titulos & alijs uerbis interpretati sunt. Sequitur argumentũ psalmi. Palmus est consolatio cõtra scandalũ fidei, quòd iustis mala, impijs bona contingunt. Iere. 18. Interim deus mirificat sanctũ suum uel sanctos suos, id est mirabiliter eos in medijs periculis & morte sub cruce seruat, eripit, consolatur, corroborat, glorificat, breuiter per fidem & uerbũ semper facit inuictos. Impij uero hypocritæ uanitatẽ et mendacia, quasi cultum dei sequuntur, secure irrident pietatẽ sub cruce laborantẽ, & carnali proprietate excæcantur.

Oratio fidei. Habeo deum Patrem. Apostrophe docens infideles hypocritas.

CVm ínuoco exaudí me deus íuſtitiæ meæ, qui conſolaris me ín anguſtia. Miſerere meí, et exaudí orationẽ meam. Vos príncipes uirí quouſq; [a] gloría mea erit opprobrío? quare dílígitis uanitatẽ et quęrítis mendaciũ? Sela. Cognoſcite q̃ mirabíliter agit dñs erga ſanctos ſuos, dñs audit quoties clamo ad eũ. Síiraſcímíni nolite peccare, loquímíni cũ cordíbus ueſtrís ín cubílíbus ueſtrís et expectate, Sela. Sacrificate ſacrificia íuſtitię, & ſperate ín dñm. Multí dícũt, quís oſtendet nobis bonum? attu dñe [b] leua ſuper nos lumen uultus tui. Tu letificas cor meum, dum illi frumento & muſto abundant. In pace ſimul cubo & dormío, quoniã tu ſolus domine ſecurum habitare me facis.

a Gloria.] Id est, psalmus uel doctrina mea qua glorifico deum. Contemptus uerbi.

b Leua, &c.] Id est, hilari uultu respice nos. In deo diues.

PSALMVS V.

Tit. Psalmus Dauid ad præcinendum pro hæreditatibus.

Impij hæreditatẽ habent à deo quẽ nõ agnoscũt, id est, bonis temporalibus abundant et honoribus ut superiori psalmo dictũ est, & præterea sua hypocrisi

hypocrisi contra dei uerbũ excæcati pios ut hæreticos condemnãt, & pro suis iustitijs et impio cultu æternã hæreditatẽ sibi pollicentur, quis in tantis scandalis cõsistet? Piorũ aũt est hæreditas, qui in hoc psalmo docentur, qui sint tuti aduersus has species & Satanæ laruas, & simul nobis indicatur quantũ negocij sit fidei aduersus insidias antiqui hostis. Mane inquit commendabo tibi omnia oratione fidei & tutus ero per diẽ & omne tempus.

VErba mea auribus percipe dñe, attende meditationẽ meã. Aduerte ad uocẽ clamoris mei, rex meus et deus meus, quia ad te oro. Mane audí uocẽ meã, mane parabo me tibí et obseruabo. Quoniã nõ es deus cui placeat impietas, malícíosus nõ morabít apud te. Iactatores nõ cõsistẽt corã oculís tuís, odísti oẽs operarios íniquitatis Perdís loquẽtes mendaciũ, sanguinariũ et subdolum âbomínatur dñs. Ego aũt in multitudíne misericordiæ tuæ íntroibo in domũ tuã, adorabo ad tẽplum sanctum tuũ in timore tuí. Dñe deduc me in iustítia tua propter ínímícos meos, cõplana ante me uiã tuã. Quoníam [a] nihíl certi est in ore eorũ, ínteríora eorũ sunt mœstítia, sepulchrũ patẽs est guttur eorũ, tamen línguís suís blandíunt. Condẽna eos deus, ut frustrent cõsilijs suís, ꝓpter multitudínẽ ꝓuaricationũ suarũ expelle eos, quoniã irritant te. Letent uero oẽs qui cõfídunt ín te, in ęternũ ouent quia ꝓtegis eos, exultent ín te quí dílígunt nomen tuũ. Quoniã tu dñe benedícis iusto, beneuolentía uelut scuto coronas eũ.

Votum.

Tales sunt omnes hypocritæ contra dei uerbum insanientes, quacunque tandẽ specie tegant impietatem.

Psal. 1. Quoniã nouit, &c.

[a] *Nihil certi, &c. Id est, doctrinã eorũ facit inquietas cõscientias, dum docent tantum opera & non dei gratiam.*

PSALMVS VI.

Titulus. Psalmus Dauid ad præcinendum ogdochordo.

Hic summa angustia & desperatio describitur, & tamen inuocat fidelis misericordiã dei, ergo prorsus à fide non defecit, tametsi hoc ipsi uideatur, nempè quòd sit penitus à deo derelictus. Est itaq; hic commendatio gratiæ & confutatio liberi arbitrij per exemplũ experientiæ, contra iustitiam & dogmata impiorũ, qui operibus sisi gloriantur in mundo & persequuntur prophetas & gratiæ populum.

Pathetica oratio grauissimã exprimens fidei tentationẽ

DOmine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me. Miserere mei domine quoniã infirmus sum, sana me dñe quoniam cõturbata sunt ossa mea. Et anima mea turbata est ualde, sed tu dñe quousq; Conuertere dñe et eripe animam meã, salua me propter misericordiã tuã. Quoniam non est in morte memoria tui, in inferno quis gratias aget tibi? Laboro gemitu meo, madefacio tota nocte lectũ meum, lachrymis meis rigo stratum meum. Squalet præ tristitia facies mea, et inueterauit, dũ undiq; tribulor. Discedite à me oẽs operarij iniquitatis, quoniã audit dñs uocẽ fletus mei. Dñs audit obsecrationẽ meã dominus suscipit orationẽ meã. Erubescant et conturbẽtur ualde omnes inimici mei, uertantur in fugã & erubescant subito.

Respiratio fidei indicans quare turbatus fuerit, nempe propter hypocritas et Satanã suadẽtes q; esset seditiosus, hæreticus, nõ habẽs deũ exaudientẽ.

PSALMVS VII.

Tit. Innocentia Dauid. De qua cecinit domino, propter uerba Aethiopis filij Iemini.

Dauid suos calumniatores habuit, nos nostros, seditiosi dicimur & hæretici, odio habemur ab omnibus, canamus et nos domino hanc innocentiã, ut glorificet per nos deus uerbũ filij sui in ecclesia sancta, id quod est regnũ. Notũ enim esse debet ecclesiæ Christi, quòd aduersarij nostri, nisi resipiscant, male peribunt, ut Iudæi perierunt.

Domine

DOmine deus meus in te cõfido, salua me ex omnibus persequentibus me & erue me. Ne rapiant ut leo animã meam, & lacerent dum non est qui eruat. Dñe deus meus si feci hoc, si hæc iniquitas est in manibus meis. Si retribui malũ pacẽ habẽti erga me, aut afflixi eos qui me sine causa persequuntur. Persequatur inimicus animã meam & comprehendat, & conculcet ad terrã uitam meã, & gloriã meã in puluerẽ collocet, Sela. Exurge domine in ira tua, & eleuare cõtra furores tribulantiũ me, et excita mihi iudicandi potestatẽ quã mihi præcepisti, ut cõgregatio populorũ circundet te, ꝓpter ipsam in altũ reuertere. [a] Dñs est iudex populorũ, iudica me dñe secundũ iusticiã meã, & secundũ hanc innocentiã meã. Cõsummet quẽso malicia impiorũ, et dirige iustũ, tu eñ deus iustus probas corda et renes. Scutũ meũ est apud deũ, saluantẽ rectos corde, deus est iudex iustus, & deus cõminans quotidie. Nisi cõuertantur, gladiũ suũ acuit, tendit arcũ, et dirigit eũ. Et super ipsum parat tela mortifera, sagittas suas aptat ad perdendũ. Ecce ille parturit iniquitatẽ, cõcepit laborẽ, & pariet rem nihili. Lacũ excidit et effodit eũ, et incidit in foueã quam fecit. Cõuertetur labor eius in caput eius, et iniuria eius descendet in uerticem eius. Gratias ago dño pro iustitia eius, & psallã nomini dñi altissimi.

Contentio & promissio nõ quærentis sua, sed se ipsum offerentis.

Quemadmodum Saul facit cui nihil mali feci.

Recte Felix hoc transtulit.

Oratio contra hostes pro restitutione in regnum ut populus deceptus redeat ad deũ.

a Dominus est, &c. Id est, Neque ego neque alius, sed dominus ipse solus regnat super nos.

PSALMVS VIII.

Tit. Psalmus Dauid ad præcinendum super Githith.

Githith instrumentũ musicũ esse uolunt. *Christi nomen euulgatur per*

Euangeliũ ad gloriã dei patris in toto orbe terrarũ, ex ore infantiũ & lactentiũ, in cõfusionẽ & destructionẽ illorũ qui animo uindicandi ardẽt contra Euangeliũ Christi confessores, Hic nõ armis et potẽtia, sed ex ore infantium, ut dictũ est, stupendo corã oculis fideliũ miracula, ædificatur nouũ cœlum, nouus mundus, quod regnũ dei, regnũ Christi, regnũ cœlorũ, & ecclesia sancta appellatur. Hic nouũ lumen spiritus sancti est luna & stellæ à sole iustitiæ illuminatæ. Hic ipse Christus sol est, paulisper tenebris, & ignominia passionis obscuratus, quãdo à deo & omnibus creaturis derelictus uidebatur, sed paulò post glorificatus in dextera patris nomen accepit sup omne nomẽ Eph. 1. ut psal. 2. diximus: Omni potestate accepta in cœlo et in terrã.

Regnũ Christi fortißimum et eternũ fundatur ex prædicatione despectorũ uel inuitis portis inferorum.

Nouus mũdus.

Nouus rex.

DOmine dominator noster, q̃ admirabile est nomẽ tuũ in uniuersa terra, quę tibi gratias agit in cœlo. Ex ore infantiũ et lactentiũ fundasti fortitudinẽ, ꝓpter inimicos tuos, ut destruas inimicũ et ultorẽ. Quoniã uidebo cœlos tuos opus digitorũ tuorũ, lunã et stellas quę tu fundasti. Quid est homo q̃ memor es eius, et filius hominis quòd uisitas eũ? Derelictũ paulisper à deo sines eũ, at gloria et decore coronabis eũ. Dñm cõstitues eũ super opera manuũ tuarũ, omnia subiecisti pedibus eius. Oues et boues uniuersas, et reliquas bestias campi. Volucres sub cœlo et pisces in mari, et ea quæ perambulãt semitas maris. Domine dominator noster, quã admirabile est nomen tuum in uniuersa terra.

Nõ deest Christianis uictus.

PSALMVS IX.

Titulus. Psalmus Dauid ad præcinendum de specioſa iuuentute.

Specioſa iuuẽtus sunt Christiani, siue quicũq; fideles à condito mũdo, ciues regni Meßiæ (de quo dictũ est psalmo superiori) qui spiritualibus armis fortes sunt bellatores, patiẽdo uincentes, ut tyranni pereant, ecclesia maneat & uoret suos uoratores, uelint nolint pereundũ est aduersarijs nostris, ut semper perierunt. Regnũ autẽ Christi & Christianorũ est æternum. Itaq; hic gratias agit ecclesia, &c.

Gratias

GRatias ago dñe ex toto corde meo, narro oĩa mirabilia tua. Lętor et exulto in te, psallo nomini tuo altissime. Quod inimicos meos uertisti in fugam, corruerũt et perierũt corã te. Quoniã tu agis iudiciũ & causam meã, sedes super thronũ iustus iudex. Increpas gentes et perdis impiũ, nomen eorũ deles in ęternũ et semp. Inimicorũ gladij defecerũt penitus, ciuitates euertisti, perijt memoria eorũ cũ ipsis. Dñs aũt in æternũ sedet, parauit sedẽ suã ad iudicandũ. Et ipse iudicabit orbẽ terræ iustissime, & gubernabit populos æquissime. Et dñs est protectio pauperis, ꝓtectio in tẽpore tribulatiõis. Idcirco sperant in te qui nouerũt nomen tuũ, quoniã nõ derelinquis quęrẽtes te dñe. Psallite dño q habitat in Zion, annũciate inter populos opa eius. Quoniã recordat et est requirẽs sanguinis eorũ, nõ obliuiscit clamorũ pauperũ. Miserere mei dñe, uide quoniã affligor ab odientibus me, qui exaltas me ex portis mortis. Vt enarrẽ oẽs laudes tuas in portis filię Zion, exultẽ in saluatione tua. Demersę sunt gentes in foueã quã fecerũt, pes eorũ captus est reti quo sunt insidiati. Ita dñs innotescit ꝙ est iudiciũ faciens, impius illaqueat ope manuũ suarũ, Meditatio Sela. Cõuertant impij ad infernũ, oẽs gentes quę obliuiscũtur dei. Quoniã non obliuiscet perpetuo pauperis, spes miserorũ nõ perit in æternũ. Exurge dñe ne inualescat homo, iudicentur gentes corã te. Da eis dñe doctorẽ, ut cognoscant gentes quòd homines sunt, Sela.

Gratiarũ actiones et promissiones.

Fatetur filios dei occidi in hoc sæculo.

Vt cognitione legis humiliantur, &c.

PSALMVS X. SECVNDM HEBRAEOS.

Hæc est nouissima tyrannis Antichristi in ecclesia sub Papatu & corporaliter & spiritualiter uastante Euangeliũ, & ea quæ Christi sunt, tamen sub religioso nomine Christi, Daniel enim & Paulus non alibi sessurũ siue regnaturũ Antichristũ prædicunt quã in templo dei, ubi nõ curabit deũ patrũ suorũ, sed colet deũ Moasim, id est præsidiorũ auro & argẽto & lapidibus præciosis. Certè Papa cũ suo regno nõ uult deũ pauperũ, id est, humilium & afflictorũ, sed sua ita uult statuere, ut præsidia sint, ne indigeat auxilio dei. Gratis igitur hic est querela, quòd sub Antichristiana seductione, blasphemia & persecutione deus diu uidebitur ecclesiã deseruisse, quando omnes doctrinæ, omnia opera hypocritarũ cõparata erunt ad blasphemandum deũ, ad se glorificandos & ad uexandum pios, &c.

Dolor extorquet istam expostulationẽ.

QVare domine stas à longe, occultas te in tempore tribulationis? Donec superbit impius incendit pauper, conspirãt & excogitãt nequitias. Quoniã gloriat impius de desiderio animę suę, et auarus benedicẽs sibi blasphemat dñm. Impius præsuperbia iræ suæ nihil meditat, nihil est in omnibus cogitationibus eius. Vijs suis pergit omni tempore, sublata sunt iudicia tua à cõspectu eius, de omnibus aduersarijs suis agit confidenter. Dicit in corde suo, non mouebor, ero sine malo à generatione in generationem. Os eius plenum est maledictione, dolo & fraude, in lingua eius labor est et dolor. Sedet in insidijs atriorum, in occultis interficit innocentẽ, oculi eius pauperes obseruant. Insidiatur in occulto sicut leo in spelunca, insidiatur ut rapiat miserum, & rapit miserum cum trahit eum in rete suũ. Conterit, opprimit, prosternit turbam pauperum uiribus suis. Dicit in corde suo, oblitus est deus, abscondit faciem suam ne unquam uideat. Exurge domine deus, leua manũ tuam,

Quemadmodum latrones circa publicas uias latent in insidijs. Sic Antichristiana doctrina foris in atrio et intus in templo insidiatur. Oremus hac fide.

ne obliuiscaris miserorum. Quare blasphemabit impius deum, dicens in corde suo, quòd hæc tu non requiras? Vides autem, quoniam tu laborem & dolorem consideras, in manibus tuis hæc sunt, tibi committit pauper, tu es pupilli adiutor. Confringe brachium impij, & malitiam require, tunc impietas eius ultra non inuenietur. Dominus est rex in æternum & semper, pereant gentes ex terra eius. Desideriũ miserorũ audis dñe, certũ est cor eorũ quòd auris tua attẽdit. Et quòd tu iudicas pro pupillo et paupere, ut nõ amplius tyranniset homuncio super terrã. *Hic oramus sine dubio finem mundi.*

PSALMVS XI.

Titulus: Psalmus Dauidis ad præcinendum,

Contra hæreticos & phanaticos spiritus secure irridentes sanam doctrinam & uerbi dei confessores, quorum iudicium ut nunquã ita ne nunc quidem cessabit In dominum inquit confido, uos confiditis in operibus. Hi sunt duo cultus dei piorum & impiorũ ab initio mundi. Propter illum cultum, id est, fiduciam in dominum, occidit Cain Abel fratrem suũ, &c. Itaq; psalmus est iste consolatio eorum qui laborant propter fidem.

IN dominum confido, quomodo suadetis animæ meę, ut fugiat in mõtes uestros sicut auis? Quia ecce impij tendunt arcum, parant sagittam suam super neruum, ut sagittent in obscuro rectos corde. Et fundamenta destruunt, [a] quid faceret iustus? Dominus est in templo sancto suo, sedes domini est in cœlo, oculi eius attendunt, palpebræ eius probant filios hominum. Dominus probat iustũ, sed impiũ & diligentẽ iniurias odit anima eius. Pluet super im

Cultus dei uerus.

Impia doctrina montes & excelsa cõmendat contẽpto templo, ut olim.

pios fulgura, ignem & sulphur, et uentus procellarũ erit portio calicis eorũ. Quoniã iustus est dñs & iustitias diligit, qđ rectũ est attendunt facies [b] illorũ.

a Quid, &c.] Mimesis est impiorum, ut Psal. 4. Quis ostendit uobis bonum? Scilicet hic hæreticus, hic stultus uos doceret?

b Illorum, id est iustorum.]

PSALMVS XII.

Titulus. Psalmus Dauidis ad præcinendum ogdochordo.

Contra impios doctores, qui obscurato dei uerbo atq; adeo abiecto suas traditiones & cultus dei fictos nobis magna securitate magnificant, & ecclesiam misere affligunt. Suscitat aũt deus semper in ecclesia, ut olim, prophetas, ita nunc doctores qui has impietates religione angelorũ uulgo uenditas produnt & euertunt, &c.

Accusatio. SAlua domine, quoniam defecerunt sancti, quoniam defecerũt fideles inter filios hominum. Vana loquuntur unusquisque cum proximo suo & adulantur, docent ex diuerso corde. Eradicet dominus omnia labia adulatoria, et linguam magniloquam. Dicunt, lingua nostra regnemus, nostrum est dicere, quis nostri dominatur? Propter uastatũ miserum et gementem pauperem, nunc exurgam, dicit dominus, parabo salutẽ, cũ fiducia docebitur per eã. Eloquia domini sunt eloquia pura, sunt argentũ igne probatum in uase testaceo, probatum septies. Tu dñe serua ea, & custodi nos à generatiõe hac in æternũ. Nam circumquaq; omnia plena erũt impijs, ubi isti [a] perditi regnauerint inter filios hominum.

Promissio. Verbũ est aurum fide, argentũ doctrina & cõfessione, infra psalmo 68.

Oratio.

a Perditi.] Turpes & uentris serui, q tamen uolũt esse religionis, &c.

PSALMVS XIII.

Titulus. Psalmus Dauidis ad præcinendum.

Oratio in priuata tentatiõe cõtra spiritũ tristitiæ, ubi cor triste lalorat in

desperatiõe et angustia cõscientiæ. Hæc tentatio grauissima est, et pprie à Satana auferẽte nobis uerbũ salutis. Nã humanæ tentationes nõ eò peruenũt.

QVousque dñe obliuiscéris mei perpetuo? quousq; abscondes faciẽ tuã à me? Quousq; solicitus ero in anima mea, anxius in corde meo quotidie? quousq; exaltabitur inimicus meus super me? Respice quęso et exaudi me domine deus meus [a] illumina oculos meos ne obdormiã in morte. Ne dicat inimicus meus, prævalui aduersus eum, ne hostes mei exultẽt de lapsu meo. Ego aũt spero in misericordiã tuam, cor meũ exultat de salutatione tua. Cantabo domino, quoniã mihi benefacit.

a Illumina.] Id est exhilara faciẽ meã iam squalore tristitiæ obscuratã.

PSALMVS XIIII.

Titulus. Psalmus Dauid ad præcinendum.

Aureus psalmus, confutatio totius mundi Rom. 3. quòd nullus sit iustus, quòd Christo amisso non sit salus aut gratia, sed omnia peccatũ & damnatio. Vides hic qui sint qui non agnoscant deum, nempè natura omnes homines, dominũ inquit non inuocant, quomodo enim inuocabũt in quẽ non crediunt? Rom. 10. Hi quamuis multa dicant de deo, de Christo tamen in corde dicunt, nõ est deus, id est, non fidunt eius bonitate, patrẽ esse non sentiũt, et dei populũ seducunt & deuorant quærentes sua & uentrẽ colentes. Sed quis est iste populus dei, quando nullus est iustus super terrã, ut hic dicitur, testimonio etiã dei de cœlo respicientis & corda omniũ intuentis? Respondeo, gratiæ populus est non naturæ aut operũ, Natura omnes damnati sunt & peßimi, priores aũt illi sunt qui religiones sibi fingũt & cultus dei sine uerbo dei. Electi aũt eripiuntur per Christũ non per sua opera, ex præsenti seculo nequã. Galat. 1. Col. 1. sed persecutionem patiuntur à sanctulis qui gratiã dei non nouerunt etiã si uocabulũ gratiæ in ore habeant etiã isti fideles nõ suis operibus facti, soli faciũt bonũ super terrã secundũ uerbũ dei & sui uocationẽ. In fine oratur ut liberatio Christi ueniat, tunc exultabunt fidelium conscientiæ, &c.

Tit. 1. Ad omne opus bonum reprobi.

DIcit insipiens in corde suo, Deus nihil est, perditi sunt & abominabiles studijs, non est aliquis qui faciat bonum. Dominus de cœlo prospicit super filios hominum, ut uideat num sit aliquis intelligens qui requirat deũ. Omnes decli nauerunt, inutiles simul sunt, non est aliquis qui fa ciat bonum, ne unus quidem. Nónne hoc cognosce re oporteat omnes operarios iniquitatis? qui come dunt populum meum uentris sui causa, Dominum autem non inuocãt. Ibi pauentes metuunt, quòd do minus adest generi iustorum. Vos ridetis [2] consiliũ pauperis, sed dñs est fiducia eius. Vtinã daretur ex Zion salus Israël, & dominus solueret captiuitatem populi sui, tunc exultabit Iacob, lætabitur Israël.

Ipsi aũt quic quid faciũt uo cant iustitiam, cultum dei & bona opera, non iniquitatẽ.

a Consilium.] Id est, doctrinam ex uerbo dei, supra quid faceret iustus?

PSALMVS XV.

Titulus: Psalmus Dauidis.

Antè dictum est, Neminem facere bonum, nisi sit aliquis ex populo dei per Christum sanctificatus. Hypocritæ autem nihil plus iactant quàm bona opera, & se esse populum dei eiusq; familiam. Hic autem psalmus interro gat deum, ut ex dei responso autoritatem sibi conciliet, qui nam sint filij dei hæredes, quibus signis ab hominibus, qui corda uidere non possunt, cognoscantur. Respondet spiritus sanctus, & describit uerè bona opera, id est fructus fidei, quos nemo præstat, nisi qui credit in Christum, qui solus est salus Israël, redemptio & lætitia populi sui. Alij omnes sunt operarij iniquitatis, maxime uero tunc cum se suis studijs iustificare præsumunt, Luc. 18. Duo homines ascenderunt, &c.

DOmine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis morabitur in monte sancto tuo? Qui graditur integer, & [2] operatur iusti-

ciam,

tiam,& [a]ex corde loquitur ueritatẽ. Qui lingua ſua non detrahit, nec facit proximo ſuo malũ, nec ignominia afficit proximũ ſuum. Qui deſpicit reprobum timentes autem dominum glorificat qui quod iurat proximo ſuo præſtat. Qui pecuniam ſuam non dat ad uſuram, & munera contra innocentem non accipit. hæc itaque faciens non amouebitur in æternum.

Irreprehenſibilis. 1.Timoth.3.

Ne quis ſupergrediatur in negotio proximum ſuum. 1.Theſſ.4.

[a] Ex corde, &c.] Id eſt, docet uera & ex bona cõſcientia. 1. Theſſ. 2.

PSALMVS XVI.

Titulus. Aureum Dauidis.

Titulus indicat hunc pſalmum Dauidem peculiariter amaſſe, qui deſcribit Chriſti paſſionem & reſurrectionem, & quibus profit nempè fidelibus non autem ijs qui ſuis fidunt ſacrificijs. Hic eſt tertius pſalmus de Chriſto.

Nõ ſanguis ſacrificiorũ, ſed meus, qui placabit patrem.

SErua me deus, quoniam confido in te dixi domino, tu es dominus, [a]propter te non eſt mihi bene. Pro ſanctis qui ſuper terrã ſunt & pro magnificis erga quos eſt omnis uoluntas mea. Ad alium aũt accelerantes multiplicabunt dolores ſuos non libabo libamen eorum cum ſanguine, nec aſſumam [b]nomen eorũ labijs meis. [c]Dominus eſt portio hæreditatis meæ & calicis mei, tu ſuſtentas ſortem meam. Sors cecidit mihi ſuper amœna, hæreditas ſpecioſa obuenit mihi. Laudo dominum qui conſuluit mihi, nam etiam noctibus caſtigant me renes mei. Pono dominum in conſpectum meum ſemper, quoniam à dextris meis eſt ne amouear. Idcirco lętatur cor meum, & exultat [d]gloria mea, & caro mea requieſcet ſecure. Quoniam non derelinques animã

meam in inferno, nec permittes ut sanctus tuus corrumpatur. Notam mihi facis uiã uitæ, corã te abundantia est lęticiarum, et ad dextram tuam iucunditates in æternum.

a Propter te, &c.] Id est, patior te ita uolente. Phil. 2. Factus patri obediens usq;, &c.

b Nomen.] Id est, quicquid ipsi docent, &c.

c Reprobatis ijs qui operibus legis fidunt, gloriatur de domino, & quòd sanctos, id est, credẽtes, pillis acceperit hæreditatẽ. Psal. 2. Postula.

d Gloria.] Id est, Canticum uel lingua qua deum glorifico.

PSALMVS XVII.

Titulus. Oratio Dauidis.

Contra falsos doctores & hypocritas qui humanis doctrinis & cultu dei ficto auertunt à dei uerbo, inimici crucis Christi, animalia uentris, homines huius non futuræ uitæ, his Papatus hodie abundat, &c. Vtcunq; simus peccatores, tamen iustissima est causa nostra quòd amamus uerbum, & non propter peccata nostra, sed propter uerbum summe odio habẽt nos aduersarij. Hic orandum fortiter ut in uerbo permaneamus.

EXaudi domine iustitiam, ausculta clamorem meum, auribus percipe orationem meã non ex labijs dolosis. Tu pronuntia in causa mea, oculi tui uideant quid nam rectum sit. Tu probas cor meũ, et uisitas nocte, igne examinas me, & nihil inuenis, statui ut non transgrediatur os meum. [a] Et ego conseruo me in uerbo labiorum tuorũ ab operibus hominũ, in uia latronis. Sustenta gressus meos in uestigijs tuis, ut non labantur uestigia mea. Ad te clamo deus, ut me exaudias, inclina aurem tuam mihi, & audi uerba mea. Exhibe [b] mirabiliter misericordias tuas saluator credentium, cõtra resistentes

dextræ

dextræ tuæ. Custodí me ut pupillam oculí, protege me sub umbra alarum tuarum. A facie impiorũ qui me uastant, ab inimícis meis qui animam meam circumquaq; impetunt. Pingues eorum conspirant, os eorũ loquitur superbiam. Itinera nostra obsident, oculis suis obseruant, ut nos in terram deijciant. Vt leo paratus ad prędam, & ut catulus leonis habitãs in occultis. Exurge domine, pręoccupa eum, & prosterne eum, eripe animam meam ab impio per gladium tuum. A [c] uiris manus tuæ domine, à uiris huius uitæ, quorum portio est in hac uita, quibus replens uentrem [d] ex thesauris tuis, abundant filijs, et relinquunt reliquias suas paruulis suis. Ego autem in iustitia uidebo faciem tuam, satiabor cum [e] euigilauero similitudine tua.

Gladius spiritus Eph. 6.

[a] Opera hominum uitanda, ut regnet uerbum dei. [b] Mirabiliter.] Id est, ubi etiam omnia uidentur desperata. Sic solet deus, sic etiã nunc reddidit nobis Euangelium. [c] Viri manus dei, quos deus sua manu percutiet. Psal. 21. Hebr. 10. [d] Ex Thesauris.] Siue occultis tuis. Quia nescis unde proueniant tam multa bona, quibus mundus alitur et abundat, mirabiliter deo suggerente omnia frumentũ, uinũ, &c. [e] Euigilauero.] Id est, alacer ero, non dormitauero in uerbo & fide tua. Complebitur hæc euigilatio in resurrectione.

PSALMVS XVIII.

Titulus. Ad præcinendum Psalmus Dauidis serui domini, qui locutus est domino uerba cantici huius, quando liberauerat eum dominus ex manu omnium inimicorum eius, & ex manu Saulis, & dixit: Diligo, &c.

Hic uidetur ultimus fuisse psalmus Dauidis aut certe ad finem uitæ suæ. 2. Reg. 22. Nam pacem ab aduersarijs non habuit usq; ad finẽ uitæ. Gratias itaque agit domino, quòd est liberatus mirabiliter ex persecutione

grauissima Saulis & generis eius, Absalonis filij, Palæstinorum, Syriorũ, Amonitarum, Moabitarum, Idumæorum, seditiosorum Iudæorum, & præterea ex malignitate inobedientium subditorum, qui bonis magistratibus sæpe plus negotij faciunt, licet facere non uolunt uideri, quàm extranei hostes. Hunc psalmũ pius magistratus, quem necesse est sæpe uexari potest prose dicere, & ex præcedentibus liberationibus fortiter sperare quòd deus suo officio porrò sit affuturus. Ita & illorũ psalmus est qui laborant in uerbo dei, & sustinent insultus Satanæ & satellitum eius, id est, tyrannorum, pontificum, phariſæorum, sectarum, Lucianicorum, seditiosorum, falsorum fratrum. Similiter & cuiusq; fidelis psalmus est in beneficia sibi et ecclesiæ Christi facta respicientis. Ego in cõmentarijs de Christo interpretatus sum. Tunc autem psalmum utiliter, & cum magno fructu de Christo intelligis, cum sub nomine ecclesiæ Christi per hæc uerba gratias agis, quòd ecclesia semper triumphat in Christo contra tyrannos, hæreticos, falsos fratres, peccatum, mortem & inferos. Hæc repudiatis illis qui inuitati non erant digni conuiuio nuptiali, fit caput & domina gentium in Christo capite & domino omniũ, secundum illud uerbum Christi. Meretrices & publicani præcedent uos in regnum cœlorum. Auferetur à uobis regnum dei, id est, uerbũ salutis, & dabitur genti facienti fructus eius. Venient ab oriente & ab occidente, & recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob in regno cœlorum, filij autẽ regni eijcientur in tenebras quæ extra sunt, ibi erit fletus & stridor dentium, id quod & Esaias sic dicit: Quærunt me, qui ante ignorabãt me, inueniunt me qui antea non me quærebant, &c. Esa. 65. Sicut Dauid non solum Iudæorum sed etiam multarum gentium rex factus est quas subiugauit ut habet historia. In sua autem posteritate, id est, Christo factus est dominus omnium, hoc est, Dauidis regnum æternum. Quod autem hic sæpe legis iustitiam iactari coram deo, nõ phariſaica præsumptio est, sed ueritatis & fidei confessio. Nam ad causam hoc pertinet propter quam patimur persecutionem, quæ causa non tam nostra est quàm dei, ideoq; iustissima est, & peccatum esset hic non confiteri, non gloriari, ut & psalmo superiori & in septimo psalmo & sæpe alibi, alibi sic dicit: Exurge deus iudica causam tuam, &c. Sic Dauid à deo rex electus & unctus iustissimam habet causam contra Saulem & contra alios qui nolebant eum regnare. Sic prophetæ, sic apostoli, sic Christus caput nostrum, sic nos iustissimam habemus causam, de qua sancte gloriari & possumus & debemus, propter dei uerbum.

uerbum passi quidem, sed tamen semper triumphantes in Christo. Cum uero in nos respicimus, alijs orationibus opus est, quam hac gratiarum actione quæ hic legitur, nempè his, Miserere mei deus, &c. De profundis, &c. Dimitte nobis debita, &c. Præterea in hoc psalmo à uersu septimo usq; ad uersum decimumsextũ describitur grandis tempestas & horrenda dei ira qua uisibiliter olim deus perdidit Aegyptios, & suos Israëlitas ex persecutione impijssimi Pharaonis liberauit. Cuius liberationis prophetæ sæpe meminerunt aut gratias agentes, aut fidem confirtantes, quòd deum habeant qui suos glorioſe liberat perdens aduersarios. Ita hic, Sic inquit & me deus liberauit confusis & perditis aduersarijs. Similiter habes in psalmo Exurgat, Deus inquit cũ egredereris in cõspectu populi tui cũ pertransires in deserto, &c. Ita & Christus infra psal. 22. in cruce liberationis patrum meminit dicens. In te sperauerunt patres nostri, &c. Hæc uisibilia iudicia exercuit deus pro suis contra impios, ne dubitẽt pij, & nunc sibi adesse deum, neue sperent impij se impune cõtemnere deum & sanctos eius, ut maxime non turbet uisibiliter cœlum, terram concutiat & mare. Nam prophetæ ex hac historia fecerunt allegoriam, quæ tamen non allegoria, sed ueritas est in corde & conscientia impiorum, quibus intus est horrenda tempestas cũ ira dei subito eos perdit. Sic Esaias cap. 13. Babylonijs cœlum turbatum, terram motam, lumen solis, lunæ & stellarum amissum, &c. describit, cum tamen hæc tempestas in cœlo non fuerit, sed tantum in desperatis animis percuntium. Nam interim aduersarij Mœdi & Persæ uictores lumen habent exultantes in gloria dei, ut illic dicitur. Hic nata est et illa allegoria qua prophetæ tenebras uocãt miseriam, et lumen redemptionem & felicitatem, ut ibi, Exortum est in tenebris lumen rectis, &c. O si uidere posses quam horrenda tempestas in desperatione occupet tyrannos, hæreticos & omnes phanaticos spiritus, seditiosos & omnes qui ueritatem agnitam impugnant, cum subita ira dei, quem contempserunt, eis percundum est. Noluerunt benedictionem & elongabitur ab eis. Sed satis indicaui sententiam & usum psalmi, reliqua in commentarijs.

Diligo te domine, fortitudo mea. Domine petra mea & turris mea, liberator meus, deus meus, fiducia mea cui fido, scutũ meum, & cornu salutis meæ & protectio mea. Lauda-

bo et inuocabo dominum, & ab inimicis meis liber
ero. Funes mortis cingebant me, torrentes Belial
terrebant me. Funes inferni cingebant me, occupa-
bant me laquei mortis. [c] Cũ anxius sum inuoco do-
minum, et ad deum meum clamo, & ipse exaudit ex
templo suo uocẽ meã, & clamor meus ad conspectũ
eius peruenit in aures eius. [d] Cõmouebatur & con
tremiscebat terra, fundamenta montiũ concussa mo
uebantur, quando ipse iratscebat. Ascendebat fumus
ex naribus eius, et ignis cõsumens ex ore eius, unde
fulgura accendebantur. Inclinabat cœlos & descen
debat, et caligo erat sub pedibus eius. Et uehebatur
super Cherub et uolabat, uolabat super pennas uen
torum. Tabernaculum suũ circum se fecit tenebras,
& atras ac densissimas nubes, ibi latebat. Præfulgo-
re qui erat coram eo nubes diuidebant, grando ibi
erat et ardẽtia fulgura. Et excitabat tonitru in cœlo
dns, et altissimus tonabat, grando ibi erat et arden-
tia fulgura. Iaculabat sagittas suas et dissipabat eos
fulgura multiplicabat et cõturbabat eos. [e] Et appa-
rebant effusiones aquarũ, et denudabãtur fundamen
ta terræ, ab increpatione tua domine, à flatu & spi-
ritu narium tuarũ. [f] Misit de excelso et suscepit me,
De Saule. attraxit me ex aquis multis. Eripuit me ab inimicis
meis potentibus, ab odio habentibus me qui me
erant fortiores. Qui me occupabant in tempore af-
flictionis meæ, & dominus factus est fiducia mea. Et
eduxit me in latitudinẽ, eripuit me, quia dilexit me.

Dominus

Dominus benefacit mihi secundum iustitiam meã, & reddit mihi secundum puritatẽ manuum mearũ. [g] Quia custodio uias domini, nec impius sum cõtra deum meum. Quoniam omnia iura eius sunt in conspectu meo, & mandata eius nõ abiicio à me. [h] Sed integer sum coram eo, et caueo à peccato meo. Idcirco reddit mihi dominus secundum iustitiam meã, secundum puritatem manuum mearũ, quæ est corã oculis eius. Apud sanctum sanctus es, & apud integrum integer es, & apud mundum mundus es, et apud peruersum peruersus es. Quoniam tu populum afflictum saluas, et oculos excelsos humilias. Quoniam tu illuminas lucernam meam, dominus deus meus illuminat tenebras meas. Quoniam per te conteram copias militares, & per deum meum transiliam murum. Dei uia integra est, eloquia domini igne sunt examinata, scutum est omnibus confidentibus in se. [i] Quis enim est deus præter dominũ, aut quæ est fiducia præter deũ nostrum? Deus præcingit me fortitudine, & facit integram uiam meam. Fecit pedes meos ut ceruorum, & super excelsa mea statuit me. Docet manus meas præliari, brachia mea tendere arcum æreum. Et tu das mihi scutum salutis tuæ, & dextera tua confortat me, cum autem humilias me magnificas me. Dilatas mihi uiam, ne uacillent tali mei. Persequar inimicos meos & comprehendam eos, & non reuertar nisi deletis illis. Conteram eos, nec poterunt resistere mihi,

De bellis contra externos & expugnatione eorum.

De ciuilibus bellis siue domesticis cum Absalon.

cadent subtus pedes meos.[k] Tu enim undiq; cingere me potes robore ad præliũ, tu potes mihi subijcere qui insurgunt contra me. Efficis ut inimici mei uertant terga mihi, ut disperdã odio habẽtes me.[l] Clamant & non est qui saluet, ad dominum, sed non respondet eis. Comminuã eos ut uentus puluerem, ut lutum platearum abijciam eos.[m] Tu eripis me à contradictionibus populi, & facis me caput gentium, populus quem non noram seruit mihi. Solo auditu facit quæ uolo, filij autem alieni negant me, filij alieni contabescunt, & eniti cupiunt è uinculis suis. Viuit dominus & glorificetur qui est fiducia mea, & exaltetur deus salutis meæ. Deus qui dat ut uindicẽ me, et subdit populos sub me. Qui eripit me de inimicis meis, et exaltat me ex ijs qui insurgunt aduersum me, à uiro iniuriam faciente tu saluas me. Propterea gratias agam tibi domine inter gentes, & nomini tuo psallam. Quod magnam salutem exhibes regi tuo, et bene facis Christo tuo Dauidi et[n] semini eius usque in sæculum.

Epilogus.

a Affectus in deum & confessio fidei ex experientia. b Si non uis succumbere, gloriare de domino. Hæc est ars piorũ. c Remedium uerum in tribulatione. d Digreditur more aliorum prophetarum, descripturus modũ quo solet deus pios liberare, nempè perdendo impios potenter, ut hic de Aegyptijs recolit. e Supra erant aquæ, & infra ex terra accurrebant aquæ, quando Aegyptij submergebantur, quemadmodum apud nos Albis sæpe exundat ebullientibus ut puto aquis quando etiam non pluit. f Misit, &c.] Nunc applicat ad sui liberationes exemplum prædictum. g Non sum seditiosus in regnum, ut Saul cum suis calumniatur, sed obediens uerbo & mandato tuo,

quod

quod illi persequuntur. Sic nunc. Non sum hæreticus, &c. h Nemo de deo recte sentit, nisi fidelis. Papistæ cum hodie audiunt deum & dei uerbum, dicunt stercus esse, hæresin & diabolum, quia ipsi tales sunt, &c.

i Omnes homines in periculo sunt desperatissimi, quia talis est deus eorum. Quam fiduciã habebat Saul? etiam solebat deo sacrificare hypocrita Papistis non proderunt mammon & tyranni quibus confidunt.

k Facis ut populus adhæreat mihi. Quando autem deus uult punire principes excitat seditionem & discordias. l Vides hæc dici de seditiosis Iudæis qui populus dei esse uolebãt. m De odijs & inobedientia populi sui, qui uel nihil uel cum murmure aliquid facit, & nobiles sunt sæpe nebulones contra bonos principes. Hæc est enim fortuna bonorum principum, quia non possunt non multos offendere dum multos seruant. Sic Dauidi plus aliqui gentiles fuerunt fideles quàm Iudæi. Sic gentes Christo subduntur. Psal. 2. Et papistæ nunc oderunt Euangelium, &c.

n Hoc semen usque in Christum respicit æternum regem.

PSALMVS XIX.

Titulus. Psalmus Dauid ad præcinendum.

Possem & ego interpretari, hunc psalmum esse confessionẽ et gratiarũ actionẽ quòd deus sese hominibus reuelat, primũ per opus creationis. Cœli inquit enarrãt, &c. quæ enarratio, id est, spectacula cœlestia nota sunt toti mundo, deinde suo populo ut olim erant Iudæi, per legem datam, uel etiam ipsi Adæ, Abrahæ, &c. per uerbum suum. Lex inquit domini integra, &c. ut esset sententia, quòd deus per opus quod in creaturis uidemus maxime cœlestibus, & per uerbũ suũ innotescit hominibus ad gloriam sui. Et quod Paulus hinc citat, Rom. 10. In omnem terram, &c possem eodem referre, nempè non de prædicatione Euangelij per prædicatores noui testamenti dictum esse, sed de ista annunciatione cœlestiũ creaturarum quas uidemus, quæ clamant & testantur mirabilem, & beneficum deum toti mundo, & omnium linguarum hominibus, quasi Paulus hoc uelit, nonquid non audierunt ut possent excusari? Respondet nõ, quia scriptũ est in omnẽ terrã, &c. Cœlestes creaturæ & mirabilis earũ ordo clamant in uniuersam terram diuinitatem & summam creatoris bonitatẽ, ut nemo possit excusare quasi non audierit de deo, quemadmodũ primo capite dicit. Id quod de deo cognosci potest manifestum est apud eos. Deus enim eis patefecit. Siquidem

quæ sunt inuisibilia eius, id est, æterna eius potentia ac diuinitas, ex creatione mundi dum per opera intelliguntur, peruidentur, in hoc ut sint inexcusabiles, propterea quòd cum deum cognouerint, non sicut deum glorificauerunt, neque grati fuerunt, sed uani facti sunt per cogitationes suas & obtenebratum est insciens cor eorum. Cum se crederent esse sapientes, stulti facti sunt, mutauerunt́q; gloriam immortalis dei, &c. Vides quàm possem confirmare hanc interpretationem multo magis quam illi qui tale aliquid hic dicere uolunt, & reprehendere nos quando ueram necessariam interpretationem inducamus, non uident quid posit eis opponi, neque attendunt quid contextus postulet. Sanctissima quidem est sententia quã dixi, sed ut ego iudico ex alijs scripturæ locis confirmanda.

Psalmus autem manifeste dicit de Euangelio per totum mundum inuulgato. Nam Paulus citat eum, Rom. 10. non de spectaculis cœlestibus, sed ualde manifeste de uerbo uocali siue de Euangelio prædicato in toto mundo per prædicatores ad hoc missos. Hoc est, inquit, uerbum fidei quod nos prædicamus. Item, quomodo audient sine prædicante? quomodo prædicabunt nisi mittantur? sicut scriptum est. Quam speciosi pedes annunciantiũ pacem, annunciantium bona. At non omnes obediunt Euangelio. Esaias enim dicit: Domine quis credidit auditui nostro? Ergo fides est ex auditu, auditus autẽ per uerbum dei. Sed dico, an non audierunt? Atqui in omnem terram exiuit sonus eorũ, & in fines orbis terræ uerba eorum, &c. Quid quæso uidebit qui hic non uidet de Euangelij prædicatoribus hæc citarię? Et ad Col. 1. dicit: De qua spe audistis per sermonem ueracem Euangelij; quod peruenit ad uos quemadmodum & in toto mundo est, & fructificat, sicut in uobis ex eo die quo audistis & cognouistis gratiam dei in ueritate, &c. Et 1. Timoth. 3. Citra controuersiam magnum est pietatis mysterium, manifestatum in carne, iustificatum in spiritu, uisum angelis, prædicatum gentibus, creditum in mundo, receptum in gloria. Præterea & Psalmus ipse exprimit se dicere de uerbo dei prædicato & uoluntate eius nobis per totum mundum reuelata. Lex, inquit, domini integra, &c. Neque hoc dicit de uerbo dei tunc in uno orbis angulo solis Iudæis reuelato, de quo alibi. Non fecit taliter omni nationi & iudicia sua non manifestat eis, nisi sequentia cum præcedentibus hic dicas non cohærere. Exigit enim contextus ut uerbum dei de quo hic dicitur sit reuelatum toti mundo ad gloriam dei. Verbum autem dei more scripturæ uocat legem dei, ut

Psalmo

psalmo 1. In lege domini uoluntas eius, &c. quemadmodum & Christus ex psalmo citat dicens: Sicut in lege eorum scriptum est. Odio habuerunt me gratis. Quod autem non de lege Mosis dicat psalmus, sed de Euangelio, de quo Rom. 3. Gloriatio excluſa est non per legem operum, sed per legem fidei, hoc res & uerba psalmi per se clamant. Siquidem duodecim fructus ligni uitæ Apoc. 22. id est, uerbi dei (quod nunc legem, nunc mandatum, nunc dei iustitias, &c. appellat, ut et in psalmo Beati immaculati) hic describuntur, certe longe alij quàm lex Mosis præstare potest.

Primum. Euangelium integrum est saluare potens homines, lex autẽ ad perfectum neminem deducere potest. Heb. 7. Secundo. Euangelium refrigerat animas. Matth. 11. Venite ad me omnes, &c. Lex autem terret & deterius habere facit cognitione peccati, Rom 5. & 7.

Tertio. Euangelium est certum, id est, certos nos facit de bona uoluntate dei erga nos. Lex relinquit incertos & dubios, & traditiones humanæ magis hoc præstant. Quarto. Euangelium sapientificat paruulos, id est, suæ sapientiæ non inuitentes, ut cognoscant in Christo deum esse patrem suum, qua ratione neque dæmones, neque impij homines cognoscunt deum ut maxime multa de deo loquantur, quemadmodum Christus ait, Matthæi 11. Abscondisti hæc à sapientibus & intelligentibus, & reuelasti ea paruulis. Patrem nemo nouit, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare, & alibi. Ego sum uia, ueritas & uita. Nemo uenit ad patrem nisi per me. Lex autem facit fugere à deo, ut Adam se abscondit in paradiso, & Iudæi fugerunt circa montem Sina. Siquidem lex est cognitio peccati non cognitio dei. Quinto. Euangelium est rectum, id est, compendium accedendi ad deum, Rom. 5. Lex habet anfractus & ambages, nec perducit. Habet enim conditiones impoßibiles, Si feceris, &c. contra quod promittit Ioannes Baptista, Esaiæ 40. Curua erunt directa, & aspera uiæ planæ, &c. Sexto. Euangelium lætificat corda pacatis conscientijs, quæ antea refrigeratæ sunt ut dictũ supra, id est, cœperunt respirare. Lex aũt desperare facit. Septimo. Euangelium est purum, id est, synceros facit & sine hypocrisi, quemadmodum Petrus dicit: Concupiscite lac, quod est sine dolo, ut non contaminetur ullis hominum traditionibus & opinionibus contra uerbum. Lex autem quando non facit desperatos, facit præsumentes, & maximos hypocritas qui se putant præstare posse legem. Octauo. Euangelium illuminat oculos, id est, præter

cognitionem dei quòd pater est, de quo supra dictum, facit etiam hominem uidentem & intelligentem quid deo placeat in omnibus omnium hominũ conditionibus, facit discernere spiritus, dijudicare doctrinas & omnia, ut Paulus ait: Spiritualis homo dijudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur. Lex aũt ut maxime mandet quæ iusta sunt; tamen uelamen habet 2. Cor 3. quod nisi per Christum auferatur obscurabit omnia hypocrisis et ignoran tia. Quicquid enim unquam homines præstiterunt, quicquid unquã de uir tutibus laudauerunt, species erat non ueritas, nihil enim de uoluntate dei intellexerũt in talibus. Sine fide enim impoßibile est placere deo. Per fidẽ autem omnia deo placent quæ facimus ex uerbo eius etiam legis. Nono. Euangeliũ est purus & elegãs & acceptus cultus dei. Timor enim dei cul tus dei appellatur. Ioan. 17. Hæc est uita æterna ut cognoscãt te solũ deũ ue rum, & quem misisti Iesum Christum, Rom. 12. Obsecro, &c. Lex autem nunc hoc, nunc illud iubet, & homines nunc hoc, nunc illud præstant, nec satis aut syncere, & faciendi non est finis, nec unquam scimus quando aut per quid deo placeamus, id quod tentatio & peccatum nos docebit. Deci mo, Euangelium permanet in sæculum sæculi in uitam æternam. Lex autem id est, damnatio legis et maledictio credentibus aboletur præ gloria cogni ti Christi 2. Corinth. 3. Rom. 8. Nihil nunc damnationis, &c. Vndecimo. Euangelium est uerum, id est, facit ueraces & recte docentes homines. Lex autem non suo quidem uitio, sed uitio cæcitatis humanæ facit menda ces hypocritas, ut doceant uel inuita lege per legem siue opera legis nos iustificari, qua insania pergunt, & docere quòd per opera & leges tra ditionum humanarum iustificamur. Duodecimo. Euangelium semper iusti ficat, nihil ibi est quod nõ aßiduo purget à peccatis, omnia illic & prædica tio & sacramenta spectant ad iustificationem siue remißionem peccatorũ. Heb. 9. Aeterna redemptione inuenta Rom. 8. Christus sedet in dextera patris & interpellat pro nobis. Lex autem tantum iustitias carnis habet, quas & ipsas tamen requirit deus ab ommbus, sed non iustificant coram deo. Merito igitur post hæc additur. Desiderabilia, &c. id est, præciosius est Euangelium siue ista sancta uerba & promissa dei quàm omnes mundi & diuitiæ & delitiæ. Summa, ut in principio psalmi dicitur, Euangeliũ de finitiue est prædicatio gloriæ & operũ dei. Non enim prædicãtur in Euan gelio studia nostra, sed peccata, mala nostra, & ignominia nostra, ut Chri stus dicit: Spiritus sanctus arguet mundum de peccato infidelitatis, & de

iustitia

iustitia & de iudicio. Redigit enim Euangelium mundi gloriã in nihilũ, & ad gloriam dei dicit nos solo sanguine Christi saluos factos. Qui autem sub lege sunt, Rom. 3. omnes pronunciantur esse peccatores & uacare gloria dei. Sed quis est qui Euangelij uerba sic toti mundo inuulgata & cõmendata suscipit? Respondet: Seruus tuus domine, id est, qui tibi subijcitur. Nam alij omnes damnãt Euangeliũ & insaniunt contra Euangelij professores. Quod lucrũ inde habet? Cautus, inquit, est per ea, id est seruatur in omnibus tentationibus per Euangelium, ut non pereat uel aduersis uel insania sectariorũ doctrina. Et præterea habet maxima cõmoda quæ supra descripta sunt, & uitam æternam à deo promissam. Verum hic admonet necessario psalmus de periculo dicens: Errores quis intelligit? &c. ne fidamus nobis ipsis, ut illi faciunt qui specie ueritatis propter aliquam pulchram & rationi placentem opinionem, quam putant esse instinctum spiritus sancti, statim deficiunt à uerbo Christi, ad sectas perditionis. Sic & alibi in Psalmo oratur: Proba me deus & scito cor meum, &c. Maxime itaq; hic orandum, ut conseruemur à superbis, id est, à seductoribus qui spiritum iactant & omnia præsumunt contempto deo, ut possint esse noui autores contra dei uerbum. Hi proprie sunt superbi, de quibus alibi: Increpasti superbos, maledicti qui declinant à mandatis tuis. Ab his si tuti erimus, omnia hic psalmus promittit nobis integra, & doctrinam & confessionem & orationem nostram deo placituram. Diligentius ut uides hunc psalmum nũc interpretari uolui, quòd eadem quæ nunc dixi etiam alibi expositionis uice esse possunt, & quòd in his omnis sacra scriptura & doctrina comprehenditur. Nemo uero cum hic allegoriam spiritus sancti (quæ hic est uera expositio) iudico, putet me negare, quòd cœlorum maiestas, dierum ac noctium uicissitudo prodit omnibus hominibus gloriam dei, ut maxime cœci non agnoscant, & omnis natura imperij non glorificent deum, inuocent aut gratias agant, ut dixi ex Rom. 1. Nam nisi & hoc uerum esset unde sumeretur ista spiritus sancti allegoria & sancta pictura? De ista laude creaturarũ cœlestiũ alibi psalmus sæpe decantat. Extendens cœlũ sicut pellem, &c. Item Laudate dominũ de cœlis, &c. Igitur hic psalmus cantat nouum mundũ, de quo Psal. 8. dictũ est, & Euangeliũ manifestatũ hominibus per homines sub omni cœlo uel ubicunq; est cœlum, neq; diebus neque noctibus cessat Euangeliũ, nullis enim tẽporibus alligatũ est, omnis lingua cõfitetur, in fines orbis terrarũ peruadit, nec potest ullus abscondi à luce et calore solis iustitiæ Christi. Hoc est uerè quod Paulus dicit: Nunquid nõ audierunt? Hic lex domini est integra, &c.

PSALMVS XXII.

Tit. Psalmus Dauidis ad præcinendum de cerua mane agitata.

Psalmus est ualde notus de Christi salutifera passione & resurrectione, & de ecclesia ex Iudæis & gentibus Christo congreganda per Euangeliũ. Fructus passionis et resurrectionis Christi est quòd sumus facti fratres Christi ad glorificandum deum. Narrabo, inquit, nomen tuũ fratribus meis, &c. sine qua gratia omnes homines sunt peccatores, & uacant gloria dei. Aduerte, Sicut Christus passus est, ita & ecclesia misere uexatur & carne & spiritu, sed si compatimur etiam conregnabimus. Rom. 8.

DEus[a] meus deus meus quare me dereliquisti? eiulo quidẽ sed longe est saluatio mea. Deus meus per diem clamo & non respondes, neq; sileo per noctem. Tu autem[b] sanctus es, habitans inter laudes Israël. In te sperauerũt patres nostri, et sperantes eripuisti. Ad te clamauerunt & saluabantur, in te sperauerunt et nõ confundebantur. [c]Ego autem sum uermis et non homo, opprobriũ hominũ et despectio plebis. [d]Omnes qui me uident deridẽt me, ringuntur et iactant caput. Conqueratur domino, is eripiat eum, saluet eum si diligit eũ. Quoniam tu extraxisti me de uentre matris meæ, fiducia mea ab uberibus matris meæ. Super te *p*iectus sum ex utero matris, ab utero matris meę tu es deus meus. Ne longe fias à me, quoniã tribulatio proxima est, quoniam non est qui adiuuet. Circundederunt me tauri magni, boues pingues obsederũt me. Aperiunt aduersum me os suum, sicut leo rugiens et rapiens. Sicut aqua effusus sum, dissoluta sunt omnia ossa mea, sicut cæra liquescens factum est cor meũ in-

tra

trame. Aruit tanquã testa fortitudo mea, et lingua mea adhæret faucibus meis, et in puluerem mortis reponis me. Nam circundederunt me canes, congregatio prauorũ obsedit me, perfoderũt manus meas & pedes meos. Numerarẽ omnia ossa mea, [c]ipsi uero respicientes intuent̃ me. Sibi diuidunt uestimenta mea, et de tunica mea sortiuntur. Tu autem domine ne longe fias, fortitudo mea ad auxilium meũ festina. Erue à gladio animam meam, ex potestate canis derelictam meam. Salua me ex ore leonis, et à cornibus unicornium libera me. [f]Narrabo nomen tuũ fratribus meis, in medio ecclesię glorificabo te. Qui timetis dominũ glorificate eum, omne semen Iacob glorificet eum, omne semen Israël reuereatur eum. Quia nõ neglexit neq; despexit afflictionem pauperis, non abscondit faciem suam ab eo, & clamantem ad se exaudiuit. Te prędicabo in ecclesia magna, [g]uota mea reddam coram illis qui timent eũ. [h]Edent afflicti ut saturentur, et glorificabunt dominũ qui requirunt eum, uiuet cor uestrũ in æternũ. In recordatione̅ ueniant uniuersi fines terrę ut conuertantur ad dn̄m, et adorent corã eo oẽs cognationes gentium. Quoniã dño est regnũ, et ipse dominat̃ inter gentes. Edent et adorabũt oẽs [i]pingues qui sunt super terrã, genua flectent corã eo omnes qui in puluere iacent, et qui miseram uitã uiuunt. Semen eius seruiet ei, de dño prædicabitur posteritati. Venient et prædicabunt iustitiam eius populo genito, quòd ipse fecit. Resurrectio.

bil. c Iudæi sanctißime magnificabant suum sanctuarium & Zi on, propter dei uerbum & promißionem. Deus illic erat, & tamen simul fatentur eum in cœlo regnare ubiq;, sed in templo inueniebant eum. Non inuenitur, utcunque ubiq; sit, nisi in suo uerbo. Stulta ratio aliud quasi magnificentius somniat, &c.

PSALMVS XXI.

Titulus, Psalmus Dauid ad præcinendum.

Iudæorum regnum & unctio sacerdotalis & regalis respicebat in Christum dominum, in quo & finitur, de hoc ergo domino nostro Iesu Christo hic Psalmus prophetat æterno & rege & sacerdote. Rex est quod omnia sub se habens fideles defendit. Sacerdos, quod apud patrem pro suis interpellat. Rom. 8. Huius aduersarios Iudæos uidemus miserrime periisse, similiter & tyrannos alios & hæreticos, papistæ iudicium eodem scelere contra se urgent, similiter & aliæ sectæ perditionis. Nolunt huius regis & sacerdotis benedictionem & elongabitur ab eis ut in alio Psalmo dicitur. De alio rege ut maxime etiam sancto, ut Dauide, Ezechia, &c. hic Psalmus non potest intelligi. Nam rex hic descriptus uiuit in æternum, & non habet successorem, uersu quarto, & constitutus est à deo ut sit benedictio æterna, uersu sexto, &c. Quando autem cõstat hunc psalmum esse de Christo, aduertendum tibi est ne respicias in Christum ut in priuatum aliquem uirum, de cuius persona magna dicantur, ut nos hactenus de Christo magna diximus, licet uerè tamen sine fructu, nisi ea & ad nos qui per fidem Christo incorporamur pertinere sciamus. Regem itaque hic legis quem sine regno intelligere non licet. Regnum siue ecclesia Christi per Christum æternum æterna est, per Christum benedicitur & sanctificatur & omnibus abundat ita ut & alijs benedictionem dare posit prædicatione Euangelij: in Christo lætatur fortitudine & protectione Euangelij, petit & accipit quæ uult habet omnia cum gloria conscientiæ, in medio etiam tribulationis & inimicorum, & spe consistet in misericordia dei in æternum. Sic tracta hunc psalmum & similes, et gaudebis, ut discas usum Christi, & nõ solũ magnifice de eius persona dicere.

DOmine in fortitudine tua lætatur rex, [a] & de salutatione tua exultat uehemẽter. Quicquid desiderat cor eius das ei, [b] & quicquid

tero

terogat non ei negas. Sela. Quoniam obruis eum benedictionibus bonitatis, ponis coronam aureã super caput eius. [c] Vitam petit abs te, & das ei longitudinem dierum perpetuo & in æternũ. Magna est ei gloria in salutatione tua, laude & decore exornas eum. Quoniã constituis eũ ut sit benedictio in æternum, lætificas eum gaudio uultus tui. Quoniam rex sperat in dominum, & per misericordiam altissimi non commouebitur. [d] Inueniet manus tua omnes inimicos tuos, dextera tua inueniet omnes qui te oderunt. Aestuare facies eos ut clibanũ incensum quando respicies. Dominus in ira sua absorbebit eos, & deuorabit eos ignis. Fructum eorũ de terra perdes, & semen eorum à filijs hominum. Quoniam inclinauerunt super te malum, cogitauerunt consiliũ quod perficere non potuerunt. Quoniam efficies eos [e] humerum, [f] neruos tuos tendes aduersus uultus eorum. Exaltate dñe in fortitudine tua, et cantabimus ac psallemus potentiam tuam.

Ornatus regius & sacerdotalis.

Sacerdos æternus.

[a] Non est alia salus & liberatio nisi in deo per Christũ. [b] Petite in nomine meo & accipietis. [c] Regnum dei in Christo æternum. [d] Non putant aduersarij sese inueniendos, sese esse inimicos dei, inimicos christi, cum persequuntur Euangelium, putant non respicere deum, sed quandoq; respiciet. Iudæi perierunt, non quia Christum occiderũt, id quod potuisset eis ignosci, quia multi tales saluati sunt prædicãtibus Apostolis, sed quia Euangeliũ non susceperũt, sed cum eius professoribus persecuti sunt. uideant hoc nostri aduersarij. [e] Humerum.] Id est, ut semper præmantur oneribus & male habeãt. [f] Neruos, &c.] Id est, oõmibus conatibus eorum resistes, & eos retrorsum ages, &c.

In omni loco. In omni tempore. Omnibus linguis.

Coeli [a] enarrant gloriã dei, & opera manuũ eius annũciat firmamentũ. Dies diei annunciat, & nox nocti reuelat. Non sunt loquelę neqꝫ sermones, quibus nõ audiat uox eorũ. In omnẽ terrã exit [b] norma eorũ, & in fines orbis terrę uerba eorũ, soli posuit tabernaculũ in eis. Et ipse tanquam sponsus ꝓcedens de thalamo suo, exultat ut uir fortis ad currendam uiã. Ab extremo cœli egredit, & cursu circumiẽs eodẽ redit, & nihil est absconditũ à calore eius. Lex dñi est integra, recreãs animas testimoniũ dñi certũ est, sapientiã præstans paruulis. Mandata dñi sunt directa, cor lætificantia, pręceptũ dñi purũ est, illuminãs oculos. Timor dñi pręclarus est permanens in æternũ, iura dñi sunt uera, simulꝫ iusta. Desiderabilia magis q̃ aurũ puriſſimũ ac multum, & dulciora magis quàm mel & fauũ. Et seruus tuus cautus est ꝑ ea, et qui custodit ea, multa recipiet. Errores qs intelliget? ab occultis meis mũda me. A superbis cõserua seruũ tuũ ne dominent mihi, tũc integer ero, et immunis à delicto magno. Complacent tibi eloquia oris mei, et meditatio cordis mei coram te. Dñe fiducia mea, et redemptor meus.

Christus dux huius negotij.

Ergo non metue, quasi deseraris ab isto calore ſpiritus Christi.

a Christus dicit: Ite ad oẽs gẽtes prædicate Euangeliũ omni creaturæ.

b Norma siue regula fabricantiũ. Huc respexit Paulus 2. Cor. 10. Iuxta mensurã regulæ, &c. Hi sunt termini uocationis siue episcopatus. Quos dã fecit apostolos, alios pastores, &c. Ephe. 4.

PSALMVS XX.

Titulus, Psalmus Dauid ad præcinendum.

Paulus admonet ut oremus pro magistratu nostro etiam pro temporis

ris ratione adhuc impio 1. Timo. 2. uel propter nos ipsos & alios, ut inquit, tranquillã & quietã uitam sub eis degamus cũ omni pietate & morũ honestate, deinde etiam propter eos qui sunt in magistratu, quia deus forte eos conuertet ad se quandoq;, qui nullã hominũ conditionẽ à salute excludit. Non enim est acceptor personarũ, ut illic sequitur. Sed hic Psalmus, ut uerba testantur, pro pio magistratu factus est, qui agnoscit suũ ministerium esse dei, & idcirco deũ inuocare potest, credens adfore eũ suo & à se mandato negotio quales magistratus habuerunt tũc Iudæi, sed raro. Hic ut multa princeps patiatur ab alienis & à suis (ut dictũ est Psal. 18.) tamen uel in tribulatione exaudit eũ deus, et suscipit orationes eius uelut hostias pinguissimas. Hic ergo deus regnat, ordinat, pugnat uel inuitis portis inferorum. Nouerunt hactenus aliquot annis hunc psalmũ optimi principes Saxoniæ Electores, quibus propter Euangeliũ Christi ferè totus mundus infensus est. Confortet eos Christus dominus, et faciat ut pios sub se habeant magistratus, pro quibus hunc psalmum canamus & oremus.

EXaudiat te dominus in tempore tribulationis, [a] protegat te nomẽ dei Iacob. Mittat tibi ex sanctuario auxilium, & confortet te ex Zion. Memor sit omnis sacrificij tui, & holocaustum tuum sit pingue. Sela. Det tibi quicquid desiderat cor tuum, & omne consilium tuum impleat. Gloriamur quòd seruas nos, & in nomine dei nostri erigemus uexillũ, impleat dñs oẽs petitiones tuas. [b] Nunc cognosco, quòd dñs seruat Christum suum, & exaudit eum in cœlo sancto suo, potens est salus dextræ eius. Illi fidunt curribus & equis, nos autem nominis dñi dei nostri recordabimur. Illi prostrati sunt & corruerunt, nos autẽ erecti cõsistimus. Salua domine, exaudiat nos rex cum clamamus.

a Magna commendatio magistratus quòd deus uult orari pro eo & curam eius gerit. b Nunc, &c. nostra consilia & opera sunt ni-

a In uerbo dereliquisti] Summa est passionis, & summa passio. Psal. 8

b Sanctus es, id est, Non facis mihi iniuriam, qui laudaris in populo tuo quòd non deseris sperantes in te. c Christus cum suis in hoc mundo non habet eam speciem sapientiæ, iustitiæ, potentiæ, quam alij homines etiam impijssimi, sed ne homo quidem est, &c. d Omnes qui, &c. Passionem comitatur blasphemia aduersariorũ. e Videbãt quod iamdudum uoluerant. f Mortuus promittit se prædicaturũ Euangeliũ per totum mundum. g Voui deo quòd sit mihi deus secundum primũ præceptum, quando hoc prædico alijs, tunc soluo deo uota mea, &c. h Edent ex meis uotis, id est, prædicatione. Euangelium non solum salutem docet æternam, sed etiam recte instituit omnes omnium hominum conditiones. i Pingues sunt diuites & potentes, in pulue re iacẽtes sunt pauperes, et despecti ut sequitur. Oẽs hi adorabũt Christũ.

PSALMVS XXIII.

Titulus, Psalmus Dauidis.

Iucundissima allegoria pastoris & ouis hic quisq; fidelis priuatim gratias agit deo de omnibus & corporalibus & spiritualibus beneficijs.

DOminus est pastor meus, nihil mihi deerit. In fœcundis pratis me pascit, et deducit me ad aquas recreãtes. Reficit animam meam, dirigit me per semitas rectas, propter nomen suum. Etiam si ambulauero in ualle tenebrosa, non timebo malũ, quoniã tu mecũ es[a] uirga tua & baculus tuus me consolantur. Paras mensam coram me aduersus hostes meos, ungis oleo caput meũ, & reples calicẽ meum. Benignitas certe & misericordia subsequentur me omnibus diebus uitę meæ, & habitabo in domo domini perpetuo.

a Virga & baculus pro oue contra lupos est uerbum, hæc est et mensa. Sunt aũt hic similitudines ex lege, de mensa propositionis et paschali, de unctionibus sacerdotum, regum & uasorum templi, de calicibus libaminum.

b Benignitas, &c.] scilicet ut maneam in uerbo dei.

PSAL.

PSALMVS XXIIII.

Titulus. Psalmus Dauidis.

Prophetia insignis de gentibus uocandis absq; lege, supra psal. 22. Non est hic Iudæus aut Gentilis, sed innocens manibus & mundo corde, &c. supra Psal. 15. Hic non solum Iudæorum, sed & gentium deus est Rom. 3. Quando ergo omnia sunt domini Christi, Psalmo 8. ut reges, principes, populi, ciuitates, agri, pecora, uolucres, &c. Nolite resistere uos potentes & sanctuli huic regi & regno gloriæ dei, in quo est innocẽs manibus & mundo corde, & c. sed dilatate et altas facite portas sæculi, ut ingrediatur Euangelium Christi, & in eo Christus rex gloriæ, nolite per cõtemptum dicere: Quis est iste rex gloriæ cum suis piscatoribus, & c? Ipse enim peruadit & confirmat regnum suum ex ore infantium & lactentium, & ita destruit inimicum & ultorem. Lege eadem admoneri Psal. 2.

DOmini [a] est terra & quicquid in ea est, orbis terrarum & habitantia in eo. Quia ipse ad maria fundauit eum, & ad flumina præparauit eum. [b] Quis ascendet in montẽ domini? aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus & mundo corde, qui non exaltat ad uanitatẽ animã suam, nec dolo iurat. Hic accipiet benedictionem à domino, & iustitiam à deo salutis suæ. Hæc est generatio quærentium eum, quærentium [d] faciem tuã Iacob, Sela. Dilatate portas, & altas facite ianuas in mundo, ut ingrediatur rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? est dominus, fortis & potens, dñs potẽs in prælio. Dilatate portas, et altas facite ianuas in mundo, ut ingrediatur rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? est dñs Zebaoth, ipse est rex gloriæ. Sela.

a Quid essent ciuitates et pagi, imò omnia animantia sine aquis? Hæc ergo est ordinatio, cura & prouidentia dei, &c. b Regnum dei

separatum à reliquo mundo. c *Ad uanitatem.*] *Id est, ad opiniones, ad insanas doctrinas, quibus phanatici inflant animã suam languentes circa quæstiones inutiles, &c.* d *Faciem tuam.*] *Id est, dei faciem & præsentiam, quæ erat in populo Iacob, & nusquam alibi.*

PSALMVS XXV.

Titulus, Dauidis.

Oratio cuiusq; fidelis ut deus remittat peccata, iustificet, doceat, ducat et conseruet in uerbo, contra aduersarios tyrannos & hæreticos uerbi de persecutores & conculcatores.

AD te dñe[a] leuo animam meam. Deus meus in te confido, non confundar, ne lętentur inimici mei aduersus me. Nam omnes qui te expectant non confundentur, confundantur autẽ qui [b]frustra sunt cõtemptores. Notas fac mihi domine uias tuas, et semitas tuas doce me. Dirige me in ueritate tua et doce me, quia tũ es deus salutis meę, te expecto quotidie. Memineris dñe miserationũ tuarum & misericordiarũ tuarum, quæ à sæculo perpetuæ sunt. Peccatorũ autem iuuentutis meæ & transgressionum mearũ ne memineris, sed secundũ misericordiam tuã memento mei dñe propter bonitatẽ tuam. Bonus et rectus est dominus, propterea docet peccatores in uia. Dirigit afflictos recte, & docet afflictos uiam suam. Omnes uiæ dñi misericordia sunt et ueritas, custodiẽtibus pactũ eius et testimonia eius. Propter nomen tuum domine propicius esto delicto meo, quod multũ est. Quis est homo qui timet dominũ? eum docebit uiã à se electam. Anima eius in bonis habitabit, et semen eius possidebit terrã. [c] Arcanum

Egregiæ promissiones.

canum dñi est apud timentes eū, et cognoscere eos facit[d] pactum suū. Oculi mei semper obseruāt dñm, quia ipse erípiet ex laqueo pedes meos. Respice me & miserere mei, quia derelictus & afflictus sum. Afflictiones cordis mei auctæ sunt, ex angustijs meis erípe me. Respice afflictionē meam et laborē meum, & remitte omnia peccata mea. Respice q̄ multi sunt ínimici mei, qui iniquo odío oderūt me. Custodi ánimam meā et erue me, non cōfundar quia spero in te. [e] Integrítas et rectitudo seruēt me, quia te expecto. Redime deus Israël, ex omnibus afflictionibus suis.

[a] Leuo.] Id est, ad te suspiro, te expecto. Videtur sumptū à gestu orantiū qui leuāt manus uel sacrificantiū qui leuant hostias. [b] Frustra.] Id est, propter suam stultā sapientiā & iustitiā, & quia confidūt in uanā potentiā sibi adhærentis mundi contra dei uerbū. [c] Alij ignorant dei uoluntatem, etiā si sibi placeant de sapientia, &c. [d] Pactū. Ero deus uester, uos mihi populus. Nō habebis deos alienos. Ego sum dominus deus tuus qui eduxi, &c. [e] Vt integer sim in uita & doctrina.

PSALMVS XXVI.

Titulus, Dauidis.

Fidelis ob oculos perpetuo ponit misericordiam dei & sequitur ueritatem uerbi dei, abstinetq; ab eo quod uerbo dei repugnat in doctrina & cultu dei, quemadmodum olim pij templum & altare dei ubi prædicabatur, & colebatur deus secundum præscriptum uerbi dei obseruabant, & nunc Euangelium audiunt, suscipiunt sacramenta, seruiunt suæ uocationi secundum uerbum Christi. Adhæres inquit altari tuo domine, ubi auditur, &c. Hoc non sustinent hypocritæ magnam sanctitatem iactantes propter suas traditiones & cultus dei fictos, ut olim altare dei & templum & legē negligentes, & ad excelsa sua & alia properantes, ut impij Israëlitæ cultum Ieroboā suscipientes, ut nūc apud nos suas traditiones, religiones & Missas cū odio Euangelij magnificantes. Hi quacunq; tandem specie appareāt

sunt homines absq; fide pleni odio dei, pleni inuidia et acerbitate aduersus proximum, uani, subdoli, praui, impij, in peccatis suis percuntes, uiri sanguinarij, scelerati, uentris & mammonæ cultores, quemadmodum his coloribus hic depinguntur qui domum, altare & prædicationē dei non diligunt, & diligentes condemnāt, oderunt, persequuntur ut hæreticos. Petit ergo hic fidelis ab his hypocritis & corpore & animo liberari. Idcirco facile uides innocentiā de qua hic dicitur ad causam persecutionis pertinere. Nam propter uerbum dei insaniunt hypocritæ & tyranni & hæretici, suas opiniones pro uerbi dei adorantes. Alioqui quis gloriabitur se esse sine peccato corā deo? Non iustificabitur, inquit, in cōspectu dei omnis uiuens, quemadmodum hæc etiam annotaui Psal. 7. & Psal. 18.

Supra Psal. 19 Errores 199. Proba me, &c

IVdica me domine, quoniam innocēs sum, in dominum spero, ideo non cadam. Proba me domine & tenta me, igne explora renes meos & cor meum. Quoniā misericordia tua ante oculos meos est, & ambulo in ueritate tua. Non sedeo cum uirīs uanis, nec communionem habeo cum uersutis. Odi ecclesiam malignorum, & cum impijs nō sedeo. Sed lauo manus meas in innocentia, et adhæreo altari tuo domine. Vbi auditur uox gratiarum actionis, et prædicantur uniuersa mirabilia tua. Domine locū [a] domus tuæ diligo, et locum ubi habitat glorificatio tui. Ne auferas cum peccatoribus animam meam, et cum uirīs sanguinarijs uitam meam. Qui student facere scelestē, et munera libenter accipiunt. Ego autē in innocētia ambulo, redime me et miserere mei. Pes meus recta incedit, in cōgregationibus laudabo dominum.

a Domus dei & congregatio populi dei illic est ubi uerbum dei est. Ibi enim habitat & auditur deus non cultus Baal & traditiones humanæ.

PSAL.

PSALMVS XXVII.

Titulus, Dauidis.

Fidelis contemnit omnes aduersarios fiducia protectionis dei, hoc autẽ solum solicite orat, ut posit manere in domo domini, id est, illic ubi prædicatur uerbum dei & deus glorificatur secundum suum uerbum, ut ibi post hac tutus sit quemadmodum hactenus contra testes mendaces, id est, falsos doctores, falsum contra deum siue dei uerbum testificantes siue docentes.

DOminus est [a] lux mea, & salus mea, quem timebo? dñs est fortitudo uitæ meæ, quem formidabo? Ideo maligni & hostes aduersantes mihi ubi inuadunt me, ut edant carnẽ meam, impingunt & cadunt. Etiam si consistant aduersum me castra, non timet cor meum & si exurgat aduersum me bellum, ipse erit fiducia mea. Vnũ oro à domino, hoc requiram, nempe ut maneam in domo domini omnibus diebus uitę meę, ut uideam amœnum cultum domini, & uisitem templum eius. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in tempore malo, occultat me in tentorio suo, & super [b] petram exaltat me. Et nunc exaltabit caput meum super inimicos meos qui circum me sunt, ideo sacrificabo in tentorio eius sacrificia laudis, cantabo & laudem dicam domino. Audi dñe uocem meam cum clamo, miserere mei & exaudi me. [c] Tuũ hoc dictum agnoscit cor meum, requirite faciem meam, ideo faciem tuam domine requiro. Ne abscondas faciem tuam à me, ne abijcias in ira seruũ tuum, tu enim es auxilium meũ, ne derelinquas me, ne deseras me deus salutis meæ. Quoniã pater meus & mater mea derelinquunt me

dominus autem suscipit me. Ostende mihi domine uiam tuam, & deduc me in semita recta propter inimicos meos. Ne tradas me uoluntati inimicorum meorum, quoniam insurgunt contra me testes mendaces, & calumniantur confidenter. Ego autem credo me uisurum bona domini in terra [d] uiuentium. Expecta dominū, confortare & roboretur cor tuū, et expecta dominum.

a Lux.] Vt cognoscā patrē: salus, ut liberer à malis: fortitudo, ut persistam. Contra hæc arma nihil sunt phanatici spiritus, pseudoprophetæ & tyranni cum suo Satana. b Petra.] Id est arx, Arx supra petrā fundata olim erat fortissimū præsidum, unde ista metaphora accipitur quoties deus petra in psalmis dicitur, &c.] c Id est, in tentatione prauæ doctrinæ et ficti cultus dei, hæc est cōsolatio mea, quòd conscientia mea siue fides cordis mei tibi domine obijcit hoc dictum siue uerbum tuum, quòd dixisti: Requirite faciem meam, id est, non abite aliò ad alias doctrinas & ad alios cultus dei, quantumcunq; speciosos, & à multis amatos, sed meam faciem requirite, ad me uenite ubi ego sum per uerbum meum. Nam ibi uere inuenitur deus, non alibi. Sed qui hoc facit, periculis mundi et tentationibus Satanæ obnoxius est, uerum habet deum protectorē. d Viuentium.] Id est, prospere per deum agentium.

PSALMVS XXVIII.

Titulus, Dauidis.

Saul, Absalon, alij, ut hodie aduersarij Euangelij, hypocritæ erant pessimi, fingentes uultum, intus pleni erant odijs. Sic & omnes iusticiarij, & præterea phanatici spiritus dei opera contemnunt sua tantū magnificant & quicquid ipsi excogitarunt. Contra quos hic dicitur. Quoniam non intendunt in opera domini, &c. His iudicio dei certo percundum nouimus, quemadmodum semper factum est. Orat igitur hic fidelis qui à talibus odio habetur, ne cum ipsis aut per ipsos quemadmodum uolunt pereat, nec pro se solum, sed etiam pro populo suæ curæ mandato siue pro ecclesia orat, ut indicat ultimus uersus. Aduersarij enim omnia nostra perdere quærunt.

Adte

AD te cum clamo domine fiducia mea ne sileas mihi, ne hoc silentio tuo similis fiam iis qui descendunt in infernum.[a] Audi uocē deprecationis meæ dum clamo ad te, dum extollo manus meas ad sanctuarium tuum. Ne simul comprehendas me cum impiis et cum operariis iniquitatis, qui loquuntur amice cum proximo suo, et malum gerūt in pectore suo. Da eis secundum opus suum, et secundum mala studia sua, da eis secundum opus manuum suarum, redde eis ut merentur. Quoniam non intendunt in opera domini, et in opus manuum eius, ideo destruet eos et non ædificabit eos. Benedictus sit dominus, quoniam audiuit uocem deprecationis meæ. Dñs est fortitudo mea et scutum meū, in ipsum sperat cor meum, et adiutus sum, et exultat cor meum, et cantico meo gratias ei agam. Dominus est fortitudo suorum, et fortitudo qua saluat Christum suum.[b] Salua populum tuū, et benedic hæreditati tuæ, et pasce eos, et extolle eos in æternum.

a Non uolo alibi te quærere cōtra uerbū tuū ut suprà, nobis in Christo habitat deus, ibi est sanctuariū & propiciatoriū, &c. b Aduersarij uolūt nos perditos esse, maledictos essei, perire fame cibi & uerbi, sepultos.

PSALMVS XXIX.

Titulus Psalmus Dauidis.

Propheticus Psalmus de Euangelij maiestate, quod iubet omnes potestates gloriam dare soli deo, cuius est iustitia, sapientia, fortitudo, potentia, & arguit mundum de peccato infidelitatis, de iustitia & iudicio. Ita uadit super aquas, id est, populos & regna, & confringit cedros, id est, superbiam & iustitiam mundi, commouet omnia loca. Aggei 2. exurit prædicatione

pœnitentiæ, commouet etiam abſconditas & timidas ceruas aperit ubique ſibi uiam, nihil eſt abſconditum à calore eius, Pſal. 19. Vbi uero gloria carnis ſuccumbit, reſurgunt homines fide magnificarum promiſſionum Euangelij, & uirtute ſpiritus dei Chriſto filio dei incorporati in templo, id eſt, in eccleſia ſancta quæ eſt regnum cœlorum, omnes, id eſt, & Iudæi & gentes, potentes & infimi, dicunt deo gloriam in Chriſto Ieſu domino noſtro, qui antea erant damnati peccatores & uacabant gloria dei. Ibi ſedet, id eſt, regnat dominus Chriſtus, ut faciat diluuium gratiæ quo ſeruentur credentes, hoc diluuium eſt ſacrum baptiſma quo plures ſunt baptizati per tot ſæcula quam in diluuio Noæ perierunt. 1. Petri 3. Sedebit autem, id eſt, regnabit hic rex noſter in æternum, & dabit regno ſiue populo ſuo fortitudinem ſpiritus contra perſecutiones & inſanas doctrinas & contemptum ſuperborum, & faciet populum ſuum proſpere agere.

AFferte[a] domino uos potẽtes, afferte domino gloriam & fortitudinẽ. Afferte domino gloriam nominis ſui, adorate dominum in ornatu ſancto. Vox domini ſuper aquas, deus gloriæ tonat, dominus ſuper aquas multas. Vox domini cum potentia, uox domini cum decore. Vox domini confringit cedros, dominus confringit cedros Libani. Et exilire eas facit ut uitulum, Libanum & Sirion ut pullos uincornium. Vox dñi ſecat ut flammæ ignis. Vox domini concutit deſertum, uox domini concutit deſertum Cades. Vox domini cõcutit ceruas & detegit ſyluas, & in templo eius quiſq; ipſi dicet gloriam. Dominus ſedet ad faciendum diluuiũ, & ſedet dominus rex in æternum. Dominus fortitudinem populo ſuo dabit.[b] Dñs benedicet populo ſuo pace.

a *In commentarijs exempla ſcripturæ poſui unde iſtæ allegoriæ ſumuntur.* b *Faciet populum proſpere agere.*

PSAL.

PSALMVS XXX.

Titulus Psalmus qui cantetur de dedicatione domus Dauid.

Domus apud Hebræos dicebatur dedicari quando post ædificationem primum inhabitabatur. Initia habitandi forte solenni aliqua precatione & conuiuio amicis exhibito cœperũt. Deut. 20. Quis est homo qui ædificauit domũ nouã, et non dedicauit eã, uadat & reuertatur in domũ suã, ne forte moriatur in bello, & alius dedicet eã. De domo aũt Dauidis legis 2. Reg. 5. Dauid habitauit in arce Zion, & uocauit eã ciuitatem Dauid. Et ædificauit per girũ à Mello & intrinsecus. Et ingrediebatur proficiẽs atq; succrescẽs & dominus deus exercituũ erat cũ eo. Misit quoq; Hirã rex Tyri nuncios ad Dauid & ligna cedrina ad parietes & artifices lignorum artifices q; lapidum, & ædificauerunt domum Dauid. Et cognouit Dauid quòd confirmasset eum dominus regem super Israël, & quòd exaltasset regnum eius super populum suum Israël, &c. Et cap. 7. Factum est autem cum sedisset rex in domo sua, & dominus dedisset ei requiem undiq; ab inimicis suis, dixit ad Nathan prophetam: Vides quòd ego habitem in domo cedrina, & arca dei posita est in medio pellium. Ex hac historia & ex uerbis psalmi udere licet, quòd hic gratias agit Dauid, quòd liberatus est ex horrendissimis persecutionibus & tentationibus & terroribus, quibus præmebatur sub Saule, quando exul agitabatur & quærebatur ad mortem. Nunc autẽ ædificat sibi domũ cedrinã siue regiam, in populo dei, ubi cultus & uerbũ dei est, & præterea secundum dei promissionẽ rex est, &c. Est igitur hic psalmus gratiarũ actio quòd, ex peccatis ex manu aduersariorũ, tot terroribus Satanæ, tristicijs, breuiter ex inferis & morte, ad consolationem & gaudium reduxit nos deus. Videtur quandoq; deseruisse deus, sed quem ad modum Christus dicit. Iterum uidebo uos & gaudebit cor uestrum, et gaudium uestrum nemo tollet à uobis. Hac uicissitudine deus in hac uita suos exercet &c.

EXalto te dñe quoniã exaltasti me, nec delectari facis inimicos meos sup me. Dñe deus meus cũ clamaui ad te, sanasti me. [2] Domine eduxisti ex inferno animam meã, uiuũ me seruasti à descendentibus in infernum. Psallite dño uos sancti

eius,& gratias agite in[b] festo sancto eius. Quoniam ad momentum est ira eius, et uita[c] desiderium eius. Per uesperum durabit fletus, sed mane redit lętitia. Ego aũt dixi in prosperitate mea non cadam in æternum. Tu enim domine beneplacito tuo fortificasti montem meum, sed ubi faciem tuam abscondisti, factus sum conturbatus. Ad te domine clamabo, dominum obsecrabo. Quę utilitas est in sanguine meo, ubi mortuus fuero? nunquid puluis gratias aget tibi, & annunciabit ueritatem tuam? Audi domine & miserere mei, domine esto adiutor meus. Conuertisti querelam meam in chorum, exuisti saccum meũ, & cinxisti me lætitia. Vt psallat tibi gloria mea et nõ sileat, dñe deus meus gratias agam tibi in æternum.

Gloria supra 16.

a Ex errore, ex desperatione & terroribus Satanæ. b Heb. festo, in memoria, id est, in festo quando de deo prædicatur, canitur, &c.

c Desiderium.] Id est, non serio suis dilectis ostendit iram, non mortẽ uult sed bonum licet aliter appareat.

PSALMVS XXXI.

Titulus, Psalmus Dauid ad præcinendum.

Christus & fideles quiq; per omnem uitam intus terroribus ut supra dictum est, extra blasphemijs & persecutionibus & contemptu propter uerbũ dei agitantur, & tamen deus liberat & cõsolatur eos, ut & ipsi alios tribulatos consolari, & ad fidem exhortari possint, 2. Cor. 1. Quam inquit immensa est, &c. utcunque sub cruce sæpe laborent fideles, tamen deus adest protector & consolator, ut alibi. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animã meam. Hæc attende in omnibus talibus psalmis.

Inte

IN te spero domine non confundar in æternum, iustitia tua libera me. Inclina ad me aurem tuam cito libera me esto mihi petra fortis, et arx munita, ut me salues. Quia tu es petra mea et arx mea, propter nomen tuum deduc me & dirige me. Educ me ex laqueo quem absconderunt mihi, quoniam tu es fortitudo mea. In manus tuas commendo spiritum meum, redemisti me dñe deus uerax. Ego odi obseruantes uanissimam [a] uanitatem, in dominum autem spero. Exulto & lætor in misericordia tua, quoniam respicis afflictionem meam, et cognoscis in necessitatibus animam meam. Nec tradis me in manus inimici, sed statuis in loco spacioso pedes meos. [b] Miserere mei domine, quoniam anxius sum, contabescit præ tristitia facies mea, anima mea & uenter meus. Quoniam consumpta est præ mœsticia uita mea, & anni mei præ gemitu. Corruerũt uires meæ præ delicto meo, et ossa mea contabuerunt. Ita omnia sunt mihi aduersa, ut et uicinis meis sim magnũ opprobrium, et terror notis meis, me foris uidentes fugiunt à me. Oblitioni ex corde traditus sum ut aliquis mortuus, factus sum ut uas confractum. Quoniam multi criminantur me, ita ut quisque terreatur, consultant simul aduersum me ut auferant animã meam. [c] Ego autem in te spero domine, et dico, tu es deus meus. In manu tua sunt tẽpora mea, eripe me ex manu inimicorũ meorũ et à persequẽtibus me. [d] Illustra faciem tuã super seruũ tuum, salua me misericordia

tua Domine non confundar quoniã inuoco te, con-
fundantur autẽ impĩj et sileant in inferno. Muta fiãt
labia mendacia, quæ loquuntur aduersus iustũ per-
tinaciter, superbe et contemptim. Quoniã immensa
est bonitas tua, quã reposuisti timentibus te, et pa-
lam exhibes ijs qui in conspectu hominũ confidunt
in te. Tu abscondis eos in abscondito apud te à cu-
iuscunque superbia, abscondis eos in tugurio à con-
tentiosis linguis. Benedictus sit dominus, quòd ad-
mirabilem misericordiam exhibuit mihi in [e] ciuitate
munita. Dicebã enim in summa anxietate proie-
ctus sum à cõspectu oculorũ tuorũ, et tamen audisti
uocem deprecationis meæ quando clamabã ad te.
Dilígite dominũ omnes sancti eius, nam credentes
custodit dominus, et agenti superbe retribuit abun
de. Animo forti estote et confortetur cor uestrum,
omnes qui expectatis dominum.

a Vanitatem supra 24. Psal. indeest tribulatio. b Dixit se li
beratum à malis. Iam explicat in quibus malis fuerit, quia odio habet ua-
nissimam uanitatem, insanas contra dei uerbum doctrinas & cultus dei fi-
ctos, & sequitur deum uocantem. c Hæc fides potest contemne-
re aduersarios. d Id est, iucundus apparet mihi adiutorio & con
solatione contra Satanæ terrores. e Ciuitatem munitam dicit
quancunq; securitatem contra aduersarios, ut & Psal. 60.

PSALMVS XXXII.

Titulus, Eruditio Dauidis.

Magnitudinem peccati et iudiciũ dei non nouit hypocrisis humana, ideo
suis bonis confidit, & satisfactionibus. Hic autem Psalmus non frustra uo-
catur Eruditio, quia longe aliud docet, nempè quòd mundus cum omni sua
sapientia et iustitia ignorat hanc esse beatitudinẽ, fateri damnationẽ nostri,
& credere

& credere remissionem peccatorum, pro qua deum orant omnes sancti, ut tandem pudefiant hypocritæ qui sancti non sunt. Sanctos suos, id est, credentes non solum liberat deus, sed etiam porrò conseruat. Hanc gratiã habemus apud patrem in Christo Iesu domino nostro. Rom. 4.

BEatus ille est cui remissa est transgressio, & cui contectũ est peccatum. Beatus homo est cui non imputat dominus iniquitatẽ, in cuius spiritu non est dolus. [a] Quamdiu enim tacebam contabuerũt ossa mea ab eiulatu meo assiduo. Nam manus tua die ac nocte grauis erat super me, ita ut uerteretur humor meus in siccitates æstiuas. Sela. Idcirco peccatum meum tibi fateor, & iniquitatẽ meam non tego. Dixi confitebor transgressiones meas domino, ibi tum remisisti iniquitatẽ peccati mei. Sela. Pro hac orabit te quisq; sanctus in tempore oportuno, cum itaq; inundationes aquarum multarum uenerint ad eum non pertingent. Tu es protectio mea ab angustia conserua me, ut liberatus gloriari possim cum gaudio. Sela. Intellectum tibi dabo & docebo te uiam quam ambules, dirigã te oculis meis. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus, quibus chamo et freno in maxilla opus est dum non accedunt ad te. Multæ plagæ sunt impio, sperantem autem in dominum misericordia circundabit. Lætamini de domino & exultate iusti, & gloriamini omnes qui recto estis corde.

[a] Id est, quando nolebam fateri omnia mea esse peccatũ, non quiescebat aut pacem habebat conscientia mea donec faterer & soli misericordiæ dei confiderem.

PSALMVS XXXIII.

Prosequitur finem superioris psalmi, & incipit eisdem ferè uerbis, iustos & rectos uocans eos quibus remissa est transgressio, non imputatum peccatum, &c. His commendat magnifica gratiarum actione uerbum & opus dei, contra doctrinas, consilia & opera humana. Verbũ dei sunt eius doctrinæ & promissiones, opus dei est quòd exhibet misericordiam siue iustificationem credentibus, & contemptoribus iudicium, misericordiam aũt ubiq; esse dicit, siue corporalia omnia in mundo beneficia erga omnes creaturas respicias, siue spiritualia & eterna illa dona per imulgatum Euangelium. Nec mirum quòd tam miranda prædicantur de uerbo dei quòd rectum sit & de operibus dei uel promissis dei quòd fidelia, id est, certa sunt, quando uerbo domini cœlum & terra, & omnia cõdita sunt, & conseruantur. Non ergo contra uerba & opera dei metuenda sunt tyrannorum uerba & consilia, quæ omnia deus habet in manu sua, ne faciant opus quod ipsi uolunt, sed quod dominus uult. Beati igitur & populus esse dei prædicantur qui ex uerbo & opere dei deũ agnoscere & ei fidere norunt, hi uerè deũ habent, dum interim alij humanis doctrinis et fiducia suorum operũ, & fiducia principum pereunt, ut nostri Papistæ. Sic aũt beatis nihil decrit ne ad uictũ quidẽ & tutelam corporis utcunq; impetantur omnibus malis quemadmodum Christus dicit: Primũ quærite regnum dei & iustitiã eius, & hæc omnia adijcientur uobis.

EXultate iusti de domino, rectorũ decora sit laudatio. Gratias agite domino cithara, psalterio decem chordarũ psallite ei. Cantate ei canticum nouum, bene psallite chordis ei cum iubilo Quia uerax est uerbum dñi, et quicquid promittit certo præstat. Diligit iustitiam et iudicium, misericordia domini plena est terra. a Verbo domini cœli facti sunt, et spiritu oris eius omnis exercitus eorum. Continet sicut in utre aquas maris, et ponit in abscondítis abyssos. Timeat dominum omnis terra, & metuat corã eo quicquid habitat orbem terrarũ,

Quoniam

Quoniam cũ ipſe dicit fit, cũ ipſe mandat res adeſt. Dñs diſſipat conſilia gentiũ, et mutat cogitata populorum. Conſiliũ autem dñi in æternũm manet, cogitationes cordis eius perpetuo manẽt. Beatus ergo eſt populus cuius deus eſt dñs, populus quẽ elegit hæreditatem ſibi. De cœlo proſpicit dñs, uidet oẽs filios hominum. E ſtabili throno ſuo, reſpicit ſuper omnes habitatores terræ. [b] Dirigit quo uult ſingulorum corda, intendit ad omnia opera eorum. Non ſaluatur rex per magnam potentiam, et gigas non liberat multitudine uirium ſuarũ. Nec ſaluat equus, nec liberat magnitudo fortitudinis eius. Ecce oculi domini reſpiciunt ad timentes eum, ad illos qui ſperant in miſericordiã eius. Vt eruat à morte animas eorum, et alat eos tempore famis. Anima noſtra expectat dominum, quoniã adiutor & ſcutum noſtrũ eſt. Quia de eo lætatur cor noſtrũ, et in nomen ſanctum eius ſperamus. Sit miſericordia tua domine ſuper nos, quemadmodum ſperamus in te.

a Gen. 1. Dixit deus, &c. Et ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas. Congregentur aquæ, &c. b Id eſt, quicquid cogitant uertit quò ipſe uult.

PSALMVS XXXIIII.

Titulus, Pſalmus Dauid quando mutauit uultum coram Abimelech, qui abiecit eum, & ipſe abijt.

Inſignis conſolatio & gratiarũ actio, qua ſuo exemplo prouocat omnes fideles ut inuocent & bene ſperent in afflictionibus quas oportet ſæpe ſuſtinere filios dei, quia angeli dei caſtra habent circum nos, id eſt, exercitus

dei, & aduersarios necesse est iudicio dei perire, tantum nos timeamus & religiose colamus deum, ex suo uerbo, secundum primum præceptum, absq; hypocrisi, fide syncera, & caueamus mendaces doctrinas quæ loquuntur dolum, secundum præceptum secundum, feramusq; dei uoluntatẽ, & non murmuremus contra deum sub cruce, id quod est uerum sabbatũ agere secundum tertium præceptum, quemadmodum oramus: Fiat uoluntas tua, id est, non Satanæ uoluntas, nõ papistarum, sectariorũ, tyrannorum, ne nostra quidem, sed tua paterna erga nos uoluntas fiat, qui nihil uis quod non sit commodum aut salus nostra, nam pater noster cœlestis es, & tui angeli nobis seruiunt ad tuendum, & credimus etiam si conterantur ossa iustorum, tamen nullum eorum periturum, id quod resurrectio illa nouissima declarabit, nã omnes capilli capitis nostri numerati sunt, &c. Deinde etiã in pace uiuamus cũ proximo non reddentes malũ pro malo. sed, &c. secundũ præcepta secũdæ tabulæ. Egregius est itaq; hic psalmus qui fidẽ et uitã & protectionem iustorum describit, & malitiam & damnationem impiorũ persecutorum. Scriptura iam in luce est, isti psalmi nũc nõ leguntur solũ ut ante, sed etiam intelliguntur, & in his deus toties admonetur à multis fidelibus suæ promissionis. Vtinam uiderent aduersarij ueritatis quod nam iudicium ex hoc iam eis immineat, nam hæc nunc deus audit & libenter audit assidue sibi legi & cantari non ore solum, sed etiam corde & fide.

BEnedicam domino omni tempore, laus eius iugiter erit in ore meo. De domino gloriabitur anima mea, ut audiant afflicti & exhilarentur. Magnificate dominum mecum, et exaltemus nomen eius simul. Quando quæsiui dominũ respondit mihi, et eripuit me ex omni pauore meo. Qui respiciunt ad eũ [a] illuminantur, et non confunditur uultus eorum. Cum hic pauper clamaret audiuit dominus, et ex omnibus afflictionibus eripuit eum. [b] Castrametatur angelus domini circum timentes eum, & eripit eos. Gustate & uidete quàm suauis sit dominus;

minus, beatus est uir qui confidit in eum. Timete dominum uos sancti eius, quia nihil deest timentibus eum. Diuites ad inopiam redigentur et esurient, quærentibus autem dominum non deerit ullum bonum. Adeste filij, audite me, timorē domini docebo uos: Quis est homo qui uult feliciter uiuere, et dies habere bonos? Prohibe linguam tuā à malo, et labia tua ne loquantur dolum. Declina à malo et fac bonum, quære pacem et sectare eā. Oculi domini attendunt ad iustos, et aures eius ad clamorem eorum. Vultus autem domini attendit ad mala facientes, ut deleat memoriam eorum de terra. Cum clamant iusti dominus audit, & ex omnibus aduersis eripit eos. Prope est dominus confractis corde, & contritos spiritu liberat. Multæ quidem sunt afflictiones iusti, sed ex omnibus his liberat eū dñs. Custodit omnia ossa eius, ut ne unum quidem ex his frangatur. Malum autem occidet impium, & qui odio habent iustum delinquent.[c] Redimit dominus animas seruorū suorum, & omnes qui confidunt in eum non delinquēt.

a Illuminantur.] Id est, consolationem accipiunt & protectionem unde hilaritas uultus. b Ex Gen. 32. Castra dei sunt hæc, &c. Et Exo. 14. Angelus præcedit castra Israël, &c. Item fugiamus Israelem, dominus pugnat pro eis contra nos. Et Eliseus dixit ad famulū: Plures sunt uobiscum quàm cum illis, &c. Obserua quòd hic Psalmus loquitur de custodia angelorum Heb. 1. c Iam contentio est. Hypocritæ persecutores uolunt esse mundi, alios uocant hæreticos, sed cum dominus cœperit iudicare tunc uidebitur.

PSALMVS XXXV.

Titulus, Dauidis.

Semper sunt in aulis principum impij aliqui nobiles qui uentris sui causa obloquũtur iustis & optimis uiris ut in discrimen conijciãt, maxime uero hoc agunt impij prædicatores eorum, & doctores, in primis contra prophetas & synceros uerbi dei doctores, & omnes qui ueritatem amant, & confitentur, quos necesse est multa pati, quemadmodum agebatur in aula Saulis contra Dauidem, & apud principes contra prophetas, apostolos, martyres, quemadmodum impurissimi nebulones, qui tamen magni uideri uolunteg, erant apud clementissimum Cæsarem nostrum Carolum quintum contra nos qui Euangelium Christi & uerbum dei syncere docemus. Persuaserant nos negare deum, Christum, Mariam uirginem, cõtemnere Christi Sacramenta & totam religionem, permittere nostris furta, adulteria & flagitia omnia, sed deo pugnante pro nobis sempiterna confusione confusi sunt in conspectu Cæsareæ maiestatis per publicam & sanctissimam nostræ doctrinæ confessionẽ, in Comitijs Augustæ anno domini. M D XXX. &c Igitur Christus hic cum Dauide & prophetis, et martyribus, & quisq; fidelis dicit, Domine deus pater cœlestis hoc unum uerbum dic tantum in corde meo. Salus tua ego sum. Hac fidutia saluus et lætus ero, certus quòd peribunt aduersarij hypocritæ, &c.

[a] COntende domine cum contendentibus me cum, impugna impugnãtes me. Apprehende scutum et lanceam, et exurge in adiutorium mihi. Educ lanceam, et occurre pro me aduersarijs meis, dic animæ meæ, salus tua ego sum. Suffundantur pudore et afficiantur ignominia qui insidiantur animæ meæ. Conuertantur in fugam, & confundantur, qui machinantur mihi malum. Fiant tanquam palea coram uento, et [b] angelus domini exigat eos. Fiat uia eorum tenebræ et lubricum, et angelus domini persequatur eos. Quoniam sine causa clam teten

tetenderunt mihi ad interitum laqueum suum, sine causa foueam fecerunt animæ meę. Obruatur de¦im prouiso quisque eorũ,& laqueus quẽ clam tetendit irretiat eum,et in eodem ipse obruatur. Anima autẽ mea exultet de domino, et lætetur de saluatiõe eius. Omnia ossa mea dicant, Domine quis est similis ti¦bi? tu enim eripis pauperem ab illo qui fortior ipso est,pauperem et afflictum à direptoribus suis. Sur¦gentes testes iniqui, obiiciunt mihi de quibus non sum mihi conscius. Retribuunt mihi malum pro bo¦no,ut anima mea sit quasi nihil unquam boni fructi¦ficarit. Ego autem cum infirmi essent, induebam sac cum,affligebã me ieiunio, et oratio mea in sinu meo uertebatur. Quasi pro proximo, quasi pro fratre meo agebam, quasi lugens matrem tristis incede¦bam. Ipsi autem de meo incommodo lætantur et con gregantur, congregantur e claudi aduersum me de improuiso,mordent et non cessant. Cum iis qui hy¦pocritæ sunt et derisores propter cibũ frendunt su¦per me dentibus suis. Domine quousq; aspicies? eri¦pe animam meã à tumultu eorum, et derelictã meam à catulis leonum. Gratias agam tibi in Ecclesia ma¦gna,et in populo multo gloriabor de te. Non gau¦deant super me qui aduersantur mihi sine causa, nec oculis irrideant me qui oderũt me frustra. Quia con sultant ut noceant,et concinnant dolos aduersus eos qui pacem quærunt super terram. Et dilatant os con

Id est, orabam ex corde.

tra me, & dicunt: euge euge, hoc uoluerunt uidere oculi nostri. Vides hæc domine, ne sileas, domine ne procul absis à me. Excitare et uigila ad iudicandum pro me, & ad causam meam deus meus et dominus meus. Iudica pro me secundum iustitiam tuam domine deus meus, ne gaudeant super me. Non dicant in cordibus suis: euge euge, hoc uolebamus, non dicant, deuorauimus eum. Erubescant et cõfundantur simul, qui exultant de malis meis, induantur ignominia et pudore, qui gloriant contra me. [d] Glorientur potius et exultent quibus placet innocentia mea, & iugiter dicant, magnificetur dominus qui bene uult seruo suo. Et lingua mea prædicabit iustitiam tuam, & assidue te laudabit.

a Timeant si possint aduersarij pietatis has preces. b Angeli ut supra seruiunt fidelibus, & exigunt impios aduersarios, ut hic dicitur. c Claudi, qui simul deo & diabolo seruire uolunt uentris & gloriæ causa, claudicantes in utranq; partem 3. Reg 18. Phil. 3. Heb 12.

d Siue. Qui uolunt iustitiã meam, id est, qui gaudent quòd causa mea cuincit & superior cuadit.

PSALMVS XXXVI.

Titulus, Psalmus Dauidis serui domini ad præcinendũ.

Contra hypocritas Dauidi sæpius res est quàm contra manifestos persecutores, nam illi sunt horum aculeus, & blasphemant mirum in modum licet sancta specie coram seductis dei ueritatem, tamen nihil proficiunt suo impio conatu Nam misericordia tua deus ubiq; est, quã etiam & muta animantia sentiunt, & ubique est ueritas operum tuorum Rom. 1. & uerbi tui inuulgata, & iudicia tua exerces nobis profundissima. Soli autem homines.

nes quos tua bonitate dignaris ex misericordia siue iustitia tua iustificantur, & sub tegmine alarum tuarum ut pulli sub gallina in domo tua apud te, id est, ubi tu habitas fidutiam habebunt. Habitas autem ubi prædicatur tuum uerbum, non in excelsis contra legem, aut ubi docentur tantum traditiones humanæ, & obseruantur ficti cultus. Illic est uera uita, consolatio & pax. Itaque uelint, nolint impij nebulones, regnum dei stat immotũ: in fine orat ardenter se aduersus has pestes custodiri, quas in principio graphice depingit.

Dico in[a] corde meo, scelus impij esse nimium non est timor dei coram oculis eius. Blanditur sibi apud sese, ut iniquitatem suam statuat, & alios deformet. Doctrina oris eius obest & mendacium est, non uult doceri ut bene agat. Iniuriam meditatur in cubili suo, & perstat in uia mala, nec ueretur ullum maliciæ genus. Domine misericordia tua ubique est quàm late patet cœlum, & ueritas tua ubicunq; uidentur nubes. Iustitia tua stat sicut montes dei, et tua iura ut abyssus profunda. Homines & iumenta curas domine. Quoniam pretiosa est misericordia tua deus, quòd filij hominum sub tegmine alarum tuarum confidunt. Inebriantur ex abundanti copia domus tuæ, & ceu torrente uoluptatibus tuis potas eos. Quoniam apud te est fons uitæ, &[b] in lumine tuo uidemus lumen. Extende misericordiam tuã super cognoscentes te, & iustitiam tuam super rectos corde. Non me supplantent super bi, et manus impiorum non deturbet me. Sed ibi cadant operarij iniquitatis, ut expellantur & non consistant.

a Colores impij. Primus. Verbum & opus dei contemnit Atheos. Secundus, sua placita probat & seruat philautus. Tertius, cupidus docendi, impia & fallatia docet alios. Quartus, quòd monitus meliora non audit superbus. Quintus, quòd pergit & proficit nocere sua doctrina. Sextus, quòd resistentes supplantare quærit uir sanguinum. b In lumine.] id est, uerbo dei uidemus lumen, id est, felicitatem & omne bonum.

Tit. Dauidis. PSAL. XXXVII.

Psalmus ualde apertus contra scandalũ fortunæ impiorũ & hypocritarũ.

Comminatio. NOli indignari malignis, neq; inuideas operarijs iniquitatis. Quoniam tanquam fœnum uelociter succidentur, & sicut olus uiride marcescent. Spera in dominum et fac bonum; permane in terra, & quære uictũ a fideliter. Delectare in dño, is dabit tibi quicquid desiderat cor tuum. Committe domino statum rerum tuarum, & spera in eum, ipse omnia recte curabit. Et educet quasi lumen iustitiam tuam, et iura tua quasi meridiem. Expecta dominum et operire eum, noli indignari uiro cui prospere succedit cum facit nequiter. Desine ab ira et derelinque furorẽ, noli indignari ne et ipse male facias. Quoniam maligni exterminabuntur, expectantes autem dominum hæreditabunt terrã. Adhuc paululum restat et non erit impius, tum respicies ad locum eius et ipse nõ erit ibi. b Afflicti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multa pace. Impius minatur iusto, & stridet super eum dentibus suis. c Dominus autem irridet eum, prospicit enim quòd uenit dies eius. Gladium stringunt impij & tendunt arcum suum, ut deijciant afflictum et pauperem

Exhortatio.

Comminatio.

perem, et trucident recta incedentes. Sed gladius eorum ingredietur in corda ipsorum, et arcus eorũ confringetur. [d] Melius est modicũ iusti quàm copia multorum impiorum. Quoniam brachia impiorum confringentur, sustentat autẽ iustos dominus. Nouit dominus dies eorum qui sunt integri, et possessio eorum in æternum manebit. Non confundentur in tẽpore malo, et in diebus famis satis habebũt. Quia impij interibunt, & inimici domini, [e] etiam si fuerint ut pratum amœnissimum, tamen euanescent ut fumus. Mutuatur impius et non reddit, iustus autem misericors est et tribuit. Quoniam benedicti ab eo hæreditabunt terram, maledicti autem ab eo exterminabuntur. [f] A domino gressus uiri diriguntur, & diligit uiam eius. Si ceciderit non abijcietur, quoniam dominus tenet manum eius. [g] Iunior ego fui et senui, et nunquam uidi iustum derelictum, nec semen eius mendicum. Iugiter misericors est et commodat, et semini eius benedicetur. Desine à malo et fac bonum, & permane perpetuo. Quia dominus diligit [h] ius, et non derelinquit sanctos suos, in æternũ conseruabuntur, semen autem impiorum exterminabitur. Iusti hæreditabunt terram, et habitabunt in æternum super eam. [i] Os iusti meditatur sapientiam, et lingua eius docet ius. Lex enim dei sui in corde eius est, non labuntur gressus eius. Obseruat impius iustum, & quærit occidere eum. Sed dominus

non dereliquit eum in manu illius, nec damnat eum cum condemnatur. Expecta dominũ et custodi uiam eius, & exaltabit te ut hæreditate possideas terram, uidebis impios exterminari. Vidi impium ualde ferocem, extensum et uirentem, ut laurũ uiridem. [k] Præteriui locum, et ecce, non erat ibi, interrogaui de eo et nusquam inueniebatur. Custodi integritatem & intende æquitati nam tali tandem bene erit. Transgressores autẽ delebuntur simul, et impij tandem exterminabuntur. Salus itaq; est iustis à domino, hic est fortitudo eorũ in tempore tribulationis. Et dominus aderit eis et eripiet eos, eripiet eos ab impijs, et saluabit eos, quia sperant in eum.

a Fideliter.] Id est, non contra deum aut homines, &c. b Promißio etiam de rebus possidendis. c Tria hic promittuntur. Verbum suum tibi defendet deus, tutabitur corpus, dabit uictũ. Impij omnia perdita uolunt. d Occupatio qua promittit uictum abunde, non obstante impiorum opulentia scandalosa. e Opulentia & gloria impiorum perit, inopia piorum ditatur. f Occupatio, quia pij potius uidentur derelinqui, sicut impij exaltari. g Iuuenior, &c.] Experientia. h Ius.] Id est, quod æquũ est. i Docet uerbum dei, hoc non sustinet impietas. k Non quòd non possis postea nominare impios ubi perierunt, sed quòd sic perierunt, ut turpe nomen habeant, & planè non sint in reputatione apud homines quod paulò ante fuerunt, nec ultra præsint officijs publicis, ut nunc apud Christianos fœtet Antichristianus papa cum suis Euangelij persecutoribus, &c.

PSALMVS XXXVIII.

Titulus, Psalmus Dauidis pro commemoratione: Id est, ad se accusandum & deum laudandum. Hæc est sancta fidelium commemoratio.

Rursum hic sicut & Psalmo sexto sensus peccati est & horrenda spe-

Ara

ctra iudicij dei, unde & ipsum corpus perit & absumitur. Hi infri & mors fiunt, inde grauiores quòd nostri deficiunt à nobis & aduersarij nos faciunt seditiosos, hæreticos, damnatos, ut hic intus & extra nos præmat Satan suis mortiferis telis. Interim hypocritæ iactant contra pios, se esse sanctos & ecclesiam. Sustentat autem se propheta & quisq; fidelis & sperat lætum exitum. Quoniam inquit te domine expecto, &c.

DOmine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et manus tua grauis est super me. Non est sanitas in carne mea præ cõminatione tua, nec est pax ossibus meis præ peccato meo. [a] Quoniam peccata mea supergressa sunt caput meũ, & sicut onus graue grauata sunt sup me. Putruerũt & corruptę sunt cicatrices meę, præ insipientia mea. Curuus et depressus nimium, et tristis tota die incedo. Quoniam lumbi mei aridítate pleni sunt, et non est sanitas in carne mea. Collísus et contritus sum uehementer, eiulo præ palpitatione cordis mei. Domine coram te est omne desiderium meum, et gemitus meus à te non est absconditus. Cor meũ tremit, derelíquerunt me uires meæ, [b] et lumen oculorum meorum non est apud me. Dilecti et amici mei stant è regione conspicientes plagam meam, & proximi mei longius recedunt. Et qui quærunt animam meam laqueum ponunt, et qui quærunt mala mihi consultãt quemadmodum noceant, & fraudes assidue machinantur. Ego autem tanquam surdus non audio, et sicut mutus non aperiens os suum. Et sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutio-

nes. Te autem domine expecto, tu exaudies domine deus meus. [e] Quia cogito, utinam non gaudeant super me, si enim uacillaret pes meus, mirũ quam gloriarentur contra me. Quoniam ego ad patiendum factus sum, et dolor meus iugiter est corã me. Quoniam iniquitatem meam fateor, [a] & solicitus sum de peccato meo. Inimici autem mei secure uiuunt et potentes sunt, et qui me sine causa oderunt magni sunt. Et qui retribuunt malum pro bono insurgunt aduersum me, ob id solum quia sequor bonum. Ne derelinquas me domine, deus meus ne recedas à me. Festina ad auxiliandum mihi domine salus mea.

Pijs patiendũ est.

a Peccatum est importabile pondus, quàm grauatus ergo fuit ille qui peccata portauit totius mundi agnus dei, Esa. 53. b Id est facies mea non est hilaris, sed tristitiæ tenebris obducta. c Ne permittas domine hanc gloriam aduersarijs. d Non possum securus peccatum contemnere ut hypocryticum uulgus fidens suis operibus, cultibus, satisfactionibus.

PSALMVS XXXIX.

Titulus, Psalmus Dauid ad præcinendum pro Ieduthun.

Hic pius non aliud silentium sibi optat & precatur, quàm ut non blasphemet, non obmurmuret deo offensus graui scandalo, quòd impij secure & feliciter uiuunt, supra Psal. 37. pij autem malis premuntur, potius autẽ cogitet de suo fine & quid interim sibi desit, id quod illi securi egregie contemnunt, & thesaurizant iniuste, & auare retinent, ignorantes ad quem hæc peruentura sint. Paulus, qui uolunt diuites fieri implicant se multis malis, &c. 1. Timoth. 6. Interim oderunt & persequuntur fideles ut pessimos. Exitus autem docebit ubi sit remissio peccatorum, deus pater, consolatio & uita æterna. Et nunc domine, inquit, quæ est spes mea? In te spero.

Statui

STatui me conſeruare, ut non delinquã lingua mea. Frenũ adhibeo ori meo,[a] dum uideo impium coram me. Obmuteſco ſilentio, et non iacto gaudia, et dolor meus conturbat me. Cor meum incenſum eſt intra me, & cum hæc cogito animus æſtuat, et lingua erumpit in hanc uocem. Domine doce me quòd finẽ habiturus ſum, et uita mea numerum dierum, et quòd breui hic non ero.[b] Ecce ad menſuram palmæ feciſti dies meos, & uita mea ut nihilum eſt coram te quam nihil ſunt omnes homines, et tamen ſecure uiuũt. Sela. Vt umbra pertranſeunt, et uanis ſeſe torquent, theſaurizant quæ ignorant quis ſit habiturus. Et nunc domine quæ eſt ſpes mea? in te ſpero. Ab omnibus peccatis meis eri pe me, opprobrium inſipienti ne facias me.[c] Tacebo & non aperiam os meum, quia tu rem curabis. Amoue à me plagas tuas, ego enim penè exanimatus ſum præ plaga manus tuæ. Cum corripis hominem propter peccatũ, conſumitur pulchritudo eius ſicut à tinea, quàm nihil eſt omnis homo. Sela. Audi orationem meã dñe, et attende ad clamorem meum, ne ſileas ad lacrymas meas, quia et peregrinus et ciuis tuus ſum, ſicut omnes patres mei. Deſine à me ut refrigerer, priuſquã abeam et amplius hic non ſim.

Inſipiẽti Pſal. 14. & 36.

a Ne murmurem quando ego male impij bene habent. b Ne uiuam ſecure ut impij qui non ſperant aliam uitam. c Tacebo, &c] Id eſt, negligam illos cõtemptores qui felices uidentur, permittam eos ſibi quia audire nolunt, nec murmurabo contra te domine.

d Abraham, Isaac, Iacob promissam terrã non possederunt Heb. 11. Act. 7. Dauid autem omnia possidet & rex est, tamen se illis in hoc comparat, ut uideas quo loco habeant sancti omnia, maxime tentati. Tunc sunt ista omnia nihil, quæ etiam paulò post nostra non erunt. Non habemus hic permanentem ciuitatem, &c. Nihil intulimus in hunc mundum, &c.

PSALMVS XL.

Titulus, Psalmus Dauidis ad præcinendum.

De rebus magnis & corporalibus & spiritualibus regni Iudæorum & hominum in eo facti sunt psalmi, unde & nostri psalmi sunt qui nunc per fidem sumus populus dei. Maximũ uero tũc erat expectatio Messiæ in lege & prophetis promissi, qui uenturus erat ex carne Dauidis, ideo & spiritus ut & alibi ita & hic Christum nobis producit loquentem de sua passione. Et prophetat manifeste Christus, quòd ipse solus perficiat dei uoluntatem & legem, & hoc esse gloriatur scriptum in libro Mosis, ubi promittitur semen mulieris contriturum caput serpentis, & semen Abrahæ benedicturum omnes gentes, ut auferatur maledictio per illud semen solum cui subiacet totus mundus, &c. Et abijcit ac abolet idcirco ueterem legem cũ suis sacrificijs & sanctitate siue iustitia, ut per quæ uoluntas dei nunquam completa est. Idcirco non nostra opera aut sacrificia nos iustificant coram deo, sed ipse Christus solus pro nobis (ut ait) omnia facit. Atque ita instituit nouum testamentum, ut iustitia fidei prædicetur in ecclesia magna, id est, in toto mundo, & non iustitia sacrificiorum aut operum nostrorum, quæ (ut ait uersu quarto) tantum superbos & hypocrisi sanctos facit, ut qui nõ confidunt in deum & gratiam eius, sed in suam fictam sanctitatem & mendaces doctrinas, uerbo dei damnatos: inde contra aduersarios orat.

EXpectaui solicite dominũ, et inclinauit se mihi, & audiuit clamorẽ meũ. Et extraxit me ex fouea horrenda & sordido luto, & statuit supra petram pedes meos, ut gradiar inoffense. Et dedit in os meũ canticum nouũ ad laudem deo nostro, id quod multi uidebunt, & dominum timebunt, in eumq; sperabunt. Beatus est uir qui posuit dominũ spem

ſpem ſuam, et non uertitur ad ſuperbos et mendacia tractantes. Domine deus meus magna ſunt mirabilia tua et conſilia tua nobis exhibita, nihil eſt ſimile tibi, annũciabo et loquar de eis, licet ſint innumerabilia. [b] Sacrificium et oblatio non tibi placent, ſed aures aperuiſti mihi, ne holocauſtum quidem uis aut ſacrificium pro peccato. Tunc dixi: Ecce uenio in libro ſcriptum eſt de me. Tuam uoluntatem deus meus ſponte facio, et legem tuam habeo in corde meo. Prædicabo iuſtitiam tuam in Eccleſia magna, ecce non permittam obturari os meũ domine, hoc tu noſti. Iuſtitiã tuã non abſcondo in corde meo, ueritatẽ tuã et ſalutẽ tuã enarro, non abſcondo miſericordiã tuam et ueritatẽ tuam in Eccleſia magna. Tu autem dñe ne prohibeas miſerationes tuas à me, miſericordia tua & ueritas tua ſemper cõſeruent me. Quoniã circundederunt me mala innumerabilia, apprehenderunt me peccata mea, ut non uideã, ſuperarũt numero capillos capitis mei, & cor meũ dereliquit me. Placeat tibi domine ut eruas me, feſtina dñe ut me adiuues. Confundantur et erubeſcant ſimul, qui quęrunt animã meam, ut interimant eã, uertantur in fugam, et pudefiant qui male mihi uolunt. Terreant in ignominia ſua, qui ita inſultant mihi, euge euge. Exultent et lætent in te oẽs quærentes te, & qui ſalutẽ tuã diligũt dicãt ſemper, magnificet dñs. Ego enim ſum pauper et afflictus, ſed dñs ſolicitus eſt pro me, adiutor meus & liberator meus es tu, deus meus ne moreris.

a Christus post passionem cum suis dicit: Narrabo nomen tuum fratribus meis, Psal. 22. b Reprobantur uestra, etiam quæ ex lege facimus, & beati pronunciantur qui audiunt uerbum dei, id est, Euangelium Christi quod Christum nobis offert, & in eo patris uoluntatẽ & legis impletionem. c Angustia & impetus in regnũ Christi propter uerbi confessionem. d Id est, ut præ dolore uisus deficiat mihi.

PSALMVS XLI.

Titulus, Psalmus Dauidis ad præcinendum.

Rursum hic Christus more psalmorũ loquitur, & primum beatos pronunciat qui non adhærent persecutoribus suis nec scandalizantur cruce, sed potius crucifixo adhærent & pietati licet contemptæ & afflictæ, inde fatetur peccatum, quod tamen non fecit, sed pro nobis luit, & nostrũ ineffabili gratia suum fecit & aboleuit, & grauiter queritur contra aduersarios calumniatores & domesticum proditorem, sed se glorificandum per mortem, illos autem perituros prædicit. Hunc exitum certo habebunt etiam nostri aduersarij & calumniatores cum suis Lucianicis adulatoribus, & non fraudabitur sua mercede qui Euangelij professorem amauerit, aut defenderit, uel qui susceperit prophetam, id est, prædicatorem nomine prophetæ, dum alij oderunt, persequuntur, &c.

BEatus a ille est qui solicitus est de egeno, in die mala liberabit eum dominus. Dominus custodiet eum & uitam conseruabit ei, et felicem eum faciet super terram, et non tradet eũ uoluntati inimicorum suorum. Dominus recreabit eum quando æger decumbit, tu mutas omnem ægritudinem. Ego dixi, domine miserere mei, sana animã meã quia peccaui tibi. Inimici mei dicunt malum contra me, quando morietur et peribit nomen eius? Accedit ut exploret corde peruerso, quærit quod calumnietur, recedit & detrahit. Simul aduersum me susur

surrant omnes qui me oderunt, et cogitant malum contra me. Consiliũ Belial statuerunt aduersum me cum iacet non resurget. Quin et amicus meus cui fidebã, qui meo uictu tabat cibo, supplantat me. Tu aũt domine miserere mei et restitue me, et retribuã eis. Per hoc cognosco me amari abs te, quòd non iubilabit inimicus meus aduersum me. Me autẽ sustentas propter innocentiam meam, et statuis me in conspectu tuo in æternum. Benedictus sit dñs deus Israël perpetuo et in æternum, Amen Amen.

4 *Egregiæ promißiones Christo & afflictis Christianis adhærentiũ, dum totus mundus contemnit, ridet, blaſphemat, perſequitur quaſi peſtes propter Euangelij confeßionem.*

PSALMVS XLII.

Titulus, Eruditio filiorum Korah, ad præcinendum.

Deus ſanctos ſuos ſic caſtigat ut rurſum conſoletur, interim terrores iudicij dei quos ſentiunt auget Satan, & impij inſultant. Vbi nunc habent ſuum deum iſti hæretici? quæ omnia & Chriſtus expertus eſt. Suſpirat itaq; hic fidelis in his conſcientiæ terroribus et Satanæ ſpectris, ad refrigerium & conſolationem uerbi dei. Cupit enim ſibi hanc concedi gratiam, ut poſſit lætus cum lætis abire ad feſta dei in templum ubi auditur uerbũ dei, ubi uidetur cultus dei ſecundum eius præſcriptum, ubi promiſit deus ſeſe exauditurũ inuocantes, hoc uerè eſt apparere corã facie ſiue præſentia dei. Nam ibi uerè deus adeſt non alibi. Nos in Chriſto quærimus deum ubi prædicatur ſyncere Euangelium, traduntur ſacramenta ſecundum Chriſti inſtitutionem: ubi ſunt qui Euangeliũ amant, qui orant, gratias agunt, &c. & ſi non aliter licet, uel ſub tyrannide papæ uel ſub Turca ex ſacris literis nos ipſos conſolamur, ibi deus præſens loquitur nobiſcum.

QVemadmodum[2] ceruus clamans anhelat ad aquas recreantes, ita anima mea clamãs anhelat ad te deus. Deum ſitit anima mea,

deum uiuentem, quãdo ueniã et uidebo faciem dei? Lacrymæ meæ sunt meus cibus die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi nunc est deus tuus? Hæc attendens [b] effundo apud me animam meam, cupio q̃ transire cum multis ad domum dei, cum gaudio & gratiarum actione inter multos festa celebrantes. Quare tristis es anima mea & tumultuaris intra expecta deum, quia futurum est, ut gratias agam ei quòd sua [c] facie me saluat. Deus meus anima mea tristis est in me, propterea memor sum tui [d] in terra Iordanis & Hermonim, & in monte modico. Effusiones tuæ strepitu irruunt abysso alia aliam prouocante, omnes fluctus tui & undæ super me transeunt. In die promisit dominus misericordiam suam, & nocte psallo ei et oro ad deum uitæ meæ. Dico ad deum petram meam, quare oblitus es mei? quare tristis incedo dũ afflígit me inimicus? Contumeliæ aduersum me inimicorum meorum ceu gladius sunt in ossibus meis, dum dicunt mihi quotidie, ubi nũc est deus tuus? Quare tristis es anima mea et tumultuaris intra me? expecta deũ, quia futurũ est ut gratias agã ei quòd sua facie me saluat & q̃ est deus meus.

a Idem sol est & nube tectus & reuelatus, ita & deus, sed hic artis est ne iudices secundũ nubem, alioqui desperabis de futura claritate & perpetuam noctem timebis. b Effundo, turbo animã & suspiro ad uerbi consolationem. c Facie.] Id est, cognitione sui & præsentia per uerbum & fidem in templo ubi habitat. d In terra Iudæorum est uerbum, promissio & cultus dei uerus. Ea dicitur terra Iordanis, quia per eam Iordanis fluit, & terra Hermonim magnorum montium qui

sunt

sunt in uicinia Iordanis, quibus comparatus mons Zion paruus uidetur.

e *Effusiones, &c. ut in mari rubro impijs Aegyptijs fiebat, sed dominus nouit pios ex tentatione eripere, &c. 2. Pet. 2.*

PSALMVS XLIII.

Ad idem argumentum pertinet.

IVdica me deus & litiga pro me contra gentem non sanctam, à uiro doloso & iniquo libera me. Quoniam tu es deus fortitudinis meæ, quare me repellis? quare tristis incedo dum affligit me inimicus? a Emitte lucem tuam et ueritatẽ tuam ut me deducant & perueníre faciant ad montẽ sanctum tuũ, & ad habitaculum tuũ. Vt ingrediar ad altare dei, ad deum lætitiæ et exultationis meæ, & gratias tibi deus agam cithara, qui es deus meus. Quare tristis es anima mea et tumultuaris intra me? expecta deũ, quia futurũ est ut gratias agam ei quòd sua facie me saluat & quòd est deus meus.

a *Verbo dei optat consolationem.*

PSALMVS XLIIII.

Titulus, Eruditio filiorum Korah ad præcinendum.

Populus dei non suis uiribus aut sua iustitia fidit sed deo, nõ suam sed dei causam tuetur, ideo à mundo ipso persecutionem patitur. Quare inquit ô deus qui nunquã tuos deseruisti nunc nos deseris, & exaltas aduersarios, &c. Atq; hic uidetur infirmitas carnis in sanctis nonnihil obmurmurantis iudicijs dei.

DEus auribus nostris audiuimus, patres nostri narrauerunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum olim. Tu manu tua gentes extirpasti, illos autẽ inseruisti, cõtriuisti po-

pulos, illos autem dilatasti. Non enim per gladium
suum possederunt terram, nec brachium suum salua
uit eos, sed dextera tua et brachium tuum [a] et lumen
uultus tui, quoniam bene uoluisti eis. Tu deus rex
meus es, qui promittis salutē Iacob. Per te inimicos
nostros prosternemus, in nomine tuo supplantabi-
mus insurgentes aduersum nos. Non enim propter
arcum meum confido, & gladius meus non saluat
me. Sed tu saluas nos ab inimicis nostris, et confun
dis eos qui nos oderunt. De deo gloriabimur iugi-
ter, et nomini tuo gratias agemus in æternum. Sela.
Quare ergo nūc repellis et confundis nos, nec egre
deris cum exercitibus nostris? Cogis nos terga prę
bere hosti, et prædantur nostra qui oderūt nos. Vt
oues deuoran facis nos, & dispergis nos inter gen
tes. [b] Vendis populum tuum nulla pecunia, & nullū
præcium inde accipis. Effícis nos opprobrium uici
nis nostris, subsannationem et ludibrium iis qui cir-
cum nos sunt. Feciſti nos fabulam gentibus, moto
capite irrident nos populi. Assidue cōtumelia mihi
uersatur ab oculos, & pudor occupat mihi faciem
totam. Propter uocem exprobrantis & cōtumelia
afficientis, quia uideo coràm inimicum et ultorem.
[c] Hæc omnia uenerūt super nos, nec tamen obliti su-
mus tui, nec perfide egimus cōtra pactum tuū. Non
receſſit cor nostrum nec declinarunt gressus nostri,
à uia tua. Vt nos ita conteras in loco [d] draconum, &

cooperias

cooperias nos tenebris horrendis. Si oblíti essemus nominis dei nostri, aut expandissemus manus nostras ad deũ alienũ. Hoc certe deus requireret, nũc autẽ ipse nouit abscondita cordis. [e] Propter te enim occidimur assidue, æstimati sumus sicut oues destinatæ mactationi. Excitare domine, quare dormis? euigila, et ne repellas nos ita perpetuo. Quare faciẽ tuam abscondis, oblitus afflictionis nostræ et oppressionis nostræ? [f] Quoniam depressa est ad terrã anima nostra, adhæret terræ uenter noster. Exurge adiuua nos, et libera nos propter misericordiã tuã.

a Id est, serena facies tua, hoc est, fauor & gratia. b Vili æstimamur, ut res nihili. c Quia pij uerbo dei adhærent contra traditiones humanas & fictos dei cultus, ideo patiuntur ab impijs.

d Draconum.] Id est, uenenosorum tyrannorum. Et tenebras dicit tribulationem more Hebræo. e Non propter nos. Tuũ enim uerbum persequuntur in nobis. f Prostrati sumus ad terram.

PSALMVS XLV.

Titulus, Epithalamium & eruditio filiorum Korah de rosis ad præcinendum.

Rosæ hic sunt rex sponsus & regina sponsa cum pompa eorum. Nuptiæ hic sunt spirituales & eruditio lætissima de Christo & ecclesia, supra eruditionem & intellectum humanum etiam regum etiam sacerdotum, etiam philosophorum. Innumeris ergo consolationibus hic psalmus nobis plenus est de Euangelio & regno Christi.

MEditatur cor meum uerbum bonum, [a] psallo de rege quod feci carmen. Lingua mea est calamus scribæ peritissime scribentis. [b] Speciosior es forma inter filios hominum, gratiosa

sunt labia tua. propterea benedicit tibi deus in æternum. Accinge gladium tuum fœmori tuo ô fortissime, ornatus laude et decore. Sis felix in decore tuo, procede propter ueritatem, ut afflictos iustifices, & præstabit mirabilia dextera tua. Sagittæ tuæ sunt acutæ, ut populi coram te cadant [d] in medio inimicorum regis. [e] Sedes tua deus perpetua & æterna est, sceptrum regni tui est sceptrum rectitudinis. Iustitiam diligis et odio habes impietatẽ, propterea unxit te deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. [f] Myrrhã et aloën & casiam spirant omnia uestimenta tua, cum incedis ex palatijs eburneis in magnificentia tua. Filiæ regum incedunt in ornatu tuo astat sponsa ad dexterã tuam ornata auro optimo. [g] Audi filia uide et inclina aurem tuã, obliuiscere populi tui & domus patris tui. Et placebit regi decor tuus, quoniam ipse est dominus tuus, eum adorabis. [h] Et filia Tyri muneribus aderit, diuites plebis coram te deprecabuntur. Tota glorioſa est intus filia regis, aureo induta uestitu. Vestibus uariegatis perducitur ad regem, et sociæ eius uirgines sequentes eam afferuntur tibi. Afferuntur cum lętitia et exultatione, et ingrediuntur in palatium regis. [i] In locũ patrum tuorum succedent filij tui, quos cõstitues principes super omnem terram. [k] Memor ero nominis tui in omni generatione et generatione, ideo gratias agent tibi populi perpetuo et in æternum.

Non

a Non uulgare cano carmen, sed de summo magistratu et regno gratiæ. b Non talis est Moses & lex, nos omnes deformes sumus, per Christi labia benedicendi. Psal 21. d Dominare in medio inimicorum tuorum, uelint nolint. e In regno Christi rectificamur & iustificamur. f Hypocrisis pulchra est sed fœtet, uirtutibus autem Christi & donis spiritus sancti ut uestimentis sumus bonus odor Christi. g Hic uerbum & fides nobis mandatur, nulli patres hic audiendi sunt aut consilia contra uerbum Christi. Abrogatio hic est legis & ueteris populi, alluditur uero ad legẽ coniugij. Relinquet homo patrem & matrem, &c. h Filia Tyri] Id est, gentes sua offerent ecclesiæ, dabunt ministris Euangelij & pauperibus. Varij colores sunt uaria dona ecclesiæ ad ædificationem data Ephe 4. Alios dedit apostolos. i In locum, &c.] Abrogat legem ueterem patrum, & statuit filiorũ nouum regnum sub filio dei Psal. 2 k Memor, &c.] ut cœpit carmen ita finit. Hic erit unicus dei cultus hunc celebrare regẽ. Abeat Moses, philosophia, traditiones, &c. Post hunc cultum erit finis mundi.

PSALMVS XLVI.

Titulus Canticum filiorum Korah de iuuentute ad præcinendum. De iuuentute supra Psal. 9.

Gratiarum actio hæc est populi fidelis, quòd Ierusalem in medio gentiũ positam cum populo Iudæorum deus mirabiliter contra totũ mundum defendit & suum uerbum ibi prædicari facit. Gentes totius mundi uocat turbidum mare, populum autem illum & Ierusalem riuulum siue fonticulum dei iucundum. Illic omnia turbata sunt uel in conscientia, & necesse est tandem mare uel maximum exiccari, nisi non pericrint potentes, tyranni, hæretici, regna insurgentia contra dei uerbum. Hic autem omnia tranquilla sunt in conscientia coram deo, & aquæ Siloë uadunt cum silentio. Esa. 8. Dominus est doctor, adiutor, protector, nihil moratus omnia arma aduersariorũ qui sunt in toto mundo, utcunque præmant populum dei. Emanuel hic est. Ita & nunc iste psalmus noster est. Ecclesiam deus mirabiliter defendit & Christus dominatur in medio inimicorum, uiua scaturigine prædicationis Euangelij & donationis spiritus sancti, dum interim tyrannorũ stultitia, papistarum blasphemia, sectariorum impietas, nobilium & rusticorum contemptus sæuit, sed nihil efficit contra fonticulũ istum contra spon-

sum regis æterni, quos tandem necesse est perire, quia oportet omnes inimicos fieri scabellum Christi, donec in futura resurrectione nouissimus hostis mors destruatur.

DEus nostra fiducia est et fortitudo, adiutor in tribulationibus ualidis quæ nos occupauerunt. Propterea non timemus, etiã si subuertatur terra et præcipitentur montes in medium mare. Licet tumultuentur et strepitum ędant aquæ maris, et præ tempestate eius cadant montes. Sela. Nam interim ciuitas dei cum fonticulis suis iucunda erit, [a] ubi sanctum habitaculum est altissimi. Deus est in medio eius, ideo ipsa immota cõsistet, deus adiuuat eam summo diluculo. Trepidant gentes, cadunt regna, dissoluit̃ terra, [b] ubi ipse ędit uocẽ suã. Dominus Zebaoth nobiscum est, deus Iacob est protectio nostra. Sela. Venite et uidete opera domini, qui has desolationes effecit super terram. Compescit bella per totum orbem, arcum confringit, lanceam comminuit, & currus comburit igni. [c] Silete et cognoscite quòd ego sum deus, glorificabor inter gentes & glorificabor super terram. Dñs Zebaoth nobiscũ est, deus Iacob est protectio nostra. Sela.

a Ibi est uerbum dei & consolatio spiritus sancti *b* Vox est tonitru. Psal. 144. Tange montes, &c. Sic prædicatio reuelans nostram immunditiam omnia uastat & terret. Promissio autem Euangelij irrigatio cœlestis est. *c* Silete.] Id est, cessate à tumultu, &c.

PSALMVS XLVII.

Titulus, Psalmus filiorum Korah ad præcinendum.

Prophetia de Christo qui à morte glorificatus ascendit & prædicatus est

est omnibus gentibus. Hic non strepitum armorum audis, sed plausum & Psalmodiam, id est, prædicationem Euangelij & confessionem & gratiarum actionem.

OMnes [a] populi plaudite manibus, iubilate deo hilari uoce. Quoniam dominus altissimus terribilis est, rex magnus super omnẽ terrã. Subijciet populos nobis, et plebes pedibus nostris. [b] Eligit nos hæreditatem, gloriam Iacob quem diligit. Sela. Ascendit deus cum iubilo, & dominus cum clangore tubę. Psallite, psallite deo, psallite, psallite regi nostro. Quoniã deus est rex in omni terra, psallite ei [c] prudenter. Deus est rex super gentes, deus sedet super sedem sanctam suam. Principes populorum congregati sunt, ut sint populus dei Abraham, quoniam deus apud potentes terræ uehementer exaltatus est.

a. Et plebes & principes necesse est esse aliquos Christianos.

b Fideles nunc sunt per Christũ populus dei Abrahæ, gloria Iacob, id est, hæreditas dei, domini mundi. Rom. 4. Psal. 2. Siquidem Euangeliũ habent, &c. Nunc completum est quicquid patriarchis promissum est.

c Prudenter.] Nempe ut prædicatione uerbum diligenter tractetis, & in eo perseueretis, non clametis confuse quicquid uisum fuerit ut præfracti prædicatores. Hic uides etiam principes factos Christianos.

PSALMVS XLVIII.

Titulus, Psalmus cantici filiorum Korah.

Idem argumentũ cum Psalmo 46. Sicut inquit audiuimus, &c. Quemadmodum domine promisisti habemus terrã, ciuitatem sanctam, templum, quæ seruas intacta in medio gentiũ totius mũdi insurgentiũ aduersum nos. Nos aũt hic oramus ut deus Ecclesiã & Euangeliũ conseruet aduersus tot odia tyrannorũ, sectariorũ, diaboli, &c. quemadmodũ promisit et præstat,

MAgnus est dominus & ualde glorificatus [a] in ciuitate dei nostri, in monte sancto suo. Mons Zion est ut speciosum germen unde gaudeat tota terra, ad latera aquilonis sita est ciuitas regis magni. Deus notus est in palatijs eius, & protector eius est. Quoniam ecce reges congregati sunt, & simul prætergressi. Viderunt hoc et admirati sunt, cõturbati sunt et metu perculsi, terror inuasit eos ibi, & angustia ut parturientẽ. Vento Noto conteris naues maris. Sicut audiuimus, sic uidemus in ciuitate domini Zebaoth, in ciuitate dei nostri, deus sustentat eam in æternũ. Expectamus deus misericordiam tuã in medio templi tui. Vt nomen tuũ deus ita et laus tua est ubique usque ad fines orbis, iustitia plena est dextera tua. Lætetur mons Zion & exultent filiæ Iuda, propter iura tua. Circundate Zion & amplectimini eam, numerate turres eius. Attendite ad murum eius, et exaltate palatia eius, ut hoc enarretur apud posteros. Quoniam hic deus, est deus noster perpetuo et in æternum, ipse deducit nos ut [c] iuuentutem.

a Ibi est eius uerbum & cultus ab ipso præscriptus, ibi inuocatur & exaudit, non sint hoc totus mundus, sed ipse terret & frangit exercitus, & terra & mari impugnantes sanctum dei populum, id est, credentes. Frustra sæpe reges quæsierunt malum Ieruſalem. b Non ite ad excelsa & altaria prohibita uerbo dei. c Vt iuuentutem.] Id est, uerbo per gratiam, quemadmodum parentes curant iuuentutem, non ut carnifex per legem, coactionem, iugulationem.

PSALI

PSALMVS XLIX.

Titulus, Psalmus filiorum Korah ad præcinendum.

Præfatio huius psalmi magna promittit & ualde attentum facit audito rem. Vna re tantum opus est, nempe ut habeamus deum placatum, alia omnia adijcientur nobis, mundus autem & optimi quiq; in mundo, hoc unũ maxime contemnunt atq; adeo ignorant, quærunt autem mammona, gloriam, potentiam, uoluptates, per quæ pereunt, quæ ad redemptionem animæ qua indigent nihil ualent. Interim & dei cultores uideri uolunt, sed nemo sic odio habet ueram pietatem & dei cultores, neq; minus bene facit indigentibus, &c. Consolatur itaq; hic Psalmus nos & confirmat contra grauissimũ scandalum mundi quòd impij, contemptores dei, inferni, omniũ, florent opibus, fauore, gloria, potentia, longitudine uitæ, nomine, familia, amicitia, totus eis arridet mundus, &c. Clarius hic omnia habes quàm in commentarijs.

AVdite [a] hæc omnes populi, attendite omnes qui nunc uiuitis. Et plebei et principes, unà diues cum paupere. Os meũ loquetur sapientiam, et cor meũ intelligentiam. Audiemus parabolam, cantabo cithara paradigma meum. [b] Cur timerem in tempore malo, quando iniquitas conculcantium me circundat me? Qui confidunt in res suas, & gloriantur de multitudine diuitiarum suarum. Ne frater quidem aliquẽ redimere potest, aut dare deo unde placetur. Nam nimiũ requirit redemptio animę eorũ, ideo nihil efficiet in æternum. [c] Licet diu uiuat et sepulchrum non uideat. Tamen uidere licebit quòd tales Sapientes moriuntur, quemadmodũ pereunt insipientes et stulti, et relinquent alijs diuitias suas. Sic agitur apud eos, [d] domus quidem eorũ perpetuo durant, habitacula eorum perstant, et ipsi nominis honore fruuntur super terram. [e] Tamen non Matth. 16. Quid prodest homini, &c.

permanent in tali honore, sed hinc excedunt ut iumenta. Hęc ipsorũ uia est ipsissima stultitia, [f] et tamẽ hanc posteri eorum ore suo cõmendant. Sela. In inferno iacent ut oues, mors depascit eos, [g] sed iusti cito dominabuntur eis, et eorum fiducia peribit, in inferno manebunt. [h] Deus aũt redimet animam meam ex manu inferni, quia suscepit me. Sela. Ne itaque mireris cum diues fit homo, et magna fit gloria domus eius, nam cum interierit nihil sumet secum, nec̃ sequetur eum gloria eius. [i] Interim beatum se dicit in hac sua uita, et commendat alios cum se bene curant. Atque ita sequunt̃ suos patres, et non uident lumen in æternum. Breuiter cum homo in honore est et nõ habet intellectum, hinc excedit ut iumenta.

a Præfatio prophetæ] Non est necessarium ut hæc legas in persona Christi. b Concio. Timeant potius aduersarij mei, quibus non proderunt opes consilia, amicitiæ, &c.] c Licet, &c. Id est, secure uiuat, non cogitet se moriturum. d Domus.] Id est, progenies, filij, familia, &c. e Non celebrantur, non timentur ut antea.

f Quia non habet uerbum dei. g Deus non expectat diu ut liberet suos à tyrannide, & det pacem in loco ubi tyrannide premebantur, imò dat etiã gaudere in bonis & gloria eorum, sed carni nostræ deus uidetur diu expectare. h Deus autem, &c.] Promissio est, habeant illi sua, habeam ego deum propitium. i Interim, &c.] Psal. 144. Beatum dixerunt, &c.

PSALMVS L.

Titulus, Psalmus Asaph.

Psalmus est factus contra impios & obstinatos hypocritas, statuentes iustitiam operum & damnantes iustitiam fidei. Lex in monte Sina data erumpit ex Ierusalem siue Zion per circuitũ in omnes gentes cum choruscatione & tonitru terrens homines reuelatione peccati & aspectu iræ dei. Hic nostra

stra iustitia est nihil cum sacrificijs & quicquid nos sumus aut possumus, tantum salus est si deus tuus est deus, secundum primũ præceptũ, hoc est, pactũ dei: Ero deus tuus. Hæc sunt uota tua tibi præstanda, hæc est uera religio. Hypocritæ aut emqui sanctißimi esse uolunt sub nomine & uerbo dei pessimi sunt, per hæc sua quærentes, traditiones & fictos dei cultus cõmendantes, nihil obseruantes legis dei quam tamen maxime iactant. Itaq; iudicium dei quod hic describitur fit prædicatione & reuelatione legis, qua omnia nostra condemnantur & hypocrisis perit. Discernuntur autem sancti dei qui seruant dei pactum ab hypocritis qui sacrificijs, id est, suis operibus confidunt. Hi sancti sunt populus Messiæ. Hic Psalmus non tam de extremo iudicio est quàm de prædicatione legis prodeunte ex Zion, qua deus iudicat mnem hypocrisin & facit cognoscere peccata ut & Psal. 97.

DEus, dominus ille fortis loquitur, et uocat terram ab ortu solis usq; ad occasum eius. [a] Ex Zion splendere incipit pulcherrimus splendor dei. Venit deus noster et nõ silet, ignis deuorans præcedit coram eo, et circa ipsum est tempestas ualida. Aduocat cœlum et terrã, ut [b] iudicet populum suum. Congregate mihi sanctos meos, qui curant [c] pactum meũ plus quàm sacrificium. Et annuntiabunt cœli iustitiam eius, quoniã deus iudex est. Sela. Audi populemi, ego loquar, Israël ego tibi testificabor, ego deus, sum deus tuus. Non propter sacrificia tua arguo te, quãdoctiã holocausta tua sunt assidue corã me. Nõ accipiã ex domo tua taurũ, aut ex caulis tuis hircos. Quoniam meę sunt omnes ferę syluarũ, pecudes in montibus, ubi millenę incedunt. Cognosco omnia uolatilia montiũ, et quicquid animantiũ in campis agit coram me est. Si esurirẽ non

tibi dicerem, meus est enim orbis terræ et quicquid in ipso est. Nunquid manducabo carnẽ taurorũ, aut sanguinem hircorum potabo? [d] Immola deo sacrificium laudis, et redde Altissimo uota tua. Et inuoca me in die tribulationis, tunc eruam te, et tu honorificabis me. [e] Impio autẽ dicit deus, quare tu annuncias statuta mea, et nominare audes pactũ meũ ore tuo. [f] Cum tamen oderis disciplinã, et retro abijcias uerba mea. Cum uides furem curris cum eo, et cũ adulteris cõmunionem habes. Os tuũ exundat malitia, et lingua tua concinnat dolum. Sedens loqueris aduersus fratrẽ tuũ, & filio matris tuæ detrahis. [g] Hæc facis et taceo, existimas quòd ero tibi similis, arguã uero te, et statuã hæc ante faciẽ tuam. Intelligite hęc uos qui obliuiscimini dei, ne fiat quandoq; ut rapiã et nemo eripiat. Sacrificans laudem honorat me, ibi est uia ut ostendam ei salutem dei.

Epiphonema.

a Ibi est uerbũ et cultus gloriæ dei. b Iudicet, id est, regat, iuuet, liberet à diabolo, hominibus, morte, peccatis. c Pactũ dei, quòd ipse uult esse deus noster, uotũ nostrũ est quòd ipsum habeamus deũ nostrũ & ipsi soli fidamus, ipsum inuocemus, prædicemus, non cõfidamus iustitijs nostris. Hoc itaq; uotũ secundum pactũ est fides, primo præcepto mandata.

d Immola, &c. Id est, crede me esse deũ tuum, & hoc confitere.

e Ecce dei uerba habet impius & docet, sed male. f Nota impius non potest abstinere à malo opere, saltẽ uolũtate. g Impij omnes existimant deũ probare quæ ipsi probant, eaq; appellant spiritũ & uerbũ dei, iudicant deũ damnare pios.

PSAL. LI.

Titulus, Psalmus Dauidis ad præcinendũ, quandõ propheta Nathan uenit ad eum ubi ingressus fuerat ad Bathsaba.

In hoc egregio psalmo relinquere uoluit Dauid populo uerã sapientiã & do-

& doctrinâ de uera religione. Nostri multa dixerunt de peccatis, pœnitentia & gratia, quæ non intellexerunt. Non enim ita potuerũt docere de pœnitentia ut hic psalmus. Pœnitentiam operũ tantũ intellexerunt, dicentes: Peccatum committitur cogitatione, locutione, opere. Hic aũt dicit: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, &c. Non intellecto peccato non intellexerunt gratiam, non intellecta gratia docebant opera, indue cucullũ, curre ad sanctum Iacobũ, &c. recollige oẽs annos tuos in amaritudine animæ tuæ, &c. Nulla conscientia inde accepit consolationẽ, hinc uel præsumendum uel desperandũ erat. Sit ergo psalmus de pœnitentia, sed de uera pœnitẽtia, quæ est timor dei primũ, deinde fidutia. Proponitur autẽ exemplũ pœnitentiæ Dauidis, quemadmodũ et Paulus de se dicit. Fui blasphemus, sed misericordiam consecutus sum, &c. Docet igitur quid sit peccatũ, quæ peccati origo quàm horribile damnũ sit lapsus Adæ, Iudæ, quomodo consequamur remissionem peccatorũ, non solũ factorũ, sed etiã in natura corrupta & in summis utribus corporis & animi hærentium ut fiat noua lux, &c. In fine orat pro ecclesia ut tũ res erat, ut adsit dominus Ierusalem & suũ cultũ conseruet. Oremus & nos ut deus suã ecclesiã ædificet uerbo Euangelij, missis ad hoc bonis prædicatoribus, tunc et nos offerimus sacrificia iusticiæ, holocausta iustitiæ, oblatiões iustitiæ, iuuencos iustitiæ, id est, faciemus quisq; secundũ uocationẽ suam quæ deus suo uerbo mandauit, & certo placebunt omnia nostra deo in iusticia fidei.

MIserere [a] mei deus, secundum misericordiã tuam. Et secundum multitudinẽ miserationum tuarũ, dele peccatũ meũ. Multũ laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. [b] Quoniam transgressiones meas ego cognosco, & peccatum meũ coram me est iugiter. [c] Tibi soli peccaui, et malum corã te feci, ut iustus maneas in uerbis & irreprehensibilis cum iudicaris. Ecce ex semine immundo formatus sum, & in peccato concepit me mater mea. Ecce ueritatem diligis quæ est in occulto, & occultam sapientiã tuam manifestas mihi.

Expia me hyssopo ut munder, laua me ut plus quàm nix albus fiam. Audire me fac gaudiũ et lætitiam, ut exultent ossa quæ tu contriuisti. Absconde faciẽ tuã à peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele. Cor mundũ crea in me deus, et spiritũ nouũ [d] stabilemq; da mihi. Ne proijcias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi consolationem tua salute, et spiritus fortis sustentet me. Docebo enim transgressores uias tuas, ut peccatores ad te conuertantur. Libera me à peccatis, quibus mors debetur ô deus qui es deus meus et saluator meus, ut lingua mea laudet iustitiam tuam. Aperi domine labia mea, ut os meum annuntiet laudem tuam. Quoniam nõ delectaris sacrificio, alioqui darem, nec holocaustum tibi placet. Sacrificia deo accepta sunt spiritus contribulatus, cor cõtribulatum & confractũ deus non despicies. Benefac Zion secundum gratiã tuam, ædifica muros Ierusalem. Tunc accepta tibi erunt sacrificia iustitiæ, holocausta & oblationes, tunc offerent super altare tuum iuuencos.

a Si nosti deus irascitur, nosse debes & hoc infrà. Sacrificia deo, &c. alibi: Beneplacitum est domino super timentes eũ. b Lex me accusat, premit peccatũ, sentio iram dei, &c. c Id est: Tibi soli sum peccator. Ne intelligatur solum actuale peccatũ. Tibi soli tribuo iustitiam alijs omnibus non tribuo, ut sint ueri sermones tui quibus per oẽs leges & promissiones gratiæ testaris nos esse peccatores et ipsissimũ peccatũ. Hanc sententiam iudicant & condemnant iusticiarij, multa bona in se inuenientes, & rationem deprecantẽ ad optima, sed tu domine uincis. Nõ diligis hypocrisin, sed ueritatẽ in occulto, id est, in corde et uerã. Alibi: In cuius spiritu nõ

est

est dolus. d Stabilem uel certũ, id est, qui spiritus certus sit in fide de salute per deũ, nec dubitet aut uacillet propter diuersas opiniones, doctrinas, &c. Beatus qui ita certũ et cõstantẽ in uerbo dei spiritũ habet. Totus mundus insanit opinionibus, non manet in certo dei uerbo, & quisq; de spiritu gloriatur uel ecclesia. Spiritus aũt fortis siue principalis aut regius, est spiritus animosus imperterritus, quẽ nisi deus dederit cedemus contra cõscientiã aduersarijs ueritatis.

PSAL. LII.

Titulus, Eruditio Dauidis ad præcinendũ, quando Doeg Idumæus uenit & indicauit Sauli dicens: Venit Dauid in domum Abimelech.

Doeg interpretatur Solicitus scilicet ad nocendum. Idumæus siue Edomita, id est ruffus, quia sanguinarius est. Tales sunt & hodie uiperæ nostræ soliciti mendaci doctrina et homicidæ cõsilijs suis aduersus Euangeliũ Christi. Nã pater eorũ diabolus est mendax & homicida perpetuo, Ioan. 8. Contra istorũ perfidiam & crudelitatẽ & principũ tyrannidem cõsolatur nos hic psalmus dicens eos perituros, nos autem mansuros in domo dei, &c.

QVid gloriaris tyranne de [a] iniuria, misericordia dei ad huc præsto est assidue. Iniuriã cogitat lingua tua, & proscindit mendacijs, ut nouacula acuta. Loqui studes malum potius quàm bonũ, falsum magis quàm uerũ. Sela. Loqui studes quicquid ad damnũ pertinet, lingua dolosa. Propterea deus [b] destruet te funditus, et cõteret te, & euellet te de habitaculo tuo, & eradicabit te ex terra uiuentiũ. Sela. Videbunt hoc iusti et timebunt, & eum ridebunt. Ecce uirũ, qui non credidit deum fortitudinem suam, sed fiduciã habuit in multas diuitias suas, et fortis erat ad faciendum iniurias. Ego autem ero in domo dei sicut oliua uiridis, confido enim in misericordiã dei perpetuo et in æternũ. Gratias tibi ago in æternũ, quia tu ita efficis, et expectabo nomẽ tuum, quia hoc placet coram sanctis tuis.

a Iniuria, ut noceas afflicto. b Destruet. Id est, auferet potentiã & autoritatem tuam. Conteret ut nihil fias. Euellet ex ecclesia & expolitia, ut nemo subueniat. Eradicabit, ut nullæ reliquiæ, nulli posteri, nulli libri tui in memoria hominum & autoritate superstint. Quatuor autẽ plagas dicit. Non habeat domum, res, locum in ciuitate, in regione.

PSALMVS LIII.

Titulus, Eruditio Dauidis ad præcinendum alternatim: suprà Psal 14.

DIcit insipiens in corde suo, Deus nihil est. Perditi sunt et abominabiles studijs, nõ est aliquis qui faciat bonũ. Deus de cœlo prospicit super filios hominũ, ut uideat num sit aliquis intelligẽs qui requirat deum. Omnes declinauerũt, inutiles simul sunt, non est aliquis qui faciat bonum, ne unus quidem. Nónne hoc cognoscere oporteat omnes operarios iniquitatis? qui comedunt populum meũ uentris sui causa, dominũ autẽ nõ inuocant. Ibi pauentes metuunt ubi non est metuendum, quoniam deus dispergit ossa [a] exactorum, tu confundis eos, deus enim cõtemnit eos. Vtinam daretur ex Zion salus Israël, et dominus solueret captiuitatem populi sui, tunc exultabit Iacob, lætabitur Israël.

a Exactores sunt qui ui & legibus exigunt ab hominibus iustitiam, uolunt eos per opera iustos facere, quemadmodum duces in bello suos milites cogere & ab eis exigere solent ut præstent sua opera.

PSALMVS LIIII.

Titulus, Eruditio Dauidis ad præcinendum fidelibus, quando uenerunt Siphæi & dicebant Sauli, Dauid abscondit se apud nos.

Patitur fidelis propter uerbum & in maximas uenit angustias. Petit ergo sui defensionem ardenti oratione, & ultionem contra tantam sæuitiã & malitiam.

Deus

DEus [a] per nomen tuũ salua me, et per potentiam tuã iudica me. Deus audi orationem meam, attende ad uerba oris mei. Quoniã superbi insurgunt contra me, et homines sæui quærunt animam meam, et non proponunt deum in conspectum suum. Sela. Ecce deus adiuuat me, et dominus sustentat animam meam. [b] Retorquebit malitiã in aduersarios meos, per ueritatem tuã destrue eos. Tunc cum gaudio sacrificabo tibi, et gratias agam domine nomini tuo, quia gratiosum est. Quoniam ex omni tribulatione eripis me, ita ut uideat oculus meus unde gaudeat in hostibus meis.

Superbi supra Psal. 19.

a Metuant, si possunt, has & similes ecclesiæ orationes aduersarij pietatis. b Verbum dei occidit & perdit aduersarios uerbi, Ioannis 12. Sermo quem dixi iudicabit eum in nouissimo die. Saul in Dauide persequebatur promissionem dei.

PSALMVS LV.

Eruditio Dauidis ad præcinendum fidibus.

Fideles hic orant & maxime conqueruntur, cum imprecatione horrendæ damnationis cõtra impijssimos illos hypocritas, quibus plenus est mundus, qui norũt simulare et dissimulare omnia, et tamẽ odijs feruent & pessima quæq; habent in corde aduersus proximum. His multo meliores facit manifestos inimicos. Sed iudicium dei ut nunquam in tales ita ne nunc quidem dormitat.

AVdi deus orationem meam; et ne auerseris preces meas. Attende ad me et exaudi me, miserrime trementem et eiulantem. Quia clamitat inimicus, et impius sæuit, quærunt nocere mihi, & ualde oderunt me. Cor meũ trepidat in me, et for

mido mortis cecidit super me. Timor et tremor inuaserunt me, et horror occupauit me. Dixi, utinam dentur mihi pennæ ut columbę, ut auolem in locum tutiorem. Ecce, ita procul hinc aufugerem, et manerem in solitudine. Sela. Festinarem euadere, à turbine et tempestate.[a] Finde linguas eorum dñe et perde eos, quoniam uideo iniuriam et contentiones in ciuitate. Hęc illic intra muros circumeũt die ac nocte, intra ipsam[b] dolor est et labor. Iniuria regnat ibi, et non cessat in plateis eius mendacium et dolus. Si inimicus meus malediceret mihi, tolerarẽ, et si magna iactaret qui me palàm odio habet absconderem me ab eo.[c] At tu homo es consors meus, dux meus & notus meus. Mutuo simul et amice agebamus, et in domo dei ambulauimus unà. Mors subito occupabit eos, et de descendent in infernũ uiuentes, quoniã mera malicia intus est in congregatione eorũ. Ego autem ad deũ clamabo, et dominus saluabit me. Vespere et mane & meridie cõquerar, & eiulabo, & audiet uocẽ meã. Redimit animã meam à præliantibus contra me data pace, licet multi sint aduersarij mei. Audiet deus et humiliabit eos qui semper est. Sela.[d] quia non mutantur nec deum timent.[e] Quia inijciunt manus suas in pacificos eius, & prophanant pactum eius. Butyro mollius est os eorum, et tamen prælium est in animo eorum. Sermones eorum sunt oleo leniores, & tamen sunt gladij. Reijce in domi-

num

nam [f] solicitudinem tuam & ipse pro te curabit, & non sinet perpetuo turbari iustum. [g] Tu autem deus illos præcipitabis in profundam foueam, sanguinarij et dolosi non perueniẽt ad dimidiũ uitæ, at ego spero in te.

a Vt seipsos confundant & destruant suis consilijs. b Dolor, &c. Id est, mera malicia qua seipsos & alios grauant. c Domesticus proditor, periculum in falsis fratribus, nocentissimi hostes quos cauere non licet, &c. d Obstinata malicia. e Optimos uiros persequuntur & infamant hæreseos. f 1. Pet. 5. Omnem solicitudinem. g Id est, quicquid statuunt in sua uita se acturos eo non perueniẽt.

PSALMVS LVI.

Titulus, *Aureum Dauidis de columba muta inter alienos, quando capiebant eum Philistæi in Gath.*

Id est, Dauidem oportebat tacere & mutum esse ut columbam, & non accusare Saulem coram Palestinis, &c. Dauid licet fugiens Saulem & eius complices tamen pro se habet uerbum & promissionem dei quo se consolatur, & certo scit se electum regem. Saulem autem reprobatum. Si deus pro nobis est quis contra nos erit? Calumnientur hodie & persequantur nos aduersarij Euangelij & sectæ opinionibus impijs ex ratione humana inflatæ, nos habemus certum uerbum dei, &c.

Miserere mei deus, quoniam [a] demergit me homo, assidue impugnans [b] coarctat me. Demergũt me inimici mei assidue, [c] quoniã multi superbe belligerant aduersum me. [d] Quando timor inuadit me spero in te. De dei uerbo gloriabor, in deum sperabo et non timebo, quid enim mihi faceret caro? Assidue uerba mea impugnant,

omnes cogitationes eorum sunt ut faciãt mihi malũ. Conspirant et insidiantur, et [e] obseruant calcaneum meum, ut comprehendant animã meam. [f] Quicquid pessime faciũt bene habet, sed tu deus in ira hosce populos præcipita. Et numera fugas meas, repone lacrymas meas in utrem tuum, certè tu numeras. Tũc uertentur inimici mei in fugã, cum clamo experior quòd tu es deus meus. De dei uerbo gloriabor, domini uerbum erit gloriatio mea. In deum sperabo et non timebo, quid enim faceret mihi homo? [g] Hęc uota deus uoui tibi, quòd tibi gratias agam. Propterea quòd eripuisti animã meam à morte, pedes meos à lapsu, ut ambulem coram deo in lumine [h] uiuentium.

a Demergit.] Metaphora ut Psal. 69. *b* Coarctat.] Id est, angustias cogit ne euadam. *c* Impiorum summa securitas. *d* Aurea scientia & consolatio certa. *e* Obseruant ut faciant me cadere. *f* Quemadmodum & Christus dicit, qui interficit vos arbitrabitur se obsequium præstare deo. Qui nos oderunt optime habent apud tyrannos & hypocritas. Sed deus numerat lacrymas nostras, ut pœnas eos consoletur & iniustos perdat. *g* Vides hic uota, quemadmodũ Psal. 22. uouet Christus. Narrabo, &c. *h* Viuentes sunt qui feliciter uiuunt, lumen est ipsa felicitas. Vt ambulem coram deo, id est, in uerbo & cultu dei, & bona conscientia, inter eos qui deo gratias agunt.

PSALMVS LVII.

Titulus, Aureum Dauidis ad præcinendum, ne periret cum fugeret metu Saulis in speluncam.

Penè ad idem argumentum pertinet. Nos hic conquerimur de nebulonibus qui pios propter uerbum dei pessime in aulis apud tyrannos traducunt, sed incidunt in foueam suam. In fine addit hanc prophetiam. Saul nõ

ault

uult me regnare sed perditũ, sed ex me surget regnum in quo prædicabitur misericordia & ueritas dei omnibus gentibus per totũ mundũ, tantũ abest ut Dauid non sit rex. Hoc in Christi filij Dauidis regno cõpletur, ubi & mirifica laus dei est Dauidis psalterium.

MIserere mei deus, miserere mei, quoniã in te confidit anima mea, sub umbra alarum tuarum confido donec prætereat iniuria. Clamo ad deum altissimũ, ad deum qui restituit me. Mittit de cœlo et saluat me ex opprobrio demergentis me, Sela, Deus mittit misericordiam suam. Cum anima mea iaceo in medio leonum, filij hominũ sunt flammæ, dentes eorum sunt lanceæ & sagittæ, & lingua eorũ gladius acutus. Exaltare super cœlos deus [a] & super omnem terrã exaltetur gloria tua. Laqueum parant gressibus meis, et deprimũt animã meã, foderunt mihi foueam, sed ipsi cadunt in eam. Sela. Paratum est cor meũ deus, paratum est cor meum ad cantandum & psallendum. Euigila gloria mea, euigila psalterium et cithara, diluculo euigilabo. Gratias tibi agã domine inter populos, psallam tibi inter nationes. Quia misericordia tua ubicq; est quàm late patet cœlum, & ueritas tua ubicunq; uidentur nubes. Exaltare super cœlos deus, & super omnem terram exaltetur gloria tua.

Gloria mea supra. Psal 16.

[a] *Vt ubique magnificetur misericordia tua qua bene facis tuis, & ueritas tua qua præstas quæ promisisti, ne perpetuo impune impij irrideant pietatem, dum gloriæ suæ & uentri seruiunt.*

PSALMVS LVIII.

Titulus, Aureum Dauidis ad præcinendum, ne periret.

Psalmus consolatorius aduersus illos induratos hæreticos & phanaticos spiritus qui errores suos pertinaciter defendunt, qui obturantes aures suas, cæci & quasi attoniti neminem audiũt & horribilia pijs minitantur, ut nostro tempore Thomas Monetarius fecit, sed irritus eorum conatus, iucundis hic similitudinibus describitur, utcunq; ad tempus nos præmant.

NVnquid muti estis ut non loquamini quod iustum est, & iudicetis quod æquum est, uos filij hominum? [a] Etiam ex malitia facitis quod iniustum est, & pergitis manibus uestris facere iniuriã. Peruersi sunt impij [b] ab utero matris suæ, errant ab utero matris suæ mendaces. Furor eorum est ut furor serpentis, ut aspidis surdæ quæ obturat aures suas. Ne audiat uocem uenefici, et incantatoris optime incantantis. Deus cõtere dentes eorum in ore ipsorum, confringe domine molares catulorum leonũ. [c] Diffluent ut aqua quæ præterfluit, dirigunt sagittas suas, sed ipsę franguntur. Contabescentes pereunt ut cochlea, ut abortiuum mulieris non uident solem. Priusquam crescant spinæ uestræ in rhamnum, ira florentes rapiet uos. Lætabitur iustus cum uiderit hanc uindictam, & lauabit pedes suos [d] in sanguine impij. Vt dicat unusquisq; certe fructus est iusto, certe deus ad huc est iudex super terram.

a Non ex errore tantũ, id quod in Hebræo est: In corde uel ex corde.

b Ab utero, id est, natura sunt peruersi, nec à sua mala natura recedere possunt iudicio dei, cõtemnunt enim omnem incantationẽ uerbi dei donec pereunt cũ multis.

c Primo. Inundatio quæ uidebatur omnia subuersura præterfluit & deficit, Expecta uidebis. Secundo, Conatus eorũ irriti

irriti erunt. Tertio, Cochlea sunt, quæ cornibus minatur, sed mollicula sunt, & ipsa inter rependum colliquescit. Quarto, Verum premũt ut abortiuũ, sed parturiunt montes, nascetur ridiculus mus. Quinto, Cum spina maturescit in rhamnum, agricola succidit eã, quæ uidebatur laceratura multos. Sic antequã uix medio itinere perueniant quò uolunt ira dei absumet eos, saluatis iustis. d In sanguine, &c.] Id est, uindicta erit maior quàm aliquis desiderare possit, ut pro una guttula sanguinis quæ desiderari possit natare posses in sanguine.

PSALMVS LIX.

Titulus, Aureum Dauidis, ne periret, quum misit Saul qui obseruarent domum eius ut occideret eum.

Spiritus Christi horrendum iudicium prædicit Iudæis quòd Euangeliũ abnegauerint in exemplum alijs. Exules nunc sunt, uagi inter gentes, percussi cæcitate, furore & amentia, nihil docent aut loquuntur quàm blasphemias in Christum. Vt famelici canes circumeunt ciuitatem, quærentes cibũ & tamen nõ inuenientes, ita ipsi ad uesperam siue in fine mundi post ætatem apostolorũ deserentur, exules & extorres passim uagabuntur sub alienis & durissimis imperijs, de una terra in aliam, angulum quærentes ubi rursum reliquias regni aut ducẽ inueniant sed frustra, non enim saturabuntur, sed usq; ad finem mundi durabunt sine duce, sine regno, sine sacerdotio, & detrudentur in infernũ. Secundum historiã etiam psalmus est Dauidis orantis & prophetãtis contra reliquias Saulis, qui amisso rege suo exterminati sunt, & errabant instar hiantium canum, ut possent contra Dauidem restitui, donec funditus perirent.

ERípe me ab ínimícis meís Deus meus, & ab ínsurgentibus ín me protege me. Eripe me ab operarijs íníquitatis, et à uiris sanguínum salua me. Quía ecce domíne ipsí ínsidiant ánimæ meæ congregantur contra me fortes, síne mea culpa aut peccato. Nam síne mea culpa currũt et accínguntur, excítare ín occursum meũ et aspice. Tu domíne deus

Zebaoth deus Israël euigila, et uisita omnes gentes,
[a] non miseraris eis qui sunt in malitia obdurati. Sela.
Ad uesperã uicissim ipsi ululent ut canes, et circume-
ant in ciuitate. Ecce colloquuntur simul, gladij sunt
in labijs eorum, [b] quis audiret? Sed tu domine deri-
debis eos, et subsannabis omnes gentes. Cum for-
tiores me sunt ad te respicio, quia deus est protectio
mea. Deus præstat abunde mihi misericordiam suã
deus efficit ut uideã quod delectet in hostibus meis.
Ne occidas eos, ne huius obliuiscatur populus me-
us, sed disperge eos fortitudine tua domine scutum
nostrum, et præcipita eos. Doctrina eorũ nihil ali-
ud quàm peccatũ est, [c] & perdurãt in superbia sua,
& prædicant nihil aliud quàm blasphemias et con-
tradictionem. Dele eos in ira, dele eos ut nihil sint,
& cognoscãt quòd deus dominator est in Iacob us-
que ad fines terræ. Sela. Ad uesperam uicissim ipsi
ululent ut canes, et circumeant in ciuitate. Discurrãt
ut comedant, ululent cum non fuerint saturati. Ego
autẽ cantabo fortitudinẽ tuam, [d] & mane gloriabor
de misericordia tua, quia tu es protectio et refugiũ
meũ in tribulatione mea. Tibi psallam ô fiducia mea,
quia tu deus es ꝓtectio mea, et es mihi clemẽs deus.

a Id est, nõ placeat tibi impius eorum conatus, sed irritum fac.
b Quis audiret? Sic agunt quasi nullus sit deus qui audiat ne cogitãt quidem quandoq; malitiam suam reuelandam. c Pergunt in sua præsumptione. d Non expectabo ad uesperam, deus cito succurret, & omnia erunt prospera, non esuriam, &c.

PSAL.

PSALMVS LX.

Titulus, Aureum Dauidis ad præcinendum, ad docendum de aurea rosa, quando bellũ gesserat contra Syrios Mesopotamiæ, & contra Syrios Zoba, quando Ioab reuersus percussit duodecim milia Idumæorum in ualle salis.

Aurea Rosa est monile factum instar rosæ, quo nomine hic appellat suũ regnum quod diuinũ & à deo datum monile est. Tempore Saulis & politia & religio male habebant, & signum illud salutis arca fœderis antea à Philistæis captum, nunc autem à tempore Saulis neglectũ erat, 1. Par. 13. Gratias itaq; agit Dauid quòd nunc religio reflorescit, arca in homine est, ibi exaudiuntur inuocantes secundum dei promissionem, ibi loquitur deus, id est, dei uerbum & cultus ibi prædicatur & est, & regnum optime habet, subiectis sibi terris quas patribus promiserat deus. Omnia diuina & humana bene habent, sed nihil arrogandum docet nostris uiribus, quæ sanctissima sententia est. Nos etiam per hunc psalmum gratias agimus, quòd erecto signo & propiciatorio Christo dilatat deus ecclesiam in gentes sola misericordia, uide infrà Psal. 108.

DEus qui nos iratus repulisti et dispersisti, reuertere ad nos. [a] Qui commouisti et hiare fecisti terrã, refice fissuras eius quæ ex commotione male habet. Ostendisti populo tuo dura, potastí nos [b] uino unde uacillamus. Attamen dedisti metuentibus te signum, quod erigentes tuti essent. Sela. Vt liberentur dilecti tui, salua dextera tua & exaudi me. [c] Deus loquitur in sanctuario suo unde exulto, partibor Sichem, uallem Suchoth dimetiar. Mea est Gilead, meus est Manasse, Ephraim est fortitudo capitis mei, Iuda est [d] princeps meus. Moab est [e] olla ablutionis mihi, super Edom proferam calceum meum, Philistæa iubilat ad me. Quis deducet me in aliquam [f] ciuitatem munitã? quis deducet me.

in aliquam [f] ciuitatem munitã? quis deducet me usq; in Edom? Nónne tu deus, qui repellis nos, [g] nec egredéris deus in in fiducia nostrorum exercituum? Da nobis auxilium in tribulatione, quia uana est salus quæ expectatur ab homine. Per deũ designabimus fortia, ipse conculcabit inimícos nostros.

a Alluſio ad terræ motum. b Non uino quod lætificat cor hominis, ſed amariſſimo potu quemadmodum & Chriſtus & prophetæ calicem uocant, &c. c Deus loquitur, &c.] Felix & nimiũ felix rex uel princeps qui exultat, quod in regno ſuo è loco ſancto deus loquitur, id eſt, quòd ibi ſyncere uerbum dei & Euangeliũ Chriſti prædicatur. Ibi enim uerè in Chriſto propiciatorio habitat exaudiẽs deus. d Princeps.] Id eſt, in Iuda eſt ſtirps regia ſecundum promiſſionẽ. e Olla, &c.] Id eſt: Moabitæ etiam ſunt ſubditi mei. f Ciuitatem munitã uocat quicquid ſecurum eſt & ſecurũ facit, ſuprà Pſal. 31. g Nec egredéris, &c.] Non noſtra ſed tua uirtute facis quicquid facis pro nobis.

PSALMVS LXI.

Titulus, Pſalmus Dauidis ad præcinendum fidibus.

Pſalmus contra hoſtes populi dei pro magiſtratibus & rege ut timore dei & fide creſcant & omnia agant, ne Reſp. diſſipetur ſeditionibus & bellis. Omnes mutationes in Rebuſp. ſunt periculoſæ. Deus ergo inuocandus eſt pro conſeruatione politiarum, ut & pro eccleſia, &c.

AVdí deus clamorẽ meum, attende ad deprecationem meam. Hic infrà ſuper terram clamo ad te quando anxium eſt cor meum, deduc me ſuper petrã excelſam. Quia tu es fiducia mea turris fortis contra hoſtem. Habitabo in tabernaculo tuo in æternum, et confidam ſub uelamento alarũ tuarũ.

tuarũ. Sela. Quoniam tu deus audís[a] uota mea, et abunde ditas eos qui timent nomen tuum. Tribuis regi longam uitam, annos perpetuo durantes. Vt sede at perpetuo coram deo, misericordiam et ueritatem ostende ei, quæ seruent eum. Sic fiet ut cantem nomen tuũ in æternũ, ut persoluã uota mea quotidie.

Sedeat, id est, regnet.

[a] *Vota, nempè quòd te laudo & inuoco, ut deum, id quod uouemus deo primo præcepto, ut & in ultimo uersu uides.*

PSALMVS LXII.

Titulus, Psalmus Dauidis ad præcinendum pro Ieduthun.

Idithun solemus legere, uide in commentarijs Psal. 38. qui est 39. Egregia fidei commendatio aduersus omnes casus, & extenuatio fiduciæ in homines quòd plane uanitas & nihil est. Stultissimi sunt qui confidunt principibus & opibus & hac fiducia nocent hominibus.

ANima[a] mea tantum patienter expectat deũ, qui me saluat. Quia ipse est fiducia mea, salus mea, protectio mea, ut nõ præcipitet me malum quantumcunq; magnum. Quousque uos omnes insidijs petitis unum ut occidatis, [b] quemadmodum paries minitans ruinam, et murus diruptus? Tantũ in animo habent illũ deijcere, studẽt mendacio, ore benedicunt, corde autẽ maledicũt. Sela. [c] Sed anima mea tantũ patienter expectat deũ, quoniam ipse est spes mea. Ipse est fiducia mea, salus mea, protectio mea ut nõ cadã. Apud deũ est salus mea, gloria mea, qui est petra fortitudinis meæ. Fiducia mea est in deum. [d] Sperate in eum uos populi omni tempore, effundite coram eo corda uestra deus est fiducia no-

ſtra. Sela. Homines autem ſunt uanitas, quin et præcipui uiri fruſtrantur, ſimul ipſi omnes ſi ponderentur ſunt ipſa uanitate uaniores. Nolite itaque ſperare in rapinam et iniuriam, nolite adhęrere uanitati, diuitiæ ſi affluant, nolite cor eis affigere. Vnum locutus eſt deus quod ſæpe audiui, quòd ſolus deus potens eſt. Et quòd tu domine miſericors es, ideo reddis unicuique ſecundum [c] opera ſua.

a Permittit interim deus omnia & expectat auxiliũ. b Qui ſubito opprimit incautos. c Confidere in homines etiã potentes & maximos nihil eſt tandem niſi uanitas. d Illi orando proponite omnia ueſtra etiam ſecretas neceſsitates & deſideria, omnem ſolicitudinem ueſtram proijcientes in eum. e Opus iuſti eſt quòd confidũt in deũ, ut in hoc Pſalmo uides, is ſine dubio ab impiorũ operibus & nequitijs abſtinebit. Opus autem iniuſtorum eſt quòd perſequuntur & oderunt iuſtũ. Propter iſta opera hos deus deijciet per ſuam potentiam, & illum exaltabit per ſuam miſericordiam.

PSALMVS LXIII.

Titulus, Pſalmus Dauidis quando erat in deſerto Iudeæ.

Dauid profugus propter Saulem & Saulitas agit in deſerto, ſuſpirans ualde ad deum, id eſt, cupiens eſſe illic ubi prædicatur & colitur deus in loco à deo electo, & prophetat contra hoſtes, ſeq; regem pronuntiat uelint, nolint, propter dei promiſsionem. Hoc pſalmo uti poſſunt hodie qui ſub tyrannide preſsi non poſſunt ire eò ubi prædicatur Euangeliũ & miniſtrantur Chriſti ſacramenta. Confidant in deum, donec pro Saule detur aliquis Dauid.

DEus tu es deus meus; [a] mane euigilo ad te ſitit te anima mea, caro mea deſiderat te in terra deſerta et arida ubi non eſt aqua. Ibi reſpicio ad te habitantem in ſanctuario tuo, [b] uidere cupiens

piens fortitudinem tuam et gloriam tuam. Quia melior est misericordia tua quàm uita, labia mea laudãt te. Ibi utinam laudarem te per omnem uitam meam, et leuarem manus meas in nomine tuo. Hæc esset dulcedo et delitiæ animæ meæ, cum te laudarem exultantibus labijs. Cum cubo memor sum tui, cum euigilo loquor de te. Quia tu es adiutor meus, et glorior sub umbra alarum tuarum. Tibi adhæret anima mea, dextera tua sustentat me. Ipsi uero ut obruant quærunt animam meam, [c] sed descendent sub terrã. Ruent in gladium, cibus uulpium erunt. Rex autem gaudet de deo, per quem quisquis iurat laudabitur, quia obturabitur os loquentium mendacium.

a Mane cum surgo & uespere cum cubitum eo, &c. etiam ad literam ut uocant, uide Psal. 5. b Vbi tu fortis es & deus adoraris & glorificaris, id est, in loco cultus dei uellem esse. c Id est, in foueam uel mortem. Alij insepulti iacebunt & à feris lacerabuntur. d Iura per deum, id est, constanter adhære dei ueritati, mendaces peribunt.

PSALMVS LXIIII.

Titulus, Psalmus Dauidis ad præcinendum.

Contra nimiã diaboli malitiam orat, & contra perfidiã mundi etiã domesticorũ, contra uirulentos detractores qui sunt in aula, quemadmodũ & hodie tales agunt contra ueritatis professores. Sed Saul, Absalon, Achitophel, Doeg, &c. perierunt, peribũt & isti, nam & iamdudũ suis conatibus sibijpsis malum cacarunt. Perge deus, quia ipsi pergere non desinunt.

AVdi deus uocem meam quia conqueror, à terribili inimico custodi uitam meã. Abscon de me à congregatione prauorum, à multitudine operariorum iniquitatis. Qui accuunt linguas

ſuas ut gladium dirigunt uirulenta uerba ſua ceu ſagittas. Vt [a]occulte ſagittent íntegrum, ſubito íaculantur ín eum nihíl timentes. Audaces ſunt malís ſuís conatíbus, conſultant quemadmodum laqueos ponant, & dicunt, quís uídebít eos? Excogitant nocendí modos et cęlant, aſtutiſſimi ſunt corde profundo. Sed ſubito ſagittabít eos deus, & ſentient plagam ſuam. Ipſorum lingua præcipitabít eos, ut írrídeat quiſquís uíderít eos. Omnes homines quotquot uíderínt dícent, opus deí eſt hoc, et íntellígent eſſe opus eíus. Lętabítur iuſtus de domíno et confídet ín eum, & gloríabuntur índe omnes qui recto ſunt corde.

a Occulte, id eſt, bona ſpecie, ne dicantur tyranni uel homicidæ, ſed iuſte & ad honorem dei uideantur facere quaſi contra hæreticos & ſeditioſos, cum tamen agant contra innocentes, &c.

PSALMVS LXV.

Titulus, Pſalmus cantici Dauidis ad præcinendum.

Gratiarum actio quòd deus dat ſuum uerbum & prædicatores bonos conſeruat religionem & uerum dei cultum, dat bonas politias & pacẽ, cuſtodit à ſeditionibus & bellis, quibus omnia peßime habent & diuina & humana, dat tempora frugifera, & omnia adijcit nobis. Mundus hæc dei beneficia non agnoſcit, uerbum & uerũ dei cultum odio habet, ſua figmenta ſequitur, ſectarij nouas doctrinas quærunt. Nobiles & potentes doctrina hodie Euangelij abutuntur, & pacem & bona quæ dat deus iudicant ſuis cupiditatibus dari ut ſint Sodoma & Gomorra, &c. In commentarijs hæc expoſui, ut quædam alia, tantum de ſpiritualibus, ſed uideo etiam pacem, bonam politiam, panem quotidianũ eſſe dona dei de quibus ſummas gratias deo agamus ut prophetæ faciunt.

Tu lauda-

TV laudaris deus in Zion[a] dum pax est, red
ditur uotũ. Audis preces, ideo ad te omnis
caro uenit. Iniquitates nostrę grauãt nos,
sed tu propicius sis peccatis nostris. Beatus ille est Religio.
quem tu elegis et tibi assumis ut habitet in atrijs tuis
[b]satiabimur bonitate domus tuæ sancti templi tui.
Exaudi nos deus salutis nostræ admirabili iustitia,
qui es fiducia usq; ad extrema terræ et ad mare lon-
ge habitantium. Stabiliẽs [c] montes tua uirtute, [d]ac- Politia.
cinctus potentia. Compescens tempestatem maris,
fremitum fluctuum eius, & tumultum populorum.
Vt timeãt in illis extremis habitantes à [e]signis tuis,
tu exhilaras quicquid mouetur mane & uesperi. Vi-
sitas terram et irrigas eam, et uarie ditas eam, [f]fonti Oeconomia.
culus dei abundat aquis, prouenire facis frumentũ
eorum, ita enim curas terram. Sulcos eius inebrias,
arata eius humectas, imbribus mollem reddis eam,
germini eius benedicis. [g]Coronas annũ bonis tuis,
& uestigia tua stillant pinguedine. Etiam habitacula
deserti pinguedine stillant, et colles circumquaque
læti sunt. Pascua operiuntur gregibus, et ualles ab-
undant frumento, iubilatur et cantillatur.

a Heb. Silentio, id est, quando omnia in pace per deum agunt, tunc prædicatur, deus colitur, artes, honestas & politia florent, agricultura curatur, &c. Item silentio uel pace, quando in aduersis nõ murmuramus contra deum, &c. b Vbi dei uerbũ est & eius beneficia agnoscuntur.

c Montes enim sunt reges potentes, regna, urbes, &c.

d Accinctus ut perpetuo benefacias quẽadmodũ potes & defendas.

e Signa & mera miracula sunt quando deus dat pacẽ, prohibet tur-

bas, tũc monetur & homines et pecora in pace, agunt mane et uesperi ubi uolunt, id quod in bello nõ licet. *f* *Ponticulus dei est terra & populus dei, Psal. 46. uel potius cuiusq; domus.* *g* *Coronas, &c.] Infinita uarietas est graminis & herbarũ, odorũ uerno tempore, messis habet frumentũ, sequuntur fructus arborũ & uindemia, &c. Hæc est iucundissima anni corona.* *h* *Vestigia, &c.] Id est, ubi deus uadit siue dexter adest ibi omnia bene proueniunt.*

PSALMVS LXVI.

Titulus, Canticum psalmi ad præcinendum.

Vt per mare rubrum à tremenda crudelitate Pharaonis ita sæpe deus populum suum liberauit, ut in libris Iudicum & Regum legis, quemadmodum & hodie ecclesiam maxime uexatam. Itaque horum beneficiorum est hic generalis gratiarum actio.

IVbilate deo omnes regiones, psallite ad gloriã nomini eius, cum gloria laudate eũ. Dicite deo, quàm admiranda sunt opera tua, [a] frustrabuntur per te inimici tui præ magnitudine potentiæ tuæ. Omnis terra adoret te & psallat tibi, psallat nomini tuo. Sela. Venite et uidete opera dei qui opere admirabilis est inter filios hominum. Conuertit mare in [b] aridam, per flumen transitur pedibus, propter hoc lætamur de ipso. Ipse dominatur sua potentia in æternum, oculi eius obseruant populos, desertores dei [c] non exaltabuntur per semetipsos. Sela. Vos populi benedicite deo nostro & proclamate laudem eius. Qui conseruat animã nostram in uita, nec permittit uacillare pedes nostros. Quoniam probasti nos deus, examinasti nos ut argentũ in igne. Induxisti nos in obsidionem, imposuisti onus super lumbos nostros. Inuexisti homines super caput nostrũ

perueni

peruenimus in ignem et in aquam, et tu eduxisti nos in refrigeriũ. Idcirco ingrediar in domum tuã cum holocaustis, et persoluam tibi uota mea. Quæ promiserunt labia mea, & locutus sum ore meo in tribulatione mea. Holocausta pinguia offeram tibi incensis arietibus, offeram boues cum hircis. Sela. Venite, audite omnes qui timetis deum, narrabo quanta fecerit animæ meæ. Ad ipsum ore meo clamaui, & glorificaui eum lingua mea. [e] Iniusti conatus si mihi conscius essem, non audiret dñs. Ideo audit deus, & attendit uoci orationis meæ. Benedictus sit deus, qui non reiecit orationem meam, et misericordiam suam à me.

a Irriti erunt conatus contra deum licet aduersarij sint potentissimi. b Aridam substantiue, ut Gen. 1. Notum est miraculum maris rubri, & quòd transierint per Iordanem. Ita nihil tandem obstat pijs siue ignis, siue aqua, sed liberantur per deum, desertores autem utcunque exaltentur tamen non efficient quod uolunt. c Non exaltabuntur.] Id est, non uincent ut maxime hoc conentur. d Omnis tribulatio hic significatur & uarij generis. Ineptissimi autem theologi hinc suum illud uolunt defendere purgatorium animarum corpore exutarum. e Heb. Iniquitatem si uiderem in corde meo. Ego autem sic uolui reddere ut certissimam reddere sententiam. Nam iniquitatem uidere in corde, nihil aliud est quàm studere malis consilijs ut nequiter agas, tales non exaudiuntur, ut hodie nostri papistæ sunt Satanæ cum omnibus suis orationibus, quia student persequi & oderunt Euangelij confessores. Alibi. Oratio eius fiat in peccatum. Alioqui quis non est sibi conscius alicuius peccati antea facti?

PSALMVS LXVII.

Titulus, Psalmus cantici ad præcinendum fidibus.

Prophetia de regno Christi spirituali, in quo prædicabitur Euangelium & gloria dei siue gratia & remissio peccatorum, non in Iudæa solum, sed

in oēs gentes, Lucæ ultimo. Non dicit quòd gentes circumcidentur & current Ieruſalem ut proſelyti, ſed manebũt gentes, & tamen laudabũt, &c.

DEus miſereatur noſtri & benedicat nobis, [a] illumínet uultum ſuum ſuper nos. Sela. Vt cognoſcamus in terra uiam [b] eius, inter omnes gentes ſalutẽ eius. Gratías agant tibi populi deus, gratías agant tibí populi omnes. Lætentur et iubílent populi, quòd iudícas populos iuſte, et populos in terra dirigis. Sela. Gratias agant tibi populi deus, gratías agant tibí populi omnes. Terra profert germen ſuum, benedícat nobís deus, deus noſter. Benedícat nobis deus, et tímeant eũ omnes uſque ad extrema mundi.

a Id eſt, lætus & per gratiam appareat nobis. b Tuam, mutatui in eius, relicto Hebraiſmo. c Per Euangeliũ iudicat deus & damnat omnẽ Hypocriſin, & efficit ut gentes gratias agant pro miſericordia & beneficio Chriſti. Hoc laudis ſacrificium & uerè gratũ deo & ſummus dei cultus.

PSALMVS LXVIII.

Titulus, Pſalmus cantici Dauidis ad præcinendum.

Non uulgari poëmate, ſed ſingulari etiam phraſi hactenus non ſatis intellecta, propheta ualde alacer in ſpiritu omnia geſta regni Chriſti ordine prædicit & deſcribit, nempe reſurrectionem & aſcenſionem Chriſti, reuelationem ſpiritus ſancti de cœlo, emiſſionem apoſtolorum & Euangelij prædicatorum, regnum ſpirituale gratiæ & remiſſionis peccatorũ, in quo Chriſtus prædicabitur deus uerus, & liberator à morte. Tunc regnum & ſacerdotium Iudæorũ & omnis ille cultus legis abrogabitur, cum ſpirituale & nouum Chriſti regnum per Euangelium prædicatũ uenerit, quod conſiſtet non in uiribus humanis, non in multis milibus equitum & peditũ, ſed in miniſterio & potentia uerbi. Ibi inquit dabit dominus uerbum Euangelizantibus uirtute multa, &c.

Exurgat

EXurgat [a] deus, ut dissipentur inimici eius, & qui oderũt eũ fugiant à facie eius. Sicut propellitur fumus propelle eos, sicut liquefit cæra corã igne sic pereant impij aduentante deo. Iusti autem lætentur et exultent coram deo, et gaudio delectentur. Cantate deo, psallite nomini eius, [b] pręparate uiam ei qui aduehitur suauiter, dominus nomẽ eius est, exultate coram eo. Qui pater est orphanorum et iudex uiduarum, ipse est deus in habitaculo sancto suo. Deus, qui [c] ex solitarijs familias facit, qui educit uinctos opportuno tempore, [d] sed desertores permanent in arido. Deus cum prędbas populo tuo, et gradiebaris per solitudinem. Sela. Terra tremuit, et cœli sudauerunt propter præsentiã huius dei Sinai, propter prędsentiam dei qui est deus Israël. Nunc aũt pluuiam uoluntate bona effundis ô deus, & hæreditatem tuam quæ arida est recreas. Vt animalia tua habitare possint in ea, tuis bonis pauperẽ consolaris deus. [e] Dominus dat uerbum, et exercitum magnum Euangelistarum. Reges exercituum maxime fœderantur, [f] et pulchritudo domus diuidit spolia. Cum castrametamini species est, quasi splendor alarum columbæ, quæ splendent [g] ut argentum & aurum. Quando omnipotens distribuit ubique reges inter eos, tunc obscuritas erit serenissima. Mons dei est mons frugiferus, mons cumulatus & frugiferus. Cur exilitis uos montes cumulati? In

hoc monte deo beneplacitum est habitare, hic dominus habitabit perpetuo. Currus dei sunt multa millena milia, dominus est inter eos in sancto Sinai. Ascendisti in altum, captiuam duxisti captiuitatem, accepisti dona pro hominibus, [h] etiã desertores, ita ut dominus deus ibidem habitet. Benedictus sit dominus quotidie, aggrauat quidem nos deus, sed saluat quoque. Sela. Deus noster est deus ad saluandum, & dominus qui dominus eripit à morte. Verum deus cõteret caput inimicorum suorum et [i] uerticem capilli, qui pergunt perpetuo in delictis suis. Hæc tamen dicit dominus, [K] Ex pinguibus adducã aliquos, adducam aliquos ex profundo mari. Ideo pes tuus tingetur sanguine inimicorum, & lambent ipsum canes tui. Videbitur deus quemadmodum incedas, quemadmodum tu deus meus et rex meus incedas in sanctuario. Præcedunt cantores, sequuntur instrumenta musica in medio iuuenculatum tympana pulsantium. In congregationibus benedicite deo domino propter [l] fontem Israël. Ibi dominatur inter eos Benlamin paruulus, principes Iuda cum cætu suo, principes Sebulon, principes Naphthali. Deus tuus cõstituit regnũ tuum, hoc deus confirma nobis quia opus tuum est. Propter templum tuum quod est in Ierusalem, offerent tibi reges munera. [m] Increpa bestiam quæ est in arundineto, congregationem taurorum inter uitulos populos,

cogen

cogentem propter argentum ipſe diſſipat populos qui bella deſiderãt. Venient principes ex Aegypto, Aethiopia extendet manus ſuas ad deum. Regna terræ cantate deo, pſallite domino. Sela. Qui uehitur in cœlis ubicꝫ ab initio, ecce dabit [n] tonitruo ſuo uires. Date [o] fortitudinẽ deo, magnificentia eius in Iſraël eſt, et fortitudo eius in nubibus. Mirabilis eſt deus in ſanctuario ſuo, ipſe eſt deus Iſraël, ipſe dabit uirtutẽ et fortitudinẽ populo, benedictus ſit deus.

a Prædicetur Euangelium in toto mundo dei icta per Chriſtum morte & peccato, ita peribit regnum Satanæ, et agnoſcetur pater orphanorũ.

b Non curru bellico, ſed triumphali, nõ ut Moſes ſed per gratiã, &c.

c Exſolitarijs, &c.] & in mundo ut uidemus, & in regno Chriſti. Alibi. Qui habitare facit ſterilem, &c. d Iudæi et alij blaſphematores Chriſti pluuiam & fœcunditatem ſpiritus ſancti è cœlis non ſentient, ideo peribunt. e Id eſt apoſtoli & Euangelici prædicatores concorditer docentes, qui per Euangelium & uerbi miniſterium perpetuo regnum diaboli, peccatum, mortem, infernum, omnem mundi iuſtitiam & ſapientiam oppugnant: infra uocantur cantores & muſici, quòd prædicatione ſanctificant perpetuo nomen domini in monte Chriſti, id eſt, eccleſia & in montanis eius, id eſt, particularibus eccleſijs, ubi deus habitat, & eſt regnum cœlorum, et currus triumphalis dei. Interim reclamant & exiliunt montes cumulati, confiſi ſua gloria ſed fruſtra.

f Pulchritudinem ſiue ornamentum domus, Hebræi uocant uxorem, maxima certa coniugij commendatione. Hic eccleſia ſponſa Chriſti intelligitur. g Vt argentum & aurum, id eſt, colore rubeo & albo, quemadmodum exercitus uidetur propter arma & uexilla.

h Etiam deſertores, Chriſtus habet omnia in manu etiam ſuos inimicos, qui uelint nolint coguntur Chriſtum cum ſuo regno ferre, cui dictũ eſt: Dominare in medio inimicorum tuorum. i Verticem capilli, regnum & ſacerdotium Iudæorum, quia permanent in incredulitate.

k Ex pinguibus, id eſt, ex Iudæis qui diuites & magni erant à deo

facti, aliquos assumam, alios occidam. *l* *Hic fons populi dei est regnum Christi quod cœpit, ebullit, exundat, crescit. Ierusalem mater nostra Gal. 4.* *m* *Falsos doctores cum suis sectis.* *n* *Tonitruo, id est, prædicationi.* *o* *Fortitudinem, id est, regnum. Sit ipse dominus uester.*

PSALMVS LXIX.

Titulus, Psalmus Dauidis de rosis ad præcinendum.

De Christi passione & Iudæis perituris atque abrogatione legis & ueteris testamenti per nouum. Siquidem hæc in persona Christi dicuntur de rosis, id est, regno dei ex Iudæis & gentibus congregando, uel de Christo & sponsa ecclesia.

SAlua me deus, [a] quoniam peruenerunt aquæ usque ad animam meam. Demergor in lutum profundum ubi fundus nõ est, sum in profundo aquarum et fluctus inuoluunt me. Defatigatus sum clamando, raucæ factæ sunt fauces meæ, destituunt me oculi mei, dum expecto deum meum. Qui me sine causa odio habent plures sunt quàm capilli capitis mei, qui iniuste aduersantur ad perdendum me fortes sunt, [b] exoluo quæ non rapui. Deus tu nosti insipientiam meam, & peccata mea nõ te latent. Nõ confundantur in me qui expectant te domine domine Zebaoth non erubescant in me qui quærunt te deus Israël. Quoniam propter te sustineo opprobrium, operuit confusio faciem meã. Extraneus factus sum fratribus meis, & ignotus filijs matris meæ. [c] Zelus enim domus tuæ absumit me, & opprobria exprobrantium tibi cadunt super me. [d] Et fleo & ieiunijs me affligo, & hoc ipsum probro uertitur mihi.

Indui

Indui saccum, et ob hoc factus sum etiam fabula illis. Loquuntur de me qui sedent [e] in porta, et canunt de me qui potant uinum in tabernis. Ego autem oro ad te domine, quia tempus gratiæ est, deus secundum multitudinem misericordiæ tuæ, exaudi me secundum fidelem salutem tuam. Eripe me de luto ut non demergar, ut liberer ab odio habentibus me & ex profundo aquarum. Ne fluctus me inuoluant et absorbeat profundum, néue os puteí super me claudatur. Exaudi me domine, quoniam benigna est misericordia tua, secundum magnitudinem miserationũ tuarum conuertere ad me. Et ne abscondas faciẽ tuã à seruo tuo, quoniam anxius sum, uelociter exaudi me. Accede ad animam meam et libera eam, propter inimicos meos eripe me. Tu nosti opprobrium meum, ignominiam et pudorem meum, in cõspectu tuo sunt omnes aduersarij mei. Hoc opprobrium frangit animum mihi et ægrũ me facit expecto miserantem aliquem et nullus est, consolantem et non inuenio. [f] Ipsi uero dant mihi fel ad edendum, et acetum ad bibendum quando sitio. [g] Fiat mensa eorum corã ipsis laqueus, retributio, decipula. Obscurent oculi eorum ne uideant, et lumbos eorũ fac perpetuo deficere. Effunde super eos indignationem tuam, et ira furoris tui comprehendat eos. Fiat habitatio eorũ deserta, et non sit quisquã qui in tabernaculis eorum inhabitet. Nam persequuntur quẽ tu percussisti, &

[h] ſactitãt quòd dolore uulnerũ tuos afficis. Ruant de peccato in peccatũ, [i] ut non perueniãt ad tuam iuſtitiam. Deleantur de libro uiuentiũ, ut cum iuſtis non adſcribantur. Ego uero ſum pauper et dolens, ſalus tua deus protegat me. [k] Laudabo nomen dei cũ cantico, et magnificabo eũ cum gratiarũ actione. Hoc placebit dño plus quam oblatus iuuencus cornua producens et ungulas. Vident hoc pauperes et lætantur, et uiuet cor quærentium deum. Audit enim pauperes dominus, et nõ deſpicit uinctos ſuos. Laudent eũ cœli et terra et maria, & omnia quæ mouent in eis. Quoniam deus ſaluabit Zion, et ædificabit ciuitates Iuda, ut habitẽt ibi et hæreditario iure poſſideant eam. Et ſemen ſeruorũ eius hæreditate poſſidebit eã, & qui diligunt nomen eius permanebũt in ea.

a His uerbis adumbrat ingentes terrores mortis & inferni & agonem illum Chriſti ineffabilem, quem pro peccatis noſtris pertulit.

b Aliena peccata non ſua tulit, alienum debitum exoluit. Hæc eſt eius inſipientia & peccata, Pſal. 41. c Cauſa perſecutionis Ioan. 2.

d Quicquid fit pro eis irrident & cruce piorum exhilarantur.

e In porta.] Id eſt, in loco publico iudiciorum ſedentes ſunt magni & potentes. In tabernis bibentes ſunt uiliſſimi nebulones & impium uulgus. f Expreſſa hiſtoria paſſionis Chriſti. g Excæcatio Iudæorum & abiectio amiſſo regno et ſacrificio ſine uerbo dei atque adeo ſine deo nũc ſunt. Verbũ aũt quod uidẽtur ſibi habere eſt eis laqueus, &c.

h Nos inquiũt ſumus beati & deo accepti, quia deus nos nõ percutit.

i Vt non, &c.] Id eſt, nihil permitte eis eſſe iuſtum. k Abrogatio legis & inſtitutio noui cultus dei. Hic perit gloria circumciſionis, ſabbata, ſacrificia, &c. erigitur uero nouus & æternus cultus, ſacrificium laudis, prædicatio Euangelij in noua Zion et Eccleſijs Chriſti.

PSAL.

PSALMVS LXX.

Titulus, Psalmus Dauid ad præcinendum pro commemoratione. supra 38.
Oratio contra hostes Ecclesiæ & piorũ.

DEus ad eripiendum me domine ad adiuuandum me festina. Confundant et erubescant qui quærunt animã meam, uertantur in fugam et pudefiãt quia male mihi uolunt. Vicissim ipsi ignominia afficiantur, qui ita insultant mihi, euge, euge. Exultent & lætentur in te omnes quærentes te, & qui salutem tuam diligunt dicant semper, magnificetur deus. Ego autem sum pauper et afflictus, festina deus ad me, adiutor enim & liberator meus es tu, deus meus ne moreris.

PSALMVS LXXI.

Propheta in tantis tentationibus petit perseuerantiam usque ad finem, id quod & quisq; fidelis orabit. Potes & psalmum legere in persona ecclesiæ quæ iam in ultima senecta agit, quando sunt, ut Paulus prædixit periculosa tempora. Et Daniel: Veritas inquit opprimetur & abundabit iniquitas, id quod satis experti sumus per Mahometh & Papam nostro magno malo. Sed nunc deus quasi ex inferis & de abyssis terræ iterum nos reduxit reddito Euangelio quod prædicat dei iustitiã, dei mirabilia. Sunt enim tempora nostra tempora Eliæ & Henoch, de quibus uulgares sermones iactati sunt, quòd euertent AntiChristum & omnia restituent.

IN te spero domine, non confundar in æternum. Iustitia tua libera me et erue me, inclina ad me aurem tuã, & salua me. Esto mihi fiducia fortis, quo perpetuo confugiam, qui promisisti auxiliari.

mihi, quia petra mea et arx mea tu es. Deus meus eripe me de manu impij, de manu iniqui et tyranni. Quia tu es fiducia mea domine, domine spes mea à iuuentute mea. In te confisus sum ab utero matris meæ, tu extraxisti me de uentre matris meæ, te prædico semper. Tanquam prodigium factus sum multis, sed tu es fiducia mea fortis. Repleatur os meum laude tua & gloria tua quotidie. Ne abiicias me in tempore senectutis, cum defecerint uires meæ, ne derelinquas me. Quia inimici mei loquuntur contra me, et qui quærunt animam meam consultant simul. Et dicunt, deus dereliquit eũ persequimini et comprehendite eum, quia nemo est qui eripiat. Deus ne longe fias à me, deus meus ad auxilium meum festina. Confundatur et pereant qui aduersantur animæ meæ, operiantur pudore et ignominia qui quærunt malum mihi. Ego autem iugiter expectabo, et adhuc amplius te prędicabo. Os meũ annuntiabit iustitiam tuam, et quotidie salutẽ tuam, quarũ nõ noui numerũ. Ego incedo in potentia domini domini, [b] solam celebro tuam iustitiam. Deus docuisti me à iuuentute mea, ideo annuntio mirabilia tua. Etiam in senecta et canicie ne dereliquas me deus, donec annuntiem brachium tuum generationibus, et potentiam tuam omni posteritati. Iustitia tua deus [c] alta est qui facis magnalia deus quis est similis tibi? Tu enim facis me experiri tribulatio

nes

nes multas et graues, & rursum uiuificas me, & de abyssis terræ reducis me. Valde glorificas me, et rursum consolaris me. Ideoq; gratias ago tibi psalterio pro ueritate tua deus meus, psallo tibi cithara ô sancte Israëlis. Labia mea et anima mea quã redemisti, exultant & psallunt tibi. Quin et lingua mea quotidie meditatur iustitiam tuã, quia confusi et contempti facti sunt qui quærunt malum mihi.

a *In tribulatione sentiunt aduersarij deũ nos deseruisse. fatentur ergo deum fuisse nobiscum, quemadmodum Saul dixit ad Dauid. Scio quòd dominus tecum est. Ideoq; mala conscientia tales persequuntur nos & peccant in spiritũ sanctũ.* b *Propter hoc sustineo aduersarios qui pro sua iustitia & operibus zelantes iustitiæ dei non sunt subiecti, Rom. 9. et 10.*

c *Alta. Psal. 36. Iustitia tua stat sicut montes dei. Incognita est nisi deus eam reuelet suo uerbo.*

PSALMVS LXXII.

Titulus, Salomonis.

Egregia prophetia de Christo & eius gratiæ regno in totum mundum dilatando, & de abrogando cultu ueteris legis, quia gentes incircuncisæ adorabunt regem Christũ & laudabunt prædicatione Euangelij, id quod erit sacrificium & summus cultus noui testamenti. Ergo & hic rex natura deus est. Nam hæc adoratio & inuocatio soli deo debita est cultus primi & summi præcepti.

DEus iudicium tuum da [a] regi, et iustitiã tuã filio regis. [c] Vt adducat populum tuum ad iustitiã, et eripiat afflictos. Adducant montes pacem populo, et colles iustitiam. [d] Patrocinabitur populo afflicto et saluabit pauperem, et conteret calumniatores. [e] Timebunt te donec erit sol et lu

na cunctis sæculis. Descendet sicut pluuia in uellus, sicut stillæ irrigantes terram. In diebus eius florebit iustus et abundantia pacis, donec amplius nō sit luna. Et dominabitur à mari usq; ad mare & [a]à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Coram eo flectent genua qui sunt in desertis, et inimici eius pulueremlingent. [h] Reges maris et insularū munera offerent, reges Arabum et Sabæorū dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei. [i] Quia liberabit pauperē clamantē, & afflictū cui nō est adiutor. Miserebitur abiecto & pauperi, & animas pauperum saluabit. Ex fraude & iniuria redimet animas eorū, et præcios⁹ habebitur sanguis eorum coram ipso. [K] Viuet, & dabitur ei aurū ex Arabia, et orabitur corā eo iugiter, quotidie ipse prędicabitur. Super terram in uertice montium erit copia frumenti, fructus eius uento mouebitur ut libanus, et florebūt in ciuitatibus ut herba in agris. Nomen eius durabit in æternum, quamdiu sol manserit [m] propagabitur ad posteros nomen eius, et benedicentur per ipsum, magnificabunt eum omnes gentes. Benedictus sit dominus deus, deus Israël, qui facit mirabilia solus. Et benedictum sit glorioſum nomen eius in æternum, et repleatur omnis terra gloria eius, Amen, Amen.

a Rex & filius regis, id est, Dauidis, certè uerus homo est. Accipit autem iudicium dei & iustitiam dei, ut iustificet populum & defendat afflictos dei, certè uerus deus declaratur, quia in Esaia dicit. Gloriā meā alteri non

non dabo. c Adducant, &c.] Id est, ubique inuulgabitur Euangelium Pacem dicit contra homicidium Satanæ, iustitiam contra mendacium & falsam doctrinam, Ioan. 8. d Patrocinabitur, &c.] Rex erit pauperum, inde mundus scandalizatur. e Timebunt te, &c.] Id est, regnũ illud erit ubiq; & semper. f Vellus uel pellem. Iudi. 6. Primum ad Iudæos, deinde ab his Euangelium ibit ad gentes.

g A flumine, id est, Iordane, ibi incipiet. Esa. 2. Luc. ultimo.

h Ex omnibus nationibus aliqui suscipient Euangelium etiam reges & præsides, & dabunt munera corporalia, & spiritualia. i Regnũ erit misericordiæ erga miseros, liberat à peccato & tyrannis, parcit peccatoribus, non affligit nos, præciosos nos habet. Mundus longe aliter de nobis iudicat propter crucem & speciem. k Viuet.] Id est, manebit cum suo regno, uelint nolint. Dabitur, &c. Ecclesia etiam habebit cum suis ministris unde alatur. Impij nebulones sub nomine Euangelij hodie rapiũt, unde scholæ, prædicationes et cura pauperũ sunt constituendæ. Orabitur coram eo, id est, Christus ubiq; aderit, ut & Simeon ait: Quod parasti ante faciem omnium populorum. l Super, &c.] Id est, horti, agri prata circa ciuitates florebunt, id est, uerbum erit ubiq; & uarijs modis excoletur, & Christiani florebunt. Sic tremulæ stabunt ubiq; Euangelij fruges, ut moueantur cacumina infinitarum arborum in libano monte.

m Propagabitur, &c. Id est, non cessabit prædicatio nominis eius, alijs enim morientibus alij succedent.

FINIS ORATIONVM DAVID FILII ISAI.

PSALMVS LXXIII.

Titulus, Psalmus Asaph.

Egregius Psalmus contra maximum illud scandalum quòd impij florẽt, pij in mundo despecti sunt et male habent, illis uidetur deus fauere, his aduersari. Quicquid illi statuunt sapientia & sanctitas est, horũ doctrina damnata hæresis est. Quis hic consistet? Et tamen benignus est suo populo, id est, credentibus deus, id quod intelligam inquit non in tentatione, sed quando contempto scandalo ingredior in sanctuarium dei, id est, quando audio aut lego uerbum dei & uideo quid deus loquatur de impijs, & respicio historias & iudicia dei, inde ab initio mundi à primo Cain, &c. Interim ego insipiens & ignorans, & ut iumentũ factus sum apud te, despitior quidem sed semper tecum sum, &c.

CErte Deus est Israëli beneficus, [a] si quis est mundo corde. At mei pedes labi cœperãt, uelut in lubrico collapsus fere fuissem. Quia excandescere cœpi aduersus iactatores, quando uidi impios esse fortunatos. Non enim est illis periculum mortis, sed firmi sunt ut palatium aliquod. Non agunt in molestijs ut alij homines, nec sicut reliqui homines flagellantur. Ideo gloriosa est iactantia eorum, & ornat eos iniuria eorum. Personam suã efferunt ut [b] pinguem uentrem, faciunt quicquid cogitant. Contemnũt omnia et calumniantur, loquuntur & calumniantur superbe. Verba eorum cœlestia habentur, dicta eorum accepta sunt super terram. Ideo accedit eis uulgus, quia fruitur [c] aquis eorum. Et dicunt, qui fiat ut [d] istos cognoscat deus? qui curaret istos altissimus? [e] Ecce tales sunt impij, hi sunt fortunati in mundo et assequuntur diuitias. Ergo scilicet frustra abstinuit cor meũ à malo, et laui in innocentia manus meas? Et fui flagellatus quotidie, et adest increpatio mei [f] quoties dies oritur? Ferè dixissem ut illi, sed ecce ita reprobassem oẽs filios tuos quot quot unquam fuerunt. Conabar huius rationem inuenire, sed hoc difficile mihi erat. Donec ingrederer in sanctuarium dei, et intenderem in nouissima eorũ. Profecto in lubricis ponis eos, et præcipitas eos ad interitum. Quàm subito pereunt, ad nihilum redigũtur, et subitis terroribus intereunt. Vt somnium cui

tum euigilantis, cõtemptam facis domine in ciuitate [a] imaginem eorum. Tamen interim me male habet in corde, et pungit in renibus meis. Propterea quòd hic oportet me esse insipientẽ, ignarum, et ut iumentum coram te. Attamen ego semper maneo apud te, quia tu tenes manum meam dexteram. Deducis me secundum consilium tuũ, et tandem cum gloria suscipis me. Vbi te habeo, nihil mihi sunt cœlum & terra. Etiam si mihi deficiat corpus et anima, tamen tu deus perpetuo es consolatio cordis mei et possessio mea. Quoniã ecce qui deficiũt à te peribunt, perdis omnes [i] qui scortantur contra te. [k] Mihi autem iucundum est adhærere deo, et ponere in dominũ dominum fiduciã meam, ut annuntiẽ omnia quæ tu facis.

a Mundũ cor est quod adhæret syncero & puro uerbo dei, Psal. 18. & 19. Alioqui quis gloriabitur se mundum habere cor? b Pingues sunt.] Id est, diuites, potentes in honore, ideo inflantur et eminere cupiunt præ alijs, quicquid faciunt aut dicunt magni fit, ita ut eorũ gloria & superbia quasi splendidus quidam uestitus & ornatus sit, lingua eorum regnare uult in cœlo & in terra, Psal. 12. quicquid uero alij uel dicunt uel faciunt fœtet & nihil apud eos est. c Aquis.] Id est, delectatur doctrina rationis, cultu ficto, et quòd ibi non est crux, quòd omnia gloriosa & plausibilia sint. Item quòd ex diuitibus uulgus suo labore uictitat, &c.

d Istos scilicet qui iustitiam à deo sperant. e Ecce, &c.] Pergit suam describere tentationem. f Quoties, &c.] Iusti semper agunt in pœnitentia, mane apud semetipsos sese increpant, si quid contra uerbum dei priori die admiserunt. Contemptores autem securi sunt.

h Proijce ergo omnem solicitudinem tuam in deum, Psal. 37.

i De spirituali scortatione quando pro uerbo dei suscipis aliã doctrinam, &c. Adhærere, ut mulier marito adhæret, Gen. 2. k Quæ tu facis, uidelicet longe aliter quàm pij metuunt & impij sperant.

PSALMVS LXXIIII.

Titulus, Eruditio Asaph.

Oratio contra hostes qui Ieruſalem, ſanctuarium, omnes ſynagogas & loca dei in terra urbesq; ipſas uaſtabant, conuitiantes interim blaſpheme contra deum Iſraël, quaſi populo ſuo adeſſe non poſſet. Eſt autem prophetia de ijs quæ poſtea facta ſunt Iudæis per Chaldæos, & deinde per Antiochum Epiphanẽ. Nunc Turca cum Mahometh & noſter Antiochus Papa eccleſiam ueram, uerbum dei cum Chriſti Sacramentis & omnia d uina miſere iamdudum uaſtant, pro ſyncero uerbo reddito nobis ueneno diaboli.

QVare nos deus repellis perpetuo, et nimiũ excandeſcis aduerſus gregem paſcuæ tuę? Memor eſto cõgregationis tuæ, quam olim tibi acquiſiuiſti et tibi hæreditatem redemiſti, & montis Zion ubi habitas. Conculca illos pedibus tuis ut pereãt perpetuo, omnia uaſtauit inimicus in ſanctuario. Rugiunt hoſtes tui in [a] domibus tuis, & ponunt in eas idola ſua. Palãm uidentur ſuperius mi care ſecures, quemadmodum quando in ſylua arbo res exciduntur. Et perdunt illic omnem ſculptum or natum, ſecuri et bipenni. Incendunt igni ſanctuariũ tuum, prophanant uſque ad fundum habitationẽ no minis tui. Dicunt in corde ſuo, deprædemur eos ſi mul, comburunt omnes domos dei in terra. [b] Signa noſtra iam non uidemus, non eſt amplius hic pro pheta nec doctor qui nos doceat. Quouſq; deus con tumelias iactabit aduerſarius, et inimicus blaſphe mabit aſſidue nomen tuum? Quare auertis manum tuam, et dexterã tuam à [c] ſinu tuo perpetuo? At deus

eſt

est rex meus à sæculis prioribus, qui operat omnẽ salutem quæ fit super terrã. Tu diuidis mare potentia tua, tu confringis capita [d] draconum in aquis. Tu conteris capita cetorũ, & das eos escam populo qui est in deserto. [e] Tu scaturire facis fontes et torrẽtes, & rursum rapidissimos fluuios exiccas. Tuus est dies, et tua est nox, tu ordinas cursum syderum & solis. Tu statuis cuicunque terræ terminos, æstatem & hiemem tu facis. Memento huius quæso quòd inimicus contumelia afficit dominum, et populus insipiens blasphemat nomen tuum. Ne tradas bestiæ animam [f] turturis tuæ, et ne obliuiscaris penitus animalium tuorum afflictorum. Respice ad fœdus, quia terra ubique misere uastata est et domus dissipatæ. Ne abeat pauper cum pudore, nam pauperes et afflicti celebrãt nomen tuũ. Exurge deus, defende tuã ipsius causam, memor esto opprobriorum quę in te iactant insipientes quotidie. Ne tradas obliuioni uoces inimicorum tuorum, insultatio aduersariorum tuorum assidue fit maior.

a Domus dei sunt ubi deus uerbum docetur, ut tunc erant in ciuitatibus synagogæ Iudæorum. b Vt olim uidebamus deum per opera sua præsentem. c Sinus dei est templum ubi deus congregat populum suum & docet, quemadmodum mater in sinu suo fouet et lactat pueros. d Dracones & ceti sunt Tyranni, ut Pharao cum suis principibus erat. e Tu scaturire, &c.] Id est, deus ædificat ciuitates & constituit regna. Rursumq; ipse est qui ea destruit. f Turtur & animalia sunt grex, ut in principio psalmi.

PSALMVS LXXV.

Titulus, Psalmus & canticum Asaph, ne periret.

Quid faciemus securis hypocritis suam autoritatem sub nomine ecclesiæ contra Euangelium iactantibus? quid tyrannis hanc impietatem defendentibus? quid phanaticis spiritibus suis cogitationibus confidentibus? Nullus uult audire aut scire lachrymas ecclesiæ misere laceratæ & afflictæ. Deus iudicabit breui hanc impietatem, qui facit montes tremere, & fumigare ut montẽ Sinai olim, uisitat statu tempore impios. Interim seruat columnas terræ, id est, pios, qui uelut humeris doctrina & oratione mundum sustentant, quemadmodum Paulus uocat ecclesiã columnam ueritatis.

GRatias [a] tibi agimus deus, gratias agimus, et narramus mirabilia tua quòd [b] prope est nomen tuum. Nam statu tempore, ego iuste iudicabo. Terra tremit et quotquot habitãt in ea, ego autem confirmo [c] columnas eius. Sela. Ego dixi ad iactatores, nolite gloriari, et ad impios nolite iactare potentiã, nolite pronuntiare erecta ceruice. Quasi nihil sit metuendum uel ab ortu, uel ab occasu, uel à montibus qui sunt in deserto. Nam deus iudex est, qui hunc humiliat et illum exaltat. Calix enim est in manu domini plenus forti uino, et [d] potum dat ex eo sed omnes impij bibẽt ita ut et fecem exhauriant. At ego prædicabo in sæculũ, psallam deo Iacob. Et confringam omnem [e] potentiam impiorũ, ut exaltetur potentia iustorum.

a Ecclesia per uerbum iudicat impios & cõfirmat pios nomine dei, & deus adest ecclesiæ contra nebulones hypocritas, ideo hic ecclesia quædam loquitur in persona dei, ut mos est prophetis, quandoq; cum præfatione: Hæc dicit dominus, &c. quandoque etiam sine præfatione, ut hic.

b Prope, &c.] Quia statim audit, iuuat, saluat, sustẽtat. c Columnas, &c.] Pij cõtremiscunt coram deo, sed ipse confirmat eos: impij secure agunt

agunt & pereunt. d Potū dat] Id est, ex calice passionis distribuit singulis, sed fix seruatur impijs. 1. Petri 4. e Potentiā. Heb. Cornu.

PSALMVS LXXVI.

Titulus, Psalmus Cantici Asaph ad præcinendum fidibus.

Idem argumentum cum Psal. 46 quòd Ierusalem defensa est sæpe magnis miraculis, ut contra Sennacherib, &c quemadmodū hodie pro ecclesia deus pugnat aduersus furentes Tyrannos & Hæreticos. Hunc metuāt. Nam animos principum auferre potest, tunc gladius in manu nihil est. Non possumus uinci, nisi cum uult deus qui animos aduersariorum habet in manu sua. Id quod hic maxima piorum consolatione dicitur. Quin & diabolus furore ardens in nos animo deijcitur ubi sentit se scuto fidei repelli.

NOtus est in Iuda deus, in Israël magnificatur nomen eius. In Salem est tentoriū eius, et habitatio eius in Zion. Ibi confringit sagittas arcus, scutum, gladiū et bellum. Sela. Illustrior et potentior es [a] montibus prædæ. Præda fiant superbi et dormiāt, et omnes uiri bellatores manibus deficiant. Ab increpatione tua deus Iacob, somno obruuntur, et equi, et currus. Tu terribilis es, quis consistet coram te ubi irasceris? Cum facis audiri è cœlo iudicium, terra pauet et quiescit. Cum exurgit ad iudicandum deus, ut saluet omnes afflictos super terram. Sela. [b] Cum iratus corripis hominem, agnoscēris esse qui paratus sis etiā reliquos per iram corripere. [c] Vouete et reddite dño deo uestro oēs qui circū illum estis, afferte munera terribili. [d] Qui aufert animū principibus, & terribilis est regibus terræ.

a Montes prædesunt magna regna & principatus, ut Assyriorum, Babylonis, Aegyptiorum quæ ui & rapina alios subegerunt, & ad se rapuerunt. b Id est, homines uindictam tuam uidentes metuūt sibi.

c Vouete quòd sit uester deus: secundum primum præceptum, & nõ uouete sanctis aut alienа uota. d Qui aufert, &c.] Ablato animo nihil est manus & gladius.

PSALMVS LXXVII.

Titulus, Psalmus Asaph pro Ieduthun ad præcinendum.

Horrores iudicij dei describit, et suo exẽplo propheta nos docet quemadmodum in talibus tentationibus respiremus, nempe ut contra uanas tristiciæ & pauoris cogitationes & melancholias, quibus tamen electi misere sæpe uexantur, respicias uerbum & opera dei, quòd semper afflictis mirabiliter adfuit & securos aduersarios perdidit.

VOce mea ad deum clamo, ad deum clamo et exaudit me. In die tribulationis meę quero dominum, manus mea nocte[a] extenditur et non quiescit, non enim admittit consolationem anima mea. In tristitia memor sum dei, in angustia cordis mei[b] loquor. Sela. Tenes palpebras meas ad uigilandum, debilitatus sum ut loquí non possim. Cogito dies antiquos, annos præteritos. Recordor nocte psalterij mei, et loquor cum corde meo, [c]perscrutatur spiritus meus. Num in æternum abijciet dominus, et non ultrà habebit bonã uoluntatẽ erga nos? Num defecit penitus misericordia eius, et promissio habet finem? Num oblitus est misereri deus et præ ira misericordiam suam recondit? Sela. [d]Interim tamen dixi, ita frustra excrutio meipsum, dextera altissimi hæc mutare potest. Ideo memor sum operũ domini, memor sum præteritorũ mirabilium tuorũ. Et loquor de omnibus operibus tuis, et loquor de studijs

ſtudijs tuis. [e] Deus ſancta eſt uia tua, ubi eſt deus potens ut tu es? Tu es deus faciens mirabilia, notam feciſti inter populos potentiam tuã. Redemiſti brachio populum tuum filios Iacob et Ioſeph. Sela. [f] Viderunt te aquæ deus, uiderunt te aquæ et doluerũt, & abyſſi tumultuatæ ſunt. Atræ nubes effuderunt aquas, nubes tonitruis concrepuerunt, et iacula tua diſcurrebant. Tonitruum tuum undiq; audiebatur in cœlo, fulgura ſplendorem iaculabantur ſuper terram, contremuit & mouebatur terra. [g] In mari erat uia tua, et ſemitæ tuę in aquis plurimis, et tamen ueſtigia tua nõ cognoſcebantur. Deduxiſti populum tuum ut gregem ouium, per Moſen et Aaron.

a Extenditur in oratione. b Loquor, non oro ſolum, ſed loquor etiam ex promiſſionibus dei, ex ſcriptura & pſalmis & hiſtorijs ad conſolationem, ut infra. Et loquor de, &c. c Perſcrutatur quemadmodum ſequitur: Num in æternum, &c. d Interim, &c.] Aurea ſcientia. e Bene omnia facit, etiam ſi aliud homines iudicent. Sancta, id eſt, abſcondita eſt uia eius, dans uitam in morte, prope exiſtens uidetur receſſiſſe. Hæc non capit ratio, nimis ſancta & occulta ſunt.

f De miraculis in Aegypto, ubi aquæ uerſæ ſunt in ſanguinem, dederunt ranas, ibi miræ tempeſtates in agris, &c. g De maris rubri tranſitu.

PSALMVS LXXVIII.

Titulus, Eruditio Aſaph.

Ex ueteri hiſtoria docet fidere deo, & quàm adſit deus in periculis corporis & animæ fidelibus, & quàm uindicet incredulitatem contemptorũ & à uerbo dei recedentium, ſecundum primũ præceptum. Ego ſum deus Zelotes, &c. Hoc præceptum contemnere ad tempus poſſunt impij, ſed tamen experiri coguntur per totum mundum. Pij uero habent egregiam ibi promiſſionem.

AVsculta mi populе [a] legem meã, inclinate aures uestras ad uerba oris mei. Aperiã ad parabolas os meũ et eloquar olim gesta. Quæ audiuimus et nouimus, & patres nostri narrauerũt nobis. Vt non occultemus filijs eorum qui posteri erant, sed annuntiemus laudes domini et fortitudinem eius, et mirabilia eius quæ fecit. Statuit testimonium in Iacob, et legem posuit in Israël, quæ mandauit patribus docere filios suos. Vt posteri discãt, & filij nascituri ubi adoleuerint narrent ea filijs suis. [b] Vt ponant in deum spem suam, et non obliuiscantur operum dei, et mandata eius custodiant. Ne fiãt similes patribus suis generatio contumax et inobediens, cuius cor non fuit stabile, nec fideliter adhæsit deo spiritus eius. [c] Filij Ephraim armati egredientes eum arcu, desertores facti sunt in die belli. Non seruauerũt pactũ dei, et in lege eius noluerunt ambulare. Et oblíti sunt operum eius, & mirabiliũ eius quæ ostenderat eis. [d] Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegyti, in campo Zoan. Diuisit mare et transmisit eos, statuit aquas quasi murum. Duxit eos sub nube per diem, et noctu præcedente splendore ignis. Dirupit petras in eremo, & potauit eos aqua abunde. Eduxit riuos ex petra, ut defluerent uelut flumina. Et tamen adhuc addiderunt peccata contra eũ, et exacerbauerunt altissimum in deserto. Et tentauerunt deum in cordibus suis, ut exigerent

gerent escas animabus suis. Et locuti sunt cõtra deũ dicentes: Deus scilicet pararet mensam in deserto? Ecce, percussit quidem petram, ut fluerent aquæ & riui emanarent. Quomodo aũt poterit panem dare, & parare carnes populo suo? Hoc audiens dominus ira exarsit, & ignis accensus est in Iacob, & ira ascendit super Israël. Quod non crediderunt in deum, nec speraverunt in salutẽ eius. Et mandauit supernis nubibus, & ianuas cœli aperuit. Et pluit eis manna ad manducandum, et panem cœli dedit eis. Panem angelorum manducauerũt, et cibum misit eis abunde. Flare fecit Eurum sub cœlo, et cõmouit potentia sua Africum. Et pluit super eos carnes ut puluerem, & uolucres ut arenam maris. Et cadere fecit eas in media castra eorum ad habitacula eorum. Et comederunt et saturati sunt nimis, et satisfecit cupiditati eorum. Cum autẽ expleſſent cupiditatẽ suam, et adhuc inde ederent. Ira dei ascendit super eos, & occidit robustos eorum, et prostrauit selectos in Israel. Vltra hæc omnia peccauerunt adhuc, et non crediderunt per mirabilia eius. [e] Ideo moriebantur nihil assecuti, & per omnem uitam affligebantur. Cũm occideret eos quærebant eum, & diluculo reuertebantur ad deum. Et recordabantur deum esse fiduciam suam, et deum altissimum redemptorẽ suum. [f] Et ore suo adulabantur ei, & lingua sua mentiebantur ei. Sed cor eorum non erat candidum erga eũ, nec fideliter per-

stiterunt in pacto eius. [8] Ipse autem erat misericors et propitius fiebat peccatis eorum, et non disperdidit eos, et sæpe auertit iram suã, nec accendit totam iram suam. Recordabatur enim quòd caro sunt, uentus abiens et nõ rediens. Sæpe ad iracundiam prouocauerunt eum in deserto, et exacerbauerunt eum in eremo. Subinde redierunt ad tentandum deum, et irritauerũt sanctũ Israëlis. Nõ recordabant manus eius, diei qua redemerat eos ab inimico. Quemadmodũ feciſſet signa sua in Aegypto, & mirabilia sua in terra Zoan. Vbi uertit aquas eorũ in sanguinẽ, ne biberent ex torrẽtibus suis. Immisit in eos omnis generis muscas quę depascebant eos, et ranas quę perderẽt eos. Et dedit brucho germen eorũ, et sata eorũ locustę. Percussit grandine uites eorũ, et sicomoros eorũ, pruina. Perdidit grandine iumẽta eorũ, et greges eorum iaculato cœlitus igne. Immisit in eos angelos malos in furore iræ suæ, qui frementes, uindicta ardebant, et mala ibi faciebant. Et ipse pergebant ira sua, et non pepercit occidere animas eorũ, et iumenta eorum peste corripuit. Occidit omne primogenitum in terra Aegypti, primos hæredes in tabernaculis Ham. Et migrare fecit sicut oues populum suũ, et deduxit eos ut gregem in deserto. Et deduxit eos secure ne timerent, inimicos autem ipsorum operuit mare. Et adduxit eos in terminos sanctos suos ad montem hunc, quem acquisiuit dextera eius. Et eiecit

coram

coram eis gentes, et tradidit eis possessiones distribuendas, ut habitarent tribus Israël in tabernaculis illarũ. Ipsi uero tentauerunt et exacerbauerunt deũ altissimum, & testimonia eius non custodierunt. Et retro conuersi cõtemnebant omnia ut patres eorũ, facti sunt inutiles ut arcus prauus. [h] Et ad iracundiam prouocauerunt eum suis excelsis, & suis idolis eum irritauerunt. Hoc audiẽs deus ira exarsit, et abiecit Israël uehementer. Ita ut repudiaret habitaculum suũ in Silo, tabernaculum ubi habitauerat inter homines. Et dedit [i] potestatem eorum in captiuitatẽ & gloriam eorum in manus inimici. Et tradidit gladio populum suum, et excandescebat aduersus hæreditatem suam. Robustam iuuentutẽ eorum uorauit ignis, et uirgines eorum manserunt innuptæ. Sacerdotes eorum per gladium ceciderunt, nec supererãt uiduæ quæ lugerent. Et expergefactus est dominus tanquam aliquis è somno, tanquã potens aliquis iubilat præpotato uino. Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit eis. Repulit etiam tabernaculum Ioseph, & tribũ Ephraim non elegit. Sed elegit tribum Iuda, montẽ Zion quẽ dilexit. Et ædificauit sanctuarium suum excelse, ut terram quæ perpetuo consistet. Et elegit Dauid seruũ suum, è caulis ouium accepit eum. A lactentibus ouibus tulit eum, ut pasceret populum suum Iacob, & hæreditatem suam Israël. Et pauit eos fideliter, & summa prudentia gubernauit eos.

a Legẽ uocat hic doctrinam et uerbũ dei more scripturæ. Sic et Salomon suam doctrinam legem & parabolas uocat, id est, sapientia dicta quibus instituatur uita nostra, Prouer. 3, &c. b Hic non est clamandum. Patres patres, &c. c Ante reges gubernacula tenebat tribus Ephraim, portans arma & arcum. Sed superbi erant non confidentes deo, ideo ablata est eis potestas, destructa est Silo, & rursum in Iuda regnum & dei cultus erectus est, ut & uidebis in fine Psalmi. d In die belli, significat hic, in tempore tentationis, periculi et necessitatis. Extra quod cuilibet licet esse fortì. e Non assequebantur promissiones dei, non acceperunt terram & gloriam promissam, &c. f Hypocrisis sancta post manifestum contemptum. g Ab hoc loco in Hebreo tot uersus usque ad finem Psalterij sequuntur quot ab initio præcesserunt huc usque, si quem delectat hæc superstitiosa numeratio, &c.

h Excelsa nota sunt ex historia. i Potestatem.] Id est, arcam fœderis qua fidebant, &c.

PSALMVS LXXIX.

Titulus, Psalmus Asaph.

Idem argumentum cum Psal. 74. Sic & Esa. orat cap. 63. &c.

DEus gentes uenerunt in hęreditatem tuam, prophanauerunt templum sanctum tuum, redegerunt Ierusalem in aceruos lapidum. Obiecerunt cadauera seruorum tuorũ uolatilibus sub cœlo ad uorandum, carnes sanctorum tuorũ bestijs terræ. Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam per circumitum Ierusalem, et non erat qui sepeliret. Facti sumus opprobriũ uicinis nostris, subsannatio et illusio ijs qui circum nos sunt. Quousque domine irascéris sine modo, et exardescet sicut ignis ira tua? Effunde furorem tuum super gentes quæ te non

non nocuerunt, et super regna quæ non inuocant nomen tuum. Quia deuorarunt Iacob, & habitacula eius uastauerunt. Ne memineris iniquitatũ nostrarum priorum, festina nobis misereri, quia tenues facti sumus nimis. Adiuua nos Deus saluator noster propter gloriam nominis tui, libera nos et ignosce peccatis nostris propter nomen tuum. Quare dicãt gentes, ubi nunc est deus eorum? Innotescat potius inter gentes corã oculis nostris ultio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est. Ingrediatur sub conspectum tuum gemitus captiuorum, [a] secundum magnitudinem brachij tui conserua filios morti destinatos. Et redde uicinis nostris septuplum in sinũ eorum, contumeliam domine qua te affecerunt. Nos autem populus tuus et oues pascuæ tuæ gratias agimus tibi in æternum, & prædicamus laudem tuam perpetuo.

a Id est, qui quæruntur ad mortem, donec omnes intereant.

PSALMVS LXXX.

Titulus, Psalmus Asaph de aurea rosa ad præcinendum. Vide supra Psal. 60. Et significat hic regnum Israël.

Contra uicinos Philistæos, Syros, Moabitas, Edomitas, &c. quemadmodum & nos habemus hostes Tyrannos, Episcopos, monachos, &c. Patres usi sunt hoc psalmo contra hæreticos.

PAstor Israëlis ausculta, qui educis [a] Ioseph ue lut oues appare qui sedes super Cherubim. Excita potentiam tuam [b] qui es coram Ephraim, BenIamin et Manasse, et ueni ad saluandum nos.

Deus consolare nos, illustra faciem tuam et salui erimus. Domine deus Zebaoth, quousq; iraſceris contra orationem populi tui? Cibas eos pane lachrymarum, et potas eos mensura magna lachrymis plena. Exposuisti nos maledicentiæ uicinorum nostrorũ, et inimici nostri subsannãt nos. Deus Zebaoth consolare nos, illustra faciem tuã et salui erimus. Vitem ex Aegypto tulisti, eiecisti gentes et plantasti eã. Parasti uiã corã ea, et extẽdisti radices eius ita ut impleuerit terram. Cooperti sunt montes umbra eius, & ramis eius [c] cedri dei. Propagasti germen eius usq; ad mare, et usq; ad [d] flumen ramos eius. Quare ergo destruxisti sepem eius, ut uastent eã quotquot prætergrediuntur? Euerterunt eam apri syluestres, & feræ agrestes depastæ sunt eam. Deus Zebaoth reuertere obsecro, respice de cœlo et intuere et uisita uitem hanc. [e] Et integrã seruam quam plantauit dextera tua, et quam constanter elegisti tibi. Respice uultu tuo et increpa, ut sit finis incendiorum et uastationis. Protegat manus tua populum dexteræ tuæ, & homines quos constanter elegisti tibi. Et non discedemus à te uiuifica nos et nomen tuũ inuocabimus. Domine deus Zebaoth consolare nos, illustra faciem tuam et salui erimus.

a Ioseph est regnum Israël. *b Qui es, &c.] Id est, super propiciatorium sedes, retro quod castra hæ tribus collocabant. Nu. 2. Potest & simpliciter sic transferri. Excita potentiã tuam corã Ephraim, &c. His nominibus totum Israël significat, eo quòd fuerit per Ioseph seruatus in Aegypto,*

in Aegypto, ut psalmo sequenti. Vide in commentarijs. c Cedri, &c.] Id est, regnum dilatatũ est usque Libanũ d Flumen dicit Euphratem. e Hebraismos hic Latine reddidi, ne hic exponas filiũ hominis de Christo.

PSALMVS LXXXI.

Titulus, Asaph ad præcinendum super Githith Psal. 8.

Canticum festi tabernaculorum, quo admonetur populus ut maneat in uero cultu dei secundũ primũ præceptũ. Ego sum dominus deus tuus, &c. Sed sicut tunc, licet sub sanctissimis prophetis & prædicatoribus populus aliô labebatur, ita & nunc, ut nõ mireris sub Papistis perdita fuisse omnia qui syncerum uerbum ut non intelligebant ita docere non potuerunt, sed omnia repleuerunt idololatria & abominationibus sua doctrina, ut quisq; sequatur cogitationes cordis sui. Erat et olim ista miseria, nam hic Psalmus gratias agit deo de frugibus collectis, impij aũt sacerdotes & læuitæ aliud docebant.

EXultantes laudate deum fortitudinẽ nostrã, iubilate deo Iacob. Assumite psalmos, & afferte tympana, iucundas citharas et psalteria. Clangite in nouilunio tuba in die festiuitatis nostrę. [a] Quia hic est mos in Israël et statutũ dei Iacob. Hoc statuit ad testimonium in [b] Ioseph, cum egrederentur ex terra Aegypti, ubi audierant [c] linguã incognitam. Et ipse amouerat ab onere humerum eorum manusq; eorum liberatæ erant [d] à testis. [e] Cum inuocares in tribulatione liberaui te, & exaudiui te ubi te obruerat tempestas, exploraui te apud aquas contradictionis. Sela. Audi mi populc, & testificabor tibi, Israël audi me. Ne sit in te deus extraneus, et ne adores deum alienum. Ego sum dominus deus tuus qui eduxi te ex terra Aegypti, dilata os tuum et im-

plebo illud. Sed populus meus nõ audit uocem meã, et Israël non cupit me.[f] Ideo dereliqui eos in opinionibus cordis sui, ut ambulent in consilijs suis.[g] Si populus meus audiret me, & Israël in uijs meis ambularet. Nullo negotio inimicos eorũ perderẽ, et uertere manum meam contra aduersarios eorũ. Et qui oderunt dominum frustra conarentur aduersus eum,[h] horum autem tempus esset[i] æternum. Et cibarem eos medulla tritici, & ex petra melle saturarem eos.

a Quia hic est mos, &c.] Valde pulchrum est quòd allegat uerbum & mandatum siue autoritatem dei, sine quo non est cultus aut festum aut gaudium dei. b Ioseph uocat populum, quòd per Ioseph in Aegypto fuerit seruatus. c Linguam.] Miseria est uersari in ignoto populo & lingua. d A testis, uel hoc dicit quòd lateribus coquendis seruiebant, uel potius quòd liberi nati coacti sunt seruire coquinis in aula regis & apud nobiles ceu uilia mancipia. e Cum inuocares, &c.] Hæc est contio dei. f Ideo, &c.] Iudicium hoc dei hodie nõ metuitur g Si populus, &c.] Occupatio. Impij dicũt: Egregium scilicet habemus deum, esurimus, occidimur, &c. Respondet. Est pœna incredulitatis uestræ, &c. h Horum autem, id est, populi mei tempus esset. i Aeternum.] Id est, in æternum non perirent me seruante, & abunde haberent omnia.

PSALMVS LXXXII.

Titulus, Psalmus Asaph.

Psalmus consolatorius contra tyrannos et impios reges ac magistratus qui pupillos & uiduas opprimunt, uerbum dei contemnunt aut etiam opprimunt, tantum abest, ut pro politia, pro bonis prædicatoribus et scholis soliciti sint. Iactantur uero supra modum hodie quòd audiunt suum officiũ uerbo dei probari, & quòd honorandi sunt, & dij uocandi & habendi propter dei potestatem & officium quod gerunt. Sed deus hic dicit: Verũ quidem est. Dixi, id est, uerbo meo confirmaui uestram autoritatem, sed quando

quando non præstatis officium, imò contrarium facitis, uos non ut dij, sed ut homines moriemini, &c. Deus est iudex ubique in terra.

DEus [a] stat in congregatione dei, et iudex est inter deos. Quousque iudicabitis iniquè, & personas impiorum præferetis? Sela. Iudiciũ præstate pauperi et pupillo, afflictum & egenũ iure defendite. Eripite despectum et pauperem, de manu impiorum liberate eum. Sed admoneri nolũt, contemnunt, perpetuo ambulant in tenebris, ideo cadunt omnia [b] fundamenta regionis. Ego dixi quidem: Dij estis uos et filij altissimi omnes. Sed tamen sicut homines moriemini, et sicut aliquis tyrannus præcipites peribitis. [c] Exurge deus iudica terram, quia tua est hæreditas inter omnes gentes.

a Stat & increpat suo uerbo & docet qui iudicent nomine dei, ut Gen. 6. Nõ iudicabit aut rixabitur spiritus meus in homine in æternum, id est, arguuntur uerbo à spiritu, agunt mala conscientia, non contendam cum eis semper, &c. b Fundamenta.] Id est, leges, politiæ, honestæ artes, doctrina sacra pessum eunt ibi. c Exurge, &c.] Id est, tu es dominus omnium ubique, non illi tyranni qui tua potestate abutuntur. Satis passi sumus ab illis, curato uobis meliores rectores & regnũ, id quod debes, quia tu es dominus, &c.

PSALMVS LXXXIII.

Titulus, Psalmus cantici Asaph.

Idem argumentum cum Psalm. 80. Ecclesia etiam ut olim Martiones, Manicheos, Arrianos & alios passa est, ita & nunc sectæ perditionis aut nastant aut infamant Euangelium gloriæ dei. Orandum ergo his uerbis.

DEus ne taceas quæso neque ita sileas, neque feras amplius deus. Quia ecce inimici tui fremunt, et qui oderũt te extollunt caput. Callide conspirant contra populum tuum, et consultant aduersus [a] absc̃ditos tuos. Venite inquiũt, extirpemus eos ut non sint populus, ut non memoretur nomen Israël ultra. Quia consilio unanimiter inito contra te fœdus pepigerũt. Tabernacula Idumęorum & Ismaelitarum, Moabitarum & Hagaritarum, Gebalitarũ, Amonitarum et Amalechitarum, Philistæorũ cum Tyriis. Etiam Assur iungitur illis, & ueniunt auxilio filijs Loth. Sela. Fac eis ut Madianitis, ut Sisaræ, ut Iabin ad torrentẽ Kison. Qui perierunt in Endor, et facti sunt stercus terræ. Fac principes eorum, ut Oreb et Seeb, omnes duces eorum ut Seba & Zalmuna. Qui dicunt, occupemus ut iure habitacula dei. Deus meus fac eos instabiles ut turbinem, ut stipulam corã uento. Sicut ignis comburit syluam, et sicut flamma incendit montes. Ita persequere eos tempestate tua, & turbine tuo perturba eos Imple facies eorum ignominia, [b] ut quærant nomen tuum domine. Erubescant et conturbentur assidue magis, et confundantur et pereant. Tunc cognoscent quòd tu nomine tuo solus uocaris dominus, & altissimus in omni terra.

a *Absconditi qui in fide uiuunt mundo incogniti & pro hæreticis habiti, Col. 3. uita uestra abscondita est cum Christo in deo.* b *Vt non possint impune perpetuo contemnere nomen tuum.*

PSAL.

PSALMVS LXXXIIII.

Titulus, *Psalmus filiorum Korah, ad præcinendum super Githith.*

Ardentißimo et dulcißimo affectu erumpit in laudē miniſterij uerbi dei. Beati inquit, qui habitant, &c, Habeāt alij alias cōſolationes & fidant opibus, ſapientia, potentia, cor meū et caro mea exultant in deo uiuo, quòd per uerbum cognouerim deū, quòd ſum in uera eccleſia licet pauperum & afflictorum, nam melius eſt ibi eße infimum, quàm in ſynagoga & palatijs impiorum ſummum. Regna mundi & opes à poteſtate diaboli & mortis aut à terroribus iudicij dei neminē eripere poſſunt, ſed dominus per uerbum dat gratiam & uictoriam. Nouimus hanc eſſe unicam conſolationē, agere in eccleſia ſanctorum ubi ſyncere prædicatur uerbum, id quod hic pſalmus optat.

QVam iucunda ſunt habitacula tua dñe Zebaoth. Anima mea anhelat et amore deperit ad atria dñi. Corpus & anima mea exultant in deo uiuo.[a] Auis enim inuenit ſibi domū & hirundo nidum ubi reponant pullos ſuos, altaria tua domine Zebaoth qui rex meus es et deus meus. Beati ſunt qui habitant in domo tua, perpetuo laudabunt te. Sela. Beati ſunt qui te agnoſcunt fortitudinem ſuā, et ex corde poſt te ambulant.[b] Qui tranſeunt per uallē fletus, et faciunt ibi fontes, et doctores multa benedictione ornabūtur.[c] Ibunt de uictoria ad uictoriam, ut uideat quòd deus eſt in Zion. Dñe deus Zebaoth audi orationem meam, attende deus Iacob. Sela. Deus ſcutum noſtrum aſpice, reſpice [d] regnum Chriſti tui. Quia melior eſt dies una in atrijs tuis quàm mille alibi, malo eſſe oſtiarius in do-

mo dei mei quàm diu habitare in tentorijs impiorũ. Quia [c]sol & scutum est dominus deus, dat [f]gratiam & gloriam dominus, nullum bonũ deerit ijs qui ambulant in integritate. Domine Zebaoth, beatus est homo qui in te confidit.

a Ita ego non uoui nidũ et tutum asylum quàm ubi prædicatur syncere tuum uerbum & uerus est cultus secundum tuum uerbum. Habeant alij sua excelsa & idololatrias, & fictos cultus, & prauas opiniones de deo, &c.

b Qui transeunt, &c.] Hinc inde transeunt, nũc ad hos, nunc ad illos, & docent homines uerbum dei secundum suam uocationem.

c Contra regnũ Satanæ et insanas doctrinas. Paulus. Qui semper per uos triumphat in Christo. d Regnum: Heb. faciem, sed quæ est facies regis nisi regnum? Defende domine hoc regnũ ut maneat in te & tuũ, ubi tua lex est, tuæ promissiones, tuus cultus. Quod licet interim sit cuiuslibet Christi siue regis qui pro tempore ungitur, tamen etiam est & proprie est illius Christi quem expectamus, is rex erit in æternum, quemadmodum illa terra uocatur terra Emanuelis, Esa. 8. e Sol quia illuminat siue docet, scutum quia consolatur & protegit f Gratiam, id est, fauorem pro odio & contumelia mundi.

PSALMVS LXXXV.

Titulus, Psalmus filiorum Korah ad præcinendum.

Deus merito castigabat populum illum iudicio suo ad tempus subtrahens uerbum, recte docentes, ueros prophetas, bonos sacerdotes & leuitas, & dissipata seditionibus pace uitia non pauca erant in Rep. & Magistratibus, accessit & metus belli, et difficultas annonæ. Nam eiusmodi plagæ ferè sese mutuo excipiunt, secundum cominationẽ primi præcepti. Ideo hic oratur, ut deus uelit rursum seruare, tum ecclesiam, tum Remp. dare synceros uerbi ministros, per quos ipse loquatur nobis. Vtinam inquit audiam rursum loquentem dominum deum, id est, utinam rursum uerbum dei pure prædicetur, ne uel pij cõuertantur ad stultitiam, id est, ne afflictionibus

nibus frangantur, & impatientia, & blasphement deum, sed florente religione & politia, uigeat inter homines pax & concordia, ueritas & iustitia, &c. etiam benedicantur fructus terræ & agrorum & uinearum, ut iustam & piam uitam ducentes in hoc sæculo expectemus aduentum gloriæ magni dei.

DOmine qui propicius fuisti olim terræ tuę, & redemisti captiuos Iacob. Qui remisisti iniquitatē plebi tuæ, et operuisti omne peccatum eorum. Sela. Qui sedasti omnem iram tuam, auersus à furore iræ tuæ. Consolare nunc etiam nos deus saluator noster, et cessa ab indignatione cōtra nos concepta. Nunquid in æternū irascēris nobis & perges ira tua perpetuo? Nō scilicet recreabis nos, ut plebs tua lætetur de te? Ostende nobis domine gratiam tuam, et salua nos. Vtinam audirem dominum deum loquentem, quod promitteret pacem plebi suæ et sanctis suis, ne uertantur ad stultitiam. Verumtamen salus eius adest timentibus ipsum, ut habitet [a] gloria in terra nostra. Vt misericordia et ueritas mutuo occurrant sibi, iustitia et pax sese osculentur. Vt ueritas super terram germinet, et iustitia de cœlo prospiciat. Vt dominus etiam benefaciat nobis, unde terra nostra det germen suum. Vt iustitia coram eo perseueret & expedita pergat gressibus suis.

a Gloria, &c.] *Vt omnia rècte cum laude agant, & homines sese diligant, florente religione & politia sub toto cœlo.*

PSALMVS LXXXVI.

Titulus, Oratio Dauidis.

Orare apud pios est summũ fidei exercitium & cultus summus dei. Hic Dauid tantus uir & deo dilectus in summis angustijs suis orat contra Saulem, Absalonem, &c. Vt autẽ habeas exemplum quomodo fide ores, uide quàm defigat oculos in primũ præceptum. Non inquit est similis tui in dijs domine, &c. Ita & nos apprehenso uerbo promißionis eijciamus ex cordibus dubitationem ut uerè inuocare poßimus.

INclína domine aurem tuam et exaudí me, quoniam afflictus et pauper sum ego. Custodí animã meam, quoniam [a] sanctus sum, salua seruum tuum mi deus, cõfidentem in te. Miserere mei dñe, quoniam ad te clamo assidue. Lætifica animam serui tui, quoniam ad te domine leuo animam meam. Quoniam tu domine benignus es et clemẽs, et multum misericors in oẽs te inuocantes. Attende domine orationem meam, et ausculta uocẽ deprecationis meæ. In die tribulationis meæ inuoco te, quæso exaudias me. Non est similis tui in dijs domine, neque potest quisquã imitari opera tua. Omnes gentes quascunque feciſti uenient et adorabunt coram te domine, & glorificabunt nomen tuum. Quod ita magnus es, & facis mirabília, et quòd tu solus deus es. Doce me domine uiam tuam ut ambulem in ueritate tua, contine cor meum [b] in uno, ut timeat nomen tuum. Gratías tibi ago domine mi deus ex toto corde meo, & glorifico nomen tuum in æternum. Quia misericordia tua magna est super me, et eruisti animam meam

ex

ex profundo inferno. Deus superbi insurgũt aduersum me, et cœtus tyrannorum quęrit animam meam & non proponunt te ante conspectum suum. Tu aũt domine deus misericors es et clemẽs, patiens et multum misericors et fidelis. Respice me et miserere mei, fortifica seruum tuum fortitudine tua, et salua filium [c] ancillæ tuæ. Aede [d] signũ aliquod fauoris erga me, ut uideant qui me oderunt et confundantur, quòd tu ades mihi domine et consolaris me.

a *Sanctus, potest etiam hic intelligi per Antiphrasim damnatus & contemptus, ut hæreticus.* b *In uno.] Id est, in uerbo tuo ut me contineam in timore tui, hoc est, uera religione & cultu, aliæ doctrinæ dispergunt homines & faciũt sectas, quemadmodum dicit Christus. Qui non colligit mecum dispergit.* c *Ancillæ, id est, congregationis & ecclesiæ tuæ quæ tibi seruit, quando alij ad excelsa currunt, uerbum tuum contemnunt, &c. Gal. Ierusalem quæ sursum est mater nostra est.*

d *Signum, ut contra gloriationem impiorum te sic exhibeas nobis, ut uel ipsi dicant. Manus domini est hæc, Amen.*

PSALMVS LXXXVII.

Titulus, *Psalmus cantici filiorum Korah.*

Prophetia de regno Christi sub nomine Zion & Ierusalem, quemadmodum prophetis mos est. In hoc regno nascituros dicit homines omnium nationum, id quod de terrena Ierusalem intelligi non potest. Hæc natiuitas fit per semen Euangelij, Ioan. 1. Quotquot aũt receperũt eum, dedit eis, &c. quemadmodum & hic ait: Gloriosa prædicantur in te ô ciuitas dei, & de mutuo psallentibus, id est, Euangeliũ prædicantibus et cõfitentibus deumq; patrem in Christo glorificantibus sic dicit, Et cantores, &c.

FVndata est ipsa super montes sanctos, domínus amat portas Zion magis quàm omnia [a] tabernacula Iacob. Gloriosa prædicantur ín te,

ô [c] ciuitas dei. Sela. Prædicari faciam Rahab et Babyloni, ut cognoscant me, ecce Philistæi et Tyrij cũ Aethiopibus nascuntur ibi. In Zion dicetur, quòd quisque nascitur in ea, et quòd ipse altissimus ædificat eã. [d] Dominus prędicari faciet omnibus linguis, quòd quidam ex eis nascuntur ibi. Sela. Et cantores ut in choreis, omnes alternis canent in te.

a Tabernacula Iacob sunt prædicatio legis, sacrificia, sacerdotiũ, regnum, maxima quidem & ad tempus à deo instituta, id quod missa papistica & iustitiariæ traditiones gloriari hodie non possunt, sed tamen diligit dominus plus portas Zion, quo uerbo abrogantur uetera. Nam hæc noua diligit quasi illis repudiatis utcunque pro ratione temporis olim pulchris. Prædicitur itaq; hic aliud regnum in terris futurum, aliam prædicationẽ, aliud uerbũ Zionis per totũ mundum, cuius murus illic sit ubi finitur mundus, etiam super maria & ultra insulas. Maceria autem quæ separat alios à Iudæis, de qua dicitur Ephe. 2. tolletur. Vnus erit populus, nihil erit lex, non obstabit gentilismus, erit politeuma nouum, nulla opera distinguent, nulla persona, ut Paulus ait: In Christo non est masculus neq; fœmina, &c. Montes sunt magnæ urbes & regũ ditiones, colles siue monticuli sunt paruæ. Babylon Esa. 13. mons dicitur. Montes autem sancti dicuntur qui sanctificati sunt uerbo & fide. Portæ Zion sunt templa siue ciuitates ubi prædicatur Euangelium, illa gloriosa, &c. Et nota quòd portas siue ciuitatem Zion dicit, id est, fundatas & quæ non migrant aliò, Iacob autem dicit tabernacula quæ transferuntur. Sic Heb. 11. Ciuitatẽ fundamenta habentẽ.

b Gloriosa scilicet de salute per Christum, in quæ etiam angeli desiderant prospicere, ut ait Petrus. *c Ciuitas dei.] Nam licet illa uetus Ierusalem sancta sit, tamen hæc dei est ubi est politeuma cœli, ubi deus ipse rex est, consul, iudex, pater.* *d Dominus prædicari, &c.] In Heb. est: Dominus prædicari faciet in scripturis populorum. Ego Lutherũ secutus sententiam expressi, dominus prædicari faciet omnibus linguis. Omnes enim populi scribũt non alijs uerbis quàm quibus loquuntur. Renascentia Christi iam prædicatur & scribitur ubique.*

PSALMVS LXXXVIII

Titulus, *Psalmus cantici filiorum Korah ad præcinendum de infirmitate afflictorum.*

Eruditio Heman Esrahitæ.

Rectissime hic Psalmus de infirmitate afflictorum inscribitur, siquidem in persona Christi & omnium sanctorũ exprimtt illas ineffabiles tristitias & pauores, quoniam corda tanguntur sensu iræ dei & peccati id quod et Christo accidit non propter sua, sed propter nostra peccata quæ portauit. Hic Satan exaggerat iram & attenuat gratiam, hic est infernus, tenebrosum, umbra mortis, lacus, profundum. His per dei consolationem dispulsis, iam mors non est mors sed gaudentes morimur, Paulus hanc mœsticiam et terrorem uocat Colaphum Satanæ. Hæc redundant in corpus & inducũt maciem, pallorem & deformitatem, ut sæpe etiam Psalmi testantur. Et ut hic perfecte uideas infirmitatem afflictorum, hic Psalmus propter consuetudinem aliorum psalmorum hanc solam tentationem describit non adiecta consolatione aut liberatione, nisi quòd uno & altero uerbo uocat dominũ deum saluatorem suum.

DOmine deus qui es saluator meus, die ac nocte clamo corã te. Accedat quæso in conspectum tuũ oratio mea, attende ad clamorem meũ. [a] Quia repleta est cruciatibus anima mea, & uita mea inferno appropinquat. Aestimatus sum cum ijs qui descendunt in infernum, sum sicut homo non habens adiutorium. Iaceo inter mortuos derelictus, ut interfecti qui iacent in sepulchro, quorum non es memor amplius, qui & à manu tua separati sunt. Posuisti me in lacum inferiorem, in tenebras et in profundum. Furor tuus opprimit me, & cunctis fluctibus tuis premis me. Sela. [b] Alienasti à me familiares meos, fecisti me abominationẽ eis, captus iaceo, euadere non possum. Facies mea deformis est

præ afflictione, te inuoco domine quotidie, expando ad te manus meas. [c] Nunquid inter mortuos facies mirabilia? aut defuncti surgent et gratias agent tibi? Sela. Mentio ne fiet in sepulchro misericordiæ tuæ, et ueritatis tuæ in perditione? Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua? aut iustitia tua in regione obliuionis? Verum ego clamo ad te domine, et mane oratio mea accedit ad te. Quare repellis domine animam meam, et abscondis faciem tuam à me? Pauper sum ego & deficio propter repulsionẽ, fero terrores tuos ut fere desperẽ. Furor tuus transit super me, terrores tui opprimunt me. Quotidie sicut aqua circũdant me, et simul circũdant me. Longe abalienasti à me amicum & proximum, & familiares meos, propter hanc miseriam.

a Habeor uelut ex numero eorũ qui mortui sunt, qui manũ & auxiliũ tuum non requirunt. b Non est cõsolatio sed derideor in passione. c Conserua nobis uitam ut te laudemus. Non est in morte qui memor sit tui, &c. Non mortui laudabunt te domine, &c.

PSALMVS LXXXIX.

Titulus, Eruditio Ethan Esrahitæ.

Prophetia insignis de regno Christi ex Dauide orituro, secundum dei promissiones, quas hic uehementer urget & proponit coram deo, quando uidet propheta Ecclesiam misere uastandam per Antichristianam seductionem & uastationem, ne deus deserat Christi regnum, quod etiam hactenus sub Turca & abominatione papali uerè seruatum est utcunque misere afflictum, ita ut perditum metuere possent sancti. Illas promissiones & ueritatem dicit esse præparatam, ædificatam, immotam in cœlis, utcunq; super terram sæpe aliud appareat. In hoc regno, quod in cœlis esse dicit, quemadmodum uocatur regnum cœlorũ, prædicatur per Euangelium cœlestis iustitia non humana, &c.

Miseri

Misericordias domini in æternum cantabo, & perpetuo annunciabo ueritatẽ eius ore meo. Et dico, quòd æterna [a] misericordia ædificabitur, [b] in cœlis stabilies ueritatẽ tuã. Pepigi fœdus cum electo meo, iuraui Dauidi seruo meo. In æternum propagabo semen tuũ, et ædificabo sedem tuam perpetuo. Sela. Et prædicabunt cœli mirabilia tua domine, & ueritatem tuam in ecclesia sanctorũ. Nam quis in nubibus æquabitur domino, aut quis inter filios deorum domino erit similis? Deus ualde potens est in congregatione sanctorum, et mirabilis super omnes qui circũ eum sunt. Domine deus Zebaoth, quis est ut tu potens dominus? et ueritas tua circum te est. Tu dominaris superbienti mari, tu sedas motum fluctuũ eius. Tu percutis et occidis [c] Rahab, tu dispergis inimicos tuos forti brachio tuo. Tui sunt cœli, et tua est terra. tu fundasti orbem terræ et quicquid est in eo. Aquilonem et Austrum tu creasti, Thabor & Hermon iubilant in nomine tuo. Potens tibi est brachiũ, fortis est manus tua, et sublimis dextera tua. Iustitia et iudicium est confirmatio sedis tuæ, gratia et ueritas sunt coram facie tua. [e] Beatus est populus qui nouit iubilare, ambulabũt domine in lumine uultus tui. [f] De nomine tuo exultabunt quotidie, et iustitia tua magni erunt. Quia tu es gloria fortitudinis eorum, et gratia tua exaltabis cornu nostrum. Quia dominus est scutum nostrũ,

& sanctus Israëlis est rex noster. [g] Aliquando locutus es per uisionẽ sancto tuo et dixisti, excitaui potentem qui adiuuet, exaltaui electum ex plebe mea. Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo unxi eum. Manus mea cõfirmabit eum, et brachium meũ confortabit eum. Non prævalebunt inimici aduersus eum, nec iniusti delebunt eum. Sed ego cędam coram eo aduersarios eius, et odientes eum affligã. Veritas autem et gratia mea cum ipso erunt, et in nomine meo exaltabitur cornu eius. Extendam etiam super mare manũ eius, et super flumina dexterã eius. Ipse ita nominabit me, tu es pater meus, deus meus et fiducia saluans me. Et ego primogenitum constituam eum, altissimum inter reges terræ. In æternum conseruabo ei gratiam meam, et fœdus meum firmũ erit ei. Dabo ei semen in æternum, et sedem eius seruabo donec erit cœlum. Si autem dereliquerint filij eius legem meam, et in iudicijs meis non ambulauerint. Si statuta mea prophanauerint, & mãdata mea non custodierint. Visitabo uirga peccatum eorum, & uerberibus delictum eorum. [h] Sed misericordiam meam non auertam ab eo, nec mendacem faciem ueritatem meam. Non prophanabo fœdus meum, nec mutabo quod egressum est ex labijs meis. Semel iurauí per sanctitatem meam, non mentiar Dauidí. Semen eius in æternum erit, et sedes eius coram me sicut sol. Sicut luna stabilietur in æternum, & sicut

testis

testis cœlestis erit ipse fidelis. Sela. Tu autem repellis & abijcis, & iratus es aduersus Christum tuum. Dissoluis fœdus serui tui, & conculcas ad terram diadema eius. Diruis omnes muros eius, & demolirí facis munitiones eius. Deprędantur eum omnes prætergredientes, factus est opprobrium uicinis suis. Exaltas dexteram aduersariorum eius, lætificas omnes inimicos eius. Abstulisti quoque uires gladij eius, & non das ei uictoriam in prælio. Destruis mundiciem eius, & sedem eius dejcis in terram. Abbreuias dies iuuentutis eius, & operis eum confusione. Sela. Quousque domine absconderis perpetuo, & exardescet ut ignis furor tuus? Memor esto quàm breuis sit uita mea, quare frustra creasti omnes filios hominum? Quis est enim ex uiuentibus qui non uideat mortem, qui animam suam eruat ex manu inferni? Sela. Vbi sunt domine priores misericordiæ tuæ, quas iurasti Dauidi ueritate tua? Memor esto domine opprobrij seruorum tuorum quod porto in sinu meo, illatum ab omnibus tam multis populis. Quo te blasphemant inimici tui domine, quo blasphemant & conculcant Christum tuum. Benedictus sit dominus in æternum, Amen, Amen.

a Misericordia uel gratia, Ioan. 1. Gratia & ueritas per Iesum.

b In cœlis, quia Christi regnum non est terrenum neq; rationis humanæ, sed cœleste & in nubibus, id est, ut Pilato dicit: Non de hoc mundo, licet sit in mundo, Ioan. 17. Et hi in mundo sunt sed de mundo non sunt.

c Rahab est Aegyptus, ut Psal. 87. & significat superbum.

d Iubilant.] Id est, tota terra floret & iucunda est læto prouentu.

e Id est, qui habet iucundum conscientijs uerbũ dei. f Vides quæ sit gratia ex promissione dei credita. Hic non fiditur operibus, &c.

g Regnum corporale erat promissum Iudæis sicut et alia cum legis conditione, si seruarent legem, si essent obedientes & pij, sicut & omnia regna mund distribuit deus, quæ rursum aufert propter iniquitates. Opes autem immensæ regni Christi, nempe remissio peccatorum, donatio spiritus, uictoria mortis, diaboli, &c. promittuntur & offeruntur sine conditione legis gratis propter Christum tantũ, indignis & nihil promeritis, quæ est ingens consolatio & sola certificatio conscientiarũ. h Infidelitas illorum fidem dei non potest euacuare, Rom 3. i Ipse erit fidelis.] Id est, certum & indubitatum signum gratiæ nobis, sicut testis cœlestis, id est, arcus siue iris, quam deus posuit Noë testem æterni fœderis, Gen. 9. k Post tantas promissiones tragicis uerbis deplorat prophetа regni Christi, id est, ecclesiæ ruinas et uastationem per abominationem Antichristianam, quam apostoli prædixerunt, quæ ad consolationẽ nobis sub papatu pressis scripta sunt, certi quòd papalis & Mahumeti impietas tandem tolletur, & quòd tamen ecclesia sub ipsis non perit, &c.

l Munditiem, &c. Id est, omnem eius ornatum & cultum dei Euangelio sancto & uerbo dei institutum.

PSALMVS XC.

Titulus, Oratio Mosis uiri dei.

Moses hic docet unde nam sit origo mortis, quare tam horribilis pœna inflicta sit uniuerso hominum generi, nempe propter peccatum. Sub tali ira omnes homines ex Adam nascuntur & maior est reatus quàm humana mens capere possit. Hoc autẽ prodesse nunc nobis dicit ut agnoscamus qui simus, humiliemur coram deo & Christum sitiamus.

Domine

DOmine refugiũ tu es nobis perpetuo. Priusquam montes fierent aut crearetur terra & mundus es deus ab æterno usq; in æternum. [a] Qui facis homines mori, et dicis, reuertimini filij hominum. Quoniam mille anni sunt coram te, sicut dies hesterna quæ præterijt, & sicut uigilia nocturna. Rapis eos ut impetum aquarũ, somnus sunt, ut fœnum subito flacceſcens. Quod mane floret et subito flacceſcit ad ueſperã ſuccidituꝛ et exareſcit. Per iram tuam ita perimus, et per furorem tuum ita hinc rapimur. Quoniã ponis iniquitates noſtras coram te, [b] incognita peccata noſtra in lucem ſub conſpectũ tuum. Ideo omnes dies noſtri elabuntur per iram tuam, annos noſtros finimus ut locutionẽ. Dies annorum noſtrorum ſunt ſeptuaginta anni, aut ſummũ octoginta, è quibus optimi ſunt moleſtia et labor, tranſitus enim celer eſt, et quaſi auolamus. [c] Verum quis credit tam potentem eſſe iram tuã? et quis metuit tantum furorem tuum? Doce nos ut ſciamus numerum dierum noſtrorum, ut incedamus corde ſapienti. Reuertere quæſo ad nos domine, et miſerere ſeruis tuis. Reple nos mane miſericordia tua, et laudabimus et exultabimus cunctis diebus noſtris. Lętifica nos rurſum poſt diuturnas plagas, poſtquam diu peſſima experti ſumus. [d] Appareat ſeruis tuis opus tuum, et gloria tua filijs eorũ. Et dominus deus noſter ſit pulchre fauens nobis, et dirigat opus ma-

nuum nostrarum apud nos, et ipsum opus manuum nostrarum dirigat.

a Alij moriuntur, alij succedunt per uerbum dei, idcirco nostra uita ei comparata, nihil est. b Incognita.] Id est, peccatum Adæ siue originalem cõcupiscentiam aduersus deum, qua fit ut ignoretur deus, blasphemetur eius uerbum & ad omne malum & insanam doctrinam parati simus, Rom. 5. Huic peccato debetur mors. Et tamen mundus hoc peccatum ignorat siue non agnoscit. c Verum, &c.] Id est, quòd hic sit tua ira, & quòd tam magnum peccatum sit quod mereatur tantã iram. d Appareat, &c.] Opus dei uocat liberationem à peccatis per semen Abrahæ Christum expectatum. Et dirigat, &c. Id est, interim quòd hic uiuimus gubernet nos tota uita, conseruet religionem & politiam, custodiat nos ab hæresibus, bellis, seditionibus, &c.

PSALMVS XCI.

Valde commendatus debet esse nobis hic Psalmus, quòd magnifice commendat nobis fidem in deum, & hanc ait esse inuictã contra omnia mala. Sunt hic egregiæ dei promissiones, contra omnia mala & tentationes, fecit autem malorum quatuor species. Primum malum est timor nocturnus. Scriptura afflictiones et tentationes solet uocare tenebras, & consolationes lucem. Acerbissima ergo illa & horribilia odia, Cainicum illud studiũ nocendi quod in cordibus phariſaicis latet, atroces illas minas, hostiles insidias, pericula & damna & reliquos terrores, quos Satan semper excitat contra uerbum dei, uocat hic timorem nocturnum. Secundum malum, est sagitta uolãs in die. Et sunt manifesti illi clamores, blasphemiæ, conuitia, execrationes, quibus hypocritæ & Tyranni palàm exagitant et damnant uerbum dei & doctrinam Christi, cuiusmodi sunt bullæ & uere bullæ papales, edicta regum et principum, libelli blasphemi et uirulenti sophistarum, scripta phanaticorum hominum, Anabaptistarum, &c. Tertium, Pestis seu febris serpens in tenebris, sunt doli, technæ, artificia Romanistica, fœdera, conspirationes clancularie, consilia occulta, quæ aduersarij putant se uel ab ipsius dei oculis abscondere posse, quando nituntur euertere & delere pios, & omnem ueræ pietatis doctrinam. Quartum, Morbus aut pestilentia uastans in meridie, est ipsum opus manifestæ persecutionis, ubi tales Cainici sancti inaudita crudelitate & tyrannide fundunt sanguinem Habel

bel, agunt in exilium pios, diripiunt bona, & omni genere supplicioru crudeliter eos mactant, ac ueram ecclesiam horribil ter uastant & uerbum fund. tus extinguere conantur. Hæc ita Lutherus simplicissime interpretatur & scripturæ sacræ & experientiæ hæc expositio consona est.

QVi habitat sub protectione altissimi, et sub umbra omnipotentis commoratur. Dicit domino, mea fiducia, mea arx, mi deus quo fido. Quoniã ipse liberat me de laqueo uenãtis, & à peste nocenti. Pennis suis cooperiet te, & sub alis eius erit fiducia tua, [a] ueritas eius est scutum & protectio. [b] Vt non timeas terrorem nocturnum, sagittam in die uolantẽ. Pestem in tenebris obrepentem, morbum in meridie uastantem. Etiamsi cadant circa latus tuum mille, & decem milia circa dexterã tuam, tamen nihil horum te tanget. Imò oculis tuis cõsiderabis, et quemadmodum retribuatur impijs uidebis. [c] Quoniam dominus est fiducia tua, altissimus est refugium tuum. Non occurret tibi malum, & plaga nõ appropinquabit tabernaculo tuo. [d] Quoniam angelis suis mandauit de te, ut custodiant te in omnibus uijs tuis. Vt manibus portent te, ne offendas ad lapidem pedem tuum. [e] Super leonem et uiperam ambulabis, et cõculcabis catulum leonis et draconem. Quoniam me concupiscit, eripiam eum, nouit nomen meũ, ideo protegã eum. Inuocat me ideo ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum. Longitudine dierum satiabo eum, et ostendam ei salutem meam.

a Veritas eius est uerbum et promissio gratiæ. b Hæc significant omnis generis mala quæ timeamus propter uerbum quod fatemur, uiolentiam, iniuriam, insidias, dolos, &c. c Quoniam dominus est fiducia tua.] Ex Heb. Quoniã tu es domine fiducia mea. Sed quia hæc est apud nos dura mutatio, à præcedentibus & sequẽtibus tam subita apostrophe recedere, & statim pergere quasi & quæ sequuntur ad deum dicantur, id quod nemo non uidet aliter habere, commodum duxi hæc effari nostra phrasi ut contextui cohæreat, uide meos commentarios. Hoc & alias feci Lutherum secutus. d Hic est tertius Psalmus qui custodiæ angelicæ meminit, magna nostri cõsolatione. e Super leonem, &c.] omnem uim & insidias rursum significat.

PSALMVS XCII.

Titulus, Psalmus cantandus in Sabbato.

Gaudet & gratias agit de præcioso thesauro & cognitione puri uerbi & promissionũ dei, dum interim stulti hypocritæ frigido corde contra pietatis doctrinam iactitant nomen ecclesiæ, ut olim ita & nunc & fictos dei cultus, cum nihil minus sint quàm de ecclesia, sed pestes tantum affligentes ueram ecclesiam insana doctrina & tyrannide. Hi florent ad tempus, cum sancti & religiosi appellantur autoritate magni sunt, sed tandem sunt sal infatuatum, &c. Et Epicureos qui in occulto rident pietatem, suum manet iudicium, & stulticia eorum nota fiet. Iusti aũt antè malis uexati florebunt apud dominum perpetuo.

BOnum est gratias agere domino, et psallere nomini tuo altissime. a Annunciare mane misericordiam tuam, & sub uesperã ueritatem tuam. Decachordo et psalterio et cantico citharæ. Tu enim facis domine ut lætus canam opera tua, & ego prædico facta manuum tuarum. Quàm magna sunt opera tua domine: nimis b profundæ sunt cogitationes tuę. Insipiens hoc non credit, et stultus non curat talia. Impĳ uirent ut gramen, & florent

Omnes

omnes operarij iniquitatis, donec intereant perpetuo et in æternum. Sed tu domine altissimus es, & eris in æternum. Ecce enim inimici tui domine, ecce inimici tui peribunt, et dispergentur omnes operarij iniquitatis. Cornu autem meũ exaltabitur, ut unicornis, et ungar oleo recenti. [c] Et oculus meus delectabitur de inimicis meis, et auris mea de malignis obnitentibus contra me. Iustus ut palma florebit, sicut cedrus libani succrescet. Plantati in domo domini in atrijs dei nostri florebunt. Etiã si senuerint, florebũt, fructiferi et alacres erunt. Vt annuncient, quòd iustus est dominus, mea fiducia, [d] et quòd iniquitas in eo non est.

a *Misericordiam uel gratiam, quòd tam beneficus es. Veritatem, id est, fidem, quòd tam fidus & uerax es in promißis.* b *Profundæ, id est, mirabiles, nempe quibus nos iuuat ita ut nemo hoc comprehendere aut sperare posset.* c *Id est, lætus ero, Matth. 6. Cum ieiunatis.* d *Et quòd iniquitas, &c.] Non respicit personas neq; defendit impiã causam, id quod tamen putant impij, Psal. 5. Non deus, &c.*

PSALMVS XCIII.

Sub figura creati mundi alium & nouum mundum proponit, de quo diximus, Psal. 8. & 19. nempe regnum Christi dilatatum in totum mundum per Euangelium. Resistunt flumina & maria sed frustra. Siquidem Euangelium ornat domum & aulam dei siue hoc regnum cœlorũ, laude & gratiarum actione, summo dei cultu, non sacrificijs pecudum, candelabro & alijs Mosaicis ornatibus. Abolita lege ueteri, hic sunt omnia noua. Flumina aliter in commentarijs, sed hæc simpliciora uidentur. Illa tamen habent similia, Psal 98.

DOminus rex est & gloria ornatus, dominus est ornatus et regnũ ordítus est quàm late patet mundus, quod ita parauit ut consistat. Ab eo tempore stabilis est sedes tua, tu es ab æterno. Exaltantur flumina domine, flumina exaltãt sonitum suum, flumina exaltant fluctus suos. Magni quidem sunt fluctus maris et sonitus terribilis, sed multo maior est Dominus in excelsis. [a] Verba tua sunt doctrina certa, sanctitas est ornatus domus tuę domine in æternum.

a Vt alia taceam, nõ indignetur aliquis Hebræus hic ita uersum esse. Verba tua sunt doctrina certa. Nam hæc non est alia sententia quàm quæ his uerbis exprimitur. Testimonia tua credibilia uel fidelia facta sunt nimis, nisi quòd hæc, ut multa alia, neque ab interprete, neque à lectore satis intelliguntur. Testimonia sunt uerba dei, Psal. 19. & Psalm. 119. &c. Omnes aliæ doctrinæ sunt dubitationes conscientiarum & infidelitas.

PSALMVS XCIIII.

Generalis oratio afflicti contra Cainos sitientes sanguinem Habelis, qui uolunt esse populus dei nunc, ut olim impij reges in Israël, sacerdotes, prophetæ. Sed certus sum, inquit, domine quòd tibi non adhæret cathedra iniquitatis, &c. Vtcunque se uocent ecclesiam, tamen non sunt nisi uiri dolosi & sanguinum, Psal. 5. Non deus uolens impietatem tu es, &c. Sub ipsis quidem & sub imperio eorum affligitur ecclesia, sed ipsi de ecclesia non sunt.

DOmine deus cuius est ultio, [a] deus cuius est ultio appare. Exaltare iudex terræ, redde uicem superbis. Quousque impij domine? quousque impij sese [b] ostentabunt? Et loquentur fastuose,

ſtuoſe,& gloriabuntur omnes operarij iniquitatis? Populum tuum domine conterunt,& hæreditatem tuam affligunt. Viduam & aduenam occidunt, & pupillos interficiunt. Et dicunt, non uidet Dominus, nec attendit hæc deus Iacob. Intelligite inſipientes in populo, et uos ſtulti quando eritis prudentes? Qui plantauit aurem non audiret? aut qui finxit oculum non uideret? Qui caſtigat gentes non argueret? qui docet homines quod ſciunt. [c] Sed dominus nouit cogitationes hominum, quòd uanæ ſunt. Beatus eſt ille quem tu domine caſtigas, et per legē tuam doces eum. Vt patientiam præſtet in diebus malis, donec paretur impio fouea. Quoniam non repellet dominus populum ſuū nec hæreditatem ſuam derelinquet. [d] Quoniam futurum eſt ut quod iuſtū eſt maneat iuſtum, et huic adhærebūt oēs qui recto ſunt corde. Quis ſtabit mecum aduerus malignos? quis accedet ad me aduerſus operarios iniquitatis? [e] Niſi dominus adiuuaret me, ferè iaceret anima mea in [f] ſilentio. Dicebā, uacillat pes meus, ſed miſericordia tua domine ſuſtentabat me. De multis anxius eram in corde meo, ſed conſolationes tuæ recreabant animam meam. [g] Certe nunquā conueniet tibi cum cathedra mœſticiarum, quæ legem male interpretatur. Accinguntur aduerſus animam iuſti, & ſanguinem innocentem condemnant. At dominus eſt protectio mea, deus meus eſt arx fiduciæ meæ. Hic

retorquebit in eos iniuriam ipsorum, et delebit eos propter malitiam ipsorũ, dominus deus noster delebit eos.

a Id est, ueni ut uidearis tuos defendere ultione. Sic ex Mose citat Paulus. Mea est ultio. b Ostentabunt, scilicet uerbis, quemadmodum domini aut tyranni quos timeamus. c 1. Corin. 3. Sapientum, ne bi ex numero hominum se exciperent. d Ad tempus iustitia opprimitur & uidetur peritura. e Non potest esse præsidio nisi dominus. f In silentio.] Id est, in inferno ubi omnia silent & finem suum habent. Vergilius. Vmbrasq; silentiũ. g Id est, Certus sum quòd tu deus non probas impiam & blasphemam doctrinam, scio quòd tu sanguinem & lachrymas Habel reposces, & uerbum tuum in media morte seruabis & glorificabis. Cathedra mœsticiarum est ubi non docetur syncere lex siue uerbum dei, sed ita ut nulla cõscientia certificetur, &c.

PSALMVS XCV.

Allicit nos ad cognoscendas diuitias gratiæ dei, quæ & olim patribus & nunc nobis contigerunt in Christo semine illo promisso, quemadmodum egregie epistola ad Hebræos hunc Psalmum de tempore gratiæ interpretatur. In fine admonet contra incredulitatem ne pereamus ut infideles patres.

VEnite, exultemus domino, iubilemus fiduciæ salutis nostræ. [a] Veniamus sub conspectum eius cum gratiarũ actione, et psalmis iubilemus ei. Quoniam dominus est magnus deus, & rex magnus super omnes deos. Quia in manu eius est quicquid producit terra, et altitudines montium ipsius quoque sunt. Quoniam ipsius est mare & ipse fecit illud, et aridam manus eius parauerunt. Venite adoremus & genua flectamus, & procidamus

mus coram domino qui fecit nos. Quia ipse est deus noster, et nos sumus populus pascuæ eius et oues manus eius. Hodie si uocem eius audieritis nolite indurare corda uestra, ut fiebat in Meriba, ut in Massa in deserto. Vbi tentauerunt me patres uestri, experti sunt & uiderunt opera mea. Vbi quadraginta annis molesta fuit mihi generatio illa, et dixi, populus est perpetuò errans corde, et qui uias meas scire nolint. Vt iurarem in ira mea, non introibunt in requiem meam.

a Ne plures facias deos aut tandem Christum deum neges, quemadmodum nunc quidam phanatici ex ratione humana non ex uerbo & spiritu dei faciunt, hic deus cui iubilandum est, &c. est Christus dominus noster, hodie & heri & in sæcula, Heb. 13. Hic est pastor noster, Ioan. 10. Hunc audite, dicit pater. Hunc deum uerum & Messiam tentauerunt in deserto, id quod manifestis uerbis dicit Paulus, 1. Cor. 10. De Massa & Meriba lege, Exodi 17. sed Latini translatores inde fecerunt appellatiua nomina. Massa significat tentationem, Meriba contentionem quia ibi tentauerunt & contentiosi fuerunt contra dominum & ministrum eius Moser.

PSALMVS XCVI.

Hic cantatur regnum Christi & Euangelium prædicatum omni creaturæ. Linguis, populis, regnis, syluis, fluuijs, fontibus, arboribus præcipitur ut colant deum, &c. Hic est nouum canticum & omnia noua in nouo testamento siue pacto dei, non per Mosen sed per fidem.

CAntate domino canticum nouum, cantate domino omnes incolæ terræ. Cantate domino et laudate nomen eius, prædicate de die

in diem [a] ſalutem eius. Narrate inter gentes gloriam eius, inter omnes populos mirabilia eius. Quoniam magnus eſt Dominus & laudandus ſupra modum admirabilis plus quàm omnes dij. Quoniam omnes dij populorum ſunt idola. Dominus autem cœlos fecit. [b] Gloria et decor eſt in conſpectu eius, efficacia et honeſtas eſt in ſanctuario eius. [c] Afferte domino uos familiæ populorum, afferte domino gloriam & efficatiã. Afferte domino gloriam nomini eius, adducite munera, et introite in atria eius. Adorate [d] Dominum in ornatu ſancto, timeat eum uniuerſa terra. Dicite inter gentes, quòd dominus eſt rex, & parauit regnum ſuum quàm late patet mundus ut conſiſtat, & quòd ipſe iudicat populos iuſte. Lætentur cœli, exulta terra, tumultuetur mare & quicquid in eo eſt. Gaudeat ager et quicquid in eo eſt, laudent uniuerſæ arbores in ſyluis. Coram domino, quia uenit, quia uenit iudicare terram. Iudicabit orbem terræ iuſtitia, et populos ſua ueritate.

a Non ſalutẽ legis, quæ iuſtificare non poteſt, non ſalutem deorũ qui nihil ſunt. b Vbi eius prædicatur uerbũ & creditur illicè eſt nũc ſanctuariũ eius, ibi omnia ſunt gloria et decor, id eſt, placẽt deo & eſt hilaris conſcientia, & agnoſcunt homines ſe erroribus explicatos, ibi eſt efficacia ſiue fortitudo, id eſt, remittitur peccatum, ſumus filij dei, defendimur, habemus placatum deum et uitam æternam, lex inefficax eſt, dij nihil poſſunt, ibi eſt & honeſtas, omnium hominum conditionibus per uerbum recte inſtitutis & confirmatis, fœtent hic traditiones humanæ.

c Afferte, id eſt, tribuite ei, nihil arrogate uobis. d In ornatu ſan

ſancto.] *Ecce facit omnes populos ſacerdotes, id eſt, adorare in ueſtibus ſacerdotalibus coram deo in conſcientia, Pſal. 110. 1. Petri 2.*

PSALMVS XCVII.

Cohæret proximo Pſalmo, nec hic pſalmus tam de extremo iudicio meminit quàm de terrore conſcientiarum propter peccatum. Nam Chriſtus ſuum regnum ſpirituale ſtabilit per Euangelium. Euangelium autem cum remiſſione ſimul prædicat pœnitentiam, & fulgura eius, & tonitrua terrent orbem terrarum, & coram eo montes quaſi cæra coram igne defluunt. Id eſt, Chriſtus per Euangelium deprimit, humiliat & damnat omnẽ humanam ſanctitatem, ſapientiam & uires mundi. Nam ſolus Chriſtus eſt ſapientia, iuſtitia, ſanctificatio & redemptio noſtri à deo et coram deo, neque ad ſalutem eſt aliud nomen ſub cœlo datum hominibus. Cum iſtis aũt hoſtibus Euangelij & montibus mundi, ſimul intereunt regnũ Iudæorũ, & totus ille cultus legis, & quicquid non eſt Chriſtus etiam apud nos. Ipſe utait Paulus, primatum tenet in omnibus, unus tantum mediator dei & hominum, lapis, ut ait Daniel, abſciſus de monte implens terram, & conterens omnia reliqua regna, &c.

DOminus eſt rex, hinc exultet terra, lætentur inſulæ quotquot ſunt. [a] Nubes & caligo circum eum ſunt, iuſtitia et iudicium eſt confirmatio ſedis eius, ignis ante ipſum præcedit, & incendit circumquaque inimicos eius. Affulgent fulgura eius orbi terrę, uidet et terretur terra. Montes ſoluuntur ut cæra coram domino, coram dominatore uniuerſæ terræ. Cœli annuntiant iuſtitiam eius, et uident omnes populi gloriam eius. Confundantur omnes qui ſeruiunt ſculptilibus, et glorian-

tur de idolis, adorate eum omnes dij. Hoc audit Zion, et lætatur et exultant filiæ Iuda, propter gubernacula tua domine. Quia tu domine es altissimus in omni terra, nimis exaltatus es super omnes deos. Qui diligitis dominum odio habete malum, dominus custodit animas sanctorum suorum, de manu impiorum liberabit eos. Lux exoritur iusto, et lætitia ijs qui recto sunt corde. Lætamini iusti de domino, [b] et gratias agite prædicantes sanctitatem eius.

a Prædicatio pœnitentiæ. *Christus dicit: Cum uenerit paracletus, arguet mundum de peccato & de iustitia, & de iudicio, &c. ita percunt inimici eius quidam uolentes alij nolentes,* Psal. 110. *Donec ponam, dominare in medio inimicorum tuorum, tyrannorum, Hæreticorum, peccatorũ, mortis, inferorum. Occidit nostra ut nos per ipsum uiuificemur. Hæc est lætitia iusti siue lux & gaudium eius, utcunque sub cruce sæpe laboret.*

b Vel. *In commemoratione sanctitatis eius, id est, in festo quando conueniente ecclesia prædicatur sanctitas eius, ut &* Psal. 33.

PSALMVS XCVIII.

Titulus, Psalmus.

Rursum de propagando uel propagato regno Christi, & quòd summus cultus dei est non sacrificare in Ierusalem, sed cognoscere Christum.

CAntate domino canticum nouũ, quia mirabilia fecit, uictor est dextera sua et brachio sancto suo. Notificat dominus salutem suã, [a] coram populis reuelat iustitiam suã. Recordatur gratiæ suæ & ueritatis suæ domui Israël, fines uniuersę

uersæ terræ uident salutem dei nostri. Iubilate domino uos omnes terræ, cantate, prædicate et psallite. Psallite domino citharis, citharis et psalmis. Tara tantaris et tubis, iubilate corã domino rege. Tumultuetur mare et quicquid in eo est, orbis terrarum et habitantes in eo. Flumina plaudant, et omnes montes exultent coram domino, quia uenit iudicare terram, iudicabit orbem terræ iustitia et populos æquitate.

a *Suam contra iustitiam mundi & legis.*

PSALMVS XCIX.

Exhortatio populi ueteris ad religiose conseruandum cultũ primi præcepti, ad laudandum scilicet deum, ad perseuerandum in fide, ut fecit Moses, Aaron & Samuel, &c. licet insanat contra ipsos totus mundus propter religionem. Nusquam inueniebatur tunc deus uerus nisi in illo terræ angulo, nisi in tabernaculo & propiciatorio iuxta uerbum & promissum dei, &c. hoc erat tunc regnum dei inter homines. Nunc autẽ christus ecclesiam Zion ueram in toto mundo regnans gubernat, & sedens ad dexteram maiestatis in excelsis, indesinenter est propiciator & propiciatorium nostrum, fremat interim totus mundus cum Satana suo aduersus ministros uerbi & Euangelij amatores, &c.

DOminus est rex, ideo tumultuantur populi sedet super Cherubim, ideo commouetur mundus. Dominus est in Zion magnus, et excelsus super omnes populos. Gratiæ agantur nomini tuo magno et admirabili, quod sanctũ est.[a] Regnum regis huius quod iustũ est diligit, tu das æquitatem, præstas[b] iudicium et iustitiam in Iacob. Exaltate dominum deum nostrum, adorate ad scabellum

pedum eius, quoniam ipse sanctus est. Moses & Aaron inter sacerdotes eius, et Samuel inter inuocantes nomen eius, inuocabant dominum & ipse exaudiebat eos. Per columnam nubis loquebatur eis, custodiebant eius testimonia et præcepta quæ dederat eis. Dñe tu es deus noster, tu exaudiebas eos, tu deus propicius fuisti eis etiam tunc cum corriperes facta eorum. Exaltate dominum deum uestrum, & adorate ad montem sanctum eius, quoniam sanctus est dominus deus noster.

a Psal. 5. Non deus uolens iniquitatem tu es, &c. b Iudicium & iustitiam, id est, bonum regimen, ut mala damnentur, bona feliciter per deum succedant. c Sicut Moseu & Aaron excluſit à terra promissa, nec tamen suam gratiam auertit ab eis sed remisit peccata, Psal. 89. Si autem dereliquerint, &c.

PSALMVS C.

Titulus, Psalmus gratiarum actionis.

Rursum de regno Christi & laude dei per eum.

IVbilate domino omnes incolę terrę, seruite domino læti, plausu accedite sub conspectum eius. Agnoscite quòd ipse dominus est deus, ipse fecit nos & non nos ipsi, ut simus populus eius et oues pascuæ eius. Ingredimini portas eius cum gratiarum actione, a in atria eius cum hymnis, gratias agite ei, laudate nomen eius. Quoniam benignus est dominus, æterna est gratia eius et ueritas eius perpetua.

a Vbi

4 *Vbi ipse in Ecclesia per totum mundum prædicatur & laudatur.*

PSALMVS CI.

Titulus, *Psalmus Dauidis.*

Doctrina ualde necessaria pro magistratu, ne principes & alij etiã patres familias sustineant impios aulicos & seruos, exemplo Dauidis. Hoc est canere de gratia siue misericordia & de iudicio quòd Dauid est clemens & misericors bonis, & corripit iniustos, & quòd familia est beneficia & uitat malum. Hoc totum certe est imputandum deo cum gratiarum actione. Quid uero Dauid propter hanc suam gratiam siue misericordiam et propter hoc suũ iudiciũ in subditos maxime in aulicos suos, passus sit, testis est Absolon, Achitophel, Ioab, &c. Vbi ergo deus principi & rectoribus non dat, ut exerceãt hanc gratiam erga pios & hoc iudiciũ erga iniustos, certe nunquam cantabitur hoc canticum, sed erit in aula, siue etiam in domo illa execratio & contentio, aut etiam patibulum et rota. Vulgo ferè omnes interpretamur hic misericordiam dei & iudiciũ dei cantari, sed Dauid gratias agit de sua misericordia & iudicio, quæ dedit ipsi dedit, &c.

Misericordiam et iudicium cantabo, domine tibi psallam. Prudenter ago in integritate erga eos qui pertinent ad me ambulo fideliter in domo mea. Non studeo rei iniquę, odi transgressorem, nec sustineo ut apud me maneat. Cor peruersum cogo recedere à me, malignum non agnosco. Diffamantem secreto proximum suum disperdo, nec fero elatum oculis & uirum superbo corde. Oculi mei attendunt ad fideles in terra, ut habitent mecum, & integre ambulantes adiungo mihi seruos. Non permanet in domo mea qui fraudem facit, qui loquitur mendacium non erit fe-

lix apud me. [b]Mane deleo omnes impios huius terrę ut extirpem omnes operarios iniquitatis ex ciuitate domini.

a Gratias uolo agere deo quòd eius dono ego exerceo misericordiã erga meos & iudiciũ, quemadmodum sequentia habent. b Mane.] Id est, statim ubi sciero, nõ expecto ad ueperã, id est, diu ferens, donec præsides & præfecti impij & alij serui faciant alijs multa damna & noceant, ut stupidi aut dementati principes uel negligentia uel fauore, uel timore solent conniuere ad talia satis impie. Tamen Dauid paucos cogebatur ferre, ne fieret seditio in regno, cõtra quos tamen mandauit iudiciũ Salomoni moriturus. 3. Reg. 2.

PSALMVS CII.

Titulus, Oratio afflicti, cum tristis est, & suam querelam effundit coram domino.

Orant patres ueteris legis pertesi peccatorum & mortis, ut regnũ gratiæ ueniat in Christo promissum, ut uelit dominus ædificare Zion, parare lapides & calcem, ut tandem gloria sua in Christo appareat in omnibus regnis, & eripiat uinctos ex peccato & morte, unde læti conuenientes gratias agant & seruiant in uera & spirituali Zion, abolito ueteri testamento. Nam extra Christum quid est apud nos aliud quàm deiectio uiriũ in uia & abbreuiatio dierũ, id est, misera, breuis, afflicta uita, qua fidelis ne hinc rapiatur postulat. Sed in regno eius est æterna uita sine fine, quia ipse est qui fuit ante cœlum & terram quæ ipse fecit, & quæ ipse rursum instaurabit, ideo ipse est extra & supra omne tempus & anni eius non habent finem, non est ibi mors. Hoc regnum & nos optamus. Adueniat regnũ tuũ. Amen.

DOmine audi orationem meã, et clamor meus ad te ueniat. Ne abscondas faciem tuam à me, dum tribulor inclina ad me aurem tuã cũ inuoco te, uelociter exaudi me. [a]Consumpti enim sunt dies mei ueluti fumus, et ossa mea ut torris adusta sunt. Percussum et arefactum est cor meum sicut fœnum

fœnum, ita ut etiam obliuiſcar comedere panem meum. Oſſa mea adhærent carni meæ, præ eiulatu & gemitu. Sum ſicut onocrotalus in deſerto, ſicut noctua in uaſtatis locis. Vigilo, et ſum ſolitaria auis in tecto. Quotidie contumelia afficiunt me inimici mei, et qui ſolent inſultare mihi[b] per me iurant. Quia cinerem ut panem comedo, et miſceo poculum meũ cum fletu. Propter comminationem & iram tuam, quia eleuans me ad terram alliſiſti. Dies mei ſicut umbra tranſierunt, et ego ſicut fœnum areſco. Tu autem domine in æternum permanens, et memoria tui perpetuo, tu exurgens miſerere Zion, quia tempus eſt miſerendi eius, et hora adeſt. Quoniã uellent ſerui tui ædificari eam, et uidere lapides eius, et calcem parari. Gentes timere nomen tuũ domine, omnes reges terræ gloriam tuam. Dominum ædificare Zion, & apparere in gloria ſua. Ipſe cõuertit ſe ad preces derelictorum, et non contemnit preces eorum.[c] Scribantur hæc poſteris, & populus qui creabitur laudabit dominum. Quia proſpicit de ſuo ſancto excelſo, dominus proſpicit de cœlo in terram. Vt audiat gemitum uincti, & ſoluat filios morti deſtinatos. Vt prædicent in Zion nomen domini, & laudem eius in Ieruſalem. Cum conueniũt ſimul populi & regna, ut ſeruiant domino. Ipſe autẽ deiecit in uia uires meas, abbreuiat dies meos. Dico, mi deus, ne hinc ſuſtuleris me[d] in dimidio dierũ meorũ, anni tui perpetuo

durant. Tu antea terram fundasti, & opera manuũ tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, ipsi omnes ueterascent ut pannus, mutabuntur ut uestimentũ cũ tu mutaueris eos. Tu autẽ semper idem permanes, et anni tui fine carebũt. Filij seruorũ tuorum permanebunt, et semen eorũ corã te felix erit.

a Graues tentationes redundant in corpus. Hic nec cibus suauis est, nec sonus iuuat, solitudo quæritur, &c. Salomon. Spiritus tristis exiccat ossa Item, Spes quæ differtur affligit animã. b Per me iurant.] Id est, male dicunt & male imprecantur alijs, sum meo nomine eis exemplum male dictionis. Fiat tibi sicut illi hæretico qui omnibus malis obnoxius est, dispeream, nisi etiam faciam tibi, ut fit illi. Hanc pœnã quam hic pij propter uerbum, dum gloria Christi non apparet, sustinent ad tempus ab impijs, comminatur deus perpetuã fore impijs ubi tandem iudicio dei confusi fuerint & pressi. Esa. 65. Et derelinquetis nomen uestrum populo meo in iuramentum. c Scribantur, &c.] Nempe ut prædicentur, Psal, 87. d In dimidio.] Id est, dum securus sum & nihil metuo ut mundus, Psal. 39.

PSALMVS CIII.

Titulus, Psalmus Dauidis.

Iucunda gratiarumactio de omnibus beneficijs dei spiritualibus et corporalibus, quæ illi olim & nos nunc per Christum accipimus, non propter nos, sed propter pactum dei, tantum in hoc pacto permaneamus, id est, credamus in eum, & studeamus eius uoluntati respondere qui non facit nobis secundum peccata nostra, ne simus superbi & contemptores per nostram iustitiam & humanam sanctitatem, id enim directe & simpliciter esset contra pactum dei, ut est in primo præcepto.

BEnedic anima mea domino, & quicquid intra me est benedicat nomini sancto eius. Benedic anima mea domino, & noli obliuiscì omnium beneficiorum eius. Qui remittit tibi omnia peccata tua, et sanat oẽs infirmitates tuas. Qui redimit ab interi

ab interitu uitam tuam, et coronat te gratia et miseri cordia. Qui te replet consolatione ut pulchra fias, et alacrem facit uelut [a] aquilæ ætatem tuam. Dominus exhibet iustitiam et iudicium, omnibus iniuriam pa tientibus. Notas fecit uias suas Mosi, filijs Israël stu dia sua. Misericors et clemens est dominus, patiens & multa misericordia. Non perpetuo [b] contendet, neq; in æternũ seruabit odium. Non secundum pec cata nostra facit nobis, neq; secundũ iniquitates no stras retribuit nobis. Quàm eñ cœlũ terra altius est tam prẽualet misericordia erga timentes eũ. Quàm longe abest oriens ab occidente, tã longe fecit à no bis transgressiones nostras. Quemadmodum pater miseretur filiorum, ita miseretur dominus timenti um se. Ipse enim nouit quod nam [c] figmentum simus, meminit quòd sumus puluis. Homo in uita sua est sicut fœnum, floret ut flos agri. Cum uentus inuadit eum, non est ultrà, & non cognoscit eum amplius lo cus eius. Misericordia aũt dñi est ab æterno usq; in æternũ super timẽtes eũ, et iustitia eius usq; ad filios filiorũ. Iis q custodiunt pactũ eius, et memores sunt mandatorũ eius ad faciendũ ea. Dñs in cœlo parauit sedem suã, et regnũ eius omnibus dominatur. [d] Bene dicite dño uos angeli eius, uos potentes milites, qui exequimini mandatum eius, ut audiatur uox uerbi eius. Benedicite dño uos uniuersi exercitus eius, uos ministri eius qui facitis uoluntatem eius. Benedicite

domino uos uniuersa opera eius in omni loco dominationis eius, benedic anima mea domino.

a Viuax auis est aquila ut notum est, quod autem hic dici solet de renouatione, nescio an uerũ sit. *b* Contendet.] Id est, indignabitur. *c* Figmentum.] Id est opus uel ædificium fragile & breui duraturũ. *d* Videtur trahere psalmũ ad Christum, apostolos, Euangelium & ecclesiam, ubi talis gratia uerè regnat. Nulla enim salus extra Christum.

PSALMVS CIIII.

Gratiarumactio ualde iucunda de omnibus beneficijs creationis et prouidentiæ, quòd deus mirabiliter omnia creat, disponit, curat. Sed sola fides siue spiritus ista iucunda spectacula uidet, alij negligunt, Rom. 1.

BEnedic anima mea domino, domine, mi deus glorioſus es uehementer [a]laude et decore es ornatus. Lux est uestimentum tuum qua uestiris, extendis cœlum ut tentoriũ. Supra illud facis ex aquis testudinẽ eius, nubibus ut curru ueheris, et ambulas super uenti pennas. Qui tuos angelos facis uentos, et ministros tuos igneam flammam. Qui fundas terram super bases suas, ut cõsistat perpetuo & in æternum. Operis eam abyssо sicut uestimento, & supra montes stant aquę. Sed ab increpatione tua fugiunt, à sonitu tonitrui tui præcipitantur. Sublimes sunt montes et campi subsidunt in loco quẽ fundasti eis. Terminum posuisti quem non transgredientur, neque rursum possunt operire terram. Scaturire facis fontes in cõuallibus, ut inter montes fluãt. Vt potent omnes bestiæ agri, et extinguant feræ sitim

tim suam. Iuxtà sedent uolucres sub cœlo, et cantant inter frondes. Tu irrigas montes ex nubibus, & reples terrã fructibus quos tu facis. Producis fœnum iumentis, et in usum hominum segetes, ut educas panem ex terra. Et uinũ lætificet cor hominis, et facies splendeat oleo, et panis cor hominis confirmet. [b] Vt fiãt arbores domini plenę succo, cedri Libani quas ipse plantauit. Ibi uolucres nidificant, & ardea domum habet super abietes. Montes excelsi damis, petræ sunt refugium cuniculis. Facis lunam ad discernendum tempora, sol nouit occasum suum. Facis tenebras ut fiat nox tum proferunt sese omnes bestiæ syluestres. Catuli leonum rugientes ut prędentur, & quærant à deo escam sibi. Cum o itur sol refugiũt, & cubant in cubilibus suis. Tunc egreditur homo ad opus suum, & ad agriculturam suam usque ad uesperam. [c] Quàm multiplicia sunt opera tua domine, ea omnia sapienter ordinasti, terra plena est bonis tuis. Mare illud magnũ et latum est, ibi sunt reptilia absque munero animalia pusilla cum magnis Per ipsum transeunt naues, ibi sunt cetí maximi quos formasti ut ludant in eo. Hæc omnia expectãt te, ut des eis cibum in tempore suo. Dante te, illis colligunt, aperiente te manum tuam omnia satiantur [d] bono. Auertente autẽ te faciem tuam turbantur, aufers spiritum eorum et deficiunt atque in puluerem suũ reuertuntur. Emittis spiritum tuum et creantur, & re-

nouas faciem terræ. Gloria domini est æterna, domi nus delectatur operibus suis. Respicit terram et tre mit ipsa, tangit montes et fumigant. Cantabo domi no donec uixero, et psallam deo meo quàm diu fue ro. Beneplaceat ei eloquium meum, ego gaudeo de domino. Finem habeãt peccatores in terra, et impij amplius non sint, benedic anima mea domino, Ha leluia.

a Vestem dei uidemus qua sese ostentat nobis, id est, creaturarum o mnium admirabilem dispositionem. Cœlum plenum est lumine, uide or di nem, lux primũ creata est, Gen. 1. nec sustentatur cœlum columnis aut tra bibus, conspicuum est, ut extensum aliquod tentorium. Nubes uidentur, ut camerata testudo, sine fundamento & columnis, uenti uolant sine pennis, angeli quando emittuntur uenũt apparentes, ut uentus, & ut flãma, &c.

b Arbores domini uocat eas, quæ in syluis sunt, quæ non sunt plantatæ manibus humanis. c In principio psalmus cœlũ descripsit. Deinde terram cum fructu suo, & quàm fœcundetur è cœlo, cum hoc epilogo & epiphonemate, Quàm multiplicia, &c. Nunc de mari dicit & fructu, & mirabilibus eius. In hæc tria scriptura solet diuidere mundum, cœlum scili cet terram & mare. d Bono. Id est, gaudent saturata.

PSALMVS CV.

Gratiarum actio de beneficijs populo Israël exhibitis, quia pactum fece rat deus cum eo, non quia iustus fuit, id quod psalmo sequenti uidebis, lege Deut. 9.

GRatias agite Domino & prædicate nomen eius, annunciate inter populos studia eius. Cantate eum et psallite ei, narrate omnia mi rabilia eius. Laudate nomen sanctum eius, lætetur cor quærentium dominum. Quærite dominum & fortitu

[a] fortitudinem eius, quęrite faciem eius semper. Mementote mirabiliũ eius quę fecit, prodigiorũ & uerborũ eius. Vos qui semen estis Abrahę seruí eius, et filíj Iacob electi eius. Ipse est dominus deus noster, ipse iudicat in uniuersa terra. Memor est [b] in æternũ fœderis sui, uerbi quod promisit in multa posteritatis milia perpetuo. Quod pepigit cum Abraham, et iuramenti sui cum Isaac. Et hoc ipsum fecit esse ius Iacob, & fœdus æternum Israël. Dicens, tibi dabo terrã Canaan, sortẽ hęreditatis uestræ. [c] Cum erant pauci & propè cõtempti, et in ea terra peregrini. Et migrabãt de populo ad populum, ex uno regno ad populum aliũ. Non permisit aliquẽ nocere eis, et corripuit propter eos reges. [d] Nolite tangere Christos meos, et in prophetas meos ne sitis iniurij. Et uocauit famem super terrã, et abesse fecit omnẽ annonã. [e] Præmisit ante eos uirum, ut seruus uenundatus est Ioseph. Constrinxerũt compede pedes eius, ferro afflicta est uita eius. Donec ueniret uerbum eius, & eloquium domini uelut igni probauit eum. Tunc misit rex & soluit eum, princeps populorũ dimisit eum. Constituit eum dominũ domus suæ, & dominatorẽ super omnia bona sua. Vt institueret principes eius secundum suũ institutũ, et doceret seniores sapientiã. Et intrauit Israël in Aegyptũ, et Iacob pegrinus fuit in terra Ham. Et auxit populũ suũ uehemẽter, et fortiores fecit eos inimicis ipsorũ. Peruertit cor illorũ

ut odio haberent populum ipsius, & dolos meditarentur aduersus seruos ipsius. Misit Mosen seruum suum, Aaron quem elegerat. Hi posuerũt signa eius inter illos, & prodigia in terra Ham. Misit tenebras & caligine inuoluit omnia, non fuerunt immorigeri sermonibus eius. Mutauit aquas illorum in sanguinem, et occidit pisces eorum. Produxit terra eorum ranas, in ipsis etiam penetralibus regum eorum. Dixit, et prodijt omnis generis musca, pediculi in omnibus finibus eorũ. Immisit eis pro pluuia grandinẽ, ignem flammantem in terra eorũ. Et percussit uites eorum et ficulneas eorũ, et confregit arbores interminis eorũ. Dixit quoq;, et uenit locusta, et bruchus absq; numero. Hæc uastauerunt omnem herbam in terra eorum, & uorauerunt fructus agri eorum. Et percussit omnem primogenitũ in terra corũ, omnes primos hæredes. Et eduxit illinc suos cũ argento & auro, et nõ erat in tribubus eorũ quisquã infirmus. Lætata est Aegyptus de profectione eorum, quia timor propter eos ceciderat super ipsos. Expandit nubem ad tegendum, et ignẽ ut luceret noctu. Petierũt & coturnices adduxit, et pane è cœlis saturauit eos. Aperuit petram et effluxerunt aquæ, ut fluerent torrentes in terra areti. Quoniã memor fuit uerbi sancti sui, quod promiserat Abrahę seruo suo. Sic itaq; eduxit populum suũ cum exultatione, et electos suos cum lætitia. Et dedit eis regiones gentium, & bona

populorum

populorũ possederunt. [f] Vt custodiant statuta eius, & legem eius seruent. Haleluia.

a Fortitudinem eius.] *Id est, non fidite uestris uiribus, non tribuite dijs fortitudinẽ sed deo, cuius fortitudo & beneficia hic leguntur. Vel fortitudinem, id est, regnum eius.* b *Non propter uos, sed propter fœdus suũ fecit omnia, Paulus: fidelis est deus.* c *Et tamen hi pauci erant ecclesia dei.* d *Abraham, Isaac & Iacob uocat Christos suos, id est, qui corã mundo non erant uncti neq; in reges, neq; sacerdotes, & tamen corã deo erant: & prophetas uocat, quia uerbũ dei habebant et docebant, & huic credebãt: hæc fides erat spiritus & unctio eorũ, de qua 1. Ioan. 2.* e *Vt institueret. Hic rursus instituitur cultus dei per Ioseph in Aegypto per uerbum dei, post tanta tẽpora à diluuio Noẽ. A quo cultu postea recidunt in tam turpes religiones & idololatrias ut rideant etiam gentiles poetæ allia & cepas & apium adorari, &c.*

f *Non ut deficerent à deo, ut sequenti Psal. legis, quemadmodum hodie sibi Euangelium datum putant, ut sine pœnitentia uiuant hanc uitã, & turpiter agant & rapiant aliena, &c.*

PSALMVS CVI.

Gratiarumactio et confessio omnium peccatorũ populi Israël, unde clarum euadit quòd dominus beneficit eis nõ propter merita, sed propter fœdus & nomen suum, Mera gratia est.

HALELVIA.

GRatias agite domino, quoniã benignus est, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Quis eloqui poterit fortia facta domini, aut omnia eius laudabilia opera prædicare? Beati sunt qui custodiunt mandatum, et faciunt iuste perpetuo. Memento mei domine secundum gratiam populo tuo promissam, exhibe nobis salutem tuam. Vt uideamus prosperitatem electorũ tuorũ,

& lætemur de successu populi tui, & gloriemur cum hæreditate tua. Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, impij fuimus. [b] Patres nostri in Aegypto noluerunt intelligere mirabilia tua, non fuerunt memores multæ misericordiæ tuæ, sed inobedientes fuerunt iuxta mare, nempè iuxta mare rubrũ. Et tamen saluauit eos propter nomen suum, ut notam faceret potentiam suam. [c] Et comminatus est mari rubro et exiccatũ est, et deduxit eos per abyssum tanquã per aliquod desertũ. Et saluauit eos de manu odientis, & redemit eos de manu inimici. Et cooperuerunt aquæ aduersarios eorum, ut ne unus quidẽ reliquus fuerit. Tunc credebant uerbis eius, et cantabant laudẽ eius. Sed paulò post oblíti sunt operũ eius, nõ expectauerũt consiliũ eius. Et cõcupiscentia exarserunt in deserto, et tentauerunt deũ in solitudine. [d] Ipse autẽ dedit eis quod petebant, & misit adeo abunde, ut et fastidirẽt. Et seditiosi fuerunt aduersus Mosen in castris, aduersus Aaron sanctũ dñi. Aperta est terra et deglutiuit Dathan, et cooperuit congregationẽ Abiram. Et exarsit ignis in cœtu eorum, flamma cõbussit impios. Fecerunt uitulũ in Horeb, et adorauerunt cõflatile. Et mutauerunt [e] gloriã suã, in simulachrũ bouis comedentis fœnũ. Oblíti sunt dei saluatoris sui, qui designauerat magna in Aegypto. Stupenda in terra Ham, terribilia in mari rubro, Et dixit se deleturum eos, si non Moses electus

eius

eius obstitisset uastationi, ad placandum iram eius ne ipsos disperderet. Et contempserunt [f] terram desiderabilem, non crediderunt uerbis eius. Et murmurauerunt in tentoriis suis, non obedierunt uoci domini. Et eleuauit ipse manum suam contra eos, ut prosterneret eos in deserto. Et ut proiiceret semen eorum inter gentes, & dispergeret eos in regiones. Ipsi præterea [g] adhæserunt Baal Peor, & comederunt sacrificia mortuis diis oblata. His studiis suis ad iram prouocauerunt eum, & secuit plaga in eos. Accessit autem Pinehas & diiudicauit, & plaga cessauit. Et hoc reputatum est ei ad iustitiam, perpetuo et in æternum. Rursum irritauerunt eum iuxta aquas cõtentionis, & male affecerunt Mosen. Nam uexauerunt animũ eius, ita ut quædam uerba [h] excideret ei. Ad hęc, nõ deleuerũt populos, quemadmodum Dominus præceperat eis. Sed cõmiscuerunt se gentibus, & didicerunt opera eorum. Et coluerunt simulachra eorum, et facta sunt eis scandalũ. Et sacrificauerũt filios suos & filias suas dæmoniis. Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quos sacrificauerunt simulachris Canaan, ita ut pollueretur terra reatu effusionum sanguinis. Et inquinati sunt operibus suis, & scortati sunt studiis suis. Tunc exarsit ira domini in populum suum, & abominatus est hæreditatem suam. Et tradidit eos in manus gen-

tium,ut dominarentur eis qui odio habebãt eos. Et oppreſſerunt eos inimici eorũ, & humiliati ſunt ſub tyrannide eorum. Sæpe liberauit eos,ſed ipſi exacerbauerunt eũ conſilijs ſuis,et pauci facti ſunt propter iniquitates ſuas. Et uidit anguſtiam eorum,cum audiret querelam eorum. Et recordabatur fœderis ſui quod pepigerat cum eis, et pœnituit eum ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ. Et redire fecit eos ad miſericordiam ſuam, coram omnibus qui captiuos tenuerant eos. Salua nos domine deus noſter,et congrega nos ex gentibus,ut gratias agamus nomini ſancto tuo,& prædicemus laudem tuam. Benedictus ſit dominus deus Iſraël ab æterno uſq; in æternum,& dicat omnis populus, Amen. Halleluia.

a Contrà,infelices ſunt cõtemptores,ut hic Pſalmus declarat. Agnoſcẽtes peccata abſoluit miſericordia dei,cõtemptores nõ fert. b Non clamatur hic patres patres, &c. c Quaſi diceret ad mare, tu ſilicet obſtares populo meo ne tranſeat. d Non habentes murmurant, habentes faſtidiunt,id quod eſt proprium infidelitati. e Gloriam.] Id eſt,deum uerũ. Huc reſpexit Paulus,Rom. 1. f Terram.] Id eſt, illam quam promiſerat deus. Vtinam inquiunt manſiſſemus in Aegypto.

g Adhæſerunt ut coniunx coniugi,quemadmodum deus dixit. Relinquet homo patrem & matrem,& adhærebit uxori ſuæ. Nos ut ſponſa ſoli deo marito adhærere debemus, non ſcortari ut infidà dicitur cum dijs alienis. h Exciderent,&c. Num. 20. Num de petra hac uobis aquã eijcere poterimus? Et dixit dominus ad Moſen & Aaron, quia non credidiſtis mihi ut ſanctificaretis me coram filijs Iſraël non introducetis hos populos in terram quam dabo eis.

PSALMVS CVII.

Hic Pſalmus eſt generalis gratiarumactio pro uario etiam corporali auxilio

auxilio & liberatione omnium hominum etiam infidelium gentium & Iudæorum, quemadmodum & Paulus dicit, 1. Timoth. 2. Deus est saluator omnium hominum, sed maxime fidelium, Psal. 36. Homines & iumenta custodies domine. Quàm præciosa, &c. Hoc adiutorium quærunt gentes apud uarios deos, quos credũt uarijs morbis & periculis præfectos, & nos Christiani in errore & Turcæ hactenus apud uarios sanctos idem eodem modo quæsiuimus. Sanctus Leonardus liberauit uinctos, Sebastianus contra pestem succurrit, Georgorius in bello iuuit, Erasmus ditauit suos cultores, Christophorus & Nicolaus in mari & aquis dij fuerunt, &c. Hac ratione omne dei auxilium distribuerunt sanctis, ut gentes suis dijs sub summo Ioue agentibus, & furto & rapina abstulerunt à deo gloriam, cui soli hic psalmus tribuit & gratias agit.

GRatias[a] agite domino, quoniã benignus est, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Dicite uos qui redempti estis per dominũ, quos redemit de tribulatione. Et quos congregauit ex regionibus ab oriente, occidente, aquilone & mari australi. [b] Errauerunt in solitudine & inuio, nec inuenerunt ciuitatem in qua habitarent. Famem patiebantur & sitim, et anima eorum in ipsis defecit. Et clamauerunt ad dominum in tribulatione & ipse ex angustijs eorum liberauit eos. Et deduxit eos per uiam rectam, ut irent in ciuitatem in qua habitarẽt. Gratias agant domino de misericordia sua, & de mirabilibus suis quæ facit erga filios hominũ. Quia satiat animam sitientem, et animam esurientem replet bono. [c] Sederunt in tenebris et obscuro, uincti neruo et ferro. Quia mandatis dei inobedientes fuerant, et legem altissimi blasphemauerant. Ideo

afflictum est cor eorũ miseria, ut deficerent nec esset qui succurreret. Et clamauerũt ad dñm in tribulatione, & ipse ex angustijs eorũ liberauit eos. Et eduxit eos ex tenebris et obscuro, & uincula eorũ dirupit. Gratias agant dño de misericordia sua, et de mirabilibus suis quę facit erga filios hominũ. Quia confregit portas æreas, et uectes ferreos cõminuit. [4] Stulti affligebant propter transgressionẽ suam, et propter peccata sua. Vt fastidiret omnẽ escã anima eorũ, & ipsi essent morti uicini. Et clamauerunt ad dñm in tribulatione, et ipse ex angustijs eorũ liberauit eos. Misit uerbum suũ et sanauit eos, et eripuit eos ne morerentur. Gratias agant dño de misericordia sua, et de mirabilibus suis quę facit erga filios hominũ. Et sacrificent gratiarum actionẽ, et enarrent opera eius cum exultatione. Qui mare ingrediunt nauibus, & negotiant in aquis uastissimis. Hi experti sunt opera domini, et mirabilia eius in mari. Dixit, et excitauit tempestatẽ maximã, quia fluctus maris extollũtur. Hic iam ascendebant in cœlũ iam descendebant in abyssum, ut prę angustia tabesceret anima eorũ. Iactabantur et motabantur ut ebrius, ita ut nihil cõsilij esset reliquũ. Et clamauerũt ad dñm in tribulatione, et ipse ex angustijs eorum liberauit eos. Et reddidit pro tẽpestate tranquillitatẽ, ut subsidant fluctus maris. Hoc facto silentio lætati sunt, et ipse deduxit eos in portũ ut cupiebant. Gratias agant dño de misericordia

cordia sua, et de mirabilibus suis quæ facit erga filios hominũ. Et exaltent eũ in ecclesia populi, et in consessu seniorũ prędicent eum. [f] Torrentes exiccabant et fontes scaturire desierãt, ut fertilis ante terra iam nullũ fructũ ferret, propter malitiã habitantium in ea. Ipse autẽ quod erat siccũ ditauit aqua, et in arido fecit fontes. Et collocauit illuc esurientes, ut pararẽt ciuitatẽ in qua habitent. Et seminarent agros et plantarent uineas, et colligerent annuos fructus. Et bene dixit eis ut multiplicarentur ualde, et iumenta eorũ non paruo numero esse fecit. [g] Imminuti sunt autem iterũ et humiliati à uiolentia et coartatione malignĩ. Cum effunderet contemptus super principes, et omnia in errore et deserta iacerent. Sed ipse protexit pauperem ab afflictione, et auxit familiã eius ut gregem ouium. Hæc uidebunt recti et lætabuntur, et omnis iniquitas oppilabit os suũ. Quis est sapiens ut hęc obseruet? Ita demũ agnoscẽt uaria beneficia dñi.

a Si quis hic allegorias requirit uideat meos commentarios. Præstat uero hic uidere quod uerba habent, &c. *b Primi sunt qui pauperes & miseri sunt, non habentes domum, uagi, non uidentes qui possint ali, &c.* *c Secundi sunt, qui captiui propter delicta puniuntur.*

d Tertij sunt stulti, id est, deum non timentes, sed in peccatis uiuentes, & ideo morbis postea conficiuntur. *e Quarti sunt qui sæuitiã et pericula maris experiuntur.* *f Quinti sunt, qui sterilitate terræ puniuntur, & rursum dei dono pluuiam & fructus terræ recipiunt.*

g Sexti sunt qui uel tyrannos sustinent uel seditionibus premũtur. Nõ cessant impij magistratus à tyrannide, postea seditiosi ciues iudicio dei faciunt magistratũ contemptũ, tunc iacet politia et omnia. Liberet nos deus sua misericordia & non affligat nos quemadmodum meremur, Amen.

PSALMVS CVIII.

Titulus, Psalmus cantici Dauidis.

Ex 77. & Psalm. 60. hunc psalmum intelliges.

PAratum est cor meum deus, ad cantandum et psallendum etiam gloria mea. Euigila psalterio et cithara, diluculo euigilabo. Gratias tibi agam domine inter populos, psallam tibi inter nationes. [b] Quia misericordia tua ubique est quàm late patet cœlum, et ueritas tua ubicunque uidentur nubes. Exaltare super cœlos deus, & super omnem terram exaltetur gloria tua. Vt liberentur dilecti tui, salua dextera tua et exaudi me. Deus loquitur in sanctuario suo unde exulto, [c] partibor Sichem, uallem Suchot dimetiar. Mea est Galaad, meus est Manasse, Ephraim est fortitudo capitis mei, Iuda est princeps meus, Moab est olla ablutiõis mihi, super Edom proferam calceum meum, super Philistæos iubilabo. Quis deducet me in aliquam ciuitatem munitam? quis deducet me usq; in Edom? Nónne tu deus qui repellis nos, nec egrederis deus in fiducia nostrorum exercituum? Da nobis auxilium in tribulatione, quia uana est salus quæ expectatur ab homine Per deum designabimus fortia, ipse conculcabit inimicos nostros.

a Gloria.] Instrumento musico quo deum glorifico. b Primum respicit in regnum Christi quod proferet pomeria sua per totum mundum. Mox suum illud temporale regnum commendat à deo accepiũ, unde tandem illud æternum Christi regnũ sit produturũ. c Partibor, &c.] Id est, recensebo quos populos per deum habeam subditos ego Dauid.

PSAL.

PSALMVS CIX.

Titulus, Psalmus Dauidis ad præcinendum.

Oratio in persona Christi cõtra Iudã proditorẽ et Iudæos crucifixores, quibus prædicit interitũ & indurationẽ aduersus deũ quæ facta uidemus.

DEus qui es laus mea, ne taceas. Quia aperuerunt contra me os suum impium et fraudulentum, et loquuntur aduersum me lingua dolosa. Verbis ex odio profectis undique aggrediuntur me, et pugnant aduersum me sine causa. Pro dilectione mea aduersantur mihi, ego autem oro. Reddunt mihi malũ pro bono, odiũ pro dilectione mea. [a] Constitue impios super eum, et Satan stet à dextris eius. Quisquis docetur ab eo, huius uita sit impia, & oratio eius sit peccatum. Fiant dies eius pauci, et officium eius accipiat alius. [b] Fiant filij eius orphani, & uxor eius uidua. Errabundi eant filij eius et mendicent, & quærant uictum ut qui deuastati sunt. Exugat fœnerator uniuersa quæ habet, et alieni diripiãt bona eius. Nemo ei benefaciat, aut misereatur pupillis eius. Eradicentur posteri eius, in generatione secunda deleatur nomẽ eius. [c] In memoriã redeat iniquitas patrum eius coram domino, et peccatum matris eius non deleatur. Sint hæc coram domino semper, et memoria eorum aboleatur super terrã. Propterea quòd non est recordatus facere misericordiam, sed persecutus est [d] hominem afflictum et pauperem, et animo conseruatũ, ut eum occideret. Voluit maledictionem et ueniet ei, noluit benedictionẽ &

elongabitur ab eo. Et induit maledictionē tanquam interius uestimentum, quę intrauit in interiora eius sicut aqua, et sicut oleum in ossa eius. Hæc fiat ei sicut uestimentum quo operiatur, et sicut zona qua semper præcingatur. Sic fiat à domino ijs qui aduersant mihi, & loquuntur mala aduersus animā meam. Tu autem domine, domine esto mecū propter nomen tuum, quia tua misericordia est cōsolatio mea, eripe me. Quia pauper sum ego et afflictus, cor meum confussum est intra me. Abeo sicut umbra transiens, & fugor ut locusta. Genua mea nutant præ ieiunio, et caro mea macilenta est non habens pinguedinē. Et sum opprobriū illis, uidentes me iactant caput. Adsis quæso mihi domine deus meus, salua me secundū misericordiam tuam. Vt agnoscant hanc esse manū tuam, quòd tu dñe hæc facis. Cum ipsi execrantur, tu benedic, cum insurgunt aduersum me confundantur, seruus autem tuus exultet. Induantur aduersarij mei ignominia, et operiantur ut uestimento cōfusione sua. Gratias agam domino ualde ore meo, et prædicabo eum inter multos. [c] Quia adest pauperi à dextris, ut saluet eum ab ijs qui damnant uitā eius.

a Summa. Aduersariorū doctrina, uita, disciplina, oratio, sit damnata.

b Hoc factum est Iudæ cui successit Mathias. Hoc & Iudaico populo factum est cui succeßit ecclesia gentium. *c Post quadraginta annos ab occeßione Christi perierunt Iudæi, non amplius habēt regnū, sacerdotium, deum, non dicuntur nunc populus dei.* *d Hominē, Christum cum suis ut antea prophetas & pios, quemadmodum etiam hodie nostri faciūt, nihil ueriti damnationem horrendam Iudæorū.* *e Respice finem, deus non potest derelinquere suos.*

PSALMVS CX.

Titulus, Psalmus Dauid.

Prophetia ualde insignis & manifesta de Christo, quemadmodum futurus sit æternus rex & sacerdos, & cui pater dederit omne iudicium, & quòd declarabitur uerus esse deus in dextera dei sedens placator & orator pro nobis, id quod est eius sacerdotij perpetuum officium, abolita lege & sacerdotio Aaron ut latissime simul & sanctissime hæc interpretatus est autor epistolæ ad Heb.

DIxit dñs dño meo, sede à dextris meis, donec ponã inimicos tuos scabellũ pedũ tuorũ. Sceptrũ regni tui emittet dñs ex Zion, domínare in medio inimicorũ tuorum. Spontaneas oblatiões offeret tibi[a] populus tuus tẽpore uictoriæ tuę in ornatu sancto, ex utero aurorę ros erit tibi posteritas tua. Iurauit dñs et non pœnitebit eũ, tu es sacerdos in æternũ secundũ ordinẽ Melkizedek. Dñs qui est à dextris tuis, percutiet in die iręsuę reges. Iudicabit inter gentes, plena erunt loca occisorum cadaueribus, percutiet caput magnarum regionum. De torrente in uia bibet, propterea exaltabit caput.

a *Varie interpretatus est, & iactatus hic uersus & ab alijs & à nobis, sed hæc est sententia. Populus Christi, id est, credentes offerent Christo & deo patri non coactas siue legis, sed liberales et uoluntarias oblationes, nempe spirituales, 1. Petri 2. tempore uictoriæ, id est, quando prædicabitur Euangelium & triumphus Christi superato peccato & morte, ubi cœperit dilatari regnum Christi ad gentes. In ornatu sancto, id est, habebunt hi credentes & sacrificantes uestes summi pontificis indutas, de quibus alibi: Sacerdotes tui induantur iustitia. Vides omnes Christianos esse sacerdotes in unico sacerdote Christo ut infrà dicitur. Et posteritas tua ô Christe erit ros uel quasi ros ex utero auroræ, id est, ante auroræ exortã cadẽs, suauis, fœcundus, lætificans pascua & agros. Christiani nõ deficiẽt, sed florente iuuenta per spiritũ sese multiplicabunt.*

PSALMVS CXI.

Gratiarumactio populi Israël in festo paschæ cum agnum ederent, ut apparet, quæ tamen omnibus & nobis communis est, siquidem hic commendantur omnia opera dei, maxime uerbum, sacerdotium, cultus, lex, pax, ius populi, defensio, gratia. Non inquit ut hypocritæ, sed ex toto corde gratias ago domino, siue in consilio, id est, secreto siue in congregatione, id est. publico iustorum, quia hæc laus operum dei inter infideles ut non intelligitur, ita fœtet præ sanctitate & opinione operum humanorum. Dei opera sunt magna, sed illic ubi attenduntur, mirum quanta ibi iucunditas & gratiarumactio. Quicquid ipse ordinat est laude & honore dignum, & est iustitia æterna, quia uerbo dei sanctificatum est, & quicquid secundum hoc fit est opus pulcherrimum placens deo, utile hominibus, confirmans nos, & necesse est esse iustitiam æternã impij autem cultus non à deo ordinati turpes sunt in conspectu dei & angelorum & credentium, quos necesse est perire. Instituit sui commemorationem per escam agnum paschalem, per uerbum, per sacramenta, item per cibũ etiam corporalem, sed apud timentes se, alij hanc cõmemorationẽ ignorant, ut maxime utantur dei multis donis et sacramentis ab ipso institutis. Cur hæc omnia facit? quia inquit, memor est in æternũ fœderis sui, id est, promissionis factæ. Sed ne similes excæcato mundo, Rom. 1 non attendamus ad opera dei & obliuiscamur ut impij Iudæi, Psal. 106. dat nobis suũ uerbũ quo opera sua nobis perpetuo inculcat ad confirmandũ fidem nostrã. Annuntiat inquit fortia facta populo suo, ut non per infidelitatẽ deficiãt à promissione ut impij patres sed accipiãt hæreditatẽ gentiũ. Illi acceperũt terrã Canaan expulsis gentibus, nos autem cum eis accipimus hæreditatẽ mundi Abrahæ promissam, Ro. 4. qui est pater multarũ gentiũ, Psal. 47. Oẽs populi plaudite, &c. Pergit uero summe cõmendare opera dei et mandata quòd sunt ueritas non hypocrisis, quòd sunt iusta, non aduersantia à fide ut opera monachalia & iustitiariorum, sed certificantia nos quòd hæc facientes placeamus deo et manẽt in æternum, neque enim solum intellige hic opera dei quæ sua persona facit, sed etiam quæ tu facis per eum, nimirum secundum mandatum & uerbum eius. Redemptionem mittit sæpe populo suo, & redimit eum non solum ex Aegypto, sed etiam ab omni periculo mentis & corporis propter æternum fœdus nobiscum initum. Ideo, quia hæc facit, solum eius nomen inde apud nos debet sanctificari. Summa. Timeamus Deum & facimus secundum

uerbum

uerbum eius quicquid facimus, agnoscamus bonitatem eius, & laus nostra erit in æternum apud deum. Contemptores suis iusticijs inflantur, sed laudem non habent apud deum, de quibus alibi dicit Psalmus. Increpas superbos, maledicti qui declinant à mandatis tuis. Habes totum psalmum.

HALELVIA.

GRatias ago dño ex toto corde meo, in consílio iustorum & congregatione. Magna sunt opera domini, qui attendit ea delectatur eis. Quicquid ipse ordinat est laus & decor, et iustitia eius manet in æternum. Memoriam instituit mirabilium suorum clemens et misericors dominus. Escam dat timentibus se, in æternum memor est testamenti sui. Annuntiat populo suo fortia facta sua, ut det eis hæreditatem gentium. Opera manuũ eius sunt ueritas et ius, [a] omnia mandata eius sunt solida. Stabilia sunt perpetuo et in æternum, et fiunt simplici corde et recto opere. Redemptionem mittit populo suo, promittit fœdus suũ in æternum esse mansurũ, sanctum et tremendum est nomen eius. Timor dñi initium est sapientiæ, hæc est prudentia salutaris illi qui se exercet in his, laus eius manet in æternum.

vel laudabile & decorum.

a *Ergo quicquid secundum mandata dei fit, etiam tale est, quale est mandatũ, quemadmodum additur. Fiunt non ut hominum mandata coacte sed simplici & fideli corde, non opere ad blasphemandum, id est, unde credas te iustificari, quemadmodum hoc tribuunt hypocritæ operibus legum humanarum, aut etiam diuinarum, sed opere recto, quia deus uult & proximo prosunt.*

PSALMVS CXII.

Cosolatio. Commendantur enim hic timentes deum & iusti propter bo-

nam suam uitam, & consolatio æterna promittitur contra omne malum quod hic uel patiuntur uel metuunt. Maxime commendat fortem fiduciam eorum quam habet in gratiam dei, quòd terrore non resiliunt à iustitia (id quod uera fides est) donec uideant suos hostes perire.

HALELVIA.

BEatus est uir qui [a] timet dominum, qui ualde delectatur mandatis eius. [b] Potens super terram erit semen eius, generationi rectorũ benedicetur. [c] Diuitiæ & abundantia erunt in domo eius, et iustitia eius manet in æternum. In tenebris lumen exoritur rectis à clemente, misericorde et iusto. [d] Beatus est qui misericordia mouetur et mutuo dat, sic curat suas res ut nemini incommodet. Quia in æternum manebit, in memoria æterna erit iustus. Cum plaga futura nuntiatur, non metuit, siquidem cor eius constanter sperat in dominum. Firmum est cor eius, non timet, donec tandem uideat quę uult in hostibus suis. Dispergit & dat pauperibus, iustitia eius manet in æternum, cornu eius exaltabitur cum gloria. [e] Hoc uidebit impius et dolebit, frendet dentibus suis & tabescet, quod cupiunt impĳ nihil erit.

a Timet, id est, colit. Mandatis dei, non sacrificijs aut studijs proprijs.

b Potens, &c.] Id est, durabit, regnabit uel inuitis inimicis, immortalis erit iustorum progenies etiam in terra.

c Diuitiæ, &c.] Res etiam tenues iustorum appellat spiritus sanctus diuitias, propter benedictionem, quia satis habent. Impiorum opes uocat in prouerbijs Corrosionem, propter maledictionem. Pietas habet promissionem præsentis uitæ & futuræ.

d Beatus, &c.] Aliena non ledit, sua curat iustè. Dispergit, &c. Misericordiam uolo non sacrificium, dicit dominus.

Hoc

e Hoc, &c.] Non efficiet quod cogitat contra iustum, quia uerbū dei cui hic credit uiuit & est in æternum. f Summa, diuitias, honorem, uoluptatem, defensionem, non ut mundus, sed à deo pete & spera, & noli talibus confidere, sed, &c.

PSALMVS CXIII.

Commendatio & prophetia de regno Christi, qui mortuos uiuificat, exaltat è stercore pauperes, infœcūdos fertiles facit, cōtrà superbos deijcit, ut & Hanna mater Samuelis cecinit. Hoc facit inter omnes gentes quàm late patet cœlum, id quod & ipse dicit. Omnis qui se exaltat humiliabitur, &c, Vides etiam quàm non opera monachalia hic, sed politica & œconomica commendet, deo dante uiros qui præsint & fortunante nostra.

HALELVIA.

LAudate uos serui dominum, laudate nomen domini. Sit nomen domini benedictū, ex hoc tempore usque in æternum. A solis ortu usq; ad occasum, benedictum sit nomen domini. [a] Excelsus est Dominus super omnes gentes, [b] gloria eius est ubicunq; est cœlū. Quis est sicut dominus deus noster? qui in altis se collocauit. Et tamen humilia respicit in cœlo & in terra, [c] Qui eleuat ex puluere despectum, et è stercore ereptum exaltat pauperē. Vt sedere faciat eum cum principibus, cum principibus populi sui. Qui habitare facit sterilem in domo, ut sit læta filiorum mater. Haleluia.

a Quia prævalet dijs gentium, & omnis fiducia humana nihil est.

b Gloria, &c. Hab. 3. Operuit cœlos gloria eius. c Qui eleuat, &c.] In politica & œconomica, imò etiam in ecclesia.

PSALMVS CXIIII.

Gratiarumactio pro liberatione ex Aegypto, &c. cantata, ut uidetur in festo paschæ. Nos quotidie hoc psalmo Christo benedicimus, qui eduxit nos per mare aduersorum huius sæculi nolente carne & diabolo ex morte & peccatis in uitam æternam.

CVm egrederetur Israël ex Aegypto, domus Iacob ab alieno populo.[a] Factus est Iudas sanctuarium eius, Israël regnum eius. Mare uidit et fugit, Iordanis abijt retrorsum. Montes subsilierunt ut agni, colles ut pulli ouium. Quid accidebat tibi mare quòd fugisti? et tu Iordanis quòd retrorsum abijsti? Vos montes quòd subsiliistis ut agni? uos colles ut pulli ouium? Coram domino mouebatur terra, coram deo Iacob. Qui mutat petram in stagna aquarum, et silicem in fontes aquarum.

a Id est, sacerdotium & regnum dedit eis. *b Hæc omnia facta sunt à facie domini uel coram domino, sicut nunc apud nos à facie nostra non fugit lex & peccatum, nec uerbum per nos oritur. Quid ni à facie domini hæc fierent, cum tota terra moueatur etiam usq; ad seditionem & persecutionem à reuelatione dei per uerbum omnia mutantis?*

PSALMVS CXV.

Gratiarum actio, quòd deus uerè est adiutor, dij nihil sunt. Ideo orat. Nõ nobis, &c. Non respice iustitiam & dignitatem nostram, alioqui nunquam iuuabis & erimus populus absque deo ut gentiles, sed respice gloriam & nomen tuum, quo prædicaris uerus, uiuus, & abunde saluans deus. Secundum hoc nomen uelis agere pro nobis & non secundum nomen nostrum, quo uocamur cultores dei, sacrificatores, cantores, ieiunatores, bonorum operum factores, &c. quia talia nomina possunt & gentes habere, & nihil eis prosunt.

NOn nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam, de gratia exhibita et ueritate tua. Cur dicãt gentes, ubi est deus eorum?[a] Deus autẽ noster est in cœlo, quicquid uult efficit. Simulachra uero illorũ sunt argentũ & aurũ, opera

opera manuum hominũ. Os habent & non loquuntur, oculos habent & non uident. Aures habent & non audiunt, nares habent & non olfaciunt. Manus habent & non palpant, pedes habent et non ambulant, nec loquuntur per guttur suũ. His similes sunt qui hæc faciunt, et qui in ea confidunt. Israël autẽ spere t in dominum, hic est auxilium & scutum eorum. Domus Aaron speret in dominum, hic est auxilium & scutum eorum. Qui timẽt dominum sperent in dominum, hic est auxilium & scutum eorum. Dominus memor est nostri et benedicit nobis, benedicit domui [d] Israël, benedicit domui Aaron. Benedicit timentibus dominum, pusillis cum maioribus. Benedicat uobis dominus adhuc amplius, uobis et filijs uestris. Vos estis benedicti domini, qui fecit cœlum et terram. Cœlum quàm uastum est domini est, terram autem dedit filijs hominum. Non mortui laudabunt te domine, neq; omnes illi qui descendunt in [e] silentium. Sed nos benedicimus domino, ex hoc tempore in æternum, Halleluia.

a Vana est omnis fiducia quæ non est in deum uerum. Primum præceptum. Non habebis deos alienos. *b* Similes.] Id est, reprobi & inutiles ad omne opus bonum, etiam si multum glorientur de operibus bonis, Timoth. 1. *d* Israël. Regnũ est. Aaron, sacerdotium. Timentes, quicunque afflicti per totum mundum. *e* Silentium, Psal. 94.

PSALMVS CXVI.

Gratiarumactio, quòd deus preces exaudit, et ex angustia mortis & inferorum eripit, de qua grauissima & spiritualissima tentatione paucis cognita, plures facti sunt psalmi.

AMo quòd dominus audit uocem et obsecrationem meã. Quod inclinat ad me aurẽ suam, ideo per totam uitam meam inuocabo eum. Cinxerant me funes mortis, et angustiæ inferni apprehenderant me, inciderã in tribulationẽ et angustiam. Sed nomen dñi inuocaui, ô dñe libera animã meam. Dñs est clemẽs et iustus, et deus noster est misericors. Dñs custodit simplices, cum succumbo ipse saluat me. [a] Redi ô anima mea ad tranquillitatem tuam, quia dñs benefacit tibi. Quoniam tu eripuisti animam meã ex morte, oculum meum à lachrymis, pedem meum à lapsu. [b] Ambulabo ergo coram domino in terra uiuentium.

a Psal. 37. Si ceciderit non abijctur, &c. b Posthac bene habebo per deum cum illis, qui beate uiuunt erepti è suis malis.

Quæ sequuntur cohærent in Hæbræo cũ psalmo præcedenti. Conqueritur se pati, quia suã fidem et dei ueritatẽ cõfitetur, omnẽ uirtutẽ & fiduciã hominũ mendacẽ & falsam faciens, id quod mundus sustinere non potest, unde fit ut insti premantur, omnibus malis, & sæpe in angustijs trepident. Sed contra hæc omnia cõsolatur sese, quòd certo scit uerbũ suum & doctrinam esse uerã, ideoq; pergit. Sic aũt dicit: Si illi potare me uolunt ex calice iræ suæ, accipiam ego calicẽ gratiæ & salutis, & spiritualiter me inebriabo, & per prædicationẽ potabo inde omnes quotquot mecum bibere, & huius consolationis ex uerbo participes esse uolunt. Hic est noster calix quo & seruimus deo, & glorificamus nomen eius, & reddimus uota nostra, nempè uota primi præcepti, secundum quod suscepimus cum ut sit deus noster, & uouimus nos ipsum honoraturos, prædicaturos et inuocaturos. Non sunt hæc uota monachalia, ut & Psal. 22. de uotis Christi indicauimus. Hic rursum inuenies, ut sæpe aliàs, quòd sacrificium gratiarum actionis, prædicatio uerbi dei, confessio nominis eius, sit uerus dei cultus, &c.

Credo

CRedo,[a] ideo loquor, ego aũt afflígor nimis. Ego dixi in trepidatione mea, omnis homo est [b] mendax. Quid retribuã dño, pro omnibus erga me benefactis. Calicẽ salutarem accipiam, et nomen dñi prædicabo. Vota mea dño reddam coram omni populo eius. Præciosa est corã dño mors sanctorum eius. O dñe ego sum seruus tuus, seruus tuus, filius ancillæ tuę, dirupisti uincula mea. Tibi sacrificabo gratiarum actionẽ, et prędicabo nomẽ dñi Vota mea dño reddam coram omni populo eius. In atrijs domus domini, in te ô Ierusalem. Halleluia.

a Rom 10. Corde creditur ad iustitiã, ore fit cõfessio ad salutẽ. Sequitur afflictio siue crux. Præterea incidũt etiã sancti in horrendas tentationes et trepidationes. Ibi uident omnia esse falsitatẽ, quibus cõfidunt homines, hoc postea experti docent ex uerbo dei. b Mendax.] Confidere in hominem tandem nihil aliud est quàm uanitas, Psal. 62.

PSALMVS CXVII.

Prophetia de Christo, Ro. 15. quòd totus mundus eũ laudare et colere debet, præstita omnibus misericordia siue gratia, et exhibita promissione patribus facta, ita ut nunc in regno Christi sit remissio peccatorũ & uita æterna, gaudium et cõsolatio regnet cõtra peccatũ, mortẽ, diabolũ et omnia mala.

LAudate dñm oẽs gentes, prędicate eũ oẽs populi. Quoniã misericordia eius regnat super nos, et ueritas domini in æternum. Halleluia.

PSALMVS CXVIII.

Maxime egregius psalmus & prophetia de Christianis & de Christo lapide angulari, Ephe. 2. ad tempus reprobato, 1. Pet. 2. quemadmodum Christus ipse interpretatur psalmi uerbum Matth. 21. Sic & ecclesia reprobatur & conformis fit imagini filij dei Rom. 8. sed gratias agit de salute aduersarijs pereuntibus, et pergit propaganda in ciuitates & regna. Aperite inquit mihi portas, &c. quia respicit in lapidem reprobatum, sed

glorificatum, in ducem præcedentem Christum, Heb. 12. & gloriatur de die exultationis quam fecit dominus, de die reuelati Euangelij, die uere festo, ad quem omnes prophetæ respexerunt.

GRatias [a] agite domino, quoniã benignus est, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Dicat nunc Israël, in æternum perseuerat misericordia eius. Dicat nũc domus Aaron in æternum perseuerat misericordia eius. Dicãt nũc qui timent dominum, in æternum perseuerat misericordia eius. In tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me dominus reddita consolatione, dominus mecũ est, non timebo, quid faceret mihi homo? Dominus mecũ est ut saluet me, & ego uidebo qđ uolo in hostibus meis. [b] Bonum est cõfidere in dominum, et non sperare in homines. Bonum est confidere in dominum, & non sperare in principes. Omnes gentes circundant me, sed in nomine domini dissecabo eas. Circundant me undique, sed in nomine domini dissecabo eas. Circundant me sicut apes, & ardent sicut ignis spinarum, sed in nomine domini dissecabo eas. Impellor ut cadam, sed dominus saluat me. Dominus est fortitudo mea, et psalmus meus, & salus mea. Cantatur cũ gaudio de uictoria in tabernaculis iustorum, dextera domini obtinet uictoriã. Dextera domini exaltata est, dextera domini obtinet uictoriam. Non moriar sed uiuam, et narrabo opera domini. Castigat quidẽ me dominus, sed morti non

non tradit me. Aperite mihi portas iustitię, ut ingressus in eas gratias agam dòmino. Hæc est porta domini, iusti intrabunt in eam Gratias ago tibi, quòd affligis me, et rursum me saluas. Lapis quem reprobant ædificatores, factus est caput anguli. A domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Hæc est dies quam facit dñs, exultemus & lętemur in ea. Obsecro domine salua, obsecro dñe da prosperum successum. Benedictus sit qui uenit in nomine domini, benedicimus uobis qui estis ex familia domini. Dominus est deus qui illuminat nos, ornate diem festum frondibus, usque ad cornua altaris. Deus meus es tu, & gratias ago tibi, mi Deus ego prædicabo te. Gratias agite dño quoniã benignus est, quoniã in æternũ perseuerat misericordia eius.

a In persona ecclesiæ lege omnia. b Bonum est, &c. Hoc caro non intelligit, quia crucem non capit, et sine cruce non fiditur deo, sed caro sentit: Bonum est fidere hominibus. Sed homines nesciunt solari, principes non possunt iuuare. c Promißiones dei habet fides ecclesiæ, quòd perituri sunt aduersarij, &c. Quod dicit dissecabo, nõ de gladio seditioso dicit, sed de fide & uerbo dei Eph. 6. Christus dicit: Dabo uobis os & sapientiã cui non poterunt resistere omnes aduersarij uestri. Verbo nostro perit diaboli & Antichristianum regnum, hoc facit dextera domini quemadmodum hic additur. Aperite, &c. Id est, per ciuitates & regna, ubi deus habet suos electos, licet pro tempore impios, pergam Euangelio, inuitis portis inferorum. Sed iusti intrabunt in hanc portam, id est, synceri doctores & cõfessores fidei. Student etiam iniusti, id est, pseudoapostoli & sectarij intrare falsa doctrina, sed ascendunt aliunde ut fures & latrones, qui ob furtum & latrocinium iudicandi sunt. Ioan. 10. Non audierunt eos oues. Magna consolatio hodie & semper ecclesiæ. Irrumpunt quidem, sed non manebunt. Insipientia eorum nota fiet omnibus hominibus.

PSALMVS CXIX.

Bene longus est hic psalmus, oratione, consolatione, doctrina, gratiarum actione plenus, ad hoc maximè factus, ut prouocet nos ad uerbum dei, quod multis uerbis commendat, interim deterrens nos à falsis doctoribus, & à fastidio & contemptu uerbi, ideoq; inter consolatorios psalmos præcipuus est. Siquidem hoc unum in ecclesia est necessarium, nempè habere & audire syncerum uerbum dei. Inde efficaciter sequũtur, orare, docere, consolari, gratias agere, prophetare, deũ colere, pati, facere quicquid deo placet & diabolo displicet. Vbi autem contemnitur aut fastiditur uerbum, non sunt hæc. Et ubi non syncere uerbum prædicatur, ibi sunt quidem multæ orationes, doctrinæ, consolationes, gratiarum actiones, cultus dei, passiones, prophetiæ, sed in speciem falsæ, & nihil utiles, quia religio diaboli est omnia immunda reddentis sua hæresi & falsa doctrina. Ideo quando hunc psalmũ uel partẽ eius legis, diligẽter obserua. Emphasim in dictione Tuus, tua, &c. ut semper antithesi scias hoc dici contra doctrinas & traditiones & opiniones humanas.

Octonarius

I. BEati sunt qui in integritate uiuunt, qui ambulant in lege domini. Beati sunt qui custodiũt testimonia eius, qui toto corde quærũt eum. Nam qui in uijs eius ambulant, non operantur iniquitatem. Tu præcepisti mandata tua seruari ualde. Vtinam dirigatur tota uita mea ad seruanda statuta tua. Tunc non pudefio, cum respicio ad omnia præcepta tua. Gratias ago tibi recto corde, quòd doces me iura iustitiæ tuæ. Statuta tua seruo, non derelinquas me unquam.

II. Quo fiet ut adolescẽs inculpate ambulet seruando uerba tua. Toto corde meo quæro te, ne sinas me errare à præceptis tuis. In corde meo conseruo eloquia tua, ut nõ peccem in te. Benedictus sis tu domine, doce me statuta tua. Labijs meis narrabo omnia

mnia iura oris tui. De uia testimoniorum tuorũ gau deo, sicut de quibuscunq; diuitijs. De mandatis tuis dissero, & respicio ad semitas tuas. In statutis tuis me oblecto, non obliuiscor uerborum tuorum.

Benefac seruo tuo ut uiuam, & seruem uerba tua. III
Reuela mihi oculos, ut considerem mirabilia in lege tua. Peregrinus ego sum super terram, ne abscondas à me præcepta tua. Contusa est anima mea præ desi derio erga iura tua omni tempore. Increpas superbos, maledicti sunt qui errant à mandatis tuis. Auer te à me opprobriũ et contemptum, quia testimonia tua custodio. Etiam principes sedẽt & eloquunt con tra me, at seruus tuus disserit de statutis tuis. Testimonia tua sunt oblectatio mea, et sunt cõsiliarij mei.

Adhæret puluerí anima mea, recrea me secundũ IIII
uerbum tuũ. Vias meas narro, et tu exaudis me, doce me statuta tua. Viam mandatorum tuorũ fac me intelligere, et disseram de mirabilibus tuis. Præmœ rore tabescit anima mea, cõforta me secundum uer bum tuum. Viam falsam amoue à me, et legem tuam faue mihi. Viam ueritatis elegi, iura tua proposui mihi. Adhęreo testimonijs tuis, domine ne sinas me pudefieri. Quando tu consolaris cor meum, curro uiam mandatorum tuorum.

Ostende mihi dñe uiã statutorũ tuorũ, ut custo V.
diam ea usque in finem. Instrue me ut custodiam le gem tuam, & seruem eam toto corde. Deduc me in

semitã præceptorũ tuorũ, quia placet ea mihi. Inclina cor meum ad testimonia tua, et non ad auaritiam. Auerte oculos meos ne respiciant ad uanam doctrinam, sed recrea me in uia tua. Seruus tuus præceptũ tuũ credat esse uerbum tuũ, ut timeã te. Auerte à me opprobriũ quod metuo, quia iucunda sunt iura tua. Ecce desidero mandata tua, recrea me iustitia tua.

VI. Domine contingant mihi misericordię tuę, salus tua secundum eloquium tuum. Vt respondere possim opprobranti mihi, quia spero in uerbum tuum. Et ne tollas ab ore meo uerbum ueritatis, quia spero in iura tua. Seruabo legem tuam assidue, perpetuo & in æternum. Et ambulo cum gaudio, quia mandata tua quæro. Loquor de testimonijs tuis coram regibus, nec erubesco. Et delector præceptis tuis, & amo ea. Et leuo manus meas ad præcepta tua quæ amo, et dissero de statutis tuis.

VII. Memor esto uerbi tui seruo tuo, in quod me facis sperare. Hæc est consolatio mea in afflictione mea, quia eloquium tuum recreat me. Superbi derident me, non tamen à lege tua declino. Domine quando recordor quemadmodũ iudicaueris à condito mundo, consolationem accipio. Ardet animus mihi contra impios, qui derelinquunt legem tuam. Statuta tua sunt mea carmina, in domo mea. Memor fum domine nocte nominis tui, & seruo legem tuam. Hic est meus thesaurus, quòd mandata tua custodio.

Dixi

Dixi, domine hæc erit hæreditas mea, quòd ser- VIII.
uo uerba tua. Obsecro coram facie tua toto corde,
miserere mei secundum eloquium tuum. Recogito
uias meas, et cõuerto pedes meos ad testimonia tua.
Festino et nõ differo, seruare præcepta tua. [a] Cater-
uæ impiorum depredantur me, at legis tuæ non obli
uiscor. Media nocte surgo ad gratias tibi agendum,
propter iura iustitiæ tuæ. Adhæreo ijs quicunq; ti-
ment te, et seruant mandata tua. Domine misericor-
dia tua plena est terra, doce me statuta tua.

Benefacis seruo tuo domine, secundum uerbum IX.
tuum. Bonos mores & [b] scientiã doce me, quia man-
datis tuis credo. Priusquam humiliarer errauí, nunc
autem eloquium tuum seruo. Benignus es tu et bene
ficus, doce me statuta tua. Superbi excogitãt aduer
sum me mendacium, ego autem toto corde custodio
mandata tua. Cor eorum incrassatum est sicut arui-
na, ego autem delector lege tua. Amo quòd humi-
liasti me, ut discam statuta tua. Melior est mihi lex
oris tui, quàm multa milia pondo auri et argenti.

Manus tuę fecerunt me & parauerũt me, instrue X.
me ut discam præcepta tua. Qui timent te uident me
& lætantur, quia in uerbum tuum spero. Scio domi-
ne quòd iudicia tua sunt iusta, et consulto humiliasti
me. Sit quęso misericordia tua cõsolatio mea, ut pro-
misisti seruo tuo. Contingant mihi misericordiæ tuę
ut uiuam, quia delector lege tua. Vtinam confundan

tur ſuperbi qui mendacio deprimunt me, ego autem diſſero de mandatis tuis. Vtinam adhærcant mihi qui timent te, et nouerunt teſtimonia tua. Perſiſtat cor meum integrum in ſtatutis tuis ut non confundar.

XI. Anima mea anxie deſiderat ſalutem tuam, ſpero in uerbum tuum. Anxie deſiderant oculi mei quod promiſiſti, dicentes, quando conſolaberis me? Quia ſum ſicut uter in fumo, ſtatutorum tuorum non obliuiſcor. Quamdiu ſeruus tuus expectabit? quando quæſo iudicabis perſecutores meos? Superbi effodiunt mihi foueas, quæ non ſunt ſecundum legem tuam. Omnia præcepta tua ſunt ueritas, mendacio perſequuntur me, ſalua me. Fecerunt mei pene conſummationem in terra, ego autem non derelinquo mandata tua. Recrea me ſecundum miſericordiam tuam, ut ſeruem teſtimonia oris tui.

XII. Verbum tuum domine perſiſtet in æternũ quàm late patet cœlum. Veritas tua ſtat perpetuo, paraſti terrã et perſiſtit. Secundum uerbũ tuum ſtant quotidie, quoniã omnia ſeruiunt tibi. Niſi lex tua fuiſſet cõſolatio mea, mœrore perijſſem in afflictione mea. In æternum nõ obliuiſcar mandatorum tuorũ, quia per ipſa recreas me. Tuus ego ſum, ſalua me, quia mandata tua quæro. Me obſeruant impij ut perdant me, teſtimonia tua aduerto. Omnium rerum uidi finem, præceptum autem tuum finem non habet.

Quoniam

Quoniam dilígo legem tuam, quotidíe de ea díſſe XIII.
ro. Sapientíorem me facis inimícis meis præcepto tuo, quía in æternum meus theſaurus eſt. Doctior ſum omnibus docentibus me, quía teſtimonía tua ſunt diſertio mea. Plus intellígo quàm ſeniores, quía mandata tua cuſtodío. Cohíbeo pedes meos ab omni uía mala, ut ſeruẽ uerbum tuũ. A íuríbus tuis nõ declíno, quía tu doces me. Eloquía tua ſunt faucíbus meis, melle dulcíora. Mandata tua intellígentem me faciunt, ídeo odí omnem ſemítam mendacem.

Verbum tuũ eſt lucerna pedí meo, & lumen pro ſemíta mea. Iuro & præſtabo, nempè ſeruaturũ me íura iuſtitíæ tuæ. Humíliatus ſum ualde, domíne recrea me ſecundum uerbum tuum. Beneplaceant tíbi domíne uoluntaríæ oblationes oris mei, & íura tua doce me. [d] Animam meã in manibus meis porto ſemper & legis tuæ non obliuíſcor. Impíj ponunt míhi laqueum, ego autem à mandatís tuis nõ aberro. Aeterna hæredítas ſunt míhi teſtimonía tua, quía ſunt exultatio cordís mei. Inclíno cor meum ad facíenda ſtatuta tua perpetuo & in æternum.

Odí [e] inconſtantes ſpíritus, et legẽ tuam amo. Tu XV.
es latíbulum & ſcutũ meum, in uerbũ tuũ ſpero. Declínate à me malígni, ſeruabo præcepta dei mei. Suſtẽta me eloquío tuo ut uiuã, et ne ſinas me pudefíeri ſpe mea. Suſtẽta me ut ſaluus ſim, et delectabor ppetuo ſtatutis tuis. Tu cõculcas oẽs q errant à ſtatutis

tuis, quia fraus eorum est mendacium. Abijcis oēs impios super terram ut scoriam, ideo amo testimonia tua. Exhorret caro mea timore tui, et timeo propter iudicia tua.

XVI. Facio iudicium et iustitiam, non tradas me tyrannidi calumniatorum meorū. Patrocinare seruo tuo & consolare eum, ut non calumnientur me superbi. Anxie desiderant oculi mei salutem tuam, & promissionem iustitiæ tuæ. Fac erga seruū tuum secundum misericordiam tuam, et statuta tua doce me. Seruus tuus ego sum, instrue me, ut cognoscam testimonia tua. Tempus est ut faciat dominus, lacerarunt legē tuam. Ideo amo præcepta tua, plusquam aurū & obrizum. Atque ideo in omnibus mandatis tuis recta incedo, omnem uiam mendacem odi.

XVII. Mirabilia sunt testimonia tua, ideo custodit ea anima mea. Cum reuelantur uerba tua lætificant, & intelligentiā dant paruulis. Os meum aperio & desidero præcepta tua, quia suspiro ad ea. Conuertere ad me et miserere mei, quemadmodum misereri soles ijs qui diligūt nomen tuum. Vestigia mea solida fac in eloquio tuo, & nullam iniquitatem sinas dominari mihi. Redime me à calumnia hominum, et seruabo mandata tua. Facies tua luceat super seruum tuū, & doce me statuta tua. Riui aquarum defluxerūt ab oculis meis, quòd non seruatur lex tua.

XVIII. Iustus es dñe, et rectum est uerbum tuum. Serio man-

mandasti testimonia iustitiæ tuę, & ueritatem. Fere perdidit me Zelus meus, quòd aduersarij mei uerborum tuorum obliuiscuntur. Eloquium tuum bene est igne probatum, & seruus tuus amat ipsum. Paruus sum et contemptus, mandatorum tamen tuorũ non obliuiscor. Iustitia tua est iustitia æterna, & lex tua est ueritas. Angustia et tribulatio occupauerũt me, sed delector mandatis tuis. Iustitia testimoniorum tuorum æterna est, instrue me & uiuam.

Clamo toto corde, exaudi me domine, ut statuta XIX.
tua custodiam. Inuoco te, salua me, ut seruem testimonia tua. Summo mane accedo & clamo, in uerbũ tuum spero. Ante diluculum euigilo, ut differam de eloquijs tuis. Audi uocem meam secundum misericordiam tuam domine, recrea me secundum ius tuũ, inuadere nituntur me scelesti persecutores mei, longe sunt à lege tua. Tu autem prope es domine, & omnia præcepta tua sunt ueritas. Iam ante noui, quòd tu testimonia tua fundasti in æternum.

Vide afflictionem meam & eripe me, quia legis XX.
tuæ non obliuiscor. Age causam meam & libera me, recrea me eloquio tuo. Longe est salus ab impijs, quia statuta tua non quærunt. Multę sunt miserícordiæ tuæ domine, recrea me secundum iura tua. Multi sunt qui persequuntur & tribulant me, tamen non declino à testimonijs tuis. Video contemptores & doleo, quia eloquium tuũ non seruãt. Vide domine,

mandata tua amo, recrea me secundum misericordiam tuam. Ab initio uerbum tuum fuit ueritas, omnia iura iustitiæ tuæ perseuerant in æternum.

XXI. Principes persequuntur me sine causa, uerba aũt tua metuit cor meum. Gaudeo de eloquio tuo, ut qui accipit spolia multa. [a] Mendacium odi et abominor, legem autem tuam amo. Septies in die laudo te, propter iura iustitiæ tuæ. Multa pace fruuntur amantes [b] legem tuam, et non sentient offendiculum. Expecto salutem tuam domine, & facio secundum præcepta tua. Anima mea seruat testimonia tua, et amat ea serio. Seruo mandata tua & testimonia tua, quia oẽs uiæ meæ sunt coram te.

XXII. Admitte domine querelam meam sub conspectũ tuum, instrue me secundum uerbum tuũ. Intret obsecratio mea ante te, erue me secundum eloquiũ tuũ. Laudabunt labia mea, cum doces me statuta tua. Loquetur lingua mea eloquium tuum, quia omnia præcepta tua sunt iusta. Adsit mihi manus tua, quia mandata tua elegi. Concupio salutem tuã domine, et delector lege tua. Viuat quæso anima mea ut laudet te, et iura tua adiuuent me. [c] Sum sicut ouis errans & perdita, quære seruum tuum, quia præceptorum tuorũ non obliuiscor,

a Col. 2. Nemo uos depredetur, &c. b Scientiam siue intelligentiam, discrimen uerũ, ut sciam quid placeat deo quid displiceat, qui commodus sim alijs, uulgo discretionẽ uocant. 2. Pet. 1. c Vtrem intelligit ex pelle factũ, quo oleum uel uinum, uel aqua portatur, is in fumo

perit

perit arescens. d Animam in manibus portare, est agere in periculo uitæ, lege etiam Iudicum 12. 1. Reg 19. & 28. e Inconstantes spiritus sunt, qui semper aliquid noui uel excogitant uel suscipiunt, & non permanent in certo dei uerbo, quemadmodum hæretici solent.

f Non solum non recordantes, sed etiam ita contemnentes quasi nullum unquam fuerit dei uerbum. g Hypocritas & non candidos.

h Id est, non errabunt, neque auertentur uel per uim uel per astum.

i Nemo me curat nisi tu pastor.

PSALMVS CXX.

Titulus, Canticum æditioris loci.

Quindecim psalmi sequentes hunc titulum habent, & cantica graduum ob hoc uocantur, nimirum sic alijs titulum interpretantibus. Iudico uero hunc titulum nihil pertinere ad interpretationem psalmorum istorum, sed tantum ad cerimonias Iudaicas, quas ut non est necesse ita non possumus omnes scire quæ liberæ fuerunt siue mediæ, id est, non præscriptæ quidem à deo, sed tamen non contra dei uerbum & ordinationẽ, sed pro uerbo. Opinamur ergo hos psalmos forte per maiores Leuitas in æditiori templi loco cantatos, quemadmodum apud nos quandoque cantatur coram altari quod uocamus, quemadmodum lector ascendit pulpitum, ut legat lectionem, prædicator contionem. Item pueri nostri qui solent cantare super terram cum uulgo ascendunt in præcipuis festis cum cantoribus musicis in locum æditiorem à uulgo separati ut canant. Nam quæ hic à pluribus uarie dicta sunt de quindecim gradibus, non libet commemorare, &c.

Mesech sunt uicinæ gentes, quæ ad septentrionẽ sunt ipsi Ierusalẽ, ubi iã sunt Tartari. Kedar sunt Arabes Hierosolymæ ad orientẽ. Typus aũt sunt omnium hostium & hæreticorum qui aduersantur Ecclesiæ. Mesech Christianorum est Turca, qui & originem ducit à Tartaris. Et Kedar sunt Mahometh & Saraceni. Nam ex Arabia orti sunt. Hi cum suo Alcorano multis locis Euangelium oppresserunt, & ignis ille impiæ doctrinæ haud aliter atq; in condensis iuniperorum in magnam flammam erupit. Sic necesse est fieri, quia ut Paulus ait, dilectionem ueritatis non susceperũt, &c.

Hic psalmus orat & queritur contra falsos doctores, qui more ferra doctrina uulnerant ut uiolentis telis, & eorum uenenum diffunditur ut ignis in tubo iuniperorum, qui facile accenditur & ingentem facit ignem, ut qui

pinguis est & ignis capax. Non dissimiliter uulgus capax est falsæ doctrinæ (quia hæc conuenit humanæ rationi) contra dei ueritatem, quemadmodum Paulus dicit de prurientibus auribus.

AD dominum in tribulatione mea clamo, & exaudit me. Domine libera animam meam à labijs mendacibus, & à lingua dolosa. Quid poterit in te lingua dolosa? aut quid efficiet? Est ut acutæ sagittæ potentis, ut ignis in iuniperis. Væh mihi quòd aduena sum in Mesech, habito in tabernaculis Kedar. Longa est animæ meæ hæc mora inter eos qui oderunt pacem. Ego seruo pacem, sed cū loquor ipsi belligerantur.

Vides hic linguas dolosas & homicidas, Ioan. 8 contra linguam pacis.

PSALMVS CXXI.

Titulus, Canticum æditioris loci.

Consolatur & hortatur ut in fide perseueremus, auxilium dei certo aderit tentatis & uexatis.

LEuo oculos meos ad [a] montes, unde uenit auxilium mihi. Auxilium meum uenit à domino qui fecit cœlum & terram. Non sinet uacillare pedes tuos, neque dormit qui custodit te. Ecce non dormitat neque dormit custos Israël. Dominus custodit te, dominus est umbraculum tuum super manum dexteram tuam. Ideo neque sol in die lædet te, neque luna in nocte. Dominus custodiat te ab omni malo, custodiat animam tuam. Dominus custodiat [b] introitum tuum & exitum tuum, ex hoc tempore usque in æternum.

Montes

a Montes dicit Zion ubi erat templum, contra idololatrias montium, lucorum, Bethauen, &c. Alibi. Mittat tibi auxilium de sancto. Nos Christum propiciatorium habemus, paratum ante faciem omnium populorum ut Symeon cecinit. b Introitum & exitum, id est, totam conuersationem tuam domi & foris. 3. Reg. 3.

PSALMVS CXXII.

Titulus, Canticum Dauid in additiori loco.

Læta gratiarum actio pro uerbo dei à deo dato in certo loco Ierusalem, certis ministris Leuitis & regibus, certis discipulis tribubus Israël. Nam quæ miseria sit uerbum dei ubique quærere & non inuenire, Amos 8. experti sunt filij Israël currentes frustra ad sua idola, & nos currentes ad sancta imò execrata loca, ultimus cursus erat ad diabolum in monasterium.

GAudeo cum mihi dicitur, a In domum domini ibimus. Et stabunt pedes nostri in portis tuis Ierusalem. Ierusalem est ædificata, ut sit ciuitas quò cõueniatur. Quò ascendant tribus, nempè tribus domini ad prædicandum populo Israël, ad gratias agendũ nomini domini. Quia illic sedent sedes ad iudicandum, sedes domus Dauid. Impreca mini prospera ciuitati Ierusalem, bene habeãt qui diligunt te. Sit pax intra muros tuos, & prosperitas in palatijs tuis. Propter fratres meos et amicos meos imprecabor pacem tibi. Propter domũ domini dei nostri quæram bona tibi.

a Vbi docetur uerbum dei & auditur ibi habitat deus, ibi est domus dei, unde certe gaudendũ est: facile alibi seduceris per sectas perditionis. Nostra Ierusalem est ecclesia, Gal. 4. Heb. 12. Christus est templum, locus, altare, propiciatorium, coram quo & à quo, & apud quem uerbum quærimus & audimus per Euangelij ministros & sacram scripturam.

PSALMVS CXXIII.

Titulus, Canticum æditioris loci.

Oratio simul & prophetia, quòd deus misereatur afflicto populo suo & fidelibus qui à gentibus, à proprijs fratribus idololatris, à sectis perditionis superbissime propter sanam doctrinam contemnuntur & condemnantur, ut & suprà uides Psal. 12. & 14. Neque solum papistæ qui de multitudine gloriantur, sed etiam nostri nobiles, qui fideles Euangelij ministros omni probro contaminant & contemptissimos ducunt, quandoque suã mercedem habebunt. Nam hæ orationes ecclesiæ nunc intelliguntur, & à deo audiuntur, &c.

AD te leuo oculos meos, habitator cœlorum. Ecce, sicut oculi seruorum respiciũt ad manũ dominorum suorũ, sicut oculi ancillæ ad manum dominæ suæ, [a] sic oculi nostri ad dominum deũ nostrum, donec misereatur nostri. Miserere nostri domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione. Multum repleta est anima nostra, quæ est opprobriũ contemptoribus & despectio superbis.

a Expectantes defensionem & auxilium.

PSALMVS CXXIIII.

Titulus, Canticum Dauidis in æditiori loco.

Gratiarumactio quòd deus paucos suos et despectos, ut dictum est, eripit è laqueo calumniatorum et malcuolorum, qui multi uelut mare paucos obruere uidentur, & ut lupi nos uoraturi sed deus maior est, &c. Hæc quoti die experimur.

NIsi dominus adesset nobis, dicat nũc Israël. Nisi dominus adesset nobis, cum homines insurgunt aduersum nos. Viuos deglutirent nos, cum furit ira eorum in nos. [a] Aquæ obruerent nos, fluuiũ transirent super animã nostrã. Transirent

sírent super animã nostram, aquę nimis altæ. Benedictus sit dominus, quòd non dat nos prædam dentibus eorum. Anima nostra euasit sicut auis ex laqueo aucupis, laqueus ruptus est et nos liberi sumus. Adiutorium nostrũ est in nomine domini, qui fecit cœlum & terram.

4 *Alludit ad historiam Pharaonis & maris rubri.*

PSALMVS CXXV.

Titulus, Canticum æditioris loci.

Gratiarumactio quòd tandem deus non sustinet uiolentiam impiorũ doctorum & rectorum contra ucrè fideles qui rectè docent, & in dominum sperant, ne hi tandem fatigati deficiant ad illos. Sed benefaciet suis, defectoribus autem cum suis peruersis uijs, magistris & discipulis inferet iudicium. Nos huius exempla nostro seculo uidimus in phanaticis spiritibus & sectis perditionis.

QVi confidunt in dominum nõ labentur, sed in æternum permanebũt sicut mons Zion. *Duæ similitudines.* In circumitu Ierusalem sunt montes, et dominus est in circumitu populi sui, ex hoc tempore usque in æternum. Quia non permanebit sceptrum impiorum super sortem iustorum,[4] ne extendant iusti ad in iustitiam manus suas. Benefac dñe bonis & rectis corde. Declinãtes aũt ad prauas uias suas exiget dñs cũ operarijs iniquitatis, at pax sit sup Israël.

4 *Sortẽ, hæreditatẽ, terrã, hoc est, paruã et despectã eorũ cõgregationẽ.*

PSALMVS CXXVI.

Titulus, Canticum æditioris loci.

Gratiarumactio pro soluta captiuitate Babylonica, de qua prophetatur ne in afflictione desperent. In fine facit psalmũ nobis communem, dicens, sic oportere sanctos affligi propter uerbum ut glorificentur.

CVm [a] soluerit dominus captiuos Zion erimus sicut somniantes. Tunc replebitur risu os nostrum, & lingua nostra gloriatione, tunc dicetur inter gentes, magna fecit dominus erga istos. Magna utiq; fecit dominus erga nos, ideo læti sumus. Verte domine captiuitatem nostram, sicut exiccasti [b] aquas in austro. Qui seminant lachrymantes, exultantes metent. Abeuntes flent & portant præcios um semen, redeuntes autem gaudio pleni portant manipulos suos.

a Id est, tantum erit gaudium ut non capiamus & uix credamus, & simus quasi somnium lætum uideamus, ut Petrus Act. 12. b Aquæ ad austrum sunt mare rubrum. Alij quemlibet hic torrentem intelligunt, qui austro æstiuali flante exiccatur.

PSALMVS CXXVII.

Titulus, Canticum Salomonis in æditiori loco.

Doctrina, quòd politia bona & œconomia sunt mera dona dei & tantum ex manu eius pendent. Si enim ipse non dat pacem et bonum regimen, non prodest ulla sapientia, ordinatio, leges, bellum, &c. ad pacem seruandum. Et si non dederit successum tibi cum uxore, filijs, familia, omnis cura & labor nihil sunt.

NIsi dominus ædificauerit domũ, frustra laborant qui ædificãt eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam. Non prodest uobis mane surgere et sero cubitum ire, et magnis curis panem edere, nam dilectis suis dat etiam dormientibus. [a] Ecce filij sunt donum domini, et fructus uteri est munus. Sicut sagittę in ma-

in manu potentis, ita sunt adolescentes. Beatus est uir qui his plenā habet pharetram, non confundun-tur, si quādo res erit eis cū aduersarijs suis in porta.

a Ecce filij, &c.] Id est, frustra confiditis labori nō deo, cum etiā ipsi filij, propter quos laboratis non sint in manu uestra, sed deus dat eos, & iu uenes factos eiaculatur eos hunc ad hanc, illum ad aliam conditionē & nu trit eos, sicut uos. Beatus qui tales agnoscit suos filios, nempè à deo datos et à deo curandos & nutriendos, hic tantum solicitus erit ut instituat filios in timore & fiducia domini, non opus est ut miseris curis & laboribus confi-ciatur propter ipsos. Nam deus erit pater & patronus eorum etiam con-tra aduersarios. Nutriet & defendet eos, dabit eis uictum & pacem, ut ui-des Psalmo sequenti.

PSALMVS CXXVIII.

Titulus. Canticum æditioris loci.

Consolatio maxime cōmendans conditionem coniugij, ne respiciant con iuges, curam, laborem & reliqua fastidia quæ ibi sentiuntur. sed clementem dei uoluntatem, quòd à deo ad hoc creati sunt, & quòd coniugium à deo institutum est & benedictū. Idcirco se dilegi à deo in coniugio, & plura bo-na sibi dari quàm illa incommoda sunt, modo id credamus, rectéq; uitā no-stram instituamus deum timentes. Nam quòd impijs diuersum accidit non mirum est. Apud nos omnes hactenus monachalem impietatem cōiugio dei prætulimus, &c.

BEatus est quisquis timet dominum, et ambu lat in uijs eius. a Ex labore manuū tuarū uictū habebis, beatus es, et bene tibi erit. Vxor tua erit sicut uitis fructifera in lateribus domus tuæ, & filij tui sicut plantulæ oliuarum in circumitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicitur uiro, qui timet dominū. Dominus benedicet tibi ex Zion, ut uideas felicitatem Ierusalem, cunctis diebus uitæ tuæ. Et uideas filios filiorum tuorum, pacem super Israël.

a Ne ex superiori psalmo non laborandum esse sentias, &c. Tamen hic non tam est exhortatio ad laborem quàm promissio. Prima cogitatio est coniugum, unde uiuemus? Respondet, Deus benedicet uestro labori, satis habebitis & bona conscientia. Deus faciat ut hodie uideamus Christum ad ecclesiam suam syncera doctrina, pietate & pace reuersum.

PSALMVS CXXIX.

Titulus, Canticum æditioris loci.

Gratiarum actio Israëlis de uarijs liberationibus, de quibus in libro Iudicum & Regum legis, et prophetatur omnes aduersarios populi dei etiã nunc perituros ut fœnum tectorum, quod uiret quasi aliquid futurum, sed ante maturitatem exarescit absque fructu & dei benedictione. Videãt hæc gentes aduersarij nostri cum sectis perditionis. Christiani manẽt perpetuo.

SAepe oppugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israël. Sæpe oppugnauerunt me à iuuentute mea; sed non præualuerunt mihi. Supra dorsum meum arabant aratores & prolongabant sulcum suum. Dominus qui iustus est, dissecuit funes impiorum. Vtinam confundantur & in fugam uertantur omnes qui oderunt Zion. Vtinam fiant sicut fœnum tectorum, quod exarescit antequam euellatur. De quo non implet manum suam messor, a nec brachium suum collector manipulorũ. Nec qui prætereuntes dicunt, sit benedictio domini super uos, benedicimus uobis in nomine domini.

a Quemadmodum illic homines solent bene precari, ubi uident fruges bene prouenisse, & cum gaudio colligi, &c.

PSALMVS CXXX.

Titulus, Canticum æditioris loci.

Oratio uerè Dauidica, Fatetur enim neminẽ coram deo iustum esse aut esse posse per propria opera et iustitiam, sed solum per gratiã & remissio-

nem

nem peccatorum à deo promissam. Hac gratia, uerbo & promissione sese consolatur, & admonet totum Israëlem ut idem sentiat & faciat, nempè credens quòd apud dominũ sit propiciatoriũ & redemptio, et quòd Israël per eum solum & non per aliud liberetur à peccato, id est, per remissionẽ (alioqui non esset gratia) iustus & saluus fiat, præter hoc perpetuo manebit in profundis & non consistet coram deo. Vides Dauidem uerè fuisse magistrum & doctorem sacræ scripturæ, qui intellexit quid sit: Semen mulieris conteret caput serpentis, Gen. 3. Et in semine tuo benedicentur cunctæ cognationes terræ, Gen. 12. & 21. Quæ duæ promissiones & prophetiæ sunt in hoc uersu. Et ipse redimet Israël, &c. ad quem uersum hic totus psalmus respicit.

EX profundis, clamo ad te domine. Domine audi uocem meã, attendant aures tuæ ad uocem obsecrationis meæ. Si peccata imputaueris domine, domine quis subsistet? Quia apud te remissio est peccatorum, [a] ut timearis. Expecto dominum, expectat anima mea, & spero in uerbum eius. Expectat anima mea dominũ, à uigilia matutina usq; ad uigiliam matutinam. Speret Israël in dominum, quia apud dominum est misericordia & multiplex redemptio. Et ipse redimet Israël ex omnibus peccatis eius.

a Vt timearis, Id est: Bene feciſti domine, quòd tibi soli seruasti iustificationem, alioqui omnes te contemnerent Maior pars incedit in mera præsumptione, ut Franciscani, &c. Natura legis est facere superbos, Rom. 2. Col. 2. Pauci sunt qui in desperationis casum incidũt, sed hi iuuari possunt. Alij sunt præfracti indomiti, ut uidemus in papatu. Publicani & peccatores conuersi glorificant deum.

PSALMVS CXXXI.

Titulus, Canticum Dauid in æditiori loco.

Doctrina contra præsumentes & superbos sanctulos, præsumentes & confidentes de egregijs suis dei cultibus & sua sanctitate, non de re-

missione peccatorum, ut docet superior psalmus, quasi hic dicat. Non possum ita magnificè incedere & gloriari mea sanctitate ut illi faciunt qui ædificant super seipsos, Col. 2. Nam quoties hoc ut homo tentabam, et non fundabam cor meum neque acquiescebam in sola gratia, accidebat mihi quod accidit ablactato puero. Amittebam enim mammã gratiæ & promissionis dei, clamabã & uexabar die ac nocte, Psal. 32. non potui quiescere in mea conscientia. Idcirco hæc est summa sanæ doctrinæ, Israël & quisque homo confidat & speret in deum, & fiduciam habeat in solam gratiã eius. Hanc mammam uide ne amittas, nam promissus Christus inde sugitur.

DOmine non est superbum cor meum, neq; elati sunt oculi mei. Neque ambulo in magnis, quę mirís modís sint supra me. Quando non posui et silere feci animam meam, ablactabatur anima mea, ut puer ablactatur à matre sua.[a] Speret Israël in dominum, ex hoc tempore usque in æternum.

a Hunc articulum ignorant iustitiarij, non syncere & fideliter tractant sectarij omnes & opinatores hæreticí.

PSALMVS CXXXIII.

Titulus, Canticum æditioris loci.

Oratio, qua Salomon uel populus Israël orat ut conseruetur sacerdotium & regnum, id est, orat pro spirituali & seculari regimine, ut uocamus, hoc est, pro seruando uerbo dei & pace. Vbi enim hæc duo bene habent, quid quæso deest? Vndecimo uero uersu incipit enarrare quemadmodum hæc oratio non solum exaudita sit, sed etiam utrunq; antè promissum à deo & iuramento firmatum, nempè quòd deus in Ieruſalem regnum & sacerdotium seruare uult, & ipse ibi habitare & illic dare omnem benedictionem & gratiã, & inimicos confundere, modo ipsi permaneant in præceptis & obedientia dei, quæ est conditio legis adiecta, ut dictum est, Psalmo 98. lege illic.

Memento

MEmento dñe Dauid,[a] & omnis afflictionis eius.[b] Qui iurauit domino, uotũ uouit forti Iacob. Non introíbo in tabernaculum domus meæ, non aſcendam ſuper ſtratum lecti mei. Non dabo ſomnum oculis meis, aut palpebris meis uel dormitationem. Donec inueniam locum domino, tabernacula Forti Iacob. Ecce, audiuimus de eo loco in [d]Ephrata, inuenimus illum in campis ſyluoſis. Introíbimus in tabernacula eius, & adorabimus corã ſcabello pedum eius. Exurge domine in requiẽ tuam, tu et arca [e]fortitudinis tuæ. Sacerdotes tui induantur iuſtitia, et ſancti tui exultent. Ne auferas [f]hanc faciẽ Chriſti tui, propter Dauid ſeruum tuũ. Dominus iurauit Dauid ueritatem, ab ea non auertetur, fructum uentris tui ponam ſuper ſedem tuam. Si cuſtodierint filij tui pactum meum, et teſtimoniũ meum quod docebo eos, etiam filij eorum ſedebunt ſuper ſedem tuam uſq; in æternum. Quoniam Zion elegit dominus, illic delectatur habitare. Hæc requies mea eſt in æternum, hic habitabo, quia amo eam. Annonæ eius benedicam, pauperes eius ſaturabo pane. Sacerdotes eius induam ſalute, et ſancti eius exultabunt. Ibi oriri faciam cornu Dauid, parauí lucernam Chriſto meo. Inimícos eius induam confuſione, ſuper ipſum autem florebit diadema eius.

a *Multa paſſus eſt Dauid perſecutione Saulis & ſeditioſorum.*

b *Tũc uidetur iuraſſe cũ ſolicitus erat de tẽplo ædificãdo. 2. Reg. 7.*

Loquitur autem ea phrasi qua nos dicimus: Non quiescam donec hoc efficiam, &c. Salomon hoc uotum impleuit. c Tabernacula scilicet prius & posterius siue secundum, Heb. 9. d Ephrata est Bethleem Gen. 35. quo nomine hic appellat regnum Iuda propter Dauid Ephratæum, qui regnũ iureiurando à deo accepit promissum, propter quẽ & arx Zion appellatur ciuitas Dauid. 2. Reg. 5. cum tamen natiuitate & paterna hæreditate sit eius ciuitas Bethleẽ, Lucæ 2. Audimus ergo inquit, &c. Id est, nunc prædicatur ubique uotum & promissionem de loco cultus dei Deut. 12. impletã, quòd scilicet in regno Iuda est, ubi Dauid Ephratæus cum sua posteritate regnat, non est alius locus quærendus. Ierusalem autem campum syluosum poëtice uocat, quòd ex sylua Libani est ædificata, & arboribus Libani plena, unde domus constructæ sunt, quemadmodum & Zacharias dicit: Aperi Libane portas tuas, &c. Dicit hic itaque. Non ibimus nunc in Gilgal & ad alia loca quo transferebatur arca. Audimus enim stabilem prædicari locum. Sit deo gratia, &c. e Fortis est rex: fortitudo est eius regnum. Infrà regnũ uocat diadema siue coronam. f Hanc faciem, id est, statum regni, defende contra tyrannos & seditiosos, supra Psalmo 84.

PSALMVS CXXXIII.

Titulus. Canticum Dauidis in æditiori loco.

Doctrina & exhortatio ut inter nos concorditer & amice uiuamus, in regimine spirituali & sæculari, ut sit una doctrina uerbi dei, & concordia iura. Concordia regni & sacerdotij rarum & insigne dei donum est. Concordia sacerdotij significatur unguento sacerdotali. Concordia regni rore Hermonico, tanquã re sacra & re cõmuni, utraq; tamen molli, fluida, præciosa, iucunda. Vbi hæc est concordia, ibi deus habitat cũ omni gratia, benedictione et uita. Vbi autẽ est discordia & sectæ, ibi habitat diabolus et mors cum omnibus malis. Ibi sacerdotium polluitur hæresibus, regnum seditionibus.

ECce quàm sit bonum & iucundum, quõd fratres cohabitant concordes. Sicut unguentũ, optimum, quod à capite Aaron fluit in eius totam barbam, & defluit in uestimenta eius. Sicut

ros Hermon qui descendit etiã in montes Zion, quoniam illic promittit dominus benedictionem & uitam, perpetuo et in æternum.

a Ros Hermon, id est, qui cadit super montes Hermonim, Psal. 42. cadit etiam super montana Ierusalem, non idem numero, sed idem specie, suauis, fœcundus super optimam terram. &c. quo significatur diuersorũ locorum, ciuitatum, principatuum concordia qua paruæ res crescunt, &c.

PSALMVS CXXXIIII.

Titulus, Canticum æditioris loci.

Doctrina qua exhortatur presbyteros & uerbi ministros, ut fideliter ministrent domino, laudent, prædicent, inculcent uerbum die ac nocte, quemadmodum Paulus Timotheum admonet, ut fideliter pergat suo officio, non moratus quòd multi fiunt contemptores & ad fabulas se conuertunt, &c. Nam ubi cadit uerbum, cadit utrunq; & status spiritualis & secularis, errores regnãt, deus recedit, diabolus adest. Vbi autem indefesse inculcatur uerbum, ibi dat creator cœli et terræ perpetuo benedictionem, & propter uerbum suum dat etiam indignis & ingratis multa bona. Hic psalmus canitur pastoribus, prædicatoribus, episcopis & omnibus ecclesiæ ministris.

ECce, benedicite domino omnes serui domini, qui noctu statis in domo domini. Leuate manus uestras in Sanctuario, & benedicite domino. Benedicat tibi dominus ex Zion, qui fecit cœlum et terram.

PSALMVS CXXXV.

Idem argumentum est, sed apertioribus uerbis, quòd presbyteri diligenter debent inculcare promissiones & beneficia dei populo exhibita.

HALELVIA.

LAudate nomen domini, laudate uos serui domini. Qui statis in domo domini, in atrijs domus dei nostri. Laudate dominum, quoniam benignus est dominus, psallite nomini eius, quoniã suaue est. Quoniam Iacob elegit sibi dominus, Israël in peculium suũ. Quia ego noui quòd magnus est dominus, et dñs noster prę omnibus dijs. Omnia quęcunque uult facit in cœlo et in terra, in mari et in omnibus abyssis. Qui eleuat nubes ab extremo terrę, qui fulgura simul cum pluuia facit, qui educit uentũ ex occultis locis suis. Qui percussit primogenita in Aegypto, et hominum et animalium. Et misit signa, & prodigia super te Aegypte, in Pharaonem & in omnes seruos eius. Qui percussit populos multos, & occidit reges potentes. Sihon regem Amorrhęorũ, et Ogregem Basan, et omnia regna Canaan. Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israël populo suo. Domine nomen tuũ perseuerat in æternum, memoria tui domine perpetuo. Quia dominus [a] iudicabit populum suum, et seruis suis miserebitur. Simulachra gentium sunt argentum et aurum, opera manuũ hominũ. Os habent et non loquũtur, oculos habent et non uident. Aures habent et non audiunt, neq; est spiritus in ore eorũ. His similes sunt qui hæc faciunt, et qui in ea confidunt. Domus Israël benedicat domino, uos posteri Aaron benedicite domino. Vos posteri Leui benedicite domino, uos qui timetis

timetis dominum benedicite domino. Benedictus sit dñs ex Zion, qui habitat in Ierusalem. Halleluia.

a Iudicabit.] *Id est, erit ibi iudex & rector, prædicabit, docebit, arguet. Quando hoc facit, certo declarat se seruis suis esse misericordem & fauere. Vbi hoc non facit, id est, curat per bonos ministros, ibi certissime ira dei est, &c.*

PSALMVS CXXXVI.

Et hic tertius psalmus idem argumentum habet, & præscribit presbyteris quòd prædicare debent solam misericordiam eius, quam factis declarauit. Hæc enim non effeciſſent doctrinæ & opera hominum. Hæc doctrina seruat in populo puram fidem & intelligentiam de gratia & remissione peccatorum contra sectas & contra superbos iustitiarios. Christus uero in hac prædicatione gratiæ latet absconditus, &c.

GRatias agite Domino quoniã benignus est, quoniã in æternum perseuerat misericordia eius. Gratias agite deo deorum, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Gratias agite domino dominorum, quoniam in æternũ perseuerat misericordia eius. Qui facit mirabilia magna solus, quoniã in æternum perseuerat misericordia eius. Qui fecit cœlos[a] prudenti ordinatione, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Qui expandit terram super aquas, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Qui fecit luminaria magna, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Solem ut præsit diei, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Lunã et stellas ut præsint nocti, quoniã in æternũ perseuerat misericordia

eius. Qui percussit Aegyptum in primogenitis eius quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Et inde eduxit Israël, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Per potentem manum & brachium extentum, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Qui diuisit mare rubrum in duas partes, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Et perduxit Israël per medium eius, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Et excussit pharaonem et exercitum eius in mari rubro, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Qui duxit populum suum per desertum, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius. Qui percussit reges magnos, quoniam in æternũ perseuerat misericordia eius. Et occidit reges potentes, quoniã in æternũ perseuerat misericordia eius. Sihon regem Amorrhæorũ, quoniã in æternũ perseuerat misericordia eius. Et Og regẽ Basan, quoniã in æternum perseuerat misericordia eius. Et dedit terrã eorũ hæreditatem, quoniã in æternum perseuerat misericordia eius. Hæreditatẽ Israël seruo suo, quoniã in æternum perseuerat misericordia eius. Quia memor fuit nostri in afflictiõe nostra, quoniã in æternũ perseuerat misericordia eius. Et redemit nos ab inimicis nostris, quoniã in ęternũ perseuerat misericordia eius. Qui dat escã omni carni, quoniã in æternũ perseuerat misericordia eius. Gratias agite deo cœli, quoniam in æternum perseuerat misericordia eius.

PSAL.

PSALMVS CXXXVII.

Oratio uinctorum in Babylone, quia orant pro Ierusalem, id est, pro uerbo dei & ministerio uerbi & cultu reddendo, quæ miserè iacebant, id quod in primis dolet pijs. Interim gaudent Idumæi & irrident, sed non impune ferent cum Babylonijs, ut & nostri aduersarij, ecclesiam miserè lacerantes, & uerbum dei & instituta Christi conculcantes.

AD flumina Babylonis sedimus & fleuimus, cum recordabamur Zion. Suspendebamus citharas nostras ad salices, quę sunt ibi. Quia illic iusserunt nos cantare qui captiuos tenebant nos & lętos esse in eiulatu nostro, cantate nobis aliquod canticum Zion. Qui cantaremus canticum domini, in terra aliena? Si obliuiscor tui Ierusalem, obliuioni detur dextera mea. Adhæreat lingua mea palato meo si non memor sum tui, si non facio Ierusalem summam lætitiam meam. Memor esto domine filiorum Edom in die Ierusalem, qui dicunt, uastate, uastate omnia usque ad fundum eius. Tu uastata filia Babel, beatus ille erit qui reddet tibi quemadmodum feciſti nobis. [a] Beatus erit qui tenebit paruulos tuos, & allidet ad saxum.

a De Cyro rege Persarum.

PSALMVS CXXXVIII.

Titulus, Dauidis.

Gratiarum actio de omni liberatione ab inimicis, et optat ut ueniat Christi regnum, prædicens fore, ut etiam reges suscipiant eius uerbum & doctrinam, & inde gratias agant.

GRatias ago tibi toto corde,[a] coram dijs psallam tibi. Adorabo ad templum sanctum tuū, & confitebor gratias agam nomini tuo, propter misericordiam tuam & ueritatem tuam, quoniam super omnia glorioſum feciſti nomen tuū uerbo tuo Quocunque tempore inuoco te exaudi me, da magnā fortitudinē animæ meæ. Gratias agunt tibi domine omnes reges terræ, quia audiunt uerba oris tui. Et cantant in uijs domini, quòd magna eſt gloria domini. [b] Quoniā excelſus eſt dominus & humilia reſpicit, & ſuperbum eminus cognoſcit. Cum ambulo in medio tribulationis, recreas me, et extendis manū tuā contra iram inimicorum meorū, et ſaluas me dextera tua. [c] Dominus perficiet hæc pro me. Domine miſericordia eſt æterna, opus manuum tuarum ne intermittas.

a Id eſt, coram angelis & coram filijs dei. b Chriſti regnū eſt ſedere in alto, & infimos & deſpectos iuuare, afflictos conſolari, peccatores liberare. c Oratio ne deſiſtat dominus in Chriſto ſuum perficere opus, Amen.

PSALMVS CXXXIX.

Titulus, Pſalmus Dauid ad præcinendum.

Gratiarum actio magnificans deū, quòd cuiq; noſtrum ſua prouidentia pater eſt & mirabiliter regit nos, noſtra opera, uerba, cogitationes, ubi ſtamus, incedimus, dormimus, uigilamus, atq; adeo in matris utero, ubi formauit nos, & præſcripſit terminū uitæ noſtræ, quaſi hic dicatur. Non eſt in hominis ſapientia aut poteſtate, uita noſtra, actio, cogitatio, quando & quò & unde ueniat, ſed tantum dei ſapientia eſt & opus. Quid ergo faciunt impij hoc non credentes, ſed ſuis operibus ſe iuſtificantes? Nolunt auerti, et inde apud deum meritum, gloriam & honorē habere uolunt, qui tamen ne uerbum

bum quidem ex se facere possunt, ne unam quidem bonam cogitationẽ ex proprijs uiribus concipere, ignorantes quid interim faciant, curent, uiuãt, loquantur, cogitent. Tales non possunt rectè loqui uel docere de deo & operibus eius. Domine conserua me ne cum eis errem, & proba me & purifica cor meum, ut maneam in uia recta quæ durabit in æternum.

DOmine[a] tu exploras me, & nosti me. Siue sedeam, siue surgam nosti, longe antè intelligis cogitationem meam. Siue transeã siue cubem es circũ me, & uides omnes uias meas. Quia ecce non est aliquod uerbum in lingua mea, quod tu domine non totum noris. Quæ ante & quæ post faciam tu disponis, et tenes super me manum tuam. Talis cognitio admiranda mihi et supra me est, non possum assequi eam. Quo ibo à spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam? Si ascenderem in cœlum, illic es, si stratum facerem in inferno, etiam illic ades.[c] Si assumerem pennas auroræ, & habitarem ad extremum mare. Tamen illic manus tua deduceret me, & teneret me dextera tua. Si dico, tenebræ possunt occultare me, tunc etiam ipsa nox est lux circum me. Nam ne tenebræ quidem sunt tenebrosæ apud te, & nox lucet ut dies, tenebræ sunt ut lux. Quia in tua potesta te habes renes meos, agebas super me in utero matris meæ. Gratias ago tibi quòd mirabiliter formatus sum, mirabilia sunt opera tua, id quod anima mea bene nouit. Non erãt occulta tibi ossa mea quando in occulto formabar, quando fingebar[d] infrà in terra. Adhuc informem me uidebant oculi tui, et oẽs

edíes futuri, quorũ nullus adhuc aderat ſcriptí erant ín líbro tuo. Quàm ítaq; magnífícæ ſunt corã me [f] cogítatíones tuæ deus, quàm grandís eſt ſumma earũ. Sí numerarem eas, ſuperarent numerum arenæ marís, [g] cum euigílo adhuc tecum ſum. Vtínam occídas deus ímpíos, et ſanguínarí ij declínent à me. Loquuntur ením de te blaſpheme, & exaltant ſe ſíne cauſa quí oderunt te. Ego certe Dñe odí odío habentes te, & male me habet quòd ínſurgunt aduerſum te, Serío odí íllos, ídeo ínímící ſunt mihí. [h] Inueſtíga me deus & explora cor meũ, proba me et experíre quãm ſím affectus. Et uíde num agam ín uía alíqua mala, et deduc me ín uía æterna.

a Quàm iucundũ ſpectaculũ dei inuenit in ſeipſo. *b* Tenes, &c.] Vt artifex tenet manũ ſuper opus ſuũ, ut perficiat, ut faciat quod reliquũ eſt.

c Si uolarem ut aurora, quæ uolat celerrime & fit dies, fit meridies, fit veſpera donec fiat crepuſculum veſpertinum, & uideatur in extremo mari quaſi cubitum ire. Hoc eſt, ſi peruolarem totũ cœlum ut ſol, non tamen abeſſet mihi manus tua, neq; ſine manu tua hoc poſſem, &c.

d Infra.] Id eſt, occultiſſime in matris utero, ita etiam ut ignoraret uel ipſa mater, qui fingeres, &c. 2. Machab. 7. *e* Et oẽs dies, &c.] Id eſt, ſciebas antequam uiuerem quàm diu uicturus eſſem.

f Cogitationes, &c. Hoc loco turbarunt pulcherrimum contextum qui tranſtulerunt. Amici tui, &c. *g* Cum euigilo.] Id eſt, etiam dormientem & horrendiſſima ſæpe ſomniantem cuſtodis, id quod expergefactus cum gratiarum actione agnoſco. *h* Inueſtiga, &c.] Maxime neceſſaria nobis oratio. Vide Pſal. 19.

PSALMVS CXL.

Titulus, Pſalmus Dauid ad præcinendum.

Oratio contra ſuperbos & præſumentes ſanctulos, qui non ſolum mul-

los,

tos laqueos & scandala ponunt in uia recta contra uerbum dei, sed etiam minantur & insaniunt uiolentia contra omnes qui errorem damnant & uitant. Oratur hic itaque ne fiat quod uolunt, sed recidat potius in caput ipsorum, quemadmodum fiebat Pharaoni in mari rubro, quem tempestas proiecit in mare, ita & omne os prauum proiicietur, & fideles manebunt coram deo in æternum.

ERipe me domine ab homine malo, à uiris iniquis custodi me. Qui corde cogitant mala, et assidue instigant ad bella. Exacuunt linguas suas ut serpens, uipereum uenenum est sub labijs eorum. Sela. Custodi me domine à manu impij, à uiris iniquis conserua me, qui cogitant subuertere gressus meos. Abscondunt superbi laqueum mihi, et funes extendunt ut sint rete, iuxta uiam pedicas ponũt mihi. Sela. Ego autem dico domino, tu es deus meus, attende domine uocem obsecrationis meæ. Domine domine fortis salus mea, tu protegis caput meum tẽpore belli. Ne permittas domine desideria sua impio, ne confortes nequitiam eius, ne inde efferant sese. Sela. Afflictio, de qua consultant aduersarij mei, cadat super caput eorum. [a] Ipse effundet super eos flammeos radios, igne præcipitabit eos in profundam terram, ut nunquam emergant. Ori peruerso male succedet super terram, uir iniquus et malus fugabitur & præcipitabitur. Nam noui, quòd dominus suscipiet causam afflicti, et ius pauperis iustificabit. Et iusti gratias agent nomini tuo, & recti permanebunt coram conspectu tuo.

a Id est, fulgure & tonitru deturbabit eos in terram, ut fecit Pharaoni & militibus eius in mari rubro.

PSALMVS CXLI.

Titulus, *Psalmus Dauidis.*

Orat ut conseruetur ab impijs prophetis siue doctoribus, qui adulantur ubi minis nihil efficiunt. Malo inquit à bonis doctoribus argui, & meam iustitiam damnari, quàm ab illis laudari, & si propterea crux ferenda est, tamen malo confidere in dominum. Quia adulatoria eorũ doctrina tandem ad lapides illisa occidetur, id est, subito cadet & nihil erit. Tunc uidebitur quàm amara sit eorum doctrina quæ dulcis apparet, & quàm amabilis sit mea doctrina quæ amara uidetur. Eò perducẽtur sua doctrina, qua ut proprio reti capientur, ego autem liber pertransibo.

DOmine ego ad te clamo, festina ad me, attende uoci meæ cum inuoco te. Valeat coram te oratio mea sicut incensum, eleuatio manuum mearum sicut sacrificium uespertinum. Custodi domine os meum, et conserua labia mea. Non inclines cor meum ad malum, ut studeam impietati cum operarijs iniquitatis, ne comedam quę beneplacent ipsis. Percutiat me iustus misericordia et increpet me, hoc iucundum erit mihi uelut unguentum super caput meum, quia pergo orare ne isti mihi noceant. Doctores eorum præcipitentur impingentes in petram, tunc audietur doctrina mea quòd iucunda est. Dispersa sunt ossa nostra usque ad infernum, quemadmodum aratur et diffinditur terra. Quia ad te domine domine respiciunt oculi mei in te spero, ne exturbes animã meam. Custodi me à laqueo quem posuerunt mihi, et à pedicis operariorũ iniquitatis. Cadant impij simul in retia sua, præteream aũt ego.

PSAL.

PSALMVS CXLII.

Titulus, Eruditio Dauid ad orandum, quãdo erat in spelunca.

Oratio captiui inter falsos doctores, qui ui ueram fidem & uitam impugnant, id quod uulgare erat apud Israélitas, nempè quòd prophetas ueros persecuti sunt propter uerum cultum & uerbum dei, ut est in historijs eorum, & Christus testatur Matth 5. & 23. & Stephanus Actuũ 8. Sub Achaz & Iesabel omnes boni prophetæ tempore Eliæ occultabantur, & tempore Arrhij fideles episcopi exules fiebant. Nam diabolus uerbum & ministros eius non sustinet, &c.

VOce mea ad dominum clamo, obsecro dominum uoce mea. Effundo coram eo eloquium meum, & aperio coram eo afflictionem meã. Cum spiritus meus in angustia est, solícitus es pro me, in uia qua ambulo absconduntlaqueũ mihi. Respice ad dexteram et uide quòd illíc nemo agnoscit me, fugere nequeo, nemo solícitus est pro anima mea. Ad te domine clamo et dico, tu es fiducia mea, tu es hæreditas mea in terra uiuentium. Attende ad querelam meam, quia afflígor nimis, líbera me à persecutoribus meis, quia prævalent mihi. Educ[a] ex carcere animam meã, ut gratias agam nomini tuo, tunc congregabuntur ad me iusti cum benefeceris mihi.

a Ex carcere.] Id est, ex necessitate & angustia qua teneor.

PSALMVS CXLIII.

Titulus, Psalmus Dauidis.

Orat pro gratia & remissione peccatorum in angustia conscientiæ, in quam angustiam urgent & cogunt aduersarij gratiæ, exactores legis, cogentes in tenebras, id est, desperationem & mortem importabilibus suis oneribus & operum doctrinis, quas ne uno quidem digitulo ipsi leuare uolunt, Matth. 23.

DOmine [a] audi orationẽ meam, attende obsecrationi meæ propter ueritatem tuã, exaudi me propter iustitiam tuam. Et nõ intres in iudiciũ cum seruo tuo, quia nullus qui uiuit iustus est coram te. [b] Quia persequitur inimicus animam meam, conquassat ad terram uitam meam, collocat me in tenebras sicut sæculo defunctos. Et anxius est in me spiritus meus, contabuit intra me cor meum. Memor autem sum superiorum sæculorum, loquor de omnibus operibus tuis, & dico de factis manuũ tuarum. Expando manus meas ad te, anima mea sitit te ut arida terra. Sela. Cito exaudi me domine, deficit spiritus meus, ne abscondas faciem tuam à me, ne similis fiam descendentibus in foueam. Fac me audire [c] mane misericordiam tuam, quia in te spero, notã
Leuo. Psal. 25. fac mihi uiam qua ambulem, quia ad te domine leuo animam meam. Eripe me ab inimicis meis mi domine, ad te confugio. Doce me facere quod placitũ sit tibi, quia deus meus es tu, spiritus tuus bonus deducat me per uiam planam. Propter nomen tuum domine recrea me, educ ex tribulatione animam meam propter tuam iustitiã. Et perde inimicos meos propter misericordiam tuam, perde omnes qui tribulãt animam meam, quoniam ego sum seruus tuus.

a Vides gratia dei siue misericordia nos consistere coram deo non iure, quemadmodum inquit, omnia opera dei priora testantur. Siquidem adfuit omnibus sanctis patribus ex dilectione et gratia & nõ ex iure quemadmodum & Petrus dicit: Actor. 15. b Quia persequitur, &c.]

Hoc

Hoc ordine percunt miseri, fugientes persequitur aduersarius, comprehendit, conculcat, proijcit in carcerem tenebrosum, ibi percundum est uulnerato & captiuo, nisi redimatur quamprimum. c Manc. *Id est, cito & tempori non sero.*

PSALMVS CXLIIII.

Titulus, Psalmus Dauidis.

Gratiarumactio regum et magistratus. Nam Dauid hic gratias agit deo ut rex cuius est bellare & gubernare, & fatetur omnem uictoriam, salutem & successum in bello & gubernatione esse donum dei, non uires humanas aut sapientiam, quemadmodum neq; humana sapientia continet sub se populos in officio, qui enim hæc maxima posset homo, qui nihil est et uelut umbra transit? Sed dominus hæc facit, qui suo fulgure facit desperata & trepidantia corda bellantium aduersariorum & timentia corda in subditis, ubi sic tangit montes siue populos multos ut cogantur timere coram eo, tunc magistratus facile gerit bella contra hostes, facile gubernat subditos. Post hæc orat contra proprium populum damnans incredulitatem eorum. Nam populus Israël, quia dicebatur populus dei supra modum efferebatur, erat inobediens, seditiosus, auarus, inuidus, infidelis. Notum est quàm male egerint erga Mosen, Dauidem, alios reges. Et quamuis uiderent Dauidem pugnare manu & miraculis dei ut Mosen, tamen nepilo quidem fiebant meliores. Sic sentiebant, quid nobis multa prædicantur de deo, de fide? utinam habeamus pulchros filios, domos, pecora, possessiones, tranquillitatem, hæc est beatitudo. Interim etiam habebant multos impios prophetas qui talem beatitudinem docebant, & hinc existimandum populum dei, non esse populum dei qui sub cruce laborat sæpe. Itaque ait: Domine qui me liberasti de gladio Goliath, & dedisti mihi, ut alijs regibus sæpe uictoriam, defende etiam me ab hoc impio & falso populo, qui neque deum, neque regem uereatur, neque curat quo opus habeat magistratus siue in bello, siue in pace. Asini sunt & porci qui nihil curant nisi suum uentrem, & periculosius est talibus præesse, quàm præliari aduersus extrancos.

BEnedictus sit dominus fiducia mea, qui docet manus meas præliari, et digitos meos arma tractare. Misericordia mea & arx mea, protectio mea et liberator meus, scutum meum, cui fido, qui obsequentem facit populum meũ mihi. Domine quid est homo quòd solicitus es pro eo? & filius hominis quòd reputas eum? Homo est ut res nihili, tempus eius sicut umbra abit. a Domine inclina cœlos tuos et descende, tange montes ut fumigent. Iacularе fulgur et dissipa eos, emitte sagittas tuas, & conturba eos. Mitte de excelso manũ tuam et eripe me, libera me ab aquis multis, et de manu [b] filiorum alienorum. Quorum doctrina est uanitas, et opera eorum fallacia sunt. Deus, tibi cantabo canticum nouum, psallam tibi psalterio decachordo. Qui das uictoriam regibus, et redimis Dauid seruum tuum de gladio mortifero maligni. Redime etiam me et erue me de manu filiorum alienorum, quorum doctrina est uanitas, et opera eorũ fallacia sunt. [c] Succrescant filij nostri in adolescentia sua uelut plantulæ, et filiæ nostræ ut sculpturis ornata triclinia, et ut palatia. Sint promptuaria nostra plena, expromentia annonam nunc hanc nunc illam. Oues nostræ producãt mille fœtus et centum milia in pagis nostris. Boues nostri sint fortes ad multũ laborẽ, nullũ damnũ, nullum periculum, [d] nulla querela sit in plateis nostris. Beatus est populus cui hæc contingunt, sed reuera ille populus beatus est cuius deus est ipse dñs.

a Id est, fulmine tuo quandoque percute eos. b Alienos filios uocat, quia ipsi uolunt præcipui esse filij dei, & tamen sunt alieni & spurij plus quam gentiles, qui deum labijs honorant & cor eorum longe est ab eo, &c. c Sic loquuntur & optant impij, qui non confidunt in dominum, ut ille diues in Euangelio. d Querela, ne accidat nobis infelicitas, pestis, ægritudo, plaga, sed omnibus abundemus, securi & gaudentes habeamus omnia quæ cupimus.

PSALMVS CXLV.

Titulus, Laus Dauid.

Gratiarumactio pro regno Christi futuro. Hic inculcat illud maximum opus quod est laudare deum, eius fortitudinem & regnũ prædicare. Quia Christi fortitudo & regnum est absconditũ sub cruce. Si non prædicatione, doctrina & confessione euulgatur, nemo de eo uel cogitare aliquid potest, ut non dicam scire. Hanc autem naturam habet eius fortitudo siue potestas & regnum, quòd ipse erigit lapsos, solicitus est pro afflictis, quòd peccatores iustos, mortuos uiuos facit Imò ipse est qui omnia nutrit, qui inuocationem sanctorum suorum exaudit, facit quæ uolunt, defendit eos, eripit, &c.

EXaltabo te mi deus rex, & benedicam nomini tuo perpetuo et in æternum. Quotidie benedicam tibi, & prædicabo nomen tuũ perpetuo et in æternum. Magnus est dominus et ualde laudandus, & ineffabilis magnitudo eius. Generatio generationi prædicabit opera tua, et potentiam tuam dicet. Gloriosam maiestatẽ decoris tui, & admiranda facta tua loquar. Vt dicantur fortia facta tua, et narretur gloria tua. Vt celebretur ingens bonitas tua, et tua iustitia prædicetur. Clemens et misericors est dominus, longanimis & misericordia magnus. Benignus omnibus est dominus et misere-

tur omnium operum suorum. Gratías agant tibi domine omnia opera tua, et sancti tui benedicant tibi. Prædicent gloriam regni tui, & loquantur potentiã tuam. Vt nota fiat filijs hominũ potentia tua, et gloriosa maiestas regni tui. Regnum tuum est regnum æternum, & dominatio tua perpetua est. Sustentat dominus omnes cadentes, et erigit omnes prostratos. Oculi omnium te expectant, et tu das eis escam ipsorum in tempore suo. Aperis manum tuam, et satias [a] beneplacito omne quod uiuit. Iustus est dominus in omnibus uijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Prope est dominus omnibus inuocantibus se, omnibus serio inuocantibus se. Beneplacitũ timentiũ se facit, & audit clamorẽ eorũ, et saluat eos. Custodit dñs oẽs diligentes se, et oẽs impios disperdet. Laudẽ dñi loquetur os meũ & benedicat omnis caro nomini sancto eius perpetuo et in æternum.

a *Beneplacito] Id est, ad saturitatẽ et abunde, ut beneplaceat ipsis, etiam si auarus aliquis aliud quærat, & aliter sit affectus.*

PSALMVS CXLVI.

Gratiarumactio, simul docens non principibus aut hominibus, sed deo fidendum, caro & mundus diuersum facit. Nam deus solus in omni necessitate iuuare potest et iuuat, auxilium hominum fallit, quando ne ipsi quidem uel una hora de sua uita securi sunt.

HALELVIA.

LAuda anima mea dominum, laudabo dominum per omnem uitam meã, psallam deo meo quàm diu hic sum. [a] Nolite confidere in principes, homines sunt, iuuare non possunt. Abibit spiritus

ritus hominis & ipsi resoluentur in terram unde facti sunt, tunc peribunt omnia consilia eorum. Beatus ille est cuius auxilium est deus Iacob, et cui spes sita est in domino deo suo. Qui fecit cœlum, terram, mare & quicquid in eis est, qui fidem seruat in æternũ. Qui iudicat pro patientibus iniuriam, qui dat escam esurientibus, dominus soluit uinctos. Dñs uisum tribuit cæcis, dñs erigit prostratos, dñs diligit iustos. Dñs custodit peregrinos & pupillos, sustentat uiduas, et uiam impiorũ [b] retrudit. Dñs est rex in æternum, est deus tuus ô Zion perpetuo, Halleluia.

a Qui spem suam collocat in homines, illius subuertuntur omnia consilia & nihil erunt. b Retrudit.] Id est, diuersum facit & contrarium eius quod moliuntur.

PSALMVS CXLVII.

Gratiarumactio pro uarijs beneficijs & mirabilibus dei, primũ populo Israël & Ierusalẽ, inde omnibus indigentibus exhibitis, qui etiã dat pluuiã & pabulum omnibus animalibus, nec sinit esurire auiculas, ne inutiles quidem coruos multo minus homines, maxime autẽ illos qui confidunt misericordiæ eius & non armis & equis.

HALELVIA.

LAudate dominum, quoniam bonum est psallere deo nostro, talis laus iucunda est et decora. Dominus ædificat Ierusalem, et congregat, eiectos Israël. Sanat confractos corde, et alligat dolores eorum. Numerat stellas, et nominat omnes suis nominibus. Magnus est dominus noster & magna potentia eius, incomprehensibilis est sapiens administratio eius. Dñs erigit afflictos, et deijcit im

pios ad terram. Alternis canite domino cum gratiarumactione, psallite deo nostro citharis. Qui tegit cœlum nubibus, et parat terræ pluuiam, qui producit herbam in montibus. Qui dat animãtibus escam ipsorum, pullis coruorum inuocantibus eum. Non magnificat fortitudinem equi, nec delectatur cruribus robustorum. Dominus delectatur timentibus se, qui sperant in misericordiam eius.

Cohæret in Hcb. cũ præcedenti Psalmo. Dominus inquit, in primis dat Ieruſalem ſuæ habitationi, ubi eius uerbum eſt, pacem, frumentũ et omnia abunde. Quia Ieruſalem & Iſraël præcæteris habent uerbum dei & cultum eius, quæ gentes non habent, idcirco illic plura mirabilia facit, & ibi agnoſcuntur quotidiana illa miracula, pluuia, nix, pruina, grando, glacies, &c. apud gentes & impios qui uerbum dei non habent hæc contemnuntur, ideo nullum opus aut miraculũ dei poſſunt uidere, etiam ſi talibus ſenſibiliter quotidie obruantur, quia nihil ſciunt de deo quando non audiunt aut curant eius uerbum.

LAuda Ieruſalem dominum, lauda deum tuũ Zion. Quoniam ipſe confirmat uectes portarum tuarum, benedicit filijs tuis in te. Curat finibus tuis pacẽ, medulla tritici ſatiat te. [a]Emittit eloquium ſuum terræ, uelociter currit ſermo eius. [b]Dat niuem ſicut lanam, pruinam ſicut cinerem ſpargit. Proijcit grandineam glaciem ſicut buccellas, coram frigore eius quis ſubſiſtet? Rurſus uerbo ſuo liquefiunt, ſpirare facit uentũ ſuum et fluunt aquę. Annuntiat uerba ſua Iacob, Iſraëli ſtatuta & iura ſua. Non fecit ſimiliter ullis gentibus, nec iura ſua manifeſtauit eis, Halleluia.

Id eſt,

a Id est, suo iussu, pluuiã, solem, tempestatẽ emittit, & quicquid apud nos uult, efficit suo uerbo statim. b Hæc sunt per sese iucunda spectacula dei, si quis allegoriam requirit, uideat in commentarijs.

PSALMVS CXLVIII.

Gratiarumactio admonens omnes creaturas in cœlo & in terra ad laudandum deum, maxime sanctos dei filios Israël qui seruiunt ei, id est, habẽt uerbum & cultum eius. Nota quòd hic psalmus confirmat omnes conditiones à deo creatas ut bonas et laudandas, reges, iudices, senes, iuuenes. Nam si conditio Regum & Iudicum esset mala, & deo non accepta, non posset deus per hanc laudari. Vbi autem sunt reges & iudices, ibi etiã sunt subditi, serui, lictores, milites, opifices, rustici, ciues, &c. Et ubi sunt senes & iuuenes, ibi etiam sunt coniuges, filij & familiæ. Omnia sunt laudanda & bona, & declarant suum creatorem esse bonum. Et omnia merito deberent esse meræ linguæ & perpetuo prædicare tantam bonitatem dei. Vis autẽ scire quàm bonũ quodq; sit, cogita de quacunq; re uolueris, & dic. Si non esset aqua, sol, lictor, mulier, &c. Et uidebis quare deo gratiæ sint agendæ.

HALELVIA.

LAudate dominum uos cœli, laudate eũ in excelsis. Laudate eum uos uniuersi angeli eius, laudate eum uos uniuersi exercitus eius. Laudate eum sol & luna, laudate eũ stellæ lucentes. Laudate eum uos cœli undiquaq;, et aquæ super cœlos. Hæc laudent nomen domini, quia ipse iubet et creantur. Continet ea perpetuo et in æternum, ordinat ea ne aliter eant. Laudate dominum super terram, uos ceti et omnes abyssi. Ignis, grando, nix & uapor, turbo, quæ faciunt a secundum uerbum eius. Montes et omnes colles, arbores fructiferæ et omnes cedri. Bestiæ & uniuersa pecora, reptilia et uolucres. Vos reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudi

ces terræ. Iuuenes et uirgines, senes cum paruulis. Laudent nomen domini, quia eius solius nomen excelsum est, laus eius implet cœlum et terram. Et ipse exaltat cornu populi sui, laudent omnes sancti eius, filij Israël, populus seruiens ipsi, Halleluia.

a *Secundum.*] Id est, quicquid ipse uult.

PSALMVS CXLIX.

Gratiarum actio de beneficijs quòd deus clementer & ex misericordia populum suum seruat, & ipsi sciunt se talem habere deũ, unde merito gaudendum est. Est autem hæc gratia remissio peccatorum, ideo hic Psalmus proprie pertinet ad nouum testamentum, nam et ipse uocat canticum nouũ quod canatur regi Zion, quem prædicent in cubilibus suis, id est, in ecclesijs suis quo congregantur, quemadmodum Esaias templa et altaria uocat cubilia, uel lectos, ubi Israël scortabatur, id est, idololatriam committebat. Item hoc etiam pertinet ad nouum testamentum, quòd debent habere acutos gladios in manu ad corripiendum gentes, uinciendum reges, ulciscendum secundum scripturam, quæ uerba sonant Iudaico affectu & Mahometico homicidia & seditiones. Sed hæc est ultio in scripturis promissa quòd semen Abrahæ per Euangelium spiritualem gladium prostraturum est in omni terra idololatriam, & omnium regum & sapientum sanctitatẽ captiuaturum in obsequium Christi 2. Corin. 10.

HALELVIA.

CAntate domino canticum nouum, ecclesia sanctorum laudet eum. Lætetur Israël de eo qui fecit ipsum, filij Zion exultent de rege suo. Laudent nomen eius choro, tympanis et citharis psallant ei. Quia dominus delectatur populo suo, saluat afflictos cum gloria. Exultent sancti et glorificent,

cent,& prædicent in cubilibus suis. Os eorum exaltet deum, et gladios acutos habeãt in manibus suis. Vt ulciscantur inter gentes, corripiant inter populos, reges eorum uinciant cathenis, et nobiles eorũ compedibus ferreis. Iudicium in eos exerceant de quo scriptum est. Hæc gloria erit omnibus sanctis eius. Haleluia.

PSALMVS CL.

Gratiarumactio primum pro populo Israël scripta ad laudandum deum, quòd dedit eis suum sanctuarium, firmamentum fortitudinis suæ, id est, habitationem suam, cœlum suum & arcem suam in Ieruſalem, ubi ostendit suam potentiam cum multis mirabilibus factis. Et *nominat instrumenta musica Iudæorum, quibus utebantur in laudibus dei, sed apud nos Christianos hæc musica sunt prædicatio &* Euangelium.

HALELVIA.

LAudate deũ in sanctuario eius, laudate eum in firmamẽto fortitudinis eius. Laudate eum ob fortia facta eius, laudate eum propter magnam gloriam eius. Laudate eũ tubis, laudate eum psalterijs & citharis. Laudate eum tympanis & choris, laudate eum fidibus & fistulis. Laudate eũ cymbalis sonoris, laudate eũ cymbalis bene sonantibus. Omne quod spirat laudet dominum, Haleluia.

FINIS PSALTERII.

SEQVITVR INSIGNIS COMmendatio Psalterij Dauidis per Doctorem Martinum Lutherum.

Psalterium amatum à pijs.

MVLTI ex ueteribus et sanctis patribus, Psalteriũ præ omnibus reliquis scripturæ libris, magnifice commendarunt, & mire amare se Psalmos testati sunt. Et profecto commendari meretur omnibus, hic libellus quamuis paruus, nec indigẽt ascitícijs laudibus Dauidici Psalmi, ipsi abunde commendant sese, et plane hic uerũ est, quod dicitur, opus celebrat artificem. Meam autem operam huc contuli, non ut instituerem Psalmorum Encomium, qui per sese laudati sunt satis, sed ut de hoc optimo libello utcunque meum ostenderem pijs iudicium. Superioribus annis uidimus infinitos libellos, sed eos ualde insulsos & ineptos circumferri, quibus sub honesto & plausibili titulo (Legendæ enim & exempla inscripti erant sanctorum) aniles nugæ & impudentissima mendacia continebantur. Eiusmodi scriptis iuxtà stultis ac impijs sic erant referta omnia, ut interim Psalmi, in tenebris neglecti iacerent, ut ne unum quidem Psalmum haberemus commode redditũ aut intellectũ. Quia tamen hic liber Dauidis canebatur in omnibus templis & horarijs precibus, à tot milibus frequentabatur. Ea ipsa quamuis frigida tractatione Psalmorũ, aliquis tamen odor uitæ oblatus est, pleris q̃

risq; bonæ mentis hominibus, et utcunque ex uerbis illis etiam non intellectis, semper aliquid consolationis et aurulæ senserunt è Psalmis pñ, ueluti ex roseto, leniter spirantis. Haud aliter atque per amœnissimum pratum ingredienti, ei qui ignoret herbarũ & florum uim, suauis aliquis odos ad nares perueniat. De Psalmis breuiter meam dicam sententiam. Equidem nullum puto librum, exemplorum aut historiarum sub cœlo esse, qui Psalterio conferri possit. Proinde, si uotis adhuc à deo impetrari deberet, ut omnia quæ in omnibus ueris sanctorũ historijs, essent optima & selectissima, undique excerpta & collecta, breuissime & aptissime in unum compingerentur libellum, hoc quod sic ex optimis, ex ipso flore rerum in tota scriptura, à spiritualissimo aliquo & summo artifice fingi aut conflari posset, hoc haud dubie futurũ esset tale Dauidis Psalteriũ, aut huius Psalterij similimum. Nam hic inuenies, non unius tantum sancti uitam, sed quomodo caput omnium sanctorum Christus (ille enim in psalmis depictus est) affectus fuerit, quomodo adhuc omnes credentes, rebus tristibus iuxtà ac secũdis affecti sint, quomodo se erga deum, erga amicos iuxta ac inimicos gesserint, quomodo se in uarijs periculis et afflictionibus, in medio tentationum incendio, et maximis necessitatibus habuerint. Vltra autẽ hoc, quod egregias doctrinas et præcepta pietatis cõplectitur, uel

Historiæ sanctorũ sunt in psalmis.

Doctrinæ in psalmis.

hoc nomine debebat esse nobis charissimum Psalterium, quod tam manifestas prophetias, de morte & resurrectione Christi continet, quod tam egregias promissiones de regno Christi, de cursu Euangelij, de statu totius ecclesiæ nobis exhibet. Proinde, iure parua Biblia dixeris Psalterium, in quo omnia, quæ in totis Bibliis explicatius tradita sunt, mira et iucundissima breuitate, in elegantissimum Enchiridion coacta sunt. Si deus ipse è cœlo porrigeret libellũ, quẽ diuina uoce commendaret, quàm esses hunc habiturus in delicijs, quàm arrepturus auide. Psalterium, ne dubita, ipse spiritus sanctus, tanquam filiolis pater formam præscripsit precũ, hoc Enchiridion ipse suis discipulis concinnauit, collectis exemplis & gemitibus & affectibus, quasi multorum miliũ, quorũ solus ipse corda uidet et nouit. Si totam Bibliam igitur legere non posses, En sola lectione Psalterij, non modo pietatis summam, sed & omnia summa, et spiritualissimas experientias habes. Præterea & hæc psalmorum præcipua uirtus est: Cum in reliquis scriptis & historijs, opera tantum & corporalis exercitatio sanctorum describantur, admodum paucas inuenias Historias, quæ sic uerba, uoces, & sermonem (qui character animi est) nobis describãt in sanctis. Ibi igitur piarum mentium delitium potest esse Psalterium, ibi adeò iucunda lectio sunt Psalmi, ut ex eis non modo opera sanctorum, sed & singula uerba &

Christus in psalmis.

Parua Biblia.

Psalmi forma sunt precum.

Sanctorũ uerba & affectus in psalmis.

ba & uoces, sed & gemitus et colloquia, quibus corã Deo in tentationibus iuxtà ac consolationibus usi, sint cognoscas, sic ut quamuis mortui sint, tibi tamen in psalmis adhuc uiuant et loquantur. Aliæ igitur Historiolæ, & exempla sanctorum quæ opera describunt, si Psalterio conferantur, mutos nobis sanctos proponunt, & omnia ibi muta sunt. In psalmis uero, quia uoces sunt in fide orantium, omnia uiuunt, omnia spirant & uiuos nobis alacres, ac fidei affectu, in mediis etiam afflictionibus erectos exhibent sanctos. Mutum hominem, potius mortuum truncum quàm hominem dicas, & nulla re homo ã reliquis pecudibus atque sermonis usu discernitur. Figuram hominis, si artificis accedat industria, uel saxum accipit, & reliquia ἄλογα, sic edunt, bibunt, sic etiam sensuum utuntur organis atq; nos, ad tolerandos autem labores sunt etiam corpore ualidiori. Sermo solus hominem discernit à belua. Is autem mentis character est & speculum. Cum igitur sermonem, uerba & uoces sanctorum describant Psalmi, ipsorum mentem nobis depingunt. Non enim familiares illas & uulgatas uoces sanctorum describunt psalmi, sed patheticas illas & ardentissimas, ubi magno serio in ipso paroxismo tentationũ, quasi in quadã acerrima lucta Iacob, cor suũ non coràm amiculo, non coram homine, sed coram Deo suo effuderunt. Psalmi igitur non modo opera et uo

ces sanctorum, sed ipsum abditissimum cordis ipsorum thesaurū, intimos animi motus, & affectus cordis exprimūt. Vultus et os Dauidis quo uarias illas ærumnas et pericula, quibus deus eū exercuit, pertulerit, uidere uelles. Lege psalmos, qui tibi non tantum externum, sed et interiorem illum Dauidem expressius reddunt, quam ipse sese coram, ullis uerbis describere potuisset. Quid igitur præ Psalmis sunt reliquæ historiæ, quæ opuscula tantū et nescio quæ miracula sanctorū, decantant? Nondum cor et affectus uideo, etiam si opera & miracula uideam.

Quemadmodum autem longe mallem audire Dauidem aut similem sanctum loquentē, quàm uidere illius corporalia exercitia, ita adhuc omnium maxime optarim, intimas cogitationes Dauidis et intimum illud certamen fidei cognoscere. Hoc autem præstant psalmi opulenter, ut ex eis cognoscere possimus, quomodo sancti in tentationibus animati fuerint, quo ardore uerborū animi sui affectus expresserint. Cor enim humanum non aliter habet atq; naucula, in medio mari, quæ ex omni parte periculis et uentorū exposita sit ludibrio. Hinc enim animos nostros solicitudo et metus futuri mali, ueluti subita tempestas exarmat. Illinc pusillanimitas et cordis mœstitia, ueluti altis fluctibus nos opprimit. Mox fiducia rerum secundarum, plenis carbasis in cœlum nos tollit. Rursus securitas bonorum præsentium,

præter

præter ſpem nauiculam ſcopulo illidit. Tot igitur huius uitæ diſcrimina, eiuſmodi mille pericula, facile nos acuũt et excitant, facile docent, ex intimis ſuſpirare uiſceribus, totum cor effundere, et toto mentis ardore clamare ad cœlum. Longe ardentiores querelæ ſunt eorum, qui uere dolent, quam qui animi angustiam ſimulant tantũ. Longe alacrior, excitatior, feruentior et uultu et uerbis, et toto oris geſtu eſt, is qui ex corde gaudet, quàm qui ſimulate tantum frontem exporrigit. Hinc Germanice dicitur. Es gehet nicht von hertzen, quando triſtes rident, aut læti lachrymas ui exprimunt. Pſalmorum uoces ex ueris et uiuis prorumpunt affectibus. Bona autem pars pſalmorum eiuſmodi pathetica ſunt & ardentiſſimorum affectuum uerba, omnis generis tentationum et afflictionum. Nuſquam inuenies felicius aut ſignificantius expreſſum gaudentis et exultantis animi affectum, quàm pſalmos gratiarum actionis ſeu pſalmos laudum. Ibi enim in ſanctorum corda, haud aliter atq; in paradiſum aut in apertum cœlum licet reſpicere, quanta ibi uarietate ſubinde exoriantur amœni illi floſculi, & micantiſſimæ ſtellulæ, dulciſſimorum erga deum et illius beneficia affectuum. E contrà nuſquam inuenies ſignificantioribus uerbis deſcriptam mentis anguſtiam, animi dolorem et mœſticiam, quam in pſalmis tentationum ſeu querelarum, ut Pſalm. 6. & ſimilibus. Ibi ipſam mor-

Gratiarum actiones in pſalmis

Querelæ in pſalmis.

tem, ipsum infernum, uides suis depictũ coloribus, ibi omnia uides atra, omnia tristia, conspectu iræ diuinæ et desperationis. Sic etiam ubi de spe, de timore loquuntur psalmi, sic suis natiuis uocibus hos affectus describunt, ut nullus Demosthenes, nullus Cicero, hoc expressurus fuerit, uiuidius aut felicius. Nam, ut dixi, hoc præ cæteris scriptis proprium habent psalmi, ut sancti eos non in uentũ loquuti sint, non ad amiculum, sed coram deo suo, et ut corã oculis dei. Hoc enim in primis affectus acuit et accẽdit, hoc omnia ossa, omnes medullas ueluti excitat, cum creatura serio, coram deo suo loquitur. Quãdo aliãs amiculo aut homini conquerimur nostras necessitates, non sic ardent, non sic uiuunt, non sic æstuant omnia affectuum impetu. Psalterium igitur, quia affectus continet, libellus est, omnibus Christianis, sic accommodabilis, ut quilibet uere pius, in quacunq; sit tentatione, in psalmis uerba et affectus inueniat, quæ ad suas afflictiones non aliter quadrent, quãm si hodie, de tuis propriis afflictionibus hæc carmina scripta & condita essent.

Spes & timor in psalmis.

Coram deo psalmi.

Hoc ipsum autem potest magnæ esse tibi consolationi, quando psalmi tibi ualde placent. Extat uox Quintiliani: Is sciat se profeciſſe, cui Cicero ualde placet. Hoc forsan non inepte huc torsero. Is sciat se profeciſſe in sacris, quẽ Dauidica carmina ualde cõsolantur. Quando enim similiter afficeris, quando

Te esse in communione sanctorum declarant psalmi.

nerui

nerui & fides psalterij, simili affectu et motu animi tui pulsæ retinniunt, certificaris, te esse in congregatione electorum dei, cum eundem in modum affligaris quo ipsi afflicti sunt, cũ simili fide & affectu ores, quo ipsi orarũt. Incredulo et frigido lectori, insipidi sunt psalmi. Postremo, Psalmi, pars ea sunt, in uita sanctorum, quam omniũ tutissimo imiteris. Alia exempla & Historiæ, quibus non uoces et uerba, sed opera tantum sanctorum descripta sunt, multa habent, quę non possimus imitari in sanctis, ut prodigia et uirtutes. Pleraq; etiam opera eiusmodi sunt, ut citra periculum graue non possis imitari, ut quæ sectas & hæreses excitant, & ab unitate spiritus auocant, ut in Monachatu uidimus. Psalmi autem à sectis auocant, ad unitatem spiritus, docentq; rebus secundis retinere timorem, aduersis uero spem non abijcere, & sic uerum τὸ αὐτὸ φρονεῖν, idem sapere, & similiter affectũ esse cum omnibus sanctis. In summa, si cernere cupis Christianam ecclesiam, ueluti in elegantissima tabula depictam, uiuis & spirantibus coloribus, tum Psalterium accipe in manum. Hoc enim tibi purissimi speculi uice fuerit, quod tibi representet ueram ecclesiæ, imò si pius sis, etiam tuĩpsius imaginem, ut iuxta illud sapientis γνῶθι σε αὐτὸν, uere te ipsum noscas, Imò DEVM & creaturas oẽs. Proinde uigilemus, ut hoc nostro sæculo, pro hac reuelatione uerbi, pro inenarrabili hoc dono Dei

Imitatio tua.

Ecclesia & omnia in psalmis.

Non simus ingrati.

gratiſsimus. Vtamur his tantis donis ad gloriã dei, & commodum proximi, ne noſtræ ingratitudinis graues pœnas demus. Nam, non ita ante multos annos, durante illa barbarie, quantus theſaurus fuiſſet habitus, ſi uel unum pſalmum habuiſſemus, bene cognitum aut intellectum, et ne unum quidem habuimus. Nunc autem beati ſumus in tanta opulentia, Et beati oculi, qui uident quæ nos uidemus, et aures quæ audiunt quæ nos audimus. Sed quam metuo, ne cum Iudæis in deſerto, manna faſtidientes, dicamus: Nauſeat anima noſtra ſuper cibo illo leuiſſimo, Verum, iudicium ſuum portabunt uerbi cõtemptores, quicunque ſunt illi, quemadmodum Iſraëlitæ iudicium horrendum portarunt. Nos autem ſeruet & prouehat in cognitione uerbi ſui, Pater miſericordiarum, et deus totius cõſolationis, per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, cui laus et gloria, pro hoc Pſalterio, et omnibus donis, quibus excellenter ditauit nos, In ſæcula, Amen.

Correctori

CORRECTORIVM AVTO-
ris, quæ inter legendum occurrerunt. Est autem numerus paginarum.

14 hypocrita scribe hypocritica
21 chordis scribe cordis
Ibid. Coram deo scribe coram mundo
31 Circundasti scribe circundedisti
43 Rumpantur ilia scribe Rumpantur ut ilia
45 Nam de filio hominis loquitur qui semper manet minor deo, &c. Sic & theologi solent loqui. Athanasius. Aequalis patri secundum diuinitatem, minor patre secundum humanitatem. Vt autem sanè intelligas, lege quæ scripsi in Auctario Psal. 2. Nam uerbum caro factum est. Et Christus tantũ de tempore exinanitionis suæ dicit. Quia pater maior me est, de quo & hic certissime ex Hebræo dicitur. Derelictum paulisper à deo sines eum, at gloria & decore coronabis eum. Dominum constitues eum super opera manuum tuarum, omnia subiecisti pedibus eius, &c.
52 Felix. Conuertantur peccatores, scribe. Conuertantur impij.
54 AntiChristum scribe AntiChristi,
56 quæ fertur scribe qua fertur
87 scribe. Hebræum ut audies
88 qui erat exauditus?
89 Obsederunt.
92 Eligit credentes
96 tempestuosus q; aër
104 sicut uides, Ephe. 6.
108 hoc autem poteritis
110 & quid hodie prædicandum
120 uersatur ob oculos
133 separare
140 profunde

169 Obliuioni datus sum tanquam mortuus à corde.
221 quibusuis certè tonitruis
233 Oportet uero ut corpus opponas umbræ, &c. Rectissima quidem est hæc sententia, qua uolui quod ex Græco citat epistola ad Hebræos, eò trahere ut idem esset cum eo quòd legitur in Hebræo, sed tamen certum est epistolam ad Hebræos corpus accipere pro corpore Christi pro nobis immolato, nam ita exponit Psalmum. Ecce adsum, ut faciam deus uoluntatem tuam, per quam uoluntatem sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel peractam. Ita uero concinnare licebit corpus & aures. Non est iam aliud sacrificium pro peccatis quàm corpus Christi, hoc nõ fit meũ nisi per aures, id est, auditu Euangelij, de quo in psalmo subditur. Annuntiabo iustitiã tuã in ecclesia magna, &c. Nam hic certum est omnia sacrificia esse nihil ubi unus Christus uenit sacrificium, &c.

257 sequentia luce clarius
269 dum interim non uidet mundus
273 quæ ubique sonuit
287 Et rex magnus super omnes deos
308 & in uirtute tua iudica me
316 omne quod te angit
329 Velut cochlea quæ liquefit perget
335 proferetur
Ibidẽ incipiunt frustra
337 partibor
338 Moab olla ablutionis meæ.
Ibidẽ ablata & data
341 super Ieduthun
Ibidẽ Ieduthun Felix putat. Male legitur Keduthun, Nos pro Ieduthun solemus legere Idithun, uide Psal. 38.
343 nõnne is omnibus uiribus
344 & omnem uestram

345 quid aliud hodie impedit
351 clamant tantum
Ibidē In quo irridentur aduersarij.
352 commouebuntur omnes respicientes
354 quia eis credidimus
357 Apertis uerbis inuitatur populus
Ibidē Dicite deo quàm terribilia
367 Psalmum esse, &c. Ego hic ut & alibi more theologorum, etiam quorundam doctorum ueterum accipio figuram, 1. Corin. 10. Hæc autem figuræ nostri fuerunt, quasi figuræ signū illic sit rei post uenturæ, cum potius illic figuræ sint quæ exempla dicūtur. Tamen sententia quam hic dixi præter hoc constat sibi & uera est.
373 transtulisse quod uulgo legimus. Inhabitare dominum deum, id est, quòd inhabitat dominus deus.
389 non recepturi nisi in morte
396 & qui custodiebant animam meam consultauerunt simul.
403 quando de omnibus regibus secundum
430 Accedet homo & cor altum
432 statutorum, ordinum
437 uincere nequeat
438 uocem dederunt nubeculæ
440 percussit enim pudenda plagæ
451 ut non audita sit illic
457 qui quanta mala illic fecerit
454 & hanc cordis lætitiam deo non offerunt
Ibidē quo portabant
465 ut nihil minus sperareter
469 Ro. 13.
470 Psalmus facile noster erit
472 Ichal puto aliquem populum dictum
478 quemadmodum decet in domo dei
Ioan. 14.

497 eius promissionum uerbis
529 ut ipsa iam per deum
536 Hæc autem dies Euangelij est in credentibus
554 Qui ita precando urget
559 dicam, deus meus ne perimas me in dimidio dierũ meorum, in generatione generationum anni tui.

561 qui coronat te in misericordia
565 qui tegit aquis
575 Quærite faciem eius semper
576 ut ex semine eorum tandem
Ibidẽ sine quo fidei fundamenta
Ibidẽ ut siue rationem
589 irritauerunt eum ad aquas
603 In deo faciemus uirtutem
633 assumpserat sic nec noster
Ibidẽ quomodo coarctor

Quæ ibi uaria dicũtur de uerbis. Ex utero ante lucifĕrum genui te, nihil pertinent ad hunc locum, sed in Auctario certam & translationẽ & expositionẽ uide huius uersus. Tecũ principiũ in die, &c. Præterea quædam hic mea scripta uide ut sanè intelligas secundum ea quæ dixi in Auctario in Psalmum secundum.

616 In textu ex Græco lege sic. Iudicabit in nationibus, replebit cadaueribus, conquassabit, &c. quasi dicas, replebit omnia cadaueribus, nempè occisis aduersarijs, qui nolunt hunc regẽ regnare super se.

618 Felix. Intellectus bonus omnibus facientibus ea
626 iustificationis & exaltationis, &c.
643 Circundantes circundederunt me, & in nomine domini uindicaui in eas.

sed tandem

644 *ſed tandem victæ coguntur*
645 *Caſtigans quidem caſtigauit*
663 *ſine mentis diſceptatione*
665 *per gratiam tuam ſtatui cuſtodire*
Ibidem contemnitur quod dolemus
667 *& ueritate humiliaſti me*
Ibid. *Et fide humiliaſti me*
675 *ſcilicet ut ſal infatuatum*
677 *quid contineant*
Ibid. *uidetur & ſperatur ab illis*
702 *ut certi ſimus*
703 *nolentes torquere*
708 *nunc ὡς pro ὅς in Græcis*
713. *Tali unguẽto cõparatur hæc unitas*
717 *Lunam & ſtellas*
626 *rectiſſime uerſum eſt*
627 *ubi ſi uolueris inferior*
731 *ſeipſos conſumunt*
754 *& hypocriſis furit, ſed*

BIBLIOT. UNIWERSYT. W POZNANIU

BASILEAE EXCVDEBAT HENRICVS
PETRVS, COMMVNIBVS IMPEN
SIS IOAN. BEBELII. MENSE
AVGVST. AN. M. D. XXXV.

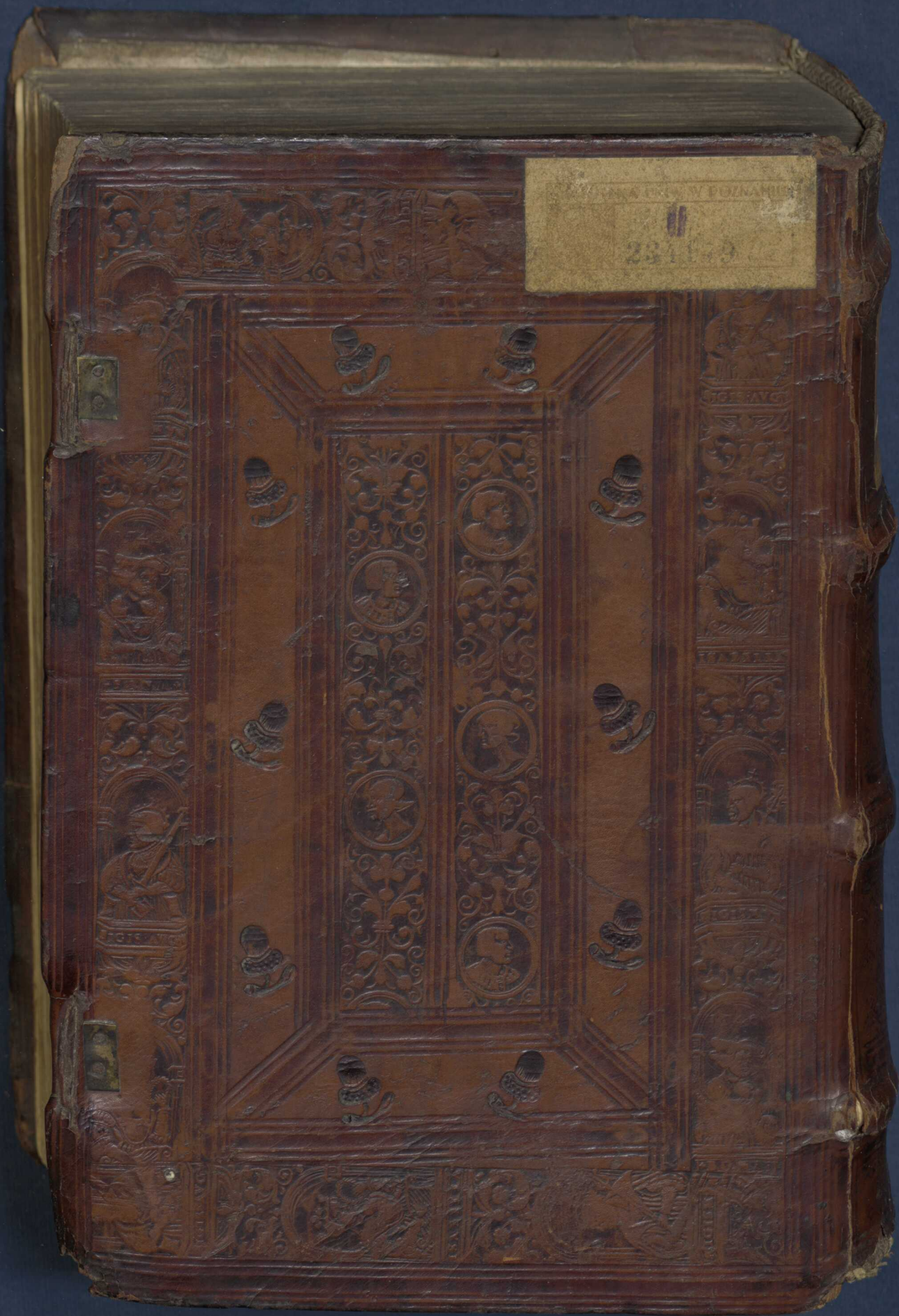
II
231.3